Digitized by Google

R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II
ROMA
M. 8
51 B
7 12
Digitized by Google

DE VERA PERFECTAQ; PRVDENTIA, SEV DE PERFECTO VIRTVTVM VSV.

LIBRI IIII.

Authore
BALTHAZARE CHAVASSIO,
Societatis IESV Doctore
Theologo.

Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia: precioſior eſt cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur huic non valent comparari. Prouerb. 3.

INGOLSTADII,
Ex Typographeo Ederiano,
apud Eliſabetham Angermariam,
Viduam.
Sumptib. Ioannis Hertſroj Bibliopolæ Monacẽſis.
ANNO. M. DC. XX.

REVERENDISSIMO, ILLVSTRISSIMOQVE D. D. WILHELMO EPISCOPO BASILEENSI, sacri Imperij Principi, Domino clementissimo.

MAgnus est quisquis gladio imperat, & quasi telo ad sontiũ fulgurat pœnam; maior quem sacræ infulæ fusi per humeros Lemnisci ornãt, *propterea Rex* ait S. Chrysostomus, *caput submittit manui Sacerdotis, & vbiq; in veteri scriptura Sacerdotes inungebant Reges:* Quantus iam videri debet qui vtroq; claret? Angit me ista cogitatio Reuerẽdissime & Illustrissime Princeps accedere te cupientem. Munus apparo, sed

Homil. 4. in Verba Isa. Vidi Dominum.

ſimul à gladio illo tuo admoneor, magis adhuc ab infulę maieſtate ne quid imprudens proferam, quod ſcilicet tui non ferant oculi, & peccem primus in prudentiam, cuius præcepta tradere inſtituo. Niſi magnos decerent magna, non dixiſſet
Mal. 1. Dominus. *Si offeratis claudũ aut Languidum, nonne malum eſt? Offer illud duci tuo ſi placuerit ei, aut ſi ſuſceperit faciem tuam.* Enimuerò quid obſtat cenſeri magnum ſatis, ac tuo non indignũ nomine hoc opus de Prudentia, qua Paulus Apoſtolus cum primis inſtructum eſſe vult Epiſcopum (quippè vox σώφρων qua Timotheũ Epheſi præſulem alloquitur, virum ſana mente, iudicio, ac conſilio præditum, hoc eſt prudentem deſignat) ſiue quia artem profitetur omnium auguſtiſſimam, de qua Gregorius Theologus. *Scientia*
S. Gregor. Nazian. Apol. 1. *ſcientiarum mihi eſſe videtur homines regere, animal ſcilicet omnium maximè varium, & multiplex.* ſiue quia illum opor-

oportet ceteris quoq; conſpicuum esse virtutibus, quarum quidem aurigam prudentiam S. Antonius, at vinculum appellare ſolebat Ariſtoteles. *Ariſt. l. 6. Eth. c. 13.*

Habes Princeps Reu.me & Ill.me causam primã huius tibi inſcripti operis, quod quàm plenè à me ſit perfectum, non equidem iudico; eſt tamen vt potui accuratè, auſim dicere quod & benè, ſi tibi multorum inſtar non diſplicuerit. Addo alteram. Sicut qui ſacrorum Antiſtitũ quos ſibi in terris ſurrogauit, Chriſtus, dignitatem & ſtatum labefactat, cum Deo ipſo pugnat dicente ad Samuelem. *Non te abiecerũt: ſed me, ne regnem ſuper eos*: Ita qui illos condignis afficit honoribus Deum in illis honorare cenſendus eſt. Te porrò in album ſacrorum Antiſtitum non modo adſcripſit Rex ipſe ſacrorum maximus, ſed tot ornauit virtutib⁹, vt nulli inferior in hoc paſtorali officio, optimo cuiq; par eſſe *1. Reg. 8.*

contendas. Torpere non ſinunt tonitrua Ezechielis ſed ſuſcitant aſſiduè gratiam quæ eſt in te per impoſitionem ſacrarum manuum, vrgentq; vt quod in grege tuo *infirmum eſt conſolidet, quod ægrotũ ſanet, quod confractum alliget, quod alienum reducat, quod perierat quærat*, vt dicere poſſis *Pater quos dediſti mihi non perdidi ex iis quemquam.* Ad quod quia multum facit, ſi ipſe forma ſis gregis, culpa ſiquidem vacare debet teſte Tullio, qui in alium paratus eſt dicere, ſcripſitq; in eandem ſententiam S. Innocentius: *Qua libertate corripere peccantem poteſt, cum tacitus ſibi reſpondet id ſe commiſiſſe quod corrigit.* Si præterea incipiat iudicium tuum à domo Dei, ſi immeritum nullum promoueas; ſic vitam inſtituis, vt quiſquis imitabitur audire poſſit *Beatus es & benè tibi erit.* ſic moderaris commiſſum tibi Clerum, vt ex eo quiuis attendat ſibi ac timeat, ne aliâs fiat populi plaga incu-

Ezech. 34.
Ioan. 13.
Diſt. 21. c. primum.
Pſal. 127.

Digitized by Google

incurabilis,& cum S.dicas Ambrosio: *Quomodo possum corrigere filios cum fratres non possim?* Caues deniq; indignos prouehere, quasi iugiter mente versans responsum illud D. Petri ad Leonem Pontificē virum aliàs sanctitate & prudentia clarissimum,tutelam eius exposcentem; *Deprecatus sum pro te Dominum, remisitque ille tibi peccata, vt solùm hoc à te expetendum, & à te postulandum supersit, quibus aduersus Apostolicam legem manum temerè imposueris.*

In Increp. ad pop.

Baron: anno Christi 461. ex Sophronio.

Coronis est atq; adeò ipsa corona Reu.[mi] & Ill.[mi] Iacobi auunculi tui meritum, quem sanguine, munere, vita, sequeris. Illius memoriam ob egregia in Rempublicam merita excipient omnes anni consequentes,& fatebitur semper Episcopatus iste tuus Basileensis,se ipsi debere plurima;nos verò quotquot hîc degimus omninò omnia. Huius maximi atq; immortalis Herois te Ill.[me] Princeps Wilhelme, pignus

 habe-

habemus, in quo velut in effigie parentem illum noſtrum, fautorem, fundatorem tueri, venerariq; etiã nunc liceat. Aggredior hoc ipſum facere iſto munuſculo, quod qualecumq; votis omnibus Celſitudini Tuæ dico, conſecroq;. Eam Deus Opt. Max. ita fortunet vt hinc Satur vitæ ac plenus meritis ad ſuperos abeas, ſed ſerò. Me totumque Collegium noſtrũ vt poſſum, ſubmiſsè commendo.

Reu.^me^ & Ill.^me^ Celſitudinis Tuæ

Addictiſſimus in Chriſto ſeruus

Balthaſar Chauaſſius
Societatis IESV.

DE

DE VERA PERFECTAQVE PRVDENTIA SEV DE PERFECTO VIRTVTVM VSV.

LIBER PRIMVS.

De natura, dignitate, officioque Prudentiæ.

CAPVT I.

§. 1. *Quid sit Prudentia, quàm nobilis ac necessaria.*

2. *Quomodo dirigere poßit Prudentia virtutes superioris ordinis siue Theologicas.*

3. *Operis totius partitio.*

§. 1. Vera perfectaque prudentia quam Græci φρόνησιν vocant, & de qua scribere aggredior, virtus est moralis tanta maiestate cæteris antecellens, vt nobilissimam in ea magistram agnoscas, & quasi Apollinem

Musarum choro præpositum. Meritò sanè cum dirigat omnes eo ipso, quo intellectus quem imbuit, vtenti iis voluntati suggerit, quid in singularũ actu siue operatione obseruare, quid fugere debeat. Hinc illa eius

Arist. lib. 6. Ethic. c. 5.

definitio: *Prudentia est habitus intellectus, vera cum ratione actiuus, circa ea quæ bona & mala homini sunt.* Vix opus pluribus, vt quantæ dignitatis sit, assequare. Nihil mihi protuleris subiecto eius augustius, eadem inquam facultate intellectus, quæ nos secernit à belluis, atq; à Philosopho *diuinum quid* dicitur *& impaßibile*.

Idem l. 1. de Anima. c. 3

Quod ad obiectum circa quod versatur, bonum vt dixi, & malum est hominis proprium; vel si mauis, actio humana à libera profecta voluntate, quæ si rationi congruit bonã est, & viam parat ad summam veramq; beatitatem. Et quoniam eiusmodi actiones (partim bonæ ideòq; prosequendæ, partim malæ & ob id fugiendæ) à quibus nostra pendent omnia, meritò rebus annumerantur omnium grauissimis, fit vt non possit sapienti non esse magno loco prudentia, quę voluntati se ducem præbet ac facem, vt priores illas rectè exerceat, ab istis verò abstineat. Taceant itaq;, qui ei pares facere non erubescunt artes Mechanicas, Medicinam, Iurisprudentiam, Syllogisticam, aut moralem ipsam philosophiam. Non curant Mechanicæ, nec

atten-

attendunt bona honesta ac solida homini soli præstituta; sed corpori duntaxat vtilia, ita vt peritior censeatur architectus, qui opportuniorem humanis vsibus aut venustiorem domum ædificat. quæ quia secundum quid tantùm bona sunt, fit vt eiusmodi artifex nõ dicatur prudens simpliciter, sed prudens architectus: Qui autem per prudentiam qua de agimus, rectæ rationis perpendiculo morales actiones suas conformat & accommodat (quæ secundum Aristotelem summum bonum; secundum veritatem verò fidemque Christianam ad illud sunt via) simpliciter prudens suo iure nuncupatur. Mechanicas imitatur ars medica, solum intendit bonum corporis, vitæq; prorogationem. Iurisprudentiæ non actio voluntatis qua beati sumus & boni, proposita est, sed humani tantum iuris scientia bonis malisq; communis, quam sæpè qui optimè callent, nequissimi sunt, cum ex aduerso nemo hac prudentia perfectè instructus nõ sit bonus. *Non posse quempiam prudentẽ esse, nisi bonus sit* verba pono eiusdem philosophi *manifestum est*. Nimirum perfectò prudens nequit esse, nisi valeat de agibilibus omnibus in genere moris rectè iudicare, quo iudicio constanter vti nequit, nisi subactis perturbationibus: non subiguntur autem nisi adminiculo cæterarum virtutum moralium. Simile quid de arte

Arist. lib. 6. Eth. c. 12.

Musarum choro præpositum. Meritò sanè cum dirigat omnes eo ipso, quo intellectus quem imbuit, vtenti iis voluntati suggerit, quid in singularũ actu siue operatione obseruare, quid fugere debeat. Hinc illa eius definitio: *Prudentia est habitus intellectus, vera cum ratione actiuus, circa ea quæ bona & mala homini sunt.* Vix opus pluribus, vt quantæ dignitatis sit, assequare. Nihil mihi protuleris subiecto eius augustius, eadem inquam facultate intellectus, quæ nos secernit à belluis, atq; à Philosopho *diuinum quid* dicitur *& impassibile*. Quod ad obiectum circa quod versatur, bonum vt dixi, & malum est hominis proprium; vel si mauis, actio humana à libera profecta voluntate, quæ si rationi congruit bona est, & viam parat ad summam veramq; beatitatem. Et quoniam eiusmodi actiones (partim bonæ ideòq; prosequendæ, partim malæ & ob id fugiendæ) à quibus nostra pendent omnia, meritò rebus annumerantur omnium grauissimis, fit vt non possit sapienti non esse magno loco prudentia, quę voluntati se ducem præbet ac facem, vt priores illas rectè exerceat, ab istis verò abstineat. Taceant itaq;, qui ei pares facere non erubescunt artes Mechanicas, Medicinam, Iurisprudentiam, Syllogisticam, aut moralem ipsam philosophiam. Non curant Mechanicæ, nec atten-

Arist. lib. 6. Ethic. c. 5.

Idem l. 1. de Anima. c. 3

attendunt bona honesta ac solida homini soli præstituta; sed corpori duntaxat vtilia, ita vt peritior censeatur architectus, qui opportuniorem humanis vsibus aut venustiorem domum ædificat. quæ quia secundum quid tantùm bona sunt, fit vt eiusmodi artifex nō dicatur prudens simpliciter, sed prudens architectus: Qui autem per prudentiam qua de agimus, rectæ rationis perpendiculo morales actiones suas conformat & accommodat (quæ secundum Aristotelem summum bonum; secundum veritatem verò fidemque Christianam ad illud sunt via) simpliciter prudens suo iure nuncupatur. Mechanicas imitatur ars medica, solum intendit bonum corporis, vitæq; prorogationem. Iurisprudentiæ non actio voluntatis qua beati sumus & boni, proposita est, sed humani tantum iuris scientia bonis malisq; communis, quam sæpè qui optimè callent, nequissimi sunt, cum ex aduerso nemo hac prudentia perfectè instructus nō sit bonus. *Non posse quempiam prudentē esse, nisi bonus sit* verba pono eiusdem philosophi *manifestum est*. Nimirum perfectò prudens nequit esse, nisi valeat de agibilibus omnibus in genere moris rectè iudicare, quo iudicio constanter vti nequit, nisi subactis perturbationibus: non subiguntur autem nisi adminiculo cæterarum virtutum moralium. Simile quid de arte

Arist. lib. 6. Eth. c. 12.

de arte Syllogistica dictum puta. Nec magnum videri potest, nec dignum quo quis bonus beatusq; iudicetur, quòd medium terminum cum extremis duobus ita nouerit colligare, vt necessaria conclusio indè fluat quæstionē continens. Hoc enim quid ad rhombum? quid ad mores pertinet? quid ad vitam facit beatam? Ethica seu moralis philosophia vniuersim tantum tradit, quæ virtutum sunt ac vitiorum: videns autem prudentia actiones esse singulatinm, ad earum se demittit circumstantias, & quas in vnaquaq; obseruare deceat, speculatur ac docet; vt proindè vnam inter & alteram ea sit differentia, quæ inter duos, quorum alter porrecta manu siue digito confusè duntaxat pediti ostendit mundi plagam, versus quam tendat oportet, vt ad constitutam ciuitatem perueniat; alter continuum se præbet viæ ducem, dubia omnia enubilat occurrentibus biuiis, triuiis, anfractibus: à quo propterea longè plus se accipere, quàm ab illo viator non inficiabitur. Iam si cum iustitia, fortitudine, temperantia, & virtutibus id genus aliis prudentiam conferamus, has vltrò consentiam Reginas esse inclytas, auro gemmisq; collucentes, admodum item speciosas, colore roseo, gressus maiestate spectabiles, vt cuilibet acclamare sapiens meritò possit: *Quàm pulchra es amica mea, quàm* *pulchra*

Cant. 4. & 7.

pulchra es? Et *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis?* Cæterum omnes video captas oculis, ad nullam dirigere gratulatoria hæc verba possumus. *oculi tui columbarum.* Magnus planè defectus, magnum detrimentum, quia videre magnum est ornamentum. Prudentia contra oculatissima est, & quouis Argo perspicacior, eoque nomine anteit vniuersis, & à Bione philosopho visui comparatur nobilissimo sensuum, totum hominem quantus est dirigēti, vt norit quo & qua gradiendum ne cespitet. A sancto autem Ambrosio vocatur *fons primus officij*, quia reuera indè ducendum est exordium. A Platone ἐπιστήμη ποιητικὴ ἐυδαιμονίας id est scientia fœlicitatis effectrix. Eandem tanti fecit Socrates apud Maximum Tyrium serm. 41. vt primam inter tria posuerit, quæ auditoribus suis pręcipuè curanda tradebat, *prudentiam in mente, in lingua silentium, in vultu verecundiam.* Quid Socratem aut alios nomine? Vult Deus ipse, ac iubet, vt in ædificatione Hierusalem extendatur perpendiculum super eam. Ædificatur spiritualiter Hierusalem, cum multa opera bona congregantur. Porro quidam sine perpendiculo ædificant, quia proficere virtutibus cupientes nequaquam vera regula adhibita, quæ lex prudentiæ est, considerant quid rectum sit, quid obliquum; sed oculis

Cant. 1.

S. Ambros. lib. 1. de offic. c. 27.

Hagg. 2.

culis vtentes pro perpendiculo, id est solum sequentis carnis iudicium, amplectuntur quasi rectum, quidquid concupiscentia suaserit; non secus ac mulieres (per quas procaces animæ significantur & leues) dicunt.

Hier. 44. Hieremiæ: *Sermonem quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te, sed facientes faciemus omne verbum, quod egredietur de ore nostro.* Ne ita desipiamus si auscultamus Deo, si errare nolumus, sed vbiq; ad prudentiæ amussim recurramus, ipsis etiam artibus adeo necessariam, vt sine ea nihil rectè fiat, quam idcircò in Oratore valdè requirit Quintilianus & ait:

Lib. 6. cap. vlt. *Illud dicere satis habeo, nihil esse non modò in orando, sed in omni vita prius consilio, frustraq; sine eo tradi artes cæteras, plusq; sine doctrina prudentiam, quàm sine prudentia facere doctrinam.* Cum porrò cæteris omnibus, tùm etiã principibus prodesse iste de prudentia Tractatus poterit, ob rationem quam afferebat Demetrius Phalereus Ptolomæum Regem adhortans, vt libros de regno scriptos emeret ac legeret. *Nam* inquiebat *de quibus amici Reges admonere non audent, ea in libris scripta inueniuntur.* Verùm si tanti pretij est prudentia, dicat aliquis, quomodo natura brutas animãtes fecit eius participes? Nihil magnum iure videri potest commune nobis cũ belluis, vt Didymo Alexandrino cæcitatem suam

ægre

ægre ferenti dicebat S. Antonius. Quod autem in iis quoq; locum habeat, locuples testis est Aristoteles: *Bestias nonnullas prudentes esse inquiunt, quæcumq; in vita traducenda prouidendi habere vim quandam videntur.* At rursus: *Vt in homine ars, prudentia, sapientia; sic nonnullis brutis inest vis quædam eiusmodi naturalis.* Hoc ipsum magis adhuc persuadent illa Christi verba Matth. 10. *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Respondet idem Philosophus seipsum interpretans, in brutis non tàm esse veram prudentiam, quàm figuram vestigiumq; prudentię: *Sunt in pluribus cæterorũ animaliũ* inquit *vestigia morũ animi humani. Inest vrbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignauia, atq; etiam prudentiæ imago inest in multis.* Nempè vera prudentia supponit rationem, rationisq; vsum velut normam certissimam, cui vt voluntas suos conformet actus, & quomodo id facere debeat, ad aurem ei dicere non desistit. Eadem ratione opitulante non solum vir bonus agit benè, sed nouit sui etiam facti causam reddere. Bruta autem rationis sunt expertia, esto apud Plutarchũ Gryllus neruos intendat omnes, vt contrarium persuadeat. Et quia sunt, ignem imitantur, qui comburens nescit se comburere, nec intelligit an & cur sursum potiùs quàm deorsum, rectà nõ obliquè

Lib. 6. Eth. cap. 7.

Lib. 8. de hist. anim. cap. 1.

Ibid.

liquè feratur. Sic inquam ignorant brutæ animantes suarum modos finesq; operationum. Non cogitant hoc esse ad illud vtile vel necessarium, vel hoc propter illud faciendum. Nescit aranea ad quid prosit tela quam orditur, aut quo ordine sit in textura huiusmodi procedendum. Nec apiculæ cur tali forma struant fauos, aut quid indè commodi debeant expectare. Nec vllum tale animal cur comedat, cur bibat, cur generet, cur alat sobolem, cur fugiat, cur se suaq; defendat. Vna est diuina mens, vt orbi vniuerso, sic illis præsidens, omnium actiones gubernans, & omnia quamuis nescia in suos fines dirigens, vt tradit S. Th. 1. p. q. 59. a. 1. & 1. 2. q. 6. & q. 11. a. 2.

§. 2. Cum mei sit consilij capite quinto libri huius, & duobus sequentibus ea complecti, quę prudentia in vsu trium virtutum Theologicarum fidei, spei, & charitatis vult obseruari; differendum prius qui fieri possit, vt virtus ordinis inferioris virtutes dirigat superioris. Respondeo præter lumen rationis naturalis reperitur in fidelibus Lumen fidei supernaturalis, & sicut intellectus priore illo corroboratus sensim discit, quid in indiuiduis humanis actibus sit obseruandũ, vt tales existant, quales oportet esse, totaq; hæc rectè operandi peritia acquisita est, & dicitur prudentia naturalis, multumq; au-

getur

getur Authorū lectione præsertim sacrorū, institutione item seniorum, experimētis variis; sic imbutus posteriore sensim eruditur ac videt secundum gradum fidei, & inditam sibi rationandi facultatem, qualiter se gerere homo debeat, quid habere præoculis, vt supernaturales actus hîc & nunc quemadmodum decet exerceat. Quæ operandi solertia esto sit etiam acquisita, hoc nomine dici meretur prudentia supernaturalis, quod ab habitu pendeat supernaturali. Eadem à lectione sanctorum patrum, atq; ab Ecclesiæ moribus magna capit incrementa. Est & alia prudentia propriè supernaturalis, comes charitatis, & infusa de qua S. Thom. 2. 2. q. 47. art. 14. sed hæc eo tantum spectat, vt quod ex prudentia & secundum virtutem facimus, ad supernaturalem finem referamus.

§. 3. Partiar opus hoc vniuersum in libros quatuor, in quorum primo de prudentia sermo erit dirigēte virtutes Theologicas & religionis. In altero de illa ipsa vt virtutum regula, quæ partim Principibus, Magistratibus, & Prępositis aliis conueniunt, partim subditorum sunt propriæ. In tertio de eadem vt illas moderatur, quæ propriam priuatim cuiusq; perfectionem respiciunt. In postremo circa eam versabimur, vt dirigendas virtutes suscipit, quibus alij erga a-

lios ritè afficimur. Cæterum nec mirabitur puto Lector nec vituperabit, quod paucu-las quasdam sententias vel historias semel vel iterum protulerim: hoc siquidem factũ est, partim ne eas cogeretur alibi laboriosè quærere; partim quia virtutes inter se connexæ sunt vt scribit Aristoteles, lib. 6. Ethic. c. 13. atq; ita quædam in vnius dicta disputatione, omninò resumenda sunt in disputatione alterius.

De falsa Prudentia.

CAPVT II.

§. 1. Falsa Prudentia quid sit.
2. Quanto interuallo à vera separetur, & quàm latè dominetur.
3. Deo & viris bonis quàm sit inuisa.

§. 1. Quẽadmodũ præter verum Deum, veram fœlicitatem, amicos veros, falsi quidam Dij circumferuntur, complures fucatæ fœlicitates, & amici specie tenus quamplurimi; sic præter germanam prudentiam, non in orbe solùm visitur, sed latè etiam regnat adulterina illa, quæ in sacris paginis prudentia seu sapientia carnis appellatur. Et sicut falsi Dij simpliciter Dij non sunt Hier. 2. *Et certè ipsi non sunt Dij*, ementitæ item illæ fœlicitates non merentur hanc nomenclaturam, nec amici illi inanes & straminei digni

digni habentur nomine amicorum: ita planè prudentiæ carnis minimè quadrat sanctū hoc & venerabile nomē. Quare potius appelletur à nobis, vt à S. Augustino, *apparens prudentia fallensq; sui specie*, & qualis eius genius sit discamus ex sequentibus.

S. Aug. l. 4. cont. Iulia. c. 8.

§. 2. Inuidere sibi mutuo dominatum, & implacabilia exercere odia carnem & spiritum, seu rectam rationem & concupiscētiam communem nobis cum belluis, tradit Apostolus Gal. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem; hæc enim sibi inuicem aduersantur.* Idem de prudentia illius & prudentia istius iudicium, in alia atq; alia scinduntur studia, minus se inuicem ferūt quàm Ismael & Isaac, aut quàm idolum Dagon & arca fœderis. Sapientia spiritus honesta sibi præstituit, rectam rationem interrogat & sequitur, vim odit, dolum, ac perfidiam, ad æterna collimat bona, tota deniq; est in opportunis ad ea mediis amplectendis. At prudentiæ carnis contraria omninò sunt consilia, honestum nō curat, sed vtile tantum, illud saltem non nisi huius gratia prosequitur, finem vltimum collocat in iis quæ sensum oblectat, quibus vt perfruatur, accersit quamcunque potest vim, perfidiam, dolos, fraudes, simulationē & dissimulationem. Prostat exemplum luculentum in villico iniquitatis, qui Math. 16.

Solerter quidem, nequiter tamen, & violatis iustitiæ, rationisq; legibus, ad consulendum rebus suis de alieno lusit corio, iniustè dedit quæ sua non erant, vt quibus sic bene fecerat, in necessitate haberet opitulatores. Imitantur hanc nequitiam, quotquot id tãtum agunt, vt sint in terra beati, vt concupiscentiis suis satisfaciant, valeantq; cum Salomone dicere Eccles. 2. *Omnia quæ desiderarunt oculi mei, non negaui eis; nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his quæ præparauer am, & hanc ratus sum partem meam*: Tales quippè ad improbas quasq; artes modò improbis desideriis suis opportunas confugiũt, mentiuntur, adulantur, peierant, religionem veram eiurant, falsæ astipulantur, fidem non seruant, circumueniunt, bonum simulant quo carent, dissimulant vitium quo laborant, omnium se formis accommodant, rugiunt cum Leonibus, hinniunt cum equis, vlulant cum lupis, boant cum bobus, ganniunt cum vulpibus. Hi sunt de quibus ait Deus Hier. 4. *Sapientes sunt vt faciant malum; benè autem facere nescierant*. O si tibi liceret bone Lector, Solis instar circumire terram, & quæ in ea geruntur intueri, quàm exporrectum cerneres huius Circes imperium, quàm multos Reges ac populos bibentes & ebrios de poculo abominationis,

quod

quod offert vniuersis? Quot tibi mortales occurrerent, quibus eius dictamina totidem sunt oracula, quiq; ab eiusdem regula tàm parum volunt, quàm idem Sol ab orbita sua discedere? Multi de Ormutianorum Regibus, vt filiis suis ansam omnem ambiendi paternum principatum, rebellandique submouerent, excæcarunt, hodieq; excæcant, dempto vno quem placuerit regno destinare, vt scribit Jarricus noster Tom. 2. Thesauri rerum Indic. l. 2. c. 1. Qua immanitate non contenti complures Asiæ & Turcarum Imperatores, suos strangularunt, atq; morem hunc barbarum, quasi fundamentalem regni legem tenuerunt, à qua nefas esset recedere, magnam hanc interpretãtes sapientiam. Ius in armis situm putarunt, tunc maximo se niti arbitrantes, cum plurimum possent: *Opprimamus, inquiebant, pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec reuereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ.* Sap. 2. De Europa nostra quid dicam? Toti sunt in hac carnis prudentia sectarij (atq; vtinam non etiam ex orthodoxis aliqui, nec opus esset dicere: *Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda*) Hos. 4. quod quidem perspicuè demonstrare, quo minus post hac noceant, & ne calumniari me dicant, omninò erit operæ pretium. Cum apud se constitutum haberent regnare, & liberè Genio

nio indulgere, mox intulerunt nullis parcẽdum machinis quibus repugnans eis Romana Ecclesia subrui, aut quasi saltem posse videretur. In hunc finẽ ita raciocinati sunt. Multum ei omninò apud populũ detrahetur, si obtendamus nullo apud eam loco esse diuinas literas, quandoquidẽ superaddit eis humanas traditiones velut insufficientibus. Hoc ergo dicamus, hoc publicemus, esto nos minimè lateat, ex eiusmodi traditionibus diuinas quasdam esse posse (vnde enim constat, verbum vt diuinum sit scribi oportere?) alias autem non quomodocumque humanas esse, sed Apostolicas, vt potè quarum post Apostolos nullus circumfertur, nec ostendi author potest. *Quod vniuersa tenet Ecclesia* ait S. August. l. 2. cont. Donat. c. 7. l. 4. c. 24. l. 5. c. 23. *nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica authoritate traditum rectissimè creditur.* Ecquis prẹter Christum & beatos eius Apostolos vsum inuexit signi crucis, exorcismos paruulorum qui baptizantur, quadragesimale ieiunium, abstinentiam à carnibus tàm in eo, quàm feria sexta, & Sabbatho, dominici diei tanquam festi celebritatem? Quis nescit ciuilem disciplinam præter leges abundare patriis moribus, non scriptis sed receptis consuetudine vsuq; longissimo, quorum vis nihilo minor est, quàm ipsarum legum

gum

gum? Sed tamen quia hæc calumnia ad nostrum facit institutum, vulgi auribus vt dictum est, insusurretur.

Dolus, an virtus quis in hoste requirat? 2. Æneid.

Rursus peremptoriam in nos sententiam fert Romana Ecclesia, velut in hæreticos & lupos ouili Christi insidiantes; nec fieri potest, quin tales nos esse suspicentur omnes, vel etiam credant, quandiu subsistet eius authoritas; sin contra eo adducantur, vt eam putent errori obnoxiam, imò reipsa in errores varios incurrisse, facilè quoq; sibi persuadebunt, ab ea perperam de doctrina sua deq; nostra iudicatum: sic eueruabitur lata illa in nos sententia. Hæc itaque comminiscamur, & simul euoluamus superiorum ætatum Concilia, decreta summorum Pontificum, opera sanctorum Patrum. Quæramus vbiq; velut in scirpo nodum, de promamus indè apparentes contradictiones, dicta notemus ambigua, quæ inflectere ad nostrum possimus arbitrium, & malè intellecta proferre in causæ nostræ patrocinium. Nunquã ex ore nostro audiatur illud Apostoli pro Ecclesia ineluctabile testimonium *Ecclesia Dei viui columna & firmamẽtum veritatis*, ita siquidem causam nostram iugularemus, & iuxta illud conficerẽt statim auditores, non potuisse censuram illã Romanæ Ecclesiæ æquitati non congruere & veritati. 1. Tim. 3.

Non minus premamus silentio verba illa Deut.17. *Veniesq; ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicem qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunq; dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neq; ad sinistram.* Nimis quippè confirmat authoritatem Ecclesiæ veteris, & Sacerdotum, & summi Iudicis seu Pontificis à quo regebatur in causis seu controuersiis circa Dei legem emergentibus; & consequenter, ac multo magis authoritatem Christianæ Ecclesiæ, & præpositi ei Pontificis, quorum Ecclesia & Iudex ille gessere typum. Dicamus potius ad priuatum quemuis pertinere harum decisionem causarum, interpretationemq; sacrarum literarum, ac de vero illarum sensu definitiuum iudicium, esto dicat S. Petrus: *Omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit.*

2. Pet. 1.

Ad hæc cum sæpè ad aures nostras peruenerit, ***concordia res paruas crescere, discordia etiam magnas interire & labi***, hanc seminemus inter Clericos eiusdem Romanę Ecclesiæ, ab eius capite membra diuidamus. At primùm abnuamus Petrum fuisse à Christo prælatum Sociis, vel Iudicem constitutũ cõtrouersiarũ, tametsi reuera prælatus fuerit, quando

quando ipsi ab eodem dictum est, Ioan. 10. *Pasce oues meas, pasce agnos meos*, & summus arbiter constitutus his verbis *confirma fratres tuos*. *Luc. 22.* Ita enim fiet, vt eius successori pares se iactent esse Clerici reliqui, & auscultare contemnant. Hoc si minimè succedit, contendamus eundem B. Petrum nunquam venisse Romam, nec ibi vixisse, minus adhuc vitam cum morte commutasse; indè namq; sequi videbitur, non posse Romanos Pontifices eius dici successores. Id quidem in dubium nunquã est reuocatum totis 1500. annis, quin potiùs magna consensione creditum; verùm non idcircò à nobis non est in controuersiam adducendũ, quorũ sapiẽtia profitetur ex omni ligno facere Mercurium. Si ne itaquidẽ assecuturi sumus quod volumus, prætendat nostrum quilibet non esse hodiernos Romanos Pontifices legitimos B. Petri successores propter doctrinæ corruptelam, quam sensim collegerunt, sicut & morum. Non credent nobis plurimi, vna ex parte responsuri doctrinæ corruptelam ibi esse non posse, vbi columna est & firmamentum veritatis: ex altera constanter affirmaturi malis quibusdam Clericis admixtos esse bonos quam plurimos, & collectiones istas irrisuri velut ineptissimas. Prauis est moribus, ergo successor non est legitimus. Prauis est moribus, ergo doctrinam

non habet doctrinæ maiorum suorum consentientem; credent tamen fatui, ac leues corde. Quidquid sit de doctrina, inuehamur acerrimè in mores illos deprauatos, faciamus de muscis elephantos, ad omnes extendamus paucorum vitia, etiam festucas obseruemus in clericorum oculis & insectemur, vt ita Sancti videamur & diuino zelo prędití. Propter bonos non excusemus malos, sed propter istos in inuidiam illos etiam pertrahamus. Propter triticum & semen bonum non parcamus zizaniis, sed in horum inuidiam illud quoq; eradicemus quidquid in oppositum præscribat pater familias. Ab eiusmodi Clero sic per nos resperso luto maledicentiæ, diuortium non ægrè populus faciet, malè de eo sentire incipiet, Sacramenta & verba Dei de manu & ore eius quasi de polluto nolet accipere.

His finibus nō se contineat carnalis prudentia nostra. Concitemus vbiq; bella & seditiones, cū constet rebus perturbatis multum nostras promoueri. Sic piscatores perturbant aquam, vt timore perculsi pisces in sagenas incurrant, ad quas non respiciunt. Etiam dormientes Leonum more caudam agitemus, & occultè cudamus aliquā fabam malam nihil tale cogitantibus. Seligamus in diuinis literis promissiones, & quæcumq; misericordiam spirant, nobisq; applicemus;

p: æte-

prætereamus autem contraria & sileamus, quasi nihil ad nos pertinentia. Per dulces sermones, promissiones, benedictiones seducamus corda innocentium. Sint nobis complura dogmata accōmodata carnis desideriis, quæ instillemus fatuorum auribus ad has solas cantilenas iubilantium. Prędicemus fidem ad salutem sufficere, nec Iacobum curemus Apostolum scribentem: *Ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantū.* Vix bona opera calumniari incipiemus, eorumq; meritis detrahere, cum gregatim nobis adhærebunt, otiosi homines, delicati & carnis mancipia; quin etiā in iis ægrè posthac sese exercebūt, qui vidētur addictiores; vereri quippè incipient, ne fortè in iis frustra desudēt. Neminem porrò libenter operā perdere, & frustrà se fatigare, testantur verba ista Cypriani: *Operari tu putas rusticū posse, si dixeris, agrum peritia omni rusticitatis exerce, culturis diligēter instrue, sed nullā messem metes, nullam vindemiā premes, nullos olineti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes. Vel si ei cui dominium est, vsum nauium suadeas & dicas, materiam de excellentibus syluis mercare frater, carinam præualidis & electis roboribus intexe clauo, funibus, velis, vt fabricetur atque armetur nauis operare, sed cum hæc feceris, fructibus de actibus eius & cursibus non videbis.* Rursus cum molliciei & ignauiæ nostræ mole-

Iac. 2.

S. Cyprian. epist. 52.

molestissimum sit frænare concupiscentiam atq; à voluptatibus abstinere, quid consil j vt indulgentes iis, videri nihilominus possimus inculpati? Impossibilia hæc omnia dicamus esse, nosq; exemptos ab eorum obligatione beneficio Christianæ libertatis. Addamus impelli quemuis à Deo ad homicidium, furtum, scortationem, & alia quæ perpetrat mala, nec attendamus ad illam Ecclesiastici sententiam. *Non dicas ille me implanauit, non enim ei necessarij sunt homines impij.*

Eccles. 15.

Iucunda est nobis, & libidinosis quibusq; aliis vxorum commutatio; dicamus proindè in plerisque casibus solui posse matrimonij vinculum etiam consummati, quicumq; demum sit verborũ illorum sensus. *Quod Deus coniunxit homo non separet.* Vt tandem per omnia suscipiamus carnis patrocinium, & prolectemus comprehẽdamusq; reti nostro quamplurimos, reponamus in album axiomatum nostrorum, nullius fidelis conscientiam obstringi posse humanis legibus, quãuis monentem audiamus Apostolum. *Necessitate subiecti estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Vociferemur ieiuniorum tempore vescẽdum indiscriminatim cibis omnibus, etiam carne & quibusque lacticiniis, laudabiliores esse qui coniugantur, quàm qui vitam viuunt cœlibem, licere pecuniam dare ad vsuram quotiescum-

Matth. 19.

Rom. 13.

que

que auctarium siue interesse taxam non excedit magistratus, abstinendum à multitudine tùm festorum tùm ieiuniorum, in festis nulla prohiberi seruilia opera, modò sine arbitris fiant & scandalo. Tandem sicut Ariani vt æternum Dei filium deprimerent, in quem amore ac studio penè nullo ferebantur, impensè laudabant patrem, cùm interim sua etiam laus, & par quidem filio deberetur; ita ad deprimendam dissuadendamq; pœnitentiam, satisfactionem, & eiusmodi alia quæ fœtent nobis, & subulæ sunt in oculis nostris, efferamus maximis quibusq; laudibus Christi satisfactionem & merita, vt humanam nullius omninò esse pretij fatuis saltem persuadeamus.

§. 3. Abominantur Deus & viri boni adulterinam hanc fallacemq; prudentiam, in hac ipsa vita exitus admodum infœlices habere solitam. Confirmat quod dico Apostolus Rom. 8. *Sapientia huius mundi inimica est Deo.* Et *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum, scriptum est enim comprehendam sapientes in astutia eorum.* Et *perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentiũ reprobabo.* Non hîc quidem punit Deus omnes huius reos nequitiæ, quia hæc vita propriè non iustitiæ tempus est sed misericordiæ: interdum tamen animaduertit in aliquos, vt cæteri salubriter metuant, & nisi aliter

1. Cor. 3. & 1.

aliter posthac sapiant, similia expectent vel
3. Reg.13. etiam grauiora. Prouectus ad regnum decem tribuum Ieroboam promissionẽ à Deo acceperat fore, vt fœliciter constanterq; regnaret, si seriò eius leges custodiret; sed placuit homini sceleroso, ad illud constabiliendum longè aliam inire viam, quã ei suggessit infœlix prudentia. Erexit idola seu vitulos duos aureos intra ditionis suæ fines, in Bethel vnum in Dan alterum, simulque fabricauit altaria, & Sacerdotes instituit, vt subiectam sibi plebem carere nolentem religionis exercitiis, apud se retineret, ob periculum quod suberat, ne si more solito Hierosolymam se conferret adorationis & sacrificij gratia (vbi regnabat Roboam, eratq; augustissimum templum Salomonis velut in metropoli regni Iuda) erga Roboam sensim afficeretur, à se verò deficeret. Sed quid vtilitatis indè retulit? Contabuit in primis manus eius erecta superbè & minaciter contra Prophetã, à quo tantũ ei scelus exprobrabatur. Periit deindè familia eius
Ibid. funditus: *Propter hanc causam peccauit domus Ieroboam, & euersa est, & deleta de superficie terræ.* Abominabiles Iudæis fuerunt Samaritani, idq; eam ob causam inter aliâs, quod consulendi sibi gratia modo Iudæos modo Assyrios se esse profiterentur. Quando enim cum Iudæis agebatur fœliciter, Iudæos

dæos se dicebant esse, vt sub Alexandro Magno amico Iudæorum teste Iosepho 11. Antiq. c. vlt. Assyrios autem quando secus, vt sub Antiocho Epiphane Iudęos insectante, vt scribit idem Iosephus libro 12. Abimelech Gedeonis filius patre defuncto cogitauit vendicare sibi principatum, & præripere septuaginta suis fratribus, quibus quòd nati essent non ex concubinis vt ille, sed vxoribus præcipuis debebatur. Id vt assequeretur, insinuauit se callidè in gratiam conciuium suorum Sichimitarum; quin etiam impetrauit, vt ab iis Rex haberetur. Tum assumptis aliquot nebulonum manipulis fratres suos aggressus est, & super vno lapide occidit omnes dempto minimo cui nomen Ioathan ab amicis abscondito. Verùm breui post exhorruerunt ciues ipsi tantam eius barbariem, & ab eo velut ab immani crudelitatis monstro recesserunt. hoc primum. Audi iam vitæ reliquum: *Venit ad oppidum Thebes quod circumdans obsidebat exercitu. Erat autem turris excelsa in media ciuitate, ad quam confugerant simul viri ac mulieres, & omnes Principes ciuitatis clausa firmißimè ianua, & super turris tectum stantes per propugnacula. Accedensque Abimelech iuxta turrim pugnabat fortiter, & appropinquans ostio ignem supponere nitebatur. Et ecce* *Iud. 9.*

Et ecce vna mulier molæ fragmen iaciens illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum eius. Qui vocauit citò armigerum suum, & ait ad eum. Euagina gladium tuum & percute me, ne fortè dicatur quod à fœmina interfectus sum, qui iussa perficiens interfecit eum. Credebat similiter feralis Adonibetech regni sui securitati egregiè consultum iri si septuaginta pręcipuis suis satrapis manus pedesq; amputaret, eosq; sic deformatos cogeret sub mensa sua ore vsurpare ciborũ fragmẽta & reliquias quæ proiiciebãtur. Enimuerò authore Deo venit in Betech Iudas, nec ita multo post occupata ciuitate conquisitum quoq; ipsum intercepit, & in eandem impulit calamitatẽ qua ipse Dynastas illos miseros prius affecerat. Vndè in eam coniectus dicebat;

Iud. 1. *Septuaginta Reges amputatis manuum pedũque summitatibus sub mensa mea colligebant reliquias ciborum; sicut feci, ita reddidit mihi Dominus.* Conuicti Scribæ & Pharisæi manifestis Christi miraculis, ignorare non poterant verum esse Christum, ideòq; admittendum; sed quia pręsentiebãt fore si admitteretur, vt more solito eminere, & plerisq; temporalibus frui commodis desinerent, quę aucupabantur vsu & prorogatione Mosaicæ legis, quam in meliorem commutatũ venerat, consilium inierunt intercipiendi eum dolo & occidendi, quod & fecerunt, sed

ita

ita vt experti sint quod scriptum est. *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum*, adierunt hoc ipso extremum exitium, luerunt Deo pœnas grauissimas immittenti in eos Romanum exercitũ, quem vnicè reformidabant. Immersi sunt in mare malorum, & internecione deleti. *Quia temporale regnum spirituali prætulerunt*, inquit S. Augustinus, *vtrumq; amiserunt*. Accedit Herodes, qui ne à suo excideret, eidem Christo struxit insidias, quem fama nuncupare iam cœperat Regem Iudæorum. Sed spe sua frustratus in miseram mortem desiit, cuius prodromæ fuerunt calamitates acerbissimæ, in quas prolapsus est statim post infanticidia, vt narrat Eusebius lib. 1. c. 8. Religione abusus est Absalon, vt patri regnum eriperet dicens votum sibi esse in Hebron; quo vbi peruenit, magnum ex sequacibus suis conflauit exercitum. Eo fretus & exultans ac si habuisset in manu victoriam, primo conflictu fusus fugatusque est, à coma propria implicante se ramis quernis suspenditur, à Ioab autem insequente tribus telis configitur. Defuncto Lesco huius nominis primo Poloniæ Rege, statuerunt regni proceres, vt ille ei succederet, qui primus ex toto nobilium equitũ numero ad metam planissimo in loco positam perueniret. figitur meta apud Prandicinum amnem aperta in planicie,

Prou. 21.

S. August. tract. 49. in Ioan.

2. Reg. 18.

Cromer. lib. 2.

Non minus premamus silentio verba illa Deut.17. *Veniesq; ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicem qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunq; dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neq; ad sinistram.* Nimis quippè confirmat authoritatem Ecclesiæ veteris, & Sacerdotum, & summi Iudicis seu Pontificis à quo regebatur in causis seu controuersiis circa Dei legem emergentibus; & consequenter, ac multo magis authoritatem Christianæ Ecclesiæ, & præpositi ei Pontificis, quorum Ecclesia & Iudex ille gessere typum. Dicamus potius ad priuatum quemuis pertinere harum decisionem causarum, interpretationemq; sacrarum literarum, ac de vero illarum sensu definitiuum iudicium, esto dicat S. Petrus: *Omnis*
2. Pet. 1. *prophetia scripturæ propria interpretatione non fit.*

Ad hæc cum sæpè ad aures nostras peruenerit, *concordia res paruas crescere, discordia etiam magnas interire & labi*, hanc seminemus inter Clericos eiusdem Romanę Ecclesiæ, ab eius capite membra diuidamus. At primùm abnuamus Petrum fuisse à Christo prælatum Sociis, vel Iudicem constitutũ cõtrouersiarũ, tametsi reuera prælatus fuerit, quando

quando ipsi ab eodem dictum est, Ioan. 10. *Pasce oues meas, pasce agnos meos*, & summus arbiter constitutus his verbis *confirma fratres tuos*. Ita enim fiet, vt eius successori pares se iactēt esse Clerici reliqui, & auscultare contemnant. Hoc si minimè succedit, contendamus eundem B. Petrum nunquam venisse Romam, nec ibi vixisse, minus adhuc vitam cum morte commutasse; indè namq; sequi videbitur, non posse Romanos Pontifices eius dici successores. Id quidem in dubium nunquā est reuocatum totis 1500. annis, quin potiùs magna consensione creditum; verùm non idcircò à nobis non est in controuersiam adducendū, quorū sapiētia profitetur ex omni ligno facere Mercurium. Si ne itaquidē assecuturi sumus quod volumus, prætendat nostrum quilibet non esse hodiernos Romanos Pontifices legitimos B. Petri successores propter doctrinæ corruptelam, quam sensim collegerunt, sicut & morum. Non credent nobis plurimi, vna ex parte responsuri doctrinæ corruptelam ibi esse non posse, vbi columna est & firmamentum veritatis: ex altera constanter affirmaturi malis quibusdam Clericis admixtos esse bonos quam plurimos, & collectiones istas irrisuri velut ineptissimas. Prauis est moribus, ergo successor non est legitimus. Prauis est moribus, ergo doctrinam

Luc. 22.

non habet doctrinæ maiorum suorum consentientem; credent tamen fatui, ac leues corde. Quidquid sit de doctrina, inuehamur acerrimè in mores illos deprauatos, faciamus de muscis elephantos, ad omnes extendamus paucorum vitia, etiam festucas obseruemus in clericorum oculis & insectemur, vt ita Sancti videamur & diuino zelo prędití. Propter bonos non excusemus malos, sed propter istos in inuidiam illos etiam pertrahamus. Propter triticum & semen bonum non parcamus zizaniis, sed in horum inuidiam illud quoq; eradicemus quidquid in oppositum præscribat pater familias. Ab eiusmodi Clero sic per nos respersо luto maledicentiæ, diuortium non ægrè populus faciet, malè de eo sentire incipiet, Sacramenta & verba Dei de manu & ore eius quasi de polluto nolet accipere.

His finibus nō se contineat carnalis prudentia nostra. Concitemus vbiq; bella & seditiones, cū constet rebus perturbatis multum nostras promoueri. Sic piscatores perturbant aquam, vt timore perculsi pisces in sagenas incurrant, ad quas non respiciunt. Etiam dormientes Leonum more caudam agitemus, & occultè cudamus aliquā fabam malam nihil tale cogitantibus. Seligamus in diuinis literis promissiones, & quæcumq; misericordiam spirant, nobisq; applicemus;

præte-

prætereamus autem contraria & sileamus, quasi nihil ad nos pertinentia. Per dulces sermones, promissiones, benedictiones seducamus corda innocentium. Sint nobis complura dogmata accõmodata carnis desideriis, quæ instillemus fatuorum auribus ad has solas cantilenas iubilantium. Prędicemus fidem ad salutem sufficere, nec Iacobum curemus Apostolum scribentem: *Ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantũ.* Vix bona opera calumniari incipiemus, eorumq; meritis detrahere, cum gregatim nobis adhærebunt, otiosi homines, delicati & carnis mancipia; quin etiã in iis ægrè posthac sese exercebũt, qui videtur addictiores; vereri quippè incipient, ne fortè in iis frustra desudẽt. Neminem porrò libenter operã perdere, & frustrà se fatigare, testantur verba ista Cypriani: *Operari tu putas rusticũ posse, si dixeris, agrum peritia omni rusticitatis exerce, culturis diligẽter instrue, sed nullã messem metes, nullam vindemiã premes, nullos oliueti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes. Vel si ei cui dominium est, vsum nauium suadeas & dicas, materiam de excellentibus syluis mercare frater, carinam prævalidis & electis roboribus intexe clauo, funibus, velis, vt fabricetur atque armetur nauis operare, sed cum hæc feceris, fructibus de actibus eius & cursibus non videbis.* Rursus cum molliciei & ignauiæ nostræ mole-

Iac. 2.

S. Cyprian. epist. 52.

molestissimum sit frænare concupiscentiam atq; à voluptatibus abstinere, quid consil j vt indulgentes iis, videri nihilominus possimus inculpati? Impossibilia hæc omnia dicamus esse, nosq; exemptos ab eorum obligatione beneficio Christianæ libertatis. Addamus impelli quemuis à Deo ad homicidium, furtum, scortationem, & alia quæ perpetrat mala, nec attendamus ad illam Ecclesiastici sententiam. *Non dicas ille me implanauit, non enim ei necessarij sunt homines impij.*

Eccl. 15.

Iucunda est nobis, & libidinosis quibusq; aliis vxorum commutatio; dicamus proindè in plerisque casibus solui posse matrimonij vinculum etiam consummati, quicumq; demum sit verborũ illorum sensus. *Quod Deus coniunxit homo non separet.*

Matth. 19.

Vt tandem per omnia suscipiamus carnis patrocinium, & prolectemus comprehẽdamusq; reti nostro quamplurimos, reponamus in album axiomatum nostrorum, nullius fidelis conscientiam obstringi posse humanis legibus, quãuis monentem audiamus Apostolum. *Necessitate subiecti estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

Rom. 13.

Vociferemur ieiuniorum tempore vescẽdum indiscriminatim cibis omnibus, etiam carne & quibusque lacticiniis, laudabiliores esse qui coniugantur, quàm qui vitam viuunt cœlibem, licere pecuniam dare ad vsuram quotiescumque

que auctarium siue interesse taxam non excedit magistratus, abstinendum à multitudine tùm festorum tùm ieiuniorum, in festis nulla prohiberi seruilia opera, modò sine arbitris fiant & scandalo. Tandem sicut Ariani vt æternum Dei filium deprimerent, in quem amore ac studio penè nullo ferebantur, impensè laudabant patrem, cùm interim sua etiam laus, & par quidem filio deberetur; ita ad deprimendam dissuadendamq; pœnitentiam, satisfactionem, & eiusmodi alia quæ fœtent nobis, & fubulæ sunt in oculis nostris, efferamus maximis quibusq; laudibus Christi satisfactionem & merita, vt humanam nullius omninò esse pretij fatuis saltem persuadeamus.

§. 3. Abominantur Deus & viri boni adulterinam hanc fallacemq; prudentiam, in hac ipsa vita exitus admodum infœlices habere solitam. Confirmat quod dico Apostolus Rom. 8. *Sapientia huius mundi inimica est Deo.* Et *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum, scriptum est enim comprehendam sapientes in astutia eorum.* Et *perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentiũ reprobabo.* Non hîc quidem punit Deus omnes huius reos nequitiæ, quia hæc vita propriè non iustitiæ tempus est sed misericordiæ: interdum tamen animaduertit in aliquos, vt cæteri salubriter metuant, & nisi aliter

1. Cor. 3. & 1.

aliter posthac sapiant, similia expectent vel
3. Reg. 13. etiam grauiora. Prouectus ad regnum decem tribuum Ieroboam promissionẽ à Deo acceperat fore, vt fœliciter constanterq; regnaret, si seriò eius leges custodiret; sed placuit homini sceleroso, ad illud constabiliendum longè aliam inire viam, quã ei suggessit infœlix prudentia. Erexit idola seu vitulos duos aureos intra ditionis suæ fines, in Bethel vnum in Dan alterum, simulque fabricauit altaria, & Sacerdotes instituit, vt subiectam sibi plebem carere nolentem religionis exercitiis, apud se retineret, ob periculum quod suberat, ne si more solito Hierosolymam se conferret adorationis & sacrificij gratia (vbi regnabat Roboam, eratq; augustissimum templum Salomonis velut in metropoli regni Iuda) erga Roboam sensim afficeretur, à se verò deficeret. Sed quid vtilitatis indè retulit? Contabuit in primis manus eius erecta superbè & minaciter contra Prophetã, à quo tantũ ei scelus exprobrabatur. Periit deindè familia eius
Ibid. funditus: *Propter hanc causam peccauit domus Ieroboam, & euersa est, & deleta de superficie terræ.* Abominabiles Iudæis fuerunt Samaritani, idq; eam ob causam inter aliâs, quod consulendi sibi gratia modo Iudæos modo Assyrios se esse profiterentur. Quando enim cum Iudæis agebatur fœliciter, Iudæos

dæos se dicebant esse, vt sub Alexandro Magno amico Iudæorum teste Iosepho 11. Antiq. c. vlt. Assyrios autem quando secus, vt sub Antiocho Epiphane Iudęos insectante, vt scribit idem Iosephus libro 12. Abimelech Gedeonis filius patre defuncto cogitauit vendicare sibi principatum, & præripere septuaginta suis fratribus, quibus quòd nati essent non ex concubinis vt ille, sed vxoribus præcipuis debebatur. Id vt assequeretur, insinuauit se callidè in gratiam conciuium suorum Sichimitarum; quin etiam impetrauit, vt ab iis Rex haberetur. Tum assumptis aliquot nebulonum manipulis fratres suos aggressus est, & super vno lapide occidit omnes dempto minimo cui nomen Ioathan ab amicis abscondito. Verùm breui post exhorruerunt ciues ipsi tantam eius barbariem, & ab eo velut ab immani crudelitatis monstro recesserunt. hoc primum. Audi iam vitæ reliquum: *Venit ad oppidum Thebes quod circumdans obsidebat exercitu. Erat autem turris excelsa in media ciuitate, ad quam confugerant simul viri ac mulieres, & omnes Principes ciuitatis clausa firmißimè ianua, & super turris tectum stantes per propugnacula. Accedensque Abimelech iuxta turrim pugnabat fortiter, & appropinquans ostio ignem supponere nitebatur.* Iud. 9.

Et ecce

Et ecce vna mulier molæ fragmen iaciens illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum eius. Qui vocauit citò armigerum suum, & ait ad eum. Euagina gladium tuum & percute me, ne fortè dicatur quod à fœmina interfectus sum, qui iussa perficiens interfecit eum. Credebat similiter feralis Adonibezech regni sui securitati egregiè consultum iri si septuaginta præcipuis suis satrapis manus pedesq; amputaret, eosq; sic deformatos cogeret sub mensa sua ore vsurpare ciborũ fragmẽta. & reliquias quæ proiiciebãtur. Enimuerò authore Deo venit in Bezech Iudas, nec ita multo post occupata ciuitate conquisitum quoq; ipsum intercepit, & in eandem impulit calamitatẽ qua ipse Dynastas illos miseros prius affecerat. Vndè in eam coniectus dicebat:

Iud. 1. *Septuaginta Reges amputatis manuum pedũque summitatibus sub mensa mea colligebant reliquias ciborum; sicut feci, ita reddidit mihi Dominus.* Conuicti Scribæ & Pharisæi manifestis Christi miraculis, ignorare non poterant verum esse Christum; ideòq; admittendum; sed quia præsentiebãt fore si admitteretur, vt more solito eminere, & plerisq; temporalibus frui commodis desinerent, quę aucupabantur vsu & prorogatione Mosaicæ legis, quam in meliorem commutatũ venerat, consilium inierunt intercipiendi eum dolo & occidendi, quod & fecerunt, sed ita

vt experti sint quod scriptum est. *Non est* *entia, non est prudentia, non est consilium* Prou.21. *ra Dominum*, adierunt hoc ipso extrem exitium, luerunt Deo pœnas grauissi- simmittenti in eos Romanum exercitũ, mvnicè reformidabant. Immersi sunt in e malorum, & internecione deleti. *Quia poralem regnum spirituali prætulerunt*, in- S. August. tract. 49. in Ioan. t S. Augustinus, *vtrumq; amiserunt*. Ac- it Herodes, qui ne à suo excideret, eidem risto struxit insidias, quem fama nuncu- e iam cœperat Regem Iudæorum. Sed sua frustratus in miseram mortem desiit, prodromæ fuerunt calamitates acer- mæ, in quas prolapsus est statim post in- icidia, vt narrat Eusebius lib. 1. c. 8. Re- ne abusus est Absalon, vt patri regnum 2. Reg. 18. eret dicens votum sibi esse in Hebron; vbi peruenit, magnum ex sequacibus conflauit exercitum. Eo fretus & exul- ac si habuisset in manu victoriam, pri- conflictu fusus fugatusque est, à coma pria implicante se ramis quernis suspen- r, à Ioab autem insequente tribus telis figitur. Defuncto Lesco huius nominis Cromer. lib. 2. io Poloniæ Rege, statuerunt regni pro- s; vt ille ei succederet, qui primus ex toto lium equitũ numero ad metam planissi in loco positam perueniret. figitur meta d Prandicinum amnem aperta in plani-

cie, ad septemtrionalem plagam Cracouiæ. Illorum vnus cui hoc idem nomen obtigerat, longè vaferrimus, nec quidquam curans virtute an dolo Rex fieret, in stadij sabulo strauit clanculum, & occultauit hexagona multa ferrea, seu stilos cæcos, quibus equorum pedes currentium læderentur, atque ita vel omninò à cursu desisterent, vel assiduè cespitarent: Ipse autem obl quo cucurrit tramite, quem eiusmodi remoris & impedimentis vacuum sciebat esse, atq; ita primus nullo negotio metâ attigit. Munierat enim equi sui calces soleis ferreis ne offenderet, si fortè cum impetu currens in stilum aliquem incidisset, cum cæteri omnes de more illius temporis soleas non haberent. Attonitis vniuersis, & iam victorem ac principem sibi diuinitùs datum acclamantibus, odiosissima techna deprehenditur, in suspicionem publicam venit Lescus, à suspicione protrahitur in medium, conuincitur, damnatur, in frustra concerpitur. Huius damno sapiant omnes, & discant suis in rebus nec vti fide mala; nec in consilium adhibere carnis prudentiam, de qua sub meretricis imagine intelligi rectè potest, quod ait Salomon. *Fili mi ne attendas fallaciæ mulieris, fauus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, nouissima autem illius amara quasi absynthium, & acuta quasi gladius biceps. Pedes eius*

Prou. 5.

eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant.

Documenta quædam ad veram perfectamq; Prudentiam.

CAPVT III.

- §. 1. *De cognoscendo colendoq; Deo.*
- 2. *De propria suiipsius notitia.*
- 3. *De boni honesti amore ac precio.*
- 4. *De consultatione recta & executione.*
- 5. *De recta intentione.*
- 6. *De Venerearum fuga voluptatum.*
- 7. *De moderatione sollicitudinis affectusq; temporalium.*

§. 1. Creaturam omnem à Deo creatore suo pendere, non modo vt sit & conseruetur; sed etiam vt benè operetur, intelligi ex eo potest, quòd bona quæuis operatio de genere sit rerum perfectarum; *omne autem datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum.* Iac.3. In infimo ordine huiusmodi operationū sunt naturales, quas nisi concurrente Deo non posse perfici, exemplo esse potest ignis Babylonicus, per se non valens quidquam Dan.3. damni afferre tribus pueris in fornacē coniectis, nec more suo in eos agere, & sol obscuratus in passione Domini, quia nec lumen Luc.23. suum nec visibiles eius species perfectè unc

diffundebat, vt antè consueuerat, suspendente Deo concursum suum diffusioni perfectæ necessarium. & denique turma illa satellitum, quæ cum ad Christum venisset in Ioan.18. horto intercipiendum, nec subsistere valuit, sed in terrã corruit, nec antè surgere, quàm ei faceret ipse surgendi potestatem, velletq; motui huic esse auxilio.] Iam si tam minutas actiones exerere sine Deo agentia creata nequeunt, multo certè minus augustas & nobiles, cuiusmodi sunt virtutum opera, quæ dirigere spectat ad prudentiam, quæ cum sit vna de virtutibus, fit vt illa ipsa directio cæterarum Dei adminiculo indigeat. Ex hoc sequitur viri prudentis partes esse, ante omnia oculos in Deum attollere, & scire quod ipse sit, qui propriè ac præcipuè depellit mẽtis tenebras, & lumen confert, vt norit homo quid vbique agendum sit, quid fugiendum. Vbi autem hoc persuasum habuerit, ad ipsum confugere luminis huius impetrandi gratia, quemadmodum salubriter monet S. Iac.1. Iacobus. *Si quis vestrum indiget sapientia po-* Tob.4. *stulet à Deo*, & ante illum Tobias. *In mente habeto Deum omnibus diebus vitæ tuæ. Pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant.* & Psalm.93. *Beatus homo quem tu erudieris Domine;* Quocirca dicat cum Dauid Psal.17. *Deus meus illumina tenebras meas.* & inter Ethnicos Seneca lib.5. epist.

pist.41. *Ille dat consilia magnifica & recta.* Dicat cum Salomone. *Ego sum puer paruulus* 3 Reg.3.
ignorans egressum & introitum meum. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt iudicare possit & discernere inter bonum & malum. Dicat cum Iosaphat Rege Iuda. *Cum ignoremus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt* 2. Par. 20.
oculos nostros dirigamus ad te. Ab excusationibus illis abstineat, inditum est mihi à natura lumen rationis patefacturum mihi satis verum operandi modum. Non supplicant Deo brutæ animantes, sagaciter tamen operantur, ita vt vix eas contingat aberrare. Sed neque homines plurimi, qui mirificè tamen à prudentia commendantur. Exiguum est eiusmodi lumen naturale, multisq; permixtum tenebris occasione peccati nouas semper inducentis, sicut dicit scriptura, *Error &* Eccles.11.
tenebræ concreata sunt. Ac rursum, *dereliquit* Psal.37.
me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. cumque tam sit exiguum, intendi debet vt perfectè ostendat bonum, & lumine alio corroborari, quod quis præter Deum largictur? Constanter operantur brutæ animantes quæ debent, & naturæ suæ conueniunt, esto dirigi à Deo non petant, quia nõ sunt ad petendum idoneæ, obidque reliquum fuit, vt à mente eius sapientissima in operationibus dirigerétur. Homini autem ratione prædito facultas in-

est postulandi, quam pati nō debet ille otiosam, sed vti ea diligenter. considerans quid

Ioan.16. dicat Spiritus sanctus *petite & accipietis*. Cōfert interdum Deus non rogatus prudentiam, vt sic diuitias ostendat suæ bonitatis, sed vicissim sæpè non confert, & prudentia illa quam preces nullæ præcesseruut, humana tantum solet esse, parum aut nihil faciens ad finem supernaturalem. Quia denique eo

Psal.144. rum preces facilè exaudit Deus, à quibus piè colitur; ait enim Propheta Dauid. *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet*, ait vir prudens de hoc cultu valdè sollicitus, de quo infra latius cap.9. Timebit præterea Deum à quo directionis expectat lumen offendere, mirum quantum ad prudentiam veram timor iste conferat. Iob.28. *Timor Domini ipsa est sapientia & recedere à malo intelligentia.*

§.2. Actiones omnes agentium sunt, sed diuersæ debent esse diuersorū; seipsum proinde norit oportet virtutis cultor, vt conditioni suæ consentientes exerceat, ne si secus faciat, deterior sit atque infœlicior brutis & rebus inanimatis insistentibus operationi sibi propriæ, & à scopo vix aberrantibus sibi præstituto. Præterea multa pręscripta & sententias in ore habuit retus illa schola Philosophorum, sed nullam ista celebriorem *γνῶθι σεαυτόν, cognosce teipsum*, Tanti eam fecit

poë-

poëta Iuuenalis, vt affirmauerit è cœlo descendisse. Et Plato quosdam sensisse refert, ideo illam inscriptam fuisse foribus templi delphici, vt intelligeretur esse Dei admonitio ad intrantes omnium potissima. Alibi autē hæc habet τὸ δὲ γιγνώσκειν αὑτὸν ὁμολογοῦμεν σωφροσύνην εἶναι, id est, *seipsum verò cognoscere prudentiam esse concedimus.* Et mox μὴ γιγνώσκοντες ἡμᾶς αὐτοὺς, μηδὲ σώφρον ἐσόντες, hoc est, *non cognoscentes nosipsos, nec essemus prudentes.* Rationem affert, quia per prudentiam intendimus curare nos, curare autem nemo potest, quod ignorat. Idem multum laborat, vt palàm faciat, quid nam illud sit, quod de se nosse vir prudens debet, eoque tandem refert omnia, vt quiuis sibi persuadeat, se non esse corpus, nec compositum ex anima & corpore, sed animam solam corpori dominantem, circa cuius proinde curam versari oportet sapientem, si seipsum curare desiderat. Verùm explosit doctrinam hanc Aristotelescum turba reliqua philosophorum, sola inquam anima constare hominis rationem negat, multoque magis fides Christiana. Potestad eam refellendam Plato ipse sufficere, quippe hominem principatui passim comparat, in quo alius est qui regit, alij qui reguntur; constat autem non eos solùm qui reguntur partem eius esse, verumetiam rectorē ipsum.

Plato in Carm.

In Alcibiade.

Breuius itaq; dicamus, ac solidius in hoc sitam esse veram sui notitiam, quam habere expedit virum prudentem, vt intelligat non solum cuius temperamenti sit quoad corpus; sed multo magis quoad animam quid possit aut non possit, ne quid supra vires audeat, ad quid sit vel non sit idoneus, ad quæ potissimum vitia prauus, quàm adhuc procul à solidis virtutibus, quàm exigua luce præditus. In primis auem, *vt se factum credat ad Dei imaginem, cui quoad mores conformare sese in omnibus debeat, prosequendo & amplectendo quod amat ille, refugiendo quod odit, & in hoc terrarum orbe positum. vt agnitum Deum suum honore debito afficiat, mandata eius custodiat, quidquid odit ille caueat diligenter, summo bono in cœlis post hanc vitam fruiturus si hæc fecerit, secus autem pœnas aditurus nunquam desituras.* Hæc cognitio scientia est sanctorum quam Salomon sedibus omnibus anteponit, & inuenire philosophi nunquam valuerunt; hæc sapientia, cuius laudibus idem se credit imparem, nec mirum cum illa doceat, quid ab homine requirit Deus dicens. *Indicabo tibi homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo.* Facit iudicium qui iudicat, iudicat autem homo vt par est, qui Deum agnoscit Dominũ suum

Mich. 5.

ſuum, ei ſe ſentit obſtrictum, mandata eius reuerenter ſuſcipit, in ſe ea violantem pœnis vltrò ſuſceptis animaduertit, ne ſecus puniatur æternis. Miſericordiam diligit, qui libenter proximo ſuo propter Deum benefacit, ſolicitè cum Deo ambulat, qui vbique ei placere ſtudet, ſemper metuens ne dicto factoq; diuinam eius offendat maieſtatem. Idem ſibi volunt verba illa Eccleſ. 12. *Deum time & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo.* Id ipſum denique iudicat hominis conſtitutio; ratione ſiquidem præditus eſt, velut ſcintilla quadam diuinæ regulæ & ſapientiæ. Quorſum verò, niſi vt ſecundùm illam operationes ſuas omnes moderetur. Et quia virtutis opera ſunt, quæ à ratione præſcribuntur velut hominis propria, Deoque grata, fit vt animũ ad ea adiicere viri ſit prudentis ſimulque non affigi rebus ſublunaribus ſenſumque oblectantibus communem nobis cum beſtiis. Quippe eiuſmodi rebus tam parum ineſt viri boni, vt poſt longam illarum experientiam & vſum exclamet Salomon *vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Et rurſus: *Vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem ſpiritus.* Quocirca operibus illis virtutis vir prudens totus adhæreat, ac præcipuè ſaltem, vt hæc primaria eius cura ſiue cogitatio ſit quaſi luminare maius, quod præſit diei; hoc eſt operibus lucis ſpiritualibus,

Eccleſ. c. 1. & 2.

bus. Alia quæuis secunda sit, & præsit noctibus seu negotiis temporalibus, vt debita seruetur vbique proportio. Sed neque in prioribus illis sic nihilominus summum bonum putet esse repositum. Hoc dicere cum Aristotele, in medio hærere est, quod ducit ad finem & verum bonum. Operari secundum virtutem, non exsatiat insitum nobis boni desiderium, proindéq; non tàm finis & beatitudo nostra est, quàm ad beatitudinem via; Docent id non obscurè illa Christi verba, *si vis ad vitam ingredi serui mandata*. Sicut etiam ista Psalmi 83. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Syon* Quibus addimus ex S. Augustini 10. Ciu. 4. *Ad Deum dilectione tendimus, vt perueniendo quiescamus, ideò beati quia illo fine perfecti. Bonum enim nostrum de cuius fine magna inter philosophos contentio est, nullum est aliud quàm illi cohærere.* Scribit alibi: *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.*

Math. 19.

Li. 1. Conf. cap. 1.

§. 3. Ex tribus boni generibus honesto, vtili, iucundo, solum primum hominis est proprium, cæterorum capaces sunt pecudes. Imò cum duo circumferantur hominum genera, alij ingenui, & excelso magnoque animo præditi, ad cœlum potiùs quàm ad terram obtutum dirigentes, vti faciendum admonet forma ipsa corporis, de qua Ouidius Præ-

Pronaq; cum spectent animalia cætera terrã, *Lib. 1. Met.*
Os homini sublime dedit, cœlumq; videre *tam.*
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Alij in terram defixi, adeò non quęrentes nec sapientes quę sursum sunt, vt ne quidem subodorentur; non nisi priores illos incendit honesti seu virtutis amor; posteriores humi repunt, & in rebus toti sunt, ad corpus sensumq; pertinentibus. Vix indè se sinunt abstrahi, vix verbis quamuis seriis ad meliora studia conuertuntur. *Cum ex affectu viuant,* inquit Aristoteles, *proprias voluptates, atque ea ex quibus illæ existunt, persequuntur, doloresque oppositos fugiunt: Eius autem quod honestum, ac verè iucundum est, cum id prorsus non degustarint, ne notionem quidem vllam habent. Eos igitur qui tales sunt, ad moderationem traducere quæ oratio possit?* Ex quo sanè perspicuum relinquitur, quo loco honestũ, quantoque in pretio habendum sit. Sicut enim nobilissima theoremata Matheseos, non nisi ab acutis ingeniis comprehenduntur; & vicissim si comprehendi ab aliis nequeunt, argumento id est, esse nobilissima: Ita planè in morum materia, si quid probetur, quæratur, ametur à viris optimis, excelsoque animo præditis; à reliqua autem fæce negligatur, eximium quiddam esse meritoque consectandum non abs re confeceris. Hinc tibi causa se aperiet, cur rei sint qui-

Arist. lib. 10. Ethic. cap. 9.

cunque

cunque peccant. Bonum sibi aliquod præstituunt verum vel apparens, cùm tàm parum fieri possit, vt malum amplectatur tanquàm malum, quam vt falsum admittant tanquam falsum; verũ quia bonum in quod feruntur, scitur non esse honestum, quale nefas est prætermittere seu postponere, sed vtile duntaxat aut iucundum, in culpam cadunt. Vocatur bonum honestum quod honore dignũ est, hoc est summo præmio quod exhiberi ab hominibus potest, vt tradit Aristot.lib.7.moral.ad Eudemum ca.19. & post illum S. Thom.2.2.q.145.art.1. & quia secundum Deum eiusmodi est sola virtus virtutisque operatio, vtpotè profecta à recta ratione hominis propria, nobilissimaque regula rerum agendarum, fit vt honestum & virtus virtutisq; operatio non differant. Quæ cum ita sint, ad prudentiam aspirans directricem reliquarum virtutum moralium, excelsam mentem gere, & gratulare tibi, quòd in materia versaturus sis, quæ alia non est quàm eiusmodi bonum. Quidquid recta ratio, quidquid æquitas, multò autem magis quidquid lex diuina præscripserit, cui humana omnis ratio subalternatur, id vnum tibi abiectis contrariis amplectendum puta. Sicut patriam in qua natus es, & latifundia propria præfers alienis, & pallio tunicam propiorem; ita bonum honestum naturę ac speciei

cieituæ proprium, semper tibi magis cordi sit quàm reliqua quę non animo, sed corpori hoc est parti hominis inferiori, ac viliori blandiuntur & seruiunt. Hoc fecere Athenienses, non facient Christiani? Cum dixisset Atheniensibus in concione Themistocles, deprehẽsum à se consilium, quod summoperè ad rem illorum facere videretur; id tamen eiusmodi esse, vt non expediret in publicum proferri; placuit populo vt Aristidi aperiretur, si illud probaret ipse, omnes approbaturos. Cum ergo Themistocles indicasset Aristidi, se de incendenda Græcorum nauali statione cogitare, sic enim fore vt Athenienses toti Græciæ dominarentur, prodiens ad populum Aristides dixit, *re quã molitur Themistocles neque compendiosior alia est neque iniquior*, seu quod idem est neque vtilior, neque inhonestior. Qua audita voce abhorrens ab omni quod inhonestum esset, populus vetuit ne super ea re in posterum verba faceret Themistocles. *Plut. in Vita Aristid.*

§. 4. Iuxta doctrinam Aristotelis lib. 7. Ethic. cap. 10. & S. Thom. 2. 2. q. 47. & 48. ad prudentiam spectat rectè consiliari, iudicare, & præscribere, quod secundum rectam rationem faciendum est, vt ad propositum finem bonum perueniatur. Non vbiq; consultatione opus dico, sed quando cogitatione sumus ancipiti, nec clarè cernimus quid sit

sit opus facto; & tunc oportet magis minusue ingenij ac iudicij vires intendere, prout grauior res fuerit vel minus grauis. Verùm, quia multis sæpè imponit sui amor, & præsumptio, arbitrantibus clarè se intelligere, quid agere expediat, cùm reuera non intelligant, iuuerit in rebus quibusque momenti grauioris suspectum habere iudicium proprium, & meminisse eius quod scriptum est. *Ne innitaris prudentiæ tuæ*, non solum si filius sis familias, aut seruus, aut alterius conditionis subditus (imò talibus non expedit, nec licet consultare de rebus, in quibus habent parere necesse, & quarũ dispositio illorũ attingit præpositos, vt tradit Arist. 6. Eth. 8. & idem S. Thom. indicta q. 47. art. 12.) sed etiam si non sis. Complures initio rati nihil inesse difficultatis negotio proposito, & ob id negligentes de eo inire consilium, inciderunt in grauissimas, & tunc senserunt consultandi necessitatem sed serò. Præstat sanè esse Prometheum quàm Epimetheum. fuerunt hi duo fratres in eo discrepantes ab inuicem quod ille præmitteret rebus agendis consilium iste postponeret: Rectè autem procedet consultatio; si valdè afficiaris erga bonum honestum, quia eius amor amorem excludet falsorum bonorum, quo mirè peruertitur & impeditur rectum de rebus iudicium. Si præterea precibus à Deo postules illu-

Prou. 3.

illustrari, ne errore circumueniaris. Si tertiò vti valens vno vel pluribus consiliariis, qui Deum timeant, teament, & periti sint rei propositæ id facias. Habet in more Deus ad erudiendum nos tàm in speculatiuis, quàm in rebus agendis, aliena vti opera, vas ipsum electionis ad Ananiam remisit, à quo instrueretur. *Ingredere ciuitatem*, inquit, *& ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere* cuius causa vna est, humilitatem vt nostram exerceat, cui specialis promissa est gratia his verbis. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Humilem se probat, qui sapientiæ diffidens suæ, in consilium aduocat alienam. Siue autem solus quando inueniri non poterunt, siue cum illis occurrētibus velis consultationem instituere (ne aliàs temerarius sis, & tàm laude careas, etiam benè operans, quàm pictor ille qui iracundè proiects in os equi quem pingebat; spongia diuersis tincta coloribus impressam reliquit spumam genuinam, quam repræsentare nulla arte valuerat) pone tibi antè oculos præterita, quæ videlicet in simili casu expertus es ipse vel alij, quidnam contigerit, quem nam res sortita sit exitum: ac simul futura, quid expectari debeat, siue in hac vita siue in altera de quâ Eccles. 11. *& scito quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium.* si hoc vel illud fiat, & præsentem rerum statum cum suis circumstantiis;

Act. 9.

1. Pet. 5.

Plut. lib. de fortuna.

tûs; ita ſanè iudicium formabitur, de re omnium aptiſſima ad finem qui quæritur, obtinendum. Qua deprehenſa ſtatuendum erit hac vti via, & quomodo executioni mandari poſſit, & remoueri obices, conſiderandum. Propoſitam difficultatē verſa diligenter in vtramq; partem libratis aliquoties rationibus, quæ ſuadere videbuntur hoc vel illud faciendum, & viciſſim contrariis; ita ex mutuo quaſi cōflictu & comparatione prodet ſe tandem, quod erit conſultius. finge tibi animo, non tuam rem agi ſed alterius, fit ſiquidem neſcio quo pacto, ſynceriores vt ſententias de rebus alienis depromamus, quàm de propriis. Quam etiam ob cauſam ſecurius alios curant medici, quàm ſeipſos. Quanto tempore dubitabis licitumne ſit quod in deliberationem adducis, vel illicitum, vide ne feceris propter culpam, quam faciendo contraheres exponens te ſcienter periculo agendi quod non licet, itaque affectum te probans, vt perpetraturus malum fueris, etiam manifeſtè cognitū. Quæ mentis diſpoſitio indubiè grauiſſima eſt. *Quod* Rom. 14. *nō eſt ex fide*, inquit Apoſtolus, *peccatum eſt*. Vult dicere peccare eum, qui non videt creditq; probabiliter ſaltem id faciendum quod aggreditur, da proindè operam, prius vt tibi conſtet, bonum eſſe quod agis vel indifferens. Si nihil certi per te vales ſtatuere, partem

tem elige tutiorem, sicut præscribunt iura, & quam amico suaderes, dicitoque in tui recessu cordis. Si manifestè scirem esse illicitam, ab ea mox abstinerem, reipsaque abstinebo, vbi primum interdictam didicero. Ita fiet, vt in multis culpam non contrahas, in quam incurreres. *cap. ad audientiam, & cap petitio. de Homicidio.*

Vbi porrò post sufficientem deliberationẽ quid sit facto opus didiceris, adhibe fortiter operi manum inuocato numinis auxilio his verbis. *Actiones nostras quæsumus Domine aspirando præueni, & adiuuãdo prosequere, vt cuncta nostra oratio & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur*, oblata occasione vtere, nulla te difficultas facile à cœpto absterreat. faciet te vt plurimum animi fortitudo superiorem, Deoque propicio etiam Iordanem transmittes & mare rubrũ. Sola te impossibilia cogant resilire; est autem aliud impossibile aliud difficile. feruore similiter vtere calentis animi, quia vbi refrixerit, non præstabis longo tempore, quod fecisses exiguo. Interpolationes quasque longiores suspectas habe, argumenta cũ sint languentis animi & oscitantis. Currus dum in motu est, trahitur facilè & impellitur; vbi quiescere cœperit, conatu opus habet non modico, vt motui restituatur. Nauis similiter quę iam ferri cœpit, leui flante aura cursum tenet, quod si ad littus adhæserit, non sine ingenti

labore iterũ profundo committitur. Tandẽ futurum crede, vt crescente opere conualescat animus, eoq; intendente sese remittatur operis difficultas. Multi per ignauiam, rem nondum tentarunt ratam sibi & constitutã, cui fortis animus iam dudum imposuisset fastigium. In fabulam abiit Acesseus nauta mollis, quòd semper in statione esset cum nauibus, atque vt suam excusaret desidiam, Lunas omnes calumniaretur velut infaustas, aduersasque nauigantibus.

§. 5. In consiliis & molitionibus tuis omnibus rectam intentionem habere stude, hoc est, legitimum tibi finẽ præstitue, quem conatus tui respiciant. Legitimus erit, si res sit honesta, seu rationi rectæ cõsentiens. *Virtutibus commune est aliquid facere libenter, & honesti causa.* Verba sunt Aristotelis, qui licet verum finẽ expresserit, quem assignare potest lumen naturale; superest tamẽ supernaturalis alius, & longè augustior, ad quem collineare debet prudentia vna cum virtutibus quas dirigit, si rerum operationes numeris omnibus absolutas esse volumus, ac per eam tendere ad æternam salutẽ & fœlicitatem. Talis est Deus Christiana fide cognitus, mercedem retributurus ęternam iis, qui bona quæ faciunt eius causa operãtur. id est, quia eiusmodi opera ipsi placent vel ab ipso imperantur. Tàm Deus quàm æterna hæc

lib. 4. Eth. cap. 2.

merces

merces vltimus noster finis est, sed iste formalis ille obiectiuus; iste minus spectandus, ille magis, ita vt nulla etiam mercede proposita vellemus benè & rectè agere propter ipsum, & cauere malum quia prohibet illud ac detestatur. Hanc sanctam puramq; mentem à sponsa quauis sua exigit dicens: *Pone me vt signaculum super cor tuum.* Signaculum scopus est, cor pro intentione ponitur quæ à corde concipitur, vt sensus sit. Sim ego scopus & finis omnium intentionum & operationum tuarum. Profitetur vicissim anima sancta se ad nihil aliud collimasse. *O mnia poma* inquit *noua & vetera seruaui tibi*, id est operata sum, & iam operor tui gratia, quidquid boni operor. Opus bonum per pomũ intelligit, quia si homo arbori, quidni arboris fructibus opera hominis bona comparentur? Ex his procliue est ratiocinari, magno in errore versari 3. hominum genera. Primum est eorum, qui bonum faciunt propter finem inhonestum & malum, siue sit peccatum mortale, vt cum diues indigẽti fœminæ eleemosynam erogat, vt ad libidinandum pelliciat: siue veniale, vt cum eandem largitur aucupādæ causa gloriæ apud homines (exemplo isto vtor, quia si non vt plurimũ, sæpè saltem inordinatus glorię huius appetitus tantum est venialis.) Vsq; eo namq; nihil indè proficiunt, nullũ sibi meritum

Cant. 8.

Cant. 7.

ritum apud Deum reponunt, & dicuntur ab
Agg. 1. Aggæo Propheta *merces suas mittere in saeculum pertusum*, vt etiam rei fiant, & malè de eo mereantur, pœnas suo tempore luituri. Nam cum sit summum bonum nostrum, postulat iure suo, vt ad ipsum nostra omnia referamus supplicio digni ni fecerimus. Cū rursus bonorum operum nostrorum causa sit precipua, ipsi consentiamus oportet; ipse autem propter semetipsum operatur vniuersa, vt ait Salomon Prouerb. 16. Accedit peruersitas quam committit homo, quoties quod ex suo genere bonum est, ancillari facit malo, atq; ad illud refert, & Deum eiusdem boni authorem trahit, quantū ex se est, in eiusdem mali finis consensionem. At nōne Romani ad gloriam sua pene omnia referebant? Et tamen non ideò nullam mercedem retulerunt, cum de ijs & similibus pronunciet Christus ipse Matth. 6. *Amen dico vobis receperunt mercedem suam*, & scribat S. Aug. lib. 5. de Ciu. c. 15. *Quibus non erat daturus vitam æternam* (vtpote Idololatris) *si neq; eis hanc terrenam gloriam excellentissimi imperij concederet, non redderetur merces bonis artibus eorum, id est virtutibus, quibus ad tātam gloriam peruenire nitebātur.* Respondeo non omnem gloriam seu gloriæ appetitum vanum & malum esse, sed tunc solum quando ex malo gloria quæritur, aut ex bono indebita,

debita, vel maior quàm debetur, aut ad malũ finem, aut non refertur ad Deum velut ad causam boni præcipuam, sed in ea quiescitur, ac si à Deo non penderet eius meritum. Quod reprehendens Apostolus dicebat: *Quid habes quod nõ accepisti? si autẽ accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* 1. Cor. 4. Romani autẽ non semper ab eiusmodi iniqua & vana gloria velut à fine ad heroica opera sua facienda mouebantur, sed à bono alio cuiusmodi sępè erat tutela patriæ, iustitiæ administratio, perfidiæ castigatio, conseruatio sociorũ. Ita fiebat vt eiusmodi opera essent bona moraliter, & vtcumq; digna retributione aliqua, fuitq; eiusmodi retributio gloria illa excellens, de qua loquitur in cap. illo 15. S. Augustinus. Quod si huic rectæ intentioni finem illum bonũ respicienti, & operibus eiusmodi ex se bonis iamq; perfectis superuenit postea vana quædam complacentia, & gloriæ indè captandæ cupiditas, mala in se fuit, sic tamẽ vt præiudicare ijs nõ debuerit iuxta iuris regulam, *vtile per inutile non vitiatur*. Secus quãdo in illis vanam gloriam sibi præstituebãt, tunc dicere Christus potuisset. *Recepistis mercedem vestram* quam scilicet intendebatis; à me autẽ nullam reportabitis, sed magis puniemini, quia proponendo vobis finem malum, malè estis operati. Secundus ordo inconsultorũ hominũ aberrantium à recto

fine studiosarũ actionũ, illos complectitur, qui per eas ad aliquod duntaxat temporale commodum peruenire quærunt. Tales indubiè nimis abiecti sunt, viles, sordidi, iniusti ac peruersi, vt qui res nobiliores dirigant seu referant ad longè ignobiliores; & Deo per eiusmodi actiones non seruiant propter se, sed propter hæc commoda; abiecturi illum & repudiaturi, si ab ijs conferendis abstineret, sicut scriptum est *confitebitur tibi cum benefeceris ei*, ac si diceret, non confitebitur, cũ benefacere desieris. Quocirca ingenium hoc relinque insulsis hominibus, ad terram inclinatis, & *quasi apponentibus conditionem Christo*, ita loquitur S. Augu. *vt si sint Christiani, habeant plenam domum frumento, vino, & oleo, auro, & argento. Nullus eorum moriatur immaturus, si quis nõ habebat filios, accipiat, si vxorem non duxit ducat; Non abortiat nõ solum aliqua mulier in domo eius, sed nec pecus. Non arescant cupæ eius, non grandinetur vinea eius; quæ cum impetrare se non vident, à spe cadunt.*

Psal. 48.

S. Aug. in Psal. 129.

In tertio ordine seu genere sunt, qui vitiis & peccatis suis finem bonum assignant (exempli causa furantur propter Deum, vel vt habeant, vndè alienæ inopię medeantur) abutentes verbis illis Apostolicis: *Siue aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite*. cum tamen de bonis tantum operibus, deq;

1. Cor. 10.

deque indifferentibus loquatur B. Paulus. Absit enim à sapiente tanta demẽtia, vt prauum aliquid Dei causa agere in se recipiat, cum ei grata huiusmodi esse nequeant, nec in eius honorem cedere, sed in contemptũ quæ vetat fieri. Indè illa Moysis exclamatio: *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Deo nostro?* Exod. 8. Implicabantur errore hoc insano ij, de quibus Io. 3. *Venit hora & iam est, vt omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare Deo.*

§. 6. Inter capitales prudentiæ hostes eminet singulariter Venus seu voluptas, procul idcircò fugienda. Vidit hoc Aristoteles, cum scriberet: *Voluptates prudentiæ sunt impedimento, atq; eo magis, quo magis quis oblectatur, vt in Venereorũ Voluptate contingit, in qua constitutus nemo intelligere quippiam potest.* Lib. 3. Eth. cap. 11. Elucet veritatis huius in Salomone exemplum clarissimum, qui cum circa regni sui auspicia esset mortalium sapientissimus 3. Reg. 4. totus tunc desipuit, cum in voluptates illas corpus immersit & animum. *Cumque iam esset senex*, inquit diuinus codex, *deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur Deos alienos.* 3. Reg. 11. Ruit similiter à culmine prudentiæ Henricus VIII. Angliæ Rex eadem authore libidine. Nam cùm prius vti Principem decebat verè Christianum, erga sedem Apostolicam leges om-

nes obseruaret modestiæ; posterius autem à concupiscentia sua abstractus & illectus, vsque eo deperisset Annam Bolenam, vt eam Catharinæ vxori suæ legitimæ substitueret, factus est à se totus alius; atq; vt sedi Apostolicæ à qua redarguebatur, insultaret ac illuderet, non erubuit summum se profiteri in regno suo Pontificem, & pronunciare nō alteri mortalium quàm sibi competere iurisdictionē in subditos seu temporalem seu spiritualem. Quod sanè tantum est, vt nisi Deum se faceret, vix vltra progredi valuerit eius amentia; & à cæteris omnibus Europæ, ne dicam orbis Principibus suscepta cum risu sit, & audita cum indignatione tanta præsumptio. Huc pertinet nobilis illa Hieracis sententia in libro de Iustitia. *Vbi mens tanquam præstigiis Sopita iacet, statim exurgere solet imprudentia, & comitem sibi vocare luxuriam. Quamobrem virtutem illam quæ ambo illa vitia repellit, σωφροσύνην id est temperantiam sapientes Græci vocauerunt, vt quæ sit σωτηρία φρονήσεως hoc est prudentiæ incolumitas.*

Hierax lib. de Iustitia.

§ 7. Sed neq; prætermittēdum videtur, affectum nimium erga res temporales, nimiamq; earundem sollicitudinem multùm incommodare prudentię. facit enim vt adeò non attendamus ad rectum operandi modū secundum virtutem, vt ne de virtute quidē,

de

de præſcriptis rationis, de ſalute noſtra, de Dei cultu ac tremẽdo iudicio, de præparato improbis Tartaro cogitemus (quæ tamẽ omnia partim præſentia partim futura ad prudentiæ ſtateram in primis pertinent) ſed immerſi toti in res ſublunares id ſpectemus ſolùm, vt in hac vita benè ſit nobis, ac ſi parerga eſſent quæ de futuris commemorãtur, eſſetq; animæ & corpori cõmunis interitus. Rectiſſimè proindè admonet nos pſalmus 61. *Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.* Et ſuffocatur ſemen bonum à ſpinis, quæ temporalium curarum ſunt ſymbola. Sanè ſi tẽporalia tantummodò quæris, quantum ſunt tuæ ac tuorum vitæ, & ſtatui honeſtè conſeruando neceſſaria; & neq; in ijs, neq; in vita ipſa mortali conquieſcis; ſed vtraq; ad Dei cultũ refers, atq; ex animo viuere profiteris, vt illi ſeruias, & temporalibus operam dare vt viuas, nemo te condemnabit. Non erit tunc difficile, in ijs modũ ponere, quãdoquidem ad dignum cultum Deo exhibẽdum, vſq; eo neceſſe non eſt ſuperfluis multis abundare, & magnificè ac delicatè viuere, vt potius tàm ea, quàm vſus illorum immodicus valdè illum remoretur, dum animum totum qnantus eſt ſollicitat, & apud ſe quaſi captiuum retinet. Ad ſolum corporis bonũ temporalia faciunt; ſtudioſæ autẽ actiones bona ſunt animi, diuerſa igitur obiecta con-

ſtituunt, & cum diuerſa ſint, ad vtraq; nemo poteſt perfectè attendere, ſed quantum amoris ac ſollicitudinis prioribus illis tribuit, tantum his detrahit. Plurimum à Deo temporalia diſcrepant, ideoq; dum iſta impensè curat homo ac diligit à Dei dilectione deficit, & deficiendo ab eo non diligitur, & dum non diligitur, non perfunditur cœleſti lumine, quo in primis indiget prudentia, vt detegat & circumſpiciat vniuerſa; ſed excæcatur per iuſtam ſubtractionem eiuſmodi luminis, & imponere ſibi ſinitur. Imponit homo terrenus ſibi, dum beatus in terra, & bonis refertus quæ terra procreat, ſe quoque poſt hanc vitam pari minimum ſorte putat fruiturum. Enimuerò veniet tempus, quandò non minus deceptum ſe ſentiet, quàm olim infœlix ille Seianus ſub Tyberio conſul tantæ authoritatis, vt Romæ abſente illo ageret Imperatorem, auratoq; in ſenatum curru veheretur. Sed quid? allatæ ad eum ſunt ex improuiſo literæ, quibus cum ſperaret dignitatem ſuam auctum iri tribunitia poteſtate, obtulit eas ſenatui lætiſſimus. Summa autem erat, vt actutum deponeretur, in vincula coniiceretur, plecteretur capite, vnco traheretur, in Tyberim ageretur præceps propter occultã perfidiam in Imperatoriam maieſtatem, quod & factum eſt. Hæc cum ita ſint, moderare circa res perituras affectum tuum, ne te immodi-

Dion. l. 58.

modicus faciat imprudentem, & auertat te à Deo, fine tuo vero, & summo bono.

Virtutes morales in voluntate sitæ quomodo acquirendæ.

CAPVT IV.

§. 1. Quoniam metuendũ valdè est, ne si multa dicamus de modo virtutes dirigendi sitas in voluntate, quæ propriè morales appellantur; nihil autem de modo adipiscendi, tàm videamur inconsulti, quàm ij, qui in id incumbunt magno studio, vt equos in hypodromo peritè agitare norint, eos ante sibi comparandi curam negligunt, nec opportuna ad id ratione conantur vti, omninò insinuandũ est, quã maximè viam in virtutib' adipiscẽdis tenere expediat, & supponendũ insitos quidẽ nobis à natura quosdã virtutis igniculos, atq; vt loquitᷣ Seneca l. 4. de benef. cap.

cap. 17. *Virtutem in omnium animos lumen quoddam suum præmittere*, (ad quod persuadendum sufficere possunt lętitia & verecundia, quibus perfunduntur pueri, cum honestè agunt aut turpiter, & laudantur indè aut vituperantur) virtutem autē ipsam minimè.

Sen. lib. 14. epist. 91. *Virtus* inquit idem Philosophus *non contingit animo nisi instituto, & edocto, & ad summū aßidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur.* Et sanè quotusquisq; est, qui statim à principio magna cum propensione, & gaudio obeat virtutis opera? non gemat ac repugnet? nō potest autē hæc lucta cohærere cū virtute vera atq; perfecta, quia virtus siue sit facultas naturalis siue habitus acquisitus, tribuit & secum vehit operandi facilitatem. Vndè Aristoteles lib. 4. Ethic. c. vltimo negat continentiam sumptam pro difficili cohibitione vehemētis libidinis rationem habere perfectæ virtutis. Idem tradit S. Thom. 2. 2. q. 155. a. 1. Proderit hæc meditatio, vt nemo putet indormiendum, sed diu multumq; enitendum, vt virtutem sine qua nascitur, sibi comparet. Ad quod primum conferet instanter eam à Deo postulare, instigante nos ad eiusmodi postulata, & dicente: *Petite & accipietis*, ac rursus:

Math. 7. Luc. 11. *Si vos cum mali sitis nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Spiritum bonum

bonum vocat donum omne cœleste, quo spiritus seu mens hominis euadit bona (sicut vir strenuus salus patriæ quandoq; dicitur, quia salutem operatur) vel si mauis mentem hominis, quam collatæ virtutes bonam faciunt. Non est maior ratio, cur à Dei munificentia castitas pendeat quàm reliquæ. Pendere autem castitatem agnouit his verbis Salomon: *Et vt sciui quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, adij Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis præcordiis meis.* At fortè inquies, si Deus virtutem confert, non ergo exercitatione vsus acquiritur. Non sequitur, quia virtutẽ conferre dicitur moralem, minuendo tentationes concupiscentiæ, ne valdè magnam difficultatẽ voluntati creent operaturæ secundũ rectam rationem, & operando comparaturę sibi virtutis habitum; vel etiam adiuuando eandem voluntatem, vt difficultate quæ offert sese, euadat superior: hoc autem non excludit vsum illum & exercitationem. Sap. 8.

§. 2. Vult itaque in adeptione virtutum habere nos gratiæ & auxilij sui cooperatores, non inertes & ignauos. *Propter quod,* ait B. Paulus, *remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris.* & infra: *contemplãtes ne quis desit gratiæ Dei.* Ac ne quis putaret negligi ab eo quod consulebat, alio in loco *gratia eius* inquit *in me* Hebr. 12. 1. Cor. 15.

2. Cor. 15. *vacua non fuit.* Ad eiusmodi cooperationẽ spectat inter alia, vitare occasiones proximas vitiorũ, quia in iis latent, vt ita loquar, vitia, indèq; erumpunt nullo penè negotio. Ita fit, vt qui eiusmodi occasiones nõ refugit sed amat, affectum erga vitia retineat, à virtutibus autem contrariis auertatur, & indignum se præbeat, cuius orationem eas sibi postulantis Deus exaudiat. Hoc enim sensu scriptum est Ioan. 9. *peccatores Deus non exaudit*, estque affine quod alibi legimus.

Prou. 28. *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, erit oratio eius execrabilis.* Accipiamus ab humilitate exemplum. Tenet te virtutis huius desiderium, ne ergo sit tibi cum superbis commercium, quando nulla excusat vel vrget grauis necessitas, quia si sit, citò inquinabũt, & lædent te suo contagio, fietq; quod scri-

Eccles. 13. ptum est: *Qui communicauerit superbo induet superbiam*, quia videlicet communicando probas, quod tibi vitium eius arrideat, & nõ nisi fictum fucatumq; sit tuum illud desiderium, indignum proindè cui Deus faueat. Demus præterea cordi tibi esse castitatem, occasiones fuge libidinis, conuersationem cum libidinosis, aut cum fœminis forma præstantibus, loca in quibus facile tibi possunt occurrere, impudica spectacula. fecit hoc prudenter Antiochus Asiæ Rex huius nominis tertius. Nam cum esset Ephesi, &

dicatam

dicatam Deo formosissimam quandam fœminam adamaret; alia ex parte attenderet quantum dedecus sibi allaturus esset incestuosus congressus, aliò se recepit, nec vnquam Ephesum rediit, ne tandem illectus specie illa fœminea scelus perpetraret, ad q̄ iam satis pronus, citò præceps agi posset occasione accedente. ac si apud se dixisset cum B. Cypriano: *Qui sponte corruit, quid faciet, si fuerit impulsus?* Sicut concupiscētiam delectant vitia, ita occasiones vitiorum, quia affines sunt vitiis, & quia delectant, efficaciter imaginationem seu phantasiam monēt ac retinent, nec animum circa eas occupatum facilè sinuunt ad rectæ rationis præscripta attendere & sese conuertere, nec proindè ad modum agendi secundum virtutem. Cum autem omnibus vitandæ sunt occasiones huiusmodi, inter quas peccatur facilè, & per iteratos peccati actus non virtutis habitus, sed vitij cōtrahitur; tum ijs præcipuè, quos iam contigerit in peccatum proruere, vt qui exploratam magis habendo quàm cæteri earum vim, & imbecillitatem propriam, debent simul esse cautiores, nec vnquam putare futurum aliàs, vt pœnitentiam veram agere videantur. Vndè non defuit ex Ethnicis qui diceret: *Gemmas & lapides, aurum & inutile, & summi materiam mali mittamus, scelerum si benè pœnitet.*

S. Cipr. lib. de Spectac.

Horat.

§.3. Pars

§. 3. Pars altera cooperationis est, viros frequentare excellenti virtute præditos, ac si fieri potest cum illis cohabitare, eo quod frequentatio nulla est cohabitatione maior. Vitando procul vitiosorum contubernium, ab impedimentis virtutis animum liberas, vt sit tabula rasa, sed non idcircò inscribenda ei virtute exornas: Adeundi ob id & frequentandi viri boni, qui dictis factisq; suis ad rationis normam compositis, quasi stilo inscribant eam. Neq; enim non poterunt, cum energiam quoq; suam virtus habeat, fidemq; faciat experientia penè quotidiana, non à malis solum vitia, sed à probis quoq; virtutes transire ad circũstãtes & familiares. Exemplũ seu bonum seu malum adhortatio tacita est, quid agi debeat, & exstimulatio, rarum rara, continuum continua; ita vt qui non imitatur, sed resistit ei, vim quandam sustineat. Et quia nullum violentum potest esse perpetuum, fit tandem longo vsu & cõsuetudine, vt succumbat qui antè forsitan repugnabat, & in eandem veniat consensionem, cum ijs quibus vtitur familiariter, præsertim si sint longè eminentiores, eo quòd exempla talium commensurantur suis authoribus, magna sunt, descenduntque altius ac potentius in clientum animos & subditorum. Quàm proteruus erat? quã procax? quot vitiis scatebat adolescens, qui

qui Lycurgo Principi suo Laconum legislatori sapientissimo oculum eruit? Et tamen cum Lycurgus nobilissimo vtens vindictæ genere, illum sibi dari & committi postulasset ad bonam reuocandum frugem, tantum valuit verbis & moribus domesticis, vt non ita multo post nobilissimas in eum virtutes suas transtulerit abactis vitiis, atq; in optimum ciuem cōuerterit pestem ciuitatis. Hinc natū salutare illud Senecæ consilium: *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus.* & mox: *Magna pars peccatorum tollitur si peccaturis testis assistat. Aliquē habeat animus quem vereatur, cuius authoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O fœlicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoq; eius se componat, atq; ordinet. Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus: Elige itaq; Catonem; si hic videatur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Lælium, elige eum cuius tibi placuit vita & oratio, & ipsius animum ante te ferens & vultus, illum semper tibi ostende vel custodem vel exemplum. Opus est inquam aliquo, ad quem mores nostri se ipsi erigant. Nisi ad regulam praua non corriges.* Magis adhuc ista illustremus. vt fabricando fabri fimus, ita repetitis actionibus bonis virtus acquiritur. porrò ad agē-

Seneca lib. 1. epist.

dum benè & ſecundum rationem duo maximè requiruntur, alterum vt rectè agendi modum nouerimus, alterum vt velimus & quaſi cogamur rectè agere. Viri autem boni operando aſpicientibus virtutum candidatis modum eiuſmodi tacitè quidē; ſed nihilominùs perfectè tradunt; ſicut & Saltatores tyronibus ſuis veram ſaltandi rationē, quandò præſentibus illis & aduertentibus, ſecundū artis præſcripta corpus mouent & membra corporis, exemplo quoq; ſuo iiſdem cādidatis quandam imponūt ſanctæ imitationis neceſſitatem, vt potè riſuri eos imò vituperaturi ſi non imitentur, ſed perperā agant. Nam & mali hoc pacto ſociis & cōtubernalibus ſuis efficaces authores nequitiæ ſunt, confundi ab iis & contemni metuentibus, ſi ab illa ſibi temperent. De hoc argumento ſcribentem præſtat audire Auguſtinum:

S. Aug. l. 2. Conf. c. 3. & 9. *Præceps ibam tanta cæcitate, vt inter coætaneos meos puderet me minoris dedecoris, cum audiebā eos iactantes flagitia ſua, & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes eſſent, & libebat malum facere, non tantum libidine facti, ſed etiam laudis.* Et mox: *Ego ne vituperarer vitioſior fiebam, & vbi nō ſupererat quo admiſſo æquarer perditis, fingebam me feciſſe, quæ non feceram, ne viderer abiectior, quo eram innocētior, & ne vilior haberer, quo eram caſtior.* Et rurſus: *O nimis inimica amicitia, & ſeductio mentis*

-entis inuestigando, cum dicitur damus, faciamus, & pudet non esse impudentem.

Cęterum ex hoc capite non omnes æquè laudandi sunt, & iter sibi ad virtutem parant, sed illi maximè omnium, qui cum pluribus bonis simul habitant, & sapientibus piisque subsunt, à quibus in omni vita gubernentur, vt contingit in domibus religiosis, vbi disciplina viget regularis. Quia sicut vnus homo tametsi bonus, quasi nullus homo est; ita si solus tibi adsit, haud multum te permouebit, & rapere in admirationem sui reuerētiamq́, poterit, nisi tàm insignis sit, vt multis æquiualeat. Sed neq; adeò constabit tibi de operũ sanctitate, quibus incumbētem aspicies, quorum approbatorem præter illũ habiturus es neminem. Vbi autem multi sunt, multiplex simul locũ habet actionũ rectarũ approbatio, & censura defectuum. Laudant omnes quod fit benè, vituperant quod malè. Vnius si oculos & aures effugeris agens perperam, in alium incurres. Inter tot arbitros ingenio sagaces, iudicio graues perdifficile est diu latere bonum & malum. Citò venit ad plurimorum notitiam, & suo libratur pondere. Ita vrgetur vndique quisquis inter eos degit, & quasi adigitur ad complectendam virtutem partim amore eius, cuius strenuos cultores omnes videt esse, partim censuræ, inuidiæ, & confusionis metu,

quam non effugiet, si vsurpet mores contrarios. Tunc iure suo exclamauerit cum S. Augustino: *Fœlix necessitas quæ compellit me ad meliora.* Jmò cùm caro infirma, & malignus spiritus inuidens nobis salutẽ & perfectionem, sæpè suggerant impares esse vires humanas virtutum operibus, itaq; multos vitiis suis affixos teneant, fugat citò conuictus bonorũ compluriũ, & ætate inæqualium cogitationem hanc perniciosam, hoc ipso quo demonstrat ad oculum, viros, & fœminas etiam ætate confectas, iuuenes item & virgines incumbere eiusmodi operibus non patienter solùm, sed æquanimiter. In similibus curis & angustiis cum diceret S. Augustino adhuc iuueni violenta mali consuetudo: *Putasnè sine istis poteris?* recreabat ille se consideratione multorum omnis generis, quos per gratiam Dei constabat posse. *Ibi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa & omnis ætas, & graues viduæ, & virgines anus, & in omnibus ipsa continentia nequaquã sterilis. Et irridebat me irrisione exhortatoria quasi diceret. Tu non poteris quod isti & istæ? An verò isti & istæ in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum dedit me eis. Quid in te stas & non stas? Proiice te in eum, noli metuere, non se subtrahet vt cadas.* Cum prętereà vix vllus mortalium perfectas in se virtutes omnes habeat, ideoq;

S. August. epist 45.

S. Aug. l. 8. Conf. c. 11.

nec

nec dignus sit, cuius in vestigiis omnibus pedem ponas, nec talis cuius ex moribus, necessaria tibi omnia vitæ exempla accipias, frequentiæ bonorum euenire solet contrarium. Obscura in vno virtus, illustris & clara est in altero; Ita licet tibi cum S. Antonio aliud atq; aliud vitæ documentum ex hoc & illo capere, atque ex diuersis quasi floribus instar apum mella colligere, quibus virtutum fauum construas.

Eandem fœlicem benè agendi necessitatem magis adhuc inducit & adiuuat, viuere sub prælati regimine. quia boni quandiu nō regunt, nec imperio promouent ad virtutē aspirantes, nec animaduersione vlla vt dici solet, magistrali. Quamobrem illorum cōparibus absolutè liberū pergit esse benè vel malè agere, remittere nuntium virtutibus vel operam dare. Quisquis autē sapientissimo prælato se subiicit, à quo dirigeretur, ac illo ipso & aliis ei subalternis assiduè obseruatur, & monetur, cum alicubi hæret dubius, recreatur cum agit fortiter, excitatur cum dormit, impellitur cum quiescit, punitur cum delinquit. Ita fit, vt velit nolit, cogatur abrumpere nequitiam, & maiores ac maiores in virtute progressus facere, quia vt velit nequiter viuere, non potest in tanta vigilantia & occasionum malorum exclusione. Et vt non operetur totum bonum, nec

à se excludat omne malũ quod potest; haud dubiè tamen longè plura facit bona, longè pauciora perpetrat mala, quàm faceret in seculo ac perpetraret: vndè si saluetur maiorem in cœlo gloriam, si damnetur multo minorem in inferno pœnam cæteris paribus inueniet sibi repositam.

§. 4. Amore gloriæ incendi omnes, à dedecore autem & ignominia vehementer abhorrere manifestè docet M. Tullius, cum ait 1. Tuscul. *Honos alit artes, omnesq; incendimur ad studia gloriæ.* Et in orat. pro Archia Poeta. *Trahimur omnis laudis studio, & optimus quisque gloria ducitur.* manifestius adhuc experientia. Nempè excelsa hominis natura delectatur simili, vltroq; in id fertur, quod sibi est analogum; honore autem & gloria inter res humanas nihil maius reperias nihil melius excepta virtute: *Externorum bonorum maximum id esse statuimus*, verba reddo Aristotelis, *quod diis attribuimus, quodq; maximè appetunt, qui in dignitate constituti sunt, quod item præclarissimas res dari præmium consueuit. At huiusmodi est honor, externorum enim bonorum maximum est.* Si itaque constet vnicam viam ad honorem esse virtutem, ad ignominiam vitium, colliget sese animus, vim sibi afferẽs, nec quidquam volet prætermittere, quo illam possit attingere, istud autem à se repellere. Sic institutus

Lib 4. Ethic. c. 4.

&

& inflammatus plura sine dubio in hoc genere præstabit exiguo tempore, quàm aliâs diuturno. Magna dignitas fuit regnũ Israel, & cumulus quidam honoris ac gloriæ, cui porrò authore Deo obtigit? Non alteri quàm modestissimo & magna virtute prędito Saul primùm, deinde Dauid, vndè ad illum Dominus. *Cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es, vnxitq; te Dominus in Regem super Israel.* Ad istum: *Inueni Dauid seruum meum,* (ecce excultum virtutibus) *oleo sancto meo vnxi eum.* Et infra: *Primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* Et iterum: *Thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum.* Inter humana quæ deflet mala Ecclesiastes, expressit diligenter errorem Principum stultis seu vitiosis honores & dignitates decernentium debitas solis viris probis. *Est malum aliud quod vidi sub Sole, quasi per errorem egrediens à facie Principis, stultum positum in dignitate sublimi.* Recensitis virtutum gradibus gloriam solam veram & æternam quasi eius terminum siue mercedem propriam Dauid expressit, dicens Psal. 83. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Syon.* A Romanis templa honoris & virtutis sic constructa legimus, vt sibi mutuo cohærerent, nec vllus ad illud nisi per istud pate-

1. Reg. 15.

Psal. 88.

Eccles. 10.

ret adytus, vt nemo non intelligeret, quod jam dicebamus, deberi honorem velut præmium virtuti soli. Iidem humanæ existimationis & gloriæ tametsi vmbratilis cupidissimi Romani, quæ pericula non adierunt? quæ bella non gesserunt pro patria, rati in iis consistere veram summamq; fortitudinem, vt per hanc virtutem ad expetitum honorem illũ viam sibi facerent? cui nam triumphandi ius concessum decreto publico, nisi qui clarissimum eius specimen præbuisset reportata victoria? Idem de Græcis iudicium, qui vt ad honores apud Olympia constitutos peruenirent, vires omnes animi corporisq; intendebant. Non sinebantur deligere sibi aduersarios, sed vt scribit Plutarchus: *Apud Olympia victori nemini esse licuit vnquam, vt non cum primo quoq; prodeunte committeretur, nullo arbitrio permisso eligendi secum congressuri.* Horum itaq; omnium exemplo nucem frangat qui quærit nucleum, faciat quæ virtutis sunt, vt ad gloriam perueniat siue humanam, siue æternam illam & immarcessibilem: *Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.* Nullam hic sibi prærogatiuam fingat ac spondeat, quasi aliis quidem non decernatur gloria nisi virtutem colentibus; sibi autem decreta sit otianti aut vicioso. Sed neq; dicat sufficit mihi antecessorum gloria, quam sibi pepererunt, in me autem

Plut. lib. de Tranquill.

2. Tim. 2.

autem deriuarunt; quia parum omninò est ab aliis parta accepisse nisi conseruentur; non conseruantur autem nisi similibus studiis & laboribus. Quocirca dictum sibi putet à maiorum suorum quolibet.

Disce puer virtutem ex me verumq; laborē, *Virg. 12. Æn.*

imò pertimescat ne tāto maior in se appareat vitij turpitudo, quanto virtus fuit in illis illustrior, & per eiusmodi virtutē quasi iuxta se positam sit conspectior. Pertimescebat inter alios Themistocles dicere solitus, excitari se à somno trophæis Miltiadis cui successerat; quasi diceret, cum eius præclara facta mecum ipse reputo, non parum sollicitor, nē tantam gloriam, quantam adeptus est, & mihi quasi commendauit, degenerando obscurem atq; imminuam.

§. 5. Ex alio item capite excitare quiuis in se potest odium vitij, studium virtutis, si illud in se turpissimum, hanc cōtra pulcherrimam esse sibi persuadeat. Nam si pergrata est forma corporis, & mirè ad se allicit intuentes, tanto vtiq; gratior erit forma animi, rerumq; ad eius ornatum pertinentium, si modo in luce versetur, quanto corpore præstat animus, & quæ immortalia sunt caducis ac mortalibus. Pluchritudinis magnæ argumentum credimus, si ad personam cui inest, eorum etiam conuertat oculos, à quibus non diligitur, si facit vt præsentia eius

delectentur, vt æmulentur speciem qua formosi quoq; appareant, vt illam deniq; commendent ac suspiciant. Sic autē frequenter si non semper, affici nefarios homines erga virtutē præditos, exemplo sunt Herodes ille incestuosus, & Hypocritæ, & Rex Saul. Herodes erga S. Ioannem Baptistam adeò propensa erat voluntate ob vitæ integritatem, licet haberet illum incestus sui censorē grauissimum, vt multū hominem reuereretur,
Marc. 6. & libenter audiret, eoq; audito multa faceret, sciens eum virum iustum, & sanctum. De asino Cumano legimus, quod se reperta leonis pelle amiciuerit, vt cū nec fortis esset nec generosus, tali saltem amictu esse videretur. Idem faciunt hypocritæ, sibi conscij; quod nihil in se habeant vera laude dignum & gloria. Externam quandam virtutis assumunt speciem, cuius veritatem fugiunt & abominantur, sicut dicit Apostolus: *Speciem*
2. Tim. 3. *quidem habentes pietatis, virtutem autem eius abnegātes.* Assentatores sunt, impij, proditores, impudici, gloriæ cupidi, quærentes quæ sua sunt, &c. videbis eos nihilominus mētiri amicitiam, religionem, fidelitatem, castitatē, honoris fugam, vtilitatis publicæ studium, cuius prætextu conuertūt in priuata sua cōmoda quidquid possunt. Ita probant quod seipsos erubescant, & vitiorum suorū deformitatē exhorreant; virtutem vero suspiciāt,

cuius

cuius vmbræ tantum tribuunt, vt ea tegi & excusari deformitatem illam posse credant. Expertus Saul se vita donatũ à Dauid, à quo vita spoliari nullo negotio poterat, & de quo erat pessimè meritus, continere se non potuit, quin virtutem eius ad miraculum vsq; prædicaret ac diceret: *Iustior tu es quàm ego, tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala.* 1. Reg. 24. Virtutis pulchritudini opposita est vitij turpitudo, quia contrariorum contrarij sunt effectus & qualitatis. Quantũ illa placet ei qui nondum valdè corruptus sit, tantum istud displicet. Gratus est, qui exempli causa probitatem, genus, opes, doctrinam, ingenium suum silentio premit, laudatus accepta Deo fert omnia, laudes illas extenuat, contemnit neminem. Qui syncerè agit & loquitur, neminem circumuenit, nec aliud corde quàm ore gerit. Qui proximorum suorum occultat lapsus, vel excusat. Qui continentissimus est, & seuerè sibi lasciuis gestibus verbisq; interdicit. Qui grata memoria recolit acceptum obsequium. Qui Vrbanum ac mitem se præbet omnibus. Vehementer contrà offendimur oppositis moribus, hoc est si quos videamus sibi placentes, se circumspicientes, impensè iactantes sua, aut supra verum attollentes, vel perfricta fronte mentientes, detrahẽtes melioribꝰ se, struentes innocẽti calumniam,

vel

vel creantes semper alicui periculum dolis & fraudibus. Qui preterea velut equi & muli toti sint in libidinibus. Qui nec rependãt beneficium, nec velint perceptum agnoscere. Qui vel parum offensi bacchantur, perstrepunt, excandescunt, dæmones omnes è tartaro in vltionem euocant, &c. sicut ergo ad concipiendum ardens acquirẽdæ virtutis desiderium, operę pretium est præ oculis habere admirabilem illam eius pulchritudinem; ita planè ad detestationem vitij concipiendam multum iuuerit meditari sæpius quàm sit in se turpè, quàm ingratum aspicientibus, moxq; apud se statuere. *Absit vt quod in aliis reprehendo ac rideo, in me recipiam.* Hac arte adolescentes suos deterrebãt ab ebrietate Lacedæmonij. Ebrium in medio constituebant, cuius pudendas ineptias, ingenua ætas illa vix incipiebat aspicere, quandò mori prius se velle profitebatur, quàm ita desipere.

§. 6. Indicaturus Ezechias Rex Isaię Prophetę aliquid valdè luctuosum, misit ad eum qui dicerent. *Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & correptionis, & blasphemiæ dies hæc, quia venerunt filij vsq; ad partum, & virtus non est pariendi.* Sensus est, obsessi ab Assyriis dirissima quæq; intentantibus, in tantis versamur angustiis, vt merito videri similes possimus pregnantibus non valentibus fœtum quem vtero gestant, in lucem edere. Idem plerisq;

Isaia 37.

plerisq; euenit post conceptum adipiscendæ virtutis desiderium; eo contenti tergiuersantur semper ingenti difficultate quam sibi fingunt territi, nec admouent operi manum; eosque ipso pudet illos suæ ignauiæ, pudet vitiorum suorum, quæ se expugnaturos ambitiosè iactauerāt, ab iis interim pergunt subiugari. Perparum est imò ridiculum, inire de capessendis quę recta sunt consilium, si nullum sequatur opus; & desideria bona concipere, quæ non sint efficacia. Ridetur piger de quo Prou.13. *vult & non vult piger.* vult inefficaciter, non vult efficaciter, sed indolem imitatur felium, qui libenter pisces comederent, quos intra vas aquæ aspiciunt, sed immittere in aquā pedes nolunt. Ridetur quoq; Struthio, quòd pennas habeat similes pennis accipitris, sed otiosas, sic illas agitans quasi volatura, vt tamen semper in terra hæreat: accipiter contra non explicat suas modo, sed in altum sese surrigit, ferturq; per aëra motu celerrimo. Ita nos agere oportet ad virtutem aspirantes, inferēda nobis vis aliqua, sijeam nostram facere, si bonis eius gaudere volumus. Neque enim vnquam timidi statuere trophæum. Corrigenda simul suspicio illa difficultatis iusta maior. Quo enim iure adeò difficile creditur, quod a compluribus aliis fieri cernimus vestitis more nostro carne & ossibus, quin etiam

Iob. 13.

vel creantes semper alicui periculum dolis & fraudibus. Qui pręterea velut equi & muli toti sint in libidinibus. Qui nec rependãt beneficium, nec velint perceptum agnoscere. Qui vel parum offensi bacchantur, perstrepunt, excandescunt, dæmones omnes è tartaro in vltionem euocant, &c. sicut ergo ad concipiendum ardens acquirẽdæ virtutis desiderium, operę pretium est præ oculis habere admirabilem illam eius pulchritudinem; ita planè ad detestationem vitij concipiendam multum iuuerit meditari sæpius quàm sit in se turpè, quàm ingratum aspicientibus, moxq; apud se statuere. *Absit vt quod in aliis reprehendo ac rideo, in me recipiam.* Hac arte adolescentes suos deterrebãt ab ebrietate Lacedæmonij. Ebrium in medio constituebant, cuius pudendas ineptias, ingenua ætas illa vix incipiebat aspicere, quandò mori prius se velle profitebatur, quàm ita desipere.

§. 6. Indicaturus Ezechias Rex Isaię Prophetę aliquid valdè luctuosum, misit ad eum qui dicerent. *Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & correptionis, & blasphemiæ dies hæc, quia venerunt filij vsq; ad partum, & virtus non est pariendi.* Sensus est, obsessi ab Assyriis dirissima quæq; intentantibus, in tantis versamur angustiis, vt merito videri similes possimus pregnantibus non valentibus fœtum quem vtero gestant, in lucem edere. Idem

Isaia 37.

pleriſq;

plerisq; euenit post conceptum adipiscendæ virtutis desiderium; eo contenti tergiuersantur semper ingenti difficultate quam sibi fingunt territi, nec admouent operi manum; eosque ipso pudet illos suæ ignauiæ, pudet vitiorum suorum, quæ se expugnaturos ambitiosè iactauerāt, ab iis interim pergunt subiugari. Perparum est imò ridiculum, inire de capessendis quę recta sunt consilium, si nullum sequatur opus; & desideria bona concipere, quæ non sint efficacia. Ridetur piger de quo Prou.13. *vult & non vult piger.* vult inefficaciter, non vult efficaciter, sed indolem imitatur felium, qui libenter pisces comederent, quos intra vas aquæ aspiciunt, sed immittere in aquā pedes nolunt. Ridetur quoq; Struthio, quòd pennas habeat similes pennis accipitris, sed otiosas, sic illas agitans quasi volatura, vt tamen semper in terra hæreat: accipiter contra non explicat suas modo, sed in altum sese surrigit, ferturq; per aëra motu celerrimo. Ita nos agere oportet ad virtutem aspirantes, inferēda nobis vis aliqua, si eam nostram facere, si bonis eius gaudere volumus. Neque enim vnquam timidi statuere trophæum. Corrigenda simul suspicio illa difficultatis iusta maior. Quo enim iure adeò difficile creditur, quod à compluribus aliis fieri cernimus vestitis more nostro carne & ossibus, quin etiam *Iob. 13.*

tiam

tiam sæpè imbecellioribus ob ætatem aut sexum infirmiorem? fortiter itaq; in virtutis opus incumbamus, ne patiamur de nobis iactari per ludibrium: *Ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor.* Haud dubiè minor vt plurimum labor est, quàm suspicamur, & qualiscumq; aut quantuscumq; sit, citò amore superatur, quia non est amanti quidquã difficile. Eandẽ progressio in eiusmodi opere, quo maior fuerit per proportionem imminuit, sicut eques per aquam iter faciens concretam frigore, eo facilius frangit glaciẽ, & iter illud peragit quo procedit longius. Addat aggredienti tibi animum hoc simile, insonetq; auribus tuis, quod dici solet:

Psal. 52.

Debile principium melior fortuna sequetur.

Teipsum inspice, multa longè operosiora tentas & facis causa corporis, quàm quæ sunt ad virtutem acquirendam necessaria; nec tamen despondes animum, non reuocas pedem nõ suspendis manum, nec ea vocas viribus tuis superiora. Si corpus tibi sit exuberans perniciosis humoribus confugis ex præscripto medicorum ad diętam rigidissimam, per quam vix quidquam comedere licet aut bibere. Si curandum ex lethali vulnere, aut oblectandum deliciis & præsentia vitæ commodis, pecuniis nullis parcitur. Si amplificanda res familiaris, nihil intentatũ relinquitur, quo locupletari posse videatur, nul-

nullum refugitur periculum, ne maris quidem morti finitimum, labor nullus recusatur non militaris, non rusticanus, non mercenarius. Si idem recreandum deliciis & voluptatibus, quid non agis, quo te non vertis? quæ noctis incommoda; quas vigilias? quos metus non sustines, vt ad illas peruenias? vt autem præclara illa animi ornamenta abstinētiam, sobrietatem, misericordiam in pauperes & castitatem tibi acquiras, nullo tanto ieiunio, sumptu, atq; conatu est opus. Apage itaq; excusationes futiles.

§. 7. In hac virtutum negotiatione & cultura, si nonnulla obseruaueris quæ paucis complectar, rectè omninò feceris. Primò da operam, vt quodnam de duobus malis siue extremis inter quæ sita est virtus, deterius sit, aut tibi familiarius intelligas, illudque præ alio fuge. Aristotelis est hoc consilium omninò salutare: *Quocirca oportet eum qui medium coniectare vult, primùm à magis contrario recedere: Ex extremis enim alterum magis, alterum minus peccabile est:* Et mox *minima ex malis sumenda sunt.* Et infra: *Spectandum verò est, ad quæ nos procliniores simus, atq; in contrarium nos ipsos abstrahēdum.* Secundò, vt ad mediocritatem, seu medium in quo virtus iacet, peruenias, nō quomodocūq; extremū illud perniciosius, vel tibi cōnaturale abiice; sed ita vt tēdas in contrariū; sic tandē fiet, vt in optato medio cōquiescas. Proba-

1.

Arist. lib. 2. Ethic. c. Vlt.

2.

Probatur prǽscriptionis huius veritas exemplo aptissimo, quo idem Philosophus ibidē vtitur: *Id quod qui ligna distorta dirigunt, facere consueuerunt.* Nam reuera distortæ virgulæ vt dirigantur, in partem flectuntur cōtrariam, quousq; ab omni obliquitate ad rectitudinem transferantur. Sed fortè dicis, vtrumq; extremum inter mala ponitur, si ergo declinandum est ad alterum, vt tandem medio insistatur, ergo faciendum est malum & ad illud declinandum, quod nemo dixerit. Deinde natura subitas & magnas abhorret mutationes. magna autem & intolerabilis est, statim ab extremo vno transire ad aliud. Vndè S. August. modum tradens dediscendi ebrietatem hoc non præscribit, sed pedetentim solum vult ab ebrietate recedi: *Vt nec ardorem nimiū patiatur, & de tàm graui morbo liberetur, per interualla dierum aliquid de nimietatę potius sibi subtrahat, quousq; ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.*

S. August. serm. 231.

Respondeo transeundum esse ad extremum aliud, non procedendo vltrà, sed citrà medium; atque ita non esse omninò parem distorti ligni rationem, quandoquidem inflectitur verè vltrà rectitudinem, & in partem oppositam vt dirigatur. Dici etiam nihil vetat, medium virtutum non consistere in indiuisibili, sed quandam habere latitudinem, sicut & rerum pretia, & solem in Zodiaco;

nec

nec prohiberi virtutis amatorem, quin vt recedere discat ab extremo vno, ita tendat in oppositum vltra præcisum medium huius latitudinis, vt nihilominus totam non transiliat, quandoquidem id si faceret, eo ipso delinqueret. Tertiò, extirpanda prius sunt vitia grauiora, vel ad quæ magis propendemus, vel quæ proximo maiorem præbent offensionem, & comparandæ virtutes contrariæ. Nam & Solertes medici nobilioribus membris, & grauioribus morbis ex arte curandis primò dant operam. Documēti huius authorem Plutarchum inuenies in Politicis, vbi sic scribit: *Quod si tibi non tàm facile fortè fuerit vniuersa omninò, si quæ sunt animi extergere vitia, penitusq; emaculare; illa certè tibi tollenda minuendaue sunt, quæ apparent maximè, primoq; conspectu occurrūt*, idque vt à Themistocle obseruatum commemorat. *Auditui & memoriæ proditum est, Themistoclem vt animum ad Rempublicā capessendam appulit, compotationibus comessationibusq; primùm abstinuisse; secundo loco vigiliis se sólicitum & sobrietati dedisse*. Quartò, vide ne ideircò parua contēpseris, contempta siquidem euadunt tandem magna ac pene immedicabilia. Hoc te docebunt sacræ literæ Eccles. 19. *Qui spernit modica, paulatim decidet*. Hoc sancti Patres, & Philosophi, quorum princeps *modicus error in principio* inquit

3.

4.

Arist. lib. 1. Phys. text. 10.

inquit *magnus est in fine*. Hoc Medici apud quos illud vulgatissimum

sero medicina paratur
Cum mala per longas inualuere moras

Hoc poëtæ quorum vnus per allegoriam dixisse legitur

Ouid. lib. 1. de remed. amo.

Quæ prebet latas arbor spatiantib' umbras
Quo posita est primùm tẽpore virga fuit
Tunc poterat manibus summa tellure reuelli,
Nunc stat in immẽsum viribus aucta suis.

Hoc analogia rerum naturalium. Quàm magnus circa Hellespontum Danubius ex paruo eius fonte ad syluam Hercyniam? quantum sæpè ex scintilla neglecta incendium? Gangrenæ etiam leuissimæ tàm potens est virus, vt ni citò curetur, omninò præcidi membrum oporteat. Hoc denique ratio naturalis, quòd homo negligens malum modicum, non illud exhorreat, dum autem non exhorret, intrepidè vnum addit alteri, & quotidiè ampliores in eo progressus facit, fitque accessione multiplici, vt ne graue quidem & mortale metuendum valdè videatur, in quod etiam proinde labitur, adeòq; non acquiritur virtus contraria, vt si iam adepta erat, planè destruatur. Ita impletur quod scriptum est,

Iob. 14.

lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra consumitur, & meritò præceptum intelligitur Cant. 2. *capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas*.

vinea. At nonne ſæpè auditur à Medicis *modicum non nocet*; & à Iuriſperitis *De minimis non curat prætor*, & *modicum pro nullo reputatur*, & in l. ſi quis. §. fin. ff. de dolo malo, *modicum non eſt anxiè curandum*. Reſpondeo modicum non nocet multũ, quando ſuam retinet paruitatem, nocet tamen modicum, ſiq; ſinatur incrementa accipere, magnum affert detrimentum vt vidimus, & iter parat ad ea quæ per ſe ſunt grauiſſima. Quocirca bonarum mentium eſt, etiam à paruis abſtinere, & cordis naturam imitari, quod vt nobiliſſimum eſt, ita nihil poteſt noxium pati. Imitata eſt S. Paula, de qua S. Hieronymus: *Ita leuia peccata plangebat, vt eam grauiſſimi criminis crederes ream.* Accedit ſæpè eſſe mortalia quæ videntur venialia; timoratæ autẽ conſcientiæ, partem ampleɛti tutiorem: quod ſanè facit, quandiu egregiè ſtudebit, etiam leues vitiorum ſordes à ſe depellere, grauioribus præcidere occaſionem, & elidere in ſemine ſuo nequitiã. Quod ad dicta illa Iuriſperitorum præterquam quod vera non ſunt ſimpliciter, iuxta gloſſam in legem 4. de reſt. in integ. ff. intelligi ſolùm debent, ſpectato more Iudicũ, qui in grauibus occupandi negotiis, minimarum rerum vel culparum actiones & cauſas non recipiunt.

S. Hier. in Epitaphio Paulæ.

De regulis Prudentiæ circa fidem.

CAPVT V.

§. 1. Credenda à non credendis quomodo discernenda.
2. Quo incentiuo moueri Christianus debet ad credendum.
3. In actu credendi quid obseruandum.
4. Quando & quomodo actus fidei eliciendus.
5. Quando & quomodo oporteat fidem externis profiteri.

§. I. De fide hîc loquimur non humana, qua assentimur ijs, quæ homo ex se vt homo est, loquitur; sed de supernaturali & Theologica, inclinante mentes nostras in indubiè assentiendum ijs tanquam certissimis, quæ Deus reuelauit. Quis enim in suspicionem mendacij trahere possit vel audeat, quod pronunciauerit diuina æternaque veritas? *Impoßibile est* inquit B. Paulus *mentiri Deum.* Et rursus: *Est autem Deus verax, omnis autē homo mendax.* Verùm, in hoc difficultatis cardo vertitur, vt intelligamus quid nam à Deo sit reuelatum, quid non sit: sectarij nihil esse censent, nisi quod sacris paginis continetur, ideoq; omnes explodunt traditiones viua duntaxat voce transmissas ad posteros,

Hebr. 6.
Rom. 3.

ſteros, etiam quæ dicuntur Apoſtolicæ, ſiue fidem ſiue mores reſpiciāt. Eſt bone lector, cur hîc te cohibeas, vbi offertur tibi grande præcipitium; prudens eſto, quid agas conſidera. magis crede ſanctis & antiquis patrib⁹ peritiſſimis rerum ad fidem pertinentium. Suſpecta ſemper eſt nouitas vetuſtati contraria: *In antiquis autem eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.* Sic vinum vetus melius eſt quia magis defæcatum, ac digeſtum; & ſemina aliquot annorum valentiora ad ſegetes ſpicaſque proferendas, quàm quæ ſunt vnius anni, quia in his multum humidi ſupereſt indigeſti vt tradit Ariſtoteles Sect. 20. Problem. 17. Quare vt non abs re concludit apud Sozomenum lib. 4. cap. 19. Conſtantinus magnus. *Bonorum virorum eſt, fide veterum viuere.* Quod autem ſancti illi & priſci patres cenſuerint non comprehendi credenda omnia ſacris paginis, ex illorum diſces commentariis ad verba illa Apoſtoli 2. Theſ. 2. *Fratres ſtate & tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.* ac præcipuè S. Chryſoſtomus. In illis certè paginis nuſpiam legimus *ſcriptum Dei verbum plenum eſſe*, hoc eſt ita perfectè de omnibus credendis & agendis lectores inſtruere, vt nullis opus ſit traditionibus; quæ cauſa eſt cur ad ſupplendum hunc defectum, cœpta ſint

Iob. 12.

Concilia in Ecclesia celebrari, in quibus dubia multa definita sunt adminiculo doctrinæ traditæ, quorum definitio in iisdem sacris literis non continetur, nec visa est contineri, & fateantur sectarij necesse est, suam illam propositionem niti traditione; atque ita dum eleuare conantur traditiones, illas se admittere. Norunt prætereà nihil vetare non scribi aliquid quod dicitur, tantiq; esse roboris, quàm si scriberetur. De humanis legibus non est dubium, inter quas Plato lib. 6. de legib' quasdam ponit sola traditione acceptas ob idq; dictas *ἄγραφα νόμιμα*: sed neq; de diuinis debet esse, quia vtroq; etiam modo loqui Deum quid vetat? Adeò deterioris conditionis non est quod nō scribitur, vt sæpè sit melioris, tùm quia prius est ore tradi quàm scribi & scriptura ad supplēdam vocē introducta est; tum quia qui vehementer amat aliquē, eliget sine dubio prestantiorem cum eo agendi modum, agit autem quoties potest non scripto sed voce. Sic

Exod. 33. agebat cum Moyse Deus: *Loquebatur autē Dominus ad Moysem facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum*, & Christus ad discipulos, quibus ob id dicebat, *quod in au-*

Matth. 10. *re auditis prædicate super tecta*. Nota verba illa *quod in aure auditis*. nota & posteriora *prædicate super tecta*. Non quod scribere eos prohibuerit, sed prædicationis solum memi-

meminit, vt nobiliorem docendi modum exprimeret; ſicut etiam expreſſit S. Hieronymus dicens: *Habet enim neſcio quid latentis ἐνεργείας viua vox, & in aures diſcipuli de doctoris ore transfuſa fortius ſonat.* Hoc tandem peto, num exiſtiment ſectarij vnum de credendis hoc eſſe, *aliquid à Deo reuelatum?* Aſſentientur planè, quia aliâs nihil haberēt quod crederent. Sed iam vlterius quæro, vndè norunt aliquid à Deo reuelatum? Reſpondent ex ſcripturis. Scribit enim B. Paulus: *Potens eſt confirmare vos iuxta Euangelium meum, & prædicationem Ieſu Christi, ſecundum reuelationem myſterij,* &c. Rectè, ſed quis indicauit eis epiſtolam hanc ad Romanos, vel aliam, eſſe ſcripturam ſacram, & quæ in ea continentur, à Deo patefacta? An dicere audebunt, eam ſibi ipſi perhibere teſtimonium vel quandam aliam: aut per ſe euidens eſſe quod ſacra ſit, ſicut per ſe euidens dicitur, tria & tria eſſe ſex? Vtiq; ridicula nimis & abſurda eſſet reſponſio, iuxta quã ſacer quoq; eſſet Alcoranus Turcicus, cum ſimile teſtimonium ſibi ipſi perhibeat. Idem de Pſeudoprophetarum verbis iudiciũ ad populum iactantium. *Hæc dicit Dominus.* Ad aliam ſcripturæ partem confugere, quæ dictæ epiſtolæ faciat fidem, initium eſt dare progreſſioni infinitæ, de hac ſi quidem alia parte quæſtio mouebitur, vndenam ſacra

S. Hier. ad Paulinum.

Rom. 16.

esse cognoscatur? Ad quod probandum si assumatur tertia, etiam de tertia hoc ipsum percontabimur, & sic deinceps, nec erit exitus. Quod ad præsumptam euidentiam de emanatione eiusdem epistolæ à Spiritu sancto, tàm facilè reiicitur, quàm temerè prætenditur. Nam quæ per se sunt euidentia, à quolibet sine controuersia recipiuntur, vt ignem calore esse præditum, lucere solem, candescere niuem, tria esse tria, & bis tria sex. At neq; in epistolam de qua est sermo, neq; in aliam scripturæ partem tale quid conuenire, constat ex hodierna de libris canonicis controuersia, itemq; ex puero, & peregrino, qui nihil vnquam de illa audiuerit, nec de rebus huiusmodi. Sciscitetur quis ab eo, extetne aliquod Dei verbum scriptum, sique extet, vtrum epistola ad Romanos partem eius constituat; nihil dubium quin dicturus sit se prorsus ignorare: cum tamen valdè benè norit calidum à frigido discernere, à nigro candidum, ab igne solem, à sole niuem, à tribus quatuor. Sit alter æquè barbarus, cui proponantur epistolæ duæ canonicæ, & totidem apocryphæ, iubeaturq; vnas ab alijs separare; æquè certum est id non facturum, aut casu facturum, nec hæsitaturum minus quàm olim S. Helenam hæsisse legimus tribus repertis crucibus, quarum quæ esset Christi non prius discernere valuit, quàm

quàm acceſſit miraculum, prodigioſa ac repentina mulieris vnius curatio ad contactū illius, non autem exterarum. Impertinens proindè eſt dicere, nihilo ægrius diſtingui poſſe à profanis ſcripturis ſacras, quàm à nigro candidum. Porrò ſi per ſe nequeunt ſeſe prodere, reſtat vt vnius vel plurium authoritate hominum qui id à Spiritu ſancto didicerint, tales eſſe intelligantur: Hoc autem quid aliud eſt, quàm traditiones aſtruere, ſeu id affirmare, de quo conſtare poteſt ſolo viuæ vocis oraculo? Et certè qui Paulum non viderunt, epiſtolam illius eſſe, vel ipſum de numero fuiſſe Apoſtolorum, non niſi ab alijs diſcere valuerunt id teſtificantibus. Hi homines hac tanta authoritate prędit, ſunt Eccleſia catholica ſeu Prælatorum cœtus à quibus regitur. Oportet enim authoritatem hanc eſſe infallibilem, talis autē ſolius eſt Eccleſiæ, cui vni dedit Deus miracula facere omnis generis, vt infra dicemus. cui rurſus ſingulariter promittit Chriſtus, Ioan.14.& 16. reuelationem omnis neceſſariæ veritatis, quam deniq; ſolam vocat ob id Apoſtolus, *columnam & firmamentum veritatis*, 1. Tim. 3. Dico *ſolius Eccleſiæ*, quia nulli priuato facta eſt eiuſmodi promiſſio infallibilis veritatis, & aſſiſtentiæ Spiritus ſancti; & ridiculum valdè eſt exiſtimare eam particulari homini factam, & non multo magis

 toti

toti Ecclesiæ. Sed neq; de priuato quopiam constare potest, quod sufficiẽter se disponat per fidem vel aliter ad directionem certam à Spiritu sancto impetrandam.

Ex hoc sequitur hanc eandem Ecclesiam competentem Iudicem esse credendorum. Non quòd condat, vel condere possit fidei articulos; sed quòd authoritate illa sua infallibili certò nobis assignet, discernatq; ab extraneis genuinum Dei verbum seu scriptũ seu non scriptum, & quid in eo credendum proponatur, quoque sensu sit accipiendum declaret ac determinet; Sicut ciuilis Iudex non condit oblatum sibi testamentum: nec cælator aurum, nec Prouinciæ præfectus edictum principis ad se transmissum, sed tale duntaxat declarat esse. At nonne promisit Deus priuatis quibusq; veri notitiam dicens Luc. 11. *Dabit Spiritum bonum petentibus se.* Iam iam respondi. Promisit quidem, sed vt par est petentibus, cũ debita cordis puritate & instantia. Cui autem reuelatum est, quicquam à se desiderari, quoad instantiam hanc & puritatem? siq; eam reuelationem iactet, vndè probabit illam miraculis destitutus? Promisit item sed per interiectam Ecclesiã, si verum de quo agitur, commune sit, omniumq; salutem respiciat iuxta illud. *Interroga patres tuos & annuntiabunt tibi, maiores & dicent tibi.* Et quia sectarij ab Ecclesia fecerunt

Deut. 32.

cerunt

cerunt diuortium, extra illam viuunt, audire loquentem nolunt, infallibilem eius authoritatem contemnunt agnoſcere, ſequitur ambulare eos in tenebris, nec quicquam de verbo Dei, deq; credendis habere exploratum, ſed vt plurimum veritatis loco amplecti mendacium: Sicut Ixion Iunonem ſe complecti ratus, in euanidam nubem incidit, ex eaque Centauros & monſtra procreauit. Notauit hoc ipſum grauiſſimis verbis S.Cyprianus. *Quaſi apud lapſos, profanos, & extra Eccleſiam poſitos, de quorum pectoribus exceſſerit Spiritus ſanctus, eſſe aliud poßit niſi praua & fallax lingua, & odia venenata, & ſacrilega mendacia; quibus qui credit, cum illis neceſſe eſt inueniatur, cum iudicij dies venerit.* Notent hoc diligenter fatui illi qui Catholici videri volunt & dici, ac ſectarios fatentur eſſe hæreticos ſeu vera fide deſtitutos, negant tamen damnari eos in ſtatu illo morientes. Quaſi verò ſcriptum non ſit, Marc. 14. *Qui non crediderit condemnabitur*, & Ioan.3. *Qui non crediderit iam iudicatus eſt.* Hebr. 10. *Sine fide impoßibile eſt placere Deo.* Quaſi prætereà ebrietas, fornicatio & peccata non ſunt hæreſi leuiora, quæ tamen excludunt à regno cœlorum. Aut excommunicati non ſint hæretici etiam in ſeculo altero iuxta illud Matth.16. *Quodcunq; ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis.*

S.Cypr.l.4. epiſt.9.

§. 2. Quo

§. 2. Quo moueri nos oporteat ad assentiendum mysterijs à Deo reuelatis, frustrà quæri videtur, substāte hypothesi quod sint à Deo reuelata. Quis audeat ab eius authoritate quærere aliam vi cuius assentiatur? Nonne si hoc faceret, grauissimam ipsi iniuriam irrogaret, insinuans digniorem esse hanc aliam, & ad faciēdam rei fidem de quâ agitur, efficaciorem? Iniuriâ certè se affectū crederet inter homines Cato, si quis asseueratione eius minimè contentus, expectaret aut quæreret aliud quoddam testimonium, quo ad credendum impelleretur. Ita est planè, inconsultissimus sit oportet atq; impius, qui affirmanti Deo vel omninò non credit, vel minus quàm assertori alteri. Sed enim, quod insipientiæ genus etiam prodigiosissimæ in mundi huius officina non reperias? Omninò tales quidam circumferuntur, tàm affixi iudicio proprio aut sensibus, vt licet ex miraculis visu vsurpatis, vel auditu tanquam ex diuinis testimonijs satis intelligant verum esse quod dicitur, Deumque ipsum habere assertorem; itaque exstimulentur ad assentiendum, vt difficile omninò ijs sit cōtra stimulum calcitrare; posteà tamen conuertentes sese ad sensum vel iudicium, illudque interrogantes assensum retractent, si mysterium antè creditum sit ei contrarium; vel si consentaneum, magis tamen mysterio

credant

Digitized by Google

credant vi domestici sui, quàm diuini testimonij, idque indè proficiscitur, quòd licet mysterium in attestante Deo euidens fiat per miraculum, in se tamen est & manet obscurum, ex consequenti non perfectè conuincitur intellectus, & quia non conuincitur, inflecti & trahi absolutè potest à libera voluntate in assensum contrarium. Non ita vir prudens desipiet, sed vbi dictum seu reuelatum aliquid à Deo intelliget, vel ex verbo eius scripto aut tradito, legitimeque exposito (est autem expositio legitima, quã catholica recipit Ecclesia, quam extra erroris periculũ constitutam liquet ex præcedẽti. §.) fidem illi habebit vel solùm vel præcipuè ob veritatis illius diuinæ summã prorsus authoritatem, & discet in eiusmodi rebus sensus iudiciique proprij definitionem non modò non accersere, sed etiã aspernari. Nam nisi Christus in materia fidei prioris illius sententiam hoc est sensus reprobaret, hac censura Thomam nõ perstrinxisset: *Quia vidisti me Thoma credidisti, beati qui nõ viderunt & crediderunt*, Est sanè visus sensuum nobilissimus, iuxta ac fidelissimus, atque hinc illud: *Ioan. 20.*

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. *Horatius in Arte ad Pisones.*

cernis interim lector, quàm velit nostræ hîc salutis author, non haberi eius rationem;

ex Optica autem disces animæ esse facultatem præstigiis seu fallaciis sexcentis obnoxiam, immersam materiæ, de obiectis tantum corporeis iudicare. De fide autem notum est, quòd assensum requirat firmissimū, & circa obiectum minimè fallax versetur resq; immateriales, de quibus ferre sententiam minus ad sensum pertinet quàm de sono ad eundem visum, aut de colore ad auditum, quia inter sensum & obiectum immateriale minor est proportio, quàm inter visum & sonum, vel inter colorem & auditum. De ratione naturali & iudicio proprio idem dictum puta, magis illam superat obiectum fidei immateriale, supernaturale, diuinum, quàm radij Solis obtutū noctuæ. Si ergo cauendum est noctuæ, ne præsumat controuersas de radijs illis quęstiones discutere, est sanè cur nouerit humana ratio magis adhuc interdictum sibi diuinorum mysteriorum non sententiam modo, sed etiam perscrutationem Prou. 25. *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Admiratione plena sunt, quæ fide creduntur, qua contra carent quæ demonstratione, seu humana ratione comprehenduntur. *Sciendum nobis est*, inquit S. Gregorius, *quòd diuina operatio si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.* Obscura item in se sunt,

S. Gregor. hom. 26. in Euang.

quæ

quæ fide credimus quatenus fide credimus, quæ causa est cur fidem appellent diuinæ literæ *Speculum in ænigmate, argumentum non apparentium, lucernam lucentem in caliginoso loco*, euidentia contrà quæ ratione assequimur. Nihil vltrà require, vt constet contemnendam, & arcendam procul huiusmodi rationem, quoties ferendum est de fidei rebus iudicium sic saltem vt caueamus ita nobiscum loqui. Non sufficit mihi diuina authoritas, volo insuper accedat ratio, sine qua stat mihi nō credere; illa etiam permoueri proximè & immediatè volo ad credendum. Ita loqui nefas est, ad sumum conceditur præuia vti ratione, quo melius intelligamus id quo de agitur, quodq; credendum proponitur, esse à Deo reuelatum, cæterum assensus ipse eliciendus est vi solius diuinæ reuelationis cognitæ, vt sit assensus fidei. Hoc quia non obseruarunt Hæresiarchæ, sed magis ad sententiam rationemque propriam retulerunt controuersias de fide & interpretatione scripturarum, fluctuarunt vbiq; miserrimè, solidum nihil inuenientes, in quo pedem figerent ac requiescerent. Nempè mens nostra humanitus, in dies horasq; singulas noua deprehendit, experitur & considerat; vetera peusiculatius librat, & inter se comparat, aut nouos affectus induit, quorum omnium in mutandis sententijs vis est

1. Cor. 13.
2. Pet. 1.

est maxima. Hinc paroemia illa *δευτέρων ἀμεινόνων*, id est, posterioribus melioribus, qua significatur prioris consilij erratum posteriore consilio corrigi. Hinc tanta eiusmodi Pseudoprophetarum in dogmatibus suis inconstantia, & editarum à se fidei confessionum disparitas, & animi fluctuantis tristitia atq; perplexitas, quã dissimulare ne in scriptis quidem suis valuerunt. Nam Lutheri verba in sympoſiacis sunt. *In animum inducere non possum quæ doceo*, & Zuinglij l. de vera & falsa Relig. *nondum satis liquet, quid sibi velit hoc est corpus meum*. Et Carlostadij in epist. ad Lutherum: *Nihil à me editum est de Eucharistiæ sacramento, nisi per modum disputationis.*] Et Melancthonis in epist. ad Io. Barthol. *Optarem excidissent mihi digiti omnes, cum primum illos admoui scribendis tractatibus*. Spondet tandem Caluinus in admon. ad Westph. *retractaturum se quæ scripsit omnia si Melancthoni videretur*. Quàm vacillabat in dogmatibus suis, qui ea pendere volebat ab hominis vnius arbitrio.

Si ita est dicat aliquis, si tam incerta est obscuris in rebus quales sunt fidei, humana ratio siue iudicium, incertum igitur erit iudicium Ecclesiæ, siue sit de scripturis, siue de interpretatione scripturarum, cum similiter sit humanum. Negatur consequentia, quia vt supra vidimus, illa in eiusmodi iudi-

cijs infallibiliter à Spiritu sancto dirigitur, obidq; euadit certissima fidei regula, qua se firmabat S. Hieronymus adhuc iuuenis, sicut in eius vita legimus, cũ à Meletio, Paulino, Vitali viris Antiochenis & Arianorum vexillarijs interrogaretur, quid sentiret de diuinis hypostasibus, essentne tres an vnica. Respondit inquam, *credere se id omne, quod sancta credit Romana Ecclesia extra quam sci ret salutem nemini repositam.* Idem faciamus omnes, si tuti quietiq; esse volumus, iudicio eius nostrum humiliter conformemus, credamus quod illa credit, damnemus & reiiciamus quod reiicit, per eam loqui non dubitemus primam illam summamq; veritatem: eo sanè spectant verba illa aurea ad Apostolos membra eius primaria: *Qui vos audit me audit, qui vos spernit me spernit.* Illa similiter: *Visum est Spiritui sancto & nobis.* & rursus: *Nos ex Deo sumus. Qui nouit Deum, audit nos, qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus Spiritum veritatis, & Spiritum erroris.*

Marianus in vita S. Hieron.

Luc. 10. Act. 15. 1. Ioan 4.

§. 3. Ad verum credendi modum iam se nostra conuertat oratio. In primis non expedit prępropere credere. Ait enim scriptura Eccles. 19. *Qui citò credit leuis est corde,* ac si enucleatiùs diceret. Quàm facilè admittit quod dicitur, tàm facilè dimittit, vbi primùm grauior aliqua difficultas, siue argu-

mentum pro parte contraria suboritur. Puerorum est hac leuitate laborare, de quorum ingenio versatili Horatius. Iram

Horat. in Arte.

Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas. citò abscedit color, quem lana diu, penitusque non imbiberit, citò ruunt accelerata ædificia, citò recrudescit vulnus quod lentè non curat Medicus, parum durant fructus præcoces, nec diu viuere possunt fœtus abortiui, quos nempè sat diu non gestauit maternus vterus. His de causis interdicit Ecclesia, ne prius infidelis quispiam idemque adultus regenerationis aquam percipiat, quàm edoctus sit diligenter fidei rudiméta. Documentum alterum idemq; reciprocum est, ne iusto tardius fidelem te præbeas, & quod credendum est credas, ni velis audire cum similibus. *O stulti & tardi corde ad credendum.* Tardè credere dicitur, cui cum res fidei satis sint factæ euidenter credibiles, seu dignæ quæ credantur, à Deo reuelatæ, cunctatur tamen credere. Quod enim ius habet sufficienter instructus vltrà differendi? quo spectat affectata & superuacanea ista tergiuersatio, nisi vt duræ ceruicis, & à veritate abhorrentis sit indicium? *Eum qui certus est*, inquit iuris regula, *vltra certiorari nihil necesse est.* Rectè, sed quis dicendus est sufficienter instructus? qui dogma de quo agitur, videt oculis proprijs confirmari veris miracu-

Luc. 24.

miraculis, aut confirmatum fuisse discit à testibus irrefragabilib⁹, aut ab Ecclesia Catholica audit fuisse à Deo reuelatum, seu contineri in verbo quod ipsa verũ Dei verbum docet esse. Nam cum miracula certissima quæ patrauit, mirabilis eiusdem propagatio, conseruatio, fortitudo in aduersis, in disciplina sanctitas, & quamplurima alia veram Dei Ecclesiam esse ostendant, diuino eius afflatam Spiritu, in singulari eius protectione constitutam, dignissima sanè est, cui omninò credatur dicenti hoc verbum est verbum Dei, & consequenter diuina fide credendum quicquid in eo asseritur. A tali magistra edoctus sufficiẽter edoctus est. Cæterum vt dicatur ipsa Ecclesia loqui, sufficit si aliquis eius Prælatus aut Sacerdos legitimè missus tàm sanctè viuat, vel tàm clarè ostendat decreta sacrorum Conciliorum, vt moraliter certum sit ipsum non mentiri, cum se proferre dicit doctrinam Ecclesiæ. Etsi autem Ecclesiæ loquentis infallibilitas sit vnus de fidei articulis, quatenus verbo Dei continetur: Ipsa tamen vi miraculorũ quæ fecit, & aliorum quæ proximè commemoraui, dignissima euadit, quæ credatur vere à Deo dirigi, certissimèq; proponere ac discernere illud Dei verbum & res ab eo reuelatas.

Est sanè id verissimum dicat aliquis, si

vera ſint prodigia ſeu miracula quibus illuſtratur & conſtabilitur Eccleſia, ſed multa video eius dogmata non alijs quàm falſis aut ſuſpectis confirmata, vtpotè non patratis ab ipſomet Chriſto vel Apoſtolis, cum quibus ceſſauit in Eccleſia & interijt vera virtus miraculorum. Non te contingat ita loqui ſi fidelis es, nouatori hæc verba relinque erubeſcenti nullum in infœlici ſecta ſua editum hactenus ſignum, ob idque noſtra multiplicia nobis inuidenti, & ſtudenti eleuare. Quæ ſi falſa ſunt, impoſuerunt ergo nobis tot ſancti Patres, tot hiſtorici omni exceptione maiores; quibus nolle credere, Plutarcho autem, Tito Liuio, Suetonio & profanis alijs fidem habere, quàm iniquum eſt ac præpoſterum? Quid habuerunt ſigna Apoſtolica, quod non inueniatur in poſterioribus? Aſtruebat illorum veritatem luculenta experientia; quia palàm docebat verè ægrotaſſe, cæcutiuiſſe, mortuos iacuiſſe, quos Chriſtus & Apoſtoli vocabant ad proſperam valetudinem, ad vſum oculorũ, ad iteratam lucis huius vſuram; Cur non etiam iſta vera credis, quibus ſemper fauerunt probationes & argumenta ſimilia? Quis tu es? & vndè venis, vt te confidas temeraria & impudenti inficiatione permouere poſſe orbem totum Chriſtianum ad conficta iudicanda, quæ vera, infucata, ſolida

lida esse persuasum semper habuit tot seculorum antiquitas? quæ item pro oculatis testibus nacta sunt integras amplissimasq; ciuitates? Quæ scriptura diuina te docuit interiisse cum Apostolis virtutem miraculorum? Omninò nulla: Cur ergò affirmas, tu inquam traditionum osor nihil volens in materia fidei non scriptum recipere, nulla autem fieri iam miracula in fidei confirmationem ad eiusmodi materiam pertinet. Vide quantum à tuis illa S. Augustini verba dissentiant, l. 22. Ciu. c. 8. *Nunc etiam fiunt miracula, siue per Sacramenta eius, siue per orationes vel memorias sanctorum eius.* Benè est quod nec citò credas, nec serò; præterea tamen dabis operam, vt nihil hæsitans id facias; quia diuina autoritas iure suo non postulat solùm tempestiuè vt credas quod reuelauit, sed etiam vt intrepidè, firmiter, cõfidenter, quando satis tibi constat ex propositione Ecclesię id fuisse ab eo reuelatum. Ita fit vt in fidem peccet, non solum qui assensum habet fidei assensui contrarium, sed qui in assensu fidei voluntariè dubitat, aut qui præ dubio assensum illum seu actum cohibet, cum deberet elicere. Quare quantumlibet id quod scitur Deus reuelasse, sit præter rationem naturalem eiusq; captu superius; nihil id te perturbet, qui iam didicisti, non esse eiusmodi rationis, sicut nec

ſenſus de fidei myſterijs iudicare; quem rurſus non latet quod de Deo ſcribit Euangeliſta: *Deus maior eſt corde noſtro*, id eſt plura ſcit & videt, quàm poſſit eadem humana ratio cogitationibus ſuis aſſequi. Sufficiat tibi non eſſe myſteria illa fidei contra rationem, vt verè non ſunt cum rationes ad ea illuſtranda vbiq; ferè proferamus. Et ſanè quidquid mihi protuleris, & dixeris repugnare, de ordine erit rerum naturalium, ſupra quarum conditionem cum diuinæ ſint & ſupernaturales, nullo modo has decet illarum menſuræ ſubiicere, ſeu ab illis ad iſtas argumentari, & quod illis inconceſſum, iſtis quoq; eſſe credere. Poterat Deus ſi voluiſſet, arcana omnia nobis oſtēſa in media luce collocare, ſed meritò noluit, ne ſingularem nobis occaſionem adimeret colendi valdè ipſum, & benè merendi, quorum vtrumq; facimus, cum obſcura eius dicta vt indubitata nihilominus recipimus. Quare id deinceps magis magiſq; faciamus, eo firmius recipiantur à nobis quæ reuelauit, quo videntur incredibiliora. Imitemur amicos veros, & bruta generoſa. Illi in aduerſis produnt ſe maximè, pergunt adhærere amicis & opitulari, ſibi gratulantur inſignem quamcumq; anſam beneuolentiæ in eos ſuæ aduerſis rebus comprobādæ. Hæc verò exultant, & iras vireſq; colligunt,

1. Ioan. 3.

gunt, quando committi ſe vident cum violentiſſimis hoſtibus, quibus ſuperatis conſtet, quàm ſint fortia. Si tamen quid dubitationis inuito tibi obreperet, non idcircò te credas infidelem, nec animum deſpondeas; talia non nocent ſed amplioris meriti materia ſunt repugnantibus, & ad ſuggeſtionem veternoſi hoſtis nõ aduertentibus. Nunquam tibi dicere contingat. *Huic quidem articulo aſſentior, illum autem nec admitto nec reſpuo, ſed ſibi relinquo.* Non ita loquitur, qui totus eſt Chriſtianus, totus Catholicus, nouitque reum illum fieri omnium abnegatorum, qui ad omnes fidem ſuam nõ extenderit. Nec mirum, vna enim eſt veritas ſiue authoritas, quæ credi iubet vnos & alios, proindè vel recipiendi ſunt omnes illius gratia, vel omninò nullus. Irrogatur eidem veritati iniuria ſanè grauis, quando quoad aliquid in ſuſpicionem adducitur, & indigna fide iudicatur.

Sed neq; ſufficit in genere vera eſſe credere, quæ fides docet. Sunt ex his nonnulla, quę in ſpecie ſeu explicitè intelligas oportet, ac vera eſſe tibi perſuadeas (eoq; magis, quo cæteros amplius ingenio, iudicio, vel authoritate antecellis) tùm quia aliàs nulla eſſet te inter & paganos differentia, quorum nullus non fatetur in genere, vera eſſe quęcumque Deus pronuntiat; tùm quia vniuerſalia

parum mouent, ad colendum Deum, nec magna sentitur difficultas, vbi ad singularia non descenditur. Cum ergo probari nos,& mereri velit Deus laborem superando, qui circa credenda occurrit, vult simul distinctè aliqua sciri à nobis & credi, præcipuos videlicet fidei articulos, qui continentur in symbolo fidei, & solennizantur in Ecclesia, iuxta receptam S. Th. doctrinam, 2. 2. q. 2. a. 6. & 7. Alij sunt quorum notitia peculiariter Episcopis & Parochis incumbit, docendi populi prouinciam sustinentib'. Tales voco necessitatem meritumq; bonorum operum, liberum arbitrium, septenarium numerum sacramentorum, vim eorundem productiuam gratiæ velut Dei organum morale aut physicum, veram & realem Christi præsentiam in Eucharistia, inuocationem sanctorum, &c.

§. 4. Forma verborũ sub qua elici obiter & commodè potest actus fidei saltem in genere ista est. *Omnipotens & æterne Deus*, ego N. *firma fide credo & credere cupio tanquam certissimum, quidquid sponsæ tuæ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ matri nostræ reuelasti, & à nobis credi voluisti; nec vnquam ab eius salutari doctrina te adiuuante recedam; contraria autem omnia veluti falsa tota mente abominor, damno, atq; reijcio.* Eam tibi facito familiarem, & quotidiè manè vel alio

tempo-

tempore vsurpare memento, Si quid dubietatis subrepat circa peculiarem quendam articulum v. g. circa realem Christi præsentiam in Eucharistia legitimè cõsecrata (quo modo apud Catholicos consecratur, non apud sacramentarios) fidei actum illius proprium constanter elicito dicens ore & corde, hanc te præsentiam omninò credere, & velle credere. Siq; in tempora incideris infecta hæresibus cuiusmodi est nostrum hoc infœlicissimum, & te morti vicinum senseris, lege præsentibus alijs, vel iussu tuo quispiam, catholicæ fidei professionem; & habeto ratam. Sic robur tuæ intendes fidei, sicut & S. Blandina, quæ Lugduni teste Eusebio, quanto acerbioribus vrgebatur supplicijs, vt Christianam se esse abnueret, tanto magis corde credebat in Christum, & ore clamabat: *Christiana sum, Christiana sum*, cumq; talia proferret, nouas sibi ad tolerantiam vires sentiebat, & dicebat accedere. Erit præterea hoc apud astantes optimi odoris & exempli præsertim si adiicias indictum te velle, si fortè posteà minus tibi præsens in verbum aliquod proruperis fidei huic contrarium. Nec eadem erit ratio, quæ eius, qui antè matrimonium protestatur se per nulla verba velle ex animo contrahere; posteà autem absolutè per verba consueta contrahit. Hic enim contractus matrimonium *Euseb. l. 5. c. 1.*

proximi præferre tuam, & in discrimen non adducere, ne ipse suæ iacturam faciat; Sed alia omninò est ratio, si corporalem tuam cum illius spirituali conferas. A te exigit charitas benè ordinata, tuam vt exponere non subterfugias seu confitendo fidem seu aliter, ne illum æterna mors absorbeat, alias verisimiliter absorptura. Hoc sensu scriptũ est, 1. Ioan. 3. *Ipse pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Habuit ordinis huius rationem magnam S. Cyprianus. Considerauit quantæ esset apud omnes authoritatis, quantũ posset exitus eius in vtramq; partem, quantum animi Christianis omnibus adderet, si ingenuè constanterq; sanctæ fidei præberet testimonium: Quot è contrà perturbaret, si secus faceret. Interroganti itaque Galerio Proconsuli: *Tune es Cyprianus?* intrepidè respondit: *Ego sum.* Iubenti autem vt eiurato Christo idolis incensum adoleret, adiecit *non facio.* Monenti deniq; vt magis sibi caueret, seq; imminenti aliàs periculo eriperet, dixit: *Fac quod tibi constitutum est, in re tàm iusta nulla est consultatio.* Sic tortori est traditus, cui postquam numerari rogasset ab amicis 25. nummos aureos, exposita ceruice adeptus est gloriosi coronam martyrij, & nutantes mirificè confirmauit.

Pontius. in Vita S. Cypriani.

Est & casus tertius, in quo vnum aut plures,

res, aut omnes fidei articulos publicè aut saltem duob' tribusue testibus oportet profiteri, quando dicta lex est, vt non antè recipiantur ad spiritualem communionem fidelium, qui Ecclesiæ dant nomen, quàm id fecerint. Obseruari id solet circa insignes quosq; & manifestos hæreticos, aut alterius generis infideles. Quo in negotio excelluit quondam Victorinus Romanus Orator, de quo S. August. *Ait Simpliciano, eamus in Ecclesiam, Christianus fieri volo.* Et infra: *Vt ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis, retentisq; memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis Romæ reddi solet ab eis, qui accesserunt ad gratiam tuam, oblatum esse dicebat Victorino à presbyteris, vt secretius redderet, sicut nonnullis qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat. Illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri.* Et rursus: *Pronunciauit ille fidem præclara fiducia.* Quantus autem vir fuerit iste Victorinus, exponit ibidem dicens: *Habet magnã laudem gratiæ tuæ confitendum tibi, quemadmodum ille doctissimus senex, & omniũ liberalium doctrinarum peritissimus; quiq; Philosophorum tàm multa legerat, & diiudicauerat, & dilucidauerat, Doctor tot nobilium Senatorum, qui etiam ob insigne præclari magisterij, quod ciues huius mundi eximium putant, statuam*

S. Aug. l. 8. Conf. c. 2.

tuam in foro Romano meruerat accipere. Iam si in recensitis casibus necesse est palàm fidem asserere, & non erubescere Christum, multò magis interdictum supponitur, ne illam abnegemus, nisi vicissim velimus ab eodem coram patre abnegari. Magna impietas est eiusmodi abnegatio (quam tamen nō curant sectarij blandientes sibi de certissima eius remissione apud Deum, à quo se prædestinatos præsumunt, & indubiè credunt) magna planè, propter quam *egressus foras Petrus fleuit amarè*; & acerrimè quondam est disputatum, essentne qui ita deliquernat, ad pœnitentiam Ecclesiæq; consortium admittendi. Vicit fateor sententia, quæ dicit recipiendos; ostenderunt tamen argumenta contrariæ nec pauca nec leuia culpæ huius magnitudinem: Quàm librantes pondere suo sancti martyres in statera sani iudicij, steterunt in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Inter alios comedere noluit suillas carnes Eleazarus nonagenarius, mortem elegit, ne præuaricaretur. Et S. Polycarpus Smirnensis Antistes irrisis tyranni minis ac supplicijs ait: *Bestias accerse, aut aliud quod voles. Rata nobis stat sententia, longèq; ab eo absumus, vt aliquando mutato consilio meliorum nos pœniteat, quo deteriora sequamur.* Sed quid, si grauia instent mihi tormenta, nisi fidem eiurauero? an non me excusa-

Matth. 10.
Luc. 22.
2. Mach. 6.
Euseb. l. 4. c. 14.

excuſabit illorum metus apud Deum? Tibi reſpondetur excuſationem habet quod fit metu, modo metus ſit, qui etiam conſtantē & ſapientem virum permoueret, vt mors, mutilatio, exilium, carcer perpetuus, ſeruitus, amiſſio liberorum ſi modò rurſus quod aduerſus legem committitur, non ſit ex ſe peccatum. Nam ſi eſt, omni malo pœnæ eſt grauius. Vndè vir conſtans & prudens qui nouit ex duobus malis eligendum minus & fugiendum, nunquam vt iſtud effugiat, illo ſe polluet. Forte etiam percontabere, quid ſi non aliter peccem in fidem veram, quàm communicando cum paganis & hæreticis in quibuſdam eorum ritibus? Ad hoc duo accipe. Primum, hanc quoq; eſſe fidei inficiationem, dicente Apoſtolo: *Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant*, quando eiuſmodi ritus inſtituti ſunt & aſſumuntur in ſignum proteſtationemq; contrariæ, vt ſi ordinariè & ex profeſſo ad cociones accedas Hæreticorū. Audi quid talib9 dicat S. Chryſ: *Si verò dixerit tibi, nolo vt aſpicias idola, ſed tantum auſculta, quomodo ille gentilis blaſphemat Chriſtum, vt glorificet Deos; ſi auſcultaueris auribus Chriſtum negaſti.* Vel ſi cum illis cœnam deguſtes quam conficiunt ad æmulationem Dominicæ, vt indicat idem S. Doctor cum addit: *Si dixerit tibi, non manduca carnem dentibus tuis, tantum finge te de* immo-

Tit. 1.

S. Chryſoſt. hom. 25. in Matth.

immolato manducare. Si simulaueris, gustu tuo Christum negasti. Et infra: *Si dixerit, nolo fingas te de immolato manducare, sed tantum tange idolum manu tua, aut tene thuribulum. Si tetigeris aut tenueris, tactu tuo Christum negasti.* Si præterea nulla necessitate compulsus, ad illorum imitationem currente Quadragesima carnes comedas. Si in sepulturam tibi eligas illorum cœmiterium. Si vestibus te amicias proprijs prædicantium pseudoeuãgelicorum; vel qui in Turcia sunt sacrificulorum. Quod ad vestes cæteras, quæ nõ tàm illorum fidem & religionem à nostra, quàm gentem à gente separãt; non est quidem illarum vsus fidei abnegatio, prohibetur nihilominus in orbe Christiano propter scandalum (nisi per iocum vel derisum obiter assumantur, vt in scenis publicis.) In Turcia autẽ non interdicerentur, vbi reipsa Christianos audio incedere vulgò in Turcico habitu dempto turbante seu turbinato pileo, & ad id quadantenus cogi, nec eo nomine à Patriarchis suis censuram vllam pati. Alterum est hanc peregrinorum morum vsurpationem, quę tacitam vel expressam cõtinent fidei inficiationem, ab ignauia & immodico temporalium facultatum amore vulgò descendere. De quo argumento loquentem audire sufficit S. Cyprianum: *Dissimulanda fratres veritas non est, nec vulne-*

S. Cypr. lib. de Lapsis.

ris nostri materia & causa reticenda. Decepit multos patrimonij sui amor cæcus, nec ad recedendum (ab infidelibus) *parati aut expediti esse potuerunt, quos facultates suæ velut compedes ligauerunt. Illa fuerunt remanentibus vincula illa cathenæ, quibus & virtus retardata est, & fides pressa, & mens victa, & anima præclusa, vt serpenti terram secundum Dei sententiam deuoranti præda & cibus fierent, qui terrenis cupiditatibus inhærerent.* Nempè qui immodicè res suas amant, timent dissimilitudine morum aut alter alterius professionis homines se potentiores offendere, ne si offendant detrimentum aliquod ab ijs in fortunis suis accipiant. se ijs proindè in eo etiam quod non licet, accommodant. Taceo quod sicut Coelius ille qui apud Martialem l. 7. Epigr. 33. mentiebatur podagrã, reipsa tandem hoc morbo correptus est, & fingere desijt: Ita iusto Dei iudicio sæpè contingit, qui falsam religionem simulant, sensim ei assuescant, reipsaq; adhæreant.

De præscriptis Prudentiæ circa Spem.

CAPVT VI.

§. 1. *Spes quid sit; & quam exigat à nobis cooperationem.*

2. *Quod fundamentum spei supponendum.*

3. *Quo potissimum tempore sperare conueniat.*

4. *Formula verborum ad Spei actum accommodata.*

5. *Quomodo dimicandum aduersus pusillanimitatem & desperationem.*

6. *De Spe concipienda in priuatis & communibus negotijs vel periculis.*

§. 1. Sicut præcedenti capite de supernaturali fide dicere studuimus, ita hoc loco de Spe non quauis sed supernaturali disputare aggredimur; nobilissima enim cum sit, inprimisq; necessaria, digna videri debet, quæ audito hoc nomine simpliciter intelligatur. Hominem imbecillum, morti expositum, ex materia concretum, brutarum animantium in hac vita socium, omnibus miseriæ telis expositũ, de terra sumptũ, cuius pondere prohibetur alta petere, sponte autem ad infirma ruit loca: talem inquam hominem in cœlum euehi, in cœlo habitare, summoq; bono seu Deo ibidem beatissimè perfrui, res est omni virtute naturali superior, prorsusq; admirabilis. Vndè magnis duobus Dei donis indigemus; quorum altero id credamus posse fieri; altero tantum bonum expectemus. Illud fides appellatur, istud verò spes dicit. Illud in intellectu, istud est in voluntate, semperq; cum gaudio aliquo

quo coniungitur, eò quod voluntas ſperans expectanſque bonum arduum abſens, id quadantenus habere præſens, & poſſidere incipit, vt docet Ariſtoteles lib.1. Rhet. cap. 11 & Sect.30. Problem.6. gaudij autem obiectum eſt bonũ præſens. Illius obiectum eſt Deus vt verus & cognoſcibilis tanquã gratiæ principium; huius verò idem Deus vt bonus nobis ſeu ſummum bonum noſtrum à nobis poſſidendũ. Sed an ſufficit ad ſpem tanti boni conipiendam, eius naturam intelligere? Nullo modo, ſicut nec ad percipiendum ex agricultura fructum ſatis eſt, quæ & qualis ea ſit ars didiciſſe. Cooperationem & praxim requirit artis huius cognitio, idem de ſpe dictum puta. Volẽtem meritò ſperare propoſitam à Deo æternam fœlicitatem, oportet medijs illis admouere manum, per quæ voluit ad illam perueniri, aliàs inanis & fallax erit Spes noſtra. Sperari quædam ſcio iuxta communem loquendi modum, quæ vt eueniant nihil à nobis poſtulant, v.g. horam fœlicem, craſtinam cœli ſerenitatem, quo ſenſu ſcripſit quidam *Horat. l. 1. epiſt. 4.*

Grata ſuperueniet quæ non ſperabitur, hora.

Verùm huius generis nequaquã eſt Theologica ſpes, de qua iam diſſerimus, ſed vt ſit efficax, poſtulat vt adulti omnes de ſuo multum conferant, connitantur, & ſtrenuè cooperentur. *Regnum cœlorum vim patitur*, inquit diuina ſapientia *& violenti rapiunt illud.* *Matth. 11.*

parum mouent, ad colendum Deum, nec magna sentitur difficultas, vbi ad singularia non descenditur. Cum ergo probari nos, & mereri velit Deus laborem superando, qui circa credenda occurrit, vult simul distinctè aliqua sciri à nobis & credi, præcipuos videlicet fidei articulos, qui continentur in symbolo fidei, & solennizantur in Ecclesia, iuxtà receptam S. Th. doctrinam, 2. 2. q. 2. a. 6. & 7. Alij sunt quorum notitia peculiariter Episcopis & Parochis incumbit, docendi populi prouinciam sustinentib'. Tales voco necessitatem meritumq; bonorum operum, liberum arbitrium, septenarium numerum sacramentorum, vim eorundem productiuam gratiæ velut Dei organum morale aut physicum, veram & realem Christi præsentiam in Eucharistia, inuocationem sanctorum, &c.

§. 4. Forma verborũ sub qua elici obiter & commodè potest actus fidei saltem in genere ista est. *Omnipotens & æterne Deus*, ego N. *firma fide credo & credere cupio tanquam certißimum, quidquid sponsæ tuæ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ matri nostræ reuelasti, & à nobis credi voluisti; nec vnquam ab eius salutari doctrina te adiuuante recedam; contraria autem omnia veluti falsa tota mente abominor, damno, atq; reijcio.* Eam tibi facito familiarem, & quotidiè manè vel alio tempo-

tempore vſurpare memento, Si quid dubitatis ſubrepat circa peculiarem quendam articulum v. g. circa realem Christi præſentiam in Eucharistia legitimè cõſecrata (quo modo apud Catholicos conſecratur, non apud ſacramentarios) fidei actum illius proprium constanter elicito dicens ore & corde, hanc te præſentiam omninò credere, & velle credere. Siq; in tempora incideris infecta hæreſibus cuiuſmodi est noſtrum hoc infœliciſſimum, & te morti vicinum ſenſeris, lege præſentibus alijs, vel iuſſu tuo quiſpiam, catholicæ fidei profeſſionem; & habeto ratam. Sic robur tuæ intendes fidei, ſicut & S. Blandina, quæ Lugduni teſte Euſebio, quanto acerbioribus vrgebatur ſupplicijs, vt Christianam ſe eſſe abnueret, tanto magis corde credebat in Christum, & ore clamabat: *Christiana ſum, Christiana ſum,* *Euſeb. l. 5. c. 1.* cumq; talia proferret, nouas ſibi ad tolerantiam vires ſentiebat, & dicebat accedere. Erit prætereà hoc apud aſtantes optimi odoris & exempli præſertim ſi adiicias indictum te velle, ſi fortè poſteà minus tibi præſens in verbum aliquod proruperis fidei huic contrarium. Nec eadem erit ratio, quæ eius, qui antè matrimonium proteſtatur ſe per nulla verba velle ex animo contrahere; poſteà autem abſolutè per verba conſueta contrahit. Hic enim contractus matrimonium

verum esse creditur, quia protestatio illa cõtraria est facto protestãtis non oppressi morbo, sed ratione vtentis plenè ac liberè, ob idq; inefficax, nec quidquam operatur, vt notat Nauar. cap. 22. Enchir. n. 28.

§. 5. Fidem profiteri dicitur non ille solùm, qui palàm dicit Christianus sum, (quãquam non abnuerim, nobilissimam hanc esse confessionis materiam) sed etiam qui asserit aliquid, & propugnat ad doctrinam pertinens Christianæ, & Catholicæ Ecclesiæ Euangelica consilia, & virtutes omnes commendantis, vt docet S. Thom. 2. 2. q. 13. a. 1. 2. & 3. In hac fidei professione præbe te fortissimum, ingenuè palamque illam tuere, quoties id exiget Dei gloria, vt quando te interrogabit non aliquis de triuio, sed magistratus quamnam profiteare, cum in seculo tot videas, etiam inter expedita aduersum se tormenta pro patria, pro amicis, pro dominis suis temporalibus stare fortissimè, spretis minis atq; supplicijs, se eorum vocare seruos, tueri causam, iustamq; esse dicere. Vnius verba sunt

Virg. lib. 2. Æneid.

Cuncta equidem tibi Rex fuerint quæcumq; fatebor
Vera, etenim neq; me Argolica de gente negabo
Hoc primum.

Sic principes suos valdè se putant colere; vicissim

ciſſim autē reos ſe agnoſcunt perfidiæ, morti obnoxios, de ijs pſſimè meritos ſi ſecus fecerint, ſi eorum famam ſuſtinuerint damni alicuius metu, lacerari. Erubeſce in Chriſti cauſa minus eſſe generoſus. Imitare latronis illius beati conſtantiam, qui palàm tuendum ſuſcepit illum aduerſum latronis alterius voces ſacrilegas, dicens. *Neq; tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Et nos quidem digna factis recipimus; hic autem nihil mali fecit.* Intelligis puto tibi Chriſtum multo magis dominari, quàm te creaturis inferioribus: hæ autem adeò tuæ ſunt, vt dicta ſit lex omnibus ſeruiendi tibi, cum poſtulat neceſſitas, (eſto futurum ſit, vt ſeruiendo deſtruantur & intereant) & hanc ſui deſtructionem in tua relatam commoda ſibi debeant gratulari, cum ſic finem aſſequantur, propter quem eſſe acceperunt. Hinc ratiocinare, quid te oporteat pro Deo tuo Deiq; lege facere. Nunquam detrecta illius cauſa caput tuum obiicere quibuſcūque periculis, imò eo nomine crede te beatum. Eandem fidem orthodoxam fortiter profitere, quando id flagitabit proximorum tuorum ſalus ſpiritualis, qui te illam non profitente, à te negatam fuiſſe præſumpturi ſunt; & exemplo tuo abnegaturi; vel ad eam non conuertendi, qui aliàs ei veriſimiliter ſubſcriberent. Potes ſi vis corporali vitæ proxi-

Luc. 23.

proximi præferre tuam, & in discrimen non adducere, ne ipse suæ iacturam faciat; Sed alia omninò est ratio, si corporalem tuam cum illius spirituali conferas. A te exigit charitas benè ordinata, tuam vt exponere non subterfugias seu confitendo fidem seu aliter, ne illum æterna mors absorbeat, alias verisimiliter absorptura. Hoc sensu scriptũ est, 1. Ioan. 3. *Ipse pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Habuit ordinis huius rationem magnam S. Cyprianus. Considerauit quantæ esset apud omnes authoritatis, quantũ posset exitus eius in vtramq; partem, quantum animi Christianis omnibus adderet, si ingenuè constanterq; sanctæ fidei præberet testimonium: Quot è contrà perturbaret, si secus faceret. Interroganti itaque Galerio Proconsuli: *Tunc es Cyprianus?* intrepidè respondit: *Ego sum.* Iubenti autem vt eiurato Christo idolis incensum adoleret, adiecit *non facio.* Monenti deniq; vt magis sibi caueret, seq; imminenti aliàs periculo eriperet, dixit: *Fac quod tibi constitutum est, in re tàm iusta nulla est consultatio.* Sic tortori est traditus, cui postquam numerari rogasset ab amicis 25. nummos aureos, exposita ceruice adeptus est gloriosi coronam martyrij, & nutantes mirificè confirmauit.

Pontius. in Vita S. Cypriani.

Est & casus tertius, in quo vnum aut plu-

res, aut omnes fidei articulos publicè aut saltem duob⁹ tribusue testibus oportet profiteri, quando dicta lex est, vt non antè recipiantur ad spiritualem communionem fidelium, qui Ecclesiæ dant nomen, quàm id fecerint. Obseruari id solet circa insignes quosq; & manifestos hæreticos, aut alterius generis infideles. Quo in negotio excelluit quondam Victorinus Romanus Orator, de quo S.August. *Ait Simpliciano, eamus in Ecclesiam, Christianus fieri volo.* Et infra: *Vt ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis, retentisq; memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis Romæ reddi solet ab eis, qui accesserunt ad gratiam tuam, oblatum esse dicebat Victorino à presbyteris, vt secretius redderet, sicut nonnullis qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat. Illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri.* Et rursus: *Pronunciauit ille fidem præclara fiducia.* Quantus autem vir fuerit iste Victorinus, exponit ibidem dicens: *Habet magnā laudem gratiæ tuæ confitendum tibi, quemadmodum ille doctissimus senex, & omniū liberalium doctrinarum peritissimus; quiq; Philosophorum tàm multa legerat, & diiudicauerat, & dilucidauerat, Doctor tot nobilium Senatorum, qui etiam ob insigne præclari magisterij, quod ciues huius mundi eximium putant, statuam*

S.Aug. l.8. Conf. c.2.

tuam in foro Romano meruerat accipere. Jam si in recensitis casibus necesse est palàm fidem asserere, & non erubescere Christum, multò magis interdictum supponitur, ne illam abnegemus, nisi vicissim velimus ab eodem coram patre abnegari. Magna impietas est eiusmodi abnegatio (quam tamen nō curant sectarij blandientes sibi de certissima eius remissione apud Deum, à quo se prædestinatos præsumunt, & indubiè credunt) magna planè, propter quam *egressus foras Petrus fleuit amarè*; & acerrimè quondam est disputatum, essentne qui ita deliquernat, ad pœnitentiam Ecclesiæq; consortium admittendi. Vicit fateor sententia, quæ dicit recipiendos; ostenderunt tamen argumenta contrariæ nec pauca nec leuia culpæ huius magnitudinem: Quàm librantes pondere suo sancti martyres in statera sani iudicij, steterunt in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Inter alios comedere noluit suillas carnes Eleazarus nonagenarius, mortem elegit, ne præuaricaretur. Et S. Polycarpus Smirnensis Antistes irrisis tyranni minis ac supplicijs ait: *Bestias accerse, aut aliud quod voles. Rata nobis stat sententia, longèq; ab eo absumus, vt aliquando mutato consilio meliorum nos pœniteat, quo deteriora sequamur.* Sed quid, si grauia instent mihi tormenta, nisi fidem eiurauero? an non me excusa-

Matth. 10. *Luc. 22.* *2. Mach. 6.* *Eusèb. l. 4. c. 14.*

excusabit illorum metus apud Deum? Tibi respondetur excusationem habet quod fit metu, modo metus sit, qui etiam constantē & sapientem virum permoueret, vt mors, mutilatio, exilium, carcer perpetuus, seruitus, amissio liberorum si modò rursus quod aduersus legem committitur, non sit ex se peccatum. Nam si est, omni malo pœnæ est grauius. Vndè vir constans & prudens qui nouit ex duobus malis eligendum minus & fugiendum, nunquam vt istud effugiat, illo se polluet. Forte etiam percontabere, quid si non aliter peccem in fidem veram, quàm communicando cum paganis & hæreticis in quibusdam eorum ritibus? Ad hoc duo accipe. Primum, hanc quoq; esse fidei inficiationem, dicente Apostolo: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*, quando eiusmodi ritus instituti sunt & assumuntur in signum protestationemq; contrariæ, vt si ordinariè & ex professo ad cociones accedas Hæreticorū. Audi quid talib⁹ dicat S. Chryſ: *Si verò dixerit tibi, nolo vt aspicias idola, sed tantum ausculta, quomodo ille gentilis blasphemat Christum, vt glorificet Deos; si ausculta ueris auribus Christum negasti.* Vel si cum illis cœnam degustes quam conficiunt ad æmulationem Dominicæ, vt indicat idem S. Doctor cum addit: *Si dixerit tibi, non manduca carnem dentibus tuis, tantum finge te de immo-*

Tit. 1.

S. Chrysost. hom. 25. in Matth.

immolato manducare. Si simulaueris gustu tuo Christum negasti. Et infra: *Si dixerit, noli fingas te de immolato manducare, sed tantum tange idolum manu tua, aut tene thuribulum. Si tetigeris aut tenueris, tactu tuo Christum negasti.* Si prætereà nulla necessitate compulsus, ad illorum imitationem currente Quadragesima carnes comedas. Si in sepulturam tibi eligas illorum cœmiterium. Si vestibus te amicias proprijs prædicantium pseudoeuãgelicorum, vel qui in Turcia sunt sacrificulorum. Quod ad vestes cæteras, quæ nõ tàm illorum fidem & religionem à nostra, quàm gentem à gente separãt; non est quidem illarum vsus fidei abnegatio, prohibetur nihilominus in orbe Christiano propter scandalum (nisi per iocum vel derisum obiter assumantur, vt in scenis publicis.) In Turcia autẽ non interdicerentur, vbi reipsa Christianos audio incedere vulgò in Turcico habitu dempto turbante seu turbinato pileo, & ad id quadantenus cogi, nec eo nomine à Patriarchis suis censuram vllam pati. Alterum est hanc peregrinorum morum vsurpationem, quę tacitam vel expressam cõtinent fidei inficiationem, ab ignauia & immodico temporalium facultatum amore vulgò descendere. De quo argumento loquentem audire sufficit S. Cyprianum: *Dissimulanda fratres veritas non est, nec vulne-*

S. Cypr. lib. de Lapsis.

ris

ris nostri materia & causa reticenda. Decepit multos patrimonij sui amor cæcus, nec ad recedendum (ab infidelibus) *parati aut expediti esse potuerunt, quos facultates suæ velut compedes ligauerunt. Illa fuerunt remanentibus vincula, illa cathena, quibus & virtus retardata est, & fides pressa, & mens victa, & anima præclusa, vt serpenti terram secundum Dei sententiam deuoranti præda & cibus fierent, qui terrenis cupiditatibus inhærerent.* Nempè qui immodicè res suas amant, timent dissimilitudine morum aut alter alterius professionis homines se potentiores offendere, ne si offendant detrimentum aliquod ab ijs in fortunis suis accipiant. se ijs proindè in eo etiam quod non licet, accommodant. Taceo quod sicut Coelius ille qui apud Martialem l. 7. Epigr. 33. mentiebatur podagrā, reipsa tandem hoc morbo correptus est, & fingere desijt: Ita iusto Dei iudicio sæpè contingit, qui falsam religionem simulant, sensim ei assuescant, reipsaq; adhæreant.

De præscriptis Prudentiæ circa Spem.

CAPVT VI.

§. 1. Spes quid sit; & quam exigat à nobis cooperationem.

2. Quod fundamentum spei supponendum.

3. *Quo potissimum tempore sperare conueniat.*
4. *Formula verborum ad Spei actum accommodata.*
5. *Quomodo dimicandum aduersus pusillanimitatem & desperationem.*
6. *De Spe concipienda in priuatis & communibus negotijs vel periculis.*

§. 1. Sicut præcedenti capite de supernaturali fide dicere studuimus, ita hoc loco de Spe non quauis sed supernaturali disputare aggredimur; nobilissima enim cum sit, inprimisq; necessaria, digna videri debet, quæ audito hoc nomine simpliciter intelligatur. Hominem imbecillum, morti expositum, ex materia concretum, brutarum animantium in hac vita socium, omnibus miseriæ telis expositũ, de terra sumptũ, cuius pondere prohibetur alta petere, sponte autem ad infirma ruit loca: talem inquam hominem in cœlum euehi, in cœlo habitare, summoq; bono seu Deo ibidem beatissimè perfrui, res est omni virtute naturali superior, prorsusq; admirabilis. Vndè magnis duobus Dei donis indigemus; quorum altero id credamus posse fieri; altero tantum bonum expectemus. Illud fides appellatur, istud verò spes dicit. Illud in intellectu, istud est in voluntate, semperq; cum gaudio ali-

quo

quo coniungitur, eò quod voluntas sperans expectansque bonum arduum absens, id quadantenus habere præsens, & possidere incipit, vt docet Aristoteles lib. 1. Rhet. cap. 11 & Sect. 30. Problem. 6. gaudij autem obiectum est bonũ præsens. Illius obiectum est Deus vt verus & cognoscibilis tanquã gratiæ principium; huius verò idem Deus vt bonus nobis seu summum bonum nostrum à nobis possidendũ. Sed an sufficit ad spem tanti boni conipiendam, eius naturam intelligere? Nullo modo, sicut nec ad percipiendum ex agricultura fructum satis est, quæ & qualis ea sit ars didicisse. Cooperationem & praxim requirit artis huius cognitio, idem de spe dictum puta. Volẽtem meritò sperare propositam à Deo æternam fœlicitatem, oportet medijs illis admouere manum, per quæ voluit ad illam perueniri, aliàs inanis & fallax erit Spes nostra. Sperari quædam scio iuxta communem loquendi modum, quæ vt eueniant nihil à nobis postulant, v.g. horam fœlicem, crastinam cœli serenitatem, quo sensu scripsit quidam *Horat. l. 1. epist. 4.*

Grata superueniet quæ non sperabitur, hora.

Verùm huius generis nequaquã est Theologica spes, de qua iam disserimus, sed vt sit efficax, postulat vt adulti omnes de suo multum conferant, connitantur, & strenuè cooperentur. *Regnum cœlorum vim patitur*, inquit diuina sapientia *& violenti rapiunt illud.* *Matth. 11.*

2. Tim. 2. & Apostolus. *non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.* Adeò certè nonnulla est cooperatio, quæ vi comparatur, & violentiæ, & legitimo certamini; vt contrà omninò grauis sit, & valdè seria. Ridetur alibi impiorum Spes & indisciplinatorum, qui videlicet eiusmodi cooperationis nullam gerentes curam, nec ea facientes quæ præscribit Deus omnibus ad beatitudinem aspirātibus, audent nihilominus sibi eam polliceri. Sap. 3. *Sapientiam & disciplinam qui abijcit, infœlix est, & vacua est spes illorum.* Et cap. 5. *Spes impij tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur.* Benè itaque operemur, vt benè speremus, consilio vtentes Psalmographi. Psal. 36. *Fac bonitatem, & spera in Domino, & ipse faciet.* Vt item nō rideant nos Ethnici, nullis tantis immersi tenebris, vt non intelligerent, indignum esse ignauos & otiosos magnum aliquid à Deo expectare. Recitabo verba M. Catonis apud Salustium: In Coniur. Catil. *Cunctamini alius alium expectantes, videlicet dijs immortalibus confisi, qui Rempublicam in maximis sæpè periculis seruauerunt. At enim non votis muliebribus illorum auxilia parantur; vigilando agendo, benè consulendo prosperè cuncta cedunt. Vbi te secordiæ atq; ignauiæ tradideris, nequaquā Deos implores.* Posset Deus desidiosis nobis sua si vellet conferre beneficia, sed aliud iniuit consilium, ne videretur vitio patrocinari, ne gloriæ suæ detraheret,

fuco-

fucorumq; ignauium Rex diceretur, ne omninò gratis data æterna fœlicitas minus esset honorifica nobis & iucunda. Exiguum est quod in eius adeptionem conferimus, illud nihilominus quantulúcumq; non vult prætermitti. Nam similiter ad reficienda quinq; hominum millia, quàm parum erăt pisciculi duo, & panes quinq; tàm parui, vt à puero portarentur? eos tamen non neglexit, sed accepit & impendit. Ex his constăre potest stultissima & intolerabili præsumptione laborarę sectarios, qui sibi blandientes, vitamq; æternam promittentes, totum onus virtutum, bonorum operum, obseruationis legis Christo relinquunt. Ne quidem de Baptismo Caluinistæ valdè sunt sollicit; quæ nihilominus omnia ignorare nõ possunt esse necessaria salutis media ab eo instituta, cum dicat Ioan.3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et Matth.3. *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Et cap.25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum, esuriui enim & non dedistis mihi manducare.* Et cap.19. *Si vis ad vitam ingredi serua mandata.* Et Luc.13. *Nisi pœnitentiam egeritis omnes simul peribitis.* Et Matth.18. *Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum.* Cautos & prudentes nos faciat infœlix eorum imprudentia,

Ioan. 6.

dentia, conditiones in contractu salutis nostræ à Christo appositas exactè obseruemus, si eam meritò sperare volumus. Non ambulemus solùm per viam disciplinę Christianę, curramus etiam & ita quidem vt nō effugiat nos brauium, sed illud comprehendamus.

§. 2. Spem omnem fide aliqua veluti præiacto indigere fundamento, innuit satis B. Paulus fidem vocans substantiam Spei: *Hebr. 11.* *Est autē fides* inquit *sperandarum, substantia rerum*, cuius autem nisi fundamēti est substare? Rationem addo, appetitus secundū Aristotelem l. 1. de Plantis cap. 1. non aliundè quàm ex sensu seu apprehensione est: Cum ergo spei actus sit appetitus quidam, & naturæ motus in bonum arduum adipiscendum, necessariò supponit illius apprehensionem siue notitiam, qua existimetur posse obtineri. Neq; enim cuiquam persuaseris, inani vt labore se conficiat circa id, cuius adeptio creditur impossibilis. Hæc notitia boni ardui acquisibilis pars est fidei. Ad spem ergo disponit fides, vndè August. *S. Aug. in Euch. c. 8.* *Quid sperari potest, quod non creditur?* Et prout vera fuerit vel falsa fides, perfecta vel imperfecta, diuina vel humana, ordinis supernaturalis vel naturalis, talem sibi annectit spem, & post se relinquit. Quænam porrò sit vera, perfecta, diuina, supernaturalis fides adeò decantata in sacris paginis, diximus præce-

præcedenti capite, videlicet non eſt ſuperba & temeraria perſuaſio de certiſſima remiſſione propriorum peccatorum, deq; diuina electione & beneuolentia vt Nouantes ſomniant, cum ex aduerſo ſecundum ſcripturas. *Nemo ſciat vtrum amore an odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſeruentur incerta*, & fidelibus vbiq; commendetur timor, Eccleſ. 5. *De propitiato peccato noli eſſe abſq; metu.* Prou. 28. *Beatus homo qui ſemper eſt pauidus*, & ſcribat S. Auguſt. *Nemo ſecurus eſſe debet in hac vita, quæ tota tentatio nominatur, vt qui fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior.* Et rurſus: *Neſcientes quis pertineat ad prædeſtinatorum numerum, quis non timeat?* Non inquam eſt eiuſmodi ſtulta perſuaſio, ſed donum illud Dei & lumen, quo illuſtratus homo firmiter aſſentitur myſterijs omnibus, quæ nobis Deus per Eccleſiam ſuam veram ſeu Catholicam credenda propoſuit, ſiue ſcripta ſint, ſiue non ſint. Huius autem fidei articulus vnus eſt, Propoſitam omnibus à Deo vitam ęternam (*vult* quippè *omnes ſaluos fieri*, 1. Tim. 2. quantum ex ſe eſt) addito promiſſo certo & irreuocabili, ad illam peruenturos, qui illius adeptioni conſtanter incubuerint. vnde Tit. 1. fides vocatur *agnitio veritatis, quæ ſecundum pietatem eſt, in ſpem vitæ æternæ, quã promiſit qui non mentitur.* Scio Nouantes,

Eccleſ. 9.

Idem l. 10. Conf. c. 32.

lib. de corr. & grat. c. 13.

præter insanam illam persuasionem quam fidem vocant iustificantem, ponere & profiteri fidem aliam diuinorum mysteriorum, dictam ab illis fidem historicam, sed hæc quoq; apud illos inanis & humana est fides; inhabilis ad fulciendam spem verè supernaturalem, quia per illam mysteria omnia reuelata non credunt, (per veram autem creduntur omnia) & quæ credunt non credunt vi diuinæ authoritatis, sed priuatæ ac propriæ ideoque humanæ; hoc est credunt vna & non alia, quia illa apud se vera esse iudicant, hæc verò falsa; cum tamen Deus per Ecclesiam suam quã audiri iubet, Matth. 18. & doctrinam promittit omnis veritatis, Io. 14. & 16. æquè omnia credenda proponat. Eos proindè si viueret S. Augustinus indubiè reponeret in album hæreticorum; scribit enim q. 11. in Matth. *Qui falsa de Deo credit, vel de aliqua parte doctrinæ, quæ ad fidei pertinet ædificationem hæreticus est, & foris animo, quamuis intus esse videatur.* Vis adhuc probem, falsam spem esse Nouantium? Spes vera est rerum, quæ aliter possunt fieri ac sæpè fiunt, atq; hinc illa Ciceronis exclamatio: *O fallacem hominum spem, & inanes nostras contentiones, quæ sæpè in spatio franguntur, quàm portum conspicere potuerint.* Nouantium autẽ Spes nullam admittit incertitudinem, nullam dubietatem, nullum

Cicero l. 3. de Orat.

à salute

à ſalute excidendi metum. Ex parte Dei nulla eſt metuendi occaſio, cum fideliſſimus ſit in omnibus vijs ſuis; verùm ex parte noſtra ſemper eſt aliqua, ſæpè maxima, quia rarò collaboramus gratiæ eius ſicut oportet; Et vt fortè collaboremus; hoc tamen ipſum latere nos, clariſſimè teſtatur Iob dicens: *Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me, ſi innocentem oſtendero prauum comprobabit, etiamſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea.* Et quod magis mirere teſtatur Caluinus ipſe Principiorum ſuorum non ſatis memor, niſi me fallunt hæc eius verba: *Tot obruitur hallucinationum formis noſtra ratio, tot erroribus eſt obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot anguſtiis irretitur, vt plurimùm à certa directione abſit.* Si vt agnoſcit, tàm impedita, intricata, tenebricoſa, errori obiecta eſt humana ratio, vt ſæpè hallucinetur etiã circa minima; quantò magis quando ferendum erit iudicium vtrum voluntas Deo ſatis collaboret?

Iob. 9.

Caluin. in Inſt. cap. 2. n. 44.

§. 3. Sub vitæ exitum ſi vnquam aliàs, vtendum tibi eſt Spei præſidio; quia ſicut filios Iſrael tunc maximè exagitauit Pharao, quando ex Ægypto in Palæſtinam commigrarunt; ita planè calcaneo noſtro, id eſt, ſupremo vitæ tempori vehementer inſidiatur diabolus, poſt quam nullam irretiendi nos occaſionem ſibi videt occurſuram,

Multa tunc insusurrat veternosus hostis, quibus ægrum iam satis fractum morbo ac perturbatum, rogat si fieri potest, à Spe salutis excidere. Longam ei proponit peccatorũ seriem, & quidem enormium, quibus vitam respersit suam, & sufficiens fortè non opposuit antidotum pœnitentiæ. Obiice tentationis huius nodo cuneum fortiorem, & ne vehementi suggestionis huius fluctu abripiare in interitum, ad Spei anchoram verè ἱερὰν, id est sacram teipsum conuertito. Anchoram voco, quia sicut anchora exorta tempestate naues firmat; ne rapiantur à vẽtis, & illisæ conterantur: ita cœlestium Spes bonorum solatur, & confirmat nos inter ægritudines, anxietates, mortisq; periculum, ne despondeamus animum, ne medio in opere defixa relinquamus aratra, & longo parta labore merita amittamus. Nec tamẽ anchora sufficit, nisi tuta sit & firma. Si enim parua sit aut leuis, non erit tuta, magnã retinere nauem insurgentibus procellis non poterit. Deindè vt iusta sit ei magnitudo, firmam præterea oportet esse ac validam, ne vi maris vento agitati curua illius brachia seu dentes dirigantur, & mordere amplius terram nequeant, nauisque in certum ruat exitium. Magnam itaque firmamq; Spem concipe instante illo vitæ exitu, & vt possis, vide dum per tempus licet, egregiam

Deo

Deo seruitutem exhibeas, virtutem colas, pœnitentiam agas, salutis tuæ tractes negotiũ. Nam profectò tanto maius quisque ius habet ad cœlestia bona expectãda, quanto impensius executus est quę diximus: sicut miles tanto certius sibi pollicetur à duce suo præmium, quanto maius in bello specimen dedit virtutis militaris. Et agricola eo confidentiùs expectat messem fertilem, quo in agro colendo impigriorem se præbuit. Platonem audimus, l.1. de Rep. *Quicumq; iustè sanctèq; vitam exigit, dulcis eum Spes comitatur cor nutriens & senectutẽ fouens.* Cæterùm cum difficile sit ingrauescente morbo illum Spei actũ perfectè elicere, cui nunquam assueueris, in eo exerce te passim currente vita. Vix serò metitur, quod manè non est seminatum. Vix pugnat fœliciter, qui arma tractare antè conflictum non didicit.

§. 4. En tibi formam sub qua ore vel corde elici poterit: *Omnipotens sempiterne Deus cuius nutu facilè peraguntur, quæ impossibilia sunt hominibus, spero & firmissimè sperare cupio, cooperanti mihi auxilijs gratiæ tuæ, nec defuturam diuinam misericordiam, quæ peccata mea aboleat, nec munificentiam, quæ me faciat cœlestium bonorum participem. Per Dominum nostrum*, &c. sed quia hæc forma vitæ potius quàm mortis tempus respicit;

ci ; attexenda est alia huic accommodatior. *Omnipotens æterne Deus quamuis hactenus vt debui, nec amauerim te nec coluerim, sed multis potius & magnis peccatis meis ad iracũdiam pronocauerim ; quia tamen eorum ingenuè me accuso*, eademq; ingenuè confessus sum apud vnum de ijs, quibus dixisti in persona Apostolorum, Matth. 18. *Amen dico vobis, quæcumq; solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo, & dolorem concipio, mihi saltem opto vehementem, & statuo auxiliatore te, si ad valetudinem rediero, ad meliorem me frugẽ recipere, & B. Virginis patrocinium aliorumq; Sanctorum (quod iam imploro) magnæ apud te authoritatis esse credo, confidere prorsus volo te misericordiarum patrem fore mihi propitiũ defectumq; meum misericordia illa tua suppleturum. Per Dominum nostrum*, &c.

§. 5. Nunc de remedijs aduersus desperationem Theologicæ Spei contrariam. Attingere iam cœpi §. 3. præcipuum, si de ea sermo sit obrepente circa vitæ exitum: nempè vt dum adhuc viuis incolumis, instanter Deum colas, assiduam salutis tuæ curam geras, peccatum quodcumque lethale angue peius oderis, familiaria tibi facias pœnitentiæ & Eucharistię Sacramenta, mundum cũ pompa sua vniuersa despicias, aduersis rebus caueas ponere in cœlum os tuum, sed in spiritu humilitatis & silentio iustum agnoscas

Dei

Dei iudicium quasi dignus grauioribus, acceptas denique iniurias ex animo remittas propter Deum. Potissima sanè hæc sunt prædestinationis argumenta (sicut & nomen dare Ordini religioso, in quo vigeat disciplina regularis in eoq; perseuerare vsq; ad finem) ex quibus sine dubio quo plura concurrunt, eo maior est sperandi occasio: Quod si extra mortis metum desperationis spiritu infestari te sentias, aliquantulum diuersa indiges medicina. Aut enim remissionis peccatorum consequendæ spem abiicis, aut profectus spiritualis, seu quod idem est arduæ alicuius virtutis adipiscendæ, & consuetudinis malæ superandæ, aut deniq; perseuerantiæ. Ac quidem si nec precibus nec modis alijs consuetis & idoneis hæc dona studes impetrare, meritò sanè desperas, quia Deus non quoscumq; ijs afficere decernit & adiuuare, sed iuuantes se, & vt loquitur S. August. *Qui fecit te sine te, non iustificabit te sine te, fecit nescientem iustificat volentem*: Sin autem bona fide studeas, est planè cur in magnam spem assurgas. Nam quod ad remissionem peccatorum, quantumcumq; videantur grauia, finita nihilominus sunt numero, intensione, grauitate; Deus autē infinitè misericos, qui proindè plus potest dimittere quàm tu committere. Ingenuè tantum illa confitere in spiritu humilitatis, in

S. August. serm. 13. de Verb. Apost.

in animo contrito, adiunctoq; serio emendationis proposito, nec dubita fore, vt te in gratiam recipiat. Si dubitas iniuriam facis, nec credere te probas dicenti: *Eum qui venit ad me, non eiiciam foras.* Et: *Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.* Item: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Ac rursus Isai. 1. *Quiescite peruerse agere, discite benefacere. Venite & arguite me. Si fuerint peccata vestra vt coccinum quasi nix de albabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, quasi lana alba erunt.* Valde læsa hominum patientia vix supplicibus placari nouit & ignoscere; hinc rati Numantini nunquam fore vt Romanis propicijs vterentur, quibus totis 20. annis repugnando negotium maximum creauerant, desperabundi tandem se suaq; in rogum coniecerunt. At Deo nostro longè aliud est in more positum. Qua de re S. Ambrosius: *Nemo diffidat nemo veterum conscius peccatorum præmia diuina desperet. Nouit enim Deus mutare sententiam, si tu noueris mutare delictum.* Falleris si te solum credis onustum peccatis plurimis; onusta enim fuit principio S. Magdalena, & B. Paulus ob diram persecutionem in Christianos, & Manasse Rex Iuda & latro qui à dextris erat crucifixi, qui tamen omnes ad antidotum confugientes pœnitentiæ, sperauerunt in Domino,

Ioan. 6.
Ezech. 33.
Matth. 11.
S. Ambros. in Lucam.

mino, & non sunt confusi. Confusus autem fuit Esau, Hebr. 12. quia de peccato suo non doluit, sed de damno quod fecit vendendo primogenita. At fortè dicis, cum tanto iam tempore obsecrantem non liberet me Dominus ab infirmitate corporis, vtiq; iratus est mihi, minusq; adhuc videtur liberaturus à peccatis. Cum præterea ad memoriã sæpè redeant, quæ etiã bona fide confessus sum, admoneri mihi videor adhærere illa consciẽtiæ meæ, necdum esse abolita. Respõdeo, fallit te periculosa ista argumentatio. Non est eadem ratio ægritudinis corporis, quæ peccatorum. Ab his eximi necessarium simpliciter est ad vitam æternam, in quam nihil intrabit coinquinatum. Secus autem ab ea liberali; quin potius, eiusmodi malis affici sæpè est vtile. *Intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad sanitatem, non ad damnationem. Sub medico vreris, secaris, clamas; non audit medicus ad voluntatem, sed ad sanitatem.* *S. Aug. in Psal. 21.* Recordari peccata fide bona iam expiata per pœnitentiæ virtutem & sacramentum, non dissuaserim simpliciter, cum scriptum sit, *de propitiato peccato noli esse absq; metu.* *Eccles. 5.* Et *peccatum meum contra me est semper;* *Psal. 50.* Et *Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ:* *Isaia 38.* Sed tantum si importuna valdè sit hæc recordatio, & mentem inclinet tuam ad despera-

ſperationem. Auoca tunc ab illis cogitationem à ſpiritu malo emanantem, pij & prudentis Confeſſarij tui conſilium ſequere, iubenti bono vt animo ſis, & in ſinum te coniicias diuinæ miſericordiæ, intra te dicens. Si euidenter aut valde probabiliter mihi conſtaret, adhuc à me deſiderari aliquid ad reportandam illorum veniam, omni poſt habita mora ad illud manum admouerem. Hoc credo ſufficere, & conſolare in verbis iſtis. Quod ad profectũ in virtutibus, quidam ſibi iuſto maiorem præſtituunt; ita enim cupiunt culpis omnibus ſeu magnis ſeu paruis eſſe vacui, vt tantam etiam perfectionem in hac ipſa vita ſibi polliceantur & ſperent; quam quia ſe non vident impetrare *Iacob. 3.* (*in multis enim offendimus omnes*) animo cadunt, contriſtantur, virtutiſq; ſtudium prorſus abijciunt. Nempè ignorant naturæ noſtræ imbecillitatem & conditionem, non omnia fieri poſſe quæ bonum eſt expetere. Malefactores omnes (exempli cauſa) pœnas dare optabile eſt; nec tamen id futurum eſt aliquando, aut poteſt fieri. Scriptum eſt: *Eccleſ. 7.* *Noli eſſe iuſtus multum, neque plus ſapias quàm neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.* Ad perfectionem aſpirare bonum eſt, ſed inſtituto & viribus noſtris parem, ſed ita, vt ſi quandoq; deficiamus, non idcircò actum de nobis aut fruſtrà laboratum ſuſpicemur. Lege nulla iubemur

iubemur perfecti esse, sed ad perfectionem tendere; tendit autem qui licet dum viuit, fastigium eius non attingit, nec omni næuo caret; procedit semper aliquantò vlterius, & post annos vel menses aliquot se deprehendit seipso meliorem, minus obligatum prioribus vitijs, ad virtutis autem opera promptiorem.

Quod ad victoriam malę consuetudinis, tanto perniciosius est illius spem nolle admittere, quanto promptius qui non admittunt, in omne flagitiorum genus seipsos præcipitant. Ephes. 4. *Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immundiciæ omnis in auariciam:* Exuitur ægrè fateor huiusmodi consuetudo, perindè ac cutis quæ adhæret nobis. *Consuetudo* ait Plutarchus *tantum abest vt præter naturam sit, vt ipsa velut in naturam quodammodo transeat.* & S. Hieronymus: *Difficile est annosam arborem transplantare.* Vtroq; grauior diuinus sermo: *Si potest Æthiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.* Est nihilominus cur tibi occurrat Apostoli sententia: *Omnia possum, in eo qui me confortat.* Quis vnquam illum ipsum ferro & satellitibus armatum aduersus gregem Christianũ, ei placatum iri putasset aliquando? vide tamen Dei gratiam in mométo sanantis eum.

Plut. lib. de tuend. Vales.

Hier. 13.

Phil. 4.

I Manus

Manus dedit vocanti se dicens: *Domine quid*
Act. 9. *me vis facere.* Tantus est defensor factus, quantus fuerat persequutor, & impleta est
Gen. 49. prophetia illa vetus. *Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia,* prius ferocissimi lupi suscepit ingenium, conuersus autem, & totus à se factus alius, conuertit ad Christum plurimos, & quasi spolia varijs diuisit & assignauit Ecclesijs. Quis iam desperet se etiã inueteratum dierum malorum posse opitulante Deo à se fieri alium, & prauitatem veterem commutare cum innocentia, qui factum audit de hoste defensorem? Exemplum aliud si requiris, intuere S. Augustinum, quem feruor iuuentutis & adolescentiæ in vanitates multas immerserat; ex quibus tandem sic emersit totus, vt nunquam immersus fuisse videatur. Laborauit sanè vt emergeret. *Voluntas noua*
S. Aug. l. 8. Conf. c. 5. inquit, *quæ mihi esse cœperat, vt te gratis colerem, fruiq; te vellem Deus meus, nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam.* Et infra: *Consuetudo aduersum me pugnacior facta erat, quoniam volens quo nollem perueneram.*

Iuuenalis. *Sic canis à corio vix absterrebitur vncto*: tandem nihilominus euasit superior, & ostendit nõ omninò recipiendum quod scribit Seneca: *Non quælibet insitionem vitis patitur, si vetus exesa est, si infirma gracilisq; aut*
Senec. epist. 113.

aut non recipiet surculum, aut non alet: Hic de quo scribis & mandas, non habet vires, indulsit vitijs simul & emarcuit, & induruit; non potest recipere rationem, non potest nutrire. Corrigit hanc doctrinam idem sanctus doctor & ait l. 1. de serm. in monte, c. 15. *Consuetudinem vincere difficillimum est: & tamen illam ipsam si seipsam non deserat homo, Deo duce atq; adiuuante superabit.* Addit de seipso, l. 9. Conf. c. 1. *Quàm suaue mihi subitò factum est carere suauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat.* Budæus Iurisconsultus clarissimus in Germania pudore affectus, vbi pro Rege Franciæ Francisco Primo legatione fungebatur, quòd respondere nequiuisset ad quæstionem quandam de lingua Græca, cuius eo vsq; planè rudis fuerat, statim atq; domum redijt, octo annis solitarius ad S. Maurum (locus est vicinus Lutetiæ) delituit eo fine, vt linguam illam peregrinam perfectè sibi compararet, quod & fecit, nunquam admittens insurgentem desperationem, sæpè irridentem conatus eius, volensq; experiri & verum probare quod dici solet: *Labor omnia vincit improbus.* Sueno similiter Sacellanus Regis Sueciæ grauiter obiurgatus, quòd publicas pro eo legens preces, publicum dedisset inscitiæ suæ non ferendæ testimonium, & cum legendum esset. *Vt Re-*

gem nostrum famulum tuum conseruare digneris; te rogamus audi nos, legisset *Vt Regem nostrum mulum tuum*, &c. vrgente confusione id aggressus est & assecutus, quod ab omni spe videbatur alienissimum, ad literas adiecit animum tanta pertinacia, vt euaserit in virum doctissimum, assumptusq; fuerit ad Episcopatum de Roscheld. Horum exemplo veterem nullum morem puta insuperabilem, tantum aggredere, & benè cœpisse interpretare facti dimidium, tibiq; fidenter promitte maiorem in dies facilitatē, eoq; maius meritum apud Deum, quo magis in moris illius praui extirpatione desudaueris. Cuius radices quia contagiosæ sunt, ad vnam vsq; quoad poteris reuelle omnes, ne germinent. Imitare Græcos qui capta Troia non antè quieuerunt, nec in patriam redierunt, quàm enecaretur Astianax Hectoris filius, veriti ne semine hoc superstite instauraretur Troia denuòque rebellaret. Concludam si rursus dixero, magnus morbus, magnum malum secundum peccatum est praua consuetudo, sed simul magnus medicus Christus, de quo si virtus exibat & sanabat omnes ægro corpore, à quacumq; detinerentur infirmitate, Luc. 6. Ioan. 5. cur non etiā mente ægros curare poterit? Olim despondere animum infirmi non poterant, qui Hypocrati sistebantur, & ecce plusquam Hypocrates hîc. Quod

Quod ad perseuerantiam, quorsum eius spem valere iubeas, si agere benè vt dictum est viriliter incipias? Si egregia cœpta prosequare fortiter? Quo progrediere longius, eo minus viæ, minus item vt dixi laboirs supererit, cur ergo non speres magis ac magis? An quia multi vrbibus viciniores facti ad quas tendebant, in via nihilominus defecerunt antequam peruenirent? Canes similiter non pauci inhiantes leporibus & prædis alijs, ab inchoato cursu abstinent. Quid? non vides hæc commemorans viatores longè plures, plurimùm recreari emenso longo spatio, nec prius interquiescere, quàm in vrbes illas pedem intulerint? Canes similiter cum se sentiunt cursu prædam vincere, sensimq; fieri viciniores, indicare & testificari latratu crebro ardorem nouum, nouas item & quasi accessorias vires corporis, tantum abest, vt ad intermissionem cursus propendeant. Deindè non est par ratio eorum quę commemoras, quia viribus præcipuè corporis, tàm via illa, quàm cursus iste peragitur, quas motu longissimo palàm est extenuari & frangi: vires autem animi sunt (hoc est facultatis spiritualis, nec ita fatigabilis) quibus inchoatur salutis via & inchoata peragitur. Si tibi nō desis nihil omninò deerit ad consummationem. A te & Deo res tota pendet, Deum non defuturum cooperánti,

nec negatarum gratiam efficacem ex diuina eius promissione liquet, eaq; firmata iureiurando, vt *per duas res immobiles* sicut loquitur beatus eius Apostolus, *quibus impossibile est, mentiri eum* firmam fidem faceret. Promissionem insinuant verba illa, Isai. 5. *Quid debui facere vineæ meæ, & non feci.* Ephes. 2. *Diues in omnes qui inuocant illum.* Iac. 1. *Dat omnibus affluenter & nulli improperat.* Imprudentes sunt Nautæ plurimi, sed nullus adeò vt nauim onustam bonis mercibus, & iam portui vicinam negligat: Minus adhuc est cur te suspicere iam diu Deo seruientem, & salutis portui in dies appropinquantem ab illo desertum iri. Facito tantum quod in te est, non deerit, sed *qui dedit velle, dabit & perficere pro bona voluntate.* Ne dicas: O si me scirem perseueraturum, fac quod faceres si certo scires, & tunc perseuerabis, & securus eris.

Hebr. 6.

Philip. 2.

§. 6. Quod ad Spem minus præcipuorū communiumq; negotiorum, Theologica non est quia obiectum non habet diuinum & supernaturale, sed humana, & acquisita per eujs experenitijs & coniecturis alijs futuri effectus qui quæritur. Sed neq; tàm certa seu firma ex genere suo, quia certitudo Theologicæ oritur ex certo concursu Dei & hominis: Potest autem homo valdè probabiliter nosse an sufficienter cooperetur ad

salutem

salutem suam summiq; boni adeptionē; posita autem eius cooperatione, non potest de diuina esse dubitatio. In humanis autem negotijs nō ita certi esse possumus de concursu Dei, nostro etiam supposito, tùm quia pro ijs nullibi extant promissiones tàm seriæ; tùm quia sæpè non expedit vt fiat bonum ad quod aspiramus, licet expedire iudicemus, & quia non expedit aut non decet, conatibus nostris non fauet Deus, nec deducit eos ad optatum finem. Nec tamen idcircò reprobat pium illum conatum nostrum & voluntatem, sicut nec piam persuasionem a futuri diuini auxilij, sed potius parat ei mercedem. Exemplum, nititur quis peccatorem ad bonam frugem traducere, optimum profectò sibi opus præstituit, fortè etiam nihil prætermittit quod ad id faciat, & adhibendo quæ potest omnia, totus in Spe est illum conuertendi; fortè tamen nō conuertet, quia ille forsitan libera voluntate sua repugnabit, & repugnando pertinaciter, indignum se præbebit, quem efficaciter Deus moueat. An potest vir ille pius, partes suas integrius agere quàm angeli? Ecce interim nō impetrant semper à clientibus suis, quod cupiunt, vndè dicunt apud Prophetam: *Curauimus Babylonem, & non est sanata.* Atq; *Hier. 51.* hæc est causa, cur idem vir pius & prudens in eiusmodi rebus dicere soleat: *Hoc spero me*

perfecturum, si Deus voluerit. insinuans videlicet, ideò non ita firmiter sperare se, quòd exploratam non habeat Dei voluntatem. Rectè tamen sperat, quando adsunt media, quorum vsu spes niti possit, rectè de Dei voluntate deq; diuino præsumit auxilio, quando bonus aut necessarius est finis qui intenditur, de Deo quippè sentiendũ est in bonitate. *Quid metuit Christianus*, ait S. Aug. *quãdo admonetur sic orare sic præsumere, sic fidere vt dicat. Dominus mihi adiutor, & ego despiciã inimicos meos*. Dixi *quando adsunt media*, quia si desunt omnia, nulla est sperandi ratio ne quidem ex parte Dei, prout insistit communi suo agendi modo, vndè non peccat qui tunc de fine illo assequendo desperat. Nam iuxta hunc modum vtitur causis secundis certisque medijs; quæ cum subtrahit omnia, hoc ipso indicat, nolle se quod quęrebatur concedere ob causas sæpè quidem occultas nobis, semper tamen æquissimas. Hoc sensu videtur Dauid desperasse se posse euadere manus Saul 1. Reg. 23. humanitùs inquam loquendo, aliàs cum ex diuina reuelatione sciret se regnaturum post Saul, dubitare non poterat de diuina erga se prouidentia, quæ vt in textu habetur, mox ipsi adfuit. Sic quoque ait Apostolus Rom. 4. Abraham *in Spem contra Spem* credidisse. Nec tamẽ id obstat, quominus in graui necessitate

S. Aug. lib. 2. de symb. cap. 2.

ceſſitate aut periculo, poſſit quiuis ad Deum ſeſe conuertere, ſi fortè velit vel nouũ ſalutis offerre medium, vel ſupplere illud virtute propria, vt ſupplet interdũ, & periclitantes miraculosè adiuuat, vt quondam tres pueros in fornace Babylonis. Sin adſit medium aliquod, vel eiuſmodi finis eſt vitę conſeruatio, aut aliquid aliud neceſſarium, & valde bonum, vel non. Si primum, tunc medio etiam paruo vti conuenit, & Dei opem tanto magis expectare, quanto melius eſt opus magiſue neceſſarium; quanto item fortiùs ſæpè concurrit, cum ex parte naturæ vel hominum nihil fermè eſt adminiculi. *Quando res in maximam inciderit inopiam, ſpera maximè* verba ſunt S. Chryſoſtomi. *tunc enim Deus maximè ſuam oſtendit potentiam.* Et infra: *hoc eſt enim tempus diuini auxilij.* Vndè Philo Judæus videns ſe & ſocios repulſam paſſos à Caio Caligula, apud quem legatione fungebatur, omnes bono animo iuſſit eſſe dicens: *Humanis rebus deſperatis minimè defuturum Deum ad opitulandum, ſed ſi vnquam alias, tunc præſto fore.* Et ſanè tunc valdè glorificatur Deus, ab eo cuius ſpem nihilominus videt in diuinam opem recumbere; & quia glorificatur adiuuat ſperantem iuxta illud Pſal. 90. *Quoniam ſperauit in me liberabo eum, protegam eum quoniam cognouit nomen meum.* Si ſecundum, non eſt prudẽ-

S. Chryſ in Pſal. 117.

Euſeb. l. 2. cap. 5.

tis ſperare, quando medium infirmum eſt, minus adhuc vi huius ſpei tendere ad bonum expetitum per tale medium, vel malum declinare. Quis rogo à Spe laudabit pauciſſimos milites expugnare volentes ingentem exercitum (niſi fortè authore Deo id faciat) vel impetum ei facienti repugnantes vt vitam ſuam tueantur ſi fugiendo poſſint? (alia eſſet ratio, ſi nullus daretur fugæ locus) nemo profectò, ſed eos perperam potius dicet audere, & tentare Deum, & brutis eſſe inſipientiores; quandoquidem bruta natura duce deſiſtunt à conatib⁹ ſuis, ſi procul ſe eſſe videant à conſecutione boni quod proſequuntur, vt canes à curſu, ſi procul diſtare leporem, aut intra lucum ſeſe abdere animaduertant. Hoc vnum supereſt quod moneam, fulcrum pręcipuum ſpei tuę non ſit humana facultas vel induſtria, ſed diuinæ bonitatis fauor & opitulatio. Viciſſim ne teipſum conſtituas ſpem alicuius potiſſimam, nec cum Cæſare nautæ dicas trepidanti exortis fluctibus. *Noli timere, fortuna Cæſaris tecum vadit*. ſcriptum eſt enim *maledictus homo qui ponit carnem brachium ſuum* id eſt qui de arte potentiaq; humana ſic ſentit, vt ſitum in ea credat auxilium præcipuũ. Dic tu potius & tecum quilibet. *Adiutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram*, Et Pſal. 61, *Spes mea in Deo eſt*, non excidant

Plut. lib. de Fort. Rom.
Hier. 17.
Pſal. 123.

excidant tibi verba Iudith. c. 6. ad Dominũ. *Non derelinquis præsumentes de te; & præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes humilias.*

De Regulis Prudentiæ circa charitatem erga Deum.

CAPVT VII.

§. 1. *Charitatis seu amoris in Deum dignitas & pretium.*

2. *Deus præcipuè diligendus vt author gratiæ.*

3. *Ex toto corde ac supra omne amabile.* — *diligendus est Deus.*

4. *Constanter, & efficaciter.* — *diligendus est Deus.*

5. *Quo potissimũ tempore.* — *diligendus est Deus.*

7. *Sub qua verborum formula.* — *diligendus est Deus.*

§. 1. Quo impensius diligamus Deum, & obseruemus in hac dilectione quæ oportet, iuuerit præfari aliquid de eius dignitate; ad quam patefaciendam, propè sufficit dicere virtutem esse, à qua ipse sibi nomen quærit *Deus charitas est.* Neque enim ab alijs quàm nobilissimis rebus solent viri Principes sua sibi quærere. Vndè Nabuchdonozor volens honorẽ à nomine Danieli conciliare, voluit vt Baltassar diceretur *secundum* *1. Ioan. 4.* *Dan. 4.*

nomen

nomen Dei sui. Eadem pretio & maiestate præit virtutibus cæteris, & prima quasi Regina graditur comitata pedissequis *Maior horum est charitas.* Omnis generis bona post se trahit, vt meritò dicere possit possessor eius. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* Diuinæ gratiæ peccatorem restituit, Ioan. 14. *Qui diligit me diligetur à Patre meo.* Eundem eidem copulat, 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo.* Titulum confert filiorum Dei, 1. Ioan. 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater vt filij Dei nominemur & simus*, atq; ita secernit eos à filijs Diaboli, vt notat S. Augustinus: *Signent se omnes signo crucis, respondeant Amē, cantent Halleluia, baptizentur omnes, intrent Ecclesias, faciant parietes Basilicarum, non discernuntur filij Dei à filijs Diaboli, nisi charitate.* Vinculum denique est perfectionis, Colos. 3. quia scribit S. Chrysost. *Sicut nihil prosunt, sed diffluunt partes nauis, & humani corporis si desint tabulata, & contignationes, & ligamenta, quibus inter se deuinciantur: Ita nec virtutes cæteræ aut virtutum opera, nisi in charitate fiant.* His permoti Theologi vocant eam formam virtutum, quòd sicut materia sine forma inuenusta est, paruique pretij, sic planè istę nisi accedat charitas, nec ius tribuunt ad vitam æternam. Hæc si non sufficiunt, scito charitatem vel eandem omninò

1. Cor. 13.

Sap. 7.

S. August. Tract. 1. in epist. Ioan.

S. Chrys. in cap. 3. ad Colos.

omninò esse cũ gratia, vel ab ea prorsus inseparabilem; Per gratiam autẽ fimus *diuinæ consortes naturæ*, 1. Pet. 1, ita scilicet vt in nobis gratia præditis habitet Deus singulari & nouo modo, non quasi in loco extraneo sibiq; inimico, sicut antè iustificationem, sed velut in templo & domicilio suo. Scito prętereа charitatem ab Apostolo præ omnibus commendari, Col. 3. *Super omnia amẽ charitatem habete.* Et 1. Cor. 12. *Adhuc excellentiorem vobis viam demonstro.* Quæ verba de charitate intelligenda esse docet S. August. Tract. 118. in Io. & in Ench. c. 17. ita loquitur: *Qui rectè amat, procul dubio rectè credit & sperat, qui verò non amat, inaniter credit, etiamsi vera sint quæ credit. Sine charitate fides quidem esse potest, sed non prodesse*, & lib. 13. de Trinit. c. 18. *Hæc est margarita preciosa, sine qua nihil tibi prodest quodcumq; habueris, quam si solam habeas, sufficit tibi.*

§. 2. Quia nullum bonum diligitur nisi antè cognitum, vt docet S. Th. 1. 2. q. 4. a. 3. fit vt pro cognitionis diuersitate resultet amor alius atq; alius. Et quidem Dei cognitio duplex est naturalis & supernaturalis. Illa dicitur, quam naturæ viribus seu ratiocinando comparare nobis possumus inspectis creaturis velut Dei effectibus de qua intelligendum est illud, Psal. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei.* & Rom. 1. *Inuisibilia ipsius à creatura*

tura mundi per ea quæ facta sunt, conspiciuntur. Hac via cognouerunt prisci Philosophi aliquem esse Deum, omnium quæ videmus architectum, sapientissimum, præpotentem, virtutum remuneratorem, vindicem vitiorum. *Quis est tam vecors* ait Cicero, *qui cum suspexerit in cœlum, Deos esse non sentiat, & ea quæ tanta mente fiunt, vt vix quisquam ordinem rerum ac vicißitudinem persequi poßit?*

Cic. lib. de Arusp. resp.

Supernaturalis verò est, ad quam penetrare nequit vis naturalis intellectus, sed deducit nos sola à Deo facta reuelatio, non confirmans duntaxat testimonio suo certissimo veritates complures quas insinuat nobis humana ratiocinatio, vt mundi creationem, animæ immortalitatem; sed plurimas alias patefaciens omni captu nostro superiores, de quarum vna ait Christus Matth. 16. *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est.* Huius generis has quoq; puta Deum vnicum esse in natura & essentia; in personis trinum, patrem, filium, & spiritum sanctũ, à quarum prima sit secunda genita modo diuino qui fit per amorem mutuum. Esse item optimum, simplicissimum, perfectissimum, eo modo quo docet fides catholica, gratia sua sanctificãtem animas, verè omnipotentem, ac futurum aliquando nostrum omnium Iudicem, à quo æterna fœlicitate dona-

donabuntur boni, in æternum contra inenarrabilibus pœnis punientur mali,&c. Iam dico, ſicut cognitio hæc poſterior, longè priore anguſtior eſt; ita planè amor ſeu dilectio quæ iſta nititur, ordinis eſt ſupernaturalis, & longè præſtantior ea, cuius fundamentum ponitur cognitio Dei naturalis, non ſecus ac reuerentia exhibita Chriſto vt Deo, longè præcellebat eam, quam deferebant, qui eum vt hominem vel Prophetam conſiderabant; & adoratio Regis apprehenſi vt Rex eſt, multo vincit eam quæ defertur, quando magnus tantum nobilis eſſe creditur. Cum itaque charitas ſit ſummus & nobiliſſimus Dei amor qui eſſe poteſt, poſtulat vt non diligatur ſolum quaſi naturæ author; ſed multo magis vt author principiumque gratiæ & gloriæ.

§. 3. Nondum hoc ſufficit, videndum præterea vt propter ſemetipſum diligatur, omnia autem alia propter ipſum. Scribit S. Auguſt. *Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod propter te non amat.* Exigit præterea non partem cordis noſtri, ſed ipſum totum,& ait: *Præbe mihi fili cor tuum*, totum autẽ ei nõ datur, quando pars amoris noſtri in aliquid tendit, quod propter ipſum nõ diligitur, quia hoc ipſo in eum non tendit; ſecus autem fieret, ſi res eiuſmodi propter ipſum

S. Aug. l. 10. Conf. c. 29.

Prou. 23.

ipsum diligeretur. Vbi notandum tunc solum diligi aliquid propter Deum, quando diligitur quantum,& eo modo quo præscribit Deus, non plus nec aliter. Ita fit vt non possit impudicè diligi mulier propter ipsum. Nunc ad rem. Diligitur Deus propter se, quandò nec solùm, nec præcipuè diligitur propter aliud, puta ob temporalia, vel æterna bona quæ confert, aut paratus est conferre, sed propter inditas ipsi rationes, perfectiones, & amoris causas, quæ faciunt illum amore nostro dignissimum; vt quia est infinitè excellens, nobilis, bonus, qui fecit nos non commodi alicuius sui gratia, sed nostri duntaxat, quibus se communicare voluit per creationem, nullis obsequijs nostris prouocatus, sed vt bonitatis illius suę diuitias ostenderet. Qui insuper tàm est misericors, tàm patienter ineptias & improbos mores nostros sustinet, tàm facilè in gratiam nos recipit. Qui deniq; omnem qua præditi sumus, contulit nobis amandi facultatem, quam idcircò meritò vult in se vnum conuerti. Nam & *flumina ad locum vnde exeunt, reuertuntur.* Preciosus ac nobilis est hic amor, nec parum cedit in honorem Dei, vndè laudat Poëta Cæsarem quod ita diligeretur.

Eccles. 1.

Diligeris populo non propter præmia Cæsar,
Propter te populus præmia Cæsar amat.

Martialis. l. 8. Epigr. 51.

Contrà,

Contrà, qui propter beneficia sola, aut præcipuè, in Deum amor ęassurgit, non amaturus nisi illa acciperet, mercenarius est, Deo anteponit eiusmodi beneficia, dignus ob tantam peruersitatem qui in inferno cum damnatis locum sortiatur (à quibus sic præposterè Deus diligebatur) iuxta prophetiam Psal. 48. *Confitebitur tibi cum benefeceris ei. Introibit vsq; in progenies patrum suorum, & in æternum non videbit lumen.* Est prætereà in amando inconstantissimus. *Huiusmodi amicitiæ* quę nituntur sola beneficẽtia, *dissolui facilè possunt,* inquit Aristoteles, *cũ similes ipsi non permaneant. Nam si non amplius iucundi aut vtiles fuerint,* supple benefactores, *amare desistunt* qui scilicet beneficium ab illis acceperunt. Hæc tamen non obstant, quo minus propter beneficia, diligere Deum cuiq; liceat (dummodò vt dixi incentiuo hoc solo aut præcipuè ad id non moueatur, sed paratus sit amare ipsum quãuis non benefaceret) & singulariter, quia sic dilexit nos, sic salutis nostræ curam egit, vt vnigenitũ suum voluerit fieri hominem, & factũ dederit in mortem, passusq; sit crucifigi, & pro nobis pati, *vt omnis qui credit in eum* & facit quæ iubet, *non pereat* qui aliàs erat periturus, *sed habeat vitam æternam.* *Arist. l. 8. Eth. c. 3.* *Ioan. 3.*

§. 4. Ex his manifestum relinquitur quid sit diligere propter Deum omnia, & diligere Deum ex toto corde, nempè dilige-

re ipsum, & nihil aliud nisi propter ipsum. Hac enim ratione fit, vt diligatur in se & in omnibus, & amor noster totus in ipsum desinat, & possit ei dicere. *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Dicendum iam restat, quid sit diligere Deum super omnia, & quomodo possimus ad gradum hunc dilectionis peruenire. Ad quod respondeo, non esse illum diligere intensiùs seu ardentiùs & secundum maiorem conatum, pondusq; facultatis amantis, quàm aliquid aliud, quia licet optimum id sit, laudeq; dignissimum; nullibi tamen præceptũ legitur, nec mirum cum sit res perdifficilis, propterea quod amoris intensio pendere solet à vehementi motu phantasiæ, & appetitus sensibilis; quæ facultates natæ nõ sunt moueri à Deo, vtpotè obiecto spirituali, sed à sensibus, quæ proindè si apprehendantur vt magna bona, amore valdè intenso amantur naturaliter, non ita Deus contraria de causa. Quare diligere Deum super omnia sensu quo tenemur, potiùs est eligere illum præ omnibus, vt potè omnia dignitate pretioq; superantem, & habere malle quàm quodcumq; aliud; magis rursus eius formidare offensionem & iacturam, quàm rei alterius cuiuscumque. Est præterea optare ei & quidem soli omne bonum (quandoquidem

Psal. 72.

dem amare est bonum velle alicui vt tradit Arist. l. 2. Rhet. c. 4.) v. g. vt semper sit omnipotens, in se beatissimus, iustissimus, vt colatur, timeatur, ametur ab omnibus, (quod si faceret homo non peccaret mortaliter, peccãdo autẽ nõ vult ipsemet parere, & subesse Deo, non ei placet diuina iustitia, seueritatem eius refugit experiri.) Sic sanè quoad appretiationem vt loquuntur Theologi, omnibus antefertur; sic pater plus diligit primogenitum suum strenuè laborantem, & futurum columen domus, quàm filium adhuc puerum & blandientẽ, esto huic plura det signa beneuolentiæ, & quoad sensum corporisq; immutationem magis erga eundem afficiatur. Hæc ipsa ratio magis diligendi, nempè quoad appretiationẽ est priore illa nobilior, certior, conuenientior. Nobilior quia in Deo & creaturis ratione vtentibus inuenitur, non autẽ in brutis vt prior. Neq; enim norunt bruta duo inter se bona comparare, & maius discernere. Certior quia non est oroclive definire, quid nam amemus intentius, quodnam ex duobus bonis sensilib' oblectet nos magis, & imaginationem sensusque nostros moueat fortius. Quodnam autem putemus esse maioris pretij expeditius multo determinamus. Conuenientior, quia facilior, & sic infirmitati nostræ accommodatur.

 §. 5 Præ-

§. 5. Præter hæc amandus est Deus constanter & efficaciter. Constanter id est omni tempore, vt nihil vnquam separet nos ab eius charitate, non tribulatio, non angustia, non suggestio aliqua praua, &c. *Omni*
Prou. 17. *tempore diligit, qui (verè) amicus est.* falsus autem, *amicus est secundum tempus, & non*
Eccles. 6. *permanebit in tempore tribulationis.* Christus porrò non falsos, sed veros & solidos quærit amatores, quibus dicere possit. *Vos estis, qui permansistis mecum, in tribulationibus meis,* & veri huius amoris præmium decernere expressum verbis sequentibus. *Et ego dispono*
Luc. 22. *vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt comedatis & bibatis super mensam meam in regno meo.* Caueat itaq; qui veram se profitetur habere charitatem, caueat inquam ne sit in Dei sui amore Vertumnus & instabilis, & hîc maximè vt saluus sit, perseuerantiam sibi credat esse necessariã. Et quoniam diuini amoris extinctio ex opinione de Deo praua descendit, sicut ex bona idem amor venit & gignitur; non admittat cogitationes de illo impias, sed magis dicat, *Om-*
Psal. 144. *nia in sapientia fecisti.* Et *Iustus Dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Et *Dei perfecta sunt opera, & omnes*
Deut. 32. *viæ eius iudicia Deus. fidelis & absq; vlla iniquitate, iustus ac rectus.* De hoc monitos
Matth. 11. nos voluit dicens: *Beatus est, qui non fuerit scanda-*

ſcandalizatus in me. Multa diſponit, & iubet Deus humanæ cenſuræ obnoxia, propter cauſas quibus nituntur ignoratas. Occultat autem illas volens probare nos vtrum diligamus eum:

Scilicet vt fuluū ſpectatur in ignibus aurū, Ouidius l.
Tempore ſic duro eſt inſpicienda fides. 1. Triſt.

O quanti pretij, quàm ſpecioſum eſt aurum igne probatum, quod virtuti eius non ceſſit ſed reſtitit. Ita preciosa charitas, & ſancta de Deo cogitatio, quam extinguere non valuerunt aquæ multæ, id eſt occaſiones & argumenta quibus prima fronte videri poteſt minus bonus, ſapiens, prouidus, iuſtus, atq; vt verbo dicam, dignus qui ſummè diligatur. In tàm præcipiti caſu attende tibi, ne ab illo indignante audias cum tui ſimilibus. *Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra?* Luc. 24. *Miror quod tàm citò tranſferimini.* Gal. 1. Exemplum, tangit te manus eius, ita vt à planta pedis vſq; ad verticem nō ſit in te ſanitas. Ne idcircò auerſere Medicum optimū probè ſcientem quid tibi expediat, ſed cum Iob dicito: *Etiamſi me occiderit, in eo ſperabo. Iuſtificationem meam quam cœpi tenere non deſeram.* Iob. 13. & 27. Adhæc ſi tibi occurrat creatura eius aliqua minus benè concinnata, vel noxia, ne idcircò calumnieris eum. Nam quæ imperfecta ſunt illuſtrant perfectiora, & demonſtrant authoris ſui virtutē

variam, imprudentia tantũ nostra sunt noxia sicut scriptum est: *Creaturæ in muscipulam factæ sunt pedibus insipientium.* In se autem vsus habent admodum salutares. Si perturbantur anni tempestates, destruuntur grandine sata pulcherrima, non exaudiuntur supplicum vota, præualent Turcæ Christianis, Catholicis quibusdam hæretici. Ne hoc quidẽ conturbet te plus æquo. In multis enim delinquimus omnes, & mortem quam non fecit Deus, manibus dictisq; accersimus. Multa inquam peccamus, quæ diuinam iustitiam cogunt in nos animaduertere, quæq; si media in luce constituerentur, digito labellum compesceremus, nõ prorumperemus in voces querulas, sed in piam hanc confessionem. *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* Scatent iusti quilibet nonnullis næuis, à quibus expedit purgari eos in præsenti vita per pœnas temporales. Mali contrà faciunt interdum opera quædam bona moraliter, quibus conuenit Deum optatos quosdam in seculo successus præmij loco retribuere. Ita ergo fit, vt exaudiantur quandoque præ illis; non tamen idcirco magis diligantur. Taceo ex malis illis erui quandoque bona plurima, purgantur enim fideles, erudiuntur, fiunt in posterum cautiores, & occasione insurgentium

Sap. 14.

Psal. 102.

hæresum

hæresum valdè exagitata veritas Catholica, tandemq; victrix euadit illustrior. *Hæreticorum inquietudine*, inquit S. Augustinus, *vt scripturas vigilantius perscrutemur, ne ouili Christi noceant, tanquam de somno ignauiæ nostra excitatur industria. Ita per multiplicem gratiam Saluatoris, quod inimicus in perniciem machinatur, Deus conuertit in adiutorium.* Et alibi: *Multa ad Catholicam fidem pertinentia dum Hæreticorum callida inquietudine exagitantur, vt aduersus eos defendi possint, & considerantur diligentiùs, & intelliguntur clariùs, & instantius prædicantur, & ab aduersario mota quæstio discendi est occasio.* Deniq; si videris afflictiones bonorũ, prosperitates malorum, violenta iudicia, subuerti iustitiam in prouincia, *non mireris super hoc negotio*, inquit Ecclesiastes cap. 5. Patefaciet suo tempore Deus permissionis, ordinationis, consilij totius sui rationem irrefutabilem, & iustificabitur in sermonibus suis, vincetq; qui nunc à temerarijs iudicatur. Hæc de diuini amoris constantia, efficacem autem te habere probaueris, si illum sæpè ad memoriam reuoces. Nam reuera *vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuũ*, si prætereà per se vel per suos loquentem libenter audias, siquidem, *Qui ex Deo est, verba Dei audit*, & sponsa illa sancta vt impensè sponsum diligebat, dicebat ei: *Sonet vox tua in auribus*

S. August. epist. 105.

Lib. 6. Ciu. cap. 2.

Matth. 6.

Ioan. 8.

Cant. 2. & 5.

auribus meis, vox enim tua dulcis. Et infra: *Anima mea liquefacta est, vt loquutus est.* Si
Luc. 6. libenter & reuerenter de eo loquare; *Ex abundantia cordis os loquitur.* Si eius imago tibi chara & grata sit propter ipsum; quis enim nescit argumentum hoc vnum esse, & magnum quidem mutuæ inter homines necessitudinis. Proximus porrò tuus etiam inimicus imago eius est, factus ad eius similitudinem Gen. 1. Non ergo illum oderis si Deum diligis, sed vitia eius; nec defraudes quenquam communibus signis beneuolentiæ. Considera præcepto huic *Diliges Dominum Deum tuum* continuò istud tolli. adie-
Matth. 22. ctum *Et proximum tuum sicut teipsum.* Perpende quid scribat dilectus ille Christi discipulus. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum diligat & fratrem suum.* Et pau-
1. Ioan. 4. lo antè: *Si quis dilexerit quoniam diligo Deum, fratrem autem suum odit, mendax est.* Argumentum aliud dilecti Dei est si mandata eius custodias, quia pergratum semper amico solet esse, & obsequi quem a[illegible] complectitur, nec alio magis infert Christus à se diligi patrem, quàm indè petito indicio, quòd videlicet totus sit in adimplendo eius mandato & voluntate de adeunda morte
Ioan. 14. crucis. *Vt intelligat mundus,* inquit, *quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater sic facio, surgite eamus hinc.* Eodemque

spectant

ſpectant verba illa S. Greg. homil. 30. in Euangel: *Amor Dei otioſus eſſe non poteſt, operatur magna ſi eſt, ſi autem operari renuit, amor non eſt.* Rationem ſi quæris, accipe. Voluntatem ſuam quiuis libenter exequitur, & quod iubet vult fieri, cum ergo amor de duobus faciat cor vnum & animam vnam, inclinat ex conſequenti ad parendum amicorum voluntatibus, quoties à ratione non diſſentiunt. Quocirca de diuinis præceptis adimplendis eſto ſollicitus, ni falſò gloriari velis de charitate in Deum. Ait quippè: *Qui habet mandata mea, & ſeruat ea ille eſt qui diligit me* ac ſi diceret. Qui non ſeruat non diligat: Et ſuprà, diſcipulum eius ſcribentem audiuimus. *Qui dicit quia diligo Deum, & mandata eius non ſeruat, mendax eſt.* Exemplum, præcipit tibi Deus idq; ſub interminatione pœnæ grauiſſimæ, vt ab omni peccato lethali immaculatum te cuſtodias, *Tamquam à facie colubri fuge peccatum*, & 1. Theſſ. 4. *Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio* *veſtra.* Eo ergo plus vel minus diceris ama- [illegible], quo ſolicitiùs vel minus ſolicitè [illegible] peccatis abſtinebis. Vt delecta- [illegible] amicus verus præſtandis amico officijs, ita exhorret ea facere, quibus illum mœrore afficiat. Iam vero Deus ſi mœrere poſſet, ſi gemere, ſi contriſtari nullo magis id faceret, quàm culpa mortifera. Specimen

Ibid.

Prou. 21.

deniq; præbebis amoris efficacis in Deum, si ad eius amorem & obsequium inducere studeas quamplurimos. Qui vehementer oderunt aliquos, exponunt illos odio & inuidiæ omnium quoad possunt, auertunt ab ijs amicos, seditiones mouent, rebellionis authores sunt subditis; ita pleriq; omnes amorem complurium ijs conciliant, quos amore magno prosequuntur. Zopyrus vt Darium Persarum Regem Dominũ suum impensè adamauit, nihil omninò prætermisit, quod conferre potuit ad imperium eius dilatandum. Quare cum eum cerneret vigesimum iam mensem triuisse frustrà in obsidione Babylonis, nasum sibi, aures, & labia præcidit, itaq; truncatus confugit ad Babylonios, mentiens se tales à Dario plagas accepisse. His auditis creduli Babylonij ciuitati eum suæ præfecerunt, rati fore, vt suam animi corporisq; fortitudinem in Darium conuerteret, de quo tàm malè meritus videbatur, remq; Babylonicam fœliciter administraret. Sed enim ille ciuitatem Dario subiecit ac tradidit. Esto & tu Deo alter Zopyrus, ipsi te primum omnium subiice, & per amorem religa fœliciter, deindè alios quotquot vt dixi, poteris.

§. 6. Ad eliciendum huius actum dilectionis 4. sunt tempora cæteris aptiora. Primùm quando ad illum exstimulant te Concionato-

cionatores proferendo eximia quædam Dei in humanum genus beneficia, cuiusmodi sunt creatio, vocatio, redemptio, diuini verbi incarnatio, Eucharistiæ institutio. Alterum quando obtingit tibi priuatum & singulare quoddam Dei donum, vt quando eo prouidente eriperis magno periculo, vndè Dauid ab eo liberatus concepit mox diuini amoris votum dicens: *Diligam te Domine fortitudo mea. Dominus refugium meum, & liberator meus.* Psal. 17. Tertium, quando ad sacram synaxim te comparas, tùm quia præparandus adornandusq; est locus suscepturus cœli & terræ dominum; ornamentum autem potissimum omnium est charitas; tùm quia hospes ad neminem diuertere libentius solet, quàm ad illum, à quo diligitur, & se scit diligi. Christus autem in Eucharistia suscipiendus hospes est, ita seipse vocat Math. 25. *hospes eram, & non collegistis me.* Sicut sacramenti huius institutio, amoris in nos sui argumentum fuit eximium, vt notat his verbis Euāgelista: *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos. Et cœna facta,* &c. Ioan. 13. Sic ex parte nostra ita etiam susceptio reciprocum amoris actū à nobis postulat, quo videlicet affectu magno feramur in eum, qui non contentus nascendo dedisse se nobis in socium, vescendo dedit in edulium, moriendo in pretium, daturus se regnando in præmium. Quartum, quan-

quandò instare tuæ horam mortis præsenties. Nam quemadmodũ Oratores sub exitum præcipuè declamationũ suarum quidquid habent artis adhibent, & Comœdi Tragœdique in vltimo præsertim actu conantur excellere. Et in Romano exercitu locum occupabant Triarij omnium fortissimi, & amici sub discessum mutuum quàm dulcissima possunt verba fundunt; ita par est, vt actu omnium nobilissimo præsentis cursum vitæ coronemus.

§. 7. Eiusdem actus formula ista esse poterit. *Domine Deus creator cœli & terræ, à quo velut inexhausto fonte omnis generis beneficia in nos assiduè deriuantur, amo te, & amare desidero ex toto corde propter temetipsum, & super omnia, quia tu solus sanctus, tu solus Dominus, tu solus altissimus. Vtinam tibi omnes seruiant, te cognoscant, tibi obsequantur, & debitum honorem habeant. Gratulor tibi immensam maiestatem fœlicitatem, sapientiam, potentiam, & alias perfectiones tuas. Quod ad creaturas, erga nullam prorsus affici volo, nulli adhærere, nisi propter te, & quantum ac quomodo concedis ac iubes. Præfero te omnibus infinito interuallo maloq; sexcenties illas etiam omnes quàm te offendere & amittere. Sis Domine benedictus in secula. Amen.*

De Prudentiæ regulis circa charitatem fraternam.

CAPVT VIII.

§. 1. *Nomine fratris seu proximi quis intelligendus.*
2. *De obligatione proximum diligendi & necessitate.*
3. *In quo positus sit amor sanctus quo est prosequendus.*
4. *De exterioribus indicijs & affectibus amoris sancti.*
5. *De ordine obseruando in dilectione proximorum.*
6. *In specie quid obseruandū circa dilectionem inimicorum.*
7. *Fœdus amor quàm fugiendus, & abominandus.*

§. 1. Tàm fratris quàm proximi vox relatiua est, & significat communicationem, coniunctionem, affinitatem quandam hominis cum homine: quam communicationē distinguunt Theologi in naturalem, quę est quoad naturam, similitudinem, patriam, eiusdem artis professionem, parentes, & alia id genus naturalia & humana bona; & in supernaturalem respicientem bona supernaturalia, vt Deum vniuersorum Dominū, Christum omnium redemptorē, idem sacrificium,

ficium, eadem Sacramenta, eandem Christianæ vitæ professionem, eandem in cœlo beatitudinem oblatam omnibus. Quia ergo quiuis cum quouis alio in his omnibus, vel horum aliquibus conuenit, fit vt quiuis alterius frater ac proximus censeri meritò possit ac debeat, siue amando illum, vicissim redametur, siue non. Declarat hoc planissimè Christus, Matth. 23. *Omnes vos fratres estis.* Et: *Vnus est pater vester cœlestis, qui in cœlis est.* Et alio loco: *Cum orabitis dicite, Pater noster qui es in cœlis.* Si communis omnium nostrum Pater est Deus, omnes ergo sumus eius filij, & mutui inter nos fratres. Et ne quis fortè inimicos crederet excipiendos; occurrit, & inimicum ipsum qui te odit, expresse vocat fratrem tuum dicens: *Si offers munus tuū ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Iam si quilibet alteri frater est, quomodo non etiam proximus? Quis potiori iure talis appellandus quàm frater? Nonne Dauid vtrumq; coniungit, & vnum vt sic loquar, infert ex altero dicēs: *Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te.* Stet ergo omnes homines esse sibi mutuo proximos, & cum S. Augustino credamus, quod *cum Dominus dicit diliges proximum tuum sicut teipsum, significat omnem*

Matth. 4.

Ibid.

Psal. 121.

lib. de doct. chr. c. 30.

omnem hominem, esse reputandum proximum. Intelligenda hęc sunt decommuni & imperfecta quadam ratione fraternitatis & proximitatis, præter quam alia quædam est specialis, multoq; insignior inter eos solos, qui Christi charactere per baptismum initiati, & veræ membra Ecclesiæ, fidem profitentur orthodoxam; præsertim si insuper in statu sint gratiæ, & quo melius Deo seruiant in vno eodemq; Ordine regulari vitam degãt. Possunt aliquo etiã modo Angeli boni proximis nostris annumerari, quia Deo nobiscum seruiunt, vnde & conserui nostri appellantur, Apocal. 22. æterna perfruuntur gloria ad quam tendimus, quamplurima præstant nobis beneficia, quod non parum pertinere ad rationem munusq; proximi, colligit idem S. August. ex verbis illis Euangelicis: *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones.* Mali autem Angeli seu Dęmones non possunt, tùm quia iubemur nullum habere cum ijs commercium, 1. Cor. 10. *Nolo vos fieri socios Dæmoniorum*, sicut nec Christus habet, 2. Cor. 6. *Quæ conuentio Christi ad Belial*, tùm quia hostili semper in nos animo sunt. Idem de damnatis reliquis iudicium. Non patitur miserrimus illorum status: vt in aliquo nobiscum bono communicent, nec amplius capaces sunt gratiæ, gloriæ, Sacramẽtorum. Et *Ibid.*

Et cùm in Diaboli potestatem toti transie-rint, conditionem eius induunt.

§. 2. Diligendum proximũ amore tùm naturali quem amicitiam vocant pro obiecto habentem animi dotes & corporis, virtutes morales, similitudinem generis, beneficentiam, & alia id genus humana bona digna quæ amentur magniq; fiant; tum supernaturali seu charitate, quem conciliant motiua supernaturalia, vt Deus reuelatus gratiæ principium dilectionem hanc præcipiens, ex dictis perspicuum relinquitur, obiterq; adhuc monstratur; quia sicut diligendus est à nobis Deus vt auhor naturæ & gratiæ, ita vtraq; dilectione propter illum proximus. Deindè similitudo causa est amoris, eo quod per similitudinem homo vnus sit velut idem cum altero, & alter cum ipso, amoremq; quo se diligit, protinus ad illum extendit. Vt non abs re dici soleat. *Omne animal diligit sibi simile.* Cum igitur similes simus omnes ad inuicem per naturalia bona communia, ac rursus per supernaturalia multa de quibus supra, sequitur constringi nos omnes lege mutuæ dilectionis, etiam eos qui lædunt se mutuò, quia hæc offensio qualiscumq; & quantacumq; sit, nec tollit nec tollere potest prædicta amoris incentiua siue titulos, sicut nec expressam absolutamq; illam Christi legem: *Diliges proximum*

Eccles. 1.

Matth. 22.

ximum tuum, & *Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros.* Iniquum est negare alijs, quod ab ijs impetrare cupit quilibet, cupit autem quiuis à quouis diligi, etiam qui dicunt: *Tales me semper hostes persequantur*, quia hoc non dicunt quasi delectentur odio in quo sunt apud improbos, sed virtute ob quam huiusmodi odium inuidiaq; concipitur: Aut dicere volunt, si aliquos necesse est pati, tales nobis expetimus, qui odij occasionem non iustè ex vitio nostro, sed nequiter ex virtute arripiant. Id prætereà meritò videri debet à Deo & natura præceptum atque constitutum, sine quo viuere esset misertimum, sine amicitia autem vitam traducere res est grauissima. *Absq; amicis viuere*, inquit Aristoteles, *licet cætera omnia bona suppeterent, eligeret nemo. Nam & diuites, & principatus potestatem habentes maximè indigere amicis videntur.* Vndè amicum sibi semper aliquem faciebat Scipio antequam è forò discederet, & Hieremias inter grauissimas calamitates Hierusalem, hanc nō siluit. *Omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici.* Deniq; si Aristides & Themistocles dum inter hostes versabatur, & pro Republica sua Atheniensi bellum gerebant priuata odia valere iubebant, & in gratiam redibant, ne diuisi ab inuicem præda fierent. Serpenti item cum vulpe conuenit, vt scribit

Matth. 5.

Arist. lib. 8. Eth. cap. 1. & 8.

Thren. 1.

bit

bit Plut.in lib. de industria animalium, quòd illis communis hostis sit aquila; multo magis oportet nos colere mutuam necessitudinē, quibus luctandum est assiduè cum Dæmonijs, communibus hostibus omniumq; capitalissimis. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem; sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra Spiritualia nequitiæ in cœlestibus*, quiq; si videant litigare nos ad inuicem, & mutuas alere simultates, quàm metuo ne idem faciant, quod de miluo narrat apologus. Vidit murem & ranam, rixantes & contendentes inuicem, quis eorum videretur maior, & obtineret in palude principatum, vidit inquam & citò litem diremit, vtrumq, enim vnguibus suis rapuit, raptūque deuorauit.

Ephes. 6.

§. 3. Hîc porrò quæritur, quisnam sit proximi amor verus & sanctus. A duobus pendet responsio, quæ Aristoteles quamuis Ethnicus mirabili mentis acumine complexus mihi videtur his verbis: *Amare est velle alicui quæ bona putat, illius non sua gratia.* Docet in primis quòd amare sit velle alicui bonum (& quidem non quodcunq; sed verum, nam bonum falsum non est bonum simpliciter, vt nec aurum falsum est aurum) sicut contra odisse est velle alicui malum, quod adeò certum est, vt nationes quædam in

Arist. lib. 2. Rhet. c. 4.

in more habeant odium exprimere per alieni damni desiderium, & volentes dicere *odio me habet* ita loquãtur *malum mihi vult*. Vera porrò bona propriè dicuntur supernaturalia, vt Deus, status gratiæ, remissio peccatorum, vita æterna, progressus in virtutibus, mors bona, &c. temporalia autẽ & humana non nisi quatenus ad illa referuntur. Cum item dicuntur amico per dilectionem expeti bona, satis indicatur, non solum ei non procurari mala bonis eiusmodi contraria, sed timeri etiam, & quoad fieri potest impediri, eadem quippè ratio est contrariorum. De improprijs autã malis, hoc est de pœnis temporalibus, ad eius correctionem vtilibus ac necessarijs, non idem dicendum. Nam reuera quãdo & quatenus ad hoc prosunt, inter bona potius censenda sunt, & votis ac precibus in illius caput accersenda. Illa certè sibi bona interpretabatur Dauid dicens Deo: *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas*. Hoc annotasse proderit, vt nouerimus responsum dare ad molestissimum quoddam multorum dubiũ, qui scandalizãtur & quærunt, quomodo videri potest hic ipse Rex verè fuisse instructus fraterna charitate, qui tàm multa varijs imprecatur mala, vt Psal. 68. *Appone iniquitatẽ super iniquitatẽ eorũ, & non intrent in iustitiã tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum* Psal. 118.

 iustis

iustis non scribantur. Quod etiam facit Apostolus Gal. 5. *Vtinam abscindantur, qui vos conturbant,* & ante illum Hieremias cap. 17. *Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego, paueant illi & non paueam ego, induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos.* Aut enim hi modi loquendi hebraici sunt, vt docet S. Aug. l. 1. de serm. Dom. in monte, c. 42. & seq. & D. Th. 2. 2. q. 83. art. 8. ad 1. & 2. in quibus verbum imperatiui vel optatiui modi, ponitur pro futuro indicatiui; ita vt idcircò imprecatio non sit, sed rei futuræ vaticinium. Sicut cum dicitur *soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud*, id est soluetis, & ego reædificabo. aut imprecatio est mali tẽporalis tantùm, relata ad spirituale bonum eorum, in quorum caput aduocatur. Sæpè enim vexatio dat intellectũ, & eo fine cupere pertinaces ac deprauatos mala pœnæ sustinere laudabile est, & eiusdem Regis exemplo communitum sic deprecantis. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine* (sed hic cauenda illusio, sæpè enim videntur hæc mala in hunc finem peti, cum ex occulto odio potius postulentur) siq; opponas eiusmodi desiderium videri odio persimile, respondebitur sanctum perfectumq; odium esse, de quo idem alibi. *Perfecto odio oderam illos.* Hoc ergo stet, vera illa bona proxi-

Ioan. 2.

Psal. 82.

Psal. 138.

proximis, si verè diliguntur, procuranda, nec despondendum animum eo nomine, quòd circa multos perdatur opera, aut quod benè instituti postea peruertantur. Nam vicissim tandem ad se cum prodigo illo redeunt, aut facilius ad assuetam reducuntur disciplinam, sicut equi facilius capiuntur, captiq; trahuntur, qui rupesunt vincula, quàm qui nulla vnquam fuere catena constricti. Docet insuper Aristoteles in altera parte prolatæ ex eo sententiæ, his inquam verbis *illius non suigratia* verum syncerumq; amatorem ex amicitia non quærere sibi ipsi commodum, sed ei quem amat, & amore dignum credit ob virtutes ipsi insitas. Ex qua tota doctrina tria colligimus nunquam obliuiscēda. Primum est, adulatoribus nihil inesse veræ dilectionis, quia in toto amoris negotio quem præseferunt, quærunt tantum quæ sua sunt, vel si quid boni expetunt ijs quibus assentantur, & quorum auribus sua infundunt θανάσιμα μελίκρατα, id est Letalia mulsa, in eo non conquiescunt, vt benè sit illis, sed vlterius collimant ad vtilitatem propriam, quæ inde videtur posse deriuari. Quod quia tàm auidè faciunt, cum possunt, vt illos etiam tandem exinaniant, quorum amici videri volunt, nec parcant grauissimis alijs illorum detrimentis, rectè similes dicuntur esse pediculis, qui non discedunt à morientibus,

 nisi

nisi sanguis extinctus sit', quo nutriri solent. De detrimentis loquor non corporis solùm sed animi, attollunt quippè assentatores vitia, & insigniunt virtutum nominib', quod dum fit, additur calcar eiusmodi vitijs. *Est malum immedicabile*, inquit Plutarchus, *quando vitia laudantur virtutum nominibus, vt iam pecces, non modo non dolens, sed gaudens etiam, & detrahitur peccatis pudor. Ea res Siculos perdidit. quod Dionysij, Phalaridisq; crudelitatem iustitiam vocarent adulatores. Eadem Ægyptum perdidit. quòd Ptolomæi muliebritatem Deorum cultum appellarent. Et integros Romanorum mores ad nihilum redegit, quòd Antonij delicias & libidines extenuarent, & humanitatem, hilaritatemque dicerent.* Quàm procul hoc est a ratione veræ amicitiæ amico bona procurantis. Alterum est, nec vulgò verum esse amorem parentum in filios, nec vnquã Venereum. Nam quod ad priorem attinet, parentes videre est quãplurimos, de veris malis, Dei odio, æterna damnatione, seculi vanitate, intemperantia, superbia, impietate & vitijs alijs, à filijs suis auertendis, nec tantillum cogitare; sed de eo solùm ne ægrotent corpore, ne mendicent aliquandò, ne infimum inter ciues locum sortiantur, ne aliquè in facie næuum circumferant, &c. Negligunt illis vicissim vera bona quærere, Dei gratiam, gloriam æternam,

Plut. lib. de discrim. adul. & amici.

ternam, mores inculpatos, conſcientiam bonam, doctrinam ſanctam qua probè intelligant, quid proſequendum ſit, quid fugiendum: In eo contra toti ſunt, vt prouehant illos ad apicem dignitatum ſecularium, vt grauent opibus, vt ſplendidè veſtiant & comant, vt in nobile opulentumq; matrimonium collocent, vt filiorum genitores videant, &c. Quod amplius eſt, in talium procuratione rerum ſe potius quàm illos reſpiciunt, dùm in illis velut membris quibuſdam ſuis excellere geſtiunt ſecundum idem ſeculum, eſſeq; poſt mortem ipſam immortales. Huius rei indicium vnum inter cætera hoc eſto. Si contingat liberos mori etiam in innocentiæ ſtatu & gratiæ, atq; ita nullis eiuſmodi caducis bonis indigere, aſſumptos ad cœleſtia illa nunquā peritura; adhuc nihilominus conſternantur, & flent irremediabilibus lachrymis, quia vident ſe non vltrà in illis poſſe optato modò excellere, & nomen ſuum apud poſteros immortalitati conſecrare. Quod verò ad poſteriorem, ſolam delectationem carniſq; titillationem quærit libidinoſus, idq; ſibi non amaſiæ; aliàs quorſum vim infert repugnanti, quorſum cum prægnante congreditur? Neque enim illa dum geſtat vterum congreſſum appetit, quorſum abijcit & faſtidit eam, occurrente alia cum qua ſibi pollicetur & fingit volu-

ptatem ampliorem? Et vt ei quoq; delectationem eiusmodi afferre studeat, id eo refert, vt illecta Venereis illecebris magis deinceps consentiat fœdis illius desiderijs. Tertium est, ne clientes quidem verè diligere Mecœnates & benefactores suos, si tantum eos diligunt, eisq; benè volunt, propter deriuata in se ab illis benefacta, cum potiùs amare illos debeant propter virtutem ipsam beneficentiæ, quæ illis inest, & facit amore dignos. Rationem audi, amicitia sola cui causam virtus præbet vera, prima, perfectaq; censenda est, vt docet Aristoteles lib. 7. moralium Eudemiorum cap. 3. cui verò vtilitas aut voluptas, propria est tùm plebeiorum, nam

Ouidius, 1. de Ponto Eleg. 3.

Vulgus amicitias vtilitate probat,

tùm etiam pecudum; neque enim canis nisi ob vtilitatem Dominum suum amat, nec hoedus capellam nisi ob voluptatem. Hæc cum ita sint, vt amore sancto dici possis cõplecti proximos, obserua in ijs quæcumque dona gratiæ & virtutes poteris, ab illorum verò vitijs cogitationem magis auertito; eo quòd per se fœda sunt, & displicent aspicientibus, etsi non fortè suis authoribus, & displicendo odium sui ingenerant, quod in personam ipsam citò transfertur & desinit. Muscas imitare non inertes illas ad vlcera sola conuolantes, prætermissis quæ in corpore sana sunt & integra; sed apiculas ea tantum legentes

legentes in floribus, quæ fauis congruunt, & bonum à natura ſuccum acceperunt. Aut ſi ad vitia vis attendere, ad virtutes quoque reſpice, quæ adeò nunquam planè abſunt ab aliquo, vt nemo ſit mortalium quantumuis in ſpeciem imperfectus, qui perfectione ſeu qualitate aliqua bona non vincat quemcumq; alium. Nam ſimiliter herba quæuis virtute aliqua cuiuis alteri antecellit. Peſſimi eſt Trapezitæ, virtutibus poſt habitis librare vitia. Ne id quidem faciendum, cum de aduerſarijs agiť, monet exemplo ſuo Quintilianus, cuius ecce tibi verba: *Erat mihi curæ in controuerſiis forenſibus, noſſe omnia quæ in cauſa verſarentur.* Et infra: *Non minus pro aduerſa parte, quàm pro mea cogitabam.* *Quintil. l. 7. cap. 1.*

§. 4. Interno amori erga proximũ niſi accedant effectus, & ſigna exteriora, nec diuinæ legi ſatisfacies, quæ iubet fratres vt diligamus *opere & veritate*, nec verum mente concepiſſe videri poteris (quia verus otioſus eſſe non poteſt, operatur magna ſi eſt, ſi operari renuit amor non eſt) immò ſcandalô eris cæteris, ex occulto laudem nõ conſequeris, nullus occulti reſpectus & infœcundi? ſed neque ſuauitate quam fortè expectas, perfruere. Rationem ſi quæris accipe. Non indè recreabitur quem amas, quia indiciorũ defectu, ſe à te amari neſciet, *1. Ioan. 3.* *S. Gregor. homil. 30. in Euang.*

& dum nesciet vix redamabit, sic tibi peribit consolatio, quam experitur, qui se nouit redamari. Quemadmodum autem alius est amor communis, quem à quouis erga quemuis exigit Deus; alius specialis, spontaneus, supererogatorius, annexam habens familiaritatem, & magnam arcanorum, vel rerum aliarum communicationem: Ita ex signis & effectibus quos diximus, quidam communes sunt, & respondent amori priori, quidam speciales posterioris proprij, vt mutuis se munerib' afficere, ad domestica conuiuia inuitare, de rebus agendis interrogare, recreationem mutuam ex ludo quærere. Atq; hæc vberius, parciusue sunt exhibenda, prout amor specialis maior est, & pluribus potioribusq; subnixus titulus vel minor. De prioris signis & officijs præcipuè hic agitur.

1. **Memineris primò notos resalutare, nisi longè sis potentior, quia id prætermittere, fastui vel odio vbiq; adscribitur; & similiter volentibus loqui tibi obiter saltem aures dare, nisi obstet infirmitas, vel occupatio alia grauior, vel lex Superioris, vt cum filiæ familias interdicit Pater, ne loquatur cum amasijs, aut Ecclesia fidelibus, ne cum excommunicatis; vel damni periculum, vt si contagio laboret, qui tecum petit sermocinari. Quo modo excusatur Princeps im-**

mediatè

mediatè non conferens cum plerisq; subditis postulantibus priuatim cum eo sua tractare negotia. Multis siquidem pateret insidijs, si aditum præberet vniuersis; inuidiæ verò si vni potius quàm alteri eiusdem conditionis.

In graui necessitate constituto, subueni si potes opportunis remedijs, nam: *Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Aliquam semper iniuriam irrogant æmulis suis qui oderunt, cur non vicissim boni beneficio quos amant, cum res postulabit, afficient? cur non consolabuntur mœstos consolatore alio destitutos, vt amici illi tres constantissimi de quibus Ouid. 2. *1. Ioan. 3.*

Vix duo tresue mihi de tot superestis amici
Cætera fortunæ, non mea turba fuit.

cur non auertent damna ab innocentibus, suggerent consilia bona indigentibus, peccantes amicè commonefacient vt abstineãt, quando hac via se credent profuturos. Non est tunc profectò opportunum tempus silentij, tunc conniuere nõ est satisfacere præscripto Ecclesiastici. *Ne reuerearis proximum tuum in casu suo, nec retineas verbum in tempore salutis,* nec facere quod iubet Apostolus. *Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Parum magnanimi vulgo in *Eccles. 4.* *Gal. 6.*

go in hac parte ſumus, nimis meticuloſi, nimis amicos peccātes reueremur, metuimuſque offendere; nimis facilè in animum inducimus fore, vt indignentur auditis amicis commonitionibus. Et vt Plutarchi verbis vtar lib. de Amicitia; *His temporibus ad liberè loquendum penè vocem amiſit amicitia.* Non obtemperarunt puſillanimitati huic perniciosæ ſerui Naaman Principis Syriæ, ſed fidenter dixerunt ei: *Pater etſi rem grandem dixiſſet tibi Propheta, certè facere debueras; quanto magis nunc quia dixit tibi lauare & mundaberis?* Non repugnauit, non excanduit Princeps, ſed modeſtè admonitus *deſcendit, & lauit in Iordane ſepties.* Inter eos quos grauis premit neceſſitas, repono abſentes, quorum fama à præſentibus te audiente laceratur. Hîc memineris non obmuteſcere (quando authoritate non multum à detractore vinceris, & incerta adhuc eſt culpa abſentis & obſcura) ne dicas aliquado *væ mihi quia tacui*, & detractionis reatum participes iuxta iuris regulam. *Qui tacet conſentire videtur*, & cū reatu pœnam, quandoquidem *morte digni ſunt, non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiā qui conſentiunt facientibus.* Erit autem tutela abſentis prudens & modeſta, ſi de eo pronuncies: *Fortè fecit vel dixit quod narratur, ſed quid ſi per incogitantiam? ſi correptus ira? ſi putans ſe minus mali agere?*

4. Reg 5.

Iſa. 6.

Rom. 1.

agere? Vel. *Hoc quidem laborat vitio* (si fortè vitium sit manifestum) *sed habet vicissim plurima, quibus laus debetur non modica. Permiscentur in hac vita bonis mala, nec quidquam est omni ex parte beatum. Circumferimus & nos copiosam censuræ materiam, & Camarinam, quam moueri nollemus ab alijs.* Ad ipsum vero obloquutorem conuersus: *Rectè feceris & nos omnes, si quæ de tali tibi sunt renuntiata, non facilè admiserimus. fieri potest vt sic impegerit, & fortè grauius; fieri simul potest, vt secus se res habeat: In dubio autem longe tutius est, de eo non credere, quàm credere, & excusare factum dictumue, quàm condemnare. Scriptum est, cunctis sermonibus qui dicuntur, non accommodes cor tuum, scit enim & cōsciētia tua, quia & tu crebro maledixisti alijs. Accusatoris partes suscepit, qui hac tibi retulit, postulat autem æquitas ne audito eo præcipitetur iudicium, sed prius ipse etiam reus audiatur. Hoc si non obseruaret criminalis Iudex, improbus iniustusq; haberetur. Exaggerantur multa supra veritatem, imò supra omnem veri speciem; cumq; ostententur quasi Elephanti, re benè discussa muscarum vix molem retinent. Quid aliud faciunt eiusmodi relatores, quàm alienas sordes in aures tuas inferunt? Hoccine verò tuleris patienter? Non sustinebat S. Ioan. Chrysostomus, indignabatur seuerè talibus dicens. Si malum velis dicere,*

Eccles. 7.

S. Chrysost. hom. 3. in ep. ft. ad Thessal.

cere, obturo aures meas, non enim stertu & sœnum accipere sustineo. Et quasi vnà cum mentibus conuiuarum, inficerentur cibi detractionibus, in Triclinio suo, inscribi iussit S. Augustinus:

Possid. in vita S. August.

Quisquis amat dictis absentũ rodere famam
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Et sæpè inculcauit auream illam sententiam:

Eccles. 19.

Audisti verbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te.

Caue amici gratia quidquam facere honesto, rationi, æquitati contrarium. Stomachum imitare probè affectum, cibos admittentẽ salutares, respuentem noxios. Elude tu pariter indecora postulata prolatis causis, cur ijs morem geri non expediat. Scriptum est: *Ne subiicias te omni homini pro peccato.* Et Cicero leges texens amicitiæ, hanc in fronte posuit: *Prima lex est amicitiæ, vt neq; rogemus res turpes, neq; faciamus rogati.* Amico flagitanti, vt pro se iuramento confirmaret quod non erat, respondet Pericles: *Amicus tibi sum, sed vsq; ad aras.* Vtinam eiusmodi prudentiã ad posteros omnes transmisisset, gratularemur nobis & infœlicissimo æuo nostro, in quo quàm rarus est, qui rogatus pro affine & consanguineo aduersarium non condemnat etiam innocentem? iniusta non gerit bella? non dicit falsum testimonium? O improbam priuatorum necessitu-

Eccles. 4.
Cic. in Lelio.
Plut. in Apoph.

afsitudinem, hostem iustitiæ, Rebus publicis exitialem. Qui turpe aliquid vel iniustũ à te petit, hoc ipso sentit de te malè & iniuria te afficit, indicans delectari te turpitudine & iniustitia; neq; enim aliàs postularet, sicut nec à Catone viro probissimo, ad quem Cicero: *O te fortunatum Marce Cato, à quo rem improbam petere nemo audeat.* Ad hæc si verè diligis, proximi tui onera seu defectus æquanimiter tolera. Postulat id à te Lex charitatis, de qua Apostolus: *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, & cuius in brutis ipsis quoddam licet inuenire vestigium. Nam cerui vt scribit S. Augustinus in Psal. 129. cum transeunt freta in proximas insulas pascendi gratia, capita super se inuicem ponunt. Solus qui antè est portat caput, & non ponit super alterum, sed cum & ipse defecerit, tollit se ab anteriori parte, & redit posteriùs, vt & ipse in altero requiescat. Mirabilem se in hac parte Christus præbuit. Nam cum ante illapsum Spiritus sancti nondum planè vitia exuissent eius discipuli; ipse nihilominus virtutis omnis fons & sapientiæ, nunquam non sustinuit eos patienter, nec se ita offendi passus est impolitis adhuc moribus, vt secessum ab ijs faceret, vt excandesceret, aut acerbius in eos inueheretur, aut aliquid de pristino in eos amore suo remitteret. Præter illum, matres amore Gal. 6.

ardentes

ardentes filiorum, quot illorũ ineptias dissimulant? quot item molestias, ne dicam iniurias patientissimè ferunt, quodq; amplius est extenuant? Quàm citò oblitæ ad maternum sese affectum recipiunt, à quo aliquantulum subita impellente ira recessisse videbantur? In Aquitania nefarius quidam adolescens à sua sæpè obiurgatus, eo progressus est petulantiæ, vt quodam die, ô prodigium, in eius offam aluum exoneraret. Id vbi resciuit Magistratus, lictores misit qui carceri eum manciparent, nec ita multo post extremo affectus est supplicio. Dum autem duceretur, non cessabat infœlix mater excusare natum, & vociferari nihil in eo culpæ residere, iniustè damnari innocentem, eodem scilicet ardore animi, quo apud Virgilium Nisus pro Euryalo suo liberando morti sese obijciens clamat:

Virg. lib. 9. Æneid.

Meme adsum qui feci, in me conuertite tela
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste nec ausus
Nec potuit, cœlũ hoc & cõscia numina testor.

Irrogatas tibi iniurias (præsertim si leues sint) quarũ venia indiget valdè proximus, cur non contempseris, quasi leues morsus pulicum? Quorsum statim capis de vindicta, deq; forensi altercatione consilium? Audi quid tibi cantet scribatq; Apostolus:

1. Cor. 6.

Omninò delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis?

tipitis? quare non magis fraudem patimini? Quod ad grauissimas, quæ vel famam tuam insigniter lædendo magnum bonum impediunt, vel detrimentum tertio afferunt, nō ita facilè remittendæ sunt; sed in ius vocandus qui eas intulit (nisi præeligat amicè, & extra fori strepitum tibi læso satisfacere) nō vt malè habeat, hoc quippè ad vindictam pertineret, sed vt nomen bonum, & alia iniustè ablata restituat, fiatq; ipse pœna cautior. Extra hunc casum collige & cohibe te, ne facile in lites proruas tranquillitatis hostes, & vix vnquam culpa omni vacuas vt notat S. Aug. Enchir. c. 78. Præbe te magnanimum parua omnia despicientem, cuiusmodi iniutię solent esse verborum maximè. Si explorata est innocentia tua, vel criminatoris nequitia omnem ipsi ereptura fidem, quid obesse tibi potest eius maledicentia? Impegit lædendo te, sua culpa miser. Nec tu sine crimine viuis, nec auricularum asini parte cares. Ignosci tibi vis, & à nugis tuis oculos auerti cæterorum, easque excusari; cur non similiter cautus sis in excusandis alienis & insectandis? cur in qua mensura tibi vis remetiri, non metiris? Quàm grauiter lęsi sunt à Saul, Semei & Absalone Dauid, à persecutoribus suis S. Stephanus, pepercerunt tamen, idq; ex animo.

§. 5. De ordine charitatis, non hîc teipsum cum alijs comparo, sed inter se alios à te diligendos. Quis abnuat, debere plus te tibi quàm cæteris? *Qui sibi nequam, cui bonus erit?* Absit vt dum alios vis saluos facere, efficiaris reprobus, & aliquid perpetres mali. Itaq; quoad spiritualia priùs tibi magisq; semper quàm alijs prospice, nec dicas, secus fecit Moyses postulans ne separaretur populus, à Deo separari. *Aut dimitte populo noxam hanc*, inquit, *aut dele me de libro vitæ:* Est quippè loquendi modus inter amicos receptissimus, & ad impetrandum efficax, quo dicimus: *Vel hoc facias mea causa, vel ne vltrà reponas me in tuorum numerum.*, tametsi certò sciamus fore, vt nos semper amare pergat, & verè nolimus ab eius amore excidere. Temporalium paulò diuersa est ratio. Cum erunt ad vitam necessaria tui potius quàm alterius causam age, (nisi fortè bonum amicitiæ quo te prosequitur, vel alterius virtutis omni vita temporali melius, secùs dictet faciendum) quia *Si quis extra hunc casum exponat vitam corporalē propriā, pro vita corporali alterius, iam non diligit proximum sicut seipsum, sed supra seipsum, quod doctrina regulam excedit.* Pro Republica verò ipsa aut Principe bono, non modò licet, verùm etiam incumbit tibi, non dico bona exteriora, sed vitam etiam ponere; quia expedit

Eccles. 14.

Exod. 32.

S. Aug. lib. de mendac. cap. 6.

pedit vt vnum membrum magis, quàm totum corpus pereat. His consentit doctrina Aristotelis: *Verum est quod de viro probo dicitur, eum amicorum causa & patriæ multa agere, etiamsi pro ipsis mors sit oppetenda.* *Arist. lib. 9. Ethic. c. 8.* Quod si de spiritualibus & temporalibus simul tuis sermo sit in ordine ad proximum, ad regulam istam respicito: Spiritualibus tibi non necessarijs antepone temporalia ei necessaria dicente Deo *misericordiam volo & non sacrificium.* *Hos. 6.* Præsertim si proximus eiusmodi tuus sit genitor. Ne religiosæ quidem familiæ nomen dederis, quandiu operam tuam sibi verè vendicabit eius sustentatio. Eiusdem proximi spiritualia sic præfer vicissim tuis temporalibus, vt non refugias carnis vitam profundere, quando ei parcendo videbitur anima cuiuspiam sine culpa eius peritura. *Debemus*, inquit S. Ioannes, *pro fratribus animas ponere.* Sanctus verò Augustinus: *Temporalem vitam suam pro æterna vita proximi, non dubitabit Christianus omittere.* *S. Aug. sup.* Christi scilicet exemplo qui sui morte corporis mercatus est nobis vitam æternam. Ex proximis deniq; sint tibi semper ceteris paribus magis commendati coniunctiores secundum carnem, vel maiori virtute præditi (mouebat id Iacob Patriarcham, vt Ioseph filium suum præ cæteris omnibus diligeret) vel qui plura in te benefi-

Orig. hom. 3. in Cant. cia contulerunt. *Si quis laboret in verbo Dei,* sententia est Origenis, *atq; animas nostras instruat atq; illuminet, viam salutis doceat, viuendiq; ordinem tradat, non tibi videtur multo amplius alio proximo diligendus, qui horum nihil egerit?*

§. 6. De inimicis tibi reconciliandis dicamus iam in specie aliquid. De passiuis nō loquor, quibus ipse velis malè. Iam enim dixi talibus odium seu auersionem & vindictæ cupiditatem ex iniuria ortam vera aut præsumpta omninò remittendam, si ignosci nobis à Christo volumus dicente: *Sic faciet* *Matth. 18.* *vobis Pater vester cœlestis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris.* Sed de actiuis qui animo à te sunt alieno. Discute rem totam syncerè ac diligenter, siq; concepto in te odio causam à te subministratam cognoueris, mox per te vel per interpositū alium, apud illos siue superiores, siue tibi plus minus pares veniam deprecare, Christi *Matth. 5.* sequutus consilium: *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Nō es tantæ authoritatis, vt modestię huius pudere te debeat; magna laus est modestiæ, quam si confusio fortè aliqua sequitur, *con-* *Eccles. 4.* *fusio est adducens gloriam.* Supplicari tibi velles ab alijs accepta iniuria, cur non vicissim suppli-

ſupplicaueris? Ergo præbe te ſupplicem; quin etiam ſi potes offenſos dona re aliqua; magna vis eſt munerum, in neceſſitate maximè. *Si eſurierit inimicus tuus ciba illum, ſi ſitierit da ei bibere, prunas enim congeres ſuper caput eius*, id eſt appones menti eius ardorem charitatis, facies vt non quomodocumque, ſed ardenter te diligat. Hac arte Iacob iram fregit fratris ſui Eſau, & amicum ſibi fecit de infenſiſſimo. Præmiſit famulos cum muneribus qui dicerent occurrenti: *Iſta ſunt quæ miſit tibi ſeruus tuus Iacob. Ipſe quoq; iter noſtrum inſequitur. Dixit enim placabo illum muneribus quæ præcedunt, & poſteà videbo illum forſitan enim propitiabitur mihi.* Vix aggreſſus eſt Pilatus honore Herodem afficere conſulendo illius iuribus, quale putabat eſſe Chriſtum ad eius tribunal remittere, cum in amicitiam coierunt, qui prius graues inter ſe inimicitias exercebant. Inferiorum quos fortè læſeris alia vt plurimùm eſt ratio, de qua ſic beatus Auguſt. lib. de vita Cleric. *Quando ſeueritas diſciplinæ in moribus coercendis dicere vos dura verba compellet, nō exigitur à vobis cum vos modum exceſſiſſe ſentietis, vt à ſubditis veniam poſtuletis, ne apud eos quos oportet eſſe ſubiectos, dum nimia ſeruatur humilitas, regendi frangatur authoritas. Petenda venia eſt à Domino, qui nouit eos, quos plus æquo corripitis, quanta beneuolentia*

Prou. 25.

diligatis. Vbi autem non est periculum ne frangatur illa authoritas, & insolescant subditi læsi, si ab ijs veniam petat superior, laudabiliter id fecerit. Cæterùm si inflexibiles experiaris & intractabiles, postquàm quod in te est feceris, nulla te cura discruciet, hilarem gere animum frontemq; serenam, cũ minimè per te steterit, quominus dissidium totum componeretur. Redundabit in eorum capita scandalum, quodcumq; resultauerit, & tu animam tuam liberaueris. Si tecum redeant in gratiam, sed ita vt posteriùs pauciora dent tibi amoris & familiaritatis indicia, quàm prius, ne mirere, nec indè offendi te sinito: hac siquidem pœna tuum in illos delictum iustè vindicatur. Sufficiant tibi communia signa beneuolentiæ, qui in rigore iuris non tenentur ad ampliora, nisi per accidens gratia vitandi scandali; & specialia illa fuerunt absolutè Spontanea, à quibus proindè si desistant, substante præsertim causa aliqua quid mirum? Vide præterea ne in illius vindictam inflexibilitatis inimicos tuos oderis, aut litigando perturbes, aut obscures detrahendo. Plus sæpenumerò prosunt tibi, (esto præter mentem) amici veri, errata tua non celant tibi, sed aperiunt, patientiam exercent tuam, & faciunt vbique cautissimum, vt proindè illorum malitia mihi referas medicamenta illa, quæ à Græcis

vocan-

vocantur θηριακὰ id eſt viperarum virus repellentia, ex quarum carnibus conficiuntur. Et cum tàm ſint vtiles, præſtat eos amore quàm odio proſequi. Excogitare lites quibus diuexentur, & illis intentare, tàm eſt contra leges Chriſtianæ charitatis, vt iuſtas potius te deceat cum illis amicè per compromiſſarios ſi fieri poſſit, dirimere, nec facilè patronis habere fidem promittentibus victoriam. Falluntur & fallunt ſæpè, lucri occaſionem quærunt prorogare, ab ijs ſolis nō pendet iudicium, temperat Deus ſortes in vrnam miſſas, facitq; non raró, vt immutatus benedicat parti vni Conſiliarius aut Iudex qui venerat maledicturus vt Balaam. Iiſdem detrahendo per parum incommodabis, tibi plurimum, quia ſuſpecta ſemper erit in ore tuo detractio, ex affectu te loqui mox ratiocinabuntur qui audient. Sin contrà in ijs laudaueris quod verè laudandum data occaſione videbitur, te ſine dubio præſentes ſuſpicient, te magis amabunt quaſi ſyncerum Iudicem, quem nulla excæcat odij perturbatio, atq; ita ipſum ius tuum aduerſum hoſtes tuos magis confirmabis, vtpote à bono & ſyncero viro propugnatum. Vndè cum Cæſar Pompeij hoſtis ſui diſiectas ſtatuas pręcepiſſet reponi, dixit Cicero: *Statuas Pompeij collocaſti, tuas conſtabiliſti.* Vide interim nę hoc prætextu ex ijs quemquam ni-

Plut lib. de util. ab inimic. cap.

mis laudaueris, cum ne amicum quidem expediat nimis laudare præsertim non satis exploratum. Vnde Horat. l. 1. epist. 1.

Qualem commendes etiam atq; etiam aspice ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Accipe tandem quod sequitur. Inimicis qui tecum in gratiam redierint (si eos noueris parum excellere fide & probitate) nec te nec tua posthac facilè commiseris. Habes consilij huius authorem Ecclesiasticum: *Non credas*, inquit, *inimico tuo in æternum.*

Ecclef. 12. Et infra: *Custodi te ab illo, non statuas illum penes te.* Nisi fortè de Diabolo, mundo, & carne tantum loquatur, aut de inimico homine, qui odium nondum remiserit, at nihil obstat quominus de alijs quoq; iam placatis, sed versatilibus, tristibus, & malæ fidei putetur loqui. Hoc modo perijt Dion vocatus à Chrysippo, & Antipater à Demetrio, vt scribit Plutarchus lib. de vitiosa verecundia & à Tryphone Ionathas 1. Machab. 12.

§. 7. Charitati seu amori sancto quàm aduersetur assentatio, satis iam supra insinuauimus, vbi demonstratum est, ab adulatoribus precipitari in egestatem, in infamiam, in contemptum, addo in dammationem æternam eos à quibus recipiuntur; maximè

S. Aug. in in Psal. 9. verò Principes, quos vt eleganter annotauit S. August. *Delectat ea facere, in quibus nõ solum*

solum non timetur reprehensor, sed etiã laudatur operator. Quid si ipsis quoq; assentatoribus ludibrio sunt? Omninò esse testatur his verbis S. Hieronymus: *Ne credas tuis adulatoribus, qui cum te adulationibus fouerint, asini auriculas post te agitãt, aut æstuantis canis portendunt linguam:* Expendamus itaq; speciem aliam detestabilis amicitiæ, nempè Venereæ, qua viri vulgo prosequi se dicunt fœminas, & viros fœminæ. Falsam esse amicitiam manifestè probo. Primò, quia vera est animi, hoc est partis nobilissimæ, non autem corporis communis cum bestijs. Hinc Xenophon initio lib. 4. de Socr. dic. Laudat Socratem, quod palàm esset *ipsum non eos qui pulchritudine corporis præstant, sed illos quorum animus aptus ad capessendam erat virtutem, amare.* Eodem spectat doctrina Aristotelis lib. 7. moral. Eudem. cap. 3. *veram optimamq; amicitiam esse ob virtutem*, vult dicere, id quod inclinat virum bonum erga alium, huius alterius virtutẽ esse, per se dignam, ad quam propendemus, & cuius gratia erga illum valdè afficiamur, quẽ exornat; Secundo, quia per veram nõ quærit amicus bonum sibi, sed personæ quam amat. Amatori autem libidinoso proposita tantum est delectatio propria ex vsu illius, aspectu, complexu, alloquio, & consuetudine percipienda quam deperit: Vel si illi

In epist. ad Rusticum.

etiam quærit, nequaquã est bonum verum atq; honestum, sed turpe, pecuinum, ignominiosum, infinita post se trahens detrimẽta, vt meritò dicere possit amasia. *Vir vel adolescens iste nefarius sub specie amicitiæ pestis mea est exitialis, inescat me suauiter vt perimat, instrumentum dulce est Diaboli ad me illaqueandum, operor ego cum illo damnationẽ meam, & vicißim mecum ille suam. Vtinam venissem nunquam in eius consuetudinem. Nunc saltem abrumpam eam, tàm me sentiet in posterum auersam à se & alienam, quàm hactenus pronam.* Detrimenta sunt Dei odium castos quidem amatores diligentis & suspicientis, vt cum ait: *O quàm pulchra est*
Sap. 4. *casta generatio cum claritate, immortalis est enim memoria illius, & in perpetuum coronata triumphat*, impuros autem abominantis, & contemnentis. Item exclusio à regno cœlorum, Apocal. 22. *Foris canes, & venefici, &*
Rom. 1. *impudici.* Item fatuitas & deliratio, cuius testes sunt, quos scribit Apostolus datos in reprobum sensum, vt faciant quæ non expediunt, & Salomon olim sapientissimus, postcà autem deprauatus per mulieres, & duo
Dan. 13. illi senes, qui *euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos suos, vt non viderent cœlum, neq; recordarentur iudiciorum iustorum.* Quocircà nõ abs re apud Euripidem Hecuba exprobrat Veneri, quòd Dea sit amentiæ,

vt

vt notat Arist. lib. 2. Rhet. c. 24. Et Platonis iudicio in Sympoſio : *Tangendi cupido non amoris pars eſt, ſed petulantiæ ſpecies, & ſeruilis hominis perturbatio.* Item inſatiabilitas, nam inter tria quæ inſaturabilia vocat Salomon, os vulnæ reponit, concupiſcentiam intelligens, quæ igni ſimilis nunquam dicit ſufficit, & certè : *Prou. 30.*

Addere lingua foco nõ eſt extinguere flammã.

Item perennis animi inquietudo ob timores, curas, ſuſpiciones, Zelotypiam. Senſit illam qui dicebat apud Terentium in Eunucho : *Tædet, amore ardeo, prudens ſcienſq̃, viuus videnſq̃, pereo, nec quid agam ſcio.* Senſit & Dauid quando *tota die contriſtatus ingrediebatur*, Pſal. 37. Item ſeruitus de qua S. Aug. *Dum ſeruitur conſuetudini, facta eſt neceſſitas.* Item infinitæ blaſphemiæ, dum inſanus amator vocat, quam amat, vel deam, vel idolum cordis ſui, cui ſe totum dedicat, & offerre dicit in ſacrificiũ. Additq; nihil ea inueniri dignius ac diuinius, nihil in cœlo melius, nihil in terra formoſius, in mundo deniq; nihil optabilius. Cedo, quid iuſtius, quàm vt ora hæc ſacrilega malleorum ictibus conterantur, lingua ferri candentis vim ſentiat, reſtim carnifex in guttur inijciat, & omnes pulmonum locos dilaceret? Item cædes complures : *Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquieſcet cuiuſquã preci-* *S. Aug. 8. Conf. 5.* *Prou. 6.*

precibus, nec accipiet pro redemptione dona plurima. Si Helenam Menelai vxorem nõ rapuisset Paris adulter, nunquam Græci aduersus illum mouissent bellum illud immane, quod innumeris Troianis totique vrbi exitium attulit. Item graues corporis ægritudines totiusque vitæ contractio, vt te docebit partim Hypocrates Medicorum doctissimus, qui coitum Venereum speciem sensit esse morbi comitialis, partim Aristoteles sect. 4. Probl. 18. ratio est, quia ventrem nimis siccat luxuria profusa maximè. Cerebrum nimis refrigerat, vt dicitur lib. 5. de gener. anim. cap. 3. membra eneruat, dissoluit, extenuat, vt scribit idem Philosophus lib. 1. cap. 18. Indè causam petit, lib. 9. cap. 7. cur animalia nulla valdè lasciua diu viuant. *Sunt* inquit *qui passerum etiam mares anno diutius durare non posse arbitrentur.* Item ineptia multiplex & ineptiæ comes ignominia, cuius indicium non obscurum est, quod actus iste sui testem habere velit neminem, sed semper tenebras quærat & solitudinem. *Oculus adulteri obseruat caliginem* Iob. 24. *dicens, non me videbit oculus, & operiet vultum suum. Perfodit in tenebris domus, sicut in die condixerant sibi, & ignorauerunt lucem. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis, & sic in tenebris quasi in luce ambulant.* De Salomone hoc habent inter

cætera

cætera diuinæ literæ. *Inclinasti femora tua mulieribus, potestatem habuisti in corpore tuo, dedisti maculam in gloria tua.* Ecclef. 47. Vide contractam ex libidine ignominiam. Exemplum iam quæris fatuitatis? Dionysius Syracusanus Myrtam meretricem omnibus regni negotijs præficiebat. Muliebri autem more nebat Heliogabalus, gestabat colum, ducebat stamina cum suis. Vna erat Themistocli, qua accipiente pharmacum, ipse quoq; alioqui toto sanus corpore accipiebat. Hac non contentus stultitia, Limpidæ loco sanguine eiusdem vtebatur ad abluendam faciem. Ad Athenaricum venio Gothorum Regem, quem dum pecteret Pynthia, eius ipse calceos repurgabat. Illæ Herculis victrices manus, quæ tot monstra subegerant, amasiæ eius cui nomen Omphala, colum & calathum ad Lanificium ridiculè ministrabant, Quid multa? Quemadmodum nix si colorem spectes gratissima occulta illuuie terram inficit in quam cadit, quæ tùm demum se prodit, cum illa resoluitur; sic tàm amor ille Venereus, quàm Venus ipsa blanditur sensibus, verùm acerba pœnitudine turpique infamia citò respergit amatorem. Impuro huic amori affinis est alius, minus quidem fœdus & perniciosus; diuino tamē, animique tranquillitati valdè contrarius, ideòque resecandus. Illum intelligo quo v-

nus

nus vnum, vel vna vnam tanto affectu prosequitur, vt in illum totus transisse videatur, vix ab eo possit separari, vix aliud cogitare ne dormiens quidem, vix ab occurrente remouere oculos. Perturbationi huic obnoxij præcipuè sunt adolescentes, vt sæpè tradit Aristoteles, causam afferens quòd amoris huius immodici vis ex forti apprehensione iucundi & pulchri oblectantis veniat; iuuenes autem iucundum sequuntur, & illud in coætaneis suis præcipuè elucens intẽtissimè obseruant, penitúsq; phantasiæ quã recentem habent, imaginumq; valdè susceptiuam quodammodo inscribunt: *Iuuenum* Arist. lib. 8. Eth. cap. 3. *amicitia*, inquit, *esse ob voluptatem videtur, quippè cum ex affectu vitam traducant; & maximè quod sibi iucundum, quodq; est præsens sectentur.* Et infra: *Iuuenes etiam amatorij sunt, quippè cum ex perturbationis affectu & voluptate multa, illa amatoriæ affectionis vis oriatur; ideò fit vt & ament & citò desistant, sæpè eodem die sententiam mutantes, simulq; toto die versari & conuiuere velint.* Iucundi nomine non elegantia solùm pulchritudoq; corporis intelligitur, sed etiam gratia exterior, vrbanitas, affabilitas, dexteritas, agilitas, risus, vestitus mollis, &c. Incommodat diuino amor istiusmodi, quia per illum affectus penè totus relicto Deo transfertur ad creaturam, cui dum tenacissimè

ſimè corde & cogitatione adhęretur, ira Dei zelotis prouocatur, & voluntas humana quę tanquam aurea nobiliſſimaque pecunia in precioſas duntaxat merces impendenda, circa ſummum bonum cuiuſmodi eſt Deus, affici deberet ac verſari ridiculè, iniuſtè, imprudenter circà inane & caducum, ita ſe occupat, vt quaſi mancipium ab eo captiua teneatur. Animi quoq; tranquillitati eandem ob cauſam vehementer officit; quia amati præſentia continuò frui, & certò ſcire ſe verè redamari, & quidem ſolum, aut præ omnibus quærit qui ſic amat, nec tamen poteſt impetrare. Sic intentam in eum cogitationem ad Deum, ad propriæ ſalutis negotia, ad bonarum ſtudia literarum relictis nugatorijs epiſtolis, & amatorijs verſibus conuertere, tàm eſt difficile, vt vix poſſit ſuaderi cuiquam, tantum abeſt vt obtineri. Eandem mentis inquietudinem tanta interdum triſtitia ſequitur vitæq; tædium, cum amori non reſpondere creditur, vt ſæpè curratur ad Laqueum, vt tradit Ariſtoteles Sect. 30. Prolem. 1. Quamuis denique fieri poſſit vt Venereus non ſit, vt plurimum tamẽ maxima eſt ad Venereũ diſpoſitio, & veluti quoddam eius exordium, imò ſæpiſſimè cum eo coniungitur, quia citò facillimeq; per illum tranſitur ad contactus molles & oſcula, quibus inardeſcit ſtatim ignis fœdę concupiſcẽtiæ.

tiæ. Vndè Alexander Magnus vt scribit Plut. in lib. de fortuna Alex. acceptis literis Philoxeni maritimæ oræ in Ionia præfecti, interrogantis vellet ne ad se mitti inusitatæ formæ puerum, interpretatus est offerri illum sibi à Philoxeno ad vsum Venereum, grauissimèq; iratus rescripsit: *O perditissime hominum, ecquid vnquam in me nosti huiusmodi, qui mihi hisce Lenocinijs voluptuarijs obsequijs.* De hac re hoc loco ista dixisse sufficiat, recurret enim libro 3. quædam alia dicendi occasio.

De Prudentiæ præscriptionibus circa Religionem.

CAPVT IX.

§. 1. *Religionis virtus quid sit, & qualiter Dei cultorem affectum esse oporteat.*
2. *Documenta ad præcipuos religionis actus ritè exercendos.*
3. *Quòd interioribus religionis actibus accedere debeant exteriores & contra.*
4. *Superstitiones vt internoscendæ & deuitandæ.*

§. 1. Religionis virtus est moralium omnium princeps, atq; ita Theologicis quidem posterior, secunda tamen, quia secundum Deum quem illæ respiciunt, nihil proferri

ferri poteſt diuino cultu maius & auguſtius, circa quem verſatur religio velut circa obiectum proprium. Prudentiam qua vt dirigatur, indiget, adumbrauit in lege veteri ſal illud ter iuſſum non prætermitti in diuinis ſacrificijs. *Quidquid obtuleris ſacrificij ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres ſal.* Leuit. 2.
Ad quæſtionẽ illam qualiter virum religioſum ſeu Dei cultorem affectum eſſe oporteat, reſponderi obiter & confuſe poteſt, requiri vt ſit in bono ſtatu, hoc eſt in ſtatu gratiæ, & lethalis culpæ omnis expers, quia eiuſmodi culpa labes veriſſima eſt omniumque grauiſſima; Si ergo principibus terræ non placent eorum miniſteria, qui corporis ſcatent ſordib⁹, quomodo placere Deo poterunt obſequia grauium peccatorum? Si à talibus immunes ſeruos ſuos Dauid volebat eſſe dicens: *Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat*, quanto magis ſuos Deus magnus, & Rex magnus ſuper omnes Deos? *Victimæ impiorum abominabiles*, ait Salomon, *vota iuſtorũ placabilia.* Et Dauid pater eius deſcribens beatum religioſumq; virum in lege Domini meditantem die ac nocte ad perfectè colendum eum, primùm omnium de eo ſcribit, quod non abierit in via peccatorum. Alibi Deum introducit grauiter indignantem præconibus ſuis impijs,

Pſal. 100.

Prou. 15.

pijs, & multiplici culpâ scatentibus, Psal. 49. *Peccatori autem dixit, quare tu enarras iustitias meas.* & mox: *Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem currebas cum eo*, &c. Ecclesiasticus autem volentem seruire Deo mouet inculpatam vt viuat vitam & innocentem.

Eccles. 2. *Fili* inquit *accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia.* Addit autem *& timore*, quia *initiū*

Psal. 110. *sapientiæ timor Domini*, id est, quia ad concipiendam voluntatem seruiendi Deo, & vt accepta sit ei seruitus abstinendi à peccato, multum planè confert timor & æternorum malorum apprehēsio, quæ indubiè manent nos nisi veri eius cultores fuerimus. Eamq; ob rem Poëta ille Ethnicus admonet suos de considerandis impigrè calamitatib⁹, quas immittere solet iustus Deus, in numinis sui contemptores;

Horat. l. 3. Carm. ode. 31.

Huc omne principium huc omnē refer exitū
Dij multa neglecti dederunt
Hesperiæ mala luctuosa.

§. 2. Decerpamus nunc ex documentis pro Religionis actibus præcipua. Offert

D. Th. 2. 2. q. 82. a. 2. se primò Deuotio, *seu actio voluntatis vltrò & ardenter sese offerentis ad seruitutem Dei tanquam vltimi finis, & omnia quæ ad seruitutem hanc cultumq; pertinent promptè exequi cupientis.* Ea vt tibi valdè sit familiaris, hortor etiam atq; etiam, eo quod in se reli-

quos

quos omnes religionis actus quodammodo continet. Vide amabo quanta sit hominum pronitas atq; studium seruiendi principib⁹, qui sub Deo summo omnium Rege mundũ administrant; inuident sibi mutuò hanc cõditionem & vitæ genus, indè se beatos arbitrantur; tu non ignesces totus præ desiderio obsequendi Deo ipsi? non depelles à te torporem omnem sicut monet Apostolus: *Remissas manus, & soluta genua erigite!* Non te mouebunt immensa æternaq; præmia quæ seruis eius reconduntur in cœlis, cum Principes illi nonnisi caduca promittant bona, vel potius vmbras bonorum, ac interdum ne promissa quidem exhibeant? Tàm insipiens eris, vt præeligas placere, & obstringere te pessimis dominis mundo, carni, & Mammonæ dicasq;: *Hebr. 12.*

O ciues, ciues quærenda pecunia primum
Christus post nummos!

nunquam inultum abire sinet tantum contemptum Deus. Experitur id in dies humanum genus, cuius tot tantaq; flagella ex quâ magis causa descendunt, quàm ex hac peruersitate?

audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas, *Horat. l. 1. Carm. ode. 3.*
Cœlum ipsum petimus stultitia, neq;
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iouem ponere fulmina.

Ea itaq; relicta excita te frequentissimè ad seruiendum Deo tuo alacriter, sicut Gallus vocem daturus prius alis latera verberat, & ad cantandum vires aduocat, atque in hunc finem has preces funde. *Perfice Domine gressus meos in semitis tuis, dilata cor meum, vt viam curram mandatorum tuorum, vtq; tibi seruire molestum mihi non sit, sed iucundissimum.*

Psal. 16.

Circa orationem, caue flagitiosum aliquid à Deo postulare, cum ne ab hominibus quidem liceat, sicut ait lex: *Nec damnosa fisco, nec iuri contraria postulare oportet.* Ecquid aliud est talia petere, quàm Deum profiteri fontem esse flagitij? non etiam postulaueris inimicorum tuorum animas vt scriptura loquitur, sed ad summum temporalibus quibusdam pœnis exerceri impios & sceleratos, vt sic resipiscant. Talis oratio fuit, quam S. Anastasia pro impio viro suo fundi optauit à S. Chrysogono, ad quem vt Suidas narrat, hæc verba dedit. *Deprecor te ô homo Dei, vt instanter depreceris Dominum, vt aut ad fidem suam, venturum si prænidet Publium, faciat venire; aut si prænidet in hac infidelitatis peruersitate mansurum, iubeat eum dare locum suis cultoribus. Melius enim ei fuerit exhalare spiritum, quam Dei filium denegare, & eum confitentes impedire.* Paulo antè citatus Poëta Ethnicus in suis ad Deum votis circum-

C. de precib Imp. offer.

circumſpectus, non plus fuit auſus petere, quàm *integra cum mente non turpem ſenectam degere*. Alius autem *vt ſit mens ſana in corpore ſano*. Primò ac præcipuè flagitandum quod conducit ad Dei gloriam, & ad ſalutē propriam; temporalia verò tacenda, vel nō poſtulanda niſi in quantū ſpiritualibus ſubſeruiunt. *Munificentiſſimus eſt enim Rex noſter*, inquit S. Baſil. in Conſtit. c. 1. *& indignatur ſi quis paruum quid ab ipſo petat, & nihil ad ipſum attinens. Ne igitur in oratione tua indignationem tibi ipſi inducas, ſed pete tibi digna Rege Deo.* Vſurpa præ omnibus orationem quam dominicam vocant, & ſalutationem Angelicam, reuera potiſſimas, & dignas ex quibus aliquoties iteratis pergrata Deo corona reſultare credatur; illam quippè ore proprio dictauit nobis Chriſtus. *Cum orabitis*, inquit, *dicite pater noſter*, &c. huius author eſt Angelus; adiunctæ autem ei preculæ vniuerſalis Eccleſia. Bonum Eccleſię ſtatum, & ſupremum eius rectorem Chriſti in terris vicarium habeto ſingulariter in precibus commendatum. Commendat illum tibi verſus Dauidicus: *Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem*; hunc verò primorum mos Chriſtianorum, à quibus ſine intermiſſione oratio fiebat pro Petro. Nempè maiori curæ publica & grauiora debent eſſe precantibus, quàm reliqua, vt tradit Ariſt. lib. 1. Eth. c. 2.

Horat ſup. ode. 31.
Iuuenalis.
Luc. 11.
Pſal. 121.
Act. 2.

c. 2. & 7. Ora diu multumq; si potes, nec metuas ne sic Deo crees fastidium. Propria hominum est hæc impatientia, vt Cleomenis Spartiatæ, ad quem cum venissent Samniorum legati, hortaturi vt cum Polycrate tyranno bellum susciperet, idq; fecissent oratione prolixa, respondit affectus tædio: *Quæ primo loco dixistis, non memini, & ob id nec media intelligo, posteriora non probo.* Verumtamē ne in multiloquio sitam arbitrere orationis vim ac precium. Quid enim, si diu quidem supplices, sed oscitanter, frigide, in speciem potius quàm ex animo, inaduertenter? Vereor ne ingrata magis futura sit, quàm grata tota illa farrago verborum & profluuium sententiarum. Sæpè non vacat longas preces fundere, breues saltē adhibe, si non horis diei singulis Heluetiorū more laudatissimo, qui ad singulas solent pectus munire signo crucis, & dicere *sit nobis hora fœlix*, manè saltem, & ante nocturnam quietem, & nonnunquam iter agendo, & exercendo te in operibus siue liberalib⁹ siue mechanicis. Quid obstat, quominus per lucida quędam interualla, breuiculam ad Deum orationem dirigas, non secus ac bibendo columbæ oculos crebrò in cœlum attollunt, vel etiam simul oblectes te pio quodam cantico, multo prudentius quàm impuri vaniq; homines inter laborandum amatorio, aut

fabulis

fabulis narrandis, aut detractionibus solent. Nonne S. Hieronymi tempore, *in Christi villula quocumque te vertisses, arator stiuam tenens Alleluia decantabat, sudans messor psalmis se auocabat, & curua attondens vitem falce vinitor aliquid Dauidicum canebat?* Inter orandum stude attentus esse ubique præsens, deque Deo cui loqueris, vel de verbis quæ sursum dirigis, vel de sensu verborũ cogita. *Quomodo sustinebis istius contemptus pœnam?* inquit S. Chrys. ad illum, qui sponte vel culpa tunc animo peregrinatur, *quis te liberabit ab hac vindicta?* Tam necessaria est orationi attentio, vt illam huius voce Græci expresserint & τὴν προσευχὴν appellauerint, quæ vox propriè attentionem significat. Parum mente peregrinantur, qui vel orant seorsum, vel preces suas proprio componunt marte, vel oculos cohibent, ne facilè huc & illuc conuertantur videre cupidi, quis ingrediatur templum vel egrediatur, quomodo talis vestiatur vel incedat. Inconstantis animi est tanta leuitas vacuiq; cerebri nõ leuis præsumptio, sed pergamus. Quemadmodũ in æstate formica congregat, quod in hyeme comedat, ita dum sanus es orationes multiplica. Nam lecto affixus, aut morti proximus commodè non poteris. Ne tempus expectaueris, in quo *corpus quod corrumpitur aggrauat animam*, & peccator animaduersione

S. Hier. in epist. ad Marcellã.

S. Chrys. in illud Isa. Vidi Dominum.

Sap. 4.

uersione hac percutitur, vt vix memor sit sui, qui dum sanus esset, memor non fuit Dei. Anteuertit sapienter Dauid extremi huius incommoda temporis sic orans: *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Si non sapit precandi exercitium, fac quod prudentes ægri solent cibum fastidientes, inferunt sibi vim aliquam, delibare escas incipiunt, atque ita sensim appetitui resistunt. Vrgeto te similiter, indignare tibi tàm remisso, frigido, nauseabundo, quando alloquendus est Deus Rex Regum; tàm exerto contra & expedito, quando miscendus sermo est, etiam cum mimis & triobolaribus. Quo certiùs compos fias postulatorum, pete in Christi nomine, id est tanquã eius seruus ab eo missus ad rogandum, & iussus petere, & subnixus non proprijs sed eiusdem meritis. Caue affectum retineas alicuius peccati m. quia tales non exaudit, Io. 9. Psal. 65. *Iniquitatem si aspexi in corde meo non exaudiet Dominus.* Talium oratio est execrabilis Prou. 28. Potius te pœniteat, & statue seruare mandata de quibus Ioan. 15. *Si feceritis quæ præcipio vobis, quodcumq; volueritis petetis & fiet vobis.* Caue prætereà vnicum in terram genu ponas, ne sis Salomone mollior, quem vtrumq; flexisse constat 3. Reg. 8. indecorum illum rusticis relinque morem. Sacrorum tempore lustrans populum suum

Psal. 70.

S.Chry-

S. Chryſoſtomus, ſi quem inueniſſet in vnicum procidiſſe, baculo percutiebat eminens alterum, vt diſcerent omnes vnico non ſubſidere ante Deum, qui mille ſi tot haberent, coram mundi Regibus in terram ponerent. De perſeuerantia oranti neceſſaria dicam, l. 3. cap. de fortitudine. Nunc de adoratione.

Deum adorare eſt ſuſpiciendo ſummam eius maieſtatem ſe profundè ſubmittere, & ſubiectum fateri. Hoc ſola mente faciunt Angeli, quia expertes ſunt corporis; nobis autem contraria de cauſa incumbit genuflexionem addere, capitis inclinationẽ, humicubationem, aut alias deiectiones corporis, vt quoad vtramq; partem colamus eum, & ritu externo coram hominibus interiorem adorationis actum teſtificemur. Qui ſanè cum ſit vnus de religionis præcipuis frequẽter eſt vſurpandus, ne aliàs confundat nos in iudicio Rex Babylonis, de cuius iugi ſuperſtitione Daniel: *Erat quoq; idolum apud Babylonios nomine Bel*, & infra: *Rex quoq; colebat eum, & ibat per ſingulos dies adorare eum.* Dan. 14.
Eiuſdem actus forma his verbis cõſtare poteſt. *Æterne & ſumme Deus, ego N. indigniſſimus famulus tuus hic & nunc agnoſco ac profiteor diuinæ maieſtatis tuæ ſuper res omnes quæ ſunt vel eſſe poſſunt, eminentiam. Et cum tibi ius ſummum ſit in ſingulas, par eſſe vt humiliemur omnes ſub manu tua potentiſſima,*

te timeamus, te veneremur. In cuius rei fidem submitto caput, & flecto genua ad te Deum meum. Cæterùm ne Deo illudas, & quod profiteris verbo, opere destruas, mores indues protestationi huic consentientes, & intellectum voluntatemque constanter abnegabis in alius obsequium. Seruorum quoq; tuorum si aliquibus stipari te contingat, hîc habeto rationem, vtere tua in eos potestate, iube vt communem similiter Dominum adoratione colant, ne stando aut confabulando sacris in locis, reos se faciant, inuidiã tibi conflent, & habeas super illis peccatum. Christum adorando totum quod in ipso est complectere, præ oculis habens quod dicit
1. Ioan. 1. scriptura: *Omnis Spiritus qui soluit Iesum ex Deo non est.* Quis autem soluit, nisi qui eum credit, vel Deum esse solùm, vel hominem solùm, vel humanitate post habita solam in eo adorat diuinitatem? Vtique adoratione summa adoranda simul est eius humanitas, ius istud adepta per hypostaticam seu perfectissimam eius vnionem cum Verbi diuinitate, in vna eademq; persona quæ Christus dicitur.

Sequitur diuinum Missæ sacrificium, cui verissimam inesse rationem sacrificij, nec aliud Euangelicæ legis proprium posse assignari, non est præsentis loci ostendere; sed si Christianus sis idemq; Catholicus, suppo-
nere

nere mecum debes vt certissimum. Dixi de hoc argumento quæ visa sunt sufficere, in professione Cathol. fidei, & lib. 1. de notis certissimis veræ relig. cap. 14. §. 2. & 4. Quare ad alia gradum facio. Noueris primùm nō licere tibi illud alteri offerre quàm Deo, siue per te siue per alium: quia sicut Reges terræ certa quædam iura cæteris inconcessa sibi seruant ac retinent, vt leges condendi, reos capitis absoluendi, legitimandi spurios, cudendi monetam, priuilegia concedendi, inferendi bellū & indicendi; ita voluit Deus, vt sibi soli sacrificaretur. *Qui immolat Dijs alienis occidetur, præterquàm Domino soli.* Exod. 22.
Nec mirum cum sacrificium protestatio sit supremi in creaturas iuris ac dominij, etiam ad destruendum eas pro arbitrio; cuius tanti iuris capax est solus Deus. Possunt quidem interdum Missæ à nonnullis sanctis denominari, per quorum merita singulariter adiuratur Deus tempore sacrificij, non autem quasi ijs offeratur sacrificium. Si consecratus sis in sacerdotem, pudeat te non frequēter ac penè quotidiè Missam facere, quæ in sacris paginis ideò vocatur iuge sacrificium, quòd offerri frequentissimè debeat. Sed maximè in hac crebritate fidelis esto, si id requirant anniuersaria defunctorū, tibi commissa interiecto stipendio. Caue celebres in statu peccati mortalis. *Nullus sibi conscius mortalis*

Malach. 1. Dan. 11 & 12.

talis peccati, ait Trid. Conc. seſſ. 13. cap. 7. *quantumuis ſibi contritus videatur, abſq; præuia ſacramentali confeßione ad ſacram Euchariſtiam accedere debeat. Quod à Chriſtianis omnibus etiam ab ijs ſacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc ſancta ſynodus perpetuò ſeruandum eſſe decreuit, modo non deſit illis copia Confeſſoris.* Sint tibi veſtes ſacerdotales mundiſſimæ, aptèq; compoſitæ, geſtus item corporis, & verborum prolatio congrua, pia, grauis, ab omni vanitate libera. In priuatis Miſſis ſemihoram non exceſſeris, nec ita breuis ſis, vt non expleas. A communibus & receptis Eccleſiæ ritibus nec latum vnguem receſſeris ſeu prætermittendo receptos, ſeu nouos introducendo.

Deut. 17. *Non declinabis ad dexteram neq; ad ſiniſtram*, via regia progreditor: Sin autem ſis conditione Laicus, abſit vt per te præſumas rem ſacram facere. Nam ſi lepra percuſſus eſt

2. Par. 26. Ozias Rex, tale quid auſus, eſto incenſum quod adolere tentauit, vmbratile tantum ſignum eſſet ſacrificij de quo agimus, an non magnæ te pœnæ obijceres, ſi Miſſæ ſacris operaturus in medium proſilires? Relinquito munus hoc ſacrum veris ſacerdotibus. Satis per teipſum obtuliſſe videberis, ſi per alios. Nam neq; Rex Salomon per ſe vnquã ſacrificaſſe videtur, ſed per ſacerdotes, quomodo enim per ſe immolaſſet occidiſſetque boum

boum viginti duo millia, & ouium centum viginti millia. Non abnuo tamen quin per se potuerit, Propheta enim erat sicut & Dauid; licuisse autem Prophetis offerre sacrificium, ex historia liquet Heliæ, & Samuelis. Quod ad verborum formam eidem sacrificio offerendo opportunam, ea vtere quæ sequitur: *Suscipe omnipotens Deus, & clementissime Pater hanc immaculatam hostiam, quam ego N. indignus famulus tuus offero diuinæ maiestati tuæ per manum huius nostri sacerdotis, ad laudem & gloriam nominis tui, ad vtilitatem quoq; nostram, totiusq; Ecclesiæ tuæ sanctæ.* Sed & præsens aderis si potes cum offeretur, quia sic tibi magis proderit, & par est, vt quod nomine tuo geritur, à te præsente ratum habeatur. At fortè inquies, vocant me ad se negotia temporalia: nihil illis mihi crede incommodabis assistendo diuinis officijs. Paschalis Viues eques hispanus præcinctus ad conflictum militarem, tantumq; expectans classicum, audit in sacello à quo non procul distabat, signum dari ad Missam, eo se confert, cui cum piè interesset, initur certamen in quo apparet nõ vtcumq; præsens, sed ita vt singulariter emineat, magnamq; hostium edat stragem, cum tamen reuera in sacello preces vt dixi, funderet. Sed enim oranti in loco sacrificij Deus potentẽ in prælio Angelũ surrogauit. Sacri-

3. Reg. 8.

Osor. tom. 4 conc. de sacro aud.

Sacrificio finitimę sunt oblationes simplices, eo relatæ, vt per illas indicemus à Deo esse omne bonum, & quasi feudatarij in protestationem summi dominij, acceptorum saltem particulam diuinæ eius maiestati offeramus; quod quidem semper faciendum
2. Cor. 9. tibi est propensissimè, *non ex tristitia aut necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Ad deteriora ne confugeris cum Cain, sed delectum habeto meliorū Abelis exemplo,
Gen. 4. qui *offerebat de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum.* Quod nihil aliud sit melioribus substituere deteriora, quàm numen contemnere, ab ipso disce, cuius verba sunt: *Ad vos Sacerdotes, qui despicitis nomen meum.*
Malach. 1. Et infra: *Si offeratis caecum ad immolandum, nonne malum est? & si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuā.* Si calice aut veste sacra augere libet Ecclesiæ supellectilem, nec nomen appones tuum, meo quidem consilio nec insignia, nisi ad id causa aliqua grauis, & alieno potiùs, quàm tuo probanda iudicio te permoueat. Id quippè (cum nulla subest causa rationabilis, qualis esse posset, vt qui insignia illa vident, crebriùs orent pro ijs quorum sunt) vna ex parte olet vanitatem & ostentationē, à qua in religiosis maximè operibus abstinendum, & merito tuo multum detrahit apud Deum, qui

qui ait: *Te autem faciente eleemosynam nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Ex altera nihil aliud hoc videtur, quàm dominiū eius quod offers Deo, retinere tibi, & vendicare. Appositis siquidem insignibus solent Reges, Cantones, Respublicæ dominia sibi acquirere, atque ijs vti velut symbolo proprietatis. Hinc tanta laus Constantini Imperatoris, quod ex tot Ecclesijs & Basilicis à se ædificatis, nulli prorsus apponi seu insculpi nomen suum sustinuerit; nempè vt Deus qui videbat in abscondito redderet ei, nec aliquando diceret: *Amen dico tibi recepisti mercedem tuam.* Scio rationali summi sacerdotis insculpta fuisse nomina duodecim tribuum Israel in duobus lapidib' Onychinis, quos obtulerunt Principes; sed id factum est solo authore Deo non principibus, & priuatorum nomina non erant, sed ipsarū tribuum. Scio rursus in cap. 7. Num. expressa eorum nomina, qui obtulerunt phialas, & acetabula argentea 170. siclorū, nempè Naason filij Nadab de tribu Iuda; Nathanael filij Suaz de tribu Issachar, &c. sed neq; hi honorem hunc ambiuerunt; solus Moyses afflante Deo deferre illis voluit nihil tale cogitantibus. Si quod obtuleris, vsu sit consumptibile, idq; comedi videris à sacerdotibus, non ideò suspicere actum non esse religionis, cum vna ex parte offeratur

Matth. 6.

Ibid.

Exod. 28.

ratur Deo, ex altera faciat ad commodiorẽ sustentationem eorum, qui cultui eius mancipantur. Ne calumnieris & dicas commẽtum esse sacerdotalis auaritiæ. Scriptum est; *Primitias quas vouerunt, & obtulerunt filij Israel tibi dedi & filijs tuis, & filiabus tuis iure perpetuo: Qui mundus est in domo tua vescetur ex eis*, nec tamen repertus aliquando est de filijs Israel, qui expostularet aduersus legem hanc & consuetudinem, quasi profectam ex auaritia. Offers cœnam seruo amici tui, an non actus iste est amicitiæ, amicum ipsum tuum respiciens?

Num. 18.

Quod ad Votum, nihil leuiter voueris, quia sicut opis non est tuæ voti semel emissi obligationẽ excutere; ita quid agas, in quæ vincula libertatem tuam conijcias, maturè sanè est meditandum. Caue Voto subijcias aliquid per se malum. *Displicet Deo infidelis & stulta promissio.* Vndè Isidorus: *In malis promissis rescinde fidem, in turpi Voto muta decretum. Quod incautè vouisti ne facias, impia enim est promissio, quæ scelere adimpletur.* Huius generis fuit votum eorum, qui Act. 23. deuouerunt se neq; manducaturos, neq; bibituros, donec occiderent Paulum. Quos sanè adumbrant, quicumq; aliquid vouent in alterius detrimentum. Vt si præsumat vir vxore repugnante voto se obstringere perpetuæ castitatis, ita vt ne quidem reddat petenti

Eccles. 5.

Isid. in Syn. lib. 2.

tenti debitum. Reprehendit hoc in coætaneo quodam suo S. August. *Quod vouisti non solum non turbaremur, sed etiam prohiberemus implere, si fortè tua coniux hoc tecum suscipere animi seu corporis infirmitate recusaret. Nam & vouenda talia non sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi, & si præproperè factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quàm implenda promissio.* Huc referuntur vota, quæ licet visa sint rationi consentanea cum emissa sunt, posteà tamen deprehenduntur à ratione dissidere; non inquam impleri debent, sicut nec eiusdem generis iuramenta. Si anxius sis an voueris, nec vlla occurrat coniectura grauis quæ te vouisse dictet, existimare te potes à voto liberum. Idem iudicium si occurrant aliquæ, sed vicissim pro parte opposita nec pauciores nec leuiores. In dubio namq; melior est conditio possidentis suam libertatem, Sot. l. 7. de Iust. q.3. a.2. Suar. l.4. de voto, c.5. n.7. & seq. Quid si constet de voto, sed non de solutione voti? Tunc soluendū est votum, non secus ac debitū ciuile certum, pro quo vtrum adhuc creditori satisfeceris non tibi constat, aliàs iure suo frustrares illum. Si præsentias indoli tuæ futurum perdifficile, hoc vel illud votum exequi, sufficiat tibi prætermisso eo nondum concepto propositum boni operis; mereberis siquidem si feceris, S. August. epist. 45.

non peccabis si prætermiseris. Sin autẽ difficultas sit tantum extrinseca, quam pariunt socij mali inuidentes tibi bona & insultantes, persæpè iuuerit voto te obligare, ad hoc vel illud minimè faciendum, exempli causa ad non ludendum alea, nec in ludo aureos vno plures profundendos, nec cyphos in cœna exhauriendos plures tribus aut quatuor. Ita quippè vicinus grandi præcipitio reprimes te facilius,& efficacem in promptu exceptionem habebis contra importunas illorum preces. Quotiescumq; aliquid sub conditione voueris, ne sis anxius, nec te obstrictum puta, quandiu ea non implebitur, vbi impleta fuerit, caue sis in promisso perfidus,exequere quod tenueris. *Melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.* Clodoueus Franciæ Rex nondũ Christianus cum aduersus Alemannos consl gereret in ducatu Cliuiensi, iamq; vinci inciperet, memor adhortationam Clotildis vxoris suæ piissimæ, vt relictis idolis Christo vero Deo nomen daret, ita vouit: *Promitto tibi Christe quem adorat Clotildis vxor mea, si me ex præsenti periculo liberaueris, & desperatam iam victoriam mihi dederis, ero numinis tui cultor & seruus.* Mirum dictu, mox in fugam conuersus est hostilis exercitus, ex quo plerïq; occisi, alij perpetuum se suosq; Clodoueo submiserunt; cui nihil fuit antiquius, quàm

Ecclef. 5.

Bellef. in Clodoueo.

quàm vbi ad vxorem rediit, quid accidiſſet, commemorare,& initiari Chriſti baptiſmate. Si votum tuum ſit perſonale, vt peregrinandi, orandi, ieiunandi, vitam viuendi regularem, &c. per te ſolum teneris ei ſatisfacere, idq; citrà graue incommodum: Sin autem reale vt ſacellum extruendi, offerendi cereum, erogandi eleemoſynam, &c. per alios facere debes ſi potes, quod per te nequis. Si quid voueris, quo cum incompatibile ſit emiſſum iuramentum, ſequere potius voti legem: Siquidem non præſtando quod iuraſti, peccas duntaxat in debitam Deo reuerentiam; votum autem infringendo fidem prætereà violas, cumq; ob id minor ſit iuramenti obligatio, ceſſat in eo caſu. Nuncupati voti nunquam te pœniteat, quatenus conducit ad Dei gloriam, hoc enim ſcelus eſt; duci verò eius pœnitentia propter grauem adimplendi difficultatem, peccatum ad ſummum eſt veniale, modo tanta nō ſit, quę te exponat illius negligendi periculo. Vbi aliquid ſanctum, iuſtumq; voueris, interdictū tibi ſcito etiam appetitum efficacem rei cuiuſq; contrariæ. Exempli cauſa: *Vouentibus virginitatem, non ſolum nubere, ſed etiam velle nubere damnabile eſt.* Magna & excellentia vota, quo crebriùs apud te renouaueris, eo eris Deo acceptior, noua quaſi anchora cōſtabilies verſatilem voluntatem, ad memoriam

S. Aug. l. de bono Virg. c. 9.

riam reuocabis quæ illa sequitur, obligationem, & auxilium accipies de cœlo nouum, ad præstandum quod spoponderis. Ephori & cum ijs Lacedæmoniorum Reges instaurabant quotannis iuramenta de conseruandis Lycurgi legibus, & in Galliæ Capitolijs seu Parlamentis leguntur publicè ineunte quouis anno, quæ à iustitiæ ministris sunt obseruanda. Videtur mihi geminatum votum persimile purpuræ Romanorum, quæ à Græcis δίβαφα seu bis tincta dicebatur; ea porrò longè erat preciosior alia, quæ semel duntaxat colorem imbiberat.

Quod ad iuramentum, attende tibi ne frequens sit in ore tuo. *Iurationi non assuescat os tuum,* ait scriptura, *multi enim casus in illa.* Et infra: *Vir multum iurans replebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga.* Nempè iuramento non aliter vtendū quàm pharmacis, sola scilicet vrgente necessitate, extra quam sit sermo tuus *est, est, non, non,* vel his æquipollentia vt, verum dico, non mentior, ita planè est vt à me dicitur, non te illudo mendacijs, crede mihi, &c. *Quod enim abundantius est à malo est.* Hac formula inter affirmandum modestiaq; vsum legimus Apostolum Rom. 9. Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι. id est, *veritatem dico in Christo, non mentior.* Simplicius dici quid potuit? & vtendum esse monet illa Quintiliani senten-

Eccles. 23.

Matth. 6.

ſententia. *In totum iurare niſi vbi neceſſe eſt, viro graui parum conuenit, & eſt à Seneca dictum eleganter, non patronorum hoc eſſe, ſed teſtium.* Si videris parua in re non haberi tibi fidem, indignare ſi impunè licet, ac dicito. Ergo ne ſuſpicaris tibi à me verba dari? vade & vide tu, num ita ſit. Non abutar iuramẽto, vt nimiam incredulitatem tuam ſanem, dignamq; vituperio. Indignũ me fide cenſes, & ego te ampliori dictorum meorum confirmatione, quibus ſi iuſiurandum adderem, iniuriam mihi ipſi facerem non vulgarem. Inſiſtam itaq; S. Baſilij regulæ ſalutari: *Ipſam per ſeipſam veritatem proferre conare, nudis affirmationibus vtens. Qui non credit, detrimentum incredulitatis habeat. Turpe eſt enim ac ſtolidum, ſeipſum velut indignum fide accuſare, & iuramentorum ſecuritatem inferre.* Exemplum iuramenti neceſſarij eſt, ſi imperet illud Iudex, vel ſi in re graui non potes aliter tibi fidem facere, intereſt autẽ vt facias. *Quantum ad me pertinet iuro,* ait S. Auguſt. *ſed quantum mihi videtur, magna neceſſitate compulſus, cum videro non mihi credi ni faciam, & ei qui mihi non credit, non expedire quod non credit. Hac perpenſa ratione cum magno timore dico, coram Deo, aut teſtis eſt mihi Deus.* De contracta iurandi conſuetudine dolorem concipe, eamq; ſenſim exuere ſtude, & tunc non imputabuntur

Quintil. l.9.c.2.

S. Baſil. in Pſal.14.

S. Auguſt. ſerm.28. de Verb. Apoſt.

ad culpam iuramenta ſuperflua, quæ excidẽt non aduertenti. Vt vota ſic iuramenta rationi conſentanea, bona fide, & prima occaſione ſi commodè potes, & certum ijs tempus non præſtituiſti, in effectũ deducito. Quaſi à facie viperæ fuge periurium, quod tunc eſſe dicitur, quando vel affirmas iurando quod falſum eſſe cenſes, vel negas quod verum. Magna ſic Deo irrogatur iniuria, quia diuinum eius ſigillum ſiue teſtimoniũ furtim vt ſic loquar, accipitur, & applicatur confirmãdo mendacio, quo multum offenditur, cum ſit ipſe prima ſummaq; veritas. At peiero tantum ioci gratia, vel pro re leui, vel in alterius commodum. Nihil horum te poteſt à culpa vindicare. Non eſt iocus dicendus, vbi Dei maieſtas læditur. Iuramenti materia leuis auget potius delicti grauitatẽ quàm minuat, ob irreuerentiam quæ committitur, quando pro modico iuratur, cumq; veritas conſiſtat in indiuiſibili tota per quodcumq; mendacium deſtruitur, ac proindè in periurio quouis grauiſſima Deo iniuria irrogatur, quia dum adducitur in teſtem mendacij, mendax eſſe ſignificatur, atque ita veritate ſumma deſtitutus, vt notat Suar. l. 3. de Iuram. c. 4. n. 4. Impiè deniq; vt alicui conſulatur, iniuria Deus afficitur. Dicitur etiam peierare, qui ſe aliquid facturum iurat, nec tamen intendit facere; vel

intendit quidem, sed posteà facere prætermittit, nulla subſtante prætermittendi cauſa legitima, qualis eſſet, ſi verbi gratia poſterius intelligeres dignum non fuiſſe, vel iam non eſſe filium tanta pœna, quantum te iuraſti inflicturum; aut per ſe iniquum fuiſſe quod iuraſti. (Tunc nequaquam licet ad executionem procedere. Vndè Herodes, vt notat S. Ambroſius, ſaltatrici premium turpiter promiſit, crudeliter ſoluit. *Turpe quod regnũ pro ſaltatione promittitur crudele quod mors Prophetæ pro iuriſiurandi religione donatur. Quanto tolerabilius tali fuiſſet periurium ſacramento?*) aut deniq; bonum fuiſſe quod iuraſti, ſed minus quàm aliud cui ponit obicem. Neq; enim Deo cui magis ſemper placent meliora, acceptum eſſe poteſt hoc iuſiurandum; Cuius exemplum fuerit, ſi per Deum iures vxorem ducere; eo quod amplexato coniugali ſtatu ac pręterea conſummato, non licebit tibi ad meliorem tranſire, hoc eſt ad Regularem. Aliud eſt ſi reipſa tractes cũ ſponſa de futuro matrimonio, tunc iurare licebit te illud cum ipſa contracturũ, cum hoc ſit eius aſſecurationi neceſſarium, & ipſi iuretur non Deo.

S. Ambroſ. lib. 3. de offic. cap. 12.

De feſtorum crebritate nunquam quiriteris, quia vt nõ debent nimis multiplicari, ne incommodent perſonis miſeris victum ſibi quęrentibus labore manuum; ita multa

oportet esse, quia magnus est Deus, quem per ea colendum suscipimus. Quo argumento vtens Salomon magnum ei templũ ædificauit dicens. *Domus quam ædificare cupio, magna est, magnus est enim Deus noster super omnes Deos.* Ita fit vt eius gloriæ se inuidere demonstrent, quicumque aduersus frequẽtiam illam facilè expostulant. Sintne iusto plura an non, nec tuũ est nec meũ iudicare, sed Ecclesiæ sanctę seu Prçlatorũ à quibꝰ regitur. Et quoniã instituta sunt, vt in ijs colamus Deum solenniter, serio, sine impedimento; à seruilibus seu mechanicis operibus toto eo tempore abstinebis, eo quod hæc sunt, quæ cultui huic magnum obicem ponunt. *Duas res magnas præsertim*, inquit Cicero, *vno eodemq; tempore non dico agere, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest.* Nec tu solùm, sed quicumq; tibi subsunt ac seruiunt. Sic enim loquitur Dominus: *Non facies omne opus in eo tu & filius tuus, & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, & iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas.* Ne itaq; tibi blandiaris quasi culpæ expers & dicas, non ego sed seruus meus ligna cædit, terram colit, quia *quod quis per alium facit, per seipsum facere videtur*, flagellauit Pilatus Christum, non vtiq; proprijs, sed ministrorum suorum manibus. Cum Deus æquè serui tui Dominus sit ac tuus,

2. Paral. 2.

Cicero in Philipp.

Exod. 20.

L. ita autẽ ff. de admit. tut.

cur non ab eo quoq; in festo colatur? Crudelitatem prætereo, cuius notam incurris, non sinens seruum tuum modico illo tempore interquiescere, ac respirare, & aliquid de magna illa corporis contentione remittere, fractasq; graui ac diuturno labore vires reficere. Obseruaui sanè frequenter & comperi auaros & impios, qui ne lucelli alicuius iacturam sustineant, opera illa in festo faciunt, non euadere cæteris ditiores; sed interdum graues Deo pœnas ob id luere. Luit meo tempore Mussiponti in Lotharingia quidam molitor, qui cum sæpè admoneretur ne faceret diebus festis mechanicum aliquid circa pistrinum suum, nec abstineret tamen, ingens pars aggeris, circa quem in festo S. Matthiæ sese occupabat, in tibias eius decidit, easque confregit; ita vt per vitæ reliquum coactus sit ad templi fores stipem colligere, eoque venire sacro tempore, quo sponte noluerat. In vita autem S. Ioan. Eleemosynarij narrat Leontius Cypri Episcopus c. 47. fuisse sutores duos vnum semper indigentem, alterum rebus omnibus abundantem, ad quem ille. Vndè tibi tanta rerum vbertas? Quia inquit iugiter templum adeo, diuinis officijs præsentem me exhibeo, antè omnia Deum colo, & sic prouidente eo cuncta mihi suppetunt & adijciuntur. Idipsum & tu facito, nec dubita fore, vt similiter

militer benedictionē eius experiare. Quid contigit? morem gessit ille pio consilio, & sine intermissione benedixit ei Dominus. Seruilium operum nomine corporalia intellige, quæ nimirum exercentur corpore, & pro fine habent extrinsecum aliquid relatum in vtilitatē corporis. Huiusmodi sunt Agricolarum, Veredariorum, Latomorum, Sartorum, & aliorum id genus artificum opificia, sicut etiam iuxta probabiliorem sententiam Typographorum, Pictorum, Venatorum, & Militum; non autē saltatorum & Musicorum: quia & saltus & cantus ex sua institutione respicit animi bonum vel recreandi vel instruendi. Idem de scriptione locutioneq; iudicium; quibus esto affines videantur typographia & pictura, procul tamen differunt, cum ijs propositum non sit menti seruire, sed exemplaria effingere, siue ijs erudiatur mens siue non. Nec tamen ita dico in festo prohiberi opera seruilia, quin ad vitandum graue incommodū ea fieri permittat Deus, cuius *iugum suaue est, & onus leue.* Enimuerò ne subrepat illusio, & mentiatur iniquitas sibi, memineris semper in dubio consulere sapientes, & neq; ad dexteram declinare, neq; ad sinistram. Noueris præterea non sufficere ad festi rationem, si teipsum abstrahas ab eiusmodi operibus, nisi in religiosis aliquibus te exerceas,

Matth. 11.

ceas,

ceas, quorum gratia illa tunc prohibentur. Inter alia lustrare solebat S. Hieronymus memorias Martyrum. *Cum essem Romæ puer, inquit, & liberalibus studijs erudirer, solebam cum cæteris eiusdem pietatis & propositi, diebus Dominicis sepulchra Apostolorum & Martyrum circumire, crebròq; cryptas ingredi.* Quocirca simili tempore dabis te similibus studijs, Deum instanter deprecabere pro Regibus maximè & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agant, cum omni pietate & castitate. Agas eidem gratias pro tot acceptis beneficijs, & adorationis cultum exhibebis, & laudibus extolles summam eius maiestatem dicens exempli causa. *Gloria patri, & filio, & spiritui sancto,* &c. Ab ijs certè ducendum exordium, potius quàm à petitione docuit S. Basilius: *Orans non statim ad petitionem deuenias, quia si deueneris, detegeris proposi tum tuum, quòd necessitate compulsus Deum adoras. Vbi itaq; incipis orationem, incipe à glorificatione conditoris omnium. Gratias ago tibi Domine, quod patiens fuisti ob peccata mea, & vsq; ad hoc tempus me impunitum dimisisti.* Et infra: *Tunc deinceps pete, quod debes petere, non diuitias, terrenam gloriam, corporis sanitatem, sed regnum cœlorum* Potissimum autem diebus festis intereris diuino Missæ sacrificio iuxta præceptum Ecclesiæ. Audito

S. Hier. l. 12 in Ezech. cap. 40.

1. Tim. 2.

S. Basil. in Const. c. 1.

campa-

campanarum signo, quod existimare debes signum esse vocantis te Christi, moras omnes rumpe, qui vocatus à mortali Principe confestim lætusq; accederes. Si solennitas vna sit de præcipuis, expia mentem per exomologesim, posteàq; sacra synaxi refice, in qua est panis vitæ, qui de cœlo descendit, panis ille ἐπιούσιος, id est, super substantialis, qui vnicuiq; nostrum quotidianus deberet esse, multo magis quàm manna Iudæis. Ante finita mysteria ne discesseris, eo quod discedentium impatientia intolerabilis est plenaq; scandali. Non discedebant à suis Ethnici nisi absolutis, & publica præconis voce dimitterentur; adeò autem illis cedendum non est, vt ignomimosum valdè sit, si nihil boni præ illis faciamus. O lugendam ætatis nostræ inpietatem, vix pedem extulit qui discedit, cum finis est sacri, nec tamen eousq; expectare sustinet, adeò nauseat anima illius super cultu sanctissimo. Sed neq; videt, quanto se priuet emolumento, sacerdotis inquam benedictione sub finem dari solita, longè sanè efficatiore, quàm esset Patriarcharũ, à quibus quantoperè optarẽt filij sibi benedici, intelliges ex cap. 27. Gen. & cap. 9. Leuit. & 1. Reg. 1. Cũ suã impertiuisset Comiti de Monfort Cominæus Episcopus, classicum cecinit Comes, & cum 800. militibus inuasit, fregit, fugauit exercitum Aragonum,

gonum, in quo numerabantur nō pauciora 20000. Et nostro seculo Ioannes Austriacus accepta benedictione à Pio V. Pontifice maximo, non dubitauit in nauale prælium cum potentissimo Turcarū Imperatore Solymanno descendere, & ad Echinades insulas vulgò *Lepanto* (non quod sint ipsum Lepantum, sed quòd ei vicinæ versus occidentem) nobilissimam ex eo victoriam reportauit. Esto toto sacri tempore pietatis forma cæteris, odorque vitæ in vitam; Principum maximè hoc munus est, optimatum & diuitum, qualium exempla potenter in omnes vulgò transeunt, existimantes licere sibi, quidquid in ijs fuerit obseruatum. Quo in loco verfere cogita, cui quantoq; Domino sistaris, quidq; acturus veneris. Apud te dicito *spectaculum factus sum mundo, & Angelis, & hominibus.* 1. Cor. 4. Etiam in vespertinis horis videat te fidelis populus, quando laudatur idem Deus tuus in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus. An non benefactor tuus est ac conseruator horis pomeridianis, æquè ac ante meridianis, & cœnam ab eodem expectas qui dedit prandium? Cur non ergo etiam post meridiem, te sui cultorē sentiet?

Sacrificio affinia sunt Sacramenta, ad quę administranda si sis consecratus, sobrius esto, vt quid agas semper intelligas irritumq; non reddas sacramentum defectu debitę intentionis

tentionis atq; iudicij, aut temulentiam subita luas morte, vt olim Nadab & Abiu Leuit. 10. Cumque ferendum minimè sit, contaminatos labe peccati mortalis tractare sacra, & scandalo esse infirmis ignorantia fidei laborantibus, quibus vix videri magnum potest & sanctum, quod à talibus contrectatur, constitue te prius in bono statu per pœnitentiam. Scio non pendere sacramentorum vim à probitate Ministrorũ, vt definit Trid. syn. sess. 7. can. 12. & tales infirmos corrigendos, interim id ferè habent persuasum, quorum percuti conscientiã seuere cauet, Apostolus 1. Cor. 8. Quem publicè indignum noueris & indispositum, vide ne contuleris ei sacramentum. *Non dabis sanctum canibus.*

Matth. 7.

Sacramenti cuiusq; materiam & formam in Ecclesia Cathol. obseruari solitam ad amussim vsurpabis, & recordabere quid hæretico acciderit adulteranti baptismalem. Ita rem gestat narrat Nicephorus: *Cum quidam Episcopus Arianus cui nomen Deuterius baptizasset Constantinopoli quendam nomine Barbam extra formulam Ecclesiæ veluti traditionem abolens & dicens. Baptizetur Barbas in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto, ecce vnda quæ in sacro lauacro erat, repente disparuit.*

Niceph. lib. 16. cap. 15.

Vicissim si Laicus sis, ad Sacramẽta quæ viuorum dicuntur esse, hoc est, ad Confirmationẽ, Eucharistiam, Extremam vnctionem,

nem, Ordinem, & Matrimonium, sic affectus accede, vt prudenter te arbitreris in statu esse gratiæ. Nam similiter omninò dedecet ab indignis sacra suscipi, dicente Apostolo: *Qui manducat & bibit indignè, iudiciũ sibi manducat & bibit.* 1. Cor. 11. Ad duo autem reliqua Baptismum & Pœnitentiam, quia Sacramẽta sunt mortuorũ, seu eorum qui solent esse diuina gratia destituti, dispositio eiusmodi non requiritur, ne id habere cogantur fideles antè illorum susceptionem, quod in ea quærunt, assequuntur, & recipiunt. Exigitur tamen præparatio, quam habere possunt peccatores. Vndè Iudæis qui Christum crucifixerant, & de via vitæ interrogabant, respondit S. Petrus intendens vt baptizarentur: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in remissionem peccatorum.* Act. 2. Vides præmitti pœnitentiæ virtutem Baptismi sacramento. Quod ad vsum ipsiusmet Sacramenti pœnitentiæ. Inuocato diuino lumine discute conscientiam tuam, vt vbi lapsus sis ab vltima confessione, intelligas. Hinc concipe animo dolorẽ serium de peccatis tuis omnibus, objiciendo tibi diuinam illam summamque Maiestatem, quam peccando lædere ausus es & contemnere. Huic vni per peccatum displicuisse sit tibi dolendi causa omnium prima ac potissima, non pœna temporalis, sed neq; æterna, cui te fecere delicta

delicta tua obnoxium. Non iactura cœlestis gloriæ, & id genus alia, vt potè secunda, & longe inferiora. Eadē rursus peccata quātum venire in memoriam poterunt, iuxta Christi legem, fideliter confitere proprio eius in terris vicario primitiuorū more Christianorum, qui Act.19. *Veniebant confitentes, & annunciantes actus suos.* Non vtiq; actus bonos quod proprium est iactantiæ Pharisaicæ, sed malos quod pœnitentiæ, idq; vulgò non publicè ad occurrendum scandalo infirmorum, sed occultè ad aurem. Nullum de grauioribus seu lethalibus memoriæ occurrentibus à te vult Deus retineri, qui ait:

Isa. 61. *Ego Dominus dilgens iuditium, & odio habens rapinam in holocausto.* Faciendū quod dicebat Moyses: *Cuncti greges pergent nobiscum, ne vngula quidem remanebit.* Nempè cur vnius potius à te contracti reum te cōstitues, in sacro illo tribunali, quàm cæterorum? Vulnera sua omnia prodere Medico debet, qui curari vult ab omnibus. Nulla te verecundia, nullum Dæmonium mutum loqui

Eccles. 4. prohibeat. *Ne confundaris pro anima tua dicere verum: Est enim confusio adducens gratiam.* Si graue tibi videtur vni aperire homini quod perpetrasti, quanto erit grauius pro eo cunctis manifestato in magni die iudicij æternum subire supplicium? Sapientis est de duobus malis minus eligere. Quid?

quod

quod te non puduit coram multis committere, iam pudebit ad aurem deferre talis silentiarij? aut legem diuinam quę hoc iubet, calumniaberis quasi intolerabilem? Quid minus exigere à te diuina iustitia potuit, quàm vt te reum cognosceres, & sicut Dauid confitereris aduersum te iniustitiam tuā? vtq; indè orta verecundia frænum tibi esset in futurum, & maioris cautelæ occasio, & pars benè magna expectatæ à te satisfactionis? Esse benè magnam tradit S. August. l. de pœnit. *Repræsenta*, inquit, *vitam tuam Deo per Sacerdotem, præuenito iudicium Dei per satisfactionem. Multum satisfactionis obtulit, qui erubescentiæ dominans nihil eorum, quæ commiserat, nuntio Dei denegauit.* Et quia vt integrè rectèque confitearis, opus sæpè est quæri à te varia; Sacerdos autem viros morosos aut primarios interdum non audet interrogare, adde illi hac in parte animum, si huius ordinis sis, & pete vt suo iure tecum agat, eademq; confidentia & libertate admoneat, vel etiam reprehendat, qua cæteros. Quære tibi pium & prudentē, quia si talis sit, adeò nō te minoris faciet quā prius etiam narrantem grauia, vt ex aduerso tanto pluris facturus sit, & ad malum tuum ingemiturus, quanto te seueriorem sentiet tui accusatorem. Præter dolorem de quo suprà, concipe (antequā consequare absolutionis

 benefi-

beneficium) melioris vitæ firmum propositum. Veniant in mentem tibi verba Domini, Ioan. 5: *Iam noli peccare ne deterius aliquid tibi contingat.* Relapsum semper pœna sequitur solita grauior. Vndè ait quidam: *Post mihi non simili pœna commissa luetis.* Ergone suis more & canis reuertere ad volutabrum luti & vomitum? Aut blandieris tibi de aqua pœnitentiæ, qua liceat animi sordes siue culpas quantumuis iteratas eluere. Enimuerò certũ pœnitendi spatium quis sibi promisit? Ergone quia longanimis est Deus obstringes te nouo scelere? aut facilè præsumes postquam sic ex malitia peccaueris, adfuturum tibi dolorem verum? Quid prodest animum iam iam repurgatum Smigmate & sapone pœnitẽtiæ, repetitis iisdem vitijs mox conspurcare? *Expoliaui me tunica mea,* dicebat illa, *quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Addit S. Paulus: *Si quæ destruxi iterum hæc ædifico, præuaricatorem me constituo.* Et rursus: *In Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium, sed noua creatura.* Hinc tanta laus Dauid Regis, B. Petri, & B. Magdalenæ, quod nunquam ad vomitum redierint. Hoc resipiscendi propositum fuisse tibi serium, vix persuaseris, si statim ad pristinos te mores transferas. Vt taceam, quod resorberes illos conscientiam percussurus sis in-

Cant. 5.

Gal. 2. & 6.

firmo-

firmorum plurium, quibus facile in mentẽ veniet. *Hic si non esset hypocrita, si non contentus externa specie pietatis de necessaria ad hoc sacramentum dispositione esset sollicitus, aliam profecto vitam sensim viueret.* Vel *quorsum sacramenta frequentauero, ex quibus vt in tali videre est, tàm parum vtilitatis percipitur?* Vide itaq; à te vt fias alius, & quidem quamprimùm poteris, ne illudas Deo cui hoc in eodẽ Sacramẽto, quodammodo spopondisti per sanctum illud propositum vitæ melioris. Non dicas, in futurum sapiam, & omninò recedam à prauis meis consuetudinibus:

Non est crede mihi sapientis dicere viuam. *Martial. ad Iulium.*
Sera nimis vita est crastina, viue hodiè.

Admittè vltrò impositam tibi pœnitentiam, nisi ad manum tibi sit detrectandi causa euidens. Iudicium in re propria ne tibi facilè arrogaueris. Quidnam è re tua sit, exploratius multò est Medico spirituali, quo ad te sanandum Deus vtitur. Eandem exiguam potius interpretare quàm nimiam. In Mutio Sceuola culpa nõ fuit quod aberrauerit occidens Porsennæ Regis loco alterum, & tamen errorem hunc vindicare statuit, & conatus est pœna grauissima, dexteræ inquam lenta adustione. O quàm vtilè est in hac vita satisfacere, vbi multùm redimitur modico pretio, nec expectare futuram, in qua cum peccatoribus summo iure agitur.

beneficium) melioris vitæ firmum propositum. Veniant in mentem tibi verba Domini, Ioan. 5. *Iam noli peccare ne deterius aliquid tibi contingat.* Relapsum semper pœna sequitur solita grauior. Vndè ait quidam: *Post mihi non simili pœna commissa luetis.* Ergone suis more & canis reuertere ad volutabrum luti & vomitum? Aut blandieris tibi de aqua pœnitentiæ, qua liceat animi sordes siue culpas quantumuis iteratas eluere. Enimuerò certũ pœnitendi spatium quis sibi promisit? Ergone quia longanimis est Deus obstringes te nouo scelere? aut facilè præsumes postquam sic ex malitia peccaueris, adfuturum tibi dolorem verum? Quid prodest animum iam iam repurgatum Smigmate & sapone pœnitẽtiæ, repetitis iisdem vitijs mox conspurcare? *Expoliaui me tunica mea,* dicebat illa, *quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Addit S. Paulus: *Si quæ destruxi iterum hæc ædifico, præuaricatorem me constituo.* Et rursus: *In Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium, sed noua creatura.* Hinc tanta laus Dauid Regis, B. Petri, & B. Magdalenæ, quod nunquam ad vomitum redierint. Hoc resipiscendi propositum fuisse tibi serium, vix persuaseris, si statim ad pristinos te mores transferas. Vt taceam, quod resorberes illos conscientiam percussurus sis infirmo-

Cant. 5.

Gal. 2. & 6.

firmorum plurium, quibus facile in mentē veniet. *Hic si non esset hypocrita, si non contentus externa specie pietatis de necessaria ad hoc sacramentum dispositione esset sollicitus, aliam profectò vitam sensim viueret.* Vel *quorsum sacramenta frequentauero, ex quibus vt in tali videre est, tàm parum vtilitatis percipitur?* Vide itaq; à te vt fias alius, & quidem quamprimùm poteris, ne illudas Deo cui hoc in eodē Sacramēto, quodammodo spopondisti per sanctum illud propositum vitæ melioris. Non dicas, in futurum sapiam, & omninò recedam à prauis meis consuetudinibus:

Non est crede mihi sapientis dicere viuam. *Martial. ad tollum.*
Sera nimis vita est crastina, viue hodiè.

Admittè vltrò impositam tibi pœnitentiam, nisi ad manum tibi sit detrectandi causa euidens. Iudicium in re propria ne tibi facilè arrogaueris. Quidnam è re tua sit, exploratius multò est Medico spirituali, quo ad te sanandum Deus vtitur. Eandem exiguam potius interpretare quàm nimiam. In Mutio Sceuola culpa nō fuit quod aberrauerit occidens Porsennæ Regis loco alterum, & tamen errorem hunc vindicare statuit, & conatus est pœna grauissima, dexteræ inquam lenta adustione. O quàm vtilè est in hac vita satisfacere, vbi multum redimitur modico pretio, nec expectare futuram, in qua cum peccatoribus summo iure agitur.

Quanto efficaciora sunt opera quę in Sacramento imponuntur, quàm quæ vltrò assumuntur? Pertinet quidem ad sacerdotem vbiq; perpendiculum adhibere prudentiæ, & in pœnitentijs imponendis deficere potiùs, quàm excedere; sed ad te vicissim non facilè quiritari. Quod non soluis in præsenti seculo, solues vtiq; in altero, idq; non sine vsuris maximis. Si quid iuberis restituere, actutùm si potes restitue, nihil non tuum rebus tuis adhæreat, fieri non potest vt ditescas alienis, quia si aliorum sunt, tuæ non sunt. Vndè *Bona nostra*, ait lex, *intelliguntur deducto ære alieno.* Si mandatum accipis concubinam vt domesticam eijcias, noli refragari, edicto tàm iusto quantocyus morem gere. Sit tibi tandem hoc Sacramẽtum per quàm familiare, in quo repullulantes culpas tuas eluas. Sit veluti claua Herculis, qua renascentia hydræ capita citò conteras ac prosternas.

L. non possunt. ff. de iur. fisc.

Familiarem quoq; tibi facito sacræ vsum synaxeos, sed proba te prius per pœnitentiæ Sacramẽtum. Communicaturus fidem exere, & quàm certò credis non potuisse mentiri Christum: tàm constet tibi quem suis in cœna exhibuit discipulis, & deinceps in Ecclesia sua voluit exhiberi, verum esse corpus eius, cum disertè de eo dixerit, *hoc est corpus meum*, non autem *hoc est figura corporis mei.*

Et

Et mox *quod pro vobis traditur;* scis autem verum fuisse pro nobis traditum. Nec vllibi scripturam dicere, per corpus intelligi debere figuram corporis. Exere te pariter in actu charitatis cuius formam protuli cap. 7. Non desit humilitas, quæ suggerat stare te procul à sanctimonia, quam suo iure postulat cœlestis hæc ambrosia, tametsi Christus pro sua pietate contentus sit ea, ad quam extendit sese facultas nostra. Arma depone si accinctus es aliquibus, nec imitare Caluinistas, qui gladiati ad liba sua procedunt. Rectè, cum sint profanissima; conuenire autẽ debet patellæ operculum. Ad eandem diuinam Eucharistiam genuflecte, nisi corporis obstet infirmitas, & accede in honesto habitu, ieiunoq; stomacho. Nam vt scribit S.August. *Ad honorem huius Sacramenti spectat, vt in os hominis intret, nullo adhuc cibo aut potu infectum.* Ne mali consulas, quod tibi Laico porrigatur sub sola panis specie; tùm quia totum nihilominus Christum accipis, (quia totus sub vtraque continetur, vnde ait de eo quod manducetur Ioan. 6. *Qui manducat me.* & *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane,* &c. nec iam ab eius carne sub specie panis exhibita separari sanguis potest propter immortalitatem, de qua Rom. 6. *Christus iam non moritur, mors illi vltra non*

S. August. epist. 118.

dominabitur,) & consequenter tantum ad te gratiæ deriuatur, quãtum si communicares sub vtraq; specie: tùm quia in communione sub vini specie data rusticis, infirmis, senibus & laicis alijs multę contingunt irreuerentię, vomitiones præsertim & liquoris sacri effusiones, quę nisi ea suppressa vitari nequeunt, decet autem vt omnia *honestè & secundum ordinem fiant* iuxta præscriptum Apostoli 1. Cor.14. Sicut etiam ad vitanda incommoda quæ quondam resultabant, cum paruuli ad sacram hanc mensam admitterentur (admissos enim fuisse testantur S. Clemens Papa, lib. 8. Const. c. 20. S. Cypr. serm. de lapsis. S. August. lib. de Eccles. dogmat. cap. 52.) hodie non admittuntur, ne apud sectarios quidem. Concludam si monuero, vt magna semper reuerentia prosequare augustissimũ hoc Sacramentum, siue cum in templo requiescit, siue cùm defertur ad ægrotos vel publicè circumfertur. Qui magnam illi exhibuit Rudolphus Austriacus Comes Habspurgensis, euehi cum familia sua à Deo meruit ad Imperatoriam dignitatem.

De reuerentia dum loquor, vide vt debita prosequare etiam alias quascumq; res sacras; Caput aperito templum præteriens. Pudeat peccatis inquinatum lethalibus hoc est sordibus omnium grauissimis eo pedem inferre, qui luto scatens Regiam non aude-

rẹt

ret intrare, nec Principis sui mortalis oculos obiecto tali offendere, displiceant tibi saltē peccata eiusmodi, quæ nondū eluisti. S. Maria Ægyptiaca dum adhuc scateret vitijs, nec vllam de pœnitentia cogitationem suscepisset, inferre se volens Ierosolymæ cum cæteris in ædem sacram, ter occulta vi repulsa est, nec antè potuit, quàm ad se rediens, & B. Virginē orans, cuius imago ante tēpli fores prostabat, id impetrauit. Caue ibi nugeris, spacieris, rixeris, aut turpe quid agas: Nec canes vnquam eo introduxeris, nec catulos; quia animalia sunt inquietiora multo & spurciora, quàm indè ab actæ à Christo oues & boues. Ioan. 2. Quiescunt rarissimè, & cū non quiescunt cursitant, si non cursitant colludunt, si non colludunt latrant, si non latrant lasciuiunt, si non lasciuiunt stercore pauimentum inficiunt, vel fœdissimo lotio altarium antipendia preciosa contaminant. Tale aliquod pecus inducere in Meschitas Turcicas capitale est. Sacras reliquias venerari disce partim à Leone illo qui 3. Reg. 13. non dico cadauer viri sancti, sed ne quidem eius asellum ausus est lædere vel contingere; partim ab infortunijs Leonis Imperatoris nacti patrem Copronymum, & Clodouei II. Franciæ Regis: Quorum ille in deprędatione templi cuiusdam nobilissimam sancti vnius coronam capiti suo ausus imponere, *Sigebert. in Chron.*

 subitò

Bellef. in Clodo-uae 2. subitò febri correptus est, sensitq; incendi sibi caput scatens vndiq; pustulis, & breui inter viuos esse desijt. Hic verò, quòd apud S. Dionysium præsumpsisset contrectare proprijs manibus sancti huius ossa, in amētiam incidit. Seruetur item honor debitus vasis, personis, cæremonijs, & scripturis sacris. Nam quod ad vasa, ne Leuitis quidem licebat ea proximè tangere, quæ erant tabernaculi. *Num. 4.* *Intrabunt filij Cath, vt portent inuoluta & non tangent vasa sanctuarij.* Balthasar Rex Babylonis ad profanam mensam suam adhibens ea, quæ pater eius abstulerat de templo Salomonis, mox in pœnam regno vitaq; priuatus est. *Eadem nocte interfectus est Balthasar Chaldæus, & Darius Medus successit in regnum.* Athalia similiter quia eiusmodi vasis eousq; abusa est, vt ex ijs ornauerit templum Baal 2. Paral. 24. nihilo felicius ex hac vita migrauit: *4. Reg. 11.* *Imposuerunt ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum iuxta palatium, & interfecta est ibi.* Quod ad personas, vngebantur in lege veteri tria hominum genera, Sacerdotes, Prophetæ, & Reges; sed ita vt vnctio Sacerdotū sicut partibus constabat longè pluribus, ita multo esset cæteris angustior: Postrema regalis erat, quā tamen sic reueritus est Dauid, vt nunquam præsumpserit mittere in Saul manus, hostem alioquin capitalem. *1. Reg. 14.* *Non extendam*

tendam, inquit, *manum meam in Dominum meum, quia Christus Domini est.* Quid fecisset, si Saul de numero fuisset Sacerdotum eiusdẽ legis? quid si Euangelicæ longè præstantioris? Cum iussisset idem Saul impijs seruis suis, irruere in Abiathar & alios Sacerdotes, negarunt fortiter id se facturos. *Noluerunt serui Regis extendere manus suas in Sacerdotes Domini* adeò intelligebant, qui etiam erant fortunæ mediocris, quantum honoris talibus deberetur. Superbi illi quinquagenarij quod arrogantius Heliam Prophetam fuissent allocuti, igne de cœlo consumpti sunt: ab vrsis verò discerpti pueri duo supra quadraginta, quod Elisæum eius discipulũ caluum appellassent. Volens Saul Samuelem Prophetam retinere à se recedẽtem, apprehendit pallium eius, & lacerauit, mox autem audiuit: *Scidit Dominus regnum Israel à te hodiè, & tradidit illud proximo tuo meliori te.* Quod ad cæremonias seu ritus Ecclesiæ, similes dici possunt tàm caprinis illis pellibus, quæ licet in speciem contemptibiles tegebant arcam fœderis, & conseruabant; quàm ipsimet arcæ, quę extrinsecus vilis, aurea tota erat intrinsecus. Descenderunt magna ex parte ab Apostolis, & in suę recessu significationis mira continent; Vtinam solum enuclearentur diligenter à Concionatoribus, & religiosè à Sacerdotibus v-

1. Reg. 22.

4. Reg. 1. & 2.

1. Reg. 15.

ſurparentur, mirificam indè conſolationem plebs fidelis acciperet, ſicut & Valens Imperator, de quo S. Greg. Naz. *In die luminariū quando populus omnis in Eccleſiam conuenit, ingreſſus, vbi ordinē, pſalmodiā, cæremonias ritè celebratas, aras omni decore & reuerētia cultas, populum deniq; omni deuotione aſtantem vidit, admiratus eſt.* Sed quamuis quid ſibi velint, aut quo ſpectent nemo doceat, perge nihilominus probare illas & ſuſpicere. Nullum dabis mihi rerum genus, in quo non ſint obſcura plurima; in naturæ operibus, in diuinis literis, in iure ciuili vbi legimus. *Non omnium quæ à maioribus conſtituta ſunt, ratio reddi poteſt.* Imò addit: *Rationes eorum quæ conſtituuntur, inquiri nō oportet, alioqui multa ex ijs quæ certa ſunt ſubuertentur.* Quod deniq; ad diuinas literas, non reueretur illas, ſed habet ludibrio, qui hæreticorum more ſenſum affingit illis ei contrarium, quē Catholica probat Eccleſia; vel transfert in res magicas, in nugas & iocos ſeculares. Si nihil Deo dicatum ad humanos eſt vſus transferendum, quanto minus Dei verbum? Si nec principibus Laicis vti licebat vnguento ſacerdotum dicente Deo: *Caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compoſitionem eius non facietis aliud. Homo quicumq; tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo.* quanto minus diuinis literis ad

S. Gregor. Naz. in Vita S. Baſil.

L. non omnium ff. de legib.

Exod. 30.

ad nugamenta? Scribunt Iosephus 12. Antiq. 2. & Euseb. lib. 8. præpar. cap. 1. interroganti Ptolomæo Philadelpho, cur diuinarũ literarũ nulli profani autores meminissent, nihil sumpsissent ex ea, nec fuissent interpretati, respõdisse Demetrium Phalereum, quosdam tentasse, sed à Deo percussos fuisse velut indignos, inter alios Theodorum quẽdam tragœdiarum scriptorem lumine orbatum, vbi primum tentauit ex ijs quædam in sua transferre poemata.

§. 3. Sicut ad constitutionem hominis necesse est corpus & animam concurrere, ita vt nequaquam sufficiat pars vna sine altera: ita actus religiosus vt sit numeris suis absolutus, constare debet extrinseco & intrinseco. Illud sanè Deo sine isto nõ satisfaciet, qui vt spiritalis est substantia, spiritu pręcipuè adorari cupit & coli Io. 4. Atq; hinc est cur apud Isaiam expostulet aduersus eos, qui exterioribus solùm insistebant religionis partibus. *Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longè est à me.* Isa. 29. Istud vicissim sine illo quàm erit imperfectum? Nam vt concedam cultum intrinsecum esse extrinseco potiorem, illo tamen indiget vt complemento, sicut & folijs floribusq; fructus arborum. Indubiè vtraque nostri parte, corpore inquam & anima colendus est author vtriusq;. Hoc profitetur

D auid

Psal. 102. Dauid his verbis: *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius*, & B. Paulus istis alijs *orabo spiritu* (id est
1. Cor. 14. voce) *orabo & mente*. Vt non dicam interiores actus nostros non erũpere solùm in exteriores sponte quadã & naturæ lege (sicut latentes affectus corporis prodere se cõsueuerunt per signa exteriora) quæ causa est cur difficile sit simulare vel dissimulare diu, & seruare secretum; sed etiam intendi accessione exteriorum, eo quod animus excitans sese ad istos adijciendos, attendit sibi magis, & conatur operaturque intensius. Vt prætereä taceam proprium esse Nouantium exteriorem illum religionis cultum oppugnare & negligere, proindeq; Catholici muneris, etiam huius habere rationem, ac memi-
Luc. 11. nisse verbi Domini: *Hæc oportuit facere & illa non omittere*. Quanquam ne ipsi quidem Nouantes ab exterioribus omnib⁹ abstinẽt: nisi fortè nunquam genu ponunt, nec voce verba enuntiant; qui ritus sine dubio de numero exteriorum sunt, quos sugillant. Nisi item respondeant non assumi exteriores tanquam partes diuini cultus. Sed si ita est, superflui ergo sunt, olentq; superstitionem, cur ergo non resecantur? Cur eos nõ prætermittunt hi cathari, orbisq; vt iactant reformatores, qui nihil peregrinum, nihil à Deo non præceptũ diuino cultui putant admiscendũ. Qua veritate dicere Deus potuit

loco

loco ante citato de externo cultu loquens: *Populus iste labijs suis glorificat me?* An potest *Isa. 29.*
Deus glorificari actu aliquo, & non coli?

§. 4. Quemadmodum ad Agricolæ spectat prudentiam, agrum suum à spinis repurgare alijsq; eiusmodi quisquilijs, quibus vel suffocatur semen bonum, vel prohibetur accipere incrementum: Ita virum probum de religiosis actibus cogitantem abstinere oportet à veris quibusque superstitionibus, tanto nocentioribus, quanto ægrius ab actibus illis discernuntur, & incautos fallunt sui specie. Superstitio falsi cultus dicitur, qua honor soli vero Deo debitus, in falsum Deũ seu creaturam transfertur, siue explicatè vt in Idololatria & aperto Dęmonis cultu vsuvenit; siue implicitè quod fit quando per diuinationem à creatura aliqua scire certò volumus, quod docere solus verus Deus potest: Aut per Magiam moliri aliquid interiecta creatura, quod ab eiusdem Dei virtute pendet, puta resuscitare mortuum. Aut opera vti Dæmonis ad aliquid, cum quo interdicitur nobis omne commercium, non modo quia fallacissimus est, & insidiatur nobis, sed etiam quia nunquam sine præiudicio diuini cultus, quippiam facit alicuius gratia. Certè cum sit capitalis Dei hostis, & nemo seruire possit duobus sibi aduersantibus, hoc ipso quis à Deo recedit, quo ei adhæret.

Inimi-

Inimicus meus is etiam est ait lex *liberi*, cap. de inoffic. testam. *qui versatur cũ inimicis meis.* Item superstitio est per vanam obseruãtiam expectare, ab eadem creatura certos vitę nostræ euentus & directiones, qui haberi non possunt; cum Deus solus sit in cuius manu versatur vitæ totius nostræ cursus atque dispositio. Quibus proindè modis omnibus in religionem peccatur, & habetur creatura Dei loco. Labefaciunt sese hoc delicti genere Venefici, Oracularij, Necromantici, Aruspices, Augures, Sortiarij, Iudiciarij, Temporarij, qui scilicet dies, menses, annos obseruant, non ad Dei cultum, sed ad directionem rerum suarum; nec habita ratione cœlestis influxus, sed præcisè anni, mensis, diei, vel horæ quia talis est, exempli causa qui singulariter obseruant pluatne in die conuersionis S. Pauli & S. Vrbani, vel herbas colligunt ipso die S. Ioannis Baptistæ sacro, aut credunt quosdam dies esse ad iter vel negotiationem aptiores, vel equis venã aperiunt in die S. Stephani. Item qui certo vtentes ritu circa elementa aspirant ad arcanam aliquam notitiam. Inter quos nullo modo reponendi sunt Veneti, licet elementum aquæ seu mare iniecto annulo quotannis sibi despondeant, quia id non faciunt occultæ scientiæ adipiscendæ causæ; sed in dominij sui argumentum, & memoriam naua-

Delrio l. 4. disq. cap. 2. q. 6. sect. 3.

lis

lis pugnæ, ex qua Sebaſtiano Ziano duce reportarunt victoriam, & triumpharunt de Othone filio Friderici Ahenobarbi, captũque obtulerunt Alexandro III. Pontifici, qui Venetias profugerat. Tum enim Ziano Pontifex annulum de manu ſua detractum obtulit dicens; *Authoritate mea hoc annulo fretus Oceanum tibi ſubijcies, & quotannis tibi poſterisq́ eo die, quo hanc victoriam pro Eccleſiæ defenſione obtinuiſti, deſpondebis mare, vti ſciant omnes maris dominium tibi conceſſum, quia ſedis Apoſtolicæ tuendæ curam & ſtudium fideliter ſuſcepiſti. Sit hoc tibi quaſi pignus benedictionis, & ſecundæ ſortis in futurum.* Villamont. l. 4. peregr. c. 34.

Exempla curationum Magicarum ſunt, in quibus interrogatur de colore ægri animalis, vel animal ſanari iubetur *tàm verè quàm Ioſeph*, &c. vel in quibus dicitur *antè par antè*, vel alligatur idem pecus plantæ, quæ nondũ fructum tulit, vel brachium funiculo laneo, vel incutitur fortiter pes animalis dicendo *conſummatũ eſt* vel in ampullam vitreamin-ijcinntur aliquot grana hordei: vel Miſſæ tẽpore tanguntur dentes pronunciato certo verſiculo, vel febrientis manus, cũ hac forma verborum: *Æquè facilis tibi ſit hæc febris ac*, &c. vel ægro cibus in catino porrigitur hæc alia inſcripta præferente, *guſtate & videte quòd ſuauis eſt Dominus*, (nam hunc queq; ritum vt plurimum eſſe magicum, & ſuper-

ſuperſtitioſa intentione adhiberi docet inter alios Delrius l.9.diſquiſ. q.4. ſect.8.) vel ſtante ægro verſus ortum feria ſexta, & expandente manus inſtar crucifixi dicitur: *Hodie dies eſt, qua Dominus Deus ad crucem acceßit.* aut petitur eiuſdem ægri zona, induſium, vel capillorum particula mittenda in profluentem, aut etiam adiuratur infirmitas, vt vltrà mare ſe recipiat; aut ſanguis ne amplius fluat, ſed fixus hæreat; aut tenetur in vulnere digitus addita ſententia. *Christus natus eſt in Bethleem;* aut ſigno crucis piiſq; precibus adduntur nomina barbara, nihilue ſignificantia; aut inſuſurrantur certa verba equi claudi auribus, aut in nodum eiuſdem cauda componitur. Hæ inquã & ſimiles curationes omnes magicæ, & à Diabolo ſunt. Nam cũ in illis verba vel ritus aſſumãtur, qui neq; ex diuina inſtitutione & promiſſo; neq; vi ſua naturali, neq; ex inſtitutione & precib⁹ Eccleſiæ facere id poſſunt, ad ꝙ referuntur, reſtat vt efficaciam habeant ab arcana operatione Dæmonis, qui ſuggeſſit & commẽdauit illos ſuis mancipijs, pactuſq; eſt ſe ijs interpoſitis operaturum. Aquæ luſtralis, Agnorum cereorum, & aliorum Sacramentalium quibus catholica vtitur Eccleſia, diſſimillima eſt ratio. Quia ſicut illa vim à Chriſto accepit excommunicandi & maledicendi, quæ maledictione digna eſſe iudicauerit,

uerit, multò vtique magis benedicendi. Et sicut maledicendo potest à Deo impetrare creaturis quibus vtitur, virtutem insolitam; vel si mauis, vt Deus ad illarum applicationem hos & illos effectus edat, vt perspicuè liquet ex cap. 5. Num. vbi aquæ super quas orauit Sacerdos & maledicta cõgessit, computrescere faciunt femur fœminæ pollutæ adulterio, quæ se negat adulterasse, innocenti autem & mundæ nihil damni afferunt: Ita authoritatem habent impetrandi, vt vtentes piè & reuerenter rebus quas benedicit, id est super quas ad certos effectus vtiles & necessarios deuotissimè Deo supplicat, tales effectus si expedire videbitur, subsequantur. Age, cui magis quàm eidem Ecclesiæ hoc est sponsæ suæ dilectissimæ virtutẽ hanc Christus contulerit? Si ea donatos legimus sanctos quosdam, vt S. Macharium & S. Hilarionem, qui eius tantum membra erant & partes; quanto æquius est ipsi quæ totum est, collatam credere? Cum rursus videat Ecclesia Christum sponsum suum in institutione Sacramẽtorum, qui fontes sunt gratiæ sanctificantis, assumpsisse res aliquas sensibiles, vt aquam in baptismate, panem & vinum in Eucharistia &c. quid melius facere potuit, quàm illius sequendo vestigia, ad impetrandos ab eo minores quosdam effectus & gratias vti similiter rebus quibusdam

sensilibus, easq; benedicere & rogare, vt ad eiusmodi effectus prosint piè vtentibus.

Facient superiora vt quiuis non ægrè intelligat, quisnam censendus sit cultus indebitus siue superfluus; ille videlicet cui admiscetur circumstantia aliqua, quæ nec authoritate diuina vel Ecclesiæ, nec ratione aliqua nititur. Exempli loco sit orationem aliquã præcisè nouies recitare, ita vt sit vi caritura, si pluries dicatur vel octies tantum. Item precem aliquã diebus totidem offerre Deo, ea tamen proportione, vt primò die semel recitetur, secundo bis, tertio ter, &c. vel nõ nisi lota facie, aut quando in diuinis officijs Euangelium legitur. Item polliceri certam remissionem peccatorum, tot annorum vitam, partum fœlicem, victoriam, placidum mortis genus, orationem certam recitantibus. Illusionis plena est hæc confidentia, multumq; cauenda.

De Directione Pietatis per Prudentiam.

CAPVT X.

§. 1. *Pietas quid sit.*

2. *Quem honorem exhibere parentibus debeat filius.*

3. *Quibus maximè rationibus permoueri filium ad colendos parentes oporteat.*

4. *Quid*

4. *Quid quilibet præstare pro patria, ciuitate, Republica teneatur.*

§. 1. Pietas virtus est inclinans hominẽ ad parentes honore prosequendos, velut generationis, educationisq; suæ principia; & propter illos ad colendum insuper consanguineos, & patriam. Sic enim S. August. *Pietas est, per quam sanguine iunctis, patriæq; beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus.* S. Aug. lib. 83. qq. in 3. Post religionis virtutem proximè graditur, vt constare ex situ potest, quem in Decalogo tenet præceptum de colendis parentibus: Nec mirum sanè cum hi secundum Deum satores & causæ sint filiorum. Vtrisq; generatio hæc adscribitur, Deo quidem veluti causæ primariæ Deut. 32. *Deum qui te genuit dereliquisti.* Parentibus verò veluti secundariæ, 2. Paral. 11. *Roboam genuit 28. filios, & 60. filias.* vndè ex eo quod Deus sit honore afficiendus, rectè infertur deberi parentibus aliquem, nec posse absq; scelere prætermitti. Perspicuum Dei verbum & mandatum est: *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Exod. 20.

§. 2. Debitum eis deferre censeberis, si salutes etiam non resalutantes, si inferius sedeas. Si pone incedas (nisi vel mollis ætas, vel mos patrius, vel illorum iussio aliud postulet.) Si alloquens, accedens, aut ab illis re-

cedens caput aperias, si incultos illorũ mores vel iniquas censuras æquanimiter feras, iuxta illud Epicteti. *Pater appellatur, curandus est, cedendum ei in omnibus, ferendus cum aut obiurgat aut verberat Sed malus pater est: At natura non te bono patri, sed patri conciliauit.* Si neutri facilè repugnes, si manifestè etiam errantes, non insultando sed modestè admoneas exemplo Ionathæ, cuius mollis ad genitorem suum sermo fuit. *Ne pecces Rex in seruum tuum Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valdè.* Si in grauioribus quibusq; negotijs illos, patrem præsertim consulas, exempli causa cum ducenda est vxor, quam sibi eligere de illis malè meritam praui est filij vt Esau, de quo Gen. 26. *Duxit vxores Iudith filiam Beeri Hethæi, & Basemath filiam Elon eiusdem loci, quæ ambæ offenderant animum Isaac & Rebeccam.* Vndè posteà quando Iacob fratri eius quærenda fuit vxor dixit Rebecca: *Si acceperit Iacob vxorem de stirpe huius terræ, nolo viuere.* Rarò fœlicia sunt coniugia quæ coierunt clanculùm, & sine parentum arbitrio, quia tunc iuuenes ad solam respiciunt voluptatẽ aut pulchritudinem; quo nomine Deo displicent, sicut illi qui paulo ante diluuium acceperunt sibi vxores, quæ magis excellebant pulchritudine. Parentes autẽ ad mores, & conditiones alias obtutum dirigunt, atq;

Sen. lib. 3. de Benef. cap. 31.

1. Reg. 19.

Gen. 27.

atq; ita longè certius discernunt, quænam filijs magis conueniant. Si rursus in dubio sententiæ illorum subjcias tuam. Si nõ persequaris eos vt Absalon, non lacessas, non contemnas, non rideas, non lædas conuicio, quia scriptum est: *Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur.* Et certè prouidere solet Deus mirabilibus etiam modis, vt hæc impietas tandem innotescat, nec inulta relinquatur. Bessus vt narrat Plut. l. de sacra numinis vindicta, cum proprium interfecisset patrem multo delituit tempore. At cum aliquando ad hospites cœnatum pergeret, hirundinum nidum hasta impellens deturbauit, & contriuit pedibus, causam proferens, *quia cantillando dicere videntur me occidisse patrem.* His verbis attoniti præsentes ad Regem ea detulerũt, qui re seriò discussa scelus detexit, & ad meritas pœnas vocauit paricidam. Adhæc persolues debitũ, si genitores tuos esse non abnuas, nec recludas alicubi, veritus ne comparendo tuam apud alios existimationem imminuant. Hoc cum fecisset propè Lutetiam ingratissimus Rustici filius, eo die quo solenniter inibat coniugium, vocatis Sponsæ cognatis, apud quos vilem generis sui conditionem dissimulauerat; eductus post triduum è cubiculo velut è carcere pater, approbante mox senatu illũ exhæredauit, & de portione substantiæ quæ

Exod. 21.

 mane-

manebat ipsum missam fundauit, quæ quotidiè celebrari dicitur Parisijs in templo S. Genouefæ. Si deniq; eis morem geras, & necessaria subministres.

Hæc tamē ferè omnia exceptiones quasdam patiuntur; neq; enim cum magno periculo tuo aut detrimento, teneris erga parentem indicia dare filij, apud eos præsertim qui neutrum norunt: nec interrogare de serijs eum, qui mente captus sit, vel parum sapit: Nec multum colere subsequendo, salutando, inferius considendo, si ambo sitis conditione viles, vt non dubitem inter tales inueniri complures, qui rideri se crederent, si ita à filijs colerentur. Præterea si publicam geris personam ille priuatam, flagitat recta ratio, vt te magistratu fungentem colat ille potiùs, quàm tu ipsum, eo quòd vice cum sis Republicæ ei antecellis. Habes nobile rei huius exemplum apud Plut. his verbis: *Q. Fabius à senatu iam senior legatus ad filium Consulem Suessam missus, vt animaduertit neminem ex lictoribus, vt equo descenderet fuisse missum, indignatus sedere perseuerauit. Sed cum iuuenis lictorem misisset, ac ex equo descendere iussisset, alij quidem se auerterunt, ipse verò cum equo desiluisset præter ætatem accurrit, & filium complexus. Euge inquit fili sapis, intelligens & quibus imperes, & quanti imperij magnitudinem sustineas.* Rursus si te

Plut. in Apoph. Rom.

siue

siue innocentem, siue graui pœna dignum vellet pater authoritate propria mutilare vel occidere, fines excederet patriæ potestatis; nec dubium, quin etsi non tenereris, posses nihilominus iure defensionis nō modo percutere insurgentē, sed occidere cū moderamine inculpatę tutelæ. Similiter si in Christi Ecclesiam, si in religionem Catholicā, si in Rempublicam mouerit arma, essetque ad coercendos eius impetus opera tua necessaria, inferre ei vim deberes iubente Republica, cum præceptum colendi eum non extendat sese ad eiusmodi casus. Sitq; cognatio & obligatio patriæ alia quacumq; maior. *An potest cognatio vlla propior esse*, ait Cicero Phil. 5. *quàm patriæ, in qua parentes etiam continentur?* Et l.3. offic. *Si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet filius saluti patris.* Idem si interdicat magni cuiusdam emolumēti tui obicem futurum, vt quando ad vitæ sustentationem tua non egens opera, vetat ne approbato Ordini regulari, in quo viget disciplina des nomen, liberat te Christus ab iniquo hoc interdicto, edicens per suum quendam Apostolum *obediendum Deo magis quàm hominibus.* At se contemni causabitur. Excipe cū modestia, id minimè contemptui adscribendum, sed charitati in Deum & religioni, quæ nisi esset in hac etiam re ipsi gratissima, non legere- *Act. 5.*

mus Deut.33. *Qui dixit patri suo, & matri suæ nescio vos, fratribus suis ignoro vos, & nescierunt filios suos, hi custodierũt, eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt.* Et Isa.56. *Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Et Matth. 19. *Omnis qui reliquerit patrem aut matrem ꝑpter nomen meum centuplũ accipiet,* &c. Reperies huius argumenti plurima apud S.Hier. in epist.ad Heliodorum,& apud S.Aug.epist.33. Quandiu contra cum ratione cohærebunt, quæ præcipiet aut vetabit Pater, auscultabis propter Deum, qui te per illum creare decreuit & dirigere. Si peculium tibi sit, licebit indè tibi potius priusque cæteris paribus remedium petere; sed postquam id feceris, caue illum prætereas indigentem. *Honorantes patrem supercœlestẽ,* ita loquitur S. Cyrill. Hieros. *etiam corporis nostri parentes honoremus. Nam Christianorum est prima pietas honorare parentes, & labores educationis rependere, atq; omni studio quæcumq; ad eorum quietem pertinent, curare.* Non laborabat extrema sed graui tantum necessitate Tobias senior, & ecce accurrit iunior, & *sumens de felle piscis, liniuit oculos patris sui.* Sed neq; Scipionis iunioris parens captus quoq; oculis, aliàs firma valetudine; cum nihilominus diregebat filius incedentem, & sustentabat

S.Cyr.Hier. Catech 7.

vlnis

vlnis proprijs, qui per complures alios poterat. Atq; hinc illi nomen, Scipio enim fulcrum est.

§.3. Inter acculeos quibus exstimulari te decet ad honorem de quo suprà genitoribus tuis impertiendũ (patri præsertim velut nobiliori generationis principio) & affinib⁹ reliquis prout ꝑpinquiores illis sunt vel remotiores, primus sit lex diuina de qua Exod. 20. *honora patrem tuum & matrem tuã.* Et quia singulare periculum suberat ne matris reuerentia negligeretur, velut ad infirmum pertinentis sexum, peculiariter occurrit malo huic diuinus codex, & filium quemuis sic alloquitur Iob. 4. *Honorem habebis matri tuæ omni- bus diebus vitæ eius. Memor enim esse debes, quæ & quãta pericula passa sit propter te, in vtero suo.* Secundus lex gratitudinis, cui nequaquã ille satis facit, qui nec colit insignes benefactores suos, nec medetur eorum necessitatibus. Nulli autem insigniores sunt parentibus. An aliquid par eorum beneficijs videri potes rependisse? Morte fortè tua, aut manifesto mortis periculo vitam illorũ redemisti, aut tum prius versantes in regione vmbræ mortis æternæ, traducti sunt opera tua ad lucem vitæ. Si ita est, non facilè abnuerim eos tantum, vel etiam plus debere tibi quàm contra; quia iuxta Senecam: *Qui beneficium accipit, maius accipit, quo ma-* Seneca l. 3. de Benef. c. 33. & 34.

gis eo indiget; magis autem vita indiget qui viuit, quàm qui nondum natus est, vt qui nec indigere omninò possit. Maius ergo accepit beneficium pater, si vitam à filio accepit, quàm filius à patre quod natus est. Paulò ante scripserat: *Si quis sapientiam consecutus hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid dedit, quàm accepit, cum vitam beatam patri tradiderit, acceperit tantum vitam.* Eandē vim habet apophthegma Alexandri Magni dicere soliti se nihil minus Aristoteli debere, quàm patri, quòd cum ab isto viuere tantum, ab illo benè viuere accepisset. Verum cum hi casus rarissimi sint, est cur te simpliciter imparem sentias paternis beneficijs. Substantiam tibi tribuit, tu illi accidentia, seu quædam duntaxat officia. Vincit te præterea antiquitate beneficij, nullo tuo prouocatus te genuit; tu nihil eius causa præstitisti, nisi præuentus plurimis eius benefactus. Quocirca redde naturæ quod debes. Facito parentis gratia, quidquid honestè poteris, quamuis fortè spurius. Namq; vt eiusmodi sis, multū nihilominus in te contulit, nisi fortè tàm iniquus sis rerū æstimator, vt pluris facias non esse omninò, quàm talem esse. Scio Lycurgum ad illegitimas nuptias à Republica sua excludendas promulgasse Spurios filios obedientia, reuerentia, amoreque filiali non debere esse obstrictos.

ſtrictos. Sed in hoc Christi naturæq; legibus repugnauit, non ſecus ac quando furtum rei alienæ non tolerauit ſolum, ſed etiam commendauit. Tertius aculeus eſt certa perſuaſio fore, vt eadem à futura ſobole tua recipias, quæ genitoribus tuis feceris, ac per ea puniaris, per quæ in eos peccaueris. Familiare eſt Deo prouidere, aut permittere, idem vt ſentiant impij, quod perpetrarunt. *In qua menſura menſi fueritis* inquit, *remetietur vobis.* vt taceam calamitates alias grauiſſimas, quas in impiorum capita filiorum deuoluere ſolet diuina iuſtitia; quarum vna olim fuit *lapidibus eum obruet omnis populus ciuitatis.* Anno 874. Carolus Ludouici Germaniæ Regis filius, adiuncto ſibi fratre ſuo Ludouico tentauit contra parentem rebellionem facere, & certè maximas ei creaturus erat moleſtias, niſi molitiones eius diſturbaſſent authoritate ſua regni proceres. Interim nō neglexit Deus tantam punire audaciam. In medio conſeſſu Diætæ Francofurtenſis inuaſit illum Diabolus, ita vt vociferando horrendum in modum, perſtrependo, faciem, veſteſq; lacerando, ſe totum exagitando, vt retineri à viris ſex fortiſſimis minimè poſſet, rapuerit aſtantes omnes in admirationem, ſed præcipuè parentem triſtiſſimum, qui conuerſus ad Ludouicum. *Ecce* inquit *vt Deus in fratre tuo veſtras punit rebelliones,*

Luc. 6.

Deut. 21.

Auentinus l. 4. Annal. Boiorum.

belliones, & in me coniurationes. Sapite in posterum miseri, & Dei clementiam implorate. Quod ad me ignosco vobis lubens. Postea autem ductus est Carolus in summum templũ, vbi à Luithberto Moguntino Archiepiscopo abactus est Dæmon exorcismis Ecclesiasticis, & virtute præsentiæ Christi in sanctissimo Eucharistiæ sacramento. Liberatus autem factus est à se totus alius, dicere & fateri solitus, se nec per horæ quadrantem potitum fuisse pace cordis à rebellionis exordio.

Quartum sit paterni furoris metus, qui furor ex multis, filiorum petulantijs collectus, adeò quandoq; inardescit, vt genus omne maledictionis in illorum accersat capita, nec restingui possit vlla eorum pœnitentia. En tibi exemplum. Cramnus filius Clotharij Francorum Regis in patrem similiter rebellis, eo quod nolebat illum pater ante tempus Regem creare Aquitaniæ, varia aduersus ipsum bella gessit toto octennio. Tandem verò in Britanniam profectus pater cũ suis copijs, implorauit supplex diuinam opem contra incorrigibilem natum; inito autem certamine, non illum fudit fugauitq; solùm, sed etiam comprehendit, totusq; ira percitus inclusit cum vxore & filiabus in rusticano tuguriolo, scamnoque alligatum igne vndique circumposito incendit & consumpsit.

Belef. in Clothario.

§ 4. De

§. 4. De patria, dicamus iam aliquid. Ac primum patriæ nomine nõ intelligi terram ipsam habitabilem in qua nati sumus; quam enim habere vim potest ad obligandũ nos sibi? quid ab illa nobis est boni, quod non multo magis à cœlo deriuetur, & commune sit nobis cum belluis? quàm multi in sua nati traduxerunt alibi vitæ reliquum? Sed intelliguntur eius habitatores, à quibus velut à vitali principio prodijmus, non ab omnibus quidem, sed à genitoribus nostris, qui membra & partes fuere totius multitudinis, quod sufficit vt originem traxisse dicamur à tota ipsa multitudine. Vndè cum dixisset Prophyrius in Introductione cap. 2. *Etenim patria principium quoddam est vniuscuiusq; generationis, quemadmodum & pater*, scitè adiecit. *Romani enim dicuntur, qui ex gente descendunt Romani, & Cecropidæ qui à Cecrope, & horum proximi.* Sciendum præterea nos vt toti quàm parti, ita planè plus debere patriæ quàm parentibus. *Patria*, ait Plutarchus, *quam vt nos à patre, ita Cretenses à matre vocant, & senior multo, & plus iuris in nos ac parentes habet.* Ex quo argumētor, si parentibus consulendum est benè, quanto magis patriæ? Cum pars sit propter totum, æquum est, vt toti seruiat, etiam cũ damno proprio, & magis ad publicum, quàm ad priuatum bonum respiciatur. *Turpis est omnis*

In lib. num. Sen. ger. sit Resp.

mnis pars, inquit S. Aug. lib. 3. Confess. c. 8. *toti suo non conueniens & congruens*. Ob hanc causam Romani vt scribit Valer. Max. l. 4. c. 4. malebant esse pauperes in diuite Imperio quàm in paupere diuites. & Carthaginenses mulieres neglecto cultu proprio raserunt capita sua, & capillos contulerunt in vsum funium militarium, quorum penuria laborabat ciuitas, vt testatur Plut. in l. de vsuris Patriæ bono consulueris, si pro eius salute frequentes Deo preces votaq; offeras. Aristides tametsi ab ingrata sua relegatus in exilium, *precatus est Deos, vt Atheniensibus quæcumq; cuperent, sic benè prosperè euenirent*. Item si authoritate pollens ac viribus, nihil non facias quo verus Dei cultus in ea conseruetur, quo placatur Deus, & permouetur ad opem vbiq; impertiendam. Siq; eius vtilitatem tuæ vbiq; anteponas, & non sis iniquo Tutori similis, qui pupilli res curæ suæ creditas ad propria trahit commoda: Item si quantum in te est, iustitiam colas, desq; operam, vt non alij quàm viri boni & digni ad eius tribunalia prouehantur: siquidem vt elegãter scripsit S. Augustinus: *Quid aliud sunt patriæ seu regna si iustitiã auferas, quàm magna latrocinia, quia & ipsa latrocinia quid sunt nisi parua regna?* Item si priuatim nullum cum eius hoste fœdus ineas (Hypocratem sequutus, qui nihil sibi esse voluit

Idem in Arist.

S. Aug. l. 4. de Ciu. c. 4.

voluit cum Artaxerse Rege hoste patriæ, à quo interim prolectabatur immensis muneribus) imò ne cum conciuibus quidem in boni Principis detrimentum. Item si deponas priuata odia exigente id vtilitate publica; sic Aristides quod iam semel à me scriptum memini, æmulum hostemque suum Themistoclem adijt, videns non nisi coniunctis animis & copijs saluari posse Rempublicam, non discessit priusquam cum eo coiret in gratiã. Et L. Murena sciens quàm necessarius vtilisque esset Romanæ Cato, obiecit se ictui, quo Metellus tribunus plebis tentabat illum perimere, tametsi ab eodem Catone in ius vocatus fuisset, omninò periturus nisi patronum nactus fuisset Ciceronem. Item si iniuriam qua te fortè affecit, remittas ipsimet Reipublicæ. Fecit hoc Rutilius, nam iniustè deportatus noluit vi redire in patriam cum facilè posset, ne quietem eius perturbaret. *Ciuium meorum quietem pluris quàm reditum meum facio*, aiebat, *maloq; vt exilij mei eos pudeat, quàm vt propter reditum meum patria defleat.* Item si cũ opus fuerit, fortunas tuas omnes eius causa, addo vitam ipsam ac famam profuderis, obsurdescens ad lamenta cognatorum auertere te volentium. Nam quod ad fortunas, peribunt tibi velis nolis, cadente Republica; sin autem illa conseruetur, munificentiam

Fulgos. l. 5. cap. 6.

tuam

tuam memoria colet sempiterna, & cumulatissimè remunerabit exemplo Contareni Venetorum Ducis, à quo constat ad Senatoriam dignitatem omnes ferè prouectos, qui suas vltrò obtulerunt indigenti Reipub. in obsidione Clodiæ, & bello grauissimo contra Genuenses. Quod ad vitam, non peperit suæ Codrus Atheniensium Rex, sed cum ab oraculo didicisset illorum hostes debellatum iri, si in conflictu ipse occumberet, armis indutus vulgaribus in eos irruit, nec antè destitit, obuios quosq; lacessendo, excitandoq; iurgia illa, quorum meminit Virgilius, quàm pro chara patria viuere desineret. Et apud Dionem Cassium l. 36. Aulus Gabinius Pompeium recusantē pro patria contra Pyratas bellum gerere, sic alloquitur: *O Pompei, mihi & patriæ concede, cui natus & educatus es, eius causa nullos labores, nulla pericula subterfugere; sed etiam si ita res ferat, pro ea mori quouis mortis genere.* Quod ad famam, memoria dignū est, quod de Luctatio Catulo Marij socio legimus. Is milites suos videns in fugam conuersos non sine magna suæ seu Romanæ gentis ignominia, fugit cum illis quàm ocyssimè potuit, vt tandem præcurreret, essetq; dux caputq; fugientium; vt sic in se vnum omnem deriuaret notam infamiæ, & Romani milites non tàm fugere, quàm ducem sequi suum viderentur.

rentur. Quod deniq; ad lamenta, pone tibi antè oculos B. Thomam Cantuariensem Archiepiscopum, infracto animo stantem pro tutela patriæ pendente non parum à cōseruatione iurium Eccles. contra Henrici II. Angliæ Regis inexplicabilem cupiditatē, & caput suū objicientē infinitis mortis discriminibus, nec vllis absterritum suorū precibus ac gemitib9. *Nō respexit carnē aut sanguinē*, ait Historicus, *neq; in eo vllus humanitatis sensus pastoralis officij constantiā labefactauit.* Habebis postremò rationem patriæ si eius paci, libertatiq; studeas. Est enim vtraq; inæstimabilis precij. Vndè Brutus videns filios suos aduersus Romanam moliri aliqua, & collimare ad tyrannidem, occidit omnes

natosq; pater noua bella mouentes *Virg. lib. 6. Æneid.*
Ad pœnam pulchra pro libertate vocauit
Infœlix vtcumq; ferent ea fata nepotes
Vicit amor patriæ.

Sed hîc notandum, non omnem libertatem laude dignam esse vel appetendam. *Seruitus & libertas*, inquit Seneca, *si modum obseruent, vtraq; bona sunt; sin modum excedant vtraq; mala.* *Sen. epist. 9.* Pessima est, qua quis vult aut credit licere sibi quidlibet, nec alicuius se lege teneri, aut pœnis legi appositis: Hac conditione scribit Aristoteles neminem à natura in lucem editum. Et certè quisquis se editū crediderit, mox tanquam pullus indomitus

in omnem ſeſe audaciam, ſcelusq; præcipitabit. Reprobaturus hunc viuendi ritum Apoſtolus Gal. 5. cum dixiſſet: *In libertatem vocati eſtis fratres*, mox adiecit: *Tantum ne libertatem in occaſionem carnis detis*, id eſt ne libertatis prætextu in carnis deſideria brutorum more proſiliatis. Cenſuit idem Ariſtoteles veram libertatem aſtringi legibus, eoſq; loqui perperam, qui aſtrictam vocare audent ſeruitutem. *Vita quæ ex ciuitatis præſcripto degitur, ſeruituti deputanda non eſt, ſed ſaluti.* Cur ita cenſuerit, iſta haud dubiè eſt cauſa, quòd vera hominis libertas cenſenda ſit, qua ſtatus eius naturalis vim non patitur, ſed eo modo ſe habet quem poſtulat: Naturalis autem eſt, vt ratio appetitum ſenſumq; regat, & conſequenter vt pareatur legibus, quæ nihil aliud ſunt, & eſſe debent, quàm practica quædam rationis dictamina: Quæ quoniam virtutes præſcribit ac commendat, peccata autem, vitia, & cōcupiſcentias prauas abominatur & damnat; fit vt verè liber ſit, qui viuit ſecundum virtutem; ſeruus contrà, & miſerandæ ſeruitutis vinculis irretitus, qui ſuis indulgendo cupiditatibus contrahit vitiorum habitus. Ecquis duriſſimam non interpretetur ſeruitutem ſub imperio eſſe dominorum, qui neque noctu interquieſcere ſinunt, nec interdiu? qui continuos graueſq; labores commodo

Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 9.

modo vix momentaneo remunerant? qui illudunt sæpissimè, expectationem fallentes eorum, quos sibi subiecerunt? qui denique sub exacti finē obsequij in æternas eos pœnas præcipitant? Huius generis sunt, quæ iam recensuimus. *Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.* Scribit in eandem sententiam Hieremias, cap. 16. *Seruietis Dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem die ac nocte.* Ex aduerso itaq; vera libertas erit, non obstringi tyrannis istis grauissimis. Scitè S. Hieronymus cum dixisset: *Nulli vnquam de nobilitate generis te præponas,* mox subtexuit: *Seruum & nobilem religio nostra moribus pronuntiat. Sola apud Deum libertas est non seruire peccato; summa nobilitas clarum esse virtutibus.* Stet ergo enitendum, vt ij quoq; subsint legibus, qui libertate gloriatur; & quoties in eas peccabunt, à legislatore pœnis coerceantur quasi à Medico. Immoderata libertas, eo quod sit immoderata, ad numerum morborum pertinet; nimium siquidem omne vitium est: In medio autem natura rei, vt in corpore sua crasi temperato; dissolutio illius morbus est; siue excessu constet siue defectu. Animus itaq; dum sua libertate abutitur, videtur iam obligatus & seruus præter naturā: Siquidem *seruitus est obedientia fracti animi, & abiecti arbitrio suo carentis,* & quia seruus

Prou. 5.

S. Hieron. in epist. ad Celantiam.

est, liberandus omninò est ope seueritatis legis. Libertatis nomen aliter à populo quandoque vsurpatur, videlicet pro exemptione à tributis aut humanis legibus, quas ipsemet non condiderit vel approbauerit. Prima locum habet in Democratijs, & cum ex se mala non sit conseruari potest, vbi iam est introducta; vbi autem non est, minimè debet introduci ob iniuriam quæ Principibus fieret, vel legitimis alijs Magistratibus, quibus bona fide tributa pendi iubet Apostolus, & antè illum Christus Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Idem de secunda iudicium, si exemptio tantum sit à legibus secularibus: Sin Ecclesiasticas quoq; excludat, detestabilis est, Diabolica, & hæreticorum propria, qui vt planè soluti viuant quasi filij onagri, conscientias suas astringi posse negant Ecclesiæ vinculis; cum tamē reipsa astringātur, non minus quàm fugitiua mancipia lege seruiendi suis dominis, & debitores perfidi lege satisfaciendi suis creditoribus, reique teneantur quoties indicta ab ea ieiunia violant, aut festa profanant, aut aliquod aliud eius mandatum infringunt. *Conditionis melioris non debet esse malè agens quàm benè.* l. *non solum* ff. de noxalib. action. essent autē hæretici & præuaricatores, si post factum ab Ecclesia diuortium à legibus eius eximerentur. Moderamen

Rom. 13.

deramen vnum occurrit, quod supradictis adijciam. Sunt qui nimio tenentur amore patriæ, qui v. g. extra illam mori vel degere tàm miserum putant, vt consolationem nullam admittant. Huius generis fuit Antiochus qui dicebat 1. Mach. 6. *Ecce pereo tristitia magna in terra aliena*, & fortè qui lamentabantur Psal. 136. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Generosior Ioseph, nec in Ægypto sepeliri voluit ossa sua, nec portari curauit in terram Chanaam vndè oriundus erat, sed in Palæstinam suis promissam patribus Gen. 50. *asportate ossa mea vobiscum de loco isto.* Sancta item Monica quæ cum adhuc laboraret humanis affectibus, peroptauerat in Africa sepeliri iuxta virum suum, & magna æstuans cura sepulchrum sibi præparauerat iuxta corpus eius; facta posteà mente excelsior, & in Italia ad Ostia Tyberina decumbens febribus, dixit filijs suis, *ponetis hic matrem vestram.* Cum ex illis vnus verbo indicasset, præoptare se vt non peregrè, sed in patria potius defungeretur tanquam fœliciùs; illa vultu anxio reuerberans eum oculis, quòd talia saperet, atq; indè Augustinum intuens *vide* ait *quid dicit.* Et mox ambobus: *Ponite hoc corpus vbicumq;, nihil vos eius cura conturbet. Tantum illud vos rogo, vt ad Domini altare memineritis mei vbicumq; fueritis.* Non quod

S. Aug. l. 9. Conf. c. 11.

omninò reprobē ardens desiderium sepulturæ patriæ, sed temperandum est, ne consterne tur animus, si beneficio huic obicem poni contingat à vi æterna, aut necessitate, aut locorum distantia. Nam reuera communis omnium patria est mundus, quemadmodum censebat Socrates, nec dubium quin totus Adami fuerit, ex eo autem omnes descēdimus. Sicut ergo amplissima domus quam inhabitat pater familias cum filijs, tota est filiorum, esto in vna parte vnus habitet cum vxore sua, alter in altera; velut in parte sibi assignata distinctionis cuiusdā gratia, ita de mundo sentiendum respectu omnium nostrum. Nimis similiter amant patriam, qui præ illa cæteras omnes aspernantur & despiciunt, quasi nullius precij, se & conterraneos suos censent soles esse lucidissimos inter stellas nebulosas, finem non faciunt maledicendi exteris, & carpendi ridendiq; quidquid dicunt aut faciunt. Est sanè id iniquū nimis & vitiosum, fitq; iusto Dei permissu vt vicissim importuni isti & immodici sui suorumq; iactatores effusè rideantur à peregrinis, & quasi cariosæ nuces contemnantur. Dicam quod est, ingenij, naturæ, & dotibus alijs vincimus nos mutuò & vincimur. Nemo omni ex parte infœlix aut beatus, inferior alio aut superior. Vter præcellat, neutrius est iudicare vt pote in causa

causa propria. prudentior multo qui defectus quidem suos virtutes verò alienas considerat, quàm qui secus facit.

De Prudentiæ legibus circa obseruantiam.

CAPVT XI.

§. 1. Obseruantiæ nomine quid intelligendum.
2. Sancti qui in cœlis sunt, vt honorandi.
3. Sacerdotes Clericiq; alij quo honore digni.
4. Et seculares in dignitate constituti vt honore prosequendi.

§. 1. Obseruantia virtus est qua eos colimus, qui præter parentes præsunt nobis, & Rempublicam vel aliquam eius partem administrant, vel administrare valent ob senilem prudentiam, eruditionem, & dotes alias seu infusas seu naturales. Breuius S. August. *Obseruantia* inquit *est, qua homines aliqua dignitate antecellentes cultu aliquo & honore dignamur.* Colendos parentes credimus, quia educationis nostræ sunt principia, cur non etiam istos à quibus regendi sumus, & sine quorum gubernatione parum est procreari? Est autem illorum excellentia siue dignitas supernaturalis aut naturalis. Illa dicitur Dei donum, quod obtineri non potest solis naturæ viribus, vt gratia & sanctitas tàm *S. Aug. lib. 83. qq. in 31.*

defunctorum qui iam in cœlo cum Christo regnant, quàm superstitum, vt donum miraculorum,& potestas omnis sacra cuiusmodi est Ecclesiastica. Ita fit vt si qualemcumq; Sanctum colueris quia Sanctus est, & Prophetam, Apostolum, Episcopum, Sacerdotem, &c. quia talis est, futurus sit actus obseruantię religiosę & supernaturalis; sin quia præditus est potestate vel dote aliqua humana, ciuili, aut naturali, actus fit obseruantiæ humanæ & naturalis.

§. 2. Circa cultum Sanctorum, qui iam cœlum incolunt, obserua quæ sequuntur.

1. Eorum neminem reputa redemptorem tuum, vel si mauis redemptionis tuæ mediatorem apud Deum. Christi est hæc prærogatiua de quo 1. Tim. 2. *Vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* De perfecto mediatore loquitur Apostolus, qualis solus intelligitur absolutè prolato nomine mediatoris: perfectus verò dicitur, qui redemptionis nostrę cumulatum pretium Deo patri offerre potuit, reipsaque obtulit, & nos sanguine suo reconciliauit, & alijs quibusq; inferioris notæ mediatoribus virtutem contulit interueniendi pro nobis. Hæc autem mediandi perfectio in solum Christum cadit, vt de ipso verè pronunciauerit B. Petrus. *Non est alíud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Nempè

Act. 4.

hoc

hoc pretium vt debet esse infinitum, ita suppositi infinitè digni, quod proindè non sit homo tantùm, sed etiam Deus. Sancti autem de quibus verba facimus Dij non sunt, nec esse possunt; ergo nec eiusmodi mediatores, sed inferioris ordinis hoc est pij duntaxat ad Deum pro nobis oratores seu intercessores. Quæ quidem mediandi ratio adeò non derogat mediationi Christi, nec repugnat illorum statui, vt illius capaces sint etiam mortales, quorum proindè patrocinia & preces apud Deum in necessitatibus nostris non dubitamus interponere. Aduocatum quoq; agit pro nobis in cœlo & intercedit Christus, fateor, sed authoritate ꝓpria, illi verò accepta. Nam & propria docebat, & patrabat miracula, voluit nihilominus potestatis huius suæ participes facere Apostolos & alios. Ex quibus, intercessione 2.
potissimum vtere beatissimę Mariæ virginis, Angeli tui custodis, & Sancti cuius nomine insignris, aut cuius profiteris regulã, si sis regularis. Dictat quippè ratio, vt singulariter illius implores patrocinium quæ authoritate pietateque præit omnibus; & boni illius Spiritus qui custodiæ tuæ inuigilat, & Sancti cognominis, ne moribus ab illo turpiter dissentias, cuius nomen imitaris, & deniq; Patriarchæ quo duce vti te Christus voluit ad perfectionem acquirẽdam. Rursus si San- 3.

cto intendis vouere aliquid vel offerre, respiciat propriè votum & oblatio tua Deum ipsum, habetoq; intentionem promittendi ei facturum te hoc vel illud, si per talis Sancti preces & merita assequaris quod flagitas: Et similiter offerendi Deo donum tuum, in gratiarum actionem pro collatis in eundem Sanctum gratijs & beneficijs. Perutilis species alia cultus Sanctorum, est illorum

4. reliquias si fortè habentur, gestare pie & conseruare. Harum rerum ad permouendos affectus magna plerumq; vis est in vtramque partem, vt potè animos nostros in rem quasi præsentẽ ducentium. Ecquem fugit quàtoperè permouerit populum Romanum cruenta prætexta Cæsaris in foro prolata? Interfectum sciebant omnes, corpus ipsum impositum lecto erat; vestes tamen illa sanguine madens, ita repræsentauit imaginem sceleris, vt non occisus esse Cæsar, sed tunc maximè occidi videretur: Etiam profanorum hominum qui doctrina aut virtute claruerunt reliquiæ, vt Menandri Bactrorum Regis, cuius vestes, arma, & similia diuiserunt inter se subiecti duces, vt tanti viri pignus & monimentum apud omnes pari cũ veneratione existeret. Plut. in Polit. Iam

5. si par est Sanctos colere, quanto magis prospiciendum ne contemnantur à nobis, aut ludibrio afficiantur? Quẽ de illis tàm malè

meritum-

meritum non sequatur vltor à tergo Deus, cuius verba sunt: *Nolite tāgere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari*, & rursus: *Dico vobis quia citò faciet vindictam illorum*. Fortè legis caluū fuisse eorum aliquē, vel arte & professione mechanicū, vel claudicasse, &c. nihil hoc te ab illius cultu absterreat, aut illum idcircò deriseris. Memento dilaniatos ab vrsis duobus pueros illos 42. qui per derisum exprobrabant Elisæo caluitiem. Illustres omnino sancti fuerunt Dauid. S. Ioseph Sponsus beatissimæ Virginis. S. Petrus, S. Paulus, & Iacob Patriarcha; ex quibus tamen primus pastor erat ouium, secundus professione faber lignarius, tertius piscator, quartus artem colebat scenofactoriam. Postremus claudicabat. Gen. 32.

Psal. 104.
Luc. 18.
4. Reg. 2.

§. 3. Colendos quoque esse Ecclesiæ Prælatos & Sacerdotes propter Deum, cui placuit rebus illos sacris cultuiq; suo præficere, & cooperatores habere in animarum regimine, sanctificatione, prouectione ad vitam æternam, omnes puto fatebuntur. Nihilo esse minus remittere peccata, quàm operari miracula, liquet ex illa Christi sententia: *Quid est facilius dicere remittūtur tibi peccata tua, an dicere surge & ambula*. Sicut ergo miraculorum patratoribus debetur honor, propter diuinam potentiam insigniter in ijs elucentem; ad quod insinuandum

Matth. 9.

dum S. Lucas Act. 12. cum dixisset: *Per manus autem Apostolorum fiebant signa, & prodigia multa in plebe.* mox subiunxerit: *Erant omnes in porticu Salomnis, caeterorum autem nemo audebat se coniungere illis, sed magnificabat illos populus;* ita Sacerdotibus, quibus ab eodem Christo dictum est in persona discipulorum: *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis.* Magno honore Ioseph Patriarcham affecit Pharao, & Danielem Nabuchodonozor, vbi experimentum habuere collatae eis diuinitus sapientiae; at diuinum eximiumq; donum est potestas functioque sacerdotalis. Vide itaq; vt Sacerdotes aliosq; Ecclesiae ministros debitè colas, atq; etiam diligas, iuxta monitum Apostolicum: *Rogamus vos fratres vt noueritis eos qui laborant inter vos, & praesunt vobis in Domino, & monent vos, vt habeatis eos abundantius in charitate propter opus illorum.* Addit S. Chrysostomus: *Qui Christum diligit, qualis qualis tandem Sacerdos sit, ipsum quoq; diliget, quoniam per eum tremenda mysteria consecutus est.* Ac si diceret, esto viuant aliqui vitijs cooperti, non idcircò sunt contemnendi, cum Dei vicem gerant in sacro suo ministerio, & instrumenta viua sint eiusdem, quibus interpositis confert nobis diuina charismata. Nosti quibus honoribus Laicos paulò insigniores prosequare, vide vt illis multo magis

Ioan. 20.

1. Thes. 5.

Hom 10. in 1. ad Thes.

gis hos ministros sacros afficias. Assurge reuerenter, caput aperi munus præsertim suū obeuntibus. Si incedendum simul sit, ne præcesseris, sed magis sequere. Iisdem stantibus nō facilè sederis, nisi te excuset dignitas aut corporis imbecillitas. Eorum neminem in numero singulari lingua vernacula compellaueris, quia eiusmodi pronomina contemptum olent. Et cum ministrent tibi spiritualia, si fortè non habent vndè viuant, esto illis nutriciūs. *Qui benè præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura non alligabis os boui trituranti, & dignus est operarius mercede sua.* 1. Tim. 5. Si edicta Laici Magistratus videris ab Ecclesiasticis dissidere, istis potius obtempera; quia sicut motus cœli superioris motui præualet inferioris; sic superioris lex Magistratus legem vincere debet inferioris: Quis est tàm vecors, vt Ecclesiastica tribunalia non intelligat laicis anteire? In his tractantur temporalia duntaxat propriaq; corporum; in illis verò quæ spectant animam, & conferunt ad vitam æternam. Ita fit vt sicut mentes corporibus, æterna temporalib⁹ præponderant; ita preferendus sit status Ecclesiasticus Laico, & Ecclesiasticæ leges Laicis. Si tamen nequires absq; graui damno tuo illas obseruare istis post habitis, licebit tibi ad illud euitandum

dum has potius obseruare, citra illarum contemptum & scandalum; quia non intendit Ecclesia cum magno onere atq; inuidia ad suas te astringere, adeò pia est mater, & vbique agit cum filijs in spiritu lenitatis. Adhæc vt reuerentia tua ergo eosdem Sacerdotes à omnibus sit numeris absoluta, iura ne infringito immunitatis sacerdotalis. Habent illi Judicem proprium in spiritualibus, (cum Laicorum minus sit causas tractare spirituales, quàm Jurisconsultorum medicos & contrà.) Quin etiã in temporalibus; tùm quia verba Apostoli ad Timotheum Ephesiorum

1. Tim. 5. Episcopum. *Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus*, manifeste insinuant iudiciariam eius potestatem (neq; enim alterius quàm veri Judicis est, testes audire, & occasiones recipere) in spiritualibus & temporalibus, cum indefinite loquatur, & constet accusari posse presbyteros in materia & causa temporali: tùm quia accessorium naturam sequitur sui principalis, temporalia autem accedunt spiritualibus, cum debeant Sacerdotes ali temporalibus vt his vacare possint. Et certè si non accederent, si non ad Sacerdotem, sed ad Laicum pertinerent, is si impius esset parumq; Catholicus, citò conquisitis iurgandi occasionibus, partim ad se partim ad fiscũ deriuaret bona eiusmodi Sacerdotum, atq;

ita Dei cultus interiret: Deinde Ecclesiæ Præpositi non habentes in ea potestatem, de ijs disponere non possent ad totius bonũ Ecclesiæ, nec per mulctas pecuniarias, delicta puniri Clericorum, tanto magis necessarias, quanto minus licet eis in corpora ipsorum animaduertere. Ludouico Crasso Francorum Regi passim infringẽti primam hanc Clericorum immunitatẽ, seuerè prænuntiauit S. Bernardus: *Scito Rex fore, vt in vindictam huius delicti tui moriatur non ita multo post Philippus tuus, quem tibi in Successorem delegisti.* Reipsa exacto breui temporis spatio, equitante Philippo Lutetiæ per vicum S. Antonij, in equi pedes porcus irruit, qui equus territus in pauimentum excussit sessorem suum, & resupinus in eundẽ corruit, adeoq; illisit palpitantem, vt nocte proxima ex hac vita Philippus discesserit. *Belef in Philippo.*

Immunitas alia Clericorum in cuius obseruatione consistit pars honoris quo afficiendi sunt, est ne à quoquam percutiantur. Capitale est violentas manus injicere in ministros Laici magistratus, multo ergo magis, si quis in sacrorum ministros summi Dei gerentes vicem sacrilegas suas iniecerit; meritòq; talem anathemate ferit Ecclesia, in causa 17. q. 4. can. *Si quis suadente.* Non percusserat Ozias Rex Azariam Sacerdotem, nec Ieroboamus Prophetam Dei nomine comminan- *2. Par. 26. 3. Reg. 13.*

minantem grauia, quia nihilominus ille tẽ-tauit, iste ad minas confugit; incurrit primus in lepram teterrimam, posterioris manus exaruit. Neq; hic mihi dixeris, non percutio, sed consentio tantùm aut vi detineo. Neutram exceptionem admittit Canon Ecclesiasticus, sed ait: *Ne autem solos eiusmodi violentiæ authores aliquorum præsumptio existimet puniendos, facientes & consentientes pari pœna plectendos Catholica condemnat authoritas, eos delinquentibus fauere interpretans, qui cum possint, manifesto facinori desinunt obuiare.* Ac rursus: *Non credimus Laicos pœnam excommunicationis euadere, quamuis per eorum factum corporalis læsio non sit subsecuta, citra quam violentia sæpius circa Clericos nequiter perpetratur.* Et quoniam procliue est Dominis seruos tundere, cauebit qui sapit Clericis vti vt seruis, oeconomis, amanuensibus, quæstoribus. Non illos à proprijs munijs auocabit, nec Deo dicatos ad humanos vsus transferet. Vetant hoc iura fieri. Vtrum Regis sui equos, quibus quotidie vti Rex statuit, auderet ad colendos agros suos transferre & vsurpare? Non credo. Ecce autẽ plus quàm Rex temporalis hîc & ministerium sacrum domesticis excellentius multò & grauius, quàm sint regalia agrarijs. Sed neq; ista se inani exceptione communiet. Bonos Clericos nefas est

De Sent. Excom. c. Quantv.

Ibid. cap. nuper.

eſt percutere, malos autem quid vetat? Reſpondeo vetat dignitas ordinis, cui meritò debetur, annexaq; eſt hæc immunitas æquè cadens in bonos & malos, ſicut conſecratio ac etiam iuriſdictio, quãdiu ab Eccleſia mali tolerantur. An putas in bonorum duntaxat gratiam dictum à Chriſto: *Qui vos ſpernit me ſpernit.* Non putabat S. Cyprianus cum ſcriberet: *Dicit ad Apoſtolos, ac per hos ad omnes præpoſitos, qui Apoſtolis vicaria ſubordinatione ſuccedunt. Qui vos audit me audit, & qui vos reijcit me reijcit.* Nota hæc verba, *ac per hos ad omnes præpoſitos.* Ita dico non bonorum duntaxat intuitu cenſuram illam aduerſus Clericorum percuſſores tulit Eccleſia, ſed Ordinis totius clericalis mancipati ſacris miniſterijs. Et certè niſi illã extendiſſet ad malorum etiã pulſatores, in promptu eſſet eiuſmodi ſacrilegis pulſatoribus quemlibet pro arbitrio malum eſſe prætendere. Quis abnuat ob deprauatos quoſdam Magiſtratus habendum honorem ſublimioribus poteſtatibus? nec ergo inficiandum eſt, quia Clerici quidam muneri ſuo ſatis non faciũt, honorem Clero deberi ac reuerentiam. Adhęc vndè quis habet tot extare prauos Sacerdotes & monachos, quot ſibi fingit? Faciamus adhuc eſſe plures, vndè tamen ſciat interrogo, ne temerè in eos poſt hac dicat ſententiam. Ex paucis talibus quos nouit fortè

Luc. 10.

& explorauit, de omnibus ferre iudicium quanta est iniquitas? *Ne conuiciemini religiosis*, dicebat S. Hieronymus, *quorum monasteria non frequentatis. Si sunt infamia digni, notum ijs qui eos propius intuentur. Nam & Græcorum historias magis intelligunt, qui Athenas viderunt; & tertium Virgilij librum, qui à Troade per Leucatem & Acroceraunia ad Siciliam, & indè ad ostia Tyberis nauigarût.* Iustum est fateor, vt in officio sint Clerici, & virtute præluceant, si volunt honorari, vtque in terra viuentes conuersationem in cœlis habeant, gemmasque imitentur, quæ cum generentur in mari & sint, colorem nihilominus cœli præseferunt. Vt nihilominus ista desiderentur, adhuc nihilominus ob causas de quibus supra, honore prosequendi sunt maiore aut minore pro ratione gradus.

S. Hieron. epist. 11.

§. 4. Ad administratores venio ciuilis Reipublicæ cultu similiter afficiendos, quāuis fortè inter eos quidam malè audiant. Scriptum est: *Subditi estote in omni timore Dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis.* Quis Saul Rege iniustior? quis in Dauidem iniquior? Nihil idcircò remisit Dauid de pristina & consueta sua in illum reuerentia, sed semper coluit vt Principem, amauit vt patrem. Sicut diligendus est propter Deum proximus etiam prauus, quia prauitas

1. Pet. 2.

prauitas nec tollit nec extinguit in eo proximi rationem, nec Dei mandatum euacuat; ita in honore habendus ciuilis Magistratus propter Deum eius vtentem opera in temporali administratione Reipublicæ. Habendus inquam non ab ijs modò, quibus pars nulla obtigit publici regiminis, sed ab ijs etiam qui nacti sunt aliquam sed minorem multo & obscuriorem; hi siquidem respectu illorum non præesse dicendi sunt, sed subesse, non regere sed regi, non ius dicere sed accipere. Nec obstat quod quicquid volunt, id fortè non impetrant à superiore magistratu, tùm quia nō tenetur id omne quod collibuerit, vel speratur concedere; tùm quia non auro, non beneficio, sed dignitati fides debetur ac reuerentia, quæ nisi habeatur pr̨e oculis, animus colendi eum constans esse non poterit.

Perdurat non empta fides, nec pectora merces Alligat. — *Claud. de 4. Hon. Cōsul.*

Repræsentat inferior cum altiore comparatus non Rempublicam sed genus suum; altior verò Rempublicam ipsam longè augustiorem. Natus patre carbonario Paulus Æmilius Scaurus, à Decio Prætore multū vincebatur splendore natalium; vocatus nihilominus ad consulatum magnam habuit suæ rationem dignitatis, pręq; illa contempsit & contemnendam docuit huius nobilitatem. — *Plin. lib. 2. de viris illust.*

Itaq; cum die quadam obseruasset sibi publicè incedenti non assurrexisse Decium, mox in frusta concidit vestem, sellamq; eius, & ne quis ad eum in ius iret edixit ac vetuit. Sed neque præsente Magistratu dicas contra decorum aliquid aut facias, ne contemni se credat, nec ante quiescat, quàm ei pœnas lueris minimè vulgares. Reum quendam viderunt Censores inurbanè coram se oscitantem, moxq; addixerunt pœnæ grauissimæ, quam indubiè persoluturus erat, nisi excepisset natiuum sibi esse hoc vitium & inuoluntarium. Interrogatus ab ijs alius, cur obeso cum esset corpore equum haberet strigosum & macilentum, lepidè respondit, sed sibi perniciosè, nihil id mirum, cum se ipse aleret, serui autem equum. Huic similiter actutùm pœna constituta, quod eo responso videretur cum tantis viris, quasi cum socijs iocari & ludere. Attende præterea ne prætextu colendi eundem magistratum, aliquod ei ius deferas in res sacras & Ecclesiasticas more assentatorum. Non illi sed B. Petro & alijs, qui secundum Petrum sacris funguntur muneribus, à Christo dictũ est, *pasce oues meas*, & *tibi dabo claues regni cœlorum*. Sed neq; B. Paulus in Ecclesiasticæ descriptione Hierarchiæ expressit aut complexus est aliquando seculares, ex quibus quis esse potuit Valentiniano Imperatore maior imperium

Aul. Gellius lib. 4.

Ioan. 21.
Matth. 16.

imperium administrantι orientis & occidẽtis? Tali interim tantoq; Monarchæ fidenter negat S. Ambrosius conuenire potestatem aliquã in res personasq; sacras. *Allegatur Imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa. Respondeo noli te grauare Imperator, vt putes te in ea quæ diuina sunt, imperiale aliquid ius habere. Esto Dei subditus. Scriptum est quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesia. Publicorum tibi moenium ius concessum est, nõ sacrorum.* Quid ad hæc Valentinianus iurium vtriq; suorum benè peritus? nihil opposuit, sed assensus est definitioni Antistitis, cohibuit se ne falcem mitteret in messem alienam, & Christianos omnes se minores potenter docuit quàm debeant in hac parte modesti esse & religiosi. *S. Ambros. epist. ad Marcellinam.*

Dicamus ad extremum de senibus aliquid honore haud dubiè complectendis præ reliquis (quandiu labe nulla grauioris sceleris canos aspergunt suos) propter longum rerum vsum atq; prudentiam qua antecellunt, & habentur Reipublicæ membra præcipua, atque ad consulendum communi bono longè aptiora. Non hoc silent diuinæ literæ, sed palam admonent. *Coram cano capite consurge, & honora personam senis.* Plutarchus autem scribit in Apophtegm. quod cum Panathenea in Græcia celebrarentur, *Leuit. 19.*

senex quidam quærens locum in quo sederet, nec inueniens inter Athenienses venit tandem ad Lacedæmonios, ex quibus adolescentes omnes ipsi assurrexerunt, quin etiam multi ætatis prouectioris ei loco cesserunt magno omnium applausu, tum exclamauit quidam: *Per gemellos, Athenienses quidem honesta sciunt, sed minimè faciunt.* Argumentum sanè mihi videtur ruentis Reipublicæ, grauissimèque laborantis quando obrepit tantum malum, hoc est, aut ridentur senes aut contemnuntur. Ecquid superest nisi vt pariter illorum sententias aspernentur Iuuenes, & suas vrgeant quasi saniores? indè porrò quid aliud quàm ruinam expectaueris? Atq; vtinam secularibus tantum in negotijs ita præposterè agerent. Enimuerò non se continet intra hos fines illorum proteruia semel lasciuientium, sed iudicia sua praualere volunt in sacris etiam ad fidem, religionem, Ecclesiam pertinentibus, Censores & castigatores se constituunt venerabilissimorum senum, hoc est sanctorum Patrum, per quos diuina sapientia verbum suum, vna cum germana interpretatione trāsmisit ad posteros, quiq; ob id meritò dici possunt ἐκφάντορες, id est, interpretes mysteriorum sublimium, quo nomine superiores Angelos comparatione inferiorū vocat S. Dionysius lib. de Eccles. hier. Deniq; plus se illis omnibus sapere & intelligere

ligere gloriantur. Hinc noua dogmata & hæreses, & religionis penè totius extinctio. Horũ cuilibet typho tantæ inflato superbiæ diceret nõ dubito Martialis si interueniret:

Dispeream si tu Pyladi præstare matellam Lib. 10. Epigr. 11.

Dignus es, aut porcos pascere Pirithoi.

Ergo vt concludam reucreantur subditi seculares, magis adhuc Ecclesiasticas potestates, atque in primis sedem Apostolicam exemplo potentissimæ Reip. Venetæ sic eam per literas alloquẽtis tempore Trid. Synodi. *Cum Pio IV. digna Dei prouidentia sacrosanctæ Rom, atq; vniuersalis Ecclesiæ Pontifici Max. vt Christiani gregis incolumitati salutiq; consuleret, placuerit in ista vrbe Tridento haberi Concilium, quod sanctum ac venerabile omnibus semper habitum est, ac propterea eo mandauerit conuenire tot singulari sapientia ac religione præditos viros, qui Christianam disciplinam diuina in primis fauente aura in suam restituant integritatem, ad nos etiam pertinere visum est pro summa nostra in Christum seruatorem ac Dominum pietate, ac iuuandæ religionis desiderio pro ea qua eundem Pontif. Max. Christi Vicarium in terris gerentem prosequimur obseruantia quæ omnia à maioribus nostris edocti perpetuo retinere & volumus & debemus, præter Ecclesi nostræ ditionis viros, quos isthuc quamprimum se conferre curauimus, nostros certos ac graues homines eodem legare*

Sander. lib. 7. de visib. mon.

qui nostro nomine sancto Concilio intersint & faueant. Exemplo item 7. Cantonũ Heluet. quorum Orator Adimantus ita loquutus est. *Lucernenses, Vranenses, Shuitsen'es, Syluaniẽ-ses, Tugienses, Friburgenses & Solodurenses, qui erga sedem Apostolicam & vestrum hunc sanctiss. ordinem benè semper fuerunt affecti, noluerunt in re tam necessaria & publica totius orbis causa suos Oratores desiderari.* Et infra præter commemoratam eorum in fide constantiam, & gloriosam de occiso Zuinglio iactantiam. *Cupiunt maximè hoc vobis testatum relinquere se quod ad fidem, religionem, & obedientiam attinet, itemq; studium iuuandi Rom. sedem, nullis populis qui Christiani censentur cedere.*

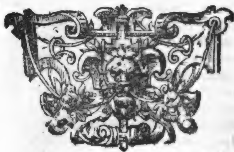

DE

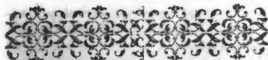

DE VERA PERFECTAQVE PRVDENTIA,

LIBER SECVNDVS.

Quid de seipsis sentire debeant qui præsunt cæteris.

CAPVT I.

§. 1. *Suiipsius cognitio Præposito cuiuis admodum necessaria.*

2. *Potestas omnis à Deo.*

3. *Quæ mediatè tantum à Deo est potestas, contractu quodam nititur inter Rectorem & subditos.*

4. *Nulla in destructionem potestas datur, sed in ædificationem, exigetq; de illa Deus seuerissimam rationem.*

5. *Nihil est cur extollatur qui præest, multum contra vnde sibi timeat.*

6. *Qui præest Prudentia indiget ad gubernandum sublimi, propria, speciali.*

§. 1. Quicquid libro 1. cap. 3. §. 2. de necessaria suiipsius cognitione diximus, cre-

dendum est ad Præpositos in primis pertinere. Priuati sibi ipsis incogniti, & ob id aliquam negligentes sui partem muneris, vel à scopo suo aberrantes sibi solis nocent. Rectores verò populorum vix vnquam soli pereunt, sed multos secum in ruinam pertrahunt; perindè ac nautæ declinantes in breuia, & aurigæ malè aurigantes. Debent proindè seipsos nosse, sibiq; valdè attendere. *Et nunc Reges intelligite*, ait Psal. 2. *erudimini qui iudicatis terram.* Et Salomon principio non parum sibi metuebat salutari hac notitia destitutus, vndè gemens dicebat:
3. Reg. 3. *Ego autem sum puer paruulus ignorans ingressum & introitum meum.* Non potest sartor conuenientes vestes conficere cuius dimensiones nunquam studuit obseruare: ita virtutes non induet sibi necessarias qui præest, si seipsum nesciat susceptiq; partes muneris. Nequaquam peruia sed abstrusa est hæc sui cognitio, vt non abs re S. Fœlix Nolanus Episcopus interrogatus ab hostibus, vbi nam esset Nolanorum Antistes responderit, & mentitus non sit, *Fœlicem non noui.* Et quia abstrusa, impensè à Deo est postulāda. Quasi alius à seipso est qui regit, & non idem, qui erat, priusquam ad dignitatis gradum eueheretur. Tunc non sustinebat onus grauissimum, quo iam premitur, & miserè opprimetur, nisi ad illud sustinendum multis se

credat

credat auxilijs indigere. Olim sui iuris erat, nunc minister publicus est Christi, gladium portans spirituale aut materiale ad vindictã malefactorum, laudem verò bonorum. Sui tantùm gerebat curam, suscepto autem regimine gerit totius sibi subiectæ multitudinis. Dormiebat antè securus; nunc verò necesse habet insomnes sæpè noctes pro salute suorum traducere, vix vnam dormire solidam. Quasi vnus de turba delitescebat, non obseruabatur, nec moribus suis si mali erant, valdè offendebat intuentes: exaltatus autem spectaculum factus est mundo, Angelis & hominibus, obseruatur ab vniuersis, sicut & Dauid, cui dictum est administranti regnum Israel. *Veruntamen in te oculi respiciunt totius Israel*, ad quælibet eius verba arriguntur aures, ad facta intenduntur obtutus subditorum, nihil eos præterit, notantur etiam minima, sicut quondam in Cimone vini potus paulò liberalior, in Scipione nimia quædam somnolentia, in Pompeio quòd vnico digito scalperet caput, vt scribit Plut. in Polit. Et quasi parum sit narrari ea promiscuè, in Annales referuntur, ne ignorentur à posteris. Si malis sit moribus, vix creditur quàm confundat & offendat omnes. Quemadmodum intolerabiliores sunt verrucæ in facie aut capite, quàm cicatrices, plagæ, vlcera & notæ etiam graues 3. Reg. 1.
in

in reliquo corpore: ita propter eam quę plerosq; omnes de personis publicis tenet opinionem, vt pote re magna atq; dignissima, quæ omni facinore ac temeritate vacare debeat, minima quæq; notantur errata, pro magnis habentur, & singulariter à se auertunt aspicientes. Studebat idem commodis suis & cognatorum, nunc procurator creatus est publicorum. Opem implorare solebat alienam; nunc asylum debet esse singulorum, opem ferre miseris, non se amplius sibi, sed alijs natum credere. Priuatas colebat amicitias, & simultates odiaq; exercebat: assumptus verò ad præfecturam subditos quosque etiam quos antè oderat, vel hostes sentiebat habere debet commendatos, neminem negligere, neminem auersari qui caput dici vult vniuersorum, iniuriarum omnium abstergere memoriam clemētiæ spongia & humanitatis. Ius suum prosequebatur apud magistratum; modò verò in solium conscendit administraturus iustitiam. Prius deniq; nec multos numerabat amicos nec inimicos; posteriùs autem singulorum censuris exponitur; amori item & odio, famæ bonæ aut malæ prout se in munere suo gesserit, nec ipse solùm, sed ipsius quoq; posteri propter ipsum. Manifestum est quod dico in infœlicibus Dionysij Sicilię tyranni filijs; qui omnes in parentis odium stuprati, & omni-

Plutar. in Polit.

omnifaria prius contumelia fœdè affecti, sunt demum interempti, & cinis de naui in mare dispersus crematis corporibus. Faciet accurata horum meditatio, vt ita secum ratiocinetur qui gubernat. *Aliud est plectrum, aliud sceptrum.* Tam parua intercedit inter pristinam meam seu priuatam conditionem & publicam hanc proportio, quàm inter rusticanæ puellæ & Reginæ statum. Quare sicut puella eiusmodi facta Regis vxor longè alter sapit, incedit, loquitur, & afficitur quàm prius, abstinet ab inurbanis suis moribus quos cum lacte imbiberat, vrbanos autem & aulicos in posterum consectatur quia hi non illi regiæ dignitati conueniunt. Ita me iam oportet aliam vitam viuere, nec quicquam de veteribus vitijs retinere.

§. 2. Postulat insuper ab eo prudentia, ne vnquam se existimet à seipso habere potestatem, sed à Deo dicente. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.* Hoc ipsum ingenuè profitebatur Dauid, cum diceret ad Michol filiam Saul. *Elegit me potiùs quàm patrem tuũ, & quàm omnem domum eius. & præcepit mihi vt essem dux super populum Domini.* Et Salomon his verbis: *Et nunce Domine Deus tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo.* Ad idem collimauit Poëta, sic loquentem

Prou. 8.

2. Reg. 6.

3. Reg 3.

tem

tem numini cuidam faciens Æolum ventorem Regem.

1. Æneid. *Tu mihi quodcumq; hoc regni est, tu sceptra Iouemq;*
Concilias, tu das epulis accumbere diuûm,
Nimborumq; facis, tēpestatumq; potentem.

Nabuchodonozor autem quia profiteri & agnoscere noluit, à Dei præcone audiuit:
Dan. 4. *Eijcient te ab hominibus, & cum bestijs erit habitatio tua, & fœnum vt bos comedes, & rore cæli infunderis. Septem quoq; tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus super regnum hominum, & cuicumq; voluerit det illud.* Ad hoc idem insinuandū quandoq, ad regnum vocat Deus nihil tale cogitantes, vt Saul, Dauid, Ieroboam; Quādoq; mandat & prouidet, vt non maiori natu sed minori deferatur. Hinc illud Adoniæ qui ætate vincebat Salomonem, ad Bersabee
3. Reg. 2. huius matrem: *Tu nosti quia meum erat regnum, & me præposuerat omnis Israel sibi in Regem, sed translatum est regnum, & factum est fratris mei: A Domino enim constitutum est ei.* Ne improborum quidem principatus excipio, cum à Deo omnes esse affirmo. Notum quid ad Pilatum Judicem, ad virum inquam parum probum dixerit Christus:
Ioan. 19. *Non haberes potestatem aduersum me, nisi tibi datum esset desuper.* Neque tamen idcirco vel insipiens est Deus, vel iniustus, vel de regnicolis

gnicolis malè meritus: Aut enim euehit malos in præmium & remunerationem virtutum quarundam moralium quibus excellunt, quo sensu passim tradit S. August. in libris de Ciuit. nobilissimũ Imperium fuisse Romanis datum iustitia, fide, humanitate clarissimis; aut in parentum gratiam à quibus prodierunt, vt testantur verba illa ad eundem Salomonem: *Disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui scindam illud, nec totum regnum auferam, sed tribum vnam dabo filio tuo propter Dauid seruum meum.* 3. Reg. 11. aut deniq; in pœnam regnicolarum, vt constat ex his alijs. *Regnare facit hypocritam propter delicta populi.* Iob. 34.

§. 3. Sicut Deus Prælatos quosdam Ecclesiæ suæ immediatè præfecit, vt in lege veteri Moysem, in Euangelica Petrum cui dixit ore proprio: *Pasce oues meas, pasce agnos meos*; Ioan. 21. quosdam autem mediatè hoc est aliorum opera Clericorum vel eos designãtium si antecessores erant, vel ad Ecclesiasticam dignitatem assumentium si superiores, vel eligentium si æquales eiusdem membra Ecclesiæ. Ita Rectores alios potuit & potest Deus cum vult, propria authoritate instituere nullo expectato subditorum consensu vel suffragio. Vicissim autem velle potest vt in

vt in eorum creatione debeat ſubiectorum voluntas interuenire: Imò hoc tantum poſteriore modo ſolet eos ad apices attollere publicorum munerum. Siquidem vel eliguntur à ſubditis, vel hæredes ſunt eorum quos elegerunt ſubditi, volentes vt hæreditario iure ad legitimos ipſorũ liberos tranſiret principatus. Hinc illud Deut. 17. *Cum dixeris conſtituam ſuper me Regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes, eum conſtitues*, &c. Faciamus excipi Saul, Dauid, Salomonem, non eſt profectò conſequens, Deus per ſe ſolus, & independenter à populo duos treſue vocauit ad clauum Reipublicæ, ergo & reliquos. Deindè longè probabilius videtur nec Saul nec Dauid promotionem fuiſſe à ſolo Deo. Solus fateor vtrumq; vngi fecit, & deſignauit ad regnũ, ſed priuatim atque ita vt neuter ſtatim pro Rege ſe geſſerit, & neq; Samuel Saul Regis anteceſſor, nec Saul ipſius Dauid legitimus populi Rector eſſe deſierit. Certè 1. Reg. 9. cum electus à Deo eſſet Saul, adhuc Samuel iure ſuo conuocauit populum in Maſphat, ad conſtituendum Regem & perindè ac ſi electio nulla eſſet, miſſa ſorte cum ea ſuper Saulem cecidiſſet, à populo publicè Rex eſt nominatus. Dauid ſimiliter multo antè Rex à Deo electus nõ prius regnare cœpit, quàm ſeptimo poſt anno in Hebron eſt conſecratus,

tus, & à populo constitutus, 2. Reg. 2. & 5. Tunc tantum propriè, & quoad exercitium regni clauum acceperũt, quando in eos sibi oblatos consensit populus & vociferatus est *viuat Rex*. Non quod eguerit Deus consensione hac populari, sed nihilominus sponte voluit vt interueniret, ac per illam, vtriq; regia potestas solenniter conferretur; sicut voluit inferiora producere accedente concursu rerum secundarum. De Salomone res adhuc est exploratior. Designatus ad regnum à Deo erat ante obitum Dauid patris sui; & tamen non nisi post, regnum administrauit, & Rex est habitus priusque vnctus iussu Dauid, & à Populo susceptus acclamante. *Tollite vobiscum seruos Domini vestri*, verba sunt Dauid, *& imponite Salomonẽ filium meum super mulam meam, & ducite eum in Gihon, & vnget eum ibi Sadoc Sacerdos, & Natham Propheta in Regem super Israel.* Et infra: *Sumpsitq; Sadoc Sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus viuat Rex Salomon.* 3. Reg. 1.

Ita fit vt qui præficiuntur populo contractum quendam cum ipso ineant, hoc ipso quo subscribũt eius volũtati, & in appositas conditiones consentiunt. Dicit populus conferamus ei ius regendi nos, condendi leges, iudicandi, iubendi, prohibendi, pu-

niendi, tuendi ab hoſtibus, & conſequenter tributum exigendi ad hoc neceſſarium. Electus viciſſim rata habet omnia expreſsè vel tacitè, hoc eſt non repugnando. *Qui enim tacet*, quando nullo graui metu tacere cogitur, *conſentire videtur.* In ſe inquam recipit ſubditos benè regere, labores & pericula nulla eius cauſa ſubterfugere. Cæterùm vbi ſemel ei ſe ſubiecit populus, nec licitè poteſt nec permittitur ſubiectionis iugum excutere, nec ipſi adimere conditiones obſeruanti collatam poteſtatem, quas vtrum violauerit nec ne, non eſt priuatorum iudicare ac diſcernere.

§. 4. Cum à Deo ſit poteſtas omnis vt diximus, cauere ſolet bonus prudensq; Magiſtratus, euaneſcere in cogitationibus ſuis, non exiſtimat liberum ſibi eſſe poteſtate quam habet vti ad omnia, cum data ſit *in*
1. Cor. 13. *ædificationem non in deſtructionem*, id eſt vt in meliùs, non vt in deterius procedat vniuerſa. Non ſe credit omni lege ſolutum, nulli cenſuræ obnoxium, cum diuinæ ſit quàm maximè. Ad memoriam frequenter reuocat, quod ait ſapiens cap. 6. *Audite Reges & intelligite, diſcite Iudices finium terræ, præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis & virtus ab altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitatio-*

gitationes scrutabitur. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neq; secundum voluntatē Dei ambulastis. Horrendè & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durißimum his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verebitur magnitudinē cuiusquam; quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter illi cura est de omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. Ad vos ergo Reges sunt sermones mei, vt discatis sapientiā, & non excidatis. In qua tota sententia, dignissima sunt verba illa *cum essetis ministri regni illius* quæ valdè ponderentur, quia clarissimè ostendunt, etiam Magistratum qui supremus dici consueuit non tam rectorem esse, quàm Dei veri ac summi omnium moderatoris ministrum siue vicarium suo tempore vocandum ab eo ad exactissimos calculos. Quod sanè quo pensiculatiùs secum meditatur, eo conatur studiosius, talē ei sese exhibere, quales experiri optat subditos proprios, hoc est non ingratos, insolentes, perfidos, rebelles, suprema iura affectantes; nō excedentes præstitutos terminos, non detrectantes imperium, nec conseruos suos percutientes. Nimis quippè iniquum videri, si quispiam se minus Deo, quàm sibi alios velit subijcere.

 §.5.Hinc

§. 5. Hinc transitum facit ad metum salutarem, & in tanta constitutus obligatione sistendi se Deo, ait cum Rege illo sanctissimo: *A iudicijs tuis timui.* Videt ipse & obseruat adolescentes, quando in theatrū prodeunt personas Regum acturi & Imperatorum, notat inquā vt se componant ad grauitatem, vt incedant, loquantur, imperent, respondeant interrogati: Siq; in eorū moribus nihil agreste animaduertat, nihil præter decorum, in sinu gaudet, nec exiguo remunerat præmio illorū industriam. Sin ab ijsdem peccetur multipliciter

Psal. 118.

Horat. in Arte.

Si dicentis erunt fortunis absona verba,
ridet eos, nec vltrà dignatur sua præsentia. Eodem planè modo secum agi credit in ordine ad Deum summum Agonothetam omnes contemplantem, eos præcipuè sub quibus viuunt reliqui, quo pacto partes obeant suas in theatro isto orbis terrarum, & leges obseruent à se Rege Regum latas atq; propositas. Si diadema suum considerat gemmis adornatum, non indè in superbiam erigitur, sed magis ita loquitur: *O principum tegumentum, nemo est qui te curaret, atq; in manus tollere dignaretur, si quot curas, pericula, obligationes imponis eorum capitibus probè intelligeret.* & v.uit paruus in oculis suis, quia talibus delectatur Deus, & libenter committit præfecturas, sicut dictum est ad

ad Saul: *Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es, vnxitq; te Dominus in Regem super Israel?* Ad Dei censuram perhorrescit cum Propheta Iob (nam & ipse Rex fuisse legitur) dicente: *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timuit Deum, & pondus eius ferre non potui.* Timet denique ne non satis in officio sit, ne sicut Balthasar filius Nabuchodonozoris Regis appensus in statera inueniatur minus habens, & Dominus appelletur ab hominibus potius quàm sit. *Tunc namq; solum Dominus iure vocatur,* vt ad Iustinianum Imperatorem scripsit Agapetus, *cum ipse sibi dominatur, & absurdis voluptatibus non subijcitur; sed cum auxilio piæ rationis quæ inuictum in irrationales affectus imperium exercet, omnia domantes cupidines panoplia temperantiæ deuincit.*

1. Reg. 15.

Iob. 13.

Dan. 5.

§. 6. Aliquid de prudentia subijciamus eidem necessaria, ne si illã prætermiserimus, opus lectori offeramus truncum & mutilũ. Differt autem specie secundum Aristotelem nobiliorq; est quacumq; alia. *Prudentia verò* inquit *propria virtus est præsidentis*, non quod abnuat in subditis esse posse prudentiam, cum lib. 6. Ethic. c. 8. scribat duas esse partes politicæ, vnam quæ est legũ positiua, pertinetq; ad Principes; alteram quæ retinet commune nomen politicæ, & versatur circa

Arist. in l. 3. Polit. c. 1.

 singu-

singularia; huiusmodi autem singularia peragere, spectat etiam ad subditos. Sed vult dicere, prudentiam non eis competere, quâ præcisè & formaliter subditi sunt, quandoquidem prudentis est dirigere, imperare, præscribere quidnam fieri debeat; illis autem vt præcisè subditis incumbit oppositũ, dirigi nempè, & imperata facere. Cæterum priuatis in rebus ad illos attinentibus, vel etiam in ijs quæ sic eis imperantur, vt ipsorũ discretioni relinquatur executio, consulere possunt dictamina rectæ rationis, eiq; se in teroperandum conformare, quod nihil aliud constat esse, quàm vti prudentia, & sibi ipsis quadantenus præsidere. Et quia bona illa tria quæ per prudentiam obtinere studet sapiens, ciuile, oeconomicum, & priuatum spècie inter se differunt, nec in eodem sunt excellentiæ gradu, cum primum sit secundo, & hoc tertio multò nobilius; sicut longè aliud est præsidere Reipublicæ aut ciuitati quàm familiæ, & familiæ quàm priuatis negotijs, fit vt prudentia ciuilis quæ aliter politica per excellentiam dicitur diuersa sit à duplici alia spectante partim bonum solius familiæ, partim priuatum, longèq; præstantior vt docet S. Thom. 2. 2. q. 47. a. 11.

Circa

Circa Religionem quid ab eodem postulet Prudentia, obseruari.

CAPVT II.

§. 1. Quas ob causas religionem plurimum colere debet qui praeest.

2. Quinam religionis actus praecipuè deceat gubernantem.

3. De reuerentia exhibenda Praelatis Ecclesiasticis.

4. De hypocrisis abominatione & fuga in religionis materia.

5. Circa religionis materiam à quibus instituti nihil debeat, vel immutari.

§. 1. Sicut ab agris qui plus seminis acceperunt, non absre expectatur messis copiosior, & serui ad plura tenentur, quibus decreta sunt ampliora stipendia: ita prudentes sunt quicumque regunt, quando secum ratiocinantur, tanto magis suum esse Deum colere, quanto illum munificentiorem in se experti sunt. Dicit enim scriptura: *Cui multum datum est, multum requiretur ab eo.* *Luc. 12.* Quod autẽ maiora quædam de manu ipsius acceperint, negare nõ possunt conuicti verbis illis ad Dauid Regem: *Feci tibi nomen grande, iuxta nomẽ magnorũ qui sunt in terra,* *2. Reg. 7.* & abundè liquet ex honoribus, diuitijs, deli-

 cijs,

eijs, iurisdictione, gloria, & omnigenis vitæ præsentis commoditatibus, animiq; & corporis relaxationibus, quas magni æstimare vulgus hominum solet. *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt*, quæque tàm cumulatè suppetunt ijs, qui publica gerunt munera, vt vix quicquam alijs relictum fuisse videatur. Bonarum sanè mentium est beneficijs ad summum benefactorem colendum prouocari, nec vllo modo pati, vt ab expostulante audiat: *Incrassatus est dilectus meus & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus. Dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.* Perdifficilè est tot inter delicias, & libidinandi occasiones, insolescendi, abutendi accepta potestate (inter quas subuersus est Salomon) virum bonum agere, rectum tenere cursum, & immaculatum se custodire, quod interim facere præpositus debet, nisi perire malit. Quomodo autem faciat, nisi eius fretus auxilio, qui ait *sine me nihil potestis facere*. Hoc vero auxilium qua arte impetrabit, nisi summo cum cultu prosequatur? Neq; enim dignus est alius. Fecerunt hoc Dauid, Constantinus Magnus, Carolus Magnus, & Theodosius Imperatores, & imperarunt fœlicissimè. De primo ait Deus Psal. 88. *Inueni Dauid seruum meum.* Et mox ad declarandum huius fructum seruitutis: *Manus mea auxiliabitur ei, veritas*

Psal. 143. *Deut. 32.* *Ioan. 15.*

veritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum seruabo illi misericordiam meam. Secundi prosperitatem fusè describit S. August. l. 5. Ciuit. c. 25. De tertio constat, quàm ipsi ad nutum fluxerint omnia. Quarti temporalem fœlicitatem & prodigiosas victorias suspicit, & gratulatur Claudianus:

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris 6. Panegy.
Æolus armatas acies, cui militat æther, 20.
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Pergamus porrò. Interest præsidentis vt ametur à suis & timeatur, ad quod impetrandum inierunt varij rationes varias. Alij ad congiaria & largitiones profusas confugerunt, vt hodiè Turcarum Imperatores in Ianizaros suos admodum liberales. Alij ad affabilitatē vt Alexander Magnus. Alij ad indulgentiam non puniendo delicta, conniuendo, dandoque audendi licentiam. Alij gratificando votis etiam iniquis ciuium vt Herodes, qui *occidit Iacobum fratrem Ioannis* Actor. 12.
gladio, videns autē quia placeret Iudæis, posuit vt apprehenderet & Petrum. Verùm modus, omniū præsentissimus est, vt quis percharus Deo esse credatur, & in singulari eius tutela constitutus. Talis citò experitur morigeros vniuersos. Nemo ei facilè obloquitur, aut

aduerſus eum leuat calcaneum ſuũ, ne fortè vindicem Deum ſentiat. Deus porrò nullis æquè fauere videri poteſt & coniungi, ac ijs à quibus impensè colitur, nullos magis ope ſua deſtituere, quàm eos apud quos iacet religionis cura. Quid putas cauſæ fuit cur ab Achab receſſerit, eiuſque regno pluuiam per aliquot annos negauerit, niſi propter eius impietatem? Nihil itaq; conſultius, quàm vt religioſiſſimus ſit Magiſtratus, & quod Deo debet compluribus titulis conetur perſoluere, ſimulq; efficere, vt ſuauis ac iucunda ſubiectis ſit ſeruitus? Ad hoc conducit plurimum ſi intelligant ſeruire ſe pio Principi. Nam vt ſcribit idem Claudianus:

Claud. li.3. In Stilic.

Fallitur egregio quiſquis ſub Principe credit
Seruitium, nunquam libertas gratior extat
Quam ſub Rege pio.

Eiuſdem æquè intereſt, ſubditis viciſſim pijs imperare; ijs autem nemo alius fuerit tàm efficax ſtimulus ad pietatem: *Totus componitur orbis, Regis ad exemplum.* Huc ſpectat quod ſcriptũ reliquit S. Hieronymus ſimile argumentum tractans epiſt. 30. *In te oculi omniũ diriguntur, domus tuæ cõuerſatio quaſi in ſpeculo cõſtituto magiſtra eſt publicæ diſciplinæ. Quicquid.n. feceris, illud faciendũ omnes putãt.* Et Hieremias cap. 10. irreligioni præpoſitorum velut cauſæ certiſſimæ adſcribit populi

totius

totius corruptelam & impietatem. *Quia pastores stultè egerunt, & Dominum non exquisierunt propterea non intellexit vniuersus grex, & dispati sunt.* At fortè per otium minimè licet viris in dignitate cõstitutis vacare Deo. Quasi verò occupatior quis esse possit, quã Alexander Magnus aut Iulius Cæsar; quib⁹ tamẽ inter assidua grauissimaq; bella spatium semper fuit non paruum, quod darent rebus alijs vt commẽtarijs, literisq; conscribendis.

§. 2. Ex compluribus religionis actibus, videntur mihi quatuor decere illum præ cęteris. Primum locum vendicat sibi oratio, à qua regnum suum auspicatus est Salomon, ex totis præcordijs suis ita Deum alloquens. *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiã, mitte illam de cœlis, vt mecum sit, & mecum laboret.* Crediderim non posse vulgò præpositum Reipublicę prolixis orationibus operam dare, tametsi S. Ludouico Francorũ Regi in more positum fuisse non ignorem recitare quotidiè horas Canonicas, ac si vnus fuisset de numero Sacerdotum; à lege autem breuium excusari quo iure possit, nõ video, quas proindè si familiares sibi fecerit, magnam laudem nec minorẽ è cœlis opem consequetur. Habent & istæ vim suam, cœlosq; penetrant si rectè fiant. Ecce earum formam aliquam, si quis desideret. *Gratias tibi*

Sap 8. & 9.

tibi ago Domine Rex cœli & terræ pro vniuersis beneficijs tuis. Tua est potestas tuum regnum, tu es super omnes; Ego seruus tuus, & filius, ancillæ tuæ, quem vt vas figuli potes si vis, dicto citius conterere. Propitius esto, iterum propitius esto mihi peccatori. Et quia sine te nihil possum, da mihi verbo & exemplo quibus præsum prodesse, vt vna cum commisso mihi populo ad vitam perueniam sempiternam. Da ne irrita iuramenta faciam, quæ dum inaugurarer, distinxerunt labia mea. Da sic regere filios tuos, vt reddita tibi villicationis meæ ratione audire merear, euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Actiones meas quæsumus Domine aspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt cuncta mea oratio & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur. Et tu gloriosissima Virgo cum omnibus Sanctis, orate & intercedite pro me. Supplebitur non parum defectus eiusmodi precum, munificentia in pauperes, quibus vt patronis vti poterit apud Deum; quia sicut citò exaudiuntur ijs maledicentes à quibus iniuriam acceperunt, dicit namq;
Eccles. 15. scriptura: *Dominus deprecationem læsi exaudiet, non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus*: Ita pro benefactoribus suis postulando sunt efficaces. Proderit etiam non parum religiosorum hominum

num

num implorare suffragia, quia *multum valet deprecatio iusti assidua* faciebat id Constantinus Magnus fructu maximo, & S. Antonij precibus adhuc viuentis se suaq; omnia studiosissimè commendabat. *Iac. 5.*

Secundus actus est, si non quotidiè, sæpissimè saltem interesse diuino Missæ Sacrificio. Nam cum præter illud nullum sit, nec assignari possit Christianæ religionis proprium, & potissimus religionis actus sit sacrificium, postulat iure suo, vt minimè omnium negligatur. Mos iste est nunquam satis laudatus Regum Christianissimorum. Solent quotidiè Parisijs extra Luparam suâ hora plus minus septima antemeridiana prodire solenniter ad sacellum quod Borboniorum dicitur, ibiq; sacro interesse.

Tertius in celebrioribus festis expurgare animum per sacram exomologesim, seu peccata propria confiteri, & abolẽda offerre pio doctoq; Sacerdoti, cui & alijs in persona Apostolorũ dixisse Christus noscitur: *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt.* Peracta autem exomologesi eundem animum suum dispositum iam & repurgatum sacra synaxi reficere, seu pane illo cœlesti, de quo idem Christus ait: *Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi; qui manducauerit ex hoc pane viuet in æternum, & panis quẽ ego dabo caro mea est.* *Ioan. 20.* *Ioan. 6.*

Si

Si nemo in hac vita paulo insigniorem gerens præfecturam, neminem sustinet ministrare sibi pollutis manibus, perpendat secum ipse, num tanto solicitius debeat coram Deo cuius minister est, purus apparere, expersq; grauioris cuiusq; culpæ, quanto maior diuina maiestas est quam terrena. Si rursus ad Vasallorum fidem, gratitudinem, prudentiam, vrbanitatem credit pertinere, vt se aliquoties veniant salutatum, & prætereuntem intra domos suas recipiant; consideret num multo magis debeat ipse cœli terræq; Dominum, cuius totum est quod possidet, in sacra hostia sese offerentem, & quasi inter homines peregrinum non adorare solùm, sed interdum suscipere proprio animi corporisq; hospitio, ne aliquando ab indignante audiat *hospes eram, & non collegistis me*. Si ad Sacramentorum dignitatem respiciat, summè necessaria secundum baptismum est pœnitentia; si ad dignitatem, Eucharistiæ cedunt omnia. Quocirca rectissimè fecerit, si vtrumq; non rarò vsurpet, ac recordetur quid dixerit cuidam fœminæ sanctus Macarius à se curatæ, quam fascinati vniuersi à quibus aspiciebatur, equam rebantur esse non fœminam: *Ad Sacram synaxim accede posthac crebrius, quia non aliam ob causam permisit te Deus venire in hanc confusio-*

Matth. 25.

Ruffin. l. 2. cap. 28.

fusionem, nisi quia quinq; iam hebdomades præteriere, ex quo ad illam non accessisti.

Quartus sit ille omnis, qui pro tempore vocatur in controuersiam, & oppugnatur ab hæreticis, aduersum quos si nequit illum verbo propugnare, ob Theologicę facultatis ignorantiam, tucatur saltem exemplo, plus sæpè habituro virium ad permouendos animos, & in orthodoxa religione fideq; retinendos, quàm argumēta plurima. Fecit hoc Franciscus Primus Galliarum Rex, audiuit irrepsisse Sacramentarios in regnum suum, cultumq; dissuadere Eucharistiæ, mox interesse voluit publicæ, longissimæq; circumgestationi per vicos aliquot Parisienses, reipsaq; pedestris interfuit aperto semper capite, quamuis æstus qui tunc sub clarissimo feruebat sole intolerabilis videretur. Ne hîc quidem subsistendum sed prætereà optimi Rectoris erit eiusmodi oppugnatorum curam gerere, & iuxta gratiam facultatemq; sibi à Deo collatam, reuocare illos ab errore suo ne pereant, sed in vera Christi causa hunc & alios Catholicę religionis actus profitendo salutem suam operentur. Magis adhuc contra illorum impetus Ecclesiam matrem suam, Christique sponsam studiosè defendere, vt zeli huius sui laudatorem aliquando Deum ipsum habere possit, & audire:

Columen

Seneca in Troad.

Columen patriæ, meta laborum
Tu præsidium fratribus fessis
Tu murus eras, humerisq; tuis
Stetit illa decem fulta per annos.

Defensionis huius pars vna est maturè obuiam ire nascentibus erroribus. quia recentes suffocare non est difficile. Sin autem sinantur radices agere, extirpari posteà vix poterunt.

Ouid. l. 2. de remed.

Flumina parua vides paruis de fontibus orta
Plurima collectis multiplicantur aquis.
Vidi ego quod fuerat primò sanabile vulnus,
Dilatum longæ damna tulisse moræ.

Lib. 2. Aphor. 20. & l. 7. aph. 50.

Arius vna scintilla fuit, ait S. Hieronymus & refertur 24. q. vlt. c. resecandæ, *sed quia citò extinctus non est, orbem totum flamma eius populata est.* Quid autem Hypocrates? *Incipientibus morbis si quid mouendum videtur, moue.* Negat alibi cancrum & apoplexiam principio sanabilem, vbi perfecta fuerit, curari posset. Id si fuisset obseruatum circa ætatis nostræ noua dogmata, si maturè prospectum ne serperent, procul à nobis essent innumera mala quæ cernimus. Sed heu,

Matth. 13.

cum dormirent homines, venit inimicus homo, & superseminauit zizania in medio tritici. Hinc illæ lachrymæ. Cautior in re longè minoris notæ senatus Romanus, cum inaudisset prædones initium grassandi facere, mox proprijs sumptib⁹ contra illos misit ipsosmet

Consu-

Consules P. Scipionem & Decium Brutum, qui quòd insignes essent viri, expeditionem hanc exercentes reuerentia & terrore maximo Italiam totam concutiebant, criminis magnitudinem tacitè loquebantur, & audaciam omnem aliquid simile deinceps moliendi omnibus amputabant, vt scribit Cicero in Bruto.

§. 3. A Deo ipso in honore haberi Sacerdotes, constat non ex ea tantum lege, quam in illorũ fauorem tulit. *In tota anima tua time Dominum, & sanctifica Sacerdotes*, Eccles. 7. ac rursus: *Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica Sacerdotes*: Sed inde etiam quod nunc illos vocet Deos, vt Exod. 22. nunc Angelos Domini, Malach. 2. nunc sal terræ mundiq; lumen, Matth. 5. Ad eos remittat quos sanat. Luc. 5. inconcessam Angelis potestatem remittendi peccata ijs largiatur Io. 20. & Eucharistiam conficiendi Matth. 26. dicens: *Hoc facite in meam commemorationẽ*. Pluribus vix opus est, vt intelligant qui præsunt, quo nam eos loco habere debeant tùm vt diuino præcepto quod audiuimus satisfaciant omnibus indiscriminatim proposito, tùm ne exemplum à tanta maiestate sibi datum videantur non imitando contemnere. Accedit turpe censeri si in hac parte ab Ethnicis vinci se sustineant, ex quibus Druydæ sacrificos suos idolorum cultores mira ob-

 seruan-

seruantia prosequebantur, vt narrat Cæsar lib.6. de bello Gallico. Turcæ Cadilesqueros, & alios superstitionis suę pręposítos potissimos eximiè colunt. Alexander Magnus veniens Hierosolymam ad pedes procidit Jaddo summi Sacerdotis Judæorum in Pontificali habitu sibi occurrentis; & interroganti Parmenioni cur tàm humiliter se homini subiecisset, responsum protulit tali Rege dignum: *Ego non tàm hominem adoraui, quàm Deum cuius gerit Sacerdotium.* De hoc argumēto plura iam scripsimus lib.1. cap. vltimo, duo iam addemus, quæ nemo inficiabitur ac primum, dignos esse patres qui colantur à filijs, pastores ab ouibus, præceptores à discipulis; omnes qui Sacerdotes non sunt suorum respectu Prælatorum filios esse spirituales, oues & discipulos. Filij sunt quia B Paulus hoc epitheto Galatas afficit. cap. 4. *Filioli quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus,* & 1. Cor. 4. patrem & genitorem se vocat Corinthiorū: *Ego in Christo per Euangelium vos genui.* Oues sunt, Io. 21. *Pasce oues meas.* discipuli sunt. Act. 4. *crescente numero discipulorum.* & cap. 11. *docuerunt turbam multam, ita vt cognominarentur primùm Antiochiæ discipuli Christiani.* Ab omnibus itaq; par est vt honorētur plus vel minus pro ratione gradus; & maximè quando operantur sacris (sic tamen vt honore

Fulgos. lib. 1. cap. 5.

nore debito vicissim prosequantur non Sacerdotes in dignitate constitutos) Hac erga llos obseruantia mirũ dictu quàm promoueant religionis negotium; qui Rempublicam administrant. Ferdinandus Cortesius qui nouam Hispaniam ad se traduxit, nullo nagis æstimationem maximam fidei nostræ pud barbaros illos conciliauit, quàm quod Sacerdotibus deferret honorem eximium, quibus ea promulgabatur, vt scribit Ioan. Boterus l. 2. de Politia. c. 14. Alterum cum ona personis adhęreant, non sufficit honoare illos in personis proprijs, non trahendo quemquam ad tribunal non suum, nec perutiendo; extra casus à iure concessos; nisi ræterea immunia & intacta relinquantur lorum bona. Idolorum verè nõ erant vasa urea, argentea, & alia quę Ethnicis delubris ontinebantur, eo quod falsi erãt Dij; quia ihilominus veri credebantur, & vasa illa cra, multoties in eorum direptores seuessimè animaduertit verus Deus, à quo nõ st cur melius aliquid expectet, qui eius boà sibi vendicãt, aut potestati suę subijciunt, us autẽ peculiari titulo dicuntur esse boa Ecclesiæ, seu templorum & sacerdotum. quibus quia abstinere noluit Julianus apostata, sæuo morbo correptus, visceribus utrefactis totoque corpore ebullientibus ermibus, & scelestam carnem depascenti-

bus, excrementis deniq; non per solitos corporis meatus, sed per os blasphemum egredientibus miserrimè interijt, si verum est quod autor tripartitæ scribit histo iæ lib. 6. cap. 31. & non verisimilior sententia Baronij, illum asserentis ad Ctesiphontem in bello Persico hastâ costas transfixum occubuisse.

§. 4. Omnes quidem ab externa religionis iniuria conuenit diligentissimè abstinere; sed Magistratus tanto magis quanto plus Deo debent, qui religione colitur, & potest iure suo ampliorem sinceriorémque ab ijs cultum exigere, quos sibi surrogare dignatus est in gubernatione mortalium. Dicitur autem iniuria religionem afficere, & cum religione Deum, qui intrinsecus impius extrinsecus dat eius specimen. Deterrima hæc species est hypocrisis, cui valdè indignatur summus ille inspector cor-

Matth. 15. dium, vt cũ ait *Populus hic labijs me honorat, cor autẽ eorũ longè est à me,* imò extrema denunciat mala his verbis. *Væ vobis hypocritæ,*

Iob. 8. & alio in loco *Gaudium hypocritæ ad instar puncti. Si ascenderit vsq; ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur.* Interijt miserrimè Absalon. Vndè hoc, nisi quia vota simulauerat, quæ redderet in Hebron 2. Reg. 15. & Herodes qui se simulabat venturum

in

in Bethleem vt adoraret Dominum; Et Iudas qui osculo præseferebat amici speciem, cum Sacrilegus esset Christique proditor. Fallitur Reipublicæ administrator, quisquis se putat posse diu subditis fucum facere, apud quos commendare se studet larua pietatis. Nullum violentum perpetuum, huius autem generis est, religionem quæ procul à corde exulat, fingere; impietatem verò quæ subest, dissimulare. Sicut & perdifficile est læsis præcordijs occultare prauum corporis habitum prodentem se tandem per singultum, tussim, variolas, &c. Vbi porrò ijdem illusiones permolestè ferre soliti, delusos se sentient, fallor si propensam erga ipsum gesturi sunt voluntatē, quem antè credebant personam agere viri boni Deumq; colentis. Nam cum in omni re odiosa turpisq; est fictio, tùm in religione turpissima. Fallor si eius exemplo non discant imponere socijs, aliud in corde habentes aliud in ore: Aut si illum credant syncere secum agere, quem cum Deo nouerint mala fide versari: Aut si non sibi continuò à Deo timeant percutiēte pastores animo duplices, & propter illos gregem innocentem.

§. 5. Expedit deniq; vt solers sit ac prudens, ne quid circa religionem immutet aut decernat authoritate propria, nisi de numero sit Clericorum, itaq; exaltatus, vt decer-

nendi habeat potestatem. Clericos nollet Laicus immiscere se negotijs, rebusq; suę iurisdictionis; viciſſim relinquat eis res sacras, neç attingat. Ne quidem ritus vllos sacros, vbiq; receptos eleuare præsumat aut nouos introducere. Seuerè potius castiget inuentores eorum & introductores iuxta constitutiones Concilij 6. Toletani. Cumulatè sufficiunt res propriæ, ad occupandam eius quantamcumq; industriam. In quibus adeò nihil se posse credidit Constātinus Magnus, vt in magno Nicæno Concilio 318. Episcoporum infra omnes sederit, nec vnquā præsumpserit quasdam eorum controuersias sibi licet oblatas iudicare. In causa quoque S. Athanasij cum dix sse, constat. *Ego Episcopum vestrum Athanasium libenter accepi, & vt virum Dei alloquutus sum; vestri autem est non mei iudicij, ea de re cognoscere.* Valentiniani iunioris verba sic habent. *Mihi qui minimus è numero Laicorum sum, non licet me eiusmodi negotijs interponere.* Honorij hæc sunt: *Si quid de causa Religionis inter Antistites agereturn, Episcopale oportuerit esse iudicium.* Ecce quomodo loquebantur & sapiebant O ientis & Occidentis Imperatores potentiſſimi, iurium suorum benè periti; quorum vestigijs insistens Carolus 7. Francorū Rex, suæ iurisdictionis negauit esse, definire controuersiam inter Archiepiscopos Bituricensem

S. Athanas. Apol. 2.

Ruff. lib. 1. cap. 2.

Baron. tō. 5 anno 404.

ſem & Burdigalenſem, vter alterum deberet præcedere. At nonne in Codice ſuo Juſtinianus Imperator leges multas condidit de rebus ſacris, Eccleſiaſticisque perſonis? Ita quidē, ſed quàm infœliciter hunc ei auſum credis ſucceſſiſſe? Perdidit Imperiū, coactus eſt Hunnis tributum pendere, in hęreſim lapſus eſt Incorruptibilium, qui ſcilicet Chriſti carnem incorruptibilem dicebant & impaſſibilem, & ſubitanea extinctus morte. Deindè cum non ſit credibile ipſum exiſtimaſſe Imperatoria poteſtate ſe poſſe leges præſcribere Eccleſiæ & Sacerdotibus, quandoquidem proprias ſuas Eccleſiaſticis canonibus ſolitus fuit ſubijcere, vti liquet ex pluribus eius conſtitutionibus, dicendum reſtat cum Concilio Carthag. 5. & Africano (ſi non arridet prima reſponſio) eiuſmodi leges ab eo fuiſſe latas conſentiente & conniuente Eccleſia in ſubſidium, tutelam, & executionem Eccleſiaſticarum.

Nonnulla obſeruatione digna circa bonum familiæ publicæ.

CAPVT III.

§. 1. Domeſticis prius quam alijs proſpiciendum.

2. *Etiam spirituali domesticorum bono consulendum.*
3. *Quoslibet promiscuè non admittendos ad familiam.*
4. *Quinam perniciosissimi omnium, maximéq; à familia excludendi.*

§. I. Quemadmodum agentia naturalia Sol, ignis, & similia fortius vires suas exerunt in obiecta viciniora; ita cõuenit subliniores potestates ad domesticos suos in primis attendere, & Apostolum audire dicentem: *Qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit* (non verbo sed opere) *& est infideli deterior*, quia infideles complures magnam suorum gessisse constat. Ipsæmet brutæ animantes stupendam gerunt de proprijs fœtibus. *Quædam animalia*, ait Quintilianus, *ipso ore in periculis catulos suos transferunt, nouasq; illis indulgentia manus commenta est, noxios alioqui morsus huic vni officio mitigant. Nidulorum si infestantur, crebra mutatio est, nec quicquam vsq; eo ferum est, vt non cum progenie sua migret, adeò illis quibus omnium rerum intellectus negatus est, hic tamẽ affectus relinquitur.* Habet quiuis pater familias ad domesticos suos respectũ peculiarem, vnus quodammodo cum ipsis est, & illatas ijs iniurias sibi putat irrogatas. Sicut ergo ipse sibi prius

1. Tim. 5.

Quint. Decla. 388.

ita

ita domesticis suis attendere antè debet, quã cæteris. Eidem ascribi solent delicta familiarium, quia præsumitur familia sub Rectore sapiente non facilè actura nequiter. Cum igitur è re præsidentis sit audire benè apud subditos, vrgere seriò debet domus propriæ disciplinam. Idem vix ac ne vix quidẽ sperauri sunt præclarè ab eo administratum iri munus publicum, si se præstiterit circa disciplinam hanc remissum & negligentem. Qua coniectura fretus idem Apostolus dicebat 1. Tim. 3. *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Non valenti parua administrare, quo iure cura committi poterit præstantiorum? Imperitus est regendi cymbam, quæ spes fore vt peritè Myoparonem regat vel Onerariã? Contra autem: *Tunc potest idoneus Reipublicæ Rector futurus probari, si prius domum suam rectè gubernauerit: Qui enim in minimis fidelis est, & in magnis fidelis est.* *S. Ambros. & dist. 47. c. sicut hi.* Familiæ nomen hoc loco accipimus non pro vno toto genere, stirpe, & prosapia; esto qui de illa sunt, non simul degant, quo sensu Luc. 2. dicitur Ioseph fuisse de domo & familia Dauid, sed complexu eorum, qui sub vno capite simul habitant. Excipient fortè aliqui suas admodum esse numerosas, in quibus proindè seruari non possit disciplina. Sed vtrum numerosiores sunt, quàm aula Salomonis,

3. Reg. 4. monis, cuius cibus per singulos dies complectebatur triginta coros similæ, sexaginta coros farinæ, decem boues pingues, viginti boues pascuales, centum arietes excepta venatione ceruorum, caprearum, bubalorum, & auium altilium. Ecce interim tàm erat in regendis domesticis suis accuratus, vt eo nomine Reginam Saba in vehemẽtem admirationem rapuerit. 3. Reg, 10.

§. 2. Cum porrò disciplinæ omnis veræ caput vel etiam summa sit Dei cultus, timor, morumq; integritas, sicut dicit scriptura: *Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo*, Eccles. 12. dirigi melius nõ possunt domestici, quàm si hæc omnia iubeantur habere commendatissima, & antè oculos exempla continua videant quib⁹ incitentur. Quo in genere præcipuam vim habent, quæ dimanant ab ipsismet præpositis. Quadantenus siquidem Dij sunt in terris degentes, diuinorum autẽ exemplorum in vtramq; partem vim esse maximam non obscurè docet S. Augustinus de falsis loquẽs. S. Aug. l. 2. Ciuit. c. 17. *Omnes cultores talium Deorum, mox vt eos libido perpulerit, feruenti vt ait Persius tincta veneno, magis intuentur quid Iupiter fecerit, quàm quid docuerit Plato vel censuerit Cato.* Non abnuo Ecclesiasticorum præcipuè Præpositorum esse conscientiæ & saluti attendere domesticorum seu Clericorũ seu secularium;

larium; sed si nō ad Laicos etiam suo modo pertineret, quomodo Dauid Rex vt Prophetæ ita Principis temporalis personam sustinens dixisset Psal. 100. *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam.* In quo Ethnicos ijdem Laici nostri superabunt, si quoad temporalia duntaxat sint de familiaribus suis solliciti? In nullo certè, apud illos siquidem affluunt serui complures temporalibus commodis, sed quia de spirituali eorum salute nemo curam gerit, miseri sunt. Qua autem arte primum detegere, deinde castigare deprauatos illorum mores possint ac debeant nihil attinet dicere, facilè piam voluntatem docebit vnctio, nec deerunt si opus sit, fidi exploratores, qui audita vel obseruata renuntient.

§. 3. In eiusmodi familiaribus admittēdis, quàm sit circumspectio delectusq; necessarius indè ratiocinari possumus, quod deprauati vt pellem, ita vix vnquam nequitiam deponant, quę inoleuit per multos iam annos, & transijt in affectum cordis vt psaltes loquitur. Quare cum intersit viri eminentis familiam habere florentē virtutibus, & sibi honorificam, in qua cum suis securus viuat proculque ab ignominia, eos assumat oportet, qui probæ indolis solidum habent testimonium, nec sperantur futuri boni, sed iam sunt, propterea quod fallax nimis esse Psal. 27.

solet

solet futuræ illius indolis expectatio atque promissio. Etiam in Aula inueniri tales poterunt, ægrè licet si benè quærantur, minimè obstante vita aulica vel militari, vt Centurio ille de quo Act.10. *Erat vir religiosus, & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & orans Deum semper.* Ac Nebridius de quo S.Hier. ad Saluinam: *Quicquid de illo Centurione dicitur, hoc nomine commutato in Nebridio meo vindico.* Et infra: *Nihil nocuit militanti paludamentum, & baltheus, & apparitorum caterua.* Fuit idem Psalmographus circa hoc vigilantissimus, vti hæc alia eius verba declarant.
Psal.100. *Superbo oculo & insatiabili corde cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ vt sedeant mecum, ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.* Ac si enucleatius diceret. Si sustinere nequeo vt ministerium mihi aliquod exhibeant leprosi, vlcerosi, fœculenti, & pedore horridi; quanto minus sustinere conuenit grauioribus malis laborantes, blasphemos inquam, ebriosos, assentatores, mimos, scortatores, &c. Inter domesticos numero filiorum Pædagogos seu Præceptores, quos parum est de malis bonos assumere, nisi etiam assumantur quoad fieri poterit; de bonis meliores, de melioribus optimi insuperq; iure vtentes suo defendantur; adeò interest, quam institutionem imbecilla ætas

à princi-

â principio hauriat. Excelluit in hoc genere Theodosius Magnus. Damasum Pontificẽ per interpositũ Gratianum obnixè rogauit, virum vt ad se mitteret, quem sciret valdè Catholicum, probum, eruditum, cui posset Arcadium filium suum sexennem, iamq; designatum Imperij successorem instituendũ committere. Mox tanto muneri destinauit, & Constantinopolim misit Pontifex Arsenium Romanæ Ecclesiæ Diaconum ijsque dotibus instructissimum quas flagitabat Imperator. Vix eo peruenit Arsenius, cum statim pueri animum imbuere cœpit & colere, sed ita vt stans doceret, ille contra sedens doceretur. Quod cum die quodam obseruasset Theodosius, ægrè tulit, & obiurgauit Arsenium, eo quod ministerium suum non honorificaret, sed deijceret, minusq; quàm par esset discipulum suum in modestia exerceret. Quo dicto in throno sedere iussit ipsum; depositis autẽ insignibus regijs apertoq; capite stare Arcadium, audire docentẽ, & ad interrogata respondere. Quod totum refero, vt nemo non videat, quàm optauerit habere filij eruditorẽ numeris omnibus absolutum, & vbiq; accuratissimum. Noui ego præcellentẽ nobilem, qui expertus suorum præfectos timidiores, quàm vt auderẽt peccantes cædere, interueniebat cum cædendi erant, vtq; coram cæderentur præcipiebat,

Socrat. lib. 5. cap. 10.

piebat, & ex composito præceptoribus indignabatur, quoties pro reis intercedebant. Ita fiebat, vt ijs non irascerentur castigati, sed amare pergerẽt vt intercessores beneuolos, & commiseratione prosequerētur, quasi causa sua à parente obiurgatos, pudore affectos, & necessitate adactos verberandi. Et certè alias nihil procliuius, quàm vt in eiusmodi illustrium filiorum odium incurrant Ludimagistri, idq; magno suo incommodo expertus est idem Arsenius. Nam cum postea contigisset, vt absente patre Arcadium verberaret, hic ingratus nimis apud se decreuit eum vita spoliare, quod ille subolfaciens ad Ægypti eremum se contulit. Necesse proindè vt illorum authoritatem sartam tectam conseruent parentes ipsi, exemplo eiusdem Theodosij, cum Arsenio dixit de Arcadio *Posthac tu magis pater eius quàm ego.* Sozom. l. 7. c. 12.

§. 4. Dicamus iam qui maximè omniũ videantur à familia excludendi. Vtcumque supra mihi videor illos indicasse, nempè hæreticos *quorum sermo vt cancer serpit*, seducitq; per dulces benedictiones corda innocentium. Rom. 6. His adhuc perniciosiores Athei, ad quorum album pertinere creditur Mimorum pars maxima. Item adulatores quorum pariter sermo nocet plurimum nõ quod statim animo officiat, sed nequitiæ semina

mina in eo relinquit, cum excusatur quod turpe est, vituperatur quod honestum, quia illud blanditur sensibus & corruptæ naturæ, istud aduersatur. *Adulatio*, ait Q. Curtius, *perpetuum malum Regum est, quorum opes sæpius quàm hostis euertit. Quare certa pernicies imminet Principi, qui adulationi potius quàm admonitioni aures præbet.* Magos non prętoribo, quorũ arte nefanda mire delectatur, fouetur & crescit ociosorum hominum curiositas, & Diabolico irretiuntur laqueo, quicũq; ijs se affricant. Nec deniq; Monomachos, de quibus alio loco plura.

Dictamina quædam prudentiæ circa consultationes.

CAPVT IV.

§. 1. *Publicas potestates opera indigere Consiliariorum.*

2. *Quales esse debeant Consiliarij.*

3. *Quibus de rebus Consiliarij seipsos rectè admoneant.*

4. *Vtrum illorũ Consiljis insistere teneantur sublimes illæ potestates.*

§. 1. In grauioribus quibusq; rebus, quales præ manibus habēt ad publica vocati gubernacula, vtendum consilio sapientum, minimèq; fidendũ iudicio proprio præceptori pessimo,

pessimo, edicunt passim sacræ paginæ, vt Prou. 3. *Ne innitaris prudentiæ tuæ.* Et infra: *Ne sis sapiens apud temetipsum.* Prou. 23. *Prudentiæ tuæ pone modum.* Et cap. 12. *Dissipantur cogitationes vbi nō est consilium; vbi verò plures Consiliarij confirmantur.* Idem tradit Arist. lib. 3. Ethic. c. 3. acceditq; ratio, quòd ad decernendum vtiliter de eiusmodi rebus, magnum lumen intellectus sit necessarium, profunda negotij propositi consideratio, meditatio præteritorum, prospicientia futurorum, perspicacitas arcanorum & eorum quæ possint contingere: Experientia item non vulgaris, animusq; liber à perturbationibus, quæ mentem excæcant in proprijs, & tanquam vitra peregrino infecta colore res longè aliter quàm sunt, repræsentant, & voluntatem in interdicta plerumq; præcipitāt. Hæc autem omnia vberius meliusq; à multis, quàm ab vno considerantur, sicut plura videntur ab oculis quàm oculo. Interroganda proinde diuersorum iudicia, & lumē quod modicum est in singulis, augendum alieno & corroborandum. Quod quidem tanto continget certiùs, quantò specialius gratiam Deus promisit humilibus Iacob. 4. Humiles autem sunt, qui ingenio, iudicio, industriæ, ac doctrinæ suæ non multum tribuentes, non dedignantur ab alijs sciscitari quod sentiunt, vt ijs auditis certius dirigantur.

Digitized by Google

tur. Qui secus faciunt, nec alieno lumine vllo se putant indigere, exæquant se Deo, de quo Rom. 11. *Quis Consiliarius eius fuit?* maledicuntur ab eodem Isa. 5. *væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismet-ipsis prudentes*, cumq; in graues calamitates proruerint, vix est qui commisereatur; qui verò rident & derident infiniti. Iam si priuatos oportet quid alij sentiant, explorare, multo magis rectores multitudinis, quia vix vnquam censeri leuis potest error talium. Ad præfecturas assumpti, non idcircò habent infusam de cœlo scientiam & lumen omne sibi necessarium, sicut nec facultatem expediendi seu executioni mandandi per se omnia. Est ipsis ad manum potentia, sed quid Horatius?

Vis consilij expers mole ruit sua. *Horat. l. 3. Ode. 4.*

Permouit hæc cogitatio Alexandrum Seuerum, nullam vt sanciret legem, nisi adhibitis prius & interrogatis Iurisconsultissimis, *Lamprid. in eius vita.* quos vbi audiuisset, emendabat vt opus erat, & corrigebat quod antè statuerat. Cumque diceret ei mater atq; exprobraret, quod ea ratione contemptibilem facere videretur Imperij maiestatem, respondit, sed *diuturniorem atq; securiorem*. Habentur denique sanctiora, iustitiæq; & rationi congruentiora, quæ consilio geruntur, atq; ad ea capessenda amplius incitatur quicumq; populus,

X quàm

quàm si ea suspicetur à solo capite descendisse. Hac suspicione fit, vt inuidiam in illud omne deriuent subditi rebus malè cadentibus, discantq; illius exemplo sibi sapere, in sensu suo abundare, alienum spernere, in studia ferri contraria, quod nihil aliud est, quàm Reipublicæ moliri perniciem. Hanc ob causam inter alias, noluit Ludouicus 11. Francorum Rex filium suũ Carolum VIII. nauare operam literis, veritus scilicet ne si aliquid sciret, omnia se scire præsumeret, atque ita proprijs subnixus ratiocinationibus, negligeret audire & interrogare sapientes. Non hæc sanè commemoro, quasi expedire sentiam, vt literarum omnium expers sit qui imperat; Scio quid in oppositum scripserit Plato: *Beatas tunc Respublicas fore, si vel Philosophi essent Imperatores, vel Imperatores Philosophi.* Sed vt ostendam, quanti referre iudicauerit idem Ludouicus, ne qui Reipublicę tenet clauum, in suum duntaxat iuret de rebus agendis consilium.

Bellef. in Ludouic. 11.

§. 2. Eiusmodi negotiorum quæ consilium desiderant, duo sunt præcipua genera, alia tempus pacis ciuilemq; iustitiam, alia belli administrationẽ respiciunt. Habet res optimè cũ vtriusq; ordinis Consiliarij duabus excellunt dotibus, rerum quas tractant peritia & probitate (quia scientia cum authoritate sed sine probitate gladius est in

manu

manu furiosi, vicissim probitas cum authoritate sed sine scientia; gladius est in manu cæci ac paralytici, nescientis vti eo nec valentis.) Vndè S. Bernardus exponens illud Ioan. 5 *Erat lucerna ardens* ait. *Tantum ardere parum est, tantùm lucere vanum est, lucere & ardere perfectum.* Et Dominus Deus in medio Paradisi arborem scientiæ boni & mali cũ arbore vitæ coniunctam esse voluit, vt intelligentiam probitati qua spiritualiter viuimus iungendam disceremus. Quod si fortè non inueniantur, qui vtraq; dote polleant, non procul à vero sentire videntur, qui bonos putant doctis anteferendos, tùm quia per ipsorum ora leuantium in cœlum puras manus, quibus merentur in omnibus vijs suis illustrari, mira sæpè Deus loquitur. *Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quàm septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum*, tùm quia in talibus ob passiones edomitas magnam vim habet lumen naturale, nec facilè aberrat à scopo veritatis. Cum autem fieri nequeat, vt solidè probus sit, qui vera fide caret, aut lucro nimis inhiat, aut non est forti animo, sed facilè metu percellitur damnĩ proprij aut amicis displicendi, perculsusq; non audet germana mentis suæ sensa depromere, esto se iurauerit depromturũ; rectè fit, vt nemo his laborans vitijs soleat in Consiliariorum

Eccles. 7.

 nume-

numerum cooptari. Non qui vera fide caret, ne eius odio impulsus suggerat, quæ è re non sunt religionis Christianæ, aut iura & exemptiones oppugnet Ecclesiæ sub specie consulendi emolumentis publicis, & ab Apostolicę reuentia sedis auertat Præsidentes. Non lucri cupidus, quia vbi pecunia cœperit iudicia corrumpere, actum est de salute patriæ, deq; integritate & arcano Consiliorum. *Omnia regna, ciuitates, nationes vsq; eo prosperum imperium habuerunt, dum apud eos vera consilia valuere: Vbicumq; autem gratia, timor, voluptas ea corrupere, paulo post imminutæ opes, deindè ademptum imperium, postremo seruitus imposita est.* Hinc meritò suspecta sunt consilia, quæ manifestè faciunt ad priuata authorum suorum commoda, quale apud Æsopum fuit consilium corniculæ suggerentis Aquilæ, vt ad frangendam cochleam è sublimi illam in saxa præcipitaret. Fecit hoc Aquila, sed vbi fracta est testa, inclusum pisciculum surripuit & comedit cornicula, quæ in terra hæserat. Non deniq; qui metu laborat, vel affectu alio vicioso fortitudini contrario, quia tali præuentus passione seruare non poterit in eo quod sentit, constantem synceritatem, sed contra mentem sæpè loquetur, ne offendat consulentes, vel socios inclinantes in contrarium. Quinam sint his malignis qualitatibus vacui vel

Salust. de Rep. ordin.

vel non, palàm fit ex munijs quæ gesserunt, ex communi fama, vsuq; & experimento, ex testimonio sapientum. Et quia senes præ iunioribus multa experti sunt, & subactos magis affectus habent, non abs re præferri solent quasi prudentiores. *In antiquis enim est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Et sanè senatus dictus videtur à senibus, quod ijs præcipuè constet aut constare debeat. Scripsit alius: Iob. 12.

Quid grauis Antennor, Priamus quid sua- Ouid. epist. 5.
serit ipse
Consule, queis ætas longa magistra fuit.

Experientiã tanti fecit Aristoteles, vt oculũ dixerit esse prudentiæ. Nempè vt à natura sapiens est nemo, tametsi sagaces & solertes existunt multi; sic nullus à natura prudens, quando is habitus exercitatione comparatur rerumque vsu: Prudentiæ proindè laus potissima in senibus consistit quam maximè exercitatis, vt non dubitauerit Agamẽnon, si decem haberet Nestoris similes, quin Troia esset breui peritura. Similiter cæteris paribus salubriter præferuntur ignobilib' potentes & conspicui, iuxta illud. *Prouide autem de omni plebe viros potentes & timentes Deum*, &c. Ratio est, quia hi videntes se vnis post habitis vulgares illos ad tantum assumi officium, facilè indignantur, vix bonis oculis aspicere possunt Reipublicę Nauarcham, Exod. 18.

à quo se contemni interpretantur; illis alijs sibi prælatis supra modum inuident, & quascumq; possunt molestias obiecta occasione creant, vt in Gallia defuncto Ludouico II. crearunt grauissimas Oliuerio Le Dain, & Joanni Doiac viris abiectæ sortis, quorum maximè consilio Rex vtebatur. Illum enim Lutetiæ ad patibulum promouerunt; hunc verò virgis cæsum, aure diminutum, lingua perfossum transmiserunt in patriam suã Aluerniam, vbi denuò cæsus est, & aure altera destitutus. Si tamen vir quispiam minimè nobilis adeò excellat virtute, iudicio, solertia, rerumq; peritia, vt multis partibus vincat augustiores, iudicet lector num præ illis assumendus sit, cum tot eius dotes sint, & haberi debeant loco magnæ nobilitatis, & nobilis non sit idoneus ad munus Consiliarij vt nobilis, sed vt probus & sapiens.

Bellef. in Carolo 8.

In negotijs ad belli administrationem seu executionem pertinentibus, adhiberi vix vnquam consueuit Præsulum iudicium, cum non soleant, nec possint cæci iudicare de coloribus, & hæc negotia sint ab ipsorum professione aliena (secus si de ipsa belli iustitia & similibus ferenda sit sententia.) In alijs autem quibusq; grauioribus non abs re interrogantur, nisi causa sit capitis, non solùm quia nõ obstat Clericatus, quominus membra sint totius Reipublicæ, & quidem altioris

ris ordinis; ſed quia in eiuſmodi alijs rebus ſæpè involuuntur ius naturale, diuinum vel Eccleſiaſticum, contra quæ nihil eſt decernendum. Vtrum autem decernatur aliquid necne, certius videbunt ipſi quàm Laici, & videndo partes interponent ſuas, vt eiuſmodi decreta non fiant, vel vt facta reſcindantur. Ipſe Turcarum Imperator regni ſui receptis parens legibus, comitia nulla indicere dicitur, nulla ſecretiora inire cōſilia, niſi pręſente ſummo Turcicæ ſuperſtitionis Antiſtite, qui attendat, ne indè quippiam emanet in Alcorani præiudicium. His inducti rationibus ſapientiſſimi Franciæ Reges Ordinem crearunt duodecim Optimatū, quos *Pares* appellarunt, qui ſibi grauiſſimis quibuſq; in rebus eſſent à conſilijs, non omnes ſtatu ſeculares, ſed ſex Eccleſiaſticos, Ducem & Archiepiſcopum Rhemenſem, Ducem & Epiſcopum Landunenſem, Ducem & Epiſcopum Lingonienſem, Comitem & Epiſcopum Nouiodunenſem, Comitem & Epiſcopum Beluacenſem, Comitem & Epiſcopum Catalaunenſem. Et totidem Laicos Ducem Burgundiæ, Ducem Normandiæ, Ducem Aquitaniæ, Comitē Flandriæ, Comitem Campaniæ, & Comitem Tholoſæ. Pares inquam dicti ſunt, quòd ex vno ordine tot aſſumerentur, quot ex altero. Apoſtolica item ſedes poſt translatum Imperium

rium ab oriente in occidentem, voluit vt ex septem Germaniæ Principibus à se constitutis, penes quos ius esset eligendi Imperatorem, tres essent Clerici, Archiepiscopus Moguntinus, Archiepiscopus Coloniensis, & Archiepiscopus Treuirensis; reliqui seculares Dux Saxoniæ, Comes Palatinus Rheni, Marchio Brandeburgicus, & Rex Bohemiæ.

§. 3. Intelligunt non dubito Consiliarij publici multa esse, de quibus seipsos admonere, vel à suo etiam Domino si opus sit, possunt admoneri. Exemplum, omnes ipsi esse charissimos, & in magna apud eundem opinione virtutis atq; iudicij (neq; enim aliàs statuisset ipsorum vti sententijs in sui administratione muneris) videndum proindè expectationi vt satisfaciant, quod præstare aliter nequeunt, quàm sanissima suggerendo consilia. Considerandum prætereà quãtam nomini suo sint notam inusturi, quanto exposituri se odio subditorum, si secus faciant, non alijs magis prauum populi regimen ascriptum iri. Magnam & religionis plenam debere esse Sacramenti vim, quo se obstrinxerunt, nihil se acturos contra sui rationem officij, non suppressuros veritatem, non vsuros fide mala, non aliud se spectaturos, quàm totius bonum ciuitatis ac patriæ; perfidos fore si secus egerint, ac iram quid ë

Dei

Dei potissimum incursuros, simul autem nõ euasuros populi principisq; indignationem cuius sunt oracula, si dies aliqua quod facilè fit, admissum dolum detexerit. Nihil esse cur perturbentur, si non semper obseruetur q; suggerunt: Non enim ad id astringi supremum Magistratum in rigore iuris, nisi per accidens vt mox dicetur, nec se illis vti vt Magistris, sed vt directorib' & amicis, quorum velit sciscitari arbitrium. Adhæc datam omnibus opinandi libertatem, & dicti sui rationes depromendi. Satis quippe constare quòd sicut nihil marito prodest, si conceperit vxor virtute carens pariendi, cũ tempus instat: Sic exiguæ vel nullius vtilitatis esse Principi Consiliario vti egregiè præmeditante quid fieri expediat, si libertate careat viq; dicendi eo tempore, quo consultandum est, & fundendum foras quod mente conceperit. Intelligunt deniq; ad solidam hanc præmeditationem voluendos quandoq; Annales superiorum temporum, de quibus Basilius Imperator ad filium. *Per historias veteres ire ne recusa; ibi enim reperies sine labore, quæ alij cum labore collegerunt, atq; illic hauries & bonorum virtutes, & malorum vitia, vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in ea conuersiones, mundi huius instabilitatem, & Imperiorum præcipites casus, & vt verbo complectar malorum facinorum pœ-*

nas, & bonorum præmia, quorũ illa fugias ne in diuinæ iustitiæ manus incidas, hæc amplectaris, vt præmijs quæ ea comitantur potiaris. Sed neq; pœnas possunt obliuisci, quas decernunt iura secreti violatoribus, nempè vt comburantur viui aut furca suspendantur. Vti respondit Paulus Iurisc. l. si quis aliquid. ff. de pœnis, vtque si vasalli sint à feudo cadant.

§. 4. Quod paulo antè insinuauimus nõ teneri magistratum iudicio stare Consiliariorum suorum, de absoluto ac supremo est accipiendum. Nam si habeat in suo genere superiorem puta in temporalib⁹, debet præscriptas sibi ab eo leges obseruare, hoc est in certis rebus agendis suos adhibere & interrogare Consiliarios, fortè etiam illorum sequi iudicium, ita vt aliter actus non valeat, & peccetur insuper contra obedientiam, siue demum idem Magistratus satis se credat per se intelligere, quid facto opus sit, in re quade agitur, siue non. Quo modo subalternati erant Ephoris Reges Lacedæmoniorũ. Si verò superiorem non habet, vti consilio non tenetur, quando prudenter se non credit indigere, sicut nec ei adhibito se conformare, quando simili subnixus prudentia & fide bona rationes suas benè perpensas iudicat contrarijs præponderare. Quo pertinẽt illa Xersis verba ad primates Asiæ, quorum

Sylu. V. Cõsilium n. 2. & 4.

sensa

fensa percontatus fuerat illaturus bellũ Græciæ. *Ne viderer meo tantummodo vsus consilio vos contraxi; verum mementote parendum vobis magis quàm suadendum.* Sin contra censet imbecilliores esse nec satis tutas, tenetur in materia præsertim graui adhærere contrarijs. Nec tamen idcircò subesse dicitur suis Consiliarijs, cum ab ijs cogi nõ possit, sed ab ijs tantum dirigi, & ostensum naturæ lumen normamq; sequi. Quinam autem magistratus sint prioris vel posterioris generis nec meum est definire, nec hoc loco necessarium. Non desunt etiam Reges & Imperatores qui in publicis saltem comitijs ad prius spectant, itaq; Consiliarijs suis obnoxij sunt, vt quod maior pars senserit nec mutare possint nec abrogare. Vndè ad eorũ nonnullos, cum eadem comitia celebrant, vel etiam cum inaugurantur hæc sententia dirigitur. *Nos qui tantum valemus quantum vos, & plusquam vos possumus, vos Regem eligimus cum his & illis conditionibus. Inter vos & nos vnus imperat* (summum Iustitiæ imperium intelligunt) *plusquam vos.* Interim prudentissimè faciunt summi etiam Principes, dum iudicio & rationibus proprijs plus æquo non tribuunt, sæpè enim fallunt nos nostra, & hoc ipso quo nostra sunt, ostentant se quasi alienis saniora cũ nõ sint. Qui consilio res agit, tunc etiam laudatur à modestia

Val. Max. l. 9. c. 5.

Forma Aragonica.

destia cum malè cadunt: Et cum benè, sæpè nihilominus vituperatur à temeritate ob neglectum alienum consilium, id quod nõ obscurè significauit his verbis Seneca. *Illud superbum promissum, nunquam sapientem facti sui pœnitere, nec vnquam emendare quod fecerit, nec mutare consilium.* Dimanat ex hac modestia commodũ aliud, relinquitur ipsis Consiliarijs exemplũ efficax non indignandi, si quãdo sententijs proprijs videant præferri alias, cum Princeps ipse demittat & alienis accommodet suam.

Sen. lib. 4. de Benef. cap. 34. & seq.

De Ecclesiasticorum deq; aliorum munerum distributione.

CAPVT V.

§. 1. Circa Officiorum beneficiorumq; Ecclesi. distributionem quid iura præscribãt.

2. Quod magna similiter prudentia vti cõueniat in distributione munerum tẽporalium.

3. Consultumne sit temporalia officia vendere.

4. Vtrum expediat eadem munera publica conferre in perpetuum.

§. 1. Officia seu munera Ecclesiastica dicuntur functiones sacræ, vel etiam iura & potestates exercendi tales functiones: Beneficia

ficia autem sunt iura percipiendi præbendas siue redditus necessarios alendis ministris seu præfectis talium munerum. Hic suppono in magna quauis rerum mole necessariã distributionem esse munerum, quia vt scribit Plato l.2. & 3. de Rep. *Nemo ad omnia ritè peragenda sufficit, sed singula melius fiunt & facilius, quandò singuli singula ab alijs cessantes efficiunt. Qui plura pertractat, in singulis tandem ita deficit, vt in nullo euadat egregius.* Hæc officia, vt dignis tantum conferantur seuere mandat Deus Matt. 7. *Nolite dare sanctum canibus.* Et Apostolus 1. Tim. 5. *Nemini citò manus imposueris, neq; cõmunicaueris peccatis alienis.* Affine est examen illud seriũ de doctrina & moribus, quod præmitti ordinationibus iubet sub graui censura Tridẽtina Synodus sess. 23. Quantus fuerit S. Leo Pontifex sapientissimus minimè latere arbitror, is nihilominus cum orationibus & ieiunijs vacans ad sepulchrũ S. Petri, Dei misericordiam, & peccatorum veniam imploraret, hoc responsum à S. Petro accepit. *Deprecatus sum pro te Dominum, remisitq; ille tibi peccata, vt hoc solum à te expetendum & postulandum supersit, quibus aduersus Apostolicã legem, manum temerè imposueris.* Nempè praua horum dispensatio iniuriosa est Deo, quem vsq; eo non benè colunt indigni post promotionem, vt innumeris offendãt sacrilegijs.

legijs. Iniuriosa est Ecclesiæ, dum ei obtrudũtur ministri inidonei. Iniuriosa est dignis vel dignioribus, hoc ipso quo postponuntur. In iuriosa denique promotis ipsis, hoc sensu quod illorum humeris onus imponitur cui pares nõ sunt. Vndè iusto Dei iudicio promotores suos quandoq; puniuisse leguntur vbi euaserũt dignitate superiores. Sic Liuius Salinator Consul creatus stipendio priuauit omnes 35. tribus Romanorum, eo quòd aut prius ipsum iniustè condemnassent tanquã reum peculatus, aut si reus erat, tantos indigno sibi honores detulissent, Censoris scilicet ac Consulis. Gratis itaque officia hæc conferantur, & beneficia, ne Symoniacus dictum sibi audiat. *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Conferantur digno tantum, si talis possit inueniri, hoc est probo, & mediocri saltem instructo scientia rerum ad munus quod sortitur, pertinentium, de qua est illud. *Quia scientiam repulisti, repellam & ego te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Conferatur solerti & industrio, si cura sit animarum, ad quã dexteritas eiusmodi tam est necessaria, vt propter illam Barsabæ licet iustiori præpositus sit S. Matthias, & S. Gregorius quẽdam sibi oblatum ab Episcopatu exclusérit ea destitutum. Præstat audire loquentem: *Petrus Diaconus quem à vobis electum asseritis, omninò vt dicitur simplex est, & nostis quod talis*

Plin. lib. 2. de viris illustr.

Actor. 8.

Hos. 4.

Rebuff. in praxi.

S. Greg. l. 8. epist. 40. ad Neapol.

talis hoc tempore in regiminis arce debet constitui, qui non solum de salute animarum, verumetiam de extrinseca subditorum vtilitate & cautela sciat esse solicitus. Adhæc in Parochis & alijs id genus instituendis meminerit collator, anteponere minus dignis eos, qui notabiliter vt dici solet, id est multo sunt digniores (præterquàm in casibus iure exceptis) ne aliàs peccet mortaliter perfidè contrectans bona Domini Dei sui. Vndè Petrus Ioan. 21. in supremum Ecclesiæ pastorem assumitur, quia socios vincit charitate in Christum, quæ vtiq; faciebat illum cæteris digniorem. In iure canonico passim hoc ipsum præscribitur. Nam in c. licet 8. q. 1. sic legimus. *In ordinando Sacerdotem requiritur, vt qui præstantior est ex omni populo, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, eligatur.* Et in cap. *Metropolitano* docemur. *Eum qui ex presbyteris & Diaconis eiusdem Ecclesiæ optimus est, eligendum.* In Concil. Basil. sess. 12. extat pragmatica sanctio in decreto de electione, confirmata à Martino V. vbi Electores iubentur iureiurando promittere Deo se electuros quē nouerint digniorem. In Synodo quoq; Trid. sess. 23 c. 1. dicitur Antistes peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiæ vtiliores iudicarit, præficiendos curet. Et cap. 18. *Ex hisq; Episcopus eum eliget, quem cæteris magis idoneum iudicauerit.* Ad munera

nera ipsa temporalia quæ plus eminent vocandi sunt digniores vt infra dicemus, quáto magis ad Ecclesiastica sine dubio præstantiora? Est porrò dignior cæteris paribus, vt iam indicaui, qui in genere illo peritior. Item qui probior ac sapientior, puta qui iudicatur ab administrationis ambitione remotior. Nam reuera qui ambit hoc ipso parum se probat iudiciosum, ignorans quantam molem sustineant qui præsunt, si solidè suas obire partes velint; sin autem, concedo nihil esse facilius. Sed considerent quid futurum sit, si non obeant. Item qui de gremio est eiusdem Ecclesiæ vel patriæ, vnde talem anteferri iubet S. Leo in capite illo *Metropolitano*, & S. Petrus de Iudæ agens successore præsentes sic est allocutus. *Oportet ex his viris qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismo Ioannis vsque in diem, qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis.* Et infra cum agitaretur quæstio de committenda quibusdam mensarum cura & pauperum, eos sumi voluit de numero præsentiū. *Considerate fratres viros ex vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus.* Nempè, non solum permolestum est domesticis, præpositos sibi videre exteros, sed etiam suauius regi

Actor. 1.

Actor. 6.

regi ab illis populus solet velut sibi similioribus, ijdem exploratius habent ingenium indolemque subditorum. Inter casus iure exceptos ponitur præsentatio digni facta à patrono Ecclesiæ, qui scilicet fundauit vel dotauit illam. Nullibi ab eo exigitur vt præsentet digniorem licet occurrat, sed sufficere iura volunt si dignum offerat, tùm quia hoc modo si non optimè, benè saltem prouidetur Ecclesiæ, tùm quia gratiam hanc & prerogatiuam meretur illa eius in Ecclesiam beneficẽtia, vt patet ex titulo de iure patron. Notandum denique dignos non esse dicendos, qui tales sperantur futuri, quia quod futurum est nondum est; & morbi præsentes qui in eximij cuiusq; muneris administratione enasci ab exordio solent, hominẽ postulant actu reipsaque medendi peritum. Consueuerũt præterea futura eiusmodi esse incertissima. Liberaliter iurant candidati, se strenuè daturos operam, vt intra præfixũ temporis spatium necessarias sibi dotes cõparent, sed passim peierant, & dediscunt potiùs quæ anteà didicerunt, quàm vt conari velint, quod sibi deest acquirere, dignitatem assecuti quam prensabant, concludunt in recessu cordis sui, nihil opus esse illius gratia labore se conficere, vt interpretantur, superuacaneo.

Quod de officijs idem de beneficijs sentiendum,

tiendũ, seu de iuribus percipiendi Ecclesiasticos redditus, qui cũ non dentur nisi propter officia, vt videlicet honestè sustentari & viuere possint, qui illa exercent, vtiq; non alijs conferenda sunt, quàm ijs, qui sunt ad dicta officia idonei. Collator qui secus facit non peccat modò, sed tenetur insuper ad damni reparationem quod patitur Ecclesia.

§. 2. Inferioris quidem ordinis sunt munia secularia, non tamen idcircò leue detrimentum est Reipublicæ cum malè distribuuntur. *Est malum* ait Eccles. cap. 10. *quod vidi sub sole quasi per errorẽ egrediens à facie Principis, positum stultum in dignitate sublimi.* Accedit perturbatio & indignatio meliorũ insinuata verbis illis Matth. 20. *Hi nouissimi vna hora fecerũt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus.* Incommodi huius auertendi causa, expedit omnino ad eiusmodi munia nõ modo dignos assumere, sed etiam digniores præsertim cum de sublimioribus agitur. Exigit hoc proportio rerum temporaliũ ad spirituales, exigit amor boni communis, quod sine dubio magis promouetur, quando præferuntur magis idonei. Fœlicem ac celebrem vocamus ciuitatẽ, in qua artifices omnes peritissimi sunt, idque curat solers Magistratus quàm potest diligentissimè, cur non etiam fœlices Respu-

blicas,

blicas, quibus obtigerunt insignes administratores; contra verò infœlices & miseras, quæ natæ sunt sui muneris imperitos? Eligens Pharao Ioseph Patriarchã, cui clauum regni sui committeret, rationem protulit, quod reperturus non esset sapientiorem, Gen.41. & Daniel princeps constitutus super Prouincias omnes Babylonis, surrogauit sibi socios suos Sidrach, Misach, & Abdenago, quos sciebat omnium aptissimos Dan.2. De Saul electo in Regem testificatus est Samuel, 2.Reg.9. *quod non esset melior in Israel.* In ferenda porrò sententia, quinam digni censendi sint, abijcienda est inanis quorundam persuasio, dignos habendos, qui ex idoneis prodierũt, viris magna virtute, ingenio, rerum tractandarum solertia præditis. Crederem sanè si semper responderent filij suis natalibus, pedemq; ponerent in suorum vestigijs. At nego id esse perpetuum. Salomoni Regum sapientissimo natus est Roboam, qui fastu suo regnum amisit decem tribuũ, & vix duas retinuit Iudæ & Beniamin cum Leuitica. Imò nec ei Leuitæ adhæsissent, nisi templum Domini fuisset Jerosolymis in tribu Juda. Ezechiæ Regis religiosissimi filius fuit Manasses, cuius immania scelera horrebis, & descripta inuenies 4. Reg. 21. Joram filius Josaphat Regis item piissimi impiam duxit vxorem, idola coluit, fratres

suos omnes internecione deleuit 2. Paral. 21. & 22. Ex Seuero insigni profectò Imperatore aliàs Ethnico prodijt Antoninus Bassianus Caracalla, qui fratrem Getam collegam interemit, simulq; cum eo Papinianum Jurisconsultum, eo quòd nollet barbarum hoc paricidium iustificare ac defendere. Cyrus filium post se reliquit Cambysem moribus longè dissimilem, & tyrannum sæuissimum. Artaxersi filius fuit Ochus tàm à parente alius quàm ab homine vermes, lendes, pediculi. Marco deniq; Tullio Ciceroni Marcus alius, qui genitoris sui eloquentiam ac sapientiam ne adumbrauit quidem. Quæ cũ ita sint, restat, vt si bona indoles, virtus, ingenium eximios viros extulit ad publica munera, inertia, vitium debeat degeneres eorũ filios ab iisdem excludere. Amentur propter eos filij, sed magis Respublica, ad cuius ministeria animi corporisque dotibus idonei fiunt subditi, non rebus alijs: sicut nec frumentum iudicamus optimum, quod in pulcherrimo agro natum est, sed quod commodè nutrit; nec virum bonũ & studiosum aut amicum beneuolum, qui genere clarus, sed qui moribus egregijs fuerit. Vt proindè aspiranti ad dicta officia longè optabilius sit ex patre prodiisse ignobili, si ipse excellat virtutibus, quàm ex illustri, si nulla in se habeat paternarum semina.

Malo

Malo pater tibi sit Thersites, dumodo tu sis *Iuuenal. Sat. 8.*
Æacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas;
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.

Insistunt immobiliter regulæ huic Turcarũ Imperatores & Sinensium. Ad genus non respiciunt in distribuendis honoribus & officijs, sed ad solam indolem & merita cuiusque grauissimo præmisso examine. Ita fit vt in suo genere excellant apud eos, quicumque præsunt, & mirè incendantur generosæ mentes ad præclara facinora. Interim si per ætatem vel occasionem nondum licuit habere exploratum, quid liberi valeant virorũ insignium, sint ne idonei ad munus quo de agitur, an non: Fallor si in dubio in illorum fauorem non sit pręsumendum, vt pręsumpsisse videtur Romana ciuitas in fauorem filij Ciceronis de quo Seneca. *Ciceronis filium quæ res Consulem fecit nisi pater?* Huc etiam refero verba Theodorici Regis apud Cassiodorum. *Prudentiæ nostræ ratio est in tenera ætate merita futura tractare, & ex parentum virtutibus prolis iudicare successum. Fertur cursu perenni fontium vena vitalis, & hanc conditionem sustinent cuncta manantia, vt sapor qui concessus est origini (nisi per accidentia fortè fuerit vitiatus) nequeat riuulus abnegari.* Insinuat hanc eandẽ præsumptionem Horatius, cum ait: *Sen. lib. 4. de Benef. c. 8.*

Fortes creantur fortibus & bonis. *Horat. L. 4. Carm.*

Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant Aquilæ columbam.

Ex his sequitur, multò melius philosophari eos, qui dignos definiunt quibus obtigerũt dotes muneribꝰ illis præclarè obeundis propriæ & accommodatæ. Nam quod ad alias, tàm sunt intempestiuæ, quam serra egregiè dentata ad scribendum aut terebrandum. Vndè Pauoni appetenti Rex esse domesticarum auium dixit Pica: *O Rex tu quidem pulcher, sed quid hæc species ad salutem nostrã? Si Aquila strenuè vt solet nos insequatur, quo illam modo abiges? qua nos pacto seruabis?* Iuxta quam definitionem ei qui res causasq; status tractat & considerat, necessaria in primis est prudentia seu peritia rerum agendarum, & dirigendæ Reipublicæ ad finem suũ, quam quia in Quinto fratre suo desiderari nõ ignorabat Cicero, dissuadere conatus est ne ambiret Consulatum. *Nouus Arpinas es* inquit, *Roma est, consulatum petis.* Multum pendet hæc peritia à probitate, adeò vt sine illa confestim degeneret in astutiam, & Reipublicæ moliatur exitium. Vndè Jethro describẽs huius partes officij, ante omnes fecit pietatis mentionẽ. *Prouide de omni plebe viros*

Exod. 18. *potentes & timẽtes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam.* Iuxta eandẽ Iudex qui priuatis ius dicit inter se litigantibus, eget

eget in primis scientia iuris, qua *velut auri & argenti cognitor est, vt verum ab adulterato discernat.* Temperatum insuper erga pecunias affectum retineat oportet, ne aliàs peccet in ius cui profitetur consulere. At belli ducem decet in primis peritia militaris, animiq; fortitudo, de qua Mathathias: *Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute sua, sit vobis Princeps militiæ, ipse aget bellum populi.* Tanti eam fecit Aristoteles, vt si de duobus eligendis ad militarem præfecturam vnus sit in ea exercitatissimus sed parum probus, alter contra, illum censeat anteponendum (dum inueniri tertius non potest vtraque dote conspicuus) quæstoris autem oppositam vult esse rationem. *Quapropter* inquit *in re militari quidem ad peritiam magis quàm ad probitatem est respiciendum: Pauciores enim sunt rei militaris periti, plures probitatis. Contrà verò in custodia & administratione ærarij.*

Arist. lib. 1. Reth. c. 15.

1. Mach. 2.

Arist. lib. 5. Polit. c. 9.

Pręter aptitudinem pręficiendorum muneribus publicis, obseruatum video à Legislatorib⁹ & cautũ, ne vni eidem grauia multa committerentur. Interdicebat lex quædam Romanorum teste Liuio lib. 9. dec. 3. ne qui iam vnum obtinuisset aspiraret ad aliud. In eadem sententia fuit Aristoteles rationem proferens, quòd melius expediuntur singulæ curæ commissæ singulis. *Debet singuli Magistratus*

Idem lib. 4. cap. 15.

gistratus ad singula opera deputari. Et infra: *Melius singula curantur, quàm si in multis cura nostra distrahatur.* Hoc ipsum in praxi sequitur Ecclesia. Namque videns beneficia quibus proposita cura est animarum, magni esse ponderis, & totum vt dici solet, hominem requirere, multumq; videri si vnus vni satisfaciat, legem tulit, ne absq; expressa licentia sedis Apostolicæ eiusmodi duo alicui conferantur, cap. cum singula de præb. in 6. & in Conc. Trid. sess. 7. cap. 2. 3. 4. & 5. & sess. 24. cap. 17.

§. 3. De officijs & beneficijs Eccles. quòd nefas sit ea vendere & emere, luculentius est quàm vt illustratione indigeat & demonstratione, nam cum de numero sint rerum spiritualium, palàm est Simoniacam censendam eiusmodi omnem circa illa pactionem. De secularibus verò maior occurrit dubitandi occasio contraria de causa. Et tamen communi ferè omnium consensione receptum video, ab horum etiam emptione venditioneq; abstinendum. L. vnica. C. ad legem Iul. de amb. Idem sancitum lego in varijs regnis non subiectis Imperio, vt in Gallia à Carolo V. anno 1358. à Carolo VIII. anno 1463. à Ludouico in suis Constit. art. 40. Ita quoque sentiunt præcipui quique Theologi, vt S. Thomas in epist. ad Ducissã Brabantiæ opusc. 21. Caiet. in summa V. Vena-

Bellef. in horũ vitis.

Venalitas Sot.l.3. de iust. q.6.a.4. Azor.p.2. Inst.moral.l.8.c.7. Sylu.V.Dominium. q.4. Panormit. aliiq; Canonici iuris interpretes in cap.1. *Ne prælati vices.* Ratio potissima ab incõmodis grauissimis deducitur, quæ indè proficiscuntur. Is siquidẽ cui plus est nummorum, obtinere officium solet quod ambit, licet indignus sit, aut saltẽ minus dignus quàm alius opibus inferior. Postquam autẽ illud est consecutus, per fas nefasque extorquet vt plurimum à reis, atque ab alijs quibuscum agit, quicquid potest, vt in arcam reponat cum fœnore extractam, expensam, numeratam pro illius adeptione pecuniam, semper interpretatur se nondum reposuisse æquipollentem, exaggerat suprà veritatem delicta peccantium, vt apparens ius habeat mulctandi eos grauius, quàm reipsa deberet, eoq; non raro progreditur, vt in ære puniat puniendos in corpore, de industria lites excitat, fouet, prorogat, quo productior sit optata lucri occasio, & cum implicet se tot iniquitatibus, lauat cum Pilato manus suas, os vero obstergit instar meretricis aitq; *Non peccaui*, officium hoc emi, necesse habeo ex re viuere proprijs nummis acquisita, gratis dent qui gratis acceperunt. In qua mensura mensum est mihi, remetiar alijs. Extorsit à me collator quicquid potuit, atq; ita docuit, quid me facere oporteat. Deni- *Prou. 30.*

que nihil eidem collatori debere se credit, nullam habet gratiam habiturus maximā si gratis accepisset. Quocirca Alexander Magnus obstringere sibi volens Abdolominū, quem Sidonijs pręfecerat, donauit eum gratis hac præfectura, *vt beneficium* inquit *grata memoria prosequatur*.

Q. Curtius lib. 4.

His tamen minimè obstantibus sciendum, venditionē de qua est sermo, non pugnare cū iure naturæ, tùm quia incommoda illa non tàm ex ea promanant, quàm ex emptorum quorundam nequitia, & occurrere illis non ægrè potest Magistratus authoritas; tùm quia hæc officia numerantur inter eius bona & patrimonium, & cum fructuosa sint per se pretioq; æstimabilia vendi possunt. Interdum sanè tàm grauia occurrunt negotia præsertim belli tempore, vt sumptus ad ea expedienda necessarij communium tributorum vim superent. Quare sicut consulenda vulgò non est illorum venditio nec approbanda; sic non omninò damnanda, dummodò non vendantur immodico pretio, quali vehementer accendi solet emptorum cupiditas, nec indignis seu ijs qui non sperantur benè vsuri sic acquisitis, nec concedatur facultas exigendi quidlibet pro illius actibus, sed certum quid ac definitum, quod transilire sub graui pœna prohibeantur; nec parcatur illis si abuti deprehendan-

hendantur, sed erroris conuicti amoueantur, nec sinantur inidoneos sibi surrogare, sed ad summum ea deponere coram Magistratu, supplicando vt quos nominauerint, in eos transferre velit, nec denique desit necessitas vel publica vtilitas pretium ex ijs colligendi. His addo nō sufficere Officia seu Spiritualia seu alia, solis conferre dignis idq; gratis, videndum insuper, ne nimis multiplicentur ob incommoda grauia, quæ indè resultant, dum ex assumptis plerique in otio vitam terunt, materia carent circa quā versentur, inuidere non cessant alijs, captant vndiq; iniquum & turpe lucrum.

§. 4. Quod ad temporis spacium, quicquid sit de speciebus alijs Reipublicæ, consultiùs in Monarchia solent Magistratus & publica officia in perpetuum conferri, quàm ad tempus definitum. Nam vt taceam quod passim vsurpabat Traianus Imperator, promotos ad perpetua melius ea faciliusq; administrare, propter diuturnum vsum atque experientiam, & semel saturos non ita lucris inhiare; nouos autem inexpertos accedere & famelicos, tantoque esse in corradendis vndiq; opibus ardentiores, quanto breuius præfecturæ suæ spatiū vident esse. Vt præterea non dicā, graues quasq; mutationes meritò periculosas videri & molestas assuetis;

ac cum

ac cum in multis sæpè discrepent successor & antecessor, ei semper inuidiam conflari, qui minus benè suo erit functus munere, esto fortè omnes ingenij neruos intenderit (quod incommodum licet non omninò vitetur quandoad obitum vsq; adeptum retinetur officium, contingit tamen longè infrequentius.) Vt item non commemorem grauissima negotia, quæ præ manibus sæpè habet sub exitum suæ prouinciæ antecessor, imperfecta relinqui à successore, vel quia dedignatur perficere quod ille inchoauit, vel quia nequit habere sufficientem eorum notitiam, nisi post multum temporis, quo interim labente pereunt illius perficiendi occasiones, & impedimenta non pauca succrescunt. Vt inquam ista silentio premam, negari non potest, quin Spiritus sanctus Christianæ rector Ecclesiæ prouiderit, ne optima ei deesset creandorum Eccles. ministrorum ratio: In Ecclesia autem perpetui sunt, exceptis Prępositis quorundam Regularium, ergo & in seculari quauis Monarchia præstat esse perpetuos. Tales in Ecclesia esse patet, partim quia in veteri quæ typus erat Euangelicę ad obitum vsq; prorogabantur, nec alio quàm morte vetabantur semper fungi sacerdotio, vt scribit Apostolus Hebr. 7. Neq; enim Moyses, Aaron, Eleazar Phinees, &c. quandiu vixerunt amoti sunt.

Libidi-

Libidine & auaritia sola Romanorum Iudæorum factum est, vt supremi illi Pontificatus essent annui, vel certo alio temporis interuallo circumscriberentur, vt scribit Ioseph. l. 22. Antiq. ab initio autem nō fuit sic: partim etiam quia B. Petro eiusdē Christianę Ecclesię Rectori dictum à Christo est indefinitè, & sine restrictione loci vel temporis. *Pasce oues meas, pasce agnos meos*, reipsa idem ad mortem vsque clauum eius tenuit. *Ioan. 21.*
De Platone quin ciuilia munera perennia esse voluerit, nemo dubitat. Idem de Aristotele & Socrate iudicium. Ille enim lib. 6. Polit. c. 2. tradit, quòd temporales habere magistratus proprium sit Rerumpublicarū popularium seu imperfectarum. Hic verò in Nicocle sic loquitur. *Qui magistratus per vices annorum subeunt prius fiunt iterum priuati, quàm Reipublicæ negotia cognoscant, eorumq; sibi experientiam comparent: Qui verò iisdem semper officijs funguntur, licet ingenij fuerint inferioris, experientia tamen vsq; rerum longè cæteris præferendi sunt.* Sed & perennitatem hanc officiorum ciuilium cōfirmasse mihi videtur Iethro socer Moysis verbis illis: *Cōstitue ex eis tribunos, &c. qui iudicent populum omni tempore.* Perpetua item fuere apud Persas, Medos, Ægyptios, & Assyrios, hodieq; sunt in omnibus fermè Europæ principatibus, in Turcia quoq; & re- *Exod. 18.*

gnis

gnis Tartarorum, Sinarum, Maurorum, Abyssinorum, & Iaponum. Quin etiam Respublicę quædam Aristocraticæ & Democraticæ vel Duces habent perpetuos, vt Veneta, vel ferè perpetuos, quandoquidē duo tresue in orbem regunt, quandiu viuunt. Sed & virtus longè melius mercede remuneratur perpetua quàm temporanea, & addictiores solent esse præsidenti, qui se sciunt toto vitæ cursu ei famulaturos, eius causam tuentur acrius, dantq; operam, vt diutissimè viuat, ne ipso cadente occidant, & cogantur alijs officium cedere. Non inficior pauciores ex perpetuis muneribus vtilitatem capere, quā ex temporaneis: Verùm sufficit perpetua magis esse è re principatus. Præterquam quod nunquam potest tanta esse eorum alternatio, vt ad illa priuati omnes etiam idonei perueniant, nec tanta raritas vt nō multi.

At verendum fortè ne ita viribus augeantur, qui administrant perpetua, vt cum delinquent renuant debitas delictis suis pœnas sustinere. In Monarchia hoc nihil vel parum videtur metuendum, quia præualet semper Monarchiæ potentia ad debellādos eos, qui renuunt dicto esse audientes, obijciuntq; se illi occasiones sat multæ ad comprehendendum & puniendum nihil tale cogitantes. Idem dicendum si tumidi fretiq; potentia nolint vltrà promotori se suo submittere.

mittere. Quanquam in hoc euentu nonnunquam expedit dare illis in feudum, cui præsunt magistratum. Sic quippè multum se debere Dominis suis fateri cogentur tanto honoris incremento; alia ex parte, astringentur ei arctissimè feudi legibus, quo priuantur rebelles cum posteris. Hac prudentia vsus est Venceslaus Imperator circa annum 1400. Vidit Ioannem Galeaceum Mediolano præfectum ad tantam peruenisse potentiam, vt metuendum esset ne omninò iugum excuteret. Quid fecit? adhibito cōsilio creauit illum Ducem Mediolanensem, eademq; dignitate sub ratione feudi illum in perpetuū pro se suisq; inuestiuit, idq; interposito pretio centum millium coronatorum, vt scribit Dubrauius lib. 23. Enimuerò rara est necessitas, quę cogat ad odiosum hoc remedium confugere.

Circa iuris administrationem consideratio vtilis.

CAPVT VI.

§. 1. *Duplex esse forum Ecclesiasticum & ciuile.*

2. *Fori vnius Iudicem cognoscere non debere de causis proprijs alterius.*

3. *A quouis Iudice quid maximè requirat prudentia.*

4. Circa

4. *Circa iudicialem ſententiam eiuſq; executionem quid obſeruandum.*

§. 1. Duplex eſſe forum iudiciale in orbe Chriſtiano, licet à me ſupponendum potius fuerit quàm probandum, quia tamen magni momenti res eſt, & à nonnullis ſectarijs ad contradicendum natis ægrè conceditur, omni probatione non ſuperſedebo. De foro ciuili nulla eſt controuerſia, de Eccleſiaſtico litigant, nec audire poſſunt Iudicem proprium eſſe Clericorum à ſeculari diſtinctum & ſeparatum, nempè Epiſcopum cuius ſit de illorum cauſis ſiue ad perſonas ſiue ad propria ſeu Eccleſiaſtica pertineant bona cognoſcere, & ferre ſententiam. Sed vt iam ſemel admonui conuincuntur leui negotio ſi de perſonis agitur, verbis Apoſtoli 1. Tim. 5. agnoſcentis in Timotheo Epheſiorum Epiſcopo iudiciariam poteſtatem in preſbyteros. *Aduerſus preſbyterum accuſationem noli recipere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.* Neque enim aliorum quàm Iudicum eſt teſtes audire & accuſatores. Quod autē preſbyterorum nomine Clericos, & maximè Sacerdotes intelligat, indè fit manifeſtum, quia Epiſcopi nec ſunt nec à Laicis conceduntur eſſe Iudices ſecularium in rebus temporalibus, reſtat ergo vt Clerici ſint, quorum B. Paulus facit eos Iudices. A tempore item immemo-

immemorabili, & in Concilijs sanctorum Patrum, sacerdotes appellantur presbyteri sicut etiam in iure canonico vt c. presbyteri de clerico ægrotante. *Presbyter cuius duos digitos cum medietate palmæ à prædone abscissos significasti, missam non permittimus celebrare.* Nemini certè hactenus in mentem venit, alterius quàm Sacerdotis esse Missam facere. Et cap *literas* de Baptismo & eius effectu: *Literas tuas recepimus continentes, quòd cum super excessibus presbyteri Ecclesiæ S. Brigidæ Brixiensis inquireres, confessus est, quod cum quadam die hostiam & calicem non haberet, in pane fermentato & cypho ligneo Missarum solennia celebrare præsumpsit.* Capite item. Cleros dist. 21. legimus, *Presbyteri Sacerdotes vocantur, quia sacra dant sicut Episcopi, qui licet sint Sacerdotes, tamen Pontificatus apicem non habent.* In ipsa lege veteri comites & assessores proprij summorum Pontificum sine dubio erant Sacerdotes: Vndè & vocantur filij Aaron; tales autem appellat scriptura presbyteros. *Ioacim summus Pontifex de Ierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis Sacerdotibus suis.* *Iudith. 15.* Taceo quàm non decuerit iudicari & corrigi Patres à Filijs, Magistros & Doctores à discipulis, Pastores ab ouibus. Sacerdotes autem Patres sunt spirituales respectu Laicorum 1. Cor. 4. *Ego in Christo per Euangelium vos genui.* Et Gal. 4. *Filioli quos*

iterum parturio. Magistri sunt & Doctores Matth. 28. *Docete omnes gentes.* Et denique pastores Ioan. 21. *pasce oues meas, pasce agnos meos.* & Pet. 5. *pascite qui in vobis est gregem.* Taceo, quod si iudicari possēt Clerici a Laicis, continuum adirent periculum, ne ab ijs iratis ob censuras Eccles. quibus merito ob delicta sua fiunt obnoxij, indignissimè tractarentur, cuius periculi metu facilè adigerentur ad obeundum munus suum oscitanter & timidè non sine magno detrimento animarum, ad quod auertendum decuit diuinam prouidentiam à Laica potestate Clericos eximere.

Transeo ad ratiocinationem alteram. Clericos subesse oportet quibusdam Iudicibus, à quibus compescantur, & litium suarum decisionem accipiant; sed non subsunt Laicis, ergo quibusdam alijs sui ordinis, qui nempè sint etiam Clerici. Maior propositio confirmatione non indiget, cum à nemine repudietur. Minorem probo sumpto inductionis exordio à summo Pontifice. Si constitutus non est extra metas iurisdictionis secularis, id fit quia constitui non potuit nec à Deo, nec ab Ecclesia, nec à Principibus ipsis secularibus: vel si potuit, reipsa tamen non est constitutus. At non potuisse à Deo nemo præter insanum dixerit. Nonne Deus est, qui diuidit singulis prout vult?

Sic certè honorabitur quemcumq; voluerit honorare. Non potuisse ab Ecclesia, solus affirmabit, cui naturale ius totius in partes erit inexploratum. Ecclesia autem totum quoddam est, & augustissimum quidem respectu omnium fidelium. Nihil deniq; vetat, quominus eximi potuerit à Laica potestate, esto ei aliquando subiacuisset; quia secularibus Principibus licuit, semperq; licebit potestate sua rectè vti; vnus autem è rectis modis vtendi ea, est à iurisdictione sua eximere caput Ecclesię in honorem gradus, ad quem à Christo communi omnium Saluatore ac Domino assumptus est. Eccur magis liceat Patrifamilias filium suũ manumittere, aut possessori fundum alienare, aut ad libertatem vocare mancipium? Nonnè Clotharius Franciæ Rex à sua exemit iurisdictione totam Iuetoti progeniem eiusque terras & possessiones in pœnam sceleris, quo se contaminauerat occidendo supplicem illum & innocentem? Omninò vt fusius dicetur §. vlt. capitis seq. Adhæc si reipsa exemptus non est à dicta iurisdictione authoritate hac triplici, quomodo Christus reipsa præfecit illum toti Ecclesiæ, seu ouibus & agnis suis omnibus, sic eum alloquens in persona Petri primi Romani Pontificis. *Pasce oues meas, pasce agnos meos.* Ioan. 21. Neq; enim præfici commodè potuit, si exemptio-

emptionem illam nacturus non erat, sine qua nullo modo satis prospectum fuisset authoritati eius & muneri; infirmior siquidem esset Laicis qui est superior, & improbæ vindictæ metu vix auderet in eos seueritate vti necessaria, siq; iam vsus esset, citò dataque occasione experiretur illos asperrimos, nihil ab eis sua fretis potentia impetraret, sed magis rideret: Absit, vt existimemus tàm malè à Christo prospectum summo regimini, & cum minimè sit credendum, absit vt negemus emanasse ab illo exemptionem, sine qua non satis prospexisset. Quam exemptionem si non agnoscit ratamq; habet Ecclesia, quomodo sic loquitur in antiquissimo Romano Concilio sub Syluestro can. 20. *Nemo iudicabit primam sedem. Neq; ab Augusto, neq; ab omni Clero, neq; à Regibus, neq; à populo Iudex iudicabitur.* Nunquam profectò tantum ei detulisset, nisi eo tempore fuisset apud omnes exploratissimum, nihil iuris in summum Antistitem habere humanum Magistratum. Sed neq; Reges & Imperatores iurium suorum tenacissimi pedibus eius dedissent osculum, nec cauissent ius in eum dicere, nisi in eam immunitatem & prærogatiuam consensissent, & diuino iure subnixam esse cognouissent: Nisi rursus puduisset eos minus reuereri eiusmodi primos ac supremos Christianorum Præsules,

ſules, quàm Cenſores ſuos reueriti ſunt Ethnici, ex quibus ſic eis loquitur Q. Metellus apud T. Liuium Decad. 3. *Non obliti ſumus Cenſores, vos paulo ante ab vniuerſo populo Romano moribus noſtris præpoſitos eſſe, & nos à vobis admoneri, non vos à nobis debere.*

Hîc fortè dicat aliquis, Abiathar quamuis ſummus Sacerdos Regi Dauid ſuberat, & à Salomone exauthoratus eſt 3. Reg. 2. & in primitiua Eccleſia ſubijciebãtur Romani Pontifices Romanis Imperatoribus: Quod plus eſt, Imperatores quidam Chriſtiani elegerũt Pontifices aut de throno deturbarũt. Fieri tandem poteſt vt eiuſmodi Pontifices nefanda perpetrent, vel malè vtantur accepta poteſtate, ideòq; ſubeſſe debent ſeculari poteſtati à qua coerceantur. In promptu eſt ad iſta reſponſio. Regi Dauid ſubiectus viuebat Abiathar non vt Regi ſed vt Prophetæ, non ſecus atq; Aaron Moyſi tanquã Sacerdoti extraordinario immediatè creato à Deo. Salomon item Propheta erat, nec tàm exauthorauit Abiathar poteſtate propria, quàm executor fuit diuinæ ſententiæ de eius exauthoratione factæ per os Samuelis 1. Reg. 2. vndè in capite illo 2. legimus: *Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non eſſet Sacerdos Domini, vt impleretur ſermo Domini, quem locutus eſt ſuper domum Hely in Silo.* Romanis Imperatoribus ſubijciebãt ſe pri-

emptionem illam nacturus non erat, sine qua nullo modo satis prospectum fuisset authoritati eius & muneri; infirmior siquidem esset Laicis qui est superior, & improbæ vindictæ metu vix auderet in eos seueritate vti necessaria, siq; iam vsus esset, citò dataque occasione experiretur illos asperrimos, nihil ab eis sua fretis potentia impetraret, sed magis rideret: Absit, vt existimemus tàm malè à Christo prospectum summo regimini, & cum minimè sit credendum, absit vt negemus emanasse ab illo exemptionem, sine qua non satis prospexisset. Quam exemptionem si non agnoscit ratamq; habet Ecclesia, quomodo sic loquitur in antiquissimo Romano Concilio sub Syluestro can. 20. *Nemo iudicabit primam sedem. Neq; ab Augusto, neq; ab omni Clero, neq; à Regibus, neq; à populo Iudex iudicabitur.* Nunquam profectò tantum ei detulisset, nisi eo tempore fuisset apud omnes exploratissimum, nihil iuris in summum Antistitem habere humanum Magistratum. Sed neq; Reges & Imperatores iurium suorum tenacissimi pedibus eius dedissent osculum, nec cauissent ius in eum dicere, nisi in eam immunitatem & prærogatiuam consensissent, & diuino iure subnixam esse cognouissent: Nisi rursus puduisset eos minus reuereri einsmodi primos ac supremos Christianorum Præsules,
Digitized by Google

ſules, quàm Cenſores ſuos reueriti ſunt Ethnici, ex quibus ſic eis loquitur Q. Metellus apud T. Liuium Decad. 3. *Non obliti ſumus Cenſores, vos paulo ante ab vniuerſo populo Romano moribus noſtris præpoſitos eſſe, & nos à vobis admoneri, non vos à nobis debere.*

Hîc fortè dicat aliquis, Abiathar quamuis ſummus Sacerdos Regi Dauid ſuberat, & à Salomone exauthoratus eſt 3. Reg. 2. & in primitiua Eccleſia ſubijciebãtur Romani Pontifices Romanis Imperatoribus: Quod plus eſt, Imperatores quidam Chriſtiani elegerũt Pontifices aut de throno deturbarũt. Fieri tandem poteſt vt eiuſmodi Pontifices nefanda perpetrent, vel malè vtantur accepta poteſtate, ideòq; ſubeſſe debent ſeculari poteſtati à qua coerceantur. In promptu eſt ad iſta reſponſio. Regi Dauid ſubiectus viuebat Abiathar non vt Regi ſed vt Prophetæ, non ſecus atq; Aaron Moyſi tanquã Sacerdoti extraordinario immediatè creato à Deo. Salomon item Propheta erat, nec tàm exauthorauit Abiathar poteſtate propria, quàm executor fuit diuinæ ſententiæ de eius exauthoratione factæ per os Samuelis 1. Reg. 2. vndè in capite illo 2. legimus: *Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non eſſet Sacerdos Domini, vt impleretur ſermo Domini, quem locutus eſt ſuper domum Hely in Silo.* Romanis Imperatoribus ſubijciebãt ſe pri-

mi illi Romani Pontifices, non de iure seu quasi ad id obligati, sed vltrò sic ordinante Christo, quousq; in eos Christianos factos suam exercerent potestatem, vtque interim nullam eis præberent sæuiendi ansam & calumniandi. E' tàm Christianis vnum fuisse vel alterum, qui ausus fuerit ingerere sese in creationem summorum eiusmodi Pontificum, nihil mirum, cum alia nec parua nec pauca interdum audeant iuri contraria. Nõ quid factum sit, sed quid fieri debuerit expẽdimus. Sed neq; legitima est ista collectio. Elegit Titius Papam & in throno collocauit, ergo fuit Papa superior. Eadem profectò ratione confeceris Imperatore superiores esse Electores etiã seorsim sumptos, & Episcopo Canonicos, & Rege iam electo subditos. Peccare tandem potest & malè vti concessa sibi potestate, sed an nõ etiam Magistratus temporales impingere possunt ad eundem lapidem? & tamen quotusquisque illorum sustinet ab alio quopiam quoad tẽporalia iudicari? Postremò potest summus Pontifex submittere se quoad causas externas alterius cuiusdam opinioni atq; iudicio tanquam arbitri seu Ecclesiastici seu Laici, non tamen tanquam Iudicis exercentis in eum veram propriamq; iurisdictionem.

Ex eo porrò quod ille exemptus sit, nõ ægrè conficitur eximi simul Clericos alios, cum

cum membra sint Ordinis Clericalis, & conditionem participare debeant sui capitis. *Turpis est pars omnis,* ait S. August. *toti suo nō conueniens,* cum prætereа Christus dicendo Matth. 17. *Ergo filij liberi sunt* de solo Petro non loquatur, & Clerici omnes eo peculiariter fine instituantur, vt in omnibus quæ ad Deum spectant Deiq; cultum, prestо sint summo Pontifici, à quo proindè iudicandi, puniendi, dirigēdi, & occupandi sunt, prout ipsi videbitur, & subducēdi fuerūt Laicę potestati, quæ aliàs vt plurimū facilèq; iuberet eis incompatibilia, idq; pœnis propositis, & nimis deprehenderetur verum quod scriptū est: *Nemo potest duobus Dominis seruire.* S. Aug. l. 3. Conf. c. 8. Matth. 6.

Nam similiter videmus præfectos militum constitui peculiares ac proprios ipsorum Iudices, eo quod militia specialis professio est à communi vita ciuium valdè differens. Clerici autem digniores sunt militibus L. nemo C. de summa Trin. & peculiares Christi milites 1. Tim. 1. & 2. Tim. 2. In lege scripta liberos fuisse ab eadem potestate Sacerdotes & Leuitas, ex loquendi modo constat, quo scriptura vtitur, illos esse Dei inquiens, donari & offerri Deo, separari de medio filiorum Israel. Num. 3. & 8. Asseritur in Concil. Trid. hæc ipsa exemptio quasi constituta diuina ordinatione & Eccles. sanctionibus sess. 22. cap. 20. de reform. eodem ferè modo quo

 effectus

effectus naturales pendent à causis primis & secundis, & ieiuniorum festorũq; præcepta à Deo & Ecclesia. Agnoscit deniq; hoc Clericale priuilegium ratumq; habet ius ipsum ciuile. Nam in C. de Episc. & Cler. L. 7. ita loquitur Constantinus Magnus: *Clerici qui per iniuriam hæreticorum ad Curiam deuocati sunt, absoluantur, & de cætero ad similitudinẽ orientis ad Curias minimè aduocentur, sed immunitate plenissima potiantur.* Idem sancit Gratianus in C. Theodos. L. vlt. de Episc. iud. sed clarissimè omniũ Fridericus Ecclesiæ ministros declarat liberos à potestate secularium, tàm in criminalib⁹, quàm in ciuilibus. Authent. *Statuimus* de Episc. & Cler. Addit Carolus magnus in Capit. l. 6. c. 109. *Clerici nõ sæcularibus Iudicibus, sed Episcopali audientiæ reseruentur: fas enim non est, vt diuini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio.* Nihil dici clarius pro assertione hac potuit, nihil neruosius. Magnus Princeps ideòq; & magnus Iudex erat Dux Burgundiæ coætaneus Ludouici II. adeò tamen in hac parte religiosus, vt ab illo iussus anno 1464. ad se mittere religiosum quendam, qui Brugis publicè dixisse ferebatur Dominum de Rubenpré à Rege missum in Belgium, vt interficeret Comitẽ de Charolois Ducis filium, responderit *sibi nõ licere manus mittere in Clericũ,* vt scribit Bellef. in Ludouico II.

Quod

Quod ad eorundem Clericorum bona, libera quoque esse ab eadem potestate, nec grauari debere tributis & oneribus, nisi quantum concesserit summus Pontifex, aut postulat lex fundationũ apposita ab Imperatoribus vel fundatoribus alijs secularibus, indè probatur, quòd nõ possit Laica authoritas aliquid in specie circa hæc bona disponere, nisi obligando Clericos ad legis circa hoc latæ obseruationem, eo quod bona adhærent personæ, & lex disponens de bonis non potest nisi à persona obseruari. Cum ergo lex ciuilis in Clericorum personas ius non habeat vt demonstrauimus, vtiq; nec habebit circa illorum bona. De bonis loquor Ecclesiasticis ac proprijs, quæ continentur nomine beneficiorum, & stipendia sunt ministeriorum sacrorum, quicquid sit de alijs. Item non minus Reipublicæ prosunt Clerici quàm nobiles, imò longè amplius. Si ergo immunitate à tributis gaudent latifundia, aliaq; bona nobiliũ propter obsequium quod præstare profitentur patriæ belli tempore, multo vtiq; magis gaudebunt bona Clericorum. Item videri non potest Christus voluisse, vt Sacerdotes quos instituit deterioris essent conditionis sub Christianis magistratibus, quàm erant sub Pharaone Sacerdotes Ethnicorum, hi autẽ nulla pendebant tributa Pharaoni. Gen. 47.

§. 2. Iam verò cum ex his duobus foris, vnum distinguatur ab altero, & distingui debuerit ad vitandam confusioné, & incommoda quæ diximus, satis liquet non debere vnius Iudices falcem suã mittere in messem alterius. Non Ecclesiasticos iudicare causas ciuiles aut criminales Laicorum, si inter se litigent, aut in ius vocentur à Clericis: nec contra Laicos causas clericorum, nec fingere aut prætexere rationes, quibus videantur iure id facere, v. g. dicere, non castigantur à suis ergo ipsi castigabimus, quia nec ipsi sustinerent idem dici & prætendi à Clericis de Laicis, nec à Iudice regni vnius de regnicolis alterius. Nec allegare priuilegium sibi esse iudicandi eos & puniendi, quia secundum iura non præsumitur quod non probatur, idemq; est iudicium de ijs quæ nõ sunt, & quæ non apparent. Sanè cum reuocatum sit in bulla cœnæ, vel probari debet ex peculiari concessione, vel ex legitima consuetudine adhuc vigente. Non deniq; addere, Magistratui meo gratum faciam, si illos etiam tribunali ac potestati meæ subiecero, quia de eo sentiret malè, quasi volente matris suæ spiritualis iura violare. Petrus de Cogneto aduocatus regius idemq; eloquétia præstans disseruit Parisijs coram Rege Philippo Valesio gratificari ei cupiés, & quicquid

L. in lege, ff. de contrah. empt.

Digitized by Google

quid potuit in medium attulit ad subruendã immunitatem omnem Clericorum in temporalibus, quasi fisco damnosam. Sed Bertrandus Augustodunensis Episcopus posteà Cardinalis, & fundator Augustodunensis Collegij, eodem iubente Rege in consessu publico tàm valdè illius retudit argumenta, vt Rex qui aliàs vacillare initio videbatur, concluserit nihil à se mutari velle circa recepta eousque, & vsu confirmata iura Ecclesiastica, sed id ipsum flagitare à Prælatis, vt Clericos suos corrigant vitijs diffluẽtes. Ipse autem Petrus in magna confusione peregit vitæ reliquum. *Bellef. in Philippo.*

Hæc tamen nõ obstant, quominus Clericus si actoris partes suscipiat aduersus Laicum possit coram seculari Iudice contendere, & eiusmodi Iudex de causa cognoscere, quia iuxta iuris regulam *actor sequi tenetur forum rei.* Quin secundò possit hic idem Iudex Clericum iudicare, vel etiam morte punire in causa criminali, si ad id potestatem ab Apostolica sede acceperit, vt contingere solet in Clericorum degradationibus. c. degradatio de pœnis in 6. Quin tertiò possit a fortiori degradatum mittere in carcerem, & non degradatum, sed tamen incorrigibilem; atque ob id depositum excommunicatumque, nec sese emendantem capere, & digna pœna punire absque alia traditione c. *cum*

c. *cum non ab homine* de Iudic. Item de mandato Prælati proprij Clericum qui excessum aliquem commiserit, & cohiberi aliter non possit, capere & detinere idque vi adhibita quantum in hunc finem fuerit necessaria c. si Clericus de Excom. in 6. Item capere & detinere Clericum, qui nequiter aufugeret, animo sistendi eum Prælato suo, aut qui fureret nociturus alijs nisi comprehenderetur, aut qui percutiendus esset ab hostibus suis nisi retraheretur, vt tradit Panorm. in d. cap. *cum non ab homine*.

§. 3. Equidem ad Principem valdè pertinet vnicuique ius administrare, & munus obire Iudicis quando commodè potest. Neque enim alium magis ob finem voluerunt populi præficere sibi aliquem, ideòq; dicunt 1. Reg. 8. *Constitue nobis Regem vt iudicet nos, sicut & vniuersæ habent nationes*, & sæpè in sacris paginis iudicare pro regnare ponitur vel è contra. Vt Iudic. 10. Surrexit Dux in Israel Thola & iudicauit Ierusalem. Liber ipse Iudicum indè solùm præfert hunc titulum, quod Principes populi quorum in eo gesta narrantur, ius dicerent. Et Salomon Rex orat 3. Reg. 3. *Dabis ergo seruo tuo cor docile vt populum tuum iudicare poßit, & discernere inter bonum & malum.* Tergiuersans Philippus Macedo, & differens causam audire cuiusdam anus, quòd otium sibi ad id negaret

negaret esse, ab irata audiuit, *proindè ne Rex quidem esse velis.* Sed quia sæpenumerò non ei vacat intento causis publicis ad eiusmodi priuatorum causas attendere, quid à subalternis ei Iudicibus requirat prudentia insinuandum hîc videtur, ne mancus sit tractatus & imperfectus. Ipsorum primo est certo nosse, quousq; sese exporrigat accepta iurisdictio, hoc est quasnam personas & causas iudicare possint quas non possint, de quo argumento dixi iam multa satis §. 1. & 2. & lib. 1. §. 3. Secundò, non discedere à iuris ordine postulante inter cætera ne prius damnetur reus quàm citetur l. *cum hi* ff. de Trãsactionibus, & iustum habeat spatium ad obiecta respondendi, vt ex mutuo allegatorũ conflictu quid definiendum sit appareat. Supremi Iudicis seu Principis aliam rationẽ esse tradunt Couar. lib. 1. var. resol. c. 1. n. 7. & Sylu. V. Homicidium 1. q. 2. Potest inquiunt in necessitate & ex causa grauissima ordinem hunc prætermittere, quando scilicet futurum est, ne aliàs puniri reus possit vt puta quia potentissimus est. Tunc nec citatione opus erit, nec accusatione, aut consueta alia iuris formula, sed poterit summus ille Magistratus, eum pœnæ subijcere, cuius certò sciet esse dignissimum; quia tenetur ius administrare, punire malos, atq; ab illorum vi tutos seruare innocentes meliore modo

quo

quo poteſt. Quando itaq; alio vti nequibit, iſto poterit, hæc illi. Nec Ciceronem hoc latuit, nec Vlpianum Iuriſconſultum, ex quibus ille in Orat. pro Milone. *Silent leges inter arma, nec ſe expectari iubent, cum ei qui expectare velit, antè iniuſta pœna ſubeunda eſt, quàm iuſta repetenda.* Hic vero in l. ſi quis filio ff. de iniuſto rupto. *Niſi fortè latro manifeſtus ſit, vel ſeditio prærupta factioq; cruenta; vel alia iuſta cauſa, quam mox præſes literis excuſauerit, moram non recipiat. Non pœnæ feſtinatione ſed periculi præueniendi cauſa. Tunc enim punire permittitur, deinde ſcribere.* Quibus poſtremis verbis rectè admonet, quod vt Iudex ordinem præter mittens omnem iniuſtitiæ ſuſpicionem à ſe amoliatur, vtq; populi offenſioni ac ſcandalo eatur obuiam, videtur quod non prius ad pœnam illam occultè de reo ſumendam debeat ſeſe accingere, quàm certus ſit de perpetrato ſcelere, & teſtes in promptu habeat omni exceptione maiores, quos ſumpto ſuplicio adducat in medium, palàmq; faciat cur & quomodo coactus fuerit conſuetum iuris ordinem prætermittere, aliàs nec conſcientiæ ſuę nec famæ ſatis conſuleret, ſed videretur non paucis, pœna affeciſſe innocentem, quod abſit vt de ipſo quiſpiam ſuſpicetur communi patre & tutore omnium. Niſi fortè crimen eſſet turpiſſimum, quod euulgari

non

Digitized by Google

non expediret, & Princeps sanctè iuraret se reum in eo deprehendisse, tunc sufficere fortè posset magna hæc eius assertio, cuius exemplum affert Ioan. Bodinus in methodo hist. loquens de Henrico II. Francorum Rege cap. 6. Item iudicium si crimen non modo certum sit, sed etiam manifestum ita vt celari nulla tergiuersatione possit. Tunc multo minus requiritur ordo eiusmodi, esto Iudex sit inferior, vt scribit S. Ambros. in c. 5. epist. 1. ad Cor. rationem reddens cur B. Paulus ad iudicium & correptionem incestuosi mox processerit. *Cognito opere isto pellēdum illum fuisse de coitu fraternitatis Apostolus censuit, omnes enim crimen eius sciebant, & non arguebant. Publicè nouercam suam vxoris loco habebat, in qua re neq; testib⁹ opus erat, neq; tergiuersatione aliqua poterat tegi crimen.* Tertiò iudicare secundum allegata & probata l. illicitas §. veritas. ff. de offic. præsid. c. Sacerdos de offic. ordin. D. Th. 2. 2. q. 64. Nec refert quod fortè culpa vacet qui cōdemnatur, scriptum autē sit Exod. 23. *iustum & innocentem nō occides*, quia qualiscūq; sit à parte rei, talis est in iudicio, & prudenter esse præsumitur, qualis probatur, alias posset quicūq; Iudex ꝓ sua libidine prætēdere reum etiam conuictū esse innocentē. Verba autē illa Exodi intelligenda sunt de eo qui manifestè est innocēs, qualis certè non potest probari nocens ne

verisimi-

verisimiliter quidem. Nec obstat quod Rex Salomon innocentem paruulum de quo altercabantur inter se duæ meretrices, interfici iusserit, & in partes duas secari. Non enim id iussit efficaciter, sed tentare studuit muliercularum animos, vt solidam matris veræ coniecturam ex mandato illo terribili, eliceret, quod & fecit. Interim si scientia priuata certò sciret Iudex reum esse innocentē, peculiari studio incūbere deberet in examinanda testimonia falsitatis detegendæ gratia, & causam remittere ad superiorem Iudicem, si hoc commodè, vtiliter, honesteq; fieri posse videatur, ac sententiam differre quantum poterit. Quartò non habere acceptionem, sed tàm diuites quàm pauperes, tàm domesticos quàm extraneos, quando ita ius postulat, condemnare. Leuit. 19. *Non facies quod iniquum est, nec iniustè iudicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis.* Exod. 23. *Pauperis non misereberis in iudicio.* Deut. 1. *Quod iustum est iudicate, siue ciuis sit ille siue peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.* Interim non prohibetur, imò singulariter attendere ad ea debet, quæ faciunt pro pupillis & viduis, quia præsumptio quædam iuris est pro illis, aliàs cur aduersum eos potius lis intentatur, quàm

quam aduersum parentes & maritos nondum vita functos? Quintò, iudicare secundum leges non ex sensu proprio. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio facit, sed iuxta leges & iura pronunciat, statutis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati. Nihil paratum & meditatum domo defert, sed sicut audit ita iudicat, & sicut se habet negotij natura decernit, obsequitur legibus non aduersatur, examinat merita causæ, non mutat.* Sextò, ad parentum & amicorum iniqua postulata obsurdescere Agidis exemplo Lacedæmoniorum Regis, cuius nobile apophthegma ad genitores suos lubet subijcere. *Donec essem apud vos, nullam omninò tenebam iustitiæ scientiam. Verum vbi me patriæ tradidistis & legibus, insuper iustitiam & honesta docuistis, conabor huic magis obtemperare quàm vobis. Et quandoquidem hæc est vestra voluntas, vt quæ sunt optima faciam; optima verò sunt, quæ iusta sunt cum homini priuato tùm præcipuè principatum gerenti, quæ vultis faciam, quæ dicitis negabò.* Septimò, nullo pretio à iudicij æquitate discedere, ne si discedat constuprator sit iustitiæ, quæ ideò quasi virgo celebratur, quod Iudicem incorruptum esse oporteat. Octauo seruare virilem constantiam, ne se in affectus deduci patiatur eloquentia patronorum. Nam vt rectè notat Quintilianus l.6. Inst. c.2. *Cum irasci, odisse, misereri cœperint,*

S. Ambr. in Psal. 118.

Plut. in Apoph. Laco.

agi iam rem suam existimant, & sicut amantes de forma iudicare non possunt, quia sensum oculorum premit amor; ita omnem inquirendæ veritatis rationem Iudex amittit occupatus affectibus, æstu fertur, & veluti rapido flumini obsequitur. Affine est vt non terreatur multitudine & specie probationum, quia vt scribit idem author. *Non infrequenter etiam optimæ causæ similes sunt malis, & innocens reus multis verisimilibus premitur.*

Quint. l. 12. c. 1.

Nono deponere, & obliuioni tradere priuata odia olim contracta, vt syncerè ius dicere possit, & tractare negotia publica. Sic laudantnr Aristides & Themistocles, quòd quoties siue Legati, siue Imperatores publicitùs vna mitterentur, priuatas simultates facilè deprauaturas rectum de rebus iudicium, in finibus agri Atheniensis deponerent, resumpturi si ita videretur, in reditu. Decimò suspectas habere accusationes fœminarum in materia luxuriæ teste carentium. Rabida est illarum vindicandi se cupiditas, pecunijs velut vecte fortissimo impelluntur ad struendam cuiuis calumniam, citò mentiuntur se vim passas ab his & illis. Sic calumniam sustinuit in hoc genere Ioseph ab hera sua prolectatus, stuprumque recusans, & S. Athanasius, S. Greg. Taumaturgus, S. Brixius, & apud Ethnicos Hyppolitus

politus accusatus apud Theseum à Phædra vxore eius, qui Theseus eum discerpi iussit. Vndecimò, abstinere à præcipiti sententia capitis. Sanctus est zelus iustitiæ, sed discretus. Romanis Iudicibus secures & virgas præferebant Lictores sed vinctas, vt situ illo significaretur haud facilè in quenquam expediendas. Non stando, currendo, vel ambulando ius dicit Iudex, sed sedendo, vt intelligat magnâ cum mentis quiete iudicandum. Idem vices agit Dei, de quo Sap. 12. *Tu autem cum tranquillitate iudicas.* Præcipuè autem cunctatione vtendum, si grauis occurrit cunctandi occasio. Scio præfectum quēdam equitum, cuius erat latrones insectari, comprehendisse aliquot in sylua propè Aurelias, & statim iussisse omnes in crucem agi. Tùm ex illis vnus sic eum est affatus: Domine, scitote ciuem me esse Aurelianensem, familiæ meæ omnium ferè ditissimæ hæredem, columen domus, & toti ciuitati charissimum, nihil minus profitentem quàm latrocinium, sed heu, cum antè duas horas indè discessissem villæ cuiusdam nostræ contemplandæ gratia, incidi miser in hos prædones mihi insidiantes, necemq; intentantes nisi eos sequerer. Quod quàm inuitus fecerim vos ipsi cogitate. Obsecro itaq; ne præcipitetis in me sententiā, retinete me, Aurelias mittite qui exploret num ita sit.

Si depræhensus fuero vobis illusisse nullum recuso mortis acerbæ genus, tantùm explorate quod dico, & persuasum habetote, si me priùs occideritis, actum iri vobiscũ pessimè. Quid ille adhęc? contempsit iustissimas preces supplicis, lachrymantis, suspirãtis, omni commiseratione dignissimi, præcepitque vt ex arbore penderet cũ socijs. Quod vbi rescitum est Aurelijs, abominationi fuit omnibus, Rexq; ipse de tàm inĩqua præcipitatione factus certior, confestim remouit eum ab officio. Duodecimo acquiescere constituto sibi stipendio, nec vlla admittere munera seu ante prolatam sententiam, siquidem *excæcant prudentes, & subuertunt corda iustorũ* (Exod. 23.) seu post, quantumcumque gratis offerri videantur ab eo qui euasit in causa superior; tùm quia cũ admittuntur facilè præsumunt homines ad ea collimasse Iudicem; tum quia prohibentur admitti, & offerri solent velut in remunerationem accepti beneficij, cum tamen non sit beneficium, quandoquidem tenebatur Iudex facere quod fecit: *in necessitate autem nemo existit liberalis*, l. rem legatam ff. de adim. leg. Adde quod his muneribus præparatur Iudex ad fauendum datori in causis alijs. Sanè cum habeat pro immediato scopo bonum vtriusq; partis secundũ iustitiam, expedit planè, vt nihil ab illis accipiat, ne inclinet ad fauendũ alterutri contra

tra eandem iuſtitiam, vt docet D. Th. 2. 2. q. 71. a. 4. & in hoc differt ab Aduocato vni addicto parti, à qua proindè poteſt ſtipendium accipere, (quod totum intelligo cum Molina, tom. 1. de Iuſt. diſp. 84. ſub finem, vbi non eſt præſcripta conſuetudo vt Iudicibus liceat præter taxatū ſtipendium Sportulas accipere hoc eſt oblata ſibi à litigantibus munera. Nam ſi ſit, non videntur facilè damnandi admittendo ea, cū fortè permittat id Princeps, quia ſcit conſtitutum ijs non eſſe ſufficiens ſalarium.) Ex his ſequitur teneri Iudicem ad reſtitutionem pecuniȩ, quam accepit vt iuſtam ferret ſententiā, vel vt non ferret iniuſtam. Nam cum ex officio teneatur gratis & benè iudicare, turpiter accepit. 14. q. 5. c. non ſanè. Sylu. V. Iudex 2. n. 17. Val. tom. 3. diſp. 5. q. 6. p. 5. reſtituetur autem illi ipſi qui dedit, vt qui coactus dederit nec ſine iniuria obligante ad reſtitutionem, vt docet Leſſius l. 2. c. 14. dubit. 8. Quod ſi pecuniam acceperit vt malè iudicaret, tenebitur in foro interno reſtituere illā non danti, tùm quia nullam ei fecit iniuriam accipiendo, tum quia hunc ſceleratum datòrem & iuſtitiæ corruptorem puniri potius iura volūt, quàm ei concedi pecuniæ repetitionem, ſed pauperibus. Tenebitur inquam reſtituere, quia eiuſmodi pacta improba ipſo iure ſunt irrita, ob idq; ius nullum ve-

rum acquirit Iudex in talem pecuniam. Decimotertio vitæ esse integerrimæ, quia turpe & indignum censent omnes reum ab illo condemnari, qui iisdem vel grauioribus culpis implicatur. Vnde Christus Matth. 7. *Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo.* Et Ioan. 18. *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat.* Et Rom. 2. *Inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas, in quo enim iudicas alterum teipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas.* Scribit in eandem sententiam de Poëtis vnus:

Iuuen. Sat. 1.

Quis tulerit Grachos de seditione querentes?
Quis cœlum terræ non misceat, & mare cœlo
Si fur displiceat Verri, si homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos Catilina Cethegũ?

S. Basilius in Constit. cap. 6.

Simili argumento vtens S. Basilius in Laicos inuehitur, qui cum sæpissimè committant complura peccata, quæ non nisi rarò fieri vident à religiosis, ad illa sua nõ attendunt, sed ad ista tantum, & miseros regulares omni pœna dignos esse clamare non desistunt. Decimoquarto, nimias quasq; moras amputare, nec pati abire lites in infinitũ. Inter alia procrastinationis detrimenta, facultates exhauriuntur iustè litigantium, refrigescit lapsu dierum tàm in Iudice, quàm in Assessoribus & accusatorib⁹ zelus iustitię, in inuidia sunt crimina recenti accusatione,

& ad vindictam animaduersionemq; Iudicū animos solent impellere, languent cōtrà cōperendinata re forensi artificio, frigere incipit ipsorummet accusatorum ira iustissima, exarescunt lacrymæ senatorū, qui prius orborum & viduarum calamitate ingemiscere videbantur, tandemq; vel non fertur in reos sententia, vel lata non datur executioni, vel multū eius rigori detrahitur. Ab his perniciosis procrastinationib' tàm procul aberat Traianus, si Plinio iuniori credimus in Panegyrico, tàm in tribunali assiduus, vt labore refici ac recreari videretur. Decimo quintò reum nullū torquere, nisi præuia semiplena probatione aut infamia, & ne his quidē substantibus immaniter adeò in eum sæuire, vt reddatur inutilis, vel exponatur admodum graui mortis periculo; quandoquidem introducta tortura non est ad puniendum, sed ad veritatem duntaxat moderatè ab inuitis extorquendam. Affine est ad eliciendam confessionem nec mentiri nec quicquā falsò promittere, puta impunitatem, nec dicere iam esse denuntiatos ab ijs quibus non sunt. Sinceritate delectatur iustitia nō dolis & fraudibus. Abstinere item ab illicitis quibusq; probationibus, cuiusmodi sunt aquæ calidæ non lædentis iniectam manū, aut frigidæ in quā præcipitatæ veneficæ si nō merguntur, tales omninò creduntur esse, vtpote à Dæmone sustentatę, non autē si mergātur.

Nam vt fusè docet Mart. Delrio lib.4. disquis. q.4. sect.4. vsq; ad libri finē, hæ omnes & eiusmodi aliæ veri disquisitiones contrariæ sunt sacris canonibus, & meræ Dei tentationes meritò iudicantur, cum in ijs à Deo petantur miracula absq; vlla sufficienti necessitate, & argumenta in oppositum nihil omninò concludant. Postremò accurare ne aut consolatio spiritualis aut sacramentalis confessio desit afficiendis extremo supplicio, nisi vrgeat necessitas, nec nisi his prætermissis impleri possit iustitia: tunc sufficiet aliquod ijs tempus concedere ad eliciendam admissorum scelerum contritionem.

§. 4. Circa executionem sententiæ iudiciariæ, interest per omnem modum ne facilè aut suspendatur aut prorsus impediatur concessione vitæ, sed aduersus reos capitis procedatur secundum iura, quandiu in oppositum nulla interuenit causa grauissima, qualis v. g. fuit intercessio illa totius populi apud Regem Saul pro salute Ionathæ, nisi potius comminatio dicenda videatur seditioni proxima, quàm supplex intercessio,
1.Reg.14. sic enim loquutus est populus. *Ergone Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? Hoc nefas est, viuit Dominus. Si ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus est hodiè.* qualis similiter esse

esse posset insolita quædam hominis rei pœnitentia seu dolor admissi sceleris, non tàm propter instans supplicium, quo se fatetur dignissimũ, quàm ob delicti turpitudinẽ, & offensam Dei aut Principis. Cuius tanti doloris argumẽta esse possunt ingentes lachrymæ, sudor sanguineus, &c. Talibus semel ignoscere forte expediret, essetq; Deum imitari dicentem: *Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat;* & Troianos quorum verba fuere;

His lachrymis vitam damus, & miserescimus vltrò. *Virg. lib. 2. Aen.*

Carè constitit Clotario Francorum Regi Clodouei filio in simili causa veniam negasse Juetoto nobili gallo, quem reum credebat Læsæ maiestatis, cum verè esset innocẽs, tantumq; per calumniam ab eius gratia excidisset; Ex eo verò tempore toto decennio contra Saracenos in Africa fortissimè dimicasset. Quo exacto Romam se contulit, impetratisque ab Apostolica sede commendatitijs literis in Galliam redijt, Regem sibi infensum, & in templo apud Sucessiones versantem eo die quo Christus in cruce pendens veniam impertiuit suis crucifixoribus, adijt, supplexq; obtulit summi Pontificis literas, obtestatusq; est vt communis illius redemptoris ergò in suæ maiestatis gratiam reciperetur. Nemo non sperabat fore, *Bellef. in Clothario.*

vt venia donatus recederet, sed fefellit Rex expectationem vniuersorum; educto pugione tempore & loco sacro mox supplicem interemit, qua immanitate incurrit in odiũ quam plurimorum, ab Apostolica sede percussus anathemate, à quo non est ante liberatus, quàm totam Juetoti familiam libertate donauit, & declarauit nullo vnquam tẽpore obnoxiam fore regiæ potestati, nisi fortè exemptionem illam suam venderet.

Bellef in Clothario.

Hæc de supremo Iudice seu magistratu sunt accipienda, quia in eum solum cadit potestas eripiendi à morte reos damnatos capitis, & cautè quidem vt dictum est, substante causa grauissima, quæ si desit, iram Dei accerset intempestiua hæc indulgentia dictori sine dubio. *Quia dimisisti hominẽ dignũ morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius & populus tuus pro populo eius.* Quod ad inferiores, multò magis debẽt rigori legis insistere, & in executionem incumbere latæ sententiæ, nihil addendo de suo, nec detrahendo vbi determinatur in iure pœna, nec relinquitur eorum iudicio. Imò etiam cum relinquitur, & lata est, serium postulat executorem, aliàs inanis erit, & ridebitur totus ille apparatus forensis strepitus siue iudicij, cuius vtilitatem atq; efficaciam sola ostendit executio. Digni præ cæteris sunt, qui hunc rigorem sentiant superbi omnes maiesta-

3.Reg. 21.

maiestatis contemptores, malefici, sortilegi, publicæ pacis perturbatores, & deniq; peccantes ex destinata malitia. Superbos non tulit in cœlo Deus, sed rudentib' inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos vna cum Lucifero attollente sese & dicente: *In cœlum ascendam*, &c. Minimè item ferendos indicauit qui scriptum reliquit. *Isa. 14.*

Tu regere imperio populos Romane memento, *Virg. lib. 6.*
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Inductis in arenam simijs, ceruis, leporibus, & brutis alijs natura infirmis ac meticulosis, non mouebatur canis ille generosus, quem misit Rex Albanus ad Alexandrum; obiectis verò Leone, Elephanto, & superbis alijs ferre non valens illorum fastum, colligebat sese, tantoq; impetu in ea insurgebat, vt etiam conficeret. De maleficis scriptum est: *Maleficos non patieris viuere.* *Exod. 22.* Idem dicendum multò magis de sortilegis, qua voce eos hîc intelligo, qui ad sciendum aliquid, diuinandum, efficiendum, vel obtinendum ad Dæmonem se conuertunt, ei se tradunt eiurato Christo, illius vtuntur opera, quæ omnia tàm sunt in se grauia, vt vix abominationis huius notam possit effugere, qui eam negligit, cum debet ac potest vindicare. De publicæ pacis perturbatoribus, nota sunt verba Iosue ad Achan, qui sacrilegio suo iram Dei accersiuerat in castra Israel,

Quia

Iof. 7. *Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac.* Sequitur autem: *Lapidauitq; eum omnis Israel, & cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt.* Restant qui peccant instigante potius malitia, quàm mentis aut carnis infirmitate, ob id digni sunt iudicio Dionysij Syracusani, qui iudicem experiantur in omnibus seueriorem. Is cum audiuisset adolescentes duos inter potandū sibi fuisse turpissimè conuiciatos, vtrumque vocauit ad cœnam, eique pepercit quem deprehendit post compotationem multa garrire; alterū autem rarò & cautè bibentem iussit occidi, quasi consultò maledicum.

Plut. in Apopht.

Faciam paragrapho huic finem, si dixero, specialiter à zelo iustitię laudari Iudicem, quando non indulget affinibus suis, sed in reos & conuictos grauium scelerum constanter fert sententiam, & pœnam decernit, quam iura exigunt delictiq; atrocitas, & decretam exequitur. Excelluit multorum iudicio in hoc genere Zaleucus Locrensium Legislator, nam lege lata vt vtroq; orbarentur oculo in adulterio deprehensi, filio suo huius conuicto flagitij inferri iussit geminam hanc orbitatem; reclamante autē populo vniuerso pœnam mitigauit, vnicum ei iussit erui, sed ita vt eius loco ipse vno se suo priuauerit, vt sic integrè legi satisfecisse videretur. Nihil certè necesse erat vtroq; eum destitu-

Valer. lib. 5. cap. 6.

destituere, cũ in gratiã populi totius aliquid fuerit de legis rigore remittendum. Sed neq; legi satisfecit nec rationi. Non legi quia nihil tale postulabat. Non rationi, tùm quia non videtur rationabile pro amico mori, si is reus sit, scelerosus, & damnatus capitis; tùm quia amici causa non licet iniuriam inferre Reipublicę, vt intulisse videtur Zaleucus Rex ita se detur pando ac mutilando, cum intersit Reipublicæ Principem habere nullo captum sed membris omnibus integrum. Potius itaq; excelluisse dicamus colonum illũ, qui sub Artaxerse Persarum Rege septem nactus filios, diuq; expertus minimum natu planè intractabilem, & continuas sibi creantem molestias, tandẽ ira percitus comprehendit illum, & reuinctis in tergum manibus adduxit ad regem, postulans vt neci traderetur. Tùm Rex, *potesne etiam ferre, vt filius in conspectu tuo vita priuetur?* *Omninò*, inquit, *quia in horto etiam cum nascentium lactucarum surculos amaros defringo & amputo, tantum abest vt dolorem ex eo mater ipsorum lactuca patiatur, vt magis etiam efflorescat. Sic cum videro eum qui meam familiam lædit, & vitæ fratrum officit, vitam amittere, habebunt rectè nostra omnia:* Hominẽ his auditis impensè laudauit Rex, & in Collegium regiorũ Iudicum cooptauit *Herodotus.*

uit dicens: *Qui tàm iustè & seuerè sententiam de proprijs liberis audet pronunciare, omninò etiam in causis alienis egregium se Iudicem præstabit.* Addo si multos contingat teneri reos eiusdem criminis, in more esse supremo Magistratui considerare, vtrum hi deliquerint vno vel pluribus adhortatoribus, atque in eo casu sat habere ad necem vocare seditionis vel alterius eiusmodi mali authores, vt Romæ obseruatum testatur his verbis T. Liuius: *Certabatur vtrum in authores tantum seditionis 35. animaduerteretur, an plurium supplicio vindicanda magis defectio esset quàm seditio. Vicit sententia lenior, vt vnde orta culpa esset, ibi pœna consisteret, ad multitudinis castigationem satis esse.* Idem confirmat Cicero in orat. pro Cluentio: *Pœna debita multis simul peccantibus, ab aliquibus tantum luitur. Et ita veteres Romani statuerunt, vt si à multitudine esset rei militaris flagitium admissum, sortitione quadam in aliquos duntaxat animaduerteretur, vt metus ad omnes, ad paucos pœna perueniret, essetq; instar fulminis. Fulmina quippè paucorum periculo cadunt, omnium metu.*

De

De Legislatorum prudentia inferendis legibus.

CAPVT VII.

§. 1. *Antecessorum Leges non facilè antiquandæ.*
2. *Quæ præcipuè leges ferendæ.*
3. *Qualis quantaq; soleat esse legum obligatio.*
4. *Circa leges pœnales quid rectè obseruetur.*
5. *Quousq; obseruari ab authore suo leges debent.*
6. *Quantopere connitendum vt à subditis leges obseruentur.*
7. *Poßintne iure extendi leges ad hæredes præuaricantium.*

§. 1. Eleganter Plato l.1. de legib. *Necessaria est homini communitas, quia non potest solus viuere. Necessaria communitati lex quia sine lege periret ob iuris ignorantiam. Necessaria legi diuina authoritas à qua proficiscatur & commendetur. Ad obtinendam verò hanc authoritatem necessaria est legislatori probitas.* Libro autem S. de Rep. Peius affirmat esse in legibus constituendis errare, quàm hominem occidere, quia eiusmodi error multos per multa secula interficit animos simul & corpora. His præmissis de bonarum necessitate

sitate legum, caput aggredior, in cuius limine, nihil dicere attinet quid sit lex, nec quòd abusiuè lex dicatur, quando iusta non est. Non esse autem, si vel non respiciat bonum commune, vel non feratur ab eo, qui habet ferendi potestatem, ijsq; præest quibus seruanda proponitur. (Rectè enim Baldus in l. omnes populi ff. de Iust. & iure. *Quantum iurisdictionis quis habet, tantum authoritatis condendi legem vel statutum*) vel onera non imponit per proportionẽ virium seu facultatum, vel deniq; iniusta proponit & iuri contraria. Supponuntur ista potius, de quibus latè Sylu.V. lex. q.4. & alij. Praxim hîc quærimus materiamque prudentiæ. Quod circa ædificia, idem ferè circa leges accidere viris potentibus & legum conditorib⁹ solet. Displicent illis passim exstructæ ab antecessoribus fabricæ, nouas meditantur. Facilis error, & Reipublicæ haud multum perniciosus: At leges bonas priùs conditas eleuare, vt locus sit proprijs surrogatis, res est quæ incommoda post se relinquit nec pauca, nec parua. Non modo bonum supprimitur, quod ex illis manabat dum obseruarentur, sed mutationi prætereà assuescunt subditi, nouitatis studium inducitur, & quasi conuulsa arbor disponitur ad ruinam Respublica, quæ aliàs staret,

Virg. l.6. *Moribus antiquis stat res Romana virisq;.*

& 2. Machab. 3. legimus tunc beatam fuisse ciuitatem Hierusalem, *cum adhuc leges optimè custodirentur*; nihil dico de iniuria, quæ fieri videtur prisco legis authori, & populo eius coætaneo, à quo recepta fuit & approbata. Addere sufficit doceri subditos quomodo similiter possint surrogatam contemnere. Quocirca S. Greg. lib. 12. epist. 31. ait. *Iustitiæ ac rationis ordo suadet, vt qui sua à successoribus desiderat mandata seruari, decessoris sui voluntatem & statuta custodiat.* Et alib: *Quod verè dicit nostris temporibus debere seruari, quæ à meis quoq; prædecessoribus tradita atq; custodita sunt, absit à me, vt statuta maiorum consacerdotibus meis in qualibet Ecclesia infringam, quia iniuriam mihi facio, si fratrum meorum iura perturbo.* Ac rursus: *Si ea destruerem, quæ antecessores nostri statuerunt, non constructor sed destructor esse iure comprobarer, testante veritatis voce quæ ait, Omne regnum in seipsum diuisum non stabit.* Ludouicus II. Galliæ Rex initio regni sui leges ferè omnes Caroli VII. patris sui studuit abolere, (illum enim oderat, nec post secūdam ab eo defectionem adduci potuit vocatus, vt rediret Lutetiam, & in aula versaretur) verùm abstinuit dissuadentibus Regni procerib⁹, pessimiq; id exempli esse contendentibus. Apud populum quendam Thurios vocant, cautum olim scribit Diod. Sicu-

Lib. 1. epist. 31.

Bellef. in Lud. II.

lus lib. 12. Biblioth. ne quis in concionem prodiret legis alicuius extinguendæ causa, nisi collo reste circumdato, vt si in mutationem non consentirent comitia, mox strangularetur. Hanc eandem legem fuisse Locrensiũ sub Zaleuco Legislatore scribit Hierocles in serm. quales in patriam esse debeamus. Et Agesilaus suggerenti patri vt in causa quadam præter leges pronuntiaret. Imò inquit *abs te pater à pueritia didici parere legibus. Quamobrem nunc quoq; tibi obtempero, cauens ne quid faciam præter legem.* Nec tamen idcircò abnuo licere nonnunquam, imò etiã expedire latam olim legem expungere, quandoquidem leges feruntur tempori, hominumq; moribus conuenientes, quæ omnia mutationi obnoxia sunt. Etiam Romana Ecclesia statuta quandoq; mutat sua iuxta temporis exigentiam 25. q. vltima, c. posteaquam §. his ita. Exemplum, habebãt initio Christiani bona communia; at conditio ætatum sequentium non tulit hanc communionem. Huc referamus magni illius Assueri rescriptum: *Nec putare debetis si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate & necessitate temporum, vt Reipublicæ poscit vtilitas, ferre sententiam.* Hoc solùm contendo, ad mutationem nunquam nisi magno adhibito iudicio, & necessitate vrgente prosiliendum. Si lex antecessoris

Plut. lib. de Verecũdia.

Esther. 16.

cessoris diuinam aliquam confirmet aut naturalem, vix vnquam reuocanda erit, ne videatur diuina simul & naturalis aboleri, cum tamen non debeat, nisi fortè sit ius diuinum iudiciale Israelitici populi dirigendi proprium. Hoc enim mutari nihil vetat. Vndè cum olim duo tresue testes ad testamentum sufficerent, Deut. 17. nunc plures desiderantur. Contrà, si lege aliqua non adeò necessaria abuti populus incipiat, occasionem indè arripiens faciendi aliquid menti Legislatoris valdè contrarium, & eliminari posse abusus non videatur, nisi per legis extinctioné, meritò extinguetur, sicut contritus est serpens æneus, quem erigi Deus quidem iusserat, sed quo tempore nondum insanus populus diuinos ei honores deferebat. Similiter si ex lege deprehendatur posterius incommoda sequi grauia, supprimêdam docet Arist. 2. Polit. 6. Idem iudicium si valdè mutatus sit rerum status, cuius intuitu aliquid fuerat institutum. Sic prudentes nautæ mutatis velis paulo aliter sua inflectunt nauigia, & medici effectu mutato ægrotantium recedunt à præscriptis antecedentibus. Eidem tenori nô semper insistendum, sed spectanda esse tempora, expertus est magno suo damno Cicero, qui inflatus prosperis successibus coniurationis Catilinariæ, posteà sibi promittens similes, laces-

 sebat

ſebat Antonium, quaſi eadem oppreſſurus illum eſſet facilitate, qua Catilinam, cum interim longè aliter res haberet ſub Antonio, cui proindè non ita inſultandum fuit, ſicut in Philippicis. Cenſuit Themiſtocles cingendas Athenas validis arcibus, quo tutiores eſſent ab hoſtium incurſibus. Poſt aliquot annos veritus Theramenes, ne potentiores quidam indigenæ ijs occupatis tyranni fierent, ſui conſilij dixit eſſe, vt omnes ſubruerentur.

§. 2. Sicut prudens Medicus præſcripta ſua non præterito aut futuro, ſed præſenti ægrotantis morbo accommodat: Ita perſpicit Legislator ſolers, quid maximè ſuo tempore non fiat, quod deberet fieri, aut contra, & legem illud præcipientem, iſtud interdicentem, ſi iam lata ſit, ſed quaſi ſepulta neglectaq; iaceat, priſtino vigori reſtituit; ſin nondum ſit, authoritate condit, propria. Iuuerit exempla aliquot ab ætate noſtra accipere. Conſiderat ſi Chriſtianus ſit, nihil eſſe debere ſubditis ſuis vero ac ſyncero Dei cultu antiquius, à quo pendet proſperitas etiam temporalis, vndè proficiebat Dauid pietate inſignis, & ſeipſo ſemper euadebat robuſtior, domus autem Saul contraria de cauſa quotidiè decreſcebat, 2. Reg. 3. Videt præterea eiuſmodi cultum interturbatum valdè & adulteratum per zizania, quę noſtro

nostro seculo per stolones suos superseminauit inimicus homo Diabolus. Quid itaq; melius faciat, quàm si legem ferat efficacem, ne quis subditorum aliud se credere profiteatur, aliterue Deum colat, quàm receptũ est superioribus seculis, & à Catholica prædicatum Ecclesia, quæ columna & firmamentum cum sit veritatis 1. Tim. 3. doctaq; à Spiritu sancto omnem veritatem Ioan. 14. & 16. errare in definitionibus suis nullo modo potest. Talem tulit his verbis Iustinianus Imperator. *Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit imperium, in tali religione volumus versari, quam diuum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio adhuc ab ipso insinuata declarat, quamq; Pontificem Damasum sequi claret.* Vt idem faceret non obscurè commonefecit Leonem Imperatorem Leo Pontifex istis aliis. *Debes incunctanter aduertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatum, vt ausus nefarios comprimendo, & quæ benè statuta sunt defendas, & veram pacem his quæ turbata sunt, restituas.* Maria Henrici 8. Regis ex Catharina vxore filia vix regnare cœpit, cũ virilem verèq; regium induens animum fecit eiusmodi sanctionem, vt nempè subditi omnes à neoterica religione & fide, ad veterem seu orthodoxam sese transferrent. Aggressa est fortiter quod sui

C. de summa Trin. l. 1.

Leo Papa in epist. ad Leonẽ Imperat.

 erat

erat muneris miserta subditorum, quos siccis oculis videre nõ poterat opinionibus nouis circumuentos ruere in interitum, coercuit pereuntes legis efficacia, absterrita non est inani metu & rumusculis, breuiq; fauente numine vniuersos in viam rectam, summamq; concordiam reuocauit. Cernit secundò magnam vbiq; blasphemandi licentiam, indigna loquendi de Deo & sanctis eius, interponendi in iuramentis, cor, caput, ventrem, carnem, & alias Dei partes, ac si verè ijs constaret vt Deus, cum tamen non constet: Similes autem Christo vt homini conuenientes per summum contemptum, & sine vlla prorsus reuerentia in testes adducere. Si edictis suis reprimat tàm effrené audaciam, ostendet se non frustra portare in capite coronam, in manu sceptrum, supra femur gladium, sed ad vindictã malefactorum. Magnam hîc laudem habet Philippus Valesius Francorum Rex, nam blasphemos in Deum, aut Virginem Mariam & diuos alios constitutione sua primùm ad torquem seu numellas versatiles publicè adiudicari voluit, aliquot horarum spatio per mensem. Quod si iteratò in crimen incidissent, statuit vt retractis ad easdem numellas die nundinarum coram frequẽti populo suprema labia candente ferro finderentur, ita vt dentes apparerent; tertia vice abscinderetur labium

labium inferius, quartâ vtrumq;, quinta autē lingua. Idem posteà sanciuerunt paucis immutatis Carolus VII. Franciscus I. Henricus II. Sanctus autē Ludouicus fronti notam inuri voluit candente lamina, vt scribit Paulus Æmil. l. 7. hist.

Audire item potest de diuinis, magis, veneficis, & sortiarijs nefanda plurima hoc infœlici seculo post natas hæreses frequentibus, numen eiurantibus, Diabolo se prostituentibus, & quicquid ipse iusserit, aduersus Deum atq; in perniciem humani generis exequentibus; cumq; audiat, absit vt indormiat, vt non ferat in quisquilias illas omnes edicta seuerissima, & gladium distringat publicę potestatis verbis illis admonitus. *Maleficos non patieris viuere.* Exod. 18.

Monomachiæ seu duellorum grassantem insaniam qua nobiles propè innumeri de medio tolluntur, vtilissimi futuri Reipublicę si superuiuerent, ægerrimè ferunt quicumq; sapiunt, amantq; patriam cuius sunt membra. Nec abs re profectò cum directè aduersetur sexto præcepto decalogi *Non occides*, & naturæ communis omnium matris iuribus. Quid enim magis contra naturam, quàm vt in causa propria idem actor sit, Iudex, & executor? vtque id vsurpet in argumentum innocentiæ & causæ bonæ, quod æquè commune est sontibus & insontibus?

Monomachus posthabito iuris ordine & Principe, ac constitutis ab eo Iudicibus iniuria se affectum prætendit ac iudicat, arbitrum alium non quærit, Iudicis sibi partes arrogat, aduersarium non accusat solùm, sed citat prouocatq; ad singulare certamen, quasi iam à se damnatum capitis, occisurus illum si possit. Vicissim aduersarius se iure niti profitetur, iudicio suo stat in causa propria, consentiendo in prouocationem reus fit peccati prouocantis, & dùm æquè primò vbi peruentum est ad certaminis locum, impetum facit, æquè rationem habet aggressoris. In arenam vtrinq; descenditur, exeruntur gladij, præmittuntur contumeliæ quæ iram exacuant, ruitur furore ardentissimo in mutua vulnera, & victor sæpè abscedit, non qui causâ, sed qui viribus arteq; præualuit: cadit contra moribundus non qui iniustior aut vsura lucis indignior, sed qui digladiandi imperitior. Audita nece miscetur domi lamentatio, lachrymantur orbati filij, longa trahit vxor suspiria, familiæ totius cithara in luctum vertitur, vnius membri sui iacturam Respublica patitur, de qua proindè meretur pessimè qui fecit homicidium. Non potest hîc non esse perniciosissima Legislatoris conniuentia, tutoris Reipublicę, patris patriæ, ideòq; durissimâ feret legem in eum maximè qui lacessiuit, quin etiam in ipsos

locorum

locorum Præfectos, si quos audiat Monomachiam concedere; quãdoquidem nec ij, nec ipsius duces exercitus habent concedẽdi potestatem à lege negatam. *Non licet*, ait S. August. *priuata authoritate alicui hominẽ occidere vel nocentem, cuius occidendi licentiã lex nulla concedit.* Gladij ius à Principe seu alio supremo Magistratu acceperunt, sed ea conditione vt in hostes solos verteretur, nõ autem vt priuatis concederetur se mutuò iugulaturis: Ita fit vt Monomachiam permittendo reos se maiestatis constituãt, nempè iniussu principis gerentes & promouẽtes bellum interdictum, delectum habẽtes militum, plus sibi arrogãtes, quàm possit princeps ipse concedere, quæ omnia pertinent ad legem Iuliam maiestatis. At non potest interdũ aliter decidi ius controuersum duorum inter se rixantium, metuendumque est aliquid duello deterius si interdicatur. Imbecilla est vtraq; excusatio, quandoquidem ad dubij iuris decisionem hæc via minimè est accommodata, vt demonstrauimus, eadem in Tridentina Synodo sub pœna anathematis, hoc est seuerissimè prohibetur, sique omni exclusa misericordia punirentur, qui vel duello vel ex improuiso seu per assassinatum vt loquuntur, aliquem interficiunt citò vtriq; sceleri occurreretur, atq; ita nihil opus foret ad istud auertendũ illud cõcedere.

S. Aug. l. 1. Ciu. c. 17.

C. Trid. S. 25. c. 19.

Miserrima deniq; experitur esse tempora in quæ incidimus, ob effrenem quorundam licentiam in concinnãdis spargendisq; famosis libellis, & bonis quibusq; viris per eos traducendis. Quia licet vitam non petant eorum, quos criminantur & lancinant, bono nihilominus nomini multum officiunt, quod à multis vitæ anteponitur, eius verò iactura ingentibus etiam doloribus. Quapropter cum dixisset Cicero *dolorem existimo maximum malorum omnium*, actutùm subiunxit, *etiamne maius quàm dedecus? Non audeo id quidem dicere, & me pudet de sententia tàm citò esse deiectum.* Improbam hanc libidinem in tanta præsertim hominum credulitate profligabit prudens Legislator, nisi velit & ipse tandem configi talium scriptorum aculeis nemini parcentium. Etiam in Alcibiadem Principem Atheniensem, post perstrictos priuatos plurimos, ausus est mordacissimos scribere versus Eupolus, quos ille non ferens quodã die deprehensum demersit in mare dicens: *Tu me in scena sæpè mersisti Eupole, ego te semel.* In Ptolomæum quoq; Regem scurriliter multa exarare non erubuit Sotades Cretensis, propter quod plumbeo inclusus vase in mare quoq; actus est præceps. Maior fuit Romanorũ prudentia, quàm vt tantũ malũ in Republica sua sustinerent. Ex senatus consulto libri Labieni,

Philippica 8.

quod

quod famosi essent, combusti sunt ipso etiã viuente. Sancitum prætereà lege 12. tabularum ne quis maledicum carmẽ in quenquã ederet sub pœna capitis.

Si mala cõdiderit in quẽ quis carmina, ius est Iudiciumq;.

Edixit Carolus V. Imperator, vt libelli authorem eandem pœnam sustineat, quam meretur libello diffamatus, si contenti in eo criminis conuinceretur: Typographus autem in carcerem compingatur, mulcteturq; ademptione officij. Codex Iustiniani longè antiquior sic loquitur; *Si quis famosum libellum siue domi siue in publico, siue quocumq; loco ignarus repererit, aut corrumpat illum priusquam alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. Quod si non fecerit, vel non combusserit, vel si manifestauerit, vt autor capitali sententia damnetur.* Annalistarum alia est ratio, quandiu non produnt peccata occulta defunctorum aut superstitum, sed notoria tantum & probata in iudicio, qualia scribi posse constat ex l. *si ita vulneratus* ff. ad l. Aquil. vt habeatur historia superiorum temporum, & metuant vniuersi peruersè agere præsentientes se scripto similiter diffamatũ iri apud posteros. Iudex certè reum condemnans priuat illum fama sua, indeq; fit vt illum hora & loco publico plecti iubeat, vt infamiam inter pœnas alias sustineat. C. de fam. lib. l. vni.

Non

Non ergo ei iam damnato fit iniuria, dum narratur crimen vel scribitur propter quod est punitus. Alia item eorum est ratio, qui in Scotia & Mediolani schedas accusatorias mittere dicuntur per foramen in vrnam expositam in templis præcipuis, cuius clauis est penes Magistratum. Hæ quippè schedæ nihili fiunt, nisi in ijs exprimantur locus, tẽpus, complices,& testes criminis. Cum autẽ exprimuntur, non potest charta propriè dici libellus famosus, sed denunciatorius occasionem duntaxat præbens Iudicibus inquirendi, & vtiliter detegendi mala quamplurima. Iam si interdicendi seruerè sunt & abolendi libelli famosi, cur nõ etiam impudici eo nocentiores, quo pronior est humana fragilitas ad peccatum cui patrocinantur, quàm ad alia? Quomodo pœnas acerbas nõ luunt authores ipsi viris principibus, quibus non verentur talia ignominiosa scripta dedicare? An non preterea multo magis expungẽdi sunt libri, qui errores continent contra religionem fidemq; Catholicã? vtiq; sanè quia illi priuatis duntaxat damnum afferunt obscurando nomẽ bonum quo antè clarebant: hi verò fidem oppugnando, sine qua impossibile est placere Deo, toti Reipublicæ perniciosi sunt, & inter ciues serunt capitales discordias. *Qui talia scripta habere & legere sustinuerit*, ait lex, *vltimum supplicium*

C. de summa Trin. l. 3.

cium subeant. Arij libros combustos in Nicæno Concil. testantur Sòcr. l. 1. c. 9. Sozom. l. 1. c. 21. | Et cum aliquando in Numæ Pompilij sepulchro reperti fuissent libri receptæ religioni contrarij, edicto senatus mandatum legimus Q. Petilio prætori, omnes vt flammis aboleret. Malum est falsa dogmata ore proferre, peius adhuc scribere cum scriptura permaneat, sitq; ex hoc capite scripto seu locutione nocentior. Adde quod nominis sui rationem non satis habere videatur, qui lege non cauet cum potest hosce libros contagiosos euulgari. Verba apponā Innocentij Papæ in epistolis. *Non caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare,* terribiliora adhuc sunt Apostolica. *Qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Quem locum glossa exponens ait: *Consentire est tacere cum possis arguere.* Hoc deniq; circa leges ferendas obseruandum, vt non nimis multiplicentur. Deus certè ad decem duntaxat adstrinxit populū suum in lege veteri comprehensas decalogo, de moralibus loquor ijsq; capitalibus, nō de cæremonialibus, & sapienter monet quidam. — *Rom. 1.*

Quicquid præcipies esto breuis, vt citò dicta
Percipiāt animi dociles teneantq; fideles. — *Horat. in Arte.*

§. 3. Posse

§.3. Posse legitimum quemque legislatorem legibus suis obligare subditos non ad pœnam solùm, sed ad culpam, ita vt infringentes eas in conscientia & coram Deo rei fiant, tradit Apostolus Rom. 13. scribens humanarum contemptores legum repugnare Deo, & sibiipsis damnationem acquirere, additq; : *Ideò necessitate subditi estote nō solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Parentib' ipsis factam à Deo potestatē præcipiendi filijs sub reatu culpæ, quod rectum putāt, ex quarto Decalogi præcepto omnes credo intelligere. Filiam item familias ream teneri voti à patre confirmati, & culpam cōtrahere nisi ei satisfaciat, testatur Deus Numer. 30. Iam si priuatis tantū ius concessum est in domesticos suos & familiares, multò certè magis Legislatoribus seu Ecclesiasticis seu ciuilibus in subditos, idcircò ligare edictis suis suorum conscientias possunt. *Vno siquidem dato id concessum videtur, sine quo prius illud esset inutile.* Sæpè autem inutilis esset præceptio, si facultas deesset obligandi ad culpam, eo quod pœnam pleriq; non metuunt & se armorum potentia vel amicorum effugere posse credunt; culpam autem exhorrent, quia etiam in Dei tribunali per illam reos se esse considerāt. Tandem pœna seu reatus pœnæ propriè dictæ necessariò culpam supponit velút correlatiuam, sicut

L. 1. ff. de iure omni gent. L. ad legat. ff. de procurat.

K

& effectus causam. Vndè cum dixisset Christus: *Si malè locutus sum testimonium perhibe de malo*, protinus subiunxit, *sin autem benè quid me cædis?* ac si diceret, cædi non debet, qui in culpam hac pœna dignam nō incidit. Abundant sacri codices eiusmodi sententijs, quibus docetur à pœna supponi culpam, nec in inculpatum pœnam decernendam, vt Exod. 23 *innocentem & iustum non occides*, (nisi fortè is vltrò obsidem se constituerit sontis non satisfacientis, tunc subit eius vicem & secundum leges puniri potest. Nam vt dicitur in cap. ex scripto de iureiur. Obsides sic traduntur etiam nunc, vt si dator obsidis à fide recedat, possit recipiens sæuire in corpus & vitā eius qui datus est obses) & 1. Reg. 20. *Quid feci? quæ est iniquitas mea? & quod peccatum meum in patrem tuum qui quærit animam meam?* Cum ergo legislator quilibet obligare ad pœnam possit propriè sumptam, reipsaq; obliget quando contrarium non exprimit, eoquod pœnæ nomen absolutè positum pro ista supponit, sicut nomen hominis pro viuo & vero, fit vt obligare consequenter ad culpam valeat. Id si non facit, & se nolle declaret, pœnæ vocem impropriè accipit pro pœnalitate, qualem infligi posse à Legislatore ei, qui culpa vacat, indè probatur, quod qui obligare ad plus potuit, ad culpam inquam & pœnam, multo magis

magis ad minus poteſt, hoc eſt ad pœnam ſolam, vt feudi Dominus imponere Vaſallo ſuo onus aliquod reale, qui potuit perſonale.

Scire quis optabit, vtrum ad culpam obligare ſemper expediat, & quid hac in parte conſilij. Quod ad Dei & naturæ leges nulla eſt difficultas. Dignum & iuſtum eſt, vtriq; vt exactè mos geratur, negare ſeipſum Deus non poteſt, zelotes eſt, iure ſuo petit ei vt pareamus, ſecus rei ſimus delicti coram ipſo, pœnæque obnoxij propter contemptum & inobedientiam. Idem de communibus Eccleſiæ præceptis ſentiendum. Grauia ſunt, de rebus dico grauibus, cumq; in more non habeat filios ſuos ad parendum inſtigare exterioribus pœnis propoſitis, neceſſe ei fuit ad culpam & cenſuras recurrere. Quod ad particulares eiuſdem Prælatos ſiue Epiſcopi ſint, ſiue Prępoſiti Regularium, abundat in ſenſu ſuo quilibet. Iudicantes nonnulli ad perfectionem Spiritualem acquirendam in ſtatutorum quæ condũt obſeruatione multum eſſe poſitum, ſubditos ad culpam obligare intendunt, ac mortalem quidẽ in materia graui, vt ſic attendant ſibi, inq; obſeruationem illam impenſius incumbant. Alij nolentes conſulere ſolùm perfectioni ſuorum, ſed conſcientiæ, ita cupiunt ſtudentq; diligenter fieri ab illis, quæ præſcribit regula, vt nolint eam ſub onere culpæ ſaltem lethalis

thalis obtrudere;quę proindè regula ad culpam non obligat, quia *actus agentium in moralibus vltra intentionem non operantur*, nec propriè præceptum est sed consilium, aut si est, ad id duntaxat adstringit non obtemperantes, vt certam pœnam ob præuaricationē admittant, peccaturi si subire detrectent, vtque non effugiant culpam grauem, si ex contemptu legis vel legislatoris fiat, vt non obediant. Quod ad seculares rarius de culpa condendo leges cogitant, siue quia conscientiæ subditorum curam propriè non suscipiunt, sed corporis & rerum temporalium; siue quia in promptu habent media alia, quibus permouere eos ad obseruationē legis non ægrè possunt, pœnas videlicet corporis & exteriores quas valdè reformidant. Possunt tamē si volunt etiam ad culpam obligare vt liquet ex c.13. ad Rom. quin etiam expedit aliquandò ne id facere prætermittant.

§. 4. Licet imponendæ sint pœnæ per proportionem delictorum, sicut dicit scriptura, *pro ratione delicti erit & plagarum modus*, nec imitari conueniat Draconē Atheniensium Legislatorem iubentē capite plecti eum, qui olus surripuisset, propter quam non ferendam seueritatem oppressus à populo est petasis ingestis & tunicis; non tamē semper in rebus eiusdem ordinis. Exemplū *Deut. 25.*

excæcauit Titius Sempronium vnoculũ, ita vt vtroq; orbatus oculo nihil iam videat, nõ iustè puniatˉ Titius, si oculus ei vterq; eruatur, quia nimis puniretur; nec item si vnicus, quia nõ satis, quandoquidẽ oculus vnus habẽtis duos minus valet, quã vnicus ille vnoculi (quę causa est cur hic huic erui nõ soleat, si vno priuauit duos habentem.) Iusta itaq; pœna erit, si vno priuetur Titius, vbi hoc lex talionis & personæ conditio patitur, & præterea tantũ in ære luat, quantũ requiritur vt videatur tota pœna illato damno ęquiparari. Sed neq; consueuit prudens Legislator promiscuè & pro arbitrio quaslibet criminibus pœnas proponere, sed rationi iurisq; cõsentaneas. Nam vel damnum afferunt personę, vel rebus, vel famæ innocentis. Si primum, in corpore vt plurimũ authores puniuntur, aut si excusantur ob senium vel imbecillitatem, in ære. Si secundum, in ære luunt, vt temporale damnum reparetur, vel vtcumq; in corpore si in ęre nequeunt propter rerum penuriam. l. fin. ff. de in ius vocando. Si tertium, iubentur maledicta & calumnias reuocare, ac corrigere, dicendo se imprudenter vel falsò loquutos, aliàs ablata fama non sufficienter restitueretur, si v.g. correctionis huius loco pecunias læsis numerarent, cum pecunia nec sit fama bona nec paris ordinis sed inferioris Prou. 22. *melius est nomen bonũ quàm diuitiæ multæ.* Possunt interim læsi si volunt,

volunt, correctionis huius onus remittere eiusq; loco pecuniam acceptare, si prçsertim qui læserunt, illud subire absq; incommodo suo graui nequeunt.

§. 5. Quod legibus suis edicit faciendū earum conditor, expedit vulgò vt ipse quoque faciat. Nam si leges sunt quæ naturalem aliquam, diuinam, vel Ecclesiasticā confirmant, dubitare non potest quin ijs obnoxius sit æquè ac subditi, non quia suę sunt, sed quia includunt superiorem. Sin autem merè humanæ, cogi quidem ad eas obseruandas, & propter violatas ad pœnam sustinendam nō potest, quia sic nequaquam esset superior, sed illorum subditus, a quibus cogeretur; ex ęquo nihilominus & bono debet ipse quoq; illis morem gerere, quandiù eius dignitati & conditioni nō aduersantur, quo meliùs faciliùsq; dirigat subiectum sibi populum vltrò sequi solitum præeuntes duces, nec ægrè sibi persuadentem iustum sanctumq; esse, & factu dignum, quod ab ijs videt obseruari. Hinc Christus de pastore bono cum dixisset: *Cum proprias oues emiserit, antè eas vadit*, mox addicit, *& oues illum sequuntur*. Accedit, quod nō habeat vndè submurmuret ob legis difficultatem, cui legislatorem suum videt seipsum submittere. Hæret contrà, aut saltem in obseruatione legis testudineo procedit gradu destitutus duce præuio. Vix credere potest prosecu- *Ioan. 10.*

 tione

tione dignum & obseruatione, quod notat ab eo contemni, & argumentando potiora esse verbis opera, præoptat facere quod ille facit, quàm quod dicit, hoc est latam legem violare, quàm in opus deducere, & violando satis tutum se arbitratur, dum illũ ipsum nactus est transgressionis socium, dicturus pœnam minitanti. *Qui sine peccato est, primus in me lapidem mittat.* Et vel iustum est quod sanciuit dominatio tua, & à me fuit prætermissum, vel non. Si non est, cur me punire cogitat eo nomine, quòd iniustè nõ egerim; si autem est, cur non illud ipsa facit? An decet eam aliter quàm iustè, & secundũ rationis statuta viuere? Præclarè Alexander Imperator. *Nihil est tàm proprium Imperij, quàm viuere legibus.* Et Theodosius ac Valentinianus; *Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri.* Nihil Christus magis agit Matth. 23. quàm condemnat eos, qui alligant onera grauia, & imponunt in humeros hominum, digito autẽ suo nolunt ea mouere.

Ioan. 8.

l. ex imperfecto de legib. & l. digna ibid.

§. 5. Vtiliter prætereà à Legislatore insistitur, vt bonæ leges executioni tradantur ab ijs, qui ad illas tenentur, puta Laicorum à Laicis, vel etiam à Clericis vrgendo apud proprium illorum Iudicem vt puniantur & satisfaciant ob transgressionem, si sint leges Reipublicæ vtiles, & Eccles. immunitati nõ contra-

contrariæ. Ad has quippè etiam Clericos teneri volunt sacri canones. Insistet inquam legislator vt obseruentur, ne aliàs videatur quasi sterilium sator arborum, in quibus nihil præter folia. Aut quasi Ludimagister frigidus, præclara dans latinitatis præcepta, sed non vrgens, vt ea discipuli loquendo scribendoque teneant: aut velut oscitabundus medicus ægrotum negligere sinens perutilem potionem. Dei vicem cum gerat legis conditor, omninò rectè facit, si ei sese conformauerit: Deus autem *mandata sua iubet custodiri nimis*, Psal. 118. Leuit. 26. Deut. 28. Tandem leges instar mœniorum sunt continentes populum intra fines rationis, & nemo nescit, in quantum reatum incurrat, qui moenia perfodit, transilit aut subuertit, quàm simul aduigilare debeat Magistratus ne violentur. Magis adhuc consulendũ esse legibus docuit Heraclitus Ephesius rationẽ afferens, *quòd absque legibus nullo pacto possit ciuitas esse incolumis, absque moenibus possit.* Quia verò causa præcipua cur infringuntur & prostratæ iacent, quorundam est vis atq; audacia *ἀκολαςεῖς* Græci vocant, ac si dicas *exleges* qui velut muscæ grandiores aranearum telam (hoc simili vtebatur Anacharsis) perrumpunt eas, blandientes sibi de clemẽtia Legislatoris, deq; sua apud illum authoritate; rectè fecerit, si priuatim potentiores

per se, vel per alium cõmonefaciat, ne contra easdem quicquam moliantur, partim ne cæteris offendiculo sint, partim ne in pœnã omnibus indiscriminatim propositam prolabantur. Peculiaris fauor erit sic admoneri, quem si contemnant, tanto minus excusatione digni erunt & venia. Huius quam diximus obseruationis optimarũ legum, grauissima turpissimaq; pestis quædam est auaritia, quando earum violatoribus mulcta tãtum pecuniaria à publico administratore indicitur fisco suo addicenda. Quid enim si de adulterio, sacrilegio, concubinatu, & alijs agitur diuina etiam lege prohibitis. Quid hoc aliud vulgò est, quàm fouere nequitiã? pergent vtique violatores illi peccare liberè, quoties sufficientem sibi pecuniam esse intelligent.

§. 6. Legis pœnam corporalem vt mortem, verbera, carceres, &c. non patitur ratio extendi ad filios & successores innocentes, quia scriptum est. *Non occidentur patres pro filijs, nec filij pro patribus.* Addit lex humana: *Nemo debet alterius odio prægrauari.* Repetitur ad summum à filijs & hæredibus quantumuis insontibus lucrum, quod ad ipsos ex delicto patris vel testatoris peruenit; ne turpiter atq; ex scelere acquisitũ, cedat in illorũ compendium, vel per accidens ad inopiam redigantur parentis sui bonis fisco adiudicatis

Deut. 24.

catis ob crimen maiestatis; sic tamen vt habeant vndè vtcumq; viuant. Quod ad pœnas alias, quę in negatione magis consistunt, quàm in positiua mali alicuius inflictione, potest interdũ lex ijs subijcere posteros criminosi, quasi ingenium eius participantes, à quibus proindè sibi meritò timet Respublica, & timendo arcet illos à publicis muneribus 6.q.1.c. quæro, & C.l. quisquis ad l. Iul. maiest. Alia est Dei ratio, cui licet pro summo iure suo temporales quasque parentum pœnas in filiorum capita deriuare, atq; vt verbis eius vtar, *visitare peccata patrum in tertiam & quartam generationem*, Exod. 13. fecit id puniens ciues Sodomæ, & vniuersalis cataclysmi tempore humanum genus. Nempè sicut in filijs viuunt parentes, sic puniri in ijs etiam morte possunt, prodestq; id plurimum ad exemplum cæterorum vt obseruat his verbis Plutarchus: *Vindictam verò quæ ob maiorum facinora in filios, ac vniuersum debacchatur genus manifestè aliquando cernimus, quandoquidem multos à sceleribus auertit, ac ne similia audeant, deterret & admonet.* Æternis autem pœnis propter parentes nunquam addicit filios Deus, sed obseruat quod ait per Ezech. c. 18. *Anima quæ peccauerit ipsa morietur.* Quod ad bruta & res inanimatas, nec culpæ sunt capaces nec pœnæ, quandoq; tamen destrui iubentur

Plut. lib de Sera Num. Vind.

cum scelerosis, ad circumstantes magis perterrendos, & maiorem animi de testatione illorum animis ingenerandam. Sic Leuit. 20. occidi pecus iubetur quo cum quis coierit. Probatissimum Platoni fuit genus hoc seueritatis lib. 9. de Legib. & Romæ in canes animaduersum est, quòd aduenientе hoste non latrassent, ac si proditioni perfidiæq; silentio suo consensisse ansamq; præbuisse viderentur, omnes suspensi sunt. Sed & Athenis lapides qui cadendo hominem occidissent exterminabantur teste Æschine contra Ctesiphontē, vt indè ratiocinarentur homines, quantum supplicium maneret ipsos simile quid admittentes, cum ne in animatis quidem parceretur. Nec desunt leges, quæ dirui & solo æquari domos iubent, in quibus vel admissa sunt crimina, vel continentur quæ criminosorum sunt.

Quid de rebus in bello obseruandis sacri profaniq; authores censuerint.

CAPVT VIII.

§. 1. Nullum prorsus bellum facilè suscipiendum.

2. Aliquando tamen vt suscipiatur bellum iustitia exigit, necessitas cogit.

3. Iusti belli conditiones quæ.

4. Ante

4. *Ante bellum quid agendum.*
5. *Ad quid in progressu belli par est attēdere.*
6. *Quid obtenta vel amissa victoria faciendum.*

§. 1. Bellum non dico iniustum, sed ne iustum quidem geri absq; multis incommodis potest, vt proindè non abs re solis inexpertis dulce appelletur, & ita vocatum sit per antiphrasim, quòd minimè bellum sit, sicut Parcæ quòd minimè parcant, & lucus quòd minimè luceat, & montes quòd minimè moueantur. Quæ quidem incommoda auertendi gratia, optandum planè vt circumspectus sit Magistratus, ne temere vllū aggrediatur, & classicū canat si amat Rempublicam, cuius tutor est & sponsus. Exerceri in quouis solent latrocinia propè infinita, rebus suis spoliari innocentes præsertim rustici, etiam qui à partè stant deprædantiū, mirè perturbatur eadem Respublica, vitam viuit inquietissimam, continuo metu percellitur, cinerem tanquam panem manducat, miscet cum fletu potum suum, lamentis cœlum petit ob mala præsentia, mille odia concipit, mille iacit maledicta in belli authores, orbatur proprijs ciuibus, præda & fabula fit exterorum, siq; bellum ciuile sit, consurgit pater aduersus filium, perit cum fide beneuolentia mutua:

Ouid. 1. Met. *Non socer à genero, nō hospes ab hospite tutus.* Iacet Dei cultus, impeditur, adulteratur, cōfunditur, propter quod orant orthodoxi. *Ecclesiæ tuæ quæsumus Domine preces placatus admitte, vt destructis aduersitatibus & erroribus vniuersis secura tibi seruiat libertate*, fœliciter propagant dogmata sua hæretici, & in sagenas suas admittunt, comprehenduntq; leues corde, velut turbato flumine pisces, facilè item contingit, vt Dynasta vno inuadente alterum, superueniat tertius quidam potentior vtrumq; deuorans; sicut iuxta apologum rapuit miluus murem & ranam inter se rixantes, & de paludis certantes imperio; aut rem inter duos controuersam sibi vendicans, sicut summum sacerdotium eripuit Iulius Cæsar Lutatio Catulo & Isaurico viris clarissimis illum ambientibus, illiusq; causa grauiter inter se contendentibus.

Plut. in Iulio Cæsare.

Nondum malorum exitus bello adhærentium, exercitia cessant bonarum artium, cessant iudicia forensia, & sensim in armis Turcico more ius totum ponitur. *Notum est* Valentiniana verba refero, *post fatalem hostium ruinam, qua Italia laborauit, in quibusdam regionibus & Causidicos & Iudices defuisse hodiè gnaros iuris & legum aut rarò aut minimè reperiri.* Quid plura? Nisi auersaretur Deus quotquot facilè, temerè, leui de causa ad arma prosiliunt, & tales vexari vellet, vt

In Nouell. Constit.

saperent,

saperent, ac perturbare humanũ genus desinerent, aliundè satis quietum, non oraret Propheta: *Dißipa gentes quæ bella volunt.* Nempè si viri quiq; sapientes cum de priuati alicuius nece agitur, non festinandum, sed valdè cunctandum censent, multasq; solennitates prærequirunt vt citationes, dilationes, interrogationes, commissiones testium mutuas, &c. iuxta illud Poëtæ:

Pone crucem seruo, meruit quo crimine seruus Iuuenal.
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? audi. Sat. 6.
Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est.

quanto magis diu multumq; pensitandum, priusquam ad lanienam veniatur infinitorũ hominum, ex quibus nunquam redituri ad orcum descendunt, qui iniustè bellum gerunt: atq; vtinam non etiam ex reliquis plurimi ob peccata alia, quæ prius expiare neglexerunt? Si tantum est bonum pacis, vt Augustino teste *nihil gratius in terris audiri soleat, nihil desiderabilius concupisci, nihil melius inueniri*, restat vt bellum ex aduerso res sit miserrima minimèq; expetibilis, nec facilè credendum eius suasoribus, cum sæpenumerò inutile sit, infaustum, iuri contrariũ; quod tamen interdum quidam cum Turno feroci virtute exuperantes, cupiditate incensi prædæ & gloriæ, ad propria potius cõmoda S. Aug. l. 19 Ciuit. c. 11.

moda collimantes quàm Reipublicę, vel desperabundi propter exhaustam rem familiarem, vel minas vindictamque spirantes immodicè vrgent, suadent, suscipiunt. Deplorandus sanè impetus, & mens prosequenda lachrymis iniustę causæ sibi conscia, pergens nihilominus spōte furere, & per odiosissimū armorum strepitum immortalitati nomen suum consecrare. Non est hoc munus studentis commodis publicis, cum sit in summum discrimē adducere Rempub. propter incertos exitus, de quibus 2. Reg. 11. *Varius est euentus belli, & nunc hunc nunc illum consumit gladius.* Et apud Thucydidem lib. 1. conc. 3. *Multa malè consultata, eo quod hostes inconsultiores fuerint, fœliciter euenerunt, & plura quæ rectè instituta videbantur, turpiter in contrarium euentum relapsa sunt. Nullus enim eadem factis præstat, quæ inter deliberandum sibi promittit, nam consultamus securi, in opere autem cum timore deficimus.* Cum rursus imitari sit Nauclerum insipientem, qui arte moliretur in mari quod nauigat, excitare tempestatem. Expedit propter hæc in dubio interrogare viros iuris diuini humaniq; peritissimos, serioq; eosdem adiurare, de belli argumento diligenter librato ingenuè vt proferant quod sentiunt, semper ad pacem magis propendere, quàm ad immanes illos strepitus, mediocrem satisfactionē habere

habere ratam, pecunia si opus sit redimere potentioris hostis ingentem vexationem; Plus enim damni patriæ affert trimestre bellum, quàm pecuniæ exactio etiam numerosissimæ. *Vbi vinci necesse est expedit cedere*, Quintil. l. 6 cap. 5. & iuxta Christi consilium legatos præmittere, qui rogent quæ pacis sunt. Luc. 14. Qui bella declinant, hoc nomine sunt Deo chariores, cui singulariter placuit Salomon, quòd esset pacificus. *Filius*, inquit ad Dauid, *qui nascetur tibi, erit vir quietissimus, faciam eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hanc causam pacificus vocabitur, & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem.* 1. Paral. 22 Alibi sic legimus: *Quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomonem, & Dominus dilexit eum, misitq; in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius amabilis Domino.* 2. Reg. 12. Vix deniq; diligi à populo solet belligerandi cupidus, quia vt similitudo amoris, ita dissimilitudo causa est odij; populus autem pacis auidissimus est, execratur & sustinere vix potest belli nomen vel amatorem, nihil probat, nihil libenter prosequitur plenum periculis, aut quod cum quiete pugnat domestica.

Gaudentem patrios findere sarculo Horat. lib. 1. Carm. ode. 1.
Agros, Attalicis conditionibus
Nunquam dimoueas, vt trabe Cypria

Mir-

Mirtoum pauidus nauta secet mare.

Carolus VI. Franciæ Rex adhuc iuuenis defuncto patre Carolo V. veniens Meldas indeq; profecturus Rhemos vt inauguraretur, libentissimè vidit & contemplatus est instructissimum vrbis illius armamētarium, quod cū resciuisset populus ægrè tulit, quasi diuinans fore, vt hic eius Princeps bello delectaretur, & magnis illis calamitatibus aliquando regnum premeret, quæ sunt à bello inseparabiles. Respondit suspicioni euentus, vix sub alio Rege maiores vel etiam pares procellas sensit Gallia, ob continua penè bella & dissidia cum Anglis & Belgis. Indè concludo prudentiæ specimen dare rectorē populi, si cauet leui de causa pacem interturbare, ne tardius quàm vellet postea bono eius perfruatur similis Atheniensibus, qui nunquam nisi pullati, hoc est tristes, & post accepta damna grauissima pacem decernebant.

Bellef. in Carolo 6.

§. 2. Multa vicissim geri bella iusta, licita, necessaria, & laude digna indè patet, quòd Deus in quem nihil vitiosum, nihil censura dignum cadere potest, multa geri iusserit: Pleraq; item à viris integerrimis, vt à Iosue, Dauid, Iuda Machabæo suscepta sint, à quibus indubiè abstinuissent, si ex se adiaphora esse non credidissent, bona videlicet vel mala prout meritò aut perperam suscipiun-

ſcipiuntur. Iuſtum, licitum, neceſſarium, & laude dignum eſt, patriam, ſocios, innocentes defendere, iniurias propulſare, propria iniuſtè ablata armorum vi ab ijs repetere, qui pertinaciter ſibi ſeruant, ac retinent: Huiuſmodi autem cauſæ nō rarò occurrunt in hac lachrymarum valle, vbi à plerisq; miluorum more & accipitrum ex rapto viuitur, quamplurimi de inuadendis iuribus alienis cogitant, de reſtituendis pauciſſimi. Abigail prudens ſolersq; fœmina apud ſe cogitans quæ & qualia bella Dauid gereret, quo modo innocentem ac fidelem Dei populū tueretur, iuratos autem eius hoſtes profligaret, infauſtum ei nihil à Deo interminata eſt, ſed diuino afflata ſpiritu factum collaudans ait: *Faciens faciet Dominus tibi Domino meo domum fidelem, quia prælia Domini Domine mi tu præliaris.* Et vt ipſum in ſingulari Dei tutela eſſe oſtenderet, adiecit: *Si ſurrexit aliquando homo perſequens te, & quærens animā tuam, erit anima Domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium apud Dominum Deum tuum. Porrò inimicorum tuorum anima rotabitur quaſi in impetu, & circulo fundæ.* Nec valet argumētum petitum ab affinitate malitiæ & militiæ, quia vicinitas vocum nō neceſſariò probat vicinitatem rerum ſicut nec contra, & militia dici poteſt nomen habere malitiæ finitimum, non quatenus malitia culpam

1. Reg. 25.

culpam significat, sed quatenus pœnam & laborem.

§. 3. Requiritur autē primò ad belli iustitiam, vt non geratur authoritate priuata sed publica, seu eius qui legitimè præest toti Reipublicæ. Nam de priuatis illud motu
Matth. 26. proprio inferentibus ait Dominus: *Qui gladium acceperint, gladio peribunt.* Accipere dicuntur, qui sibi vsurpant vt Petrus in Malchum, cuius amputauit auriculam, & in quē aliàs ius nullum habebat. Alia proindè est Iudicum ratio gladio vtentium, quia vt scribit B. Paulus illorum potestas à Deo est, non sine causa gladium portant; vndè non peribunt eo vtentes, quia non abutuntur; alij autem gladio peribunt secundum dictam le-
Gen. 9. gem, & secundum hanc aliam. *Quicumq; fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius*, aut si nō peribunt, digni erunt qui pereant. Deindè bellū odiosissima res est propter incommoda, de quibus supra §. 1. ad talia autem quomodo non requiritur consensus eius, cuius est Rempublicam in pace cō-
l. f. c. de au- seruare? Nonne *quod omnes tangit approbari*
thor. præsid. *ab omnibus debet?* Approbatur autem, quādo Princeps qui repræsentat omnes instarq; est omnium, bellum sancit & ratum habet; cuius gerendi libertas si priuatis concederetur, Deus bone quàm fluctuaret Respublica, quàm continuis motib⁹ laboraret. Concludamus

damus itaq; cum S. Augustino: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli authoritas atq; consilium penes Principem sit.* De supremo Principe loquitur, qui scilicet in ditione sua, superiorem non habet in temporalibus, vel eius loco de Magistratu in Aristocratia, aut specie alia Reipublicæ.

S. August. l. 20 cont. Faustum. cap. 75.

Requiritur secundò iustus titulus seu iusta causa, quæ si desit nullius consensu aut mandato iustificari bellum poterit, hinc illud ex cap. Iulianus 11. q. 3. *Iulianus Imperator quamuis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites, quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione Reipublicæ obediebant ei; cum autem diceret eis producite arma in Christianos, tunc cognoscebant Imperatorem cœli*, quia videlicet nulla erat iusta causa impetendi Christianos eo nomine, quòd tales essent, sed tuendi potiùs & fauore prosequendi. Curare non solent præscriptum hoc sanctum Hæretici & infideles alij; arripiunt magis occasiones gerendi bellum sibi vtile nihil interrogantes propter conscientiam, ibique ius comminiscuntur vbi nullum est. Sic lupus bibens ad caput fontis, causabatur sibi aquam turbari ab agno, qui longè infra bibebat. Quam calumniam cum refutasset agnus, ostendens non posse id fieri propter decursum aquæ, intulit lupus: *Quicquid sit*

nunquam hodiè effugies. Impegerunt aliquādò ad hunc lapidem, quidam etiam Christiani, hoc est leui nimis de causa, nec satis iusta classicum cecinerunt. Guilielmus Angliæ Rex cognomento acquisitor in mentem induxit Philippi primi Franciæ Regis hortatu & impulsu factum, vt in se rebellaret Robertus eius filius, tantumq; inani huic suspicioni tribuit, vt ingenti coacto exercitu in Galliam venerit vlturus quam prætendebat iniuriam, obuia quæq; incenderit, templa euerterit, occiderit quamplurimos infantes etiam & sacerdotes, sed quo tandem exitu? quem fructum ex tumultuario bello isto reportauit? Cespitante quo vehebatur equo irruit ventre in ephippij capulum, eoq; grauissimè læsus, & quasi perfossus exhalauit animam, per triduum iacuit derelictus, nemine curante eius sepulturam. Delatus tādem est Cadunum, ciuitas est Normandiæ, sed cum infertur ecce tibi conflagrare incipiunt ædes aliquot, quasi in pœnam quod illum intra mœnia sua ciues admisissent; ad quod incendium restinguendum accurrunt omnes deserto cadauere, nec adhuc posteà defuit rusticus, qui negauit se consensurum in eius sepulturam, quousq; ab eius amicis vel hæredibus sibi refunderetur agri pretiū, quem ille deuastauerat. Erit fortè qui dicat, iniustitiam decreti à me belli iam quidem video deo

Bellef. in Philippo.

deo & resilirem nō illibenter. Sed quid? iam conduxi pretio militem nō redditurū repetenti mihi pecuniam. Respōdeo quod in re planè simili à Propheta Domini dictū est 2. Paral. 25. Amasiæ Regi Iuda qui 100. talenta dederat Iudæis de regno Israel ad gerendum bellum à Deo reprobatum. *Habet Dominus vndè tibi dare possit multo his plura*. Hæc porrò iusta causa, non est illa in bello offensiuo seu aggressiuo (dicamus de isto primū) quam suprà attigi & suggerit carnalis prudentia, ditionis videlicet amplificatio, cuius improbe studio extremam perniciem denuntiat Propheta dicens: *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsq; ad terminū loci, nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc dicit Dominus exercituum*. Isa. 5. Volens Achab Rex vinea nabuthæ augere propria latifundia, ad bellum profectus telo traiectus occubuit: 3. Reg. 21. Iezabel verò vxor eius quæ opem ad id suam contulerat, præcipitata deorsum est, equorumq; pedibus conculcata. Quàm abominabilis similiter toti orbi fuerit Alexander Magnus inuadens aliena, testis est Lucanus vocans illum:

Terrarum fatale malum, fulmenq;, quod omnes

Percuteret populos, pariterq; & sydus iniquum Gentibus.

Dd 2 Vndè

Cicero li. 3. de Republ. Vndè interrogans adductum ad se pyratam, quid ei videretur, vt mare haberet infestum, responsum accepit libera contumacia: *Quid tibi vt orbem terrarum? Sed quia id ego exiguo nauigio facio, latro vocor, quia tu magna classe, Imperator.* Dicamus potius iusta causa niti bellum offensiuum, cum instruitur ad recuperandas res proprias iniustè ablatas aut retentas, vel ad puniendos rebelles subditos, vel ad vindicandam iniuriam grauem & manifestam Reipublicæ illatam aut eius Magistratui (nam leuem contemni ab eo decet qui generosus sit verèq; nobilis & Christianus) obscura autẽ vel dubia ius non tribuit belligerandi, cũ prius conuincendus sit reus quàm puniendus. Habet hæc ratio tres partes perspicua ratione subnixas. Si quidem quod ad recuperationem illam postulat iustitia, vt possideat quilibet quod suum est, cui legi cum obstet, qui alienum sine iusto titulo vsurpauit ac retinet, concedit hæc ipsa virtus, & potestatem facit, vi ab eo auferẽdi. Quod ad rebelles, constat ijs deberi supplicia propter admissum scelus, aliàs Moyses vir longè mitissimus nunquam animaduertisset in Core, Dathan, & Abyron in se insurgtẽes; animaduertit autem seuerissimè, tametsi videri vellent tueri ius libertatemque populi: *Num. 16.* *Dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit illos cum tabernaculis suis,*

ſuis, & vniuerſa ſubſtantia eorum, deſcenderuntq; viui in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis. Quod ad eos qui iniuriam damnumue intulerunt Reipublicę vel eius Magiſtratui, ideò ad materiam vindictæ belliq; iuſti pertinent, quòd ex hypotheſi non poſſunt aliter quàm bello puniri, nec ab alio quàm eiuſmodi magiſtratu, expedit autē vt puniantur ne vltrà inſoleſcant, cauent verò puniti inſoleſcere. Subditis quia priuati ſunt, vindicare non licet acceptas iniurias, cum principem habeant vel eius loco Iudicem, ad quē recurrere debent, ne quicquam temerè in cauſa propria decernant; ipſi autē Principi ſeu Magiſtratui licet contraria de cauſa, hoc eſt quia ſuperiorem non habet.

Ex his manifeſtum relinquitur, iuſtum fuiſſe bellum Abrahæ Gen 14. quando cum 318. vernaculis inſecutus eſt exploratores Sodomæ, & Loth nepotem ſuum iniuſtè abductum armorum vi repetijt. Item bellum filiorum Iſrael contra Amorrhæos, à quibus impetrare nequiuerant tranſitum ſibi debitum iure gentium. Num. 21. Item bellum Regis Ioram contra Moab nolentem ſibi pendere tributum iuſtum, ad quod tenebatur 4. Reg. 3. Item bellum totius Iſrael contra tribum Beniamin, & vrbem Gabaa, quia tradere nolebant, ſed nequiter defendebant

 eos,

eos, qui Leuitæ vxorem horrendo libidinis furore occiderant. Iud. 20. Item bellum Dauid contra Syriam Damasci, eo quod Syri ferendo suppetias hosti eius Regi Adarezer, iniuria & damno ipsum affecerant. 2. Reg. 8. Item bellum eiusdē contra Regem Ammonitarū, qui eius legatis barbam per ludibriū vestesque raserat. 2. Reg. 10. Bellum deniq; Christianorum contra infideles qui vel terram sanctam & alias nullo iure à se subactas vi detinent, vel Concionatoribus Cathol. iniurij sunt saluberrimam Euangelij lucem in ditiones illorum inferre conantibus obtectas caligine. Cuius Euangelij liberè promulgandi, licet non adigendi vi aliquem ad illud amplectendum, cum à Christo cui data est omnis potestas in cœlo & in terra, ius licentiamq; acceperint, dicente: *Prædicate Euangelium omni creaturæ*, iniuriam vtique cum eodem patiuntur, quoties legitimo iure sibi concesso prohibentur vti.

Marc. 14.

Quod si bellum sit defensiuum, tunc iustè suscipitur, cum refertur merè ad propulsandam vim illatam Reipublicæ, vel iam iam inferendam. Hinc contra Antiochum iniustum inuasorem terræ Israel, pro libertate sua & legibus, & veri Dei cultu in tot bella incubuerunt Machabæi. Dixi vel iam iam inferendam, quia si iniusto inuasori resisti non potest, nisi impetum eius præueniendo omninò

omninò licet præuenire; eritq; bellum aduersus illum reipsa aggressiuum, sed moraliter defensiuum, vt docet Sylu. V. Bellum 2. num. 2.

Vt numeris suis constet hic §. adijcienda sunt quæ sequuntur. Primum, socij seu cōfœderati loco sunt Reipublicæ, propter vnionem seu coniunctionem, quam eis fœdus conciliat. Sicut ergo Reipublicæ pro se licet in casibus supra expressis bellum gerere, ita omninò pro socijs. Hoc sensu 3. Reg. 22. dicit Iosaphat Rex Iuda ad Regem Israel. *Sicut ego sum, ita & tu, populus tuus & populus meus vnum sunt, & equites mei equites tui.* Ne tamen subrepat error, ita distinguamus. Aut sociorum ius dubium & obscurum est, aut manifestum, aut euidenter nullum. Si primum, adiuuari possunt ac etiam debent in bello defensiuo, quia tunc melior est illorum conditio. Si secundum multo magis. Si tertium nihil tentandum est illorum gratia, nec iuramentum ferendi eis suppetias vim aliquam obligandi habere in hoc casu potest, cum vinculum esse non debeat iniquitatis. c. non est obligatorium de regul. iuris & l. iuris gentium §. si paciscar ff. de pactis. Iniquitas autem est aduersus eum, qui certò scitur innocens, pro socijs arma capessere, quibus proindè dicere præstat hoc efflagitantibus. *Prima lex amicitiæ est, vt* Cicero in Lælio.

vt neq; rogemus res turpes, neq; faciamus rogati, & pactum initum de mutuis ferendis auxilijs intelligendum cum exceptione, si nec iniusta sit causa belli nec turpis. Secundum, innocenti populo aliàs non confœderato præbendum est auxilium si præberi commodè potest, seu citra graue detrimentum. Dictat hoc diuina lex Psal. 81. *Egenum & pauperem de manu peccatoris liberate*, & naturalis iubens alijs vt faciamus quod nobis fieri volumus, & ciuilis l. cum seruus ff. de
Gen. 14. seruis, vbi dicitur *quòd homo homini officium debeat*. Adest præterea exemplum Abrahæ, qui vt suprà vidimus, ad arma confugit & milites, repetiturus vi ab hostibus Loth innocentem, à quibus abducebatur: Exem-
Exod. 2. plum item Moysis, qui videns virum Ægyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus suis, percussit id est occidit, illum & abscondit sabulo. Accedit ratio, quod licet innocens non sit fortè nobis confœderatus peculiari fœdere, est tamen communi, adeò vt proximus & frater noster appelletur in sacris paginis, cui sanè communi societati satisfacere non dicemur, nisi patrocinio ei simus opera nostra indigenti. Estq; id verũ, nõ modo si expresʃè tutelã nostrã accersat & flagitet, vt flagitauit Ioram Rex Israel à Iosaphat Rege Iuda aduersus Masan Regẽ Moab 4. Reg. 3. sed etiã si præsumat tacitè postulare. Nam

Nam nec Abraham à Loth rogatus expreſsè fuerat, nec à Iudæo illo Moyſes, cuius occidit hoſtem. Alia fuit Petri ratio gladium exerentis, vt innocentiſſimum Chriſtum defenderet, obidq; obiurgati, tùm quia ſciebat & ſcire poterat ratum fuiſſe Chriſto mortẽ oppetere, qui idcircò ne tacitè quidem alienam opem implorabat, ſed magis volebat ſupprimi, idq; clariſſimè docet illa eius ſententia: *Mitte gladium tuum in vaginam ſuã, calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum?* tùm quia contentus eſſe non debuit conſenſu tacito, cum daretur occaſio habendi expreſſum; de expreſſo autẽ Chriſtum non interrogauit, vel ſi interrogauit reſponſum non expectauit, quippè cum dixiſſet: *Domine ſi percutimus in gladio?* mox percuſſit ſeruum principis ſacerdotum. Adde quod Chriſtus nec illius, nec alterius cuiuſq; opera indiguerit, qui omnes verbo vno in terram proſtrauerat, eodemq; interficere millies poterat, quique dixit: *An putas quia non poſſum rogare patrem, & exhibebit mihi modo pluſquam 12. legiones Angelorum?* Expoſtulanti contra te quòd aduerſus illum ſuſceperis innocentis patrocinium, dicentique te nulla ab eo affectum iniuria propter quam inſurgere debueris, idem reſponde quod ruſticus accipitri retibus intercepto, dum inſontem columbam inſequeretur.

Ioan. 18. *Luc. 22.* *Matth. 26.*

Accipitris verba fuere, *nihil te læsi, cur me irretiisti?* Rustici autem *nec ista te læserat, quam tamen ad internecionem vsq; persequebaris, meritò per eadem puniris per quæ deliquisti.* Tertium si Respublica post seriam consultationem de iustitia causæ seu belli inferendi, & aliquē de possessione sua eijciendi, nihil certi possit inferre, non ei licere videtur ad arma prosilire, seu illum de possessione sua deturbare, cum in dubio melior conditio sit eius qui possidet; sed secundum Couar. in regul. Possessor p.2. §.7. n.4. non vetabitur oratores suos ad illum mittere, vt eruatur rei veritas, quos si nolit admittere, hoc ipso irrogabit mittenti iniuriam, & suspectam reddet causam fidemq; propriam, ob idq; poterit ille in eum vires suas conuertere. Quod si iure dubio stante res seu ditio à neutra adhuc parte possidetur, tunc vna oppugnare non poterit alteram ad totam obtinendam, sed partem duntaxat æqualem vel inæqualem, prout par vel impar ius ad illam habuerit. vt docet Gregor. à Val. tom.3. disp.3. q.16. p.2. Quartum, si iustum quidem bellum geritur, sed intentione mala, v. g. fundendi humanum sanguinem, nocendi hosti, indulgendi concepto in eum odio, &c. corrigendus prius erit prauus hic animus, quàm initium bello detur, iuxta doctrinam S. August. *Cupiditas vlciscendi, crudelitas,*

delitas, impacatus atq; implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ iure in bello culpantur. Si tamen non corrigatur nulla idcircò resultabit obligatio restituendi damnum, quod ex bello sequetur. Quintum, si ex eodē seu offensiuo seu defensiuo maior pernicies quàm vtilitas profectura sentiatur, vt fit v. g. quādo tàm potens est aduersarius, vt spes nulla affulgeat vincendi eum, tunc iuuerit à bello abstinere, & cum hoste conuenire minori detrimento, quàm sit Reipublicæ seruitus ac deuastatio. Nam similiter secundum iura non tenetur, aut debet tutor pupilli sui ius prosequi, quando eius prosecutio maiores sumptus post se relictura est, quàm lucrum. Id si fieri non potest, vt contingit quando hostis ille multo potentior nec pecuniā, nec aliquid aliud vult in vexationis iniquæ redemptionem admittere, obijci ei poterunt forti animo, & cum Spe diuini præsidij vires omnes, vt experiatur quā periculosa sit desperatio, & iniustè oppugnata vrsæ similis, quæ sæuit in saltu raptis catulis. Exemplum erroris huius sanè luctuosum, belli inquam gesti, ex quo maius detrimētum secutū est, quàm vtilitas sequi parta etiam qualicumque victoria valuerit, sumi potest ex facto & consilio, quod non tàm concepit Franciscus ipse primus Galliarum

S. August. lib 22. cont. Faustum. c. 74. & 75.

Bellef. in Franc. I.

Accipitris verba fuere, *nihil te læsi, cur me irretiisti?* Rustici autem *nec ista te læserat, quam tamen ad internecionem vsq; persequebaris, meritò per eadem puniris per quæ deliquisti.* Tertium si Respublica post seriam consultationem de iustitia causæ seu belli inferendi, & aliquē de possessione sua eijciendi, nihil certi possit inferre, non ei licere videtur ad arma prosilire, seu illum de possessione sua deturbare, cum in dubio melior conditio sit eius qui possidet; sed secundum Couar. in regul. Possessor p.2. §.7. n.4. non vetabitur oratores suos ad illum mittere, vt eruatur rei veritas, quos si nolit admittere, hoc ipso irrogabit mittenti iniuriam, & suspectam reddet causam fidemq; propriam, ob idq; poterit ille in eum vires suas conuertere. Quod si iure dubio stante res seu ditio à neutra adhuc parte possidetur, tunc vna oppugnare non poterit alteram ad totam obtinendam, sed partem duntaxat æqualem vel inæqualem, prout par vel impar ius ad illam habuerit. vt docet Gregor. à Val. tom.3. disp.3. q.16. p.2. Quartum, si iustum quidem bellum geritur, sed intentione mala, v. g. fundendi humanum sanguinem, nocendi hosti, indulgendi concepto in eum odio, &c. corrigendus priùs erit prauus hic animus, quàm initium bello detur, iuxta doctrinam S. August. *Cupiditas vlciscendi, crudelitas,*

delitas, impacatus atq; implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ iure in bello culpantur. Si tamen non corrigatur nulla idcircò resultabit obligatio restituendi damnum, quod ex bello sequetur. Quintum, si ex eodē seu offensiuo seu defensiuo maior pernicies quàm vtilitas profectura sentiatur, vt fit v. g. quādo tàm potens est aduersarius, vt spes nulla affulgeat vincendi cum, tunc iuuerit à bello abstinere, & cum hoste conuenire minori detrimento, quàm sit Reipublicæ seruitus ac deuastatio. Nam similiter secundum iura non tenetur, aut debet tutor pupilli sui ius prosequi, quando eius prosecutio maiores sumptus post se relictura est, quàm lucrum. Id si fieri non potest, vt contingit quando hostis ille multo potentior nec pecuniā, nec aliquid aliud vult in vexationis iniquæ redemptionem admittere, obijci ei poterunt forti animo, & cum Spe diuini præsidij vires omnes, vt experiatur quā periculosa sit desperatio, & iniustè oppugnata vrsæ similis, quæ sæuit in saltu raptis catulis. Exemplum erroris huius sanè luctuosum, belli inquam gesti, ex quo maius detrimētum secutū est, quàm vtilitas sequi parta etiam qualicumque victoria valuerit, sumi potest ex facto & consilio, quod non tàm concepit Franciscus ipse primus Galliarum

S. August. lib 22. cont. Faustum. c. 74. & 75.

Bellef. in Franc. I.

rum

rum Rex, quàm ei ſuggeſtum eſt à nonnullis plus ſapientibus quæ mundi ſunt, quàm quæ Dei. Diſſidebat ille grauiter cum Imperatore Carolo V. cumq; in Italiam aduerſus illum copias ſuas vellet tranſmittere, à Carolo Sabaudiæ Duce tranſitum petijt, quem cum negaſſet Dux, inquiens fœdus ſibi eſſe cum Imperatore, ſe ſacri Imperij Principem à gradu ſuo facilè deiectũ iri, ſi aliquid Cæſareæ maieſtati contrarium concederet, offenſus Rex ſatis indicauit in animo ſibi eſſe, repulſam hanc vindicare. Quid hîc Dux faciat? Conſcribit militem, partim vt ſe ſuoſq; tueatur, ſi fortè in ditionem ſuam irrumpat exercitus Gallicus, partim vt Geneuam quę paulo antè nouæ religionis œſtro percita rebellauerat, ſub iugum mittat. Non defuerunt qui Regi ad aurem dicerent proſtare occaſionem bello quodam defenſiuo potius quàm aggreſſiuo creandi Duci negotium, moleſtiamq; grauiſſimam, & ſic iniuriam vlciſcendi, quæ illata ab eo prætendebatur. Suſcipiat ſua maieſtas inquiunt Geneuæ patrocinium, mittat eo ſelectos milites, qui repugnando Ducis conatus reddant irritos, obſtentq; ne optata vrbe potiatur. Dictum factum. Miſit eo Rencium de Cery militaris artis periciſſimum, multiſq; copijs præpoſitum, qui dimicando fortiſſimè tandẽ coegit Ducem ſeſe ad ſua recipere, deq; manu eius

capien-

capiendam aliàs ciuitatem sentinam nidumque Caluinianæ perfidiæ, & lernam malorũ liberauit. Quod si non fecisset elisa fuisset in semine suo nequitia, stirpitus euulsa radix, quæ innumeros lethales ramos fructusque incipiebat ꝓducere. Itum esset obuiam tot erroribus, qui indè prodierunt, & consultum Catholicæ fidei diuinoq; cultui, cui infamis cloaca illa detrimentum non paruũ attulit, & auertæ ingentes illæ procellæ, quibus ex eo tempore agitari & fluctuare Europa, in primis autem Gallia ipsa non desistit. Renercus porrò biennio post miserrimè fecit viuendi finem. Commorabatur in arce quadam sua non procul ab vrbe Roma, cum vocauit ad se nobiles aliquot Italos, vt venatione cum illis post lautum prandium, relaxaret animũ. Incidit venando in capram Syluestrem, quam toto impetu insequens optimo vectus equo ad fossam peruenit, in qua hærebat præda cum canibus, equumque eo sese inferre nolentem adegit fortissimè calcaribus, qui mox in pedes sese attollens resupinus in eum corruit, & oppressum interfecit.

§. 4. Priusquam bello detur initium, de illius iure certò constet necesse est, quod vt iam semel dictum sit, denuò tamen iuuat inculcare. **Inuitus ad arma fertur vir bonus vti Deus ad supplicia infligenda, non se finit**

in

In Conft. cap. 4. in transuersum agi desiderio improbo dilatandi fines suos, & adiectione commendādi nomen suum posteris. A S. Basilio didicit, quòd *Bellum vltroneum sibi accersere, absurdissimum est.* Si non sustinet Quintilianus ab Oratore causam malam sustineri. *Quint. lib. 12. cap. 7.* *Nō conuenit* inquit, *ei, quem Oratorem esse volumus, iniusta tueri scientem* : Minus adhuc decet Magistratū iniusto bello operam dare. Ridet omnes huiusmodi impetus mundi Rector Deus, quin etiam maledicere solet, ac prouidere vt inhianti perperam alienis pereant propria vt Amasiæ Regi Iuda, qui non contentus ciuitate sua Edom, appetiuit insuper quæ erant Ioas Regis Israel, & ecce insilijt in eum Ioas, & cepit eum ingressusq; Hierusalem, templum spoliauit & Regiam, 2.Paral.25. Præterea si bellum sit offensiuū, postulat recta ratio, vt pax offeratur aduersario qui se iniustè defendit, eique significet aggressor promptum sibi animum esse supprimendi arma si satisfecerit. Postulat item ius diuinum Deut.20. *Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem.* Quod si satisfacere negligat, indici bellum poterit obseruato legitimo temporis spatio iuxta morem patrium, ante quod nō sit in eum insurrecturus, ne aliàs videatur pessima vti fide, & clam præparasse copias, quibus incautum adoriretur & opprimeret.

A Roma-

A Romanis 30. minimum dies constituebantur iusti dicti seu præliares teste Macrobio, lib.1. cap.16.

Tertium requirebat Chabrias, selectissimum belli Ducem, prudentem, fortem, artis militaris peritissimum. *Formidabilior enim est* inquiebat *ceruorum exercitus Duce Leone, quàm Leonum ceruo imperante.* Qui sanè Dux si Princeps non sit supremus, quo felicius res sibi cadent, eo modestia & circũspectione indigebit ampliore, qua apud supremum dissipet suspitiones omnes affectati principatus vel affectandi. Scio quicquid faciat interdum non valebit omnes dissipare, vt non potuit Dauid apud Regem Saul, nec Bellissarius apud Iustinianum Imperatorem, cuius mandato post deuictos Persas in Oriente, Gothos in Italia, Wandalos in Africa cum Gelismere eorum Rege, crudeliter est excæcatus; nec nostro seculo id est anno 1552. Mustapha apud patrem Solymannum Turcarum Regem, qui inuidens gloriæ ipsius redeuntis è Perside, vbi de Persis magnificè triumphauerat, infœlicem natum iussit à septem mutis strangulari: Contra tamen sæpè hoc modo obuiam illis ibit.

Plutar. in Apoph.

Expediatne Principem ipsum bello interesse, authoribus qui de bello aut Republica ex instituto scripserunt, vel scripturi sunt, disputandum relinquo, Sufficit dicere tunc

re tunc maximè si vnquã, præsentiam ipsius esse necessariam, cum inter primarios tanta exoritur æmulatio, vt periculum sit, ne vno præposito cæteris in belli totius administratione, in eo perfidè versentur cæteri, aut retrocedant congressus tempore. Simili periculo vt occurreret Carolus VI. Franciæ Rex in conflictu contra Belgas, descendit in prælium & ducem egit, cum natus esset annos tantum 14. Tunc contra, minimè consultum videtur vt adsit, quando aut prole caret, aut periculum est ne occumbente illo, valdè perturbetur Respublica. Hinc verba illa populi ad Dauid 2. Reg. 18. *Nõ exibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: tu vnus pro decem millibus computaris.* Aliud longè exploratius est, excludendos ab exercitu facinorosos quoad cõmodè fieri poterit, ne præsentia sua illum inficiant, & iram Dei potius quàm fauorem è cœlo deducant, sicut & Achan, qui eousq; sacrilegio suo turbauit castra Israel, vt diceret Dominus: *Non poterit Israel stare ante* (Iof. 7.) *hostes suos, quia pollutus est anathemate. Non ero vltrà vobiscum, donec conteratis eum, qui huius sceleris reus est.* Vnius iusti gratia multos plerumq; seruat Deus Genes. 19. *Si inuenero in Sodomis 50. iustos, dimittam omni loco propter eos.* Ita vnius nequitia exitio sæpè est socijs, Num. 16. *Recedite à tabernaculis hominum*

hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad illos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorū. 1. Reg. 15.
Et, *Recede ab Amalech ne inuoluam te cum eo.*
Et rursus: *O Rex ne egrediatur tecum exercitus Israel, quia non est Dominus cum Israel, & cunctis filijs Ephraim.* 2. Par. 25.
Deum item valdè indignatum fuisse legimus Asæ Regi Iuda, eo quod ad tuendum sese contra Baasan Regē Israel, conduxisset infideles. *Quia habuisti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino, ideircò euasit exercitus Regis Syriæ de manu tua. Nonne Æthiopes & Lybies multo plures erant quadrigis & equitibus & multitudine nimia, quos cum Domino credidisses, tradidit in manu tua.* 2. Par. 16.
Et infra: *Stultè igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore aduersum te bella consurgent.* Nihilo minus excludenda scorta sunt & fœminæ aliæ, quia illarum vsu fletuque militare robur frangitur. *Sardiani*, ait Plutarchus, *castris positis circa moenia Smyrnæorum legatos miserunt se non antè discessuros, quàm Smyrnæi vxores suas eis ad coitum concessissent. Tum Smyrnæi necessitate adacti non vxores quidem sed ancillas miserunt vestitu liberali, quarum congressu defatigati Sardiani & somno obruti capti sunt.* Plut. in Paral.
De Scortorum vsu & delicijs loquens T. Liuius ait: *Hæ deliciæ Capuæ Annibalis copias eneruarunt.*

§. 5. Sicut seuerè adigendi sunt milites ad obseruationem disciplinæ militaris, ita

omninò laborandum, vt fideliter & suo tẽpore numerentur eis promissa stipendia (ex quibus quicquid sibi retinent qui præsunt, restitutioni est obnoxium, reos facit peculatus, indelebilem inurit notam auaritiæ) & conuehatur annona diligenter. Quod quia tunc præcipuè obseruatur quando aut præsens est ipse Princeps, aut non procul abest, optandum valdè, vt nón procul versetur. Accedit quod tunc Chiliarchæ & cęteri longè vigilantius in officio sunt, in hostem milites confidentius insiliunt, eo vidente pro quo decertant, in quo totius Reipublicæ salus & maiestas periclitatur, à quo deniq; virtutis laudem expectant & præmium, sollicitius pro victoria Deo supplicatur, magis discit Princeps quanta sit belli calamitas, quàm cautè id suscipiendum, quanti pax facienda, & strenui milites æstimandi: magis deniq; diligitur, quia magis vitam suam exponit pro Republica 1. Reg. 18. *Omnis Israel & Iuda diligebat Dauid, ipse enim ingrediebatur, & egrediebatur ante eos*, & nescio quo modo magis Deus concurrit. Vndè cũ Carolus 5. & 6. Franciæ Reges vix vnquam de Anglo triumphauerint, cum quo per suos tantum bella gerebant; Carolus 7. contra semper præsens, intra annum & dies 6. eripuit eis Normandiam totam Prouinciam vastissimam, præsidijsque munitissimam.

Con-

Confert in primis ante conflictũ per sacram exomologesim expiari milites, quia nihil dubium quin multò alacrius pugnaturi sint expiati, seu quando conscientiam suam verisimiliter pièq; credent in tuto positam, & ab omni grauiori culpa liberam, cuius reatu reformidant futurum Iudicem, & pœnas illas æternas in quas statim post obitũ ruunt, qui ad futurum seculum sine expiatione trãseunt, & quia reformidant, mortem refugiunt mortisq; pericula, aut frigidè aggrediuntur. Confert prætereà instante pugna aliter quoq; iisdem animum addere, hoc est non pæana canendo, sed proposita causæ æquitate, cœlestisq; magnitudine præmij, de quo Apostolus 2.Tim.2. *Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit.* Et infra: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex.* Repositam dixit, quia non solum causam iustam propugnauerat, sed propter Deum id fecerat, cui placent tutores iustitiæ. Si præsidio sint innocentibus, si in re iusta amicis opitulentur, si laboranti patriæ opem præstent. Huius generis erat illa Machabæi ad suos adhortatio non petita à sola gloria seculi, à spe prædæ & manubiorum, aut eiusmodi alijs quæ gentes inquirunt, sed à necessitate, ab officio pugnandi fortiter vi

sacramenti præstiti & accepti stipendij, à diuino auxilio, à causæ sanctitate. *O filij æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento Patrum. Mementote operum quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam; & nomen æternum. Isti veniunt ad nos in multitudine contumaci & superbia; nos verò pugnabimus pro animabus & legibus nostris, & Dominus conteret eos antè faciem nostram.* Orans autem addebat: *Et tu Domine qui misisti Angelum tuum sub Ezechia Rege Iuda, & interfecisti de castris Sennacherib centum octoginta quinq; millia, mitte Angelum tuum bonum ante nos in timore & tremore magnitudinis brachij tui, & metuant qui cũ blasphemia veniunt aduersum sanctum populum tuum.* Inter complures partes disciplinę militaris admonẽdi seuerè milites sunt, ne Reipublicæ rusticos lædant, pro qua decertant. Eleganter Plato l. 2. de Rep. *milites* ait *similes esse debere cani generoso, qui aduersus familiares & notos mitissimus est, contra vero aduersus fures & ignotos.*

1. Mach. 2. & 3.

Si pugnandum sit cum hostibus antè conflictum vociferari solitis, moris est aut vicissim clamores in cœlum tollere, aut milites saltem admonere, nihil esse cur clamoribus illis terreantur, cum validores nõ reddant hostes, & sint tantũ ad perterrefaciendum comparati, ac pusilli potius argumenta

animi

animi quàm fortis & strenui iuxta Paroemiam: *Canes timidiusculi plus latrant, quàm mordent.*

Tyronibus infirmioribusque militibus vtilissimè admiscentur veterani, quorũ exemplo discant certandi artem, ardoremque concipiant. Apud Homerum Nestor imbecilliores in medio collocat, & Orator prudens infirmiora argumenta nec prima ponit nec vltima sed media, cauetque diligenter à melioribus ad deteriora procedere. *Ne à potentissimis,* inquit Quintilianus, *ad leuissima decrescat oratio.* Vtiliter quoq; admonentur, vt prius studeant non lædi quàm lædere. *In armorum ratione antiquior cauendi, quàm ictum inferendi est cura.*

Quint. lib. 5. cap. 12.

Idem lib. 4. cap. 2.

Peritissimi more sagittarij statim scopũ ferientis bello finem imponit Dux optimus quàm potest citissimè, ne miseros subditos pondus eius sustinentes, & clamantes in cœlum ob procrastinationẽ lento adurat igne. Pari profectò passu ambulant, & in eadem damnatione sunt Iudex, medicus, & belli administrator, si primus causarum forensium decisionem, secundus infirmorum curationem, tertius belli finem tàm multos premẽtis, & ad desperationẽ penè redigentis, producat æquo longius, tenenturq; omnes ad reparationem superfluorum sumptuum. Imò tertij tanto maior est culpa, quanto plu-

res grauantur oscitantia eius & indiligentia. Scribuntur plurima in laudem Q. Cincinnatis, sed illud instar omnium, quòd ab aratro ad belli Romani vocatus administrationem, intra dies plus minus 15. rem totam perfecerit, hostes profligauerit, vrbi pacem attulerit, & ad stiuam redierit, quam reliquerat.

Idem in vrbis obsidione singularem gerit curam obsessorum, qui meritò præsumũtur innocentes, hoc est puerorum, mulierũ, senum, & sacerdotum, edicitq; suis ne in tales gladium furoremque conuertant. Ante partam omninò victoriam, omniaq; in tuto constituta, milites non sinit in prædam sese effundere, cuius præcox, inordinata, intempestiua cupiditas de complurium manibus illam eripuit, vel in suis ordinibus cogit stare, vel cum ita expedit immittit in fugientes. Nam etiam hoc modo arripienda est rei benè gerendæ occasio, cuius prætermissionem risit aliquãdo in Pompeio subsistente Cæsar fugiens dixitq; : *Hodiè penes hostes erat victoria, at nõ habent Ducem qui victoria norit vti.* Partam autẽ victoriam nec industriæ ascribit suæ nec copijs, sed omnipotenti Deo, qui idcircò Dominus Sabaoth seu exercituum dicitur, quod bello præsit, & cui vult

1. Mach. 3. victoriam largiatur: *Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est.*

Et

Et *Dominus non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam.* 2. Mach. 15.
Cantat eidẽ ex animo *Te Deũ laudamus*, &c. in actionem gratiarum, & exemplo Iudithæ non suam sed eius appellat victoriam. Sic enim Heroina illa sancta loquebatur. *Per manum fœminæ percußit illum Dominus Deus noster, & reuocauit me gaudentẽ in victoria sua.* Iudith. 13.
Idem antè illam fecit Moyses, Deum semper agnouit mirabiliũ, quæ diuersis prælijs gessit populus. *Quomodo*, inquit, *persequebatur vnus mille, & duo decem millia? Nonne ideò quia Deus suus vendidit eos, & Dominus conclusit illos?* Addit autem ideò Deum negare sæpè victoriam præliantibus, quòd futurum præsentiat, vt indè superbiant, & se virtute duntaxat propria credãt euasisse superiores. Deut. 32.
Propter iram inimicorũ distuli (sic eũ inducit loquẽtem) *ne fortè superbirent hostes eorũ & dicerent, manus nostra excelsa & non Dominus fecit hæc omnia.* Curat prætereà curari gratis læsos milites quibꝰ præest, siq; strenuè in bello versati vulnus acceperunt, quo ad victum sibi posthac comparandũ reddantur inepti, siue ex membri ad idnecessarij luxatione, siue amputatione, consulit ijs in futurum. Quod quia non sperant fortes valdè multi, pugnare detrectant, non detrectaturi si sperarent. Parta aut amissa victoria, si adhuc milites valdè sint necessarij, non facilè con- Ibid.

cedit illis etiam postulantibus discedendi facultatem, ne citò cogatur maximis sumptibus nouos conscribere, & deducere. Vicissim quando ijs amplius non valdè indigebit, non se præbebit in hac parte admodum difficilẽ, ne difficultas eam impetrandi occasio sit ne milites nolint ad militiam accedere. Id denique cauet, ne quibus hostibus victor semel vitam dederit, postea auferat: *Tigrim narrant quo tempore diætam certam præstituerat obiecto hœdo, cum quo aliquam iam consuetudinem habuerat, biduum totum abstinuisse, tertio die esurientem postulauisse aliud, seleroque datum discerpsisse, cum eidem hœdo ceu domestico iam & familiari parceret.* Sed & attendit, ne vspiam videatur deuictis hostibus ingenuis præsertim & nobilibus insultare, miseretur eorum potius humanæ conditionis memor, & mœstos per se vel suos consolatur, nisi fortè illi pergant insolescere, tunc sanè digni futuri, qui tractentur asperius, vt damno suo sensit Baiasithus Turcarũ Rex, quem in bello captum cum ad se adduci iussisset Tamerlanus Tartarorum Imperator, & iuxta se in throno magnifico considere fecisset, interrogauit modestè, & adiurauit per magnanimitatem Geniumq; principis, apertè diceret, quid sibi deuicto si fortè ipse reportasset victoriam, facere decreuisset. Respondit mox superbè Baiasithus, adducto q;

Plut. lib. de industr. an.

Chalcocondylas. l. 3.

ctoq; supercilio. *Ratum mihi erat, mittere te in caucam ferream, cũ ludibrio per loca omnia circumducere, & ad conscendendum equum dorso tuo quasi scabello uti.* Tamerlanus vicissim in iram assurgens, nec tantum fastum ferre sustinens. *Ex ore tuo iudico te,* inquit, *idem planè superbia crudelitasq; tua sentiet, quod mihi destinauerat.*

Subacto item hoste nõ idcircò tuta credit omnia, non indormit, nam reuera

multis damnosa fuere
Gaudia, dispersi pereunt somnoq; soluti Claud. de 4. Hon. Cõ.
Sæpius incautæ nocuit victoria turbæ.

fiducia non absimili perijsse Rutulos testis est Virgilius lib. 9.

passim vino somnoq; per herbam
Corpora fusa vident arrectos littore currus
Inter lora rotasq; viros, simul arma iacere.

Si deniq; ad impetrandam à Deo victoriam rationabili voto aliquo sese obstrinxit, quod certè facere admodum laude dignum est & vtilissimum, prima occasione magnaque fide ei satisfacit exemplo Clodouæi Franciæ Regis deuictis Alemannis. Religioni siquidem Christianæ fideliter redux nomen dedit, & à S. Rhemigio baptizatus est iuxta votum, quod ea de re in prælio illo periculosissimo mente conceperat.

De Prudentia circa fœdera.

CAPVT IX.

§. 1. *Nunquam aut rarò ferienda fœdera cum Infidelibus.*

2. *Contra fœderatos nihil mala fide agendum.*

3. *A fœdere abstinendum quod vinculum sit iniquitatis.*

§. 1. Familiare vel sacris paginis, fidelib⁹ interdicere fœdere cum infidelibus. Exod. 23. *Non inibis cum ijs fœdus, nec cum Dijs eorum.* Et cap. 34. *Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam.* Et Deut. 7. *Non inibis cum eis fœdus nec misereberis eorum, nec miscebis cum eis coniungia.* Addit B. Paulus 2. Cor. 6. *Nolite iugum ducere cum infidelibus, quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli?* quibus certè verbis non coniugia sola, sed quascumq; etiam arctas cum illis familiaritates prohibet tanquam periculosas. Aut enim morum & sermonum suorū profanorum contagio fideles inficiunt, quibuscum vi iuncti fœderis versantur & consuetudinem habent, non secus atq;

Ouid. l. 2. de remed.

Dum spectant lippos oculi læduntur & ipsi,
Multaq; corporibus transitione nocent.

aut

aut insolescunt admissi, tumultuantur, accipere legem nolũt sed dare, & vbiq; præferri (ericio similes, qui vt habet apologus hospitio susceptus à Vipera, cœpit ei se affricare familiariter, quæ se sentiens spinis eius grauissimè lædi, rogauit vt discederet. Enimuerò impetrare nunquam potuit, sed respõsum accepit. *Exeat qui hic habitare nõ potest,* atq; ita coacta est loco cedere) aut iræ Dei iam per se obnoxij, fideles quoq; ipsos faciunt obnoxios quasi vnos eosdem secum, atq; hinc illud Iehu ad Iosaphat Regẽ Iuda. *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcircò iram quidem Dei merebaris,* &c. aut deniq; perfidia sua circumueniunt innocentes, metiuntur omnia suo commodo 2. Par. 19.

Quantum quisq; sua nummorũ cõtinet arca, Iuuenal. Sat. 3.
Tantum habet & fidei.

dant bona verba, promissionibus sunt locupletes, sed quid mente gerant, loquuntur opera, non sine damno sociorum, quorum sera sapientia ad hoc solum prodest, vt instruant cæteros ne tales sibi quærant, quibus manus dent societatis. Hocce damno alieno cauta olim facta Vulpes à Leone ad se inuisendum inuitata, nihil esse cur sibi timeret, animalia cætera venisse iampridem salutatum, respondit non possum nõ metuere, cum ex ijs nulla videam à te redire.

Horat. lib. 1 *me vestigia terrent*
Omnia te aduersum spectātia, nulla retrorsū.

Elizabetha Regina & Caluinistarum in Anglia caput, vt falsam colebat fidem, ita Carolo IX. & Henrico III. Franciæ Regibus sub specie fœderis persæpè fucum fecit occultè patrocinando subditis in eos rebellantibus. Mahumetus II. imperij sui amplificandi cupidissimus, nec ferre valens deesse ambitioni suæ vnam Constantinopolim, potentia, splendore, situq; toto orbe celeberrimam, oppugnare illam aggressus est, reipsaque expugnauit 44. obsidionis die, qui fuit quartus antè Cal. Iulij 1453. Cumq; de fœdere admoneretur, respondit illud nō secum, sed cum Amuratho antecessore suo ictum nihil ad se pertinere; quasi verò pacta non etiam cum posteris in persona præsentium celebrentur. Eidem Mahumeto II. (interiectis Baiazetho II. & Selymo) successit Solymannus, cuius copias cum accersiuisset Franciscus I. Galliæ Rex ea Spe & cautela, vt in Galliam pedem non inferrent absq; expresso Regis mandato, sed in mediterraneo mari subsisterent propè Massiliam, vtq; iussæ discedere statim discederent, nec molestiam cuiquam afferrent; non ita multo post in concordiam venit cū Imperatore Carolo V. qua confirmata copijs illis peregrinis donatis promissa pecunia mandatum

dedit

dedit recta ad suos reuertendi; illæ autē oberrantes per oram totam Italiæ, diripuerūt, vastarunt, depopulati sunt omnia; onerarunt captiuis quotquot habebant naues, ita vt illorum aduocationem execrationibus & maledictis prouincia illa tota prosequeretur. Solymannum sequutus Selymus Venetos numerabat inter confœderatos, quibus nihilominus perfidè Cyprum abstulit anno 1573. miræ fertilitatis insulam, & omnium rerum ad humanos vsus copiosissimam. Cumq; emporium insulæ precipuum quod olim Salamina siue Constantia hodiè Famagusta dicitur, oppugnasset per menses 11. ac tandem se dedere coegisset, & M. Antonio Bragadino strenuissimo vrbis præfecto iurasset se eius vitæ parciturum, vix illum in potestate habuit, cum innumeris affecit ludibrijs, & per incredibilia tormenta coegit ex hac vita discedere, inter alia ter ceruicem præcidendam iusso porrigere aures & nares amputauit, & pellem viuo detraxit. En tibi fidem, ingeniumq; infidelium, dignum scilicet quibus multum credatur, quorum societas ambiatur. Rarissima sanè est vera necessitas, quæ Christianos meritò cogat id facere, videndumque est ne dum talium ope mala quædam à ceruicibus nostris studemus auertere, proruamus in grauiora, & famæ iacturam faciamus & conscientiæ, aut cum

publico

publico detrimento quæramus priuato remedium.

§. 2. Nemo est, qui si tutelæ se commiserit fœderati, non mali consulat inuadi ab eo terras suas quasi affecto iniuria, quòd eo nescio fecerit cum hoste amicitias. Quæ enim iniuria inquiet? an rebus meis consulendo via pacis, idcircò res tuas feci deteriores? an ea mente fœdus tecum ferij, vt non liceret mihi quouis tempore rebus meis attendere? Et cum nihil tale sit expressum aut subauditum, cum nihil in te peccauerim, prodis fidem tuam malam, quando fis de socio direptor, de tutore spoliator, de amico aduersarius. Est itaq; cur quod sibi fieri nollet alteri non faciat, quisquis cum alijs in fœdus coire cogitat. Sufficiat si præstet quæ spoponderunt, non quærat in scirpo nodum, tollat quod suum est & vadat, de reliquo intelligat ijs integrum esse quod volunt facere, indebitum nihil extorqueat prætextu fœderis & societatis, meminerit sententiæ iuris in cap. ex parte titulo de priuil. *Confœderatio non inducit subiectionem, nec dat iurisdictionem vllam & potestatem collectas colligendi.* Recogitet quàm malè audierint apud complures Romani, quòd sub specie societatis iugo suo presserint Latinos, Achæos, Samnites, nec tàm sociorum ingenium, quàm Dominorũ in seruos induerint.

Latino-

Latinorum pecunijs arma, classes, atq; exercitus comparabant, ipsorumq; auxilio totius ferè orbis dominium adepti sunt, donec tandem fatigati, Latini pronunciare coacti sunt teste Liuio. *Absistant imperare ijs, quorum egent auxilio.* Iisdem propè querelis aduersus illos vsus est Lycortas Achæorum Imperator, cum diceret: *Fœdus Romanorum cum Achæis specie quidem esse, re verò precariā libertatem.* Nec aliam ob causam Samnites aduersus eosdem tàm diuturnum bellū gesserunt, vt notat Ioan. Boterus l. 8. de Politia c 13. quàm quod sub vmbra Societatis imperare Samnitibus vellent, quę libido subijciēdi eos sibi, & socios alios apparet nō obscurè in imperiosis quibus vsi sunt, verbis fœderis socialis cum Ætolis. *Imperium maiestatemq; populi Romani gens Ætolorum conseruato, hostes eosdem habeto quos populus Romanus, armaq; in eos ferto, & bellum pariter gerito, obsides arbitrio Consulis quadraginta, & talenta quingenta dato.*

Vehementer quoq; aduersatur legi fœderis ac bonæ fidei occultè fauere hostibus sociorum; est hoc laborare deterrima hypocrisi, qua se inquinauit quondam Ioannes pręfectus oppido Giscalę Galilęæ à Tito exciso. Nam vocatus Hierosolymam à Pontificibus, nobilibus, & populo contra zelotas, simulabat se illorum valdè studiosum, occultè

culcè autem fauebat zelotis consilio modisque alijs, ita vt in causa fuerit, cur multa millia è populo & nobilibus sint ab illis interfecta, vt scribit Iosephus lib. 4. de bello Iud. Neque verò se satis purgauerit huius farinæ hypocrita dicendo socijs. Ad hostes vestros recipiunt se clanculum de subditis meis aliqui non iniussi modò, sed etiam prohibiti. Duræ ceruicis sunt & peruicaces, interdicta mea contemnunt, pereant malè si capi possunt, imputandum mihi non est, quod faciunt. Quærenda certiora bonæ fidei argumenta, & vel transfugæ illi ab hostium castris reuocandi proposita omnib' pœna gratui, nisi intra legitimum spatium reuertātur; vel dolor ille concipiendus, ex quo facilè sit ratiocinari inuito te ac nescio eos transfugisse. Sic Dauid Rex vt se probaret nullatenus consensisse in cædem Abner quo cum fœdus inierat, & quē proditoriè Ioab seruus Dauid peremerat, dedit se totum lamentis & lachrymis. *Leuauit Rex Dauid vocem suam, & fleuit super tumulum Abner.* Et

2. Reg. 3. infra: *Iurauit Dauid dicens; hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum Solis gustauero panem, vel aliud quicquam.* Audi iam quod sequitur: *Cognouit omne Vulgus & omnis Israel in die illa, quoniam non fuisset actum à Rege, vt occideretur Abner filius Ner.* Vel deniq; vocandi ad pœnam constitutam, si

legitima excusatione destitui, post præscriptum illud spatium in patria deprehendantur. Fecit hoc prudentissimus Lotharingiæ Dux Carolus III. Literas accepit à Philippo II. Hispaniæ Rege, in quibus grauissimè expostulabat quod Tremblecurtium nobilem quendam suum cum tribus armatorũ millibus occultè immisisset in Comitatum Burgundiæ, (quem horrendè afflixit) vel saltem permisisset irrumpere. Excusauit se mox bonus Princeps, & sanctè affirmauit se prorsus inuito id contigisse, nobilem illũ ferum, diu militando in Gallia omne ferè iugum excussisse obedientiæ, & militari arte opibusq; fretum, amicis item plurimis interdictum, quasi ad se nihil pertineret, contempsisse; Sed vbi primum rediret in patriam, non defuturum à tergo vltorem, cui simul agglomerata omnia lueret, atq; ita factum est. Rediit ille ad suos tandem, & dum apud Moniales quasdam securas se latebras putat inuenisse, circumuallatur ab inexpectata cohorte Principis, diligenter quæritur, tandemq; comprehensus foras abducitur, & ad cuiusdam ripam fluminis pugionibus sclopisq; traijcitur. Sic innocentiam suam Princeps iste nunquã satis laudatus Catholico probauit Regi, & qua dignus erat pœna publicum affecit grassatorem.

Deniq; à fœdere non recedit primus,

nec occasiones quęrit recedendi, vt in se verum probet esse quod scriptum est: *Omni tempore diligit, qui amicus est*, non infringit datam fidem, necessitatis tempore non negat promissum auxilium, causas non fingit impotentiæ, nec confugit ad inanes excusationes alias, non deserit medijs in periculis hęrentes socios, Metio Suffetio Albanorum Duci relinquit detestandam hâc perfidiam, quam exercuit in bello Tulli Hostilij Romanorum Regis contra Fidenates. Pugnante enim Tullo quem adiutũ venerat, pugnam deseruit sensim ad montes secedens eo consilio, vt fortunam belli experiretur, & vires ad partem inclinaret, quæ vinceret. Victor nihilominus euasit Tullus desertus, & quidem Metij milites nihil peccasse censuit, etenim Ducem sequutos esse, & Imperatori suo paruisse; Metium autem ipsum ruptorem fœderis ac perfidum horribili puniuit supplicio, corpus eius in partes duas discerpsit in argumentum quod diuisum perfidũque gessisset animum. Duabus itaq; admotis quadrigis in currus earum distentus & alligatus Metius in diuersum iter concitatis equis laceratur. Tit. Liu. lib. 1. dec. 1. At nõne scribit idem Liuius lib. 7. Campanis negatum fuisse auxilium à Romanis, qui tamẽ in fœdus cum illis coierant? Negatum quidem est, sed contra Samnites quibuscum

Prou. 17.

pacta

pacta intercedebant vetustiora, vt perspicuè sonant illorum verba. *Auxilio vos Campani dignos censet senatus, sed ita vobiscum amicitiam institui par est, ne qua vetustior amicitia ac societas violetur. Samnites nobiscum fœdere iuncti sunt. Itaq; arma Deos prius quàm homines violatura vobis negamus.* Tantum posset esse difficultas propter innocentiam Campanorum, qui iniustè à Samnitibus opprimebantur, decet autem innocentes maximè si rogent, contra nocentes defendere, etiam contra fœderatos (si perspicua sit innocentia, & defendi absque graui damno possit) quia fœdus vinculum non debet esse iniquitatis, esset autem si defendi prohiberet innocentes. Sed responderi pro Romanis potest, aut non fuisse illis exploratam satis Campanorum innocentiam, aut non eis affulsisse tantum lucis, vt intelligerent fas esse opem ferre innocentib' aduersum socios.

§. 3. Vt in alio quouis iuramento, ita in eo quo firmantur fœdera publica, vitanda in primis sunt periurium & iniustitia. Est siquidem vtrumq; peccatum mortale ex genere suo. Periurium committitur, quando non faciunt fœderati, quod se facturos iurarunt, & licitè ac commodè possunt; & cõtra, quandò faciunt quod non licet, nec se facturos in se iurati receperunt. Iniustitia

verò quando paciſcendo iurant ſe facturos quod iuſtitiæ aduerſatur, v.g. pugnaturos pro inuicem in bello quouis etiam iniuſto, etiam aduerſus innocentes, Eccleſiam, patriam, aut proprium legitimumq; Principē, nunquā in gratiam recepturos eum qui læſit, quantumuis ſupplicem, nunquā receſſuros à ſecta & errore ſemel amplexato, &c. nefaria ſunt eiuſmodi iuramēta, millies recidēda, nullam habentia vim aſtringendi, improbè concepta, improbius adhuc in opus deducuntur, quo ſpectat illud S. Auguſtini de Herodis iureiurando conceſſuri puellæ ſaltatrici quicquid poſtularet. *Inter delicias & laſciuias conuiuantium temerè iuratur, & impiè quod iuratur impletur.*

Serm. 116.

De Prudentia in imponendis oneribus.

CAPVT X.

§. 1. *Ærarium Reipublicæ neceſſarium.*
2. *Quis Ærario præficiendus.*
3. *Vnde colligendum, amplificandumq; ærarium.*
4. *Quàm cautè expendendum ærarium.*

§. 1. Cum Magiſtratus caput ſit Reipublicæ, debeatq; eius maieſtati, commoditati, neceſſitati conſulere, atq; in promptu habere

habere media, quibus suo tempore id faciat: hæc autem inter cætera sint pecuniæ, patet non posse non esse penes illũ ius tributa colligendi. Quocirca Tacitus libro 4. *Nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendijs, nec stipendia sine tributis esse possunt.* Christus item ad propositam sibi quæstionem. *Licet censum dare Cæsari an non?* respõdit: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* In eandẽ sententiam sic scribit beatus eius Apostolus: *Ideò enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal.* Tributũ distinguit à vectigali, quod illud soluatur ex facultatibus proprijs vniuscuiusq; , aut ex personis ipsis: Vectigal autẽ ex mercimonijs & negotiationibus. Vtrumque debetur Principi, distinguitur nihilominus vnum ab altero, quia illius exactores ab exactoribus huius differunt. Sed & probat diuinus codex tributũ prouincijs iure subactis impositum Deut. 30. *Seruiet tibi sub tributo* & Salomõ 3. Reg. 9. tributarios fecit eos, qui remanserant superstites à gladio Israelis de Amorrhæis, Iebusæis, Hethæis, & Pheresæis, vt sic humilierentur, & subiectos se esse intelligerent. Scire interim prodest in exactione tributi sequendum morem patrium. Quosdam Principes videas, qui ne belli quidem tempore trubutum colligunt, sed iure

Matth. 22.

Rom. 13.

tantum suo subditos accersunt suis sumptibus militaturos. Pacis verò tempore vel necessaria tantum exigunt ad honestam sui status conseruationem iuxta leges patrias, vel pauca quædā in recognitionis argumentū, sed neq; desunt, quibus aliquid pendere nisi ex consensu comitiorum generalium, non obligantur qui subsunt.

§. 2. Nihil dubium quin fidei viri boni committendi sint hi thesauri publici, hoc est viri timentis Deum & iudicia eius, cui curæ sit præter commune bonum fama & consciētia propria, quas nouit totius mundi lucro longè præferendas. Talis indubiè fuit Eunuchus ille, quem Candaces Regina Æthiopum supra omnes gazas suas constituit. Erat enim pius ac religiosus, adeò vt religionis ergo longissimo emenso spatio adoratum venerit in Hierusalem. Videntur Romani apud Dionem l. 43. hist. præfecisse tantum huic muneri Ædiles, Prætores, & viros alios eminentes. Nescio tamen quid obstet quominus aliqui licet nō illustres genere, at fide, iudicio, prudentiaq; insignes assumi potuerint aut modo possint, tùm quia in his & alijs virtutibus sita est vera, prima, præcipuaq; nobilitas, tùm quia opulentia, claritudo generis, & eiusmodi alia nihil aut parum faciunt ad rectam pecuniæ publicæ contrectationē. Non esse nouum

Actor. 8.

inferio-

inferioris notę homines ad superiores efferri gradus, quando ijs dotibus instructi sunt, quæ ad illos sunt necessariæ, patet ex Cincinnato, Fabricio, Curio, Dentato & alijs. Sunt in hac parte Turcarum Imperatores cautissimi, Persarum item, Abyssinorum & Sinensiũ, ad dotes & virtutes quas diximus, vnicè respiciunt, quæ quia in Eunuchis videntur magis elucere ob vxorum proliumq; carentiam, creare illos consueuerunt sui custodes ærarij, abstrahuntq; prorsus ab amicis & consanguineis, quo ab omni occasione auaritiæ, rapinæ, fraudis, importunarumq; precum segregati magis fidem colant, Principisq; animum ab omni anxietate, suspicione, metuq; liberent.

§. 3. Vespasianum Imperatorem nemo non vituperat, quòd etiam ex vrina, ex infami quæstu, negotiatione, fœneratitio redditu censum colligeret. Nec pulchrè nec purè exiguuntur, admittunturq; talia, aut posteà dispensantur siue militibus siue alijs. Donantem decet habere mundas manus, quas fœdari ex illiberali prouẽtu necesse est. Sed neq; ab exemptis rectè exigitur, cum exactio directè pugnet cum exemptione illorum ac priuilegio. Etiam in lege naturæ & scripta, quæ vmbræ fuerunt Euangelicæ de exemptorum numero fuerunt sacerdotes, Gen. 47. | *In vniuersa terra Ægypti* | *Regibus*

quinta pars soluitur, & factum est quasi in legem, excepta terra sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit. In graui perspicuaque necessitate peti potest ab Ecclesiæ Rectoribus facultas exigendi aliquid, sed citrà consequentiam, vim, & iniuriam semper infaustam suis authoribus. In suorum odium incurrit Emmanuel Lusitaniæ Rex ob importunitatem, quacum visus est impetrasse à Leone X. Pontifice maximo collectã quandam bonorum Eccles. & quamuis vt optimus alias Rex erat, hoc obseruato odio, bullam mox Clero suo restituit, posteriùs tamẽ res eius quæ procedebant prius fœlicissimè, pessum iuerunt. Quamuis rursus idem Clerus ei addictissimus recepta bulla vltrò obtulerit centum quinquaginta millia coronatorum, bullam tamen libenter accepit, ne per eam Ecclesiastica immunitas læderetur. In albo quoq; exemptorum sunt Laici, qui id præclaro suo facinore ad publicum relato bonum meruerunt, vt Dauid de quo 1. Reg. 17. *Virum qui percusserit eùm, ditabit Rex diuitijs magnis, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet absq; tributo in Israel.* Pauperes & miserabiles personas quæ vix habent vndè vel tenuissimè viuant, ad tributum conferendum cogere, humanitati repugnat & iustitiæ, nec aliud est quàm extorquere velle ab ouo pilos, à pumice aquã,

Io. Boterus l. 7. de Polit. c. 6.

ab

abincude butyrum & oleum. Sed & vicini qui ea conditione vltrò se dediderunt, vel à proprio Domino dediti sunt, vt ab omni lege tributorum essent liberi, debent exemptione gaudere: Si tamen labentibus annis expressè aut tacitè consentirẽt in hoc onus, nec contra imponentes mussitarent vel exigentes, posset id Magistratus ab ijs sicut ab alijs exigere. Nam similiter cum regnum aliquod per bellũ iniustum inuaditur, tunc quidem non acquiritur, nec vera potestas, nec legitimè possidetur, cum titulus iustitiæ desit; successu verò tẽporis contingere potest, vt populus libere consentiat, vel vt à successoribus regnum bona fide præscribatur, & tunc cessabit tyrannis, & incipiet verum dominium regiaq; potestas.

Ne à populo quidem pro bello exigendum aliquid censet Menochius Iurisconsultus clarissimus Consil.75. n.86. & seq. quousque in illud collectas iam pecunias idem Magistratus expenderit, cum in hunc finem eas antè collegerit (casum ni fallor diceret excipiendum, in quo nouæ in necessitate haberi statim nequeunt, nisi ante exigãtur) exemplo M. Aurelij qui in bello cõtra Marcomannos prius suppellectilem suam omnẽ diuendidit, quàm ad nouorum onerum impositionem confugeret. Sed & boni Magistratus est, in exigendo à tyranni moribus

planè diffidere deglubentis populum, qualibus non indignari tantum solebat Tyberius Imperator, sed etiam maledicit Deus, Mich.3. & ait: *Audite Principes Iacob, & duces domus Israel, nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum? Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnes desuper ossibus eorum?* Maledicit similiter populus ipse, de quo dicere solebat Henric' III. Castellæ Rex. *Diras & execrationes populorum magis reformido, quàm arma hostium.* Cum S. Odoardus Angliæ Rex ingentem pecuniam à Quæstorib' suis collectam admiraretur, diabolum simul vidit illi insidentem, & gaudio subsilientem, quo obiecto perterritus, omnem confestim populo iussit restitui, vt scribit Polyd. Virgil. S. Ludouicus Galliæ Rex Philippum filium regni hæredem sic in testamento suo alloquitur: *Fili mi ante omnia in eam curam incumbe, vt Deum cultu & amore prosequaris. Animo sis pio & humano erga mendicos & ærumnosos homines, illisq; pro viribus opem feras, iustas regni tui leges obserua. Ne subditis tuis tributum imperes, aut imponas onera, nisi necessitas vrgeat, teq; manifesta regni vtilitas compellat, idq; non vltrò sed graui de causa facias. Si secus faxis, non Rex sed tyrannus haberis.* Plurimum quoque laudatur apud Cassio-

Caſſiodorum Theodoricus Gotthorũ Rex quod diceret: *Opes noſtras cupimus theſauro pietatis augeri execrantes commoda, quæ nobis fuerint vexatorum calamitatibus acquiſita.* In confeſſo eſt expedire, vt prouincia abundans ſit & diues, quia ſi inops egenſq; fuerit, & velut abſtracta pelle nuda, quomodo lanam dabit, qua ſe veſtiat Magiſtratus? & cætera largietur quibus præſentem depellat neceſſitatem? Cum puteus plenus eſt, facilè hauritur aqua; ſin venæ & occulti meatus per quos influit humor exſiccentur, & fons ex quo dimanat exareſcat, nulla arte aut induſtria reſtituetur. Exſiccantur autem venæ prouinciæ per immodicam tributorum exactionem, infamatur idem Magiſtratus, amittit non paucos ſubditos aliò emigrantes, vbi norunt actum iri ſecum humanius. De Dauid Rege legimus, 2. Reg. 24. quod ingentem populi ſui iacturam perpeſſus ſit, poſtquam imperauit vt à Ioab cenſeretur. Sed quorſum, cum dinumerare populum non ſit ex ſe malum vt liquet ex cap. 1. Num? An quia in facto illo vanam ſibi gloriam præſtituit? At vix videri poteſt hæc vanitas fuiſſe in eo lethalis, & tanto digna ſupplicio. Veriſimile ſanè quod docent aliqui, vt notat Azor tom. 2. lib. 11. cap. 4. q. 1. recenſitum fuiſſe *Caſſiod. l. 2 epiſt. 38.*

popu-

populum more Romanorum, hoc est tributo imposito, idque sine vlla necessitate, cum tamen sola necessitas ius tribueret exigendi. Notum deniq; quomodo à Roboamo Salomonis filio defecerit populus propter tributa immania.

Varijs modis mitigari & suppleri potest tributorum exactio, vti donarijs, hostium spolijs, & fisci pecunia. Nam quod ad donaria, occurrunt interdum viri prædiuites, qui publicorum commodorum studio in thesauros regios multa conferunt, idq; in-
Esther. 3. sinuat illa Amani pollicitatio. *Decerne vt pereat, & decem millia talentorum appendam arcarijs gazæ tuæ.* Quantam pecuniam ex iustis prædis & manubijs conflauerit Rex Dauid, docebit te summa illa immensa, quam Solomoni filio suo ad templum Domini Hierosolymis ædificandum reliquisse
1. Par. 22. legitur. *Praparaui impensas domus Domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum; æris verò & ferri non est pondus; vincitur enim numerus magnitudine.* Nempè non ita olim sicut hodiè pugnabatur. Nunc milites quicquid possunt eripiunt hostibus, sibique seruant (hinc tanta tamque perniciosa prędandi libido nondum perfecta victoria) olim autem rapta omnia in commune conferebantur, vt posteà diuide-

diuiderentur per proportionem meritorum 1. Reg.30. *aqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter diuident, & factum est hoc ex die illa quasi lex in Israel.* vel communi consensu aut edicto Principis ad insigne opus seruabatur. Semper autem ipsi Duci velut authori victoriæ insigne & peculiare aliquid deberi primòq; decerni nemo ignorabat. Vndè *Dauid* hoc suo vtens iure *tulit coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & preciosissimas gemmas, fecitq; indè sibi diadema*, & Iudic.8. cum Gedeon post occisos Reges Zebee & Salmana dixisset populo: *Date mihi inaures ex præda vestra*, respondit, *libentissimè dabimus; expandentesq; super terram pallium proiecerunt in eo inaures de præda, & fuit pondus postulatarum inaurium mille septingenti auri sicli.* Atque hæc fortè causa est, cur Princeps dictus sit, quòd videlicet primus capiat, vt notat S. Augustinus lib. de Grammatica, seu primus sortiatur in diuisione prædæ. Idem liquet ex historia Clodouei Franciæ Regis, qui partiendo spolia vendicauit sibi authoritate propria sacrũ calicem, quem ex templo quodam Christianorum milites eius adhuc pagani abstulerãt, & militi cuidam qui vendicationi huic repugnare visus fuerat, securi quam tenebat manu caput diffecuit. Et in lib. Iudith. c.15. legi-

1. Par. 20.

Bellef. in Clodouao.

legimus: *Per dies autem 30 vix collecta sunt spolia Aßyriorum à filijs Israel. Porro vniuersa quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt dederunt Iudith in auro, argento, & vestibus, & gemmis, & omni suppellectili, tradita sunt illi omnia à populo.* Et Iosue cap. 6. Spolia omnia Hierichuntina cedere voluit iubente Deo non in lucrum militum, sed in Dei cultum, vndè illos ante monuit: *Cauete ne de his quæ præcepta sunt, quippiam contingatis, & sitis præuaricationis rei. Quicquid autem auri & argenti fuerit, & vasorum aureorum ac ferri Domino consecretur repositum in thesauris eius.*

Quod ad fiscum ditatur ex pœnis & pœnalibus compendijs. Nam vt eas taceam, quæ nonnullis tantum in locis recepta sunt, vbique ni fallor fisco cedunt bona eorum, qui rei aguntur læsæ maiestatis diuinæ & humanæ. Immò generali constitutione Galliæ confiscato vt loquuntur corpore, confiscantur & bona, excepta parte exigua seruanda vxori & liberis. Ad fiscum item pertinent bona, quæ ei lex facit obnoxia, si quis se occidat, si merces conuehens vectigali fucum faciat, si pecuniam ad proprios sumptus non necessariam extra regnum prohibitus deferat, si contra concessum alicui priuilegium excudat libros. Est & negatiuus quidam vt ita dicam, idemque optimus

optimus eundem amplificãdi modus, abstinere à prodigalitate & superfluis sumptibus. *Opes amplæ*, inquiebat Mœcenas Imperatoris Augusti familiaris, *melius colliguntur paucis expendendis, quã multis accipiendis.* Et iuxta Ciceronem: *Magnũ vectigal est parcimonia.* Nimię largitiones liberalitatis ac beneficẽtię fontem exhauriunt, & exhausto fisco citò ad extorsiones fit transitus. Nero certe cum eo dissipato non haberet vndè luxui & impensis inutilibus more suo indulgeret, latrocinijs alijsq; sceleribus animum adiecit. *Cic. lib 4. de Republ.*

Enimuerò quia vix vllus eiusmodi fiscus à nobis descriptus talis tantusque esse consueuit, vt par sit sumptibus omnibus necessarijs, permittit ius ad tributa recurrere, quæ modum non excedant. Vt namq; sint mediocria, per aliquot nihilominus annos collecta, & caute asseruata euadent in aceruum maximum, vixq; belli tempore opus erit insolita quædam & magna subditorũ fortunis imponere. Ex tributarijs contingit nõnunq̃ ditissimos quosdã creari nobiles, atq; ita eximi à lege tributi, sed vnà videndum vt per proportionem minuatur onus tributarium. Clarum est pugnare cum iustitia, si onus eius portent cæteri præsertim pauperiores, cum multum sit si patienter & nõ gementes proprium sustineant. Hunc errorem velut publico bono & rationi valdè repugnantem

sæpè

sæpè iura reprobant l. fi. c. si contra ius. l. 1. c. de precib. Imper. offer. l. iubemus. c. de sacrosf. Eccles. l. actione ff. pro socio. Insuper procul est à iustitia & fide bona, non aptare tributorum onus facultatibus tributariorũ, ita scilicet vt de summa quæ exigitur plus soluant locupletiores. Procul item indicto tributo ad pontis structuram, ad debita iam contracta dissoluenda, vel ad aliud eiusmodi plus exigere quàm sit necessarium, exactionemq; producere iusto longius. Relinquatur Cumanis dolosum & turpe istud artificium, qui prętextu ædificandi ciuitatem suã, exegerunt per annos 200. tributum portus, ea verò ædificata non desierunt exigere, vt scribit Arist. l. 2. de re famil. n. 14. Ad subalternos insuper Quęstores iuuat attendere, quia talium exactionum authores interdũ sunt ignorante Principe, vt Candalus Mausoli Cariæ Regis legatus, de quo narrat idem Philosophus, quod cum Licios animaduerteret capillo impensius gaudere, literas mẽtitus est à Rege venisse quæ iuberent capillos ad capitum ornamenta ex ijs conficienda ad se mitti. Itaque sibi à Mausolo esse imperatum, vt eos tonderet. Se tamen si certam pro singulis capitibus pecuniam velint pendere, aducturum ex Græcia capillum. Illi verò libenter quod petebat tribuerunt, multęq; ex ingẽti turba coactę sunt pecunię.

Quam

Quam fuerit paratus Constantinus magnus in tales ad se delatos animaduertere edicto isto suo satis declarauit: *Si quis est cuiusq; loci, ordinis, dignitatis, qui se in quẽcumq; Iudicum, Comitum, Palatinorum meorum aliquid veraciter & manifestè probare posse confidat, quod non integrè at iustè gessisse videatur, intrepidus & securus accedat, interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam, & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo de eo, qui me hucusq; simulata integritate deceperit: Illum autem qui hoc prodiderit & comprobauerit, dignitatibus & rebus augebo.*

Ad tributa reuocãtur vectigalia, pedagia, & portoria. Vectigalia soluuntur pro rebus quæ exportantur vel importantur in ciuitatem aut prouinciam. Nam potestas quæ datur inferendi aliqua venalia vel efferendi, pretio est æstimabilis, pro qua idcircò non absre pecunia aliqua postulatur; & quidem merito maior ab extraneis quàm indigenis. De mercibus Alexandrinis peregrini decem pro centum, subditi verò quinq; duntaxat Turcæ pendunt. Quo loco notandum, expedire vt potissimum exigantur vectigalia de mercibus communi vitæ non necessarijs, sed curiosis, superfluis, & diuitum propriis, v. g. de pannis, aromatibus, lapidibus pretiosis, &c. hoc modo onus opulentiores sentient, discent tot inanes sumptus contrahere, extra prouinciam non efferetur copiosa

pecunia. Pedagium soluitur à transeuntibus per aliquam viam seu locum, vt indè sustententur, qui eum custodiunt, & tutum reddunt. Portorium est quod soluitur pro trãsmissione mercium per pontes & flumina. Quã exactionem iustificare nõ est difficile, quando de pontibus agitur, & qui transeunt aurigæ sunt, vel equites non priuilegiati, nam tales pedetentim multum pontes destruunt. Difficile contra quando sunt pedites, aut per pontes non transeunt, sed flumina transmittunt aut nauigant, nisi flumina sint artificialia magnis indigẽtia sumptibus vt in alueo suo conseruentur.

De loco ad custodiendum ærarium opportunissimo nihil dicere attinet, cum constet debere esse munitissimum, vt olim apud Romanos erat ædes Saturni de qua Plutarchus in Problemat. 41. *Valerius Publicula exactis Regibus hanc ædem ærarium declarauit loci opportunitate deductus, quem & apertum, & ab insidijs tutum, & inprimis munitum animaduertit.* Censent alij præstare, vt non extet totum simul, sed in diuersis locis, tùm quia non sine magnis sumptibus in vnum & eundem comportari totum potest, si amplissimus sit principatus, tùm quia quando est indiuisum, perit totum simul, per partes verò quando diuisum. Hinc Iacob rediens è Mesopotamia, audiensq; venire sibi in occursum

curſum Eſau fratrem ſuum, à quo ſibi non parum metuebat, diuiſit vxores & filios ſuos ab inuicem dicens: *Si venerit Eſau ad vnam turmam, & percuſſerit eam, alia turma quæ reliqua eſt ſaluabitur.* Rectè, ſi Principatus monarchicus ſit, diſtinctuſque à Turcico; huius namque alia eſt ratio, ſicut & Rerumpublicarũ à Monarchia differentium. Turca nec ciuitatem arcemq; munitam habet, exceptа Conſtantinopoli, & extremis imperij ſui finibus, nec vult habere, ſed eiuſmodi omnes demolitur, ne præſidio ſint rebellibus, obidq; Roma illa ſua indiget, ad theſauri totius ſui cuſtodiam. Reſpublicæ quoq; aliæ vnicam fermè patiuntur inſtructiſſimam, & multis varijſque conſtant capitibus priuatò nulli ita fidentibus, vt ei procul à ſe poſito committere rem velint tanti ponderis, quãti eſt ærarium; circa cuius vſum peccatur dupliciter. Gen. 32. ... 14

§. 4. Primò per exceſſum prodigendò illud temere, in res vaniſſimas, alendo nimios ſeu immenſos inutilium palatinorum greges, vxorum, venatorum, ſaltatorũ, muſicorum, equorum, canum, ſimiarum, accipitrum, &c. vt aluit Salomon, qui præter ſeptingentas concubinas, & trecentas vxores Reginas, id eſt præcipuas, quarum cuilibet regius erat apparatus, numerabat quadraginta millia præſepia equorũ curriliũ,

& duodecim millia equestrium 3. Reg. 4 tametsi ab omni bellorum strepitu liber pace maxima frueretur. Item farciendo pecunijs mimos, histriones, assẽtatores, lenones, tragœdos, Comœdos, Apotelesmaticos, & alias id genus pestes virorum principum dignas planè quæ audiant. *Non est bonum accipere panem filiorum & dare canibus.* Item non conformãdo impensas conditioni status. Sic enim minus cautè ageret Baro, qui Comitis vel Marchionis sumptus vellet facere; ita ni fallor minoris notæ Princeps, si faciendis sumptibus in vestes, munera, legatos, ædificia æquare tentaret aut vincere munificos Reges & imperatores. Populi sanguis est ærarium, incredibili eius labore comparatur, obidq; nunquàm malè, absq; magna iustaq; eius offensione, profunditur. Hinc tot odea in Heliogabalum, quem non pudebat inuitatis ad cœnam fœni loco crocũ sternere, iubere naues preciosis onustas mercibus à se comparatis in pontum mergi, vt recrearentur, aureo vti vase ad excremẽta corporis, in calceamentis quæ nunquam iterabat, gemmas ferre nobilissimas, ludi gratia concidere vestes preciosas, in myrrhinas & onychinas matulas lotium mittere, &c.

Matt. 7.

Secundò, congerendo semper nummos, nec quicquam erogando. Nullorum magis est virtutem colere magnificentiæ, quàm

quàm Principum, & insignium quorumcũque Magistratuum; at profectò nunquam colent sine magnis impendijs. Bonum est in futuros euentus coaceruare pecuniam, sed viciſſim bonum vel etiam melius occasiones præsentes arripere honestorum sumptuum. Aliàs omni culpa vacarent auari similì se clipeo contegentes, *nihil iam expendendum, ne fortè desit quo subueniatur futuris necessitatibus*, ante quas quàm facilè contingere potest, vt pereat pecunia illa vniuersa? quid item si à posteris effundatur in res inanissimas, vt quondam à CaioCaligula, qui dilapidauit intra vertentis anni curriculum sexagies septies millies, quæ ipsi reliquerat antecessor Tyberius? Coaceruauit Dauid & seruauit ingentes thesauros hæredi suo Salomoni, sed ideò quia voluntas Dei nõ fuit, vt ab eo qui multum sanguinis belligerando fuderat, templum ædificaretur, aliàs ædificasset ipse libentissimè, nec tantum religiosissimi animi specimen filio reliquisset; quo excepto specimine quid non fecit sumptu dignum regio? auxit diuinum cultum amplissimis munerib⁹, inopiam subleuauit miserabilium personarum, de Republica benè meritos vt filios Bezzellai Galaaditis præmijs affecit, liberalium artium vt Musicæ magistros fouit & studia, ciuitates, arcem Syon aliasq; patrias communiuit, &c.

Ad Reipublicæ, Magistratusque conseruationem quæ valdè conferant.

CAPVT XI.

§. 1. Superiorum quorundam documentorum recapitulatio conseruationi huic perutilis.

2. Ludouici 11. Franciæ Regis salutaris præceptio relicta filio ad eundem finem.

3. De intestinis seditionibus tempestiuè anteuertendis.

4. De administratione perfecta publici muneris.

5. De præsidijs seu fortalitijs quid authores senserint.

6. De occultandis consilijs proprijs, explorandis alienis.

§. 1. Quasi mare magnum latè patet capitis huius argumentum, ego me nihilominus intra iustas metas continebo. Cum à nullo magis quàm à Deo pendeat tutela omnis conseruatioq; Reipublicæ & Principatus, sicut dicit Psalmus: *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat qui custodit eam.* Nulla autem re magis induci possit ad tantum beneficium erogandum, quàm si pura mente colatur; nulla magis ad negã-

Psal. 126.

dum

dum prouocari, quàm si secus fiat, sequitur ei qui Rempublicam, & magistratum suum saluum velit, nihil esse debere diuino cultu antiquius, nihil commendatius. Huc velut ad causam primariam reuocauit Achior tàm aduersos quàm prosperos successus filiorum Israel, dicens ad Holofernem: *Nunc ergo mi Domine perquire, si est aliqua iniquitas corũ in conspectu Dei, ascendamus ad illos quia tradens tradet illos Deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiæ tuæ. Si verò non est offensio populi huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis, quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuersæ terræ.* Iudith. 5. A quo est res omnis, ab eodem pendet vt conseruetur, vt lumen à sole, genitum ab humido radicali, creatura ab influxu creatoris, vita corporis ab anima; A Deo autem sunt status omnes superiores, per ipsum Reges regnãt, non ergo subsistunt nisi eius nutu, vt testatus est Daniel c. 2. cum diceret; *Ipse mutat tempora & ætates, transfert regna & constituit.* Ideòq; impensè colendus est, vt quod conferre dignatus est constabiliat. Sensit hanc prouidentiam Dauid cultor eius egregius, secus autem Saul impius 2. Reg. 3. *Dauid proficiens, & seipso semper robustior. Domus autem Saul decrescens quotidiè.* Fieri potest fateor, vt qui seriò colit Deum desecratur ab hominibus, & multis odio sit, sed

non derelinquetur à Deo, habitabit in adiutorio altissimi dicentis *ne timeas, Bellabunt aduersus te & non præualebunt, quia ego tecum sum vt liberem te*, emerget tandem, & cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam, vbiq; in eodem gloriabitur his verbis *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.* Vel si quis deseratur ab eo in medijs angustijs conseruandi principatus, verendum est ne muneri erga ipsum suo aliquis in parte defuerit, ne diuisum cor habeat, ideoq; pereat. Vicissim fieri potest, vt rector populi scelerosus, nihil minus satagens quàm Deum colere, ventis feratur secundis; sed tandem iusto Dei iudicio humiliabitur, & euanescet Psal. 36. *Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros libani, & transiui, & ecce non erat.* In primis itaq; curæ sit religio, qua præeunte nihil valdè est metuendum, nō potest deesse munimentum necessarium.

Hier. 1.

Psal. 117.

Hor. lib. 1. Carm. ode. 22.

Integer vitæ scelerisq; purus
Non eget Mauri iaculis nec arcu,
Nec venenatis grauida sagittis
Fusce pharetra.

Præter religionem adsit oportet administrandæ iustitiæ zelus efficax, qua præmijs boni afficiantur, supplicijs mali. Hinc factū, vt Dauid Salomonem filium suū erudiens,

hæc

hæc duo coniunxerit, & post verba illa, 3. Reg. 2. *Obserua custodias Domini Dei tui*, admonuerit vt Berzellai de se optimè meritū honoraret in filijs: Ioab verò (qui Absalonem prohibitus confoderat, & tàm Abner quàm Amasan proditoriè occiderat) nec nō Semei virum nefarium ad iustam pœnam vocauerit; quos sinè dubio puniuisset ipse, nisi reformidasset potentiam Ioab nondum satis in regno confirmatus vndè dicebat: *Ego autem adhuc delicatus & vnctus Rex*, & nisi supplici Semei promisisset, quòd illum non interficeret, supple manu propria, nec dum viueret. Carolus IX. Franciæ Rex sapientissimus pro symbolo habere voluit columnas duas coronam sustinētes inscriptione addita: *Pietate & Iustitia*, vt his maximè virtutibus fulciri regna qui legerent, intelligerent. 2. Reg. 3.

Multum prætereà facit ad stabilimentū Imperij, reprimere insanum eius amplificādi desiderium, quo qui tenentur Deo displicent, cuius iusto iudicio per quę quis peccat, per hæc punitur, inuaditur qui inuadit, diripitur qui diripit, infestatur qui infestat, spoliatur qui spoliat, conuertitur dolor in caput inferentis, & impletur sermo Prophetæ: *Væ qui prædaris, nonne & tu prædaberis?* Isa. 33. Nunquam excidat memoria quid protoplasto contigerit, extendere manum præsumpsit,

 psit,

psit ad interdictam sibi arborem, non contetus tot alijs, quas in sua habebat potestate, & ecce horum quoq; vsu fuit destitutus, eiectusque ignominiosissimè de paradiso voluptatis. Percontantur non pauci, quam maximè ob causam secundum Deum per tot annorum centurias steterit Respublica Veneta? Id factum Respondent Bodinus & Io. Boterus lib. 1. de Polit. c. 6. quòd alienarum ditionũ minimè fuerit auida, sed duntaxat de conseruanda sua curam susceperit, quo pacto exteros in se non prouocauit, plus item otij nacta est ad attendendum sibi. Idem de Abyssinorum, deq; Sinarum regno iudiciũ, quod vt est ab ambitione & immodica cupiditate remotissimum, ita fruitur pace maxima, non fluitat, nec à quibusquã nisi interdum à vicinis Tartaris infestatur. Habet ad occasum finitima quædam regna, quæ omninò negligit seipso contentum, & tamen posset statim sua facere. Certè quisquis iam per se potens iuribus alienis rebusque insidiatur, miram sibi conflat inuidiam, omnium in se odia conuertit, hocq; ab illis impetrat, vt in ipsum velut in communem hostem coniunctis animis copijsq; insurgãt depositis ad tempus si quas prius inter se exercebant simultatibus; qua coniunctione euadunt sæpè potentissimi. Difficilè tàm multis resistitur, ne Hercules quidem con-

tra duos. Canis ille Æsopicus auidè captans & prensans carnis vmbram, quam ore portabat, carnem ipsam amisit, os namq; aperiens quasi vmbram apprehensurus, conseruationi eius non consuluit. Testudo vbi collecta in suum tegmen est, ad omnes ictus tutam se exhibet, vbi exerit partes aliquas, quodcumq; nudauit obnoxium atq; infirmum habet. De bellis non facilè gerendis propter incertissimum illorum exitum sicut & litium forensium, & propter perturbationes grauissimas à quibus sunt inseparabilia dictum est superius. Dentem nullum mihi dabis tàm radicatum, qui si tentet vim afferre alteri, seipsum simul non quatiat, & quãdoq; prior excutiatur. Quos ætas & rerum vsus prudentes fecit, nullum facilè suadebunt. Consilium hoc relinquunt inexpertis, & ijs quibus nec ampla domi res est, nec nummus in arca. Illi se Alcidas Entellosq; fortissimos; hostes verò muscas aut lepores nullo negotio debellandos somniant. Hi piscatorum more libenter tranquillam turbant aquam patriæ, & ab imo exagitant, vt ranam aliquam piscentur vndè viuant, miserabile sanè hominum genus tàm parui æstimantium pacem bonamq; publicum.

§. 2. Sequitur actus alius prudentiæ, quem Ludouicus 11. Galliæ Rex Carolo 8. filio suo commendasse de meliore nota legitur,

gitur, velut conseruando statui præsentissimum. Vixit ille iudicij proprij semper tenacissimus, & vniuersis penè diffidens regni proceribus, ex quo ingenio acerbos sanè collegit fructus, motus inquam & perturbationes penè continuas, & suorum à se alienationes grauissimas, quibus tandem factus cautior, vocauit ad se sub finem filium, & cōmonefecit verbis grauissimis, contrariā vt iniret imperandi rationem, ne si secus faceret, ad eundem lapidem impingeret, vt caueret iudicio vti proprio præceptore pessimo, aut contemnere, & facilè suspectos habere Dynastas, quasi statim erecturos cornua, & inuasuros principatum, si moderatè opibus ac muneribus augeantur. Nō enim decere, nec iustum esse obtentu incerti cuiusdam metus inurbanè agere, aut iure suo quenquā destituere, arte nulla humana occurri posse periculis vniuersis, collocandam in Deo tutelam spemq; præcipuam fauere solito causis bona fide vtentium. Non solos promotos ad dignitates amplissimas excitare posse tempestatem, sed eos etiam qui ab ijsdem dignitatibus & honorum culminibus nullo errore, nulla culpa sua excluduntur.

Bellef. in Ludou. 11.

§. 3. Sicut neminem facilè suspectum habet magnanimus, generosus, syncerus animus; ita vbi ex sufficientibus coniecturis intel-

intelligit plus æquo audere aliquos, insolescere, & periculosa quædam meditari, in more habet exorientem debellare superbiã procellarũ matrem, & maturè insolentiam circumcidere, vt olim apud Athenienses libertus arrogans & ingratus de gradu suo his verbis deijciebatur: *Seruus esto quia liber esse nesciuisti.* Insolentia omnium ferè capitalissima est seditio, per quam vel in caput ipsum insurgitur, vel subditorum pars vna inuadit alteram. Si primum, euidenter se prodit periculum subuersionis publicæ, si rebelles euadant capite illo suo superiores. Si secundum in discrimen nihilominus res adducitur, quia pars victrix potest impulsu leuissimo caput ipsum armis suis impetere, si subodoretur tulisse eum deuictæ suppetias. Prior illa seditionis species vt deterrima est, ita manifestè indiget præsenti remedio, siq; ad effectum processerit crimen vulgo habetur morte dignum tanto acerbiore, quanto dignior est Magistratus in quem insurgitur, vt patet ex insueta horribiliq; pœna inflicta seditiosis Corè, Dathan, & Abyron, Num. 16. Modus vtriq; occurrendi est turbulentiora ingenia præmonere, non esse sapientum honori & famæ suę consulentium idem facere, quod solent qui anguillas piscantur. Nam si stagnum constiterit nihil capiunt, vt itaq; capiant sursum deorsum cœnum vertunt.

tunt. Imitantur autẽ qui vt lucrentur & vincant, perturbant ciuitatem. Et præterea ijs attendere, certaq; omittere negotia in quibus occupentur, vt abstrahi cogantur ab inuicem. Sic Palamedes tabulam inuenit lusoriam ad comprimendas ociosi seditiones exercitus teste M. Varrone apud Seruium; & vt scribit Seneca: *Magni Imperatores cũ malè parere militem vident, aliquo labore cõpescunt, & expeditionibus detinent. Nunquam vacat lasciuire districtis.* Corycæis deniq; vti fidis ac solertibus, & à Concionatoribus impetrare, vt in tantum malum acriter sæpeq; inuehantur.

Sen. lib. 7. epist. 57.

Quod si iam erumpere incipit seditio primi generis, vt statim agi solet cum seditiosis, si coerceri comprehendiq; posse videantur, ac saltem cũ authore illorum præcipuo, quo intercepto vel de medio sublato cadat animus cæteris. Ecce tibi exemplum opportunissimum. Cum deuicto Absalone accepisset Dauid in se rebellasse Sebam ait: *Nunc magis afflicturus nos est Seba filius Bochri, quàm Absalon*, & confestim iubente eo egressi sunt cum Abisai Ioab, Cerethi quoq; & Pheleti, & omnes robusti exierunt de Hierusalem ad illum persequendum: oppugnarunt autem latentem in Abela, nec ante fecerunt oppugnandi finem, quàm eius caput miserunt primores ciuitatis. Tunc finem habuit

2. Reg. 20.

habuit bellum periculosissimum. *Ioab cecinit buccina, & recesserunt ab vrbe vnusquisq; in tabernacula sua: Ioab verò reuersus in Hierusalem ad Regem.* Sin autem præualeant, vsu receptum est, vt vel prodeat in medium vir grauis occultè stans à Principe, qui eorum componat motus, frangat consilia, si non condemnans quã tuentur causam, suadens saltem, rem totam pensiculatiùs vt considerent, & prætentum ius suum via prosequantur moderatiore (quo modo Chusi amicus Dauid dissipauit consilium nefarium, sed præsentissimum quod Absoloni dederat Achitophel 2. Reg. 17.) vel postulentur induciæ ad deliberandum, quibus labentibus remittẽt indubiè de furore suo aliquid, audiētiores fient rationis, & cauere ac prospicere sibi Princeps melius poterit. Interdum etiã auertendi maioris mali gratia votis eorum quamuis iniquis annuitur, sed ita vt nisi pactus sit veniam dare, posteà iure suo vti possit, hoc est in eos à se diuisos animaduertere, quandoquidem ei conuentio illa facultatẽ non tollit faciendi, quod tenetur facere, seu pœnas repetendi à publicis Reipublicæ perturbatoribus. Cum porrò idem Princeps siue Magistratus medicus quidam sit eiusdem Reipublicæ, fit vt quemadmodum periti Medici non attendunt ad præsentes duntaxat infirmitates, sed causis etiam obuiam

Ibid.

eunt

erunt futurarum, prudentē se probat, quoties occurrit seditionis occasionibus, quarū pars magna est ociositas. Vnde Iphicrates vt scribit Polyænus *non per misit milites suos otium agere, sed cum bellum non esset, semper aliquid negotij dedit, & iußit aut cuniculos in terram agere, aut fossas ducere, aut arbores secare, aut castra transferre, aut vasa transmutare; quòd in otio res nouas moliri existimaret.*

Poly. l. 8.

Sin autem ad posteriorem ordinem spectet seditio, citò dissipabitur authoritate superuenientis Magistratus, vt dissipata Ephesina aduersus Paulum est à sapiente illo Proconsule, cuius verba fuere: *Viri Ephesij quis est qui nesciat*, &c. & infra: *Oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere.* Et rursus: *Si Demetrius & qui cum eo sunt artifices habent aduersus aliquē causam conuentus forensis aguntur, & Proconsules sunt, accusent inuicem*, &c. Idem sibi vult illud Virgilij:

Act. 19.

Lib. 1. Æneid.

Ac veluti magno in populo cū sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus
Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat
Tum pietate grauem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant
Ille regit dictis animos, & temperat iras.

Hic fortè volet quis seditiosis patrocinari,

ac contendere non vulgaribus modò dandā veniam exemplo Ioab, qui 2. Reg. 18. *cecinit buccina & retinuit populum ne persequeretur fugientem Israel volens parcere multitudini*, sed ipsis etiam authoribus, qualis in eodem bello contra Dauid erat Absalon, cui nihilominus adeò ignosci Dauid voluit, vt palam edixerit: *Seruate mihi puerum Absalon*. Sed & B. Paulus quē insimulare peccati nemo facilè debet, seditionis cuiusdam origo fuisse videtur. Sciens quia vna pars Sadducæorum, altera esset Pharisæorum, exclamauit: *Viri fratres ego Pharisæus sum, & filius Pharisæorum, de spe & resurrectione mortuorū ego iudicor.* Ad quid in hæc verba erupit, nisi vt alios alienaret ab alijs, atq; ita immunis à Concilio discederet? Collimauit eò sanè, vndè sequitur. *Cum hæc dixisset facta est dissensio inter Pharisæos & Saducæos, & soluta est multitudo.* Respondeo nihil ista continere iustæ excusationis. Nam quod ad primum, Regis esse filium, quamuis rebellem & rebellium caput, circumstantia est personæ meritò excusans paterna viscera, ne tàm seuerè in illum animaduerterent, præsertim cum puniri aliter posset, nec abesset spes omnis eum ad bonam frugem reducendi. Quod ad secundum non est semper malum multitudinis partem à parte separare, sed tunc solùm, quando hæc separatio non fauet

Actor. 23.

sed aduersatur innocentiæ bonoq; publico, vt contingit, quando seminantur inter fratres discordiæ. At plurimum ei fauebat ista, qua dissoluebatur colligationes iniquitatis. Ecquid aliud facere debuit Apostolus? Nullam reperiebat æquitatis iurisque rationem apud seditiosos accusatores suos, Christiani nominis iuratos hostes. Oportunè itaq; ac solerter auertit illos ab inuicem, ne longius procederent in concepta nequitia, ne damnarent causam optimam, ne decreto suo tàm fidei, quàm gloriæ Christi cursum retardarent, ne innocentem occiderent. *Eripiuntur iusti*, ait S. Gregorius, *dum diuiduntur iniusti, & electorum vota ad perfectum perueniunt, dum reproborum agmina per discordiam confunduntur*. Plurimum quoque ad amoliendas eiusmodi seditiones conferet, si lex feratur ne à potentioribus premãtur imbecilliores. Differentem hac de re Philosophum audiamus: *Superbia & auaricia eorum qui gubernant, homines prouocant contra se, & contra statum eius Reipublicæ, quæ ista fieri patitur*. Si rursus non facilè admittantur exteri ad conditionem ciuium, quod dum fit, citò abeunt in ingentem multitudinem, atq; inter se coniurantes quasi iure suo agunt in ciues naturales, admitti petunt ad indigenarũ officia (neq; enim se illis virtute cedere) tumultuantur si nõ impetrant. *Seditio-*

S. Greg. lib. 34. moral. cap. 4.

Arist. lib. 6 Polit. c. 3.

Seditiones quoq; addo quæ sequuntur ibidem: *concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem deuenerint.* Et infra: *Quapropter quicumq; adhuc inquilinos susceperunt vel aduenas, omnes ferè seditionibus iactati sunt, ceu apud Sybarim vna cum Troezenijs incoluerunt Achæi, postea maiorem in modum crescentes Achæi Troezenios pepulerunt.* Pergit & scribit: *Zanclæi verò qui Samnios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui sunt in Ponto incolis receptis seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos, cũ hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & prælium inciderunt, à receptis Chalcidensibus pulsi sunt Amphipolitæ.*

§. 4. Sicut omnibus gratissima solet esse Musica quoad voces omnes temperatissima, ita & populo Rector siue Magistratus, qui vbiq; satisfacit, & fidem suam liberat, pietatem infucatè colit, iustitiam instanter puréque administrat, attentè considerat vt se gerant subordinati officiales, pacis est studiosus, pater pauperum, publicis studet commodis, tributa moderatur, excellit prudentia virtutibusque reliquis. Talium persona venerationi est apud omnes, audet nemo de seditione cogitare; De ore populi nihil auditur crebius quàm *Benedictus Deus, cuius beneficio talis obtigit nobis Princeps, viuat viuat ad annos plurimos, habebit vicissim nos obse-*

quentissimos; dignus est quem diligamus ex animo & reuereamur, cui auscultemus imperanti, pro quo deniq; contra quoscumq; decertemus hostes: Sin contra eueniat, vt aliquã negligat sui partem officij, vel graui alicui vitio viuat obnoxius v.g. si libidine diffluat, si insidietur alienis vxoribus, si ad se non sua rapiat, &c. mirum quàm offendat, & à se auertat eundem populum, quantis se periculis objiciat, adeò bonum est ex integra causa, malum ex quouis defectu. Expertus est quæ dico infœlix Galeacius Sfortia Dux Mediolanensis, cuius historia quia trita est, à me silebitur. Dionysius tyrannus cum inaudiuisset filium, cui relicturus erat principatum, ingenui hominis vxori vim attulisse, statim coniecit fore, vt regnaret infœliciter, eiq; dixit iratus: *An tu in me tale quid deprehendisti?* respondente autem adolescente, *non equidem, sed quid mirum cũ patrem nactus nõ sum genere principem?* subintulit *ne tu quidem filium es habiturus, nisi ab ista perpetratione abstiteris.*

§. 5. Tametsi autores non defuerint, qui tutius esse iudicarunt, non cingere muris ciuitates; ferè tamen iam ridentur ab omnibus cum suis coniecturis, & raciocinationibus. Nam vt taceam diuinas literas, ex quibus constat plerosque Reges spiritu Dei actos suas inclusisse mœnibus fortissimis,

mis, vt Asam Regem Iuda 2. Paral. 14. qui quo tempore vir bonus erat dixit ad suos: *Ædificemus ciuitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris.* Vrbes item muro destitutas fuisse stulto comparatas, ita enim loquuntur: *Sicut vrbs patens & absque murorum ambitu; ita vir qui nō potest in loquendo cohibere spiritum suum.* Aristoteles in rebus eiusmodi politicis iudicij longè acerrimi in eo totus est, vt murorum vsum persuadeat. *Moenia verò,* inquit, *qui dicunt non debere adesse ciuitatibus illis, quæ virtutē poßideant, nimium priscè loquuntur, & hoc vident per experimentum reprobatum in ijs ciuitatibus, quæ sibi id ad gloriam iactabant. Est enim ad pares, ac non multo excedentes multitudine non satis decorum per moenia seruari velle. Sed cum aliquando contingat, & fieri poßit, vt multo maior hominum multitudo, & maiori virtute superueniat, si saluos esse oportet, neq; perire, neq; contumelijs affici, firmißimam munitionem murorum putandum est opportunißimam esse in bello, præsertim hoc tempore, in quo tormenta & machinæ ad obsidiones vrbium cum omni subtilitate sunt inuentæ.* Quid ætate hac nostra diceret, cuius bombardas æneas adumbrant quidem prisca illa instrumēta, tantùm abest vt sint efficacitate paria? Audiamus porrò quod sequitur: *Simile enim est ciuitatem non*

Prou. 25.

Arist. l. 7. Polit. c. 11.

circumdatam moenibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & deijcere montosa loca, & priuatis domibus non circumdare parietes, quasi viles futuri sint habitatores. Ne id quidem latere oportet quod qui moenibus circumdantur, eis licet in vtramq; partem vti vrbibus, & tanquam muros habentibus, & tanquam non habentibus; sed eis qui moenia non habent, non licet. Si ergo per hunc modum se res habet, non solum moenia circumdanda sunt vrbi, verumetiam curandum vt adornatum ciuitatis se habeant decenter, & ad bellicas opportunitates tum aliàs tum illas quæ nuper repertæ sunt. Ex hac doctrina sequitur rectè in patriæ finibus incursioni ex positis fortissima construi præsidia, & manipulos collocari strenuissimorum militum, vbi perpetuo excubent, & eidem patriæ vice moeniorum sint ac turrium insultibus primis obsistentium, quousque è penitioribus partibus summittantur commeatus necessarij, & ampliores copiæ conflaturæ si opus sit, iustum exercitum, quo inimica vis non retundatur solùm, sed debelletur. Hoc inquam ex doctrina illa sequitur, quia patria ciuitas quædam est vastissima.

§. 6. Perutile esse ne dicam necessarium silentio premi consilia Magistratus, ex sententia illa sacra licet intelligere. *Sacramētum Regis abscondere bonum est.* Addit Aul. Gell. l. 10. c. 25, *Taciturnitas consiliorum, thesaurus.*

Nimi-

Nimirum arcano detecto eludit hostis vel anteuertit, quæ iure cuduntur in ipsum, cognoscit penitiùs Reipublicæ statum, quam oppugnat, eaq; scientia vtitur in magnam eius perniciem. Hinc tanta perturbatio Regis Syriæ ob detectas insidias. *Conturbatum est cor Regis Syriæ pro hac re, & conuocatis seruis suis ait. Quare nõ indicatis mihi, quis proditor mei sit apud regem Israel?* Contra sicut cuniculi sub munitionibus acti, & multum capientes pulueris tormentarij, ni hostibus prodantur magnum habent effectũ ad munitiones illas subruendas; ita Reipublicæ tecta consilia mira operantur. At non æquè vtile est non expiscari sententias, consilia, molimina subditorum vel hostium, imò sæpè perniciosum. Equidem non debet eius gubernator suorum vestigare arcana, quæ ipsum nullo modo respiciunt; secus autem alia, inter quæ primum quasi locum tenet opinio siue iudicium, quod de eo ciues, deq; administrandi ratione concipiunt. Id scire si studeat per fidos emissarios, eo animo vt emendet in se quod mendosum videbitur, à prudentia laudabitur. Vix meliore via seipsum cognoscet statumq; Reipublicæ. Effundit liberè vulgus sui sensa animi, vbi se non credit obseruari, in lucem profert veritatem sine ambagibus. Ridet, notat, confert inter se vitia præsidentium, eorumdem

4. Reg. 6.

administros perstringit censuris liberrimis. Vtebantur hac solerti arcanaque indagine Pompeius magnus, Franciscus I. Franciæ Rex, Philibertus Sabaudiæ Dux, & discebant plurima quibus erubescebant, adeò multa nonnunquã audent ministri Dominis inscijs. Ne à Christo quidem mos iste abfuit, discipulos interrogabat: *Quē dicunt homines esse filium hominis?* In die autem resurrectionis suæ iunxit se duobus sub peregrino habitu, multaq; cum eis verba ignotus miscuit, & quid occultarent in scrinio pectoris, esto iam satis nosset, ex ipsorum ore voluit intelligere. Sed hîc cauendum, ne exploratores qui mittuntur fucum faciant, seu falsa pro veris, & à se conficta potiùs, quã audita renuncient, vt suo munere accuratè solerterq; fungi videantur, cũ sæpenumerò mentiantur eorum ob id fratres:

Matth. 16.

Qui omnia se simulant scire, & nihil sciunt
Quod quisquã in animo habet, aut habituri sunt
Sciunt. Id quod in aurē Rex Reginæ dixerit
Sciunt. Quod Iuno fabulata sit cũ Ioue, quæ
Neq; futura, neq; facta sunt, tamē illi sciunt.

Plaut. in Trin.

ac preterea teneantur ad restitutionē damni, si quod illis falsò delatis inferre contingat principem. Qui error multò adhuc magis cauendus est in Corycæis destinandis ad exteras prouincias, circa quos duo queruntur.

Alterum

Alterum vtrum tuta conſcientia mitti poſſint & deſtinari, & videtur quod non, cum damnari ſoleant calculo omnium qui aliena rimantur arcana. *Hos habet mores populus hos imperitiſſimus quiſq; in ſecreta irrumpere cupit.* *Sen. lib. 9 epiſt. 69.* Alterum vtrum inducere liceat pecunijs aut precibus alieni Magiſtratus Conſiliarios ad prodendum, quæ in eius conſiſtorio fuerint conſtituta. Poteſt ad vtramq; quæſtionem reſponſio vna ſufficere. Aliorum arcana quæ ſciri nolunt, & nullo modo ad nos pertinent, neq; per nos inueſtigare debemus neq; per alios; quia indagando rationis metas tranſilimus, fraternam lædimus charitatem, facimus alijs, quod fieri nobis non ſuſtineremus, ad peierandum inducimus, quos de ſecretis illis percontamur, ſi ea ſe tacituros iureiurando promiſerunt: Sin autē pertinent licet, propter ius quod quiſq; habet ad ea quæ interſunt ſua. Inquirunt, odoranturq; parentes cū Iacob Patriarcha, Heri quoq; & Ludi magiſtri, quid dicant faciantque filij, ſerui, diſcipuli. Nemo id vitio vertit, quia illorum intereſt noſſe quænam moliantur, quibus ſint moribus, quo ingenio vt benè dirigantur. Eſt Sempronio iuratus hoſtis, non prohibetur palam vel occultè ſciſcitari quid mente agitet, vt quæ ſibi parari deprehenderit mala opportuno eludat, & anteuertat obiecto remedio. Nec

peccat eius Consiliarius ea prodendo, sed tenetur ex charitate si opus sit, prodere, quando facere id potest sine graui suo dispendio, nec ad eadem nunquã patefacienda potuit se sacramento obligare. Id si fecit, iniustum fuit iuramentum minimeq; obligatorium. De hoste loquor, cuius erga Sempronium certa & manifesta est iniquitas. Nam si sit dubia, seruare tenetur arcanum sibi creditum peieraturus si violauerit, & Sempronius vna peccaturus si ad violandum instigauerit. Habet idem Sempronius rector populi vicinum rectorẽ alium virum bonũ, sua contentũ sorte, pacis amantissimum vt censent omnes & probauit vsus. Vix culpã effugiet Sempronius perscrutans eius consilia, cum tunc absit tentandi causa rationabilis, & absq; detrimenti vllius periculo ignorari ac negligi posse iudicentur: Sin autẽ valdè sit inquietus, ambitiosus, versipellis, iuuenis, nouarum rerum auidus, obscuræ indolis vel fidei, aut Consiliarijs vtatur parum probis, ad prudentiã spectabit Sempronij molimina eius explorare in omnem euentũ, quo securius principatui suo prospiciat, non secus ac de vicini ægri statu, morboq; occulto sit ne contagiosus, vt si sit aduersus illum se suosq; communiat. Dixi obscuræ indolis, quia sicut quietiores aquæ profundiores sunt & periculosiores; ita obscuri, tetrici, cogitabundi cauendi præ minacibus & verbosis.

De

De communi deq; speciali Prudẽtia reliquorum Præpositorum in præstando quæ subditis suis debent.

CAPVT XII.

§. 1. Communia præcepta aliorum Præpositorum erga subditos.
2. Peculiaria parentum erga liberos.
3. Peculiaria maritorum erga vxores.
4. Peculiaria Dominorum erga Vasallos & seruos domesticos.
5. Peculiaria Præceptorum erga discipulos.

§. 1. Quemadmodum ad populorum præsides, ita ad quoscumq; alios qui aliquã in hac rerum vniuersitate gerunt præfecturam, pertinet diu secum meditari à Deo esse quam habent potestatem Rom. 13. se in suo genere eiusdẽ vices agere, cui oporteat sub vitæ exitum reddere totius villicationis rationem exactissimam, atq; ita nihil esse, vndè supercilium attollere debeant, multum vndè sibi metuere. *Rectorem te posuerunt*, ait diuinus codex, *noli extolli, sed esto quasi vnus ex illis*, non vtiq; quoad exteriorem conuersationem, in qua necesse est moderatam colere grauitatem, atq; ad personam propriam attendere, ne contemptui sit apud inferiores, Eccles. 32.

feriores; sed quoad interiorem de te sententiam, cuius erit suggerere, imperare te multis melioribus, indignum esse tali eminentia, agendas Deo gratias immortales, cuius prouidentia dictum est tibi: *Ascende superius*; cauendum etiam atq; etiam ne aberrans ab officio malè in te repræsentes, & contra te exstimules summum illum mundi rectorem, in promptu habentem vlcisci abusum etiam minimum acceptæ potestatis, cauendum deniq; ne sublimitas illa siue dignitas occasio tibi sit præcipitij, ne sublatus in altum hoc ipso ruas lapsu grauiore.

Luc. 14.

Obedientiæ iugo subditos sensim assuefacito per imperia varia primo faciliora, deinde difficiliora, non secus atq; equos assuefacimus frænis, & pueros promiscuis verborum pronunciationibus, iubendo vt initio expedita proferant, posterius autē confragosa iuxta præceptum Quintiliani lib. 1. Inst. cap. 1. Cumq; arduum satis videbitur quod fuerit imperatum, emolliatur verbis suauibus, vel addendo animum.

Lucretius lib. 1.

Sic cauti pueris absynthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circū
Aspirant mellis dulci flauoq; colore.

Iisdem nihil vnquam præceperis diuinæ legi rationiq; repugnans, ita siquidem transilires tuæ fines potestatis, imperando reus fieres, nullo negotio confunderēris ab ijs in faciem

faciem resistentibus, citòq; dicturis parendum Deo magis quàm hominibus, nullum præposito ius esse pręcipiendi, nisi quatenus stat Dei loco; iubendo autē quod malum, quod iuri est rationique contrárium, non subire Dei locum seu vicem, sed Satanæ. Quare sicut eos tibi expetis minimè refractarios, vt non gemens, sed cum gaudio facias quod facis; ita humanum te illis præbe nō valdè imperiosum ingenuis saltem & facilibus, & da operam in te præsertim graui, vt intelligāt ratione conuicti ita esse faciendum. Ægrè paret, qui se suspicatur non ex ratione agere. Non omnes facti sunt ad proprij abnegationem iudicij. Quamuis de numero sis Laicorum, caue curam neglexeris salutis spiritualis commissæ tibi multitudinis conditioni tuæ accommodatam, non modo quia *vnicuiq; mandauit Deus de proximo*, sed spectato spirituali fine tui muneris, ad quem sine dubio inflectes illos tanto facilius, quanto religiosiores erunt & probiores. *cum pietas ad omnia vtilis sit.* Adde quòd, pios facere ideò pietatis argumentum est in Rectoribus, quia innatum cuiq; est producere sibi simile, idq; te docebunt verba illa Danielis: *Parentes enim illius cum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi.*

Eccles. 17.

1. Tim. 4.

Dan. 13.

Non sermone tantum seu præceptis ostendes tuis optima, sed vita & operibus, duabus

duabus ſiquidem opus eſt rebus ad hominē regendum ſapientia & exemplo, ſapientia vt rectum eſſe credatur quod iubetur, exemplo vt poſſe fieri, reipſa itaq; præſtandum quod verbo edixeris, niſi cum tua id conditione non cohæreat. *Vita non modo pluximum perſuadet*, ait Fabius, *verum etiam cogit.* In bello ipſo ad militum animos concitandos cohortatione iſta nulla eſt potentior. *Facite milites, quod me videritis facientem*, qua vſos legimus Gedeonem Iudic. 7. & Abimelechū Iudic. 9. Eadem continuò totum peruadit exercitum, vt nemo ſit adeò ignauus, qui non etiam parui æſtimet vitam, quam videt Imperatori ſuo tàm vilem eſſe. Hinc eſt quod Chriſtus & Apoſtoli facilè mundum in ſuam pertraxerunt ſententiam, nempè quia vt loquebantur ita viuebant. Sicut pi- [illegible] ctores cum nobile exemplar frequenter aſpiciunt, facilè ad eius lineamenta & colores imaginem exprimunt: ita planè ſubditi vix à præfectorum ſuorum diſcedentes late- [illegible] re obſeruatas in ijs virtutes facilè imitantur. Perſuaſum hoc habuit qui ſcripſit:

Claud. 7, Panegyr.

In commune iubes ſi quid, cenſeſq́; tenendum
Primus iuſſa ſubi, tunc obſeruantior æqui
Fit populus, nec ferre negat cū viderit ipſum
Authorem parere ſibi.

Secus euenit cum notant in ijs vitia contraria, etiam ſaluberrima rident præcepta dicuntq;

euntq;. Quid sibi volunt isti? ad quid viam nobis proponunt quam non ingrediuntur? Iubent quod nō faciunt, interdicunt quod agunt. Si illud bonum est, cur non amplectuntur? Si istud malum, cur prosequuntur? Quo iure habere nos volunt se meliores? An nesciunt prolis proprium esse parentum sequi vestigia, & existimare quod exemplo fit maiorum iure semper fieri? His consentiunt verba M. Tullij ad Plancum postquam hortatus est, vt exemplo præluceat. *Hæc si ages & senties, tum eris non modo Consul & consularis, sed magnus Consul & consularis: sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum, non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas.* Cicero l. 10. epist. fam.

Cum similes subditi sint impolitis lapidibus, ad quos leuigandos ingenti patientia instructum oportet esse lapicidam, ad magnam se comparare debet quicumq; præest alijs, principio nunquam optimis, multum si non valdè malis; sub finem parum gratis, multum si non ingratissimis & retribuentibus mala pro bonis. Omni fera efferatior est homo non sequens rationem ducem, sed affectuum propriorum impetum. Si itaq; negotio non caret, cui cicuranda fera vna committitur, quāto magis qui tot alijs præficitur frænum sæpè nullum admittentibus? Animo nihilominus non cadat qui tales regit,

git, quia ſicut nemo bonus de repente fit peſſimus, ita nec contra. Et ſicut complexionem vicioſam corrigere, atque in aliam mutare poteſt victus ratio, exercitatio, aër, conſuetudo, ſic indolem prauam cultura conſtans & aſſidua. Teipſum non potes ſtatim qualem vis facere, & mirabere ſi hoc nequeas ab alijs impetrare? Non teneris Deo repræſentare bonos, modeſtos, peritos, &c. ſed duntaxat vt tales euadant, fortiter incũbere. Equi quo ferociores, eo pluris fiunt cicurati, plus quoq; laudis ac præmij habet cicurator. Nihil ſtatim natura ad perfectũ deducit, ſed neq; gratia, quia perfecta cum difficilia ſint & pulchra, longum tempus deſiderant. Et tu ipſe priuſquam è pueritia emergeres, non ſtatim depoſuiſti omnem vitioſitatem, imò rectoribus tuis diu multumq; cum ea luctandum fuit. Exere tantum vires, fac quod in te eſt, & omnibus ſatisfeceris. Quandiu per te non ſtabit, quo minus progreſſus in virtute aut literis faciāt ampliores, triſtitiam deponito ſi non omnē (Angelorum propria eſt tanta animi tranquillitas dicentium ſine vllo doloris ſenſu; *Curauimus Babylonem & non eſt ſanata*) ſaltem nimiam. Tabeſcere te quandoq; faciet zelus tuus, & cum B. Paulo ſic ingemiſcere; *Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror?* Pones inter mœſtis

Hier. 51.

mœſtitiæ tuæ modum eo nomine recreatus, ꝙ minus malos rudeſq; poſt te ſis relicturus, quàm ſine te futuri fuiſſe viderentur, nec paſſus ſis induſtriam tuam in ijs probè excolendis deſiderari. Quocirca facito quod monet Eccleſiaſticus: *Curam illorum habe, & ſic conſide, & omni cura tua explicita recumbe, vt læteris propter illos.* Eccleſ. 32. vnum ſupereſt quod adijciam. Magis timeant qui præſunt, ne quid mali moliantur ſubditi, quàm ne quid mali patiantur, nec tàm ſibi quàm illis metuant. Non aliter ac canes nocturnam ac laborioſam agentes ouium in ſeptis cuſtodiam, ſimul atq; trucem audierint feram, non ſibi timent, ſed gregi quem cuſtodiunt.

§. 2. Parentum propria ſunt quæ ſequuntur. Si commodè poteſt mater nec repugnet conſuetudo aut conditio, alat proprio lacte liberos, quos in lucem edidit. Cui non videatur repugnare naturæ, aluiſſe in vtero ſuo imperfectum quod non vidit, non alere autẽ ſed tradere nutricibus, quod iam videt viuere, iam hominem materna officia implorantem? Eſt quoq; intercidere, atq; diluere vinculum illud animorum, coagulumq; amoris quo parentes inter ſe, & cum filijs præſentibus, coramq; verſantibus eadem natura conſociat. Vnum de placitis Platonis fuiſſe ſcio l. 5. de Repub. vt filij adhuc paruuli à parentibus abſtraherẽtur, quo eos

minimè agnoſcerent. Sed hæc doctrina pugnat cum inclinatione naturali quæ facit vt etiam oues balando ſuos ſollicitè quęrant filios, & contra, &c. Nouerit maritus ſe poſt primũ triennium prolis, teneri ad eam alendam, nec parum erubeſcat officij huius præſtandi loco bona dilapidare & miſeræ vxori onus iſtud relinquere. Alat itaq; ſuos niſi vxore & liberis indignus videri velit, etiam illegitimos & ſpurios, quicquid in oppoſitum præſcribere videatur ius ciuile Authent. ex complexu c. de inceſt. nupt.

Inſtituantur maturè ad virtutis normam quia ſicut enſis curuari ægrè poteſt, eo quod initio dum in igne molleſceret, ſortitus eſt rectitudinem; Arcus chalibęus contra frãgitur potius, quàm dirigatur, eo quòd ſimili tempore accepit inflexionem: Sic prima educatio ſeu bona ſeu mala perſeuerare ad extremum vſque ſolet. Nemo dicat, bonæ ſunt indolis, cultura non indigent. Poteſt quippè quantumuis bonos prauorum conſuetudo vbiq; peruia in tranſuerſum agere, & de Angelis ſi ita loqui licet, Diabolos ſuſcitare, ſi eos inueniat debita inſtitutione vacuos, qua ſola eis reſiſtitur. Egregiè itaq; excolantur etiam qui videntur boni. *Optima quæq;*, ait Plato l. 6. de Rep. *ſiue naturæ fortunæ munera, ſi negligenter culta fuerint, in peßima tandem euadunt.* Non fidatur naturę bonita-

bonitati, quia nec fiditur tranquillo mari cum instat solutio, sed quæruntur remi, anchoræ, clauus, & alia ad salutem necessaria, futuraq; præsidio aduersum tempestates nõ ita multo post exorituras. Tardè nimis equo frænum inijcit, qui expectat quousque incipiat in præcipitia currere. Et quia parentum exempla vt iam insinuauimus, in vtrãque partem valent plurimum, sint ipsimet virtuti dediti, & procul ab ijs de quib' Quintilianus: *Vtinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim delicijs soluimus. Mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus vires omnes mentis & corporis frangit.* Et infra: *Nostras amicas, nostros cõcubinos vident, omne conuiuium obscenis canticis strepit, pudenda dictu spectantur, fit ex his consuetudo, deinde natura. Discunt hoc miseri antequam sciant vitia esse.* *Quintil. lib. 1. cap. 2.*

Adhæc sicut docendis equis periti agitatores quæruntur, & ager vt benè colatur, vt fructum ferat copiosum, optimo duntaxat colono traditur; ita pueritiæ & adolescentiæ deligantur optimi præceptores, nec honesto ac liberali parcatur stipendio, quo tales inueniantur, maximè si paruulos suos sentiant factos ad nequitiam, quia tales nisi maturè emendentur, euadunt tandem nequissimi. Quæ causa fuit, cur puerum damnauerint Areopagitæ accusatum, quòd co- *Idem lib. 5. cap. 9.*

Ii 2 turnicum

turnicũ oculos crudeliter confixisset. Inter optimos præceptores meritò numerantur quicumq; gratis docent, tum quia diligentissimos in suo genere facit charitas, qua sola mouentur ad tot tantosq; labores iuuentutis gratia suscipiendos, & dubitandum non est, quin Dominus Deus ob eandem virtutem, singularem benedictionem impertiat pijs eorum conatibus; tùm quia præter humanam artem quæ quæritur, docent præcipuè adolescentes Dei timorem, pietatem, humilitatem, modestiam, patientiam, &c. Et cum temporale non curent, nec quærant lucrum, perindè seduli sunt siue plures adsint auditores siue pauciores, cum à nullo expectent mercedem. Quanquam nõ sufficit bonos filijs præceptores reperisse, magistrali prætereà authoritati consulendum spretis natorum expostulationibus, agendumq; vt seuerè potius quàm indulgenter à Magistris instituantur. Nam *qui parcit virgæ odit filium.* Vix decretum hoc paternum auribus filij vsurpabunt, cum statim salubriter metuent, & adigentur vtili necessitate ad præstandum quod sui est muneris, scientes se secus indubiè vapulaturos, nec vllum sibi superesse apud patrem matremue refugium. Sat quoq; diu alligandi sunt eiusmodi præceptoribus, nec ferendum, vt discedant ab eis, priusquam maturuerint. Lana vt penitus

Prou. 13.

tus colorem imbibat, non debet à baphia statim abstrahi, nec sufficit nauiganti peritos initio sortiri nautas, sed indiget ijs postea multo magis nauigatione procedente. Quid autem aliud est decursus vitæ, quàm in periculosissimo mari instituta nauigatio? Quid aliud pueritiæ succedens adolescentia, quàm vitæ pars plena periculis, in qua ob crebras tempestates & scopulos citò fit naufragium? Quod si filios suos experiantur à studijs abhorrentes, libidine diffluentes, & planè immorigeros, *connubio subiugentur*, inquit Plutarchus (vbi primum per ætatem commodè licebit) *hoc siquidem tutissimum iuuentutis est vinculum*. *Plut. lib. de Educat.*

Ament proles suas, sed amore sancto, non fatuo quo necessarias vtilesq; censuras prætermittant, ad pernitiosa eorum desideria conniueant, & duci se sinant à puerilibus studijs, eo modo quo senes & cæci à catulis funiculo alligatis, quorum ductu sæpè aberrant, impingunt in lapides, in fossas ruunt. Laborauit hac vecordia cum vxore sua Temistocles dicere solitus ad confusionẽ propriam filium suum qui plus æquo abutebatur matris licentia, & per illam sua, quemuis alium Græcum authoritate vincere. Cæteris enim imperare Athenienses, se Atheniẽsibus, sibi illius matrem, matri illum. Ad castigationem veniendum est fateor quasi ad *Plutar. in Themistoc.*

Prou. 23. vrendum & secandũ, veniendum tamẽ. *Noli subtrahere à puero disciplinam*, ait Salomon. *Si enim percusseris eum virga non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis.* Amat prolem simia, sed imprudenter cum illam perimat complexu nimio. Ita planè quicumq; parens nimis indulget filijs & filiabus, qui obseruare non studet innumeras quas in tenera etiam ætate committunt nequitias, luxuriæ maximè, vel q deterius est, dissimulat obseruatas, quas sub grauissima oportebat interminatione vetare, & seueritate nihilo minori detectas vindicare. Optas proli fœlicitatem, at profecto fœlix non erit si peccet impunè. *Nihil est infœlicius fœlicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur.* S. August. epist. 5.

Hîc tamen tria iuuerit annotasse. Primum, si vt cumq; ingenui sint filij, inducantur ad sui rationem officij, non tam metu, clamoribus, minis aut verberibus; quàm paternis blandisque monitis ac munusculis. Scite proinde Apostolus Col. 3. *Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiant.* Sed neq; defuit è profanis qui diceret: *Pudore & liberalitate contineri liberos satius est quàm metu.* Addit Papinianus, *meritis prouocandi liberi sunt ad paterna obsequia.* Et Plut. in lib. de Educat. *Aliena sunt*

Terent. in Andr. Papin. in l. si quãdo c. de inoffficio testam.

sunt verbera ab honestorum ingenuorumq; filiorum educatione. *Exprobratione potius & laudibus excitari ad optima quaq; debent.* Alterum, nõ facilè exhibeant vni parentes longè maiora amoris argumenta quàm reliquis. Obfuit hoc non parum Ioseph de quo Gen. 37. *Videntes autem fratres eius quod à patrè plus cunctis filijs amaretur, oderant eum, nec poterant ei quicquam pacificè loqui.* Tertium si ad corporis castigationẽ necesse sit descendere, seruetur in ea modus. Neq; enim parenti licet authoritate priuata afficere filium quacumque pœna, non mutilare, non occidere, atq; vt verbo dicam, non atrociter castigare, esto fortè delictum eius tanta esset animaduersione dignum. Tanta seueritate in peccantem vti solus Iudex potest, vt habetur l. vnica §. vlt. c. de emend. propinq. Iniquissimè proindè egit Lacæna illa quæ suum peremit è bello redeuntem antè partam victoriam, quasi & se indignũ & patria.

Hunc timidum mater Dæmatrion ipsa peremit *Plut. in Apoph. lacon.*

Nec dignum matre, nec Lacedæmonium.

Supersedendum similiter deuotionibus omnibus seu maledictionibus, quibus prætorquam quod filij nihilo euadunt meliores, maximam indè perniciem hauriunt, adeo vt deuotionis eiusmodi fulmen ad extremũ pertinere malum olim crederetur, eo quod

patris ius in filium proximè ad diuinũ accedit, vt notat Plato lib 13. de legibus. Quid? an horribilius ijs contingere aliquid potest, quàm si excludatur in æternum à regno cœlorum? & irredimibilia fiant mancipia tartarei carnificis? hoc autem in maledictione quandoq; contineri, non obscure declarant verba illa Matth. 25. *ite maledicti in ignem æternum*, & quamuis illud non sibi semper maledicendo præstituant, aliquando tamen ab illis intendi coniectare licet quod aliàs verbis vtantur æquipollentibus vt *Diabolus te rapiat*, vtique in infernum. Et quamuis quoad hunc effectum efficax esse non possit hæc imprecatio, est tamen sæpè quoad damna minora seu temporalia, sicut etiã pauperum oppressorum diris deuouentium oppressores, iustas querelas suas apud Deum summum vindicem deponentium, & ius postulantium. Quamuis rursus nõ peccent imprecando mala quædam minora bono fine, vt videlicet per illa sapiant, peccant tamẽ si malo & ex odio id faciant, vt tradit S. Th. 2.2. q.76. a.3. & 4. Prostat exemplum terribile apud Ioan. Archipresbyterum in vita S. Zenobij. Enormiter percussa mater quædam à filijs, cœpit genibus procumbere, & terram pulsare manibus, simulq; pestes omnes tartareas in natorum corpora inuocare, qui statim correpti à Dæmonibus in se inuicem

uicem rabidorum instar canum irruerunt. Concurrunt famuli fit clamor ingens, alij cathenas expediunt, ligantur iuuenes, nec quicquam tamen de rabie remittunt. Huc pertinet quod recitat S. August. ex libello vnius de decem fratribus ab imprecante matre diris traditis, cui nomen Paulus, quiq; ad reliquias S. Stephani ab artuum omniū horrenda conuulsione est liberatus. *Cum adhuc in patria nostra Cæsarea Cappadociæ moraremur, frater noster natu maior grauibus atq; intolerandis communem matrem affecit iniurijs, in tantum vt etiam ei manus non dubitauerit inferre. Quod nos omnes filij pariter congregati patienter tulimus, vt ne verbū quidem fratri nostro pro matre nostra cur hoc faceret dixerimus. Illa autem fœminei doloris stimulis incitata iniuriosum filium maledicendo punire constituit, cumq; ad sacri baptismatis fontem memorato filio suo iram Dei imprecatura properaret, tum ei nescio quis in patrui nostri similitudine vt intelligitur Dæmon occurrit, & ab ea prior quo pergeret requisiuit. Cui illa ad maledicendum filio suo ob intolerabilem contumeliam se ire respondit. Tunc ille inimicus quoniam in mulieris insanientis corde locum facilè inuenire potuit, vt omnibus malediceret persuasit. Illa autem vipereis inflammata consilijs sacrum fontem prouoluta corripuit, & sparsis crinibus, nudatisq; vberibus*

S. Aug. l. 22 Ciu. c. 8.

hoc à Deo potißimum postulauit, vt extorres patria, & circumeuntes alienas terras omne hominum genus nostro terreremus exemplo. Mox maternas preces efficax vindicta prosequitur, eundemq; continuo fratrem nostrum ætate & culpa maiorem tremor membrorum tantus inuasit, quantum in me ante hoc triduum vestra sanctitas vidit. Seruato autem ordine quo nati eramus, ante vnum annum eadem nos pœna omnes corripuit. Videns autẽ mater maledictiones suas ad tantã efficaciam peruenisse, impietatis suæ conscientiã & opprobrium hominum diutius ferre non potuit, sed laqueo guttur adstringens luctuosam vitam termino funestiore conclusit. Egreßi ergo nos omnes opprobrium nostrum non ferentes, & communem patriam relinquentes paßim sumus per diuersa dispersi. Respondere solent parentes, obiurgati propter morem hunc imprecandi natis, obrepsisse sibi iram cæcam ac repentinam. Sed non omninò purgat illos ista responsio, quia sæpè vsq; eo repentina non est, vt non viderint, aut videre potuerint, facere se quod non licet, irasci more ferarum, non præmeditata loqui, laxare habenas iræ. Nam neq; excusantur apud Iudicem, qui se dicunt iræ impetu aut linguæ fecisse calumniã. Sed & blasphemiæ rei sunt, qui irati in blasphema prorũpunt verba, esto, non intendant expresse per illa Deo maledicere & conuiciari.

Quar-

Quarta parentum præſcriptio ſit, abſtinere ab indulgentia & familiaritate nimia erga liberos, ac præſertim filias, de quibus Eccleſ.7. *Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum, & ne oſtendas hilarem faciem ad illas.* Detrahantur illis lautitiæ, dapes copioſæ, veſtes delicatæ ac fulgidæ, armillæ, cathenæ, annuli quibus quaſi captiuæ Diaboli mundique teneantur. Contra imponantur eis curæ domeſticæ, penſa, acus, colus, & alia quæ ſuaues indurent molleſque manus. Remoueantur à ſpectaculis, à choreis publicis, à concurſu populi, in primis vero iuuenum. Siq; muſſitent & cauſentur minus ſibi conſuli, quàm aliarum familiarum puellis ab omni fermè labore exemptis, liberè excurrentibus, longè cultioribus, Reſponſum accipiant, abundent vt volent in ſenſu ſuo parentes cæteri, ego quid mei ſit muneris, quid tibi expediat, quid conditioni debeatur tuæ, apprimè ſcio. In hac cauſa nec illorum iudicio ſtare me conuenit nec tuo, ſed te meo. Veniet tempus quãdo meum laudabis arbitrium. Quęrere me oportet primum adoleſcentiæ tuæ ornamenta præcipua, hoc eſt animi, quæ te dignam ornamẽtis corporis efficiant, quibus ſi te à principio aſſuefacerem, cum ætate creſceret illorum appetitus, omnemq; tandem modum excederet. Mediocritas tibi ſemper placeat, exceſſus nunquam. Ornata ſatis

satis & diues prudentibus procis apparebis, si sis pudica, impigra, & alijs exculta virtutibus. Dixit quidam: *Dummodo morata rectè veniat, dotata est satis.* De laboribus quos turpis otij loco à te exigo vtiliores tibi sunt quā arbitraris. Vires augent corporis, conducunt ad valetudinem, quin etiam ad roseum vegetumq; colorem, qui non modica pars est pulchritudinis. Easdem nolentes cœlibem vitam viuere, non cogant parētes, sed nuptui tradant, & iuxta Eccles. cap. 7. grande opus fecerint. Cum primum impuberes esse desinunt (idem de maribus iudicium) sui iuris esse incipiunt in grauissimis quibusq; rebus, cum nullo modo expediat, vt inuitæ portent eas, ne afflictionem duplicem sustineant, alteram ob pondus ipsum, alteram ob repugnantiam. Huius generis sunt status regularis, & status coniugalis, vterq; ex se immutabilis, vterq; arduus. Ille quidem propter abdicationem rerum omnium temporalium, & voluptatum, & propriæ voluntatis: hic vero propter molestias quamplurimas de quibus 1. Cor. 7. *Tribulationem carnis habebunt*, & quas solus nō credit inexpertus. Ob id priorem illum nemini proposuit Deus nisi sub conditione si vellet, his verbis: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes.* Et: *Si quis vult venire post me abneget semetipsum.* Sed & libertati prouidit

Plaut. in Aulull.

Matth. 19. & 16.

uidit posterioris, satagens vt Rebeccæ tradendæ in matrimonium voluntas ante quæreretur Gen. 24. Crudeles proindè sunt, qui filios & filias suas gemētes & flentes cogunt huic vel illi Ordini regulari nomen dare; nimisq; insinceri, qui diuini cultus amplificandi specie id tantum spectant, vt numero non grauentur liberorum, aut deformitate. Nimis deniq; imperiti, qui in animum inducant placere Deo inuita obsequia, aut parum cedere in tantæ contumeliam maiestatis, cum quis seruans sibi meliora, obtrudit deteriora. Seligebantur ab ipsis etiam Ethnicis meliores victimæ ac pinguiores, & ad aras ducebantur, non trahebantur. Si quæ vehementiùs repugnabat, ab illis remouebatur, vel mali ominis erat argumentum. Cesset itaque vis omnis, non impediantur nec prohibeantur nubere, quantumuis fortè per parentis votū sint ad regularem ordinem aliquem destinatæ. Tanta sanè quandoque est parentum auaritia, vt ne fortè indigeant, aut cogantur sumptus contrahere solitos numerata dote filiarum, obstent modis omnibus ne nubant. Quod quàm crudele sit ac turpe quis non videt? Haud dubiè non tenentur in eiusmodi casu filiæ, illorum expectare consensum, quia frustrà expectarent, & inani spe lactarentur. Non etiam vi adigantur ad sponsos quos non diligunt

gunt admittendos. Viciſſim nec pater interdicat illis vitam amplecti cœlibem nec mater, in qua ſeruire Deo poſſunt tutiùs, tranquilliùs, liberiùs, ac perfectiùs. Non extinguatur in eis ſanctum deſiderium, ſinantur venire ad vocantem ſe maieſtatem, quæ domina eſt vniuerſorum, vt animæ patris, ita filiæ. Sinantur inquam vbi ſatis conſtiterit vocationem eſſe à Deo, quod euenire ſolet, quando id conſtanter in votis habuerunt per plures annos, & proferre optimas norunt propoſiti ſui rationes, v. g. adſpirare ſe ad vitam religioſam, vt procul viuant ab illecebris mundi & periculis, vt commodiùs & ſine obice Deo præſtent obſequium, vt peccent leuius ac rarius, vt ampliora ſibi merita congregent in vitam æternam. Tàm benè affectas vi retinere in ſeculo, quanta eſt audacia? quanta ingratitudo? Si vocaret illos vel illas Rex aut Regina mortalis, nemo repugnaret, ſed exemplo Iſai cuius filium Dauid ſecum habere volebat Rex Saul, mitteret voluntate promptiſſima, pluſque ſibi promitteret emolumenti ab vtraq; maieſtate dimiſſis illis, quàm domi hærentibus. Deus autem Rex eſt Regum, & Dominus Dominantium. Quomodo in procinctu poſſunt eſſe cũ Abraham ad vnigenitos ſuos eidem iubẽti immolandos, qui vt viuos cõmodent, ne perſuaderi quidem ſe ſinunt?

Et quandoquidem in matrimonij mentionem incidimus, non quærantur illis coniuges iusto tardius (ne respuantur tandem ab omnibus quasi vetulæ, aut exstimulentur victæ concupiscentia facere quod non licet) nec vicissim ante ætatem congruam, nec valdè impares annorum numero, conditione, viribus, aut non orthodoxi. Ex immaturis coniugibus emanant damna nec pauca nec modica, vt propria ipsorũ tabes & marcor, dilapidatio bonorum ob imperitiam regendæ familiæ, amores congressusq; adulterini, eo quod iuuenis quisq; cito ijs satiatur, quæ iam habet,

Sublimis, cupidus, & amata relinquere pernix. *Horat. in Arte.*

ac deniq; continua penè prolis infirmitas. Neq; enim fortes creantur nisi fortibus. In corpore porrò marcido vix potest esse animus vegetus & operationes habere pfectas, cum à dispositione bona pendeant exteriorum interiorumq; sensuum. Taceo quod sicut parentes facilè reuerentur filij cum eos vident mole & ætate longè superiores, ita contra dum eos considerant sibi penè coætaneos citò contemnunt & insolescũt. Coniuges dicuntur per metaphoram ductam à coniugio boum arantium, ex quibus si alter altero sit longè inferior vel imbecillior cum neutro agetur benè, quia plus æquo laborabit.

borabit. Quam etiã ob causam ait lex quædam: *Non arabis in boue & asino.* Infideli coniuge maximéq; hæretico pestem mihi nullam dabis capitaliorem. Si sit fœmina, seducit tandem virum blanditijs quasi fascinis & præstigijs, vt Adamum Eua, & in errorem suum pertrahit etiam prius sapientissimum vt profanæ mulieres Salomonem & Izabel Achab Regem. Sin autem vir coget fœminam in suum consentire. Tandem coniux longè ditior minima exorta lite exprobrat alteri paupertatem, & premit illum tyrannide, vt docet muris & Leonis apologus. Abroso leonis laqueo rogauit mus eius vt filiam in vxorem acciperet. Annuit Leo, sed noua nupta ad virum veniens cum eum non obseruaret obuiam procedentem, casu pressit pede & contriuit. Eleganter Plutarchus: *Qui seipsis longè ampliores capiunt vxores, non earum maritos, verum dotis mancipia fecisse se nesciunt.* Elegantius adhuc Martialis:

Deut. 22.

Plut. lib. de Educat.

Mart. lib. 8 Epigr. 12.

Vxorem quare locupletem ducere nolim
Quæritis? vxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona suo sit Prisce marito
Non aliter fuerint fœmina virq; pares.

Nimirum paria dicuntur, quæ aptè inter se cohærent, quia ergo nõ cohæret viro vxor, sed furias agit, & intolerabilem se præbet, si conditione par sit aut superior, paulo inferiorem oportet esse. Concludit Ouidius:

Si

Si qua voles aptè nubere, nube pari. *Ouid. in Deianira.*

Pergamus porrò. Munera nulla publica quærantur filijs, quæ obire pro dignitate nequeunt. Nam quæ illorum industriam virtutemq; superant, similia sunt prælongis vestibus quæ inficiuntur & trahuntur per lutũ potius quam portantur, gestantesq; exponunt risui, incedentes impediunt, & sæpenumerò cur cadant in causa sunt. Ne præterea artibus addicantur vel studijs à quibus vehementer abhorrent. Quid enim iuuat naturæ repugnare, & cum ea luctari quasi consertis manibus?

Tu nihil inuita facies dicesue Minerua. *Horat. in Arte.*

Sed neq; est cur multo se labore conficiant, vt hæreditatem eis relinquãt amplam & copiosam, quia talem parare ac relinquere nihil vulgò videtur aliud, quàm tricis plurimis illorum intricare conscientias, fatigare curis capita, sarcinis grauare humeros, occasiones item multiplicare luxus, vanitatis & ignauię. Solent siquidem locupletũ filij esse tumidi, fastuosi, arrogantes. Opibus suis velut alis aureis supra omnes sese attollunt, multo altius se stare arbitrantur, è sublimi derident minus locupletes, luxu diffluunt, nihil non licere sibi credunt, aggrediuntur temerè & audent plurima, inuidiosè se iactant & venditant, opes suas ad omnia putant sufficere. Ita fit vt virtutes, vt artes, vt studia literarum

colere negligant, & dum negligunt, euadant plerumq; ignauissimi, & mera pecora Melibæi. Secus fieret, si transmissam ad se tenuem hæreditatem cogerentur marte proprio amplificare. Esset illis tùm gratior, tùm etiam honorificentior, fructus industriæ propriæ non alienæ diceretur, tantoque æstimaretur pluris, quanto filijs adoptiuis anteferre homines solent, quos genuerunt. Magnam partem thesauri maximi sibi à Dauid patre suo relicti in quid impendit Salomon, nisi in luxum, cantores, cantatrices, & suburbana ædificia? Quid itaq; facto opus? Opes eis veras ac solidas quærant impigrè genitores, optimam dico à puero conuersationem, fidem, religionem nulla profana nouitate adulteratam, Dei timorem, pietatem, castitatem, modestiam, artes & scientias; quibus fieri non potest quin satis sint opulenti, quantumuis desint cæteræ, ad quas etiã sternunt

Matth. 6. sicut scriptum est: *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & cætera adijcientur vobis.* His autẽ reliquis solis abundare nego esse diuitem, vtpotè caducis, extra nos positis, à Christo contemptis, corpori duntaxat vtilibus, & ærugini furtoq; obnoxijs, vt deniq; prolium suarum concordiæ satis cõsulant, maturè & solerter sua condant testamenta, ne mors ex improuiso intestatos abripiens, intestinis odijs ac dissidijs domum repleat.

repleat. Hic me scio multis surdis canere; multos enim video adeò à morte abhorrere, vt cum stultè præsumant accelerari eam, si aut conscientiæ suæ consulant, aut de bonis suis disponant, neutrum omninò præstant summo suo dedecore; aut tunc primum faciunt cum non abs re ambigitur, sintne sibi præsentes, quo casu quæ vis pœnitentiæ ac testamento inesse possit Deus scit. Oppugnari sanè in foro ciuili tanquā nullum consueuit, & ridetur author velut imprudentissimus.

§. 5. Quemadmodum prudentes Agricolæ delectum magnum habent agrorum, quos colere instituunt, vt expetitos ex ijs fructus percipiant; ita maritum oportet eiusmodi vxorem sibi quærere, quę ad parendum, quæ ad domesticam pacem & negotia, quæ ad susceptam prolem probè educādam sit idonea. Equum vitiosum, inutilem, intractabilem abijcere qui vult potest, aut vēdere, aut cum alio commutare; non ita vxorem propter decretum illud ratum. *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Videndum proindè etiam atq; etiam, cuiusnam virum te facias, recurrendum ad Deum, consilia vt tua dirigat, optimamque tibi assignare velit consortem, qualem occurere pro Isaac filio Domini sui Abrahę flagitabat Eliezer Gene. 24. Maritorum pars maxima in alijs fortè *Matth. 19.*

negotijs non incauta, in isto vno capite humanorum omnium præcipuo, solet esse insipientissima. Currit cæco impetu ad nuptias, vix vllum adhibet mentis iudicium, quod si in omni nostra actione non antecedit, in magna incidimus incommoda. De seruorum qualitatibus ad tempus duntaxat retinendorum non oscitanter interrogant; de vxorum autem moribus, quæ assumuntur in indiuiduam vitæ consuetudinem, vix quicquam sciscitantur. Præposterè amant, nempè antequam iudicent, qui error dici non potest quàm multa in vitam nostra inuehat mala, vt nihil mirum videri debeat, si tot coniuges diuortium faciunt ab inuicem, quippè quos intempestiuus affectus imprudensq; copulauit. Quæ præcipitatio si vitanda est in amicitijs communibus deligendis, multò certè magis in connubialibus. Non ergo statim putemus idoneam quæ cōcipere, edere, nutrire potest filios, quæ formosa est, diues, fortis, aut nobilis; sed quæ bonæ indolis, casta, humilis, modesta, solers, morigera seu parendi perita. Et quoniam hæ dotes facilè finguntur cum desunt, obtestandus vt dixi est Deus, ne errorem sinat obrepere, seu duci vxorem, de qua vel cogitasse breui pœniteat, & quacum viuere te oporteat damnati vitam, vt potè cupientem nec tamen valentem ab ea discedere.

Sicut

Sicut enim cœlitum vita est versari quibuscum libeat, & quos ames; ita damnatorum ea est calamitas, quod omnes oderũt se mutuo & execrantur. Hîc nolo vnũ de multis non attingere. Inuenustam vxorem sed probam quære tibi potiùs, quàm formosam sed improbam. Formosissimam si duxeris (nisi fortè simul pia valdè sit & timens Deum) vix vnquam cariturus es solicitudine molestissima. Insidiabuntur ei plurimi, & difficile est, vt quod expetitur à multis & oppugnatur, atq; ex se debile est, non tandem expugnetur. Et quoniam vxor dignitatis nomẽ est nõ voluptatis, non secus ac maritus coniunctionis, propinquitatis, vnionis est appellatio, nequaquam hic illa vtetur quomodo libet si sapit, sed honestè, parcè, verecundè, congruenter ad generationẽ, nihil circa eam seu repugnantis seu etiã consentientis contra naturæ legem seu ordinem tentabit operari, honorabile conseruabit connubium suum, & thorum immaculatum. Non erit velut equus & mulus, quibus non est intellectus. Possidebit iuxta præscriptum Apostoli vas suũ *in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum.* 1. Thess. 4. Ad memoriam passim reuocabit sententiam auream Xisti Pythagorici: *Adulter est in suam vxorem omnis impudicus amator ardentior,* quia nimirum in ea solam

quærit voluptatem, ſicut adulter in adultera. Sed neq; immemor erit pronuntiati Ariſtotelici; *Appropinquandum vxori cum magna temperantia atq; modeſtia, ſit pudor in verbis; in operibus verò fas atq; honeſtum.* Et infra: *Manifeſtè præcipit Poeta virum & vxorem in his quæ improba & impudica ſunt, ſibi inuicem conſentire nequaquam debere.* Non alieno duntaxat vino inebriari quis poteſt, ſed etiam ſuo. O quam multi olim polygami tẽperatiores fuere multis ætatis huius monogamis? Nam præterquam quod nunquam vtebantur illis voluptatis gratia, verùm generationis, nunquam eas iam prægnantes inibant ante partum, ſed ab illis prorſus abſtinebant obſeruantes quod ſcriptum reliquit Athenagoras: *Nobis concupiſcentiæ modus liberorum procreatione definitur.* Rectè ſanè, quia nec ſapiens agri cultor ſecundo ſemen iacit in terram germinantẽ, ſed meſſem ex primo patienter expectat.

Ariſt. lib. 1. Oecon. c. 2.

Idem c. 4.

Ad hæc qua lege caſtam, pudicam, fidelem vis experiri, eandem viciſſim ſerua vxori fidem coniugalem, quia quoad hoc par eſt vtriuſq; obligatio. Scribit Apoſtolus: *Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir.* Viciſſim autem non prætermiſit dicere: *Vir ſui corporis poteſtatem non habet ſed mulier.* Quibus diuinis verbis affinia ſunt illa Ariſtotelis: *Grauiter vnuſquiſq; fert honore ſuo priuari,*

...ra. c. 2.

nec

nec si aliena quis permulta tribuat, contentus erit si sua sibi auferantur. Nihil verò magis suum est uxori, nec magis illi à viro præstandum, quàm sancta & intemerata societas. Quapropter non decet hominem sanæ mentis vbicumq; contigerit semen exponere, ne de vilibus & iniquis similes liberis legitimis procreentur, ex quo & uxor honore suo priuatur, & filijs iniuria fit, ac sibi pro his omnibus dedecus incumbit. Noluerit illa reddere debitum cum teneretur, quodq; grauius est, polluerit se adulterio, non idcirco adulterare viro conceditur, quia sic à malo vinceretur, malignantem æmularetur, zelaret facientem iniquitatem, castigaret peccato subditam, malo malum medicaretur, violaret diuinũ sine exceptione præceptum. *Non adulterabis, non mæchaberis.* Reliquorum contractuum alia est ratio, de quibus nihil statuit Deus, sed quos reliquit mutuò hominum arbitrio. Dirimi possunt vtriusque consensu partis, habetque in ijs locum quod dici solet, Exod. 20.

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Ne autem existimet se tunc solum adulterij crimen incurrere, quando non suam reipsa init vel inire appetit, sed etiam quando volens propria fingit sibi animo peregrinam, ac si cum ea concumberet. Tunc coram Domino appendente corda hominum adulter efficitur, imò sacrilegus si aliena illa se Deo

dedicauit, ftuprator fi fit virgo, inceftuofus fi de numero confanguinearum vel affiniũ intra quartum gradum. Sed neq; blandiatur fibi & credat quia vxoratus eft, licitum extra vfum coniugij libidinosè tangere & prouitare carnem fuam ad excretionem feminis. Nam certo certius excretio hæc fpontanea peccatum lethale eft in quolibet etiam coniuge, vtpote contraria fini coniugij, dum fruftra & fponte genitura profunditur, quæ ad illum ordinatur. Propter quod fubita morte in ipfo flagranti fcelere Onas à Deo percuffus interijt, dictufq; eft operatus fuiffe rem deftabilem. *Molles* inquit Apoftolus
Gen. 38. 1. Cor. 6. *regnum Dei non poßidebunt.*

His non contentus fufpendat quandoque eundem vfum in feftis præfertim folennioribus eorumq; vigilijs, vt purius orationi vacet iuxta confilium eiufdem Apoftoli 1. Cor. 7. & probet hac continentia mancipium fe non effe propriæ concupifcentiæ, fed habere eam in fua poteftate. Idem iudicium fi menftrua patiatur vxor aut vicina fit partui. Tunc inquam abftinere à copula expedit, ne in lepram incurrat proles, fi menftrui tempore concipiatur, aut ne exponatur abortus periculo. *Tempus amplexandi, tempus longè fieri ab amplexibus.* Ecclef. 3.

Caueat viuente adhuc vxore cum alia cõtrahere. Etfi namq; id licere doceat carnalis

lis Nouatorum fides magistra licentiæ, negat catholica subnixa verbis illis ineluctabilibus. *Omnis qui dimittit vxorem suam, & aliam ducit mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.* Et: *Mulier viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.* Ne quidem excludat eam à thoro aut domo sua, nisi ex causa grauissima, cuiusmodi esset lues, vel adulterium seu fornicatio coniugalis, de qua Matth. 5. *Omnis qui dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa,* &c. Quod quidem præcipuè locum habet, quando iuuencula est, tunc exponitur manifesto lapsui ætàs fragilis: sin autem prouectæ ætatis, impius nimis maritus esse conuincitur senectutem illius destituens, cui iuueni ademit virginitatem, & proles quam ex ea suscepit, obliuisci discit genitricem suam, vel etiam abominari velut extraneam, cum apud illam nō educetur. Obseruant hoc præscriptū ægrè, qui contrahendo præcipuè habuerunt formæ rationem, qua abeunte leui momento de diuortio cogitant.

Matth. 13.

Rom. 7.

Si verum excutias, facies non vxor amatur Iuuen. Saty. 6.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes oculiq; minores:
Collige sarcinulas dicet libertus, & exi
Iam grauis es nobis.

Eiusdem vxoris suæ pudori consulat, & scandalo occurrat domesticorum, ne cum ea

lasciuiat talibus arbitris. Nam si cum ea verecundari de mutua debet salacitate, (cui verecundiæ vt aliquod esset remedium, noctem Deus instituit, in qua alter ab altero nō cerneretur) quanto magis coram eiusmodi testibus etiam paruulis? Nam etiam tales plus obseruant quæ domi fiunt quàm quis putet. Burdegalæ certè anno 1528. ex his duo sexennis & septennis interrogati à Magistratu quomodo eorū mater inputeum cecidisset, responderunt, cum iuisset haustum aquam veniens à tergo pater sublcuauit eam & præcipitauit. hæc causa mortis. fuit hoc satis, vt torturæ subijceretur ex decreto Senatus, & quamuis mortem euaserit, quia torturam sustinuit, expertus tamen est damno suo quā obseruent pueri omnia & apprehendant. Eleganter proinde idem Poëta:

Iuuen. Sat. 14. *Maxima debetur puero reuerentia, si quid*
Turpe paras nec tu pueri contēpseris annos.

Ne sit zelotypus nisi velit amariorem felle vitam viuere, ne facilè suspicetur impudicā, aliàs non cessabit discruciari tàm ipse hoc metuens, quàm illa de qua iste erit metus. Vxoris est fateor attendere etiam atq; etiam, ne quid dicat aut faciat, quo in suspicionem venire possit perfidiæ, præsertim si vir natura sit suspicax; sed viciſsim ad huius spectat prudentiam vmbris non commoueri, nec quidlibet dictū factumue paulo incōsultius inter-

interpretari mox in partem deterrimam. Quam credis pœnam luit iusto Dei iudicio Ludouicus Crassus Galliæ Rex, quod de Richarda vxore sua castissima sentiret malè, imò vocasset adulteram, nec tamen posset crimen euincere? Derelictus est ab omnibus, etiam domesticis, tantaq; pressus inopia, vt vel tenuem victum emendicare coactus fuerit ab Arnaldo Bauariæ Ducis filio, & non ita multo post mœrore confectus ex hac vita discesserit anno 887. Viciſſim sit maritus hac ipsa in parte circũspectiſſimus, vitet primus quod vxori cupit interdictum, ei suspectum se non faciat, non præbeat se ancillis familiarem, maturè sub noctem in domum se recipiat, &c. Magno eam amore prosequatur vt Christus Ecclesiam suam, & quasi sui dimidium, cum qua sit vna caro, habetq; communes liberos quos dictat ratio vincula fortiſſima esse debere mutuæ neceſſitudinis. Et quoniam amor verus & sanctus patiens est, & benignus est, & non irritatur, &c. non cædat illã nisi in hanc impulsus neceſſitatem à peruicacia vel culpa eius grauiſſima. Ne in contumelias quidem facilè prorumpat, aut verba minacia, sed intra amica aut seria monita vulgò se contineat. Misereatur sexus fragilis, onera eius portet qui sua vult tolerari, non quia defectibus reciprocis sit ei similis, quo argumento

Belleff. in Crasso.

1. Cor. 13.

mento vtens quidam dicebat improbis coniugibus

Mart. l. 8. Epig. 35.

Cum sitis similes paresq; vitæ
Vxor pessima, pessimus maritus
Miror non benè conuenire vobis.

sed quia ius postulat, vt quod nobis fieri volumus alijs faciamus. Rationibus potius agat, quàm clamore aut verbere. Inter lucra reponat, quod nactus non sit deteriorem. Errata minora dissimulet, ne aliàs summum ius summa sit iniuria, & emungendo eliciat sanguinem. Verborum ineptias surda aure prætereat contentus dicere *tanquam vna de stultis mulieribus locuta es.* (Iob. 2. Affine est apophtegma Alphonsi Hispaniarum Regis apud Panormitanum dicere soliti *vnicum remedium ad pacem coniugalem esse, si maritus sit surdus, vxor cæca.*) Ne iurgijs domesticis auspicetur tartarea, nec fabula fiat vicinorum de eiusmodi rixis dicentium.

Iuuenalis.

Tot pariter pelues, tot tintinnabula credas
Pulsari aut exemplo malo suis sit, aut gratificetur Diabolo subsilienti ad rixas mutuas quasi ad Pyrrychium. Ne excomposito ei contradicat, vt Dyndimo se contradicere testatus est qui scripsit:

Martialis l. 5. Epig. 80.

Insequeris fugio, fugis insequor, hæc mihi mens est
Velle tuum nolo Dyndime, nolle volo.

Seipsam indè consoletur etiam lacessitus, quod

quòd non solus cogatur indigna quandoq; ab vxore audire & pati. Socrates cum Xantippem diu rixantem tulisset in ædibus, ac tandem fessus consedisset ante fores, illa magis irritata quiete viri, de fenestra perfudit eum lotio, qui tamen non ideò erupit in furorem, sed ridentibus qui prætеribant, arrisit & ipse dicens: *Facilè diuinabam post tantum tonitru pluuiam sequuturam.* Plutarchus in Catone.

M. Cato Censorinus senex iam, diues, clarus, in Republica princeps, in vxorem duxit Salonij cuiusdam clientis sui filiam adolescentulam, obscuram, vilem, inopem; sed nihilominus procaciorem in dies minusq; obsequentem. Itaq; vir ille oraculi loco habitus, tantæ vrbis sapientissimus, cui nec domi nec foris parem ætas illa habebat, domi authoritate carebat apud puellam ineptulam, honoratam tamen eius causa, & matronarum ferè principem. Et quia iurgiorum multorum fomes est, negare vxori cultū vestium, quem iure suo conditio eius flagitat, non ei vir neget, quas adiudicabit recta ratio, sed honestas suppeditet: neget autem superfluas, molles, & supra statum preciosas, non obstantibus verbis Christi: *Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.* vt quæ mandatum non continent, sed abusum indicant mundiq; vanitatem, quam remoturus à discipulis suis dicebat *vos de mundo non estis.* Matth. 11. Ioan. 15.

Qui-

colere negligant,& dum negligunt,euadant plerumq; ignauissimi, & mera pecora Melibæi. Secus fieret,si transmissam ad se tenuem hæreditatem cogerentur marte proprio amplificare. Esset illis tùm gratior, tùm etiam honorificentior, fructus industriæ propriæ non alienæ diceretur, tantoque æstimaretur pluris, quanto filijs adoptiuis anteferre homines solent, quos genuerunt. Magnam partem thesauri maximi sibi à Dauid patre suo relicti in quid impendit Salomon, nisi in luxum, cantores, cantatrices, & suburbana ædificia? Quid itaq; facto opus? Opes eis veras ac solidas quærant impigrè genitores,optimam dico à puero conuersationem, fidem, religionem nulla profana nouitate adulteratam, Dei timorem, pietatem, castitatem, modestiam, artes & scientias; quibus fieri non potest quin satis sint opulenti,quātumuis desint cæteræ, ad quas etiā sternunt

Matth.6. sicut scriptum est: *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & cætera adijcientur vobis.* His autē reliquis solis abundare nego esse diuitem, vt potè caducis, extra nos positis, à Christo contemptis, corpori duntaxat vtilibus, & ærugini furtoq; obnoxijs, vt deniq; prolium suarum concordiæ satis cōsulant, maturè & solerter sua condant testamenta, ne mors ex improuiso intestatos abripiens, intestinis odijs ac dissidijs domum

repleat.

repleat. Hîc me scio multis surdis canere; multos enim video adeò à morte abhorrere, vt cum stultè præsumant accelerari eam, si aut conscientiæ suæ consulant, aut de bonis suis disponant, neutrum omninò præstant summo suo dedecore; aut tunc primum faciunt cum non abs re ambigitur, sintne sibi præsentes, quo casu quæ vis pœnitentiæ ac testamento inesse possit Deus scit. Oppugnari sanè in foro ciuili tanquã nullum consueuit, & ridetur author velut imprudentissimus.

§. 3. Quemadmodum prudentes Agricolæ delectum magnum habent agrorum, quos colere instituunt, vt expetitos ex ijs fructus percipiant; ita maritum oportet eiusmodi vxorem sibi quærere, quę ad parendum, quæ ad domesticam pacem & negotia, quæ ad susceptam prolem probè educãdam sit idonea. Equum vitiosum, inutilem, intractabilem abijcere qui vult potest, aut vẽdere, aut cum alio commutare; non ita vxorem propter decretum illud ratum. *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Videndum proindè etiam atq; etiam, cuiusnam virum te facias, recurrendum ad Deum, consilia vt tua dirigat, optimamque tibi assignare velit consortem, qualem occurere pro Isaac filio Domini sui Abrahę flagitabat Eliezer Gene. 24. Maritorum pars maxima in alijs fortè *Matth. 23.*

Kk 2 negotijs

negotijs non incauta, in isto vno capite humanorum omnium præcipuo, solet esse insipientissima. Currit cæco impetu ad nuptias, vix vllum adhibet mentis iudicium, quod si in omni nostra actione non antecedit, in magna incidimus incommoda. De seruorum qualitatibus ad tempus duntaxat retinendorum non oscitanter interrogant; de vxorum autem moribus, quæ assumuntur in indiuiduam vitæ consuetudinem, vix quicquam sciscitantur. Præposterè amant, nempè antequam iudicent, qui error dici non potest quàm multa in vitam nostra inuehat mala, vt nihil mirum videri debeat, si tot coniuges diuortium faciunt ab inuicem, quippè quos intempestiuus affectus imprudensq; copulauit. Quæ præcipitatio si vitanda est in amicitijs communibus deligendis, multò certè magis in connubialibus. Non ergo statim putemus idoneam quæ cōcipere, edere, nutrire potest filios, quæ formosa est, diues, fortis, aut nobilis; sed quæ bonæ indolis, casta, humilis, modesta, solers, morigera seu parendi perita. Et quoniam hæ dotes facilè finguntur cum desunt, obtestandus vt dixi est Deus, ne errorem sinat obrepere, seu duci vxorem, de qua vel cogitasse breui pœniteat, & quacum viuere te oporteat damnati vitam, vt potè cupientem nec tamen valentem ab ea discedere.

Sicut

Sicut enim cœlitum vita est versari quibuscum libeat, & quos ames; ita damnatorum ea est calamitas, quod omnes oderũt se mutuo & execrantur. Hîc nolo vnũ de multis non attingere. Inuenustam vxorem sed probam quære tibi potiùs, quàm formosam sed improbam. Formosissimam si duxeris (nisi fortè simul pia valdè sit & timens Deum) vix vnquam cariturus es solicitudine molestissima. Insidiabuntur ei plurimi, & difficile est, vt quod expetitur à multis & oppugnatur, atq; ex se debile est, non tandem expugnetur. Et quoniam vxor dignitatis nomẽ est nõ voluptatis, non secus ac maritus coniunctionis, propinquitatis, vnionis est appellatio, nequaquam hic illa vtetur quomodo libet si sapit, sed honestè, parcè, verecundè, congruenter ad generationẽ, nihil circa eam seu repugnantis seu etiã consentientis contra naturæ legem seu ordinem tentabit operari, honorabile conseruabit connubium suum, & thorum immaculatum. Non erit velut equus & mulus, quibus non est intellectus. Possidebit iuxta præscriptum Apostoli vas suũ *in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum.* *1. Thess. 4.* Ad memoriam passim reuocabit sententiam auream Xisti Pythagorici: ***Adulter est in suam vxorem omnis impudicus amator ardentior,*** quia nimirum in ea solam

 quærit

quærit voluptatem, sicut adulter in adultera. Sed neq; immemor erit pronuntiati Aristotelici; *Appropinquandum vxori cum magna temperantia atq; modestia, sit pudor in verbis; in operibus verò fas atq; honestum.* Et infra: *Manifestè præcipit Poeta virum & vxorem in his quæ improba & impudica sunt, sibi inuicem consentire nequaquam debere.* Non alieno duntaxat vino inebriari quis potest, sed etiam suo. O quam multi olim polygami tēperatiores fuere multis ætatis huius monogamis? Nam præterquam quod nunquam vtebantur illis voluptatis gratia, verùm generationis, nunquam eas iam prægnantes inibant ante partum, sed ab illis prorsus abstinebant obseruantes quod scriptum reliquit Athenagoras: *Nobis concupiscentiæ modus liberorum procreatione definitur.* Rectè sanè, quia nec sapiens agri cultor secundo semen iacit in terram germinantē, sed messem ex primo patienter expectat.

Arist. lib. 1. Oecon. c. 2.

Idem c. 4.

Ad hæc qua lege castam, pudicam, fidelem vis experiri, eandem vicissim serua vxori fidem coniugalem, quia quoad hoc par est vtriusq; obligatio. Scribit Apostolus: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir.* Vicissim autem non prætermisit dicere: *Vir sui corporis potestatem non habet sed mulier.* Quibus diuinis verbis affinia sunt illa Aristotelis: *Grauiter vnusquisq; fert bonore suo priuari,*

1. Cor. 7.

Arist. supra. c. 2.

nec si aliena quis permulta tribuat, contentus erit si sua sibi auferantur. Nihil verò magis suum est vxori, nec magis illi à viro præstandum, quàm sancta & intemerata societas. Quapropter non decet hominem sanæ mentis vbicumq; contigerit semen exponere, ne de vilibus & iniquis similes liberis legitimis procreentur, ex quo & vxor honore suo priuatur, & filijs iniuria fit, ac sibi pro his omnibus dedecus incumbit. Noluerit illa reddere debitum cum teneretur, quodq; grauius est, polluerit se adulterio, non idcirco adulterare viro conceditur, quia sic à malo vinceretur, malignantem æmularetur, zelaret facientem iniquitatem, castigaret peccato subditam, malo malum medicaretur, violaret diuinũ sine exceptione præceptum. *Non adulterabis, non mœchaberis.* Reliquorum contractuum alia est ratio, de quibus nihil statuit Deus, sed quos reliquit mutuò hominum arbitrio. Dirimi possunt vtriusque consensu partis, habetque in ijs locum quod dici solet, *Exod. 20.*

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Ne autem existimet se tunc solum adulterij crimen incurrere, quando non suam reipsa init vel inire appetit, sed etiam quando vtens propria fingit sibi animo peregrinam, ac si cum ea concumberet. Tunc coram Domino appendente corda hominum adulter efficitur, imò sacrilegus si aliena illa se Deo

dedicauit, ftuprator fi fit virgo, inceftuofus fi de numero confanguinearum vel affiniū intra quartum gradum. Sed neq; blandiatur fibi & credat quia vxoratus eft, licitum extra vfum coniugij libidinosè tangere & proritare carnem fuam ad excretionem feminis. Nam certo certius excretio hæc fpontanea peccatum lethale eft in quolibet etiam coniuge, vtpote contraria fini coniugij, dum fruftra & fponte genitura profunditur, quæ ad illum ordinatur. Propter quod fubita morte in ipfo flagranti fcelere Onas à Deo percuffus interijt, dictufq; eft operatus fuiffe rem deftabilem. *Molles* inquit Apoftolus 1. Cor. 6. *regnum Dei non poßidebunt.* Gen. 38.

His non contentus fufpendat quandoque eundem vfum in feftis præfertim folennioribus eorumq; vigilijs, vt purius orationi vacet iuxta confilium eiufdem Apoftoli 1. Cor. 7. & probet hac continentia mancipium fe non effe propriæ concupifcentiæ, fed habere eam in fua poteftate. Idem iudicium fi menftrua patiatur vxor aut vicina fit partui. Tunc inquam abftinere à copula expedit, ne in lepram incurrat proles, fi menftrui tempore concipiatur, aut ne exponatur abortus periculo. *Tempus amplexandi, tempus longè fieri ab amplexibus.* Ecclef. 3.

Caueat viuente adhuc vxore cum alia cōtrahere. Etfi namq; id licere doceat carnalis

lis Nouatorum fides magistra licentiæ, negat catholica subnixa verbis illis ineluctabilibus. *Omnis qui dimittit vxorem suam, & aliam ducit mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.* Et: *Mulier viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.* Ne quidem excludat eam à thoro aut domo sua, nisi ex causa grauissima, cuiusmodi esset lues, vel adulterium seu fornicatio coniugalis, de qua Matth. 5. *Omnis qui dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa,* &c. Quod quidem præcipuè locum habet, quando iuuencula est, tunc exponitur manifesto lapsui ætatis fragilis: sin autem prouectæ ætatis, impius nimis maritus esse conuincitur senectutem illius destituens, cui iuueni ademit virginitatem, & proles quam ex ea suscepit, obliuisci discit genitricem suam, vel etiam abominari velut extraneam, cum apud illam nõ educetur. Obseruant hoc præscriptũ ægrè, qui contrahendo præcipuè habuerunt formæ rationem, qua abeunte leui momento de diuortio cogitant.

Matth. 13.

Rom. 7.

Si verum excutias, facies non vxor amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes oculiq; minores:
Collige sarcinulas dicet libertus, & exi
Iam grauis es nobis.

Iuuen. Saty. 6.

Eiusdem vxoris suæ pudori consulat, & scandalo occurrat domesticorum, ne cum ea

lasciuiat talibus arbitris. Nam si cum ea verecundari de mutua debet salacitate, (cui verecundiæ vt aliquod esset remedium, noctem Deus instituit, in qua alter ab altero nõ cerneretur) quanto magis coram eiusmodi testibus etiam paruulis? Nam etiam tales plus obseruant quæ domi fiunt quàm quis putet. Burdegalæ certè anno 1528. ex his duo sexennis & septennis interrogati à Magistratu quomodo eorũ mater in puteum cecidisset, responderunt, cum iuisset haustum aquam veniens à tergo pater sublcuauit eam & præcipitauit. hæc causa mortis. fuit hoc satis, vt torturæ subijceretur ex decreto Senatus, & quamuis mortem euaserit, quia torturam sustinuit, expertus tamen est damno suo quã obseruent pueri omnia & apprehendant. Eleganter proinde idem Poëta:

Iuuen. Sat. 14. *Maxima debetur puero reuerentia, si quid*
Turpe paras nec tu pueri contẽpseris annos.

Ne sit zelotypus nisi velit amariorem felle vitam viuere, ne facilè suspicetur impudicã, aliàs non cessabit discruciari tàm ipse hoc metuens, quàm illa de qua iste erit metus. Vxoris est fateor attendere etiam atq; etiam, ne quid dicat aut faciat, quo in suspicionem venire possit perfidiæ, præsertim si vir natura sit suspicax; sed vicissim ad huius spectat prudentiam vmbris non commoueri, nec quidlibet dictũ factumue paulo incõsultius inter-

interpretari mox in partem deterrimam. Quam credis pœnam luit iusto Dei iudicio Ludouicus Crassus Galliæ Rex, quod de Richarda vxore sua castissima sentiret malè, imò vocasset adulteram, nec tamen posset crimen euincere? Derelictus est ab omnibus, etiam domesticis, tantaq; pressus inopia, vt vel tenuem victum emendicare coactus fuerit ab Arnaldo Bauariæ Ducis filio, & non ita multo post mœrore confectus ex hac vita discesserit anno 887. Vicissim sit maritus hac ipsa in parte circũspectissimus, vitet primus quod vxori cupit interdictum, ei suspectum se non faciat, non præbeat se ancillis familiarem, maturè sub noctem in domum se recipiat, &c. Magno eam amore prosequatur vt Christus Ecclesiam suam, & quasi sui dimidium, cum qua sit vna caro, habetq; communes liberos quos dictat ratio vincula fortissima esse debere mutuæ necessitudinis. Et quoniam amor verus & sanctus patiens est, & benignus est, & non irritatur, &c. non cædat illã nisi in hanc impulsus necessitatem à peruicacia vel culpa eius grauissima. Ne in contumelias quidem facilè prorumpat, aut verba minacia, sed intra amica aut seria monita vulgò se contineat. Misereatur sexus fragilis, onera eius portet qui sua vult tolerari, non quia defectibus reciprocis sit ei similis, quo argumento

Belleff. in Crasso.

1. Cor. 13.

mento

mento vtens quidam dicebat improbis coniugibus

Mart. l. 8. Epig. 35.

Cum sitis similes paresq; vitâ
Vxor pessima, pessimus maritus
Miror non benè conuenire vobis.

sed quia ius postulat, vt quod nobis fieri volumus alijs faciamus. Rationibus potius agat, quàm clamore aut verbere. Inter lucra reponat, quod nactus non sit deteriorem. Errata minora dissimulet, ne aliàs summum ius summa fit iniuria, & emungendo eliciat sanguinem. Verborum ineptias surda aure

Iob. 2.

prætereat contentus dicere *tanquam vna de stultis mulieribus locuta es.* (Affine est apophtegma Alphonsi Hispaniarum Regis apud Panormitanum dicere soliti *vnicum remedium ad pacem coniugalem esse, si maritus sit surdus, vxor cæca.*) Ne iurgijs domesticis auspicetur tartarea, nec fabula fiat vicinorum de eiusmodi rixis dicentium.

Iuuenalis.

Tot pariter pelues, tot tintinnabula credas
Pulsari aut exemplo malo suis sit, aut gratificetur Diabolo subsilienti ad rixas mutuas quasi ad Pyrrychium. Ne excomposito ei contradicat, vt Dyndimo se contradicere testatus est qui scripsit:

Martialis l. 5. Epig. 84.

Insequeris fugio, fugis insequor, hæc mihi mens est
Velle tuum nolo Dyndime, nolle volo.

Seipsam indè consoletur etiam lacessitus, quod

quòd non solus cogatur indigna quandoq; ab vxore audire & pati. Socrates cum Xantippem diu rixantem tulisset in ædibus, ac tandem fessus consedisset ante fores, illa magis irritata quiete viri, de fenestra perfudit eum lotio, qui tamen non ideò erupit in furorem, sed ridentibus qui præteribant, arrisit & ipse dicens: *Facilè diuinabam post tantum tonitru pluuiam sequuturam*. *Plutarchus in Catone.*
M. Cato Censorinus senex iam, diues, clarus, in Republica princeps, in vxorem duxit Salonij cuiusdam clientis sui filiam adolescentulam, obscuram, vilem, inopem; sed nihilominus procaciorem in dies minusq; obsequentem. Itaq; vir ille oraculi loco habitus, tantæ vrbis sapientissimus, cui nec domi nec foris parem ætas illa habebat, domi authoritate carebat apud puellam ineptulam, honoratam tamen eius causa, & matronarum ferè principem. Et quia iurgiorum multorum fomes est, negare vxori cultũ vestium, quem iure suo conditio eius flagitat, non ei vir neget, quas adiudicabit recta ratio, sed honestas suppeditet: neget autem superfluas, molles, & supra statum preciosas, non obstantibus verbis Christi: *Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt*. vt quæ mandatum non continent, sed abusum indicant mundiq; vanitatem, quam remoturus à discipulis suis dicebat *vos de mundo non estis*. *Matth. 11.* *Ioan. 15.*
Qui-

Quicumq; alit in vxore superbiam superbus est, & magis magisq; accendit insatiabilem eius cupiditatem, qua exhauritur tandem res familiaris. Prouocantur prætereà intuentes ad concupiscendam eam, & opere ipso exponitur ludibrio verbum Dei. Nam cùm Apostoli præcipiant contraria, magnoque studio circumcidant in mulieribus aurum, margaritas, & impendiosa vestimenta; quoties sanè in pompa illa templum ingredientur, vbi illorum recitantur præcepta, toties facto suo se eis repugnare velle demonstrabunt; siq; Paganus intersit, videatq; quantum mores à documentis dissideant, risum non continebit velut inepta fabula offensus.

Nono qualemcumq; nactus sit, suppeditet ei sufficienter pecuniam ad domesticos sumptus necessariam; sed ita vt si honesta sit & frugalis, non exigat datæ rationem; sin secus exigat.

Neutrius consilia promiscuè amplectatur; vicissim non prorsus nec statim ea respuat, sed apud se expendat; quandoquidem nonnunquam sunt vtilissima, qualia qui nō admittunt, vndecumque profecta fuerint, meritò prolabuntur in calamitates grauissimas. Si Henricus II. Franciæ Rex volens Lutetiæ secundo etiam die lætitiæ publicæ, cui occasionē dabant nuptiæ inter Philibertum

Belleff. in Henr. II.

bertum Emanuelem Sabaudiæ Ducem, & Margaritam eius sororem in hastiludio & torneamēto decertare, sequutus fuisset Reginæ iteratū consilium ac preces vti desisteret, nec vltrà periculosissimum id ludi genus adiret, sed alijs relinqueret contentus præcedentis diei victoria, lethale in capite vulnus nō accepisset, quo intra dies 11. interijt, nec tàm miserè, sed tamē verè contra se prophetasset, ad illam remittens qui diceret, *Adhuc semel, & amplius non.*

Si deniq; videat orationi deditam, non increpet, non absterreat, non accuset quasi otiosam, vel abijcientem domus curam, sed magis gaudeat, cum possit illa pietate sua multa à Deo toti familiæ bona impetrare, sicut Anna Samuelis mater; multa mala cū Abigail ab eadem auertere. Sufficit domesticæ rei cura moderata, cum qua facilè cohæret moderata pietas; nec expedit humanam deuotionem heu sat citò pondere proprio ruituram, vrgere vt cadat & deficiat.

§. 4. Quod ad feudorum Dominos, non existimēt licere sibi in Vasallos seu feudatarios suos quidlibet, sed intelligant habere se cum ijs communem causam fidelitatis secundum iura. Ita vt sicut Vasalli seruare fidem ijs debent, sic ipsi Vasallis. vtrisq; debetur similiter incolume, tutum, honestum, *lib. 2. feud. §. 1. de forma fidel.*

ſtum, vtile, facile, poſſibile iuxta formam fidelitatis, ideoq; regula eſt generalis. *Ex omnibus cauſis, & omni felonia, qua Vaſallus feudo priuatur, Dominus quoq; proprietate priuatur quæ ſpectat ad Vaſallum*: De his dum loquor ad Dominos alios gradum facio, qui heri' ſeu œconomi appellantur. His prima inſit cura, quam iam attigi initio cap. præcedentis, ſeruos ſuos facere bonos, & pro ſuo captu dirigere in vitam æternam. Hoc Chriſtiana flagitat charitas, hoc meritum benè famulantium, tanti certè pretij, vt vice ſint ipſorum patrum familias iuxta dictũ Eccleſ.cap. 7. *Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus ſicut anima tua*, & vice filiorũ familias. Quocirca ſi ingenui ſunt ac dociles, increpatorijs potius verbis caſtigentur, vbi peccabunt, quàm verberibus: Miniſterium autẽ ſuum probè obeuntib' dicatur aliquãdo, *benè eſt, mihi ſatisfacis, perge quo cœpiſti pede*, vel aliquid ſimile. Sin autem cerebroſi vel arrogantes recurratur ad neceſſariam ſeueritatẽ. Cumq; circa tales oleum perdi videbitur & opera, vel in familiam ex eorum moribus ingens damnum redundare, actutũ ad ſuos remittantur; quia omninò præſtat habere nullos, quàm ignominioſos peſteſq; liberorum. Hac cogitatione permotus Abraham iuſſit Agar faſtuoſę colligere ſarcinas ſolumque vertere. Multo magis obſeruandum id

Gen. 21.

erit,

erit, si deprehenduntur esse hæretici, aut nõ procul distare ab hæreticis, quia talium *sermo serpit vt cancer*. 2. Tim. 2. Cæterum in omni eorũ castigatione eluceat aliquid clementiæ; eo quod iustitia si vera, si sancta sit, compassionem semper habet, vt notat S. Greg. homil. 34. in Euang. Et certè par est, vt qui Deum experiri cupiunt misericordẽ, suorum vicissim aliquousq; misereantur, & quosdam eorum lapsus discant dissimulare, & punire leuiter. De contumacibus etiam loquor, in quibus minima persequi, est id agere, vt in callum obdurescant, & pudore tandem careant, nec amplius pœnas curent, quibus diu assueuerunt. Ne agrestissimas quidem feras quas cicurare quis studet, tractat asperrimè, sed minis admiscet blanditias, vt aceto oleum. Sic erga seruos domesticos miscenda est seueritati lenitas, & faciendum ex vtraq; quoddam temperamentum, vt neque soluantur ac diffluant benignitate nimia, neque seueritatis excessu exacerbentur in magnam Dominorũ perniciem, cuius complura extant exempla tragica, quæ tacere præstat quàm recitare. Ex quo infero inclinandum semper magis in nimiam mansuetudinem, maximè cum hęc seruitus imꝑfecta sit & impropria, seu digna quæ potius appelletur operæ propriæ locatio ad vnum vel plures annos. Locatio porrò

cum ſit de numero contractuum, commutante iuſtitia nititur, & vim accipit à conditionibus appoſitis intentioneq; contrahentium. Nunquam autem eiuſmodi ſeruorũ mens fuit, aut eſſe potuit, vel debuit, vt ita ſæuiter regerentur. Huc pertinet, vt ſupplicibus ſemel vel iterum detur venia ex infirmitate potiùs, quàm malicia peccantibus: quia ſicut clementia nimia vitio vertitur, velut altrix effrænatæ licentiæ; ita quæ modum retinet laude digna eſt, & cuiuis hominum gubernatori neceſſaria. Quod ad ſeruos legales qui ſcilicet vel iuſto bello deuicti amittunt libertatem, vel ſeipſos vendunt, inclementius regi poſſunt, ſed citrà mortem ac mutilationem. Vitæ ſiquidem conceſſio in bello facta contractus eſt tacitus, & promiſſio vitæq; donatio, atq; ita reuocari iuſtè non poteſt. Quod ad poſteriora eorum delicta morte digna, ſolius eſt Magiſtratus ea morte vindicare. Sed & cauendum, ne peccatum ſeruis exprobretur, propter quod iam puniti ſunt, quia eſſet iudicare bis in idipſum, & pœna mulctare duplici eandem culpam. Præter ſtipendium afficiantur nõnunquam præmiolis inexpectatis. His modis maximè alliciuntur, inflectuntur, obligantur ingenia ſeruilia. Idem ſtipendium fideliter illis numeretur, cum id retinere vnũ ſit de ſceleribus quatuor clamantibus in cœlum.

lum. Non mentiantur heri dicentes, nihil iam mihi est pecuniarum, expecta Calendas proximas, & Lunam nouam, displicet Deo hæc fraudulenta perfidia, solamq; olet improbitatem. Minus adhuc calumnientur, & accusent eos furti, aut domesticæ rei male gestæ, vt ansam indè arripiant negandi debitum. Sed neque prætexant illorum infirmitates quasi impendiosas. Nam leues constat hero incũbere: quia quæ sunt huiusmodi, reponuntur inter onera communia, & quasi naturalia quibuscum res transeunt, & à paciscente quouis præuidentur & expectãtur, cui sufficere debet quod possit de promisso stipendio partem detrahere, pro rata temporis: Graues autem & diuturnas tenetur si potest, pro non habente peculium facere, non quasi pro famulo, sed pro paupere extremè indigente; si vero habet, licebit necessaria ei suppeditare sub ratione mutui, vt docet Azor. t.2.l.2.c.39.q.3.& 5. Sciendum deniq; moderandas quoque minas & conuicia esse erga seruos præsertim prioris generis. *Et vos Domini*, inquit Apostolus Ephes.6. *eadem facientes illis remittẽtes minas, scientes quia & illorum & vester Dominus est in cœlis.* Cicero autem de Offic. *Omnis animaduersio & castigatio contumelia vacare debet.*

§. 5. Quod Ludimagistrum, attentè secum reputet, à suo munere quàm multa pēdeant. In pretio semper fuere purpurarij, Architecti, & ærariorum Præfecti ob purpuram, & publicorum ædificiorum structuram elegantem, ac solidam, & fisci opulentiā ad plurima vtilem & necessariam. At purpura nobilissima omnium doctrina est cum pietate coniuncta, qua imbuenda est exornandaq; adolescentia; cuius ingenia quid aliud videri debent, quàm columnæ præstantissimæ supponendæ suo tempore Reipublicæ inclinatæ? aut quàm thesauri quidam incomparabiles ad omnia profuturi, vbi ab arte nitorem suum acceperint? Sed quemadmodum ineptus Comœdus eo magis ridetur, quo altior scena est, in qua ineptè ambulat aut loquitur, quia tunc fit toti coronæ conspectior; ita Ludimagistrorum peruersitas eo detestabilior quo professio plausibilior. Quamobrem comparet sibi in dies eorum quilibet maiorem adhuc eruditionem, vt verè doctos post se relinquat discipulos. Ab indoctis prodire docti nunquam aut rarissimè possunt, sicut nec potest proles marcida matrem nacta debilem exercitatione propria magnum sibi robur comparare, cuius fundamenta à materno non traxit vtero. In pietatem incumbat primus, sine qua instituere piè nunquam poterit iuuentutem; tùm

tùm quia erubeſcet ijs virtutes commendare, quibuſcum bella gerit, tùm quia potiora & efficatiora ſunt verbis opera, & fruſtrà illis ædificatur, quod iſtis deſtruitur. Nec ſolet Deus vocem virtutis dare magiſtris vicioſis & impijs. Sed & prohibebitur diſſuadere vitia quibus ſcatet, quia non modo accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt, qui quod in altero reprehẽdit, in eo ipſo deprehẽditur. *Turpiſſimũ eſt*, ait idẽ Tullius II. Tuſcul. *Artẽ vitæ profeſſã in vita relinquere.* Vnumquodq; generat ſibi ſimile, nec auditum eſt aliquando cancri prolem obliquè, aut retrorſum incedentis rectà progredi. Quid autem proderit doctos quidem ex magiſtri ſchola prodire diſcipulos, ſed impios & deprauatos? Nonne tales Rempublicam in ruinam præcipitabunt tanto maiorem, quanto per doctrinam acutiores erunt ad tuendum malum & excogitandum? Quomodo item ſatisfaciet parentum conſilio, quod ſine dubio præſumi debet eſſe, vt eruditioni filiorum virtus accedat, quaſi arbor vitæ arbori ſcientiæ boni & mali, gemma annulo, anima corpori. Nempè vident, quòd ſicut pietatem docere ſine ſcientia, gladium vtilem ponere eſt in manu paralytici; ita ſcientiam inculcare ſine pietate, ancipitem gladium committere ſit manibus furioſi abutentis eo in ſuam & aliorũ perniciem.

Præsentiunt filios suos in tremendo illo Dei iudicio, interrogatum iri potissimum, non quàm multa sciuerint, sed quàm piè vixerint. Considerat deniq; in diuino verbo ante poni semper doctrinæ pietatem, vt cum ait:

Eccles. 25. *Quàm magnus est qui inuenit sapientiam & scientiam, sed non est super timentem Dominũ. Timor Domini super omnia se superposuit. Beatus homo cui donatum est habere timorem Dei.*

1. Cor. 8. Et alibi: *Scientia inflat charitas ædificat.* Et:

1. Cor. 13. *Si habuero omnem scientiam, & nouerim omnia mysteria, charitatem autem non habeam nihil sum.* Et Dauid non curat venientes ad se docere scientiam, sed Dei timorem, tanquam longè augustiorem, magisq; necessarium.

Psal. 33. *Venite,* inquit, *audite me, timorem Domini docebo vos.* Quæ cum ita sint exactè tradat si potest adolescentibus doctrinam Christianam, quæ non solum veræ fidei cõtinet rudiméta, sed etiam optimorum præcepta morum, vt idcircò salutis & sanctorũ scientia rectè appelletur, lethiferi peccati grauitatem & verbis & rebus amplificet, seq; in argumento isto præbeat quàm disertissimum. Non promoueatur ad docendum appetitu gloriæ vel pecuniæ, sed in primis gloriæ Dei (cuius donum dispensat) & emolumenti Reipublicæ. Non quod dignus non sit mercede temporali propter laborẽ quem adit, sed quod ea nõ debeat esse scopus præcipuus

cipuus magisterij vtpotè doctrinæ impar. Præterquam quod si illam sibi potissimum præstituat, viderit ne audiat aliquandò non sine confusione intolerabili: *Amen dico tibi recepisti mercedem tuam*. *Matth. 6.*

Nullo modò prætermittenda sunt quæ sequuntur. Excubet diligenter ad creditam sibi iuuentutem, vt illa persuasum habens se suaq; curiosè obseruari, deuitet quidquid renuntiari posse, & censura dignum videbitur, ac per se discat abstinere à malo, metu saltem supplicij. Sit tamen in eiusmodi excubatione & seueritate modus. Non deneget eidem adolescentiæ honestas animi relaxationes, nec in schola semper illam velut in carcere retineat. Quemadmodum enim miserè cum planta agitur, si eam rudis olitor ita omni ex parte concludat, vt ex parte nulla ramos possit extendere, eo quod ita fit, vt posteà inutilis, rugosa, gibborum plena, incuruis perplexa ramis aspiciatur; Sic sanè ingenuitatem non acquirit Iuuentus, sed tetricam & seruilem indolem, cum semper instat importunus ac morosus censor, ne minima quidem errata dissimulans, sed vociferans si vel parum laxetur scholastica disciplina, si non semper tendatur arcus, si tantillum remittatur de assidua & molesta illa animi contentione. *Nulla res est*, vt notat Quintilianus l. 1. c. 3. *quæ perferre possit con-*

tinuum laborem. Et virium plus afferunt ad discendum renouati ac recentes,& acriorem animum. Addit lib.2.c.4. *ideo errores aliquot tàm quoad mores, quàm quoad stilum dissimulandos, quia aliàs desperant adolescentes, quasi vbiq; impingentes,& dolent,& nouissimè oderunt, & quod maximè nocet, dum omnia timent, nihil conantur.*

In ijsdem perpoliendis longanimem se præbeat Ludimoderator, nec vnius diei opus putet esse, expectet in patientia fructũ, non indignetur nimis aut desperet, si non statim colligat. *Omnia tempus habent.* Vir ipse beatus non quandoque dat fructum sed in tempore suo Psal.1. Peritus colonus si terram aspiciat refertam saltibus, feris, herbisque syluestribus, ac limo plurimo, non protinus exhorret eam, sed indè ratiocinatur soli molliciem & fertilitatem, tantoq; magis incumbit vt repurgetur: Sic planè magnis ingenijs magna vitia innasci solent, quæ nõ conuenit statim tollere, sed mederi expectando patienter ætatem & occasiones, donec omnem exuant viciositatem, ne si secus fiat, demittant animum ob præceptoris impatientiam, alioq; se conferant, ægrotis similes, qui horrẽt & refugiunt immitis Chyrurgi manus asperas; ab eo autem qui congemiscit, & suauiter tractat vulnera, non ægrè se curari sustinent. Sicut rursus palmæ

Eccles. 3.

seros

feros quidem fructus ferunt, sed optimos; sic ingenia quædam longam culturam desiderant, post quam remunerant ingenti fructu laborem omnem. Valdè indignabundus insuaue reddit quidquid transmittit ad discipulos. Hoc habet fateor natura hominũ, quo quisq; solertior est atq; ingeniosior, eo docet iracundiùs ac laboriosiùs; quia quod ipse celeriter arripit, cum tardè percipi videt, discrutiatur. Etenim virtutis est vitium hoc naturæ corrigere. Et quoniam multi vt excitentur, egent stimulis gloriæ, neq; enim vt scribit Ouid. in Elegijs:

Paruas animo dat gloria vires
Sed fecunda facit pectora laudis amor.

Laudet eos cum dabitur laudandi occasio ab industria & scholari munere præclarè obito, à modestia item & pietate. Discipulos suos præsertim nobiles, ingenuos, acutos, magnanimos, non appellet insulsos, stupidos, asinos, crassa capita, quia contumelijs valdè offenduntur & improperijs, offensiq; libros præceptore absente lacerant, abijciunt, calcant pedibus, odium grauissimũ concipiunt literarum, nec posteà cessant commemorare his factum conuicijs, vt à studijs auertentur. Ab alapis quoq; abstineat, quia obtundunt non parum, & obstupefaciunt tenera capita; sicut etiam ab immanibus & crebris verberibus, vt non ad desperationẽ,

impudentiamq; adigat miseros, auocetque tanta seueritate à studijs, malentes ignorare, quàm tanta cum molestia & difficultate discere. Horribiliter flante Borea non deponit viator manticam, sed stringit solito fortius; contra sensim à Sole calefactus vltrò deponit, vt intelligamus suauem agendi modum multa ab homine impetrare, quæ non obtinebit violentia.

Quos punire volet conuincat antè delicti, & dignos doceat esse pœna ampliore. Ignoscat aliquoties pollicentibus frugē meliorem (quo posteà magis sint inexcusabiles) vel in gratiam præteriti laboris & diligentiæ, ne illam debita mercede destituat, neue tantum punire mala, nō præmiare bona videatur; vel in gratiam optimi & diligentissimi alicuius condiscipuli pro reo intercedentis, tùm quia inter ipsum & reum magna indè consurgit beneuolentia, tùm quia authoritatem hanc magni omnes faciunt, vtq; illam sibi comparent, egregiè virtutem & literas colunt.

Si ex discipulis aliquem experiatur asinum ad lyram, hoc est minimè factum ad literas, insinuet hoc maturè parentibus eius aut Tutoribus, ne diutius circa illum perdant sumptus & operam, & ipse inani se labore in eodem instituendo conficiat. Nam vt verissimè scripsit Quintil. *Nihil præcepta*

atq;

atque artes valent, nisi adiuuante natura. *Quapropter ei cui deerit ingenium, non magis hæc scripta sunt, quàm de agrorum cultu sterilibus terris.* Quintil. in Prolog. Inst.

De discipulorum frequentia ne sit valdè sollicitus, sat multos numerabit, si benè doceat etiam paucos, quia eorum quilibet multis æquiualebit. Idem sibi quod patrifamilias dictum putet; *Ne iucunderis in filijs impijs si multiplicentur; melior est enim vnus timens Deum, quàm mille filij impij.* Eodem referendum quod scribit Isaias c. 9. *Multiplicasti gentem non magnificasti lætitiam.* Longè plures numerbat Epicurus quàm Socrates, nec tamen idcircò Socratis erat conditio deterior. Multipara est vulpes, leæna autem vt quidam tradunt vnipara (in quo dissentit ab illis Aristoteles l. 3. de nat. anim. c. 1.) quæ tamen quia Leonem parit, multis eam partibus antecellit. Viderint qui anxiè nimis ambiunt discipulorum multitudinem, ne laborare se probent ambitione aut auaritia, esseque lurconis hominis ventri similes inhianti cibis copiosissimis, sed impari digerendis. Sustinebunt ni sibi caueant complures insultus tristitiæ, cum aut videbunt aliquos à se discedere, aut multos alijs operam dare. Vexabit eos liuor, quo quid molestius? Eccles. 16.

Inuidia Siculi non inuenere Tyranni
Tormentum maius. Horat. lib. 1. epist. ad lollium.

Erga

Erga diuites, formosos, elegantulos sit cautissimus. Non illis aduletur, non nimis blandiatur, nec sit iusto familiarior, quia nimia tandem familiaritas contemptum parit. In pari delicto animaduertat in illos sicut in cæteros, ne dicatur aliàs acceptor esse personarum. Ne ioco quidem aut specie beneuolentiæ palpet eos, sed vbiq; grauitatem colens conscientiæ suæ famæq; consulat. Recordantur magis, & notant adolescentes, quæ circa se fiunt, quàm vulgò creditur: & cum se coli sentiunt indè insolescunt, nec parum remittunt de præterita erga Magistros suos reuerentia, quos tandem etiam rident, censentq; indignos tanto munere. Æquè doceat omnes si æquè obstrictus sit omnibus propter æquale & commune stipendium. Alia eorum est ratio, qui gratis hoc munus obeunt. Talibus haud dubiè licet impensius sibi commendatiores excolere, aut quos religiosiores experiuntur, obidque labore suo digniores; aut ex quibus præsagiunt adepta scientia emanaturum plus vtilitatis in Ecclesiam & Rempublicam (Nam & Medicus sollicitius oculum sanat pro membris omnibus excubantem quàm pedis articulum) aut quibus se plus debere sciunt, ob parentum in se beneuolentiam, beneficentiam, & gratitudinem.

De Subditorum debito erga Præpositos, & quid circa illud obseruandum.

CAPVT XIII.

§. 1. *Communia Subditorum debita & præcepta.*
2. *Propria filiorum erga Parentes.*
3. *Vxorum erga maritos.*
4. *Vasallorum & seruorum erga Dominos.*
5. *Discipulorum erga Præceptores.*
6. *Subditorum erga Magistratus & Principes.*

§. 1. Debere quoscumq; subditos legitimis Præpositis suis honorem, dilectionem, gratitudinem, & obedientiā in confesso est apud omnes. De honore dixi iam pridem non pauca lib. 1. c. 11. ferèq; sufficit ad eius assertionem locus ille Exod. 20. *Honora patrem tuum.* Patris siquidem appellatio diffusissima est, & ad vniuersos qui regunt seu præsunt, extenditur. Hinc Senatores à Romulo creati pro consilio & gubernatione Reipublicæ honoris causa dicti sunt ab eo *patres*, & illorum filij *patricij*. Et Minutius apud Plutarchum appellat Fabium maximū *venerandum & seniorem patrem*. Apud Hieremiam populus relictus in Hierusalem, abducto in captiuitatem Sedecia Rege lamentatur

Liu. lib. 1. Plut. in vita Fabij.

tatur & ait: *Pupilli facti sumus absq; patre.* Naaman Syro Domino suo hunc eundem titulum famuli deferunt. *Pater etsi rem grandem tibi dixisset Propheta, vtiq; facere debueras.* Sic interim honorentur propter Deum, quem repręsentant sua imperandi facultate, vt nemo prorsus illis quantumuis honore fulgentibus aduletur oblatione sacrificij, insano Ethnicorum more, ex quibus vnus, de Augusto Cæsare loquens hæc verba dedit.

Virgilius Eclog. 1.

Deus nobis hæc otia fecit.
Namq; erit ille mihi semper Deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

Soli verò Deo debetur sacrificium in argumentũ siue protestationẽ summi eius dominij, vndè ait: *Qui immolat Dijs occidetur præterquã Domino soli.* (*Exod. 22.*) 2. Colantur studiosius eminẽtiores, quia tantò magis ad Deum accedunt, quãto in altiore stant gradu. 3. Caueãtur seditiones omnes & rebelliones, quas repugnare constat debito eis honori, subiectioni, reuerentiæ. Quis enim honor vbi contemptus? quomodo autẽ non contemnitur in quem insurgitur? Contemnunt ex ijs plurimi principem quasi otiosum, sed cõsiderent plus quam nautas omnes præstare gubernatorem in puppi sedentem; & membra corporis insurgentia in ventrem, quasi ociosum, dum ei ministrare cibum noluerũt attulisse sibi ipsis exitium. At inquies, rem

malè

malè administrant, vitiosi sunt, per illos omnia in deterius ruunt. Pessima hæc sunt si vera; nam iuxta Plat. l. 1. de Rep. *Maxima multarum est administrationi malorũ subijci.* Noli tamen idcircò rebellare, sed quod poteris remedium tanto malo obijce, Deum deprecare, & patienter expecta meliora. 4. Ne vnquam scripto, nutu, contumelia, scommate, verbisq; alijs otiosis lædatur à te illorũ existimatio, sed vbiq; propter Deum sarta tecta conseruetur. Scriptum est: *Dijs non detrahes, & Principem populi tui non maledices.* At nonne B. Paulus parietem dealbatum seu hypocritam appellauit Ananiam Principem Sacerdotum Actor. 23? Ita quidem, sed mox vt didicit summum esse sacerdotem, retractauit quod dixerat: *Nesciebam fratres, quia princeps est Sacerdotum*, ac si diceret, si sciuissem nequaquam ita locutus fuissem, neq; enim me latet quid per Moysem mandauerit Deus *Principem populi tui non maledices.* At sciebat saltem esse Iudicem. Vtiq; sed secularem esse præsumebat, qualis cum euidenter exorbitat, tyrannicè agit, potestate abutitur, in ipso iudicij loco manifestè iura infringit, reprehẽdi meritò potest. Imò in simili casu posset Ecclesiasticus, sed huic parci solet ob sacram dignitatem. Quomodo autem nõ euidenter exorbitabat iste, à quo percuti iussus est Paulus, eo quod dixerat: Exod. 22.

rat: *Ego omni conscientia bona conuersatus sum ante Deum, vsq; in hodiernum diem.* An non prius debuerat conuinci mendacij quàm propter illud percuteretur? vt prætereà mẽtitus esset, non erat Iudicis punire hoc mendacium nec iustitiæ contrarium, nec vlli alteri perniciosum. De beneuolentia, æquè patet peculiari dignos esse præpositos propter Deum cuius loco imperant, & propter sua in nos beneficia (quæ tunc valdè pura sunt, quando nullum indè temporale lucrũ accipiunt) liberando nos à curis innumeris, inuidiam omnem sustinendo, respondendo pro nobis, excubando cum Epaminonda, qui Thebanis quiescentibus arma lustrabat & mœnia. Amentur porrò inæqualiter, & ij quidem magis quibus plures insunt amoris causæ, vt si non gerant solùm Dei vicem, sed magna quoq; sint virtute præditi, publicis item commodis addictissimi, Reipublicæ causa laborem nullũ subterfugiant, orthodoxam fidem seriò tueantur & colant. Nam similiter Deus amplius diligit meliores & perfectiores. Quin etiam vnum eundemq; hominem magis hodiè quàm heri vel nudiustertius, si hodiè plura in eo deprehendat amoris incentiua. Quod deniq; ad gratitudinem, tanto maiorem à nobis suo iure expectant, quanto impensius desudãt pro nobis, & minus commodi temporalis ex sudore illo

re illo accipiunt. In tales ingrato esse animo habitum semper est turpissimum. Redundat hæc ingratitudo in Christum, à quo per eos regimur; & constat non modicas Christo pœnas tandem luere eos, qui accepta ab illo beneficia minus grata colunt memoria; Vndè Ezechias Rex parum mente recolens insignem victoriam, quam de Sennacherib fauente eo reportauerat, percussus est ægritudine vsq; ad mortem, nec antè multas fusas lachrymas perfectæ redditus sanitati. Atheos nolentes Deo gratias agere, sed naturæ soli reprehendit Seneca, quod natura nõ sit sine Deo. *Non intelligis te cum hæc dicis mutare nomen Deo? Quid enim aliud est natura quàm Deus, & diuina ratio toti mundo inserta?* Ita animi gratitudo secundũ Deum debetur etiam superioribus, quia in eo velut instrumenta in causa sua continentur, per quæ sua ad nos transmittit beneficia. Nemo etiam dicat, parum me obligant præpositi mei labores, cum illos non mea tantùm, sed aliorum quoq; causa suscipiat. Habet hoc consuetudo fateor sed turpis & extirpanda, & vt verbis vtar legis: *Naturale vitium est negligi, quod communiter possidetur.* Quid enim facit ad extenuationem beneficij, quòd alijs quoq; seruiat Magistratus, quando nihil minus accipis, quàm si de te vno curam ageret? An te putas minus aliquid debere

Senec. l. 4. de Benef. c. 5. 6. 7.

C. quando & quib. lib. 2.

Deo, propter filium eius vt tua sic aliorum causa incarnatum & crucifixum, aut propter Solem conditum aliorum gressus non minus quàm tuos dirigentem, quàm si tibi soli radiaret? Falleris vehementer si ita censes, quandoquidem eo vti perindè licet tibi, ac si solus super terram gradereris. At pro labore mea causa suscepto, pendit Respublica magistratui qui me regit, stipendium. Hoc ipso gratũ oportet te esse in Rempublicam; quomodo autem in eam talem te præstabis, si in Magistratum non fueris, in quo velut in capite suo relucet? Deinde magistratui stipendium non datur quasi æquiualens sapientiæ, qua vtitur administrando bonum
Iob. 28. publicum. *Pro hac non dabitur aurum, non adæquabitur ei Topazius de Æthiopia*; sed penditur velut temporale pretium laboris corporis, aut subsidium, sine quo viuere non posset, nec publico illo defungi munere. Semper itaq; multum superest, quod te obstrictum teneat.

Pareant denique præpositis suis subditi iusta præcipientibus, sicut disertè iubet, mo-
Hebr. 13. netque Apostolus: *Obedite præpositis vestris & subiacete eis.* Et certè aliàs constare nullo modo posset recta gubernatio, vt eleganter expressit Iulius Cæsar sic alloquens milites
Dion. lib. 41. quosdam tumultuantes. *Ego sanè neq; rectũ esse arbitror, vt qui principatum gerit, subdi-*

tis sit inferior; neq; salutare quidquam agi posse censeo, vbi hi quibus iniunctum est, vt dicto sint audientes imperare ipsi velint. Intelligitis enim quàm probè sit futura ornata domus, in qua natu minoribus ætate grandiores despectui sunt, Aut ludus literarius vbi discipuli Magistros contemnunt. Quæ spes sanitatis ægrotis, si non per omnia Medicis obtemperent? Quàm tuta nauigatio, si nautæ gubernatoris iussui nō pareant? Ita natura duas necessarias res easq; salutares comparauit in humano genere, vt alij cum imperio essent, alij subijcerentur, nihilq; est quod absq; his sit, quod vel minimo spatio perdurare possit. Sicut non sufficit ad messem bonam accuratus vigilq; agricola, nisi adsit terra, quæ subigi se patiatur, & in omnem versari partem prout ille indicauerit: Ita non est satis, vt floreat Respublica, bonum habere Magistratum nisi prætereà subsint ei ciues, & morem gerant. Imò libenter id faciant oportet, ne quemadmodum sessori permolestum est equo vti progrediente quidem, sed coacto, & assiduis indigente calcaribus: Colono item vti rotis curruum malè inunctis semperque stridentibus; ita Magistratui præesse ciuibus qui parent inuiti, & parendo non faciunt quiritandi finem. Nihil sanè aut parum boni ab his moribus expectaueris.

Occurretur non ægrè huic malo, si cre-

dant subditi (vt tenentur) rectũ esse quidquid sibi à Rectoribus suis in eorum munere præcipitur, quandiu non pugnat, cum iustitia & ratione manifesta. In dubio siquidem præsumendum semper est in fauorem illorum; quia in dubio vnicuiq; in sua arte credendum est. Habent autem populorũ Rectores artem suam, quam exercere subditi nec possunt nec debent, atq; ita tenentur illorum vti iudicio quasi regula, quoties ambigitur rectè ne imperatum sit aliquid, an secus. Et credendum, quòd cũ Deus mundum regat ijs interpositis, afflat eos singulariter suo lumine, vt intelligant quid familiæ suæ, aut si Magistratum gerunt, quid Reipublicę magis expediat. Vndè Salomon Rex fidenter hoc donum à Deo petit, quasi sibi
3. Reg. 3. quadantenus debitum: *Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit.* Nulla manifesta ratione niti videbatur lex illa Lacedæmoniorum, *ne Ephori barbam nutriant.* Nec illa Romanorum *qui donantur libertate, minutis festucis conspergantur.* Nec illa Solonis: *Honore priuetur, qui se in seditione neutri parti adiunxerit*, vt scribit Plut. l. de Sera Numinis vindicta; his tamen omnibus tanquam iustis parebatur. Quid hic filios Rechab commemorem abstinentes à vino iussu patris Hier. 35. Quid Isaac sinentem se à patre ligari ad cædem. Gen. 22. Quod si contin-

contingat perſpicuè iniuſta eſſe quæ ab illis imperantur, hoc eſt Dei, naturæ, aut Eccleſiæ legibus aduerſaria, parere eis non debent ſubditi poteſtatis ſuæ fines excedentibus, & mandata ſua diuinis non conformantibus de quibus Pſal. 118. *Omnia mandata tua æquitas*. Et *Iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa*. Anno 1387. regnante in Gallia Carolo 6. magnam ab hac prudētia laudem habuit Baualanus præfectus nobiliſſimæ arcis apud Britones quæ caſtrum *des Hermines* dicitur, ad quā inuiſendam Britanniæ Dux fraudulēter inuitauerat D. Cliſſonium Frāciæ legatum & Comeſtabilem, ibiq; incluſerat (quaſi ſibi ſuſpectum, vel in contemptum Regis cum quo ſimultates exercebat) præfecto mandans vt omninò illum in ſubterfluentem aquam præcipitaret, ac mergeret. Finxit ſe id feciſſe præfectus, ſed non fecit horrens ei conſentiendo violare ius gentium, & cooperari iniuriæ grauiſſimæ, quæ ſic illata fuiſſet eidem Regi, cuius Dux erat feudatarius, & ſine dubio ſeueriſſimè vindicata. Satis inſuper præſagiens omninò fore, vt breui Ducem pœniteret commiſſæ perfidiæ. Reipſa breui poſt conſternatus, & mœſtitia penè enectus eſt, maturè ſecum reputans delicti ſui grauitatem, & intolerabilem Regis iram ſuis inſtantem ceruicibus ob cædem illam Cliſſonij, quē credebat occiſum.

Tunc accessit Baualanus, & afflictissimum recreauit dicens viuere adhuc Clissonium, quem etiam viuum repræsentauit. Quo viso fleuit Dux præ gaudio, veniam petijt, & præfectum magnis laudibus est prosecutus, quod in re tanti ponderis manifestæ potius æquitatis, quàm accepti cuiuscumq; mandati rationem habuisset. (Attendant sibi interim subditi, ne temere interpretētur euidenter mala, aut à decentia & ratione aliena esse ea, in quibus obedire detrectant, vel se accommodare deberent præpositorum suorū iudicio.) Magno quoq; stimulo subditis ad obediendum Rectores sunt, si eos videant Matth. 5. parere vicissim suis. *Beati mites*, ait Christus, *quoniam ipsi possidebunt terram.* Mites sunt Præpositi quando facilè spontèq; se accommodant superiorum suorū iussis & arbitrio; quo fit vt vicissim prouidente Deo facilem terram seu populum suum experiantur. Sin autem non se accommodent, per quæ peccant per hæc puniuntur, subditos suos citò rebelles sentiunt & intractabiles: non secus atq; Adamus post præuaricationē feras animantes, quibus ad nutum ferè, & sine graui renitentia prius imperabat.

§. 2. De filiorum debito erga parentes, vide quæ diximus lib. 1. c. 10. Sufficit in præsentia ad exacuendum illius persoluendi studium hos loquentes introducere, & antè oculos

culos ponentes huius totius officij partes præcipuas. O filij, memento te vos à nobis secundum Deum habere omnia, hoc ipso quo generationis accepistis beneficium cæterorum omnium fundamentum; sine quo quid boni vobis posset accidere non existétibus? Ego pater vos alui, defendi, & vestri causa obieci me infinitis curis, periculis, laboribus. Ego mater vos, periculosissimè ac diu gestatos vtero in lucem edidi, vt nasceremini pudorem sustinui, virginitatis iacturam feci, in eodem vtero longa sensi fastidia, in partu tantùm non desij viuere, in educatione molestias pertuli quarum non est numerus. Laui pannorum sordes immundo sæpè fœdata stercore, porrexi vbera quæ edentulos vos alerent, constanter assedi & ministraui ægrotantibus. Nihil hic paruum, nihil mediocre, sed magna omnia. Tot collatis in vos beneficijs nullo modo pares estis, aut esse potestis, quousq; nos vicissim genueritis, hoc autem quando fiet? Nec id petimus vt pares sitis, sed vt quid boni à nobis in vos profectum sit, memoria teneatis sempiterna, pro nobis Deo supplicetis, omni studio curetis quæ ad quietem nostram faciunt, vt gaudium nobis sit talibus procreandis dedisse operam, & benedictionẽ impertiamur ex hac vita discessuri. Vt prætereà seniles morositates nostras feratis patienter,

si vestras ferri vultis, à nepotibus nostris, ex
Marc. 4. vobis prodituris. Nam sine dubio: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Magnam vim, magnam necessitatẽ, & religionem possidere debet paternus maternusque sanguis, vt neque procacitate, nec prauis alijs moribus ad iram nos concitetis, quæ se non capiens capita vestra diris deuoueat, & benedictionis loco inducat super vos male-
Hebr. 13. dictionem, *hoc enim non expedit vobis.* Ne adsitis nobis ægrotantibus vt cadaueri vultur solet prædam expectans quam deuoret, seu cupidi vt citò claudamus oculos, & in manus vestras veniat hæreditas, sed vt incensi desiderio consolandi afflictos: quod certè non facere, ignorare est patris & matris quanta sit dignitas.

Quæ de præstanda superioribus obedientia dici solent, vobis præcipuè dicta existimate, cum etiam in lege veteri iussi sint lapidibus obrui, qui negabant eam suis genitoribus. Ad opus itaque deducite fideliter quæ imperamus. Nulla vos adepta dignitas, nullus seculi fauor, aut census ita tumere faciat, vt ad dicta nostra obsurdescatis. Non potestis vincere nos cõdicione magis, quàm Christus matrem suam benedictam cuius erat pater, & nutritorem quem nutrierat. Vtriq; nihilominus honorem habuit, vtriq; se subiecit, memoria repetens, gestatum se quon-

quondam alterius vtero, alterius brachijs. Hæc porrò præcipuè mandamus vobis, vt omnibus diebus vitæ timeatis Deum, & in mente habeatis, peccato nunquam consentiatis, vltimas voluntates nostras impleri accuretis, mutuam inter vos dilectionem atq; concordiam toto studio conseruetis, quam nullus animi rancor diffuat, nulla habendi cupiditas, vel præsumpta ex hæreditate imparitas. A qua hæreditate illum iam excluderemus, si quem præsentiremus eius occasione litem fratribus intentaturum. Si Dei gloriæ, præceptis aut consilijs repugnarent quæ præscribimus, si saluti aut perfectioni vestræ spirituali, meritò sanè abnueretis, exempli causa si vocatos à Deo ad religiosum statum iuberemus à seculo non discedere, qui respectu Dei nihil sumus, *à quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur*, cui proindè auscultandum magis est, iuxta sacras literas, quàm quibuscumq; mortalibus. (Vt enim obedire patri & matri præcipiunt, sic vicissim dicunt. *Quicumq; amat eos supra me, non est me dignus, nec saluat sed perdit animam suam.*) Ita omninò est, Aries humanæ pietatis, quo religio in Deũ fidesq; quatitur, Euangelij retundendus est muro, & dicendum in eo casu repugnantibus. *Mater mea, & fratres mei hi sunt, qui faciunt voluntatem patris mei qui in cœlis est. Si credunt in Christũ*

Ephes. 3.

Matth. 10.

S. Hieron. ad Heliod.

faueant mihi futuro Christi militi, si non credunt, mortui sepeliant mortuos suos. Sed cum ex aduerso sint iustissima, & diuinæ legi rationique ad amussim consentiant, nihil est quod vos non obsequentes possit à culpa & pœna liberare.

§ 3. Multa ex dictis præcedenti capite de mariti prudentia, debito, atq; officio ad vxorem vicissim pertinent. Sed sunt quædã huius propria. Amet virum suum valdè, sed eousq; vt circa illum nõ insaniat, nec illum depereat, nec quicquam agat ridiculè cum Artemisia, quæ Mausolei Regis Cariæ mariti sui corpus redegit in puluerem sensimq; ebibit aquæ inditum. Accommodet se semper honestis illius iussis & moribus; sique iusta non videantur, quæ iubet, proferat in medium rationes suas, sed modestè, idque si se aliquid speret effecturam, secus taceat; in dubio autem acquiescat imperanti. Quid plausibilius, & in speciem melius, quàm vouere Deo continentiam aut quippiam eiusmodi? quam orare, & templa circumire? hæc tamen si mariti iuri præiudicent, vt votum de non reddendo debitum, aut rectæ gubernationi familiæ, vxori nequaquam licent nisi ille consentiat. Si non præiudicent, in vxoris quidem sunt potestate, nõ tenetur tamen facere, si res sunt præceptæ ab Ecclesia, vt ieiunare, sacrũ diebus festis audire, &c.

quando

quando si faciat, incursura est in graue viri odium, aut futurum vt graues ei pœnas luat. Neq; enim Ecclesia cũ tanto onere sua vult decreta obseruari. Imò nec debet facere, si indè maius aliquod sequatur, aut secuturũ, credatur malũ, quàm sit bonũ, quod mente gerit; vt si dicat maritus, si templum adieris, ego te absente adulterabo. Sapientis quippè est, è duobus malis minus eligere, & vitandi grauioris mali gratia, interdum à bono abstinere. Quod totum sic est accipiendum, modo nõ prohibeatur à viro templi aditus, tanquam aliquid illicitum, & in despectum Ecclesiæ, tunc quippè vocaretur vxor ad confessionem fidei, nec parere deberet imperanti. 2. Ne arroget sibi vxor rerum domi agendarum definitiuum iudicium, sed viro relinquat, aliàs iure suo vtentem armabit fortè in se implacabiliter. Ante annos plus minus 40. mulier erat diues apud Pictones, cui vir dixit lautum prandium para pro tot talibusq; hospitib' amicis nostris. Tum illa cœpit intra se frendere, quòd illos se inconsulta maritus inuitasset, muliebremque accersens nequitiam, statuit quam sibi illatam credebat iniuriam, egregiè vindicare, virumq; suum confundere. Fecit quod erat iussa, cumulat fercula ferculis, itaque densat, vt minimo ferè impulsu necesse habuerint eminentiora ruere. Introductos salutat

hospites

hospites iam iam confessuros, & dum per triclinium discurrit quasi valdè negotiosa, impingit fortiter, & de industria in mensæ angulum, plurimisq; ferculis partim in mēsam effusis, partim in subiectum tabulatum omnia confundit, inficitq; condimentis & iusculis, quodq; deterius est attollere negligit & componere quę deciderant, virum potius deserit sustinentem totius onus verecundiæ. Qui tamen vt erat prudens & dissimulandi peritus, amicis subridens dixit (sed manebat alta mente repostum) pro primo ferculo specimen habetis viri boni muliebris fatuitatis. Illi eius planè miserti diligenter loco suo reposuerunt quæ ceciderant, & de rebus alijs toto prandij tempore sunt inter se colloquuti ac post prandium dimissi amantissimè. Gestam fabulam dissimulauit maritus ad noctem vsq;, & tunc occultè per famulum Chyrurgo significauit, ad se vt veniret die sequenti hora 5. antemeridiana quasi ægrotum phlebotomaturus. Venit ille condicta hora pulsatq; fores dum adhuc in lecto vir cum vxore quiesceret. Explorat per fenestram, & quisnam sit ancilla renuntiat. Ingrediatur inquit herus, & intromisso. Salue charissime, an scalpellum tibi est & alia, quæ vt afferres imperaui? Annuit ille & se paratum dixit ad omnia. Tum herus periculosè ęgrotat vxor mea, superfluit in ea

sanguis,

sanguis, qui proindè minuendus arte tua est, ne miseræ vitam adimat. Quid? entulit vxor, ægroto? scilicet, imò vegeto sum corpore, viuo pancraticè, bibo, comedo, in vtramq; aurem dormio: quæ omnia procul sunt ab aduersa valetudine. Aliam proindè venam sibi quærat iste, quam aperiat. Sed non addis, ait maritus, quòd insanias. Non recordaris facti hesterni? Si non es memor ego sum, curare me oportet corpus tuum, cuius non tu sed ego habeo potestatem. Ne mihi moram feceris, citò brachium exere, nisi iam velis contundi ictibus. Accede vir bone, quod tui est muneris circa illam exequere. Detrectanti autem vxori impegit alapam dicens. hæc initia tantum dolorū sunt nisi parueris, simulq; vi corripuit & adduxit eius brachium, tota item vi direxit ac tenuit, nec antè obduci claudiq; venam passus est, quātumuis eiularet vxor veniamq; peteret, quàm vascula decem cruore eius repleta viderit, ita vt penè moribunda, & viribus destituta conciderit, simulq; adiecit disce iam sapere, disce me non illudere ac confundere. Id si rursus feceris, non simili pœna commissa lues, vtramq; tibi venam incidi præcipiam. Vxorem te memineris, me virum cui parere debeas non imperare. Ego mihi crede sexum, munusq; meum honorificabo. Peccauit quidem lethaliter, egitq; imprudenter propter

propter manifestum mortis periculum, in quod tanta vitalis sanguinis abstractione adduxit miseram. Id tamẽ vtilitatis est consequutus, vt planè subacta sit, deq; eiusmodi ausibus nullam deinceps cogitationẽ susceperit. 3. His addo, viri sui parentes propter ipsum reuereatur & colat vxor, etiam morosos ac difficiles, quod in primis decere diligenter notat Aristoteles inquiens; *Studẽtes primum quidem curam omnem parentibus exhibere, vir quidem vxoris parentibus non minus quàm proprijs, vxor autem viri.* Curet pari diligentia familiæ bonum, nec dicat *meum est parere filios, & quiescere, illius autem laborare*, nisi de numero velit dici asinarum, de quibus Iob. 1. *Boues arabant, & asinæ pascebantur.* quanquam asinæ nec tantũ pascuntur, nec semper quiescunt. Imponit certè idem Aristoteles rei domesticæ curam vtriq; coniugi, & post illum Apostolus. Illius verba sunt: *Filiorum, domusq; totius tanquam communis curam habeant, seipsos studio ac diligentia superare certantes.* Et infra; *Vt cum ad senectam peruenerint deposito administrationis onere, possint filijs suis rationem reddere, vter eorum magis profecerit in familiæ administratione.* Illius verò: *Loquere quæ decent sanam doctrinam, adolescentulas vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes castas sobrias domus curam habentes.* Quo autem

Lib. 2. Oecon. c. 4.

Ibid.

Tit. 2.

tem

tem de castitate sua tutiorem virum faciat, ne sit ei cum famulis domesticis multū commertij, sicut nec cum puellis eius multum debet esse viro. Si cum fœminis alijs altercetur, ne statim ad eum querelas suas deferat, ne quietum implicet his iurgijs; ille saltem negligat, nec virilem grauitatem talibus rixis admisceat leuissima plerumq; de causa excitatis, vt sunt mulieres infirmo iudicio. 4. De ornatu corporis ne sit plus æquo solicita, nec indè molestam se viro præbeat & importunam. Viri fateor est illum non omninò contemnere, sed pro ratione status conseruare, quia talem reuera vxor suo sibi iure vendicat; & morosus nimis esset ac stoicus idem vir, tempusq; tereret, si omne eius studium in ea vellet extinguere. Tantam seueritatem non sustinet muliebre ingenium naturalis imperfectionis sibi conscium, ad quam supplendam ab ornatu commendare se nititur. Nec Apostoli decreto vllo omnis illi interdicitur, sed immodicus tantum. Vicissim autem ad modestiam spectat vxoris, iustum etiam sibiq; debitum summo cum rigore non requirere. Quid enim dummodò viro suo placeat, cui soli placere velle permittitur? Hoc si assequi potest cultu modico, ad quid valdè expetat ampliorem? Frustrà fit per plura, quod æquè commodè fieri potest per pauciora.

Adepto

attendunt solùm id factum ab Assuero, cum non esset sibi valdè præsens, sic namq; paulo antè legimus. *Itaq; die septimo cum Rex esset hilarior, & post nimiam potationem incaluisset mero, præcepit vt introducerent Reginam.* Non perpendunt vxores suas tàm comptas exponi infinitis insidiosis concupiscentijs. M. Ottho valdè laudans apud Neronem Imperatorem Poppeæ vxoris suæ pulchritudinem, adeò incendit eius cupiditatem; vt statim Nero illam ei abstulerit, & acceperit sibi in vxorem; quanto magis incendisset, si repræsentasset ornatissimam? In Reginas & Principes fœminas vix cadit excessus vestiũ, quia talium statum decet ornatus preciosus; aliarum alia est ratio, in quibus cultum nimium reprehẽdunt Petrus & Paulus; & sine dubio maritos eum vrgentes perstringerent. Ille sic loquitur: *Mulieres subditæ sint viris suis*, & infra: *quarum non sit extrinsecus capillatura, nec circumdatio auri.* Hic verò: *Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro & margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per bona opera.* Addit Tertull. *Quid crinibus vestris quiescere non licet, modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis? Affigitis prætereà nescio quas enormitates subtilium atq; textilium capillamen-*

1. Pet. 3.

1. Tim. 2.

Tertull. lib. de Vel. Virg.

 torum,

torum, nunc in galeri modum quasi vaginam capitis, nunc in ceruicem retrò suggestum. Adijcitis ad pondus collyridas quasdam, sentorum vmbilicos ceruicibus astruendo. Has quidem nugas fabricabant sibi filiæ Hierusalem ex pulcherrima Cęsarie Absalonis 2.Reg.14. Sed nō omne quod fecere hæ fœminæ laudem habet, in quarum cultum quasi Deo inuisum, inuehitur asperrimè Isaias Propheta, cap.3.

§.4. Vasallorum erit primum omnium magna fide præstare Dominis suis promissa obsequia, non solùm metu alias feudum amittendi, sed magis adhuc vi iuramenti, quo se ad illa obstrinxerūt. Intelligant secundò, promissum comitandi, iuuandi, tuendi eos ad bellum proficiscentes, de bello tantum iusto esse intelligendum, nam perspicuè iniustum à Deo interdicitur, cui proindè interesse nec tenetur Vasallus, nec etiam debet. Huius generis bellum est verbi causa, si feudi Dominus insurgat in legitimum suum Principem, aut Dominum alium, cuius est ipse Vasallus. Prætereà si Dominum laborari contingat inopia grauissima, subueniat illi de proprijs, quoad alimenta saltem, ne aliàs ingratum se probet, indignumq; beneficio. Non est æquum videre egentem, quē prius amicum expertus sis, & benefactorem. Sic patrono indigenti tenetur alimenta præstare

ftare libertus. c. de Liber. l. 2. & donanti donatarius, alioqui ille libertate, iste priuandus est beneficio ff. de reuoca. donat. l. fi. & de liber. agnosc. l. si quis. Nec rebellent in Dominos suos, nec consentiant rebellantibus. Non mirentur defectus in ijs aliquos. Nemo omni ex parte beatus. Deo agant gratias, quòd non subsint deterioribus. De trabe in Regem sibi à Ioue data questæ ranæ ciconiam acceperunt, quæ cum penè omnes deuorasset, agnouerunt serò quàm nocuerit, sibi alium postulasse. Deniq; cum Domino suo præbere se Vasallus debeat officiosissimum, horreat vti erga illum perfidia; cuiusmodi est scienter & dolo malo consilia eius reuelare, ita vt detecta noceant, (nisi hæc reuelatio sit ad detegendam proditionē maiestatis, vel iniuriam propriam prosequēdam) conari vel reipsa concumbere cum vxore, filia, nepte, sorore, sponsa eiusdem, aut cum ea turpiter ludere, quamuis esset publica meretrix, hoc siquidem ei singulariter interdicitur, vt tradit Franciscus Curtius 4. p. Tract. de feudis. *c. ex quibus causis feudum amittitur.*

Seruis domesticis documenta dare propria dignatus est Apostolus dicens: *Serui obedite Dominis carnalibus cum timore & tremore*, (id est cum graui metu lædendi aliàs conscīētiam) *in simplicitate cordis vestri sicut* *Ephes. 6.*

Christo, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei, ex animo cum bona voluntate seruientes sicut Deo & non hominibus. Non quod vetet seruire & placere hominibus, sed quod nolit seruum prudentem ad eos primũ respicere, sed ad Deum in ijs relucẽtem esto mali sint, quia licet Deum non repræsentent ratione malitiæ, id est vt præcisè mali sunt, repræsentant tamen ratione potestatis, atq; ita illis propter Deum in rebus licitis seruitur meritò & placetur (secus in illicitis iuxta illud Gal. 1. *Si adhuc hominibus placere cuperẽ, Christi seruus nõ essem.*) vti declarat his verbis S. August: *Si Dominus cœli & terræ per quem facta sunt omnia, seruiuit indignis, quanto magis non debet dedignari homo, ex toto animo, & ex tota voluntate bona, cũ tota dilectione seruire Domino etiã malo?* Et alio in loco: *Potest homo homini vtiliter placere, si propter Deum placeat, id est vt Deus placeat & glorificetur cũ dona eius attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur. Cum autem sic homo placet, non iam homo sed Deus placet.*

S. Aug. in Psal. 124.

In illud. 1. Cor. 10. placete omnibus.

Si in mitem, modestum, perhumanum herum seruus inciderit, nec bonitate illius abutatur nec familiaritate, sed debitam ei reuerentiam sartam tectamq; custodiat: Sin autem in truculentum, & Echini more asperum, querulum, contumeliosum, componat

se maturè ad patientiam, hæc & alia omnia seruitutis onera offerat Deo in pœnitentiam pro peccatis suis. Præuisis verborum telis priusquam ingruant ac feriant discat non multum commoueri. Id quidem factu difficile, quia cum omnis seruitus misera est, tùm verò illa penè intolerabilis, seruire effeatis, iniquis, impuris, & ne in ipso etiam metu sobrijs, sed tamen necessarium. Vbi quod potest præstiterit, nulla lege ad plura obligatur, habetq; in recessu cordis vndè seipsum consoletur, conscientiæ bonæ testimonium, & patientiæ suæ in cœlis coronam repositam. Tali hero non idcircò apud se maledicat, nec obloquatur apud extraneos, sed vincens potiùs in bono malum, excusatione tegat impetum iræ vehementis, quæ homines sibi præsentes non finit esse, nec quid dicant attendere. Satis ei maledicet Deus, & grauia ob tantam mentis rabiem decernet supplicia, ad quæ alludens B. Paulus dicebat: *Et vos Domini eadem facite illis remittentes minas, scientes quia illorum & vester Dominus est in cœlis, & personarum acceptio non est apud Deum.* Pro eodem quandoq; oret vt sic pro malo bonum retribuat, vtque fœlici concludantur exitu, quæ ab eo facienda accepit. Multo adhuc magis si vir bonus fuerit, vt erat Abraham, ad iussa cuius fœliciter exequenda sic orabat procura- *Ephes. 6.*

tor, quem miserat in Mesopotamiam. *Domine Deus Domini mei Abraham occurre mihi obsecro hodiè, & fac misericordiam cum Domino meo.* Hæreticos Dominos nunquam sibi eligat vel quærat; quia licet non obstet hæresis, quominus gerant Dei vicem, & sint honore digni, quatenus vi contractus legitimam in famulos suos adepti sunt potestatē, quatenus tamen scarent falsis dogmatibus, sustinent personam Satanæ, & vitari eminus debent ab ijs maximè, qui citò seducuntur defectu iudicij, vel per blandimenta & munuscula, quibus ingenia seruilia vt homo pisces, capiuntur. Postremò magnas aut crebras eleemosynas de illorum fortunis non eroget, quia se nescijs tales fieri meritò conqueruntur. Nemini licet de alieno ludere corio. Vel huiusmodi eleemosynis prodesse ijs studet domesticus famulus, vel sibi, vel pauperibus. Si illis, ad hoc medium frustrà recurritur, cum inuitis prodesse nequeat. Si sibi vel pauperibus idem est iudicium, quia neutrorum sed dominorum sunt eleemosynæ, & furtiua vsurpatio nec cedere potest in spirituale eius commodum cum sit peccatū, nec pauperum si consentiant. Neq; enim licet de furto edere Tob, 4.

Gen. 24.

§. 5. Discipulus similiter si præceptorem nactus sit humanissimum facillimumque, caueat contemnere, reuereatur magis,

1.

& suspiciat tantam in eo animi demissionem ab omni superbia fastuque remotissimam (cum tamen scientia inflet nisi reprimatur à gratia.) Nō quod vicio carere præceptores censeam, qui nullos præscribunt terminos familiaritati suę cum discipulis leui momento ea abusuris, quo nomine Hortensium salsè ridet Aulus Gellius lib. 1. c. 5. sed quod nō idcircò liberentur discipuli à lege exhibendæ illis reuerentiæ, sicut nec liberabantur filij Agesilai Regis, quibuscum domi se recreantibus colludebat quasi de illis vnus, & equitabat in arundine longa. 2. Equi boni, generosi, & fortis instar non expectet discipulus flagellum aut calcaria, sed vltrò pareat monentibus, ne aliàs fastidio victi atq; tristitia frigidè munus suum obeant, & gementes dicant cum Ouidio l. 1. Trist Eleg. 2. 2.

Verba miser frustrà non proficientia perdo.

3. Non ægrè ferat, sed vehementer sibi gratuletur præter humana studia inculcari sibi Christianę doctrinam fidei & mores bonos, quia Christianus est, non Ethnicus scire cōtentus ea quæ sensuum & naturæ captum non superant, nec quidquam faciunt ad vitam beatam & immortalem: Doctrina autem illa Dei cognitio, & diuinarum est rerum de qua Hier. 9. *Non glorietur sapiens in sapientia suа.* Et infra; *Sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me.* Post quam 3.

cognitionem & fidem prima de moribus in magno illo iudicij die fiet quęstio, in quibus qui non curabunt probè institui, ingemiscēt aliquando cū miseris illis, quorū verba sunt.
Prou. 5. *Cur detestati quondam sumus disciplinam, & increpationibus non acquieuit cor nostrum, nec audiuimus vocem docentium nos, nec aurem Magistris accommodauimus.* Quàm multi torrentur in inferno, quib' longè maior fuit profanarum scientia rerum, quàm adsit nobis vel adesse possit? infœlicissimi tamē sunt & in æternum erunt; Leuis proindè est omnis eiusmodi scientia reputanda, vi cuius nec summum acquiritur bonum, nec à summo quis malo reuocatur. Doctissimus, acutissimus, ingeniosissimus Diabolus præ toto hominum genere, non alius est quàm Diabolus, id est extorris cœlo, maledictus, infœlicissimus & reproborum caput. Accedit quod quamuis prosecutione per se dignę essent solæ humanæ scientię, bonorum nihilominus doctrina morum & pietate indigerent, qua illarum studiosi impetrarēt à Deo cumulatum intelligendi acumen, retinendi capacitatem, addiscendi facilitatem; Pręceptores autem interpretandi subtilitatem, & loquendi gratiam copiosam. Interim ne quis me existimet solam commendare pietatem, ad humanas quoque scientias si mihi credit, seriò mentem adijciat, Magistris suis has

has & illam inculcantibus addat sedulitate animum, vt se intelligant ferax solum colere, & operam benè collocare. Amet illos non minus quàm ipsa studia, & parentes credat esse non corporum sed mentium, iuxta illud S. Basilij in Psal. 33. *Discipulus filius spiritualis est praeceptoris, Qui enim ab aliquo informationem pietatis accipit, is velut efformatur ab ipso, & ad substantiam venit, quemadmodum à praegnante infantes.* Idque probat tum ex verbis psalmographi; *Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos:* tùm ex illis Apostoli Gal. 4. *Filioli quos iterū parturio, donec formetur in vobis Christus.* Multum hæc cogitatio studijs conferet. Ita quippe libenter audiet discipulus, & dictis credet, & similis esse concupiscet. In scholam deniq; lætus conueniet, emendatus non irascetur, laudatus gaudebit, vt sit charissimus studio merebitur. Sicut exactè & libenter ludit, ac dormit quicumq; literis dat operam; ita ex animo ijs suo tempore sese addicat, vt fiat quod scriptum est; *In omnibus operibus tuis praecellens esto.* Non semper quærat relaxare ludo animum, sed imitetur volucres, quæ dum nidos construunt, postquā aliquid fecerint, ita volitant leuandi laboris & fastidij causa, vt breui post sponte ad nidificationem redeant. Versetur constanter *Eccles. 33.*

in determinatis sibi libris, studijs, lectionibus exercitijs literarijs; nec quasi Vertumnus moræq; impatiens, post studium vnum vix delibatum, transferri se sinat ad aliud; nisi velit idem euenire sibi, quod inchoatis ædificijs imperfectisq; relictis solet: Citò dissiliunt, quia nihil in ijs solidum fuit, nihil absolutum. *Nihil rerum ipsa natura voluit magnum effici citò, præposuitq, pulcherrimo cuiq, operi difficultatem; quæ nascendi quoq, hanc fecit legem, vt maiora animalia diutius visceribus parentum continerentur.*

Quintil. l. 10. c. 3.

4\. 4. Animi gratitudinem erga eosdem Magistros suos perpetuò colat, nec ijs vnquam credat à se satisfactum, quia reuera vt notat M. Tullius, Dei, Parentum, & & Præceptorum beneficijs pares esse non possumus. Nulla similiter instillatæ doctrinæ & sapientiæ paria stipendia sunt. Multo maior adhuc resultabit obligatio, si gratis nulloq; exacto vel admisso salario sit institutus. Videas tamen nonnullos vsq; eo rusticos, inurbanos, & prauæ indolis, vt exactis studijs, ne dignentur quidem eos agnoscere, non salutare ne dicam resalutare. Quo non contenti damno eos afficiunt, aut consentiunt afficientibus, notatos in ijs defectus modicos lætabundi & quasi ouantes cõmemorant, sæpius fingunt, vel longè suprà verum amplificant, quos excusare

cuſare potiùs vel extenuare debuerāt. Quiſnam doloris ſenſus ſit Magiſtris de tàm iniqua retributione, in promptu eſt cogitare; vident quippè ex longiſſima cultura eaq; laborioſiſſima, nihil ſe aliud quàm tribulos & ſpinas, mœrores inquam & damna metere. Laboriſſimam dico, quia pręter vigilias, ſcriptiones, lucubrationes, ſpeculationes priuatas, & conſtantem ſeruitutem ac ſollicitudinem, quotidiè penè ad laſſitudinem vſq; declamant, & ſeſe euiſcerant. Neq; verò ipſis ſolùm ſe gratum præbeat oportet, ſed toti prætereà corpori ſiue communitati, ſi fortè alicuius ſint membra, vtpotè virtute & nomine cuius operantur, & à quo influxum ſeu virtutem accipiunt, ſicut ab arbore rami, & à vite palmites fructum ferre nō valentes, niſi in ea manſerint. Ad quod alludens Apoſtolus dicebat: *Tu oleaſter cum eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduerſus ramos. Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te.* Et infra: *Tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus in bonam oliuam.* Ne deniq; iniuriam interpretetur olim vapulaſſe, ſed beneficium fontemq; bonorum complurium, vt interpretatus eſt in re perſimili canis, cum ei à ſue objiceretur, quod ad artem aucupatoriam inſtructus ab hero

Rom. 11.

Eſop. Fab.

ſuo

suo fuisset verberibus multis, auriumq; vellicationibus. Qui canis, *nescis* inquit *insane nescis quæ ex verberibus illis bona sim consequutus, per ea enim vescor suauissimis perdicum cothurnicumq; carnibus.* Fieri potest vt iniustè quis vapulet, credat tamē præceptor ei se pœnam iustè irrogare, imò ad id teneri, nec aliud quàm eius emolumentum spectare; quo sanè casu amore dignus est nō odio; & Deus errore illo bonaque fide vtitur ad occultas multas discipuli nequitias vindicandas.

§. 6. Dicamus ad extremum pauca, quę in primis dirigere in munere suo possint subditos Regum, Principum, & cæterorum Magistratuum. Primum sit de quo domesticos iam supra commonefecimus, habere illos Dei loco, non quod verè ac propriè Dij sint, sed quod vice Dei regant, seu viua sint Dei instrumēta in communi publicaq; administratione mortalium, & ab eo acceperint quam habent authoritatem, ob idq; propter Deum à subditis reuerentiam iure suo exigant, & caueant ne in se contemptis Deus ipse contemnatur dicens ad Samuelē:

3. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me ne regnem super eos.* Reuerentiæ huius pars est, non rebellare in eos nec insurgere; ijsdem obtemperare in rebus licitis & ad publicam illam administratio-

ſtrationem pertinentibus, quænam autem cenſeantur ab ijs iure præcepta; ſiue legibus ſcriptis contineantur vt communiter fieri ſolet, ſiue non; & quòd in dubio ſtandum ſit potiùs illorũ iudicio ac definitioni quàm propriæ, alibi quoque eſt dictum. Meminerint prætereà Magiſtratui fideliter cooperari in omnibus ad bonum publicum pertinentibus, hoc eſt ad conſeruationem Reipublicæ & iuſtitiæ, ſiquidem Magiſtratus caput eſt ad hoc conſtitutum, ſed impotens niſi à membris adiuuetur. Quartum ab ijs obſeruandum ſit impoſita tributa fideliter pendere (ſi ferat forma Reipublicæ, vt aliqua imponantur) quandoquidem neceſſaria ſunt ad publicos ſumptus faciendos ſeu pacis ſeu belli tempore. *Ideò enim & tributa præſtatis*, ait Apoſtolus Rom. 13. *miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributũ tributũ, cui vectigal vectigal.* Adhæc qui aliquam ſub Principe prouinciam adminiſtrant ſingulariter ei parere diſcant, in grauiſſimis quibuſque rebus ipſum interrogare, ab eius formula & præſcriptis non diſcedere, ne quidem prætextu maioris boni, niſi hoc eis expreſsè conceſſum ſit. *Melior eſt obedientia quàm victimæ.* Manlius Torquatus in filium qui iniuſſus pugnauerant, tametſi victorem ſecuri 1. Reg. 15.

animad-

animaduertit, & Publius Crassus virgis cædi iussit architectum eo quod ad arietem conficiendum nō miserat malum quem petiuerat, sed alium, & tamen optima fide alium miserat velut iudicio suo aptiorem; sed Publio de obedientia in primis sollicito displicuit tanta prudentia.
Aul. Gell. l. 1. c. 13.

DE VERA PERFECTAQ; PRVDENTIA,

SEV DE PERFECTO VIRTVTVM VSV.

LIBER TERTIVS ET QVARTVS.

Authore
BALTHAZARE CHAVASSIO,
Societatis IESV Doctore
Theologo.

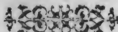

INGOLSTADII,
Ex Typographeo Ederiano,
apud Elisabetham Angermariam, Viduam.
Sumptibus Ioannis Hertsroj Bibliopolę Monacensis.
ANNO M. DC. XX.

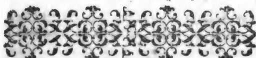

DE VERA PERFECTAQVE PRVDENTIA,

LIBER TERTIVS.

De amore sui, deque Prudentiæ regulis quibus dirigitur.

CAPVT I.

§. 1. Quendam esse prauum sui amorem, quendam vtilem, necessarium & laude dignum.

2. Praui radices quæ sint, quomodo extirpandæ.

3. Quid de seipso sentire debeat, cui curæ est amor sui sanctus ac purus.

4. Quæ potissimum animi bona prosequenda.

5. Quantam habere nominis sui rationem vir bonus debeat. Plat. ... in epist.

6. Quomodo & quousq; corpori prospiciendum.

§. 1. Extare prauum quendam sui amorem, quem φιλαυτίαν appellare Græci solent,

 lent,

lent, dubitare non audeb t, qui sciet à Christo dictum. *Qui amat animam suam perdet eam.* Non potest qui prauus non est, efficere, vt damnetur homo, ac pereat. Si datur sanctum quoddam sui odium, de quo mox sequitur. *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam*, cur non etiam amor quidam prauus? In quouis certè rerum genere, vni contrario opponitur respondetq; alterum; lumen tenebris, calor frigori, humor siccitati, morbo sanitas. B. Paulus 2. Tim. 3. inter mala ætatum sequentium; quæ pronunciat, amorem sui expressit. *Erunt* inquit *homines seipsos amantes*, & S. August. lib. 14. de Ciuit. c. 28. amori Dei opponit amorem sui (quod non fecisset rectè, si cum ille bonus sit, hic non esset quandoq; saltem malus) sic enim loquitur: *Fecerunt itaq; ciuitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui vsq; ad contemptum Dei; cælestem verò amor Dei vsq; ad contemptum sui.* Agnouit & prędicauit hanc ipsam veritatem Plato. Imo sui amorem dixit esse flagitiorũ omnium scaturiginem. *Nimius in se amor omnium peccatorum omnibus semper est causa. Occæcatur circa amatum qui amat. Quapropter qui se amat, cum se magis quàm veritatẽ honorandum putet, quid iustum, bonum, pulchrum sit, male iudicat.* Da mihi hominem sibi placentem, hoc ipso innumeris alijs fœtet

Ioan. 12.

Plat. lib. 5. de legib.

tet

ter ac displicet, iuxta tritum communi ore prouerbium. *Multi te oderint, si teipsum diligas.* Amare se dicitur, qui vult sibi bonum, sed prauè qui falsum. At quàm multi falsa prosequuntur, seculi pompas, ac voluptates illicitas sensum quidem ad tempus oblectantes, sed tandem in gehennam pertrahẽtes, sicut dicit scriptura: *Quantũ glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Extat vicissim amor quidam sui sanctus, quem insinuat, & commendat Dominus dicens: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Meminit Psamus 10. improbi cuiusdam in se odij his verbis: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam*, datur ergo vicissim amor quidam sanctus, & inculpatus. Non inficiabere puto sanctũ esse, quo amicos iuxta præscriptum rationis diligimus: Is autem cum maior sit vel minor, prout illi coniunctiores nobis sunt minusue cõiuncti, eo quod teste Aristotele l. 9. Ethic. c. 9. *amicabilia ad alterũ proueniunt ex amicabilibus ad nos.* supponit necessariò in nobis amorem quendam nostri licitum, qui illius mensura sit ac regula. Tandem diligere se est velle sibi bonum, vt iam audiuimus, ergo sanctè se diligit, qui verũ sibi bonũ appetit. Tale autem à quouis appeti, quid vetat? Nonnullos id facere declarat idem Aristoteles ibidem. *Eos itaq; qui circa honesta actio-*

Apocal. 18.

Matth. 22.

Psal. 10.

nes prætipuè ſtudent, omnes admittunt & laudant. Et infra: Quocirca *vir bonus eſſe ſui amator debet, nam honeſta agendo, & ſibi & alijs proderit, prauus non debet, eo quod prauos affectos ſequens, & ſibi & alijs nocebit.* Quæ licet ita ſint, vulgò ſui amor malè audit ob ingentem eorum multitudinem, qui ſe perperam immodicèq; diligunt.

§. 2. Amorem ſanctum priusquam faciamus in animos noſtros deſcendere, & diſcamus quibus ſit regulis dirigendus, de prauo dicendum eſt aliquid, deq; modo extirpandi radices eius. Nam ſimiliter Agricolæ prius à ſentibus repurgant agros, quàm vtilia eis committant ſemina. De hac eius radice ſi interrogaretur naturalis Philoſophus, ignorantiam diceret eſſe veri boni, qua fit vt homo errore circumuentus eligat, & appetat pro vero falſum, hoc eſt pro bono malum, atq; ita prauè ſe diligat. Sed nequaquam hoc ſuo reſponſo exhauriret difficultatem, tùm quia ſæpè non ignorat quod verè eſt bonum, eo tamen ſpreto ad malum conuertitur aitq; *Video meliora proboq;, deteriora ſequor*: tùm quia in promptu eſt inſtare, vnde tanta in homine eiuſdem veri boni ignoratio, cùm nec brutis nec creaturis alijs cognitione aliqua vtentibus, vlla talis inſit circa ſuum: Recurrendũ proindè ad doctrinam ſupernaturalis & Chriſtianæ fidei, dicenduımq; veram eius radicem cauſam atq; princi-

Ouid. 7. Metã.

principium, ſicut & philautiæ prauæ corruptionem eſſe naturę humanę, quam operata eſt peccatũ primi parentis: Ante quod beneficio iuſtitiæ originalis homo rectus erat vt ſacra loquũtur oracula, notitiam habebat infuſam boni & mali tàm ſupernaturalis quàm naturalis, illius obſcuram huius euidentem. Ex altera parte voluntas rationi nulla ex parte repugnabat, nec voluntati appetitus ſenſitiuus ſiue concupiſcibilis, ſed præeuntem ſponte ſequebatur. Eximia aderat ad bonum pronitas, nulla in eius proſecutione difficultas: Vbi verò in culpam lapſus eſt Adam, ea offenſus Deus tam inſigne donum reuocauit, quod ei contulerat; & poſteris eius ſi præuaricatus nõ fuiſſet, conferre decreuerat; tametſi in eo non idcircò fuiſſent confirmati vt docet S. Th. 1. q. 99. a. 1. & 2. Rurſus Reſpublica eius interior optimè, ordinatiſſimèq; procedebat; tunc perturbata ſunt omnia, atq; vt idem codex ſacer loquitur: *Homo cum in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Pſal. 48. In honore erat propter eximium quo pollebat, lumen intellectus, & infuſam rerum notitiam. Iumentis autem ſimilis factus eſt, quia totus ſicut illa, in ignorantia naſcitur, ad ea pronus quæ oblectant ſenſum. Quid ſi etiam euaſerit conditione deterior? Omninò ita euenit, quia

bruta partibus non constant mutuò dissidētibus, homo autem constat, & gemens ait:
Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in menbris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quis iam modus radicem hanc improbam extirpandi, concupiscentiam inquam innatam nobis, prosequētem falsa bona ijs contraria quæ commendat recta ratio, semperque conantem seducere voluntatem, & pertrahere in eandem consensionē? Hoc perfectè præstare nullo modo opis est nostræ, vtcumq; tamen auxiliante Deo possumus discendo quid sumus, quæ sint vera bona, nobisq; propria, quæ media fini accommodata propter quem in lucem prodiimus. His namq; probè intellectis, conualescit voluntas adiuta diuinitùs aduersus deceptricem illam cupiditatem, nec se ab ea facilè induci patitur in prosecutionem falsi boni, sed rationi adhæret illud dissuadenti, proponentiq; contrarium. Ita inefficax redditur concupiscentia proindè fermè ac si verè extirparetur, & cū illa consequēter amor sui prauus cuius origo est, retunditur.

§. 3. Nouerit se homo ex anima & corpore coalescere, & ita quidem, vt illa istud multum dignitate antecellat, tanquā pars & forma spiritualis, & inexterminabilis seu immorta-

mortalis, & minimè educta è potestate materiæ sicut cæteræ, sed veniens ab extrinseco vt docuit Aristoteles lib. 3. de Anima, & patet ex sacra illa sententia: *Domine Deus reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius.* 3. Reg. 17. *Et exaudiuit Dominus vocem Heliæ, & reuersa est anima pueri intra eum & reuixit.* Nempè, non solet dici reuerti, nisi quod actu præexistit. Ita fit vt vera ac propria hominis censenda sint bona, quæ ad animũ spectant, & ille solus verè, solidè, ac prudenter amare se, qui talia prosequitur; contra verò fatuo sui amore corripi, qui ad consectanda cætera corpori accommodata se totũ transfert. Illa enim perfectè explent hominis desiderium, hæc autem nihil minus, si vel parum desit, quod ad illa pertineat. Hinc illud magni cuiusdam satrapæ secundum seculum. *Cumq; hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardocheum Iudæum sedentem ante fores Regis.* Esther. 5. Inter illa animi bona primas tenet Deus, de quo S. Bernardus: S. Bernard. serm. de Dedicat. *Animam Dei capacem quidquid Deo minus est non implebit.* Et antè illum S. Augustinus: *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* S. Aug. L. 1. Confess. c. 1. Verè, verè ita est, in solo Deo creatore omnium, verum summumq; animi nostri bonum est repositum, quo in nos illabente, & se fruendũ præbente nobis, exclamaturi sumus *sufficit.*

Psal. 16. ficut dicit Propheta: *Satiabor cũ apparuerit gloria tua.* Quærendus proindè ante omnia est, & expetendus, iuxta datum hac ipsa
Matth. 6. de re ab eo præceptum: *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Animi bona, secundo loco expetitione dignissima, tanquam præcipua media ad vitam æternam à Deo instituta sunt gratia tàm habitualis quàm actualis. In cuius encomium, dictum
2. Cor. 2. est Apostolo *sufficit tibi gratia mea.* Eidem tanquã causæ attribuitur vita æterna Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna*, & quod valdè notandum puto, tanti eam faciunt diuinæ literæ, vt participationem quandam diuinitatis dicant esse 2. Pet. 1. *Per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ* (sicut lumen Lunæ magnifica est solaris participatio) & pulchritudinem quam nõ modo concupiscit Deus ipse Psal. 44. sed etiã miratur Cantic. 1. dicẽs ad animã sanctã: *Quã pulchra es amica mea, quam pulchra es.* Spiritus sancti nomen ei accommodent. Luc. 1. *Spiritus sanctus superueniet in te.* Actor. 2. *Repleti sunt omnes Spiritu sancto* Neque enim aliter dici possunt Apostoli illũ accepisse, nisi hoc sensu, quòd insigne istud eius donum & virtutem acceperunt, iuxta factam sibi promissionem, Act. 1. *Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos.* Et: *Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex illo.* Nempè persona

ipsa

ipsa Spiritus sancti, cum sit Deus & vbique, non potest aliquo venire. Nam si alicundè veniret, ibi prius non esset. Restat itaq; vt venire dicatur per hoc donum suũ, sicut sol illuminare, calefacere, vel intrare cubiculũ, quando lumen immittit suum hæc omnia operans. Memineris porrò parum esse tantum donum tibi comparare, nisi partum diligenter custodias, & amissum vehementer doleas, vt scribit S. Cypr. epist. 5. Sed quid? cum propter iacturam rerum temporalium ploremus penè implacabiliter, vt ille qui 4. Reg. 6. fletu multo prosequebatur demersam securim quam mutuò acceperat, & alij de quibus Iuuen. Sat. 13. *Ploratur lachrimis amissa pecunia veris.* Pauci de tot mortalibus in fletum etiam modicum soluuntur amissa gratia. O modum agendi præposterum. Gratiæ affinis est peccatorum remissio, vtpotè remotio detestabilium macularum, quarum non potest gratia præsentiam sustinere. *In maleuolam animam non intrabit sapiëtia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Sap. 1.
Martes fera exigua de genere mustelarum vsq; eo abhorret à sordibus, vt antrum suum egressa ad quærendum cibum, si aliquibus oblitum & inquinatum dum redit, aspiciat; omninò intrare refugiat, potiusque capi se patiatur à venatoribus, qui proindè ista vti arte solent ad eam intercipiendam. Simile quid

quid de gratia sentiendum, non descendit in animam peccati fecibus laborantem. Et quia per Sacramēta Pœnitentiæ præsertim & Eucharistię Deus optimus maximus vtrumque nobis largitur, & largiri constituit beneficium, remissionem inquam peccatorum, & diuinam illam gratiam, accedamus ad ea frequenter benèq; præparati, si nos verè diligimus. *Ibi abscondita est virtus eius.* Ibi thesauros verè magnos reperiemus, ad statum nos recipiemus, in quo opera bona facere licebit æterno digna præmio. Ibi reddētur nobis anni quos comedit locusta Ioel. 2. restituetur stola prima Luc.15. id est merita priora per peccatum mortificata. Et quia non censetur præparatio esse sufficiens si nō includat firmum resipiscendi propositum, firmum autem videri non potest vt iam vidimus l.1. c.8. §.2. quando resipiscentia nulla reipsa sequitur, nec resipiscendi conatus, fit vt nemo blandiri sibi debeat de vsu isto sacramentorum, & dicere, vbi peccauero ad illa confugiam, atq; ita mihi consuluero; satis me amauero. Quid enim si confugias sed frustrà, id est speratum indè fructū non recipias? At certè imparatus non recipies, quia *hominis est animam præparare.* Et Eccles. 2. *Qui timent Dominum præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas.*

Hab. 3.

Prou. 16.

suas. Vide itaq; vt tibi valdè cordi sit, peccati cuiusq; fuga & expugnatio, nō mortalis solùm (quanquā in huius precipuè victoriā incumbere nos conuenit) sed etiam venialis, quia venialia etsi per se leuia, multiplicata multum nocent, eademq; est eorum ratio, quæ argumentorum infirmorum, de quibus Quintilianus: *Si non possint valere quia magna sunt, valebunt quia multa sunt. Singula leuia sunt & communia, vniuersa verò nocent, etiamsi non vt fulmine, tamen vt grandine.* Affinis est sacra illa sententia: *Qui modica spernit paulatim decidet.* A peccatis abstinere tantum est, vt libenter subscribam illorū sententiæ, qui eligibilius credunt esse pauca bona, & pauca mala facere, quàm multa bona & multa mala. Dum rursus oppugnationem commendo peccatorū quæ commiseris, vel quibus assueueris, illud præcipuè intelligo, quod in te magis dominatur. Sciendum in quouis homine vnum esse quasi primarium, caputq; cęterorū, quo debellato facilè cadunt cætera. Cognoscitur autē varijs modis, & singulariter genere cogitationū, in quibus plerumq; aut communiter mens nostra occupatur; eoq; tendunt illa Christi verba: *Vbi est thesaurus tuus ibi est & cor tuum.* Illud item veterum: *Gnathonis animus semper in patinis.* Sic qui ventos vult explora-

Quintil. lib. 6. c. 18.

Eccles. 19.

Matth. 6.

Terent. in Eunucho.

explorare, nubium motum considerat. Cognoscitur item, si etiā leui eius obiecto proposito, vehementer & statim moueatur appetitus sensitiuus. Itaq; iracundum se reputabit, qui familiare sibi videt esse, leui accepta offensione grauissimè excandescere: Libidinosum si visa etiā obiter fœmina valdè titilletur, & inhiet. Auarum qui minimorum etiam lucrorum occasiones captat auidissimè, &c. Nam vt scribit S. Thomas; *Multum paßibilia patiuntur etiam à modicis agentibus.* Cognoscitur prætereà ex crebri sermonis qualitate, quia vulgò loquimur, vt afficimur: *Amantes in his versantur multum sermonibus*, inquit Plutarchus, *qui recordationem refricant rerum amatarum*, & vt ait Dominus: *Ex abundantia cordis os loquitur.* Hęc tamē via detegendi vitium pręcipuum, minus expedita est quàm præcedentes, quia in quam plurimis dominatur luxuria, qui nihilominus ignominiæ metu ex turpiloquio contrahendæ, abstinent ab eo diligentissimè, imò obiurgant turpiloquos.

S. Th. 1. 2. q. 22. a 3.

Plut. lib. de Garrul.

Matth. 12.

Tertium animi bonum verè eximium, obidq; sollicitè procurandum ab eo qui se sanctè diligit, est pax cordis siue serenitas, longè pręstantior externa illa seu ciuili pace, quam adeò extollit S. Augustinus, vt neget *in rebus terrenis gratius aliquid audiri, aut desiderabilius concupisci, aut melius inueniri.*

S. August. lib. 19. de Ciu. cap. 11.

Tanti

Tanti certè hanc cordis pacem siue gaudiũ fecit Ecclesiasticus, vt scribere non dubitauerit cap. 30. *Non est census super censum salutis corporis, & non est oblectamentum super cordis gaudium.* Ab exterioribus bellis ne ipse quidem Deus liber est, atrocia contra illum gerunt vna cum malignis spiritibus homines deprauati, de quorum numero futurus est suo tempore Antichristus, atq; hinc ipsi nomen; & fuit eo tempore Paulus quo de cœlo audiuit: *Saule, Saule, quid me persequeris.* Verùm quia apud se tranquillissimus est, & mente compositissima agit omnia, sicut de eo scribit Salomon: *Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas*, viuit vnà beatissimus. Eris & tu non parum beatus, quicumq; demum extrinsecus perflent venti, si quietam geras mentem, non ancipitem atq; sollicitam. Hanc tibi conciliabit bona conscientia, de qua Luc. 1. *In terra pax hominibus bona voluntatis*, & S. Aug. *Senti de Augustino quod lubet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.* & Horatius.

Actor. 9.

Sap. 12.

Lib. contra Secūd. c. 1.

murus aheneus esto
Nihil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Horat. l. 1. epist. 1.

Bonam autem conscientiam præcipuè facit diuina gratia vna cum remissione peccatorũ, de qua suprà, & mentem prorsus lætificat. Sicut enim peccatum admissum iusto Dei iudicio authorem suum etiam αὐτωτιμωρητὸν syndere-

synderesi quasi tortore quodam excruciat, & grauissimâ post se relinquit tristitiam pacis omnis expultricem, sicut dicit scriptura: *Non est pax impijs*, & expertus est Dauid cũ scriberet: *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Tota die contristatus ingrediebar. Peccatum meum contra me est semper.* (nec mirum quia omninò iustum est, vt qui Deum peccato suo quantum in se fuit contristauit, multo ipse magis contristetur, ac velit nolit perturbetur. Ita peccati remissionem, supernamq; gratiam optimus conscientiæ seu animæ status sequitur, & pax quædam incomparabilis atq; lætitia; quam operatur talis gratia, vt notat S. Chrysostomus ad illa verba Rom. 1. *Gratia vobis, & pax à Deo*, in quibus vides gratiã veluti pacis caussam anteponi. Hanc nobilissimam pacem dedit Christus Apostolis suis dicens Ioan. 14. *Pacem relinquo vobis, pacem meã do vobis, non sicut mundus dat, ego do vobis.* Hanc sibi petit Ecclesia: *Da seruis tuis illam quã mundus dare non potest, pacem.* Hanc quoque postulauit Dauid his verbis: *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Se autem impetrasse ostendit cum diceret: *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi; concidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.* Quemadmodum risus in duplici est differentia, exterior qui ex titillatione, & interior qui ex forti apprehẽsione

Is. 48. Psal. 37. Psal. 50. Psal. 50. Psal. 29.

sione obiecti ridiculi, in eoq; vnus differt ab altero, quòd exterior coactus sit, imperfectus, sardonicus, ridentem contristans magis quàm exhilarans, interior contra: Ita planè pax siue gaudium quod à causis pendet exterius, vt cibo, potu, venere, choreis, spectaculis, &c. admodum tenue est & caducum; illud contra solidum, quod diuina illa gratia expunctis peccatis operatur, quodq; experiuntur omnes quos serio pœnitet. Nec obstat, quod neq; de hac gratia sibi collata omninò certus sit, qui iustificatur, neq; de remissione peccatorum. *Nemo scit vtrum amore an odio dignus sit.* Sufficit enim si fortem habeat vt indubiè habere potest eius rei coniecturam seu præsumptionē. Nam similiter familiares principum, messores, vinitores, strenui milites, & qui ad prosperam redire valetudinem incipiunt, de gratia Principum, de ampla messe aut vindemia, de obtinenda victoria quæ per arma quæritur, de perfecta valetudine quæ expectatur, non ita securi sunt, quin fieri posse putent, vt hallucinentur, & res aliter se habeat vel cadat, quàm sibi pollicentur; quia tamen argumentis nituntur valdè probabilibus, adeò anxij non sunt, vt valdè hilarescant. *Eccles. 9.*

Cæterùm quamuis peccati conscientia sit, quæ animi pacem & tranquillitatem po-

bruta partibus non constant mutuò dissidētibus, homo autem constat, & gemens ait:
Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in menbris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quis iam modus radicem hanc improbam extirpandi, concupiscentiam inquam innatam nobis, prosequētem falsa bona ijs contraria quæ commendat recta ratio, semperque conantem seducere voluntatem, & pertrahere in eandem consensionē? Hoc perfectè præstare nullo modo opis est nostræ, vtcumq; tamen auxiliante Deo possumus discendo quid sumus, quæ sint vera bona, nobisq; propria, quæ media fini accommodata propter quem in lucem prodiimus. His namq; probè intellectis, conualescit voluntas adiuta diuinitùs aduersus deceptricem illam cupiditatem, nec se ab ea facilè induci patitur in prosecutionem falsi boni, sed rationi adhæret illud dissuadenti, proponentiq; contrarium. Ita inefficax redditur concupiscentia proindè fermè ac si verè extirparetur, & cū illa consequēter amor sui prauus cuius origo est, retunditur.

§. 3. Nouerit se homo ex anima & corpore coalescere, & ita quidem, vt illa istud multum dignitate antecellat, tanquā pars & forma spiritualis, & inexterminabilis seu immorta-

mortalis, & minimè educta è potestate materiæ sicut cæteræ, sed veniens ab extrinseco vt docuit Aristoteles lib. 3. de Anima, & patet ex sacra illa sententia: *Domine Deus reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. Et exaudiuit Dominus vocem Heliæ, & reuersa est anima pueri intra eum & reuixit.* 3. Reg. 17. Nempè, non solet dici reuerti, nisi quod actu præexistit. Ita fit vt vera ac propria hominis censenda sint bona, quæ ad animũ spectant, & ille solus verè, solidè, ac prudenter amare se, qui talia prosequitur; contra verò fatuo sui amore corripi, qui ad consectanda cætera corpori accommodata se totũ transfert. Illa enim perfectè explent hominis desiderium, hæc autem nihil minus, si vel parum desit, quod ad illa pertineat. Hinc illud magni cuiusdam satrapæ secundum seculum. *Cumq; hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardocheum Iudæum sedentem ante fores Regis.* Esther. 5. Inter illa animi bona primas tenet Deus, de quo S. Bernardus: S. Bernard. serm. de Dedicat. *Animam Dei capacem, quidquid Deo minus est non implebit.* Et antè illum S. Augustinus: *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* S. Aug. l. 1. Confess. c. 1. Verè, verè ita est, in solo Deo creatore omnium, verum summumq; animi nostri bonum est repositum, quo in nos illabente, & se fruendũ præbente nobis, exclamaturi sumus *sufficit*, sicut

sicut dicit Propheta: *Satiabor cũ apparuerit*
Psal. 16. *gloria tua.* Quærendus proindè ante omnia est, & expetendus, iuxta datum hac ipsa
Matth. 6. de re ab eo præceptum: *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Animi bona, secundo loco expetitione dignissima, tanquam præcipua media ad vitam æternam à Deo instituta sunt gratia tàm habitualis quàm actualis. In cuius encomium, dictum
1. Cor. 2. est Apostolo *sufficit tibi gratia mea.* Eidem tanquã causæ attribuitur vita æterna Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna*, & quod valdè notandum puto, tanti eam faciunt diuinæ literæ, vt participationem quandam diuinitatis dicant esse 2. Pet. 1. *Per hac efficiamini diuinæ consortes naturæ* (sicut lumen Lunæ magnifica est solaris participatio) & pulchritudinem quam nõ modo concupiscit Deus ipse Psal. 44. sed etiã miratur Cantic. 1. dicẽs ad animã sanctã: *Quã pulchra es amica mea, quam pulchra es.* Spiritus sancti nomen ei accommodent. Luc. 1. *Spiritus sanctus superueniet in te.* Actor. 2. *Repleti sunt omnes Spiritu sancto* Neque enim aliter dici possunt Apostoli illũ accepisse, nisi hoc sensu, quòd insigne istud eius donum & virtutem acceperunt, iuxta factam sibi promissionem, Act. 1. *Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos.* Et: *Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex illo.* Nempè persona ipsa

ipsa Spiritus sancti, cum sit Deus & vbique, non potest aliquo venire. Nam si alicundè veniret, ibi prius non esset. Restat itaq; vt venire dicatur per hoc donum suũ, sicut sol illuminare, calefacere, vel intrare cubiculũ, quando lumen immittit suum hæc omnia operans. Memineris porrò parum esse tantum donum tibi comparare, nisi partum diligenter custodias, & amissum vehementer doleas, vt scribit S. Cypr. epist. 5. Sed quid? cum propter iacturam rerum temporalium ploremus penè implacabiliter, vt ille qui 4. Reg. 6. fletu multo prosequebatur demersam securim quam mutuò acceperat, & alij de quibus Iuuen. Sat. 13. *Ploratur lachrimis amissa pecunia veris.* Pauci de tot mortalibus in fletum etiam modicum soluuntur amissa gratia. O modum agendi præposterum. Gratiæ affinis est peccatorum remissio, vtpotè remotio detestabilium macularum, quarum non potest gratia præsentiam sustinere. *In maleuolam animam non intrabit sapiẽtia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Sap. 1. Martes fera exigua de genere mustelarum vsq; eo abhorret à sordibus, vt antrum suum egressa ad quærendum cibum, si aliquibus oblitum & inquinatum dum redit, aspiciat; omninò intrare refugiat, potiusque capi se patiatur à venatoribus, qui proindè ista vti arte solent ad eam intercipiendam. Simile quid

quid de gratia sentiendum, non descendit in animam peccati fecibus laborantem. Et quia per Sacraměta Pœnitentiæ præsertim & Eucharistię Deus optimus maximus vtrumque nobis largitur, & largiri constituit beneficium, remissionem inquam peccatorum, & diuinam illam gratiam, accedamus ad ea frequenter beneq; præparati, si nos verè diligimus. *Ibi abscondita est virtus eius.* Ibi thesauros verè magnos reperiemus, ad statum nos recipiemus, in quo opera bona facere licebit æterno digna præmio. Ibi reddětur nobis anni quos comedit locusta Ioel. 2. restituetur stola prima Luc. 15. id est merita priora per peccatum mortificata. Et quia non censetur præparatio esse sufficiens si nō includat firmum resipiscendi propositum, firmum autem videri non potest vt iam vidimus l. 1. c. 8. §. 2. quando resipiscentia nulla reipsa sequitur, nec resipiscendi conatus, fit vt nemo blandiri sibi debeat de vsu isto sacramentorum, & dicere, vbi peccauero ad illa confugiam, atq; ita mihi consuluero; satis me amauero. Quid enim si confugias sed frustrà, id est speratum indè fructū non recipias? At certè imparatus non recipies, quia *hominis est animam præparare.* Et Ecclesi. 2. *Qui timent Dominum præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas.*

Hab. 3.

Prou. 16.

suas. Vide itaq; vt tibi valdè cordi sit, peccati cuiusq; fuga & expugnatio, nō mortalis solùm (quanquā in huius precipuè victoriā incumbere nos conuenit) sed etiam venialis, quia venialia etsi per se leuia, multiplicata multum nocent, eademq; est eorum ratio, quæ argumentorum infirmorum, de quibus Quintilianus: *Si non possunt valere quia magna sunt, valebunt quia multa sunt. Singula leuia sunt & communia, vniuersa verò nocent, etiamsi non vt fulmine, tamen vt grandine*. Affinis est sacra illa sententia: *Qui modica spernit paulatim decidet*. A peccatis abstinere tantum est, vt libenter subscribam illorū sententiæ, qui eligibilius credunt esse pauca bona, & pauca mala facere, quàm multa bona & multa mala. Dum rursus oppugnationem commendo peccatorū quæ commiseris, vel quibus assueueris, illud præcipuè intelligo, quod in te magis dominatur. Sciendum in quouis homine vnum esse quasi primarium, caputq; cęterorū, quo debellato facilè cadunt cætera. Cognoscitur autē varijs modis, & singulariter genere cogitationū, in quibus plerumq; aut communiter mens nostra occupatur; eoq; tendunt illa Christi verba: *Vbi est thesaurus tuus ibi est & cor tuum*. Illud item veterum: *Gnathonis animus semper in patinis*. Sic qui ventos vult explora-

Quintil. lib. 6. c. 18.

Eccles. 19.

Matth. 6.

Terent. in Eunucho.

explorare, nubium motum considerat. Cognoscitur item, si etiã leui eius obiecto proposito, vehementer & statim moueatur appetitus sensitiuus. Itaq; iracundum se reputabit, qui familiare sibi videt esse, leui accepta offensione grauissimè excandescere: Libidinosum si visa etiã obiter fœmina valdè titilletur, & inhiet. Auarum qui minimorum etiam lucrorum occasiones captat auidissimè, &c. Nam vt scribit S. Thomas; *Multum passibilia patiuntur etiam à modicis agentibus.* Cognoscitur præterea ex crebri sermonis qualitate, quia vulgò loquimur, vt afficimur: *Amantes in his versantur multum sermonibus*, inquit Plutarchus, *qui recordationem refricant rerum amatarum*, & vt ait, Dominus: *Ex abundantia cordis os loquitur.* Hęc tamẽ via detegendi vitium pręcipuum, minus expedita est quàm præcedentes, quia in quam plurimis dominatur luxuria, qui nihilominus ignominiæ metu ex turpiloquio contrahendæ, abstinent ab eo diligentissimè, imò obiurgant turpiloquos.

S. Th. 1. 2. q. 22. a. 3.

Plut. lib. de Garrul.

Matth. 12.

Tertium animi bonum verè eximium, obidq; sollicitè procurandum ab eo qui se sanctè diligit, est pax cordis siue serenitas, longè pręstantior externa illa seu ciuili pace, quam adeò extollit S. Augustinus, vt neget *in rebus terrenis gratius aliquid audiri, aut desiderabilius concupisci, aut melius inueniri.*

S. August. lib. 19. de Ciu. cap. 11.

Tanti

Tanti certè hanc cordis pacem siue gaudiũ fecit Ecclesiasticus, vt scribere non dubitauerit cap. 30. *Non est census super censum salutis corporis, & non est oblectamentum super cordis gaudium.* Ab exterioribus bellis ne ipse quidem Deus liber est, atrocia contra illum gerunt vna cum malignis spiritibus homines deprauati, de quorum numero futurus est suo tempore Antichristus, atq; hinc ipsi nomen; & fuit eo tempore Paulus quo de cœlo audiuit: *Saule, Saule, quid me persequeris.* Verùm quia apud se tranquillissimus est, & mente compositissima agit omnia, sicut de eo scribit Salomon: *Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas*, viuit vnà beatissimus. Eris & tu non parum beatus, quicumq; demum extrinsecus perflent venti, si quietam geras mentem, non ancipitem atq; sollicitam. Hanc tibi conciliabit bona conscientia, de qua Luc. 1. *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*, & S. Aug. *Senti de Augustino quod lubet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.* & Horatius.

Act. 9.

Sap. 12.

Lib. contra Secũd. c. 1.

murus aheneus esto
Nihil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Horat. l. 1. epist. 1.

Bonam autem conscientiam præcipuè facit diuina gratia vna cum remissione peccatorũ, de qua suprà, & mentem prorsus lætificat. Sicut enim peccatum admissum iusto Dei iudicio authorem suum etiam αὐθέντατον syndere-

synderesi quasi tortore quodam excruciat, & grauissimã post se relinquit tristitiam pacis omnis expultricem, sicut dicit scriptura: *Is. 48.* *Non est pax impijs*, & expertus est Dauid cũ *Psal. 37.* scriberet: *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Tota die contristatus ingrediebar.* *Psal. 50.* *Peccatum meum contra me est semper.* (nec mirum quia omninò iustum est, vt qui Deum peccato suo quantum in se fuit contristauit, multo ipse magis contristetur, ac velit nolit perturbetur. Ita peccati remissionem, supernamq; gratiam optimus conscientiæ seu animæ status sequitur, & pax quædam incomparabilis atq; lætitia, quam operatur talis gratia, vt notat S. Chrysostomus ad illa verba Rom. 1. *Gratia vobis, & pax à Deo*, in quibus vides gratiã veluti pacis causam anteponi. Hanc nobilissimam pacem dedit Christus Apostolis suis dicens Ioan. 14. *Pacem relinquo vobis, pacem meã do vobis, non sicut mundus dat, ego do vobis.* Hanc sibi petit Ecclesia: *Da seruis tuis illam quã mundus dare non potest, pacem.* Hanc quoque postulauit *Psal. 50.* Dauid his verbis: *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Se autem impetrasse ostendit cum *Psal. 29.* diceret: *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi; concidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.* Quemadmodum risus in duplici est differentia, exterior qui ex titillatione, & interior qui ex forti apprehẽ-

sione

sione obiecti ridiculi, in eoq; vnus differt ab altero, quòd exterior coactus sit, imperfectus, sardonicus, ridentem contristans magis quàm exhilarans, interior contra: Ita planè pax siue gaudium quod à causis pendet exterius, vt cibo, potu, venere, choreis, spectaculis, &c. admodum tenue est & caducum; illud contra solidum, quod diuina illa gratia expunctis peccatis operatur, quodq; experiuntur omnes quos serio pœnitet. Nec obstat, quod neq; de hac gratia sibi collata omninò certus sit, qui iustificatur, neq; de remissione peccatorum. *Nemo scit vtrum amore an odio dignus sit.* Sufficit enim si fortem habeat vt indubiè habere potest eius rei coniecturam seu præsumptionē. *Eccles. 9.* Nam similiter familiares principum, messores, vinitores, strenui milites, & qui ad prosperam redire valetudinem incipiunt, de gratia Principum, de ampla messe aut vindemia, de obtinenda victoria quæ per arma quæritur, de perfecta valetudine quæ expectatur, non ita securi sunt, quin fieri posse putent, vt hallucinentur, & res aliter se habeat vel cadat, quàm sibi pollicentur; quia tamen argumentis nituntur valdè probabilibus, adeò anxij non sunt, vt valdè hilarescant.

Cæterùm quamuis peccati conscientia sit, quæ animi pacem & tranquillitatem po-

tiſſimum inter turbat, mentemq; reddit vbiq; timidam & ſuſpicacẽ, vt patet in Cain, & in Beſſo, qui poſt occiſum patrem hirundines audiens cantillantes, interpretatus eſt ſe ab ijs accuſari paricidij, vt ſcribit Plut. l. de ſera numinis vindicta; ſunt nihilominus non pauca præterea, quæ eidem valdè officiunt, & mihi videntur ad octo poſſe capita reuocari, de quibus pauca obiter dicenda ſunt, & opportuna ſimul remedia proferenda.

Perturbantur primò quamplurimi quia non fit, vel dicitur vel conceditur quod volunt. Videns Rex Achab negari ſibi vineam Naboth ægrotauit præ triſtitia 3.Reg. 21. & de Antiocho legimus: *Factum eſt vt* 1. Machab. 6. *audiuit ſermones iſtos, expauit, & commotus eſt valdè, & decidit in lectum, & incidit in languorem præ triſtitia, quia non eſt factum ei ſicut cogitabat.* & mox. *Renouata in eo eſt triſtitia magna, & arbitratus eſt ſe mori.* Simile quid experiuntur frequentiſſimè amatores omnes propriæ voluntatis atq; iudicij, & quicumq; inordinatè appetunt honores, opes, & voluntates. Infinitos patiuntur obices potiundi optatis rebus, partim prouidẽte id Deo, ſiue in pœnam affectus immoderati, ſiue ad bonum eorundem, ne id conſequantur quod malè appetunt; partim defectu peritiæ aut virium, aut interueniente caſu

casū nō expectato, aut hominibus alijs repugnantibus, siue iure vt cū præpositi negant subditis quæ non expediunt; siue nequiter vt cum riuales & æmuli moras interponunt. Quantam mentis inquietudinem, atq; mœstitiam tunc concipiant immodici illi concupitores, credi vix potest; cui vt solatium quoddam afferant, ridiculè Deum fortunamque accusant, cum sint ipsi sibi causa mali. Quis enim cogit eos vel appetere quæ non licet, vel ardentius quàm licet? Cur tàm certò expectant, & sibi pollicentur, quæ incerta sunt, & mille impedimentis obnoxia? Non omittam hoc dicere in viros etiam bonos quandoq; cadere tristitiam ex hac prima causa emanantem, quando videlicet animaduertunt optatos euentus non respondere pijs suis conatibus ac desiderijs. Et certè non ab illis requiritur, vt nihil omninò mœroris indè sentiant, cum sit moraliter impossibile, nec id ferat mortalis conditio, longè diuersa à conditione Angelorum perturbationis omnis expertium. An non sentiebat psaltes cum diceret: *Zelus domus tuæ comedit me.* & *tabescere me fecit zelus meus.* *Psal. 118.* & Apostolus de quo Actor. 12. *Incitabatur spiritus eius in ipso, videns idololatriæ deditam ciuitatem*, quiq; de seipso scribit zelante & sitiente salutem indocilium Iudæorum, *Tristitia mihi magna est, & continua dolor cordi* *Rom. 9.*

 meo?

meo? Sed enitendum vt temperetur, ne inducat nos in desperationem, & auertat ab ijsdem pijs conatibus, quandiu superest aliqua bene sperandi ratio. Quam multa perficit perseuerantia longaq; patientia, quæ aliàs non fierent?

Ouid. lib. 4. de Ponto Eleg. 10.

Gutta cauat lapidem nō vi sed sæpè cadendo.
Gutta cauat lapidē, consumitur annulus vsu
Et teritur pressa vomer aduncus humo.

A nemine plura exigit Deus, quàm potest. Vt non proficiant quibus laboras, tibi saltē conando proderis, & mercedem magnam habebis repositam apud Deum, apud quem

1. Cor. 3.

vnusquisq; propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Hac se cogitatione recreabat Saluianus Massiliensium Episcopus:

Salut. in praf. lib. de prouid.

Si hæc salus nostra sanauerit quosdam, fructus erit non paruus profuisse; Sin autem hoc non contigerit, hoc saltem fructuosum erit, quod prodesse tentauerim. Mens enim boni studij, & pij voti etiamsi effectum non inuenerit cœpti operis, habet tamen præmium voluntatis. Ne Christus quidem & Apostoli in salutem incumbentes mortalium, id omne semper ab illis impetrarunt, quod intendebant. Alias vndē mirabatur Christus & non poterat (quia nolebat) multa signa facere propter incredulitatem illorum Marc.6. Quorsum

1. Tim. 3.

illud Apostoli: *Quemadmodum Iannes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt verita-*

veritati, homines corrupti mente? Sed & metuendum ne qui ægrè nimis fert frustrari labores suos optato fructu siue successu circumferat aliquid superbiæ. Nam similiter indignantur superbi quoties non fiunt votorum compotes, nec scopum feriunt, ad quem collinearunt, cum hoc indicium videri possit imbecillitatis, cuius suspicionem valdè reformidant.

Perturbantur multi quia ex aduerso cōtingunt, dicuntur, aut fiunt multa contra ipsorum voluntatem, morbi, calumniæ, detractiones, amicorum perfidiæ, orbitates filiorum, &c. sed quid mirum fieri & dici plurima ingrata mortalibus, cum dicantur & fiant infinita diuinæ repugnantia voluntati, nec tamen idcircò quidquam perturbantia summam eius tranquillitatem? Cur non maturè respicimus partim ad crebras magnasq; culpas nostras, dignissimas profectò in quarũ pœnam multa nobis molesta eueniant; partim ad naturalem hominis imbecillitatem, conditionem, incertam prouidētiam, ad fallacis mundi ingenium, ad perfidas & versatiles voluntates improborum? His diligenter consideratis expectarentur in dies diuersa incommoda & nō perturbarent præuisa cum acciderent; sed neq; magnam gignerēt admirationem, quia diceremus illa perferentes, noui iam pridem & mecum expendi

pendi feræ huius improbæ & deceptricis indolem hoc est mundi, quem profectò rectè scripsit nobilis Christi Apostolus totum in maligno positum; non aliud mihi ab ipso pollicebar, imò miror, ab ipso in me hactenus profecta non fuisse quædam grauiora. Hac arte solabatur se Anaxagoras audita morte filij. *Ego* inquit *cum genui interiturum sciui.* & solatur se sapiens amittens opes. *Sciebam precarias me opes, nec trabali clauo fixas possidere.* & quicumq; incidens in aduersam valetudinem. *Expectabam vt Deus qui illam mihi dedit, adimeret pro arbitrio.* Aut ab vxore deceptus vel amico, & ait: *Noueram probam esse sed simul mulierem. Noueram amicum esse sed animal natura facile deprauabili.*

1. Ioan. 5.

Seneca.

Perturbantur nimis aliqui apprehensione belli vel alterius mali, quod futurũ præsumunt. Quasi verò, sufficere non debeat diei malicia sua, aut diuertere malum possit tristis illa cogitatio, aut non possit Deus mala benè vertere. Alij verò apprehensione immodica mali præsentis aut præteriti v. g. Audiuit quis communi iudicio vir bonus & omnibus charus, quædam à se dicta vel facta accipi in deteriorem partem, indèq; vehementer affligitur, ac si de fama sua actũ esset in æternum, & fructus omnis præteritus interijsset. Nihil est cur tantopere exortum malum

malum cogitatione exaggeret, aut pertinaci verset memoria, quandoquidem testis sibi est iusta reprehensione carere quod dixit aut fecit. Vt vnus vel alter sit qui reprehendit (neq; enim aliquid tàm sanctum, quod iniquorum aliquot Censorum iudicijs non sit expositū) decem, viginti, triginta vel maximè probant, quibuscum nullo modo conferendi sunt insulsi illi & loquaculi. Magis adhuc recreari debet diuino testimonio, quod instar est omnium de quo Iob. 16. *Ecce in cœlo testis meus.* Habuit & contradictores suos tùm Christus tùm Apostolus, sed vterq; sibi benè conscius nihil remisit, de mentis tranquillitate, missa fecit verba nugacium, quasi abripienda primo quocūque ventorum flatu, nec vnquam compari-tura: Falsa de rebus tuis iudicia, quia veritate non nituntur, infirmissima sunt citòq; euanescunt.

Perturbantur alij, quia non norunt contenti esse sua sorte, sed inhiant semper meliori, & inuidere non cessant ijs, quos se putant esse fœliciores, tamq; sunt fatui, vt dicant aliquandò. *Cur non fecit me Deus Angelum, aut Regis filium?* Quasi verò possint omnes esse Reges, sic certè nulli essent subditi, nec proindè Reges. Quasi rursus qui inania hæc vota concipiunt, sui destructionem non appetant. Ita est sanè, quando-

quidem ij non essent qui modo sunt, si ij essent, qui non sunt, vt docet S.Th. 1.p. q.63. a.3. Vbi similiter probat, quod Lucifer nec appetiuerit nec appetere potuerit esse Deus. Magna animi tortura est hæc inuidentia, prorsusq; inutilis, quia neq; illi quos æmulantur, propterea euadent miseriores, neq; ipsi beatiores. Multum quoque ac diu excruciantur, cum certum finem modumque non præstituunt suis habendi cupiditatibus, quia vtuntur ijs tanto magis, quanto amplius crescunt & fortiores sunt, quod tunc accidit, quanto plura ac plura expetuntur, nec vnquam dicitur *sufficit*. Quàm potens, celebris, opulentus erat Alexander magnus; Sed quia nesciuit vota moderari sua, vitam egit planè miseram, idq; indè ratiocinari licet quòd cum audiret Anaxarchum plures mundos, imò infinitos esse disserentem, illachrymasse dicitur, percontantibusque amicis ecquid lachrymis ei dignum accidisset: *An dignum est*, inquit, *nos flere, si haud dum vnius Domini facti sumus.* Valdè procul ab animi quiete aberat, qui ad omnium dominatum collimabat.

Plut. lib. de ani. Tranq.

Perturbantur, quia nimis se immiscent rebus alienis. Si Martha quæ nō alia tractabat, quàm domus suæ propria, audiuit à Christo: *Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima*, quid audiuisset, si curare

Luc. 10.

etiam voluisset alienas? quis non condemnasset eam, quasi in inconcessa & peregrina irrumpentem? quis inquietæ condoluisset, quæ causam sibi accersiuisset inquietudinis? multorum stimulis infestatur, qui nosse vel agere quærit, quæ ad se non pertinent. Ad singula perfectè non potest attendere, ideoque nec ea vt par est expedire, quisquis in se recipit valdè multa; & dum nō expedit fœliciter, querelas inuidiasq; multas sustinet, confunditur, animo deficit, consternatur. Sapientissimè proindè B. Paulus cum ita cohortatus fuisset Thessalonicenses. *Rogamus autem vos fratres operam detis vt quieti sitis*, confestim addidit: *Et vt vestrum negotium agatis* ac si diceret, magna hæc radix est inquietudinis aliena disponenda curandaque suscipere, præsertim perplexa valdè & intricata. Iuuerit præterea non nimis indagare quæ contra te dicuntur ab improbis, nam vt ait Seneca in opusc. de Curiositate. *Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiamsi secretò habiti sint, eruit, seipsum inquietat.* *1. Thess. 4.*

Perturbantur, quia afficiuntur nimis erga bona temporalia, deq; ijs magnificentiùs sentiunt, quàm deberent. Hinc importunissimum illud acquirendi ea studium, & amplificandi, & conseruandi. Hinc eiulatus & lachrymæ penè continuæ cum amit-

tuntur aut in periculo sunt. Hinc metus & expectatio valdè anxia futurorum circa illa euentuum, quã sanè anxietatem ridet Deus ac reprobat:

Horat. l. 3. Ode, 19.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus
Ridetq; si mortalis vltrà
Fas trepidat. Quod adest memento
Componere aequus.

Perturbantur, quia viciſſim nimis reformidant damna temporalia, veluti ſi in ijs ſita eſſet ſumma infœlicitas; ſic exanimantur & tremunt pueri, quandò excipi ſe vident ſibilis anſerum, & oues latrantibus catulis. Et quidem excuſationem aliquã habet tremor ille propter inexperientiam, experti enim nihil ſibi imminere damni ab eiuſmodi ſibilis, non illum deponunt modo, ſed etiam rident. Miſeros autem illos nihilo compoſitiores reddit patiendi conſuetudo, nihil iuuat vſus, ex quo ſatis didicerunt damna & moleſtias illas humanas contemni à ſapientibus, communes eſſe bonis ac malis, & moræ minimè diuturnæ, ideoq; indignas propter quas valdè frangatur aliquis, & mentis tranquillitatem abijciat, pergunt nihilominus æquè ac principiò perturbari, ſola temporis longinquitas vtcumq; motos componit fluctus, & aliquantulum minuit mollitq; mentis ægritudinem.

Pertur-

Perturbantur denique quia perturbant cæteros, & sanè per quod peccant, per id meritò puniuntur. Coniectus est in maximas angustias, Amasias Rex Judæ, quando comprehensus est in Bethsames à Joa Rege Israel, & perductus quasi mancipiũ in Hierusalem, & vidit oculis suis deijci murum quadringentorum cubitorum, auferriq; de domo Domini omne aurum & argentum cum vasis vniuersis. Vndè verò tantum ei infortunium, nisi quia Regem Joas superbè lacessiuerat dicens: *Veni & videamus nos*, vtique eo modo quo hostes solent capitales, nec acquiescere voluerat salutari eius consilio. *Percutiens inualuisti super Edom, & sublevauit te cor tuum; contentus esto gloria tua, quare prouocas malum, vt cadas tu & Iudas tecum?* 4. Reg. 14. Molestus fuit omnibus Ismael, an non ipsi vicissim alij? Omninò id sonant verba Angeli: *Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum.* Gen. 16. In Monomachijs adeunt mirabiles curas qui lacessuntur; vix pauciores qui lacessunt, imò vt plurimum occumbunt, vt te docebit infœlix exitus Goliæ insultantis phalangib' Israel, & quærentis sibi aduersarium, quo cum iniret singulare certamen, possemque ipse demonstrare exemplo duellorũ complurium, meo tempore susceptorum in Gallia, Burgundia & Lotharingia.

Quar-

Quartum animi bonum diligenter curandum ab eo, quem tenet amor sui rectus & sanctus, studium est solidarum virtutum, non Theologicarum modò, hoc est fidei, spei, & charitatis, sed etiam moralium. Has etiam scribit Aristoteles bona esse honesta subiectum semper suū perficientia; quibus nemo abutitur, nemo deterior efficitur sed melior. Quod quidem multo magis de illarum actibus siue operationibus est intelligendum, eo quòd *nihil aut parum penna sed vsus.* id est non in habitu sed in actu bono consistit vera laus, & meritum nostrum apud Deum, vt docet S.Th. 1.2. q.71. a.1. post eundem Aristotelem l.10. Ethic. c.9. in quos idcircò actus, quo te ardentius veriusq; diliges, eo magis incumbes. Caue dicas aliquādo, satis me in virtute exercui, tunc te crede in carceribus adhuc versari, aut medio, cum te metam credes attigisse. Ad anteriora extende te semper, id est ad perfectiora. Acquirendæ perfectioni modum nullum præstitue, qui excludat ampliorem, nullos circumda muros, vt in te conueniat quod scriptum est Zach. 11. *absque muro habitabitur Hierusalem, præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius.* Æmulare semper si potes charismata meliora, & vt verbis vtar S.Greg.Naz. *Ne sustineas inter graculos primas habere, cum Aquila esse queas.* Et infra: *Transea-*

Aug. lib. 1. magn. mor. c. 5. & l. 2. c. 9.

S. Gregor. Naz. ad Eudoxiū.

Transeamus hinc, eundamus in viros, proijciamus somnia, prætervolemus vmbras, & magne huius scenæ ludicra, & inania spectra, cuiusmodi sunt, throni, potentatus, diuitiæ, promotiones, prouolutio subditorũ, in genua, inanis gloriola. In hunc finem sic sæpè Deum alloquere, qui daturum se spopondit spiritum bonum petentibus se. *Dirige Domine in conspectu tuo viam meam. Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.* Psal. 5. 24. 142. Simul autem attende, ingenio vt tuo ac viribus sit accommodatum vitæ genus, quod amplectere. *Considerandum vtrum natura tua agendis rebus, an otio, studio, contemplationiq; aptior sit, & eo inclinandum, quo te vis ingenij defert, ne scenici plus quàm tu videantur habere prudentiæ, qui non semper optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. Qui voce freti sunt Epigonos Medæamq; qui gestu Menalippam vel Clytemnestram.* Sen. lib. de Tranq. c. 4 & 6. Et quoniam in virtutum exercitio finis valdè attenditur, sicut dicit scriptura: *Melior est finis orationis quàm principium*, Eccles. 7. enitere quã maximè sub finem vitæ viuere secundum virtutem, & quamoptimo poteris exitu cursum tuum consummare. Nam sicut vltima vnitas est, quæ dat formam numeris, ita ex fine potissimùm pendet vitæ totius conditio, & status post mortem.

Quod

Quod secum reputans Ludouicus II. Galliæ Rex, in eo totus erat, vt per merita beatissimæ Virginis Mariæ impetraret à Deo finem bonum. Id quo faciliùs consequeretur, haberetq; eandem sacrosanctam Virginem pij desiderij promotricem certiorem, instituit in vniuersa Gallia, vel potiùs, quod iam erat ab Ecclesia piè introductũ obseruari iussit, vt hora 12. signum daretur ad salutationem Angelicam. Non fefellit eum expectatio. Piè obijt tàmq; suauiter, vt nihil doloris expertus sit; die item Sabbathi (quod percupierat) virgini sacro, & sepultus est in templo eiusdem, de Clery.

Bellef. in eius Vita.

§. 5. Ad catalogum insignium animi bonorum, reducitur fama bona, quam ita commendat Ecclesiasticus, vt scribat: *Curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni.* Affine est illud Plauti in Mostellaria: *Ego si bonam famam mihi seruasso, sat ero diues.* Et certè necessaria valdè est ad publica commoda prouehenda. Quocirca S. Paulus prouidebat bona non solùm coram Deo, sed etiã coram omnibus hominibus Rom. 12. & S. August. scribit: *Quisquis à criminibus flagitiorum atq; facinorum vitam suam custodit sibi, benefacit; quisquis autem etiam famam, in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, alijs fama.* Et S. Gregorius. Hi

Eccles. 41.

S. Aug. l. de bono Vid. c. 22.

Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & ita in prauis moribus manentes benè viuere contemnant. Sanctus item Thomas 2. 2. q. 72. a. 2. docet illatas contumelias nonnunquam repellendas, non modo propter bonum illius à quo inferuntur, seu ad reprimendam illius audaciam iuxta illud: *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.* Sed ad tuendam authoritatem dignitatemq; propriam, maximè si lædatur apud viros principes; quia hæc læsio peculiarem habet grauitatem. Vndè Homerus insigniter volens Thersitem infamare à moribus, satis habuit vno verbo dicere:

S. Greg. homil. 9 in Ezech.

Prou. 6.

Odit & hunc magnus Pelides, odit Vlysses

Neq; his obstat illa Apostoli sententia: *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia &c. per infamiam & bonam famam, vt seductores & veraces.* Nō enim vult dicere procurādam infamiam, aut negligendam eiusmodi famam, sed vt notat in eum locum S. Ambrosius, declarare intendit, quòd ipse fidelis Dei dispensator fuerit, annuntiando veritatem tàm ijs à quibus infamabatur, quàm alijs apud quos in pretio erat: & constanter prædicauerit Christi verba etiam ijs, qui illa audire horrebant,

Plut. lib. de odio & inuid.

2. Cor. 6.

&

& Apostolos dicebant esse non veritatis pręcones, sed seductores.

His positis quatuor vult prudentia à te
1. circa famam obseruari. Primum, quando malè tibi conscius fueris, ne temerè coneris probare te innocentem, ne fortè in decursu causæ nocens appareas, quemadmodum sub Francisco I. Franciæ Rege accidit summo Cancellario Poyeto. Is delatus ad tempus coniectus est in arcem Bituricensem, vndè iustificare se studuit: Factum est autem vt constituti Iudices re tota diligẽtius discussa, nouisq; auditis accusatoribus ipsum multo magis reum deprehenderint, quàm prius haberetur, & sententiam tulerint non iam temporanei sed perpetui carceris. Et Lutetiæ Parisiorum audiens quidam extraneus inter iurgandum, exprobrari sibi peccatum contra naturam, exprobrantem traxit in iudicium, sed magno suo incommodo; ab eo quippè conuictus tanti sceleris flammis est traditus. Iuridicè interrogatus noli prætextu tuendæ famæ delictũ negare quod commiseris, quia tunc negare non licet. Quod si non commisisti fateri nihilominus potes te commisisse ad mortem, mutilationẽ vel aliud malum grauiss. vitandum, cum sis Dominus famæ tuæ meritò prodigendæ ad bonum maius conseruãdum (dummodò indè non oriatur scandalum vel damnum tertij) sed

Bellefor. in Francisc. I.

ſed ne fatendo mentiaris ſenſum tibi finge ſecundum quem abſit falſitas v. g. hoc perpetraui ſi mentitus non eſt accuſator. Alterũ vt ſiue ſemper malè audiueris ſiue non, idq; meritò aut immeritò, vitam in poſterũ viuas innocentem, vtpotè aucturam magis adhuc nomen bonum, aut defenſuram vel purgaturam malum, quia vt eſt apud S.Hieron. *Falſus rumor citò opprimitur, & vita poſterior iudicat de priore.* Tertium, vt non ſolùm crimine carere ſtudeas, ſed etiam ſuſpicione criminis. *Cauete ſuſpiciones omnes,* verba ſunt eiuſdem in epiſt. ad Nepotianũ, *& quidquid probabiliter fingi poteſt, deuitas.* In epiſtola autem ad Ageruchiam. *Fuge perſonas in quibus poteſt malæ conuerſationis eſſe ſuſpicio nec paratum habeas illud è triuio ſufficit mihi conſcientia mea, non curo quid de me loquantur homines, ſiquidem Apoſtolus prouidebat bona etiam coram hominibus.* Addit lex ciuilis: *Bonus vir etiam ſuſpicionem criminis vitare debet.* Cur putas Deus Leuit. 11. animalia quædam immunda reputat, & vetat aſſumi in cibum vt Camelum, chœrogryllũ ſeu cuniculum, leporem, ſuem, noctuam, cygnum, aquilam? non certè quod ſint ex ſe mala, ſed quod figura & ingenio ſuo vitia quædam grauiſſima adumbrent, camelus ſuperbiam, cuniculus auaritiam, lepus timorem mundanum, noctua prudentiam carnis

2.

In epiſt. ad Furiam.

3.

C. de Partis V. inciuilit.

oculatæ tantum in operibus tenebrarum, lutosa sus libidinem, cygnus in terra & aqua degens ingenium politicum ac versatile, aquila rapacitatem. Et quia mali suspicio ab ijs pendet quæ videntur aut fiunt extrinsecùs, sicut & denominatio, vt montes Alpes quasi exteriùs niue seu alba macula infecti, quæ Græce ἀλφὸς dicitur, satis non erit sapienti interiùs probè affici, sed in externa etiam conuersatione cauebit dicere aliquid contra decorum aut facere.

4. Quartum, vbi studueris iniquam à te famam depellere, nec valueris tamen, vide ne plus æquo consterneris. Vna hæc est de præcipuis vitæ huius calamitatibus, quam ne sanctissimi quidem effugere omni ex parte valuerunt. Testem habemus instar complurium S. Basilium, apud quem legimus: *Nihil occasionis à nobis isti dissidio siue parum, siue multum datum est, sed homines illi qui nos odio prosequuntur, assiduis nos calumnijs grauarunt.* Apud sat multos benè audies, si apud Deum & temet ipsum, dicesq; parui pendens iniqua hominum iudicia. *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet?* Patienter age & Dominum sustine facturũ suo tempore solenne iudicium iniuriam patientibus. Mens sibi benè conscia quanti sit facienda, quantum prosit ad animi tranquillitatem, iam supra attigimus, & declarat his

S. Basil. in epist. ad Patro.

Rom. 8.

verbis

verbis Seneca: *Conscientiæ satisfaciamus, nihil in famam laboremus, sequatur vel mala dummodò benè merearis.* Sen. lib. 3. de ira c. 24.

§. 6. Corporis bona sunt pulchritudo, robur, sanitas, & vita; quæ sapiens sui amans non quæret nisi quatenus conducũt ad summi boni consecutionem. Tuendæ vel augendæ pulchritudinis cura vix alijs concedi videtur, quàm virginibus pauperibus maritos aliàs non facilè reperturis; & mulieribus, quarum viri proni ad adulteria, vix aliter domi retineri & placari posse videntur nisi obiectu domesticæ huius venustatis. Certum est formam virginis supplere dotem vel partem dotis. Multos item viros libidine diffluentes cohiberi facilius à formosis vxoribus, atq; has non peccare si hoc sancto fine sollicitæ sint de forma corporis, qua illis placeant 1. Cor. 7. In ea tamen procuranda tenendus est modus, ne fiant sumptus notabiles supra conditionem status; ne stibium adhibeatur, cerussa, aut purpurissus, & aliæ id genus merces Diaboli. Sufficit communis aqua ad maculas eluendas. Quam natura sat pulchram fecit, aut non expetit maritus pulchriorem, quorsum ad artem confugiat, qua magis adhuc à forma commendetur? vix à discipula polliceri sibi potest, quod impetrare nequiuit à Magistra: Est autem ars naturę discipula. Et fit nescio quo modo,

vt rideantuur magis, quæ cum ſint à natura inuenuſtæ, mentiuntur formam nulla neceſſitate adactæ, & quaſi impoſituræ intuentibus, videri ſatagunt quales non ſunt, & quales ſunt non videri. Earundem naturalem deformitatem circumſtans, comarum, gemmarum, veſtiumq; maieſtas ea lege ſpectabiliorem facit, qua contraria iuxta ſe poſita magis apparent. Virorum cura ſiue ſtudiũ pulchritudinis ideò reprehenſibile eſt, quòd eo pacto æmulari, & induere videantur ſexum fœmineum cuius eſt proprium, eamq; ob rem digni ſint, in quos inſurgant fœminæ velut in vanitatis ſuæ vſurpatores, haud ſecus ac ſutores in ſartores inſurgerent, ſi quę faciunt, hi facere præſumerent. Virginibus Deo deuotis ornatus aureos & argẽteos ſingulariter interdicit S. Auguſtinus. Nam cũ dixiſſet Poſſidio : *Nolo vt de ornamentis aurì vel veſtis præproperam habeas in prohibendo ſententiam*, mox addidit : *Niſi in eos qui neq; coniugati ſunt, neq; coniugari cupientes cogitare debent quomodo placeant Deo.*

S. Auguſt. epiſt. 73.

Robur corporis accurandum eſt plus vel minus, prout magis vel minus erit profeſſioni tuæ neceſſarium. Nauta es, miles, vel Agricola, in ijs te exerceas quibus comparari poſſe videbitur. Vir contra literis deditus fruſtrà tibi per magnum optaueris. Qualecumq; autem tibi ſit, rectè eo vtere non in crapulam

crapulam & ebrietatem, ficut illi de quibus Esaias c. 5. *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum & viri fortes ad miscendam ebrietatē*, neque ad noxiam vanamque ostentationem veterum more pugilum pugnis se contundentium, de quibus Virgilius:

Multa viri nequidquam inter se vulnera iactant *Virgilius l. 5. Æneid.*
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus, erratq; aures & tempora circum
Crebra manus, duro crepitant sub vulnere malæ.

Maius adhuc corporis bonum est sanitas dignum à priscis habitum, quod singulariter à Deo postularetur:

Orandum est vt sit mens sana in corpore sano. *Iuuenalis Sat. 10.*

Nempè meritò magnum videri id debet, sine quo vix quidquam boni agere possumus, quin potius oneri sumus circũstantibus nos; huiusmodi autem est prospera corporis valetudo, qua proindè si tibi obtigit, vtere sapienter, in res inquam Deo gratas, & tibi cæterisq; salutares, ne fortè aliàs tibi pereat, & à Deo reuocetur, adimente passim dona sua non vtentibus, vt cum ait: *Auferte ab illo mnam, & date ei qui habet decem mnas*, quãto magis abutentibus? Eandem conserua *Luc. 19.*

diligenter, cum semel amissa facilè sit irrecuperabilis, sed hic vide ne sis nimius, nam vt cura moderata tuendę ad diuinũ obsequium valetudinis, ac virium corporis laude digna, & ab omnibus adhibenda est; ita nimia sollicitudo in ijs quæ ad corpus pertinent, reprehensibilis, quin etiam perniciosa. Idem de corpore sentiendum quod de oratione Rhetorica, quæ vt ait Quintilianus in præfatione libri 8. Instit. fit interdum cura nimia deterior. Quosdam videas præ ægrotandi metu totos esse in cupedijs, minimum auræ flatum frigusue refugere, vesci nolle nisi ambrosia, perdicibus, pullis, lepusculis, aut carnibus veruecinis, nec aliud quam nectar bibere, & in plumis dormientes adhuc de lecti duricie expostulare. Totos item in potionibus medicis, & pharmacis, & hoc ipso languere semper vel habere deterius. Ipse naturæ horror & difficultas in ijs vsurpandis, satis ostendit latere in ijs quiddam inimicũ, nec ita prodesse, quin aliquantulum simul obsint, esto tegatur & excusetur sæpè incommodum minus maiori commodo. Vndè ipsi Medici exploratam habentes occultam illam malignitatem, rarissimi omnium, nec nisi in grauissima necessitate ad medicamenta confugiunt, & alios vituperant (apud se si non palam) nimis facilè confugientes. Galenum audire præstat de hac re differen-

differentem: *Euacuatio superfluitatum quæ quotidie generantur in corpore, minor est, quàm vt exigat purgantis medici operationem. Si verò quispiam voluerit bis in mense, aut semel saltem ea vti veritus ne superfluitatum multitudo aggregetur, præter id quod nocebit, corpora etiam in malam consuetudinem trahet.* Et à Cornelio Celso laudatur Asclepiades, quod medicamentorũ vsum magna ex parte non sine causa sustulerit. Et cum omnia ferè stomachum lædant, malique succi sint, ad ipsius victus rationem potius omnem suam curam transtulit. Haud dubiè necessarij aliquando sunt medici & medicinæ, sed rariùs quàm pleriq; arbitrantur. Si te expertus es ægrotare solitum ob humorum malignitatem vel copiam; præueni ægritudinem sectione venæ aut vacuatione alia, vt monent Hypocrates & Galenus lib. 6. Aphor. 47. Si secus quid est opus? Medicus omniũ optimus est quilibet sibi ipsi, quandiu abiecto otio ac delicijs moderatè exercet corpus, & assuefacit tolerantijs laboribusq; mediocribus, & sobrietatem colit atq; abstinentiam, modumq; seruat in sui vsu coniugij (nam non coniugatis nefas est vti venereis voluptatibus, etiam tuendæ vitæ gratia aut recuperandæ valetudinis) & apprehẽsiones suas moderatur, curas item, iram, tristitiam passionesque cæteras quas grauissima sequitur

Gal. Comment. 3. in sect. 3. Aphor. n. 15.

Corn. Celsus l. 5. de Remed. in Præfat.

humorum commotio totiusq; corporis alteratio, & anima quasi suspensa attonitaq; attendere & vacare non finitur necessarijs eiusdem operationibus. Hinc tàm integra firmaq; valetudo rusticorum præ ciuibus, quòd multo accuratius obseruent quæ iam obseruanda diximus pro salute corporis, nõ sint desidiosi, non crapulæ dediti (quæ infinitis mortem attulit, nimis incrassatis. *Nam qui natura valdè crassi sunt, breuiore vita fruuntur quàm graciles.*) Siq; fortè grauentur interdum prauis humoribus ob ingluuiem, vel alimenti miseri cruditaté, succumque malignum, consumunt illos & corrigunt exercitatione fortissima. Qui literis dant operam, quia speculando valdè caput exercent, animiq; intendunt vires, meminerint, si durare volunt, saniq; viuere, speculationes illas serias quandoq; intermittere & relaxare, præcipuèq; ad se pertinere admonitionem illam salutarem;

Hypocr. l. 2. Aphor. 41.

Interpone tuis interdum gaudia curis.

Sed de hoc argumento plura infra cap. de studiositate. Quod supra dixi non licere non coniugatis tuendæ causa valetudinis aut etiã vitæ, venereis vti voluptatibus, iterum confirmo, ne quis vel id falsum putet, vel temerè à me pronuntiatum. Si Marius post abscissum sibi crus vnum, consentire noluit in sectionem alterius, etsi illam iudicarent Medici

dici conseruandæ vitæ necessariam, quanto minus admittenda est vel probanda curatio corporis post se trahens animæ ipsius interitum spiritualem? Conseruanda sanitas sed mediis licitis, quibus coniuncta nō sit culpa lethalis, & diuini alicuius mandati præuaricatio. Cū iussisset Ramises Ægypti Rex Architectis, nobilissimā surrigere pyramidem, & cauere ne aliqua ex parte violaretur, atq; ad vigilantiam corū industriamq; magis acuendam, filium suū paruulum alligari iussisset cuspidi pyramidis, cautissimè circa illam versati sunt, præcipuè ne puer ipse læderetur, cuius proindè salus eis commendatissima lapidi valdè profuit; ita nos oportet ad animæ salutē nostro inclusam corpori præcipuè respicere, nec quidquā facere gratia corporis, quod cedat in eius perniciem. Saluabit & in cœlum attollet sancta hæc sollicitudo non animam solùm, sed corpus ipsum. *Plin. l. 36. c. 10.*

Postremum corporis bonum est vita, cuius laudem ac preciū caue in longitudine cōstituas, preciosior esset ceruorū, coruorū, & aliorum brutorum complurium; sed in hoc potiùs, vt ea labente Deum verum conditorem tuum, simulq; virtutē strenuè colas: Aliàs præstaret nō viuere omninò aut quàm breuissimè, quia quo quis diutius viuit malè, eo ampliorem sibi coaceruat materiam ignis æterni. Vt nihil dicam de temporalib⁹

malis (sine quibus in hac valle non viuitur) tot tantisq;, vt illa continuo fletu prosequutus sit Heraclitus, & pronuntiet Ecclesiastes: *Laudaui magis mortuos quàm viuentes, & fœliciorem vtroq; iudicaui, qui nec dum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt.* Et Silenus senex à Myda captus dixerit: *Optimum sibi videri nunquam nasci, proximum quàm ocissimè aboleri.* Ergo viue si potes vitam longam, sed vt in cultu illo gemino te diligenter exerceas, muneri tuo satisfacias, publicæ vtilitati studeas, multa tibi merita congreges, de præteritis delictis pœnitentiam agas, iniquos docens viam Domini verbo & exemplo, vt conuertātur. Quidquid aliud protuleris secundum est, parergum, peregrinum, intempestiuum. Victum, vestitum, & alia ad vitam necessaria adhibe si potes, ne si omninò prætermiseris, reus fias velut qui tibi mortem consciueris, nisi fortè damnatus sis, vt inedia moriaris; quo casu sicut nihilominus tibi licet cibo te reficere si fortè clacculùm ministretur; ita ab eo si vis abstinere, velut etiam non vti data elabendi occasione sed manere in carcere, & mortem expectare. Necessarios sumptus in medicos ne similiter neglexeris. Turpis ac crudelis est auaritia, quæ possessorem vti non sinit rebus suis indigentem. Quod intelligo nisi difficillimum sit medicamentum aut remedium,

Eccles. 4.

quia

quia lex tuendæ vitæ non obligat cum tanto onere & difficultate quanta remedij vsus est difficillimi, & acerbissimi. Nullus te prætextus adigat ad mortem tibi ipsi immediatè consciscendam (nisi quod vix vnquam accidit, id se velle reuelauerit tibi Deus vt olim Samsoni) non es Dominus vitæ tuæ, sed tãtum custos, ideòque te occidens peccas in Deum id lege cauentem, & in amorem quẽ tibi debes, & in patriam cuius es membrum. Et quoniam membra quoque tua viuunt, moriuntur autẽ cum mutilantur vel amputantur, hanc eorum destructionem tibi noueris interdictam, nisi fortè ea sit necessaria ad vitam totius corporis conseruandam, vt contingit quando sunt putrefacta, vel alligata ab hostibus, vel veneno correpta, certissimè cor infecturo nisi abscindantur. Quid si eorum adminiculo mala multa perpetro, an non tunc quoq; præcidi poterunt? nonne ait Christus Matth. 5. *Si oculus tuus scandalizat te erue eum?* Respondeo nec posse nec debere, illaq; Christi verba tantum esse hypothetica; *Si oculus tuus*, &c. At reuera oculi nõ scandalizant, sed homo ijs abutens scandalizatur in obiectis exterioribus, atque ad peccandum inducitur. Peccauit proindè Origenes euirans seipsum ne libidinaretur. Nullo item prętextu teipsum mediatè interfeceris,

S. Aug. l. 5. de Ciu. cap. 17. & seq.

feceris, ea scilicet adeundo, ex quibus valdè verisimiliter mors sequitur; nisi id necessarium sit ad bonum Reipublicæ vel ad spirituale proximi, vel ad temporale amici optimi, vel ad id damnatus sis, v. g. ad intrandum in lacum leonum, vel longissima exercitatio securum te faciat, quo pacto excusantur funambuli & aggressores Taurorum, cum sint in tali arte exercitatissimi. Vel per inaduertentiam præcipites te in mortem nimijs pœnitentijs. Multos excusat bona fides & simplicitas, dicente Domino ad Abimelech Regem Geraræ. *Et ego scio quod simplici corde feceris, & ideò custodiui te ne peccares in me, & non dimisi vt tangeres eam.* Sin contra sciret aliquis se sibi creare mortem excessu illo pœnitentiarum, aut lethalem morbum, perperam ageret excedendo, nec Deo grata esset eius pœnitentia, cui obsequium nõ placet nisi rationabile, vt tradit S. Thomas. 2. 2. q. 147. art. 1. Contractionis vitæ seu accelerationis mortis alia est ratio. Non peccat qui sciens ac volens aliquid ex causa rationabili facit, quo certò aut verisimiliter nouit contractum iri vitæ suæ spatium; aliàs nec pœnitentiam liceret agere, nec vitam amplecti religiosam, cum tamen vtriusq; author sit Christus. Ecquis seriam, hoc est multo tempore agat pœnitentiam, &

Gen. 20.

& non aliquid detrahat viribus suis, atq; ex consequenti vitæ spatio habere solito cum illis proportionem? Rari Religiosi sunt, qui annum excedant sexagenarium, si portare iugum cœperunt ab adolescentia, de ijs loquor, apud quos Regularis viget disciplina. Qui si vixissent in seculo exempti oneribus & curis religiosis, vt plurimum sine dubio vitam vixissent diuturniorem; Et tamen quis vertat illis vitio, & nō laudi maximæ, quòd sponte transtulerint se ad hoc vitæ genus? Nempè bonum est vitam prorogare corporis, sed maius adhuc magisque necessarium animæ vitæ consulere, ex qua etiam illa pendet. Consulitur autem per pœnitentias solidas nobis imperatas & religiosæ professionem vitæ. Deniq; ne te occidi permiseris, nisi in fidei defensionem, vel ad non committendum peccatum, vel ad necessariam Reip. defensionem, vel ob amici liberationem quo non sis Reipublicæ vtilior, vel deniq; nisi iuridicè addictus morti. Tunc patienter parendum est, non repugnandum.

* *
*

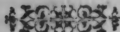

De

De præſcriptis Prudentiæ circa Abſtinentiam.

CAPVT II.

§. 1. Abſtinentia virtus eſt inclinans voluntatem ad conſectandam in ciborum vſu mediocritatem ſecundum præſcriptum rectæ rationis. Notum eſt quòd perfectæ virtuti vniuerſim ſumptæ conueniat, impetus & exceſſus paſſionum omnium reprimere. Cum igitur ciborum cupiditas de numero ſit eiuſmodi paſſionum, hominemq; ita ſæpè detineat, vt totus ſit in ventris obſequijs cuteque curanda, mentis exercitia negligat, rationi non auſcultet, *venter* vt in prouerbio eſt, *auribus caret:* Vtile omninò fuit ac neceſſarium, interuenire virtutē ſpecialē, qua ſe voluntas in hac parte cohibeat eo fine, vt excluſis cibi exceſſibus promptior ſit homo atq; aptior ad mentis operationes. Hoc dixerim, quia ſi quis alio conſilio exceſſus illos fugiat, exempli cauſa ad acqui-

rendam

rendam corporis valetudinē vel conseruandam, non pertinebit ista eius moderatio ad abstinentiæ virtutem, sed solùm si hoc faciat ad frænandam cibi concupiscentiam secundum præscripta rationis, vt ex S. Aug. lib. 2. qq. Euang. notat S. Thom. 2. 2. q. 146. art. 1. ad 2. Similiter si nullo finē proposito quis abstineat, vt fit quando ideò abstinet, quia quod comedat non habet, nihil per se conducit hæc temperantia ad gloriam Dei, ad virtutis bonum, ad spirituale meritum. Ait enim Apostolus 1. Cor. 8. *Esca nos non commendat Deo; Neq; enim si nō manducauerimus deficiemus; Neq; si manducauerimus abundabimus*, supple spiritualiter & apud Deum. Vtrumq; autem quatenus rationabiliter fit ex dilectione Dei, pertinet ad regnum; quatenus ad parendum præscripto rationis, quā dedit nobis Deus regulam actionū nostrarum, spectat ad virtutem, conducit ad meritum; quod notare iuuerit aduersum Lurcones quosdam, qui ad gulam suam excusandam dicere non erubescunt, nihil prodesse à cibis abstinentiam. *Audio homines*, verba adduco S. Ambrosij, *qui dicunt nullum esse abstinentiæ meritum, delirare eos qui castigant carnem suam, vt menti subditam faciant, quod nunquam fecisset vel scripsisset Apostolus, si deliramentum putasset.* *S. Ambr. in epist. ad Eccles. Vercell.*

§. 2. Vt

§. 2. Vt non est calor idem naturalis omnium, nec eadem professio', ventris capacitas, pœnitentiæ necessitas; non vnus idemque succus cibi cuiuslibet, nec eadem anni tempestas: ita nec est nec esse potest vna eademq mensura temperantium quoad esculenta. Constat amplioribus indigere adultos quàm pueros: Rusticos item, & qui præ manib' habent mechanica opera quàm literatos, & biliosos quàm flegmaticos, & fœminas gestantes vterum quàm quæ non gestant, & qui innocentiam colunt minus teneri macerare sese grauioribus abstinentijs quas vocamus ieiunia, quàm gulosos, helluones, & alios id genus intemperantes necesse habentes ciborum excessus castigare inedia. Hyems deniq; plus alimenti quàm æstas postulat, quia vt scribit Hypocrates: *Hyeme ventres & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi. Quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, vndè & pluribus indiget alimentis.* Addit Aristoteles: *Cibus parcus, potio liberalis per æstatem admittitur.* Et infra: *Parcimonia verò cibi communis omnium temporum est, sed magis æstati conuenit ne ob habitum temporis feruentem, corpus immodico cibo pressum exæstuet.* Sed & cæteris paribus qui soliti sunt plus comedere, cibo vti possunt ampliore, quia iuxta eundem Hypo-

Hyp lib. 1. Aphor. 15.

Arist sect. 1 Probl. 40.

Hypocratê loco citato Aphor. 17. *Dandū aliquid est tempori, regioni, ætati, & consuetudini.* Propter hæc cauendum, ne quem facilè insimulemus intemperantiæ quoad cibum, ex nobis metientes quanto opus habeat. Allusit ex parte ad hoc Apostolus dicens: *Nemo ergo vos iudicet in cibo aut potu.* Sed enim exoritur iam difficultas, si ita est, vndè mihi de mensura cibi constabit? Facilimè dicitur tenendū medium, sed quis illud assignabit? Alius certè vix scire potest, quid mihi expediat; ego autem in causa propria Iudex esse prohibeor. Omninò difficilè est illud determinare; obidq; S. Augustinus non sibi blandiens sed ingemiscens. *Et quis est Domine*, inquit de potu loquens, eadem autem est cibi ratio, *qui aliquandò nō rapiatur extra metas sobrietatis? Quisquis ille est magnus est, magnificat nomen tuum; ego autem non sum; quia homo peccator sum.* Vniuersalius adhuc loquitur Aristoteles in Ethicis: *In vnaquaque re medium inuenire est difficile, vt circuli medium deprehendere, non cuiuslibet, sed scientis solummodò est.*

Coloss. 2.

S. Aug. lib. 10. Conf. cap. 31.

Arist. lib. 2 Eth. c. 9.

Nihil melius responderi posse videtur, quàm cibum illum sufficere, quo vsurpato, plus aliquid non sine nausea, repugnantia, & difficultate aliqua sumitur, & in stomachum iam satis refectum transmittitur; ità vt incipiat difficilis esse respiratio, & gra-

uari caput, & quasi contemptim, minutatim, tardè, intercisè, perfunctoriè comedi. Imò cum hæc nausea non statim sentiatur, expectanda non erit; sed tunc etiam faciendus comedendi finis, cum aliquid famis superest, quo securiores simus ab extremo perniciosiore, ac etiam crebriore, nempè ab excessu. *Oportet eum* (verba recito eiusdem Philosophi) *qui medium coniectare vult, primum à magis contrario recedere, ex extremis enim alterum magis, alterum minus peccabile est.* Homine hac in parte prudentiores solent esse quæcumq; bestiæ, quia vbi primum necessitati naturali satisfactum sentiunt, ne esitant quidem aut pitissant, nec ad id verbere aut aliter cogi possunt.

Ibid.

Quod ad rectum comedendi bibendiq; modum, vel de illo agitur, qui ad corporis spectat sanitatem, vel de illo qui ad bonos mores. Si de primo, & adultus sis, nec longum facturus iter, nec labori magno daturus operam, sufficiant tibi cœna & prandiũ ac quidem moderatum. Par sanè est, infrequentiùs vt comedas, quàm pueri vel alij mancipati negotiosis operibus; hi autem ter tantùm, aut quater ad summum in die comedunt. Iudæis in more fuisse nihil comedere antè horam prandij, indicio satis est illa B. Petri sententia. *Non enim vt existimatis hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia*, id est nona

Actor. 2.

nona antemeridiana. Vtebantur namq; Iudæi die artificiali, totumq; partiebantur in horas 12. æquales; & cum hæc diceret B. Petrus, non valdè distabat ab æquinoctio verno: Cumq; testificetur hora illa nona nihil adhuc bibisse socios, nihil quoq; comedisse multo magis significat, cum cibus non sit propter potum, sed contra. Adde quòd hac ratione sanitati valdè prospicitur, eo quod nocturno & antemeridiano tempore non digeritur cœna solùm, sed superuacanei etiam humores absumuntur; quod Pomeridiano quoq; accidit, cum antecœnium seu merenda prætermittitur. Vtrobiq; autem mensæ accumbitur, non sine magno cibi potusq; desiderio, propter famem sitimq; mordicantem, & ventriculo auidè complectente quod ingestum est, perficitur valdè concoctio. Ad quam magis adhuc perficiēdam, & dominium caloris naturalis supra ciborum copiam conseruandum, nunquā planè satur à mensa recedito. Hinc rationē deprompsit Galenus Traiani & Antonini Imperatorum archiatrus, & medicorum omnium post Hypocratem doctissimus, cur ad tantam peruenisset senectutem, (sunt enim qui scribant vixisse eum annos 140.) *Nunquam satur à mensa discessi, nunquam sic me effudi in cibum potumq; quin aliquod semper superfuerit edendi bibendiq; desiderium.* *Cal. lib. 30. cap. 12.*

Ita factum, vt nullis exuberauerim superfluis humoribus, & præterea omni tempore fuerim ad animi functiones expeditissimus nulla retardatus stomachi eruditate, nulla grauiore somnolentia. Incidente graui negotio quod moram non patitur, vt fit v. g. quando spiritualis vel corporalis medicus ad infirmum vocatur periclitantem, memineris prãdium intermittere; curanda prius sunt quæ magis vrgent, & differri non possunt, aliàs nec infamiam declinabis nec inuidiam quasi gulæ
Tob. 2. plus æquo deditus. Suum certè relinquebat Tobias audiens in platea ciuitatis iacere cadauer alicuius sui contribulis. Et Manuel
Nicet. lib. 6 Comnenus Imperator, manu propria pomũ cortice exuens, audiensque Persas impetum fecisse in frumentarios, abiecto mox pomo semidecorticato conscendit equum, & ad arma confugit. Et quia dum diu accumbitur, facilè contingit infarciri escis stomachum sensim ingestis; cauebis communiter prandium vel cœnam vltrà horam producere. Cibis vtere communibus, nec tibi vulgò quære delicatos igneam nacto complexionem, sed paulo duriores, vt calori per laborem exacuto leuiores citò absumenti, possint resistere. Si tamen hoc non patiatur vetus tua mollisque educatio, erit ei aliquid indulgendum, nec id pugnabit cum perfectione virtutis. Atq; huc pertinet historia Romani

Romani Monachi, qui cũ in Scytim venisset, vnó cum famulo, & monacho alteri Ægyptio ad se diuertenti exhibuisset parum vini, cibosq; succi mediocris, scandalizatus est Ægyptius de famulo deq; tãta vt interpretabatur, ciborum lautitia; quod cum obseruasset Romanus, interrogauit eum cuias esset, cuius prouinciæ, quibus escis educatus, quibus item iam vesceretur. Producit ille conditionem suam vilissimam, adiecitq; se nunc aquam solam bibere, paneque vti rusticano, ac quidem exiguo. Tum Romanus. Scilicet valdè magnum mirumq; est, tàm vile tibi alimentum sufficere, qui in tugurio natus, fortèq; inuitus, & necessitate compulsus, nihil vnquam expertus deliciarum, duræ huius paupertatis habitum contraxisti: Ego autem fui quondam in vrbe Roma celeberrimus, ditissimus, beatissimus secundum seculum; Domus mihi erat magnifica, mensa opipara, lectus mollissimus, musica dulcissima, famulorum item copia comedenti ministrantium, euntemq; stipantium & redeuntem. Quibus omnibus abdicaui me propter Christum vnico retento seruulo (quanquam ne hunc quidem pertraxi, sed adhærere mihi voluit) & tot bonorũ particula ad modicum victum mihi comparandum, quousque corroborato vsu vitæ monasticæ hunc quoq; abijcere valuero. Erubuit

Lib. 5. de vita & verbis Seniorũ.

buit his auditis Ægyptius, nec dubitauit longè acceptiorem esse Deo parcum illum Romani victum in quem à culmine tot lautitiarum descenderat, quàm qualemcumq; suam vitæ austeritatem. Sed pergamus. Solidi cibi qui in os venient, non prius in stomachum transmittantur, quàm sufficienter attriti sint dentibus & præparati. Mirum quàm hoc prosit ad facilem digestionem. Sunt qui stata non habent, nec habere volunt edendi tempora, sed tunc solùm accūbunt, cum sibi videntur esurire. Vndè nunc in die semel tantùm, nunc pluries comedūt; Nunc hora decima antè, nunc prima vel secunda post meridiem, non sine ingenti coquorum famulorumq; molestia. Sed longè præstat statis vti, cū multò sit naturæ conducibilius ordinariè quā tumultuariè cōfuseq; viuere. A ferculis admodum varijs abstineto, quia calori operosissimū est, tàm dissimilium qualitatum permixtos cibos ad vniformem chylum reducere: Qui succi sunt tenuioris, aduruntur dum lentè digeruntur crassiores; aut si antè adustionē ad intestina transeunt, hòs secum deducunt indigestos. Sic docet Hypocrates alternationes contrarias in corpore, vt quando nunc calet, nunc friget, indicium esse morbi diuturni, eo quod natura nequeat tot diuersitatum causas inter se cōponere. Colores quoq; varij confusi ingratum

Hypoc. l. 4. Aphor. 40.

tum neſcio quē plerumq; referunt, & multi cantantes promiſcuè chorum reddūt inſuauem. Ante eſum ne biberis (niſi fortè poſt meridiem in ſummo æſtu, vel in via areſcentibus faucibus) non enim propter potum datus eſt cibus, vt ſupra dicebamus, ſed contrà propter cibum potus, vt digeri commodè cibus poſſit; Hinc nominari antè potū ſolet vt Col. 2. *Nemo vos iudicet in cibo aut potu.* Nec tamen ſufficit cibo potum poſtponere; ſed ita vt alteri alter permiſceatur, hoc eſt poſt aliquantulam eſitationem modicè bibatur, rurſus comedatur, poſteà bibatur & ſic deinceps. Aliàs in homine quidquid ſit de brutis, multus ingeſtus & non ita dilutus in maſſam abit quæ ægrè digeritur, & putreſcit, gignitq; halitum fœtidiſſimū, eo quod illam non tàm ſubingreditur potus, quàm ſub finem liberaliter hauſtus circumalluit. Fit rurſus, vt eadem maſſa ad nutritionem minus ſit idonea, vtpotè ſicca quoad partes interiores & centricas; hominis autem alimentum humidius eſſe debeat, quàm cæterorum animalium, quandoquidem iuxta Ariſtotelem ſect. 10. Probl. 55. natura calidiſſimus eſt.

Venio ad alterum comedendi modum, qui ſcilicet mores reſpicit. Poſtulat autem primò cibos benedici, quia ritū hunc Chriſtus exemplo ſuo nos docuit, quandò in de-

serto non antè pauit turbam 5. panibus & 2. piscibus, quàm eleuatis in cœlum oculis eos benedixit Matth. 14. Marc. 6. Luc. 9. Nec refert quod S. Ioannes cap. 6. non ita scribat; cum scilicet benedixisse, sed gratias egisse, καὶ εὐχαριστήσας, id est & cum gratias egisset; quandoquidem reliqui tres Euangelistæ benedicendi verbum retinent, ideòq; ne quartum putemus illis contrarium, existimandū est gratias agere apud Ioannem, nequaquā accipi vt vulgo solet, sed pro inuocare Dei gratiam in panes multiplicandos, atque ita coincidere cum verbo *benedicere*, panes vt multiplicentur. Tunc certè nondum erant multiplicati, non ergo gratiæ tunc Deo agi potuerunt, quòd eos multiplicasset. Deindè non dicit Ioannes benedixisse Deo sed panibus; gratiæ ergo quarum Ioannes meminit, non ad Deum referendæ sunt, sed ad panes, id est illas Deo non egit, sed petiuit, vt Deus gratia erga panes sua vteretur illos multiplicando, suamq; illis benedictionem impertiendo. Non etiam obstat, quod multiplicari similiter non debeant cibi quos sumimus: Est quippè multiplex apud Deum rei alicuius benedictio, multò magis quàm apud Isaac, cui dicebat Esau: *Num vnam tantum benedictionem habes pater?* Rogamus vt non benedicat nos solùm, sed etiam dona quæ de eius largitate sumpturi sumus, id est faciat

Gen. 27.

faciat vt nobis pro ſint ad ſalutem corporis, quandoquidem illi nihil tale poſſunt, niſi concurrente ſimul Deo tanquam cauſa vniuerſali, ſicut nec ſol illuminare, ignis comburere, terra fructus procreare. Adde quòd Diabolus interdum cibo potuq; (vtrumq; inficiendo, vel ſeſe immiſcendo) obeſſe mortalibus conatur, cui quidem malo atq; periculo diuinæ occurrunt preces. Apud S. Gregorium ideò puella quædam ſpiritum hunc malignum deglutiſſe dicitur, quòd prætermiſit Lactucam benedicere. *Ego quid feci?* reſponſio eſt Diaboli ad Exorciſtam, *ſedebam ſuper lactucam, venit illa, & deglutiuit me.* Has preces vocat Apoſtolus 1. Tim. 4. *Verbum Dei & orationem*, per quam ſanctificatur creatura. Prandium porrò cœnamque perfectam ſequatur actio gratiarum, cuius exemplum dedit Chriſtus quãdo poſt cœnam hymno dicto exijt in montem oliuarum Matth. 26. & ſine qua ille procul dubio ingratus eſſe conuincitur, qui nulla gratæ voluntatis teſtificatione diuinis fruitur beneficijs. Beſtiarum eſt vtramq; prætermittere. Caue in cibum te nimis effundas, hoc eſt nimis auidè voraciterq; comedas, ne cum Platone macula te afficias, cui cum occurriſſet Diogenes ficus edens, & diceret *licere participem fieri*, comedere cœpit Plato, ſed iuſto auidiùs. Tum Diogenes; *Participem*

S. Greg. l. 1. Dial. c. 4.

S. Aug. l. 3. de doct. chr. c. 12. *ticipem esse dixi, non deuorare. In cibis & alijs rebus prætereuntibus*, ait S. Augustinus, *non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est.* Quemadmodum sancti Patriarchæ cū multis & speciosis vxoribus fuere castiores, quàm pleriq; hodiè cum vnica eaq; deformi, quia non libidinandi gratia illis copulabantur, sed filios duntaxat procreandi, non promiscuè quouis tempore, sed quando nō gestabant vterum, idq; seruato vbiq; decoro, moderatione, ac temperantia: Sic sæpè contingit viros Principes cum multis ac delicatis cibis & vestibus temperatiores esse atq; modestiores, quàm sint mediocris & abiectæ conditionis plurimi vescentes vilibus, vt notat idem sanctus Doctor super epist. Ioannis dicens: *Deliciæ quælibet si absq; desiderio percipiantur non officiunt, & viles cibi appetenter accepti impediunt profectum abstinētiæ. Dauid enim aquam malè concupitam effudit, & Helias carnes comedit.* Vt idcircò de cibis idem dicendum videatur, quod de vasis scriptum reliquit Seneca: Sen. epist. 5. *Magnus ille est qui fictilibus sic vtitur quemadmodū argento; nec ille minor, qui sic argento vtitur quemadmodum fictilibus.* Quod item de vestibus fuscis, vilibus, sordidisq; dici solet, sub ijs plus interdum vanitatis latere & gloriæ, quàm diuites habeant in holosericis ac byssinis. Vndè Antistheni ostentāti pertusum palliū quo amiciebatur,

ciebatur, ait Socrates *per fissuram pallij tui video inanitatem tuam.* At multi obuersantur cibi delicatissimi, obiectum autem mouet potentiam. Mouet quidem sed rationis est probæq; voluntatis eam compescere ne in escas irruat, ne propositis nimis inhiet, etiam cum fames vrget, sed nouerit cum Apostolo *abundare & penuriam pati*, id est vtrobiq; rectè ac temperanter se gerere, siue vbere suppetant esculenta siue non, non ea deuorare, vix mediocriter subacta dentibus actutùm demittere in stomachum ægrè illa concocturum. Caue rursus delectatione gustus sic absorberi more pecudum, & cura ventrem saginandi, vt nihil menti supersit libertatis, ad ea quæ dicentur aut legentur percipienda. Dum reficitur corpus sua etiam animæ refectio præbeatur, sermonibus introductis, si non merè pijs & spiritualibus, quod optandum magis est quàm sperandũ, saltem indifferentibus ad bonum finem. Idem de canticis iudicium, si fortè aliqua postulat mos patrius, aut dignitas conuiuarũ, sicut olim ad mensam Theodosij Imperatoris, ad quam fuisse cantari solitum ex historia liquet Flauiani Episcopi Alexandrini, qui sciens illum Antiochenis vehementer iratũ, ipsum adijt stipatus elegantissimis aliquot pueris, quos accuratissimè docuerat cantionem lamentabilem. Certior factus Imperator

Phil. 4.

Sozom. l. 7. c. 23.

tor de aduentu tanti Antiſtitis, mox inuitauit ad prandiũ, conſenſit Flauianus, & poſtquam inter prandendum vidit hilateſcentẽ, aperire cœpit ſuſcepti cauſas itineris, ſimulque pro Alexandrinis humillimè eſt veniam deprecatus. Reſpondit ille tetrica fronte, de huius ſpe veniæ ne cogitandum quidem, ratam manere in Antiochenos ſententiam. Hoc ſaltem da mihi Imperator, inquit Flauianus, vt obiter cantorum tuorum loco his adoleſcentulis meis te patienter audiente liceat aliquid modulari; quo annuente, illi in cantum lugubrem, arteque ſumma præparatum tàm flebiliter ſimulque modeſtè eruperunt, vt lachrymas tenere vix poſſet Imperator, totus ſit immutatus, & accepta patera Epiſcopo dixerit: *Ecce Antiochenis propino in ſignum beneuolentiæ, pacis, & gratiæ.* De priſcis illis Philoſophis memoriæ proditum eſt, quod in ſympoſijs ſuis nunquã non tractarent vtilia, & de rebus ſermocinarentur ad ſapientiam pertinentib⁹, quanto magis tractare decet Chriſtianos, & ab omni ſtultiloquio cœnas ſuas vindicare, qui audiri ſe ſciunt à Deo & Angelis, rationemq; reddituros de verbo quouis ocioſo, nec ignorant, effundere ſæpè Deum iram ſuam in eos, qui nullo metu coerciti, inter genialia conuiuia, linguam ſuam non moderantur, nec dicunt laſciuienti *lingua quo vadis?* ſed

laxant

laxant habenas in blaſphemias, detractiones, obſcœnitates, & nugas id genus alias. Deſcendit hæc ira in Baltaſarem illum Nabuchodozoris filium Dan. 5. & in Vgolinum Piſanum bonis omnibus affluentẽ. Is in die natalis ſui exhibuit neceſſarijs ſuis inſigne conuiuium, in quo dùm egregiè luxuriatur, hoſtes ſuos dicterijs lancinat, atque vt ſemel dicam, nihil ſobriè loquitur, Marcum quẽdam ſimul interrogat, *An aliquid deeſſe cenſes ad perfectam fœlicitatem?* Reſpondit ille, vereri ſe ne deſideraretur diuina gratia atq; protectio. Vix loqui deſijt, cũ Gibelini hoſtes Vgolini capitales impetu facto irruunt, domum circumdant, ex domeſticis trucidant aliquos, ipſum cum vxore & liberis in turrim conijciunt, claues in Arnum profluentem mergunt, eundemq; ibi cum ſuis miſeranda fame enecant. Nunquam itaq; Dei metum deponat vir prudens inter cyphos & fercula; nihil faciat, loquatur aut libenter audiat, quo repentinum Dei furorẽ in ſe ſocioſque arceſſat, ſæpè recogitet quod ſcriptũ eſt, *tenent tympanũ, & cytharã, gaudẽt ad ſonitum organi, ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.* Et rurſus: *Edebant & bibebant, vxores ducebant & dabãtur ad nuptias, vſq; in diem qua intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes.* Simili-

Paul Æmil. l. 8. de geſt. Franc.

Iob. 21.

Luc. 17.

Similiter sicut factū est in diebus Loth edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant: Qua die autem exijt Loth à Sodomis pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit.

§.3. Ex Gulæ remedijs vnū mihi videtur cæteris anteponendum, seria damnorū consideratio tàm corporalium quàm spiritualium, quæ à fœdo isto vitio velut à fonte suo deriuantur. Haud dubiè sanitati mirè incommodat propter humorum copiam quibus grauantur viscera, & à temperamēto suo naturali coguntur discedere. Quanquam hanc humorū perniciosam farraginem non gignat sola ipsa ciborum abundantia, sed etiam ociositas & cibi potusq; qualitas. Nam cibus si caro sit valdè nutrit, & multa gignit superflua si copiosè ingeratur, quod fit quādo valdè appetitur. Hinc dicendi ansam arripuit Plut. l. de tuenda valetudine *optimum fore, ita consuefacere corpus, vt non multum carnium esum desideret.* Vina item quo fortiora, eo plus conferunt ad eiusmodi superfluitates. Secundò gula vsq; eo vitam contrahit, vt verè dici possit quod notat Franciscus Patr. l. 5. de Repub. c. 8. plures perire crapula quàm gladio. Vires similiter multū diminuit, quàm proindè sicut delicias cæteras fugerunt constanter ac contempserunt fortissi-

fortissimi quique Romani, velut inimicam roboris animiq; militaris

contentus honesto
Fabricius paruo, spernebat munera Regum
Sudabatq; graui Consul Serranus aratro
Et casa pugnaces Curios angusta tegebat
Hæc mihi paupertas augustior, hæc mihi tecta
Culminibus maiora tuis.

Claud. in Ruff. l. 1.

Laborat præterea helluonis caput continuis penè defluxionibus, muco sputoque scatet fœdissimo, sternutationibus infestatur & singultibus ob nimiam repletionem, si Hypocrati credimus lib. 6. Aphor. 13. Conatur enim natura seipsam succutiendo & expultricem incitando potentiam, quod superfluum est excernere. Quod ad vocem & locutionem obest ei plurimùm, eo quod humoribus grauata lingua ad motum sit inhabilis, vt tradit Arist. sect. 11. Probl. 21. nec minus somno & quieti nocturnæ ob difficilem caloris naturalis conflictum cũ magna illa ciborum congerie, quos ne tota quidem posse nocte concoqui, testes sunt matutinæ cruditates. Quod ad rem familiarem, ea citò exhauritur non sinè infamia & ludibrio. Acutè Seneca: *Necessarijs rebus exilia sufficiunt, superuacaneis ne regna.* Ecquid iam prodest Lucullo expendisse in cœnam vnam ex improuiso instructã pro Pompeio & Cicerone quinquaginta aureorum millia; &

Senec. l. de consol. ad Albinum. cap. 11.

Cleopatræ in liquorem resoluisse vnionem vnum cuius pretium erat centum millium? Dicebat quidam comessatori vicino suo, qui se semper aiebat indigere. *Conquereris quod tibi bona & pecuniæ non suppetant; at indicabo tibi præsentem amicum, à quo mutuò accipias. Accipe à te superflua tibi subtrahendo, & citò videbis quàm verum sit quod dici solet, magnum vectigal est parcimonia.*

Sed & animi functionibus per gulam nocetur valdè, primò quia inhabile, morbidum, infirmum eius reddit organum id est corpus. Secundò quia libidinosis, hoc est turpissimis cogitationibus, votis, atq; operibus incentiua præbet fortissima. Quemadmodum sine Cerere & Baccho friget Venus, ita luxuriam facit *Saturitas panis*. Ezech. 16. Tertiò, quia Vna cum corpore mentem deprimit, nec sinit in superiora assurgere. Quocirca Christus volens nos intentos meditationi mortis futuriq; iudicij ait: *Attendite ne fortè grauentur corpora vestra crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa.* Quartò, quia magnam inducit infamiam, eo quod ignominiosam parit seruitutem, obnoxium ventri facit hominem & cupiditatibus eius, nec liberum sinit esse in operationibus animi serijsq; negotijs. Quintò, quia de bonitate ciborum rectam non sinit proferri sententiam,

Luc. 21.

tiam, sed cariores rarioresq; hoc ipso credit meliores, vt apud Martialem perdix inelegantior, licet eiusdem saporis parasyto minus placet quàm altera, quia emptam audit viliori precio:

Rustica sum perdix, quid refert si sapor idē est Mart. l. 13. Epigr. 71.
Carior est perdix, sic sapit illa magis.

Et Iuuenalis Sat. 11.

Magis illa iuuant, quæ pluris emuntur.

Sexto ac postremò, quia multiplices post se culpas trahit, vt si lædat grauiter corporis sanitatem, si obstet ne gastrimargus facere aliquid possit, ad quod sub mortali tenetur, si vt cupiditati suę satisfaciat, indicta ab Ecclesia ieiunia obseruare prętermittat, bona prodigat sustentationi suorum necessaria, si comessando exstimulari se valdè sentiat ad libidinem; pergat tamen; si coniuncta sit gula cum scandalo, vt quando interdictæ ab Ecclesia carnes extra necessitatis casum & dispensationis comeduntur, si ieiunus non accedat Sacerdos ad operandum sacris, vel ad communionem Laicus qui periculosè non ægrotat, &c.

§. 4. Obseruandum deniq;, quòd quēadmodum iuxta doctrinā Aristotelis Sect. 31. Probl. 20. nō solus color albus oculis officit, sed etiam contrarius: Ita prudenti viro non modo excessum circa esculenta & poculenta vitandū esse; verumetiam defectum nimiū,

quia oportet nos non nisi rationabile obsequiũ offerre Deo Rom. 12. rationabile autẽ non est quo à medio receditur, siue per excessum siue per defectum, neq; enim refert ad quod extremum propendeas, si medium hoc est virtutis iter nõ teneas. Te nemo nõ laudabit, si quò vitam tueare, in ciborũ vsu fugias quidquid est nimium. Nam & Leones, Lupi, & alia quædam animalia cibi se moderatu curãt. Vicissim nemo nõ vituperabit, si à necessario vitæ alimento abstineas. Ita sanè est, à cibis abstinendum, vt constãter ieiunare possimus, quãdo ieiunare præcipimur, & alia obire ad quæ tenemur, & nõ incurramus in grauem aliquam infirmitatem. Qui autẽ nimia se inedia conficit, posteà nequit defectu virium obseruare præscripta ieiunia, nec astringentia alia professionis suæ præstare munera (ieiunantis alia est ratio, eo quòd per ieiunium communi modo assumptum, non ita extenuat sui vires corporis, respectu negotiosi operis ad quod tenetur, quin illud facere simpliciter, esto non tàm comodè & facilè possit; vel si extenuat non astringitur lege ieiunij) & prætereà facilè adit morbum incurabilem. *Noui ego*, ait S. Hieronymus, *in vtroq; sexu per nimiam abstinentiam cerebri sanitatem quibusdam esse vexatam, ita vt nescirent quid agerent.* Enimuerò quia in hoc extremo paucissimi sunt, nihil est quod vltrà dicamus.

Plut. lib. de industria an.

S. Hier. in epist. ad Demetriadem.

De

De cautela & circumſpectione circa Sobrietatem.

CAPVT III.

§. 1. *Quid ſit Sobrietas.*
2. *Quouſq; bibendum, & quid agendum cum importunis conuiuis ad hauſtus æquales prouocantibus.*
3. *De ebrietatis remedijs & incommodis.*
4. *Quos potiſsimum Sobrietas deceat.*

§. 1. Quemadmodum abſtinentiæ proprium eſt inclinare nos ad conſectandam in cibo mediocritatem; ita ſobrietatis munus inducere ad obſeruandum medium in vſu potus, quod recta ratio ſpectatis circumſtantijs præſcripſit, quicumque demùm ſit potus, ſed maximè ſi inebriandi vim habeat naturalem. Tali quippè præter modum aſſumpto nō ſolùm à ſtatu ſuo recedit homo, & de rationis compote impos efficitur; ſed etiam magisq; incaleſcit, & quo maiorem habet eius conſuetudinem, curatur difficilius, ardore intrinſeco exſtimulatur ad bibendum; & difficillimè tenet quod dixi medium; eamq; ob rem virtutis huius fræno quam maximè indiget. Adde quod ebrietatis vitium atq; deformitas latere non poſſit, ſed in oculos incurrat omnium. Singu-

lariter autem enitendum videatur ea curare quæ omnibus conspicua sunt. *Si tibi nō tàm facile fortè fuerit, vniuersa siquæ sunt, animi extergere vitia*, inquit Plutarchus, *illa certè tibi tollenda minuendaue sunt, quæ apparent maximè, primoq; conspectu occurrunt.*

Plut. in Polit.

§. 2. Quæ disseruimus præcedenti capite §. 2. de medio in materia abstinentiæ discernendo plus minus ab extremis; de medio deq; excessu in materia Sobrietatis æquè possunt intelligi; sunt siquidem virtutes hæ duæ valdè inter se colligatę, vt proindè quod de vnius extremis dicitur, accommodari facilè alterius extremis possit. Quia autē fit nō infrequēter, vt qui sibi relicti plus ęquo non biberent, importunis expugnati compotatorum precibus, vel minis id faciant, & tunc satis te tutos, atq; apud Deum credant excusatos, cum tamen non sint, eo quòd nec metu, nec amici causa fas est diuinæ legis rationisq; naturalis fines transilire, aut homines magis quàm Deum reuereri; tres hîc modos proferam importunas illas preces eludendi. Primus sit voto te obstringere (si speras & valdè probabiliter credis te ei satisfacturum) ad tres vel quatuor duntaxat cōmunes cyphos, tàm in prandio quàm in cœna; tempore vero medio quòd videlicet prandium cœnamq; interiacet, ad vnum vel summum duos exhauriendos. Hoc armatus

tus

tus clipeo importunis socijs subridens constanterq; dicito. Ignoscite charissimi, religione prohibeor facere quod flagitatis, obligaui me voto contrario, & nostis quod scriptũ est: *Vouete & reddite Domino Deo vestro.* Et *Melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.* Absit vt illudam Domino, seria res est, non mihi expedit præuaricari. Adiuro proindè pietatem vestram, ne vrgendo authores mihi sitis præuaricandi, hoc siquidem neq; è re vestra est, neq; mea; Diceris forsitan in nos solos cadat omnis si quæ sit, maledictio. Sed nescio vndè vobis potestas sit in vos transferendi culpam meã, aut debitam ei pœnam sustinendi, cum disertè pronunciet Iudex æternus *Vnusquisq; onus suum portabit*, & *Anima quæ peccauerit ipsa morietur.* Quod si non idcircò desisterent, sed graue potius damnum intentarent, nisi delibares saltem aut ampliore te vino prolueres, delibabis si mihi credas, eo quod modica degustatio non attenditur, alia ex parte potest furorem illum mitigare. Quod ad vini vsum amplioris distinguendum est. Vel amplius illud quod offertur, non est tibi nociturum, atque ita non includit culpam, vel est. Si est, non tibi licet quod vrgent facere, non quia vouisti te non facturum, quia tunc votum cum tanto detrimento nõ obligat, quãtum imminet ex hypothesi nisi

Psal. 75.
Eccl. 5.
Gal. 6.
Ezech. 18.

 feceris;

feceris; sed quia parere eis non potes, nisi leges infringendo temperantiæ, & mortaliter peccando aut venialiter. Mortaliter quidē, si excessus vini grauis sit ratione habita tuæ complexionis, venialis si leuis. Si non est, in tua est potestate abnuere quod petunt, vel concedere: abnuere, quia non teneris voti tui legi renuntiare propter damna quæ intermmantur, quæq; si patienter tuleris, in album martyrum reponeris; concedere verò, quia cessat in eo casu voti obligario. Illustro rem exemplo priuati hominis quem constat nō teneri vi præcepti tuendi vitam suam occidere iniquum inuasorem, quē si occiderit cum possit videt moriturū in p. m. & tamen potest occidere: Vicissim non tenetur vi nō occidendi proximum sinere se ab illo occidi, & tamen potest sinere ne ille damnetur, vt ex communi doctrina tradit Tolet. l. 5. Inst. c. 6. Secundus sit, inuitatores antè admonere de constituto tibi certo mediocriū poculorum numero, quē vt prętergrediaris, si promittere velint nō instituros, sis ire paratus, alias non. Quod si ipse domi conuiuiū instruis, nunquā audebunt vim tibi propria in domo afferre, satisq; intelligent tuum non esse grauari potu, sed ad prospiciendū omnibus epuli partibus, mente vti posse libera, potiusq; illos ad bibendum incitare, quod facies semper modestissimè, ne aliàs domus

tua

Digitized by Google

tua domus vocetur ebrietatis, & fœdiora exhibeas cõuiuia, Ethnicorũ illorũ conuiuijs, *in quibus non erat qui nolentes ad bibendũ cogeret, sed sicut Rex statuerat, sumeret vnusquisq; quod vellet.* Hester. 1. Caue bis esse in stultorũ quorũdam sententia, qui honori suo detractum putant, quoties à se hospites dimittunt sobrios, cũ ex aduerso valdè sit dedecorosum si dimittant alios. Quo errore tàm confundi conuenit Christianum, quàm gloriaretur Epicurus. Et quia diu sedendo nimis plerumq; bibitur, aduigilabis, ne tardè nimis prioribus ferculis succedant posteriora, sed amotis illis hæc inferri præcipies. Tertius sit obsecrare, ne te vltrà ad bibendum exstimulent, si amici sunt, & te iterum ad se venire cupiunt, aliàs post hac non venturum, simulque palàm facere, nimia compotatio quàm fœda sit tibiq; pernitiosa. Dignam item laude non esse amicitiam, quæ frustrà lædi flagitat tantum bonum quantum est sanitas, ex nihilo minus quàm ex profusa noxiaq; ingurgitatione pendere Principis vel alterius nominati viri valetudinem, per quã adiuraris. Habere te rectiores, & præsentiores modos quibus palàm facias, quàm propensa sis erga eum voluntate, quantum ames illum & colas. Eum quoque esse, qui nullo modo velit te tuique similes nimio potu ægrotare, ingesta per os egerere, vel turpe aliud committere. Et sanè vt

quoniter hoc interseram, laudarem non parum Principem, qui abusum eiusmodi sibi displicere, eliminandum esse, pias potius preces offerendas Deo pro Regiæ maiestatis incolumitate, vel superflua tot pocula danda pauperibus, subditis suis decreto publico significaret. Tandem si nequis ab importunis te extricare, nisi exhausto poculo cui te sentis imparem, effunde totũ vel partem si potes in angulum, vel per fenestrã illis non aduertentibus, tolerabilius multo est vini, quàm vsus rationis, quàm honesti, quàm bonæ conscientiæ, valetudinis & famæ iacturam pati: Sicut & Coti Regi melius visum, vasa illa preciosa & figulina quæ domi habebat confringere, quam ijs à seruo quopiam suo violatis modestiam excandescendo perdere. Minantur aliquando actum iri de amicitia mutua nisi totum ebiberis, talem contemne si sapis necessitudinẽ, ab vno eoq; fragili pendentem poculo, & quæ conseruari honesto illæso non potest. *Non sit tibi amicus*, ait S. Augustinus, *qui te Deo vult facere inimicum, quia & tuus & suus est inimicus. Si & te & alium inebriaueris, habebis hominẽ amicum, sed Deum inimicum. Et ideò sapienter considera si iustum sit, vt te à Deo separes, dum te ebrioso coniungis.* Quo loco non possum non laudare morem Gallicum, suum quisq; cyphum retinet, propinando indè bibit quantum vult, nec transmittit

S. August. serm. 231.

mittit ad alium, quo pacto tria vitantur incommoda, quæ deriuari ex eiusmodi transmissione possunt. Primum, nullum subest periculum contagij, quod esset si fortè quis occulta aliqua correptus lue cæteris in eodem vase propinaret; nullum item horroris, quem facilè ingenerant fœda oris aut totius vultus vitia, quæ interdum insunt ei, qui proprium vicinis poculum tradit. Alterum, præciditur longa illa mora innecti solita per eiusmodi transmissionem, dum quilibet exonerare se studet in aliquem, nec inurbanus vult videri, quasi retinens sibi arma Bacchica, sic enim homines de terra loquuntur. Tertium excluditur ebrietas, dum pro arbitrio tantum, quisq; bibit, & non cogitur.

§. 3. Esto difficilè curationem admittat ebrietas, de qua S. Basilius: *Huius mali finis est nullus. Ipsum namq; merum inexplebilem continuò sitim addit, nec necessarium quærit vsum, sed ad aliū irrefragabiliter potum inuitat, eum ardentes ebrios semper bibendi cupidos reddit.* Admittit tamen aliquam & sanari potest. Primò constanter remittendo singulis hebdomadis, vel mensibus aliquid de assueti cibi potusue quantitate. Ita venietur tandem ad mediocritatem, & corpus non lædetur, eo quod sensim & quasi imperceptibiliter fiet victus diminutio. Consilij

S. Basil. in Homil. in Ebrietatē.

huius authorem habeo S. Augustinum, cuius verba hic apponam. *Qui se de hoc malo desiderat liberare, quomodo sibi interuallo dierum potum addendo ad ebrietatis tenebras peruenit; ita paulatim subtrahendo ad Sobrietatis lucem redeat. Qui si simul totum quod accipiebat subtraxerit, vbi nimia siti cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamet ac dicat, malle se mori, quàm sibi bibendi & inebriandi consuetudinem tollere. Et ideò vt nec ardorem nimium patiatur, & de tàm graui morbo liberetur, per interualla dierum aliquid de nimietate potus sibi subtrahat, quousq; ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.* Secundò, si iusta rationis lance apud te expendas ebrietatis incommoda, quibus nõ perfunctoriè consideratis velut insignibus malis, suggerit voluntati ratio vitium esse abominabile fugaque dignissimum. Quæ suprà recensuimus ex gula promanare solita, æquè ac etiam magis ab ebrietate proficiscuntur, ideòque transferri huc possunt. Sed præterea hoc habet ebrietas, manifestius in scriptura peccatum mortale ex suo genere esse docetur, & excludere à regno cœlorum 1. Cor. 5. hominem præterea magis transfert à statu proprio in pecuinum rationis expertem. Et quoniam à statu proprio transfertur ebrius non autem pecora, hoc nomine

S. August. serm. 231.

Digitized by Google

nomine deterior est pecoribus, sicut etiam isto alio, quòd metas excedat necessitas ac sufficientiæ. *Quanto bis melior est asinus*, ait S. Chrysostomus homil. 71. ad popul. *quanto melior canis & quodlibet brutum; hoc enim suo opus sit comedere siue bibere, necessitatis terminos ponit, nec vltrà quàm opus est progreditur, licet cibi sint infiniti.* Sed non sit deterior, satis magna imò nimis magna infœlicitas atq; ignominia, quòd potu illo nimio brutis comparetur, quòd eadem ipsi accidant, quæ curribus auriga excusso solent. Siquidem currus rectore destitutus nullo ordine rapitur vt scribit Isocrates, animus quoque ratione orbatus in multos incidit errores. Quòd rursus tunc sit ad ratiocinãdum ineptissimus, quòd nihi validè possit circa res Sacras operari, non Sacramentum conferre aut conficere, non offerre sacrificium, non aliquem iurisdictionis suæ actum exercere, non inire contractus aliquos propter rationis defectum liberique arbitrij, quale tunc temporis ligatur vt sic loquar, nec in sufficientem consensum potest erumpere, non domesticam pacem colere aut fraternam beneuolentiam, sed querelis ac rixis replere aëra, & multa loqui pœnitenda, multa conuicia vomere, multis modis ineptire. *Cum quis* *Isocra. ad Damon.*

quis biberit, ait Plato l. 1. de legib. *primò alacrior fit quàm prius erat, deindè qua plus biberit eo maiore & meliore spe atq; insuper potentia pro sua opinione repletur. Tandem quasi sapiens ea homo confidentia, libertate, audaciaq; constat, vt intrepidè & faciat & dicat quidquid placet.* Propter hoc & alia Lacedæmonijs inuisa semper fuit ebrietas, nullo magis ab ea Iuuentutem suam reuocãtibus, quàm oculis eius obijciendo ebriorum gestus moresq; ridiculos, & Gentilium Poetarũ vnus eandem ad tuendam pacem omninò de ciuitatibus exterminandam censuerit.

Horat. l. 1. Carm. ode. 27.

Natis in vsum lætitiæ scyphis
Pugnare Tracum est, tollite barbarum
Morem, verecundumq; Bacchum
Sanguineis prohibete rixis,

Extra numerum sunt mortales, quibus vitam eripuit. Periere alij impingentes in lapidem aut præcipitium. Alij extinguẽtes calorem naturalẽ potu nimio, vt bibones illi 40. qui coram Alexandro in certamen descenderunt, quisnam esset bibendo superior. Alij ab amicis proprijs sed ebrijs interfecti sunt vti Clytus ab eodem Alexandro. Quo casu non est quòd homicidij reatu pœnaq; liberũ se credat homicida eo prætextu, quod quid tunc ageret ignoraret. Verè quippè omnium eiusmodi malorum sequentium fit reus, si ea verisimiliter præuidere potuit, aut experi-

experimento didicit ex ebrietate sequutura ita siquidem euadunt voluntaria sicut ipsa ebrietas, in qua virtute continentur vt post Aristotelem l. 1. magnor. moral. c.31. docet S.Thom. 1.2. q.20. a.5. & q.73. art.8. Tenetur similiter ad reparationem damnorum omnium, quæ ex culpabili temulentia proficiscuntur. De infamia quid dicam? plerisq; sanè in locis à ferendo testimonio non ebrij solum excluduntur, sed ebriosi hoc est ij, qui actu quidem ebrij non sunt, & rationis vsu destituti, inebriari tamẽ consueuerũt, quòd indigni iudicentur, quorum affirmationibus quis fidem habeat. Abominabiles quoque habentur propter fœdissimum illum indigesti vini vomitum, qui sicut censura vitioq; careret si à morbo illo naturali procederet quem Græci ἀκράτειαν vocant, ita excusatione caret quotiescumq; est ab intemperantia. Quod ad Prouincias turpitudini huic deditas, contemnuntur non parum à cæteris eam ob causam inter alias, quod in dies euadant minus bellicosæ, siquidem

Et Venus eneruat vires & copia Bacchi. **Ouid.**

ad vigilias item inidoneæ, vnde Virgilius somnum vino coniunxit dicens:

Inuadunt vrbem somno vinoq; sepultam. **L.2. Æneid.**

Sobrius contra dicitur à Græcis νηφάλιος id est vigilans, quòd sobrij proprium sit vigilare, & ijs attendere quæ tractat vel loquitur.

Ad

Ad secreta item militaria nihilo aptiores:
Prou. 31. *Nullum enim secretum, vbi regnat ebrietas.*
Præcipua hominis facultas est intellectus separans nos à pecoribus, vt te docebit versus
Psal. 31. ille psalmographi: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus*, ex quo sequitur præcipuum inter humana decus nostrũ in rationis vsu consistere, atq; ita in eius destitutione ex culpa profecta infamiam præcipuam. Quid deniq; vilius idolis gentium, ex quibus vnum Exod. 32. vocat Moyses ignominiam sordis? Iis autem ebrij similes sunt. Oculos habent & non vident propter suffusionem quæ arcet species visibiles, vel facit vt vnum duplex appareat. Aures habent & non audiunt, somno sepulti profundissimo. Nares habent & non odorantur, eo quod præter naturalem cerebri constitutionem, quæ sensus huius perfectioni valdè officit (vndè odoratum habemus hebetissimum animalium omnium ex Aristotele l. de sensu & sens. c. 4.) accedit ab ebrietate humor copiosus & frigidus retundens valdè atque hebetans olfactiuam potentiam. Quæ etiam causa vna est, cur ieiunè pascantur canes venatici, ne alimenti copia hanc in eis obtundat facultatem. Manus habent & nõ palpant, aut palpare non sentiunt. Pedes habent & non ambulant sed cespitant, irruuntq; in parietes quasi arietantes. Antea

validi

Digitized by Google

validi domum deportantur, non valentes sese erigere. Antea formidabiles ab insultantibus pueris deridentur & vellicantur.

Nondum incommodorum finis. Vino dediti non nisi ebriosos, & infirmo celebro filios in ebrietate generant si quos generãt. Vndè quærit Plutarchus: Quidnam illud est, vt qui se mulieribus generandæ gratia sobolis admouent, omninò sobrij aut vino modestissimè delibato congressum faciant? Respondet autem id fieri, vt prolem suscipiant nec à natura pronam ad ebrietatem, nec ad epilepsiam vel amentiam: *Quibus enim ex initio vt à genitoribus per ebrietatem seminarentur, accidit, ij vini auidi, ac temulenti esse solent. Ea propter cum Empedocles quendam ex temulentia alienatæ mentis adolescentulum desipere cerneret. Adolescentule inquit ebrium te seminauit pater.* Dixi si quos generant, quia ebriosorum semen infœcundum esse vt plurimum solet ob rationem quam profert Aristoteles, quòd habitus corporis eorum præhumidus sit: Semen autem non quid humidum, sed quod conflat crassumque est vim habet procurandi. Iidem patent morbis quamplurimis, quorum idem meminit problemate sequenti, vt aquæ intercutis. Diu denique viuere non consueuerũt, quia vt ibidem legimus, [illegible] homo

Plut. lib. de caus. quæst.

Arist. Sect. 3. probl. 4.

homo deficit cum naturalis eius calor extinguitur, extinguitur autem cum humor lenis quo alitur, à superueniente efficaciore vini calore consumitur.

Subijciamus & tertium ebrietatis remedium, temperetur ac diluatur aquâ vinum, atq; vt ita dicam maceretur, quia obstabit maceratio, ne rationis vis intereat, auctaq; pedetentim stomachum gustumq; assuefaciet aquæ qualitatibus, facilèq; ab vtroque impetrabit, ne vinum vltrà multum desideret. Duas alias causas addit Plutarchus, vnam, quia vinum vi sua valdè perturbat corpus, & replet humoribus, nisi hæc vis eius refringatur. Alteram quod expediat aquæ assuescere, vt si quando necessitas inciderit, non offendatur stomachus insolentia & nouitate, neq; renuat ac recuset; hæc autem consuetudo dilutione illa contrahitur.

§. 4. Cæterum, non omnium æquè interest Sobrietatem colere, sed præcipuè Clericorum, Principum ac Magistratuum, literatorum hominum, adolescentum & mulierum. Clericorũ quidem, ne infirmis offendiculo sint, & ad sacra inhabiles, & à Deo percutiantur, vt Nadab & Abiu. Quapropter illos antè omnes seuerè admonet his verbis S. Augustinus: *Quia quod peius est aliqui etiam Clerici qui hoc deberent prohibere,* *cogunt*

S. August. serm. 231.

cogunt alios bibere plusquam expedit, à modo incipiant & seipsos corrigere, & alios castigare, vt cum antè tribunal Christi venerint, nec de sua nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium. Principum ac Magistratuum, eo quòd tales oportet esse omnium horarum homines, & paratos quouis tempore ad tractandas quibus præsunt res grauissimas, ad salutaria consilia ineunda, ad responsa danda, iusq; administrandum, quod nisi ægrè præstarent vino dediti, nequaquam scripsisset Salomon experientia doctus. *Noli Regibus ô Lamuel, noli Regibus dare vinum*, supple copiosum. Eos prætereà decet grauitas, modestia, animiq; moderatio & secretorum tenax custodia; vini autem vsus liberalior in ebrietatem desinit, *ebrietas*, vt notat S. Basilius, *impudentiæ est mater, risu gaudet, insanit, ad omnem dedecoris speciem facilis est & procliuis*, vt non immeritò picam loquaculam Baccho sacram esse voluerint. *Nullum* item *secretum vbi regnat ebrietas*, quæ fortè causa est, cur Bacchus Lyæus appelletur à verbo Græco λύω id est soluo, quod arcana soluat & aperiat, vndè qui ea student expiscari, conantur profuso potu in ebrietatem eos inducere, à quibus secreti tenacibus scire appetunt quod nesciunt. Vident satis incommoda ista principes, quidam tamen vt audio, illa cupientes effugere; simulque non

Prou. 31.

S. Basilius hom. 14. de Ebriet.

Prou. 31.

non carere voluptate compotatoria, comparant sibi magno pretio verum amethystũ auertendæ causa ebrietatis (cui quia occurrit, hoc nomen sortitus est ab α priuatiua litera, & μέθη id est ebrietate) sed heu decipiuntur, quia non ideò à peccato liberantur, non quod priuentur ratione, sed quod nimis bibant, vini vsum ad finem prauum referant, lædant valetudinem; & pro vili delectatiuncula diuinæ gratię iacturam faciant longè grauiorem ea quam passus est Lysimachus, quando inter Scythas constrictus siti sese pariter ac exercitum dedit hostibus, ac deindè epota aqua, exclamauit *Dij boni quàm breuis voluptatis causa magnam deposui fœlicitatem.* Literatos quoq; singulariter decet esse sobrios, si diuinis scripturis credimus, quarum sententia est. *Quàm sufficiens est erudito viro vinum exiguum.* Affinè est quod scribit Petrus Blesensis epist. 7. Iuuenem quendam perstringens studijs quidem deditum, sed simul compotationibus. *Tu qui disciplinatæ militię & libris quondam omnia post habebas, nunc sicut audio Codices ad calices transtulisti, scribere in bibere conuertisti, & quod anxiè doleo, nunc prædicaris egregius potator, qui fueras prius nominatissimus disputator.* Decet senes ob imbecillitatem caloris naturalis, quem vt supra vidimus & docet Hypocrates lib. 1. Aphor. 14. citò extinguit

Eccles. 31.

tinguit cibus; potusq; immodicus. Decet Adolescentes contraria de causa, quia si plus æquo bibant, calorem iam satis intensum amplificant, aquæ potius temperamēto valdè indigentem. De tribus narrat Atheneus l.2. c.2. quod vino calefacti vsq; eo dementiæ processerint, vt in taberna degentes in triremi se nauigare, & mare turbatum crederent, & velut in naufragandi periculo supellectilem domesticam per fenestrā eijcerent. Decet deniq; mulieres, ob conditionem muliebris cerebri, iam satis per se debilis. Vndè Romæ institutum, vt cognati obuias mulieres oscularentur, quòd mulieribus esset vini vsu interdictum, & idcircò ne libenter laterent, sed domesticorum congressu redargueretur osculandi consuetudo inducta est. Plut. in problem.

Castitatis studiosus quid agere debeat, quid fugere.

CAPVT IV.

§. 1. Castitas quid sit & quotuplex; quæ carnis copula dicatur illicita.

2. Quàm honesta, nobilis, amabilis sit castitas.

3. Luxuria autem quàm fœda, perniciosa, detestabilis.

4. *Præscripta seu remedia communia contra luxuriam.*
5. *De Cautela circa cogitationes venereas.*
6. *Circa turpiloquia.*
7. *Circa aspectum, lectionemq; impudicorum Authorũ.*
8. *Circa auditum.*
9. *Circa tactum.*
10. *Circa vsum coniugij.*

} *præscripta Prudentiæ.*

11. *Modus recuperandi amissam castitatem.*
12. *Quibus nam potissimũ curæ esse debeat.*

§. 1. Castitatis nomen ad continentiam extendo hoc loco & pudicitiam, tametsi nõnulla sit inter hæc tria differentia, quòd castus ab illicito omni coitu abstineat, idq; facilè, & quasi parta iam victoria subactoq; libidinis impetu. Continens abstineat quidem, sed cum difficultate non modica. Pudicus non tàm coitum ipsum respiciat, & à se excludat, quàm eius appẽdices, cuiusmodi sunt aspectus, oscula, tactus, libidinosa colloquia, &c. His siquidem actibus tanquam manifestioribus valdè verecundantur & pudefiunt homines, qui nondum frontem perfricuerunt. *Pudet igitur homines*, inquit Aristoteles, *non dictarum solummodò rerum, sed etiam signorum, vt non solum rem veneream agentes; verumetiam venerea signa, nec solum turpiter facientes sed dicentes quoq;*

Arist. l. 2. Rhet. c. 6.

quoq;. Sed iam quæritur quisnam coitus seu carnalis copula dicenda sit illicita? Vtiq; illa omnis quæ nō est coniugalis, seu viri cum vxore sua legitima. Non quod congressus omnis viri & vxoris licitus sit vt dicam §. 10. sed quod nullus non coniugalis licitus sit. Ille namq; solus est, qui inuenitur concessus & non prohibitus. Nulli autem non coniugales inueniuntur à Deo instituti vel concessi & approbati, sed omnes prohibiti, fornicatio quidem simplex, quæ definitur congressus carnalis viri & fœminæ omninò solutorum, quia Christus Matth. 15. fornicationes recenset inter ea quæ coinquināt hominem, Apostolus autem. 1. Cor. 6. inter ea quæ excludunt à regno cœlorum, & Gen. 38. Thamar propter fornicationem vocatur ad necem. Ne quis autem his locis fornicationem suspicetur sumi pro adulterio, ab eo distinguit illam tàm Christus quàm Apostolus, & copula Thamar cum Iuda nullo modo fuit adulterium, quia illius vir, huius autem vxor obierat. Addè quod Deus bono prolis consulens meritò interdicere debuit, reipsaq; interdixit congressum illum omnem, quo ei pessimè consulitur; talis autem est fornicarius; nam pater vt experientia docet prolem suam ex fornicatione susceptam cōmuniter abnegat, ne infametur propter illam aut grauetur; si non abnegat aut agno-

ſcere cogitur, educat illam negligentiſſimè; mater autē ſiue conſcio & authore illo ſiue non, nihilo rarius exponit miſeram, vel enecat. Atqui ſexto Præcepto Decalogi *Non mœchaberis* non tantum prohibetur adulterium, imò omnis prætereà concubitus non coniugatis, ſed ſcripturæ ſatis fuit exprimere illum in ſpecie, qui ſimul frequentiſſimus eſt & pernicioſiſſimus. Nā ſimiliter in præceptis alijs quam plurima intelliguntur prohibita præter ea quæ diſertè nominātur, v.g. in ſecundo periuria & blaſphemia. In tertio violatio feſtorum a Sabbatho differentium. In quarto contemptus Eccleſię & Magiſtratuum. In quinto mutilationes & rixæ. In ſeptimo rapinæ, ſacrilegia, contractus illiciti. In octauo calumniæ, detractiones, mendacia ſimplicia. Accedit quod in alijs ſcripturæ locis eiuſmodi concubitus leguntur interdicti, vt iam patuit in fornicatione, & docebunt quæ ſequuntur in cæteris, hoc eſt in adulterio, inceſtu, ſacrilegio, ſodomia, & beſtialitate.

De adulterio dubitare non ſinit præceptum illud ſextum Decalogi, nec ſententia tàm Chriſti quàm Apoſtoli locis citatis, nec ratio manifeſta. Nam iniquus eſt concubitus meritòq; damnatur, in quo diſponit quis de re aliena contra poſſidentis voluntatem, & multum proli nocetur, & perpetrat id homo,

mo, quod sibi fieri nullo modo sustineret; coniux autem adulter non habet sui potestatem corporis, vt scribit Apostolus 1. Cor. 7. sed alius cui in contractu dedit illud, & tamẽ contra hujus voluntatem eo mœchando vtitur. Item si ex adulterio prolem suscipiat, vel ea scietur esse adulterina, vel non. Si primum, miserrima vt plurimum erit eius conditio propter confusionem, ignominiam, improperium, exclusionem ab honoribus, abiectionem & educationẽ prauam; (hinc tot mortes puerorum Turcicorum, qui sanè quam plurimi sunt ob polygamiam, adeò vt scribat Boterus l. 4. de Polit. c. 2. vni Imperatoris filio natos fuisse intra biennium 50. & tamen non est Turcia regionibus nostris populosior, quia magna pars filiorum eiusmodi adulterorum negligitur, & in prima ætate moritur.) vel etiam ob plagam mortis qua sæpè Deus percutit illam in delicti pœnam, iuxta illud *Filius qui natus est tibi morte morietur*. 2. Reg. 12. Si secundum, dissimulans adulterium mater quæ illum peperit, aget cum illo perindè ac cum alijs legitimis, & ob id reputatus à falso patre legitimus, eadem proportione scribetur bonorum hæres, qua illi alij, non sine magno illorum dispendio. Incestus seu coitus cum consanguineis vel affinibus in gradu prohibito nefarius est, vt constat, quia si non esset nefarius non esset

gradus ille iure prohibitus quod est contra hypothesim. Solùm itaque explicandum, qui & quot sint gradus prohibiti, quo item iure prohibeantur. Dico esse quatuor, quorũ primus inter parentes ac filios, inter fratres & sorores, satis perspicuè reijcitur in diuinis literis, à numero legitimorum ad contrahendum, vndè miratur Apostolus 1. Cor. 5. quod quidam nouerca sua pro vxore vteretur, & Marci 6. ait Herodi Ioannes: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui*, & Gen 19. dixit Iacob ad Ruben: *Ne crescat quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* Et Leuit. 18. *Mater tua est, non reuelabis turpitudinem eius.* Reliqui tres ideò quoq; vetantur, & virum ac vxorem inhabiles reddunt ad contrahendum, quia si sunt affines & consanguinei intra eiusmodi gradus, quadantenus habentur parentũ loco, quæ causa est cur singulariter punire se dicat Deus parentes in tertiam & quartam generationem, velut peculiariter ad eos pertinentem. Sicut ergo postulat reuerẽtia naturalis, ne vel proles parentibus, vel parentes prolibus copulentur; ne sic illas vel superiores habeant vel æquales, ita requirit ne cocatur cũ eiusmodi consanguineis & affinibus. Et quia hoc requirit honestas atq; reuerentia, iure etiam humano interdici gradus eiusmodi potuerunt, cum Ecclesiasticæ potestati quæ tra-
ctat

ctat res sacras, & totum quoddam est, non minus licere debuit irritos facere subditorũ suorum seu membrorum contractus sacros cuiusmodi est coniugalis cum honestate pugnantes, quàm ciuili fas est irritare donationes pupillorum, & eiusmodi alia pacta ciuilia, quæ grauia post se trahunt incommoda. Sacrilegium, ideò nefarius est coitus, quia violatio est coniugij spiritualis, quod intercedit inter Christũ & personam sacram, quæ ei sese addixerat per votum perpetuæ castitatis, cuius violationi coniunctam esse damnationem testantur verba Apostoli: *Cum luxuriatæ fuerint in Christo nubere volunt habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Sodomia interdicitur quia actus est venereus per se repugnans & obstans generationi humanæ (quæ interim finis est eiusmodi actus) siue vir cum viro copuletur, siue fœmina, siue vir cum fœmina sed præposterè seu in vase indebito. Quas omnes abominationes complexus est Apostolus Rom. 1. dicens: *Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desiderijs suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.* Immanior adhuc ac detestabilior est bestialitas de qua Leuit. 18. & talis morte punitur ibid. & cap. 20. 1. Tim. 5.

Pergamus porrò, castitatem triplicis generis penè omnes meritòq; faciunt, coniugalem, vidualem, virginalem. Hæc tertia nobilissima est omnium propter longè graniora cum carne certamina, vt idcircò ad illam propriè spectet acroama illud nobile. Sap. 4. *O quàm pulchra est casta generatio cum claritate.* & infra: *In perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens.* meritoq; ab eodem Apostolo antefertur coniugio 1. Cor. 7. & adepta virginitatis nomen à virore, propter immunitatem perfectam ab adustione concupiscentiæ, vt notat S. Th. 2.2. q. 152. art. 1. Secundũ perfectionis gradum tenet vidualis; tertium ac postremum coniugalis. Nam coniugibus certamen duntaxat est aduersus carnis voluptates non coniugales. Viduis aduersus nõ coniugales, & coniugales futuras. Nam quod ad coniugales præteritas, quorundam sententia est non peccare viduas delectationem ex ijs capientes reductis ad memoriam (modò nõ exponantur periculo pollutionis aut oblectandi se de actu quasi præsenti aut præsentem appetendi) tametsi valdè sint admonendæ, vt à tali delectatione abstineant. Contraria autem sententia quam vt veriorem tutioremq; defendit meritò Vasquez. 1. 2. disp. 114. ait quidem detestationem veneream de præterito actu coniugali apprehenso pec-

so peccatum esse in viduis; non tamen illam quæ venerea non est seu non respicit oblectationem carnis, sed obiectum honestum v. g. redditionem debiti factam per talem actũ, susceptionẽ prolis, remediũ contra fornicationem, &c. Virginibus verò luctandũ est, cũ actu, desiderio, consensu, delectationum omnium Venerea uel etiam coniugalium. De perfectis virginibus præcipuè loquor votum habentibus perpetuæ castitatis Christi gratia nuncupatum.

§. 2. Castitatis laudes hucusq; delibauimus, ad ampliorem eius commendationem addamus quod sequitur, quia hoc quoq; ad prudentiam spectat, vt virtutum dignitatẽ, ac pulchritudinem oculis sæpè nostris obijciamus. In bellis carnalibus depugnasse fortiter, non cessisse grauissimis hostibus, vniuersos eorum conatus fecisse irritos, heroicum reputabãt veteres, & singulari præmio dignum quod καλλιστεῖον seu ἀριστεῖον dicebatur. At restitisse incentiuis libidinis adminiculo castitatis, ideò maius adhuc est, quòd certamine in quo aduersus eam decertatur, nullum sit potentius, sed neq; periculosius. In eo siquidem succubuere innumeri viri fortissimi, qui à prioribus illis victores semper redierũt, vt Dauid, Alexander Magnus, Hercules. Quin etiã fortes aliquot Christi athletę contra quos grauissimè expostulat S. Cypria-

Cyprianus lib. de lapsis quod victi fuerint à voluptatibus carnis, qui victores gloriosi redierant à tormentis tyrannorum.

§. 3. Luxuria contra, tota est vituperabilis, ꝓpter grauissima animi corporisq; detrimenta, quę ex illa deriuantur. Animi sunt iactura diuinæ gratiæ, tristitia, metus, seruitus, infamia, pudor, inquietudo siue insatiabilitas, cœcitas deniq; impietas. Corporis verò homicidia, morbi incurabiles, afflictiones virium, amissiones regnorum; & peculiaris apud inferos cruciatus. De singulis aliquid in transcursu differamus. Diuina gratia destituit hominem, quia vt agnouere ipsimet Ethnici, *casta placent superis*, & cũ placeant, consequens est, vt turpia contrà, fœdaque displiceant, & ita sanè est, vndè legimus à
Gen. 6. Deo dictum: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Ingratissima sunt Deo, quæ gratissima sunt Diabolo. Hic autem libidine supra modum gaudet, non propter se quia spiritus cũ sit incapax est voluptatis corporeæ, vt docet S. Th. 1. p. q. 63. a. 2. sed quia delectatur Dei offensa, & actu illo quo mortales Deus auersatur & excludit à regno suo, à quo deniq; solent ijdem ægerrimè sese extricare. Has ob caussas totus est in vrgenda luxuria, & corpus sibi fabricat quo cũ vel incumbendo vel succumbẽdo satisfacere possit sceleratis eorum cupidi-

cupiditatibus. 2. Vehementè inducit scrupulum ac tristitiam in eos, qui vt scriptura loquitur, nondum inueterati sunt dierum malorum, nec venerunt in profundum, vti expertus est S. Augustinus, scribit enim: *Tu autem Domine mihi semper aderas misericorditer sæuiens, & aspergens amarissimis offensionibus omnes illicitas iucunditates meas.* Eodem spectant verba S. Hieronymi l. 2. cont. Iouin. *Expleta voluptate rursum accendimur, quærimusq; facere quod cum fecerimus, iterum fecisse pœniteat.* Demosthenes Corynthum profectus ad Laidem, mille dracmas postulanti respondit: *Ego tanti pœnitere non emo.* Huius tristitiæ peculiaris est causa in pueris coeuntibus, sed naturalis, cuius meminit Aristoteles sect. 4. probl. 11. quod scilicet per præcocem coitum, magna, insueta, & molesta fiat in illis humorum mutatio, & multum conentur partes adhuc debiles. Ita fit vt mox nō tristentur solùm ob alterationis sensum, sed tristitiæ huius sequentis memores, fœminas principio auersentur tanquam fontes & mali sui principium ad quas sese applicuerunt. Atq; hæc vna causa est cur non expediat vxores quærere adolescentibus. Metuendi occasionem iustissimam parit diuinæ iustitiæ seueritas, in hâc turpitudinē grauissimè animaduertere solitæ, vt ex diluuio liquet quod exterminium fuit totius humani generis,

S. August. in Confess. l. 2. c. 2.

Cyprianus lib. de lapsis quod victi fuerint à voluptatibus carnis, qui victores gloriosi redierant à tormentis tyrannorum.

§. 3. Luxuria contra, tota est vituperabilis, ꝓpter grauissima animi corporisq; detrimenta, quę ex illa deriuantur. Animi sunt iactura diuinæ gratiæ, tristitia, metus, seruitus, infamia, pudor, inquietudo siue insatiabilitas, cœcitas deniq; impietas. Corporis verò homicidia, morbi incurabiles, afflictiones virium, amissiones regnorum; & peculiaris apud inferos cruciatus. De singulis aliquid in transcursu disseramus. Diuina gratia destituit hominem, quia vt agnouere ipsimet Ethnici, *casta placent superis*, & cũ placeant, consequens est, vt turpia contrà, fœdaque displiceant, & ita sanè est, vndè legimus à
Gen. 6. Deo dictum: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Ingratissima sunt Deo, quæ gratissima sunt Diabolo. Hic autem libidine supra modum gaudet, non propter se quia spiritus cũ sit incapax est voluptatis corporeæ, vt docet S. Th. 1.p. q.63. a.2. sed quia delectatur Dei offensa, & actu illo quo mortales Deus auersatur & excludit à regno suo, à quo deniq; solent ijdem ægerrimè sese extricare. Has ob causas totus est in vrgenda luxuria, & corpus sibi fabricat quo cũ vel incumbendo vel succumbẽdo satisfacere possit sceleratis eorum

cupiditatibus. 2. Vehementè inducit scrupulum ac tristitiam in eos, qui vt scriptura loquitur, nondum inueterati sunt dierum malorum, nec venerunt in profundum, vti expertus est S. Augustinus, scribit enim: *Tu autem Domine mihi semper aderas misericorditer sæuiens, & aspergens amarissimis offensionibus omnes illicitas iucunditates meas.* Eodem spectant verba S. Hieronymi l. 2. cont. Iouin. *Expleta voluptate rursum accendimur, quærimusq; facere quod cum fecerimus, iterum fecisse pœniteat.* Demosthenes Corynthum profectus ad Laidem, mille dracmas postulanti respondit: *Ego tanti pœnitere non emo.* Huius tristitiæ peculiaris est causa in pueris coeuntibus, sed naturalis, cuius meminit Aristoteles sect. 4. probl. 11. quod scilicet per præcocem coitum, magna, insueta, & molesta fiat in illis humorum mutatio, & multum conentur partes adhuc debiles. Ita fit vt mox nõ tristentur solùm ob alterationis sensum, sed tristitiæ huius sequentis memores, fœminas principio auersentur tanquam fontes & mali sui principium ad quas sese applicuerunt. Atq; hæc vna causa est cur non expediat vxores quærere adolescentibus. Metuendi occasionem iustissimam parit diuinæ iustitiæ seueritas, in hãc turpitudinẽ grauissimè animaduertere solitæ, vt ex diluuio liquet quod exterminium fuit totius humani generis,

S. August. in Confess. l. 2. c. 2.

generis, si personas octo excipias; & prodigiosa item conflagratione pentapoleos, & cæ mirum si priuatus non timet sibi ab ira Dei, quam non pepercisse videt ipsi humano generi similibus sordibus inquinato. *Miror te Antoni*, dicebat Cicero, *quod quorum facta imitaris, exitus nō perhorrescis.* Dimanantem à libidine seruitutem declarat his verbis Galenus: *Animalia semet libidine incensa abstinere non possunt, titillata quodammodo & impulsa, & stimulata ab eiusmodi affectus impotentia.* Exemplo rem illustrat aptissimo: *Humores dum motu feruntur concitatiore, & de vna parte in alteram fluunt, initio morbi hominem angunt concitantes & titillantes, nec quiescere sinunt; tales ergo vacuare oportet.* Cautè interim interpretemur quod ait, eiusmodi animalia abstinere non posse. Bruta quidem nequeunt, nec homines facilè, possunt tamen absolutè, ope proprij arbitrij, & gratiæ Dei offerentis omnibus sufficientem ad repugnandum carnis tentationibus, non patientem ea vti volentes tentari supra id quod possunt, hoc de fide est nec debet in dubium reuocari. Ipsæ meretrices quarum noctes emebat S. Vitalius ne fornicarentur, aliàs libidinosissimæ, accepto ab eo pretio se continebant, nemo ergo necessitate adigitur ad libidinem, à qua tàm efficaciter auertitur præmij propositione aut supplicij. Serui-

Philipp. 2.

Galen. ad aphorism. 22. lib. 1.

Seruitutis huius causa quã protulimus, naturalis est, præter quam, illa moralis, quòd quo quis habenas libidini laxat liberius, eo minus Dei auxilium ad resistendũ in promptu habeat; magis autẽ aduersus illum præualeat inimicus, quo magis videt tanto præsidio destitutum, ob idq; clamat ad socios Psal. 70. *Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.* Deindè naturale homini est, ni sibi caueat, de impudente fieri impudentissimum, idq; sibi volunt verba eiusdem M. Tullij. *Qui semel verecundiæ fines transierit, eum benè & nauiter oportet esse impudentem.* Ita vix est aliud quod expectes ab eo, qui se luxuriæ tradiderit, & pudorem contemserit quo quasi fræno casti retinentur, quàm vt in dies fiat libidinosior, & impurorum frequentatione actuum fiat concupiscentię suæ mancipium. Infamia idcircò luxuriam sequitur, quòd luxuria opus sit pecuinum, hominis mentem adeò deprimens, vt nihil aliud possit eo tempore cogitare, & mutuum aspectũ erubescere soleant, qui ei dant operam, quærantque sibi latebras. Aristotelis verba hîc reddamus loquentis de congressu eiusmodi: *Meritò abiectus videri propterea debet, quia eius appetitus nobis inest, non quatenus homines, sed quatenus sumus animalia.* Vndè concludit: *Talibus igitur oblectari, & acquiescere ferinum est.*

Cicero l. 5. Epist. 12.

Arist. lib. 3. Eth. cap. 10.

Sed

Sed inquis si ita est, ergo infames & ignominiosi etiam sunt coniugati incumbentes in hanc ipsam voluptatem. Respōdeo admitti id posse si solam sectentur voluptatē more pecudum; secus si prolis susceptionem, & piam educationem sibi præstituant, quia susceptio ista & educatio bonum est honestum excusans sensum illum accessoriè voluptatis. Exemplum persimile est in eo qui delicatis cibis vescitur. Si quod faciunt bruta propter solam gustus oblectationem id faciat, haud dubiè dignus est vituperio, secus si propositam habeat honestam corporis sustentationem in ordine ad bonum finem, esto dum corpus reficit oblectatione illa perfruatur. Infamiæ coniunctus est pudor, nam similiter pudere solet libidinosum propter hanc ipsam venerei operis vilitatem (in quo instar pecudum ad solam attendit voluptatem, totusque illius sensu absorbetur) & propter membrorum inobedientiam, quorum motibus videt se non imperare pro arbitrio idque sua culpa, vel si mauis culpa primi parētis, in quo teste Apostolo omnes peccauerunt; Sic erubescit vir grauis non valens ad libitum domare & inflectere equum quo vehitur, præsertim si errore aliquo suo experiatur intractabilem. Luxuriosorum inquietudinem & instabilitatem insinuat satis prosa illa Boetij:

Habet

Habet hoc voluptas omnis,
Stimulis agit fruentem,
Apiumq́ par volantum;
Vbi grata mella fudit,
Fugit ac nimium tenaci,
Ferit icta corda morsu.

Depingit eandem graphicè Salamon dicẽs: *Tria sunt insatiurabilia, infernus, os vuluæ, & terra quæ satiatur nõ aqua.* Expertus scripsit talia. Nam cum initio vnicam vel paucas haberet vxores; posteà fuerunt ei quasi Reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ; 3. Reg. 11. Dagobertus item Franciæ Rex magnus alioqui eleemosynarius, & celeberrimæ Ecclesiæ S. Dionysij propè Lutetiam fundator; non contentus Nautilda vxore sua, tres habuit quasi Reginas, & ingentem turmam aliarum fœminarum, quocumq; iret sequentium. Cæcitatis spiritualis quã parit luxuria meminit qui gemens dicebat: *Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.* Insinuare eandem voluit Deus percutiens corporali cæcitate nefandos habitatores Sodomæ. Et ratio est quia lumine seu cogitatione tota Intellectus occupata circa vehementissimum actum illum Veneris siue cum reipsa exercetur, siue cum via tentantur omnes ad illum perueniendi, nihil relinquitur ad considerandas res alias etiam grauissimas, atq; ita quoad istas perindè se habet libidinosus, ac

Prou. 30.

Bellef. in Dagoberto.

Psal. 37.

si omnis eum visus, omne lumen deficeret. Restat impietas de qua Eccles. 19. *Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes.* Nempè quisquis Veneri deditissimus est, summũ in ea bonũ constituit, tàmq; est fascinatus, vt ne eo priuetur paratus sæpè sit quamcũque conditionem admittere etiam execrabilem, vt Deum abnegare, vel cum Salomone idola colere, &c.

Quod ad damna corporis. Nunc tabe 2.Reg.13. conficiuntur vel febriunt impuri amatores, vt Amnon primo genitus Dauid. Nunc districtis gladijs se mutuò adoriuntur, vel ex improuiso conficiunt, vt Æneas & Turnus riuales inter se, proci autem Lauiniæ filiæ Latini Regis & Amatæ, ex quibus Turnum occidit Æneas, vel vt scribunt alij Æneã Turnus. Nunc morbos contagiosissimos contrahunt, quibus planè depilantur, adeoque fœtent, & toto deformantur corpore, vt seipsos horreant, vixq; inueniant, qui vel summo illecti precio velint curandos suscipere. Talibus prętereà dentes omnes vacillant aut cadunt, manus ad os admouere vix possunt. Quid plura? quodlibet membrum tactum quadam velut paralysi ad munus suum fit inidoneum. Carolus primus Nauarræ Rex in iuuentute libidinosissimus ita sensim natiuum ex hausit calorem, vt annos natus 54. calefieri nullo modo posset. Vndè suasu Medicorum inuolutus panno est aqua benè tincto,

cto, quam viuam vocant. Contigit autem, vereor ne in tantæ pœnam intemperantiæ, vt dum famulus qui illum consuerat, ne exhalaret calor non habens cultrum aut forfices ad secandum filum vteretur accenso cereo, statim vero aqua vndiq; flammam concepit, quæ miserum Regem confecit. Adhæc frequenti vsu libidinis affliguntur vires corporis, vt eam ob causam olim lata lege, temperantes esse debuerint, qui certaturi in arenam descendebant, imò etiam depugnãdo in nullam egregiam formam oculos intendere, vt scribit S. Basil. serm. *ne rebus temporis affixi simus*. Mos quoq; fuit excludere ab exercitibus fœminas, qui ob id castra dicti sunt à castrandi verbo, quod execare seu virilia amputare significat. Quanquam non desunt boni authores, qui malunt exercitus à castris castra dictos, quia circũdati castrorum seu Arcium more fossis vallisq; consueuerunt. Exitium Troiæ libido attulit seu raptus Helenæ. Eiectus de regno suo est Dauid à filio suo Absalone post perpetratum adulterium. Et tota penè tribus Beniamin deleta ob violatam Leuitę coniugem. Num. 25. Romanorũ quoq; Reges exacti, propter compressam à Tarquinio Lucretiam Collatini vxorem. Et regnum Assyriorum sub Sardanapalo longè salacissimo translatum ad Chaldæos. Non enim poterant sustinere Assyrij hirci huius libidines & ineptias, quę

non pudebat inter meretriculas suas pensa ducere. Tantum non rebellauit Ludouicus 11. Galliæ Rex in Carolum 7. parentem suũ, videns quòd spreta vxore legitima totus deperiret Agnetem cognomento pulchram, quæ ancilla fuerat Reginæ Siciliæ, & domina pulchritudinis vocabatur; ac post eius obitũ pari studio adamaret D. de Villequier, nec quidquã cuiquam concederet nisi eius arbitrio. Ab illo certè diuortium faciens Ludouicus recepit sese ad Delphinates, vbi per decennium totum se continuit, nec persuaderi vnquam potuit, adactus licet paternis monitis ac precibus ad concubinarium patrem vt reuerteretur, totq; eius aduersum Anglos victorijs interesset. Venit tandem ad eum pater cum numeroso exercitu, vt nolentem vi abduceret; sed ille factus certior fugit in Belgium ad Ducem Burgũdiæ, nec indè antè discessit, quàm patrem audiuit fecisse viuendi finem. Deniq; sicut peculiari gaudio perfunduntur in cœlo virgines, de quibus Isa. 56. *Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo eis.* Et Apocal. 14. *Cantabant canticũ nouum ante sedem, & nemo poterat dicere canticum nisi illa centum quadraginta quatuor millia. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati virgines enim sunt, si sequuntur agnum quocumq; ierit.* (nam per hoc canticum intelligit glossa speciale gaudi-

Bellof. in Ludou. 11.

gaudium, esto de speciali etiam laude possis intelligi.) Ita in inferno specialem cruciatũ sustinent libidinosi Ratio est quia plus ibi perpetiuntur, qui amplius in hac vita proluerunt se illicitis maioribusq; voluptatibus iuxta diuinum illud decretum : *Quantum in delicijs fuit tantum date ei tormentum & luctum.* voluptates autem Venereæ nõ coniugales illicitæ sunt, omniumque fortissimæ quoad sensum, meritò itaque apud inferos speciali dolore atq; tristitia vindicantur. *Apoc. 18.*

§. 4. Ad castitatis custodiam, libidinis verò expugnationem conferent non parum quæ iam subijciam. Primò vbiq; Deum tibi repræsenta exemplo Dauid dicentis : *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper*, & vehementer erubescere vidente eo turpiter agere, qui coram homine non præsumeres. Magna secus erit peruersitas de qua S.Chrysostomus : *In sceleribus Deo contempto homines formidamus. Homine præsente nemo scortaretur ; sed licet maiorem in modum libidine flagraret, affectus tamen violentia pudore hominum vinceretur. Cum autem Deus videat adulterant. Nonne vel hoc solum satis esset, quo cœlitus innumeris peteremur fulminibus.* Aduersus eundem exclamat alius : *Psal. 15.* *S. Chrys. in cap. 4. 1. ad Cor.*

Cum quid turpe facis, quod me præsente ruberes,
Cur spectante Deo non magis ipse rubes?

Secundò instanter à Deo efflagita, isto vt te eximio dono communiat. Fecit hoc prudentissimè Salomon. *Vt sciui inquit quod aliter non possem esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, adij Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis præcordijs meis.* Ab Apostolo idem factũ hæc eius verba testantur 2. Cor. 12. *Datus est mihi stimulus carnis, propter quod ter Dominum rogaui.* Et à S. Aug. 10. Conf. 29. *Continentiam iubes, da quod iubes, & iube quod vis.* Quo autem faciliùs impetrare id valeas, patrociniũ interpone vnius vel plurium sanctorum, qui statu simili vitam castissimè traduxerunt, vt beatissimæ Virginis Mariæ, si profiteare virginitatem. B. Annæ Prophetissæ si viduitatem. S. Zachariæ & S. Elizabethæ si vitam coniugalem. O quam multa largietur tibi Deus his patronis interpositis, quæ aliàs nõ largiretur. Quam gratum ipsis erit, suam in hac parte authoritatẽ impendere, cum pronus sit quilibet ad vrgenda quibus delectatur. Tertiò impuros socios, & quascũq; alias libidinandi occasiones & pericula procul deuita, quia *qui amat periculum peribit in illo*, hoc est peccabit mortaliter, vel scelus ipsum tandem perpetrãdo, vel concipiendo affectũ eius aut retinendo, quod tacitè fieri videtur, quando à proxima illa peccandi occasione non receditur, cum

Sap. 8.

Eccles. 3.

tamen recedi possit absq; graui vllo incommodo. Nam si non recedere grauis cogat necessitas, non ita facilè affectus hic malus præsumitur, vt docet Suarez tom.4 disp.32. sect.2. n.vltimo, & exoratus Deus singulariter adest personæ periclitanti ne cadat, vt Nebridio de quo S. Hieronymus: *Mirum dictu, nutritus in palatio, contubernalis Augustorum quorum mensæ ministrat orbis, & terræ, & maria seruiunt, inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore, tantæ verecundiæ fuit, vt virginalem pudorem vinceret, & ne leuem quidem obscœni rumoris in se fabulam daret.* Hæc sanè castè viuendi ratio, fugiendo inquam aptissima est, probatissima sanctis patribus, minimeque ignominiosa. Ioseph Patriarcha ad stuprum illectus ab hera sua quacum die quodam versabatur sine arbitris, foràs se proripuit relicta tunica. Antiochus Asiæ Rex huius nominis tertius cum esset Ephesi, & se amore captum cerneret formosissime fœminę, qua potiri sine ingenti dedecore non poterat, indè discessit, ne aliàs tãdem quod nefas erat perpetraret. At meticulosi animi videtur fugere. Ita quidem quando non est fugiendum, prudentissimi verò quando secus. *Temperans voluptates fugit. Item prudens quod dolore vacat, persequitur, non quod iucundum est.* S.Ioan.Baptista quo nullus maior inter natos mulierũ,

S. Hier. ad Saluinam.

Arist. lib. 7 Eth. cap. 11.

in desertum secessit & fugit, vbi ad virilem ætatem vsq; carnem subigeret. Nemo ridet, nemo pusillanimitatis accusat fugientem infecta peste loca. Ecce autem plusquàm pestis hîc. Qui peste corripitur nullum prius habuit luis huius principium, cum sanissimo esset corpore, ideòq; potuit quodammodo nec multum timere sibi à contagio, nec fugere: Quiuis autem mortalium circumfert secum dispositionem maximam ad incontinentiam. Obiecta verò adeò efficacia solent esse, vt rarò non perimant. Nemo item riserit proripientem se ocyssimè extra ædes, quas videt sentitq; conflagrare. Quid autẽ aliud est contubernium salacium hominũ, quàm libidine incensum ardensq; domicilium? Ne in bellis quidem ciuilibus turpe semper est fugere, sed salutare & laude dignum, quando hostes potentissimi sunt & versutissimi. Vndè Antigonus secundus cũ aliquando cederet hostibus imminentibus, aiebat se non fugere sed vtilitatem à tergo sitam persequi. Nullos porrò esse voluptatibus fortiores demonstrat dictum illud S. Cypriani: *Nulla est maior victoria, quàm quæ à voluptatibus refertur*, & apud T. Liuium his verbis Scipio: *Non est mihi crede tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculi, quãtum à circumfusis vndiq; voluptatibus.* Deniq; sicut morbi quidam curantur ingestione cibo-

S. Cypr. lib. de Disciplina.
T. Liu. l. 10. Dec. 3.

ne ciborum, alij verò subtractione & euacuatione, ita vicia quædam inuadendo vincuntur vt acedia, alia fugam arripiendo vt luxuria. Cæterum cũ castitatis amatori v - tandi sunt omnes, quorum conuersatione inflammari potest ad res venereas, tum præcipuè fœminis viri & viris fœminæ, quandoquidem hi duo sexus sunt, quorum commixtione Venus peragitur: *Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimẽta illius non ardeant: aut ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius?* Prou. 6. Hinc Nepotianũ grauiter monet S. Hieronymus: *Hospitiolum tuum rarò aut nunquam mulierũ pedes terant. Vide ne sub eodem tecto mansites, nec in præterita castitate confidas. Nec Samsone fortior, nec Dauide sanctior, nec Salomone potes esse sapientior.* Affine est quod scribit S Basilius: *Oportet mulierum conuersationes fugere, nisi aliqua ineuitabilis necessitas ad congressum cogat, quæ si etiam contingat, velut ab igne cauere conuenit, ita vt celeres discessus faciamus.* S. Basil. in Const. c. 3. Nempè, si etiam: *Eunuchi desideriũ est deuirginare puellam*, vt ait Ecclesi. cap. 20. quanto facilius tibi corpore integro obrepet ex conuersatione & colloquio cum fœminis, libidinandi concupiscentia? & vt tibi non obrepat, facilè tamẽ illam fœmina ipsa concipiet, *quæ* vt scribit idem S. Basilius ibidem, *debili ratione prædita, & affectum facilè repen-*

tem habens, ſæpè patitur aliquid ex eo, qui incautè congreſſum facit. Et quia cauſari poſſet aliquis, *de rebus pijs loquimur, bono item fine, ideóq; nihil valdè metuendum*, docet hîc quoq; non deeſſe periculum, ſed Angelum Satanæ transfigurare ſe frequēter in Angelum lucis, & amorem Spiritualem non raro degenerare in carnalem. *Stimulata ſpirituali dilectione mulierenla, ſæpè ad pietatis exercitatorem accedens, per oculos impleri incipit, & laſciuo aſpectu proximi ſpeciem depaſcitur, & internam virginem impuris cogitationibus corrumpit.* Quod dico de vitanda à viris crebra, occulta, ſuſpecta conuerſatione fœminarū, ad coniugatos quoq; pertinet reſpectu earū, quarum viri non ſunt. Quartum ex communibus luxuriæ remedijs ſit abſtinentiam ſobrietatemq; colere, ac ſi valdè prurit caro, ad ieiunium corporale confugere, quo ſane velut infuſa frigida, certò ſubſidit feruor impetuſq; libidinis. Contra verò vbi locum habet ſaturitas & abundātia panis, regnat luxuria & quidem interdum deteſtabilis vt Sodomorum Ezech. 16. Idem de profuſo vini vſu iudicium, vndè Bacchum ſcribunt Poëtæ armigerum eſſe Veneris, & ſcribit S. Hieron. *Dixiſſe ſufficiat, quòd ſecundum Apoſtolum in vino luxuria ſit. Vbicumq; ſatietas atq; ebrietas fuerit, ibi libido dominatur.*

In caput 1. epiſt. ad Titum.

En tibi ſextum labor & occupatio ſeria circa res aut per ſe bonas aut indifferentes, quam

quam tanti fecit vnus de gentilicijs scriptoribus vt diceret;

Otia si tollas, periere cupidinis arcus.
Cedet amor rebus, res age, tutus eris. *Ouid. de remed. Am.*
Quaeritur Aegistus quare sit factus adulter.
In promptu causa est, desidiosus erat.

Narrat idem S. Hieronymus in epistola ad Rusticum, monachum quendam otio deditum cœpisse pulsari grauissimis luxuriæ aculeis: Quod vbi resciuit Abbas, submisit quosdam qui eum apud se reum agerent diuersorum criminum, otiumq; eius conuerterent in negotiosissimã curam ac necessitatem probandi se innocentem. Quam probationem cum toto currente anno admitti non cerneret, indeq; vehemẽter angeretur, ab Abbate obiter interrogatus, vtrũ solitos adhuc carnis impetus sustineret, exclamans respondit: *Papæ, viuere nõ licet, & licebit fornicari?* Auis quæ ociosa ramo insidet facilè traijcitur, secus quando volat. Sic otiosum facilè configit Diabolus carnalium tentationũ iaculis; non sic negotiosum, eo ꝙ in alia intendens animum, nequit simul aures dare impuris illis suggestionibus; Ita cogitur immundus ille spiritus confusus infectisq; rebus discedere. Hinc salubre illud eiusdem sancti Patris consilium. *Aliquid boni operis facito, vt te Diabolus inueniat occupatum.* *Ibid.* Quemadmodum in terra inculta nascuntur vepres, & in aqua stagnante ac paludosa vermes:

ita

ita in anima ociosa prauæ cogitationes & desideria, quibus citò ruitur in fornicationem & adulterium. Sunt profectò mentes hominum ad aliquid agendum natæ, pascuntur, roborantur, & gaudent opere, ocio verò dissoluuntur, inertia cadunt, & cum nequeunt nihil omninò agere, in libidinem & vitia alia deuoluuntur, cum melius aliquid deest, in quo occupentur. Cæterum hic me loqui lector intelligat de otio vero. Nam dicere cum Erasmo hodiernarum hæresum incentore ac prodromo ociosam ac Reip. inutilem esse vitam occupationemq; Sacerdotum, hominis est ἀθεωτάτου capite hoc est proprio sacrificio destituere conantis religionem Christianam, & imitantis Pharaonem qui dicebat Exod. 5. *Vacatis otio, & idcirco dicitis eamus & sacrificemus Domino.* Certè vix vlli sunt sacerdotib' occupatiores, si quod debent, exactè faciunt. Sextum sit meditatio vtilitatis, quæ ex castitate in corpus redundat. Cui multum incommodare libidinem quoad sanitatem & vitam documento sunt, quæ in proximum §. congessimus. Consequens proindè est, vt ex aduerso castitas multum vtramq; promoueat. Et profectò ita est si Plutarcho credimus cuius en tibi verba: *Proindè preclare dictum est illud, vesci citra saturitatem, impigrum esse ad laborem, vitale semen conseruare, res esse longè salu-*

Plut. lib. de Valtuēda.

gè saluberrimas. *Etenim coitus immodicus proptereà quod maximè vim eam extrahit, quæ cibus concoquitur, plurimum superfluitatis & redundantiæ gignit.*

Septimum, idemq; proprium ac peculiare studiosorum hominum sit, familiares sibi facere, seu oculis sæpè vsurpare scripturas sacras. Constat in ijs Deum loqui puritatis omnis authorem, qui proindè sine dubio suo ad nos alloquio in nos transfundet aliquam puritatis suæ particulam. Testatur hoc S. Hieronymus inquiens: *Ama scripturas & carnis desideria non amabis.* Expertus verò vtilissimè est S. Augustinus. Nam cum nondum liber esset ab impudicitiæ laqueis, in quos illum iuuentus & improborum societas impulerant, & propter illos, assiduè à conscientia redargutus inquietissimâ acerbissimamq; vitam viueret, non prius sanatus est à morbo & languore suo, quàm cœlestis vocis admonitu aliquoties inclamantis: *Tolle lege, tolle lege,* Codicem accepit Apostoli, aperuit, & legit in silentio capitulum, quò primum coniecti sunt oculi. *Non in commessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & æmulatione, sed induite Dominum Iesum Christum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentijs:* qua lectione statim immutatus est, & factus à se alius. *Statim cum fine huius sententiæ,*

S. Hieron. epistola ad Rusticum.

Rom. 13.

S. Aug. lib. 8. Conf. cap. Vlt.

quasi

quasi luce securitatis infusa cordi meo omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Et cap. sequenti quod est primum lib. 9. Confess. hæc habet. *Quàm suaue mihi subito factũ est carere suauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat.* Causa & ratio vna inter cæteras est, quòd hæ sacræ paginæ non solum admoneant eximiam in cœlo coronam ijs repositam, qui illicitas voluptates omnes fortiter subegerint, sed ad memoriam quoq; reuocãt mortem, iudicium, & infernum quorum seria meditatio efficacissimũ remediũ est aduersus omnem intemperãtiam, sicut ait Eccles.

Eccles. 11. *Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Sanè sicut deferuescit olla ebulliens super infusa frigida, & detumescit pauo, pennasq; suæ demittit superbiæ, cum deformes pedes suos intuetur; ita cõcidet vniuersa carnis tentatio, si apud te diligenter expẽderis vniuersis carnis oblectamentis, impositum iri morte finẽ tristissimũ, quẽ his verbis digito insinuant sacri illi codices. *Si annis*

Eccles. 7. *multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi tẽporis, & dierum multorũ, qui cũ venerint, arguẽtur vanitatis præteritæ.* Et mox cũ per ironiam dixisset Spiritus sanctus: *Lætare ergo Iuuenis in adolescentia tua*, &c. concludit seriò & ait: *Scito quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium.*

§. 5. De

§. 5. De cautela iam dicamus adhibenda circa cogitationes, turpiloquia, aspectū, lectiones amatorias, auditum, tactum vsumq; coniugij.

Rerum venerearum cogitationes esse ex se differentes, indè certò liquet, quod si essent per se malæ, nunquam à culpa immunis esset quicumq; illas conciperet, ne quidem concionatores qui illas dissuadēt, Doctores qui de illis scribunt aut differunt, vt quando & qualia sint peccata definire possint & respondere interrogati. Confessarij deniq; & Pœnitentes, quorum hi apud illos de ijs in exomologesibus suis sese accusant. (Neq; enim horum aliquid fieri potest sine actualibus eiusmodi cogitationibus.) hoc autē dicere manifestè est absurdissimum. Vicissim si nunquam essent malæ, non diceret Deus, Isa. 1. *auferte malum cogitationum vestrarum*, & Sap. 1. *cogitationes prauæ separant à Deo*. & Matth. 15. *de corde exeunt cogitationes malæ, &c. & hæc coinquinant hominem*. Videndum proindè quo fine & modo suscipiatur de venereis rebus illis cogitatio. Si enim absq; causa vlla necessaria & rationabili; mala est, quia tunc proponit sibi homo vel illicitam delectationē indè animo aucupandā; vel sciendi curiositatē ob id prauā & inexcusabilē, quia per illā exponit se periculo consensus in insurgentē delectationē libidinosam,

ſam, quod periculũ non ita ſubeſt cũ neceſſitatẽ vel cauſa rationabili turpia cogitantur, quia Deus qui adiutor eſt in opportunitatibus, & bonæ fidei ſingulariter rationem habet, ſpeciali auxilio protegit cogitãtes ſicut dixit ad Abimelech: *Et ego ſcio quod ſimplici corde feceris, & ideo cuſtodiui te ne peccares in me.* Si præterea cogitationibus rerum turpium, etiam bono fine & iuſta de cauſa ſuſceptis, admiſceat ſeſe eiuſmodi delectatio, & placeat cogitanti, erit culpabilis atq; haud dubiẽ reum illũ faciet, idq; clarè docet S. Aug. *Cum ſola cogitatione mens delectatur illicitis, non quidem decernens eſſe facienda, tenens tamen & volens libenter, quæ ſtatim vt attigerunt animum reſpui debuerunt, negandum nõ eſt eſſe peccatũ, ſed longè minus, quàm ſi & opere ſtatuatur implendum.* Et rurſus: *Totus homo damnabitur, niſi hæc quæ ſine voluntate operandi, ſed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi ſolius cogitationis ſentiuntur eſſe peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* Vbi vides ſecundum veriſſimam eius doctrinam; non reprobari ſolùm conſenſum in turpe opus cogitatum, verùm etiam conſenſum in delectationem cogitationis de eo habitæ. Ratio eſt, quia hæc tota delectatio acceſſoria eſt ad opus turpe, ideoq; hoc ſenſu conditionem induit ac ſequitur eiuſmodi operis, quòd quiſquis ius ad iſtud non

Gen. 20.

S. Aug. lib. 12. Trin. cap. 12.

non habet, nec ad illam habere censendus est. Nulli autem ius ad illud habent exceptis coniugatis idq; ad inuicem tantum, ergo nec vllis alijs licet, præfatas delectationes admittere. Quo proindè loco etiã Doctores & Confessarios oportet esse cautissimos, quia licet minus periculo exponantur ob rationẽ insinuatam, exponuntur tamen, & cauere debent, ne dum repurgare pœnitentes à suis student sordibus, inquinentur ipsi à nefaria quæ obrepere posset complacentia; sint itaq; illorum conscientiæ quasi viscosæ pennæ anserum, quæ humorem nõ admittũt nec madescunt quantumuis immergantur, sed puræ vt prius siccæq; emergunt. Easdem impuras cogitationes si contingat importunè recurrere, non propterea tibi cadat animus: Non enim nocebunt, quandiu displicebunt, sed magis proderunt ob patientiam tuam cuius exercendæ occasionem tibi ministrabunt. Et sic *faciet Dominus cum tentatione prouentum.* Sed neq; vicisse videri poterunt, quòd te lacessiuerint; tu magis victor recedes vbi repugnaueris. Etiã vicit qui nõ cessit, vnde victoria dicitur νίκη, παρὰ τὸ μὴ ἥκειν à non cedendo. Citò item cessabunt, quia confusus Satanas à quo suggeruntur, diu te fatigare verebitur. Quocircà contemnantur & rideantur velut mera nugamenta nihil ad te pertinentia. 1. Cor. 10

Affinia ijs sunt fœda somnia nihil similiter tibi obfutura, si neque ijs causam præbueris per turpia aliqua cogitata, dicta, factaue tempore antecedente, vel expergefactus in ijs tibi complaceas. Factorum exemplum sit ventrem immodicè potu ciboque calido præsertim & magni succi, saginasse; ita quippè genitura copiosa colligitur, & collecta existimulat carnem, & interdiu noctuq; phantasiam mouet. Quandoquidem consentiũt & conformantur somni affectui cõplexioniq; corporũ, vt constat ex biliosis, sanguineis, phlegmaticis & melancholicis, quorũ primis in somno repræsentantur vulgò biliosa vt incendia, tonitrua, cædes, iurgia, &c. secundis cantus, volatus, prata, picturæ elegantes, choreæ & similia. Tertijs cibi, potus, flumina, pluuiæ, balnea, lachrymæ. Postremis vmbræ, mortui, dæmones, mortes sepulchra carceres, &c. cum ergo genituræ affinia sint quæcumque venerea, nihil mirum, si qui valdè curat cutem, & sic abundant semine, de illis in somno cogitent cum delectatione sensibili, quod si futurum præuiderunt vt facilè potuerunt, viderint quomodo culpa vacent.

§. 6. Turpiloquiorum eadem penè est ratio, quæ cogitationum turpium, nam cogitare est quoddam loqui internum, sicut dicit Iob. cap. 7. *Loquar in tribulatione spiritus*

tui mei confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Et infra: *Releuabor loquens mecum in strato meo.* Hinc verbum mentis in quod videlicet desinunt mentis cogitationes velut in terminum. Cum autē cogitare sit quoddam loqui, fit vt turpe cogitare sit quoddam turpe loqui, vtrumque ex se indifferens, & bonum vel malum prout bono vel malo fine suscipitur, & prout arcetur vel admiscetur libidinosa delectatio. Sic tamen vt turpiloquium externum hoc est voce prolatum vix vnquam culpa vacet, cum subesse non soleat causa eius proferēdi iusta & necessaria. Est prætereà interno grauius propter scandalum. Ab eo proindè abstineat vir prudens diligenter, & à quibusq; æquipollentibus, cuiusmodi sunt nutus & scripta lasciua. Dixi *propter scandalum*, quia verba eiusmodi iacula & incentiua fortissima sunt libidinis, maximè si ad diuersum sexum diriguntur, tunc imbecillum cor sauciant, vel tandiu circumferuntur, quousque icta præda cadat. Propter hoc tædæ vocantur Diaboli omnia deuastantes Iob.31. *De ore eius lampades procedunt, velut tædæ ignis accensæ, halitus eius prunas ardere facit.* Et Hier.11. *Ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, & combusta sunt fructeta eius.* Addit Apostolus: *Corrumpunt bonos mores colloquia praua.* Alibi vetat audiri ea de ore cuiusquam: *Fornicatio &* 1. Cor. 15. Ephes. 5.

omnis immundicia non nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpiloquium. Persimile est interdictum illud Aristotelis l. 7. Polit. c. vltimo. *Omnis obscenitas verborum per Legislatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere. Si quis dicere aut facere prohibitorum quicquam deprehensus fuerit honore priuetur, & verberibus castigetur, sed si sit maioris ætatis seruili afficiatur infamia.* Nempè vidit vno prohibito id omne prohibitum videri, per quod ad illud peruenitur; turpiloquijs autem promouetur in primis negotium libidinis. Non prætereundum recipere nos ore sacrosanctam Eucharistiā, quod proindè nefas est sermoncillo fœdo polluere. *Videte fratres*, ait S. August. *si iustum est vt ex ore Christianorum, vbi corpus Christi ingreditur, luxuriosum canticū quasi venenum Diaboli proferatur.* Sed & verba nostra dedecet minus pudica esse quàm Iudæorum; hi autem vt narrat Iosephus vsq; eo abhorrebant à turpiloquijs, vt etiam horrerent animalia valdè sordida proprio appellare vocabulo, sed per periphrasim *nefanda animalia.* Ridiculum deniq; est religiosè abstinere à commemoratione excrementorum corporis vel partium infamium per quas egeruntur; & non etiam ac multo magis à libidinosa quauis, cum illa nullum vehat secum

ff. de Spons. l. oratio.

S. August. serm. 215. de Temp.

cum culpæ periculum, hæc verò maximum. Sic excolatur culex, camelus deglutitur.

§. 7. Ad custodiam sensuum venio, de quibus S. Hieron. l. 2. aduersus Jouin. c. 7. *Per quinq; sensus quasi per quasdam fenestras vitiorum ad animam introitus est. Non potest antè metropolis, & arx mentis capi, nisi per portas eius irruerit hostilis exercitus.* Dicamus primùm omnium de cura oculorum castitatis amatoribus valdè necessaria, olim sanè gemituris si eam negligant, & dicturis: *Mors ascendit per fenestras nostras, ingressa est domos nostras.* Rectè planè portarum nomen sibi sensus vendicant, quia sicut per portas intratur & exitur, inferuntur omnis generis res vel efferuntur, ita per illos mille rerum species ad mentem penetrãt. Imitandi proindè præfecti vrbium in custodiendis portis cautissimi. Præsidiarios adhibent lata lege ne promiscuè admittent quoslibet. Antemuralia erigunt, aut ligna ponunt transuersa, aut ponticulos, qui attolli ad nutum possint. Addunt vtrinq; turres fortissimas, suspendunt crates ferreas aut ferro acuminatas, quas deprimunt hosti præclusuras aditum vel intrantem oppressuras. Muniamus nihilo segnius sensus nostros, atque in primis oculos, quos meritò poterat Propheta vocare portas, sed maluit fenestras, quòd emineant more fenestrarũ, & in homine patuo *Hier. 5.*

admodum dirimantur interstitio, non tota fronte vt in brutis. Peccatum mors est, & infert sese per oculos, quando externa obiecta prohibita concupisci per species sese ingerunt, eodem sensu quo ebrietatem dicere possumus intrare in ciuitatem, quando copia intrat vini optimi, quo abuti ciues vrbis illius consueuerunt. Si ex ijs tantum obiectis visibilibus voluptatem hauriremus, quæ virore suo aut virtute alia naturali aciem corroborant oculorum, vt Smaragdi, herbæ recentes eæq; aromaticæ, nullus reprehensioni esse locus, nec abs re vsurparemus illud Psal. 91. *Delectasti me Domine in factura tua*; secus autem quando delectamur aspectu eorum quæ per se mala sunt vt duellũ, vel detrimentosa proximo, vt morbus eius quem auersamur, vel delectationẽ mouent inconcessam, ad quam scilicet ius non habemus. Huius generis Venerea est, quam nisi valdè accenderet aspectus curiosus formarum alterius sexus, non exarsisset vxor Putipharis in concupiscentiam Ioseph, nec Susannam deperijssent senes illi duo apud Danielem. Non emolliuisset visa Bersabee Dauid Regem, nec Holofernem Iudith, nec Amnonem Thamar. Sicut remissior multò est voluptas gustus quàm venerea, ita longè inefficacior fructus terræ quãtumuis elegans ad irritãdum gustum, quàm

fixus aspectus formosæ mulieris ad accendendum eius desiderium: Eua interim vix conspectũ pomum pulchrũ oculis, & aspectu delectabile mox concupiuit. Nihil mali habet fateor, in se considerata viri species aut fœminæ, imò Dei donum est & aspectu dignum; sed cũ in statu naturæ lapsæ obstet vt plurimum fragilitas nostra, ne oculis in illam diu intendamus sine periculo; ne insuper retineamus atq; imitemur sanctam illam simplicitatem, qua fratres sorores, qua sorores fratres, qua puellas pueri adhuc innocentes, qua viri viros, qua fœminæ fœminas se mutuo vident & contemplantur sine vllo motu carnalis concupiscentiæ, alio debemus obtutũ dirigere, & in eum finem orare Dominum: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* *Psal. 118.* Quid prodest tentationis causam quærere? quid euagationes mentis Deo vacaturæ procurare? Cur pudet nos sputũ putridum, stercora, & spurca alia cernere, quod absque discrimine culpæ facere possumus; & non multo magis obscœna vel affinia intueri, quorum visu conscientia sauciatur? Mulierem si nunquam vidissemus, excusationem aliquam haberet curiositas; iam verò cum tot frontes viderimus, tot oculos, tot nasos & auriculas, tot menta & genas, stupendũ est tanto ardore & leuitate ferri aliquem ad id conspiciendũ, quod nihil

præter ista continet. Nescio item qua constantia sustinebimus in die iudicij censuram sanctorum illorum patrum, qui totis 40. annis interdicentes sibi aspectu omnium prorsus fœminarum, ostenderunt planè quid facere similiter possemus auxiliante Deo, nisi vecordes essemus. Cum audiuisset Ioannes Abbas à Tribuno plebis: *Permota vxor mea rumore sanctitatis tuæ, videre te percupit, rogo vt te ei videndum præbeas.* Postulauit inducias, quibus impetratis obnixè Deum rogauit: *Domine Deus si fieri potest, ostende ei in somnis speciem meam, qua plenè satietur eius curiositas, meq; alias non videat.* Dictum factum, satiata est illius imagine, nec vltrà vrsit vel appetijt videre eum. Pioris similiter monachi soror penè decrepita ipsum post exactos in solitudine annos quam plurimos videre expetijt, quod cum obtinere ab ipso nequiret, ab ipsius Abbate impetrauit, cuius iussu adactus Pior vtriusq; satisfecit voluntati, nec tamen suum læsit institutum. Venit ad fores sororis, se adesse significauit, illa in fratrē senem incidit claudentem oculos, & dicentem: *Ecce me soror mea, fruere aspectu meo vt lubet, & sine me redire ad patriam meam*, dixit & mox cellam suam repetijt: Nouerimus deniq; impudicum oculum impudici cordis esse nuntium, & Magorum fascino persimilem aut venefi-

corum

corum, de quo quidam:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. *Virgilius.*

Sicut enim venefico magi aspectu vtitur Diabolus ad nocendum corpori eius, qui veneficio petitur: ita venereo aspectu ad inflammandam personæ concupiscētiam, quę impudicè aspicitur. De lasciuis picturis nihil est quod multa dicamus; eadem earum est, quæ rerum pictarum ratio. *Cum verò dicere quicquam interdixerimus*, verba recito Aristotelis, *clarum est quod & aspicere, aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura Magistratibus, nullam neq; picturā, neq; statuam esse talium rerum imitatricem.* *Arist. lib. 7 Pol. c. vlt.* Imò sicut scripturæ perniciosæ licet anima carenti nocumentum est maius, quàm verborum, quatenus constantior est, & magis in otio legitur; ita picturæ turpis quàm rerum ipsarum, quæ citò procul absunt & subducuntur. Addo ex Quintiliano lib. 11. c. 3. pictura sic in intimos penetrat affectus, vt ipsam vim dicendi nonnumquam superare videatur.

§. 8. Nihilo minor circa auditum cautela requiritur, imò quodammodò maior. Licet enim quoad res spirituales auditus in hoc visu præstet, quòd sit magis ad salutem necessarius, quādoquidem à visu nō pendet fides, sine qua impossibile est placere Deo,

 pendet

pendet autem ab auditu dicente Apostolo:
Rom. 10. *Fides ex auditu, auditus autem per verbū Dei;* hoc tamen alio nomine inferior est, quod tentationibus magis pateat. Oculos claudere possumus si volumus, & claudendo tentationibus occurrere, quæ per illos irrepunt in animam; aures autē aduersum turpiloquia nec perfectè, nec sine graui seruitute communire quis potest. Quamuis prætereà eo grauiores ex suo genere sint tentationes visus, quo sensus est auditu præstantior, quoad naturalem vsum & conditionem; alia tamē ex parte pluribus vijs sese inferunt tentationes aurium, hoc est per verba, per scripturas impudicas (nam etiā talium author suo modo loquitur) per cantilenas siue impuras, siue molles & fœmineas. Vndè cum dixisset S. Cypr. lib. de Zelo & Liuore. S. Cyprianus: *Quocirca excubandum atq; omnibus viribus elaborandum, vt inimico sæuienti, & iacula sua in omnes corporis partes, quibus percuti & vulnerari possumus, dirigenti, sollicita & plena vigilantia repugnemus. Offert oculos formas illices, vt visu destruant castitatem.* mox adiecit: *Aures per canoram musicam tentat, vt soni dulcioris auditu soluat & molliat Christianum vigorem.* Subijciamus iam opportuna quædam his omnibus remedia. Primum sit arcere procul pestilentem quorundam opinionem, peccare quidem loquentem turpia sed non audientem.

tem. Equidem verum dicunt, si de præcisa auditione, quæ per sensum sit agitur, cum ea non sit in nostra potestate, secus si de eius approbatione facta per voluntatem, vel si mauis de delectatione, quam inde voluntas haurit. Sic audire dico esse peccare. Scriptum est: *Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire*. Quis autem inter linguas nequam, non reponat impudicas? Non licet interiùs Dæmonem audire turpia suggerentem, ergo neq; exteriùs per organa sua, quæ libidinis sunt effutientem. Detractori aures dare non conceditur, ergo tanto minus turpiloquo, quanto est nocentior. Nam detractor non nobis sed alteri nocere nititur; nobis autem qui turpem ad nos sermonem dirigit. Detractione soli famæ bonæ officitur, turpiloquio autem ipsa audientis conscientia sauciatur. Laudat Dauid Psal. 57. aspidem surdam, quæ obturat aurem suam cauda, ne vocem audiat incantatoris; at turpiloquus incantator pessimus est, vt suprà vidimus, & Diabolo famulatur ad peccatrices animas irretiendas, ergo ei multo magis occludere aures conuenit, si laudari à Deo volumus. Hinc tanta lænonum abominatio, quos reuera nulli aptius cōparaueris, quàm Duci illi quē misit Antiochus Hierosolymā verbis pacificis, ingres-

Ecclef. 28.

ingressus autem omnia prædatus est & fœdauit, non sine multa strage, fecitq; sibi arcem fortissimam in ipso monte Syon, ex qua omnem regionem despiciebat. Fingunt Poetæ quod cum venisset Vlisses ad Syrenarum loca suauiter modulantium, obturauerit aures suas cera, ne illarum cantu emolliretur, ne vel dormitaret, vel minus attenderet ad nauigationem periculosissimam. Hoc sine dubio de numero est figmentorum, quo nihilominus malum esse indicarunt, & periculosissimum admittere verba mollia, cuiusmodi sunt venerea. Accedit quod de eiusmodi rebus loqui peccatum sit (de coniugibus inter se non loquor, quanquam ne hi quidem semper his sermonibus culpam omnem effugiunt) ergo & audire; hæc duo siquidem relata sunt, & reciprocam malitiam continent, sicuti benè sequitur, peccatum est rem furtiuam dare, ergo & accipere. Peccat qui turpia loquitur, tùm quia turpi sese delectatione oblectat, tùm quia occasionem proximo subministrat sese quoq; oblectādi. At quisquis sponte audit, vtrumq; similiter agit, nefariam delectationem concipit, & sua in audiendo patientia perseuerantiaque loquenti addit animum; multò adhuc magis si corrideat, vel aliter impura colloquia sibi placere insinuet. Proderit insuper ad vtriusq; sensus custodiam, continere se domi,

loqui

loqui est paucissimis, vitare Veneris nundinas, quales in primis choreæ sunt huius têporis, in quibus nullæ merces prostant copiosius, quàm impudici gestus, tactus, aspectus, & salacissima ad aurem verba: ad quæ & alia incentiua libidinis depellenda: *Insuitati multi Philosophorum*, ait S. Hier. in l. illo 2. contra Iouin. *reliquerunt frequentias vrbium, & hortulos suburbanos, vbi ager irriguus, & arborum comæ, & susurrus auium, fontis speculum, riuus immurmurans, & multæ oculorum illecebræ, ne per luxum & abundantiam copiarum animæ fortitudo mollesceret, & eius pudicitia constupraretur.* Vtile etiam dixerim, nihil responsi dare turpiloquis, sicut nullo dignati sunt Rapsacem Hierosolymitani, cum ab eo obsiderentur 4. Reg. 18. vel recipere se ad locum separatum, vndè audiri nequeant, vel reuerberare eos frontis seueritate, quo modo rectè compesci detractorem testatur Salomon Prou. 25. *Ventus aquilo dissipat pluuias & facies tristis linguam detrahentem.* Vel deniq; dicere (vbi & quando sine incommodo licebit) quasi vna de stultis mulieribus, vel si vir fuerit, quasi vnus de scurris loquutus es. Erubesce miser profari talia, de quibus sine dubio in tui die iudicij oportebit te grauissimã Deo rationem reddere. Apage à me interpres Diaboli, inimice omnis pudicitiæ, quærum tibi aliam quære

quam

quam excutias, nam circa me fauente Deo, verba perdes & operam. Addo quòd Ecclesiasticum monentem audiuimus: *Sepi aures tuas spinis.* Spinæ sunt meditationes mortis, vtriusque iudicij, ignisque tartarei, de quibus supra §. 4. Habent certè aculeos suos, quibus mentem compungunt, excitantque dormiturientē, & fastidire faciunt quicquid olet luxuriam, cuius reatu trepidandum sibi in morte, magis adhuc in tremendo illo iudicio; in inferno autem miserrimam fore discit ex eiusmodi nouissimarum rerum meditationibus. Quomodo non miserrimam eo carcere, vbi voluptuosis summus decernitur cruciatus sensum omnem præteritarū extinguens voluptatum, quin etiam recordationem olim recreantem tunc confundentem & affligentem, ibi siquidem *desolantur ad supremum, venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex aduerso iniquitates ipsorum.* Sufficit pars minima æterni supplicij ad excludēdam lætitiam omnē à præteritæ memoria voluptatis, sicut scriptum est: *Malicia horæ obliuionē facit luxuriæ magnæ.*

Eccles. 28.

Sap. 4.

Eccles. 11.

§. 9. Iam de tactu subijciendum, quod prudentis est circa illum obseruare. Nullus de reliquis sensibus luxuriam æquè accendit & promouet, quia vt docet S. Thomas 2. 2. q. 154. art. 4. actus eius actui venereo cognatus

tus

tus & finitimus est, modico interuallo separantur ab inuicem, eamque ob rem, nullus cautela indiget ampliori. *Tactus alienorum corporum*, verba pono eiusdem S. Hieronymi, *& fœminarum ardentior appetitus, vicinius insania est. Ob hunc sensum cupimus, irascimur, gestimus, inuidemus, æmulamur, soliciti sumus, & expleta voluptate per quandam plenitudinem rursus accendimur, quærimusq; facere, quod cum fecerimus, iterum pœniteamus.* Admonendos hic suscipio nō solutos modo, sed etiā coniugatos, non qua coniugati sunt, (quanquam ne ipsis quidem conceduntur contactus mutui extra sui vsum coniugij, quibus expositū se iri credunt periculo excretionis seminis,) sed qua personas matrimonio sibi nō iunctas respiciunt. Non fuit satis præpotenti Deo interdicere primis parentibus esu arboris scientiæ boni & mali, nisi præterà legem ferret nō tangēdi eam. *Præcepit nobis Deus*, verba sunt Euæ, *ne comederemus, & ne tangeremus illud.* Quorsum id, nisi quia probè intelligebat, quanta dispositio hic contactus esset ad violandum, quod traditum ipsis fuerat, sanctum mandatum? Idem esse crede iudicium, de impudicis tactibus nefarij comparatione operis, ad quod tangentē tactamq; exstimulant. Neq; tamen isto solo nomine vertuntur vitio, quod ad illud disponant, sed quod sint Gen. 3.

inchoa-

inchoationes quædam illius fortissimæ, & corpus vniuersum velut occulto quodam
Prou. 6. veneno commoueant. *Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius; sic qui ingreditur ad vxorem proximi sui non erit mundus cum tetigerit eam.* Mulieri non licet Clericum percutere, vsque eo nihilominus detestantur iura contactus omnes libidinosos, vt causam excipi voluerint, quo Clericus eam contactu fœdo ad stuprum pelliceret. Nauar. c. 27. Ench. n. 85. Tolet. in Inst. l. 1. c. 53. Tunc percussus dignam luit suæ pœnam salacitatis, & in censuram non incurrit mulier. Interrogatus aliquando Heros ille strenuissimus Godefridus Bullonius, vnde ei tantum robur esset in lacertis & manibus, vt hostes etiam armatos posset gladio à vertice ad ventrem vsq; dissecare, dextram protulit & dixit: Hucusq; manus ista ab omni libidinoso contactu sese continuit. Rectè sanè, quia si digni sunt, in quos prodigiosè nonnunquam animaduertat Deus, qui lingua vel alijs membris suis abutuntur, vt Nicanor cuius dextra exaruit, quam superbè extenderat. 1. Mach. 7. & Jeroboam eadem mulctatus pœna propter minas manu intentatas Prophetæ Domini 3. Reg. 13. quid mirum castas interdum manus prodigiosè roborari? Erudie-

Erudietur his omnibus spero cultor castitatis, vt circa contactus post hac sit cautissimus, quorum nomine oscula etiam complector non inter parentes & soboles, nec inter nutrices seu gerulas & infantes, nec inter viros, aut inter fœminas, sed inter eos qui sunt diuersi sexus, rarò sanè sine culpa vtentes mutuis basijs, Vndè cum olim Christiani communicaturi oscularentur se inuicem, similiterq; fœminæ in signum depositi omnis odij, obsoleuit mos iste propter abusum, qui breui cœpit obrepere præsumentibus illis etiam istas osculari. Ne suspicetur idem amator pudicitiæ, sibi tantum interdictos contactus fœdos alienorum corporum, interdicuntur & proprij tanto solicitius quanto peragi secretius possunt.

Baron. ad annum 45. n. 8.

§. 10. Actus idem coniugalis ex se bonus est, vt pote actus instituti à Deo contractus, & ad bonum relatus finem, ad prolis inquam susceptionem, quæ piè educata colat Deum, faciatq; ad speciei conseruationẽ. Est præterà meritorius augmenti gratiæ (si in bono exerceatur statu) non ex opere operato vt contractus ipse in quo consistit ratio vera Sacramenti, sed ex opere operantis, cum sit actus virtutis iustitiæ, quatenus in eo debitum redditur, aut amoris in speciem cuius propagationi consulitur. Quæ omnia notare expedit contra Nouatores Ecclesiam

calumniantes, quasi docentem pollui homines per legitimum coniugium & actum eius, cum id de solis pronuntiet, qui illegitimè coniugantur, vt de Sacerdotibus, & nonnullis alijs, vel etiam de ijs qui legitimè quidem, sed modum non obseruant nec circumstantias debitas. v. g. si coniux vnus voto castitatis sit obstrictus, aut dubitet, vel credat inualidum esse coniugium, petere nō debet, reddere tamē potest ac tenetur alteri petenti nec ita affecto. Imò si iste prohibeatur verecundia expresse petere, potest ille alter id prudenter præsumens postulare, quia tunc nō postulat in sui gratiam vt concupiscentiæ propriæ indulgeat, sed gratia complacendi suo illi coniugi, cui matrimonium aliàs esset onerosum, quiq; tacitè petit, quod expresse non audet. Exemplum aliud est, si coniugatus in vsu illo delectationem sibi præcipuè aut solum præstituat; culpam tunc venialem saltem contrahet teste S. Augustino quem iuuat audire loquentem. *Coniugalis concubitus generandi causa non habet culpam, concupiscentiæ verò satiandæ, tamen cum coniuge venialem.* Nihil id mirum, quandoquidem peruertitur tunc finis debitus, vt si quis comedat tantum vel bibat propter resultantem inde carnis voluptatem. Pœnam luerunt eamq; grauissimam priores septem mariti Saræ filiæ Raguelis suo vtentes coniugio,

S. Aug. l. de bono coniug. c. 6.

iugio, sed nonne ideò quòd libidinis solius causa ei comisceretur? Coniugalē delectationē non vitupero quasi malam, sed considerandam affirmo vt secundariam, vt concessam à natura concomitantem illecebram, ne coniuges sine ea fastidirent carnis copulam in se abiectissimā, vires frangentem corporis, & homini communē cum brutis animantibus; fastidiendo autem non curarent speciei propagationem. Et quia secundaria est, nec primò intendi debet, nec præcipuè, vt Tobiam iuniorem admonuit his verbis Angelus: *Transacta autem tertia nocte accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quàm libidine ductus.* Quod autem culpa hæc lethalis non sit indè constare potest, quod peruersitas illa grauis non iudicetur, nec proli detrimentosa aut coniugi. Nec obstat quod grauissima pœna fuerit, quam priores illi Saræ mariti sustinuisse leguntur. Nam credibile omninò est, culpam in ijs fuisse lethalem tali pœna dignam, quia voluptate capti ad Saram accedebant parati accedere, quamuis non fuisset vxor, atq; ita intentione sua praua matrimonij fines excedebant, vndè equo & mulo comparati sunt. Non etiam obstat quod dici solet, *adulter est vir omnis in vxorem suam intemperantior*, quia similiter intelligi prouerbiū debet de viro, qui non modo solam sibi præ-

Tob. 6.

Ibidem.

Xistus Pythagoricus.

figit delectationem, sed paratus est vxore sua vti quasi non sua, vtrumq; enim facit adulter peccans cum adultera. His addo partim ad maiorem declarationem officij coniugalis, partim ad os magis adhuc claudendum calumniatoribus illis & sycophantis, obligatorium esse actum coniugij, quando qui petit seriò & instanter petit, laturus ægerrimè si non impetrauerit, aut exponendus peccati periculo. Alia ex parte non insolenter petit, nec cum notabili damno coniugis, nec cum periculo prolis, nec loco aut tempore interdicto, nec aliquo flagitio suo petere ꝓhibitus. Sunt & alia de quibus vult prudentia coniuges admoneri. Abstinere discant ab exigendo sui vsu coniugij tanto tempore ante sacrosanctæ Eucharistiæ sumptionem, quantum experimento cognoscitur esse necessarium, vt illa corporis alteratio vsum illum consequens, attentioniq; incomodans & deuotioni finem habeat. Quia enim religiosè est accedendum, culpa vtiq; veniali vacare non videtur accedens, qui prius tollere non studuit attentionis illius obicem. Loquentem audiamus de hoc argumento beatum Hieronymum serm. in vigilia Paschatis de esu agni. *Si panes propositionis ab ijs qui vxores suas tetigerant comedi non poterant; quanto magis panis qui de cælo descendit, non potest ab his qui coniugalibus paulo antè hæserunt*

runt amplexibus violari atq; contingi. Consultum quidem est iuxta consilium Elberitanum, cuius meminit canon *Omnis homo* de Consecr. d. 2. vt continentiæ tempus communionē antecedens trium vel quatuor dierum sit. Immò suadet S. Augustinus serm. 116. & serm. 244. de tempore, vt communicaturus in paschate, ad vxorem non accedat toto quadragesimali interuallo, nisi causa aliqua grauis vrgeat, nec tantam ferat moram. Verùm ad culpam auertendam, sufficit quod diximus interuallum, vt probat Sanchez lib. 9. de Matrimonio disp. 13. n. 15. Culpam intelligo venialē, quia indeuotio & hebetudo mentis de qua supra, videri non potest indispositio grauis. Ne venialis quidē erit, si ante elapsum id spatium petat coniux debitum fornicationis vitandæ gratia, non percipiendæ voluptatis. Tunc siquidem ob finem bonum atq; necessarium, quem sibi proponit, excusatur à Deo, & in deuotione sua promouetur. Idem iudicium si occurrat causa alia rationabilis, ob quam vsu illo non obstante ad sacram synaxim consultius sit accedere. Quod ad personam verò quæ tunc petenti reddit debitum, nulla est difficultas, nō peccat reddens, quamuis constituat post redditionem communicare, cum reddendo iustitiæ opus faciat ad quod tenetur, nec pietas illa sit necessaria, quæ obtineri nō potest

sine violatione iustitiæ. Quid si non præcessit quidem communicandi propositum aut promissio, sit tamen dies festus, an peccet venialiter ex circumstantia temporis sacri, qui eo die debitum petit? Sententiam quæ negat, longè puto verisimiliorem, quia vna ex parte vsus coniugij de numero non est rerum seruilium, quæ tunc prohibentur: ex altera dispositio bona seu deuotio quæ continentiam sequitur ad seriem non pertinet rerum positiuarum, quæ tunc præscribuntur. Atq; hoc memoriæ mandare conuenit, ne ex conscientia erronea peccet quis mortaliter, vt peccauit fœmina illa cuius meminit S. Gregorius lib. 1. Dial. correpta à Dæmone, eo quod post vsum coniugij interfuerat processioni publicæ credens id sibi illicitum. Alij in pœnam eiusmodi conscientiæ violatæ miseras proles suscipiunt, de quibus S. August. serm. 244. de tempore: *Qui die Dominico, aut alia solennitate continere se noluerint, leprosos, aut epilepticos, aut etiam Dæmoniacos filios gignunt.* Interim quamuis nõ peccet petendo bono fine, sicut nec ante Eucharistiam percipiendam, potest coniux alter vtroq; tempore suauiter detrectare, vel dilationem flagitare in diem sequentem; si onerosum id non fore putet, verisimilius; ita autem potest nihilominus non teneatur. Nau. c. 21. Ench. n. 51.

Lasciuias

Lasciuias omnes coniugales suspendant præsentibus arbitris multis præsertim & infirmis ne scandalizentur. *Væ homini per quem scandalum venit*, Matth. 18. *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille*. Marc. 14. scribit Plutarchus à Catone ciuem è Senatu motũ quòd vxorem deosculatus fuisset præsente filia. *Plut. in præc. connub.*

Cum velit Apostolus *honorabile esse coniugium, & thorum immaculatum*, vitentur omnia aduersantia fini naturali copulæ coniugalis seu generationi. *Hebr. 13.*

Congressum non petat vxor tempore menstruorum, cum vix vllis tunc vrgeatur libidinis aculeis, & non petendo occursurã sit damnis corporis, quæ prolibus tunc conceptis nonnunquã accidunt. Virorum alia est ratio, qui ad vitandum incontinentiæ periculum, ius habent exigendi debitum, non peccant vtentes iure suo, nec potest proles conqueri, si concepta nascatur cum defectu, quia melius ipsi est sic concipi quàm nullo modo. Quod si voluptatis tantum gratia tunc conueniant, euadere non videbuntur culpam veniale, valentes sine graui vllo suo incommodo perfectioni prolis consulere *nec tamen consulentes*. Reddendo interim tunc debitum immunes à culpa sunt vxores, eo quod habent parere necesse, vt scribit Apostolus; *Nolite fraudare inuicem*. Vult præ- *1. Cor. 7.*

terea doctor sanctissimus Augustinus, vt ab vxore pregnante vir se contineat, quia tunc concubitus valdè aduersatur bono prolis primùm spectando in vsu coniugij, ita vt quandoq; perimatur. *Sunt adeò incontinentes, inquit, vt coniugibus nec grauidis parcant.* His consentiunt verba S. Ambrosij in c. 7. 1. ad Cor. *Ratio conceptus & partus iuxta legem cessare temporibus his debere demonstrat.* Illa item S. Hieronymi l. 1. cont. Iouin. *Qui dicunt se causa Reipublicæ & generis humani iungi, imitentur saltem pecudes, & postquam venter vxoris intumuerit, non perdant liberos.* Creat hoc periculum partim concussio, partim pregnantis fastidium, concussio quidem quia materia fœtus nõ potest concussa coalescere, vt notat & authoritate Hypocratis aliorumq; Medicorum confirmat Tiraquellus l. 15. de connubio n. 141. fastidium vero, quia pregnans cõgressum fastidit tanto magis, quanto est prolis cupidior, de cuius iam conceptę securitate meritò cură gerit. Quod si præterea imbecilla sit, abortit adhuc facilius. Absente autem eiusmodi periculo, nõ peccat vxor reddendo debitum ne venialiter quidem; sed neq; ex verisimiliori sententia vir exigens, cui sanè perdurum esset obligari ad continendum se tanto tempore. At videtur talis cõcubitus contra naturã, frustratur namq; genitura fine generationis, cũ mulier

S. Aug. l. de bon. coniug. c. 6.

dum

dum grauida est nequeat concipere. Optimè respondet Sanchez l. 9. de matr. disp. 22. n. 7. quod tunc concipi fœtus nō possit, nō prouenire ex natura modoq; concubitus, quod tamē requiritur, vt sit peccatū contra naturam, sed per accidens quia vxor est grauida.

Ad singularem prudentiam spectat coniugum, quos premit inopia, abstinere ab vsu coniugij; quo tēpore proli iam natæ dat mater vbera, nec fortè tunc aliam cōcipiat, quod si cōtingeret vix vtriq; alendæ satis posset esse, & cum nata malè ageretur, eo quod pregnātis lac valdè immutatur, & ab infante cū molestia fugitur. *A venere*, ait Galenus, *omninò abstinendū esse, quæcumq; lac præbebit, moneo. Nam & menses viri consuetudine prouocantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat. Quin etiam aliquæ in vtero concipiunt, quo alienius à puero adhuc lactente nihil est.* (De diuitibus aliter iudicādum, cum in promptu habeant nutrices precio conducere.) Rectè item fecerint, si iam grauati numero prolium, pluribusq; commodè alendis impares, ex consensu mutuo simili vtantur remedio, dormiantq; separati, quod quo facient diutius, eo faciliorē experientur continentiā. Quod si non consentiat vir, sed non obstante magno prolis numero vti velit iure suo ob fornicationis periculū, reddere debebit vxor, aliàs non, saltē sub mortali, quia nō tenetur

Gal. lib. 1. de sanit. tuenda.

aliquod iustitiæ debitum persoluere cum ingenti suo incommodo, cuiusmodi est continua illa solicitudo, labor, & afflictio mentis in alendis tot liberis. Sot. in 4. dist. 32. q. vnica.

§. II. Nunc pauca de castitatis perditæ recuperatione, cuius nomine nec reditum intelligo diuinæ gratiæ amissæ per opus luxuriæ, nec integritatis corporis per illud deperditæ, cum constet gratiam in pœnitentiæ sacramento restitui; integritatis autem illius recuperationem nisi miraculum interueniat, prorsus esse impossibilem, vt tradit S.Th. 2.2. q.152. a.3. ad 3. sed habitum illum bonum, quo homo ante dictum opus in actus propendebat pudicitiæ, à contrarijs autem auertebatur. Hunc dico posse recuperari, nec desperationem hic vllam admittēdam. Aut enim sermo est de supernaturali, vi cuius licet cum gaudio castè nō viuamus, & sine vlla difficultate, castè tamen viuimus propter summum & supernaturale bonum, ad quod per fidem tendimus; aut de naturali qui acquiritur repetitis castitatis actibus, facitq; vt homo in illis absque repugnantia sese exerceat. Si de primo confertur à Deo vna cum gratia & charitate, siue in sacramēto siue extra sacramentum, quia charitatem quasi reginam hi omnes actus comitantur, vt scribit Sapiens: *Venerunt autē mihi omnia* Sap. 7.

bona

bona pariter cum illa. Si de secundo, acquiri iterum naturaliter potest iteratis vt olim actibus, quid enim vetat? nihil certè præsertim si homo eius recuperandi cupidus sæpè confiteatur, eo quod in confessione peccatum tollitur, in cuius pœnam relabi aliquando sinitur. Voluntas item non vltra peccandi instauratur, & ad constantiam à Sacerdote pœnitens inducitur, cui dum erubescit toties lapsum suum confiteri, cauet iterum & frequenter labi.

§. 12. Clericis, Magistratibus, coniugatis, senibus, & adolescentibus necessaria peculiariter est castitas. Clericis quidem, principibus, & alijs magistratibus, eo quod talium exempla praua subditis vice potētium stimulorum sunt ad peccandum, ad id præsertim iam pronis. Tunc fidenter peccant, ad exempla eiusmodi, velut ad excusationes securas & propugnacula confugiunt. *Cum pastor per abrupta graditur, necesse est vt ad præcipitium grex sequatur.* Et S. Hieron. primatem quendam sic alloquitur: *In te oculi omnium diriguntur, domus tuæ conuersatio quasi in speculo constituta magistra est publicæ disciplinæ: quicquid enim feceris, illud esse faciendum omnes putant.* Audiant hæc Clerici, præsertim qui degunt inter vel iuxta hæreticos, qui cum solidè oppugnare nequeant

S. Gregor.

S. Hieron. epist. 30.

cathol.

cathol. fidem, id moliuntur vt Sacerdotes populo repræsentent impudentijs omnibus coopertos, indèq; excusationem quærant, cur fidem illam non amplectantur, & argumentum quo plebem ab eadem absterreant. Si his calumnijs suis multum nocent, quid futurum credimus, si exempla proferre possunt, quibus se demonstrent vera loqui? Incredibili planè damno afficient, vt idcircò pœnas Christo acerbissimas luituri sint Sacerdotes, qui malè viuunt (non modo propter violatum continentiæ votum, sed propter scandalum infirmorum, offensionem bonorum, & ansam quam præbent aduersarijs calumniandi Ecclesiam religionemq; sanctissimam) & cum illis Prælati à quibus non corriguntur, spiritum charitatis prætexentes & mansuetudinis. *Non est ista charitas*, ait S. August. *sed languor, feruеat charitas ad corrigendum. Si sint boni mores, delectent, si mali emendentur.* Adeò certè in Clero suo vitium hoc abominatur Ecclesia Spiritus sancti discipula, vt bigamos admittere nolit ad sacros ordines, non quod in Laicis bigamiam damnet, vel credat interdictam, sed quod argumentum sit pronitatis magnæ ad res venereas. His adde Principes libidine diffluentes facile procreare spurios, qui aut legitimam successionẽ hæredibus veris præripiunt,

S. Aug. in epist. ad Valerium.

ripiunt, aut bello non cessant perturbare principatum. Propria coniugatorum luxuria est adulterium, in quo præter fornicationis maliciam, illa alia continetur, quę ex grauissima iniustitia petitur, dum coniux qui non habet sui potestatem corporis, alteri contra proprij coniugis Deiq; voluntatem se prostituit, & datam violat in connubio fidem. Quod ad Senes

Est in canicie ridiculosa Venus.

Idem confirmat Plautus in Mercatore: *Tune in capite cano ames senex nequissimè?* Nempè senem cœlo iam maturum oportet esse, à quo procul abest, qui adhuc effundit sese in voluptates. Senem oportet sapere, Venus autē dicta est ἀφροδίτη quod sit ἀφροσύνης ἀρχὴ θεα, id est insipientiæ Dea seu mater. Hinc illa Saræ admiratio: *Postquam consenui, & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo?* & tamen licita erat voluptas de qua loquebatur vtpote coniugalis. Adolescentes libidinando immaturas frangunt vires corporis, eius incremento ponunt obicem, à studijs & serijs alijs auertuntur, quæ habent prodigunt, & fortissimum contrahunt lasciuiendi habitum, qui vix euellitur. Altius in animum descendunt, qui intensioribus actibus acquiruntur. In talibus autem intensissimi sunt actus luxuriæ.

Gen. 18.

De Prudentiæ regulis circa fortitudinem.

CAPVT V.

§. 1. Fortitudo quotuplex, quid propriè sit, & quàm nobilis.
2. Viro forti quæ intentio specialiter necessaria.
3. Quos potißimum, quibus in rebus, & quomodo fortes esse oporteat.
4. Quibus modis acquiratur fortitudo.
5. Quando & quousq; aggredienda terribilia.
6. Ad perseuerandum in bono arduo quid valdè conferat.

§. 1. Fortis primò, quis dicitur si pollet viribus corporis, vt Milo & athletæ. Secundò, si medijs abundat ad nocendum, quo *Psal. 78.* sensu ait psaltes: *Irruerunt in me fortes*, vt exponit S. Augūst. Tertio si locupletissimus est, quo modo fortis sibi videbatur epulo il- *Luc. 12.* le cum diceret: *Habes anima mea recondita bona plurima, epulare. Ecce tibi fortem*, inquit idem S. Augūst. Quartò, si proiectus sit ad audenda multa nefaria, potens ad bibendum vinum, fortis ad miscendam ebrietatem vt dicitur Isa. 5. Quintò si de sua præsumat iustitia, De talibus addit quod sequitur:

tur: *Hoc genus fortium cauendum, metuendum, auersandū, nō imitandū. Fortitudo ista nō virtutis est sed insaniæ. Auertat Deus ab imitatione nostra fortes istos.* Sic phrenetici quo melius se affectos credunt, morti viciniores, & insipientiores sunt. Nulla de istis vera est fortitudo nec virtus. Non prima quia viget magis in bobus & elephantis. Non secunda, quia nocere posse res est indifferens. Idem de opulentia iudicium, imò possessores suos molles potiùs quàm fortes facit. Non quarta quia honestum pro scopo non habet. Non quinta cum fastus sit & arrogantia Judaica. Nam Judæi de se præsumentes quod iusti essent medicinam recusarunt, & medicum occiderunt. In hoc prædicamēto sunt Nouatores se quoq; gloriantes iustos esse, & de numero prędestinatorum. Magna hæc illusio Dæmonis magnæ nugæ. Ergo *verà fortitudo virtus est moralis, qua firmatur animus contra timores & pericula rerum terribilium & arduarum, quibus permoueri potest ad faciendum vel omittendum aliquid contra præscriptum rationis.* Sciendum enim quod sicut quę bona sunt aut videntur, naturæ instinctu appetimus & prosequimur, ita declinamus, metuimusq; mala nocitura, sed sæpè plus æquo, & incidimus in grauiora. Necessaria itaq; virtus fuit, quæ stabiliret nos in ardua terribilique materia cuiusmodi est mortis

Aristot. 3. Eth. 7. & l. 3. c. 6. D. Th. 2. 2. q. 123. a. 3.

mortis periculum, faceretque vt nihil Ingenerosè ageremus, vt ardua illa imminentia non nimis timeremus, vt eadem cum expedit, moderatè aggrederemur ad futuram in posterum securitatem. Magna & verè admirabilis est virtus ista fortitudinis. Versantur reliquæ in materia longè faciliori, idque constanter satis, quandiu nullum instat eiusmodi malum, aliàs hærent imbecillæ, egentque huius præsidio, vt terribilia contemnens homo ab illorum exercitijs nõ absterreatur. Rectè, sed quomodo dici virtus potest cum virtus actus suo delectetur; vir autem fortis dum fortem se præbet vt dum virgis cæditur vel imminere sibi virgas sentit, voluptatem nullam capere videatur vt
Arist. lib. 3 Eth. c. 9. docet Aristoteles? Certè Christus ipse morti proximus ad mortem vsque tristis fuit Matth. 26. Quomodo versatur fortitudo circa sola mortis discrimina, cum multa alia terribilia sint, in quib⁹ æquè expedit hominẽ confirmari? Respondeo, delectatur verè fortis actu fortitudinis secundum partem animæ superiorem, videns se propter honestum Deiq; gloriam non parcere vitæ propriæ, esto non delectetur secundum carnem & appetitum sensitiuum, quin potius tristetur & doleat Christi exemplo (qui interim dolorem à se excludere poterat si voluis-
2. Mach. 6. set) & Eleazari sic Deum alloquentis: *Duros corpo-*

corporis ſuſtineo dolores; ſecundum animam verò propter nomen tuum libenter iſta patior. Obſcurat quandoq; hæc triſtitia illam animi delectationem, ſed viciſſim obſcuratur ſæpè à ſuperuenientibus conſolationibus. S. Tiburtio quas calcabat pedibus prunæ ardentes roſæ videbantur. Ad paratam ſibi crucē S. Andreas lætum ſe venire dicebat. Sanctus verò Laurentius tyranno ſic inſultabat: *Non timeo tormenta tua.* Primis Chriſtianis ſcribit in hæc verba beatus Paulus Hebr. 10. *Rapinam bonorū veſtrorum cū gaudio ſuſcepiſtis, ſcientes vos habere meliorem & manentē ſubſtantiam.* De materia obiectoq; fortitudinis non negat Ariſtoteles lib. 3. Eth. c. 6. ea contineri mala ardua morte minora, vt carceres, deportationes, bonorum omnium amiſſiones, orbitates, mutilationes, verbera. Sed mortis potiſſimum meminit velut obiecti potiſſimi, eo quod morte nihil ſit terribilius. Nam ſimiliter fortitudinem verſari ait circa pericula mortis in bello imminentis; non quod eam neget moderari etiam metū aliarum mortium, ne propter illas inſtigetur ſapiens ad faciendum quod non decet, aut ad id quod decet negligendum; vt moderatus eſt venerandus ille ſenex, qui 2. Mach. 6. intuens quēadmodum oporteret accedere, patienter ſuſtinens deſtinauit non admittere illicita propter vitæ amorem, prælegit mori

pro patrijs legibus, cauit ſcandalo eſſe alicui, aut moliri aliquid, à canicie, ab ingenita nobilitate, à conuerſatione veteri alienum, ſtuduit exemplum relinquere adoleſcentibus adeundi mortem pro cauſa eiuſmodi animo promptiſſimo, ſed quod bellica mors præſtantiſſima omnium videatur propter ius bonumq; publicum, quod in bello iuſto defenditur, vel propter Deum pro quo depugnant martyres in bello de quo Hebr. 11. *Fortes facti ſunt in bello.* Adde quod obiectũ fortitudinis formidabile ſit, maximè verò formidabilis eſt mors bellica propter manifeſtum ac repentinum periculum, quod hoſtilis mucro oculis ſtatim obijcit vbi primũ ſtringitur, & aſpicientem fulgore ſuo quodammodo attonat.

D. Th. 2. 2. q. 132. a. 3. § 2. Præclarè S. Thomas *cum vitia reliqua locum habeant in ſeruis Diaboli, inanis gloria locum habet in ſeruis Chriſti*, nec mirũ ſanè, quia in bonis operibus exercent ſe cultores Chriſti, hæc autem ſunt quibus paſcitur vana gloria, non ſecus ac ſeptem illæ vaccæ macilentæ, & percuſſæ vredine Gen. 41. paſcebantur *in locis virentibus.* Homo gloriæ à natura cupidus dicto citius occaſionẽ eius ex ijs accipit, quæ per ſe ſunt laude digniſſima, inter quæ eminet actus fortitudinis. Vndè vix vllus fuit ex tot fortiſſimis Romanorum, Lacedæmoniorũ, Athenienſium

sium ducibus, qui victus cupiditate gloriæ ad illã heroica sua omnia nõ retulerit. Quocircà attendat sibi vir fortis, ne ad eundem impingat lapidem, ne fumum illum humanæ existimationis pro scopo habeat, siue sustinens siue adiens mortis pericula, nisi velit opus facere non virtutis sed vitij, ac de Deo non benè mereri sed malè. Ne fortem se præbeat, vt indè magnifiat, sicut nec vt voluptate aliqua perfruatur, vel lucrum reportet temporale, vel damnum à se auertat, vel amasiæ alicui suæ gratificetur exemplo Galeacei Mantuani, qui Papiæ hybernans, & fortè in pontè obuiam habens puellam, ab eaq; audiens per quandam iocandi speciem. *Amator egregie quin è ponte in amnem desilis mei gratia?* mox concitato equo præcipitauit se in Ticinum, vndè vix natabundus emersit. Ne inquam eiusmodi aliquo fine moueatur, cùm hoc sit ardais caput obijcere, non ratione impellente, vel amore honesti, sed passione & cupiditate, faciat quod facit, quia facere honestum, non facere turpe est. Et quia intentio recta supponit obiecti noticiam, ne se fortem arbitretur, si ignoret ipsum. v. g. si hostes credat pauciores vel imbecilliores quàm sint. Non est magnum hoc errore substante facere quæ sunt viri fortis non concidere animo, non fugere, nihil indecore agere. Vix tolli incipit

Pontan. l. 1. cap. 25. de fortitud.

pit hæc ignorãtia per ſcientiam contrariam, cum trepidando ſuam probant ignauiam. Idem de ijs qui arte duntaxat vel experientia fortes ſunt, hoc eſt quia meminerunt ſe ex certo quodam periculo ſaluis rebus enataſſe, hiſq; freti experimentis non pauent ad pericula.

§. 3. Magiſtratibus & quibuſcumq; alijs in poteſtate conſtitutis magis quàm cæteris neceſſariam eſſe animi fortitudinẽ indè cognoſces, quod eos potiſſimum deceat præditos eſſe iuſtitia, virtutibuſq; alijs, ergo & fortitudine, quæ firmat animum vt nõ obſtãtibus impedimentis terroris plenis facere pergat, quod illæ poſtulant in materia propria. Viris in dignitate poſitis propoſita magis quàm alijs ardua ſunt, ſicut arbores ſitæ in montis faſtigio maximos ſuſtinere coguntur ventorum impetus, maximis ſunt frigoribus fulminibuſq; expoſitæ. Eorundem eſt populos regere ſæpè rebelles, peruicaces, belluis ſimiles multorum capitum. De Hebræo ſibi commiſſo dicebat Moyſes. Quid faciam populo huic? adhuc paululum & lapidabit me. Exponuntur præterea odijs inuidiiſque maximis, noctes cum Aſſuero Rege ducunt inſomnes præ cura Reipublicæ, circumuallantur mortis periculis. Adhæc ſi bellum gerunt, feruntur in hoſtes primi, niſi obſtet cauſa grauis. Si tempus eſt

pacis adhuc necesse habēt cohorte cingi militum. Si reficiunt corpora, prægustatoribus indigent cibi & potus, ne forte lateat mors in vno vel altero. Vt proindè non abs re Dionysius Syracusanus assentatori suo præcipuo Damocli ostensurus statum regium & conditionem, accumbere illum fecerit mensæ regiæ ac si Rex esset, insistente interim eius capiti nudo gladio & acuminato, quē tenue duntaxat filum retinebat in aere pendulū ne caderet. Torquebatur assiduo metu Damocles nec comedere valens nec bibere non faciens flagitandi finem sibi vt liceret indè discedere. Neq; enim velle se aut posse tanto cum discrimine tales experiri delicias. De hoc argumento Horatius ad illa verba:

Districtus ensis cui super impia
Ceruice pendet. *Horat. l. 3. Carm. ode. 1.*

Præpositorum deniq; est animum suis addere, ideòq; & Petrus vniuersalis Christi Vicarius dictum sibi audiuit: *Confirma fratres tuos.* *Luc. 22.* Quomodo autem id facient meticulosi? Scilicet fugiendo conspectis malis, eiulando, turpiter dando manus authores illis esse poterunt, ne mente cadant. Sin contra expectent pericula intrepidi. Vel etiam quodammodo rideant & contemnant. Si eadem cum expedit aggrediantur, mirum quàm metuere desinent qui eis parent, con-

formabunt se illorum moribus, non abominabuntur, quod ab ijs discent non esse metuendum, de formidolosis Damis Leones euadent ad nullius pauentes occursus. Vt verbo dicam vbiq; se prębebunt fortissimos.

Quænam censendæ sint res verè arduæ ad materiam pertinentes fortitudinis iam supra indicaui, cum eo verbo dixi contineri mortem, & quæcumq; morti valdè sunt affinia, vt mutilationes, infamias, orbitates, deportationes, &c. Quibus addere possumus inuidias multorum, irrisiones, contemptus, odia, calumnias, infestationes Dæmonum, concupiscentiæ motus morti comparatos ab Apostolo cum ait: *Infælix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?* Rom. 7. Prius dixerat video aliam legem *in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis.* In quibus omnibus sustinendis, vel intrepidè expectandis subesse debet causa honesta, cuiusmodi est gloria Christi, quam illustrat nō parum, qui constanter eius propugnat fidem. Bonum quoq; publicum in bello iusto. Bonum spirituale proximi vel omninò perituri hoc est in malo statu ex hac vita discessuri vel non ita commodè in statu gratiæ impositurì vitæ finem, nisi consolando, adhortando, sacramento administrando periclitanti succurras. Sub obligationē certè

eadit iuuare cum discrimine etiam propriæ vitæ omninò aliàs sic periturum, idq; lege charitatis insuperq; iustitiæ, si interiecto stipendio quod tibi eo fine penditur, te receperis hoc facturum. Consilij verò tantũ est sed laude dignissimi graue hoc adire periculum illius gratia qui tuo duntaxat eget ministerio quo lætiùs, confidentiùs, tranquilliùs, commodiusque imponat vitæ finem. Exemplum aliud causæ honestæ est exponere te morti propter amicum egregium quia amicus est. Rationem si quæris, dabo. Quod erga te propensissima sit voluntate, te iuuet, tibi obsequatur secundum rectam rationem honestè agit & se probat virtute præditum. Cum itaq; bonum honestũ sit vita melius, rectè illius causa negligitur. Sed vide ne amicus iste tuus iustè sit damnatus extremi supplicij, siquidem puniri talem interest Reipublicæ. Meritò quoq; vitam ponet vir fortis, si intuitu proprij boni spiritualis id faciat v.g. ne scelus perpetret ad quod adigitur, aut temporalis vt quando ipsiusmet conseruandæ causa vstulationem sustinet medicorum. Ex his obiter liquet, quàm parum fortitudine præstent sectarij, dum externã fidei confessionem negant ad salutem esse necessariam, quamuis scriptum sit: *Ore confessio fit ad salutem*. Negant enim quia mori refugiunt, & se credunt fugæ huic ignomi- *Rom. 10.*

 niosæ

niosæ speciosam excusationem prætexere, si persuadeant nihil obesse extrinsecam falsæ fidei simulationem aut veræ dissimulationē. Hoc quid aliud propriè est, quàm in duas partes claudicare?

Idem vir fortis occurrentibus malis habebit se aliter atq; aliter secundum rectam rationem. Nunc pericula grauia despiciet ac expectabit iuxta doctrinam Senecæ lib. 2. de benef. cap. 34. & lib. 13. epist. 89. nunc fugiet, nunc deniq; excipiet vel aggredietur. Aliquando expectanda sunt, vt si in militiam cooptatus iubeatur à periculosissima statione non discedere. Aliquando fugiet, vt si non fugientem cæsuri omninò videntur hostes longè potentiores, non sine ingenti pernicie Reipublicæ. Atque huc pertinent illa Christi verba ad Ecclesiæ Prelatos valdè vtiles, qui soli petuntur ad mortem, & populis sibi commissis relinquere possunt vicarios idoneos ac sufficientes: *Matth. 10.* *Cum autem persequentur vos in ciuitate ista fugite in aliam.* Tunc certè fugere non ignauia est, non metus sed pietas. Nam cum gloria Dei, salus proximi, Euangelium ipsum propter quod fugiendum non est, postulat vt fugiamus, quis inficiari audeat fugiendum? Non fugere contra, dici-

dici fortitudo non debet sed pertinacia. Fugit in tali casu Christus Luc. 4. Ioan. 7. & 8. quia nondum venerat hora siue opportunitas publicè patiendi Hierosolymis mortem crucis vtilissimam nobis ac necessariam. Fugit Apostolus Actor. 9. & 2. Corinth. 11. Fugit S. Athanasius diuino instinctu cum insidiaretur vitæ eius Constantius Imperator, & doctissimam de fuga sua conscripsit apologiam. Aliquando sustinebit, vt si parari sibi crucem videat nisi eiuret fidem. Tunc potius oportet perferre quidlibet, ac meminisse verbi Domini: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Aliquando denique aggredietur exemplo Machabæorum, de quibus S. Chrysostomus: *Quando graue bellum ingruebat, nec quicquam possent facere, quod prodesset, se abscondebant; nam hoc quoque fecerunt Apostoli. Non enim semper apparentes in media ruebant pericula; sed nonnunquam & fugientes & latentes secedebant. Postquam autem parum respirarunt tanquam generosi quidam catuli ex antris exilientes, statuerunt non se amplius solos seruare.* Exemplum aliud est eorum qui cum Dauid Psalm. 118. intrepidè vbi expedit loquuntur de testimonijs Domini in conspectu Regum & non

Matth. 5.

S. Chrys. in Psal. 43.

& non confunduntur, cum Io. Bapt. dicunt adulteris & incestuosis. Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Cum S. Petro Act. 5. prædicant obediendũ Deo magis esse quàm hominibus. Cum S. Marcellino Papa & fratribus illis Machabæis, audent impietatem crudelitatemq; exprobrare palam Diocletianis & Antiochis. Iam de modo dicendũ. Si expectandum aut sustinendum sit malum terribile, exere vires datoq; operam illud vt sustineas si non æquanimiter saltem patienter. Quid est patienter? In silentio de quo Isa. 30. *In silentio & spe erit fortitudo vestra.* Talis fortitudo fuit martyrum, de quibus est illud: *Cæduntur gladijs more bidentium, non murmur resonat non querimonia, sed corde tacito mens benè conscia conseruat patientiam.* Hoc habet humana infirmitas, mussitat indigna patiens, erumpit in voces querulas, & ita merito suo multum detrahit, aut etiã diuinam in se accendit iram. Quid itaq; consilij? Silendum cum eo, qui *tanquã agnus ad victimam ductus, & coram tondente se obmutuit.* Dupliciter fortes sunt qui tunc silentium colunt, malum enim superant generosa tolerantia, & murmurandi frænant appetitum. Nam vt scribit Ouid.

Isa. 53.

Ouid. lib. 5. de Trist.

Strangulat inclusus dolor, atq; cor æstuat intus
Cogitur & vires multiplicare suas.

Æqua-

Æquanimiter verò terribilia pati vel expe-ctare, est cum gaudio id facere, & occasio-nem luctandi cum ijs sibi gratulari, & cum Apostolo dicere Col.1. *Gaudeo in passionibus.* Magnam Dei gratiam magnam virtutem postulat hæc æquanimitas, quam quisquis in se experitur, non sileat semper, sed par-tim ad ædificationem præsentium in præcla-ra verba prosiliat, partim vt seipsum excitet magis magisque ad tolerantiam. fecit hoc Lugduni S. Blandina medijs in tormentis inclamans; *Christiana sum, Christiana sum.* *Euseb.* Simul autem mirabile animi robur ei ac-cedebat. Si tamen alicui non contingit tan-tum bonum, non proptereà existimet nihil sibi esse fortitudinis. Hallucinantur hac in parte plurimi, fortitudini suę nihil tribuunt, quando experiuntur in sustinendis aduersis difficultatem aliquã & repugnantiam. Qua-si verò magna non sit fortitudo repugnan-tiam hanc vincere, eaq; non obstante velle nihilominus dura pati, & diuinæ voluntati acquiescere, vel immittenti ea vel permittẽ-ti. Quasi præterea valeamus naturam om-nem exuere, nullumq; prorsus sensum ha-bere aduersarum rerum & terribilium. Non valemus certè, nec necesse est quidquid in oppositum censuerint stoici, summis in pe-riculis non minus trepidantes quàm cœteri, vt te docebit lepida historia quam recitat S.

August.

August. l. 9. de Ciuit. c. 4. ego autem studio breuitatis prætermitto. Dictum est Christi: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Idem ad consolationem nostram repugnantiæ huius voluit esse particeps, cum instante passione cœpit pauere & tædere

Matth. 26. dixitq;, quod supra audiuimus: *Tristis est anima mea vsq; ad mortem.* Sed neq; plus æquo ingemiscas, si non in bello pro patria, non inter eorum manus qui sanctam fidem nostram oppugnant, sed inter latrones vel in aquis per naufragium, vel in lecto mori contigerit. Hominibus quidem vanæ gloriæ deditis obscura mors displicet, vt Æneæ periclitanti naufragio, & beatos reputanti: Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis, contiget oppetere, sed satis clarè moriuntur, qui moriendo diuino se committunt arbitrio, cum Deum non fugiat, cur hoc vel illud mortis genus sit tibi conducibilius.

Dum dicto modo aduersa fortiter sustinenda doceo, de casu loquor in quo nec vi repellenda sunt, nec fugienda. Aliquando certè sunt repellenda, vt cum iuberis dimicare quàm fortissimè, aut aliundè teneris ad tuendam vitam tuam perutilē Reipublicæ, & spes est fore vt repugnando euadas periculum. Tunc repugna, viriliter dimica, cum fluctibus & immanibus ventis decerta:

Sin

Sin tanti momenti, hoc est tàm vtilis non sit vita tua, & nō sit tibi fugere ignominiosum aut interdictum, fugam capesse si potes, ne non capessendo censearis tentare Deum, & temerè ruere in mortis discrimina, quod certè non licet ne prætextu quidem martyrij, vt infra dicemus ex S. Thoma. Vbi autem permittente Deo in illa incideris, pone ori tuo custodiam, & ostium circumstantiæ labijs tuis, non gemas implacabiliter, non accuses Deum, non te putes ab eo derelictū qui ait *cum ipso sum in tribulatione*, non deturpes faciem, non crinem laceres, non fatiges cœlū clamoribus, non sit tibi fœmineus vlulatus, non pede perstrepas, nō subuertas obuia, aspectu ne sis truculento, ne prorumpas in verba blasphemiæ, nec velis violentas tibi manus afferre. Quid aliud assequere clamorib⁹ & lamentis plurimis, nisi vt on nes puerum te esse intelligant, aut mollem fœminam, & iacturam facias meriti maximi, quod te indubiè maneret, si vt dici solet necessitatem in virtutem conuerteres, vt sine dubio potes? Potes inquam, quia quātumuis ingruat tibi extrinseca patiendi necessitas, tibi nihilominus integrum semper est in præsentis mali tolerātiam sponte propter Deum consentire, eamq; referre ad eius gloriam, ad partem quoq; pœnæ, quæ præteritis tuis debetur excessibus, vel ad aliud eiusmodi. Ex

Psal. 90.

Ex his patet fortem esse neminem qui seipsum occidit, siue id faciat oppressus rerũ penuria, tristitia, vel alijs vitæ incommodis, vel ne veniat in manus hostium, vt Saul & Cato Vticensis, cum tales adeò aduersa non sustineant, vt ne illa sustineant seipsos perimant. Idem de ijs iudicium, qui sibi vitam eripiunt cũ Lucretia illa Romana, ferre non valentes humanam confusionem ex delicto profectam vel aliundè. Quin etiam eorum, qui sese in mortem præcipitant, ne peccare cogantur, aut peccato consentire, cum cogi nullo modo possint, sed cooperantes diuinæ gratiæ omninò sint eiusmodi consensum repressuri.

§. 4. Ad sublimem fortitudinẽ acquirẽdam, de qua in proximo §; multa proderũt. Primò ardens in Deum charitas. Nam vulgare est amicos amicorũ causa ferre plurima, ne quidẽ mortẽ detrectare. Vt incomparabiliter dilexit nos Christus, ita pro nobis animam suam posuit. Faciemus idem pro eo vicissim, & de manu eius aduersa omnia vltrò suscipiemus, si nos eius incendat amor, quia *charitas omnia suffert, omnia sustinet. Cum se hoc amore anima tua in Deum conuerterit, mortem non modo contemnet, verum etiam desiderabit. Sed restat cum dolore magna conflictatio. Nihil est tàm durum ac ferreum, quod non amoris igne vincatur.* Sententia est

1. Cor. 13.
S. Aug. lib. de mor. Eccles. c. 22.

S. August.

S. August. quam probat exemplo amatorũ auri, laudis, & fœminarum, qui omnes mirabili ardore animi ad ea quę diligunt, indefesso & alacri cursu per immania quæq; tendunt. Amore de duobus cor vnũ efficitur, idem vult amicorum vnus quod alter. Cum ergo nõ nisi volente Deo in te mala irruant, non admodum ægrè tolerabis ea, si verè Deũm dilexeris. Adde ꝙ si amemus Deum amabit nos, & prouidebit vt omnia cooperentur nobis in bonum, vt nihil desit necessarium. Caueamus itaq; sub tali protectore nimis aduersa formidare, quæcũq; illa sint. Secundò oratio, quam constat conducere plurimum ad impetrandum quæcumq; vtilia sunt nobis aut necessaria, vtilissimum autem est aduersa pati prę sertim grauia, cur nõ etiam expectare intrepidè, & cum Propheta dicere Psal. 26. *Si consistant aduersum me castra non timebit cor meum.* Vtilissimum inquam est aduersa pati, cum dicat Dominus: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* Matth. 5. Et, *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Luc. 21. Et, *Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Et 2. Cor. 4. *Quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ,* Psal. 115. *supra modum in sublimitate æternũ gloriæ pondus operatur in nobis.* Hinc illa S. Cypriani exclamatio: *Quanta est gloria dignitas, quanta fœlicitas præside Deo congredi,*

&

& Christo iudice coronari, & dulcis illa Apostoli gloriatio 2. Tim. 4. *bonum certamen certaui*, & infra *reposita est mihi corona iustitiæ* & Dauid Psal. 16. scribit se custodisse vias duras, propter verba labiorum Domini, hoc est, propter diuinas promissiones consolationis magnæ quæ in cœlo manet tolerantes aduersa fortiter. Hæc cum ita sint, tanto magis postulare te conuenit à Deo fortitudinem, quanto experientia doctus videris tibi imbecillior. Fecit hoc Iudas Machabeus

1. Mach. 3. cum diceret: *Quomodo poterimus subsistere antè faciem eorum, nisi tu Deus adiuues nos.*

Iob. 6. Et Iob similiter repræsentans Deo suam imbecillitatem: *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.*

Tertiò consideratio legis vniuersalis moriendi, & aduersa pleraq; alia sustinendi, à qua ne Reges quidem & Imperatores eximuntur, sed vt quidam ait: *Pallida mors æquo pede pulsat pauperum tabernas, Regumq; turres.* Et Iob Propheta vniuersim pronunciat: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet.* Consolatio quædam miserorum est socios nancisci miseriæ, eoq; argumento vti non omisit S. Petrus fortitudinē commendans primæuis Christianis. *Resistite fortes in fide*, inquit, *scientes*

Horat. l. 1. Carm. Ode. 4.

Iob. 14.

1. Pet. 5.

ſcientes eandem paßionem ei quæ in mundo eſt, veſtræ fraternitati fieri. Cum igitur ipſi etiam mundi Reges & Principes mortis legi ſubiaceāt, nec minus quàm reliqui obnoxij ſint animi corporiſq; afflictionibus, vitamq; viuant omnibus morborum telis æquè propoſitam; nihil ſanè eſt cur nos valdè perturbent hæc mala, aut in admirationem rapiant ex inſidijs in nos inſilientia. Nihil dicam de mortis commodis, propter quę adeo non eſt multum refugienda, vt expetenda etiam videatur. Præcidit certè continuum ſui metum, finem imponit humanis calamitatibus tot tantiſque iudicio Eccleſiaſtæ vt ſcripſerit: *Laudaui magis mortuos quàm viuentes, & fœliciorem vtroq; iudicaui, qui necdum natus eſt*, nec vidit mala, *quæ ſub ſole fiunt*, & votis multis accerſant illam quamplurimi, vel dicant: *Pereat dies in qua natus ſum. Quare non in vulua mortuus ſum? egreſſus ex vtero non ſtatim perij? Quare exceptus genibus, lactatus vberibus?* Amputat præterea peccatorum occaſiones innumeras, quæ viuendo diu, heu non tàm emendamus, & delemus per veram pœnitentiam, quàm augemus eo modo quo pueri niueum globum quem antè ſe promouent, magis magiſque amplificant nouas ſemper colligentem niuis particulas. Quæ cauſa eſt, cur diuina prouidentia pleroſque cœlo deſtinatos eo vocet Eccleſ. 3.

 priuſ-

Sap. 4. priusquam adolescant, *ne malitia mutet eorum intellectum.* Id si diligenter apud se parentes expenderent, non ita eiularent amissis paruulis, sed sibi quidem gauderent, illis verò gratularentur. Dum autem non expendunt habenas laxant tristitiæ, dant se lamentis inanibus. *O sæuam mortem, quæ spem meam sustulit, baculum senectutis, memoriam hominis, nostri subsidium generis, futurum hæredem familiæ, designatum iam ciuem Reipublicæ. Nescis amice, ignoras vicine quid mihi acciderit, quo me infortunio vel fortuna improba, vel Deus affecerit. Filius mihi erat adolescens, solus vitæ successor, solatium senectæ, gloria generis, fulcrum domus. Habebam in illo omnia, ætatem agebat gratiosissimam. Hic raptus perijt, puluis factus est, qui paulo antè iucundum mihi præbebat spectaculum. Quid igitur faciam?* Et quandoquidem filiorum incidit mentio, excusant se aliqui, & mortem se dicunt timere nō propter se, sed propter suos eiusmodi paruulos, quos durum est orphanos relinquere. Quasi verò tutor ipsorum curatorq; præcipuus non sit Deus manens in æternum. Deniq; sicut impiorū mors transitus est ad ignē, inextinguibilem, ad cœtum Dæmonum, ad terram calamitatis & miseriæ, vbi sempiternus horror inhabitat, ideoq; merito timetur à talibus: Ita contra iustorum mors transitus est ad vitam illam

illam perennem, omnium bonorum aggregatione perfectam, eamq; ob rem appeti potius ab iis debet, quàm valdè metui, dicturis si sapiunt. *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est*, vel *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Cæterum expectanda præter mortem sunt aduersa quæq; alia. Fallitur qui se putat vno defunctum malo in aliud nullum incursurum. Simile quid in animum quisquis inducit suum, citò discit quanto in errore versatus sit, quàm verè Iob prædixerit: *Fugit arma ferrea, & irruet in arcum æneum*, ac rursus: *Qui timet pruinam, irruet super eum nix*. Charybdim vitare dum cupimus in Scyllam incidimus. Vetus aliquis molestus à quocumq; flat cardine, ab Aquilone Boreas qui tusses mouet, fauces exasperat, lateris dolores gignit & pectoris; à meridie Auster qui auditum visumq; hebetat, caput grauat, &c. Inuadunt senectutē morbi longissimi, acuti adolescentiam, ningit in montibus pluit in plano. Mundus Eurypus est, imò Oceanum in quo ne maximæ quidem naues à procellis liberæ sunt. Quidni ergo assiduè expectemus mala, vt si fortè nō contingant, in aliquo id lucro reponamus; sin secus præuisa minus feriant, vel etiam rideantur quasi detecta eminus & contemnantur?

Psal. 118.
Psal. 41.
Iob. 20. & 6.

Quartò fortes iuuat non parum ista al'a cogitatio. Solum verum & ingens malum valdè est metuendum. Huiusmodi autem sola est culpa non mors, vulnus, morbus, exilium, carcer aut pœna alia, cum perpessa fortiter & propter iustitiam magnæ sit gloriæ seminarium. Et quamuis ad seriem spectaret malorum ingentium, eius citò finis erit. *Nullum violentum perpetuum*. Quandiu in me non irruent terribilia salua erunt omnia, excruciabar à me solo apprehensione nimia; quando autem me inuadent mali sensum vna cum vita dicto citius amputabunt. Vel si non statim me vita destituant, luctabor toto illo spatio cum hoste acerrimo ęrumna grauissima, de qua reportabo victoriam, quoties ita loquar ex animo. *Fiat Domine voluntas tua sicut in cœlo & in terra*, & *Ego in flagella paratus sum*. vel *vtinam dignus inueniar Deus meus pro nomine tuo aliquid pati.* Hoc si faceremus omnes, si terribilia illa meditaremur citò abitura, vulgò essemus aduersum ea erectiores, & cũ Iob speraremus *post tenebras lucem*. Sanè quem admodum diei lux breui sequutura tolerabilẽ facit noctis caliginẽ, ita calamitates vicina in melius mutatio. A ciconia interrogatus Cygnus ait apologus, cur sub obitum modularetur dulcius? Quia inquit à quibuslibet aucupũ insidijs mors me liberabit.

Arist. lib. 1. de cælo. cap. 2.

Matth. 6.

Psal. 37.

Iob 17.

Quinto

Quinto ſicut qui ſuccumbit oneri hoc ipſo magis premitur, proſtratus enim opprimitur, nec ſe valet erigere: Ita qui aduerſis rebus deſpondet animum, experitur in horas grauiora. Ne ergo deſpondeamus, ne nocentiora & maiora quàm ſunt reputemus. Iuuit iſta cogitatio Dydimum Theologum doctiſſimum cæcitatis malum prius ferre nõ valentem. Venit ad illum S. Antonius dixitq; *mirari ſe non parum, virum ſapientem dolere adeò de iactura rei nobis communis cum formicis, talpis & muſcis.* Profecit hac cenſura Dydimus, & vidit reuera minus malam eſſe orbitatem illam, quàm eſſe videbatur, atq; ita deinceps tulit eam ſolito conſtantius. Iuuaret complures alios, ſi pariter iuſta lance librarent mala ſub quibus gemunt, ita namq; intelligerent tolerabiliora eſſe quàm creduntur, minuſq; ijs cederent. Si prætcrea benè agendi occaſionẽ ex ijs ſibi quærerent, vt certè poſſunt teſte Plutarcho, l. de exilio, & patet exemplo multiplici. Themiſtocles extorris à patria, ita ſe geſſit vt ſecundis poſteà vtens rebus diceret: *Perieramus ſi non periiſſemus.* In cuſtodia poſitus Anaxagoras quadraturam circuli ſcripſit. In carcere philoſophatur Socrates venenum bibens. Figuris Geometricis delineandis iucundè incumbebat Archimedes obſeſſis à Marcello Syracuſis. Et vt grauiora proferam, in-

S. Hier. ad Caſtrutiũ.

carceratus S. Ioan. Baptista egregiè discipulos suos instituit. B. Paulus in carcere similiter nobilissimas scribit epistolas vt secundam ad Timotheum, item epist. ad Ephes. ad Philipp. ad Coloss. Ad Philemonem, & ad Hebræos.

Sextò, ponat sibi antè oculos virtutis huius cupidus tot alios, qui constantissimo semper, infractoq; animo cum aduersis luctati sunt, & dicat: Hi fortis meæ & conditionis, vestiti carne & ossibus, infirmitate circumdati terribilia quæq; contempserunt, & nihil ferme commoti susceperunt irruentia; quid vetat me quoq; contemnere ac suscipere? Graditur inter eos primus Christus Iesus, qui sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit obuiam inimicis suis, Ioan. 18. & Petro impedire volenti passionē suam dixit Matth. 16. *Vade post me*, &c. De Hebr. 12. eodem scribit Apostolus: *Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes.* In lege veteri quàm fortē se præbuit inclytus ille Eleazarus nonagenarius, qui gloriosissimam mortem magis quàm odibilem vitam complectens vo-
2. Mach. 6. luntariè præibat ad supplicium, dicens: *Fortiter vita excedendo senectute quidem dignus apparebo: Adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter*

pro

pro grauißimis ac sanctißimis legibus honesta morte perfungar. Reliquit certè, nam sequenti capite describitur stupenda fortitudo atq; constantia septem fratrum in medijs tormentis Antiocho Regi insultantium, ita vt ipse & qui cum eo erant, illorum mirarentur animos, quòd tanquam nihilum ducerent cruciatus, non leues sed longe grauissimos. Alij enim testi sunt in sartagine, alij excoriati, alij in frusta concisi. Nouissimè autem post filios mater, cuius assiduis monitis ad constãtiam animati fuerant, consumpta est. Vixit ante eos Iob excelso animo præditus, cui cum non modo cecidissent decē liberi breui momento tēporis, vna plaga contriti in domo iucunditatis, in tempore voluptatis, incutiente ipsis Diabolo domũ, & mensam cerneret imbutam sanguine; sed ipse etiam in grauissima esset infirmitate, vndique scatens vermibus, non plorauit, non comam euulsit, non emisit vocem aliquam ingenerosam, non detraxit diuinæ prouidētiæ, non obtrusit innocentiam suam & merita; sed protulit decantatam illam gratiarũ actionem. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Iob 1. Nempè noluit inter aduersa seu imminentia seu etiam præsentia Ethnicis modestia cedere, qui oppressi malis non idcircò de Dijs suis quiritabantur; sed

& non confunduntur, cum Io. Bapt. dicunt adulteris & incestuosis. Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Cum S. Petro Act. 5. prædicant obediendũ Deo magis esse quàm hominibus. Cum S. Marcellino Papa & fratribus illis Machabæis, audent impietatem crudelitatemq; exprobrare palam Diocletianis & Antiochis. Iam de modo dicendũ. Si expectandum aut sustinendum sit malum terribile, exere vires datoq; operam illud vt sustineas si non æquanimiter saltem patienter. Quid est patienter? In silentio de quo Isa. 30. *In silentio & spe erit fortitudo vestra.* Talis fortitudo fuit martyrum, de quibus est illud: *Cæduntur gladijs more bidentium, non murmur resonat non querimonia, sed corde tacito mens benè conscia conseruat patientiam.* Hoc habet humana infirmitas, mussitat indigna patiens, erumpit in voces querulas, & ita merito suo multum detrahit, aut etiã diuinam in se accendit iram. Quid itaq; consilij? Silendum cum eo, qui *tanquã agnus ad victimam ductus, & coram tondente se obmutuit.* Dupliciter fortes sunt qui tunc silentium colunt, malum enim superant generosa tolerantia, & murmurandi frænant appetitum. Nam vt scribit Ouid.

Isa. 53.

Ouid. lib. 5. de Trist.

Strangulat inclusus dolor, atq; cor æstuat intus
Cogitur & vires multiplicare suas.

Æqua-

Æquanimiter verò terribilia pati vel expectare, est cum gaudio id facere, & occasionem luctandi cum ijs sibi gratulari, & cum Apostolo dicere Col.1. *Gaudeo in passionibus.* Magnam Dei gratiam magnam virtutem postulat hæc æquanimitas, quam quisquis in se experitur, non sileat semper, sed partim ad ædificationem præsentium in preclara verba prosiliat, partim vt seipsum excitet magis magisque ad tolerantiam. fecit hoc Lugduni S. Blandina medijs in tormentis inclamans; *Christiana sum, Christiana sum.* *Euseb.* Simul autem mirabile animi robur ei accedebat. Si tamen alicui non contingit tantum bonum, non propterea existimet nihil sibi esse fortitudinis. Hallucinantur hac in parte plurimi, fortitudini suę nihil tribuunt, quando experiuntur in sustinendis aduersis difficultatem aliquã & repugnantiam. Quasi verò magna non sit fortitudo repugnantiam hanc vincere, eaq; non obstante velle nihilominus dura pati, & diuinæ voluntati acquiescere, vel immittenti ea vel permittẽti. Quasi præterea valeamus naturam omnem exuere, nullumq; prorsus sensum habere aduersarum rerum & terribilium. Non valemus certè, nec necesse est quidquid in oppositum censuerint stoici, summis in periculis non minus trepidantes quàm cœteri, vt te docebit lepida historia quam recitat S.

August.

August. l. 9. de Ciuit. c. 4. ego autem studio breuitatis prętermitto. Dictum est Christi: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Idem ad consolationem nostram repugnantiæ huius voluit esse particeps, cum instante passione cœpit pauere & tædere

Matth. 26. dixitq;, quod supra audiuimus: *Tristis est anima mea vsq; ad mortem.* Sed neq; plus æquo ingemiscas, si non in bello pro patria, non inter eorum manus qui sanctam fidem nostram oppugnant, sed inter latrones vel in aquis per naufragium, vel in lecto mori contigerit. Hominibus quidem vanæ gloriæ deditis obscura mors displicet, vt Æneæ periclitanti naufragio, & beatos reputanti: Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis, contiget oppetere, sed satis clarè moriuntur, qui moriendo diuino se committunt arbitrio, cum Deum non fugiat, cur hoc vel illud mortis genus sit tibi conducibilius.

Dum dicto modo aduersa fortiter sustinenda doceo, de casu loquor in quo nec vi repellenda sunt, nec fugienda. Aliquando certè sunt repellenda, vt cum iuberis dimicare quàm fortissimè, aut aliundè teneris ad tuendam vitam tuam perutilé Reipublicæ, & spes est fore vt repugnando euadas periculum. Tunc repugna, viriliter dimica, cùm fluctibus & immanibus ventis decerta:

Sin

Sin tanti momenti, hoc est tàm vtilis non sit vita tua, & nō sit tibi fugere ignominiosum aut interdictum, fugam capesse si potes, ne non capessendo censearis tentare Deum, & temerè ruere in mortis discrimina, quod certè non licet ne prætextu quidem martyrij, vt infra dicemus ex S. Thoma. Vbi autem permittente Deo in illa incideris, pone ori tuo custodiam, & ostium circumstantiæ labijs tuis, non gemas implacabiliter, non accuses Deum, non te putes ab eo derelictū qui sit *cum ipso sum in tribulatione*, non deturpes faciem, non crinem laceres, non fatiges cœlsi clamoribus, non sit tibi fœmineus vlulatus, non pede perstrepas, nō subuertas obuia, aspectu ne sis truculento, ne prorumpas in verba blasphemiæ, nec velis violentas tibi manus afferre. Quid aliud assequere clamorib⁹ & lamentis plurimis, nisi vt omnes puerum te esse intelligant, aut mollem fœminam, & iacturam facias meriti maximi, quod te indubiè maneret, si vt dici solet necessitatem in virtutem conuerteres, vt sine dubio potes? Potes inquam, quia quātumuis ingruat tibi extrinseca patiendi necessitas, tibi nihilominus integrum semper est in præsentis mali tolerātiam sponte propter Deum consentire, eamq; referre ad eius gloriam, ad partem quoq; pœnæ, quæ præteritis tuis debetur excessibus, vel ad aliud eiusmodi. Ex

Psal. 90.

Ex his patet fortem esse neminem qui seipsum occidit, siue id faciat oppressus rerũ penuria, tristitia, vel alijs vitæ incommodis, vel ne veniat in manus hostium, vt Saul & Cato Vticensis, cum tales adeò aduersa non sustineant, vt ne illa sustineant seipsos perimant. Idem de ijs iudicium, qui sibi vitam eripiunt cũ Lucretia illa Romana, ferre non valentes humanam confusionem ex delicto profectam vel aliundè. Quin etiam eorum, qui sese in mortem præcipitant, ne peccare cogantur, aut peccato consentire, cum cogi nullo modo possint, sed cooperantes diuinæ gratiæ omninò sint eiusmodi consensum repressuri.

§. 4. Ad sublimem fortitudinẽ acquirẽdam, de qua in proximo §; multa proderũt. Primò ardens in Deum charitas. Nam vulgare est amicos amicorũ causa ferre plurima, ne quidẽ mortẽ detrectare. Vt incomparabiliter dilexit nos Christus, ità pro nobis animam suam posuit. Faciemus idem pro eo vicissim, & de manu eius aduersa omnia vltrò suscipiemus, si nos eius incendat amor, quia *charitas omnia suffert, omnia sustinet. Cum se hoc amore anima tua in Deum conuerterit, mortem non modo contemnet, verum etiam desiderabit. Sed restat cum dolore magna conflictatio. Nihil est tàm durum ac ferreum, quod non amoris igne vincatur.* Sententia est S. August.

1. Cor. 13.

S. Aug. lib. de mor. Ecclef. c. 22.

S. August. quam probat exemplo amatorũ auri, laudis, & fœminarum, qui omnes mirabili ardore animi ad ea quę diligunt, indefesso & alacri cursu per immania quæq; tendunt. Amore de duobus cor vnũ efficitur, idem vult amicorum vnus quod alter. Cum ergo nõ nisi volente Deo in te mala irruant, non admodum ægrè tolerabis ea, si verè Deũm dilexeris. Adde ꝙ si amemus Deum amabit nos, & prouidebit vt omnia cooperentur nobis in bonum, vt nihil desit necessarium. Caueamus itaq; sub tali protectore nimis aduersa formidare, quæcũq; illa sint. Secundò oratio, quam constat conducere plurimum ad impetrandum quæcumq; vtilia sunt nobis aut necessaria, vtilissimum autem est aduersa pati pręsertim grauia, cur nõ etiam expectare intrepidè, & cum Propheta dicere Psal. 26. *Si consistant aduersum me castra non timebit cor meum.* Vtilissimum inquam est aduersa pati, cum dicat Dominus: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* Et, *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Et, *Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Et 2. Cor. 4. *Quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternũ gloriæ pondus operatur in nobis.* Hinc illa S. Cypriani exclamatio: *Quanta est gloria dignitas, quanta fœlicitas præside Deo congredi,* &

Matth. 5.
Luc. 21.
Psal. 115.

& Christo iudice coronari, & dulcis illa Apostoli gloriatio 2. Tim. 4. *bonum certamen certaui*, & infra *reposita est mihi corona iustitiæ* & Dauid Psal. 16. scribit se custodisse vias duras, propter verba labiorum Domini, hoc est, propter diuinas promissiones consolationis magnæ quæ in cœlo manet tolerantes aduersa fortiter. Hæc cum ita sint, tanto magis postulare te conuenit à Deo fortitudinem, quanto experientia doctus videris tibi imbecillior. Fecit hoc Iudas Machabeus
1. Mach. 3. cum diceret: *Quomodo poterimus subsistere ante faciem eorum, nisi tu Deus adiuues nos.*
Iob. 6. Et Iob similiter repræsentans Deo suam imbecillitatem: *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.*

Tertiò consideratio legis vniuersalis moriendi, & aduersa pleraq; alia sustinendi, à qua ne Reges quidem & Imperatores eximuntur, sed vt quidam ait: *Pallida mors æquo pede pulsat pauperum tabernas, Regumq; turres.* Et Iob Propheta vniuersim pronunciat:
Horat. l. 1. Carm. Ode. 4.
Iob. 14. *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet.* Consolatio quædam miserorum est socios nancisci miseriæ, eoq; argumento vti non omisit S. Petrus fortitudinē commendans primæuis
1. Pet. 5. Christianis. *Resistite fortes in fide*, inquit, *scientes*

Digitized by Google

scientes eandem passionem ei quæ in mundo est, vestræ fraternitatis fieri. Cum igitur ipsi etiam mundi Reges & Principes mortis legi subiaceãt, nec minus quàm reliqui obnoxij sint animi corporisq; afflictionibus, vitamq; viuant omnibus morborum telis æquè propositam; nihil sanè est cur nos valdè perturbent hæc mala, aut in admirationem rapiant ex insidijs in nos insilientia. Nihil dicam de mortis commodis, propter quę adeò non est multum refugienda, vt expetenda etiam videatur. Præcidit certè continuum sui metum, finem imponit humanis calamitatibus tot tantisque iudicio Ecclesiastæ vt scripserit: *Laudaui magis mortuos quàm viuentes, & fœliciorem vtroq; iudicaui, qui necdum natus est*, nec vidit mala, *quæ sub sole fiunt*, & votis multis accersant illam quamplurimi, vel dicant: *Pereat dies in qua natus sum. Quare non in vulua mortuus sum? egressus ex vtero non statim perij? Quare exceptus genibus, lactatus vberibus?* Amputat prætereà peccatorum occasiones innumeras, quæ viuendo diu, heu non tàm emendamus, & delemus per veram pœnitentiam, quàm augemus eo modo quo pueri niueum globum quem antè se promouent, magis magisque amplificant nouas semper colligentem niuis particulas. Quæ causa est, cur diuina prouidentia plerosque cœlo destinatos eo vocet Eccles. 3.

I priuſ-

Sap. 4. priusquam adolescant, *ne malitia mutet eorum intellectum.* Id si diligenter apud se parentes expenderent, non ita eiularent amissis paruulis, sed sibi quidem gauderent, illis verò gratularentur. Dum autem non expendunt habenas laxant tristitiæ, dant se lamentis inanibus. *O sæuam mortem, quæ spem meam sustulit, baculum senectutis, memoriam hominis, nostri subsidium generis, futurum hæredem familiæ, designatum iam ciuem Reipublicæ. Nescis amice, ignoras vicine quid mihi acciderit, quo me infortunio vel fortuna improba, vel Deus affecerit. Filius mihi erat adolescens, solus vitæ successor, solatium senectæ, gloria generis, fulcrum domus. Habebam in illo omnia, ætatem agebat gratiosissimam. Hic raptus perijt, puluis factus est, qui paulo antè iucundum mihi præbebat spectaculum. Quid igitur faciam?* Et quandoquidem filiorum incidit mentio, excusant se aliqui, & mortem se dicunt timere nō propter se, sed propter suos eiusmodi paruulos, quos durum est orphanos relinquere. Quasi verò tutor ipsorum curatorq; præcipuus non sit Deus manens in æternum. Deniq; sicut impiorū mors transitus est ad ignē, inextinguibilem, ad cœtum Dæmonum, ad terram calamitatis & miseriæ, vbi sempiternus horror inhabitat, ideoq; merito timetur à talibus: Ita contra iustorum mors transitus est ad vitam illam

illam perennem, omnium bonorum aggregatione perfectam, eamq; ob rem appeti potius ab iis debet, quàm valdè metui, dicturis si sapiunt. *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est*, vel *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Cæterum expectanda præter mortem sunt aduersa quæq; alia. Fallitur qui se putat vno defunctum malo in aliud nullum incursurum. Simile quid in animum quisquis inducit suum, citò discit quanto in errore versatus sit, quàm verè Iob prædixerit: *Fugit arma ferrea, & irruet in arcum æneum*, ac rursus: *Qui timet pruinam, irruet super eum nix.* Charybdim vitare dum cupimus in Scyllam incidimus. Vetus aliquis molestus à quocumq; flat cardine, ab Aquilone Boreas qui tusses mouet, fauces exasperat, lateris dolores gignit & pectoris; à meridie Auster qui auditum visumq; hebetat, caput grauat, &c. Inuadunt senectutē morbi longissimi, acuti adolescentiam, ningit in montibus pluit in plano. Mundus Eurypus est, imò Oceanum in quo ne maximæ quidem naues à procellis liberæ sunt. Quidni ergo assiduè expectemus mala, vt si fortè nō contingant, in aliquo id lucro reponamus; sin secus præuisa minus feriant, vel etiam rideantur quasi detecta eminus & contemnantur?

Psal. 118.
Psal. 41.
Iob. 20. & 6.

Quartò fortes iuuat non parum ista alia cogitatio. Solum verum & ingens malum valdè est metuendum. Huiusmodi autem sola est culpa non mors, vulnus, morbus, exilium, carcer aut pœna alia, cum perpessa fortiter & propter iustitiam magnæ sit gloriæ seminarium. Et quamuis ad seriem spectaret malorum ingentium, eius citò finis erit. *Nullum violentum perpetuum.* Quandiu in me non irruent terribilia salua erunt omnia, excruciabar à me solo apprehensione nimia; quando autem me inuadent mali sensum vna cum vita dicto citius amputabunt. Vel si non statim me vita destituant, luctabor toto illo spatio cum hoste acerrimo ęrumna grauissima, de qua reportabo victoriam, quoties ita loquar ex animo. *Fiat Domine voluntas tua sicut in cœlo & in terra*, & *Ego in flagella paratus sum*. vel *vtinam dignus inueniar Deus meus pro nomine tuo aliquid pati.* Hoc si faceremus omnes, si terribilia illa meditaremur citò abitura, vulgò essemus aduersum ea erectiores, & cũ Iob speraremus *post tenebras lucem.* Sanè quemadmodum diei lux breui sequutura tolerabilẽ facit noctis caliginẽ, ita calamitates vicina in melius mutatio. A ciconia interrogatus Cygnus ait apologus, cur sub obitum modularetur dulcius? Quia inquit à quibuslibet aucupũ insidijs mors me liberabit.

Arist. lib. 1. de cœlo. cap. 2.

Matth. 6.

Psal. 37.

Iob 17.

Quinto

Quinto sicut qui succumbit oneri hoc ipso magis premitur, prostratus enim opprimitur, nec se valet erigere: Ita qui aduersis rebus despondet animum, experitur in horas grauiora. Ne ergo despondeamus, ne nocentiora & maiora quàm sunt reputemus. Iuuit ista cogitatio Dydimum Theologum doctissimum cæcitatis malum prius ferre nō valentem. Venit ad illum S. Antonius dixitq; *mirari se non parum, virum sapientem dolere adeò de iactura rei nobis communis cum formicis, talpis & muscis.* Profecit hac censura Dydimus, & vidit reuera minus malam esse orbitatem illam, quàm esse videbatur, atq; ita deinceps tulit eam solito constantius. Iuuaret complures alios, si pariter iusta lance librarent mala sub quibus gemunt, ita namq; intelligerent tolerabiliora esse quàm creduntur, minusq; ijs cederent. Si præterea benè agendi occasionē ex ijs sibi quærerent, vt certè possunt teste Plutarcho, l. de exilio, & patet exemplo multiplici. Themistocles extorris à patria, ita se gessit vt secundis postea vtens rebus diceret: *Perieramus si non perijssemus.* In custodia positus Anaxagoras quadraturam circuli scripsit. In carcere philosophatur Socrates venenum bibens. Figuris Geometricis delineandis iucundè incumbebat Archimedes obsessis à Marcello Syracusis. Et vt grauiora proferam, in-

S. Hier. ad Castrutiū.

carceratus S. Ioan. Baptista egregiè discipulos suos instituit. B. Paulus in carcere similiter nobilissimas scribit epistolas vt secundam ad Timotheum, item epist. ad Ephes. ad Philipp. ad Coloss. Ad Philemonem, & ad Hebræos.

Sextò, ponat sibi antè oculos virtutis huius cupidus tot alios, qui constantissimo semper, infractoq; animo cum aduersis luctati sunt, & dicat: Hi sortis meæ & conditionis, vestiti carne & ossibus, infirmitate circumdati terribilia quæq; contempserunt, & nihil ferme commoti susceperunt irruentia; quid vetat me quoq; contemnere ac suscipere? Graditur inter eos primus Christus Iesus, qui sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit obuiam inimicis suis, Ioan. 18. & Petro impedire volenti passionē suam dixit Matth. 16. *Vade post me*, &c. De
Hebr. 12. eodem scribit Apostolus: *Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes.* In lege veteri quàm fortē se præbuit inclytus ille Eleazarus nonagenarius, qui gloriosissimam mortem magis quàm odibilem vitam complectens vo-
2. Mach. 6. luntariè præibat ad supplicium, dicens: *Fortiter vita excedendo senectute quidem dignus apparebo: Adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter*

pro

pro grauißimis ac sanctißimis legibus honesta morte perfungar. Reliquit certè, nam sequenti capite describitur stupenda fortitudo atq; constantia septem fratrum in medijs tormentis Antiocho Regi insultantium, ita vt ipse & qui cum eo erant, illorum mirarentur animos, quòd tanquam nihilum ducerent cruciatus, non leues sed longe grauissimos. Alij enim testi sunt in sartagine, alij excoriati, alij in frusta concisi. Nouissimè autem post filios mater, cuius assiduis monitis ad constãtiam animati fuerant, consumpta est. Vixit ante eos Iob excelso animo præditus, cui cum non modo cecidissent decẽ liberi breui momento tẽporis, vna plaga contriti in domo iucunditatis, in tempore voluptatis, incutiente ipsis Diabolo domũ, & mensam cerneret imbutam sanguine; sed ipse etiam in grauissima esset infirmitate, vndique scatens vermibus, non plorauit, non comam euulsit, non emisit vocem aliquam ingenerosam, non detraxit diuinæ prouidẽtiæ, non obtrusit innocentiam suam & merita; sed protulit decantatam illam gratiarũ actionem. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Nempè noluit inter aduersa seu imminentia seu etiam præsentia Ethnicis modestia cedere, qui oppressi malis non idcircò de Dijs suis quiritabantur; sed Iob 1.

inuocabant eos, vota vouebant & persoluebant fideliter. Non ijs irascebantur sicut nec Imperatoribus suis, quando ad pugnam vocabantur & pericula. Nemo dicebat de me Imperator malè meruit, aut male mihi voluit, sed totum interpretabatur beneuolentiam & desiderium promouendi ipsum ad altiora, de cuius fortitudine egregiè sentiebat & experimentum volebat accipere. Recogitauit Iob similiter diuini moris esse arduis in rebus probare diligentes se. Neque enim facilè amorem verum à falso discerni, ac diiudicari, nisi aliquod incidat eiusmodi tempus, vt quasi aurum igne fidelis beneuolentia periculo aliquo perspici possit. In lege autem gratiæ B. Ignatius Antiochenus Episcopus vt se quoque probaret in Christi causa fortissimum, ardebat martyrij desiderio & sic loquebatur, paulo antè quā deuorandus leonibus obijceretur: *Vtinam fruar bestiis quæ mihi sunt præparatæ, quas & oro veloces mihi esse ad interitum, & ad supplicia, & allici ad comedendum me. Quod si venire noluerint ego vim faciam, ego me vrgebo vt deuorer. Ignis, crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum diuisio, & tota tormenta Diaboli in me veniant, tantum Christo fruar.* Probat inquā purgatq; suos Deus varijs màlis temporalibus; alios autē similium reos culparū facinus præterit, quasi indignos quos casti-

S. Hier. de script. Eccl.

get

get tàm exiguis. Assuerum Ethnicū superbè ostentantē diuitias gloriæ regni sui Esther 1. non puniuit; Ezechiam verò Regem optimum sed tamen vanitatis huius participem afflixit & perterrefecit Isa. 48. Ab his quidē corporis malis immunis fuit S. Basilius, sed non à calumnijs meritò sanè reponi solitis inter mundi huius calamitates grauissimas, quas tamē magnus hic Antistes tulit semper fortissimè ita vt diceret: *Ipse linguam cohibeo, conuicia in me congesta, & dolorē animi supprimens, ac veluti præfocans silentio. Expecto interea supremum Iudicem, qui omnem malitiam tandem cum opus fuerit vlcisci nouit.* Alibi ad similem constantiam his verbis inuitat omnes. *Reuerà vt Salomon ait calumnia hominē humiliat, & nemo ita stupidus est, qui animo nullam sentiat molestiam, & ad terram vsq; non deijciatur, si incidat in ora ad mentiendum procliuia. At necesse est vt omnia feramus, omnia patienter toleremus vltionem ipsorum Domino committētes, qui non despiciet nos.* Ex horum infracto animo in malis animi corporisq; perferendis cæterorum disce fortitudinem, eandemque imitare multo magis quàm Ascanius ille suorum exempla, cui dictum est ab Ænea patre:

S. Basil. epist. 87.

Epist. 26.

Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,

Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

Virgil. lib. 12. Æneid.

nihil hic attexere attinet de reis, de militibus, de seruis domesticis, qui pro gloria vel lucro temporali nulla refugiunt incommoda, non mortes & cruces, non seruitutes & vituperia, consurrecturi haud dubiè in die iudicij & perfusuri nos rubore intolerabili, si pro spiritali & æterna, si pro bono virtutis, ignauiùs contra aduersa depugnemus. Prætereo item Lacedęmonios, Romanos, & paganos alios innumeros, quos sępè ad mortem hilares quasi ad nuptiale conuiuium processisse legimus. Attexam tantummodò quod de Circumcellionib⁹ scribit S. August. in l. de Hæres. in 69. *Ad hanc hæresim in Africa & illi pertinent, qui appellantur Circumcelliones, genus hominũ agreste, & famosissimæ audaciæ, non solum in alios immania scelera perpetrando, sed nec sibi eadem insana feritate parcendo. Nam per mortes varias maximè præcipitiorũ & aquarum, & ignium seipsos necare consueuerunt, & in istum furorem alios quos potuerint sexus vtriusq; seducere, aliquando vt occidantur ab alijs, mortem nisi fecerint, comminantes.* Sit hoc simile §. huius conclusio. Sicut vasa figulina quantumuis elegantia & picturata parui fiunt, & vilis sunt pretij; ita parui omninò eris si leuia te frangant mala, nec de numero esse mereberis fortium, quantumuis laudari possis à plerisq; alijs.

§. 5. Ad

§. 5. Ad audaciæ moderationem venio partem alteram fortitudinis positam in aggressione, perruptione, oppugnatione rerũ arduarum, quæ vel magnum bonum impediunt, vel futuræ præuidentur magni causa mali nisi destruantur. Aggressionem hanc pleriq; magnifaciunt, nec abs re, scire tamẽ debent inferiorem esse priore, de qua iam disputauimus, vt post Aristotelem l.3. Eth. c.9. scribit S Thom. 2. 2. q.123. a. 6. & patet ex verbis illis Prou. 16. *melior est patiens viro forti*, ibi enim fortem pro audace ponit. Nec mirum sanè, nam qui sustinet, sustinere videtur aliquo fortiori inuadente, qui autẽ aggreditur inuadit per modum fortioris; difficilius autem est pugnare cum fortiori, quàm cum debiliori. Deindè, qui sustinet & expectat, iam sentire incipit pericula imminentia; qui autem aggreditur, eadem vt futura respicit; difficilius porrò est non moueri à præsentibus, quàm à futuris. Tertiò, sustinere importat & connotat temporis diuturnitatem; sed aggredi quis potest ex subito motu; difficilius verò est diu manere immobilem, quàm subito moueri ad aliquid arduum. Deniq; aduersorum tolerãtia nulla prorsus aut vix vlla post se trahit incommoda, aggressio verò si vel parum temeritatis habeat, quamplurima. Quę causa est cur hic omninò expediat eius præscripta ponere.

Quo-

Quorum primum sit hostem non aggredi à quo tibi times iure subnixum, eoq; vtenté, nec eidem ius suum repetenti repugnare. Ita quippè te oportet quę tua sunt conseruare, vt alieno iuri non officias, nec cum iustitia bellum geras. *Non est quilibet vir fortis,* inquit idem Aristoteles, *sed qui ea quæ oportet, & vt oportet, & quando, perfert & timet, similiter & confidit.* Vndè latrones, grassatores, Monomachi nō sunt fortes appellādi, quia illorum audacia plena est iniquitatis, & belluinæ feritatis, eamque ob rem incapax honesti & fortitudinis. Et Deus eiusmodi fortibus & iniquis tandem maledicit: *Omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis.* Alterum, esto ius tibi suppetat inuadendi hostem terribilem, aut eidem si te inuaserit repugnandi, vbi tamē nulla sperabitur ex aggressione vel resistentia vtilitas, sed mali potius exacerbatio, abstinebis si sapis ab hoc consilio, vel etiam si opus sit, fugies exemplo Dauid, 1.Reg.27. & 2.Reg.19. laudari nunquam potest qui volens ac sciens ludit operam, quo nomine in reprehensionem & vituperium incurrit Iudas Machabæus, 1.Machab.9. Aduertant huc animum Concionatores, non dent æquo citius vela ventis, ne se mergant & alios. Solent immaturi proiecti & audacissimi esse omnium, vt

Arist. lib. 3 Ethic. c. 7.

Isa. 9.

Curius

Curius ille, de quo Cicero lib. de clar. orat. Quandiu contra rei benè gerendæ spes aliqua miraculo etiam non expectato supererit, hostem v. g. ex toto vel ex parte profligatum iri, minusq; Reipublicæ nociturum, & præter hanc spem aderit pugnandi necessitas, tunc memineris non nimis metuere, sed animi corporisq; vires intendere siue aggrediendo siue etiam defendendo: præsertim cum Deus vt plurimùm fauore suo prosequatur sic belli gerantes, vt inter gentiles ipsos Valerium Coruinum in bello Senonēsi iustè dimicantem contra Gallum quendā superbissimum, quem in arena ipsa confecit adiutus à coruo qui eius galeæ insedit præter morem nec sine prodigio, atq; inter pugnandū vnguibus, rostro, & alis suis superbi aduersarij oculos fatigare non destitit. Tertium nihil supra vires aggrediare, ne ridearis & succumbas perficere non valens, quod in te susceperis. Consilium est Horatij in Arte: *Plin. lib. de viris illust.*

Sumite materiam vestris qui scribitis æquā
Viribus & tentate diu quid ferre recusent
Quid valeant humeri.

Spe autem substante prosperæ aggressionis & progressionis, ne facilè te absterreat negotij difficultas, quid enim magnum, si in ea tantū incumbas quæ facilia? *Timidi nunquam statuere trophæum*, & videntur Isa. 37. *Euripides.*

qui

qui nō sunt in heroicis consilijs suis efficaces. *Venerunt vsq; ad partum*, inquit Propheta, *& non fuit in ijs virtus pariendi.* Vicissim caue nimiam tibi promittas peragēdæ rei facilitatem, ne iusto securior vigilare negligas, ac tibi necessaria comparare prætermittas, & deceptus tandem victusq; pereas, quin potius cum Didone Regina illa Carthaginiensium *omnia tuta time.* Ne rursus proprijs in viribus collocaueris spem præcipuam, sed in Domino exercituum, qui alias facilè te auxilio suo destituet de virtute tua præsumentē. Vsus hac cautela dicebat Dauid Psal. 17. *In Deo meo transgrediar murum,* Psal. 19. *Hi in curribus & in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur.* Psal. 43. *Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me.* Et 1. Reg. 17. *Tu venis ad me cum gladio & hasta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti hodie, & dabit te Dominus in manu mea.* Vsi sunt eadem, in generatione sua complures Ethnici adeò proprijs diffidentes viribus, vt in difficilioris cuiusq; rei auspicatu dicere solerent celeusmatis loco Θεὸς Θεὸς. Judæi præterea & Romani priusquam manus cum hoste consererent, offerre solebant diuinæ maiestati sacrificium, vsque eo inhærebat omnium mentibus, quod scripsit M. Tullius: *Deorum*

Lib. 4. Æneid.

rum ope & auxilio magis hæc Respublica, quàm ratione hominum atque consilio gubernatur. Cic. in orat. pro Rabir. Et detestati sunt vniuersi Aiacis fastum gloriantis apud Sophoclem *solos ignauos egere Deo, se absq; eo cuncta perfecturum.* Necessarium porrò tibi esse diuinũ auxilium tunc credere te probabis, si ardentibus votis illud à Deo postulaueris. Ad præscriptum quartum transeo. Si aliter quam aggressione obtinere possis bonum arduum quod quæritur, vel remouere malum, alia vtere via velut securiore. Sic prudentissimus Q. Fabius non inuadendo sed cunctando vicit Annibalem, & auertit à Romana Republica malum grauissimũ, desideratis de exercitu suo nullis aut paucissimis. Quintum, caue vtaris malis artibus, à quibus remotissima honestas est, virtutisq; ratio. Alexandro magno cum author esset Parmenio, Darium vt dolo astuque vinceret. Respondit Alexander verè nobilis ac generosus. *Facerem si Parmenio essem, at quia Alexander sum facere nolo.* Q. Curtius lib. 4. Pyrrhi Epirotarum Regis medico suam pollicenti operam ad Pyrrhum de medio tollendum, si à Fabricio Romanis exercitus duce factũ auro pensaretur, nõ modo nõ assensit Fabricius, sed ad Pyrrhum literas dedit in hęc verba: *Ad nos venit Nicias familiaris tuus, vt sibi pretiũ à nobis peteret, si te clàm occidisset. Id nos negauimus velle, neue quie-* Aul. Gell. l. 3. c. 8.

quam commodi eam ob rem à nobis exspectaret; & simul visum est vt te certiorem faceremus, ne si quid eiusmodi accidisset, nostro consilio ciuitates putarent factum, & quod nobis non placet, præmio, aut pretio, aut dolis pugnare. Tu nisi caueas, iacebis. Q. Seruilius Cæpio pugnaturus contra Viriatum, duos milites pecunia corruptos submisit, qui illũ interficerent. Hanc victoriam non probauit senatus Romanus vt potè pecunia emptam. Et sanè victoriæ anteferẽda est iustitia, nec censenda victoria, nisi quæ salua fide, & integra dignitate paratur. Sextum res magnas & arduas quæ peragi adhibitis socijs possunt, ne solus & sine aliena ope communiter agendas suscipias. Nosti quid circumferatur: *Vnus homo nullus homo.* Vix multa præstabis solus, atq; vtinam præstes adiunctis pluribus. *Qui multa vel faciendo vel imitando pertractat*, inquit Plato l. 3. de Legib. *in singulis tandem ita deficit, vt in nullo euadat egregius.* Superbi quidam omnia sibi vnis arrogantes, metuentesq; ne quid gloriæ ex confecto insigni negotio deriuetur in alios, totum in se recipiunt. Ne ita desipueris, partem oneris cõmitte alijs exemplo Moysis; ita auertes à te inuidiam, & citius meliusq; ad exitum perduces quod intendis. Satis per te totum perages, quod partim per te, partim per alios. Deus ipse cui soli propriè debetur honos, quiq;

quiq; per Prophetam ait: *Gloriam meam alteri non dabo*, non dedignatur in operibus suis vti causis secundis, ad illuminandū sole, ad calefaciendum igne, ad nutriendum cibo & potu, ad me dicandum medicis, ad dissseminandam fidem Apostolis, non quasi ijs indigeat, sed vt quid facere nos conueniat, exemplo suo admoneat. *Si te nullius ope indigere putaueris*, ait S. Chrysostomus, *omnibus factus es stultior, & imbecillior. Talis enim nudum se omni auxilio reddit, & in delictis suis neq; correctionem, neq; veniam recipiet. Sed & Deum arrogantia sua irritabit, & omninò multū peccabit.* Vide septimo ne desiderio tuam ostentandi fortitudinem lacessas aliquem, vel occasionem ei præbeas lacessendi te palàm. Censuram magnam meretur hæc ostentatio. Nefas est scandalum præbere alicui, seu ansam operandi nequiter, teq; inuadendi. *Non debet homo*, inquit S. Thomas 2.2. q.124. a.1. *occasionem dare alteri iniustè agendi, sed si alius iniustè egerit, ipse moderatè tolerare debet.* Simulq; martyres commonefacit, ne se in discrimina mortis temerè, & nulla vrgente necessitate conijciant, nec fidei hostes contra se exstimulent. De aduersarijs hominibus hæc dicta puta. Nam quod ad perturbationes immoderatas, vitia, benè agendi repugnantiam, &c. quæ constat gratiæ hostes esse virtutum, aggredienda sem-

mus valentior est Diabolo potentissimo, nō conditionis naturalis beneficio, sed status beatifici. Huic cognatus est repugnandi modus, quem assignat S. Petrus epist. 2. c. 5. *cui resistite fortes in fide*, quia ille etiam in fide resistere dicitur, qui piè credit pias ad Deum preces ad impetrandam repugnandi gratiam valere plurimum. Illi verò alteri insultui repugnatur partim precib⁹ & vitę sanctimonia, cuius gratia singularem tutelam gerit Deus clientum suorum, sicut scriptum est: *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.* Et alio in loco: *Et quis vobis nocebit, si boni æmulatores fueritis.* (Hoc regulariter est accipiendum alio qui Deus occulto iudicio suo quandoq; bonos affligi finit à colluuie illa hominum) partim nihil habendo cū illis commercij, non tangendo eos, nec in domum admittendo, non lædendo seu lacessendo, vicissim non afficiendo magnis beneficijs, tùm quia indignissimi sunt, tùm quia indè magis efferantur. Noui ego in Lotharingia prædiuitem nobilissimamq; matronam, cuius decem liberos artibus suis nefandis occidit quædam venefica, in quā semper fuerat beneficentissima. Deprehensa tandem ingrata fœmina, & rogo adiudicata vltrò prodidit eam se esse, quæ liberis illis omnibus mortem attulerat: interrogata autē, quomodo non exhorruisset

S. Th. 1. p. q. 109. a. 4.

Psal. 88.

1. Pet. 3.

Accipiamus ab affectibus seu perturbationibus proprijs de quibus paulò antè, exemplum alterum. Ardua res est illas sub iugum mittere, illis vel ferocientibus vel lenocinantibus non consentire, vt non abs re scriptum sit Sap. 10. *dedit illi certamen forte, vt vinceret*. Et apud Platonem l. de Legib. *Vincere seipsum omnium victoriarum prima & optima est*. Experiuntur quod dico inter alios iracundi dum furit ira, & pruriunt ad vindictam manus; itemq; libidinosi dum à libidine titillantur. Arduitas fateor est alterius speciei quàm mortis, & aliorum id genus terribilium, arduitas est tamen, atq; vt superetur eximiam quandam fortitudinem postulat priori illi analogã. Aggredi & lacessere dicitur illas qui illarũ quærit occasiones. Aliquãdo nullo modo expedit quærere puta libidinis, sed benè vti licet oblatis, quæ declinari honestè non possunt. Vtemur autem prudenter, comparando nos prius ad partes omnes pudicitiæ, quia periculosissimum est imparatos cum illis in arenam descendere. Loquendum tibi est cum speciosa fœmina, in hoc colloquio latet sanè quædam libidinis occasio, vixq; prius finem habebit sermocinatio quàm reipsa excitetur scintilla quædam concupiscentiæ. Quid itaque facto opus? paulo antè commenda te Deo, compara te ad omnem honestatem, ne

Quorum primum sit hostem non aggredi à quo tibi times iure subnixum, eoq; vtentē, nec eidem ius suum repetenti repugnare. Ita quippè te oportet quę tua sunt conseruare, vt alieno iuri non officias, nec cum iustitia bellum geras. *Non est quilibet vir fortis,* inquit idem Aristoteles, *sed qui ea quæ oportet, & vt oportet, & quando, perfert & timet, similiter & confidit.* Vndè latrones, grassatores, Monomachi nō sunt fortes appellādi, quia illorum audacia plena est iniquitatis, & belluinæ feritatis, eamque ob rem incapax honesti & fortitudinis. Et Deus eiusmodi fortibus & iniquis tandem maledicit: *Omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis.* Alterum, esto ius tibi suppetat inuadendi hostem terribilem, aut eidem si te inuaserit repugnandi, vbi tamē nulla sperabitur ex aggressione vel resistentia vtilitas, sed mali potius exacerbatio, abstinebis si sapis ab hoc consilio, vel etiam si opus sit, fugies exemplo Dauid, 1.Reg.27. & 2.Reg.19. laudari nunquam potest qui volens ac sciens ludit operam, quo nomine in reprehensionem & vituperium incurrit Iudas Machabæus, 1.Machab.9. Aduertant huc animum Concionatores, non dent æquo citius vela ventis, ne se mergant & alios. Solent immaturi proiecti & audacissimi esse omnium, vt

Arist. lib.3 Ethic. c.7.

Isa. 9.

Curius

Curius ille, de quo Cicero lib. de clar. orat. Quandiu contra rei benè gerendæ spes aliqua miraculo etiam non expectato supererit, hostem v. g. ex toto vel ex parte profligatum iri, minusq; Reipublicæ nociturum, & præter hanc spem aderit pugnandi necessitas, tunc memineris non nimis metuere, sed animi corporisq; vires intendere siue aggrediendo siue etiam defendendo: præsertim cùm Deus vt plurimùm fauore suo prosequatur sic belli gerantes, vt inter gentiles ipsos Valerium Coruinum in bello Senonẽsi iustè dimicantem contra Gallum quendã superbissimum, quem in arena ipsa confecit adiutus à coruo qui eius galeæ insedit præter morem nec sine prodigio, atq; inter pugnandũ vnguibus, rostro, & alis suis superbi aduersarij oculos fatigare non destitit. Tertium nihil supra vires aggrediare, ne ridearis & succumbas perficere non valens, quod in te susceperis. Consilium est Horatij in Arte:

Plin. lib. de Viris illust.

Sumite materiam vestris qui scribitis æquã
Viribus & tentate diu quid ferre recusent
Quid valeant humeri.

Spe autem substante prosperæ aggressionis & progressionis, ne facilè te absterreat negotij difficultas, quid enim magnum, si in ea tantũ incumbas quæ facilia? *Timidi nunquam statuere trophæum*, & videntur Isa. 37.

Euripides.

qui

qui nō ſunt in heroicis conſilijs ſuis efficaces. *Venerunt vſq; ad partum*, inquit Propheta, *& non fuit in ijs virtus pariendi.* Viciſſim caue nimiam tibi promittas peragēdæ rei facilitatem, ne iuſto ſecurior vigilare negligas, ac tibi neceſſaria comparare prætermittas, & deceptus tandem victuſq; pereas, quin potius cum Didone Regina illa Carthaginienſium *omnia tuta time.* Ne rurſus proprijs in viribus collocaueris ſpem præcipuam, ſed in Domino exercituum, qui alias facilè te auxilio ſuo deſtituet de virtute tua præſumentē. Vſus hac cautela dicebat Dauid Pſal. 17. *In Deo meo tranſgrediar murum*, Pſal. 19. *Hi in curribus & in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur.* Pſal. 43. *Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me.* Et 1. Reg. 17. *Tu venis ad me cum gladio & haſta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Iſrael, quibus exprobraſti hodiè, & dabit te Dominus in manu mea.* Vſi ſunt eadem in generatione ſua complures Ethnici adeò proprijs diffidentes viribus, vt in difficilioris cuiuſq; rei auſpicatu dicere ſolerent celeuſmatis loco Θεὸς Θεός. Judæi præterea & Romani priuſquam manus cum hoſte conſererent, offerre ſolebant diuinæ maieſtati ſacrificium, vſque eo inhærebat omnium mentibus, quod ſcripſit M. Tullius: *Deorum*

Lib. 4. Æneid.

rum ope & auxilio magis hæc Respublica, quàm ratione hominum atque consilio gubernatur. Cic. in orat. pro Rabir. Et detestati sunt vniuersi Aiacis fastum gloriantis apud Sophoclem *solos ignauos egere Deo, se absq; eo cuncta perfecturum.* Necessarium porrò tibi esse diuinũ auxilium tunc credere te probabis, si ardentibus votis illud à Deo postulaueris. Ad præscriptum quartum transeo. Si aliter quam aggressione obtinere possis bonum arduum quod quæritur, vel remouere malum, alia vtere via velut securiore, Sic prudentissimus Q. Fabius non inuadendo sed cunctando vicit Annibalem, & auertit à Romana Republica malum grauissimũ, desideratis de exercitu suo nullis aut paucissimis. Quintum, caue vtaris malis artibus, à quibus remotissima honestas est, virtutisq; ratio. Alexandro magno cum author esset Parmenio, Darium vt dolo astuque vinceret. Respondit Alexander verè nobilis ac generosus. *Facerem si Parmenio essem, at quia Alexander sum facere nolo.* Q. Curtius lib. 4. Pyrrhi Epirotarum Regis medico suam pollicenti operam ad Pyrrhum de medio tollendum, si à Fabricio Romanis exercitus duce factũ auro pensaretur, nõ modo nõ assensit Fabricius, sed ad Pyrrhum literas dedit in hęc verba: *Ad nos venit Nicias familiaris tuus, vt sibi pretiũ à nobis peteret, si te clàm occidisset. Id nos negauimus velle, neue quicquam* Aul. Gell. l. 3. c. 8.

quam

quam commodi eam ob rem à nobis exspectaret; & simul visum est vt te certiorem faceremus, ne si quid eiusmodi accidisset, nostro consilio ciuitates putarent factum, & quod nobis non placet, præmio, aut pretio, aut dolis pugnare. Tu nisi caueas, iacebis. Q. Seruilius Cepio pugnaturus contra Viriatum, duos milites pecunia corruptos submisit, qui illũ interficerent. Hanc victoriam non probauit senatus Romanus vt potè pecunia emptam. Et sanè victoriæ anteferẽda est iustitia, nec censenda victoria, nisi quæ salua fide, & integra dignitate paratur. Sextum res magnas & arduas quæ peragi adhibitis socijs possunt, ne solus & sine aliena ope communiter agendas suscipias. Nosti quid circumferatur: *Vnus homo nullus homo.* Vix multa præstabis solus, atq; vtinam præstes adiunctis pluribus. *Qui multa vel faciendo vel imitando pertractat*, inquit Plato l. 3. de Legib. *in singulis tandem ita deficit, vt in nullo euadat egregius.* Superbi quidam omnia sibi vnis arrogantes, metuentesq; ne quid gloriæ ex confecto insigni negotio deriuetur in alios, totum in se recipiunt. Ne ita desipueris, partem oneris cõmitte alijs exemplo Moysis; ita auertes à te inuidiam, & citius meliusq; ad exitum perduces quod intendis. Satis per te totum perages, quod partim per te, partim per alios. Deus ipse cui soli propriè debetur honos,

quiq;

Digitized by Google

quiq; per Prophetam ait: *Gloriam meam alteri non dabo*, non dedignatur in operibus suis vti causis secundis, ad illuminandũ sole, ad calefaciendum igne, ad nutriendum cibo & potu, ad me dicandum medicis, ad disseminandam fidem Apostolis, non quasi ijs indigeat, sed vt quid facere nos conuenit, exemplo suo admoneat. *Si te nullius ope indigere putaueris*, ait S. Chrysostomus, *omnibus factus es stultior, & imbecillior. Talis enim nudum se omni auxilio reddit, & in delictis suis neq; correctionem, neq; veniam recipiet. Sed & Deum arrogantia sua irritabit, & omninò multũ peccabit.* Vide septimo ne desiderio tuam ostentandi fortitudinem lacessas aliquem, vel occasionem ei præbeas lacessendi te palàm. Censuram magnam meretur hæc ostentatio. Nefas est scandalum præbere alicui, seu ansam operandi nequiter, teq; inuadendi. *Non debet homo*, inquit S. Thomas 2. 2. q. 124. a. 1. *occasionem dare alteri iniustè agendi, sed si alius iniustè egerit, ipse moderatè tolerare debet.* Simulq; martyres commonefacit, ne se in discrimina mortis temerè, & nulla vrgente necessitate conijciant, nec fidei hostes contra se exstimulent. De aduersarijs hominibus hæc dicta puta. Nam quod ad perturbationes immoderatas, vitia, benè agendi repugnantiam, &c. quæ constat graues hostes esse virtutum, aggredienda sem-

mus valentior est Diabolo potentissimo, nō conditionis naturalis beneficio, sed status beatifici. Huic cognatus est repugnandi modus, quem assignat S. Petrus epist. 2. c. 5. *cui resistite fortes in fide*, quia ille etiam in fide resistere dicitur, qui piè credit pias ad Deum preces ad impetrandam repugnandi gratiam valere plurimum. Illi verò alteri insultui repugnatur partim precib' & vitę sanctimonia, cuius gratia singularem tutelam gerit Deus clientum suorum, sicut scriptum est: *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.* Et alio in loco: *Ecquis vobis nocebit, si boni æmulatores fueritis.* (Hoc regulariter est accipiendum alio qui Deus occulto iudicio suo quandoq; bonos affligi finit à colluuie illa hominum) partim nihil habendo cū illis commercij, non tangendo eos, nec in domum admittendo, non lædendo seu lacessendo, vicissim non afficiendo magnis beneficijs, tùm quia indignissimi sunt, tùm quia indè magis efferantur. Noui ego in Lotharingia prædiuitem nobilissimamq; matronam, cuius decem liberos artibus suis nefandis occidit quædam venefica, in quā semper fuerat beneficentissima. Deprehensa tandem ingrata fœmina, & rogo adiudicata vltrò prodidit eam se esse, quæ liberis illis omnibus mortem attulerat: interrogata autē, quomodo non exhorruisset

S. Th. 1. p. q. 109. a. 4.

Psal. 88.

1. Pet. 3.

Accipiamus ab affectibus seu perturbationibus proprijs de quibus paulò antè, exemplum alterum. Ardua res est illas sub iugum mittere, illis vel ferocientibus vel lenocinantibus non consentire, vt non abs re scriptum sit Sap. 10. *dedit illi certamen forte, vt vinceret.* Et apud Platonem l. de Legib. *Vincere seipsum omnium victoriarum prima & optima est.* Experiuntur quod dico inter alios iracundi dum furit ira, & pruriunt ad vindictam manus; itemq; libidinosi dum à libidine titillantur. Arduitas fateor est alterius speciei quàm mortis, & aliorum id genus terribilium, arduitas est tamen, atq; vt superetur eximiam quandam fortitudinem postulat priori illi analogã. Aggredi & lacessere dicitur illas qui illarũ quærit occasiones. Aliquãdo nullo modo expedit quærere puta libidinis, sed benè vti licet oblatis, quæ declinari honestè non possunt. Vtemur autem prudenter, comparando nos prius ad partes omnes pudicitiæ, quia periculosissimum est imparatos cum illis in arenam descendere. Loquendum tibi est cum speciosa fœmina, in hoc colloquio latet sanè quædam libidinis occasio, vixq; prius finem habebit sermocinatio quàm reipsa excitetur scintilla quædam concupiscentiæ. Quid itaque facto opus? paulo antè commenda te Deo, compara te ad omnem honestatem, ne

manu quidem fœminam illam tetigeris nisi forte salutādi gratia more patrio, in eius speciem ne multū intendas, cum sola & sine arbitro ne sedeas, insurgenti autem desiderio malo intra te dicito: *Apage procul suggestio praua*, & cogitationem ad Agonothetam Deum conuertens: *Non te offendam Domine, non concupiscam.* Ne sim longior, sit cor tuū simplex, & oculi columbarū. Cum illa conuersare sicut solent fratres cum sororibus & patres cum filiabus nihil turpe ac nefarium cogitantes, & certè soror tua est filia Adam patris tui, aut sicut solēt innocētes & paruuli cū innocentibus. Hoc modo consolationis plenus domum victor repetes. Aliquando contrà expedit quærere sed moderatas. v.g. bonorum virorum adire conuiuia, vt inter illos vim tibi nullam allaturos, sed sobrios discas temperantiam. Item vti ad tempus inepto famulo, vt inter expectatas in singula momenta eius ineptias, ob simplicitatem tolerabiles grauioribus assuescas, & teipsum componas ad modestiam atq; mansuetudinem. Hinc dicebat Socrates habere se libenter domi vxorem morosissimam, vt eius mores priuatim ac sensim ferre discens, multo facilius cum quibuslibet haberet consuetudinem, nec indignaretur.

Nono ac postremo confectis fortiter negotijs arduis partaue victoria, nihil turpè

commit-

committas, quo obscurari tuæ actus fortitudinis posse videatur, ingratum te Deus non sentiat, ne insolescas, ne insultes deuictis hostibus (præterquam Dæmonibus, vitijs, & immoderatis passionibus) capiat te potius illorum miseratio. Vt olim Paulum Æmilium, qui Persem Macedonum Regem fleuit debellatum, & assidere sibi iussit. Vt etiam Agesilaum, qui obtenta insigni victoria cōtra Corinthios & Athenienses, non se extulit arroganter, sed ingemuit dicens. *Heu Græciæ, quæ tot viros intestino bello perdidit, quot vniuersis barbaris debellandis sat esse poterant.* Graue est victo & cuicumq; afflicto consolatorem in calamitate non habere, sed ab alijs subsannari longè certe grauissimum. Nebuloni cuidam optat Ouidius infortunium hoc velut extremum. *Plut. in eius vita.*

Sisq; miser semper, nec sis miserabilis vlli *Ouid. in Ibin.*
Gaudeat aduersis fœmina virq; tuis.
Accedat lachrymis odium dignusq; puteris
Vt mala cū tuleris plurima, plura feras.

§. 6. Fortitudinis pars potentialis est perseuerantia, quia licet difficultates ad quas superādas inducit, natæ scilicet ex diuturnitate boni operis, minores sint ijs, quas pariunt timores & pericula terribilia metum grauē incutientia, quæ materia propria sunt fortitudinis; in se tamē magnæ sunt, & peculiarem virtutem desiderant, cuius ope superentur.

Et quia magnæ sunt, magna simul & eximia est virtus istiusmodi, quam definit S. Thomas 2. 2. q. 128. *Stabilem ac perpetuam permansionem in ratione benè considerata.* Sed nihil magis videtur ad eius commendationẽ facere, quàm quod ait Christus: *Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit*, ac si conuersim adderet: *Qui non perseuerauerit, saluus esse non poterit*, sicut qui in stadio currit, nisi ad metam vsq; currat, brauium non accipiet. Dicitur interim vir bonus perseuerare quantum sufficit, si sub finem saltem ad bonam se frugem conuertat esto prius à vita probè inchoata ad prauam se transtulerit, vt non obscurè significant verba illa Apocal. 2. *Memor esto vndè excideris, & pœnitentiam age, & prima opera fac.* Sed quia perdifficilè est, vt qui degenerauit in viam se rectam restituat, enitendem summa diligẽtia, constãter vt teneamus virtutis iter quod ingressi sumus, à quo quia plerumq; absterremur mutabilitate naturæ corruptæ gaudẽtis varietate ac vicissitudine, & noua semper appetentis, loquacitate hominũ inuidentium nobis heroicam illam in bono firmitudinẽ, apprehensione nimia difficultatis, quæ semper inest verè magnis virtutũ operibus, aut imbecillitatis propriæ, & deniq; opinione, quòd parum non sit rectè inchoasse:

Est quodam prodire tenus si non datur vltra.

Matth. 10.

Horat. lib. 1 epist. 1.

aut

aut quòd suscepto labori fructus non respōdeat, corroborandus est aduersum hæc omnia animus, non modo precibus ad Deum, cuius proprium est dare velle & perficere, sed pijs etiam considerationibus. Grata est fateor vicissitudo, eaq; vt ait Cicero, occurrit facietati. Vnde secundum Arist. sect. 5. probl. 10. & 11. molestius in plano iter agitur, quàm per loca inæqualia, eo quod mēbra in plano eundem semper situm modumque retinent, & quæ luxantur diu luxantur. Molestius item iacetur super lectis omninò planis & æqualibus, quàm super concauis. Et Homerus nulla re magis allicit lectorem & retinet, quàm quod nouis noua subijciat. Sed enim sapientis est effrenatum hoc nouitatis desiderium ad modum reducere, nec ei proprio cum detrimento plus æquo indulgere. Fastidiens asellus herum suum hortulanum velut imponentem sibi onera iusto grauiora, petiuit à Ioue alterum, & impetrauit Coriarium, tuncq; exclamauit. Me miserum qui nunc in eum incidi, qui nec meo quidem parcet corio, quare non vixi prima sorte contentus. Cera similiter molliciem suam fastidiens, & duriciem expetens lateris igne percocti in ignem desiliens consumpta est. Si pro tuenda corporis vita vix recedit quisquā à præscripto medici eadem

Iustum & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium
Nec vultus instantis tyranni
Mente quatit solida. — Horat. lib. 3 Ode. 3.

Peccatores intuere & artifices, quàm cõstanter vnũquemq; circa professionẽ suam retineat oblectamenti vel lucri expectatio, nec sustineat vt varietatis prætextu cœptum opus intermittat. Non curat verba dissuadentium, quæ scit non esse nisi verba omni bulla aquæ & leberide inaniora, sed pergit propositi sui tenax, & pugnat cùm duricie scommatum Annibalem fortem imitans; qui cum petiturus Italiam ad ingentem venisset rupem Alpium prohibentem vltrà progredi; perrupit sese obijcientem, accenditq; super eam lignorum struem ingentissimam, ardentiaque saxa superinfuso aceto putrefecit. *Prima Monachi virtus est*, ait S. Hieron. *contemnere hominũ iudicia, & semper Apostoli recordari dicentis. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.* — S. Hier. ad Pammach.

Est rursus quædam in perseuerando difficultas, sed opinione minor; Nam cum eiusdem sint rationis quæ præcesserunt & sequuntur, si pares illis esse potuimus, cur & quomodo non etiam istis poterimus? vt nõ dicam magnæ satis esse imprudentiæ ad difficultatem solam respicere, & non ad æternam illam in quam desinit bonorum omniũ retribu-

retributionem. Arduum præcipuè est integerrimæ vitæ principium, quod si iam virtute superasti, quid de vincendis quæ supersunt despondes animum? An non in principio habes facti dimidium? Sta cum Daniele in gradu tuo. Perge quo cœpisti pede, nec dubita, quo longiùs progrediere faciliora fore omnia. Ne instabilitate animi coronæ iacturam facias, quæ te manet perseuerantem, defectura autem est resilientem. Perseuerantia summi Regis est filia, virtutum finis & consummatio, totius boni repositorium, & virtus sine qua nemo videbit Deum. Militum præmia quàm sunt leuia? cauent tamen à pacto discedere dum vel ea considerant, vel istas Ducum suorum voces audiunt:

Dan.10.

l.1.Æneid.

Durate & vosmet rebus seruate secundis
O passi grauiora dabit Deus his quoq; finem.

Imbecillitatem tuam ne commemoraueris, omnia potes in eo qui te confortat, & iam ostendi multum te posse, cum dederis operi bono principium. Pauciora quandoq; possumus quàm credimus, sed vicissim plura sæpè quàm arbitramur, Patet quod dico in Simplicio illo, qui teste Aug. l.4. de anima cap. 7. ordine etiam retrogrado recitabat versus quoscumq; Virgilij, & prosam Ciceronis, affirmans se nescisse tantum sibi esse memoriæ.

Quan-

Digitized by Google

Quāquam autem magnum multumq; est boni operis fecisse principium, si nihilominus ibi gradum sistas, nihil aut parum cōtendo esse, quia *bonum consurgit ex integra causa malum verò ex quocumq; defectu.* Imitandi proindè fortissimi illi Romanorū Duces, quorum quilibet supra modum instabat cœpto operi: *S.Dion. lib. de diu.nom. cap.4.*

Nil actum credens si quid superesset agendū. *Lucanus.*

fœliciter cœpisse at nō perdurasse quid iam prodest Iudæ damnato in æternum? fœlicia spiritualis vitæ fundaměta iecerant Galatæ, sed quia refrixit eorum virtus audierunt ab Apostolo: *Sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis carne consummemini? Currebatis benè, quis vos fascinauit? Miror quod tàm citò trāsferimini.* Equidem mutare consilium licet, quod iam apparet illicitum, vel impossibile, cum prius licitum, salutare, possibile crederetur, aliàs non, sed insistere arrepto bono conuenit immobiliter, ne dicatur nobis: *Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros manè pertransiens.* Nihil magis ridiculum fecit olim Traculam quàm quod cum per totum decennium virtute claruisset, duodecim sequentibus exercuit latrocinium, postremis verò pupillus ob decoctam rem familiarem. Diabolo quid *Gal.3.& 5.* *Hos.6.*

prius

Ioan. 8. prius exprobrat Christus, quàm quod in veritate non steterit? Quid magis risui ex posuit statuā Nabuchodonozor Regis, quàm
Dan. 2. quod in ea aureo capiti succederet pectus argenteum, huic crura ferrea desinentia tādem in pedes fictiles? Facilè procedit currus, cuius motus non interrumpitur; sin autem intermittatur, non nisi magno labore posteà impellitur & trahitur; Ita omninò ægrè bonis restituuntur initijs, qui semel deficiunt. Quocircà viro prudenti singularis hæc sit cura ad virtutem perseuerantiæ, quantum in ea situm sit considerare, parumq; interpretur benè inchoasse nisi coronet opus suo fastigio. At fructus suscepto labori non respondet. Apud homines fortè non, sed semper apud Deum, sicut scribit Apostolus 1. Cor. 3. *Vnusquisq; propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Magni fructus longam culturam desiderāt, nec nisi tardè maturescunt. Perfecta item animalia non statim in lucem prodeunt. Ita nobilissima virtutum opera lentè duntaxat ad exitum perducuntur. Perseuerantia proindè indigent, cuius retinendæ studium sibi fuisse penitus insitum, declarat his verbis S.
S. Chrysost. hom. 3. in Genes. Chrysostomus: *Multi non astipulantur his, quæ à nobis nunc sunt dicta, sed ea vt delirium & fabulam audientes minimè sunt attenti ad*

oratio-

oriationem nostram. Vndè ego crucior & doleo, quod neq; tot & tales Dei promissiones, neq; timor futurorum, neq; quotidianæ admonitiones nostræ apud tales proficiunt. Non tamen cessabo etiam sic ab hoc consilio, donec continuitate importuna tandem victor resipiscere ipsos fecero, & à crapula ac ebrietate qua laborant, & à pecuniarum cupiditate quæ mentem illorum obtenebrat, eruere valuero. Scio enim scio, quod per gratiam Dei sermonum nostrum frequentia poterit ipsos vel serò à difficili hoc morbo liberare, perfectæq; sanitati restituere. Sanctus verò Basil. in Constit. exercit. cap. 1. vertit se in omnem partem, vt admoneat ne desperet, nec desistat qui orauit diu, nec tamen impetrare ad huc potuit; fore enim vt digna Deo postulans tandem accipiat, sicut Luc. 11. ille qui ab amico & importune petiuit panes, post aliquam repulsam accepit tandem quotquot habuit necessarios. *Exemplum inquit dat nobis Dominus, vt doceat nos robustos esse ac contentiosos in fide. Exemplum enim sumit ab homine ad hominem, vt discas nunquam desperare, & vbi petieris & non acceperis non desistas donec accipias.* Faciamus inchoato sed nondum perfecto virtutis cuiusdam opere melius quoddam occurrere, non ideò statim abiecto illo faciendus est ad istud transitus. Aut enim isto saluo

potest

potest illud perfici aut non. Si potest perficiatur; si non potest, ad huc nihilominus perficiatur, (quando à posteriori non multum bonitate superabitur) tùm ne omninò pereat labor præteritus, tùm etiam vt colere discas constantiam, operamq; non perdere transferendo te leuiter ab vno in aliud. Obserua interim perseuerantiæ non repugnare in constantiam necessariam vt quis finem bonum assequatur. Vt docet his verbis S. Greg. Naz. in epistola ad Greg. Nyssenũ, quem Apostolico more varia peruadentem loca quidam calumniabantur velut instabilem, & lignis persimilem quæ feruntur aquis. *Absit vir eximie vt ita affectus sis. Illorum enim cursus coactus est, tuus autem circuitus Deo gratus, fixumq; tibi ac stabile est multis prodesse, quamuis loco minimè fixus sis. Nisi quis Solem accuset, quia in orbem currit, omnibus rebus quas obit vitam afferens; aut etiam in errantes stellas laudans Planetas vituperet, quorum error ipse quoq; compositus est & concinnus.*

* * *

Circa

Circa materiam Patientiæ, quid faciendum dictet Prudentia.

CAPVT VI.

§. 1. *Quid sit patientia, quomodo se habeat ad fortitudinem.*

2. *Quotuplex sit patientia, vbi de patiendi modo multiplici.*

3. *De optimis & verè Christianis stimulis ad patiendum.*

4. *Excusari neminem, qui vt temporale damnum à se auertat facit quod non licet aut contra facere prætermittit quod tenetur.*

§. 1. Præcedenti capite partes fortitudinis duas esse diximus, & vnius quidẽ munus confirmare nos, cum vel expectantur & instant, vel reipsa in nos irruunt terribilia vt mors, mutilatio, deportatio, & id genus alia; Alterius verò excitare, & incitare ad repellenda ea & perrumpenda. Difficilè est à priore illa distinguere patientiam. Nam reuerà patientis quoq; videtur dura pati, hoc autem facit vir fortis partis illius prioris adminiculo. Vndè seorsim de patientia nullibi disputauit Aristoteles, sed vbique confudit eam cũ fortitudine, & S. Thomas 2.2.q.136. a.4. scribit: *Patientia potest quãtum ad aliquid*

sui poni pars integralis fortitudinis. Fortitudo inquies sustinet mala grauissima, quæ ob id vocantur terribilia, patientia verò minora. Sed contra, si ope fortitudinis perferri grauissima possunt, multò magis faciliora, ideóque nihil necesse videtur ad ea perferenda distinctam à fortitudine virtutem ponere. His tamen non obstantibus credendum est alteram ab altera differre simpliciter nō solùm propter verba illa: *Melior est patiens viro forti,* quæ id sanè non obscurè demonstrant; sed etiam quia pars illa prima fortitudinis non respicit propriè, & per se mortem aliaq; terribilia vt sunt præsentia, sed vt imminent & metu vehementissimo afficiunt, aduersus quem fortitudo firmat animum, vt nec idcircò ab officio recedat, nec indecorum aliquid faciat; per accidens itaq; fit vt sint pręsentia, & cum sunt, tolerantur constanti animo à viro forti vt fortis est, virtute scilicet illa quę eorum metum per se terribilem moderabatur. Patientia autem circa metum mali non versatur, sed circa malum non vt futurum vel imminens sed pręsens, obstatq; ne eius præsentia nimis frangatur animus, & omittat faciatq; aliquid contra dictamen rectæ rationis. Ita videmus præter vinum & alia id genus potuum genera, datam homini à Deo substantiam quę per se nutriret,

Prou. 16.

nempè

Digitized by Google

nempè cibum, quia licet vinum quoque nutriat, per accidens tamen id facit, per se autem tollit sitim. Negari interim non potest, priori illi fortitudini affinem valdè esse patientiam propriè dictam, multaque illis communia, quod etiam ex ijs quæ sequuntur, licebit intelligere. Constat præterea patientiã vt à fortitudine distinguitur potiorẽ esse, cum sit longè difficilius præsentia mala grauia sustinere, quàm constãter expectare imminentia.

§. 2. Patientia duplex est corporis vna, animi altera; quarum illa nullum ex se habet pretium, nec virtutis meretur nomen; cum sit homini communis & belluis; viro item bono & malo multa velit nolit perferenti. Hæc verò dicitur patientia spontanea quam vltrò admittit voluntas, sed non idcircò semper est virtus, habetq; laudem; vt ex tormentis liquet falsorum martyrum. Quocircà requiritur insuper iustus & honestus patiendi titulus, qui quia ijsdem pseudomartyribus deest, & pyratis & furibus, &c. patientes dicendi non sunt sed pertinaces, quãdiu erroris & sceleris sui tuendi aut promouendi gratia, mala sustinebunt, (secus si causa satisfaciendi Reipublicæ ac iustitiæ quam læserunt.) Patientes quidẽ se iactant esse sed frustrà: *Pertinacia constantia dici affectat,* *S. August. epist. 19.*

fectat, & non est quia illa est virtus hoc vitium. Catilina vt de illo scripserunt qui nosse potuerunt, frigus, sitim, famem ferre poterat, eratq; patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm credibile est, ac per hoc & sibi & suis magna præditus fortitudine videbatur. Sed hæc fortitudo prudens non erat; mala enim pro bonis eligebat. Temperans non erat, corruptelis enim turpißimis fœdabatur. Iustitia non erat, quia contra patriam conspirabat. Hæc S. Augustinus qui alio quoq; loco latrones ridet vendicantes sibi patientiam veri mar-
Epist. 116. tyrij: *Quæ est ista dementia, vt cum malè viuitis, latronum facta facitis, iure punimini, gloriam martyrij requiratis?* Cæterùm patiendi modus duplex est alacriter & patienter, de quo sat multa iam diximus præcedenti capite §. 3. V. *Modum*. Hoc solùm iam addo, licet posterior iste patiendi modus sit ex suo genere imperfectior, quandoque nihilominus maioris est meriti, hoc est quādo Deus suspendit consolationes penè omnes, quibus lenire solet passionis amaritudinem, virtutique relinquit superandam, quod certè virtus nisi magna sit, & valdè connitatur facere nullo modo potest. Hanc sibi elegisse Christum Dominum, illa eius
Marc. 16. verba ostendunt. *Tristis est anima mea vsq; ad mortem.*

§. 3. In

§ 3. In eodem præcedenti cap. §. 4. multa complexus sum, quibus plurimùm iuuari quiuis poteſt nō ad fortitudinem modò acquirendam, ſed etiam patientiam. Neq; enim aliquid vetat, vnam eandemque viam conducere ad vtriuſque adeptionem; Sicut nec quoſdam cibos, pharmaca, & exercitia ad corporis valetudinem roburq; prodeſſe, eſto aliud ſit robur, aliud valetudo. Sed iam dictis addenda ſimiliter ſunt aliqua. Primum, vide patiendo habeas intentionem bonam & rectam, ſine qua parum proderit quidquid acquiſieris. Dira planè pertulerunt Romani, ſed vt plurimum fruſtra, quia omnia ad meram oſtentationem referebant. Recta erit ſi mala ſuſtineas, quia ita Deo placet immittenti ea vel permittēti, cui moleſtis etiam in rebus morem gerere tàm eſt optabile, vt Chriſtus Petro à quo à paſſione ex ſimplicitate licet, auocabatur indignatus ſit dicens: *Vade poſt me Satana, ſcandalum es mihi, quia non ſapis ea quæ ſunt Dei, ſed quæ hominum.* Et alibi: *Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum?* Item ſi patiaris, vt hoc ipſo eidem patienti aſſimileris & dicenti Luc. 9. *Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Mirum quod de Ænea Principe narrat Virgilius (nam etiam à profanis pe- *Matth. 16.*

n 3 tere

tere nos decet quę possumus, incentiua pietatis.) Audiuit Alcidem pro Deo habitum non exhorruisse sed ingressum fuisse miserum Euandri hospitium:

Lib 8. Æneid.

hæc limina victor
Alcides subijt, hæc illum regia cœpit.

& mox eo ipse quoq; pedem intulit, quanto magis te decet Christi viri Dei viam sequi, & cum eo aduersa pati? Item si patiaris, vt de tuo aliquid in satisfactionem pro peccatis proprijs contribuas, & pronam ad malum naturam compescas ac contineas. Loquentem hîc audi S. Basilium: *Nolo te eodem modo affici cum reliqua mortalium multitudine, neq; mox malè affecto corpore consternari, sed in passione tolerantem esse, & mentem tunc maximè expurgare, arbitrariq; morbum tibi disciplinam, institutionemque quandam esse, ad id quod vtile est, & contempto corpore totus ad cœlestium consortium transeas, proq; præsenti seculo viuas futuro. Si ista meditatus, & ita comparatus fueris, maximam lucri facies vtilitatem, & nos tui gratia exhilarabis, multosq; ad hoc instítues, vt in passionibus sint tolerantes.* Quæ quidem postrema verba nouam quandam rectè patiendi mentem continent, vt nempè alij exemplo nostro persuadeantur quæcumq; dura & molesta perpeti. In quem finem plerosq; à Deo

S. Basil in epistola ad Eudox.

exerceri,

exerceri, liquet ex sacra illa sententia: *Hanc autem tentationem ideò permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & S. Iob.* Vbi porrò multi ex te didicerint pati, lusisse te credes operam? absit. In partem venies meritorum omnium, quæ patientia sibi sua congregabunt in vitam æternam, *Tob. 2.*

Secundum, grauiore tristitia ob res aduersas si te laborare senseris, ora instanter Deum tibi sanè ad futurũ, vt promittere dignatus est Psal. 90. ac te fortè curaturum cũ Ezechia Isa. 48. & cum Innocentio illo de quo valdè ægrotante & piissimè orante S. August. l. 22. Ciu. cap. 8. *Domine quas tuorum preces audis si huius nõ exaudis*, magnum tibi sit cũ pio doctoq; sacerdote commercium. Citò illam dissipabit argumentis validis, pijs monitis, atque consilijs. Nec minus fortè proderũt eruditi pijq; Concionatores, tunc etiam cum nihil tale cogitant, enuntiantes plurima ad eorum consolationem, qui malis suis ex audito Dei verbo antidotum quærunt. O quàm multos audiuisse me recolo ingenuè fatentes, se à concione domum redijsse graui mœrore vacuos quem secum attulerant; armatos contra patiendi desiderio quod minimè attulerant, non ideò solum quod Deus varietate rerum quas interpres

ſacer loquitur, abducat à triſtibus obiectis mœrentis animum, ſed multo magis quod ipſe idem totius conſolationis author eodẽ præcone ſuo vtatur ad fugandum mœrorem illum, & inferendam cordi tolerantiam.

Tertium, blaſphemias & cogitationes quaſdam cohibe, quæ dum irrepunt & admittuntur, mentem valdè exulcerant omnique patientia deſtituũnt. Huiuſmodi ſunt, Odit me Deus cum malis premit aut premi patitur. Ad nihil mihi vtilis eſſe poteſt aduerſitas. Innocens ſum, nec quicquam tale commerui, affligor ſolus lætantibus cæteris, nemo ſaltem alius tàm dira patitur, malo excrucior non habituro finem, irrecuperabile bonum eſt quod perdidi,&c. Imponunt enim tibi hæ omnes ſententiæ. Nam quomodo te in aduerſitate verſantem contem-
Pſal.90. nit vel odit Deus qui ait: *Cum ipſo ſum in tribulatione?* Fuit ipſe in laboribus à iuuentute ſua, non ergo odit nec deſpicit laborantem, quia deſpiceret ſibi ſimilem. Mirum ſi ignoras, aut attendere negligis quod ſcriptũ eſt Hebr.12. *Quem diligit Dominus caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit.* Sicut Aſſuerus Rex amans Vaſthi vxorem ſuã, honorare volens cogitauit pulchritudinem eius oſtentare Principibus & populis; ita Deus virtutem tuam vult proximis tuis notam

tam

Digitized by Google

tam facere, & palam probare multis tentationibus de quibus S. Basilius: *Virtutem non ostendisti talem, quæ nulla sit examinatione probata, neq; in solo tranquillitatis ac serenitatis tempore rectam tenuisti nauigationem mentesq; aliorum gubernasti, sed in molestijs tentationum constans apparuisti.* Simile quid cernimus in humanis corporibus & nauigijs, quæ benè disposita ad sanitatem & nauigationem magni fiunt, multa ferunt incommoda, nec ob illa succumbunt. Valetudinaria autem corpora, & nauigia parum firma, nautisq; instructa prauis, ne parua quidem sustinent. Sufficit quod tibi citrà peccatum liceat sensum habere moderatũ mali tui siue infortunij; ipsam porrò Dei dispositionem quasi iniuriam tibi facientis, nec satis prouidi accusare, interdictum planè est & impium, vt tradit S. Thom. 1. 2. q. 19. a. 10. Erras secundò, cum nihil tibi prodesse posse censes calamitatem. Non ita sentit nec loquitur Dauid Psal. 118. *Bonum mihi quia humiliasti me.* Nec Ioseph Patriarcha Gen. 50. *Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me.* Nec S. Aug. cuius verba sunt: *Ne putetis gratis esse malos in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum. Omnis malus aut ideò viuit vt corrigatur, aut ideò viuit vt per illum bonus exerceatur.*

S. Basilius epist. 135.

S. August. in Psal. 54.

Non parum est quod teipsum noris; Facit autem te tentatio tui cognitorem. Contra: *Qui non est tentatus quid scit?* Exploratam habuit Hieremias imbecillitatem suam, sed quã.lo nisi in aduersitate? *Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.* Eodem spectant verba Senecæ l. de prouid. *Miserum te iudico qui nunquam fuisti miser, traxisti sine aduersario vitam. Nemo scit quid potueris, neq; tuipse, opus enim est ad sui notitiam experimēto.* Muri, scuta, loricæ, aurum, & similia quàm bona sint ac solida nisi arietantes machinas sentiant, nisi ictibus, globisq; petantur, nisi mittantur in caminum ignis certò scirè non possumus. Ad consolandos alios idoneum te facit aduersitas, quia peritus rerum expertusque efficaciora & saniora das consilia. Sicut dicit Eccles. 34. *Qui nauigant mare, enarrent pericula eius.* Eadem iucundiora facit bona sequentia, quia longè gratissimus est transitus à malo ad bonum, à fame, siti & labore ad cibum, potum & quietem. Eadem modicũ est pretium, quo debita maxima dissoluuntur. Plus placatur Deus afflictione leui præsentis vitæ propter ipsum vel vltrò suscepta vel patienter admissa, quàm benè magna futuræ, vt potè plus necessitatis habente quàm voluntatis. Quod cum ita sit, cur in tanta lætitiæ occasio-

Eccles. 34.

Thren. 3.

occasione ab animi tranquillitate recedas? Terram imitare immobilem, & à situ suo nunquã recedentem, esto nunc ex vna parte nunc ex altera noua & maiora sustineat pondera, sed imbecilliora, quàm vt protrudendo eam præualere possint resistentiæ immensi oppositiq; aeris; sicut pluma tenuissima lanci super posita deprimere illam nequit obsistente subiecto aëre. Eadem aduersitas dispositio est ad consolationes maximas, & spiritualium mensura gaudiorum sicut dicit Psalmus 93. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam*. Eadem exigua vitæ huius incommoda cũ maximis commutat futuræ commodis, eoque pertinet promissio illa dulcissima: *In paucis vexati in multis benè disponentur*. Sap. 3. An verò potest priuilegium hoc videri exiguũ, quod in rebus caducis, sublunaribus, & nugatorijs magnum reputant habitatores terræ, semper sibi gratulantes paruum detrimentum, quo emi posse vident maius emolumẽtum? En tibi exemplum opportunum simulq; lepidum. Nobilis quidam mihi notissimus cum die quodam iter faciens asellum obuiumq; habuisset instructum prælongis auribus famulo cuidam suo dixit. Iam datur nobis oblectationis iucundæ occasio, gladiũ tuum

tuum exere, & eleganti huic auiculæ alam vnam præcidito. Dictum factum. Videns autem bruti Dominum ægrè id ferentem dixit. Boni consulas rogo quod me actu isto recreauerim, en tibi satisfactionis loco coronatum. Placuit rustico satisfaciendi modus & genus, adhibitoq; vxoris consilio die sequenti ad arcem venit asello comite, nobilemque illum est obtestatus, vt dignaretur pari pretio obtruncata miseri animalis auricula altera sese oblectare. Risit tunc ille solito effusius, pactoque inito magno cum apparatu accinxit se ad mutilationem alteram.

Nequaquam præterea est modesti animi se prorsus credere innocentem, nec quidquam commisisse pręsenti calamitate dignũ, audiatur potius ex ore tuo versus ille Dauidicus: *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* In re propria ne simus Iudices, quia huiusmodi iudicium est suspectissimũ. Vtamur dilemmate saluberrimo S. Hieronymi, qui in Epistola ad Blesillam cum dixisset: *Respice Iob quanta sustinuit, & videbis te nimis delicatam, illum erectis in cœlum oculis, inter ruinas domus pœnas vlceris, innumeras orbitates, & ad extremum vxoris insidias inuictam tenuisse patientiam. Scio quid respon-*

Psal. 102.

responsura sis, hoc illi quasi iusto ad probationem euenisse. mox adiecit: *Et tu è duobus elige quod velis. Aut sancta es & probaris, aut peccatrix, & iniustè quereris minora sustinens quàm merearis.* Supponamus tamen disputationis causa te prorsus innocentem, euenire poterit vt mœreas, videns te bono priuari quo es dignissimus, aut affici contrario; ex altera tamen recreabit te similitudo cum Christo, qui cum nec peccatum fecisset, nec inuentus esset dolus in ore eius mortem sustinuit, & crucis quidem. Reficiet te conscientiæ bonæ testimoninm, à quo solatium petebat Socrates, quando complorandi muliebriter vxori dicentique: *Mi vir innocens morieris. Quid vxor,* respondit ille, *num me nocentem malles mori?* Quasi diceret mors bonorum ob hoc ipsum minus deflenda est, quod præter meritũ vita destituuntur. Bis verò deplorandi sunt, qui ob malefacta dant pœnas, quas meruisse deterius multò est, & videri debet, quàm dedisse.

Rebus in aduersis versari te solum, cæteros omnes iucundam vitam traducere, ideò tibi persuades, quia nõ illorum crucem sed solam tuam experiris, non permutaturus sanè si alienæ quoq; peritum te fecisset vsus. Habent omnes velint nolint quod patiantur, quamuis Reges sint & Principes, quorum

rum conditio vt fœliciſſima appareat & roſa quædam, ſpinis tamen ſuis circumuallatur, nec paruis nec paucis. Si ita eſt, inquis, qui fit vt quandoq; nihil pati videantur? Quia prudentes ſunt & verè patientes, diſſimulare norunt ac premere animi ægritudinem, ſicut Aod. Jud. 3. manu ſiniſtra vtebatur perindè ac dextra, quod in ciue quouis magnopere requirit Plato l. 5. de Rep. ita illi aduerſis vtuntur vt proſperis, vtrobiq; ſibi præſentes & infracti, agnoſcũt ſe pœna dignos, humiliantur ſub potenti manu Dei, & dicunt: *Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Tunc miſertus illorum Deus afflat eos miris conſolationibus, quibus exterior quoq; facies hilareſcit. Norunt itaq; perenni vti animi æquabilitate, non efferuntur ſecundis, nec deprimi ſe ſinunt aduerſis. Optimum faciunt ex vtraque rerum conditione temperamentum priſcis laudatiſſimum; quorum vnus:

Pſal. 118.

Horat. l. 2. Carm. ode. 3.

Æquam memento rebus in arduis
Seruare mentem, non ſecus in bonis
Ab inſolenti temperatam
Lætitia moriture Deli
Seu mœſtus omni tempore vixeris.

Addit verò:

Ibid. ode. 140.

Sperat aduerſis metuit ſecundis
Alteram ſortem benè præparatum pectus,

Rebus

Rebus angustis animosus atq;
Fortis appare, sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Adhæc non tuo more se solos credunt miseros, sed alios quoq; meditātur malis exerceri atq; ita leuius ferunt & assuescunt, perindè ac Demosthenes vt facilè ferret perorando auditorum strepitus, quandoq; declamabat circa littus maris, vbi ingentibus procellis nec ipsum petitum commoueri videbat nec scopulos. Dicentem audiuerunt Apostolū: *Omnes qui volunt piè in Christo viuere persecutiones patientur.* Vident se habere vbiq; malorum socios & aiunt. Mecum Ezechias ægrotat ad mortem, visu orbatur Tobias, Iob filijs. Mecū exulat Helias, secatur Isaias, in mare Jonas præceps agitur, lapidatur Stephanus, Ioanni Baptistæ caput demetitur. Mecum sentiunt vitæ tædium etiam qui iudicantur fœlicissimi. Nam vt scribit Cicero l. de Sen. *Rerum omnium satietas vitæ satietatem facit.* Mecum liberos nullos suscipit Alexander magnus, Numa, Romulus. Mecum degeneres experiuntur Adam, Noe, Abraham, Ezechias, Dauid, Scipio Africanus, Cicero, Fabius maximus. Mala deniq; prȩuident superuentura præsentibus commodis alternatione mirabili, ad quam respiciens Philip-

2. Tim. 3.

Philippus Macedo cum audiuisset tria sibi fœliciter eodem die contigisse, se quadrigis vicisse Olympia, Parmenionē exercitus Ducem bello fregisse Dardanes, natum sibi ex Olympia vxore masculum, sublatis ad cœlū manibus. *O Dæmon,* inquit, *mediocri hæc aliqua repende clade.* Expecta & tu venientia, vt postquam euenerint dicendi ius habeas:

Plut. lib. de Consol.

Nulla mihi noua nūc facies, inopinaq; surgit
Omnia percepi, atq; animo mecū ante peregi.

6. Æneid.

nempè *multum animi prouisio, præparatioq; potest ad dolorem minuendum,* vt scribit Cicero in 3. Tusc. Quæ tandem sunt verba ista? Malo excrucior non habituro finem, irrecuperabile bonum est quod perdidi? Meliora quæso. An non aliquando finem impositurus es vitæ? Hic autem si benè vixeris meta erit laborum omnium, *mors vltra non erit, non clamor, non luctus, non dolor vllus,* & dicet animæ tuæ qui sedet in throno. *Surge amica mea & veni, iam hyems transijt, imber abijt & recessit, flores apparuerunt in terra nostra. Ecce noua facio omnia.* Sanè vt velles ac conareris, non posses in hac vita semper esse miser, vbi inter nubilos aliquis semper iucunditatis intermicat dies.

Cant. 2.

Apoc. 21.

Non semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros, aut mare Caspium
Vexant inæquales procellæ.

Horat. lib. 2. Carm. ode. 9.

Scri-

Digitized by Google

Scriptum reliquit alius:

Nil adeò fortuna grauis miserabile fecit *Ouid. li. 4. de Ponto.*

Vt minuant nulla gaudia parte malū.

Facit sola impatientia & imperitia nostra, vt perenne videatur malum quodcumquē paulo est diuturnius. Nihil maius tibi perire potest quàm diuina gratia, quæ nihilominus ad portam stat, parata tibi restitui, si ostium ei aperueris, & in quacumque hora seriò ingemueris, ac pœnitentiam egeris; quod quominus facias, per te tantum stabit. Amissam vitam, valetudinem, vxorem, liberos, amicos, membra, visum, possessiones, & eiusmodi omnia in æternum restituet tibi, vel in melius aliquid commutabit summus mundi rector. Palam hoc profitebatur, & singularem indè consolationē hauriebat adolescens ille fortissimus; cuius ad Antiochum tyrannum verba erant. 2. Machab. 7. *E cœlo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero.* Quanquam in præsenti etiam vita recuperantur amissa plurima aut ijs similia. Quo spectare potest dictum Senecæ lib. de remedio fortunæ. *Vxorem bonam amisisti, vtrum inueneras an feceras. Si inueneras habere te aliam ex hoc posse intellige, si feceras benè spera, res perijt superest artifex.*

O Quar-

Quartum & vltimum patientiæ remedium §. huic inserendum sit propriorũ commodorum meditatio, quæ aduersas res tuas comitantur. Quemadmodum immobilis semper stat terra, quia minus est pondus vnam eius premens partem, quàm vt præualere vi possit oppositi & immensi aeris premi nolentis ac diuidi sed resistentis. Ita virum bonum mala perferentem commoueri non facilè sinit bonorum illorum consideratio. Exemplũ. Orbat te ægritudo incolumitate pristina, sed occasionem simul adimit nugandi, & mala faciendi, quæ sanus operabaris, otio abutens & viribus, aut facilè operaretur indoles tua biliosa. Melius insuper antè oculos ponit sanitatis bonum, quanto sit studio conseruandum, vbi deperditum fuerit penè irrecuperabile. Prohibet incũbere in studia literarum, & fortè amico respondes:

Ouid. l. 5. Trist. Eleg. 10.

Cogis vt oblectem studio lachrymabile tempus
Ne pereant turpi pectora nostra situ
Difficile est quod amice mones, quia carmina lætum
Sunt opus & pacẽ mentis habere volunt.

Viciſſim largitur spatium, quo suspensa ad tempus externarum speculatione rerum introspicias teipsum ac colligas, te tuaq; consideres,

Digitized by Google

ſideres, de ſalute tua impenſius cogites, deq; medijs ad eandem neceſſarijs. Hoſtes tibi ſunt & æmuli, eris hoc ipſo cautior, quaſi inter ſcorpiones habitans, ne quid dicas aut facias, quod carpi à talibus poſſit, ad hoc vigilantibus, vt in te inueniant quod reprehendant exprobraturi fideliter ſi inuenerint; tibi autem vtiliſſimum eſt vel à talibus admoneri. Calumniam pateris, & talem fortè qua iuſtiſſimè plecti vulgò crederis, cum tamen à ſcelere immunis ſis, cuius inuidiam, odium, pœnamq; ſuſtines. Capit me planè tui ſic affecti miſeratio, nam vt rectè ac verè ſcriptum reliquit Boetius lib. 1. de conſolatione proſa 4. *Vltima eſt aduerſæ fortunæ ſarcina, quòd dum miſeris aliquod crimen affigitur, quæ perferunt meruiſſe creduntur*. Sed enim emolumentum indè reſultat non vulgare, experiris tuo damno calumniæ malum non antè creditum, illudque abominans calumniari alios poſteà exhorreſcis. Perit tibi de charis quiſpiam vel pars rei temporalis, liberaris ſimul à curis multis & prauis affectibus, quibus fiebat vt minus purè Deum coleres; & diſcis componere te ad tranquillitatem exemplo S. Melaniæ, & debellati à Romanis Antiochi. De illa ſcribit S. Hieron. *Sancta Melania calente adhuc mariti corpuſculo, & nec-* *S. Hier. epi. ad Paulam ſuper obitu Bleſillæ*

necdum humato duos ſimul perdidit filios. Quis illam tunc non putaret more lymphatico, ſparſis crinibus, veſte conſciſſa lacerum pectus inuadere? Lachrymæ gutta non fluxit ſtetit, immobilis, & ad pedes aduoluta Chriſti, quaſi ipſum teneret, arriſit. Expeditius inquit tibi ſeruitura ſum Domine, quia tanto me onere liberaſti. Antiochus autem amiſſa Aſia, & vltra Taurum montem relegatus, gratias egit Romanis, quòd magna parte curarum per eos liberatus eſſet.

Quæ cum ita ſint, eſto in poſterum hac virtute conſpicuus, à clamoribus & lamentis abſtine nihil profuturis. Neque enim recuperabis quod amiſiſti, mortuos non reuocabis ad vitam, domum nõ reſtitues quæ conflagrauit. mitigabat cogitatione ſimili dolorem ſuum Dauid interrogatus cur non proſequeretur lachrymis filioli ſui obitum 2. Reg. 12. *Propter infantem dum adhuc viueret ieiunaui & fleui, dicebam enim quis ſcit ſi fortè donet eum mihi Dominus, & viuat infans. Nunc autem quia mortuus eſt quare ieiunem? numquid potero reuocare eum amplius? Ego vadam magis ad eum, ille vero non reuertetur ad me.* Voces querelas & eiulatus relinque mulieribus tàm illarum proprias, vt viros in aduerſis lugentes indui iuſſerit Lyciorum legislator fœmineis veſtibus

bus velut occupantes fœminarum mores & officium. Si gemis ob bonum quoddam perditum, aut impactum malum, cur non potius gaudes propter tot alia quæ supersunt bona, & tot alia quæ procul à te sunt mala? cur tàm auidè argumenta occasionesque vel minimas arripis tristitiæ, maximas verò lætitiæ contemnis ac præteris? Sic sanè imitaris stultum illum, qui cum vinum multum primæque bonitatis venderet, sibi acidum, in vappamque deprauatum iubebat afferri. Ne te excusaueris dicendo grauius esse onus, quàm vt ferre valeas. Dat quippè Deus *niuem sicut lanam*, id est per proportionem lanæ immittit frigus, nemini onera imponit importabilia, idem quod Romani obseruat diligenter, qui gladiatores inter se non committebant, nisi viribus plus minus pares, non autem Græci, per quos in Olympiacis coronari nemini licebat, nisi congressus fuisset cum quouis sese offerente, eumque superasset. Laudarem si tristitia tua de peccatis proprijs esset propter Deum, quandoquidem hæc salutem operatur, (quanquam hæc quoque modum postulat, vt non sit absque spe, proculque distet à tristitia Esau, de quo Hebr. 12. *Non inuenit pœnitentiæ locum quanquam cum lachrymis inquisisset eam*) aut ex magno zelo salutis alienæ

Plut. de Cons. ad Apollo.

Idem lib. de ani. tranq.

Psal. 147.

Idem ibid.

lienæ proficisceretur, sicut reuera ex hoc fonte manabat illa Apostoli: *Veritatem dico, non mentior quoniam tristitia magna est mihi, & continuus dolor,* &c. Et Actor. 17. *Incitabatur spiritus eius in ipso videns idololatriæ deditam ciuitatem.* Illa item de qua S. Augustinus lib. 9. de Ciuit. cap. 5. *Irasci peccanti vt corrigatur, contristari pro afflicto vt liberetur, timere periclitanti ne pereat, nescio vtrum quis sana consideratione reprehendat.* Sed valdè gemere, & multo fletu rigare genas pro malis caducis & momentaneis, animum ipsum Dominum corporis graui mœrore afficere pro aliquali huius incommodo, non est profectò dignitatem eius agnoscere, nec vt par est reuereri, nec ad grauitatem respicere quæ virum decet. Ne ergo ita colliquescas, ne destendis peccatis seruandas preciosas lachrymas ad temporalia mala transferas. Id si impetrare à te non potest ratio, sufficiat tibi saltem deflere præsentia, nec facilè vetera luxeris iterum, vel ad memoriam reuocaueris: *Sufficit diei malicia sua.* Iuuat fateor iuxta Poetam meminisse veterum, quando non tàm mala fuerunt quàm malorum pericula, aut certè parua mala, non autem quando grauissima, quorum refugientē memoriam sic inducit Æneam:

Rom. 9.

Matth. 6.

Infan-

Infandum Regina iubes renouare dolorem, *Æneid. 2.*
Troianas vt opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai, quæq; ipse miserrima vidi,
Quanquã animus meminisse horret luctuq;
refugit, &c.

Te fortè dices non lugere propria, sed cum Heraclito communia humani generis, mundum vniuersum in maligno positum, refertumq; sceleribus, vanitatibus, iniustitijs, periculis, fraudibus, bellorum motibus, timoribus, tristissimisq; nuntijs. Habet quidem minus vituperij concepta de his tristitia, adhuc nihilominus mitiganda est, & constanter perferenda. Querelæ hæ sunt ætatum omnium, nihil hac in parte sub sole nouum; *Maiores nostri questi sunt, nos querimur, posteri nostri querentur euersos esse mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas in omne nefas labi.* (*Sen. lib. 1. de Benef. cap. 10.*) Quæ Respublica olim fuit Lacedæmonia clarior atq; absolutior? Hæc se profitebatur, ostentabat, reipsaque exhibebat formam cæterarum: Et tamen sub Agide sene venit senex alius deplorans apud illum priscas leges, & instituta vetera aboleri, praua quæque succedere, quæ summa fuerant, in imum deijci. Secundas Romana tenuit, egitque optimis moribus, & maxima concordia inter secundum & postremũ bellum Cartha-

ginense, posteà autem in deterius abierunt omnia: *Iniuriæ validorum, & ob eas discessio plebis à Patribus, aliæq; dissensiones domi fuere. Simili imperio cœpere Patres plebem exercere, de vita atq; tergo regio more consulere, agro pellere, & cæteris expertibus soli in imperio agere. Quibus sæuitijs & maximè fœnoris onere oppressa plebs, cum assiduis bellis tributum simul & militiam toleraret, armata montem sacrum atq; Auentinum insedit. Maiorum mores non paulatim vt anteà sed torrentis modo præcipitati, adeò iuuentus luxu atque auaricia corrupta est, vt meritò dicatur genitos esse, qui neq; ipsi habere possent res familiares nec alios pati.* Narrantur ipsimet Dij præ corruptela ciuitatis alio commigrasse;

Salustius.

Discessere omnes adytis, arisq; relictis
Dij, quibus Imperium hoc steterat.

Virg. lib. 1. Æneid.

Reperiemus mihi crede si Annales reuoluamus superiorum temporum, deteriorem fuisse quoad multa rerum statum, quàm modo sit. Qualiscumq; autem fuerit, aut tibi iam appareat, ne mireris super hoc, memento te in hac vita peregrinum, & malis vtere præsentibus ad concipiendum maius ac maius hinc emigrandi desiderium. Non te perturbent quæ de Reipublicæ motibus, deq; bellis circumferuntur, sed erudiant

diant & cautum faciant, vt quomodocumq; cadant, deprehendaris in bono statu, animoq; comparatus ad aduersa omnia quę vitari non poterunt sustinenda. Sic itur ad astra, & custoditur mentis tranquillitas. potius quàm nimia sollicitudine sæpè inutili, & malorum fuga. Non quod negem vtilius quandoque esse fugere & alio se recipere, quàm mala expectare. Nam & morbis quibusdam curandis interdum prodest mutare locum. *Quicumq; Iuuenes morbo comitiali laborant, mutatione maximè ætatis, & temporum, & locorum, & victuum quoq; sanantur.* & S. Augustinus lib. 4. Conf. cap. 7. defuncto Nebridio amico dulcissimo Tagastẽsi vrbe relicta vbi videre eum solebat venit Carthaginem mœroris fallendi gratia. Sed vt plurimùm parum iuuari solent homines eiusmodi remedio, satisq; est verum quod dici solet: Hypr. lib. 2. Aphor. 45.

Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt, Horat. lib. 1. Epist. 11.

sicut nec multum iuuantur, qui in naui vna passi nauseam in aliam transferuntur.

§. 4. In patientiam peccant plurimi, sed nulli grauius quam nefandi à fide Apostatæ, qui non ferentes nec ferre volentes Catholicæ disciplinam Ecclesiæ ad Turcas,

Iudæos vel Nouatores transfugiunt, vt procul degant ab Orthodoxis, à quibus ad eius obseruationē vrgeri possent & pœnis adigi. Arguet sanè & condemnabit illorū delicias ac molliciem Christus summus Iudex sic eos iure suo alloquens. Ego Iudex vester, ego ille quem repudiastis, cuius fidem, cultum, sermones, Ecclesiam post tergū proiecistis. Iam iam faciam, vt intelligatis, quàm sit amarum reliquisse vos Dominum Deum vestrum, & non fuisse timorem meum apud vos. Timuistis pruinam irruet nix super vos, fugistis arma ferrea, incurretis in arcum æneum. Procul à me recessistis, ego vicissim recedam à vobis, eritq; chaos magnum inter me & vos, vt qui ex vobis transire ad me volent omninò non possint. Venit dies discernendi causam vestram de gente sancta, & ab ea vos separandi, à qua vos ipsos primi segregastis. Propter hoc ponam vos in sibilum cunctis populis, hodiè & in æternū à cœlesti gloria extorres eritis, quia portare iugum meum refugistis, mecum non regnabitis, quia mecum patientiam colere & dura ferre noluistis. Semen Chanaam, filij perditionis currebatis benè, quis vos fascinauit non obedire veritati, nec sic stare vt non caderetis, nec sic currere vt comprehēderetis? Quomodo de Ecclesiæ meæ cœlo

cecidistis

cecidistis qui manè oriebamini? Quomodo medio in opere defixa aratra reliquistis? Arguit nunc vos malicia vestra, increpat auersio. Confregistis iugum meum, rupistis vincula mea dicentes nō seruiemus. Et ego dico vobis, quia nec ego nec Angeli mei recipiemus vos in æterna tabernacula, sed expādam super vos rete meū, & quasi captas volucres iræ meæ laqueis torrendas tradam in craticula tartarea. Peccatum peccastis quod nulla delebit obliuio, nec apud inferos expiare poterit quantacūq; tormentorū perpessio. Frendebatis in vxores vestras implacabili odio cū illas audiebatis rupto coniugali fœdere declinasse ad adulteros. Et transfugæ secundum humana iura, aut excoriabantur viui, aut furca suspendebantur. Vos autem violata lege, in qua diuinitati meæ animas vestras desponsaueram, nullas mihi pœnas lueris? Imò grauissimas & fine carituras. At fortè onerosa valdè erat lex mea, spinosa, molesta sensibus, & qui oderant illam minabantur ceruicibus vestris nisi eiurarctis. Nugæ hæc sunt excusare non valentes errorē cuius rei tenemini. Si laueritis vos nitro, & multiplicaueritis vobis herbam Borith, maculati estis in iniquitate coram me. Insuauem, salebrosam, nimis arduam legem meam fuisse prætenditis, sed vndè probatis?

Sicut

Sicut ſpina ſi ſpina eſt, non vni aut duobus duntaxat, ſed omnibus talis videtur, ita ꝙ verè arduum ac ſpinoſum, nullius ſenſu dulce eſt, iucundum, ſuaue, tractabile. Serui autem cuiuſdam mei verba ſunt: *Iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum & lapidem precioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum. Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea.* Et: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.*

Pſal. 18. & 118.

Quod ad mala temporalia quæ intentata vobis fuiſſe prædenditis, aut finguntur à vobis, aut tanta eſſe nequiuerunt, vt ijs nõ valueritis opitulante gratia mea repugnare, quam ſanè gratiam cuiq; daturus eram, qui inſtanter poſtulaſſet, qui efficaciter voluiſſet, qui vt acciperet laboraſſet. Quales & quantos impetus meus ſuſtinuit Antonius, quem aſſiduè ad defectionem mille terroribus ac moleſtijs incitabant Principes tenebrarum? Quanta tormenra paſſi ſunt martyres mei, (in quorum numero fuerunt quamplurimæ delicatiſſimæ virgines) vt ſecuri peruenirent ad palmam mrtyrij? Quãta item perlaturi ſunt fideles omnes ſæuiente Antichriſto, quando annos tres, & menſes ſex per illum Diabolus omni furore armatus debacchabitur? In horum comparatione quid paſſi eſtis? quomodo non confundent

fundent vos, quandoquidem ad tentandum illos tantus soluetur inimicus, cum quo vos ligato tanto periculo dimicastis, imò tàm infœlici exitu, vt etiam deuictos vos sibi per minas satellitum suorum subiecerit. Apagete reprobi nunc & in sempiternum, quia patientia defecit vos & perseuerantia, sine quibus non peruenitur ad brauium.

De obseruandis circa Mansuetudinem.

CAPVT VII.

§. 1. Mansuetudinis descriptio & quousq; irascendum, quos maximè deceat, quàm sit virtus nobilis.

2. Excessus iræ qua arte compescendus.

3. Appetitus vindictæ quis laude dignus, quis vituperio.

4. Exequi vindictam cui liceat, cui non liceat.

5. Iræ defectu quomodo peccetur.

§. 1 Mansuetudinis naturã obiter quidem sufficienter tamen suis depinxit coloribus Aristoteles. 4. Eth. c. 5. *Mansuetudo* inquit *circa iram mediocritas est*. Et infra, de viro loquens mansueto: *Qui igitur ob quæ oportet,*

oportet, & quibus oportet irascitur, adde etiam quomodo, quando, & quousq; debet laudatur. Cum autem duo in se habeat quicumq; irascitur, magnam patiatur ebullionem sanguinis circa cor, quæ etiam vultu, gestu, verboq; vt plurimum se prodit, & vindictæ motum sentiat, medium vtrobique teneat necesse est, si mansuetus esse vult, & dici. Quod tunc fiet, quando iram rationi subijciet, ac conformabit velut amussi lapidem, qua de re plura inferius. Cum autem omnibus mansuetudo curæ debet esse, tùm ijs præcipuè qui imperant, puniunt, iura dicunt, aut iuuentutem instituunt; quia nunquam poterit inferior pœnam sibi à præposito suo irrogatam, vel eiusdem iram probare, bonique consulere, quam credet ac videbit ex perturbatione magis, quàm ex ratione descendere. Deinde qui præsunt singulariter indigent maturis consilijs, qualibus ira multum incommodat. *Furor itaq; mentem præcipitant.* Causam affert Thucidides, quod ira sine cogitatione sit, festinatio autem æquè inimica errantes habeat impetus, breuemque cogitationem consilijs bonis in primis necessariam. Architas Tarentinus vir primarius vt virtutem hanc colebat insigniter, ita sese reprimebat iratum, & quodam die ad seruũ
dixisse

dixisse legitur: *Iam te verberibus enecarem, nisi iratus essem.* Multa scribit Ausonius in Mosella sua in laudem Magistratuum municipalium; sed albo lapillo notat hoc inter cætera, quod mansuetudine excelluerint, iram compescuerint, delectati nō sint cruore hominum. *S. Hieron. Epist. 9.*

Quiq; suas rexere vrbes, purumq; tribunal
Sanguine, & innocuas illustrauere secures.

Cui non videatur fortissimus, qui feram domare potest omnium truculentissimam? Talis non est vrsus, non Leo, aper, tygris, aut lupus, sed iracundia, quandoquidē huic cessere Alexander magnus, Hercules, & pleriq; alij illarum domitores. Expedit proindè vt Reges clementiam colant & mansuetudinem, ne freti potentia iracundius aliquem vel indignius tractent. Inest & formicæ bilis. Vt lædi ac beneficio affici quiuis potest, ita lædere ac benefacere. Mus supplex à Leone dimissus cui petulanter insultauerat, posteà ei multum profuit, funem arrodens quo in saltu irretitus tenebatur.

§. 2. Ars magna iram compescendi sit gratiam hanc à Deo postulare, valēte imperare ventis, vt desistant furere, & mari dicere: *Tace, obmutesce,* atq; hoc modo prouidere vt fiat tranquillitas magna. Ars alia est irascendi modū tenere ab Aristotele præscri- *Marc. 4.*

ptum

ptum his verbis, *ob quæ oportet, & quibus oportet, adde etiã quomodo, quando, & quousq;*, &c. de quibus dicendum est sigillatim.

Tria sunt rerum genera ob quæ non te decet irasci, bonæ, paruæ, inexploratæ. Si bonæ gratulationem laudemque merentur non indignationem. Quocirca Magdalenæ tutelam suscepit Christus aduersum eos, à quibus iratis traducebatur ob religiosam
Matth. 26. vnctionem dicens: *Quid molesti estis huic mulieri, bonum opus operata est in me*. Et Iudæos reprehendit frendentes, quod cu-
Ioan. 7. rasset paralyticum in Sabbatho: *Mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbatho?* Si paruæ, indignæ habentur propter quas à trãquillitate sua recedens animus vna cum corpore perturbetur. Quemadmodum non solent Iudices minimarum rerum lites admittere, ne leuiter forensibus altercationibus fatigent se & alios: *De minimis non curat prætor*. Ita à viro qui prudens sit, non impetrabit damnũ vel iniuriã, vel molestia leuicula, vt assurgat in iram, & seipsum ab imo commoueat. Si inexploratæ, magis adhuc cauebit iræ præcipitium, veritus ne confundatur, parumque se probet iudiciosum. si ijs succenseat quasi culpæ reis, qui optimam dicti factique sui rationem reddunt obiurgati; atque ita non obscure signifi-

gnificant, explorandum prius fuisse gestæ rei statum & causam. Ad hanc imprudentiam impingunt aliquando etiam sapientes, & fortè impegit Moyses, cum iratus Eleazaro dixit & Ithamaro. *Cur non comedistis hodiè hostiam pro peccato.* Et infra respondit pro ijs Aaron: *Oblata est hodiè hostia pro peccato, & holocaustum coràm Domino. Mihi autem accidit quod vides. Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in caremonijs mente lugubri.* Sequitur autem: *Quod cum audiuisset Moyses accepit satisfactionem.* Leuit.10.

De ijs dicturus, quibus irasci non decet sapientem, de Deo dicere super sedebo, cū satis constet, quod nihil ita dignum in nos decernat vel exequatur, sed iustissima sint iudicia eius omnia & dispositiones; quas idcircò suscipere nos conuenit, magna cum reuerentia. Sicut monet quidam eius Apostolus: *Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis.* ne aliàs armemus in nos magis magisque dextram eius vindicem, vt peruicaces illi de quibus Hier.5. *Percussisti eos, & non doluerunt, attriuisti eos & renuerunt accipere disciplinam.* Quid verò sequitur? *Idcircò percussit eos Leo de sylua, lupus ad vesperam vastauit eos,*&c. Ad homines itaque descendamus. Attende tibi ne te iratum sentiant viri principes, aut parentes, aut amentes, aut 1.Pet.5.

quos ætas tenera vel conditio docet esse contemnendos. Nam quod ad principes, irasci vicissim iratis solent, estque ira eorum periculosa, nec vnquam suscitanda verbis vllis & factis asperioribus, quæ indicia sint auersi ab illis animi valdèq; exulcerati, esto fortè in culpa sint, & iustæ iræ occasionẽ ab illis acceperis. Iram itaq; preme, habeto suspectum eius impetum:

Dum furor in motu est currenti cede furori.
Difficiles aditus impetus omnis habet.

offensionẽ dissimula, vel modestè pone antè illorum oculos aut Consiliariorum. Sufficiat tibi ius tuum contra illos apud publicæ tribunal Iustitiæ prosequi, quando spes affulgebit fœlicis exitus. Quàm dissimulabat Dauid tot iniurijs affectus à Rege Saul, tot impetitus calumnijs? Non conuitiabatur ei, non indignabatur palàm, dissimulabat

1.Reg.27. tristitiam, furenti cedebat. *Ait in corde suo, aliquandò incidam vna die in manus Saul. Nonne melius est vt fugiam & saluer in terra Philistinorum? Fugiam ergo manus eius.* Linguam deniq; premebat silentio ne authore ira irrumperet in vocem aliquã pœnitẽdam.

Psal. 37. *Factus sum sicut homo nõ audiens & nõ habens in ore suo redargutiones.* Tanta fuit hæc eius mãsuetudo, vt per illam adiurare nõ dubitet diuinam misericordiam. *Memento Domine*

Psal. 131. *Dauid*, inquit, *& omnis mansuetudinis eius.*

Quod

Quòd ad Parentes, respectu filiorum sacri sunt, quia parentes sunt. Quæ ratio quoniam in illis quandiu ætatem degunt, perseuerat, dicta lex est filijs, ne quid iræ grauioris in eos dicant vel faciant, non vindictam appetant, non promant ore contumelias, non aspiciant toruis oculis, non proterue & cum indignatione loquantur aut respondeant; hæc siquidem & similia honori aduersantur qui illis debetur. Non tamen prohibentur quando à parentibus vel iniquissimè tractantur ipsi vel alij, insinuare vultu, displicere id sibi vehementer. Itaque cum arripuisset Saul lanceam, vt percuteret Ionatham, & intellexisset ex hoc Ionathas quod definitum esset à patre suo, vt interficeret Dauid innocentem: *Surrexit Ionathas à mensa in ira furoris.* Quod ad amentes, pecoribus similes sunt, quibus sicut & lapidib* stulti duntaxat indignātur culpa vacantibus minimeq; offensionem apprehendentibus quam fatui illi prætendunt se ab ijs accepisse. Propter quam si quis eos percutiat, indè magis efferantur, tantum abest, vt cautiores in posterum fiant ne offendant. Id tamen non obstat, quominus tono vocis terribili terreri possint ne noceant, aut ad aliquid agendum incitari, verùm hoc non est vlcisci nec irasci propriè, sed voces iracundis similes vsurpare. Quod deniq; ad pueros, pudere de- 1. Reg. 21.

bet adultum illis valde irasci, quandiu in eis malitia nō supplet ætatem. Idem de potentibus iudicium respectu imbecillium vt de viris respectu fœminarum, cū ferè sufficere possit illarum contemnendo iniurias dicere: *Tanquam vna de stultis mulieribus locuta es.* Hinc tanta iræ cohibitio in Socrate cū vxore vitam agente procaci & obstrepera, & Iulius Cęsar eo nomine in primis laudatus est à M. Tullio in orat. pro Marcello, *quod non vlcisceretur inferiorū iniurias, sed obliuisceretur.* Lutetiæ Parisiorū cum in area quadam conclusus iaceret leo, proiecta vulpes est, quæ statim lethalem hostem sentiens ac terribilē, gannire stupendum in modum cœpit quasi deplorans sorté suam. Non se loco mouebat leo, illa autē circumiens irruit toto impetu in os eius, à quo se deuoratum iri sentiebat, strinxit illud dentibus vt potuit, vt ex hac vltione & vulpina audacia aliquod haberet in morte solatium. Ne hoc quidē ausu temerario concitatū ad iram est animal generosum, sed tantū excussit caput, & hærentem narib⁹ infirmum aduersarium tanta vi impegit in vicinum parietem vt etiam alliserit. Eadem quoq; nebulonum, & infamium ratio personarū, quandoquidem à brutis non procul absunt, & dum te insontem dictis vexant aut factis, non te sed in te alium errore decepti prosequuntur. Contemnantur itaq; velut indigni

Digitized by Google

indigni propter quos vel manum moueas. Vsus est hac prudentia idem Socrates, nam cũ in via quidam per lasciuiam calcem impegisset, admirantibus, q̃ nõ irasceretur. Quid facerem inquit? Illis hortantibus vt vocaret hominẽ in ius. Ridiculũ inquit. Nam si quis asinus me calce percussisset, diceretis mihi voca illũ in ius? Nihil putabat interesse inter asinum & hominẽ brutum, nullaq; virtute pręditũ, ac vehementer absurdũ videri nõ pati ab homine, quod ab animante bruto passurus sis. Cuidam rursus admiranti quod nihil in eum commoueretur, à quo conuitijs lacessebatur. Mihi inquit nõ maledicit, quãdoquidem ea quæ dicit, mihi nõ adsunt, nec in me hærent. Boni cũ malè audiunt nõ irascuntur, sed sibi gratulãtur quod puri sint ab his malis, quę ipsis impingũtur, nec in se dici interpretantur nihilo magis, quàm si quis oculorũ errore Platonem appellet Socratem, & in Socratem congerat maledicta; is non maledicit Platoni, sed ei quem existimat esse Platonem cum non sit.

Modus verus irascendi ille est, quẽ obseruabat Christus exemplar rectitudinis omnis & perfectionis; is vero ira nõ vt passione, sed vt propassione vtebatur. Ira passio est quãdo nõ tàm regitur quàm regit & impellit irascẽtem, propassio verò quando perfectè in potestate est eius qui irascitur, & in tantũ assumitur,

mitur, quantum præscribit recta ratio. Hoc modo erat Christo, ideòq; propassio in eo vocabatur, quasi loco passionis in hominibus reliquis naturaliter existentis, & non rarò præuenientis tàm rationem quàm voluntatis imperium. Non hoc à nobis postulatur vt nunquam præueniat, sed vt frænetur cum primum excedere modum deprehenditur, nec ei consentiatur. Tunc irascimur & non peccamus, virtutis motum habemus, non vitij. Sed quia pauci hoc faciunt, pauci impetum hunc iræ vt par est moderantur. Fit plurimùm, vt optimus rectè irascendi modus sit omninò non irasci, & consequenter iræ occasiones declinare, cuiusmodi sunt inhiare vini poculis, de quibus Prou. 23. *Cui rixæ? cui fouea? cui sine causa vulnera? Nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis.* Item habitare cũ superbis & iracundis, cum peruersis & irrisoribus, præsertim si te iracundum quoq; sentias. Nihil procliuius tunc erit, quàm vt carbonum instar vos mutuo incendatis, & impleatur quod dicit scriptu-
Prou. 13. ra: *Inter superbos senper sunt iurgia*; & desinat fabula tota in cruentam tragœdiam. Declinauit diligenter Cotys Atheniensium Rex, qui cum preciosa quædam vasa figulina sibi oblata liberaliter remunerasset, statim

tim iussit confringi, ne causa sibi essent grauis perturbationis, si à domestico suo aliquo frangerentur. Enimuerò quia eiusmodi occasiones omnes vitare non possumus, nitamur ad illum quem diximus irascendi modum à Christo obseruatum eiusq; proprium quam proximè accedere, seu iram in nostra habere potestate, atque tantùm ei habenas dare ac premere, quantum dictauerit ratio spectatis circumstantijs, personæ, loci, temporis, causæ, &c. grauiùs siquidem succensendum est nequioribus, quàm minus malis, grauiùs extra locum tempusque sacrum quàm in sacro. Tolerabilior item ira, in fœmina non gestante vterum, quàm si gestet, tunc vehementer irasci periculosissimum est nec raró causa abortiendi. Rursus magis vel minus irasci conuenit pro quantitate & qualitate iuris proprij, quod aduersum iniquos vsurpatores tuendū suscipis, & iniuriæ quæ tibi irrogatur, & delicti propter quod corripiendus est proximus, & officij ad quod verbis iracundis est impellendus, & vtilitatis quæ speratur ex iracundia. Adhæc ab ira tua separabis cōuicia omnia grauiora prȩsertim quæ calumniam continent, nunquam enim mentiri licet, nec laudanda est ira, quam cōtaminat aliquid per se malum. Irato vindicta interdicit, ad eam autē referre solet eiusmodi

conuicia, quisquis illa profert iratus, potius quàm ad emendationẽ eius, in quẽ frendit, cum satis futurũ prǫuideat, vt ille indè grauiter exacerbetur, tantum abest vt vtilitatẽ accipiat. Peccant in hac parte infinities penè patres & matres familias, dum filios & filias, seruos & ancillas innumeris probris nulla veritate subnixis afficiunt, & nunc quidẽ fures, nunc latrones, veneficos, lenones, ebriosos, sagas, meretrices vocant, &c. Leuiorum conuiciorum quę erratis penè omnibus accommodari queunt aut solent etiam venialibus, & veritate vtcumq; fulciuntur alia est ratio, vt si appellentur stulti, stupidi, pertinaces, pigelli, improbi, superbi, crassa capita, &c. sic discipulos vocauit Christus stultos Luc. 24. & Io. Baptista Judęos quosdam genimina viperarum Luc. 3. & B. Paulus insensatos Galatas c. 3. Ad excandescentiam pronus nec ensem circumferas nec pugionem, nisi vel professio tua, aut necessitas, aut mos patrius aliud postulet. Vtuntur hac prudentia Magistratus Italiæ, solos scholasticos Germanos patiũtur armatos incedere, quasi minus litigiosos factosq; ad iræ impetus. Si te cogat necessitas cũ iracundo alio, vel proteruo agere, casuq; detur rixæ initium, collige te maturè, quo in pręcipitio versere considera, verbis tuis facito stateram, audi multa, loquere paucissima, &

Digitized by Google

& statue obseruare quidem quę ille in te garriet, nisi homo sit nauci & planè contemnendus, sed simul cohibere responsum, ne fortè posteà præcipitati te pœniteat. Sufficiat in præsentia dictum mordax ferre patienter, (nisi fortè hanc patientiam tibi credas obfuturam, de qua infra §.3. & 5.) vel eludere dicendo; *His haud dubiè mouerer nisi à te irato dicerentur, ob idq; excusanda crederem. Ira vt iam pridem didici torturæ est similis, multa præter ius, & dicentis ipsius voluntatem extorquet. Meipsum non satis sentio ab hac perturbatione liberum. Propterea iam sileo, responsurus suo tempore.* Solet indubiè hæc dilatio indicium esse animi valdè sibi imperantis, & multis occurrit incõmodis, eo quod interim deferuescit bilis, enubilatur ratio, dandæ responsionis verba cautius expenduntur. Ira deniq; tua sit premere alium rationibus ex zelo bono, conuincere erroris, demonstrare quod tibi vel alteri iniuriam fecerit, quod verecundari totus debeat, & pro hoc vel illo ausu experturus sit Deum vindicem; proprias item minas addere si negotium tibi sit cum inferioribus. Hæc in præsentia de irascendi modo quæ etiam docent, quando & quousq; sit irascendum.

Hîc data occasione notanda quædam sunt moderandæ iræ alienæ non parum profutura.

futura. Indignantibus tibi Præpositis, vel viris potentibus, omninò tace, aut verba da mollia, quia *responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.* Placauit hac arte Ionathas Saul patrem suum Dauidi iratissimum dicens; *Ne pecces Rex in Dauid seruum tuum, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valdè.* Sequitur autem *quod cum audisset Saul, placatus voce Ionathæ iurauit. Vidit Dominus quia non occidetur.* Sedat vox mitis & blanda latrantem canem. *Feracem caprum non mulier solum,* ait Plutarch. lib. de iracundia, *sed etiam puellus tenera scalpitans manu flectit facilius quam Palæstes quilibet.* Ctesiphon pancratiastes calcitranti mulæ recalcitrando non mitigauit eam, sed ad impingendum calces denuò, irritauit. Adhæc videmus dura corpora obiecta globis æneis illorum vim non frangere, sed frangi potius & comminui; secus autem euenire si occurrat eis lana per se mollissima. Mare sine ingenti strepitu in arenam sibi cedentem fluendo irruit & frangitur; contra verò in rupes incidens fragorem excitat prorsus horribilem. Interim non sufficit voce tacere nisi etiam gestu. Hoc dixerim propter nonnullos, qui mouendo seu excutiendo caput, suspendendo naso indignantem, portendendo canis linguam, & gesti-

Prou. 15.

bus

Digitized by Google

bus alijs, adeò non placant ipsum, vt magis exulcerent, quàm si iracunda ei verba darent. Secundò, si quis morbo vel graui alia calamitate pressus in te exardet iracundia licet immerentem, contine te nec velis vicissim stomachari, sed excusa, fertoque patienter eius morositatē morbi grauitati imputandam magis quàm malitiæ. Reuerberabit illum citò conscientia, commissi erroris admonebit, & mitigabit. Tertiò, si quē facto dictoue ad iracundiam concitasti, ne excusaueris delictum tuum, sed magis accusa partim vt diuino illi statuto satisfacias; *Si frater tuus habet aliquid aduersum te, vade reconciliari fratri tuo.* Partim vt exulceratum demulceas. Sic sanē demulcebis gratiamq; inuenies non secus ac Dauid cuius ad Deum verba sunt: *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei.* Ignobilibus quidem animis vix hac modestia satisfacies, secus autem generosis. nam

Matth. 5.

Psal. 31.

Quo quisq; est maior, magis est placabilis ira,
Et faciles motus mens generosa capit
Corpora magnanimo satis est prostrasse Leoni
Pugna suum finem cū iacet hostis, habet
At lupus, & turpes instant morientibus vrsi
Et quæcumq; minor nobilitate fera est.

Ouid. lib. 5. Trist. Eleg. 5.

Idem

Idem assequere, si aliquod ius eius tueare, quomodo Herodem Regem reconciliauit sibi Pilatus remittens Christum ad tribunal eius, vbi audiuit esse Galilæum, & de Herodis potestate. Item si ostendere studeas minimè ei honorificum fore, nihil de ira velle remittere. Hoc artificio iratum placauit Deum Moyses: *Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum quem eduxisti de terra Ægypti. Ne quæso dicant Ægyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus. Non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit in solitudine.* Quid verò sequitur: *Placatusq; est Dominus ne faceret malum, quod cogitauerat aduersus populum suum.* Et: *Dimisi iuxta verbum tuum.* Placauit & Saul Regē Dauid 1. Reg. 24. cum dixisset: *Quē persequeris Rex Israel? quem persequeris? canem mortuum persequeris & pulicem vnum.* Item si illum beneficio aliquo prosequaris. *Hoc faciens,* ait Apostolus, *carbones ignis congeres super caput eius;* quasi diceret illum à se totum mutabis, faciesq; vt ardentem in te amorem concipiat. Prostat huius rei exemplum singulare in eodem Rege Saul, de quo ibidem: *Cum autem complesset Dauid huiusmodi sermones ad Saul, dixit Saul: Nunquid vox hæc tua est fili mi Dauid? Et leuauit Saul vocem suam & fleuit,* dixitq;

Exod. 32.
Num. 14.
Hebr. 12.

dixitq́, ad Dauid iuſtior tu es quàm ego. Tu enim tribuiſti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. Et infra: *Dominus reddat tibi viciſsitudinem hanc pro eo quod hodiè operatus es in me.* Cernimus hominem paulo antè implacabili correptum odio, mox accepto beneficio vſque eo fieri alium, vt reſoluatur in lachrymas, & benè precetur ei cuius ſpirabat cædem, & totis viribus maturabat. Quartò, ſi quem valdè iratum videris aut temulentum, ne tunc arguas (niſi dictet neceſſitas aut vlterioris damni periculum ſalutis verbum minimè differendum) niſi addere velis iræ præſenti fomitem. Tempus expecta quo remittente perturbatione capax erit monitorum vtilium. *Sic tradit Hypocrates ſub Canicula difficiles eſſe purgationes, eo quod natura flagrans æſtiuis ardoribus, non fert acrimoniam purgantis pharmaci.* Alibi ſcribit: *Si quis febricitanti cibum dederit, morbus.* Et periti olitores cauent Sole ſub ardēti plātas rigare. Egent hoc monitorio vxores ca-ſtæ maritos feros, ebrioſos, truculentos; quibus in iram erumpentibus ſilentium ad tempus colant oportet, quia ſat citò loquētur ſi vtiliter, ſi tempeſtiuè, & ſat benè. Vndè Abigail temulento viro ſuo non prius exprobrauit illatam Dauidi contumeliam, quàm ſequēti die ſenſit illum vino vacuum.

Hypocr lib. 4. Aphor. 5. & lib. 7. Aphor. 69.

Magnam

Magnā nihilominus vim habuit, quicquid tunc ei dixit in faciem: *Diluculo autem cum digeßisset vinum Nabal, indicauit ei vxor sua verba hæc, & emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis.* Offenduntur multi diuina rerum dispositione, quasi minimè consentanea, cum tamen ea nihil æquius sit, nec esse possit. Vndè vocatur ipsissima æquitas, Psal. 118. Iniquam talium iram, offensionemq; compesce, admonendo loquendum de Deo parcissimè, tantum abest vt rationem discutere vel damnare liceat qua regit mundū, ac si fieri potest doce in eo ipso quod mali consulitur, aliquid boni æquiq; inueniri. Fecit Clotildis vxor hoc Clodouæi Francorū Regis, vt illum nondū Christianū, & grauissimè iratum ob primogeniti sui obitum placaret, cui causam præbuisse suspicabatur collatum ei baptismum instante illa & postulante (Christiana enim erat) vt ei conferretur. *Itane Rex* (inquit illa) *de diuina dispositione cogitas, vt vindictam Dei odiumq; interpretare, quæ est gratulatione dignißima. Age si subditi alicuius tui primogenitum vix natum confestim apud te habere velles, te putas dicere deberet de se malè meritum, agi secum miserè, rem sibi contigisse luctuosam? Non credo, cum contrà insigne sit beneficium verèq; regium! Ita boni consule rogo ereptum nobis à Deo Rege Regum tenellū filium nobis*

Bellef. in Clodouao.

nobis iam beatiorem. Deniq; si nihil aliud superest, frementi dicito & iracundo. Nescis charissime quàm alius à teipso fis cũ irasceris. Vtinam tunc in speculo teipsum cerneres, te sanè puderet tui vehementer, præ totius pallore vultus, oris spuma, oculorum truculentia, contractione minacis supercilij, & vt scribit Persius Sat. 3.

Nunc face supposita feruescit sanguis & ira
Scintillant oculi dicisq, facisq, quod ipse
Non sani est hominis, non sanus iuret Orestes.

Furorẽ taceo tibi cũ feris communẽ, clamorem & rugitũ cũ leonibus. Taceo mẽtis alienationẽ cuius testes sunt gestus verbaq; incõpositissima. Taceo interdictũ à Deo vindictæ appetitũ, cui ingens parare se dicit supplicium. Taceo corporis detrimentũ, cuius venenũ quoddã est bilis immoderata, ob id ab animo refrenanda, aliàs *viderit animus ne si à corpore in ius vocetur,* inquit Plutarchus l. de tuenda valetudine, *muneris malè administrati reus declaretur, & pœnas luat.* Præter eo quoq; infamiã qua te respergis apud sapientes, quibus certè vix vllis argumẽtis tantum animi corporisque motum probaueris. Si molestias diu pati molestum dicas esse, hoc ipso mirabuntur, ex tot alijs toleratis nullam in te relictam patiendi & motos fluctus componendi consuetudinem; cum reliqua omnia molesta vsu ipso fiant tolerabilia,

vt cilicia pœnitentium, strepitus vulcaniæ & pistrinorũ, fræna, sellæ & calcei equorũ, &c. Si vitium aliquod tibi obiectum commemores, perindè dicent esse, ac si ostendisset qui obiecit, in veste maculam. Iam si ostendisset non excandesceres, nec vicissim quæreres in eius veste aliquã, sed elueres propriam. Hîc autem te habes opposito prorsus modo.

Auditis animi maculis vicissim quæris in alijs quas regeras, ita oritur conflictus, & mutua contaminatio. At reus non es obiecti criminis, minimè si esses, stomachaturus. Sit vt dicis, vide tamen ne aliquid ei affine habeas vel commiseris. A mollicie & lasciuia procul abfuit Pompeius; mollis tamen & effœminatus est habitus, quod digito vno scalperet caput. Castus admodum Crassus fuit, malè tamen audiuit, quod frequenter adiret quandam Vestalem, vt sic illam induceret ad vendendum sibi elegans prędiolũ. Si te iactes virum esse nobilem, fortem, prædiuitem, militarem quem iniurias dedeceat pati. Respondebunt contra decere quàm maximè. Quorum obsecro magis est pati quàm fortium, aut qui videri fortes gestiũt? & contra quorũ tolerabilior ira est & impatientia quàm imbecillium? Nam sicut caro quia mollis est, magis tumet ex plaga quàm partes cæteræ, ita excitatur in mollissimis animis ira maior, suntq; idcircò mulieres viris ira-

Plut. lib. de [il]el cap. ab [in]im.

ris ira-

ris iracundiores, & ægroti sanis, & senes ætate florentibus, & infœlices fœlicibus. In promptu est tribunal iustitiæ, ad illud recurre pro actione iniuriarum, si damnosæ valdè videantur tibi & intolerabiles, iram interim cohibe ad nihil conducentem, sic acceptior eris iudicibus, & causæ tuæ melius consules: *Bonus altercator vitio iracundiæ careat*, verba sunt Quintiliani. *Nullus enim rationi magis obstat affectus, & fert extra causam, & ipsos nonnunquam Iudices incitat. Melior moderatio, ac nonnunquam etiam patientia. Neq; enim refutanda tantum quæ è contrario dicuntur, sed contemnenda, eleuanda, ridenda sunt, nec vsquam plus loci reperit vrbanitas.* Quintil. l. 6. cap. 1. Exceptionem tamē addit, nisi negotium sit cum impudentibus: *Contra turbantes audēdum, & impudentiæ fortiter resistendum. Sunt enim quidam prædurі in hoc oris, vt obstrepant ingenti clamore, & medios sermones intercipiant, & omnia tumultu confundant, quos vt non imitari, ita acriter propulsare oportebit, & ipsorum improbitas retundenda, & Iudices appellandi frequenter, vt loquendi vices seruentur.* Si iustam prætendis iram tuam culpaq; vacuam, quòd exploratam habeas acceptam iniuriam, creasti malum ipsi tibi, cur enim explorasti? non debuisti certè iuxta sapientissimum philosophi cuiusdam consilium:

Bern. opusc. de Curiosit. *Multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plerasq; non accipit qui nescit. Non vis esse iracundus, ne sis curiosus. Qui inquirit quod in se dictum sit, seipsum inquietat.* Si denique causaris te non homini sed bruto irasci, vel opificio nō procedenti ex voto, & quoddam indè doloris lenimentum percipere. Noueris turpe esse lenimentum quod ex re capitur ridicula dignaque vituperio, cuiusmodi est quo iræ indulgeas, ea diris deuouere, percutere, frangere, lacerare, quæ inferendæ iniuriæ non sunt capacia, nec emendationis. Puerorum propria est hæc insania cædentium lapides in quos irruerunt, & rabidorū quorundam mordentium chartas lusorias, quibus non vincunt sed vincuntur, & canum similiter saxa mordentium, quæ in eos iaciuntur, & taurorum incurrentium in fœnum aut paleas cum ijs pruriunt cornua. Ob eandē infamis & irrisus fuit Xerses, eo quod iratus notas ipsi mari plagasque incussit, ac monti Athos epistolam misit in hæc verba: *Atho infœlix ad cœlum vsq; porrecte, ne meis operibus facias tuos lapides magnos, & ad elaborandum difficiles, alioqui excisum te proijciam in mare.* Plutarchus lib. de iracundia.

§. 3. Dicturus iam de vindictæ appetitu, in quo potius consistit iræ natura & ra-

tio

tio quàm in clamore, immutatione vultus, motu corporis & similibus, admoneo quod iam supra indicaui, aliud esse vindicare acceptam iniuriam, aliud accepti damni reparationem in iudicio exigere. Hoc semper licet, (sic tamen vt sæpè expediat vilium & improborum iniurias contemnere, quia sic tàm confunduntur, quàm gaudent si quis bonus eis resistat, & magni pendunt haberi se dignos vltione) illud secus. *Non quæres vltionem*, ait Dominus, *nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum*. Per hoc non quærit homo vt malè sit ei à quo damnum accepit vel iniuriam, sed intendit tantummodò indemnem se conseruare. Vltor verò spectat vt eidem malè sit, atque ita fortis non est, eo quod ab ira vincitur. Ita colligit S. Ambrosius: *Vindicare se non est actus fortitudinis, sed abiectionis & timiditatis. Vincitur ab inimico non vincit qui se vindicat.* Nempè *sicut debilis stomachi est, cibum duriorem non posse concoquere, ita pusillanimi verbum duriusculum non posse sustinere*. Aliud item est te tuosque defendere iniuriam propulsando cũ actu infertur, aliud acceptam vindicare. Hoc tibi nõ concedunt iura, sicut nec iudicem agere in causa propria, & arrogare tibi publicam potestatem Magistratui à Deo collatam ad vindictam malefactorũ: Illud verò

Leuit. 19.

S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 36.

 permit-

permittunt seruato moderamine inculpatæ tutelæ, id est non plus faciendo quàm necesse est ad propulsandam iniuriam. Nec obstant verba Apostoli Rom. 12. *Non vos defendentes chariſſimi*; quia defendere pro vindicare accipit, & vox ἐκδικοῦντες qua vtitur, significat vlciscentes. Confirmatur quod dico ex causa quam affert, cur defendere sese
Rom. 12. non liceat. *Scriptum est enim mihi vindictam & ego retribuam*. Aliud tertiò est fucum fuco opponere, aliud iniuram veram acceptam vlcisci illatione damni. Hoc non licet, illud verò cum sit quædam ioci species nō ita interdicitur, idque innuit illa Æsopi fabula de vulpe & ciconia, quæ delusa à vulpe lingente obsonium effusum supra mensam, ad prandium inuitauit eam paratū intra vas vitreū, quod illa sola attingere immisso rostro poterat. Item aliud est malum alicui appetere aliud vindictam, eo quod malum patet latus quàm vindicta, cum ei qui te læsit & ad iram concitauit, expeti malum possit eo fine, vt per illud emendetur ipse alij verò discant eius damno seipsos reprimere. Vindicta verò malum est directè relatum & expetitum ad eundem affligendum nulla ratione habita emendationis. Pugnat affectus iste prauus cum charitate, quandoquidem proximi malum sibi præstituit; ille verò alius cū ea valdè

benè

benè cohæret contraria de causa, dummodo, vt supponitur purus sit & infucatus, quali non repugnat optare puniri eum, qui Deo vel Reipublicæ iniuriam fecerit. *In iniurijs proprijs*, dicebat S. Chrysostomus, *patientem esse laudabile est: iniurias autem Dei patienter sustinere nimis est impium*. His verbis: *Nescitis cuius spiritus sitis*, repressi sunt Christi discipuli Luc. 12. quando rati se in persona Magistri contemni à Samaritanis, optarunt vt consumpturus illos ignis de cœlo descenderet. Posteà autem ad solum Dei honorē respicientes, magna cum laude ac meritò optarunt puniri, reipsaq; pro sua authoritate puniuerunt Idololatras, Ananiam item & Saphiram mentientes Spiritui sancto Actor. 5. & Elymam ponentem obicem Dei verbo Actor. 13. Reipublicæ partes sumus, ideòq; expetere media quib⁹ conseruetur iure possumus ac debemus. Huius autē generis est eorum punitio, à quibus passa est detrimentum. Et quia in eam peccat, qui eius Rectores lædit in quibus singulariter stat, optare licet, vt pro ratione iniuriæ puniatur. Ipsi verò Rectores non solum optare possunt, sed pœnam quoq; imponere; imò non licet eis iniuriam remittere personis publicis irrogatam, nisi sint supremi principes; qui sicut conniuere ad graues non debent sibi

illatas, ne sic imminuant Magistratū & contemnantur, sed meminisse dicti Antigoni Regis: *Princeps eousq; mitis sit vt contemptui non sit*, ne prætereà magno suo damno idem experiantur quod Mauricius Imperator, vbi primùm Phocam ducem militū in se rebellem reliquit impunitum, breui post occupauit Phocas Imperium, & Mauritij filios omnes in conspectu eius iugulauit. Quam dirissimam calamitatem non sensisset Mauricius, si vsus in eum nō fuisset intempestiua clementia: Ita rectè leues dissimulant, præsertim à simplicitate potius vel rusticitate profectas quàm malicia. Sic Saul dissimulabat
1. Reg. 10. audire nonnullos dicentes: *Nunquid saluare nos poterit iste?* Theodosius item, Arcadius, & Honorius nullum maledictum in Cęsares esse voluerunt. *Quia* inquiunt *si illud ex leuitate processit, contemnendū est, si ex insania miseratione dignißimū si ab iniuria remittendum.* Et Titus Cæsar apud Dionem scripsit: *Nemo me iniuria afficere, aut insequi contumelia potest, propterea quod nihil ago quod reprehendi mereatur. Ea verò quæ falsa de me dicuntur, prorsus negligo.* Cauere interim debet Princeps ne hoc prætextu inultas relinquat domesticorum & officialium suorū nequitias ac perfidias, vt quæ redundant in singulare eius detrimentum. Sic Theodosius iunior

cum

cum didicisset Candidianum domesticum suum nequiter supprimere literas Ephesini Concilij ad se missas, puniri eum plectique iussit, vt scribit S. Cyrillus in Apolog. Et hodierni Monarchæ Sinensium remouent statim à Magistratu Quæstores, qui expilasse conuincuntur ærarium,& Iudices omnes sibi subalternos, qui vel puniendo reos ex cesserunt, vel fuerunt iusto remissiores, vel inferenda mortis sententia præcipites; qua saluberrima seueritate in officio continent vniuersos. Imitantur hanc ipsam artem prudentes Episcopi zelum habentes Clericalis disciplinæ, scientesque erga subiectos sibi Clericos mansuetudine vtendum ad aras vsque. Ex de prauatis Clericis, tres quatuorue ter de resipiscentia singulariter admonent, & non resipiscentes suis priuant beneficijs, atque hæc beneficia totidem honestis candidatis (quales semper in promptu aliquot habere possunt) conferunt. Mirum quàm cito reliqui alieno damno sapiant, vt pœnam deuitent sibi imminentem. At vir priuatus cum iuris sui sit Dominus, potest si vult irrogatæ sibi iniuriæ vindictam prætermittere, imò expedit sæpè ad exercitium Christianæ patientiæ; licet hæc iniuria in eos redundet, quos subiectos habet v. g. in vxorem & filios, vt qui partes quædam eius sunt, ab eoque diriguntur, & pendent in

vindicatione iniuriarum; dummodò iniuriæ non sint insignes, namque à talibus tenetur illos defendere, ne alias rideatur & obstupescat vt struthio de qua Iob cap.39. *Dereliquit oua sua in terra, obliuiscitur quod pes conculcet ea. Duratur ad filios suos quasi non sint sui: priuauit enim illam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.* Vicissim non debet filij iniurias graues contemnere suis illatas parentibus. Dagobertus Franciæ Rex audiens filios Landregisili præceptoris sui in Aquitania occisi neglexisse mortem eius vindicare, deportari eos iussit, & bonis omnibus spoliari. Scripsit in hanc sententiam Aristoteles: *Tolerare si lacessaris, patiq; vt tui contumelia afficiantur, seruile profectò est.* In dubio porrò quicumque læsus ad veniam magis quàm ad vindictam inclinabit, idq; videtur Aristoteles ipse consulere loco citato, vbi mansueti hominis describens ingenium ait, *peccare potius videtur in defectu; quippè qui non ad vltionem, sed ad veniam dandam promptior sit.* Vt prætereà possit iure vindicare se de aliquo, abstinebit tamẽ si eo facto armaturus sit contra se plurimos. Nemini quippè expedit multos simul lacessere, vt docet vrsi apologus, qui volens apis vnius domunculam subruere, à qua ictus fuerat, omnes in se prouocauit, & penè enectus est.

Arist. lib. 4. Eth. c. 5.

§.4. Ex

Digitized by Google

§. 4. Ex his videre satis potest, quòd sicut priuatorum non est vlcisci acceptas iniurias, ne quod periculosissimum est Iudices agant in causa propria, sed quandoquidem possunt confugere debent ad iuris administratores sibi præpositos, synceriùs multò certiusq; dicturos sententiam de causæ iustitia, & iuxta collatam sibi potestatem, congruam delicto pœnam decreturos (vt respõdit Cleopatræ M. Bibulus punire per se nolens filiorum suorum interfectores ad se ab illa missos.) Ita potest supremus Princeps seu Magistratus authoritate propria non solum alienas per se & Iudices surrogatos, sed etiam sibi illatas vindicare, quia cum superiorem in ordine suo non habeat ad quem recurrat administrandæ iustitię gratia, nisi vlcisci posset acceptas, non esset in terris eas vindicandi potentia, ideòq; Deus non satis prouidisset humano generi. Et quia non est priuatorum audere aliquid simile, grauissimè peccant proculq; à iure & mansuetudine versantur, quicũq; ex ijs vel ad monomachiam prouocant alios, vel in arenam descendunt prouocati, cum hoc sit propria authoritate iudicare proximum, & vt morte dignũ condemnare, quodq; amplius est punire velle & occidere. Stupenda planè res & detestabilis, indicitur certus locus, dies, hora à iugulaturis vel iugulandis; feruntur ardore cædis &

insaniæ ad immane certamē, auocare illos ab insania nihil potest, non Dei timor, nō censura Ecclesiastica, nō vxorū preces & lachrymæ, non priorū monita obtestantium vt cuius naturæ sint, considerent. Cum enim natura feras ad bellum varijs armis instruxerit, v. g. cornibus armauerit taurorum impetus, leones vnguibus, protensos dentes affixerit apribus. Elephantos cute & proboscide tutata sit, Rhinocerota crustis, Crocodylum testudine, Delphinum pinnis, histricem Spinis, Rhaiam aculeis, Gallū calcare, solum hominem produxit inermem, imbecillum, tenerum, cute mollissima, vt se ad pacem natum intelligeret, non ad rixam & bellum dictum à belluis, quod belluarum sit proprium. *Tu me læsisti*, inquit prouocator, *te armatum siste tali loco & tempore, vt vbi te cōfecero norint omnes me abs te affectū iniuria.* Sed age, qui ita loqueris, vndè id nosse poterunt? Aut enim occides aut occideris, aut neuter alterum, aut vterq; aduersarium. Si primum, conuinceris tu ipse criminis, qui singulari hoc certamine probare te volebas læsum vel innocentem. Si secundum, nihilo magis iudicio sapientum absolueris à crimine, cuius te Antagonista insimulat; Intelligent siquidem non innocentia maiore, sed armorum vsu & experientia euenire, vt quis ex huiusmodi conflictu victor abscedat; nihil autem procliuius, quàm vt artis gladia-

gladiatoriæ imperitior sit, qui est innocentior. Præterea, parumne tibi videtur peccari in Rempublicam, si vnum ei membrum abstuleris, quod ei conseruare vt manus manũ debueras, quodq; precio vincit mundum vniuersum? Tolerabilis vtcumq; esset hæc dementia, si statim, & non ex condicto pugnaretur: posset enim insurgenti furori vtcumq; imputari; sed cum diei lociq; conditio longam includat moram, qua labente facilè possunt rationes iustissimæ librari, propter quas expedit mutare consilium, eo grauius delictũ est congressus qui sequitur, quo magis ira deferbuit, qua authore susceptus est. Longè quippè grauiora sunt, quæ præmeditata atq; præparata, quàm quæ repentino motu aliquo inferuntur. Excusatione rursus vtcumq; digna videretur, si vera aut grauis subesset causa quæ prætexitur. At quando puerilis non est & ridicula? Caput mihi non aperuit, loco non cessit, ad quædam dicta mea subrisit, à iudicio meo discrepauit, eandem quã ego mulierem deperit, canem meum percussit vel surripuit, prius quã ego ingressus est atrium Principis. O iniuriarum moles & portenta, ô damna irreparabilia. Quasi verò peregrini aperiant tibi caput vel assurgant, à quibus tamen nõ idcircò te læsum arbitraris. Vel omnes qui rident, irrideant, & non intercedat magna inter hæc differentia. Vel nihil omninò à te emanet

emanet censura dignum, nec ad te pertineat quod vniuersim scriptum est, *in multis offen-*
Iac. 3. *dimus omnes.* Vel in verba tua iurare cuncti debeant. Vel in communem amasiam tantum iuris non esset alijs. Vel tanti precij canes tui possint esse, vt redimi hominis morte debeant, & ex ijsdem canibus intraturo tibi ad aulam non multi præiuerint. At iniurias esse graues censent plurimi. Stulti quidem tibi similes, sed nequaquam sapientes seu iusti rerum æstimatores in ijs quæ iuris sunt exercitatum habentes intellectũ. Quin potius furorem illum execrantur, non in offerente duellum modo, sed in admittente, tum quia in eo vterq; est æquè aggredi solitus, tùm quia qui acceptat, culpæ consentit lacessentis. Morte autem digni sunt iuxta doctrinam Apostoli, tàm qui faciunt mala, quàm qui consentiunt facientibus. Monent
Rom. 1. præterea qui prudentia excellunt adeundos Iudices in hunc finem à Deo constitutos, vt cuiq; ius dicant, & illatas iniurias vlciscãtur, quod certè agere vt plurimũ nõ prætermittunt. Et vt pretermitterent nõ indè sequeretur licere tibi eorum munus vsurpare, sed esset defectus & causa tota Deo supremo Iudici relinquenda, apud quem nihil inultum remanebit. At nisi quis in pugnam lacessitus consentiat, perpetua notatur infamia, quam durum nimis est in Aula pati, & vim

Digitized by Google

vi repellere, seseq; tueri cuiuis licet. Vir prętereà sum, non fœmina, vt iniurias tolerem; sat multas hucusq; sustinui, & improbus est qui me illusit. Eodem modo respondeo infamiam interpretantur stulti, de quibus ait Dominus *cæci sunt & duces cæcorum*, non spirituales & cordati. Cui enim vel parum sapienti videri potest consentiendũ in prouocationem hanc barbaram. *Veni iugulemus nos mutuò.* Si præsertim de fœce populi sit, qui ita loquitur, vir autem insignis qui annuit. Ludibrijs abundat Regia fateor, perferendis nihilominùs propter Deum, si ratum stat in ea versari. Vel indè recedendum, si ijs perferendis imparem tè sentias. Elige de his duobus alterum. Te tuosq; defendere aduersus iniquum aggressorem fateor licet, at iam euici simplicem non esse defensionem, quando duellaturus prodis in medium. Admitto tamen grauiorem vt plurimum culpam censendam prouocãtis quàm prouocati, vtpotè authoris criminis, & imbecilliorem vulgò ad pugnam lacessentis. Vt ille ad quem Poëta: *Matth. 15.*

Quid immerentes hospites vexas canis *Horat. Epod. ode. 6.*
Ignauus aduersum lupos.

eundemq; adigentis amara quadam necessitate ad confligendum non sine manifesto mortis discrimine. Vir cũ sis nõ & fœmina, hoc ipso magis te oportet mansuetudinem colere,

Arist. lib. 3. Polit. c. 3. colere, nam iuxta Aristotelem. *Longè maior virtus à viro, quàm à fœmina requiritur.* Et aliquid iam pertulisse cōdemnat magis præsentem impatientiam secundum illud Apostoli: *Hebr. 10.* *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamē sustinuistis.* Tandem quo improbior est qui te læsit, eò magis contemnendus, & indignior cuius causa vel digitum vertas. Carolus VI. Franciæ Rex censum annuum 1000. librarum dedit nobili Ioanni Despinay strenuo adolescenti, propter honorem quem eius occasione sibi comparauit confligens cum illo Cameraci in nuptijs Ioannis Niueruensis filij Philippi audacis Burgundiæ Ducis fortissimosq; eius impetus sustinens; ita gratulari potius tibi deberes occasionem exercendæ prodendęq; mansuetudinis tuæ, quam tibi suppeditat homo insulsus & iniurius. Ne tamē idcircò putet hic nugator, nullas se Deo pœnas luiturum, eius vtenti malicia ad probationem aliorum vel correptionem, luet enim grauissimas non minus quàm illi de quibus ait: *Gen. 15.* *Subijcient eos seruituti, & affligent quadringentis annis verumtamen gentem cui seruituri sunt ego iudicabo.* Hoc ipso porrò quo tibi priuato vindicta interdicitur, comminatio prohibetur eo quod vindictam respicit, verum planè est quod dici solet, arma quibus minamur vltrò porrigimus; minus siquidē admoni-

admoniti festinât præuenire nos & antè opprimere, quàm opprimantur.

§. 5. Iræ defectu peccari dicitur, quando de illata iniuria non sumitur vel quæritur vindicta cum sumenda est, hoc est in casibus expressis §. 3. Item quãdo in obiurgãdis peccatoribus & præsertim subditis non adhibetur vigor necessarius: Ita iacet, ridetur, contemnitur, & inefficax redditur obiurgatio. In hoc fuit extremo Heli iusto indulgẽtior erga nequissimos filios, mellitis tantũ verbis eos corripiens, propter quod audiuit ab irato Deo, *magis honorasti filios tuos quàm me*. Et infra: *Suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius, incipiam & cõplebo propter iniquitatem, eo quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos.* Vide quomodo apud Deum molliter nimis aliquẽ arguere, sit non arguere. Cumq; breui post orbatus sit vtroq; filio, & accepto tàm tristi nuntio ceciderit resupinus fractis ceruicibus, attende quàm seuerè castiget Deus nimiam erga subditos indulgentiam. Cum itaque opus fuerit, sit vox tũa vox virtutis. Antè omnia collige te vbi tuorum deprehẽsis erratis iram senties in mentem irrepere, posteaque ratione adhibita iram plus minus præteferto, prout qui corripiendi sunt verbis indigebunt asperiorib' vel minus asperis. 1. Reg. 2.

Ita

Ita fiet in te, quod ait psalmus 4. *Irascimini & nolite peccare*, quia id facies tenendo medium, eoq; fine, vt moderata verborum austeritate, terreantur, confundantur, oculos aperiant, ac sapiant, non appetitu homicidij, vel in ordine ad illud, qua profectò mente *qui iratus dicit fratri suo fatue reus est gehennæ ignis*. Matth. 5. Iustitiam simul exercebis, sic eos puniendo pro tua authoritate.

A viro magnanimo quid Prudentia velit obseruari.

CAPVT VIII.

§. 1. Magnanimitas in quo sit posita.
2. Quando & quousq; ambiendi honores & dignitates.
3. Qua cautela vtendum circa gloriam.
4. Iactare seipsum & commendare quousq; quo item casu liceat.
5. Quanam magni debet æstimare magnanimus, quæ vt parua contemnere.
6. Circa adeptos iam honores quid obseruandum.

§. 1. Magnanimitas virtus est magni animi propria. Dicitur autem animus magnus tripliciter. Primò, qui magna & ardua, difficilia, terribilia aggreditur vel constanter expectat iuxta præscriptum rationis, quo

quo sensu viri fortes dicuntur magnanimi, quia in magnis timoris occasionibus non sinunt se plus æquo perturbari, nec in heroicis negotijs aggrediendis vel prosequendis facilè difficultatibus absterreri. Secundò, qui magna patitur, pergit interim obire partes suas viriliter, nec aliquid contra decorum facit aut loquitur, atque ita patientissimi quique vt martyres magnanimorum nomen obtinent. Tertiò, qui magna non æstimat, nec prosequitur nisi quæ verè talia sunt, aquilam imitans negligentem muscas capere, & Leonem qui pugnare dedignatur cum feris ignobilibus, & Institores illos ac mercatores, qui circa preciosas duntaxat merces negotiationem instituunt. Et quia inter bona hominis propria post virtutem primas tenet honor verum ac præcipuum virtutis præmium, fit vt magnanimitatis sic sumptæ munus sit circa honores versari velut circa obiectum potissimum appetendo eos vel fugiendo prout ratio dictauerit. Et in hoc differt à virtutibus reliquis, quorum obiectum siue materia longè est alia, vt materia iustitiæ ius, materia fortitudinis graue periculum, materia patientiæ aduersitas, materia temperantiæ cibus, potus & voluptas. Ad honores reducuntur laudes, gloria, fama, & eiusmodi alia velut affinia. Porrò cum ad honores tendat magnanimitas,

honorum autem acquirendorum medium sit virtus seu virtutis actus, sequitur magnanimitati propositum quoque esse virtutum aliarum actum siue exercitium, non vt obiectum & finẽ sed vt viam & medium. Atque hoc ipsum est quod sibi voluit S. Tho. dicens. 2. 2. q. 129. a. 1. *Magnanimitas est circa honores vt scilicet studeat facere ea quæ sunt honore digna, non tamen sic vt pro magno æstimet humanum honorem.* Præ quo cœlestis quidem eminet, sed quia ordinis est supernaturalis; magnanimitas autem virtus moralis acquisita (de hac namque in præsentia loquimur) ad seriem spectat rerum humanarum & naturalium, fit vt solos honores humanos propositos habeat, non autem sublimes illos nisi per accidens, quatenus vel informatur charitate, vel magnanimitati infusæ subordinatur. Cum autem magnanimitas vt nomen ipsum sonat, & docet Aristoteles l. 4. Ethic. c. 3. consistat in magnitudine, perinde ac pulchritudo in magno corpore (nam parui elegantes & cõcinni, non autem pulchri dicuntur) fit vt si honores parui sint, non possit qui ad illos aspirat dici magnanimus sed modestus; magnanimus autem eatenus solum, quatenus magnos sibi proponit vel vt melius dicam, magna & eximia virtutum opera per quæ ad illos peruenitur. Hoc enim semper me-

moriæ

moriæ mandandum est, magnanimum nō tam honorem quærere præsertim humanū vt potè valdè parui precij, quàm eo dignum fieri per opera illa sublimia. Vndè liquet procul distare eos à magnanimitate qui ad honores solos collimant, neglectis virtutibus quibus solis debentur, & virtutum loco inhiant opibus; velut sententia sua commodioribus ad eos consequendos, ita vt exclament:

O ciues, ciues quærenda pecunia primum
Virtus post nummos.

Vel si actuum virtutum rationem quoque habeant, minus ad eos quàm ad honorem ipsum aspirant. Liquet prætereà quantà dignitas sit magnanimitatis non nisi eximia virtutum cæterarum opera sibi præstituentis, vt docet Arist. 4. Eth. 3. eorum respectu opes, voluptates, vitæ præsentis cōmoda quæ mundus suspicit, contemnentis, etiam honores ipsos parui æstimantis; ex hominibus autem eos tantū habentis magno loco, qui virtute sunt præditi, reliquos autem eorumq; iudicia aspernantis, secundum illud Psalmi 14. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem Dominū glorificat.* Tēperat prætereà honoris studiū, vt nō appetatur indebit', nec viciſsim debit' respuat. Temperat spē circa opera illa heroica vt nō aggrediatur ea si sint

ſupra vires & conditionem ſuam, quia tunc præſumptione delinqueret, nec viciſſim plus æquo terreatur eorum difficultatibus, ſed in egregijs cœptis perſeueret. Adhæc magnanimus merita ſua conſiderat teſte Ariſt. loco citato, nõn vt variè in ijs ſibi com-
Iob.31. placeat, & vt Iob loquitur *oſculetur manum ſuam*, ſed vt indè diſcat quouſque debeat honores illos admittere aut reſpuere. beneficiorum acceptorum obliuiſcitur hoc ſenſu, quòd non cogitet de rependendis paribus ſed amplioribus, minora agere negligit, vt in ijs non occupatus liberior ſit ad maiora, vel ſi aliquando det ſe rebus mediocribus, contemptibiliter vt ſic dicam, id faciat, quaſi non requirentibus magnam induſtriam propter quod magnus verſator videri non vult in re puſilla. Ironia vtitur non quę veritati opponitur, ſed quæ ſignificat diſſimulationem dignitatis ſuę apud mediocres, cum apud magnos grauitatem colat, ſerioque agat omnia. Ab adulatoris ingenio procul eſt, nec eius more viuere nouit ad aliorum arbitrium. Infructuoſis ſed honeſtis delectatur magis quàm contrarijs, in omnibus præponens honeſta vtilibus velut maiora magiſque expetibilia. In loquendo liber eſt, quod pertinet ad perhibendum veritati ſyncerum teſtimonium.

§. 2. Dicturi magis in ſpecie de appetitu ac

ac prosecutione honoris, laudis, ac gloriæ, reijcimus principio nimis diffusam illam M. Tullij sententiam. *Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maximè gloriæ cupiditate incenditur.* Nam reuera laudabilis non est quæcumque honorum & glorię cupiditas sed moderata & rationi consentanea, nec proindè optimus quisquis ea quomodocumque consectatur. Sic ergo potius sentiamus. Virtuti debetur honor velut merces non condigna quidem (de humano loquor) sed quæ potest ab hominibus retribui, idque maior maiori. Ita fit vt quo certius te intelliges virtute præditum, eo iustius ac securius possis proportionatos ei honores si deferantur admittere, (si nō deferantur siue ab inuidis, siue ab inurbanis non multum curare, cum sufficiens consolatio sit illos meruisse) nec admittere solum sed aliquo etiam modo quærere non propter te, sed ne frustretur virtus iure suo, vel vt indè crescat tibi animus præstandi adhuc plura, vel vt exstimulentur cęteri ad studium cultumque virtutis vel ne honore carens quo dignus es authoritatis tuæ iacturam facias, viuasque contemptibilis, atque ita minus possis prodesse multis & bona agere. Permouit hoc B. Paulum innocentē, ne exire vellet de carcere, nisi honorificè indè à Magistratu educeretur. *Cæsos nos publicè*

Lib. 1. offic. & 1. Tusc.

blicè, inquit Act. 16. *indemnatos nos homine Romanos miserunt in carcerem, & nunc occul tè nos eijciunt. Non ita, sed veniant, & ipsi no eijciant.* Manifestum eximij operis & laud digni signum est, si ad Dei gloriam vald conferat, vel ad tutelam, & incrementum Ecclesiæ, vel ad salutem conuersionemque animarum, vel ad perfectionem propriam vel ad Reipublicæ commoda & ornamenta. Secundò, si sis in dignitate constitutus ne te patiare contemni à subditis, quin potius da operam te vt mediocri saltem honore afficiant, quo affici eiusdem conditionis alij solent. Sed quid si tibi minimè si virtutis conscius? Etiam tunc honorem admitte vel si opus sit exige, magistratus tu gratia, & ne ab eodem Paulo discrepes qui dicebat *ministerium meum honorificabo*. Ipsa quippè dignitas secum portat, & vt ita dicam includit virtutem si non tuam, saltem Dei à quo illa procedit, & qua te ornare voluit, & à subditis propter ipsam coli. Quod quando continget caue inde gaudeas propter te, quasi de re tibi ipsi debita, ne percutiare, sicut percussum ferunt asinum illum, quem Isidis portantem mysteria à prætereũte populo in veneratione habita, cum obseruassent quidã inde exultare, & sibi gaudere, fuste salutarunt dicentes *non tibi sed religioni.* Potius gaude, quod in te colatur

Rom. 11.

Deus

Digitized by Google

Deus & donum eius. Caue præterea prætextu honoris in eum refundendi, proprios ipsi honores admittere, exempli causa Dei titulum, vel æquipollentem alium vt omnipotentis, vel sacrificium, ne mortiferā tibi plagā infligat, sicut olim Herodi, cui peroranti cum acclamasset populus *Dei voces & non hominis*, & ipse tantum honorē cui par nullo modo erat, nō detrectasset, *confestim percussit eum Angelus Domini, eò quod non dedisset honorem Deo, & consumptus à vermibus expirauit.* Tertiò, parum tibi sit Dei proprios non recipere, ne admitte quidē alios meritis tuis perspicuè superiores, sicut nec ense vti velles longiore, aut veste, quod faceres, si dignitatem tibi quæreres, quę dotes & merita tua superat, (quandoquidem dignitati ea proportione cōiunctus est honor, vt huic par non sit qui non est illi,) vide ne tibi quæras eiusmodi, nec aliquis hoc suaserit, qui se tibi benè velle profitetur, dissuadeat potius pro viribus, & ad aurem tibi ingeminet. Act. 12.

Crede mihi benè qui latuit benè vixit, & intra Ouid. lib. 3. de Trist.
Fortunam debet quisq; manere suam.

Si fortes & robusti vix stare possunt in loco supero peruioque ventis immanibus, quid facient imbecilles? Quid autem aliud sunt munera publica quàm

eiuſmodi loca & faſtigia ?ibi ibi experiuntur omnes longè frequentiſſimè, quod eleganter quidam ſcriptum reliquit;

Horat. l. 2. Carm. ode 10.

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celſæ grauiore caſu
Decidunt turres, feriuntq; ſummos
Fulmina montes

Securi contra quietique ſunt, qui in mediocri viuūt ſtatu, vndè addit idem author.

Rectius viues Licini, neq; altum
Semper vrgendo, neq; dum procellas
Cautus horreſcis, nimium premendo
Littus iniquum.
Auream quiſquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obſoleti
Sordibus tecti, caret inuidenda
Sobrius aula.

Vtinam hoc penſiculatè apud ſe omnes voluerent, ſed heu fruſtra ſurdis canitur. Documento huic ſaluberrimo tam pauci obtemperant, vt exclamet S. Bernardus. *O ambitio ambitioſorum crux, quomodo omnes torques? nihil acrius, nihil moleſtius inquietat, nihil tamen apud miſeros mortales crebrius negotijs eius.* Et quia non obtemperant, euertuntur reſpublicæ, dum reguntur ab ijs, qui nec regere ſciunt nec poſſunt, nec auxiliatorem habent Deum tales abominantem, nec ſubditis placēt, ſed ambitione ſua magno ſunt offendiculo, Obſeruauit

S. Bern. lib. 3. de Conſiderat.

hoc

hoc iam dudum S. Leo & denunciauit his verbis. *Principatus quem aut seditio extorsit, aut ambitus occupauit, etiamsi moribus atque actibus non offendat, ipsius tamen sui initij est perniciosus exemplo. Et difficile est, vt bono peragantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.* Hoc ipsum ingenium non esse boni ciuis scripsit his verbis Plat. 1. de Rep. *Si bonorum ciuium extaret ciuitas, in ea vt arbitror non aliter non imperandi gratia pugnaretur, quàm nunc certatur imperandi cupiditate.* Huius vitij ne vmbram quidem ac suspicionem ferre Romani nondum moribus deprauati poterant. Ædificauerat Publicola Consul in prælto loco ædes magnificas, & inaudiuit se ob id in suspicionem venire affectati imperij, quid fecit? funditus illas sub primam noctem subrui præcepit. Quo actu ita delectatus est senatus populusque Romanus, vt non modo illum in Consulatu confirmauerit, sed domum etiam ei construxerit longè augustiorem, & vita functum in vrbe sepeliri voluerit, cum alij extra vrbem sepelirentur, & per annum luxerit. Atque vtinam sola munera secularia recusarentur, etiam Ecclesiasticis à plerisque inhiatur, de quibus idem Doctor mellifluus. *Circumit sedulus explorator, blanditur, obsequitur, manibus ac pedibus reptat, si quo modo valeat se ingerere in patrimonium*

S. Leo in epist. ad Episcopos Maurit.

Plut. in Publicola.

S. Bern. ibi. Ouid. l. 3. de Trist.

crucifixi. Et quia honoris magni ſpecies quædam videtur prædiuitum amicitia & familiaritas, ne talem ambiueris. *Viue ſine inuidia*, inquit Ouidius, *molleſq́, inglorius annos exige, amicitias & tibi iunge pares.* Capto ceruo à Leone & ouibus quæ ſe illi adiunxerant, totum ſibi vendicauit Leo rugiens & dicens. Prima pars mihi debetur quia ſum digniſſimus. Secunda quia præſtantiſſimus. Tertia quia plus vobis laboraui. Quartam niſi conceſſeritis actum eſt de amicitia. Addit Hor. l. 1. Epiſt. Dulcis inexpertis cultura potentis amici, Expertus metuet. Adhæc ſicut facies quod viri eſt prudentis, quando te non facilè muneribus illis publicis parem eſſe iudicaueris, eaque opinione ſubnixus etiam oblata recuſaueris, quandiu grauis nulla Reipublicæ neceſſitas aliud poſtulabit; ita cum poſtulabit, & te viri probi ac ſapientes dignum pronuntiabunt, noli refragari, nec eſſe iuſtus nimis ac humilis. *Melior eſt obedientia quã victimæ.* 1. Reg. 15. *Et eſt qui ſe nimium ſubmittit à multa humilitate.* Eccleſ. 19. Non ſubſtante eiuſmodi neceſſitate nõ debent cogere te nec poſſunt qui præſunt; Quo caſu S. Gregorius in Epiſt. 2. ad Ioannem Epiſcopum Rauẽnatem ſuccenſet ei grauiter, quod repugnantem quendam ordinaſſet Epiſcopum, vetatque ne deinceps tale quid præſumat,

exau-

exauthorationem minatur si fecerit: substante possunt, vnde idem S. Gregorius ad Synagrium scribit in hæc verba. *Qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, sacris est altaribus admouendus.* Quintò, quantumcumque dignus sis aut tibi videare, nullius emas suffragium, quo ad dignitatem tibi alias non obuenturam gradum facias, quia suffragium quoddam est veritatis testimonium, proindeque res quædam sacra procul distans à conditione venalium. Magis adhuc caue in illam vi aut dolo irrepere, memor quàm malè cesserit Absaloni & Tarquinio superbo, Tarquinio item prisco hęc improbitas. Caue calumniari apud Principem eos, qui expetitas à te dignitates iam possident, quia sic ad se illas transferre, hominis est scelerati furcaque dignissimi. Caue ijsdem suggerere confictas difficultates & pericula grauia, quorum apprehensione inducantur ad abdicandum sese, animumque despondeant. Caue in eundem finem circumuenire eos promissis fallacibus; abominatur hæc omnia magnanimus. Caue denique inuidere iunioribus & ingeniosis, nam hoc etiam ad ambitiosi iam promoti partes attinet, metuentis ne obscuretur à talibus, & minus regnet in Senatu vel in Aula, possideatq; principem, si illi quoq; promoueantur. Magna est hęc improbitas,
&

&ingenijs multis prçclaris Reipublicę multum prodesse valentibus, longè perniciosissima. Sic proceræ arbores suffocant subiectas vites vt notat Plut. in Politicis, dices fortè periculosa esse acuta ingenia, sæpenumero ingrata erga promotores suos, vt damno suo expertus est Agesilaus post Lysandri promotionem, ideoque arcenda à latere & negotijs principis. An non tu quoque solers vis videri, acutus & ingeniosissimus? Quàm multos vni Lysandro possum opponere? An non valdè obseruauit Clistenem promotorem suum Aristides, & Chabriam Phocio, & Syllam Lucullus, & Maximum Cato, & Pammenem Epaminondas?

§. 3. Habet & prudentia quæ magnanimo præscribat, quoad laudis appetitionem & gloriæ. Non prohibet nec damnat eiusmodi appetitionem, cum illius propositione milites suos ad bellum incendat Iudas
1. Mach. 2. Machabæus dicens: *Æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento Patrum vestrorum, & accipietis gloriam magnam*, & Apostolus fideles propositione
Rom. 13. laudis ad operandum benè. *Bonum fac & habebis laudem ex illa.* Sed prohibet damnatque inanem seu vanam, eo quod vanum omne vitiosum est nec appeti debet, vt probat S. Thom. 2. 2. q. 132. a. 1. ex versu illo Psalm. 4. *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis*

vitis mendacium. Quæ porrò censenda sit vana gloria, quando item contingat, intelligi satis potest ex documentis quæ iam subijcio. Primum, ne magnifieri & laudari quæras à rebus, quæ laudem non merentur sed vituperium, notat genus hoc hominum diuinus codex velut inanissimum cum ait Prou. 2. *Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.* Pausanias cum ab Hermocle audiuisset compendiosam viam aucupandæ gloriæ esse interficere illustrem virum, mox Philippum interfecit, sicut & Hieronymus Olgiatus Galeacium Sfortiam Mediolanensium ducem dicens. Age Hieronyme stabit vetus memoria facti. Mors acerba, fama perpetua. Fulgosius. His tu potius si sapis erubesce, confundere, & pœnitentiam age, præsertim si non semel ijs sed aliquoties te contaminaueris. Nam cum turpia sunt quæcumque honestati aduersantur, tùm sanè turpissima cum iterantur, quia argumento sunt transisse peccatorem in affectum cordis vt Propheta loquitur Psalm. 72. vndè Hierem. 2. ait Dominus: *Quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas.* A vitio corporis nemo quærit laudem, sed quanta potest arte dissimulat, vt olim Vatinius strumam dibaptio seu purpura bis tincta qua tegebat illam ne videretur, vel ne ita se proderet eius deformitas. minus adhuc

huc quærere debet à vitio animi longè grauiore. Secundum, ne laudari expetas à fictis dotibus aut benefactis, vt contingit illis qui perfricta fronte mentiuntur se bona fecisse quæ non fecerunt, aut scire & posse quę nec sciunt nec possunt, aut externo gestu & corporis habitu pietatem simulant; qua vt pilis ouum planè destituuntur. In hoc prædicamento sunt hypocritæ. Tertium, magnam laudem colligere nunquam stude ex re modica, sicut nec magnos fructus ex planta minima. Quibusdam impensè laudantibus Philippum Macedoniæ Regem, quòd esset formosus, eloquens, & egregiè biberet. Respondit Demosthenes hæc nihil omninò, vel parum habere laudis, quod primum esset fœminarum, alterum Sophistarum, tertium verò spongiarum. Huc spectat ne valde negotiosus in re parua videri gestias, vt faceret qui sub leui sarcina gemeret, vt multum ea premi videretur; vel qui multas fœminas, pueros, & id genus imbelles à se diceret armis profligatos, cum longè sit laudabilius pauciores sed fortes debellasse. Inde namque est quod antefertur Alexandro Iulius Cæsar, vt qui bella gessit cum viris fortissimis; Alexander verò cum Persis ignauis, & ob ignauiam meritò comparatis gregi ouium ab Eudamida Lacedemone, cui cum quidam victorias re-

cita-

citaret à Laconibus de ijs reportatas, & suaderet vt ipse similiter spe fretus Victoriæ Macedones aggrederetur, respondit: *Ignorare mihi videris istud idem esse ac si quis deuictis mille ouibus pugnet cum quinquaginta lupis.* Quartum, ex bono opere tuo humanam laudem & gloriam nunquam tibi expetas vt in ea conquiescas, & teipsum oblectes, cum appendix exigua sit, & velut vmbra sequax eiusdem boni operis, in quo si non est conquiescendum, sed referri debet vel ad Dei gloriam dicentis. *Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est*, hoc est, vt ex virtute vestra excellenti coniecturam accipiant excellentiæ Dei vobis imperantis, & magnum planè Dominum esse ratiocinentur qui dat cultoribus suis fructus ferre tam eximios, (quo modo sanato paralytico *glorificauerunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus*) vel ad propriam, aut etiam proximi salutem & perfectionem; quanto minus est quiescendum in laude & gloria illa incertissima? Dixi *vt in ea conquiescas, & teipsum oblectes*, quia si laudari cupis à concione v. g. vt populus dum te magni facit, libentius & maiori cum applausu sacra DOGMATA, & pia

Matth. 5.

Matth. 9.

pia documenta recipiat, quæ à te audit, faciliusque persuadeatur credere quod credendum est, & facere quod faciendum, nihil dubitare debes bonum esse desiderium. Quo porrò per te benè operantem laudetur Deus, & tu cum ipso, nec vnquam remittas manus, nec dicas sufficit. Perpende quid dicat Apostolus Gal. 6. *Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes.* Quid item de M. Pisone Tullius. *Oratoris locum tenuit tamdiu dum laborauit, postea quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria.* Quintum, delatum tibi honorem vel laudem ob insigne opus aut virtutẽ Deo magis quàm tibi ascribito, cum eiusmodi operis causa tantum fueris instrumentalis ac secundaria, ille verò primaria; & simul intellige, quod quia laudis portio tibi vt instrumento debita: tam est exigua comparata cum altera, vt penè nulla videatur, non abs re simpliciter ab-
Rom. 16. soluteque dicamus. *Soli Deo honor, & gloria,* & sollicitè cauere profitemur aliquid de sacro hoc anathemate furari vel contingere, sed integrum relinquere atque illibatum diuinæ eius maiestati: non secus ac Ioseph castissimus heram suam sibi blandientem Domino suo intactam seruauit & illibatã. Neque enim sibi minus seruari vult Deus laudem & gloriam ex præclaris factis no-
stris

ſtris reſultantem, quàm vxorem ſuam Putiphar. *Gloriam meam*, inquit, *alteri non dabo*. Nec minus imò multo magis indignatur iniquis eius detentoribus, quàm Poëtarum Princeps verſuum vſurpatori quos condiderat: *Iſa. 42.*

Hos ego verſiculos feci tulit alter honores
Sic vos non vobis mellificatis apes,
Sic vos non vobis vellera fertis oues.

Quocircà Sithon Athenienſis ob res feliciter geſtas ipſum prædicantibus, maximè quod Cotym Regem occidiſſet. *Dijs*, ait, *habenda eſt gratia, quibus authoribus hoc factum eſt. Nam ipſe nihil aliud, quàm manum & operàm meam commodaui. Euentus rei in manu Dei eſt, huic habenda gratia, ſi quid fœliciter ceſſerit.* Cato ſimiliter cuidam gratias agenti ſibi, quod ei ſe patronum in ſenatu exhibuiſſet. *Non mihi agito ſed Reipublicæ, cuius vnius intuitu facio quicquid facio.* Melius adhuc cum Sithone dixiſſet. Habeto gratias Deo à quo pendet quæcumque Reſpublica, & vis omnis rectè operandi. Cautiſſimus in hac parte fuit Carolus V. quando debellatis in Germania Proteſtantibus, non dixit cum Iulio Cæſare poſt deuictum primo acceſſu Pharnacem. *Veni, vidi, vici*, vt ſcribit Plut. in Apopht. Rom. *Sed veni, vidi, & vicit Dominus.* Et antè ipſum heroina illa Hebræorum Iudith *Iudith. 13.*

 for-

fortissima. *Laudate Dominum Deum nostrũ, qui in me ancilla sua adimpleuit misericordiã suam, & interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte.* Idem te præstare conuenit perfecta re quacumque fœliciter & dicere:
Psal. 113. *Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Quin etiam ob rationem allatam non tam alios laudare studebis à gestis eximijs quàm Deum ipsum dicesque. Benedictus Deus à quo est tibi tantum donum, qui per te tam multa præstitit, profligauit hostem, & restituit rem. Hoc modo eandẽ Iuditham laudauit populus vniuersus. *Be-*
Ibid. *nedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros.* Est sanè iste virtutis actus non vulgaris, quia vehementer titillat humana gloria debita præclaris operibus, quam proindè ægrè à se repellit homo, atque in Deum transfert, osculatur potius sibi adhærentem velut amicam dulcissimam.
S. Chrysost. Homil. 43. ad pop. *Pecunias contemnere volenti est facile; honorem autem à multis collatum despicere, multo labore indiget, magna sapientia est, Angelicæ cuiusdam naturæ ipsum cælestis testudinis verticem tangentis.* Sextum ac postremum, placeat tibi longè magis Deo probari, ab eoque commendari opera tua bona, quàm ab hominibus, quorum incertissima sunt iudicia, & quot capita tot sensus. Si secus feceris, indignabitur tibi

tibi ob iniuriam quæ à te in eum proficiscetur, nisi fortè iniuriam nō interpretere laudari malle ab hominibus iisdemque placere. *Hoc omnia peruertit; hoc vniuersum orbem terrarum perturbauit, quoniam hominum respectu omnia facimus; & in bonis operibus nulla nobis cura est, vt laudatorem Deum habeamus, sed laudem nobis à conseruis nostris inquirimus.* Idem in c. 4. 1. ad Cor

§. 4. Non prohibetur quidē vir magnanimus ad Dei dona, vel etiā ad bona quę fecit, respicere, cum scribat Apostolus. *Nos autem non Spiritū huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis.* Sed neq; vetatur inde affici moderata lætitia. Nam si meritò tristantur mali de malo opere; cur nō ex aduerso lætentur iusti de bono? quid magis quā hoc licere innuit ille Psalmi versiculus. *Lætamini in Domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde?* Quis nescit benè operantem mulieri similem esse, quæ elegantulum parit infantem? de eiusmodi autem muliere ait Dominus. *Mulier cum parit tristitiam habet; cum autem pepererit iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.* Cum in occiso Leone, qui Symbolum fuit nobilissimorum operū, mel Samson inuenisset, nō recusauit eius gustare dulcedinē, qua significata est iusti lætitia 1. Cor. 2. Psal. 31. Ioan. 16.

rectè operantis. At de iactantia maior est dubitandi ratio, possitne vir idem magnanimus se suaque extollere & commemorare, & tamen dicimus quod possit bono fine in plerisque casibus, verbi causa ad authoritatem propriam conseruandam, qua diminuta nihil aut parum prodesse valet Reipublicæ, integra verò permanente plurimum. Sic Apostolus necessitate adactus seipsum prædicauit dicens: *In quo quis audet, audeo & ego, Hebræi sunt & ego. Israelitæ sunt & ego. Semen Abrahæ sunt & ego. Ministri Christi sunt, vt minus sapiens dico plus ego.* Cumque principio cerneret suspectam esse Apostolis cæteris electionem & conuersionem suam, narrare cœpit quanta per ipsum fecisset Dominus Act. 9. & S. Basilius Simplicianum hæreticum sic alloquitur, à quo contemnebatur. *Admoneas teipsum extremæ diei, & nos non doceas, scimus plura quàm tu scias.* Et S. Greg. Nazian. in orat. ad Imperat. *Lex Christi vos meæ potestati, meoq; subiecit tribunali. Imperamus enim & ipsi, addo Imperio etiam maiori ac perfectiori.* Deijcere te conatur Diabolus in desperationis barathrum, ad cogitationem recurre tuorum bonorum operum cum S. Hilarione cuius vicini morti verba erant. *Egredere anima mea, septuaginta iam annos Christo seruiuisti, & adhuc times?* & cum Iob c. 29. perhibente

2. Cor. 11.

S. Hier. in Vita S. Hilar.

bente sibi testimonium hoc magnificum. *Oculus fui caeco, & pes claudo.* Agere vis Deo gratias pro acceptis de manu eius beneficijs? Agnoscas oportet hæc beneficia, eiq; commemores vel alijs vt honorem ei concilies, & cum psalte in eiusmodi erumpas vocem: *Venite & narrabo vobis omnes, qui timetis Deum, quanta fecit Dominus animæ meæ.* Et Luc. 8. ait Christus energumeno quem curauerat; *Redi in domum tuam, & narra quanta fecit tibi Deus.* Sequitur autem. *Et abijt per vniuersam ciuitatem prædicans quanta illi fecisset Iesus.* Ac ne omninò profanos prætereamus, ait Iunoni apud Virgilium Æolus: Psal. 65.

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptra, Iouemque
Concilias, tu das epulis accumbere diuum Æneid. 1.
Nimborumq; facis tempestatumque potentem.

Premit quis innocentiam tuam calumnia, & virum bonum traducit vt nefarium, nihil obstat quo minus ad abstergendam eam virtutes tuas proferas, opponasq; verbis sycophantæ velut murum fortissimum. fecit hoc Claudius ille Marcellus, qui primus seriò sese obiecit Annibali, accusatus à C. Publicio Bibulo, quod in bello conniueret, illudque de industria protraheret. Confugit inquam ad honorificam eorum

narrationem, quæ aduersus hostem illum exitialem Romani Imperij eousq; gesserat, atq; ita repressit obtrectatorē. Scipio quoq; Africanus videns se accusatū à M. Neuio, quasi minus fideliter, cum Antiocho eiusdē Imperij hoste alio grauissimo dimicasset, hęc verba dedit. *Tali die grauißimam, vtilissimam, & insperatam victoriam contra Annibalem vobis peperi; tanti beneficij nos dedecet esse immemores. Ergo criminatore isto relicto, eamus in Capitolium acturi dijs gratias.* Reipsa processit, & omnes illū secuti sunt. Vis fortè ingratos confundere, nunquā id præstabis fœlicius, quā si benefacta in illos tua recitanda suscipias, vestigijs insistens Iacob Patriarchæ sic alloquentis Laban Socerum suum nimis acceptorum immemorem. *Tu nosti quomodo seruierim tibi, & quanta in manibus meis fuerit possessio tua. Modicum habuisti antequam venirem ad te, & nunc diues effectus es ad introitum meum.* Vis consternatos affines vel alios amicos tuos consolari, non incommodè id feceris, si prosperitates tuas quas reputare suas debent, exposueris. Quod à Ioseph factum constat Gen. 45. *Nuntiate patri meo vniuersam gloriam meam, & cuncta quæ vidistis in Ægypto; festinate, & adducite eum ad me.* Socijs addere cupis animum? facies id non ægrè, si rem à te perfici potuisse, reipsaque perfectam non

Aul. Gell. l. 4. cap. 18.

Gen. 30.

sine

fine retributionis ingentis expectatione docueris. Quo spectat illa B. Pauli sententia ad Timotheum, quem imitatorem habere cupiebat virtutum suarum. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus Iudex; non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Sortiri desideras præclari cuiusdam operis occasionem, sæpè te effugiet, nisi quædam protuleris à te præclarè gesta, quæ merito argumenta videri possint agendorum posthac similium. Audire iuuat de se loquentem Dauid in conspectu Saul Regis, à quo prohibebatur in arenam cum Goliath descendere, velut infirmus cum robustissimo. *Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat Leo vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum, & illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam interficiebamque eos. Nam & Leonem & Vrsum interfeci ego seruus tuus.* Sed & de sanctis quibusdam memoriæ proditum est, quod ad impetrandam Dei misericordiã, vel aliquid temporale, interdũ non dubitauerint sese cõmendare à virtutibus, vt Ezechias Rex Iuda, & Sara vxor Tobiæ iunioris; ex quibus ille

2. Tim. 4.

1. Reg. 17.

pro vitæ prorogatione sic orat. 4. Reg. 20. *Memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te fecerim.* Hæc verò ad auertendam à se calumniam impa-
Tob. 3. ctam sibi ab ancillula. *Tu scis Domine quia nunquam concupiui virum, & mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia. Nunquam cum ludentibus miscui me, neque cum his qui in leuitate ambulant, participem me præbui.* Et infra: *Aut ego indigna fui illis, aut illi forsitan me non fuerunt digni.* Extra hos casus ab omni iactantia & ostentatione caue tibi diligenter, nemini odiosissimus non eris, si teipsum cecineris, vt plurimum vitiosa sui iactatio est, affertque audientibus non fastidium modò, sed plerumque etiam odium; quia vt eleganter scribit Quintil. l. 11. c. 1. *Habet mens nostra natura sublime quiddam & erectum, & impatiens superioris. Ideoq; abiectos aut submittentes se allenamus, quia hoc facere tanquam maiores videmur, & quoties discessit æmulatio succedit humanitas. At qui se supra modum extollit, premere ac despicere creditur, nec tam se maiorem, quàm minores cæteros facere; Inde inuident humiliores.* fingunt Poëtæ egregijs filijs orbatã Niobem, quod de ijs intolerantissimè gloriaretur, alienos despiceret. Ob eam causam Gallinis relin-

que

que iactantiam oua statim annuntiantibus quæ ediderunt, nec impetrare à se valentibus vt sileant, si appetis celebrari, non verbis opus est sed benefactis:

Famam extendere factis
Hoc virtutis opus. Virg. 10. Æneid.

Vituli & vaccæ, inquit Aristoteles, *grauiorem vocem edunt quàm boues*; ita planè viri parum boni magis sua iactant, quàm magna virtute præditi. Arist. l. 5. de hist. anim. c. 14. Ex quibus alij vt Moyses cauerunt libros sacros à se conscriptos proprijs insignire nominibus. Alij de se quasi de tertio loquuntur in re plausibili, vt S. Ioan. Euangelista. *Discipulus ille*, inquit, Ioan. 21. *quem diligebat Iesus.* Alij partis duntaxat bonorum suorum meminere, ac si nihil præterea boni egissent, vt Dauid Psal. 76. *Dixi nunc cœpi.* Alij sic laudant alios, vt procul distare ab eorum dotibus videantur: vt 2. Pet. 3. *Sicut charissimus frater noster Paulus, secundum datam sibi scientiam scripsit vobis.* Alij non laudes sed peccata sua modestiæ causa commemorant, vt S. August. in suis Confess. sique in suum aliquid laude dignũ prorumpant, id se facere testantur inuitos. scripsit hac occasione B. Paulus 2. Corin. 12. *Factus sum insipiens, vos me coëgistis, ego enim à vobis debui laudari*, adeò in mente habebat, quod ait Salomon: *Laudet te os alienum* Prou. 27. *& non os tuum.* Rectè quoque Epictetus:

Non enim vt de tuis laboribus meminisse tibi est suaue, sic & alijs audire iucundum. Stultæ iactantiæ origines & genera tot ferè sunt, quot vanæ gloriæ de qua supra. Duæ autem inter cæteras, de quibus in specie aliquid dicere non prætermittam, tum quia vix vllæ inter nobiles crebriores, tum quia tam iniustæ sunt & risu dignæ, quàm iustæ multis apparent parum iudiciosis. Prima est eorum, qui vt dici solet, *in pace Leones, in bello autem & foris damæ & sorices.* Cum in tuto sunt omnia, iurares nihil ijs generosius adeo multa à se iubent expectari, Leonum more rugiunt, vultum componunt ad seueritatem, adducunt supercilium, nunc hos nunc illos sub angulo acuto respiciunt, barbam promissam alunt quæ terrorem incutiat, & præseferat simul fortitudinem. Gallos gallinaceos diceres cum gradiuntur, tanta est illorum cum grauitate maiestas. Quasi boues lassi aut saturi figunt pedem fortiter. Vbi hostes nullos adesse sciunt, discurrunt huc & illuc, quasi eos discerpturi, & vbinam sint simulato furore percontantur. Cum standum est crura deducunt, & vt Peleus supra modum placent sibi in machæra sua, quæ elegantem nacta vaginam vix vnquam vidit Solem, & læuam quidem manum sinistro applicant lateri, dextra autem aut barbam demulcent, aut

aut reducunt Cæsariem, aut intentant minas absentibus; lingua denique prorumpunt in execrationes horribiles & Victoriam sibi certissimam pollicentur. *Parturient montes nascetur ridiculus mus.* Horat. in Arte. Ita opinione sua tam sunt magnanimi, quam sapientum iudicio ridiculi. Namque vbi primum offert sese occasio edendi aliquod virtutis specimen, obmutescunt, trepidant, primi terga vertunt, & murium more in antrum se suum recipiunt. *Sic filij Ephrem intendentes & mittentes arcum conuersi sunt in die belli.* Isa. 77. Nec tamen in his ponunt suę metas vanitatis, in insignibus prętereа & fenestris vitreis depingi se curant, sub specie strenuissimorum ducũ, vt quondam Athenienses curarunt repræsentari se in tabulis quasi iugulantes fugantesq; Lacedemonios. Opportunè autem accidit inquit Plut. in Apopht. Lacon. vt cum quidã inspectis tabulis exclamaret *ô fortes Athenienses*, responderit Lacon qui fortè aderat, *in tabulis*. Ad hanc priorem iactantiam videtur mihi proximè accessisse Accius ille Tragœdus, quem scribit Quintil. l. 5. c. 13. interrogatum cur causas non ageret, cum apud eum tanta vis esset in Tragœdijs; respondisse, ꝙ in illis ea dicerentur quæ ipse vellet; in foro dicturi aduersarij essent, quę minimè vellet. Hoc eodẽ nomine ꝓcul à magnanimi-

mitate fuerunt seculi huius Nouatores (est hoc annotare operæpretium) sistere se non audentes Tridentino Concilio, ad quod publice, solenniter, ac multoties inuitati sunt data assecuratione omnis generis, cum tamen prius instantissimè vt celebraretur peterent. *Sic Celestius Pelagianus sentiens fraudes suas detectas subduxit se Apostolicæ sedis examini.* Excusationem prætendunt absentiæ, quòd Ioanni Hus seruata non sit fides in Constantiensi, quod indictum fuerit Tridentinum authoritate Romani Pontificis, quod denique præsenserint, se in eo nō habituros vocem actiuam, nec admissam iri vt Iudices, sed vt reos. Verum puerilis nimis est excusatio, quia non Synodus Constantiensis sed Imperator solus saluum conductū dederat Ioanni Hus, vt patet ex Sess. 19. eiusdem Synodi, vbi simul declarat, se non teneri eo saluo conductu, quo minus possit de eiusmodi personarum errore inquirere, eosque punire quantum suadebit iustitia, si sint pertinaces; At Tridentinum liberā promiserat eis abeundi potestatem, quin etiam impunitatem. Quod ad Conciliorum decreta, perpetui moris in Ecclesia fuit vt resoluerentur omnia in summi Pontificis authoritatem adsciscentis sibi legitimos Antistites, ab eoque penderent velut à supremo Iudice, idque obseruatum in

S. Aug. l. 2. contra 2. epist. Pel. c. 3.

ipsa

ipsa lege veteri, docebit te Iosephus l. 14. Antiqui. Iud. cap. 16. adducto exemplo pulcherrimo. Nouatorum autem nullus summus est Pontifex, nec Antistes, nullus potest legitimè se vocatum missumque ostendere. Sed neque antè eos vlli Hæretici actiuam habuere vocem in Conciliis seu generalibus seu prouincialibus, in quibus discussa illorum causa est & iudicata. nec mirum sanè, cum reus sit cuius caussa discutitur, repugnet autem iuri & rationi vt reus habeat vocem actiuam, iudicandique potestatem. In specie altera turpis iactantiæ hoc loco perstringendæ, sunt, qui ambitiosissimè commendant se à præclaris maiorum suorum facinoribus, à prosapia, stemmate, & similibus. Mirum sanè quomodo non vident, quod si laudandi sunt propter virtutes maiorum, propter eorum dein delicta & vitia vituperandi vicissim sunt & puniendi, cum tamen velint punitionem non ad se sed ad eos solos pertinere. Audiant quid de hoc argumento scriptum reliquerit S. Basilius. *Lex veritatis propria vniuscuiusque encomia exigit. Neque enim equũ celerem facit patris in cursu præstantia. Neque canis encomium est ex velocissimis natum esse. Sed quemadmodum reliquorum animalium virtus in ipsis singulis consideratur; sic etiam viri propria laus, ex rectè* *S. Basil. cõcio. in S. Mamantem.*

ab

ab ipso factis testimonium fert. Eleganter quoque Ouid. 13. Metam.

Lib. 1. de Ponto.

Et genus, & proauos, & quæ nõ fecimus ipsi
Vix ea nostra puto. & alibi:
Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq́ facit.

Sicut ad commendationem monstrorum nihil confert parentum robur, forma, perfectio; imò tunc maximè se prodit illorum deformitas, quando cum genitoribus omni parte absolutis comparantur, & contraria iuxta se posita magis apparent, ita quò clariores virtute fuerint aui tui & proaui, contemnent te magis velut ab ijs remotiorem qui degenerasse sentient.

§. 5. Ad magnanimum pertinere diximus magni æstimare quæ verè magna sunt; quæ autem parua contemnere; ac saltẽ valdè perplexè, & plus quàm necesse est non prosequi. In priore illo genere primas tenet, Deus optimus maximus. Tum eius cultus de quo Philo Iudæus *seruire Deo maxima est gloriatio, non modo libertate maior; sed diuitiis & principatu, & omnibus rebus quas mortales mirantur pretiosior.* Hæc est sapientia illa nobilis, quam toties Salomon antefert Regum sedibus, auro obrizo, & gemmis quibusque pretiosissimis, & se adamasse scribit & exquisiuisse à iuuentute sua:

Phil. lib. de Cherub.

Sap. 7.

De

De qua etiam addit. *Inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius &, lętatus sum in omnib. &c.* Adhæc æterna beatitudo, nam cum sit infiniti boni hoc est Dei æterna fruitio, quomodo fieri potest, vt in ea non inueniatur omne bonum, ac solatium; ab ea vicissim non absit omne malum? Væ proindè ingratis illis qui certos in ea gradus metasque sibi prętituunt dicuntq; sufficit mihi dummodò in aliquam eius partem veniam, ambitiosus essem si eminere in ea quærerem. Sufficit fateor pars siue gradus eius minimus ad explendum cuiusque appetitum, sed conatus adipiscendi eum solum, non sufficit ad testificandum quanti æstimare beatitudinem debeat. Imò non aspirare ad ampliores cum possis indicium est manifesti contemptus, ignauiæque turpissimæ, & quod temporalia bona pluris facias; in quibus acquirendis nullam tibi metam statuis; sed optas quærisque semper ampliora. Sicut admonemur maiores semper in via Domini progressus facere dum viuimus, in gratia inquam & sanctitate, *Æmulamini*, inquit Apostolus, *Charismata meliora*, & in Apocalypsi legimus, *Qui iustus est, iustificetur adhuc*; ita ad maiorem semper aspirare beati-

1. Cor. 12.

Apoc. 22.

beatitudinem, quæ sanctitatis est præmium, eoque magis coniunget nos Deo, quo maior fuerit. Vana est, atque à Deo reprobatur ambitio, qua caducis inhiatur honorib. neglectis æternis, vel quæruntur honores indignis sæpè obtingentes aut alios claritudine sua offuscantes. In appetitionem autem æternorum nihil cadit eiusmodi. Caduci non sunt, nec ideò minus ab aliquibus participantur, quòd magis ab alijs. Ad eosdem indignus nemo admittitur, quia omnes dignos facit gratia, cui proportione respondet gloria. Apocal. 3. *Ambulabunt mecum in albis quia digni sunt.* Quid plura? tanti refert à fœlicitate illa perenni non excidere, vt ne postremus eius gradus nos effugiat, aspirandum sit modis omnibus ad maximum, qua certè ratione fiet, vt non inueniamur minus habentes, quàm sit ad salutem necessarium, sed summum capientes medium saltem obtineamus. Inter magna denique bona vide semper reponas eandem Dei gratiam, & viros sanctos, & fideles vitæ huius amicos. nam gratia vt iam iam dicebam mensura est æternæ beatitudinis, iusque ad illam tribuit, gratos nos Deo, & in conspectu eius facit speciosos, vt non abs re ob tam insignes effectus dictum sit Apostolo. *Sufficit tibi gratia mea.* San-
2. Cor. 12. ctis tantum tribuit Dominus, vt custodire se di-

se dicat omnia ossa eorum, mortem reputet pretiosã, in ijs præbeat se mirabilẽ, multa edat miracula ad eorum postulationem, inuocationem, tactasque aut piè gestatas reliquias. Tunc etiam cum adhuc ab eo peregrinarentur, conferebat mortalibus cæteris illorum intuitu complura beneficia. v.g. ducentis illis & septuaginta qui cum B. Paulo nauigabant, ad quem Angelus. *Ecce donauit tibi Deus omnes, qui nauigant tecum.* De amico bono scriptum est. *Amicus fidelis protector fortis, qui autem inuenit illum inuenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio; & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius.* In posteriore verò genere seu rerum contemnendarum locum habent laus, gloria, & honor quicumque paruus, qualem negligi debere à viro magnanimo agnouit & docuit Aristoteles, cuius ecce tibi verba. *Magnanimi est ad honoratas res non accedere, aut vbi alij principatum obtinent, ociosumque esse & cunctatorem, nisi vbi magnus aliquis honor, magnumque opus est.* Et quoniam tales sunt, quicumque ab hominibus deferuntur, tametsi secus senserit idem Philosophus, etiam Imperiales & Regij de quibus S. August. lib. 8. Confess. c. 6. *Dic quæso te, omnibus istis laboribus nostris quo ambimus peruenire? quid quærimus? maior ne esse potest spes nostra in*

Psal. 33. 115. 67.

Act. 27.

Eccles. 6.

Arist. lib. 4 Eth. c. 4.

palatio, quàm vt amici Imperatoris simus? Et ibi quid non fragile plenumque periculis? & per quot pericula peruenitur ad grandius periculum? Sequitur magnanimum non esse, quisquis eos suspicit, & dignos censet, qui magno labore ac studio conquirantur; esto vel eos admittat sibi delatos, ac etiam quandoque requirat non tam propter se quasi eos curet; quam propter officium bonumque subditorum, quos sic expedit in humilitate conseruare, vel de ijs non conqueratur, quasi merito suo imparibus. Idem de humana laude gloriaque iudicium, nihil ea fugacius, nihil mutabilius, & incertum magis. Quàm te multi laudant præsentem, qui absentem vituperant? quàm multi ore glorificant, qui in recessu cordis sui indignum putant vnius diei vita? Si eos vel parum offenderis, confestim finē accipit laus omnis, sicut & præteritorum beneficiorum recordatio. Si in vitium aliquod degeneraueris, contemptui mox, & infamis eris; & eorum fabula, qui te laudibus paulò antè ad astra vsque attollebant. Sed præcipuè futilis laus eorum est & aspernanda, qui aliena merita furtim sua faciunt, & indè laudem aucupantur. Eleganter M. Tullius tales comparat latronibus. l. 5. de finibus. *Vt fures earum rerum quas ceperunt signa commutant; sic multi alienis sententijs pro suis vtuntur, nomina*

mina tanquam rerum notas mutantes. Illa item quæ à vilibus, infamibus, viciosis hominibus proficiscitur. Laudare non solent nisi quæ magnifaciunt; illis autem cum sit vitiositate corruptum iudicium nihil facilè magnum videtur, nisi quod olet vitium; ita fit vt laude sua bonos cõtaminent, eo quod insinuant eos sibi esse similes, & vitio aliquo viuere inquinatos. Non itaq; speciosa laus est in ore peccatoris, vt scribit Eccles. c. 15. meritoq; Deus talem aspernans Psal. 49. ait peccatori. *Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum.* & Christus Marc. 1. non patitur dæmonia loqui, sibiq; dare testimonium. sicut nec electus eius Apostolus, quem & Timotheum cum commendaret immundus ille spiritus exclamans. *Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis* imposuit eis silentium. *Dolens autem Paulus, & conuersus spiritui dixit. Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea, & exijt eadem hora.* Tolerabilis contra, imò suo æstimanda pretio est laus bonorum, vt æstimauit apud Ciceronem Neuianus cum diceret. *Lætus sum, laudari me abs te pater à laudato viro.* In numero similiter rerum spernendarũ sunt temporales diuitiæ, quæ sine dubio si bona essent magna, vera, solida in cœlo inuenirentur, indè autẽ excluduntur. Cõtemp-

Act. 16.

Cic. lib. 5. fam. ad Lucceium.

sit eas quondam Crates Thebanus vir doctissimus, & proiecit in profundum maris, ne illarum cura & sollicitudine à philosophandi studio auocaretur. Christus autem quid? An se valdè occupauit in ijs coaceruandis? Cum omnibus vti posset pro arbitrio, & iure suo, ne quidem aliquid habere voluit, vbi caput reclinaret; Et quamuis nō præceperit, author tamen fuit præcipuis quibusque perfectionis amatoribus, omnes vt venderent, & pauperibus erogarent. In propatulo collocantur quæ magni fiunt; ipse autem opes eiusmodi inclusit & abscōdit terræ visceribus veluti res despicatissimas, & quasdam mundi sordes in antrum relegandas, veluti virorum bonorum indignas oculis & malorum duntaxat delicias. Psal.16. *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum.* Illas B. Paulus spreuit quasi stercora, & contentos nos esse voluit paucissimis. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus*, Easdem affirmat cum nimis multiplicantur, retia esse Diaboli. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* Vndè Salomon mediocris fortunæ potius elegit esse, quā valdè opulentus. *Diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria, ne fortè satiatus illi-*

Luc.9. Matth.19. 1. Tim.6. Ibid. Prou.30.

illiciar ad negandum, & inflatorum more Atheorum, *dicam quis est Dominus?* Prisci authores vt earum vilitatem ostenderent, & contemptum persuaderent, literis prodiderunt Vlyssem donatum preciosissima & odorifera veste à Calypso amica sua reiecisse eam, vbi se expertus est in aquam prolapsum ab ea magis magisque demergi & grauari, nec enatare posse. Plut. lib. de vitanda vsura. Scripserunt alij nequaquam ijs sedari graues mentis curas, sed magis augeri:

Non enim gazæ, neq; consularis
Summouet lictor miseros tumultus
Mentis, & curas laqueata circum
Tecta volantes.

Horat. lib. 2. Carm. ode. 6.

Alij denique virum magnum definiuerunt, qui eas infra se duceret, ac poneret in minimis. *Disputarunt Philosophi*, inquit Theophrastus, *coram Philippo Macedone Rege quæ res esset in mundo maxima. Dixerunt quidam montem Olympum, alij solem, alij mare intra quod terra natat. Postremus verò ac sapientissimus habitus respondit, animum terrena omnia despicientem, & illis omnibus superstantem.* Itaque contemnamus eas quotquot magnanimi esse volumus, si non ita vt abijciamus planè, vt saltem cor seu affectũ non apponamus, quandoquidem in ijs & sublunaribus alijs sita non est vera fœlicitas,

 sed

sed ab indita debet virtute promanare, sicut calor non est à vestibus, sed à calente corpore, esto à vestibus retineatur ne effluat, vt tradit Plut. lib. de virtute & vitio. At magnum saltem ornamentum opes afferunt. Ne hoc quidem, ornantur potius à viris probis eas possidentibus; à cæteris autem contaminantur. Amicos gignunt, sed vt plurimum inconstantes ijs persimiles de quibus Ouid. l. 2. de Pont. Eleg. 3.

En ego non paucis quondam munitus amicis,
Dum flauit velis aura secunda meis
Vt fera nimboso tumuerunt æquora vento,
In medijs lacera puppe relinquor aquis.

Vis tandem scire, quid inter cætera despicatui habendum sit tanquam verè paruum? iudicium insulsorum hominum de rebus in quibus versati non sunt, vel ad quarum tractationem minimè à Deo vocati. Rideres puto, nec audiendos crederes, qui bello nunquam interfuissent, nec sulcassent mare nauibus, longas tamen ratiocinationes instituere præsumerent de militaribus rebus & naualibus. Ad eundem planè modum sententias contemne vitiosorum hominum de virtutibus, ac bonis operibus, seu pietatis exercitijs; Indoctorum item de scientia & re literaria, secularium definire audentium controuersias de fide ac religione. Otiosorum denique rebus sa-

tuis

tuis immiſcentium, caſque pro affectus diuerſitate aliter atque aliter interpretantium. Talibus vehementer indignari ſolebat S. Hieronymus epiſt. 14. quod nihil boni valentes facere, de alijs tantum iudicare præſumerent. Eodem ſpectat apophtegma Demetrij dicere ſoliti ſe eiuſmodi Cenſorum voces importunas non magis æſtimare quam ventris flatum. Nihil enim ferè intereſſe ſurſum an deorſum ſonus turpiter emittatur. Adderem interrogatus imitandam Lunam in eo, quòd ad importunos canum latratus obſurdeſcens nunquam intermittat curſum ſuum; canes autem ſilentio eius confuſi coguntur tandem fatigati rabida ora claudere. Imitandam item incudem maximam qualis nec ictus metuit nec ſtrepitus. Ita non curat vir magnanimus ſed deridet inuidorum cenſuras, & popularem loquacitatem. Puſillanimus verò quaſi ampulla vitrea ictum nullum ſuſtinet, & quaſi apis fumi eſt impatientiſſimus. Nihil autem aliud ſunt dicteria garrulorum, quàm fumi inaniſſimi. In hoc potius apes imitemur, quòd melliferæ ſint, quod mundæ, laborioſæ, oſores Veneris, Regi ſuo obſequentes; nec vnquam magnum aliquid præſtituros nos ſperemus, quandiu non didicerimus eiuſmodi nugatorum

verba aspernari. Indigna sunt quæ attendantur, non solum si vituperationem contineant, sed etiam si laudem vt dicebamus. Quod ne quis à me solo credat affirmari Senecam audiat. *Laudes ab improbis & scurris proficiscentes, cum sint fucatæ & insyncerae, modis omnibus cauendæ sunt; neque oportet ab his sic affici, quemadmodum afficiuntur sues dum fricantur atque titillantur, vt nos ipsos facillimè præbeamus vtendos cuiuis volenti, deijcientes nos, & ad scalpturam accommodantes.*

Sen. l. de vitiosa verecundia.

§. 6. Vide tandem dignitatem vt adeptus & honorem, nec te nec illum dicto, factoue aliquo inhonesto labefacias, ne de te dicant. *Homo cum in honore esset non intellexit.* Vt vituperio digni sunt, qui honores & dignitates ambitiosè quærunt directè vel indirectè, per se vel per alios; ita qui adeptas dedecore aliquo afficiunt; quas magis deberent illustrare. Ridicula semper simia tunc videtur præcipuè, quando supra theatrum aut columnam constituta vndè videtur ab omnibus, nudas ostentat nates, & nugas agit. Et tu quoque fabula eris vicinorum & conciuium, si abuti te contingat delatis honoribus. Cur putas faciei næui & maculę maximè fœdant inspectos, & offendunt inspicientes, nisi quia facies in qua videntur, eminentissima pars est corporis; inferio-

Psal. 48.

feriores autem teguntur, nec ita sunt peruiæ. Ornare præstat insignia, quàm ornari ab insignibus; nouus item honor nouos mores postulat. Stella prius eras nebulosa, nunc à te sole facto per adeptionem Magistratus radij expectantur eximiorum operum. Lucernæ instar positæ super candelabrum lucendum tibi est domesticis & subiectis omnibus. Sic itaque te geras vt illi te sibi gratulentur tuis probè fungentem partibus, defleant morientem, requirant absentem. ne insolescas delatis honoribus. *Rectorem te posuerunt, noli extolli.* facilè est Deo qui te prouexit deprimere, & facere nouissima tua peiora prioribus. Qui insolescit, humanos honores magni pendit, atque hoc ipso deficit à virtute magnanimitatis. Ingenium quoque seruile ac illiterale sibi esse demonstrat, talium siquidem est efferri intolerabiliter: Eccl. 32.

Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Claud. l. 1. in Eutrop.

Et iuxta Salomonem. *Per tria mouetur terra, & quartum non potest sustinere. per seruũ cum regnauerit.* Et infrà: *per ancillã cum hæres fuerit dominæ suæ.* Sicut ignis numquam voracior est, quam vbi multum excreuerit; ita ampliorum honorum appetẽtissimi solent esse, qui delibare cœperunt aliquos. Rectè proindè feceris frænum tibi Prou. 30.

in hac parte inijciendo; sic sanè à te auertes pericula capitis, ex quibus illa sunt grauissima quæ cum magnis honoribus coniunguntur; nec mirum cum valdè prouecti, vicini sint principibus (qui igni persimiles facilè adurunt sibi nimis appropinquantes) & vix soleant modestè se gerere, sed sua freti dignitate æquent se illis, aut mandata infringant, aut liberius cum illis agant, quam ferat quæ illis debetur reuerentia. Hostium, & æmulatorum artes taceo, tunc maximè incumbentes calumnijs, quibus si fieri potest quos oderunt prouectos deijciant. Quo in genere quid passi sint Bellisarius sub Iustino Imperatore, Aluarus Luna sub Io. Castellæ Rege, & nostro seculo Albuquercius Lusitanus Dux fortissimus & infiniti alij dicerem si non esset notissimum. Rectè Ouidius:

Ouid. l. 3. de Trist.

Tu quoq; formida nimium sublimia semper
Propositiq; memor contrahe vela tui. &

L. 2. ode 10.

Horat. *Contrahes vento nimium secundo*
Turgida vela.

Hoc si impetrare à te nequit modestia, vide saltem ne ampliores honores seditione, dolo, fraude, vi, iniustitia, & malis id genus artibus tibi comparare studeas, quarum infœlicissimus plerumque est exitus. Denique si te in dignitate constitutum videas

præ-

præstare bona fide quod potes, nec tamen satisfacere subditis aut Reipublicę, nulli propterea te trade grauiori mœstitiæ. Nemo plura tenetur facere quam valet. Perpende rursus reipsane deficias an non. Nam si deficias, præstat vt teipsum abdices eo munere, quàm vt tandem deijciare eius qui tibi præest authoritate, & infesteris continuis tuorum odijs, obloquutionibus, murmurationibus, conspirationibus & alijs id genus miserijs. Si te præclarè obeuntem partes tuas princeps vel iniustè vel leui de causa in ordinem redigat, caue idcircò ei obloqui, quandoquidem facilè fiet vt Corycæum aliquem iubeat dicta factaque tua obseruare, vt rectè magis adhuc puniat in detractione deprehensum, vel ex modestia tua innocentiæ virtutisque coniecturam accipiat, & te hoc modo probatum antiquo gradui restituat. Denique si fortè idem iniusta deiectione non contentus præciperet, vt criminis te reum faterere, à quo te sentis immunem, ne obtemperaueris, quia obtemperando mentireris, & contra teipsum diceres falsum testimonium. Coluit hanc magnanimitatis speciem Ioannes Maresius vir insignis Lutetiæ mercatorum vt vocant præfectus & CAROLI VI. Aduocatus, qui iam tribus superioribus Regibus fidelissimè seruierat. *Bellef. in Carolo 6.*

Accu-

Accusatus enim quod non satis compressisset seditionem quandam, ob idque damnatus capitis, monitusque vt si vitæ suæ cõsultum vellet, reum se fateretur læsæ Maiestatis & veniam à Rege postularet. Absit hoc à me inquit, nunquam in Regis Maiestatem à me peccatum memini, & in animã meam testẽ inuoco Deum, fecisse me quod potui, sed nequiuisse statim perfectèque tantam hominum multitudinem compescere. his dictis ceruicem carnifici fortiter exhibuit præcidendam. Ne tamen occideretur, potuisset vti alio loco diximus, famã suã prodigere, hoc est se reum fateri, dummodò verborum suorum sensum à mendacio alienum concepisset, v.g. ore dicendo *reus sum*, intra se autem intelligendo, *si vera est accusatio.*

Vir humilis quid agere, à quibus item sibi cauere debeat.

CAPVT IX.

§. 1. *Humilitas quid sit, quotuplex, quæ potissimum consectanda.*

2. *Humilitatis veræ ac præcipuæ partes & munia.*

3. *Quanam arte quærenda humilitas.*

4. *Humilitas quos maximè deceat.*

§. 1. Hu-

§. 1. Humilitas si nomen spectes ab humo nomen trahit, quòd hominem ad humum vsque deijciat, hoc ipso quo ille defectus suos considerans quibus nihil altum debetur, parui se æstimat, vehementer deprimit, sibique vilescit. vt notat S. Bern. in lib. de gradibus humilitatis. Hanc ob caussam magnanimitati repugnare videtur aspiranti ad sublimia, verè tamen non repugnat, vt docet S. Tho. 2. 2. q. 129. a. 3. ad 4. & q. 35. a. 1. ad 3. quia hæ duæ virtutes diuersa ratione ad diuersa tendunt. Eximias virtutes sibi proponit magnanimus tanquam magna bona, & consequenter honores magnos non propter se quasi eos multum curet, sed quia debentur eiusmodi virtutibus, & stimulo sunt ad eas ardentius consectandas; simul autem cauet, virtutibus suis impares quærere vel admittere. Humilis autem insistens totus cognitioni suæ, defectus & necessitates suas antè oculos statuit, atque ita minimè laudari postulat, aut præferri cæteris, sed parui potius æstimari & subijci ac postponi, quãdoquidem nec laus, nec honor, nec præpositura decet peccata quæ commisit, nec defectus quos circumfert, nec necessitates quas patitur, sed subiectio magis ac confusio. Vnde & Christus secundum naturam humanam à diuina maximè deficientem iuxta illud Isa. 40. *Omnes gen-*

tes quasi non sint, sic sunt coram eo; humilitatem valdè coluit, vt tradit idem S. Thom. q. 161. a. 1. ad 4. Est autem humilitas duplex; exterior vna, qua modestè quis de se loquitur, in nouissimo recumbit loco; humi iacet, alios subsequitur, viles sibi vestes circumponit, oblatos honores repudiat, &c. Interior alia qua sentit de se modestissimè, externamque illam demissionem sibi reuera credit conuenire, obidque eam vel sibi gratulatur quasi consentaneam ac propriam, vel saltem fert patienter, vndè S. Bern. serm. 16. in Cant. *Verus humilis vilis vult videri, non humilis prædicari.* Indicat distinctionem hanc, & simul commendat posteriorem humilitatis speciem S. Hieronymus his verbis: *Humilitatem sequere, non quæ ostenditur aut simulatur gestu corporis aut fracta voce verborum, sed quæ puro cordis affectu exprimitur. Aliud enim est virtutem habere, aliud virtutis similitudinem.* Sed fortè intra te dicis: Humilitatis modum formamque debemus à Christo accipere, ait namque Matth. 11. *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Ille autem nunquam ita corde humilis fuit, vt errata in se aliqua defectusque agnosceret; vtque honore indignum se iudicaret dignum confusione facilis responsio; ratiohabilem oportet esse humilitatem nostram, sicut

S. Hier. in epist. ad Celantiam.

cut & obsequium. Rationabilis autem est, quando peccata & defectus nostros si verè insunt, fideliter agnoscimus, vel si non insunt, humilem saltem conditionem nostram profitemur, sic tamen vt iura non inficiemur. Humillimus fuit CHRISTVS quantum passa est veritas rectaque ratio. Quia peccato omni carebat & vitio, non debuit se peccatorem credere, nec reum pœnæ quæ debetur peccatoribus: Quia verò homo erat, & quoad hoc Deo minor, palam hoc professus est Ioan. 14. *Pater maior me est*, vixit ei semper subiectissimus, nihilque antiquius habuit, quàm morem gerere diuinæ eius voluntati quoad mediatoris officium, vnde cum dixisset Psal. 39. *In capite libri*, hoc est, diuinæ dispositionis de salute humani generis, *Scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam*, mox adiecit, *Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.* In horto autem oliuarum cum respiciens ad malum naturale mortis corporis dixisset, *Pater si possibile est transeat à me calix iste*, confestim obtutum conuertens ad Dei decretum, atque ad salutem hominum addidit: *Verumtamen non mea sed tua voluntas fiat*, atque ita *humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem mortem autem crucis.* Cumque in se esset innocentissimus, peccato- Matth. 26. Phil. 2.

rum

rum nihilominus personā vltrò sustinens, *vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra, & factus pro nobis peccatum*, id est, hostia pro peccato, culpas nostras in se suscepit expiandas iuxta illud 1. Pet. 2. *Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.* & Isa. 53. *Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum.* fecit hoc ipsum vt diceret Psal. 21. *Longè à salute mea verba delictorum meorum*, id est delicta hominum quæ mea reputo, quatenus abolere ea decreui, non patiuntur vt saluti & vitæ meæ consulam, cum per mortem meam sint abolenda; exponam itaque libenter illam morti, proculque ab eo ero, vt quo mihi prospiciam inexpiata hæc delicta relinquā. Vides lector humilitatem eius incomparabilem, quomodo cum se iustum sciret esse & innocentem, voluerit tamen causa nostra vt reus plecti, contumelijs affici, planè contemni, cum iniquis reputari. Et cum sibi etiam vt homini (ob vnionem hypostaticam) nosset datam omnem potestatem in cælo & in terra, ius præterea competere in omnia mundi regna, nullum tamen sibi vsurpauerit, ab omni pompa & maiestate abstinuerit, diuitias contempserit, probè intelligens horum omnium vsum non cohęrere cum mediatoris munere volentis nos morte sua redimere.

Isa. 53.
2. Cor. 5.

§. 2. Au-

§. 2. Audi iam & diligenter obserua partes viri verè humiles. Primò subijce te Deo & dispositioni eius diuinæ, ac voluntati. Agnosce te eius creaturam, teque admonens dicito, *subiecta esto Deo anima mea*, subditis *Psal. 61.* autem tuis, *Humiliamini sub potenti manu* *1. Pet. 5.* *Dei*. Ipsum time semperque reuerere valentem corpus & animam tuam perdere in gehennam. Quid Lucifero & Angelis eius profuit subesse nolle, nisi vt ignominiosissimè detraherentur ad ima tartari? Si te afflixerit vel affligi permiserit, suscipe de manu eius disciplinam, non declines in verba maliciæ, noli teipsum iustificare sed Deum, dicitoque. *Iustus es Domine, & certum iudi-* *Psal. 118.* *cium tuum, agnosco peccata mea quibus iram tuam merui, cum ita me punis, non secundum* *Luc. 10.* *ea facis mihi, nec secundum iniquitates meas retribuis, digna factis recipio.* Ethnicis reis in vsu fuit hæc humilitas etiam erga principes quos læserant. Exulis vnius verba sunt:

Et iubet & merui, nec quæ damnauerit ille *Ouid.*
Crimina, defendi fasue piumue puto
Omniaq; hæc timui quoniam meruisse videbar
Sed tua peccato lenior ira meo est.

Et quoniam legitimi superiores vicem eius gerunt, eis te propter ipsum submittito, semper memor grauissimæ illius sententiæ. *Qui vos audit me audit, & qui vos spernit me* *Luc. 10.*

spernit. In cuius confirmationem scribit Apostolus Rom. 13. *Non est potestas nisi à Deo: Itaq; qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Secundò, considera diligenter lapsus & relapsus tuos quotidianos, ineptias, inconstantiam, imbecillitatē, vanitatem, absurdos mores ac ridiculos, quorum seria cōgitatione fiet sine dubio, vt dicas *factus sum mihi metipsi grauis*, & te tui vehemēter pudeat, sicut Iunoniam auem pudet de formitatis pedū suorum, cum eos intuetur, & deprimit quas prius ambitiosè explicabat plumas superbiæ. In primis autem pone tibi antè oculos stupendam oscitantiam tuā circa vitiorum extirpationem, virtutumq; studium, qua factum est, vt ne virtutē quidem adhuc vnā post tot annos, intra tot benè agendi occasiones tibi cōparaueris; ne vnum quidem vitium perfectè extirpaueris; imò contra tot promissa vel pia decreta in Sacramento concepta pœnitentiæ, nō desinas more canū redire ad turpē vomitum, more suum ad luti volutabrū, & delictis nouis vetera cumulare. Magna profectò hæc humilitatis materia est & cōfusionis, vt meritò te possis ac debeas minimum æstimare quotquot sunt mortalium, hoc sensu quòd nemo alius tam pauca fecisset bona si tot abundasset benè operandi proficiendiq; occasio-

Iob.7.

occasionibus; nemo tot perpetrasset mala; si ad manum habuisset tot ad se immaculatũ conseruandum auxilia. Quin etiã iuuerit ad memoriam reducere culpas veteres etiam condonatas, Apostoli exemplo dicentis: *Ego sum minimus Apostolorum, qui nõ sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiã Dei*, quod tamen delictum sibi fuisse remissum testatur cum addit. *Sed ideo misericordiã cõsecutus sum.* Tertiò, noli extolli vanis spebus, rebusq; prosperis cum procliuius nihil sit, quàm vt mutentur in aduersas. *Quo die Seianum Senatus deduxerat, populus in frusta diuisit. In quem quicquid congeri poterat Dij hominesque contulerant, ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret.* De Iechonia superbiente ob res secundas; ait Dominus. *Viuo ego, quia si fuerit Iechonias sicut annulus in manu mea dextera, inde euellam eum, & dabo te in manu quaerentium animam tuam.* Quartò, nemini te facilè praeposueris; quia vt vincas hunc vel illum dote vna, facilè fit vt vicissim ab eo vincaris altera; & maiore quidem non secus ac pauo cantu superatus à luscinia plumis longè antecellit. Quin etiam secundum vnam eandemque nihil vetat vincere & vinci, vt Ciceronem & Demosthenem de quibus Quintilianus. *In eloquendo est aliqua diuersitas. densior ille hic copiosior, ille concludit arctius, hic latius*

1. Tim. 1.

Sen. l. 1. de Tranq. c. 11

Hier. 22.

Quint. l. 10. cap. 1.

pugnat, ille acumine semper, hic frequenter & pondere, illi nihil detrahi potest, huic nihil adijci, curæ plus in illo, in hoc naturæ. In vnoquoque sunt bona quædam permixta malis.

Ouid. l. 1. de remed.

Terra salutiferas herbas, eademq; nocentes
Nutrit, & vrticæ proxima sæpè rosa est.

Formosior proximo es, sed sanior ille ac robustior. Ditior es, sed stupidus fortè, & sine cerebro sicut pulchra capita in sculptoris officina; ille autem doctior atque ingenio fœlicior, vel tu doctior ille probior, tu nobilior ille docilior, humanior & Reipublicę vtilior; neque enim nouum est plus habere vtilitatis, vel magis esse necessaria quæ sunt imperfectiora vt panem quàm carnem, aërem quàm ignem. Tibi fortè natura plus memoriæ, illi verò plus contulit iudicij. Peritior es humaniorum literarum, sed ille studio præit Theologiæ, Philosophię, Medicinæ, aut Iurisprudentiæ, magna pulchraque tibi tua videntur & illi sua. Habet ille næuos suos, & tu similiter proprios, sicut & populus quilibet, vndè olim vulgò iactabatur. *Superbia Babyloniorum, inuidia Iudæorũ, iracundia Thebanorum, auaricia Tyriorum, Scytarum crudelitas, Bæotiorum stupiditas, comessatio Sydoniorum, Magia Ægyptiorum, Luxus Sybaritarum, Cretensium mendacia, Afrorum perfidia, Lacedemoniorum furta, ingrati-*

gratitudo Atheniensium. Virtutem nunc colis ille vitia. Verum fortè non perseuerabis, ille autem resipiscet, explebitque in breui tempora multa. Complecteris mente citò quod ille segniter; sed sciendum est quòd tardigradi dum semper ambulant, sæpè ad metam celeriores præueniunt passim subsistentes. Rhombus, Scatina, Rhaia, & Pastinaca cum sint piscium tardissimi, sæpè reperiuntur in ventre habere mugilem omnium velocissimum, solertiaque illum & ingenio capiunt. Imbecilliores quoq; lignarij arte & industria idem præstant quod robustiores, surrigendo ingentissima pondera axibus, vectibus, & throcleis. Præcellis fortè sed valde imperfectis, & luscus tibi Rex videris inter cæcos; hoc autem quam parũ est iudicio sapientis & per se ridiculum? Denique aut antecellere te censes ob ampliora bona quæ tibi, aut propter grauiora quæ alijs insunt mala. Ex neutro capite tumere te conuenit, & attollere supercilium. Non ex primo, quia sicut Africa Leones habet, Leopardos, Lynces; non autem apros, ceruos, capras syluestres: sic non omnia in te congesta sunt ornamenta, sed in alios plura, nec facilè est definire vtra sint maiora. Sensilium alia est ratio, in quibus assignare non ægrè possumus maius & minus, maximum item & minimum, vt inter animalia

Elephantem & Acarum, vt tradit Arist. l. 5. de hist. an. c. 32. Neque ex secundo, quia oculatissimus in perspiciendis alienis defectibus, cæcus es in tuis, & tua debes aliena reputare, vtpote in quæ prolapsurus fueras, nisi te præuenisset diuina gratia. *Domine*, ait S. Augustinus, *gratiæ tuæ deputo, quæcumque non feci mala*. Et infra: *Omnia mihi dimissa fateor, & quæ mea sponte feci mala, & quæ te duce non feci*. Quid si admoneate præterea, vt pluris alium quemuis quã teipsum facias. Consilium certe hoc est Apostoli Phil. 2. *In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes*, seruarique poterit ait S. Thom. 22. q. 161. a. 3. si proprios defectus cum aliorum virtutibus & donis à Deo acceptis comparemus. Iuxta August. vero l. de sancta virg. c. 43. 47. 51. si piè credamus constantiores fore alios, si occasio daretur martyrij. Quintò, ne facilè iudicium tuum anteponas nõ dico prępositorum tuorum, sed nec æqualium. Plurium sententiam crede vt plurimum tua certiorem (plus enim vident oculi quàm oculus, plus illuminant candelæ plures quam vnica, & vt scribit Seneca, *Magnum est apud nos veritatis argumentum, aliquid omnibus videri.*) Multò adhuc magis sententiam Catholicæ Ecclesiæ, quam vocat Apostolus 1. Tim. 3. *Columnam & firmamentum veritatis*, & de qua S. Aug.

S. Aug. l. 2. conf. c. 7.

Sen. epist. 118.

S. August. epist. 118.

De eo quod tota per orbem frequentat Ecclesia, disputare an ita faciendum sit, insolentissimæ insaniæ est. Hoc quia non obseruarunt Sectarij, in hæreticos euaserunt. Cupidi gloriæ noua excogitarunt dogmata, quibus clarescerent, & viderentur sanctos patres vincere Sapientia. Nec excogitarunt solū, sed in Concilijs ipsis Oecumenicis redarguti, perrexerunt adhucque pergunt ea pertinaciter ac superbè propugnare. Affine documentum sit, ne in rebus agendis opinioni & prudentiæ tuæ nimis adhærescas, sed in dubijs consulas Sapientes. Sicut enim indoctissimi omnium sunt, qui de nulla re dubitant, sed credunt se scire omnia; ita imprudentissimi, qui de rebus agendis nullum putant interrogandum. Tales monet Apostolus Rom. 12. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.* Modestior Aristoteles, *Ad res magnas*, inquit, *consultores adhibemus nobis ipsis diffisi, quasi minus ad statuendum idonei.* Christus ipse in Consilium Apostolos interdum adhibuit, non ex necessitate, sed ad instruendos nos, vt cum ait: *Vnde ememus panes, vt manducent hi?* Et verò iuxta vetus prouerbium *quandoq; est olitor opportuna locutus.* Multa docet mediatè seu per interrogatos alios Dn̄s, quæ nō imediatè, & vt notat S. Chrys. *Fit sæpenumerò, vt prudens quod oportebat nō videat, & stultior aliquid eorum*

Arist. l. 3. Eth. c. 4.

Ioan. 6.

S. Chrys. in cap. 12. ad Rom.

quæ conueniunt inueniat: Id quod in Moyse & Socero suo factum est, in Saul & puero suo, in Isaac & Rebecca. Imò si Salomoni credimus, eo insipientior est aliquis, quo se credit sapientiorem. *Cuncta tentaui in Sapientia,* inquit, *dixi Sapiens efficiar, & ipsa longius recessit à me.* Sextò humanum applausum ne quæsieris, minus adhuc affectaueris prolatis in medium meritis ad te non pertinentibus, de quibus S. Greg. Nazianz. in Monodia. *Longè turpissimum est colores, formas, equos aliundè quàm ex seipsis non probari; nos verò ornatum ac pulchritudinem extrinsecã ab alijs quærere ac mutuari. Quid enim quæso ad nos maiorum virtutes, si ignaui fuerimus.* Huic affinis est illorum vesania, qui sine vlla necessitate seipsos canunt, suaque ostentant, ne inde frustrentur laude quam venantur, sed vel inuitam ac repugnantem ad se pertrahant. Inter alios tangit hęc vrtica nouatores, qui vt progressus aliquos in lingua Græca fecisse videantur, ridiculè planè, intempestiuè, importunè, & *sine vlla necessitate* quasdam eius voculas scriptis suis ac thesibus solent inserere, vt bene periti indoctis appareant. Exemplum. Hoc inquiunt ἀδυνατὸν est, quare non dicunt *impossibile?* Item hoc ex aduersariorum ὑποθέσει dicimus, cur non scribunt, ex aduersariorum *suppositione?* Item Deus in cordibus

Eccles. 7.

nostris

nostris accendat φιλαληθείαν κ φιλαδελφίαν cur non scribunt foueat *amorem veri & proximi?* Vicissim ne te ex abrupto & sine proposito verbis vllis depresseris, sed occasionem expecta, vt cum deferuntur munera publica, quibus indignum te sentis & imparem. tunc affectationis specie & suspicione carebit humiliatio, & dicere cum Hieremia poteris *A, A, A, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum.* Si multa scias, ne te eousque despicias, vt cum Socrate dicas *hoc vnum scio, quod nihil scio*, fœtet siquidem multumque offendit mendax ista sui deiectio. *Sapientia est, vt neque te omnia scire putes, quod Dei est, neque omnia nescire, quod pecudis. Est aliquid medium quod sit hominis, scientia videlicet cum ignorantia temperata.* Huic præscripto affine videtur, vt syncerè agnoscens tenuitatem tuam, nunquã studeas videri par præstantioribus, nec ranam illam imitere, quæ cupida æquandi bouem sese distendebat, sed quo exitu? cum semel iterumque intumuisset, ac tertiò magis adhuc vellet intumescere, crepuit. Indigent valde monitorio isto iuniores, qui vbi aliquid scire incipiunt, omnia se scire arbitrãtur, raroque induci possunt, vt se hallucinatos fuisse aliquando consentiant. Huic præscriptioni coniuncta est quę sequitur. Septimò in delicto deprehensus caue illud

Hier. 1.

Lact. l. 3 de fals. Sap. c. 6.

propugnes, sed magis fatere, ab eoque resili, non minori candore animi & libertate, quàm olim Horatius à pestilenti doctrina Epicuri dicens:

Parcus deorum cultor, & infrequens
Lib. 1. Carmin. ode 34 *Insanientis dum sapientiæ*
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos.

Sic malo non augebis malum, sic humilitatis exemplum dabis & specimen, sic inuenies gratiam, excusabunt te qui audient, si te accusaueris. sed fortè dicis. Præpositi mei non sunt, vt ferre illorum censuram me oporteat. Imò in hoc sunt & videri debent, quod errore simili non implicentur. Vt taceam teneri eos fraterno fungi munere, deque animi labe te commonefacere; qui si de faciei macula non admonerent, à teipso dicerentur nō satisfacere fraternis legibus. Quis autem ignorat grauiores esse animi labes quàm corporis? Si quādo durius cum aliquo agebat Ludouicus II. Galliæ Rex mox culpam agnoscebat, & virum illū munere aliquo afficiebat. Et Ludouicus IX. morti proximus filio suo dixit. Ita te geras, vt confessarij & necessarij tui liberè te admonere possint mali. Demetrius Antigoni filius à priuato Atheniensi reprehēsus quasi locutus barbare, nō excanduit ob censuram,

ram, nec tuendũ suscepit barbarismũ in quẽ inciderat, sed agens gratias quinquaginta medimnorũ millia Athieniensib. dedit. Habet porro medimnus modios sex vt scribit Ribera in c. 3. Hos. futilis certè peccati excusatio noua est culpa, quia vel illius reũ se negat esse q excusat, & sic mentitur, vel peccatum negat esse, atq; ita agnitã oppugnat veritatem. Agit autem contra humilitatem quia videri vult quam sit, innocentior. Sed neq; aliquid hac via proficit, quandoquidẽ non ei creditur vtenti & sese communienti causis inanibus, cuiusmodi sunt, *In peccatũ impulit me Diabolus; peccati autor fuit mihi socius, coëgit me Deus, coëgit astrorũ influentia non putabã, in me parentes vitium hoc transfulerunt, impoßibilis Dei lex est, nec à me potuit obseruari, feci quod fecit inolita victus consuetudine, in vsum abijt peccatum meum, nec quisquam ferè est qui eo non se cõtaminet,* &c. Neminẽ impellit Diabolus, nec quenquam prosternit, qui prius nõ consenserit, quem proindè consensum ante omnia impetrare studet, vt cum dixit. *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Matth. 4. Tergiuersans Adam in Euam Sociam, & Eua in serpentẽ reijcere tentauit culpam suam, sed frustrà. *Deus intentator malorum est, neminem tentat* Iac. 1. seu ad peccatũ inducit, esto iustis de causis quãdoq; sinat induci; *Vnusquisq; autẽ tẽtatur*

tur à concupiscentia sua abstractus & illectus.

Eccles. 15. Quocirca ne posthac dixeris. *Ipse me implanauit; non enim ei necessarij sunt homines impij.* Procul ab eo fuit idem sapientissimus Deus, vt astrorum dominio subijceret hominem propter quem astra fecit, & cœlos omnes fabricauit. Si ab illorum influxibus cogi voluit hominem ad quid ei contulit arbitrij libertatem, cuius indicia & testes sunt tot admonitiones consectandi virtutes, vitia verò fugiendi? *Nemo enim quenquam hortatur ad ea, quæ nec sunt in nostra potestate, nec nostræ voluntatis.* Nemo te coëgit, falsum putare, & ad ea non attendere quæ facis & loqueris. A parente in prolem si transferrentur animi vitia, ex malo patre nullus esset bonus filius, nec ex bono malus. Non Cainum genuisset Adam, non Ismaelem Abraham, non Esau Iacob, non Dauid Absalonem, non Ezechias Manassem. facilius admiserim vitia corporis transire ad filios, quamquam nec hoc perenne est, si videlicet filij obseruent à principio formam viuendi conuenientem & vitijs illis contrariam, vt si parentibus nati podagricis vel epilepticis excrementa purgent, pauca colligant, moderato vtantur exercitio corporis, cibos benè concoquant, vt tradit Galen. ad Aphor. 28. lib. 6. Legem Dei si esset impossibilis, non vocaret Christus

Arist. lib. 3. Eth. c. 3.

stus *iugum suaue & onus leue*, nec Dauid dulciorem super mel & fauum, minus ad- hæc adderet de præceptis Dominicis. *Etenim seruus tuus custodit ea.* Sed quemadmodum amanti nihil est difficile, ita nõ amanti, non feruenti spiritu, sed frigido, delicato, veternoso difficilia sunt omnia pietatis exercitia & intolerabilia. Magna vis est prauę consuetudinis, sed nequaquam tanta vt euelli non possit stirpitus. *Hanc vincere difficillimum est* ait S. Aug. *& tamen ipsam si se quisque non deserat, nec reformidet Christianam disciplinam Deo duce atque adiuuante superabit.* Denique communis peccandi vsus non minuit culpam sed gehennæ socios multiplicat, sicut ait Christus: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius.* Octauo, impensè laudatus responde aliud esse Dei iudicium, aliud hominum persæpè laudantium quod ille reprobat, nec addere prætermitte malum esse ex quouis defectu. vndè cum S. Ioan. Eleemosynarij effusam in pauperes liberalitatem laudaret quispiam ac suspiceret, in more habebat dicere. *Frater nondum pro te sanguinem fudi, sicut mandauit mihi Dominus.* Rursus quia tacitè laudem quærunt, cęteros carpunt, & meliores videri volunt & iudiciosiores, & videri volunt præstare, qui in communitate non receptum à sapientibus sed

Matth. 11.

Psal. 18.

S. Aug. l. de serm. dom. in monte.

sed singularem sequuntur viuendi ritum ; à singularitate abstinebis. Agens item cum æqualibus vel ferè æqualibus inferiorem tibi quæres locum, in conuiuijs maximè iuxta Christi consilium ; idque ex animo quasi tibi debitum, & non vt videare humilis, nec intra te frendens aut mussitans si non promouearis ad altiorem. Sic Agesilaus patienter tulit in ludo publico assignari sibi locum parum honorificum dicens : *Ostendam non locum viris , sed viros loco dignitatem conciliare.* Nono vicissim caue humilitatis prætextu honores recusare dignitati tuæ debitos quando iuxta magnanimitatis leges expedit vt admittantur : facilius tibi conceditur non multum exigere, nec irasci non deferentibus quoties ex rusticitate vel inaduertentia non deferuntur, secus quando ex fastu atque malicia. Caue quod iamdudum monui , ab inferiore quem fortè durius tractaueris veniam petas, si indè futurum præuideas, vt te ipse vel alij irrideant & contemnant. Quando autem hoc non timebitur, sæpè erit laude dignum magniq; meriti. Ita Saul ad Dauid. 1. Reg. 24. *Iustior tu es quàm ego, tu enim tribuisti mihi bona , ego autem reddidi tibi mala.* Caue pertinaciter recuses munus seu dignitatem , cui te præpositi tui idoneum iudicant ac necessarium, *melior est obedientia quàm victimæ:* de hoc

Luc. 14.

1. Reg. 15.

hoc argumento dixi multa satis cap. præcedenti. Caue peccato inquines te, quo vilescas apud homines, abominabilis est humilitas, quæ non acquiritur sine offensione creatoris, & humanæ dignitatis iniuria; de qua S. Chrys. in c. 3. epist. 1. ad Cor. *Hæc duo maximè solent abducere à peccato, quando pœnam peccato propositam cogitauerimus, & quando dignitatem nostram reputauerimus.* Caue aduersum te mentiare vt occasionem des sentiendi de te malè vel suspicandi. *Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo effeceris quod euitaueras. Veritas in te non est, nisi ita te dixeris peccatorem; vt etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, vt quod est dicas. Nam quomodo est veritas vbi viget falsitas?* Sanctus quidem Ambrosius humilitati studens ne assumeretur in Mediolanensem Anstititem, finxit se crudelem cum esset mitissimus, in reos sæuiit; & scorta introduxit in domum suam; vt inhumanus & impudens haberetur; atque ita non promoueretur ad Achiepiscopatum; sed Catechumenus adhuc erat cum hoc fecit, necdum satis instructus & illuminatus. Caue denique peccata tua euulges præsertim grauia, & deducas in notitiam publicã, cum raro id fiat sine scandalo pusilliorum. Exceptio est si iuridicè interrogeris,

S. August. serm. 39. de Verb. Apost.

rogeris, vt Achan Iof. 7. Si vitam viuas regularem cum apud religiosos non offendat publica sui accusatio, sed laudetur quasi actus virtutis heroicus, si ex peculiari instinctu Spiritus sancti id facias, quo modo videtur idem S. Augustinus libros edidisse confessionum, vel ad liberandum à morte innocentem falsò accusatum sceleris quod perpetrasti. Non teneris fateor prodere te quando non influxisti in necem eius & accusationem, potes tamen, estque opus insigne charitatis, & singularis exempli.

§. 3. Virtutem hanc eximiam si instanter a Deo postulaueris impetrabis. Multum præterea conducet ad eius adeptionem versari cum humilibus, sicut è contra, *Qui cum superbo graditur, induet superbiam & stultorum socius similis efficitur.* Item teipsum ad vnguem discutere, & defectus proprios intueri. *Difficillimum est* fateor *quemadmodum quidam dixere sapientes seipsum cognoscere, suauissimum tamen*, & ad virtutē hanc consequendam perutile ac necessarium. Sicut extolluntur qui bona sua considerant, nec ea in Deum referunt, vt Arphaxad, qui cum ciuitatem ædificasset potentissimam, quam appellauit Ecbatanis, *gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum*; ita paruuli sunt in oculis suis, qui labes suas, vitia, errata, inclina-

Ecclef. 13.

Arist. l. 2. mag. mor. c. 18.

Iudith. 1.

clinationes malas, absurdos mores & deprauatos crebrò ad cogitationem reuocant. Vbi porrò humiles euaserint in cordibus suis, non ita multò post extrinsecus quoque esse poterunt, quia violentum non potest esse diuturnum; vim autem sibi facit ille omnis, qui cōtra mentem agit, qui depressus interius extollitur exterius. Vnde nec mendaces in mendacijs suis constantes solent esse. Lubet ex his defectibus nonnullos recensere communes partim vniuersis, partim plerisque mortalibus. Quoad corpus mortalis est homo in puluerem rediturus vnde venit. *Miserabilis prorsus infirmitas, sicut egressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, & nihil auferet secum.* Ad idem insinuandum ex 12. lapidibus pretiosis, qui ponuntur in corona Regis Franciæ, supremus est sardius terræ colorē referens, vt se nouerit in terram abiturum, nec aliud esse Reges dum regnant, quam terrā quandam eleuatam. Cum animalia cætera in lucem prodeant in suo genere perfecta; imperfectus prodit homo. *Indicium est, quòd illa statim ab ortu viuere sua opera quærunt; pueri autem curam desiderant, nec seruari nisi alieno beneficio possunt*, non agnoscit parētes suos, nec quæ sibi vtilia sunt discernere eorum quispiam nouit à noxijs. Destituitur toto ferè septennio vsu rationis, delirat

Eccles. 5.

Arist. sect. 10. prob. 45

x circa

circa senium: brutæ autem animantes, vt
annosa vulpes, cautiores sunt. Orat proin-
Psal. 70. dè Dauid, *cum defecerit virtus mea ne dere-*
linquas me. Morbis laborat pluribus mul-
tò, & grauioribus, vt interdum podagra,
calculo, apoplexia, paralysi, epilepsia, ele-
phantiasi, lue luxuriæ, cuius tanta vis est,
omnes vt pili decidant, dentes nutent, liue-
ant oculi, contagiosus sit ipse quoque hali-
tus. Constat idem homo partibus duabus
ratione & concupiscentia intestino bello
Gal. 5. nunquam supersedentibus. *Concupiscit ca-*
ro aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus car-
nem. Intellectui parum inest luminis mul-
tum caliginis, perpauca nouit, ignorat quã
plurima, & quod nouit citò obliuiscitur.
Dicit intra se *diues sum, & locupletatus, &*
nullius egeo: & nescit quia miser est, & mise-
rabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Apocal.
3. Ampliora scire desiderat, & desiderando
excruciatur. *In multa scientia, multa est in-*
Eccles. 1. *dignatio, & qui addit scientiam, addit & la-*
borem, nec mirum, quia quo est doctior, eo
plura se videt ignorare, sicut qui ascendit
montem plura semper deprehendit ac di-
stantiora, quæ distinctè nondum vidit. De
inconstantia quid dicam? mutatur in ho-
ras, cito ab opinione & sententia recedit
quam conceperat; maior adhuc volunta-
tis instabilitas. Sæpè fit vt stolidissimus cum
sit,

sit, se tamen credat sapientissimum. Pronus est ad nequitiam, semel autem deprauatus, ægerrimè recipit se ad bonam frugem. Nunquam sua contentus sorte melius aliquid sibi semper quærit ac fingit; quo impetrato nihilo est quietior, nullis procellis aut vorticibus ita Eurypus agitur, sicut ille perturbationibus vndecim, quas recenset Philosophus. Nam ad amorem, quod attinet, proprio seruit miserrimè, amat se peruersissimè, quærens sibi delicias, voluptates, & incõcessa alia quæ mergunt in interitum. Cæterorum iudicio prę-ualere vult suum, nec vnquã alijs ex toto facit, quod sibi vult fieri. Blanditur & cõplacet sibi, miratur sese & circumspicit, quasi aureo funiculo de cœlo demissum, & alterius speciei indiuiduum, dicitq; intra se, *non sum sicut cæteri hominum.* Creaturas quandoq; ita deperit, vt vix cibũ somnumque capiat; nec ita multo post ab ijsdẽ totus quantus est auertitur, vt Amnon à Thamar sorore sua quã constuprauerat. Deniq; effertur stultissimè supra sua merita, & alios ferè oẽs prę se cõtemnit. Quod ad odiũ, optima quæq; eo prosequitur, fastidit virtutis studiũ, laborẽ, pœnitentiã salutarẽ, Christianã disciplinã, Dei iustitiã, & Deũ ipsum, si vel ab eo castigetur, vel ꝙ petit nõ impetret. Imò seipsũ odit hoc ipso quo nugari & peccare delectat. *Luc. 18.*

Qui enim *diligit iniquitatem, odit animam suam.* Quod ad concupiſcentiam, totus eſt in appetendis, quæ ſibi minimè conueniũt, nec pro futura ſunt; ſcire appetit quæ ad ſe non pertinent, vt arcana magica, aliena ſecreta atque conſilia, audire noua & peregrina, videre miracula, interceptas aut furto ſublatas aliorum epiſtolas reſerare, inſolitis veſtibus omnium ad ſe oculos conuertere, anteferri ſocijs, in orbe celebrari, in aliorum mores inquirere, poſſidere millia auri & argenti; fugit cõtra res ſalutares, pia monita, temperantiam, pœnitentiam, memoriam nouiſſimorum, carnis macerationem, ſatisfactionem, ablatorum reſtitutionem, &c. Quod ad delectationem, exultat in rebus peſſimis, ſaginatur & gaudet alienis infortunijs vt cruore hirudines, & muſcæ vlceribus: cruciatur contra rebus eorundem proſperis, nihil ſe habere putat quandiu aliquid deeſt, alios ſe ſemper credit ditiores, & vicini pecoris vbera grandiora, inde triſtatur ac mœret, qui gaudere deberet velut de fratrum ſuorum commodis, (omnes enim fratres ſumus, ſub vno cõmuni patre Deo) & boni conſulere Dei diſpoſitionem bona ſua pro arbitrio diſpenſantis. Quod ad ſpẽ, ſperat & ſibi pollicetur infinita ſublunaria quæ nunquam euenient; quia tamen ſperat, intendit neruos omnes vt ſua faciat, la-

Pſal. 10.

bores

bores nullos refugit, nulla exhorret pericula. In salutis autem negotio captum diceres mente & membris omnibus, oculos habens & aures nec videt nec audit, non ambulat pedibus non palpat manibus, quæ facilia sunt, dicere audet impossibilia, nec ea digito vult cõtingere, volutatur in lectulo suo, sicut vertitur ostium in cardine. Quod ad metum, vmbram suam metuit, domi se cõtinet otiosus præ horrore laboris mannum, & ait, *Leo est foris, in medio platearum occidendus sum*. Prou. 22. Ingens saxum diceres mouendum trochleis & vectibus. Imperfectè & ad vsurpationem consuetudinis bonum plerumque facit quod facit, rarò non desideratur aliquid, festinat operari ne diu operetur. At circa nugas est audacissimus, longissimum etiã tempus bene ducit quod in eas impenditur, nullas recusat Vigilias, nullis se subtrahit mortis discriminibus. Restat ira quæ vbi illum apprehẽderit, vincit furore vrsos, feruet sanguis interius, pallescunt genæ, spumant ora, emicant oculi, vacillat vox, armatur ferro manus, effundit præceps quicquid in buccam venerit, & cœlum petit minis & clamoribus. Alia ex parte *corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem*. Occupat se totum idem homo circa eius curam. Cuti prospicit ac si eo Sap. 9.

solo fine venisset in mundum. Nõ comedit vt viuat, sed viuit vt comedat. Animus illi semper in patinis. Collum gruis optat sibi cum Philoxeno ad percipiendam longam ex saporibus voluptatem. De solis ratiocinatur edulijs, in quibus citò fastidit quidquid non est singulare. Hinc replentur lumbi eius illusionibus quia impletus est venter vino & dapibus. Vix deniqne moritur, cum statim computrescit, (præsertim si delicijs assueuerit) & fœtet intolerabiliter. Sufficient hæc spero benè librata ad exclamandum sæpè. *Quid est homo?* atque ad nos intra humilitatis & modestiæ septa continendos.

§. 4. Mortalibus quibusdam vt morbidis, rusticis, pauperibus, nulla ferè est superbiendi occasio; alijs autem maxima ob virtutem, scientiam, nobilitatem, diuitias, pręclara facinora, & varias animi dotes aut corporis. Atque hi quidem eatenus humilitate magis indigent, quatenus multo facilius impingunt ad superbiæ lapidẽ propter incentiua huiusmodi, (puta ob doctrinã de qua Apostolus 1. Cor. 8. *Scientia inflat* & antè illum Cicero l. 2. Tusc. *Quotus quisque Philosophorum inuenitur qui disciplinam non ostentationem scientiæ sed legem vitæ putet?* Ac præterea opes, de quibus 1. Tim. 6. *Diuitibus huius sæculi præcipe non superbè sapere:)*

re:) inter quæ conſeruata animi modeſtia ſolida ſemper eſt, non ſecus ac ſecundum Plat l. 1. de leg. *Optimi omnium ſunt, qui inter malos ſunt boni.* illis verò hoc alio titulo magis eſt neceſſaria, ꝙ in ijs longe ſit ſuperbia deteſtabilior, cum nullã aut penè nullã habeant causã ſeſe extollẽdi propter ꝙ ſingulariter ait Deus Eccl. 25. *Abominari ſe pauperũ ſuperbum*; Vix vnq̃ prætermittit tales in altũ eductos confundere tandẽ & allidere, præſertim ſi malis artib. ad ſublimes gradus irrepſerint. Exẽplo vno cõtentus ero. Anno Chriſti 1205. capto à Bulgaris Balduino Flãdrię comite, nebulo quidã & triobolaris homo ſtatura ei vultuque perſimilis prodijt in mediũ poſt 20. annos, contendens ſe eſſe Balduinũ ipſiſſimũ diuinitus è carcere liberatũ; cum tamẽ illũ in carcere obijſſe, fama eſſet apud omnes cõſtantiſſima. Ioañ a eiuſdẽ hæres ac filia vehementer attonita impoſtorẽ illum ſceleratè ſeſe ingerentẽ in tantũ principatum, maturè tentauit armis opprimere, ſed principio victa eſt, & coacta cõfugere ad Ludouicũ 8. Francię Regẽ, qui ad ſe vocauit illũ, vt ex eius reſpõſis certo intelligeret fucõne faceret, an veritate & iure niteretur; interrogandiq; curã cõmiſit Beluacẽſi Epiſcopo. Ille ratus fore vt de ſolo euaſionis modo interrogaret, ad reſpondendũ ſeſe egregiè cõparauit, & quoad hoc ſatis fecit, Sed perrexit ſolers Epiſc. ſciſcitari, vbinã

Bellef. & Fulgoſ. l. 9. cap. 16.

fecisset Philippo Regi homagium vt vocāt, quis eum creauisset torquatum equitē, vbinam & quando in vxorē duxisset Mariam Ioannæ præsentis Comitissæ matrem. Ille melius nihil habens quod responderet, hæc sibi memoria dixit excidisse. Tum Rex, faciunt te hæc verba suspectissimum, quis enim facilè tantarum rerum obliuiscitur? Abi, ne vltrà te videam. Recepit se ille in Belgium, sed cito desertus ab omnibus, transfugit in Burgundiam, vbi à nobili quodam captus Comitissæ est traditus interiecto pretio quadringentarum marcarum auri, & torturæ subiectus, in qua fraudem totam aperuit, moxque suspensus est & strangulatus.

Prudentiæ leges circa Studiositatis materiam.

CAPVT X.

§. 1. Studiositatis descriptio.
2. Scientiæ laus & periculum.
3. Quid præcipue discendum.
4. De recto sciendi modo, & scientiæ vsu.
5. Quæ artes censendæ malæ, & abominandæ.
6. Curiositatis vitium quàm graue sit & latè pateat.

§. 1. Ho-

§. 1. Hominem ſuapte natura ardere deſiderio ſciendi multa & cognoſcendi teſtis eſt Ariſtoteles: *Omnes homines*, inquit, *naturaliter ſcire deſiderant*. In Zenone Philoſopho tantus hic ardor fuit, vt cuidam poſcendi centum nummos, qui ſe promiſerat aliqua ei Dialecticę arcana reſeraturum, ducentos numerauerit. Diogenes autem Cynicus Athenas profectus ad Antiſthenem; ſæpè repulſus non ſine minis niſi diſcederet, reſpondit. *Cæde ſi vis, at nullum inuenies baculum tam durum, quo me abs te abigas, dum aliquid dixeris*. Vix ſe in mediocritate continet tanta diſcendi auiditas, ideoque virtute indiget qua temperetur, huic nomen Studioſitas, quam S. Tho. 2. 2. q. 166. a. 2. & q. 167. a. 1. virtutem definit temperantem humanum deſiderium circa rerum cognitiones & ſtudia. *Lib. 1. Mem. c. 1.*

§. 2. Bona eſt ſcientia, ſed periculoſa valdè, pernicioſiſſimaque abutentibus, quos præſtaret nunquam literis animum adieciſſe. Bona eſt, quia lux quædam eſt mentis, qua innoteſcunt nobis, quæ laterent alias ac ſi non eſſent. Quare ſi lucis materialis tantum eſt precium, vt in mundi creatione primum ferè fuerit Dei opificium, ab eodemque illam contemplante bona iudicata; & Tobias captus oculis quibus eam cerneret vllum ſibi gaudium eſſe poſſe negauerit, *Tob. 5.*

uerit, & iniucunda sit quæcumque domus etiam ornatissima si ei desit; quid de spirituali hac luce sentiendum? Quomodo non reponatur inter bona verè magna, cum error ei contrarius de numero sit malorum verè grauium, obtrudens pro nobilissima aureaque veritate mendacium deformissimum? & Iosue vehementer expetierit subruere ciuitatem nomine Cariathsepher, in qua Ethnici errores & nugas suas venditabant. *Qui percusserit Cariathsepher*, inquit, *& ceperit eam, dabo ei Axam filiam meā uxorem.* Diuitijs multum multi tribuunt scientiæ autem longè amplius Ecclesiastes. *Hoc autem plus habet eruditio & sapientia, quod vitā tribuit possessori suo.* De viris bonis, sed scientia destitutis à S. Hieronymo scriptum memini, *Sancta rusticitas solum sibi prodest, & quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat.* Hac infamia inter cæteras notantur filij Heli. 1. Reg. 2. quod cùm offerendo sacrificio darent operam, nescirent tamen officium Sacerdotum. Alios æquè imperitos detestatur alibi Deus, & ait, *Quia scientiam repulisti, repellam & ego te, ne Sacerdotio fungaris mihi.* Reges præterea & Imperatores, qui nihil se habere rati sine eruditione & doctrina, vel precio vel precibus compararunt sibi viros doctissimos, vt Crœsus

Iosu. 15.

Ecclesi. 7.

S. Hiero. ad Paulinum.

Osee. 4.

Ana-

Anacharsim, Dionysius Aristippum, Ptolomeus Stilponem Megarensem, Mithridates Metrodorum, Philippus Macedo Aristotelem. Prodigiosi proinde meritò videri debent, qui scientiam eiusq; Professores vituperant. Quod profectò nō faciunt, quasi rem esse vituperio dignam in recessu cordis arbitrentur, sed inuidiæ œstro perciti, vel vt ea ratione ignominiosæ inscitiæ suæ excusationem quærant. *Multi vellent omnes esse ignorantes*, ait S. Greg. Nazianz. *vt illorum ignorantia in communi latens minimè deprehendi, aut ab alijs taxari possit.* Non est interim par scientiæ cuiusque dignitas, sed infusa nobilior semper simili acquisita, non solum habita ratione modi quo obtinetur, sed abundantioris etiam luminis quo cum menti à Deo infunditur. Hinc illud Pharaonis ad Ioseph Patriarcham. *Quia ostendit tibi Deus omnia quæ locutus es, nunquid sapientiorem & similē tui inuenire potero?* Et certè regula est generalis quæcumque proximè emanant à Deo, præstantiora sunt cæteris, vt terrestris Paradisi amœnitas, Christi, Adami & Euæ pulchritudo, vini sapor ex aqua facti in Cana Galilææ, sanitas diuersis miraculosè restituta, vt paralytico cui dictum est. *Surge tolle lectum tuū & vade in domum tuam.* Neq; enim ab alio quàm iam robusto, & exactè præter morē curato por-

S. Gregor. Nazian. in vita S. Basilij.

Gen. 41.

portari & quidem ad domum vsque lectus potuit in quo prius iacuerat. Scientia autē infusa ad rerum spectat seriem, quæ immediatè à Deo proficiscuntur. At vicissim periculosam voco scientiam, quòd abuti ea procliue sit, in alienam perniciem vel propriam, quod aliquando summis Oratoribus Demostheni & Ciceroni accidisse legimus, de quibus Iuuen. Sat. 10.

Eloquio sed vterq; perit orator, vtrumque
Largus & exundans letho dedit ingenij fons
Ingenio manus est & ceruix cæsa.

Quæ tamen non idcircò vel damnanda est vel abolenda, nisi etiam auersari velimus Dei bonitatem ac patientiam, de qua Iob. 24. *Dedit Deus homini locum pœnitentiæ, & ipse abutitur eo in superbiam.* Et Eccles. 8. *Quia non profertur citò contra malos sententia; filij hominum absque timore vllo perpetrant mala;* Et similiter vinum detestari, quo abutuntur hodiè plurimi, & abusi fortè sunt primi quidam orbis incolæ. Neque enim probabilitate vacat per fructum primis interdictum parentibus vuam intelligi, tum quia pulchra est, & ad gustandum suauis, quibus qualitatibus fructum illum præditum fuisse legimus, tum quia scriptū est. *Patres nostri comederunt vuam acerbā, & dentes filiorum obstupuerunt.* Et Noë specialiter plantasse dicitur vineam, quòd

Ezech. 18.

ea

ea quodammodo syluestris euasisset, vtpotè neglecta ab Adamo ac posteris, & quasi maledicta. Refert sanè Pererius in Genes. disputans de ligno scientiæ quosdã sic sensisse, nec argumentum quo refellit eos videtur valde firmum, quod scilicet non sit propriè arbor. Nam neque planta synapi arbor propriè est sed herba, & tamen arbor dicitur Matth. 13. Ventos denique calumniari, de quibus Seneca. *Ingens naturæ beneficium venti sunt, si illud in iniuriam suam nõ vertat hominum furor. Sed non ideò non sunt ista natura sua bona, si vitio malè vtentium nocent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non malo nostro accepimus. Nihil inuenies tam manifestæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa.* *Lib. 5. natur. q. c. 10.* Et quoniam diuersis abusibus exposita scientia est, vt Philosophia humana nectendis Sophismatibus, Iuris prudentia euertendis iuribus per citationes legum adulterinas & interpretationes. Medicina accelerandis ægrorum mortibus per lethalium Pharmacorum propinationem. Poëtica amatorijs versibus concinnandis; lectio ipsa Scripturæ sacræ, & quoddam ingenij acumè prouehendis hæresibus, accersenda prudentia est quæ rectum eius præscribat vsum, omneque depellat detrimenti inde capiendi periculum, vel etiam inferendi.

§. 3. Cum

§. 3. Cum ab obiecto petat scientia dignitatem suam, Deo autem nihil sit augustius, imò nihil æquè nobile, dubium esse non potest quin eius cognitio teneat inter omnes principatum, idq; nō obscurè significat ipse dicens. *In hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me.* Minimam eius notitiā longè præfert Aristoteles l. 1. Metaph. reliquis omnibus. Huic proximè succedit propria sui ipsius cognitio, de qua dixi cap. præced. & alibi quæ videntur sufficere. Tanti autem fecit Iuuenalis Sat. 11. vt scribat:

Hierem. 9.

E cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν.

Tertia est notitia reū ad salutē pertinentium, quas scilicet vt salui simus, credere nos oportet, facere, aut fugere. Hanc vide compares tibi diligenter, & erubesce si cum pleraq; alia noris, ea te fugiat, si omnia naturæ arcana teneas cum eodē Aristotele; cœlorū motus ac Planetarū periodos cum Hyparcho & Ptolomæo, omnē curandi rationem cum Hypocrate, partes omnes facundiæ cū Cicerone & Quintiliano, omnes iuris apices cum Barthòlo. Si cum Salomone disputes super lignis, à Cedro quæ est in Libano, vsq; ad hyssopum quæ egreditur de pariete, & disseras de iumentis & volucribus, & reptilibus & piscibus; ignores tamen quæ saluti tuæ deseruiunt, nō noris proferre præcipuos & capitales fidei Catholicæ articulos, non

3. Reg. 4.

non numerare Sacramenta Ecclesiæ, non eiusdē præcepta aut Decalogi, non recitare precem Dominicā, &c. Quid enim tibi profutura est farrago illa tota peregrinatū scientiarū, quando huius defectu summè vtilis ac necessariæ excludi te senties à regno cœlorū, & in te impleri quod ait scriptura, *noluit intelligere vt bene ageret.* & 1. Cor. 14. *Si quis autē ignorat, ignorabitur.* & Isa. 5. *Propterea populus meus ductus est in captiuitatē, quia nō habuit scientiā.* Quàm præstat pauca scire sed vtilissima quā multa inania. Vulpeculæ iactanti se de arte multiplici Echinū & felē præposuit antiquitas dicens. *Multa nouit vulpes, sed Echinus & felis vnū.* Cum suis astutijs capitur sæpè vulpes à canibus: Echinus autē spinis suis inuoluit se in pilæ speciē; felis verò subsilit in arbores altissimas. Quocirca quæramus in posterū auidè intelligere, quæ faciunt ad vitā illam beatam, & tunc nō parū doctos nos esse in Dño gloriemur. *Vt si nō ij qui plurimū comedunt & exercentur, melius valent ijs qui modicè; ita nō qui plurima, sed qui vtilißima legerint, docti censendi sunt & studiosi.* Et Cicero l. 1. offic. *Quidā nimis magnū studium atque operā in res obscuras ac difficiles conferunt, easque non necessarias.* Quarta est solida quatuor nouissimorum consideratio, de quibus Ecclef. 7. *Memorare nouißima tua, & in æternum non peccabis.*

Psal. 35.

Laertius in Aristippo.

Et

Et Deut. 32. *Gens absq; prudentia est atque consilio, vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.* Ante oculos ponenda mors est, tum vt cogitatione eius assidua, & expectatione non perturbemur cum aduenerit; tum vt ex ea maturè intelligamus sublunarium rerum vanitatem, quæ nos adueniente illa deserent, si nondum deseruerunt; & cum infidas atque instabiles esse intellexerimus, meliores seu cœlestes conquiramus, atque ijs amorem studiumque nostrum alligemus. Quæ cura cum omnibus cordi debet esse, tum præcipuè senibus non valentibus diu viuere. Quare postremas benè agendi occasiones auidè arripiant, & bonorum operũ sarcinas, quibus iuuari in alia vita cupiunt, conuasare festinent. In hac ipsa mortis cogitatione, tantum Plato alias Ethnicus situm censuit, vt Philosophiam non aliud quàm mortis meditationẽ esse scripserit, & propè Athenas Philosophaturus Academiam elegerit locum vrbi vicinum, & terræmotibus alijsque mortis periculis obnoxium, vt eius iugiter ad memoriam reducendæ præsentior esset occasio. faciet benè præmeditatus diuini rigor iudicij, vt in quibusque dictis factisq; tuis sis cautissimus, in quo ad amussim exiget Deus à quocumque omnia, abdita quæque scrutabitur, & reddet vnicuiq;

secun-

secundum opera sua. *Iudex iste cum sedebit, quicquid latet apparebit, nil inultum remanebit.* Vndè Iob. c. 9. *Verebatur omnia opera sua, sciens quòd non parceret Deus delinquenti.* Faciet infernalis gehennę meditatio prę-parata vniuersis, qui vitam homine dignam non vixerint, sed imitati fuerint pecora suis moribus crapulando, pergræcando, libidinando, diuinas humanasque leges violando, vt à vitiorum complexu ad virtutis studium se transferant, ne alias in die obitus sui Dæmonibus socientur, & calamitatem adeant cui impar est omnis dicendi facultas, quia calamitas est summum excludens bonum, summum includens malum siue cruciatum, quare si ob humanum & temporale exilium, ita gemebat Ouidius, vt diceret,

Deniq; quid propero? Scythia est quo mittimur inquam, Li. 1. Trist. Eleg. 3.
Roma relinquẽda est, vtraq; iusta mora.

quid dicere potuit cum ex decreto summi Dei se vidit esse de numero damnatorum? Sanè quod per hyperbolem scripsit de malis exilij illius temporalis, verè potest vsurpare, & cum eo damnatus quiuis alius de malis sempiterni.

Tot mala iam patior, quot in æthere Sydera fulgent Idem lib. 1. Eleg. 4. & 8
Paruaq; quot siccus corpora puluis habet

Hic status, hæc rerum nunc est fortuna mearum
Debeat vt lachrymis nullus adesse modus.

Id tandem consequere ex cogitatione seria cœlestium gaudiorum, quæ præparauit Deus diligentibus se, vt leuem ducas laborem omnem, quo ad illa peruenitur, præque illis alia quæcumque despicias. Quæ cum ita sint, in horum omnium meditatione exerce te diligenter, ne dicas sanus sum, nihil adhuc mihi necesse est de morte cogitare, faciam id cõflictari morbo incipiens. Multos fallunt præsentia, & quia nondum ęgrotare se sentiunt, ab omni periculo se tutos arbitrantur, longos sibi promittunt dies, & eminus derident mortem. Quasi verò pręcordia ingressi sint sua, & quid ibi fit, quid agatur certò intelligant, & sexcenti casus repentini de medio plerosq; ex improuiso nõ auferant. Imprudentissimus nauta est, qui de freti angustijs non prius cogitat, quã in illas inciderit. Si te oporteret successiuè septem panes comedere, in quorum vno venenum latere certò tibi cõstaret, trepidares indubiè ad singulos. Metueres similiter iturus ordine ad amicos totidem, de quibus dixisset tibi ad aurem Propheta quispiam, horum vnus exitialem occultat sicam ad te conficiendum, reipsaque conficiet. Disponeres vtiq; domui tuæ quouis tempore, vt

non

non nisi paratū incerta mors deprehenderet. Quid autem aliud sunt hebdomadę cuiusq; dies, quam amici quidam & vitæ panes ordine recurrentes, quorū vnus indubiè tibi postremus erit, & mortis spiculū in te vibrabit prius occultum? Quinta est scientia rerum ad Ecclesiæ vel temporalis Reipublicæ bonum conducentium; ad quod quicumq; doctrinam suam directè vel indirectè nō dirigunt, indigni profectò sunt, qui filijs eius ac membris aggregentur. Demaratus Laco aures semel præbens cantori de arte sua mirificè glorianti, citò cōtempsit hominē inanibus rebus deditū, & ait. *Hic mihi videtur peritè nugari*, tantus erat apud illum & Lacedæmonios cæteros cōtemptus artium, quę vtilitatem nullam publicam afferebant. Sexta est scientia proprij priuatiq; muneris, vt si sis Sacerdos peritia reddendi rationem sacrorum rituum (ob id namquè apud Ethnicos ἱεροφάντης dicebatur, quòd sacrarum cæremoniarum rationem redderet) si causarum Patronus forensium peritia Iuris, &c. Si Notarius, veram rationem & formam exactè instrumenta conficiendi, in quibus cum peccatur, & aliquid perperam additur, omittitur, aut aliter quam deberet exprimitur, nunquam deest aduersario facultas & occasio contestandi litem, & perturbandi

ius alienum; quod quàm sit luctuosum, vident omnes nisi qui nolunt. Hanc scientiam quia perfectè callere non potest, qui peregrina multa vel nouit, vel cupit tentatq; discere, laude potius quàm vituperio digna est eorum ignorantia, vt si Clericus mores nesciat Palatinos, non equos scitè agitare, escas diuidere, feris insidiari, nec verba gratiosa teneat quæ delectent otiantes. Item si nesciat vir nobilis inflare tubam, aut tibicinem agere, si non scribat eleganter, nec Orthographiá vbique obseruet, quia indicio id est occupatum fuisse melioribus. *Vile exercitium putandum, & ars, & disciplina*, inquit Aristoteles, *quæcumq; corpus, aut animum, aut mentem liberi hominis ad vsum, & opera virtutis inutilem reddunt. Itaq; & artes illæ quæ deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia sordida nuncupamus; mentem enim occupatam & vilem reddunt. Sunt etiam quædam ex liberalibus scientiis quas vsq; ad aliquid discere honestum sit, penitus verò sese illis tradere, ac ad extremum vsque prosequi velle, nocumentis illis quæ diximus, obnoxios facit.* Capite autem sequẽti nec laudat, nec probat viros in magnis occupatos cantare discere, ne cantare semper velint, quod cantorum est proprium, sed eos potius dare vult aures cantantibus, vndè ex Homero citat. *Et accersunt cytharæ-*

Arist. l. 8. Pol. c. 2.

tharœdum, qui omnes demulceat. Philippus I. Rex Macedonum aliquando cum peritissimo Musico collocutus prolixa disputatione habita de arte Musicæ vrgebat, vt se victum ille fateretur. At Musicus *Dij*, inquit, *ô Rex auertant hoc vt tam peritè de arte, atque ego differas*, satis indicans Principes qui se eiusmodi studijs implicant, perfectos esse non posse in grauioribus sibi proprijs. Nec tamen idcircò excusationem meretur crassissima nobilium quorundum inscitia nihil literarum callentium, sed se peritos satis iudicantium, si equestrem teneant artē, vel gladiatoriam, vel venandi peritiam, vel vtcumque disponendi aciem. Quasi verò iudicio veterum armata non incedat Pallas scientiarum Dea, vt copulandam armis scientiam nemo non intelligeret. Declarat hoc ipsum Iustinianus Imperator. *Imperatoriam maiestatem non armis solum decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, vt vtrumque tempus & bellorum & pacis rectè poßit gubernari.* Initio verò Codicis de ijsdem armis & legibus ita scribit. *Istorum enim alterum alterius auxilio semper eguit, & tam militaris res legibus in tuto collocata est, quàm ipsæ leges armorum præsidio seruatæ sunt.* Et Rex Mydas pro stolido ponitur, quod scientiæ omnis expers fuerit, sic appellatus quasi μηδὲν εἰδὼν, id est, *nihil*

Lib. 1. Inst. principio.

 sciens.

sciens. Honorificum nobili est Latinam saltem tenere linguam præter vernaculã, percurrere sæpè auream illam epistolam tum S. Augustini ad Bonifacium Comitem, tum Pauli Manutij ad Fabium Stellã, scire ratiocinari seu construere syllogismos; neq; morales & naturales quæstiones penitus ignorare, neq; Geometriam & Arithmeticã, sine qua quomodo cuneos v.g. quos quadratos vocant formare statim poterit? peritus autẽ Arithmeticæ ex proposito ingenti numero militũ, mox eliciet radicẽ quadratam, secundum quam si disponantur, actutũ resultabit forma quæ quæritur. Ne in historijs quidem prorsus erit peregrinus, sed eousq; instructus, vt in diuersos incidens loquentes de serijs vel alijs, in cõuiuio vel extra conuiuium, nõ cogatur piscis instar obmutescere. Laus hæc fuit Mithridatis Regis nullo egentis interprete ad responsa danda legatis peregrinis, & idiomata callentis duo supra viginti. Vicissim nõ desunt authores qui existimant non expedire, vt valdè multis literis imbuantur viri principes, quia tunc facilè præsumunt se scire omnia, necessarios sibi non esse Consiliarios, plus se omnibus sapere, & quod intolerabilius est, quãdoq; in sacra irrepere, de fidei rebus Iudiciũ sibi arrogare, sensu suo metiri omnia, neminẽ pati sibi non consentientẽ, quo quid perniciosius?

§. 4. Ad

§. 4. Ad verum discendi modũ multa pertinent. Memineris primum omniũ doctrinã à Deo postulare. fecit hoc Salomon, cõsuluit Iacob. Apostol. dicens. *Indiget quis sapientia, postulet à Deo.* Ex hoc fonte tantam hausit S. Thomas Aquinas. Nunquam lectioni se dabat aut scriptioni, non præmissa oratione. In difficultatibus locorum sacræ Scripturæ addebat orationi ieiunium. Legerat vtiq; apud Psalmographum. *Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* Et quia prætermitti non vult Deus humana media, optimum tibi quære secũdo loco pręceptorẽ, & in arte ad quam aspiras valdè exercitatum. Nam cum talibus breui tempore itur longissimè, & in animum penitus descendunt, quæ dantur præscriptiones, sine quibus nec solida potest esse scientia, nec diuturna. Prouerbium est *Disce sed à doctis.* Et de Poëtis præcipuis vnus scriptum reliquit. 1. Iac. 1. Psal. 93. 2.

Inter cuncta leges & percunctabere doctos. 3.

Tertiò copulãda doctrinæ virtus est ac pietas velut puellæ garrulæ & insolenti matrona sapientissima. Tantus orator habitus est Pericles Anaxagoræ discipulus, vt fulminare diceretur, & in auditorum animis aculeos relinquere. Verum quia vir bonus non fuit, sed πολυπραγμων, id est inquietus, bellum accendit Peloponesianum

Atheniensi patriæ suæ exitiale. Alcibiades similiter & Critias acuti duo Socratis discipuli, sed improbi inuexerunt in suam mala plurima, miraque tyrannide conciues oppresserunt. Quæ causa est, cur non planè improbem parentum consilium, filios suos corruptissimæ indolis à studijs auocantiũ, cum ex ijs vix aliud sint reportaturi, quàm ampliorem solertiam in excogitandis perficiendisque nequitijs. Omnis scientia est contrariorum, non manifestat solum rectam operandi rationem, sed ex cõsequenti fraudes & modos quibus vel erratur, vel nequiter agitur. Accedat proindè virtus necesse est, quæ non sinat rectis operandi modis fraudulentos substitui. Eleganter Theodosius magnus apud Sozom. l. 7. c. 12. dicere solebat, *tunc prolem suam verè fore dignam imperio, si cum scientia æquè imbuta esset pietate.*

4\. Quartò Orthodoxus es, caue præceptore vti hæretico, vel alterius generis infideli, namque indubiè cum præceptis artis instillabit occultè suæ venena perfidiæ, nec ita multò post de te dicetur, *Comederunt alieni robur eius & ipse nesciuit.* Multo præstat ignorare, quàm adeò perniciosè discere, cum sit humana discere, diuina autem dediscere. Vera aliqua dici ab hæreticis non abnuo, sed quia veris admiscent falsa, ex aliorum quàm ipsorum ore discen-

Hosee. 6.

da

da est veritas, & imitandi Lacedæmonij, qui consilium bonum ab improbo suggestum viro ex ore eius audire noluerunt, sed ex ore probi, cui illud prodiderat, & sic eo vsi sunt vt scribit Aul. Gell. l. 18. c. 3. si tibi præstò non esse dicas Orthodoxos respondebitur. Quære & inuenies, *omnis enim qui quærit inuenit*. Matth. 7. Inueniam quidem sed non æquè peritos. Contendo contrà euenire posse, vt quærenti occurrant peritiores. Verum sint imperitiores, melius tibi est multa ignorando saluari, quã perire sciendo plurima. Marc. 9. *Bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis*. 5. Quintò, Theologiæ studiosus es rerumque sacrarum, sit tibi curæ præ cæteris pietatem doctrinæ adijcere, tum quia abusus sacræ perniciosissimus est omnium; tum vt plenius puriusque illam haurias, quod nulla certè magis, quàm ista via consequere. Ioan. 7. *Si quis fecerit voluntatem patris mei, cognoscet de doctrina mea*. & Psalm. 110. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*. Hinc tanta Sanctorum Patrum sapientia, in oratione assiduè sese exercentium & præceptis Dei, tanta ex aduerso cęcitas hęreticorũ, ex quibus quilibet (vt luxuriam & vitia alia prætercam) indeuotissimus iuxta ac superbissimus est, multoque plus suo, quàm Ecclesiæ totius

 iudi-

iudicio tribuit. Talibus autē resistit Deus, negat gratiam, & prouidet vt discentes semper, nunquam ad scientiam perueniant, sed impiorum more in circuitu ambulent.
6. Sexto, si quod doceri cupis verbum sit Dei, non pauca sunt quæ à te conuenit obseruari. Accede non desiderio incensus virū audiendi gratiosum, eloquentem, aut curiosa proferre solitum, sed docentem iniquos vias Domini, vt ad ipsum conuertantur. Accede non vt Iudex & Censor, sed humilis Christi discipulus locuturi tibi per os præconis sui. non vt irrideas, sed vt proficias, qua mente quicumque accedunt, & vt verbis vtar Aristotelis. *Qui cum ratione appetunt aguntque, ij magnum fructum ex horum cognitione consequentur*. Selige ex tota concione ac memoriæ committe, quæ te magis permouebunt, & te tui admonebunt muneris. Si quid perpetraueris, quod fieri non debuisse audias, mox apud te dicito, ignoscat mihi Deus, impegi aliquoties ad hunc lapidem, dabo operam adiuuante ipso ne recidam. Geme similiter sentiens à te neglectum, quod audis fuisse faciendum, & statue non vltra prætermittere. Sic nunquam à concione recedes fructu vacuus. fieri potest vt multa iam noris, sed non omnia. Non desunt quæ adhuc à Christo docendus sis etiam per indoctiores, sicut edo-

Arist. lib. 1. Eth. c. 1.

ctus

ctus est Paulus per Ananiam discipulum in multis, quamuis quoad cætera imperitiorem. Dici non potest, quantum displiceat Deo, & profectui obstet spirituali fastus sat multa se scire præsumentium. Tales vt plurimum insulsi sunt & ignorantes, vt Palæmon ille qui apud Sueton. l. de claris Gram. idoneum iudicem iactabat esse ad ferendã de poëmatibus omnibus sententiam, & apud Martialem l. 2. Epig. 6. Attalus qui se omnibus credebat ingenio doctrinaque antecellere, ad quem Poëta:

Vis dicam quid sis? magnus es ardelio.

Melius illis esset parum aut nihil scire, quàm in scientia sua sic euanescere. *Qui plura sciunt non sustinuerint vt facilè discant, qui autem nihil sciunt, quæ dicuntur facilè admiserint. Indocti & imperiti magis persuadentur, quia non habent arrogantiam, vt se putent esse sapientes.* Laborabant hoc vitio quibus dicebat idem Apostolus 1. Corinth. 4. *Iam saturati estis, iam diuites facti estis.* Adde quod non sola cognitione indiges, sed affectu etiam, motuque pio voluntatis, quem experiri nescio qua melius arte queas quàm illum audiendo, per quem DEVS loquitur, & cui dat vocem virtutis, de qua SPONSA. *Anima mea liquefacta est, vt locutus est.*

S. Chrysost. Hom. 5. in epist. 1. ad Cor.

Cant. 4.

In

In partem veniunt fastus huius, qui cum inscitiæ suæ satis sibi sint conscij, præ superbia tamē videri nolunt quicquam à cōcionatore didicisse, extenuant potius quæ rectè dixit, & interpretantur in partem deteriorem, ingrati nimis non tam in ipsum, quam in Deum pro quo legatione fungitur. Si quid ab eo dictum audis, quod omninò falsum tibi videtur aut ineptum, nec posse piam vllam interpretationem admittere, ne continuò illum traduxeris; sed de hoc modestè interroga, aut præpositis eius occultè aperi, quid illi exciderit; ita quippè fraternā non lædes charitatem, non omittes correptionem, nec obseruandum in ea ordinem. Quod dixi de intentione syncera audiendi verbum Dei in bonis quibusque authoribus euoluendis obseruare stude, mentem inquam tecum affer sciendi cupidam, & synceram. *Optimus lector ille est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius, quàm importet, & retulerit magis quàm attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum.* In Concionatore rursus ne multum requiras elocutionem, quæ sæcularis quædam hedera est virens quidem, & ingenijs blandiens curiosis, qua tamen non indiget diuini verbi vinum satis per se vendibile. Quàm doctus,

S. Hilar. l. 1. de Trin.

acu-

acutus, eloquens S. Augustinus, adeò tamen illam in eiusmodi sacris interpretibus non requirebat, vt etiam fastidiret, deque Fausto Manichæo diceret. *Iam venerat Carthaginem quidam Manichæus Faustus nomine, magnus laqueus Diaboli, & multi implicabantur in eo per illecebras suauiloquentiæ.* Et infrà. *Vbi veni expertus sum hominem gratum, & iocundum verbis, & illa ipsa quæ dicere solent, multo suauius garrientem. Sed quid ad sitim meam preciosorum poculorum decentissimus ministrator? Iam rebus talibus satiatæ erant aures meæ, nec ideo mihi meliora videbantur, quia melius dicebantur, nec ideo vera quia diserta.* S. Aug. l. 5. Conf. c. 6.

Si negligit Deus tersam illam politamque dictionem, quo iure multum requisieris? Morosus esse voles & fastidiosus vbi se præbet facilem? præbet se sanè in diuinis literis, quas elucubrare profitetur Ecclesiastes, & quibus non abs re se conformauerit; quibus item cum nihil sit absolutius, sanctius, vtilius, nihil est simplicius, minusque violandum iuxta dictum Cassiodori *Maneat incorrupta lectio, quæ Deo placuisse cognoscitur, ita vt fulgore suo niteat, nec humano iudicio carpenda subiaceat.* Ingens adit periculum qui diserti Sermonis tenetur ingenti desiderio. Citò appetet Hæresiarcharum legere opuscula vbique Cassiod. de diu. lect. c. 15.

ad irretiendum respersa flosculis Rhetoricis, sicut ait Apostolus. *Per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium.* Melius est nescire quàm à talibus discere praua docentibus, & præceptore vti pessimo. Ne in aureo quidem poculo expedit venenum bibere. Cum placere locutio incipit, placet simul qui loquitur, imò cum gaudio etiam & quasi verum facilè admittitur, quidquid enuntiat, tandemque propugnatur. Septimò ardor discendi tuus modum habeat, ne lædas valetudinem aut caput contentione nimia postea curandus helleboro, Memento veteris Prouerbij *Festina lente*, & *Canis festinans cæcos parit catulos. Non potest in eo succus esse dictionis, quod nimis celeriter est maturitatem consecutum.* Euades sat citò doctus, si bene ac solidè. Quocirca ne anxiè nimis & continuo in studia incubueris. *Volo tibi parcas*, inquit S. August. *& apertum per aëra ire animum permittas. Decet enim sapientem interdum remittere mentis aciem rebus agendis intentum.* Iustum est vt concedat animus quietē aliquam corpori alias cogetur tandem ex toto studia abrumpere. Recusanti Camelo leuare bouem conseruum suum parte oneris dixit bos: paulo post & meipsum & hæc omnia portabis. Id quod euenit boue mortuo, impositus enim Camelo est cum tota sarci-

Rom. 16.

7.

Cicero l. 2. de orat.

S. Aug. l. 2. de Musica c. 4.

ſarcina. Plut. l. de tuend. Val. His accedit incommodũ aliud in primis euitandum. Extinguit ardor ille nimius deuotionis ſpiritũ omni doctrina potiorẽ. *Omnia tempus habent.* Literarum ſtudium infœliciter colit, qui dum euadit doctus fit impius, & religionis partes negligit vt abundet otio in legẽdis libris vel cõponendis. *Vnum eſt neceſſarium.* In cœlũ admitti ſine doctrina potes, ſine pietate nõ potes. Exigua illius à te exigetur ratio, iſtius maxima. Habent ſanè vndè erubeſcant, & inferiores ſe agnoſcant idiotis, qui nõ vt illi colunt pietatẽ, ſed conſectantur in literis vanitatẽ. *Surgunt indocti & rapiunt cœlum,* ſic loquebatur idem Aug. *nos autem cum doctrinis noſtris volutamur in carne & ſanguine.* Alio autem loco ſcribit: *Sunt qui deſertis virtutibus magnum aliquid ſe agere putant, ſi vniuerſam iſtam corporis molem, quam mundum nuncupamus, curioſiſſimè, intentiſſimeq; perquirant. Vnde etiã tanta ſuperbia gignitur, vt in cœlo ipſo de quo ſæpiſſimè diſputant, ſibi habitare videantur.* Innumeros capit infernus, capietq; in ęternũ, ad quorũ doctrinam minus accedit tua quã ad ſolis ſplendorem ſtella ſextæ magnitudinis. Non ergo totum in doctrina poſitum. Aurea planè ſententia, & albo notanda lapillo. *Quanto plus & melius ſcis, tanto grauius indè iudicaberis, niſi ſanctius vixeris.*

Eccleſ. 3. | Luc. 10. | Li. 8. Conf. cap. 8. | Lib. de morib. Eccleſ. cap. 21. | Thom. de Kempis.

Octa-

8. Octauo delectum habeto studiorum, atque in ijs prosequendis ne vertumnus, sed constans esto. Quidam discere & scire volunt omnia, & ambiunt ac profitentur cum Gorgia Leontino extemplo de re quacumque posse sermocinari. Sed inani spe flagrant, in cursu cadunt, & experiuntur verum quod dici solet, *Non omnia eueniunt, quæ in animo statueris.* Tales magnificè nimis de seipsis sentiunt, & dum scire student omnia, nihil perfectè assequuntur, eo quod species vna extrudit alteram; & sensus intentus pluribus minus est ad singula, & qui duos sectatur lepores neutrum capit, mihi sanè videntur hi similes stomacho deuoranti plurima, nihil autem benè digerenti: Toti sunt in consuendis Miscellaneis, farciendis centonibus, implendis chartis, donec in immensum excreuerint, ad hoc solum futuræ vtiles vt Vulcanum accendant, aut inuolucra fiant mercium minutiorum. Tales fuerunt nugæ multæ Ouidij de quibus scribit l. 5. Trist. Eleg. 13.

Scribimus & scriptos absumimus igne libellos
Exitus est studij parua fauilla mei.

Alij studiorum quidem suorum solida iaciunt fundamenta & attollunt parietes, sed moræ impatientes non attingunt fastigium,

gium, censura illa dignissimi. *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Interim tamen promoueri ante tempus volunt, Iidem ferè quidquid aggrediuntur mox fastidiunt; atque ab eo nondum perfecto ad aliud studij genus se transferunt, in quo non ita multo post pari laborant inconstantia, vel ad prius illud redire coguntur experti se absque maioribus in eo progressibus impares ineptosque esse ad alia. Nam & iuniores Lusciniæ imperfectè semper canunt, quousque diu versatæ fuerint cum seniculis, à quibus instituantur. Nono, adolescens vita Laconicum seu contractum loquendi stilum & scribendi. In sene est quàm in te tolerabilior. Nam vt scribit Quintil. l. 11. cap. 1. *In senibus non tam conuenit plenum, erectum, audax, præcultum dicendi genus; quam pressum, mite, & limatum, quale intelligi vult Cicero in Bruto, cum dicit orationem suam cœpisse canescere; sicut nec decent ætatem illam vestes purpura coccoque fulgentes. In iuuenibus contra, siccum, & sollicitum, & contractum dicendi propositum plerumque affectatione ipsa seueritatis inuisum est.* Stilum itaque sibi proponant Tullianum de quo idem Quintil. l. 10. cap. 1. *Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.* & paulò ante. *Mihi videtur M. Tullius cum se totum ad imitationem Græcorum contulisset,*

Luc. 14. 30.

9.

Z *effinx-*

effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis.
10. Denique legendo etiam priuatim forma vocem, quia licet formatio videatur impedire aliquantulum mentis attentionem, corpori tamen multũ prodest. Qua de re Plutarchus. *Cum vox sit agitatio Spiritus non leuiter & in superficie, sed velut in ipso fonte, calorem auget, subtilem reddit sanguinem, omnes purgat venas, & omnes aperit arterias. Humorem verò superfluum non sinit crassescere, qui fæcis in morẽ subsidit in his conceptaculis, quibus accipitur, & conficitur cibus. Itaq; danda est opera, vt sese huic exercitationi familiares & assuetos reddant.*

Plut. lib. de tuend. Val.

1. Hactenus de prudentiæ regulis circa doctrinæ acquisitionem. De eiusdem adeptæ vsu aliquid etiam admoneamus. Caue primum otiosa in te sit eius adeptio, ne perfidos illos & inertes imitere, qui post magnos progressus in literis, & adeptum fortè Doctoris titulum, id solum spectant officio vt nobili vel beneficio præficiantur, vel deriuent ad se præbendam pinguissimam, qua impetrata expectationẽ fallunt omnium, tradunt sese inertiæ, clausos & in angulum reiectos Libros blattis relinquunt ac tineis, breuiq; obliuiscuntur & dediscunt totum, quod multò tempore ac labore didicerunt. Merentur hi sanè censuram grauissimã, vt ni-

nihil dicam asperius, & conuincuntur esse mercenarij, & quærere quæ sua sunt, nō quę Iesu Christi. Adhæc acquisita eruditionē 2.
vtere non ad gloriam & ostentationem, nō ad turpem quæstum, sed ad honestum finem, ad Dei gloriam, ad vtilitatem publicam, ad salutem tuam & proximorum. *Non possum te dicere industrium*, ait Epictetus, *si audiero istud solum, te legere aut scribere. Tametsi aliquis adiecerit totas noctes, nondum hoc dico, nisi cognouero quo ista referantur.* Arria. l. 4. cap. 4.
Neque enim industrium eum dicis qui propter puellum vigilat. Nec ego eum qui multa legit, sed si gloriæ causa id fecerit ambitiosum, si pecuniæ gratia auarum. Si verò ad rationem suam laborem istum retulerit, tum demum industrium dico. Præterea quæ ad alios in 3.
Spiritu iuuandos, & in via Domini erudiendos meditatus fueris, applica primum tibi ipsi, ne alias tua te scientia confundat, & iudiceris ex ore tuo, aut frustrà coneris malus bonos facere, simile generat sibi simile, estque perdifficile vt improbus vocem virtutis à Deo accipiat; vndè populum suum Israel saluum non fecit Deus per sceleratos illos & audaculos, de quibus ait scriptor Canonicus. *Ipsi autem non erant de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel.* Imitandus 1. Mach. 5.
Stomachus qui ex cibo concoquendo

membris reliquis, capit & sugit primum omnium, quod sibi est necessarium. Insuper si post egregiè nauatá studijs operam, aliquid docere paras, dicere aut scribere, ne Iudex eius fueris seuerus nimis aut blandus. Quibusdam placent sua omnia, alijs suum nihil; extremum vtrumque sed illud magis. Vituperat hoc in Oratore Quintilianus, quanto magis in Christiano mores consectanti bonos reprehensionem habet? *Sunt autem*, inquit ille, *quibus nihil satis sit, omnia mutare, omnia aliter dicere, quàm occurrit velint: nec promptum est dicere vtros peccare validius putem, quibus omnia sua placent, aut quibus nihil. Accidit enim ingeniosis adolescentibus frequenter vt labore consumantur, & in silentium vsque descendant nimia benè dicendi cupiditate.* In ancipiti hoc casu nihil securius ac consultius quàm virorum bonorum simulque in eo genere eruditorum stare iudicio, siue amici tantum sint, siue tibi præpositi. Experimentum tui capiantq́, docentem te audiant vel perorantem, & quod bona fides suggesserit, de te pronuntient, tu verò sequere. Si quid edere in lucem cogitas, lima perlima non dico priusquam in vulgus prodeat, & in seuerissimorum quorumcumque Censorum manus veniat; sed etiam priusquam amicis iustisque Iudicibus exhibeatur.

Quint. lib. 10, cap. 3.

Si

Si quid tamen olim
Scripseris, in Metij descendat Iudicis aures *Horat. in Arte.*
Et patris & nostras, nonumque prematur in annum.
Membranis intus positis delere licebit
Quod non edideris, nescit vox missa reuerti.

Ijsdem Iudicibus ne indignere si non approbent quod discutiendum exhibueris, vbi probabiles reprobationis causas protulerint. Illorum est seruare constantiam, philautiæ non indulgere scriptitantium, vtiles bonosque libros nec configere nec supprimere, vicissim autem non corroborare suffragio inanes aut parum vtiles, quorum lectione auocantur Lectores à serijs & tempus terunt.

§. 5. De reliquo, cum libris Hæreticorum nullum tibi sit commercium. *Carnem quæ à bestijs fuerit prægustata non comedetis.* *Exod. 22.* Exitialis est doctrina eorum, blandiuntur specie veritatis, sed lethaliter sauciant occulto aculeo falsitatis. Quantumcumque elegantia niteant & eloquentia pestilentissimi sunt; non secus ac simia, quamuis aurea gestet insignia, semper est simia. Anno salutis M. D. LXXII. combustus est Lutetiæ Atheus quidam, qui à Iudice interro-

gatus, vndè tantam hausisset impietatem. E Caluini libris inquit, apud quem eum Deum legerem causam esse flagitiorũ omnium, atque ad ea perpetranda impellere homines, satius esse duxi nullum omninò ponere, quam talem agnoscere. *Qui eiusmodi libros habere & legere sustinuerint*, ait lex Codicis, *ultimum supplicium subibunt*, in bulla vero Cœnæ Domini anathemate feriuntur. Grauis quondam sceleris reus habitus est Theophilus magnus, quod deprehensus fuerit legens damnatos quosdam Tractatus Origenis, frustraque conatus est excipere, bona tantum legi à se & retineri, noxia autem vt in prato ab apibus fieri solet, prætermitti. His succedunt amatorij, qui licet minus officiant, suo tamen dicendi lepore, mirè ad omnem lasciuiam lectores illiciunt. Quemadmodum armorum nomen quia odiosum est, non ad gladios tantum & machinas extenditur, sed ad fustes & lapides; ita librorum interdictorũ appellatione continentur tam qui fidei repugnant orthodoxæ, quã qui bonis moribus, quandoquidẽ ad salutem probi mores necessarij sunt. Stylo scribantur quantumuis elaborato, nõ idcircò desinunt esse mortiferi, sicut nec funes serici, enses aurei, pocula preciosa, quæ parauerat Heliogabalus veneni hauriendi gratia, quando in se vide-

C. de summa Trin. l. 3.

Cassiod. in vita Theophili.

ff. de Verb. signif.

ret hostes insurgere. De arte amandi scripsisse libros eousque tandem puduit Ouidium, vt eorum lectionem planè dissuaserit:

Eloquar inuitus teneros ne tange Poëtas
Submoueo dotes impius ipse meas. Lib. 1. de Remed.

Silenda minimè sunt vana illa Astrologorum ἀποτελέσματα, seu effectus & coniecturæ à dispositione cœli deriuatæ, quarum scientiam qui sectantur similes mihi videntur procis Penelopes, qui cum eius congressum impetrare nequirent ancillis sese immiscebant; ita hi cum ad præclaras sint artes inidonei, nullius valoris sectantur disciplinas. Astronomia quidem respuenda non est, quæ tantum tradit naturales cœlorum astrorumque motus ac periodos, naturales item effectus inde promanantes. Ea enim magno suo lucro vsus est Thales Milesius vir valdè serius diuinando futuram oliuarũ vbertatem, vt scribit Arist. l. 7. Polit. cap. 11 Quæ autem Iudiciaria dicitur, & ad ferendum iudicium certum de rebus futuris cõtingentibus, atq; ab hominis arbitrio pendentibus, ac si eum necessario vrgeret astra suis influxibus, planè est interdicta, refertaque fallacijs. futura siquidem contingentia non habent causas necessarias saltem omnes, vt potè pendentia nõ à cœlis tantũ, sed

à lumine, à primis qualitatibus, à ventis, ab elementis & causis alijs temerè concurrentibus. Exemplum, oppressit cadens lapis Titium iter facientem, causa fuit cur iter faceret, causa item cur lapis caderet, sed quod cadẽdo in eum prætereuntẽ irruerit, mero casu factum est, ob idque illum sic interiturum nullo modo valuit Iudiciarius certò asserere. Coniuncta est anima corpori, sed non alligata, sic vt sui Iuris non sit, ideoque cœlorum vis in corpus nihil præiudicat vel detrahit eius libertati. Adde quòd extrinseca multa cœlestis influxus effectum sæpè remorentur vel omninò impediant, vt consuetudo, parentum complexio, aër, educatio, &c. facileque animum ab inclinatione naturali absterreant dissuasio, metus infamiæ, præmij magni propositio vel supplicij; maximè verò omnium gratia Dei mutans quemlibet cum vult in virum alterum, & singulariter intenta omnibus ad virum iustum pertinentibus (quicquid sit de rebus alijs naturalib. quas facilius tenere sinit cursum suum) sicut dicit Salomon. *Videbunt finem sapientis, & non intelligent quid cogitauerit de illo Deus.* Cuius etiam hominis causa nonnunquam immutat eiusmodi cursum, vt quando ad preces Samuelis sereno cœlo, sicut esse solet in messe tritici ex templo fecit pluuiam descẽ-
dere.

Sap. 4.

1. Reg. 12.

dere. Præterea quàm fuisset indecens à cœlis & astris necessariò regi hominē, propter quem sunt condita? Docent hi Apotelesmatici, eos qui sub vna eademque stella vel signo nascuntur, ijsdem fore moribus, & habituros communes in vita casus. Nulli magis videri possunt sub eodem nasci quā Gemini, quorum interim euentus & mores sæpè dissimillimi sunt. Quoties v. g. ambulante, venāte, clamante, dormiente, comedente Esau, domi quiescebat Iacob, tacebat, vigilabat, abstinebat? Ille nulli socero suo seruiuit, molestus matri fuit, ius amisit primogeniti, vndique hirsutus erat: Ille cōtra pro mercede seruiuit Laban socero suo, viginti annis, impensè à matre diligebatur, iure potitus est primogeniti, toto corpore lenis fuit, de vxoribus quid dicam? quid de filijs? quid de rebus? quid de morte? quanta vbiq; diuersitas? Plerique ex aduerso diuersis temporibus, & sub disiunctissima cōstitutione syderum in lucem editi eandem vixerunt vitam, idem vitæ genus sunt amplexati, eodē mortis genere de medio sublati. Quis enim credat omnes qui naufragio pereunt, aut in piscandi arte sese exercent sub stella natos Aquarij, quæ causa mortis huius & professionis à nugatoribus illis esse dicitur? Omnes item quos bellum absumit, aut arma tractare cernimus sub stella Mar-

tis? Omnes qui libidini seruiunt sub stella Veneris? Omnes qui fraudibus delectantur vel eloquentia sub stella Mercurij? Vndenam exploratus illis esse potuit præcisus situs syderum, qui fuit eo tempore quo quis nascebatur? Neque enim præsentes fuere nascentibus, sed temporis huius notitiam ab alijs accepere, quos mentitos fuisse ac deceptos quid vetat, fidentes horologijs materialibus, quorum vix vnum omni errore vacat, aut præcisè & constanter cum motu Solis congruit? Præterquam quod egressus infantilis corporis ex vtero magna sæpè mora constat, egrediente sensim parte post partem. Admodum proinde varius est situs ille rapidissimorum syderum, qualis ad prędictiones certas nequaquam esse deberet. Ipsa conceptio fœtus & animatio natiuitate potior est; quo fit vt futura prolis conditio magis prodeat à situ & mutuo aspectu syderum dum concipitur, quàm dum oritur. Nemo autem scire potest quisnam præcisè sit conceptionis tempore, ne ipsa quidem mater illud habet exploratum. Est denique eiusmodi futurorũ certa prædictio Dei propria iuxta illud. *Annunciate nobis quæ ventura sunt, & dicemus quia dij estis vos.* Isa. 41.

Huic nefariæ scientiæ cognata est Necromanticorum, Chyromanticorum, & alio-

aliorum vanitas Dæmonem interrogantium arcana vel futura sciendi gratia. Ecquã habent connexionem partes cadaueris, aut lineamenta manus cum futuris quæ indè prædicuntur, euentibus? Cur non æquè pedum lineæ obseruantur? Quanti stuporis est non agnoscere, earum in varijs diuersitatem per accidens resultare. Est quippè naturale, vt si constringas manum, resultent rugæ ac lineæ in manibus (sicut etiam in Chyrothecis) quod cum faciant omnes circa natiuitatis exordium, quando mollissima est caro, facilius tunc generari potest, & lapsu temporis confirmari. Quia tamen non eodẽ modo singuli inflectunt manus vel pedes, enata est in multorum lineamentis disparitas. Quod ad Dæmonem, stultissimum est aliquid ab eo percontari, ab hoste inquã callidissimo, nesciente sæpè quod se scire profitetur, semper incumbente vt incautos circumueniat, sicut olim primos parentes quibus dixit: *Eritis sicut Dij scientes bonum & malum*, vtque multorum exitium operetur. Quæris exemplum? Valente Imperatore successoris sui necandi percupido, vulgauit Dæmon successoris nomen ab his 4. literis incipere Θ. ε. ο. δ. quo audito occidit valens quotquot potuit Theophylos, Theotimos, Theophylactos, Theodoros, THEOPHANES, Theo-

Gen. 3.

Soz. lib. 6. cap. 35.

8. Octauo delectum habeto studiorum, atque in ijs prosequendis ne vertumnus, sed constans esto. Quidam discere & scire volunt omnia, & ambiunt ac profitentur cum Gorgia Leontino extemplo de re quacumque posse sermocinari. Sed inani spe flagrant, in cursu cadunt, & experiuntur verum quod dici solet, *Non omnia eueniunt, quæ in animo statueris.* Tales magnificè nimis de scipsis sentiunt, & dum scire student omnia, nihil perfectè assequuntur, eo quod species vna extrudit alteram, & sensus intentus pluribus minus est ad singula, & qui duos sectatur lepores neutrum capit, mihi sanè videntur hi similes stomacho deuoranti plurima, nihil autem benè digerenti: Toti sunt in consuendis Miscellaneis, farciendis centonibus, implendis chartis; donec in immensum excreuerint, ad hoc solum futuræ vtiles vt Vulcanum accendant, aut inuolucra fiant mercium minutiorum. Tales fuerunt nugæ multæ Ouidij de quibus scribit l. 5. Trist. Eleg. 13.

Scribimus & scriptos absumimus igne libellos
Exitus est studij parua fauilla mei.

Alij studiorum quidem suorum solida iaciunt fundamenta & attollunt parietes, sed moræ impatientes non attingunt fastigium,

gium, censura illa dignissimi. *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* In- *Luc. 14.*
terim tamen promoueri ante tempus volunt, Iidem ferè quidquid aggrediuntur mox fastidiunt; atque ab eo nondum perfecto ad aliud studij genus se transferunt, in quo non ita multo post pari laborant inconstantia, vel ad prius illud redire coguntur experti se absque maioribus in eo progressibus impares ineptosque esse ad alia. Nam & iuniores Lusciniæ imperfectè semper canunt, quousque diu versatæ fuerint cum senitulis, à quibus instituantur. 9.
Nono, adolescens vita Laconicum seu contractum loquendi stilum & scribendi. In sene est quàm in te tolerabilior. Nam vt scribit Quintil. l. 11. cap. 1. *In senibus non tam conuenit plenum, erectum, audax, præcultum dicendi genus; quam pressum, mite, & limatum, quale intelligi vult Cicero in Bruto, cum dicit orationem suam cœpisse canescere; sicut nec decent ætatem illam vestes purpura coccoque fulgentes. In iuuenibus contra, siccum, & sollicitum, & contractum dicendi propositum plerumque affectatione ipsa seueritatis inuisum est.* Stilum itaque sibi proponant Tullianum de quo idem Quintil. l. 10. cap. 1. *Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.* & paulò ante. *Mihi videtur M. Tullius cum se totum ad imitationem Græcorum contulisset,*

effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis,
10. *iucunditatem Isocratis.* Denique legendo etiam priuatim forma vocem, quia licet formatio videatur impedire aliquantulum mentis attentionem, corpori tamen multũ prodest. Qua de re Plutarchus. *Cum vox sit agitatio Spiritus non leuiter & in superficie, sed velut in ipso fonte, calorem auget, subtilem reddit sanguinem, omnes purgat venas, & omnes aperit arterias. Humorem verò superfluum non sinit crassescere, qui fæcis in morē subsidit in his conceptaculis, quibus accipitur, & conficitur cibus. Itaq; danda est opera, vt sese huic exercitationi familiares & assuetos reddant.*

Plut. lib. de tuend. Val.

1. Hactenus de prudentiæ regulis circa doctrinæ acquisitionem. De eiusdem adeptæ vsu aliquid etiam admoneamus. Caue primum otiosa in te sit eius adeptio, ne perfidos illos & inertes imitere, qui post magnos progressus in literis, & adeptum fortè Doctoris titulum, id solum spectant officio vt nobili vel beneficio præficiantur, vel deriuent ad se præbendam pinguissimam, qua impetrata expectationē fallunt omnium, tradunt sese inertiæ, clausos & in angulum reiectos Libros blattis relinquunt ac tineis, breuiq; obliuiscuntur & dediscunt totum, quod multo tempore ac labore didicerunt. Merentur hi sanè censuram grauissimã, vt ni-

nihil dicam asperius, & conuincuntur esse mercenarij, & quærere quæ sua sunt, nō quę Iesu Christi. Adhæc acquisita eruditionē 2.
vtere non ad gloriam & ostentationem, nō ad turpem quæstum, sed ad honestum finem, ad Dei gloriam, ad vtilitatem publicam, ad salutem tuam & proximorum. *Non possum te dicere industrium*, ait Epictetus, *si audiero istud solum, te legere aut scribere. Tametsi aliquis adiecerit totas noctes, nondum hoc dico, nisi cognouero quo ista referantur. Neque enim industrium eum dicis, qui propter puellum vigilat. Nec ego eum qui multa legit, sed si gloriæ causa id fecerit ambitiosum, si pecuniæ gratia auarum. Si verò ad rationem suam laborem istum retulerit, tum demum industrium dico.* Arria. l. 4. cap. 4.
Præterea quæ ad alios in 3.
spiritu iuuandos, & in via Domini erudiendos meditatus fueris, applica primum tibi ipsi, ne alias tua te scientia confundat, & iudiceris ex ore tuo, aut frustrà coneris malus bonos facere, simile generat sibi simile, estque perdifficile vt improbus vocem virtutis à Deo accipiat; vndè populum suum Israel saluum non fecit Deus per sceleratos illos & audaculos, de quibus ait scriptor Canonicus. *Ipsi autem non erant de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel.* 1. Mach. 5.
Imitandus Stomachus qui ex CIBO concoquendo

membris reliquis, capit & fugit primum omnium, quod sibi est necessarium. Insuper si post egregiè nauatā studijs operam, aliquid docere paras, dicere aut scribere, ne Iudex eius fueris seuerus nimis aut blandus. Quibusdam placent sua omnia, alijs suum nihil; extremum vtrumque sed illud magis. Vituperat hoc in Oratore Quintilianus, quanto magis in Christiano mores consectanti bonos reprehensionem habet? *Sunt autem*, inquit ille, *quibus nihil satis sit, omnia mutare, omnia aliter dicere, quàm occurrit velint: nec promptum est dicere vtros peccare validius putem, quibus omnia sua placent, aut quibus nihil. Accidit enim ingeniosis adolescentibus frequenter vt labore consumantur, & in silentium vsque descendant nimia benè dicendi cupiditate*. In ancipiti hoc casu nihil securius ac consultius quàm virorum bonorum simulque in eo genere eruditorum stare iudicio, siue amici tantum sint, siue tibi præpositi. Experimentum tui capiant, docentem te audiant vel perorantem, & quod bona fides suggesserit, de te pronuntient, tu verò sequere. Si quid edere in lucem cogitas, lima perlima non dico priusquam in vulgus prodeat, & in seuerissimorum quorumcumque Censorum manus veniat; sed etiam priusquam amicis iustisque Iudicibus exhibeatur.

Quint. lib. 10, cap. 3.

Si

Si quid tamen olim
Scripseris, in Metij descendat Iudicis aures Horat. in Arte.
Et patris & nostras, nonumque prematur in annum.
Membranis intus positis delere licebit
Quod non edideris, nescit vox missa reuerti.

Ijsdem Iudicibus ne indignere si non approbent quod discutiendum exhibueris, vbi probabiles reprobationis causas protulerint. Illorum est seruare constantiam, philautiæ non indulgere scriptitantium, vtiles bonosque libros nec configere nec supprimere, viciſſim autem non corroborare suffragio inanes aut parum vtiles, quorum lectione auocantur Lectores à serijs & tempus terunt.

§. 5. De reliquo, cum libris Hæreticorum nullum tibi sit commercium. *Carnem quæ à bestijs fuerit prægustata non comedetis.* Exod. 22. Exitialis est doctrina eorum, blandiuntur specie veritatis, sed lethaliter sauciant occulto aculeo falsitatis. Quantumcumque elegantia niteant & eloquentia pestilentiſſimi sunt; non secus ac simia, quamuis aurea gestet insignia, semper est simia. Anno salutis M. D. LXXII. combustus est Lutetiæ Atheus quidam, qui à Iudice interro-

gatus, vndè tantam hausisset impietatem. E Caluini libris inquit, apud quem eum Deum legerem causam esse flagitioru omnium, atque ad ea perpetranda impellere homines, satius esse duxi nullum omninò ponere, quam talem agnoscere. *Qui eiusmodi libros habere & legere sustinuerint*, ait lex Codicis, *vltimum supplicium subibunt*, in bulla vero Cœnæ Domini anathemate feriuntur. Grauis quondam sceleris reus habitus est Theophilus magnus, quod deprehensus fuerit legens damnatos quosdam Tractatus Origenis, frustraque conatus est excipere, bona tantum legi à se & retineri, noxia autem vt in prato ab apibus fieri solet, prætermitti. His succedunt amatorij, qui licet minus officiant, suo tamen dicendi lepore, mirè ad omnem lasciuiam lectores illiciunt. Quemadmodum armorum nomen quia odiosum est, non ad gladios tantum & machinas extenditur, sed ad fustes & lapides; ita librorum interdictorū appellatione continentur tam qui fidei repugnant orthodoxæ, quā qui bonis moribus, quandoquidē ad salutem probi mores necessarij sunt. Stylo scribantur quantumuis elaborato, nō idcircò desinunt esse mortiferi, sicut nec funes serici, enses aurei, pocula preciosa, quæ parauerat Heliogabalus veneni hauriendi gratia, quando in se vide-

C. de summa Trin. 43.

Cassiod. in Vita Theophili.

ff. de Verb. signif.

ret hostes insurgere. De arte amandi scripsisse libros eousque tandem puduit Ouidium, vt eorum lectionem planè dissuaserit:

Eloquar inuitus teneros ne tange Poëtas
Submoueo dotes impius ipse meas.

Lib. 2. de Remed.

Silenda minimè sunt vana illa Astrologorum ἀποτελέσματα, seu effectus & coniecturæ à dispositione cœli deriuatæ, quarum scientiam qui sectantur similes mihi videntur procis Penelopes, qui cum eius congressum impetrare nequirent ancillis sese immiscebant; ita hi cum ad præclaras sint artes inidonei, nullius valoris sectantur disciplinas. Astronomia quidem respuenda non est, quæ tantum tradit naturales cœlorum astrorumque motus ac periodos, naturales item effectus inde promanantes. Ea enim magno suo lucro vsus est Thales Milesius vir valdè serius diuinando futuram oliuarũ vbertatem, vt scribit Arist. l. 7. Polit. cap. 11. Quæ autem Iudiciaria dicitur, & ad ferendum iudicium certum de rebus futuris cõtingentibus, atq; ab hominis arbitrio pendentibus, ac si eum necessario vrgerẽt astra suis influxibus, planè est interdicta, refertaque fallacijs. futura siquidem contingentia non habent causas necessarias saltem omnes, vt potè pendentia nõ à cœlis tantũ, sed

à lumine, à primis qualitatibus, à ventis, ab elementis & causis alijs temerè concurrentibus. Exemplum, oppressit cadens lapis Titium iter facientem, causa fuit cur iter faceret, causa item cur lapis caderet, sed quod cadēdo in eum prætereuntē irruerit, mero casu factum est, ob idque illum sic interiturum nullo modo valuit Iudiciarius certò asserere. Coniuncta est anima corpori, sed non alligata, sic vt sui Iuris non sit, ideoque cœlorum vis in corpus nihil præiudicat vel detrahit eius libertati. Adde quòd extrinseca multa cœlestis influxus effectum sæpè remorentur vel omninò impediant, vt consuetudo, parentum complexio, aër, educatio, &c. facileque animum ab inclinatione naturali absterreant dissuasio, metus infamiæ, præmij magni propositio vel supplicij; maximè verò omnium gratia Dei mutans quemlibet cum vult in virum alterum, & singulariter intenta omnibus ad virum iustum pertinentibus (quicquid sit de rebus alijs naturalib. quas facilius tenere sinit cursum suum) sicut dicit Salomon. *Videbunt finem sapientis, & non intelligent quid cogitauerit de illo Deus.* Cuius etiam hominis causa nonnunquam immutat eiusmodi cursum, vt quando ad preces Samuelis sereno cœlo, sicut esse solet in messe tritici ex templo fecit pluuiam descēdere.

Sap. 4.

1. Reg. 12.

dere. Præterea quàm fuisset indecens à cœlis & astris necessariò regi hominẽ, propter quem sunt condita? Docent hi Apotelesmatici, eos qui sub vna eademque stella vel signo nascuntur, ijsdem fore moribus, & habituros communes in vita casus. Nulli magis videri possunt sub eodem nasci quã Gemini, quorum interim euentus & mores sæpè dissimillimi sunt. Quoties v. g. ambulante, venãte, clamante, dormiente, comedente Esau, domi quiescebat Iacob, tacebat, vigilabat, abstinebat? Ille nulli socero suo seruiuit, molestus matri fuit, ius amisit primogeniti, vndique hirsutus erat: Ille cõtra pro mercede seruiuit Laban socero suo, viginti annis, impensè à matre diligebatur, iure potitus est primogeniti, toto corpore lenis fuit, de vxoribus quid dicam? quid de filijs? quid de rebus? quid de morte? quanta vbiq; diuersitas? Plerique ex aduerso diuersis temporibus, & sub disiunctissima cõstitutione syderum in lucem editi eandem vixerunt vitam, idem vitæ genus sunt amplexati, eodẽ mortis genere de medio sublati. Quis enim credat omnes qui naufragio pereunt, aut in piscandi arte sese exercent sub stella natos Aquarij, quæ causa mortis huius & professionis à nugatoribus illis esse dicitur? Omnes item quos bellum absumit, aut arma tractare cernimus sub stella Mar-

tis ? Omnes qui libidini seruiunt sub stella Veneris ? Omnes qui fraudibus delectantur vel eloquentia sub stella Mercurij ? Vndenam exploratus illis esse potuit præcisus situs syderum, qui fuit eo tempore quo quis nascebatur ? Neque enim præsentes fuere nascentibus, sed temporis huius notitiam ab alijs accepere, quos mentitos fuisse ac deceptos quid vetat, fidentes horologijs materialibus, quorum vix vnum omni errore vacat, aut præcisè & constanter cum motu Solis congruit ? Præterquam quod egressus infantilis corporis ex vtero magna sæpè mora constat, egrediente sensim parte post partem. Admodum proinde varius est situs ille rapidissimorum syderum, qualis ad prędictiones certas nequaquam esse deberet. Ipsa conceptio fœtus & animatio natiuitate potior est; quo fit vt futura prolis conditio magis prodeat à situ & mutuo aspectu syderum dum concipitur, quàm dum oritur. Nemo autem scire potest quisnam præcisè sit conceptionis tempore, ne ipsa quidem mater illud habet exploratum. Est denique eiusmodi futurorũ certa prædictio Dei propria iuxta illud. *Annunciate nobis quæ ventura sunt, & dicemus quia dij estis vos.* Isa. 41.

Huic nefariæ scientiæ cognata est Necromanticorum, Chyromanticorum, & alio-

aliorum vanitas Dæmonem interrogantium arcana vel futura sciendi gratia. Ecquã habent connexionem partes cadaueris, aut lineamenta manus cum futuris quæ indè prædicuntur, euentibus? Cur non æquè pedum lineæ obseruantur? Quanti stuporis est non agnoscere, earum in varijs diuersitatem per accidens resultare. Est quippè naturale, vt si constringas manum, resultent rugæ ac lineæ in manibus (sicut etiam in Chyrothecis) quod cum faciant omnes circa natiuitatis exordium, quando mollissima est caro, facilius tunc generari potest, & lapsu temporis confirmari. Quia tamen non eodẽ modo singuli inflectunt manus vel pedes, enata est in multorum lineamentis disparitas. Quod ad Dæmonem, stultissimum est aliquid ab eo percontari, ab hoste inquã callidissimo, nesciente sæpè quod se scire profitetur, semper incumbente vt incautos circumueniat, sicut olim primos parentes quibus dixit: *Eritis sicut Dij scientes bonum & malum*, vtque multorum exitium operetur. Quæris exemplum? Valente Imperatore successoris sui necandi percupido, vulgauit Dæmon successoris nomen ab his 4. literis incipere θ. ε. ο. δ. quo audito occidit valens quotquot potuit Theophylos, Theotimos, Theophylactos, Theodoros, THEOPHANES, Theo-

Gen. 3.

Soz. lib. 6. cap. 35.

Theomenes, successorem autem post se reliquit Gratianum. Cur non potius ab Angelis bonis arcanorum scientia si quærenda est quæritur? Hi siquidem amore in genus humanum prohibentur velle decipere, & cognitionis profunditate cuncta quæ conuenit sciri, possunt indicare. Quippè causas principales in Dei Verbo conspiciunt, per quod factus est mundus, quibus causis quędam probantur, quædã reprobantur, cuncta ordinantur. Odio contra & liuore in hominem inflammati Dæmones toti sunt in concinnandis dolis quantumuis beneuolentiã mentiantur: & æternas illas temporum causas in Dei Sapientia non cõtemplantur; sed quorundam duntaxat signorũ homini occultorũ maiore experientia plura quàm homo prænuntiant, interdum verè, sæpè falsò, quia in coniecturis suis hallucinantur illi, verò nunquam. Nempè aliud est in temporalibus temporalia, & mutabilibus mutabilia diuinare, eisque temporalẽ & mutabilem modum suæ voluntatis & facultatis inserere, quod Dæmonibus certa ratione permissum est; aliud in æternis & incommutabilibus Dei legibus, quæ in eius Sapientia viuunt, mutationes temporum præuidere, Deiq; voluntatem quę tum certissima, tum potentissima est omnium, spiritus participatione cognoscere, quod sanctis

ctis Angelis recti discretione donatum est. Sed neq; vanitate caret scientia Chymica, nam vt non inficier per Alchimiam fieri aurum posse, rarissimus tamen est qui norit facere, deglubitur res domestica, seria negliguntur, siq; fortè resultet aurũ ex labore illo Chymico, in vsum commerciumq; adducitur, ac si aurum esset verum & naturale, cum tamen multum valore ab eo virtuteq; differat; atq; ita magnũ innocentibus creatur detrimentum, & ęgris aliquando vita eripitur, quando in medicamenta vsurpatur, eo quod non habet naturalis auri vim salutarem, nec caret malignis qualitatibus ab igne carbonario, & venenoso hydrargirio contractis.

§. 6. Restant cognitiones aliæ studioso viro interdictæ, & curiositatis prauæ nomine comprehensæ. Prauæ dico, quia nõ omnis curiositas est huiusmodi, vt cum peregrinus interrogat quos potest de rebus quę domi geruntur. *Omnibus peregrinantibus proprium est, minimarum rerum quæ domi geruntur, velle fieri certiores.* Curiositas prima vitiosa est eorum, qui diuinæ ordinationis rimantur secreta, nec prius volunt acquiescere, quam eius rationes audiant. Horum temeritatẽ condemnat scriptura cum ait. *Deus maior est corde nostro.* Et, *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Et.

Cælius Ciceroni.

Eccles. 3.

In

Eccles. 3. *In pluribus operibus eius ne fueris curiosus; non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt, videre oculis tuis.* Ac rursus: *Plurima supra sensum hominum ostensa sunt tibi, multos quoque supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus eorum.* Voluerunt Bethsamitæ propius intueri arcam fœderis, sed quo exitu? Nonne percussit ex ijs Dominus quinquaginta millia? Et quia per prælatos Ecclesiæ Deus ritus instituit, quibus illa vtitur, fit vt nimium quoque sint curiosi, qui importunè de illis sciscitantur, quare sint introducti, nec probare eos volunt, quousque perspicuè causas didicerint. Perstringit tales Apostolus, quasi à veris Ecclesiæ membris alienos.
1. Cor. 11. *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei.* Quibus verbis appositissimè vsus in Anglia Treshamus Theologus Oxonij sub Eduardo puero interrogatus à Coxo commissario Regio porrigente sibi Caponis alam in mensa die quadragesimali. *Quam scripturam habes Domine Doctor contra hunc cibum hodie comedendum.* Habeo inquam sententiam Apostoli. *Nos talem consuetudinem, &c.* Non quod non spectet ad Pastores & Concionatores eorum rationem reddere præcipuorum saltem & commu-

nium, quomagis commendentur, & myſteria declarentur ad quæ inſinuanda ſunt inſtituti, & nullam in ijs ſuperſtitionem latere conſtet: Sed viciſſim populi eſt non ita illorum vrgere cauſas & percontari, vt ſi non proferantur, contemptui ſint: nec rurſus illas per ſe rimari, ſed à Paſtoribus diſcere. Deuteronom. 32. *Interroga Patrem tuum & annunciabit tibi, maiores tuos & dicent tibi.* Iiſdem ECCLESIÆ Paſtoribus & Doctoribus facilius conceditur in penetralia Scripturæ ſacræ & diuinorum myſteriorum introire, propterea quod incumbit illis, ea tueri aduerſum hæreticos, & exponere poſſe cum neceſſe fuerit; ſecus autem populo. Montes quippe altiſſimi ſunt, ad quorum radicem vult DEVS ipſum conſiſtere. Exod. 19. *Conteſtare populum ne forte velit tranſcendere terminos ad videndum DOMINVM, & pereat ex eis plurima multitudo.* Altera praua curioſitas eſt appetentium videre miracula. Quo vitio laborabat HERODES, lætus de tranſmiſſo ad ſe CHRISTO, eo quod ſperaret aliquod ab eo editum iri. Ij ſimiliter ad quos idem CHRISTVS. *Generatio praua & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei.* NEMPE quæ hucuſque patrata *Matth. 12.*

trata sunt in veræ fidei religionisq; confirmationem, abundè sufficiunt, ideoq; nō est cur noua postulemus. Quod si vt sæpè contingit, eduntur noua, diuinæ id ascribendū munificentiæ non contentæ necessarijs, sed alijs quoque illustrare volenti Ecclesiā suam, at non idcircò sunt requirenda. Nec tamen inficior licere ęgris, vbi medica nequeunt arte sanari, salutem à Deo per sancti alicuius merita postulare; esto sic impetrari absque miraculo non possit, quia non postulatur à Deo vt miraculosa, sed vt salus simpliciter; subest præterea postulandi necessitas. nam nec Chyrurgus malè agit crucians ægrū dum luxata eius cōponit membra, vt qui directè solam intendit compositionem, non autem dolorem annexum aut consequentem. Sed & iure nostro vrgere hæreticos possumus, vt edant aliqua si credi sibi volunt, quandoquidem constabilienda per ea est velut per diuinum sigillum veræ doctrina fidei; nullis autem hactenus constabilita est, quam infœlici huic sæculo obtrudunt vt veram, non ijs quæ facta sunt ab Apostolis, quia hęc nō sunt edita nisi in cōfirmationē doctrinę Apostolicæ, quæ videlicet integra & sine vlla interruptione duratura erat vna cum Ecclesia à tempore ipsorum vsque ad mundi finem. Nullo autem modo ostendere possunt hodierni Sectarij

suam

ſuam duraſſe, & in mundo fuiſſe totis mille & centum annis, hoc eſt, ab ætate Gregorij Magni vſque ad Lutherum vel Caluinum ſuum; quidquid ſit de ſęculis controuerſis quę ſcilicet S. Gregorium prçceſſerunt. Neque ijs quæ patrata ſunt poſterius, tum quia nō à ſe ſed à Catholicis ſunt edita, tum quia falſa contendunt eſſe & præſtigioſa. Similiter ſi contingeret aliquo Dæmonis aſtu authoritatem ſic conciliari hæreticis in præiudicium veritatis Cathol. vt ad illum enertuandum neceſſaria videretur miraculi alicuius effectio, poſſet à Deo poſtulari. Exemplum affert Bernardus Luxenburgicus in Catalogo hæreticorum, litera G. mentionem faciens Guidonis de Lacha. Hic in Epiſcopatu Brixienſi tam peritè ſimulauit pietatem, vt pro altero Ioan. Baptiſta à populo coleretur, ſepultuſque fuerit perhonorificè. Poſt mortem verò certis indicijs deprehenderunt Inquiſitores fidei fuiſſe hæreticum. Quare de conſilio Epiſcopi, & Aſſeſſorum eius tulerunt ſententiam, exhumandum cadauer & comburendum. Exhumatur aſtante populo, & in rogum oſſa proijciuntur. Sed ecce tibi ſtatim Dæmones, qui tamen à nullis cernebantur, illa surſum attollunt, & in aëre ſuſpenſa tenent. Indè nata populi indignatio exclamantis, occidatur cum Monachis Epiſcopus, qui viri

sancti liuore stimulati ossa eius tentarunt comburere sed frustrà, ecce Deus id sibi nō placuisse demōstrat. Perculsum metu Episcopum adhortati sunt Inquisitores, vt accingeret sese ad Missam faciendam, per quā potius miraculum faceret Deus, quam fidei causam sineret in periculo versari. Missa fuit de B. Virgine, vbi autem ventum est ad eleuationem corporis Christi, Dæmones ex aëre clamare cœperunt. *O Guido de Lacha hucusque defendimus te quantum potuimus, sed modo non possumus, quia maior nobis adest.* Reciderunt confestim in rogum ossa, & incendio in cineres redacta sunt. Interim quamuis iure nostro postulemus ab hæreticis miracula vera si credi sibi volunt, adhuc tamen stat nobis ratum, non credere quantumuis multa ederent, quia rectè adhuc præsumeremus non ea fieri in confirmationem doctrinæ quam prædicant, alias pugnaret secum Deus qui contrariam seu Catholicam per complura vetera cōfirmauit. Vel si fierent in eius confirmationem falsa essent. Sicut falsus fuit Propheta qui 3. Reg. 23. decepit priorem verum dicens se ei similem, sibique Angelum Domini æquè fuisse loquutum. Tertia species illicitæ curiositatis indagatio est alienorū defectuū, errorumque ab alio facta quàm à Iudice & inquisitore legitimo; arcanorum item & nego-

negotiorum, idque non vt corrigatur proximus secundum charitatis regulam de quã Hebr.10. *Considerate vos inuicem in prouocationem charitatis*, sed cum intentione despiciendi, detrahendi, vel inde se oblectandi, Prou.24. *Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti.* Odiosissima sanè est hæc curiositas, qua ingerit se curiosus in res non suas contra proximorum voluntatem, & quod sibi nollet fieri facit illis. Habet quilibet sat multa domi in quibus occupetur; præposterus proindè est, quoties ijs spretis conuertit sese ad extranea, vt Olus de quo Martialis:

Illud dissimulas ad te quod pertinet Ole,
Quodq; magis curæ conuenit esse tua. Li.7. Epig. 10.

Meritò quoque fit, vt in illum vicissim inquirant vniuersi, & sibi dici audiat:

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum, Horat. l.1. Sat. 3.
Quàm aut Aquila aut Serpens Epidaurius? at tibi contra
Euenit, inquirant vitia vt tua rursus & illi.

Scelus est arrogare sibi ius officiumque Magistratus; hoc autem facit genus istud curiosorum hominum, imò plus audet quã Magistratui liceat, Siquidem non est huius,

 quo-

quomodocunq; ſcrutari & inueſtigare delicta reorum, ſed præſuppoſita infamia, vel denuntiatione facta à viris fide dignis. Quę cauſa eſt cur non debeat, nec iure poſſit reos de occultis criminibus ſuis aut de complicibus interrogare, niſi eiuſmodi ſint crimina, quæ nequiuerint ſine ſocijs perpetrari. Curioſi autem diſpoſitiones nullas tales expectant aut præ requirunt. Quid pœnitenti ſuo dixerit Confeſſarius, nō verentur quandoque percontari, & exomologeſim ipſam vel ſcriptam repertamque legere, vel vocis factam auſcultare. Magnum ſacrilegium, magna temeritas, id ſcire velle quod neſciri Deus voluit. Ne pœnitenti quidem prodere licet quæ à ſacerdote cui confitetur, audiuit vtilia quidem & iuſta, ſed tamen odioſa, v.g. quam pœnitentiam impoſuerit, quid circa peccata vel circumſtantias interrogauerit, quod cōſilium dederit, iuſtum & pœnitenti vtile, ſed tertio nō placiturum; quibus item defectibus deprehenſus ſit laborare, vt fit cum auſterus eſſe dicitur, ſcrupuloſus, &c. Hæc namque & ſimilia prodita odioſum ipſum & confeſſionem reddunt. Secus eſſet ſi pia doctrina, efficax remedium, piumue cōſilium cuiuis vtile ab eo auditum, & id genus alia neſcientibus dicerentur. Adhæc quid domi vicinus agat, quidue dicat, ex piſcantur ab offenſis ſeruis

&

ancillis, ab irata vxore & filijs. Eiuſdem ingreſſi domum oculis luſtrant omnia, ne membranis quidem parcunt & epiſtolis. Quid ſi etiam ſigillatas reſerant? Hoc certè interdum facere non erubeſcunt, atque ita grauiter peccant contra iuſtitiam vt docet S. Thom. 2. 2. q. 59. a. 4. & violant ius gentium, cum ſit violare legatos. Epiſtolæ ſiquidem muti quidam legati ſunt & nuntij interpretantes nobis ſenſa abſentium. Sermocinantur de rebus eius atque conſilijs, eaque pro affectu ſuo probant vel reprobant, cumque cauſas non intelligant, illius velut imprudentis hominis exiſtimationē inter ſe lacerant. Quanto melius facerent, ſi imitandi ſtudio ad virtutes eius reſpicerent exemplo Cæſaris, qui apud Gades viſa Alexandri imagine prætermiſſa ebrietate, iracundia, & vitijs alijs quibus fuerat deditus, ad heroica eius facta cogitationem direxit, & indignatus ſibi eſt, quod qua ætate ille orbem domuiſſet, nihil adhuc ipſe egregium geſſiſſet, continuoque miſſionem ad captandas magnarum rerum occaſiones efflagitauit, vt ſcribit Suet. l. 1. Certè colligere alienæ lapſus vitæ poſthabitis virtutibus, nihil eſt aliud quàm ſpreto auro & gemmis pretioſis, odorari & colligere feſtucas ac ſtercora, & quidem in domo aliena; vel ex ſcriptis alienis ſolœciſmos ac barbariſmos

Plut. in Cæſare.

ſententijs elegantibus prætermiſſis. Infamis eſt canis quilibet atque impudens, quia olfacit alterius nates; nihil minus faciunt hi curioſi errata ſcire volentes aliorum indeque gaudentes. Odioſi Telonarij ſunt quia explorant alienas merces ſeu ſarcinas, & tamen licitè hoc faciunt, damnoque afficiuntur ni fecerint; quanto odioſiores hi percontatores alienorum criminum vel negotiorum? Arguerentur Medici quaſi ridiculi nimiſque curioſi, qui ſciſcitarentur, num quis vlcus haberet in pudendis partibus; & tamen bono fine id facerent vt mederentur: Curioſus autem nullo bono fine de ſordibus & rebus non ſuis interrogat. Quarta eſt eorum qui in rebus Philoſophicis nouas excogitant & inducunt ſententias; quod licet non ſit valdè pernicioſum, cum materia non ſit de fide, & mundum tradiderit Deus diſputationi hominum Eccleſ.3. & humana ratio perplexa ſit ac multiplex: non caret tamen omni periculo, quia qui valdè exotica introducunt ſuſpicionem ingenerant, quod ſapere velint præ antiquis omnibus, abrogant ſibi authoritatem in grauioribus, & iuſto Dei iudicio cōfigentur à recentioribus alijs, ſicut confixerunt ipſi præcedentes.

Vltima reſtat ſpecies vitioſæ curioſitatis, cum interrogantur bona ſed fine peſſimo, non

non vt imitentur, & indè proficiãt qui quærunt, sed ansam arripiant nocendi ei qui quod vtile est, verũ, sanctumq; respondet. In hac serie fuit Caiphas, qui cum eiusmodi quæstionẽ Christo proposuisset Matth. 26. *Adiuro te per Deũ viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei*, & respondentẽ audiuisset. *Tu dixisti*, id est, *ego sum* vt disertè habet Marc. c. 14. cõfestim intulit. *Blasphemauit, quid adhuc egemus testib. audistis blasphemiã, quid vobis videtur?* fuerunt & illi, de quibus S. Basil. l. de Spiritu sancto c. 1. *Explorantium & percontantium nos nunc magna copia est; ad animam discendi cupidam, & ad ignorantiæ medelã veritatem inquirentẽ difficillimum est nancisci.* Et infra: *Cõplurium interrogationes occultam & arte compositã orationem habent, qui proponunt quæstiones, non vt aliquid vtilitatis ex ipsis capiant, sed vt si non conuenientes suæ cupiditati responsiones inueniant, hanc iustam belli causam habere videantur.* Sic interrogatus fuit idem Christus, *Licet censum dare Cæsari an non?* Huc pertinent qui sacros Codices & Sanctorũ scripta Patrũ curiosissimè rimantur & euolũnt, vt aliquid inueniant vndè quos præsumpserunt errores constabiliant, vel pios illos Patres de Ecclesia vniuersa optimè meritos errasse, superstitionẽ coluisse, fide indignos esse demõstrent. Tolerari vtcumq; maligna *Matth. 22.*

Quint. li. 10 cap. 1.

hæc censura posset circa profanos authores alioqui claros de quibus Quintil. *Neque id legenti statim persuasum sit, omnia quæ magni authores dixerunt, vbiq; esse perfecta. nam & labuntur aliquando & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorũ voluptati, nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur. Cum Cicerone dormitare interdum Demosthenes, Horatio verò etiam Homerus ipse videtur. Summi enim sunt, homines tamen.* Quanquam prohibeat ne facilè damnentur quę dicunt, sed in dubio potius probentur. Vndè addit. *Modestè tamen & circumspecto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne quod plerisq; accidit, damnent quæ non intelligunt: Ac si necesse est in alterutram errare partem omnia eorum legentibus, placere, quàm multa displicere maluerim.* In sanctis autem perstringendis non datur venia, maximè si omnes, vel quamplurimi in eandem conspirent sententiam, quia nec Quintilianus illum excusasset qui reprobasset aliquid dictum scriptumue ab omnibus vel pluribus classicis authoribus.

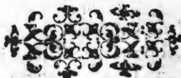

De

De directione Modestiæ.

CAPVT XI.

§. 1. Modestia quid hoc loco significet.

2. Quid obseruari prudentia velit; circa exteriores motus corporis.

3. Quid circa eiusdem ornatum ne in vitium degeneret.

§. 1. Modestiæ vox æquiuoca est pateтq; latissimè. Nunc humilitatem significat reprimentem hominem, ne plus æquo in magna tendat, vt post Aristot. 4. Eth. 3. tradit S. Tho. 2. 2. q. 16. a. 4. nunc veritatem qua se talem quis exhibet in verbis & factis, qualis est interius. Aliquando moderationem in locis & ludis, & tunc pars quædam est affabilitatis. Alias denique moderationem externorum corporis motuũ, & ornatus eiusdem. Quo sensu à nobis hoc loco accipitur, vt ab eodem D. Tho. 2. 2. q. 120. a. 2. Quod autem vtrobique, id est, tam in motibus corporis, quàm in ornatu illo vitium esse possit virtute corrigendum ex sancto constat Ambrosio, qui de gestibus exterioribus ita loquitur. *Sicut molliculum & fractum aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo; ita nec agrestem ac rusticum.* De ornatu verò corporis addit. *Decor corporis non sit af-* *S. Ambr. l. 1. offic. c. 19.*

aa 5 *fecta-*

fectatus sed naturalis, simplex, neglectus magis quàm expetitus, non preciosis & albentibus adiutus vestimẽtis sed communibus, vt honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat nitori. Hanc virtutem quàm seriò commendet Apostolus illa eius verba testantur. *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus enim propè est.* Simulque ob oculos ponunt artem methodumque præsentissimam eiusdem tibi comparandæ, Dei cogitationem nihil non percipientis. Cui saluberrimæ præscriptioni consentit illa Senecæ l. 1. epist. 10. *Sic viue cum hominibus tanquam Deus videat, sic loquere cum hominibus tanquam Deus audiat.*

Phil. 4.

§. 2. Exteriores motus seu gestus indicia esse interioris dispositionis, ex eaque velut ex radice promanare declarat Codex sacer Eccles. 19. *Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.* Idem tradit S. Ambros. supra c. 18. *Ex actibus exterioribus homo cordis nostri absconditus aut leuior aut iactantior, aut turbidior, aut grauior & purior, & maturior æstimatur.* Et de Poëtis vnus scriptum reliquit:

Clauda tibi mens est vt pes, naturaque notas
Exterior certas interioris habet.

Isi-

Isidorus Hispalensis Episcopus Mahumetum conspicatus in Hispania mox ratiocinatus est ex eius moribus hominem fore pestilentissimum, iussitque vt comprehenderetur, sed ille à Dæmone præmonitus fuga sibi consuluit. Theodosius item Patriarcha Constantinopolitanus videns Andronicum Comenum Imperatorem, de quo multa mala audiuerat, intellexit ex quibusdam eius moribus vera esse, quæ de illo fama sparserat, vnde ab eo visitatus ænigmaticè protulit illud Psalm. 47. *Sic audiuimus sic vidimus.* Et tamen tunc Andronicus ad eius pedes sese aduoluerat, & dare magna studebat humilitatis specimina, sed simulatè vt ab eo confirmaretur. Sanctus item Gregor. Nazianz. De Iuliano inquit *nihil boni mihi ominari videbantur ceruix non stata, humeri subsultantes & ad æquilibrium subinde agitati, oculus insolens & vagus, pedes instabiles, nasus contumeliam & contemptum spirans, vultus lineamenta ridicula, risus petulantes & effrenati, nutus & renutus temerarij.* Quæ cum ita sint, patet ad eiusmodi exteriores gestus motusque corporis componendos secundum rectam rationem referre plurimū si animi affectus, & passiones appetitus rectum modū teneant. Non tamen id sufficit, sed

S. Antoni. Tit. 13. c. 2. §. 6.

S. Gregor. Naz. orat. 1. in Iulia.

ſed varia inſuper prudentiæ præſcripta oportet accedere. Quorum primum ac præcipuum appello, vt perſonæ eiuſque conditioni exterior habitudo quadret ac conſentiat. *Hoc eſt pulchritudinem viuendi tenere*, ait S. Ambroſ. loco citato, *conuenientia cuiq; ſexui & perſonæ reddere*. Senes & in dignitate conſtitutos decet ſermo geſtuſque grauis, & lentus magis quàm præceps, qui contra rideretur in pueris & præcox diceretur. In cauſa tamen interdum eſſe poteſt neceſſitas, cur inuerti res debeat, & in illo vituperetur lentitudo, vt ſi remiſſus eſſet increpando perditiſſimum filium, aut proripiendo ſe ex incendio: in iſto laudetur, vt ſi per locum incedat lubricum, vel blæſus vitare ſtudeat linguæ præcipitium, vel à præceptore interrogatus lentè reſpondeat, vt ea ratione melius quid loquatur conſideret, ſitque in reſponſione ſua cautior.

2. Valde quoque concionatores & diſputantes decet mediocritas. Induunt quidam dum è ſuperiore loco ad Chriſtianam plebem verba faciunt, ſpeciem nec grauem ſatis, nec argumento locoque conuenientem, ſeu compoſitio ſpectetur corporis, ſeu formatio vocis. Languent plus æquo alij parum habentes viuæ vocis aut virilis pectoris vrgentis virtutem, diſſuadentis vitia, inculcantis Dei timorem, deteſtantis mundi va-

di va-

di vanitatem, repræsentantis horrenda inferorum supplicia; peccatum denique per quod in illa ruitur acriter insectantis. Perfectus quoad hoc Ecclesiastes eris, si medium tenueris. Disputatoribus idem dictum esto, ex quibus interdum aliqui modestiam nō satis colunt, nimis sese exagitant, in clamores erumpunt, iusto maiores. atque vtinam nunquam in verba incomposita, vt apud Cassianum Collat. 7. cap. 27. Moysi Monacho alias viro optimo contigit, paulo acrius disputandi cum Machario Abbate sanctissimo, mox pœnas luit prolati verbi durioris, corripuit illum malus Spiritus, & stercore infecit os eius, sed Macharij precibus actutum depulsus est. Verum est friget disputatio si omni feruore careat, sed aliud est feruori aliud clamori locum dare; aliud magnam decori habere rationem aliud exiguam aut nullam; aliud vociferando offundere aduersario tenebras, aliud incitatione moderata illius excitare industriam, vt verum videat vel inueniat, hoc est, vt veritati suus sit locus, non vt qui loquitur vicisse videatur. His accedit pernicies corporis de qua Plut. *A nimis commotis vociferationibus, & iurgiosis clamoribus est temperandum, siquidem inæquales illæ Spiritus intensiones & impetus rupturas & spasmos solent inducere.* Quæ etiam causa est

Plut. de tuena. Sal.

c ut

cur expediat infantes fortissimè vagientes citò placare ne herniosi fiant. Sedens ne pe-
3. des agitaueris, nec histrionis more vel gladiatoris manus. Sunt qui sedendo decussatas habere tibias, vnamque alteri superponere vitio vertunt: Nihil saltem dubium,
4. quin præstet ab eo gestu abstinere. Certior vitiositas est eorum, qui fortiter figunt pedem incedendo, vel tibias ad latus proijciunt, vel adeò amplos passus instituunt, vt iugerum mensores esse videantur. Olent hæc omnia aliquid molestum aduertenti-
5. bus præsertim non assuefactis. Habet & reprehensionem suam inniti in mensa cubitis, digitos lingere in offam mittere, sorde vel adipe infectos ad vestem repurgare, pectore in mensam nimis incumbere, nimis demittere caput, cultelli cuspide dentes scalpere, cultellum agitare, manica os vel nares tergere, lente nimis aut festinanter bibere, vtraque bucca cibum mandere,
6. flatu offam frigefacere. Ad immodestiam præterea inurbanitatemque spectat intecto ore oscitare, ita vt quidam sic os diducens coram Magistratu aditurus pœnam fuerit non vulgarem, inquit Gellius libr. 4. cap. 20. nisi protinus confugisset ad excusationem plausibilem, dicens laborare se defectu isto naturali. Item altissimè ster-

nutare,

nutare, cachinnari, & risu vti, qui continua ferè vocalis sit, vt ha ha ha. *non est ferendum,* inquit Plato lib. 3. de Repub. *vt quis summæ authoritatis viros in risum solutos inducat & multo minus Deos.* Item ridere solitariè vel leuissima de causa. Vicissim tamen nec semper nec omninò à risu abstinendum more Crassi illius, qui quòd nunquam ridere visus sit, dictus est ἀγέλαςος, id est irrisibilis. Scio scriptum à Quintiliano libr. 6. cap. 3. *Risus non procul abest à derisu*, abest tamen & sæpè laudabilis est, vtilis, & necessarius. Laudabilis si moderatus & tempori congruens, nam cum naturale indicium sit gaudentis animi de rebus non ridiculis solum sed etiam iucundis; hoc autem gaudium rationi conforme possit esse, & pertinere ad virtutem, vtique idem de risu potest esse iudicium. Nec obstat quod Christus nunquam risum admisisse legatur in historia Euangelica, quia non omnia scripta sunt, nec est statim consequens Christus hoc non fecit ergo reprobauit. Sancta erat SARA VXOR ABRAHÆ, ait tamen Gen. 21. nato Isaac. *Risum fecit mihi Dominus, quicumque audierit corridebit mihi,* quod de vero risu accipi, quid vetet non video. Idem risus moderatus vtilis est, quia calorem naturalem suauissimè excitat & diffundit per CORPVS vniuersum,

uersum, quod multum profectò conducit ad valetudinem, sicut contra immoderatus succutiens corpus, & ob id συγχέετικος à Græcis dictus non parum eidem aduersatur. Est denique necessarius ad humanam conuersationem, quæ nimiā auersatur tetricitatem. Nec id negat S. Basilius proferri in primis solitus ad disuadendum risum; tantum enim effusum reprobat. Verba eius sunt. *Vsque ad hilarem risum animæ lætitiam detegere non indecorum est, vt indicetur solum id quod scriptum est, cordis læti facies floret. Verum cachinnari voce, & ebullire corpore, non est eius qui animam sedatam habet, neque eius qui suiipsius potens est. Confirmat hunc sermonem Salomon dum ait. Stultus in risu exaltat vocem suam vir autem sapiens vix quiete ridebit.* Sed & necessarius quandoq; est ad placandos eos, quos offendimus, quod fit non incõmodè, quandò coram illis errorem nostrum ridemus & agnoscimus. Documento sunt Iuuenes illi Tarentini, qui multa de Pyrrho Rege securius inter cœnam locuti, cum rationem facti reposcerentur, & neque negari res, neque defendi posset, risu sunt & opportuno ioco elapsi. Namque ex ijs vnus ad Regem dixit. *Imò nisi lagena defecisset occidissemus te*, qua vrbanitate tota est inuidia criminis dissoluta.

S. Basil. in q. diff. expl. q. 17.

Plut. in Pyrrho.

His

His minimè consentaneis gestibus & motibus corporis, addo sub angulo acuto aliquem intueri, oculos & caput leniter circumagere, vnico genu antè Deum procidere, canis portẽdere linguam, defectus alienos vt claudicationem per derisum imitari, libidinosos repræsentare motus, incessu denique vti incomposito, quem quantopere in clericis auersatus sit S. Ambrosius declarat his verbis: *Meministis quendã amicum cum sedulis se commendaret officiis, hoc solo à me tamen in Clerum non receptum quod gestus eius plurimum dedeceret: Alterum quoque cum in Clero reperissem, iußisse me ne vnquam præiret mihi, quia quodam velut insolentis incessus verbere oculos feriebat meos.* S. Amb. l. 1. offic. c. 18.

§. 3. Videamus tandem quæ partes sint modestiæ circa ornatum corporis. Ante omnia vir extra necessitatem non nisi virili veste vtatur; mulier vicissim non alia quàm muliebri; abominabilis siquidem apud Deum est vestium peruersitas, earum scilicet quæ sexus vnius propriæ sunt ad alium translatio, per quam impeditur distinctio sexuum exterior, & fraudibus multis porta aperitur. Dixi extra necessitatem, quia necessitas consulendi vitæ propriæ, vel rei quæ vitæ comparatur legem non habet, 1. Deut. 22.

ſed ſæpè licitum facit, quod alias eſſet illicitum. Notatu dignum eſt, & ad rem præſentem valdè accommodatum, quod in vita S. Magiſtriani martyris legimus. Virgo quædam pijſſima nolens proſtituere ſe ditiſſimo Iudici ipſam deperennti, expoſita eſt lupanari; quo cum veniſſent Iuuenes multi libidinoſi, rogauit omnes, aliquot vt dies expectarent, quouſque à contagioſo quodam vlcere ſanaretur. Quo toto tempore dedit ſe precibus, & ecce ſuſcitauit Deus formoſiſſimum, ſed ſimul caſtiſſimum adoleſcentem Magiſtrianum, qui petiuit à cuſtode lupanaris, ſibi vt liceret intrare ad eam. Quo impetrato Virgini dixit, accipe veſtes meas, & egredere contecto vultu parte chlamidis Sic egreſſa eſt impolluta. Die vero ſequenti, renuntiatum Iudici eſt quod acciderat, iuſſitque ille Magiſtrianum exponi beſtijs, ita lauream conſecutus martyrij fecit viuendi finem. Succingantur ſecundo veſtes nec diffluant vel inordinatè 2° componantur; vitio ſanè tribuit Ario hæreſiarchæ Euſebius, quòd humerum non vtrumque ſed vnicum pallio tegeret. Attendatur tertiò ad ætatem & conditionem, quippè vnam certus decet habitus, alius aliam. Simul autem ſpectandus mos patrius de cuius diuerſitate ſcribit S. Auguſt. *Talares*

Lib. 3. de doct. Christ. cap. 12.

ves & manicatas tunicas habere apud veteres Romanos flagitium erat, & apud Virgilium in Troianis hæc & similia Turnus vituperat.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mithræ. Lib. 9. Æneid.

Nunc autem honesto loco natis non eas habere flagitium est. Et lib. 3. Conf. cap. 8. *Quæ contra mores hominum sunt, pro morum diuersitate vitanda sunt, vt pactum inter se ciuitatis aut gentis consuetudine vel lege firmatum nullius ciuis aut peregrini libidine violetur.* Nec mirum sanè, cum vna ex parte, hac vel illa vti veste res sit ex se indifferens; ex altera autem præsumendum sit non defuisse toti populo & rectoribus eius rationem sufficientem ob quam præstare censuerint vna potius vti quàm altera. Caueat autem quilibet nouam excogitare vel introducere, vel vsurpatum eousque ornatum amplificare. Nam vt scribit idem sanctus Doctor ibidem. *In vsu rerum abesse oportet libidinem, quæ non solum ipsa eorum inter quos viuit consuetudine nequiter abutitur; sed etiam sæpè fines eius egressa fœditatem suam quæ inter claustra morum solennium latitabat flagitiosissima eruptione manifestat.* Nec moror quod ait CHRISTVS Matth. 23. *Imple-*

te mensuram Patrum vestrorum, quia hac phrasi verè non imperat augeri nequitiam, sed quod futurum est prænuntiat, aut permissurum se significat, quo sensu scribit Virg. 4. Æneid.

I, sequere Italiam ventis.

Adeò nihil addebant instituto veteri prisci Gentiles, vt pompam sumptusque magnos in ijs etiam reprobarent velut indecentes, qui præ cæteris digni videbantur, ita vt Quintilianus serica veste indui noluerit Oratorem. *Ne crassa toga sit*, inquit, *non serica.* Et cum Lysandri filiabus inter Lacedæmonios viri spectatissimi, vestes muliebremque mundum preciosum misisset tyrannus Siculus, ea Lysander admittere noluit, quia *hoc ornamentum*, inquit, *dehonestabit potius filias meas quàm ornabit.* Cuiusque Reipublicæ lex est probè constitutæ, vt ornatu quisque vtatur magis minusue splendido, pro ratione status, quo etiam extrinsecus discerni possint alij ab alijs, nec desit inter gradum vestisque genus proportio: peccat proinde contra modestiæ regulas qua de agimus, qui ornatum æmulatur & sibi quærit statu suo superiorem, vt rusticus qui vestitus incedit ritu mercatorum, mercator qui nobilium, nobilis simplex qui Baronum vel Comitum. *Profectò si in-*

Quin. l. 12. cap. 10.

Plut. in Apoph. 4.

si indebito uti non esset peccatum, verba reddo S. Gregorij Homil. 40. in Euang. *Nequaquam verbum Dei tam vigilanter exprimeret, quod diues qui torquebatur apud inferos, induebatur bysso & purpura.* Dictat quoque ratio, nihil opus esse corpus, id est, saccum plenum sordibus, valdè elaboratè vestire ac colere; quin etiam erubescendum sub externo cultu celare vna cum turpi carne mentem adhuc fœdiorem, qualem suam credet esse, quisquis vera fuerit humilitate præditus. *Ego fœdus & inhonestus*, de se nondum ad fidẽ conuerso ita loquebatur S. Augustinus, *gestiebam esse Vrbanus & elegans.* Deindè ad quid aliud collimant, qui ita se adornant, nisi vel ad vanam gloriam, vel ad molliciem aspera quæque refugientem, quã in se deflebat S. Paula cum diceret. *Turpanda facies quàm sæpè stibio, cerussa, & purpurisso depinxi, mollia linteamina cum cilicio commutanda, affligendum corpus quod sæpè vacauit delicijs.* Aggrauatur vtraque vanitas magnitudine sumptuum & iactura temporis. Quid non expendunt tam viri quàm fœminæ cultui deditæ, fœminæ præsertim, & propter illas viri nimis faciles? Quot debitores defraudant debita pecunia, quibus satisfacere mox possent colentes parsimoniam? quan-

Li. 3. Conf. cap. 1.

S. Hier. in Epitaphio.

ta item summa pecuniæ Rempublicam suam exinaniunt? Gemmæ enim, vniones, suffitus, & alia cum apud exteros tantum nascantur, magno pretio redimenda sunt: quo fit vt illis mulierum deliciis ditiones principum nummis aliorsum asportatis exhauriantur. Quoties diuinis officijs ideò non intersunt, quod sibi non videantur satis elegantes? quot terunt horas preciosas, vt seipsas comant, & ad speculum næuos omnes examinent? quàm multas se meliores partim confundunt cultu illo nouo aut nimio, & aspernari discunt, partim ad iustam indignationem prouocant? quot personas illiciunt ad sui cõcupiscentiá? Quomodo non verentur, ne vel meretrices, vel affines meretricibus iudicentur, quarum ornamenta & habitus tanto studio consectantur? (*Neque enim vllarum ferè preciosior cultus est, quam quarum pudor vilis est.*) vndè Prouerb. 7. legimus. *Ecce mulier occurrit ei ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas*, vel ab omnibus qui vident rideantur tanquam superfluæ, & ingratæ si non eis sufficiat venustas formaque naturalis, aut quasi frustra nitentes, si pulchræ non sint defectu debitæ proportionis membrorum, colorisue vegeti? Nihil dubium quin deformes ornando se, hoc

S. Cypr. lib. 1. de Virgin.

ipso

ipſo magis oſtentent deformitatem ſuam, collocantes iuxta ſe contraria, & indicantes deeſſe ſibi formam, quam ſupplere ornatu ſtudent. Sic Apelles non ſinu riſu cuidam dixit. *Cum non poſſes pingere pulchram venerem pinxiſti diuitem.* Sed & profanæ tandem habentur, irreligioſæ, impiæ, reipſaque euadunt, cum nemo poſſit ornatui ſimul mentis & corporis ſatis intendere, & vnius ſtudium alterius ſit faſtidium, ſic nauſeam ſuper manna cibum ſuauiſſimum paſſi ſunt filij Iſrael appetentes olera Exod. 16.

Cauendum viciſſim ab extremo altero. Quoſdam videas in feruore peregrinantes vt loquitur B. Petrus, interdictum velle cultum omnem fœminis, & in eum quamuis vulgarē velut in peccatum mortale debacchari. Summum ius ſumma eſt iniuria, vt iam ſemel admonui, nec deeſt periculum, ne in rebus fidei & grauioribus alijs fidem ſibi abrogent, qui in minutioribus ita errant, vt contra tot aliorum iudicia omninò illicita credant eſſe, quæ non ſunt. Ne rurſus anſam præbeant fœminis non curandi grauiora. Hoc enim ſexus ille habet, cum iuſta ſibi negari videt, INSANIT, & velût iniuriam vindicans pertinaciter renuit iuſtis ve- *1. Pet. 4.*

risque alijs si postea proponantur, acquiescere. Omnem earum ornatum illicitum dicere; apertè est tam scripturæ quàm etiam naturæ repugnare. Illi quidem, quia principes duo Apostolorum commendant conceduntque aliquem. Reddam vtriusque

1.Pet. 3. verba. *Sic aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo ornabant se subiectæ viris suis.*

1.Tim.2. *Et similiter mulieres in habitu ornato cum verecundia & sobrietate ornantes se.* Huic verò quia natura fœminam condens imbecillam, & viro longè inferiorem, pronam simul fecit ad ornatum conquirendum, quo ei placeret, placendoque haberet in necessitatibus suis adiutorem, nec despiceretur. Est præterea damnare Iuditham fœminam sanctissimam, quæ bono fine ad ornatum confugit planè magnificum. *Lauit*

Iudith.10. *corpus suum, vnxit se myro optimo, discriminauit crinem capitis sui, mithram super illud imposuit, induit se vestimentis iucunditatis suæ, pedibus dedit sandalia, assumpsit dextrariola, lilia, inaures, annulos, & omnibus ornamentis ornauit se, vt incomparabili decore omnium oculis appareret*; & cum illa vxores & filias omnes Regum ac Principum, quibus nihil comptius, & sponsas omnes ad templum nubendi causa procedentes. Est damnare atq; arguere vniuersam Rempub.

pub. non abolentem nec interdicentem cultum omnem muliebrem. Est inscitiæ accusare quotquot sunt, Confessarios, qui in pœnitentibus suis honestum tolerant ac laudant. Temperetur itaque zelus istiusmodi, nec prætextu expungendi vanitatem, dicamus falsitatem. Inuehamur, & grauiter quidem in ornatus nouos, meretricios, conditione personæ notabiliter superiores, vbi nulla subest necessitas assumendi eos. Reprobetur intentio ornandi se ad vanam gloriam aucupandam, vel ad pelliciendos intuentes in libidinem. Neutro fine vel tantillum ornare se licet, peccatque mortaliter quisquis id facit causa luxuriæ. Extra hos casus meminerimus verborum S. Augustini (quæ iam supra adduximus cap. 1. §. 6. de hoc argumento obiter differentes) *Nolo vt de ornamentis auri, vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam, nisi in eos, qui neque coniugati sunt, neque coniugari cupientes cogitare debent quomodo placeant Deo.* Ornatum vestitumque honestum interpretemur, quo illius loci honesti viri & fœminæ vti consueuerunt. In leui excessu ne sitam dicamus culpam lethalem, nam vt docet S. Thom. 2. 2. q. 169. a. 1. & 2. in eiusmodi materijs paruitas ab eiusmodi culpa semper excusat. Imò

S. August. epist. 73.

non omnem excessum pronuntiemus semper esse peccatum. Nam in Iuuencula ęgrè virũ sortitura nisi aliquantulum supra conditionem suam sese adornet, culpabilis non est excessus moderatus, vtpotè illi quidem negatus à conditione, sed à necessitate concessus, vt tradit idem ibid. Sed neque mulier quæ à viro cogitur sub graui pœna in cultu excedere fit rea, cum iure suo ad talem pœnam à se auertendam vtatur re ex se indifferente. Mariti culpa est quæcumque est. Sed neque peccat in ornatu excedens, quando id facit, vt viro suo ad adulteria prono perplaceat, totumque possideat. Ne denique subscribamus ita ratiocinantibus. Quo melius expungamus vanitatem omnem muliebrem, non dicamus quidem excessum leuem in ornatu cum mortali culpa coniunctum sed vicissim non dicamus cum veniali, quia cum venialem tantum fæminæ audiunt, parum curant, abstinebimus ergo ab hac distinctione, & excessum etiam modicum delictum ingens vocabimus, vt sic terreantur conscientiæ. Quid enim aliud est ingens delictum dicere, quàm mortale appellare. Si vtendum non est distinctionibus in materia peccatorum, incautus ergo fuit Christus ijs vtens, & dicens, *Omnis qui irascitur fratri suo reus erit indicio.* Matth. 5.

Qui

Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio; qui autem dixerit fatue reus erit gehennæ ignis. Neque enim alius delinquit lethaliter, nisi qui gehennæ huic obnoxium se facit. Incautus Iacobus Apostolus, sic quoque distinguens cap. 1. *Concupiscentia cum conceperit parit peccatum; peccatum autem cum consummatum fuerit generat mortem.* Incautus S. Thomas, & omnes tam Scholastici, quàm morales Theologi, qui distinctiones eiusmodi sexcentas ex instituto tradunt. Qui de prolata earum aliqua blandiri sibi volent & abuti, peccabunt ad summum venialiter; si non proferatur peccabunt sæpissimè mortaliter ex conscientia erronea credentes mortale esse cum non sit, illudque perpetrantes. Cum ergo tolerabiliora sine dubio sint mille peccata venialia quàm vnum mortale; sequitur absolutè loquendo præstare distinctiones eiusmodi suo tempore, & loco afferre quam non afferre.

Per defectum quoque ornatus peccari posse contra modestiam, notat S. Thomas supra. v. g. si non studeat homo vti ornatu exteriori quando & quantum præscribit recta ratio, vt si ad sacram Synaxim, ad virum PRINCIPEM, ad nuptiale conuiuium pannosus acce-
dat

dat aut sordidus, valens nitidas & elegantiores vestes induere. Si Clericus non vtatur vestitu decenti vt iura præscribunt, si vocatus ad magistratum togatus non incedat vel palliatus idque magis vel minus magnificè pro ratione gradus. Si operando sacris non honestè induatur, imò si potest preciosè in festis augustioribus, cum id conducat ad Dei cultum, & mysterij quod celebratur maiestatem. Si præ negligentia vestem non attollat, sed per terram trahat vt obseruat Aristoteles l. 7. Eth. c. 7. Si authore eadem vana gloria cultum omnem abijciat, vt à superbia procul esse videatur.

DE

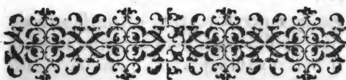

DE VERA PERFECTAQVE PRVDENTIA,

LIBER QVARTVS.

Circa cõmutatiuam Iustitiam quid attendi velit Prudentia.

CAPVT I.

§.1. Cõmutatiuæ iustitiæ natura declaratur.
2. Regulæ quædam generales circa contractus.

3. Circa promissionem.	Regulæ speciales
4. Circa emptionem & venditionem.	
5. Circa operæ locationem & cõductionem.	
6. Circa mutuum.	
7. Circa cambium.	
8. Circa restitutionem.	

§.1. Diximus lib. 1. de Prudentia virtutes dirigente quæ pro obiecto Deum habent & respiciunt, hoc est fidẽ, spem, charitatem, & his affines, Religionem, pietatem, obseruãtiam, Libro secundo de eadem vt illas dirigit,

git, quæ necessariæ sunt partim superioribus in ordine ad subditos, partim subditis in ordine ad suos præpositos. In tertio eam considerauimus, vt illarum directricē quæ spectant ad propriam vniuscuiusque perfectionem. Restat itaque vt de ea iam disseramus, quatenus pręscripta dat in virtutum materia rectè nos afficientium erga proximos & æquales, ac primum in materia commutatiuæ Iustitiæ, cuius vt vox ipsa indicat, munus est inclinare voluntatem ad retribuendum æquiualens ei quod acceperis, vel quod tui gratia factum est ab eo cui te obligasti; quod addo, quia si te non obligaueris, nihil ei debetur ex iustitia, sed honestate & gratitudine.

§. 2. Cum audis per easdem causas dissolui rem omnē per quas ligatur, vt ait regula iuris ff. ideoque contractus iam celebratos dirimi posse consensu mutuo cōtrahentium, quo prius coaluerunt & firmati sunt. Et similiter posse vnum à contractu recedere, si præstare nolit alter, quod suarū est partium, semper excipe cōtractum matrimonij legitimè initi per verba de pręsenti, quia talem dissolui cauet Christus seuerè
Matth. 19. pronuntians. *Quod Deus coniunxit, homo nō separet*, maximè si præter eiusmodi verba & consensum recipocrum per ea significatum,

tum, copula carnalis interuenerit. Haud dubiè de hac minimum coniunctione verba ista debent intelligi. Caue inquam propter graue damnum, quod in communem prolem redundaret, si non esset matrimonium indissolubile. Nec refert quod quibusdam coniugibus nulla sit proles, sufficit ad illam suscipiendam institutum ordinatumque esse matrimonium. Nam similiter custodes vrbium agere tenentur excubias, circumspicere, à speculis suis non recedere, quamuis à multo tempore hostis nullus accesserit, aut fortè nunquam, nec accessurus videatur. Sed neque obstat quod scriptum est ibidem. *Quicumque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem*, &c. quibus verbis indicare videtur Christus licere matrimonium abrumpere cum vxore contractum quæ deprehensa est adulterasse, de dimissione loquitur quoad thorum tantum, quia iustum est, vt quæ adiuit alienum, maritali non gaudeat, & per quæ peccauit, puniatur; non autem de dimissione quoad vinculum, ita vt non amplius sit illi obstrictus & alligatus, nec illa vicissim, sed possit vterque velut solutus nouum sibi coniugem quærere. Nam si ita esset, quomodo statim adiecisset Dñs, *& aliam duxerit mœchatur, & qui dimissā duxerit mœchatur.*

Neque

ta item summa pecuniæ Rempublicam suam exinaniunt? Gemmæ enim, vniones, suffitus, & alia cum apud exteros tantum nascantur, magno pretio redimenda sunt: quo fit vt illis mulierum deliciis ditiones principum nummis aliorsum asportatis exhauriantur. Quoties diuinis officijs ideò non intersunt, quod sibi non videantur satis elegantes? quot terunt horas pretiosas, vt seipsas comant, & ad speculum næuos omnes examinent? quàm multas se meliores partim confundunt cultu illo nouo aut nimio, & aspernari discunt, partim ad iustam indignationem prouocant? quot personas illiciunt ad sui cōcupiscentiā? Quomodo non verentur, ne vel meretrices, vel affines meretricibus iudicentur, quarum ornamenta & habitus tanto studio consectantur? (*Neque enim vllarum ferè pretiosior cultus est, quam quarum pudor vilis est.*) vndè Prouerb. 7. legimus. *Ecce mulier occurrit ei ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas*, vel ab omnibus qui vident rideantur tanquam superfluæ, & ingratæ si non eis sufficiat venustas formaque naturalis, aut quasi frustra nitentes, si pulchræ non sint defectu debitæ proportionis membrorum, colorisue vegeti? Nihil dubium quin deformes ornando se, hoc ipso

S. Cypr. lib. 1. de Virgin.

ipso magis ostentent deformitatem suam, collocantes iuxta se contraria, & indicantes deesse sibi formam, quam supplere ornatu student. Sic Apelles non sinu risu cuidam dixit. *Cum non posses pingere pulchram venerem pinxisti diuitem.* Sed & profanæ tandem habentur, irreligiosæ, impiæ, reipsaque euadunt, cum nemo possit ornatui simul mentis & corporis satis intendere, & vnius studium alterius sit fastidium, sic nauseam super manna cibum suauissimum passi sunt filij Israel appetentes olera Exod. 16.

Cauendum vicissim ab extremo altero. Quosdam videas in feruore peregrinantes vt loquitur B. Petrus, interdictum velle cultum omnem fœminis, & in eum quamuis vulgarē velut in peccatum mortale debacchari. Summum ius summa est iniuria, vt iam semel admonui, nec deest periculum, ne in rebus fidei & grauioribus alijs fidem sibi abrogent, qui in minutioribus ita errant, vt contra tot aliorum iudicia omninò illicita credant esse, quæ non sunt. Ne rursus ansam præbeant fœminis non curandi grauiora. Hoc enim sexus ille habet, cum iusta sibi negari videt, INSANIT, & velût iniuriam vindicans pertinaciter renuit iustis ve- 1. Pet. 4.

risque alijs si postea proponantur, acquiescere. Omnem earum ornatum illicitum dicere; apertè est tam scripturæ quàm etiam naturæ repugnare. Illi quidem, quia principes duo Apostolorum commendant conceduntque aliquem. Reddam vtriusque verba. *Sic aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo ornabant se subiectæ viris suis.* 1.Pet. 3. *Et similiter mulieres in habitu ornato cum verecundia & sobrietate ornantes se.* 1.Tim. 2. Huic verò quia natura fœminam condens imbecillam, & viro longè inferiorem, pronam simul fecit ad ornatum conquirendum, quo ei placeret, placendoque haberet in necessitatibus suis adiutorem, nec despiceretur. Est præterea damnare Iuditham fœminam sanctissimam, quæ bono fine ad ornatum confugit planè magnificum. *Lauit corpus suum, vnxit se myro optimo, discriminauit crinem capitis sui, mithram super illud imposuit, induit se vestimentis iucunditatis suæ, pedibus dedit sandalia, assumpsit dextraliola, lilia, inaures, annulos, & omnibus ornamentis ornauit se, vt incomparabili decore omnium oculis appareret*; Iudith. 10. & cum illa vxores & filias omnes Regum ac Principum, quibus nihil comptius, & sponsas omnes ad templum nubendi causa procedentes. Est damnare atq; arguere vniuersam Rempub.

pub. non abolentem nec interdicentem cultum omnem muliebrem. Est inscitiæ accusare quotquot sunt, Confessarios, qui in pœnitentibus suis honestum tolerant ac laudant. Temperetur itaque zelus istiusmodi, nec prætextu expungendi vanitatem, dicamus falsitatem. Inuehamur, & grauiter quidem in ornatus nouos, meretricios, conditione personæ notabiliter superiores, vbi nulla subest necessitas assumendi eos. Reprobetur intentio ornandi se ad vanam gloriam aucupandam, vel ad pelliciendos intuentes in libidinem. Neutro fine vel tantillum ornare se licet, peccatque mortaliter quisquis id facit causa luxuriæ. Extra hos casus meminerimus verborum S. Augustini (quæ iam supra adduximus cap. 1. §. 6. de hoc argumento obiter disserentes) *Nolo vt de ornamentis auri, vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam, nisi in eos, qui neque coniugati sunt, neque coniugari cupientes cogitare debent quomodo placeant Deo.* Ornatum vestitumque honestum interpretemur, quo illius loci honesti viri & fœminæ vti consueuerunt. In leui excessu ne sitam dicamus culpam lethalem, nam vt docet S. Thom. 2. 2. q. 169. a. 1. & 2. in eiusmodi materijs paruitas ab eiusmodi culpa semper excusat. Imò

S. August. epist. 73.

non omnem excessum pronuntiemus semper esse peccatum. Nam in Iuuencula ęgrè virũ sortitura nisi aliquantulum supra conditionem suam sese adornet, culpabilis non est excessus moderatus, vtpotè illi quidem negatus à conditione, sed à necessitate concessus, vt tradit idem ibid. Sed neque mulier quæ à viro cogitur sub graui pœna in cultu excedere fit rea, cum iure suo ad talem pœnam à se auertendam vtatur re ex se indifferente. Mariti culpa est quæcumque est. Sed neque peccat in ornatu excedens, quando id facit, vt viro suo ad adulteria prono perplaceat, totumque possideat. Ne denique subscribamus ita ratiocinantibus. Quo melius expungamus vanitatem omnem muliebrem, non dicamus quidem excessum leuem in ornatu cum mortali culpa coniunctum sed viciſsim non dicamus cum veniali, quia cum venialem tantum fæminæ audiunt, parum curant, abstinebimus ergo ab hac distinctione, & excessum etiam modicum delictum ingens vocabimus, vt sic terreantur conscientiæ. Quid enim aliud est ingens delictum dicere, quàm mortale appellare. Si vtendum non est distinctionibus in materia peccatorum, incautus ergo fuit Christus ijs vtens, & dicens, *Omnis qui irascitur fratri suo reus erit indicio.*

Matth. 5.

Qui

Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio; qui autem dixerit fatue reus erit gehennæ ignis. Neque enim alius delinquit lethaliter, nisi qui gehennæ huic obnoxium se facit. Incautus Iacobus Apostolus, sic quoque distinguens cap. I. *Concupiscentia cum conceperit parit peccatum; peccatum autem cum consummatum fuerit generat mortem.* Incautus S. Thomas, & omnes tam Scholastici, quàm morales Theologi, qui distinctiones eiusmodi sexcentas ex instituto tradunt. Qui de prolata earum aliqua blandiri sibi volent & abuti, peccabunt ad summum venialiter; si non proferatur peccabunt sæpissimè mortaliter ex conscientia erronea credentes mortale esse cum non sit, illudque perpetrantes. Cum ergo tolerabiliora sine dubio sint mille peccata venialia quàm vnum mortale; sequitur absolutè loquendo præstare distinctiones eiusmodi suo tempore, & loco afferre quam non afferre.

Per defectum quoque ornatus peccari posse contra modestiam, notat S. Thomas supra. v. g. si non studeat homo vti ornatu exteriori quando & quantum præscribit recta ratio, vt si ad sacram Synaxim, ad virum PRINCIPEM, ad nuptiale conuiuium pannosus accedat

dat aut ſordidus, valens nitidas & elegantiores veſtes induere. Si Clericus non vtatur veſtitu decenti vt iura præſcribunt, ſi vocatus ad magiſtratum togatus non incedat vel palliatus idque magis vel minus magnificè pro ratione gradus. Si operando ſacris non honeſtè induatur, imò ſi poteſt preciosè in feſtis auguſtioribus, cum id conducat ad Dei cultum, & myſterij quod celebratur maieſtatem. Si præ negligentia veſtem non attollat, ſed per terram trahat vt obſeruat Ariſtoteles l. 7. Eth. c. 7. Si authore eadem vana gloria cultum omnem abijciat, vt à ſuperbia procul eſſe videatur.

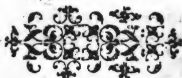

DE

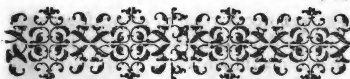

DE VERA PERFECTAQVE PRVDENTIA,

LIBER QVARTVS.

Circa cōmutatiuam Iuſtitiam quid attendi velit Prudentia.

CAPVT I.

§.1. Cōmutatiuæ iuſtitiæ natura declaratur.
2. Regulæ quædam generales circa contractus.

Regulæ ſpeciales:
3. Circa promiſſionem.
4. Circa emptionem & venditionem.
5. Circa operæ locationem & cōductionem.
6. Circa mutuum.
7. Circa cambium.
8. Circa reſtitutionem.

§.1. Diximus lib. 1. de Prudentia virtutes dirigente quæ pro obiecto Deum habent & reſpiciunt, hoc eſt fidē, ſpem, charitatem, & his affines, Religionem, pietatem, obſeruātiam, Libro ſecundo de eadem vt illas dirigit,

git, quæ necessariæ sunt partim superioribus in ordine ad subditos, partim subditis in ordine ad suos præpositos. In tertio eam considerauimus, vt illarum directricẽ quæ spectant ad propriam vniuscuiusque perfectionem. Restat itaque vt de ea iam disseramus, quatenus pręscripta dat in virtutum materia rectè nos afficientium erga proximos & æquales, ac primum in materia commutatiuæ Iustitiæ, cuius vt vox ipsa indicat, munus est inclinare voluntatem ad retribuendum æquiualens ei quod acceperis, vel quod tui gratia factum est ab eo cui te obligasti; quod addo, quia si te non obligaueris, nihil ei debetur ex iustitia, sed honestate & gratitudine.

§. 2. Cum audis per easdem causas dissolui rem omnẽ per quas ligatur, vt ait regula iuris ff. ideoque contractus iam celebratos dirimi posse consensu mutuo cõtrahentium, quo prius coaluerunt & firmati sunt. Et similiter posse vnum à contractu recedere, si præstare nolit alter, quod suarũ est partium, semper excipe cõtractum matrimonij legitimè initi per verba de pręsenti, quia talem dissolui cauet Christus seuerè pronuntians. *Quod Deus coniunxit, homo nõ separet*, maximè si præter eiusmodi verba & consensum reciprocum per ea significatum,

Matth. 19.

tum,

tum, copula carnalis interuenerit. Haud dubiè de hac minimum coniunctione verba ista debent intelligi. Caue inquam propter graue damnum, quod in communem prolem redundaret, si non esset matrimonium indissolubile. Nec refert quod quibusdam coniugibus nulla sit proles, sufficit ad illam suscipiendam institutum ordinatumque esse matrimonium. Nam similiter custodes vrbium agere tenentur excubias, circumspicere, à speculis suis non recedere, quamuis à multo tempore hostis nullus accesserit, aut fortè nunquam, nec accessurus videatur. Sed neque obstat quod scriptum est ibidem. *Quicumque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem*, &c. quibus verbis indicare videtur Christus licere matrimonium abrumpere cum vxore contractum quæ deprehensa est adulterasse, de dimissione loquitur quoad thorum tantum, quia iustum est, vt quæ adiuit alienum, maritali non gaudeat, & per quæ peccauit, puniatur; non autem de dimissione quoad vinculum, ita vt non amplius sit illi obstrictus & alligatus, nec illa vicissim, sed possit vterque velut solutus nouum sibi coniugem quærere. Nam si ita esset, quomodo statim adiecisset Dñs, *& aliam duxerit mœchatur, & qui dimissā duxerit mœchatur.* Neque

Neque enim mœchus siue adulter dicēdus est, qui solutus solutā ducit. Quomodo itē scriberet Apost. 1. Cor. 7. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit; quod si dormierit vir eius liberata est à lege, cui vult nubat*, & Rom. 7. *Igitur viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro.* Vocari certè non deberet, in casu quo ob fornicationē à viro derelicta, habitaret essetq; cum alio, si fornicatio vim haberet dissoluendi matrimonium prius quoad vinculū. Sponsaliorū de futuro alia est ratio, dissolui possunt cōsensu mutuo, c. prætereà. 1. de Sponsal. ratio est. quia cōiunctio quam inducunt imperfectissima est, non continet actualem mutuamq; traditionem corporum, virum & vxorem non denominat, sed Sponsum & Sponsam; Christus autem in cap. illo 19. Matth. de separatione sola viri & vxoris loquitur. fieri tamen potest vt in quibusdam diœcesibus nō sinantur dissolui sine authoritate Ecclesiastici Iudicis, non quod ea requiratur ex natura rei, sed vt certo constet de consensu mutuo in dissolutionem. Secundò, obligatio cōtractus intelligenda est iuxta morem patrium, cui conformare se solet intentio contrahentium. Exemplum, varijs in locis lex vel mos obtinuit, vt contrahentes contractum scribi velint, ac iubeant, nec is obliget ante scriptionem

haud

haud dubiè non tibi licebit ibi versanti, contrahentique proximum tuum obligare ad standum ei, quandiu scriptus non erit, vt docet Barth. lib. nemo est. ff. de duobus reis. Tertiò, si vim cupis inesse contractui, nunquam cum decipias circa rei substantiam, quocum negotiaris, id si feceris irritus contractus erit nec obligabit. v.g. Rusticus gemmam quam habet vitrum putat esse coloratum, venditq; illam tibi pro vitro vilissimo precio. Si scias verè esse gemmam, circumuenis illum circa rei substantiam, & teneris ipsam ei reddere, aut de iusto pretio cum eo conuenire. Sicut viciſſim si sciens vitrũ esse, illud tibi pro gemma venderet arbitranti bona fide esse gemmam, non teneret venditio, sed indicare tibi deberet ipse vitrum non gemmam esse, & vel precium totum refundere, vel id saltem in quo te læsisset vt docet S. Th. 2. 2. q. 77. a. 2. & ratio est, quia stare nequit obligatio sine consensu; hic autem consensus siue intentio non interuenit, quia in primo casu non intendit venditor vendere gemmam sed vitrum, in secundo contrà, non intendit emptor emere vitrum sed gemmam. Alia esset ratio si fraus circa accidentia sola contingeret, vt si aliquid pretio tibi comparares minus bonum quã iactauit venditor; tunc inquã fraus peccatũ induceret, vna cum obligatione damnum reparandi,

 sed

ſed contractum non eneruaret; quandoquidem ipſum etiam matrimonium, hoc eſt ſpecies contractus omnium nobiliſſima retinet in hoc caſu vim ſuam, vt ſi proba, pulchra, diues non ſit vxor tua, quæ talis eſſe iactabatur, vt habetur 29. q. 1. c. 1.

Quartò ſi te contingat contractũ iurare ex ſe inualidum & illicitum, non eſt quod ei te credas obſtrictum, vel addidiſſe iuramento tuo confirmationẽ, quia videri nõ poteſt confirmari, niſi quod iam antè aliquid firmitudinis habuit, aut habere potuit. Quare ſi contractus nullũ robur habuit nec habere potuit, non validatur per iuramentum. Secus ſi potuit vt quãdo eſt de re ex ſe nõ mala. Vndè ſi latronibus te intercipientibus iureiurando promittis centum aureos ne te occidant, teneris ſub mortali dare vt poſt Sot. l. 8. de Iuſt. q. 2. a. 3. docet Toletus l. 4. ſummæ c. 22. Si verè ac ſimpliciter intendiſti dare ac promittere, & nõ æquiuocè, quæ æquiuocatio tunc eſſe dicitur, quando v. g. poſt hæc verba clara *iuro me daturum*, dicis intra te, *ſi mihi libuerit*.

Quintò ſi te contra iuramentũ legitimũ iam emiſsũ cõtrahere cõtingat contractu ex ſe licito obligatorio, peccabis quidẽ ob periurium, ſed vim ſuam contractus retinebit, vt ſi iureiurando interpoſito promiſeris te ducturum Catharinam, poſteà autẽ reipſa ducis

ducis Apolloniam, c. ſicut ex literis de ſponſ. Ratio eſt quia vi iuramenti illius præcedentis, nullum adhuc in te ius acquiſiuit Catharina; per contractum verò ſequẽtem acquiſiuit perfectum Apollonia, cuius proindè iuri non debet iuſiurandum illud tuum officere.

§. 3. Eſto promiſſio contractus ſit non adeò proprius & perfectus, quia in eo nihil commutatur, perfectorum naturam participat, quatenus in illa ex mutuo conſenſu inchoatur vnius rei translatio à proprio domino in alium, & quatenus in ea peccari poteſt ſicut in perfectis. Quemadmodum enim hoc ipſo quo in perfectis violatur fides, peccatur, quia oppugnatur ius alienum, & pax ſocietaſq; humana multum læditur. Ita qui non ſtat promiſſis etiam ſimplicibus, cũ poteſt ſine graui ſuo incommodo, charitatem violat illudendo contriſtandoque promiſſarium, & prçtereà in eandem fidem peccat, quæ omnium commerciorum, eſt fundamentum. Sed hoc de licita ſeriaq; eſt promiſſione intelligẽdum. Illicita namq; reuocanda eſt velut indigna cui ſeruetur fides: Si iocoſa ſit non ſeria non eſt vera promiſſio, ideòque nec obligat. Quid ſi reipſa ficta ſit, vtcùm meritò viſa ſeria promiſſario? Tunc ſanè culpam aliquam contrahit promiſſor propter illuſionem niſi in caſu quo iuſtam

habet causam fictè promittendi, puta quia iniquè cogitur promittere, vt iam dixi de latronibus. Verè tamen non obligatur propter hypotheticum defectũ intentionis sese obligandi, quamuis promittendo iurauerit; per accidens tamen sæpè tenebitur facere ꝙ promisit, nempè ad vitandum scandalum, & ne periurus habeatur. Ad minus autem tenebitur de damno, quod illusio attulerit promissario. Dupliciter autem illicita promissio dicitur; primò si sit de re ex se mala aut prohibita, vt si quis dicat occidam talem, vel faciam tibi corporis mei copiam, si aureos mihi decem largitus fueris. Secundo si de bona quidem sed in malæ compensationem, vt aureos decem promitto tibi, si talem de medio sustuleris, aut te mihi prostitueris. Prima nunquam implenda est cum absq; culpa non possit. Secundam oportet antè perpetratum opus sceleratum reuocare cuius gratia facta est, vt ex Isidoro refertur 22.q. 4. c. in malis. Postquam autem est perpetratum, nascitur eius implendæ obligatio contraria de causa, hoc est quia vna ex parte impleri sine peccato potest; ex altera consensit vltrò promissor in obligationem dandi promissario post perfectum opus summam pollicitam. Notandum insuper promissionis etiam iuratæ obligationem cessare, quando ei superuenit res grauis

& onerosa, quam si præuidisset, nec intendisset promittere, nec prudenter debuisset. Tunc inquam obligari nō videtur, eo quod tacitè noluit in eo casu se obligare. Lessius l. 2. c.18. dub. 10.

Si quis tibi aliquid promiserit posteaq; animum sibi fuisse abnuat id pollicendi, & verba eius manifestè non portendant contrarium interpretationi eius acquiesce, quia reuera nō obligatur promissor, nisi in quantum voluit, & ipse præ omnibus interpres verus est suæ mentis. *Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Præstat insuper vt non habeas quod debet, quàm vt habeas, possideas, retineas quod non debet, nec tuum esse voluit. 1. Cor. 2.

Si quis ad prodigam, nimiamq; summam pecuniæ tibi dandam iuratò, aut non iuratò obligauerit, ne instes vt satisfaciat, quia de iure nec potest nec debet ob peccatū, quod in tali profusione interuenit, præsertim si sit in damnum tertij, & in te redundabit si vrseris. Non est par ratio filiæ familias quæ promittendo iurauit nuptias impari cū magna indignatione familiæ, quia promissionis huius executio, seu nuptiarum cum tali celebratio ex se mala nō est, repugnantia parentum ipsi est extrinseca, hanc præuidit puella & præuidere satis potuit, eadem nō obstante Sot. l. 4. de Iust. q. 7. a. 1. & n

 sese

sese obligauit, potuitq; obligare cum simpliciter esset quoad hoc sui iuris post annos pubertatis.

Tenetur itaq; talem ducere acquisito iuri suo non renutiantem, neq; eiusmodi obligatione præsupposita, possunt id meritò parentes ferre grauiter, esto fortè illa promittendo peccauerit non percontans in re tàm seria parentum arbitrium, eoq; nomine illos mœrore affecerit.

Adhæc quamuis promissio ex suo genere obliget sub mortali, ob causam allatam initio huius §. & appelletur debitum in l. vlt. c. ad l. falcid. maiorem nihilominus summam postulat, vt circa illam peccetur mortaliter quàm furtum. Quare si solidi 10. sufficiunt ad constituendum furem huius culpæ reum, nõ sequitur totidem satis esse ad subijciendũ simili culpæ promissorem promissos nõ exhibentem, sed maior requiritur (nisi fortè infida pollicitatione sua damnum par maiori huic summæ creet promissario, vt docet Lessius l.2. de Iust. c.18. dub.8. n.56.) & ratio est, quia res promissa, & nondum exhibita multo minus est promissarij, quàm res furtiua sit eius cui aufertur. Minor proindè iniuria fit illi cùm non datur, quàm huic cùm ea spoliatur.

Si interius tantum promiseris aliquid homini, vel donaueris non interposito iuramento, liberum tibi scias esse promissionem

eius,

eiusmodi & donationes reuocare, quia vt dissolui non possint, vtq; obligent, acceptatione indigent facta à promissario, vel alio quē sibi substituerit, vel qui iure superioritatis possit pro eo acceptare. Quandiu autē interius latent ab horū nemine percipi possunt, quāto minus acceptari. Secus dicendū si iuramentū accesserit obligat inquam promissio etiā antè acceptationē implendaq; est, quoties sine peccato potest, in reuerentiam iuramenti, seu ne Deus testis falsus introdu-ctus videatur. Alia quoq; promissionis ratio est factæ Deo, votum enim est, & vouentem astringit esto iuratum non sit.

Promissam tibi rem constituto tempore non traditam, ne vi aut dolo vsurpaueris cum tua non sit, nec eius Dominus vi promissionis reipsa in te transtulerit dominiū, sed transferat illud tantummodo per realem traditionem, ante quā si rem illam tibi vindices, aliena proprijs iniustè aggregabis.

Promissione existente reciproca, ita scilicet vt vna sit causa alterius, scito te nō teneri seruare tuam, nisi alter impleat vicissim seruetq; suam (præterquàm in promissione fidei coniugalis ob rationē expositam supra initio §.2.) Nam vt scribit Seneca: *Ad hoc vt homo facere teneatur quod promisit, requiritur vt omnia immutata permaneant, quia promisit quod habebat in mente subintellectis debitis conditionibus.* Sin autem vna causa Senec. l. 4. de Benef. c. 34. & 35.

non sit alterius, vt quando vnus promisit non expectans nec exigens promissionem alterius reciprocam, sed iste posterius aliquid ei vicissim vltroq; spondet, non tollitur adimplendę promissionis obligatio, si Nauarro credimus c.18. n.7. eo nomine, quòd hic alter executioni non mandat, nec mandare vult quod est policitus. Non tamen damnare auderem qui cum Molina in 1.2. disp.272. teneret oppositum. Princeps si quid promisit in verbo seu fide principis, vinculo iuramenti hoc ipso ligatur si Menochio credimus Consil. 201. vbi ad hoc confirmandum citat caput antepenultimum tituli de Iureiurando. Sed non videtur hoc verum, cum testimonium nullum humanum sit diuinū, sed ad summum aliud alio augustius ob personæ dignitatem; nec in capite illo dicitur Rex Hungariæ sic promisisse, sed verè iurasse.

§.4. Nunquam tibi contingat emere, nisi quod bona fide venale, & in potestate venditoris esse cognoueris. Venales nō sunt res merè sacræ & spirituales vt virtus absoluendi à peccatis, conferendi beneficia. Nec ita mixtæ, vt quod in ijs spirituale est, potius sit temporali. Denominatio certè fit à nobiliori parte. Quare cum in Sacramentis, sacramentalibus, & beneficijs manifestè potiora sint quæ spiritualia, vt in baptismo remissio

missio peccatorum, quàm ablutio aquæ. In signo crucis significatio processionis diuinarum personarum & protestatio, quàm signũ externum. In beneficijs ius percipiendi prebendam Eccles. quàm præbenda ipsa, absolutè in album reponendæ sunt rerum sacrarum, ideòq; vendi non possunt, nec emi, quia res sacræ non sunt vendentium, vult Christus eas dari gratis, pecuniam omnem pretiumq; superant, nec cum eo nisi impiè in comparationẽ adducuntur. *Pecunia tua,* ait Simoni Mago S. Petrus, *tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* Ad summum itaq; administrãtibus nobis spiritualia dari pecunia potest, & quæ pecunia æstimantur, non vt pretium, & æquipollens, sed vt stipendium quo indigent ad sustentationem, sine qua obire non possent hæc munia, vel vt merum donum esto non daretur, nisi sub illa conditione. Nam similiter inducere licet infideles donis, ac promissionibus ad baptismum suscipiendum, vt rectè notat Molina tom. 1. de Iust. disp. 94. Quod ad mixta quæ contrà plus habent de temporali, vt vasa sacra, sepulturæ in templis, cantorum officia, vendi possunt ex causa rationabili, sed non intuitu rei spiritualis, nec carius propter illam. Vt si venditur calix, spectandum in eo tantum est quod temporale est. *Actor. 8.*

Sed neq; venales sunt artes & scientiæ, vt tradit S.Th.2.2.q.71.a.4. & Caiet.in summa V.Simonia. Nam scientia quæ est in docente vendi non potest, sicut nec transire ad alium. Quam verò acquirit discipulus proprio labore acquiritur,& cum ipsius sit, vendi à Doctore nequit. Restat ergo vt vendatur solum docentis labor (qui meritò æstimatur eo pretiosior, quo est scientia præstātior) atq; hoc sensu interpretor à Salomone scriptum Prou.17. *veritatem eme* id est laborem docentis veritatem. Quanquam vt dicam quod est, non tàm ematur hic labor quàm conducitur. Sed neq; venales sunt homines liberi, libertas siquidem inæstimabilis est l. libertas ff. de regul. iuris. Et apud Lucianum Dial. de vita Philos. Mercurio vendere volenti Diogenem ait emptor: *Præco quid ais? Vendis hominem liberum? non times ne plagij reum in Areopagitarū iudicium quis te vocet?* Nefariè proindè venduntur & inualidè, qui à pyratis vel ab iniustis capti bellatorib⁹ vel furto sublati, vel iniquè damnati, vel dolo ad naues illecti, & de repente abstracti à natali solo traduntur mercatoribus. Peccat emptor valdè, qui tales sibi merces comparat, & vbi huius generis nouit esse, tenetur restituere veris dominis, aut suæ libertati relinquere, quin etiā satisfacere pro iniuria illata obseruitutem qua pressi sunt,& miserias alias consequētes.

Si

Si res emas magni precij, cuiusmodi immobiles solent esse, da operam vt super eo contractu scriptura fiat, non quod simpliciter, & ex natura rei necessaria sit ad eius constitutionem, sed quia firmat illum, quoad forum externum.

Circà precium attende primò, vt sit determinatũ, aliàs vi carebit emptio, vt si dicas *quanti voles, quanti æquum putaueris, vel de precio benè posteà conueniemus.* Valere quippè, veraq; emptio dici non potest, nisi substante vero consensu, talis autem attenditur circa solum precium determinatum; quia qui esse videbatur circa indeterminatũ, sæpè ostenditur non fuisse, quando posteà determinatur, aitq; emptor: *Putabam te non exacturum tantum*, vel venditor: *Putabam te plus aliquid mihi oblaturum & repensurum*. Materia similiter definita sit oportet eandẽ ob causam. Vndè nihil propriè venditur, si dicat venditor. De his decem ouibus meis vendo tibi tres, quando non designantur, Molina disput.366. Lessius dub.12. de Contractu emptionis. In duplici differentia sunt res venales. Quædam certò solent precio æstimari, vt pannus, lignum, triticum, vinum, caro & similia ad vitæ vsum necessaria vel opportuna; quædam non solent, quia vel rarissimæ sunt, vt antiquæ statuę, vel ad solam pompam recreationemue faciunt, vel ignora-

ignoratur quantum & ad quid prosint: Quæ sunt posterioris generis negotiantium relinquuntur arbitrio, licetq; venditori vendere eas carissimè (sic tamen vt pretium enorme non sit) vi & fraude sepositis; vicissim emptori licet ad precium descendere quàm potest minimum. Quæ verò prioris vendi & emi debent iuxta precium vel à lege taxatũ, vel defectu legis à communi æstimatione sapientũ circumstantias considerantium, ob quas vna eademq; res modo plus, modo minus valet. In his notabiliter excedere vel deficere peccatum est mortale obligationem inducens restitutionis. Plus valebit res venalis cæteris paribus, quo erit rarior, quo in se melior, ac diuturnior, quo plures emptores aderunt, quo pecunia abundãtior; contrarijs autẽ de causis minus. Vndè quæ sub hasta veneunt, vel à proxenetis ad vendendum exponuntur, multo minoris emi possunt quàm aliàs valent. Caue fraudulenter aliquid in magna emas copia v. g. triticum vt caritatem inducas, atq; ita possis ditescere, perniciosissimi sunt qui hoc faciunt. Seuerè hoc prohibetur Constantinopoli, imò nemini licet triticũ & similia coaceruare; quo fit vt ibi affluant omnia, & coemantur vilissimo pretio. Non est tamẽ contra iustitiam abunde emere & seruare, quæ profusè suppetunt, & emptores vix habent præ copia.

D. Th. 2. 2. q. 77. a. 1.

Si

Si in emptione arrham dederis tanquã initium partemq; precij, esto simul in signũ detur, censenda venditio est ita perfecta, vt dissolui non possit, ne quidem per iacturam partis illius; secus si duntaxat in signum, eo quod tunc non præsumitur interuenisse sese obligandi animus, & neutra ex parte sit realis vlla translatio.

Si dilata solutione aliquid vendideris, ne idcircò carius vendas, quàm ferat iustum summum precium currens venditionis tẽpore, nisi damnosa sit tibi hæc dilatio, nam si sit, tibi vtiq; licebit in partem precij computare damni huius æquiualens. Vt si iustũ rei precium sit sex aureorum, & dilatio damnũ tibi allatura probabiliter sit vnius aurei, vendere tibi licebit septẽ aureis, vt cũ Caiet. docet Tolet. l. de 7. peccat. in. c. 51. aliàs non, propterea quòd iustitia non est, vbi deest æqualitas: Deest autẽ quando res quam precij dilatio preciosiorem non reddit, carius propter eam venditur. Interuenit insuper vsura palliata, nam si valet tantum sex, & propter dilatam solutionem vsq; ad semestre v. g. venditur septem. Perindè est ac si ad mutuum dares sex pro septem. Dixi *iustum summum pretium*, nam solent tria distingui iusta eiusdem rei pretia, infimum, supremũ, medium, & vulgò exprimuntur cũ dicitur, *hæc res minimum valet tantum, hæc res ad sum-*

summum valet tantùm, hæc res valet tãtũ. Benè autẽ potest summum pretium iustum exigere, qui vendit expectata solutione.

Caue rursus aliquid vendas eo pretio, quo æstimabitur futuro certo tempore, in quo plus solet æstimari, nisi id eousque sis alioquin seruaturus; quia si non sis interueniet iniquitas manifesta, dum exigetur pro re amplius quàm valet quãdo actu venditur. Si autem sis seruaturus, meritò poteris, ne damnum sustineas iusti lucri cessantis, quod damnum gratis pati vt alteri vendat nemo sanè astringitur. Colligitur hæc doctrina ex c. nauiganti de vsuris.

Si quod vendis futurum est emptori vtilissimum magniq; lucri occasio, ne hoc titulo præsumas eius augere pretium, quia eiusmodi lucrum resultat per accidens, nec ad rei quã vendis, valorem pertinet spectandũ metiendumq; iuxta commmunẽ vtilitatem, quã vulgò afferre solet mortalibus. Hoc prætereà lucrum emptoris est, quo autẽ iure id ei vendideris, quod illius est non tuum? Si Clericus es vel nobilis, caue emas vt reuendas, non est talium negotiari; Licebit nihilominus quod aliàs tuum est vendere.

Si res quam vendis occulto vitio laborat contrario fini, in quem emptor illam sibi quærit, peccas si illud scienter taces, & venditio nulla est defectu intẽtionis in emptore:

re: sin res sit quidem ad finem illum vtilis, sed non multum propter vitium, valida venditio erit, & nō peccabis dummodò pretium imminuas per proportionem vitij. D. Th. 2.2. q. 77. a. 3.

Falsis nummis quos fortè ab emptoribus aut nummularijs circumuentus accepisti, horrebis quicquam emere, quia cū venditor à quo emere cogitas, innocens sit & bonæ fidei, nec causam vllam præbuerit detrimento, quod tu prius vendendo passus es, nulla ratione debet eius inuidiæ pœnæque subiacere, sed fidelem mercium suarum reportare mercedem. *Nemo*, inquit regula iuris, *debet alterius odio prægrauari.* At fortè sciscitaris, quid si paratus sit venditor nummos meos admittere, etiam sciens esse adulterinos? Respondeo peccabis nihilominus tradendo eos, contra iustitiam, non quod ipsi fiat iniuria, sed quod satis præuideas fore, vt alijs tradat eos, & sic decipiat, te vtiq; cooperante, sicut cooperatur, qui ensem dat furioso. Accingens te ad vendendum cauebis falsos habere licitatores, qui mercium tuarum pretium augeant. Iniquum hoc esse & fidei bonæ repugnare, agnouit ipse M. Tullius lib. 3. offic. his verbis: *Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium. Non licitatorem venditor, nec qui contra se licitetur, emptor apponet.*

Si te

Si te iuraueris non venditurum aliquid infra certum precium, seu viliori precio, quàm sit illud quod apud te habes definitū, postcà autem expedire iudicaueris vt secus facias, vel quia pauper est emptor & re tua valdè indiget, vel quia nimium tibi precium proposuisti, vel nemo vult illud dare, atq; ita vetustate tandē res corrumperetur nec tibi nec alijs futura vtilis, detrahere de precio poteris, ne iusiurandum vinculum sit iniquitatis, & menti repugnes tuæ; quæ fuisse videtur non venditurum te minoris, nisi adactus causa graui & necessitate. Vitanda porrò sunt eiusmodi iuramenta, quia in periurium sæpè desinunt.

Emens non præsenti pecunia, vide vt suo tempore soluas si potes, teq; debito liberes, nisi & peccati velis esse reus, & malè audire, & teneri ad damnum resarciendum, quod iniqua procrastinatio tua venditori attulerit. Facilè autem poteris, si superfluos sumptus amputaueris, si vestibus ac cibis & eiusmodi alijs nimis pretiosis tibi interdixeris, vt verbo dicam, si parcimoniam colueris, *magnum enim vectigal est parcimonia.* Lacedęmonij cum Smyrnæis egentib9 commeatum misissent, atq; illi beneficium cœpissent extollere. *Nihil magni est*, dixerunt Lacedęmonij, *hæc enim collegimus vnius diei prandio nobis & iumentis nostris detracto.*

Cicero.

Plut. lib. de discrim adul. & amici.

§. 5. Ad

§. 5. Ad locationem veniamus & conductionem. Vel rem tuam locas vt domum, equum, prædium, vel operam. Si rem, non eam locatario seu conductori auferes ante elapsum tempus locationis, nisi illa ipse contra pactum abutatur, aut illam necesse sit reparari, aut tibi locatori superueniat valdè grauis & inexpectata necessitas vtendi ea, vt si è duabus quæ tibi erant domibus, conflagrauit illa in qua habitabas, repetere tibi licebit alteram quam locaueras. Idem iudicium si tu quidem non locaueris, successor tamen legitimus sis locatoris. Quis enim vellet contrahere, si ad successores nõ transirent tum antecessorum iura, tùm onera? Habet quod dico locum etiam in successoribus Prælatorum, qui tanquam Ecclesiarũ administratores quas regunt, earum locauerunt bona. Si tamẽ Ecclesiæ damnosa esset locatio, poterit successor, non minus quàm minor restitutionem in integrum petere vt docet Couarruuias lib. 2. var. c. 15. n. 6.

Si rem locatam contingat casu aliquo insolito afferre locatario locationis tempore magnam quandam vtilitatem, nihil idcircò exigendum erit ab eo supra iustam & consuetam pensionem, quam tibi ex pacto debet, quandiu in pacto nihil super hoc cautum est, eo quod accidentalis sit hæc vtilitas.

Re aliena conducta non vteris nisi ad finem in quem consentit locator, nec propria authoritate locabis alteri, ne quidem intrà tempus quo in tua est potestate; nec omittes pro illius conseruatione sumptus facere, qui vel solent fieri, v. g. conductum equum alere, vel de quibus cũ locatore conueneris. Quod ad sumptus alios ad quos non te obligauit, qui tamen videntur necessarij, vt res illa aliàs peritura instauretur, vel vt occasione data fiat longè melior; ad eos non teneris ex iustitia sed ex charitate iubente alijs vt faciamus, quod fieri nobis cupimus: Illos autem tibi refundere ex iustitia locator seu rei Dominus astringetur; vtpotè cuius res fideliter, vtiliterq; gesta est secundum tacitam, debitamq; eius voluntatem. Item si vel nulla culpa tua vel leuissima tantum conducta res pereat, non peribit tibi sed locatori, nisi expresè in te receperis pro ea satisfacere etiam pereunte ex eiusmodi culpa, vt docet Menochius Consil.390. n.11.

Si culpa tua fiat, vt re vel opera locata vti conductor non possit, precium locationis pro tempore quo vsus non est, ab eo non exiges; quin potiùs si in damnum aliquod indè incurrerit, illud ei reparabis. Vicissim si culpa tua non vtaris conducta re, appendes precium integrum, si alter erat pari conducturus; satisfacies insuper pro detrimento eius-

tò eiusdem; si quod ex non vsu profectum sit.

Si ad determinatum quid agendum v. g. ad colendum intra diem agri iugerũ de pretio conueneris. Scito illud totum, vel partem duntaxat deberi tibi, prout opus totum, vel partem duntaxat absolueris: Sin non sit determinatum, intelligitur laborandum tibi esse communi modò, seu mediocriter, sicut commune est pretium. Quod de pretio idem de stipendijs Ecclesiasticis iudiciũ constitutis ad peragenda diuina officia. Vndè qui simplex tantum nactus est beneficium, ideòq; tenetur solum recitare horas canonicas, quot anni diebus illas culpa sua non recitat, tot amittit partes præbendæ suæ annuę ex 365. in quas diuiditur respondentes totidem anni diebus. Et similiter quantum de officio diei vnius negligit, tantum de respõdente ei parte præbendæ, sibi nõ deberi nouerit, sed in eleemosynas vel opera alia pia esse impẽdendum. Alia eorum est ratio quibus obtigit curatum beneficium, quia munus illorum spirituale tàm multa alia præter horas illas complectitur, v. g. prædicationẽ verbi Dei, administrationem Sacramentorum, visitationem ægrotorum, celebrationes Missarum, sepulturas, &c. vt meritò credatur recitatio illa ad summum pars eius esse tertia, cuius proindè culpabilis omissio ius

dd 2 tantum

tantum tollit ad tertiam partem redituum, vt rectè notat & docet Toletus l. 2. summæ cap. 12.

Si nulla interueniente culpa tua, sed morbo, casu fortuito, vel extrinseco impedimẽto cogaris operationem suspendere, sicut non tenebris ad interesse locatarij si quod patiatur, ita constitutum pretium tuum non facies.

Si operam locando tuam docearis artem licitam, quam prius non tenebas, eiusq; discendæ gratia inseruis conductori, nihil ab eo exiges præter alimenta, imò ad aliquid ei rependendum tenebere ex iustitia, si iure tecum agat, eo quod artẽ illam docendo multum reuera tibi præstat: Sin autem non seruis discendi gratia, sed in bonum conducentis, ne minus seruias quàm debes; vicissim non te premat imperijs iusto grauioribus & insolitis. Ab eo ne discesseris absq; causa rationabili (cuiusmodi posset esse tua vel parentis infirmitas) ante præscriptũ spatium, nisi carere velis parte promissi tibi stipendij. Ille vicissim non te excludat immerentem, nisi teneri velit ad soluendum salarium, tempori respondens quo exclusus alteri seruire non poteris. Operam tuam pretio ne locaueris, si vi stipendij aliundè accepti tenearis impendere v. g. docere. Rursus si ab experientia & speculatione pendet ars seu opera tua,

tua, vt medicina, experientiam magis ſequere nec vnquam da medicinam, de qua dubitas ſitne profutura; probabilius ſaltem tibi ſit vtilem potius futuram quàm noxiam, & vbi non occurret melior, hanc porrigere ne dubita. Vaſq. in 1. 2. diſp. 64. n. 21.

Si quis tibi famuletur nõ deſignato precio, nec declaratione præmiſſa quod obſequi tibi gratis velit, ne liberum te crede ab obligatione dandi ei ſtipendium; quandoquidem tunc præſumitur ſub eadem mercede conueniſſe, quam ſeruat loci conſuetudo & communis æſtimatio.

Si iuramento te obſtrinxeris ad non excedendum certũ ſalarium tibi pro induſtria & labore quodam tuo debitum, caue ne plus accipias. Si acceperis, incides hoc ipſo in periurium. Hic aures arrigant Notarij, & alij quidam Iuſtitiæ publicæ officiales iurare ſoliti ſe non amplius vel exacturos vel admiſſuros, pro hoc vel illo inſtrumẽto aut labore, multò tamẽ plus extorquentes. Neſcio ſanè quomodo excuſari à periurio poſſint, vel abſolui non conſtituentes apud ſe firmiter corrigere ſceleratam ſuam habendi cupiditatẽ, cui vt ſatisfaciant non exhorrent labefacere ſe culpa lethali, Tolet. lib. 5. ſummæ. cap. 61. Niſi fortè laborem reuera ſuſcipiant inſolitum & conſueto longè grauiorem, vt ſi ſcriptura ſit longiſſima, ſi diu vigilãdum, ſi lon-

gum iter suscipiendum, si occupationes aliæ ex se vtiliores negligendæ, &c. Tunc amplius quiddam exigi poterit per proportionẽ extraordinariæ difficultatis. Prætendere autem iusto minus esse salarium sibi à Republica taxatum; vel non ignorare Rempublicam quin plus accipiant, tacere tamen & tacendo consentire & probare vt id faciant, non iustificat eorum conscientiam. Nam quid iustum sit, melius nouit ipsa quàm tu, in causa propria valdè suspectus, & solitus supra omnem veritatem labores tuos exaggerare; & cũ pergat proponere omnibus quos ad tuam admittit professionem, & determinare consuetum stipendium, satis ostendit non debere silentium suum trahi inconsequentiam vel iustam dare causam excedendi.

§. 6. Circa mutuum pecuniarium, quod totius est Vsuræ fundamentum, proindeq; admodum periculosum obserua quę sequũtur diligenter. Caue vnus esse de Vsurarijs. Vsuram districtè prohibet Deus Deut. 23. & Christus Luc. 6. *dicens mutuum date nihil indè sperantes*. Et inter cætera quæ requirit psalmus 14. vt quis saluus fiat, vnum est *ne pecuniam suam dederit ad vsuram*. Nempè iustitia consistit in æqualitate, ergo iniustus est vsurarius plus exigens à mutuario vi mutui quàm ei dederit, & quia iniustus non intrabit

trabit in regnum cœlorum ad quod iusti soli admittuntur, nisi prius egerit pœnitentiam, & restituerit si possit. Quando vi mutui quod das nullum tibi perit iustum lucrum, siue quia non profiteris ex pecunia lucrum facere, siue quia non occurrente mutui occasione ociosam in arca reliquisses, nec damnum vllum fecisses, pecunia æstimabile, scito & tibi persuade nihil petendum à mutuario supra summam capitalem (cum ei sufficiat reddendo æquiualens iustitiam colere) etsi Princeps vel Respublica permittat vt exigas quotannis tria vel etiam plura pro centum. Ideò namq; id tolerat quia præsumit mutuatores occasione mutui adire damnum æquiualens, vel paris lucri iacturam facere. Nec obstat quòd mutuatarius tua egens pecunia non peccet promittendo vsuram vel soluendo, quia id facere cogitur ad redimendam vexationem quam à te pateretur aliàs ei non daturo mutuum. Et cum Dominus sit rerum suarum, potest ad malum maius auertendum, ex ijs partem tibi destinare, si mutuum non negaueris. Quis viatorem neget à latronibus interceptum, licitè eis postulatam promittere, posteaq; dare pecuniam ne occidatur? & tamen constat eiusmodi sicarios iniquè postulare & accipere. Sin contra ex mutuo fiat, vt cesset tibi iustum lucrum, vel damnum creetur, nō teneberis quidem,

poteris tamen tuta saluaq; conscientia cum mutuatario pacisci de interesse seu auctario æquipollente tibi refundēdo supra capitale. Sed caue ne id resciat Magistratus, & te puniat excedentē taxam publicam. Caue præterea ne tibi blandiaris falsò interpretās cessare tibi lucrum justum, quod non cessat, aut maius quàm cessat. Interim licet tibi nec cesset lucrum nec emergat damnum, ideoq; in hoc euentu non liceat exigere aliquid supra capitale, vel etiam expectare quasi debitum sibi ex iustitia (quo sensu ait Dominus Luc.6. *mutuum date nihil indè sperantes*) non prohiberis tamen sperare aliquid & expectare ex gratitudine, cum hoc sit de mutuatario benè sentire, nempè prosequuturum ipsum officio vel munere aliquo acceptum beneficium. An nefas videri potest id ab eo expectare, ad quod tenetur? Si administrans spiritualia v. g. conferens beneficium potest hoc modo aliquid sperare, quanto magis mutuator?

Ne similiter tibi imposueris eo nomine, quòd supra summam capitalem nihil pecuniarum exigas, sed obsequium, equum, vestimentum, &c. quia hæc & alia cum sint pecunia æstimabilia pecuniæ nomine continentur. *Nihil autem refert quid ex æquipollentibus detur aut fiat.* Omnis item obligatio libertatem tollens pecunia est æstimabilis.

C. de Condi. insti. l. si matcr.

lis. l. sicut. c. Action. Idem habetur Instit. Tit. de obligat. Hinc fit vt Vsurarius inter alios sit, & scelerosus quidem, qui mutuat fœminæ cum pacto, vt vsum concedat sui corporis, quia ad hoc nullo iure tenetur ipsa, sed libertate gaudet membrorum suorum, imò prohibetur extra coniugium ea prostituere; Secus qui Iudici mutuat, vt sententiam iustam pronuntiet, quam pronunciare tenetur, & probabiliter videtur aliàs nõ pronuntiaturus.

Ne rursus te credas ideò excusatum, quòd pecunia pro qua Vsuram exigis Ecclesiæ sit vel pauperum, vel destinetur à te vsura ipsa ad opus pium; quia non sunt facienda mala, vt Ecclesię & pauperibus subueniatur, vel bona alia sequantur. Quàm laudabilia sunt religionis opera, vt offerre alquid Deo? & tamen non vult Deus quicquam sibi offerri de turpiter acquisitis. *Non offeres mercedem prostibuli, nec precium canis in domo Domini Dei tui;* quanto minus de rebus vsurarijs, & alijs iniustè partis? Sed neq; recipienda est istiusmodi excusatio, *mutuatarius percepturus est ex mutuo meo emolumentum maximum.* Nihil hoc refert, vt supra dicebamus in contractu venditionis, quandoquidem lucri huius non es causa, quamuis ei pecuniam dederis, nempè ea est ex se sterilis. *Deut. 23.*

Ipſe potiùs per induſtriam propriam, qua pecuniam prudenter applicat, ſibi lucrum peperit.

Si propter iuſtum lucrum ceſſans, vel damnum emergens vi mutui ad vſuram das pecuniam, vide ne vſuræ vſuram petas, quia vſura quæ debetur, non eſt principalis pecunia, cui fructus aliquis reſpondere poſſit aut debeat, ſed eſt fructus illius.

Sub damno emergente ratione cuius intereſſe peti poſſe dicimus, contineri ſcias iniuſtum quodcumque detrimentum, quod à mutuatario paſſurus præuidetur mutuator, quale eſt exempli cauſa valdè ſollicitari & laborare pro ſolutione mutui; aut aliquid mutuatoris ab eodem mutuatario retineri, quod recuperari non poſſe videtur, niſi exigendo eius pretium ſupra capitale mutui.

Mutuatarium nunquam obligabis, eandem vt numero pecuniam mutuò datam tibi refundat, cum hoc ſit contra rationem contractus huius, in hoc diſcrepantis à commodato, & per accidens fiat vt reddatur omninò eadem, nempè quia fortè non licuit, vel opus non fuit iam conſumere. Itaque omninò ſatis erit, ſi reddatur æquiualens quoad valorem, eſto non ſit pecunia ex eadē materia; niſi fortè deductum ſit in pactum expreſsè vel tacitè, vt in eadem materia ſecundum ſpeciem reſtitutio fiat.

Nun-

Nunquam mutuum acceperis ab vſurario, ſi potes ab alio, vt ſic occurras peccato illius, ſiq; fortè acceperis ad condictū ſolue diem; ne aliàs tenearis de omni damno cōſequente, & ſuccreſcens in dies vſura excedat te atq; opprimat.

Si profiteatur mutuatarius ſe vltrò ac liberè velle dare tibi auctarium, mutuare ei poteris ſub hoc ſpontaneo onere, nullo etiam ceſſante tibi iuſto lucro, nec damno emergente, vt notat Tolet. l. 5. c. 8. Sed vt conſtet ſatis de hac ſpontanea eius liberalitate, non erit hoc in pactum deducendum, obligando ſcilicet ipſum ad donatiuum illud perſoluendum, ſed relinques libero eius arbitrio, vt ſoluat vel non ſoluat, & te relinquere declarabis, tametſi non ſoluendo perfidiam commiſſurus ſit, nec cariturus quadam infamia. Ab obligatione reſtituendi vſuras iniuſtas ex mutuo perceptas, ne te putes liberum, quod mutuatarius in contractu obligauerit ſe vltrò ad eas ſoluendas; volenti autem non fiat iniuria. Ita namq; voluit, poſito quod aliter mutuare nolueris, vt tamen aliquo modo noluerit, & volitio illa cū concepta non ſit liberaliter ſeu extra contractum donatio non eſt. Alia ex parte deeſt ex hypotheſi iuſtus titulus vſuras illas exigendi. Neq; enim vſus pecuniæ mutuę datæ ab ipſa pecunia eſt ſeparandus.

Scito deniq; à mutuo distingui censum seu constitutionem census. Nam in mutuo datur pecunia ad certum tempus, post quod ius habet mutuator æqualem repetendi, & nihil amplius (nisi per accidens vt iam aliquoties dixi propter iustum lucrũ indè cessans, vel damnum emergens) eo quod hoc amplius naturæ repugnat commutatiuæ iustitiæ in æqualitate versantis: In Censu verò datur pecunia in æternum quantum est ex parte Censualistæ hoc est eius qui dat illam, priuantis se iure repetendi eam, quamuis consentiat vt Censuarius refundat illam pro sua cõmoditate & arbitrio. Et quia quantũ ex se est priuat se in æternũ iure isto & nummis suis, censetur illis emere annuam pensionem; vndè quã iustus est ex se cõtractus emptionis, tàm iste est licitus, Sot. l. 6. de Iust. q. 1. a. 1. Tolet. sup. c. 44. quandiu debita seruatur proportio inter eiusmodi nummos seu summã capitalem & inter censum seu pensionem; seruatur autem quando taxa non exceditur à viris probis & sapientibus in loco recepta vbi quis degit. Vulgaris est quinq; pro centum.

§. 7. Ad sequentia similiter respiciendũ quoad cambium seu contractum, quo pecunia pro pecunia commutatur, siue magna pro parua, vt nummus aureus pro solidis, siue contra.

Si

Si publicè & authoritate Reipublicę munus hoc profiteare, noueris licere tibi postulare aliquid pro labore & cura quam sustines numerandi pecunias & in promptu habendi; est quippè vt campsoribus onerosa, ita campsuarijs percommoda & pretio æstimabilis: Sin secus, rectè facies si nihil pro cambio accipias, tùm quia vulgò id prohibet Magistratus priuatis campsoribus; tùm quia labor qui in numenrando ab illis ponitur, solet esse perexiguus. Si tamē esset notabilis, vt quando de permutanda ingenti summa agitur, tibi etiam priuato campsori aliquid laboris illius titulo deberetur. 1.

Quamuis nō desint Authores, qui Campsoribus licere docent, recipere aliquid intuitu præstantioris metalli quod dant pro ignobiliori; longè tamen est verisimilius lucrum nullum hoc nomine quærēdum, quia vt docet Io. Medina q. 3. de Cambijs legislator taxans valorem aurei numismatis attendit tàm ad materiæ dignitatem, quàm ad commoditates, quas afferre solet ac potest: Cumq; eius iudicio standum sit, videri non debet hoc numisma plus valere, quàm ipse definierit. Fauet sanè plurimū improbitati Campsorum contraria sententia, qui ea freti causari possunt habere se plures titulos petendi lucrum pro cambio, hunc nempè & illum de quo proximè dictum est, atq; ita 2.

multum

Scito deniq; à mutuo distingui censum seu constitutionem census. Nam in mutuo datur pecunia ad certum tempus, post quod ius habet mutuator æqualem repetendi, & nihil amplius (nisi per accidens vt iam aliquoties dixi propter iustum lucrũ indè cessans, vel damnum emergens) eo quod hoc amplius naturæ repugnat commutatiuæ iustitiæ in æqualitate versantis: In Censu verò datur pecunia in æternum quantum est ex parte Censualistæ hoc est eius qui dat illam, priuantis se iure repetendi eam, quamuis consentiat vt Censuarius refundat illam pro sua cõmoditate & arbitrio. Et quia quantũ ex se est priuat se in æternũ iure isto & nummis suis, censetur illis emere annuam pensionem; vndè quã iustus est ex se cõtractus emptionis, tàm iste est licitus, Sot.l.6.de Iust.q.1.a.1. Tolet.sup.c.44. quandiu debita seruatur proportio inter eiusmodi nummos seu summã capitalem & inter censum seu pensionem; seruatur autem quando taxa non exceditur à viris probis & sapientibus in loco recepta vbi quis degit. Vulgaris est quinq; pro centum.

§. 7. Ad sequentia similiter respiciendũ quoad cambium seu contractum, quo pecunia pro pecunia commutatur, siue magna pro parua, vt nummus aureus pro solidis, siue contra.

Si

Si publicè & authoritate Reipublicę munus hoc profiteare, noueris licere tibi postulare aliquid pro labore & cura quam sustines numerandi pecunias & in promptu habendi; est quippè vt campsoribus onerosa, ita campsuarijs percommoda & pretio æstimabilis: Sin secus, rectè facies si nihil pro cambio accipias, tùm quia vulgò id prohibet Magistratus priuatis campsoribus; tùm quia labor qui in numenrando ab illis ponitur, solet esse perexiguus. Si tamē esset notabilis, vt quando de permutanda ingenti summa agitur, tibi etiam priuato campsori aliquid laboris illius titulo deberetur. 1.

Quamuis nō desint Authores, qui Campsoribus licere docent, recipere aliquid intuitu præstantioris metalli quod dant pro ignobiliori; longè tamen est verisimilius lucrum nullum hoc nomine quærēdum, quia vt docet Io. Medina q. 3. de Cambijs legislator taxans valorem aurei numismatis attendit tàm ad materiæ dignitatem, quàm ad commoditates, quas afferre solet ac potest: Cumq; eius iudicio standum sit, videri non debet hoc numisma plus valere, quàm ipse definierit. Fauet sanè plurimū improbitati Campsorum contraria sententia, qui ea freti causari possunt habere se plures titulos petendi lucrum pro cambio, hunc nempè & illum de quo proximè dictum est, atq; ita 2.

multum

multum extorquebunt. Præterea cum nihil dent pro numiſmate aureo, quādo illud pro exhibito à ſe argento accipiunt, quorſum exigent pro eo aliquid, quando vice verſa non accipiunt ſed dant?

3. Si pecuniam v. g. centum aureos Lugduni à Campſuario accipias, poſtulante vt totidem Romæ ope tua accipiat; ius habes petendi ab eo iuſtum lucrum pro eiuſmodi cambio tibi oneroſo, quo videlicet in te recipis hanc ſummam Romæ illi aſſignare; vel illam verè illuc transferendo, vel æquiualenter, nempè famulos illic vel amicos tibi comparando, qui eam certò ipſi numerent. Quid ſi tanto plus valeret Lugduni quàm Romæ, quantum eſt lucrum tibi debitum; an poſſes nihilominus ſeparatum poſtulare? Videtur quod non, quia quod tibi debetur in ſumma cōtinetur tibi numerata. Sed præſtat ſentire contrarium, quia quod minus vel plus valeat pecunia in loco vno quàm alio contingens eſt, contrahendum proindè non ſecus ac ſi vtrobiq; paris eſſet pretij.

Sin contrà, pecuniam petenti das Lugduni, vt eam reddere poſſit in loco ſibi commodo, quoddam etiam lucrum indè licebit facere, quia ſimiliter officium hoc magnum eſt, pecunia æſtimabile, oneroſum campſori, percommodum campſuario, dum ab obligatione liberatur ſoluendi, vbi pecuniam accepit,

accepit, potestate sibi facta soluẽdi vbi vult. Nec refert quod tibi campsori hoc interdũ sit opportunũ, quia per accidens & rarò est.

Quo summa est maior, vel pecunia rarior, vel via longior, vel transportatio difficilior, eo maius lucrum arte sua quærere campsori licet.

In cambio per traditionem pecuniæ transfertur eius dominium. Ita fit vt etiam si casu pereat, ei pereat qui accipit tanquam domino suo, & debeat æquiualens ei qui dedit restitui.

§. 8. Circa restitutionẽ deniq;, ad præscripta quæ sequuntur aduerte. Si quid alienum iniquo titulo ad te peruenisse didiceris, idq; adhuc penes te sit, restitue. A peccato liberari non valebis, nisi restitueris. *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Rectè sanè cum postulet recta ratio, vt non remittatur nisi disposito, dispositus autem non est qui victus auaritia, non reddit vero Domino, quod ipsius est, sed sibi retinet. Hac de causa peccat, siq; rem illam apud se videat perijsse, tenebitur æquiualentem refundere, & pro damno satisfacere, quod eidem vero Dño pepererit iniqua retentione. Quod si priusquam alienam rem scires esse, perijt, vel à te data consumpta, aut vendita est, in tantum incumbet tibi restituendi necessitas, in quantum ditior indè euaseris,

S. August. in epist: ad Macedonium.

siue

siue parcendo rebus proprijs, siue pretium venditæ accipiendo. Ægrè fateor dimittuntur quæ iam possidentur, dimittenda sunt tamen iniustè possessa, nisi de numero velis esse diuitum, quos difficiliùs est intrare in cœlum, quàm camelum per foramen acus. Vulpes quæ gracilis angustum intrat cellæ foramen, postea autem furtiuo inflatur cibo, necesse habet exinaniri si inuenire vult exitum & liberari.

Si res tibi commodata, locata, oppignorata, vel apud te deposita pereat malitia tua aut negligentia lata, fortè quia vteris ea in rebus inconcessis, aut in mora es restituendi aliàs nō peritura, indemnem Dominū reddes velut causa iacturæ quam sustinet.

Si rei à te repertæ nō comparet, nec deprehendi Dominus potest post inquisitionē mediocrem, vel da eam pauperibus, vel si ipse pauper sis, tibi tuisq; retine, nec vbi consumpseris, obnoxium te crede restitutioni, tametsi posteà ille compareat. Quod si nondum consumpseris, & ille tibi innotescit, remq; illam suam repetit, ne cuncteris reddere, declarat quippè repetendo, animum sibi nunquam fuisse eam abijciendi, nec amissæ dominium in quenquam transferendi.

Si mala fide & sine iusto titulo vero vel apparente cœperis aliquid possidere, nullam præscri-

præſcriptionẽ ſeu lapſum temporis poſſeſſioni huius fauere puta. Poſſeſſioni ſoli bonæ fidei hoc conceditur.

Eſto peccati ſis reus, ſi eleemoſynam negaueris grauiter indigenti, cum poſſis dare; ſordidus autem ſi lucrum reportes etiam iuſtum ex re turpi vt meretricio; viuis tamen liber à lege reſtitutionis. Secus ſi actione iniuſta alicui nocueris, vt ſi obſtiteris, ne beneficium aſſequeretur, cuius erat dignus, aliàs aſſequuturus. Tunc totum ei debebis aut partem, prout certò vel probabiliter illud obtinuiſſet.

Ne te credas tunc ſolum aſtringi lege illa reſtitutionis, quãdo ipſemet iniuſta actione moliris proximo perniciem, ſed etiam quando eiuſmodi actioni cooperaris iubendo, conſulendo, ratum habendo, receptando nocentem hominem, exſtimulando eum minis vel laudibus ad facinus, non vociferando cum nocet, nec manifeſtando, quando ex officio vociferari te oportet vel manifeſtare. Idem ſentiendum ſi hæres ſis eius, qui iniuſta actione damnum fecit, quia licet non fueris delicti particeps, bona poſſides delinquentis reparationi faciendæ obnoxia. Quod ſi hæredes plures eſtis, ad vos pertinebit reſtituere, ſeu damnum reparare pro rata parte quam acceperitis.

Si moriatur ille cuius rem habes commodatam, locatam, aut depositam, hæredibus eam restitue, vel si non comparent, pauperibus. Si non obierit, sed procul absit, mitte illam eius sumptibus, nisi adeò distet, vt sumptus pares precio futuri sint aut superiores. Tuis contra impendijs mitti deberet, si iniustè possideretur.

Si commodatum, pignus, aut depositũ bona fide remittis ad dominũ, per nuntium prudenter fidelem creditum, ne sis anxius, si fortè fallit nuntius; Non tibi res illa peribit, sed domino, secus si tuum sit quod mittis.

Si destruxisti alienam segetem nondum maturam, tantum redde, quantum valitura videbatur messis tempore, deductis tamen expensis, & periculis computatis.

Aes alienum contractum, & alia iusto titulo debita condicto tempore restitue & solue, prima verò occasione quæ debentur iniusto, aliàs toties peccaturus mortaliter in materia graui, quot soluendi occasiones scienter neglexeris.

Si te contingat non posse debitis omnibus simul satisfacere, cæteris paribus dissolue priùs quæ priùs contraxisti, & certa quàm incerta, & ea pro quibus hypothecantur bona, & quæ debentur priuilegiatis, seu habẽtibus priuilegium, vt priùs soluatur eis quàm cæteris. Vsurarius si fueris, non incumbit

tibi

tibi solum restituere interesse vsurarium, sed etiam totum lucrum iustum, quod mutuatarius ob tuam exactionem facere non potuit, & aliàs fecisset, & similiter totum damnum quod incurrit vi eiusdem exactionis. D.Th. 2.2. q.68. a.4. Sot. l.6. q.1. a.4. quin etiam fructus rei ex se fructiferæ si talem tibi dedit pro interesse.

Ne fingas tibi in restitutione pecuniæ, & rerum similium inanes & pueriles excusationes, quarum vna eaq; perfrequens est, quæ petitur à periculo infamiæ, si restituatur vero Domino, quod scitur furto sublatum, aut quod creditur iustè acquisitum. Vix vnquam venia digni sunt, qui sic tergiuersantur, quia in promptu expeditus est modus arcendæ huius quæ timetur ignominiæ. Adito & obsecra prudentem tuum fidumque Confessarium, vt pecuniam, velit vero Domino nomine tertij innominati reddere dicendo: *Charissime hoc tibi debetur creditum mihi ab aliquo, vt tibi restituerem, accipe quod tuum est & vade, nec inquire quis mihi commiserit, non enim dicam, nec tibi est audire necesse.* At fortè aget Sacerdos perfidè, pecuniam sibi retinebit, aut nomen tuum prodet. Panicus est timor iste & improbabilis, quia pium fidelemq; suppono Sacerdotem, cui longè grauiora committuntur hoc est peccata propria, & potes duos tresue testes

traditæ ei pecuniæ si vis adhibere, & syngrapham postulare qua se testetur accepisse; sicut & ille potest correspondentem petere ab eo cui summam dabit.

Si alicuius famam bonam per calumniã abstuleris, restitutio fiat ingenuè fatendo iniuriam ei à te illatam, deq; eo dictum quod non est. Sin autem simplex sit detractio, dic te malè locutum, nec tibi fuisse credendum, nisi fortè pecunia aut precibus impetraueris obligationis huius remissionem ab eo de cuius fama agitur.

Si Monasterio damnum attuleris, indè abstrahendo religiosum, intrare quidem nõ teneris eius loco, sed intendere neruos omnes vt redeat.

Si quẽpiam occideris, mutilaueris, fortunis suis spoliaueris, damna omnia reparabis indè in vxorem deriuata, in filios, in dominũ ipsum, soluesq; expensas in Medicos, præter iustam pœnam cui obnoxius es apud Magistratus. Sed hoc limitandum, si sciens volensq; nec sine culpa occidisti. Nam si mero casu, vel dormiens, vel in ebrietate constitutus, ex qua conijci nõ potuit sequuturum homicidium, id feceris, ad nihil teneberis. Sicut nec pecus, aut amens, vt ex communi sent. tradit Tolet. l.5. c.19. Relinquitur porrò æstimatio damnorum illorum iudicio viri boni, cuius erit certam summam præsen-

præsentem æqualem reputare longæ maiori sed futuræ nec omninò certæ.

Si aues vel feras alienas in loco capias vbi aluntur à proprijs Dominis vel recluduntur, ne captas retinueris, sed redde quia tuæ non sunt: Quod si vagari sinuntur, & aliena sata diripere, vel occidi possunt vel capi & detineri quousq; pro damno satisfiat quod intulerunt, vel mulcta pendatur à Repub. constituta, Tolet.lib.5.cap.20. Sed neq; tuæ sunt aues in alienis deprehensæ laqueis extra tuum fundum, sed magis illius qui laqueos posuit, esto nondum perfectè illas apprehēderit, cui proindè relinquendæ sunt. Negari saltem non potest, quin ei pretium debeatur industriæ & laboris, in laqueis illis aptandis & proponendis.

His præmissis subiiciendæ sunt causæ quædam excusantes nō restituentē. Prima est spontanea obligationis remissio à creditore facta. Altera recompensatio æquiualens in re alia. Tertia cessio bonorum omnium, quæ tamen si non sufficiat, posteaq; debitor ad fortunam redeat pinguiorem, quod supereſt restituet. Quarta legitima præscriptio rei alienæ, hoc est possessio continua bona fide per totum tempus à lege statutum (hoc est vt plurimum per decennium inter commorantes in eodem loco, per viginti autē annos vel triginta inter alios,) &

dicitur bona fides, quando possidetur res vt propria, vi iusti tituli qui subesse creditur, quandiu non probatur contrarium. Sciendum tamen præter res furto aut vi captas, quasdam esse quę præscribi nunquã possunt, hominem liberum, seruum fugitiuum, res religiosas,& fortè quibusdã in locis res Principis. Quinta ignorantia inuincibilis facti vel iuris. Sexta impotentia, quæ tunc esse dicitur, quando debitor restituere nõ potest simpliciter, aut sine grauiore detrimento, quàm est illud quod patitur creditor, si non ei fiat restitutio. Si tamen de morte vel mutilatione agitur, tenetur debitor cum periculo vel etiam iactura vitæ proprię vel membri liberare innocentem, quem falso delicti insimulauit, propter quod ad necem vocatur vel membri amputationem. Rursus si detrimentum sit æquale restituenda res erit, modo non sit vterq; in extrema necessitate, quo certè casu cessat restituendi obligatio, quia tunc res fit communis vt rectè obseruauit Greg. à Val. tom.3. disp.5. q.6. puncto 7. Quod ad ablatam famam bonam, cessat peculiariter eius reparandæ lex, si iam recuperauerit illam, beneq; audiat, quem nequiter infamaueras, vel si non sit verbis tuis fides habita, vel si è vita discesserint ij, apud quos illum traduxisti, vel viuunt quidem, sed nõ sunt amplius dictorum tuorum memores.

De

De præscriptis Prudentiæ circa Misericordiam.

CAPVT II.

§. 1. Misericordiæ definitio & partes.

2. Circa opera misericordiæ corporalia quid.
3. Quid circa spiritualia, ac primò circa correptionem errantium
4. Quid circa institutionẽ piam ignorantium
5. Quid circa boni consilij administrationem
6. Quid circa preces pro indigentibus offerendas
7. Quid circa mœstorum consolationem.
8. Quid deniq; circa tolerantiam, condonationemq; acceptæ iniuriæ

} *obseruandum.*

§. 1. Sanctus Augustinus lib. 9. de Ciuit. cap. 5. & post illum S. Thom. 2. 2. q. 30. a. 1. misericordiam definit *alienæ miseriæ in corde nostro paßionem ac tristitiam, inducentem nos ad mitigandam eam pro viribus.* Indicat hoc idem satis etymologia nominis, sufficitq;

ad accipiendam de virtutis huius dignitate coniecturam. Alienas certè miserias defectusq; subleuare viri maximè potentis est, & super alios eminentis, vndè misereri ponitur velut Dei omnipotentis proprium indicans valdè sublimitatem eius atq; potentiam sicut orat Ecclesia: *Deus qui potentiam tuam parcendo maximè & miserando manifestas*, ad quē proindè peculiariter accedunt, & viros magnos se probant esse, qui hanc eius virtutem egregiè imitantur. Nec abs re M. Tullius in oratione pro Q. Ligario ex ea deprompsit laudes præcipuas primi illius & potentissimi Imperatoris Iulij Cæsaris, dicēs: *Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior misericordia est.* Causam cur alieno malo per misericordiam compatiamur, deq; eo tristemur duplicem affert Aristoteles l.2. Rhet. c.8. alteram ꝙ alienā miseriā ꝓ nostra ducamus propter vnionem amoris mutui; alterā quod metuamus, ne similia nos mala apprehendant. Atq; hæc est causa inquit l.2. Rhet. c.3. cur homines præcipuè misereantur eorum, qui sunt eis coniuncti & similes, quia per hoc fit eis æstimatio, quod ipsi etiā possint eadem pati; eodemq; modo qui formidolosi sunt ac debiles, quia imbecillitatis suæ conscij, ab eiusmodi infortunijs in alijs deprehensis sibi valdè metuendum intelligunt. Ad misericordiam contra parum facti sint

ſint fœlices & potentes, quia tales vix cuiquam malo ſe credunt obnoxios, ſed in opibus ſuis paratum habere antidotum aduerſum mala omnia, quibus alij confli&antur.

Sed fortè aberramus à natura & ratione vera miſericordiæ, quia ſi talis ſit qualem deſcripſimus, non erit Deus eius capax, ſicut nec eſt metus & triſtitiæ, cum tamen appelletur à Propheta *longanimis & multum miſericors.* Pſal. 102. Sed neq; magnam laudem miſericordia merebitur, cum per eam non contriſtetur homo de alieno malo vt alienum eſt, ſed vt aliquo modo proprium. Ægrè item ferre videbitur Dei voluntatem, quæ eſt vt miſeriam ſuſtineant qui miſeri ſunt. Non etiam videri poterit, quòd debita dimittere debitoribus ſeu veniam dare ijs qui læſerunt nos, a&us ſit miſericordiæ, parcendo ſiquidem non contriſtamur, nec eos à miſeria aliqua liberamus. Facilis eſt ad ſingula reſpõſio. Deo ineſt & attribuẽda eſt miſericordia, non ſecundum paſſionis affe&um, ſed ſecũdum effe&um vt docet S. Th. 1. p. q. 21. a. 3. Non triſtatur Deus, nec triſtari reipſa poteſt, idem tamen circa miſerabiles perſonas facit, quod faceret ſi conſpe&is eorum malis maximè triſtaretur. Medicatur & ſubleuat eorum calamitates, offerendo opportuniſſima remedia ad ſalutem tàm mentis quàm corporis, v. g. egenis per opulentos proſpicit

iubendo vt illis hi ſubueniant, quod ſi facere negligant, horum duntaxat accuſanda eſt crudelitas & inobedientia. Deus quod ex ſe eſt, prouidus ſatis fuit, non ſecus ac paterfamilias qui diceret filio ſuo maiori, ad amplum hunc lectum tuum tibi à me attributum, admitte hunc fraterculum tuum, facias ſtraguli tui participem, ne totum ad te trahas. Etſi autem quando imperfecta adhuc eſt humana miſericordia, homo ſeipſum potius quàm Deum proximumque reſpiciat, nec de malo triſtetur alieno, niſi vt aliquo modo ſuum eſt, vel illud ſibi timet; vbi tamen perfecta euaſerit, ad compatiendum & ſuppetias ferendas alienæ miſeriæ, mouetur à vera charitate in Deum & proximum, vt ſcribit idẽ S. Doctor 2.2. q.32.a.1.& q.36. a.3. Etſi rurſus nulla Dei diſpoſitio volentis nos affligi vel proximos mali ſit conſulenda; de ipſa tamen afflictione & miſeria quacunq; non prohibemur ſenſum habere naturalem. Tandem qui poſtulanti inimico ſuo dat veniam, compatitur humiliationi eius & confuſioni; ac prætereà benefacit remittendo pœnam ad quam iure vocari poterat. Quod ſi non poſtulanti dat illam, adhuc in eum exercet miſericordiam, quatenus ob induratam eius mentem grauiter afficitur, atq; illum abire ſinit immunem à pœna quam merebatur.

§. 2. In

§. 2. In exercendis misericordię corporalis exercitijs, ne tàm moueare pondere illo sensus naturalis horrentis alienam miseriam, aut sibi metuentis, quàm Dei iussu volentis & præcipientis, vt onera portemus alter alterius, & nobis mutuo subsidio simus. Ne patiare ociosas & superfluas apud te opes residere proximis in magna egestate constitutis, nec sis vt vulpes, quæ nudæ simiæ partem negauit superfluæ caudæ suæ & terram verrentis.

Si re aliqua tua extremè indigeat proximus ad vitæ conseruationem, nec sit præter te alius, qui ministrare ei velit aut possit, tu ipse ministra etiam non rogatus & gratis, si actu bona non habet æquipollentia rei tuæ vel operæ. (nam si habet mutuare sufficiet) nec diu expecta vt videas num alij plus minus tibi facultate pares ei velint ministrare, quid enim si interim moriatur?

Cæteris paribus prius ac potius ciba, pota, vesti, sub tectum admitte, sepeli, redime, & in carcere visita affines secundum carnem quàm non affines; & Reipublicæ vtiliores, quàm minus vtiles, & indigentiores, quàm minus indigentes (nam & sanguis naturaliter ad membrum confluit affectum grauius, & belli Duces de imbecilliore muri parte primam curam suscipiunt) & amicos quàm inimicos, & probiores quàm improbiores, quippè

quippè illos virtus maior facit auxilio tuo digniores. Bonum est sustentare iustũ ait Eccl. & Matth. 10. legimus: *Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.*

Eccles. 7.

Sit eleemosyna quam erogas de substantia tua non de aliena; quia eleemosyna species quædam est sacrificij de quo Apostolus: *Talibus hostijs promeretur Deus.* Scriptum autem est: *Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris.* Et: *Honora Dominum de tua substantia.* Quid ad te de re non tua etiam in bonum finem disponere? tua verò nõ est aliena. Hallucinantur proindè non parum, qui quod furati sunt proximo, vel aliter ei debent, nolunt reddere cũ possint verecundia prohibiti, sed largiuntur pauperibus, vel indè augent suppellectilem sacram, & se hoc nomine credunt tutissimos. Non est hoc certè iustitiam colere, nec se à restituendi obligatione liberare. Reddenda sunt Cæsari, quæ spectant ad Cæsarem, quando inueniri ipse vel eius hæredes possunt.

Hebr. 13.
Eccles. 34.
Prou. 3.

Caue dederis egenis ea tantum, quæ apud te sunt vilissima, nec tàm quibus des, quàm cuius gratia considera: Is Deus tuus est, à quo quicquid habes, accepisti. Imò quidquid pauperi dispensas, illi ipsi erogas dicenti: *Quod vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis.* Cui proindè in mendicantis persona

Matth. 25.

persona non nisi deterrima ministrare, hominis est ingrati nimis, & acceptorum innumerabilium beneficiorũ immemoris. Non ad cuiuscumq; & qualiscumq; buccellæ partem Iob sanctus vocabat inopes, sed succulentæ illius qua vescebatur. *Si comedi buccellam meam solus*, inquit, *& non comedit pupillus ex ea*, &c. nec quomodocumq; fouebat illos correptos frigore sed lanis optimis. *Si despexi pereuntem eo quod non habuerit indumentum, & absq; operimento pauperem: Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est*, &c. Videns Abraham peregrinos, non quodcũq; prandium parare festinauit, sed lautum ac nobile. *Festinauit Abraham in tabernaculũ ad Saram, dixitq; ei accelera tria sata similæ conspersæ, & fac subcinericios panes: Ipse verò ad armentum cucurrit, & tulit indè vitulum tenerrimum & optimum deditq; puero, qui festinauit & coxit illum. Tulit quoq; butyrum & lac, & vitulum quem coxerat, & posuit coram eis.* Diximus supra eleemosynam speciem esse sacrificij, abominabilis autem est ante Deum, qui deteriora offert in sacrificium, de quo argumento legendus Malachias c. 1. à numero 6. vsq; ad 9. Quidam vt scribit M. Tullius, cũ indicasset amico suo thesaurum absconditũ, in quo intra massam argenteam continebatur aurea, & inuentor non nisi argenti particulam

Iob 31.

Gen. 18.

Cicero l. 2. de Inuent.

ticulam gratitudinis ergo misisset ad proditorem, expostulauit proditor dicens: *Nihil de vitello?* id est de auro parteq; præcipua? Quanto magis queretur de nobis ingratis Deus, quibus optima quæq; non indicauit solùm, sed dedit? Verecundis pauperibus occultè benefacito Acresilai exemplo, qui cum Apellem Chium ægrotare audisset & indigere, inuisit hominem, & decem drachmas afferens, eiq; assidens ait, non cubas satis commodè, simulq; mouens illius ceruical clanculum pecuniam subiecit; qua posteà deprehensa risit Apelles & ait: *Arcesilai hoc factum est.*

Plut. de discri. amici & adul.

In dando ne fueris iusto segnior, vide vbiq; in Abrahamo de quo proximè, piam celeritatem. Festinat in tabernaculum, currit ad armentum, accelerare iubet Saram vxorem suam. *Bis dat qui citò* dat, qui verò tardè ne semel quidem. Nam qui tardè, multum antè rogatur, cumq; preces nummum precio superent, quicquid post multas preces erogatur ab homine, non tàm gratis datur quàm venditur. Aliam festinandi causam affert Salomon Prou. 3. incertitudinem mortis: *Ne dixeris reuersus redi, & dabo tibi: Non enim nosti quid superuentura pariat dies.* Aliam item S. Basil. in illud Lucæ destruam horrea, quod segnities indicium malignitatis sit & auaritiæ. *Promittis non vt des posteà, sed vt in præsens propulses.*

Ne

Ne fueris item dando tristis ac morosus, sed *In omni dato tuo hilarem fac vultum tuũ.* Eccles. 35. Non est solùm facienda misericordia, sed diligenda. Mich. 5. quo promptius erogetur. Occasionem tibi gratulare conferẽdi beneficij in obuium pauperem recepturum te in æterna tabernacula. Gauderes in sinu haud dubiè si apprehenderes mercedis magnitudinem, quæ te ob id manet apud Deum: *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.* Prou. 15. Ipsiusmet verba sunt Luc. 6. *Date & dabitur vobis, mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum.*

Vxori, filijs, ancillis tuis ne prohibueris moderatas de substantia tua eleemosynas dare, per illos facies quod te approbãte facient & consentiente. Expedit prætereà vt largiendo manu propria, largiendi habitum sibi comparent, quo promptè posteà de facultatibus proprijs beneficẽtiam exerceant. Ne dicas inops sum, ad diuites non ad me nec meos eleemosynarum lex pertinet; quia licet lege non tenearis aliquid ei dare, quem paupertate æquas aut superas, secus tamen alijs indigentibus quibus comparatus non inopis habes, sed diuitis speciem.

Vbi alicuius miseriam egregiè subleuaueris, caue *Solem videas cum fulget*, vt loquitur Iob c. 13. *& Lunam incedentem clarè,*

&

& lætetur in abſcondito cor tuum, & oſculeris manum tuam ore tuo, quæ eſt iniquitas maxima. Id eſt caue ne cum nimia complacentia conſideres hæc tua bona opera, quaſi valdè admiranda, & à te vno profecta. Ea magis præteri velut minimam tui partem muneris, cui longe maior adijcienda supereſt. Sic B.
Phil. 3. Paulus *quæ retrò erant obliuiſcens, ad anteriora ſe extendebat.* Et S. Io. Eleemoſynarius ab ijs laudatus in quos ſua effundebat, erat dicere ſolitus. *Quod debui facere feci, & nondum pro te frater ſanguinem fudi iuxta præceptum Domini.*

Pauperi ne benefactum exprobraueris, quia pro te orando plus tibi prodeſt, ac retribuit, quàm tu illi (qui tamen non ideò liberatur ab obligatione exhibendi ſe aliter gratum ſi poteſt, non ſolum quia gratitudò quæ precibus continetur, dubia eſt, eo quod vtrum & quo animo oret non ſatis conſtat, verumetiam quia non dat quicquam eorum quæ petit, benefactori) ſed neque opus vel obſequium aliquod valdè oneroſum ab illo exigas, quia iam non eſſet eleemoſyna, ſed operæ conductæ iuſtum ſtipendium. Laude quidem dignum eſt, nõ erogare gratis eleemoſynam pauperibus, quibus induſtria vireſq; ſuppetunt ad comparanda ſibi vitæ neceſſaria. Quorſum enim viuant otioſi velut ignaui fuci inſidiantes apum mellibus, & quaſi

quasi ignauæ illæ asinæ de quibus Iob. 1. *boues arabant, & asinæ pascebantur?* ad quid aliena liberalitate abutantur ad inertiam? Vescantur potius in sudore vultus sui pane suo, imitentur fortem illam mulierem, quæ *considerauit semitas domus suæ, & panem ociosa nō comedit.* Apostolum dicentem audiant. *Qui non vult operari nec manducet.* Secus autem si expertes sint eiusmuodi virium. Petere autem vt pro te orent non est malum, quia sicut Deus facilè intendit aures ad imprecationes eorum aduersum diuites, à quibus nihil accipiunt; vt te docebunt verba Ecclesi. 4. *maledicentis tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius,* ita planè ad benedictiones, quas magni semper fecit, & sibi gratulatus est Iob cum diceret: *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quòd liberassem pauperem vociferantem, & pupillum cui non erat adiutor. Benedictio perituri super me veniebat.* Eodem spiritu afflatus Gerson Vniuersitatis Parisiensis Cancellarius paulò antè obitum mille pauperes duxit ad summum templum B. Virgini sacrum, omnesq; iussit post acceptam à se munificam eleemosynam in genua procidere, atq; hac communi voce aliquoties iterata diuinam interpellare misericordiam: *Miserere Domine Deus Gersonis serui tui.*

Prou. 31.

2. Thess. 3.

Iob. 29.

Pudeat te ab ijs vinci liberalitate in egenos quos vincis facultatibus. Recordare quid dicat æterna veritas. *Cui plus datum est, plus petent ab eo.* Nec mirum sanè, quia nihil æquius quàm vt plus conferant in subsidia pauperum, qui eo fine plus cæteris à Deo acceperũt. Quomodo se probabũt, & securos facient apud eius tribunal, fidelesq; dispensatores acceptorum videri poterunt, si non per proportionem facultatũ illa distribuant? Magnam hîc laudem habere dicuntur Reges Franciæ; consueuerunt singulis diebus, tot nummos aureos propria manu obuijs dare pauperibus, quot denarijs venditus est Christus hoc est 30. ex qua summa resultant quotannis coronati 10950. faciunt id iam fortè per Eleemosynarios suos vel alios, sed haud dubiè exempli maioris est ac meriti per se dare, sicut Dorcas illa sanctissima proprijs manibus pauperes vestiebat, addo etiã securiùs, ob Eleemosynariorum quorundam perfidiam ac rapacitatem. Noui ego Principem fœminam, quæ cum ad ædem venisset S. Nicolai in Lotharingia, suo mandauit, viginti vt nũmos aureos mitteret in gazophylacium. Ac ille quidẽ videri voluit tot mittere, cæterùm quidam huic præsens fabulæ mox socijs dixit. Moriar si iste aliquid vel amplius quàm florenum miserit; & reuera deprehensus posteà est non plus intulisse,

Luc. 12.

Actor. 9.

tulisse, ac pijssimæ Dominæ suæ turpiter imposuisse. Ex eodem regno Robertus Capeti filius mille pauperes continuò aluit, eisq; iumenta præbuit, vt ipsum quocumq; iret, sequerentur, proq; ipso vota facerent. Vndè contigit vt nemo diutius, fœliciusq; regnauerit. Sanctus quoq; Ludouicus centum & viginti sibi semper asciuit, & ijsdem cibis aluit, quibus ipse vescebatur. Quadragesimæ diebus duplicabat numerum, atque ita per annos 44. cum summa nominis sui gloria imperauit. Hoc nempè erat Regem agere, & regiam exercere magnificentiam.

Eleemosynæ vocem ne contrahas ad cibum & potum solum, sed extende ad quæcumq; alia misericordiæ opera, quæ precio possunt æstimari. Eget quis patrocinio ad innocentiam suam tuendam, plectendus capite nisi probetur innocens, tu de Aduocatis vnus ei subuenies exploratum habens ius eius, idq; gratis si opus sit; aut si nolis, dabis ipse vel diues alius pecuniam, qua comparari patronus queat. Ex morbo decumbit aut lethali vulnere, suppetias ei feret medicus impendijs proprijs, si non sit alius, qui sumptus facere velit aut possit. Nudus est vel alget, remedium quæret huic eius miseriæ qui valebit, maiori certè quàm multi æstimant; molestam enim verecūdiam gignit nuditas, & multum immutatur corpus ingenti frigore,

gore, vt videre est in colore liuido rigentium manuum. Quippè sanguis influxu cuius rubescebant, coloris est inter album & nigrũ, & quidem album participat ratione innati calidi, nigrum verò ratione frigidi. Abscedit autẽ magna ex parte calidum aucto valdè frigore, & consequenter albi participatio, ita restat color liuidus seu vergens ad nigredinem. Quocircà S. Augustinus in epist. 138. inculcat valdè speciem hanc misericordiæ. *Nunciatum est mihi*, inquit, *quod morem vestrum de vestiendis pauperibus fueritis obliti, ad quam misericordiam cum præsens essem vos exhortatus sum, & nunc exhortor.* Et infra: *Non solum ergo non debetis minus facere opera misericordiæ, sed etiam debetis amplius quàm soletis.* Peregrinatur quis, nec habet quo se recipiat, esto illi refugium, sub culminis tui vmbra requiescat, vt in Domino possis cum Iob gloriari ac dicere: *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.* Caue ne illud ei claudat auaritia futura tibi perniciosissima sicut Monacho illi de quo S. Hieronymus in vita S. Hilarionis. Vir iste sanctus visitaturus monasteria, & multis stipatus discipulis susceptus non est à quodam Monacho sumptus reformidante, sed exclusus cũ socijs & prohibitus de vinea vuas accipere. Quid contigit? Auarum hominem hospitalitatis contemptorem proximis in vindemijs

Iob 31.

prodi-

prodigiosè puniuit Deus in acetum conuertens vinum eius totum. Sabas contra Monachus alius post susceptũ humaniter eundem sanctum cum comitibus, ex vineto suo plus triplo collegit quàm solebat.

Interim si vir fueris & fortè clericus, fœmina autem quæ peregrinatur, seu hospitio indiget, non admittes indigentẽ, quandiu poteris precio vel precibus quærere ei locum vel inuenire apud probam aliam. De paupere aliquo tibi renuntiatur pro re leui misso in carcerem, vide vt te capiat eius miseratio quasi semimortui. Neq; enim carcer à morte multum differt præsertim perpetuus. In more habebant Judæi, vt se gratos probarent, atq; in recordationẽ magni beneficij quo liberati sunt ab Ægyptiaca seruitute, dimittere vel postulare dimitti in paschate quemcunq; vinctum petiuissent. Multò magis nos decet à maiori tyrannide in libertatem per Christum vindicatos celebrioribus in festis eorum misereri, qui in ære nostro sunt, aut pro leui à nobis vel ab alijs detinentur in ergastulo.

Deniq; pauperi quamuis improbo sed grauiter indigenti eleemosynam ne subtrahas esto scriptum sit: *Da bono, & non receperis peccatorem, benefac humili, & non dederis impio*, quia licet impio vt impius est nihil dandum sit, seu quod eodem redit, in fauo- Ecclesi. 12.

rem impietatis, est tamen vt proximo, quem titulum nulla ei adimere potest improbitas, vt docet S. Th. 2. 2. q. 25. a. 6. Vndè Aristoteles increpanti cuidam, quod homini malo aliquid erogasset. *Non mores*, inquit, *sed hominem commiseratus sum.* Debetur nempe officium, si non eius qui iuuatur meritis, naturæ saltem. Fieri præterea bonus potest, qui malus est. Deus ipse *Solem suum oriri facit super malos, & pluit super iniustos.*

Matth. 5.

§. 3. Nunc de operibus misericordiæ spiritualis ac primum de correptione fraterna, deq; studio reuocandi proximos ab errore viæ suæ & saluandi. Proderit antè omnia expendere diligenter misericordiæ huius quãta sit dignitas, quantum precium. Continet ea Christi officium proprium & Apostolorũ. *Fidelis sermo*, ait B. Paulus, *& omni acceptione dignus, quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.* Id autem fieri peccatorem abducendo à via sua mala docet verbis istis grauissimis S. Iacobus: *Fratres mei si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.* Peccatorum ait non alienorum modo, sed propriorum propter insignem quam exercebit charitatem. Nullum

1. Tim. 1.

Iac. 5.

lum certè officium maius, vtilius, augustius, quàm quod exercere voluit & venit Christus. An non magnæ mercedis opus à temporali morte carnem eripere aliàs morituram, & ferocem Leonem cicurare? at longè maioris est animam ab æterna morte vindicare in cœlo semper victuram, & peccatorem probè instituere tot habentem ferina ingenia, quot vitia. Judicio ni fallor tuo nequaquam tempus tereret, qui vno iactu caperet ac intra sagenam suam mundum totum concluderet, suumq; faceret: Hoc autẽ imò plus præstat, qui pia correptione & monitis peccatorem ad bonum traducit statum. Nam cuiusq; animam toti mundo præponderare, manifestè docet illa Christi sententia: *Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur; aut quam dabit commutationem pro anima sua;* Matth. 16. Quemadmodum deterrimum facit opus, qui peruertit alterum, eritq; anima propria pro anima illius, atq; ita damnationem subibit, vt sic dicam duplicem; ita si aliquem de malo effecerit bonum, gemina in cœlo corona donabitur. Imò decem, viginti, centum accipiet, prout paucioribus vel pluribus fuerit salutis author, & odor vitæ in vitam. Singularis laus S. Io. Baptistæ ista fuit: *Multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum illorum.* Luc. 1. Et Dauid ad impetrandam

veniam voto isto sese obstringit velut efficacissimo: *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* Quæ cũ ita sint, habebunt profectò in die iudicij, vndè toto corpore contremiscant, velut impij nimis & immisericordes, qui nec vires suas exeruerunt, nec authoritate sua vsi sunt, vt facerẽt quod scriptum est: *Recupera proximum tuum secũdum virtutem tuam*, hoc est vt ab hæresi & peccatis alijs grauissimis auocarẽt illos, quorum se amicos, affinesque iactabant esse, & apud quos valebant plurimum: Passi sunt contra, vt in sceleribus suis vitam clauderẽt, & tanquam iumenta in stercore suo volutarentur, ac computrescerent. Poterant fratres Ioseph ægrè quidem absolutè tamen ad illum adducere Beniamin fratrem suum minimum. Et quia poterant, comminatus est illis Ioseph. *Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbtis amplius faciem meam.* Scripta sunt hæc ad cautelam nostram. Videamus itaq; ne simile quid à summo Judice audiamus, si neglexerimus eorum promouere salutem, quorum possimus. Ex hac vita ne discedamus priusquam auxiliante Deo saluum aliquẽ fecerimus, quem eidem Judici representare possumus ac dicere singulatim: *Domine talentum vnum tradidisti mihi, ecce aliud super lucratus sum.* Ipse verò respõdeat: *Euge serue bone & fidelis, quia super*

Psal. 50. *Eccli. 29.* *Gen. 44.* *Matth. 25.*

pauca

pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.

» Vide nihilominus ne intempestiuo zelo lucrifaciendi parentes vel alios in errore versantes, teipsum perditum eas, vt fit quando emendare studes te potentiores, doctiores, argutiores, & in nequitia sua pertinaces, qui te verisimiliter retib⁹ potius suis intricabũt, hoc quippè nefas est. Juberis illis bonus esse atq; vtilis, sed ita vt minimè tibi sis perniciosus. Juberis eos diligere sed sicut teipsum, non supra teipsum. Vndè post citatam paulo antè sententiam. *Recupera proximum tuũ secundum virtutem tuam*, legimus, *& attende tibi ne incidas*. Negat manifestè Christus nõ dico proximi vnius sed totius mundi lucrum prodesse quicquam ei, qui fecerit animæ suę detrimentum. Res ipsæ inanimatæ à quibus ad alias quædam transit vtilitas, sibi primum consulentes satis ostendunt, quàm refugerent eis prodesse cum proprio dispendio. Ventriculus ex chylo prius accipit alimẽtum necessarium, quàm ad iecur transmittat reliquum, & iecur ex sanguine quem elaborat, quã ipsum diffundi sinat per venas corporis, vt docet Gal. ad Aphor. 18. lib. 2. Et plantarũ trunci seu caudices ex succo qui ascendit à radicibus, quàm ramis illum communicet. Alimentum quo vtitur prægnans mulier, si ei soli sufficiat, solam nutrit ac vegetat, fœ-

 tus

tus autem in vtero extinguitur. Vide ne idem tibi contingat, quòd infirmis natatoribus, qui dum socijs penè submersis, & inter aquas cum morte luctantibus, auxilio volunt esse, cum illis submerguntur. Huc pertinet, vt si te ad libidinem valdè pronum senseris, ne per te studeas mulierem prostitutæ libidinis, garrulam, formaq; præstantem ab hoc cœno liberare, ne fortè scandalizeris in decore eius, & qui prædari volebas, præda fias. Non est prudentis perire velle, vel perditionis adire periculum, ne alij pereant. At
Exod. 32. nonne Moysis verba sunt: *Aut dimitte illis hanc noxam, aut dele me de libro vitæ*, &
Rom. 9. Pauli Apostoli: *Optabam anathema esse à Christo pro fratribus meis*. Ita planè, sed nequaquam sic intelligenda, quasi consenserint in damnationem propriam, seu perpetuam à Deo separationem pro salute proximorum, sed duntaxat in proprij mortē corporis, cuius mortis qui damnantur, anathemata interdum appellantur, vt tradit S. Hier. in cap. 14. Zach. Habet autem apud Deum hæc etiam vita non minus quàm spiritualis librum suum, ex quo ille à Deo eraditur, qui Dei voluntate aut permissu in hoc mundo perimitur. Salutis seu vitæ propriæ corporalis alia est ratio. Rectè exponitur pro spirituali salute proximi, puta peste laborantis, non solùm si aliàs omninò videatur periturus

rus spiritualiter, sed etiam vt commodius ac certius in bono statu ex hac vita discedat.

Si te ijs dotibus credas instructum satis, quibus vtiliter erudire, & errantem potes dirigere, ne te facilè hac obligatione solutũ puta: *Vnicuiq; mandauit Deus de proximo*, & quemuis admonet Spiritus sanctus: *Ne venerearis proximũ in casu suo, nec retineas verbum in tempore salutis.* Et: *Argue eum ne habeas super illo peccatum.* Et: *Si peccauerit in te frater tuus, corripe illum.* Obligationis huius caussam insinuat & tangit S. Bernardus dicens: *Nemo fratres vitia palpet; est enim consentire sceleri non arguere, & scimus quia similis pœna facientes manet & consentientes.* Potest & ratio peti à lege charitatis, quæ si non est in eo, qui fratri suo indicare contemnit probrosam notam quã in eius obseruat facie, multo minus in eo, qui turpissimam peccati maculam, non declarat ignoranti, aut vt eluatur, verbis non adlaborat. At inutilis futura est admonitio. Caue id facilè suspiceris, cum vtilissimè præter omnem ferè expectationem obiurgati & moniti sint à Nathan & Gad Prophetis Rex Dauid, à Samuele Rex Saul & Hely sumus Sacerdos, ab Helia Achab, à Ionatha idem Saul, ab Innocentio Papa Arcadius Imperator, à S. Ambrosio Theodosius magnus. Si tamen valdè præsentires non correptum sed exulceratum iri fratrem

Eccles. 4.
Leuit. 19.
Matth. 18.
S. Bernad. serm. de natiuit. Io. Bapt.

fratrem admonitione & censura tua, rectè illam prætermiseris, quia *acetum in nitro qui cantat carmina cordi pessimo.* Sicut enim nitrum salis species si perfundatur aceto crepitat, sic improbus admonitione fit deterior. Vndè etiam legimus Prou. 9. *Noli arguere derisorem, ne oderit te.* Et Eccles. 32. *Vbi non est auditus, ne effundas sermonē.* Et Matth. 7. *Ne mittatis margaritas antè porcos, ne conculcent eas pedibus, & conuersi dirripiant vos.* Eodem spectat illud Salustij in proemio belli Iugurth: *Frustra niti, neq; aliud se fatigando quam odium quærere, extremæ dementiæ est.*

Prou. 25.

Emendaturus aliquem culpa laborantē qua ipse constringeris, pone tibi antè oculos auream Ciceronis sententiam: *Culpa vacare debet qui in alium paratus est dicere*, excute prius culpā propriā quàm alteri dissuadeas, ne ridiculè & sine fructu id tentes facere, atq; ab indignante audias: *Medice cura teipsum*, vel: *Hypocrita eijce primùm festucam de oculo tuo.* Nitente oratore Gorgia suadere Græcis concordiam, dissuadere simultates exclamauit Melanthus: *Hic nobis author est pacis, qui nondum persuasit vxori & ancillæ vt consentiant.* De S. Basilio memoriæ proditum in eius vita apud Greg. Naz. nihil ei fuisse prius, quā facere quod præscribabat, procul fugere quod reprobabat: *Quæ scripsit & docuit, exemplo, vita, moribus ostendebat, quandoquidem*

Luc. 4. & 6.

doquidem neutram sine altero prodesse cognoscebat. Huc referendum nobile illud Senecæ pronunciatum: *Longum est iter per præcepta, breue per exempla.* Iniusta & in speciem falsa, obidque inefficax & odiosa est illorum adhoratio, qui dicunt & non faciunt. Iniusta quidem, quia imponere tentant in humeros hominum onera grauia, quæ nolunt, nec dignantur digito suo contingere. Falsa verò, quia præsumunt homines quẽuis de seipso sollicitum id amplecti quod bonum; fugere autem quod ex animo reipsaque iudicat malum; proindèque mentiri ipsum quoties à verbis mores dissentiunt, suadetque ac pro bono ostentat, quod non facit; dissuadet autẽ tanquam malum quod facit. *Sen. epist. 6.*

Opportunum, tempus obseruare memento ad medicandum, quale non est iracundiæ, vel alterius grauioris perturbationis seu propriæ seu alienæ:

Temporibus medicina valet, data tempore prosunt
Et data non apto tempore vina nocent.
Quin etiã accendas vitia irritesq; vetando
Temporibus si non aggrediare suis.

Ouid. l. de remed. amoris.

Vndè in lege veteri differebatur circumcisio vsq; ad octauum diem, quia vt tradit Aristoteles lib. 7. de hist. an. cap. 12. tenerrimus est fœtus toto tempore q̃ antecedit. Olitoribꝰ

lex

lex dicitur, ne sub ardente sole plantas irrigent, quia tunc propter caloris copiam radicalis plantarum humor absumitur, ideòq; languent primùm, deindè intereunt. Hypocratis autem Medicorum principis præscriptum his quæ dicimus affine est, *cum morbi vis est maxima, vtendum victu tenuissimo.* Et, *In morbis acutis rarò vtendum medicamento purgante, nec verò id nisi considerate faciendum.*

Hypocr. l. 1. Aph. 8. & 24.

Tibi proximum corripienti æqualem aut superiorem, sint in ore mellita verba, ne aliàs correptio videatur non à ratione & beneuolentia, sed ab odio fastuque proficisci, eamq; ob causam fiat intolerabilis. Nam similiter ad sanandum ineptior incisio est quæ fit ferro, quàm quæ ære, vt scribit Philosophus sect. 1. probl. 24. quia ferrum citiùs atq; immitius dissoluit continuum quàm æs, atq; ita dolorem parit grauiorem; præterquàm quod magis recedit à complexione carnis cũ sit ære frigidius ac siccius. Præscribit humanum hunc correptionis modum S. August. *Nunquam* inquit *alieni peccati obiurgandi suscipiendum est negotium, nisi cum internis interrogationibus examinantes nostram conscientiam liquidè nobis coram Deo responderimus dilectione nos facere.* Vtiliter Naaman Syriæ Principem serui eius corripuerunt indignãtem, & posthabito Elisęi mandato volentem

S. August. in cap. 6. ad Galat.

recedere,

recedere, sed vndè hoc, nisi quia magna cum charitate & reuerentia dixerunt ei: *Pater etsi rem grauem tibi dixisset Propheta, vtiq; facere debueras, quanto magis quia dixit tibi lauare in Iordane septies.* 4. Reg. 5. Infestissimum quoq; Dauidi Saul parentem suum placauit Ionatas, sed his verbis modestissimis iuxta ac mitissimis. *Ne pecces Rex in seruum tuum Dauid, quia nō peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valdè, & posuit animam suam in manu sua, & percussit Philistaeum. Vidisti & laetatus es, quare ergo peccas in sanguine innoxio interficiens Dauid qui est absq; culpa?* 1. Reg. 19. Quas ob culpas corripi à te proximū oporteat, nihil necesse est in praesentia laboriosè disquirere, cum satis constet obligationē hanc lethales solum respicere aut praecauendas, aut si iam praeterierunt expiandas; eo quod per veniales propriè non perit proximus. Expedit tamen etiam tales in pueris insectari, tùm quia citissimè illorum animos disponunt ad grauiores, tùm quia saepè ab illis leues creduntur esse, cum non sint. Videtur porrò correptionis communis aptissima forma quae sequitur. Domine mi vel charissime, aliquid est è re tua quod insinuarem tibi libenter pro mea in te beneuolentia, & charitatis lege quae me obstrictum tenet; sed stat mihi non antè id facere, quàm dederis mihi ex animo aperiendi facultatem, & promiseris boni

boni te consulturum quę dixero, vt omninò debes; quia iterum profiteor nulla me alia re moueri, quàm emolumenti honorisq; tui desiderio, & paratum esse vicissim ex te audire, quæ ad vtilitatem meam mihi significanda censueris. Accedes demum ad rei caput (quippè tàm rusticus nō erit, inurbanus, intractabilis, vt aures dare abnuat tanta vtēti modestia; quod si abnueret, dicito exonerasse te conscientiam tuam, functū fuisse amici boni munere, ipsum autem minimè qui audire contemnat amicum monitorem) & sic alloqueris auscultantem. Certò audio (neq; enim alia quàm certa & grauia debes corrigenda suscipere) te hoc moliri, vel hoc perpetrasse, vel hoc vitio laborare, idq; vt interpretor ex infirmitate potiùs & inaduertentia, quàm destinata malicia, quo nomine magnam curationis tuæ spem concipio. Deterius interim tecum agitur quàm putas. In hoc statu si te mors deprehenderit, vt potest sanè quacumq; hora, quo te rapiet nisi ad tribunal seuerissimi Iudicis, qui talia sub æternæ pœna mortis fieri prohibuit? Indè verò quo amandaberis, nisi ad

Marc. 9. locum reproborum: *Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur?* Somnia non sunt, quæ tibi commemoro, sed irrefutabilem habent veritatem, subnixam diuinis literis: Et cum sint verissima, quomodo

modo Dei iudicia non perhorrescis, quomodo facti tui non te pudet vidente illo, quod à me videri vel alio non sustineres? Puniuit hactenus complures similis reos insaniæ, nec tamen ad illorum pœnas trepidas? quasi personarum acceptor esset tibi potius quàm illis parciturus. Vndè hæc periculosa præsumptio, nisi ex eo quod impensè nimis tibi blandiris, & plus æquo teipsum amas & palpas? Noli obsecro vltrà abuti diuina misericordia, quæ sola te retinet, ne iam iam ruas in interitum. Resipisce, aliam mentem indue priusquam fiat plaga insanabilis. Quam vtilitatem habes in ijs in quibus nunc erubescis? quem tibi fructum attulit error, quo de agimus? Ecce præterijt illius vanitas & insana iucunditas, Deum offendisti, Angelos contristasti, cœlum tibi clausisti, animam tuam sauciasti lethaliter, ignominiæ notam nomini tuo inussisti, pacem amisisti conscientiæ factus tibimetipsi grauis, & peccatum tuum contra te semper, induisti prauos habitus, obnoxium te fecisti pœnis grauissimis in hac vita luendis vel altera; Diabolum denique lætificasti nunc de te subacto gloriantem, tibiq; à tergo velut prædæ suæ insistentem. Quanto satius erat constanter stare in timore Domini, & non extendere manus ad iniquitatem? Hoc si fecisses, fruereris nunc

dulci recordatione seruatæ virtutis, & ademptæ victoriæ. His accedunt iactura rei familiaris, mœror non vulgaris quo necessarios tuos respersisti, tui detrimentum corporis, ignominia publica. O si scires quàm sis vulgi fabula, quomodo te absentem vituperant nasoq; suspendunt etiam illi, qui coram laudare videntur & colere, studeres vtique longè alius fieri. Redundat infamia hæc tota in progenitores & auos tuos, qui si præuidissent tam dissimilem ex se prolem nascituram, continuissent se fortè, ne vnquam nasceretur. Cur quos virtute facilè anteire possis si velles, non saltem æquare studes, sed vitio tuo obscuras atque contaminas? cur tàm præclaro ingenio abuteris? Itaque charissime vt faciam dicendi finem, quiesce peruersè agere, discito benè facere, à cœno resili quod ingressus es, priusquam in profundum venias, vndè reuocare gradum ingens planè opus & labor sit: Feras quæ dixi æquo animo, indè ne me oderis sed magis ama, & quoties tibi in mentem venero, toties eadem à me suggeri, quousq; ad meliorem te frugem receperis, puta.

Hac modestissima forma si vti vellemus omnes ad inuicem, cessaret quoduis offensionis periculum, & salutares essemus quàm plurimis, sed vmbram nostram metuimus, nihil

nihil in nobis verę magnanimitatis, nihil solidæ erga fratres beneuolentiæ. Laborauit aliquando defectu isto Isaias, propter quem ingemuit posteà dicens cap. 6. *Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labijs ego sum*, quando videlicet omisit Oziam Regem inconcessa tentantem reprehendere, cum satis commodè posset, ob prosapiam regiam, quippè Amos pater eius frater fuit Amasæ Regis Juda. Se itaque accusat quod non reprehenderit, & habere dicit polluta labia, quia sicut polluuntur loquendo quod non decet, ita non efferendo, quod expedit, estque necesse. Denique si subditi nostri sint, qui correptione indigent, ijque parum ingenui aut dociles, accersenda erit seueritas, iure nostro vtendum, nec parcendum minis efficacibus; nam reuera ingenia eiusmodi quo tractantur mitius magis insolescunt timeri se rata vel magnificeri.

§. 4. Quod ad doctrinam ignorantium, Tu eos semper accuratius excolito, quos Ecclesiæ Dei vel Reipublicæ amplius suo tempore profuturos conijcies, vt Clericos, principes, nobiles, diuites, ingenio pollentes quàm alios, vel qui te sibi ob collata beneficia magis obstrictum tenent. Sic Paulum futurum doctorē gentium singulari sapientia donauit Christus, & Sergium Paulum

proconsulem magnæ anthoritatis virum ie-
dem Apostolus peculiari cura excoluit, stu-
duitque ad fidem conuertere, ob insignem
quam indè sperabat Euangelij dilationem,
adeòq; eius conuersionem sibi est gratula-
tus, vt eodem nomine insigniri voluerit, seu
Paulus dici, cum prius Saulus diceretur, vt
scribunt S.Hieron.in epist.ad Philemonem,
& S. August. l. 8. Conf. c.4. Sic S. Ambrosij
præcipua quædam cura fuit hunc ipsum S.
Augustinũ, & S.Augustini Victorinũ Rhe-
torem illum celeberrimum Christo lucrifa-
cere. Ipsæmet brutæ animantes nobiliorum
fœtuum suorum curam gerunt grauiorem
vnde venatores obseruant diligenter, cui-
nam catulo suo Canis fœmina præcipuè pro-
spiciat, cui primum consulat imminente
damno aut periculo, quem primò transfe-
rat de loco vno in alium; atq; indè ratioci-
nantur hunc futurum optimum omnium,
quod etiam posteà semper confirmat expe-
rientia.

Noueris prætereà scientiam in alias ex
misericordia transferendam, sacram tantum
esse non profanam, nisi quatenus ad sacram
refertur; Alterius siquidem ignorantia non
est magna miseria, imò sæpè fit, vt qui eam
non tenent, surgant currantq; præ cæteris &
cœlum rapiant, in quo innumerabiles bea-
tissimè viuunt, nulla olim apud nos imbuti
Gram-

Grammatica, Rhetorica, Philoſophia naturali, Matheſi, Medicina, Iuriſprudentia. Doctrina autē Sacra ſeu Chriſtiana ſcientia eſt ſanctorum, ignorari non poteſt ſine detrimento maximo, dicit enim Apoſtolus 1. Corinth. 14. *Si quis autem ignorat ignorabitur.* Nunquā docetur ſine ingenti docentis docti que merito, de quo Dan. 12. *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Tam nobilem auguſtamq; ſcientiam diſpenſant maximè Theologi, Concionatores, & Catechiſtæ Catholici, adhortatores pij, & librorum ſcriptores de rebus religionis ac fidei, deq; virtutibus reliquis. Hanc ſe populo ſuo tradere gloriatur Deus apud Iſaiam 48. dicens: *Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia.* Vide proindè nunquam vt dicas è Sacra tripode crioſa, curioſa, inania, ſed quæ meram redolent pietatem ſtudiumq; virtutum. Cætera tanquam inutilia vanaq; deuita iuxta præſcriptum Apoſtoli, Tit. 3.

Quo certius profis plurimis, gratis ſi potes, excole, doce, inſtrue auditores tuos exēplo Chriſti & Apoſtoli, ne ſi ſtipendium admiſeris, eius amore potius incitari te ad docendum putent, quàm zelo ſalutis eorum, aut charitate in Deum & proximum. Nihil accipiens à conciuibus & diſcipulis ſuis Me-

dicorum Princeps Hypocrates, inter Deos à prisca gentilitate est relatus. Sed & pluris te facient, quem videbunt nõ studere proprijs commodis, magis per os tuum loqui Deum arbitrabũtur, atq; ita verbo tuo plus tribuẽt, auscultabunt pronioribus auribus, corripientur à te liberius, quem muneribus nullis sibi obstrinxerint. Sed quia non omnes capiunt verbum istud, concessit Christus, vt qui altari seruit de altari viuat, sequatur merces sua operarium, nec idcircò putent Laici præstare se magnũ aliquid ministrando carnalia ministrantibus sibi spiritualia. Concessit inquam, sed non præcepit. Et vt concesserit, honestam vitæ sustentationem expectare ac quærere, nullo tamen modo lucrum, cui se inhiare ostendunt, qui nimis seipsos commendant auditorũ eleemosynis, vel ditiores duntaxat affectant cathedras, indèq; gloriantur & superbiunt.

Ne scientia te tua confundat, bonum facito quod doces, à malo recede ꝙ dissuades, quia docendo benè & viuendo malè, Deum instrues quomodo te debeat ex ore tuo condemnare. Vix prętereà eos qui te audient inducere ad capessendũ bonum poteris, quod ipse neglexeris, habituros in exẽplo tuo malo excusationẽ prę sentissimam. Nam cũ virtutes in arduo sitæ sint, in plano vitia, ad illas amplectendas vix mouetur auditor exemplo

bono

bono propter difficultatem; in ista autē ex se iam pronus citissimè proruit taliū operatione prouocatus, à quorum censuris nihil sibi timendū videt propter participationē sceleris, cum in eo qui reprehendit alterū, oporteat integritatē esse atq; innocentiam. *Neq; enim minus aliquid ferendum, quàm rationem ab altero vitæ reposcere eum, qui non poßit suæ reddere.* Citò contemnitur qui declinat à religione officij, ob quam violatam obiurgat cæteros. In arte ipsa Oratoria dictioni præfertur actio: *Actio in dicendo una dominatur, sine hac summus esse orator nullus potest, mediocris hac instructus summos sæpè superauit.* Gallum imitare qui cū edere cantus parat, prius alas solerter excitat, & seipsum feriens reddit solertiorem. Nemo personam rectè suscipit monitoris, nisi qui errata cōdemnat moribus suis. Nemo te contemnat ac rideat, quod sanè facturus est, quisquis laborantem videbit vitijs quæ reprobaueris, & dedocēda susceperis. Nam si malè affecto Medico probrosum est curare velle alios, cum ipse debilis sit, & propriæ testimonium infirmitatis suo portet in corpore; cur non etiā doctori culpas insectanti quas admittit ipse, carpit autē in alijs? Lacedæmone ciuis quidam cui nomē Demosthenes consiliū excogitauit Reipublicæ salutare, vt scribit Plut. in Politicis, sed cū illum populus sciret esset improbissimū,

Cicero. 8. Verr.

Cic. lib. 3. de orat.

vetuerunt Ephori ne illud ipse palam proderet, probumq; elegerunt qui hoc faceret, quasi crederent quæ alias rectè dicerentur, malis moribus inquinari. Præcipuè conetur vir bonus esse inter hæreticos, ne si alius sit, præsumant illi causam ab eo malam sustineri, sicut in forensi iudicio præsumptio quædam est malæ, si patrocinium eius vir malus suscipiat vt notat Quintil. l. 4. c. 1. Ad præscriptum hoc pertinet, vt conetur pius institutor concipere affectus verè tales, quales in discipulorum suorum mentibus studet excitare. *Nec incendit nisi ignis*, inquit idem lib. 6. c. 2. *nec madescimus nisi humore, nec res vlla dat alteri colorem quem ipsa non habet.*

Horat. in Arte.

si vis me flere dolendum est
Primũ ipsi tibi, tunc tua me infortunia lædet.

Ex eo quod M. Callidius frigidè Gallium accusaret propinati sibi veneni, ratiocinatus est Cicero in Bruto fictam esse accusationem. *Tu* inquit *nisi fingeres sic ageres? Vbi dolor? vbi ardor animi?* Præmeditare serio quid è superiore loco in æde sacra ad præsentes dicturus es, nec te verba illa decipiant: *Nolite cogitare quomodo aut quod loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini,* quia nequaquam præmeditationem omnẽ interdicunt, sed nimiam, seu eam quæ diffidentiam includit diuinæ prouidentiæ, quæque metu nimio impedit liberam Euangelij

Matth. 10.

præ-

prædicationem. Ne facile tibi persuaseris, rudes esse auditores, nō obseruaturos si quid dicendo peccaueris; nasutiores sæpè sunt quàm creditur, & quod non obseruat vnus, apprehendit notatq; alius:

Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

Hac ipsa cautela vti vult profanū etiam Oratorem, idem Quintil. lib. 5. c. 13. *Declamatores verò inprimis sunt admonendi, ne contradictiones eas ponant, quibus facilè responderi possit, neu sibi stultum aduersarium fingant.* Nutricis officio fungeris, quoties cœlesti doctrina imbuere alios in te recipis, idq; docet Apostolus 1. Thess. 2. *Facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos. Ita desiderantes vos cupidè volebamus tradere vobis non solum Euangelium Dei*, &c. Nutrix autē non nisi benè digestum lac præbet infanti. Prædicitur vir bonus daturus fructum suum, *sed in tempore suo* postquam *Psal. 1.* scilicet in lege Domini meditatus fuerit die ac nocte. Nihil rerū natura ipsa voluit fieri magnum citò, sed pulcherrimo cuiq; operi laborem præposuit, conatum ac lentitudinē. Ethnici Oratores de ciuilibus tantū humanisq; rebus verba facturi ad populum, præmiserunt nihilominus meditationes grauissimas: Videbant nimirū leue nō esse in errorem labi, cuius quot testes, tot censores essent & accusatores: Nihil autē facilius quàm

 errare,

ertare, vbi nec refricatur dicendorũ memoria, nec maturè omnia expenduntur, nec in ordinẽ rediguntur. Ex hoc vno inferre disce quantis diligentiæ stimulis vrgeri te deceat, te inquã diuini verbi interpretem, legatione pro Deo fungentẽ ad omnes qui te audiunt, & summa pertractantẽ mysteria. Nullũ mihi dabis militiæ Ducem quantumuis exercitatum ac strenuum, qui aciem tunc tantũ disponat, quandò conserendæ sunt cum hoste manus, & nõ multo antè prospiciat, ne quid desit, ne hoste viso preterreatur, ne eodẽ instante ordines suos deserat, ne insurgẽte fugam arripiat. Esto tu adhuc sollicitior, nec idem esse crede dicere & benedicere, audere, & satisfacere. Ne effundas ore pręcipiti, quæ cũ rubore posteà & scandalo reuocare oporteat, aut propter quæ vilescas apud eos, qui rem sciunt habere se aliter, aut in te perperã citante diuina testimonia totam criminẽtur Ecclesiam. Poetarum sententias per rarò & quasi contẽptim in medium adducito, Oratorum & Philosophorũ tantillo frequẽtiùs; sacras verò, & quę ex ore prodierunt sanctorum Patrum frequẽtissimè. Peregrini siquidem authores illi sunt, & vitijs suis plurimis obscurarũt, valdè quę dixisse elegãter aptèq; videntur. Hi verò domestici, sapientiaq; à Deo donati solidiore multo & augustiore. Apud hos diligenter euolutos copiosè inuenies

nies quicq̃d optaueris. Proſtātib⁹ itaq; viuis fontibus, ne fueris de riuulis valdè ſolicitus.

Multa prece opem diuinam accerſe tibi & auditoribus neceſſariam ad ſata cœleſtia tùm mittenda tum ſuſcipienda. Nam cum de vnaquaq; re tractanda apud fideles dici multa queant, & varij ſint dicendi modi, quis nouit quodnam ad præſens tempus vel te dicere conſultum ſit, vel audire alios, niſi qui corda videt omnium. Quis item facere poteſt; vt quod oportet, & quemadmodum oportet à te dicatur, niſi ille in cuius es manu & ſermones tui? Cæterùm vbi quod in te eſt feceris, animo eſto tranquilliſſimo, etiam vbi optatum fructũ verba tua non afferent. Ne Chriſto quidẽ ipſi defuerunt indociles auditores, irriſores, ingrati, refractarij, & pater ille familias qui exijt ſeminare ſemen ſuum, vix terram bonam inuenit, cui quartam eius partem cõmitteret, nec tamẽ nihil omninò putauit quartam ſaltem vtiliter collocaſſe, ſicut nec Apoſtolus prędicaſſe Athenienſib⁹, ex quibus quidam riſu doctrinam eius ſuſceperunt, quidam viciſſim crediderunt. Ita vides Dei verbũ nunquã planè redire vacuum, ſed ex parte ſaltem reſtare efficax & penetrabilius omni gladio ancipiti. Adde quod labori tuo paratur merces magis quã fructui, vt qui nõ eſt in tua poteſtate, ſicut ſcriptum eſt: *Vnuſquiſq; propriam mercedem accipiet ſecundum* Act. 17. 1. Cor. 3.

cundum

cundum suum laborem. Imò interdum maior erit merces nullo sequente fructu, eo quod difficilius est concionari vbi exiguus vel nullus apparet, quàm vbi applaudunt multi, & ex concione proficiunt.

De modestia cõcionatori necessaria quoad vocem motumq; corporis dictum est l. 3. c. vltimo. Adhæc obseruare stude quod Ethnicis etiam declamatoribus valdè commendatum voluit qui scripsit:

Horat. in Arte. *Quicquid præcipies esto breuis, vt citò dicta*
Percipiant animi dociles, teneantq; fideles.

Considera infirmę plebis stomacho minimè quadrare cibum copiosum, relinquendum aliquid diebus reliquis, ac semen si nimis frequens iactum fuerit, à semetipso suffocari. Vt sint selecta, mellea, aurea quæcũq; dicis, ingrata & inutilia fient prolixitate. Vndè *Prou. 25.* monet Salomon: *Mel inuenisti comede quod sufficit, ne fortè satiatus euomas illud.* Et infra: *Qui mel multum comedit non est ei bonum.* Concio contra moderatè breuis & succulẽta grata est vniuersis non tædiosa, acceditq; ad apophtegmata ideò gratissima, quod sint breues multarum & magnarũ rerum complexiones, sicut etiam aphorismi. Quid attinet in nugis hærere diu, quas omninò decet prętereiri; vel in periphrasib' verbisq; superuacaneis, quæ contrahi in pauca possunt, adeòq; inanes solent esse, vt post conciones

benè

benè longas vix vna superſit ac colligatur rerum vncia. Non placent arbores, in quibus vix quicquã præter folia, nec illa videtur mihi egregius ſagittarius, qui ſcopũ non attigit citò, & linea quàm poteſt breuiſſima.

In rebus fidei cõſtabiliendis ſolida ſolum proferantur argumẽta, quorũ quodlibet ſit *ἀπόδειξις* id eſt aperta probatio; ſolide ſimiliter & clarè diluantur contraria. Auditorum captui quæcumq; dixeris accommoda, ad turbas cum Chriſto deſcende, & de Petri nauicula cum illo docens, ne multum à terra in qua ſtant, receſſeris. Facilè attentas habet, qui quod aſſequi poſſunt id tantùm dicit, longèq; præſtat reconditum aliquid & præaltum omittere vni tantum curioſo placiturũ, quàm in medium proferre. *Quis verò neſciat*, ait Quintilianus, *quòd aliud dicendi genus poſcat grauitas Senatoria aliud aura popularis, cum etiam ſingulis iudicantibus nõ idem apud graues viros quod leuiores; non idem apud eruditum quod militarem ac ruſticum deceat, ſitq; nonnunquam ſubmittenda & contrahenda oratio, ne Iudex eam vel intelligere vel capere non poſſit?* Valdè vtilia frequenter inculca & repete (variatis tamen ſubindè teſtimonijs, exemplis, rationib⁹ &c.) quia vt ſcribit Seneca l. 3. epiſt. 27. *Nunquam ſatis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur.*

Quint. lib. 11. cap. 1.

Obſcuritatem nunquã affectaueris, nec

velis vt doctus videare, dici noctua. Quid iuuat multa loqui & nō intelligi? Quomodo poterit populus dicere *Amen* super benedictione tua, si quid dicas, non capiat, aut in ijs quæ ad salutem pertinent erudiri? Non sermones Dei, sed *declaratio sermonum eius illuminat, & intellectum dat paruulis.* Sicut non sufficit obijcere oculis corpus speciosissimū, si desit medium diaphanum, per quod videatur; ita nihil est multa bona dicere seu menti repræsentare, si perspicuitate destituta sit dicentis oratio, si perplexas relinquat mentes circa ea, quę credenda sunt vel agenda. Ad illuminandū vocatus es, obscuritate autem non enubilatur quod obscurum est, sed fit tenebricosius. Dei verbū expedit quidem esse caliginosum ad exercendas mentes legentium, ad rumpenda fastidia, ad acuenda studia discere volentium, ad absterrendos à mysterijs profanos oculos, vt docet S. Hieronymus, sed nō verbi expositorem, ne fiat in infinitum progressio. Connitendum itaq; vt intelligaris, vt qui non intelligit nō locutione tua se sciat prohiberi, sed tarditate propria, vel rerum ipsarum sublimitate. Vtere in hunc finem ordine, methodo, aptis similitudinibus & exemplis; exotica autem, recondita, curiosa verba amputa, vt quę ostentationi soli deseruiunt. Ad quid rogo clauis aurea, si quod aperiendum est aperiri non potest;

Psal. 18.

potest; aut quid obest lignea si hoc potest, quando nihil per clauem quæritur, nisi vt pateat quod clausum est? Sanè qui dicit ꝙ dicere vult, quandiu non intelligitur nondum existimare se debet dixisse, quod dictũ vult ijs, quos docere cupit, quia licet dixerit quod intelligit, non tamẽ illis dixisse putandus est, à quibus intellectus non est; si verò est, vtiq; dixit, quomodocumq; dixerit.

Docenti munus nec facilè nec antè tempus in te receperis; imperitorum hoc est qui gaudẽt tranare maria, ybi alij verè docti vix præsumunt flumina. Christus ipse priusquam se ad prædicandum accingeret, annũ expectauit trigesimũ, obseruauit hoc idem præcursor eius, quo maior non surrexit inter natos mulierum. Pulli auium si antè pennarum perfectionem volare appetunt deorsum cadunt; & structuris recentibus nondũ solidatis si lignorum pondus superponitur, non habitaculũ sed ruina fabricatur, & proles antè tempus natę non domos replent sed tumulos.

Ne multũ fueris de elocutione sollicitus, sufficiat tibi sicut & Apostolo diuina tradenti mysteria sermo simplex & mediocriter excultus, vt fides quam doces in sapientia non sit hominũ, sed in virtute Dei, & Deo potius quàm tibi adscribatur conuersio peccatorũ. Habet hic locum illud Horatianum:

Ornari

Ornari res ipsa vetat contenta doceri

Horat. in Arte.

Et nescio quo modo prudentes & pij auditores præconem sacrum rident, fastidiunt, auersantur, quem nimis nitori sermonis studere, & ad oblectandum sua omnia referre animaduertunt, nec mirum cũ in Christianis declamationibus nõ pompam & cultum illum verborũ à profanis expectandũ scholis, sed pietatem, Dei honorem, documenta salutaria, virtutes item solidas quæri debere intelligant. Deniq; in delicta populi quẽ piè instituendũ susceperis, crebriora & grauiora tibiq; benè explorata frequenter inuehere, sed vniuersim tantum, & absque notatione priuati alicuius. Ita vitabis inuidiam, & dices cum S. Hieron. ad Nepot. *Neminem læsi, nullius nomen mea scriptura designatum est, generalis de vitijs disputatio fuit.* Et cum Tullio in orat. pro lege Manil. *Nomino neminẽ quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui antè de se voluerit confiteri.*

§. 5. Quod ad suggestionem boni consilij, non quodcumq; hoc loco bonum dicitur, censeriq; potest opus misericordiæ, sed quod datur circa rem licitam, & ad bonum finem conducit ac dirigitur. Nefarium proindè fuit illud Pharaonis: *Ecce populus filiorũ Israel multus, & fortior nobis est, venite sapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur.* Nec tamen sufficit bonum esse consilium, de eo

de eo prætereà certus sis oportet, ne temeritas reum faciat culpæ lethalis, & de damno tenearis si in aliquod incurrerit proximus, vi mali à te imprudenter subministrati, siue vltrò te interrogauerit, siue ad eum dirigendum te sponte obtuleris. Quo modo peccant non infrequenter superbi quidam Medici, & damni reparandi onus subeunt, quãdo vel morbum ignorant, vel opportunum eius remedium: Ne tamẽ ignorare videantur, & aliquid existimationi suæ detractum sentiant, quod in mentẽ venit audacter pręscribunt ac consulunt, idq; tanto fidentius quanto magis cæcutiunt. De certitudine hîc me loqui noueris non mathematica sed morali, seu de magna probabilitate & coniectura profuturi consilij, hæc enim sufficit.

Si iam datum consilium discussa re maturiùs, rectum nõ fuisse deprehenderis, omninò reuocandum erit, quandiu spes suberit futuræ retractationis vtilis. Nam quid æquius quàm vt malum dissoluas, quod nectere cœpisti in perniciem fratris. Audi S. Augustinum in re penè simili: *Cum non omnes possint habere primas prudentiæ, habeant secundas modestiæ, vt qui non valuerunt omninò impœnitenda credere, saltem pœniteant quod nouerunt credenda non fuisse.* At fortè obscurabitur indè aliquantulũ nominis mei radius. Ad hoc respondet S. Hieronymus:

S. Aug. in Prol. Retr.

D. Hier. ad Ruffinum.

Melius est pœnitere facti tui, quam vel martyrem in calumnia, vel deceptum in errore persistere. Non erubescas de mutatione sententiæ. Non es tantæ authoritatis & famæ vt errasse te pudeat. Esto denique non desint authores boni, qui existiment ad malum maius deuitandum nefas esse minus consulere, scitò tamen sat tutam esse contrariam sententiam, imò hoc tempore communiorem, & niti ratione optima, quod qui consulit minus, simpliciter cupiat nullum à proximo perpetrari, sed cum animaduertat illum in sententia pertinacem, & omninò paratum facere maius, nisi ei suadeatur minus, ideò istud ei proponit, vt ab illo abstineat; & proponit nō vt malum est, sed præcise vt minus. Quis autem non videt malum minus vt minus habere quandā boni rationem, cū dicat priuationem excessus maliciæ, non secus ac bonum minus vt prȩcisè minus speciē habet mali, sub qua proindè ratione nec appetibile est, nec vnquā consulendum? Deinde constat posse pertinaci illi offerri materiam minoris mali vt fit exempli causa cum mutuatarius ait Vsurario si non vis mutuare gratis, mutua saltē ad Vsuram, & viator latroni, en pecunias accipe illas & non occidas: hoc autem quid aliud est quàm ad auertendū malū maius consulere minus, & ad illud inducere? Hæc ipsa doctrina est S. Augustini l. de adult. coniug.

coniug. c.15. vbi ait: *Si facturus est quod non licet, iam faciat adulterium ne committat homicidium*. Eandẽ tuetur Suares tom.4. disp. 3. de pœnit. sect.10. n.3. & summistæ omniũ doctissimi. Nau.c.14. n.40. Caiet. V. Tyrannus. Sylu. V. Vsura 7. q.1. Sot.6. de iust. q.1. c.5. Tolet. in summa l.5. c.37.

§. 6. Oratio pro miserabilibus personis ideò computatur inter misericordiæ opera, quod sit præsentissima ratio tollendi alienã miseriam, quando saltem tolli expedit, nec potest naturaliter, super est tunc Deus solus à quo depellatur, is autẽ oratione mouetur ad ea quæ flagitantur concedenda. Videntes Apostoli socrũ Petri æstuantẽ magnis febribus, misericordia moti Christum pro illa rogauerunt. Non fuit inanis mediatio, imperauit continuò Christus febri, & curauit ægram: Quinq; porrò sunt miserorũ genera, pro quibus offerre Deo preces peculiariter spectat ad hanc virtutem. 1. Hæretici, infideles, & alij in statu versantes peccati mortalis. 2. Ægroti cum morte luctantes, quales commendasse nõ satis fuit Regi Dauid, nisi etiam commoda varia describeret, ijs quibus curæ fuerint, euentura: *Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conseruet eum*, &c. Et infra: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris, eius vniuersum stratum eius versasti in* *Luc. 4.* *Psal. 40.*

hh 2 *infirmi-*

infirmitate eius. id est Dominus viciſſim memor ſit pij huius conſolatoris, quando lecto affixus iacebit; Erit vtiq;,& conſolabitur illum, facietque vt recreetur interius; ſicut ij recreantur corpore, quorum lectus verſatur & reuerſatur in omnem partem, vt ſic in eo velut renouato cubent molliter. 3. Qui ſani quidem ſunt, ſed grauiſſimè afflicti, aut in præſentiſſimo verſantur mortis diſcrimine puta in naufragio & ſimilibus. 4. Animæ fidelium defunctorum, ab igne illo purgatorio nondũ liberatæ. 5. Qui precibus ſe noſtris commiſerunt, pro quibus expreſsè vel tacitè nos oraturos ſpopondimus. Notandum denique ad impetrandum aliquid ijs quorum patronos agere volumus, neceſſariam quandoque eſſe diſpoſitionem bonam tàm ex parte noſtra quàm ipſorum; ex noſtra quidem vt non obſcurè ſignificat Eccleſiaſticus c.14. dicens: *Qui ſibi nequam eſt cui bonus erit*, ex parte verò aliorum iuxta illud Hier. 15. *Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum, eijce illos.*

§. 7. De numero præcipuorum miſericordiæ operum conſolatio eſt afflictorum, quare Apoſtolus vt Deum facit valdè miſericordem illum repræſentat nobis quaſi ad ſuos conſolandos promptiſſimum. *Benedictus* 2. Cor. 1. *Deus*, inquit, *pater miſericordiarũ, & Deus to-*

tius

tius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Job similiter qui egressam secum de matris vtero scribit misericordiam, consequenter totus erat in consolandis miseris, tunc etiam cum magna gloria & prosperitate fruebatur. *Si voluissem ire ad eos, sedebam primus, cumq; sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.* Iob 31. Diuinus insuper codex perstringit eos velut immisericordes, à quibus nihil consolationis profectum esset in miseros, vt Psal. 68. *Quæsiui qui consolaretur, & non inueni.* Amos 6. *Nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Luc. 10. *Sacerdos viso Samaritano semiuiuo præteriuit.* 2. Tim. 4. *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur.* Iam ad rem.

Si vehementẽ proximi calamitatem esse videris, caue illam nimis extenues, dicasq; *nihil est* quia sic rideri se à te crederet, molestum te diceret consolatorẽ, flendi nescium cum flentibus, sed flentes potius accusantẽ simulati doloris aut molliciei. Auget hoc certè non parum mœstorum miseriam. *Hoc mihi ipsa infirmitate grauius est* dicebat S. Greg. Naz. *quòd ne credor quidẽ infirmus esse.* S. Gregor. Naz. in epist. ad Olymp. Dulcissimi contra sunt veri consolatores, quia consolando indicant perspectum sibi malum esse, quod nos discruciat, eiusdem se habere sensum, & partem sustinere, atq; ita

illud mitigant. Ne ergo dolorem omnẽ prohibueris, ſed duntaxat nimium:

Ouidius 2. Metã. 40.

Quis matrem niſi mentis inops in funere nati
Flere vetet? non hoc illa monenda loco eſt.

Accedit quod notat Plut. lib. de Iracundia, ideò nõ expedire omninò ſiſtere lachrymas lugentium, quia bonam doloris partem educunt vna cum lachrymis, vt de ſe teſtatur qui ſcripſit:

Ouidius 4. Triſt. Eleg. 3.

Fleque meos caſus, eſt quædã flere voluptas.
Expletur lachrymis egeriturq; dolor.

Dicam amplius, in ipſa ſumma triſtitia adhibenda non eſt præcipua conſolatio; nam & amicos Job aliquanto tempore ſiluiſſe legimus cernentes dolorem eius vehementem, & de eadem matre vidua addit idem Poeta:

Iob 2.

Cum dederit lachrymas, animũq; expleuerit ægrum,
Ille dolor verbis emoderandus erit.

Et Plutarchus non ſtatim miſit epiſtolam conſolatoriam ad Apolloniũ morte filij conſternatum, ſed imitatus eſt peritos medicos, qui ad repentinos fluxuũ impetus cõfeſtim nõ afferunt medicinarũ remedia, verum inflammationis grauedinem abſq; vlla externa vnguentorum impoſitione ad maturitatem peruenire patiuntur. Huc fortè referri mora poteſt, qua vſus eſt Chriſtus venire rogatus à Martha & Maria fratris ſui Lazari necem lugentibus, biduo ſubſtitit priuſquam

Ioan. 11.

venire

veniret miseras consolatúm; quanquam ad hoc quoq; profuerit hæc cunctatio, vt Lazari mors prorsus esset indubia, plusq; admirationis haberet eius resuscitatio. Huius deniq; pręscripti authorem habeo S. Basil. in Concione de actione gratiarum: *Vbi permiseris inaniter lamentari, malo iam se laxante concinnè adhortationem potes attingere. Nam etiam equorum domitores effrenes pullos non statim frænis strangulant, ne illi retrocedant & ascensores excutiant, sed remittentes primum & indulgentes vbi viderint eos proprio motu concitationē consumpsisse, tunc iam domitos assumunt, & per artem obedientiores reddunt.* Attende vicissim ne plus æquo afflictionem exaggeres, quia procul id esset à scopo tuo, qui est docere dignum nō esse malū ingenti tristitia, obidq; super eo admittendū remedium in consolationem, modestiamq; colēdam & patientiam. Poterunt tibi plurima quæ in hāc dicas sententiam, pro afflictionis qualitate & natura meditanti occurrere, & iam complexus sum non pauca lib.3. cap. de directione patientiæ. Lubet hic quoq; vulgarē quandā consolationis formā subijcere.

Charissime tangit me profectò grauiterq; afficit dolor iste tuus, quē proindè non tibi proprium, sed mihi quoq; communem esse noueris. O si medendi peritū fecisset me Deus, quàm citò quàm libenter ab omni te

malo eriperem; sed heu velle mihi adiacet, perficere non habeo. Iam te tangit manus Domini, sine quo aut volente aut permittente quid aduersi euenire nobis possit? Venit hora, in qua ostendere te oportet, quomodo noris de manu eius mala suscipere. Scit bonus Dominus quid nobis omnibus expediat, nos in causa propria cæci sumus, cuius proindè arbitrio ac voluntati nisi nostra omnia commiserimus non sapimus, nec indè commodũ vllum sed damnũ reportabimus. Aliqua sunt quæ patimur, sed infortunijs sancti Job longè inferiora. Perierant illi decem liberi oppressi à Diabolo in domo iucunditatis vbi conuiuabãtur. Vidit proprijs oculis miserè contrita, & vndiq; cruore perfusa illorũ corpora, & ne ista duntaxat clade afficeretur, percussus quoq; est vlcere pessimo à planta pedis vsq; ad verticẽ, ita vt testa saniem raderet sedens in sterquilinio. Ecce interim continuit lachrymas, non eiulauit, non lacerauit comam, nõ prorupit in verba querula, non accusauit diuinam prouidentiam, nec se iustum professus est cui nihil deberetur eiusmodi, sed ad verba illa confugit
Iob 1. nunquã satis laudata: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factũ est, sit nomen Domini benedictum.* Misericors est Deus quando benefacit, medicus autẽ & iustus quando humiliat, vtrobiq; bonus & vtilis, ac

lis, ac sæpè magis quando exercet nos vitæ huius malis, quàm cum bonis afficit. Nam bonis sæpè in suã & aliorũ perniciem homo abutitur; malis eruditur, in seipsum descendit, castigatur vt sanetur, deijcitur vt attollatur, cadere sinitur vt fiat deinceps cautior. Quid plura? Ad Deum conuertitur & ait: *In tribulatione mea inuocaui Dominũ*, fit meritis auctior, examinatur igne miseriæ Deũne diligat. Nihil de eius cultu remittens in aduersis, sed amare pergens & colere. Discit ad cœlum aspirare contempta terra, in qua tot sentiuntur animi corporisq; incõmoda. Has omnes vtilitates appendens in sui statera iudicij Rex Dauid dicebat: *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas*, adeòq; in futurum factus est aduersitate cautior, vt nunquam ad vomitum peccatorum redierit, propter quæ flagellauit illum Dominus. Nunc inquam manus Domini te quoq; tetigit. Hactenus præsumpserunt te noti & amici tui virtute præditum, sed fortè crediderũt potiùs quã experti sunt. Ecce tibi ad manum eius testificãdæ occasio, monstra te virum, confirma imo vince patientia opinionem illam & expectationem. Vix locuturus es vel facturus aliquid, quod non obseruetur à multis diligenter, omninò inter se dicturis, si infractum ac constantem geras animum. Nonne te in admirationem

Psal. 17.

Psal. 118.

rapiebat N. cum vultu esset tàm composito, tàm sibi præsens, tàm amica verba cunctis daret, tàm seria voluntate diuino arbitrio se totum committeret, sibi fateretur deberi grauiora, diceretq;: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Et *non secundum peccata fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis!* Respondebit alter, omittis quæ ferè sunt præcipua. Nos ipsos consolabatur qui veneramus consolatum, grauius affici videbatur commiseratione & casu nostro quàm suo. Ita se gessit coram, ac si omnis cum proprij mali sensus defecisset. Vt cum eo aduersa fortuna, sic cum ea ludebat ipse illamq; contemnebat. Si fortè aliquem edebat gemitum & quiritabatur, mox sibi censor erat velut molli & effeminato, qui necdum didicisset sustinere modica, petebatq; à nobis, imbecillitati vt suę daremus veniam. Vicit vicit eius animi magnitudo spem meā multis partib', nec dubito quoties in posterum consolari volet aliquos, manaturas ex ore eius efficaces admodum sententias; expertus quippè loquetur, iure suo, & ex abundantia cordis. Similem ob causam tàm efficacia erant verba S. Basilij: *Cum ferè semper infirmus esset, ac hepatis dolore laboraret, indè didicit medicinæ scientiā & sibi mederi & alijs.* Etiam quæ sequuntur audi. Habebis citè

Ibidem. Psal. 102.

S. Gregor. Naz. in vitam S. Basil.

citò finem præsens calamitas, & gratulaberis tibi non ignaui & mollis quod penè omnes, sed constantis viri quod faciunt paucissimi sustinuisse personam. Sub tribulationis sarcina nequimus diu viuere, ideòq; misericors Dominus qui nouit figmentum nostrum, tristia non sinit esse diuturna, *post tempestatem tranquillum facit, & post fletum exultationem infundit.* Tob. 3. Ipsa hominis conditio non patitur semper vt in tristitia vel alio vitæ statu permaneat. *Nullus dolor est quem longinquitas temporis non minuat atq; molliat.* Cicero. Quid verò fiet, vbi tempestatis huius sensus omnis abscesserit? pœnitebit te profectò pusillaminitatis, sin præbueris te constantem perfunderis gaudio propter virtutis specimen, qua authore nihil ingenerosum feceris vel ore protuleris. Inutiles prætereà sunt magni eiulatus & suspiria, qua cogitatione si vti velis, feres aduersa quæq; lenius, & ferenda senties. *Obseruaui multos,* ait S. Chrysost. *valdè se ista consideratione aduersus tristitiam communientes. Quæ vtilitas quod dolui, nec pecunias recuperaui, & meipsum læsi.* Homil. 18. ad popul. Experimento isto nihil tritum magis, gemitibus & lachrymis non resurgit qui extinctus est, non recuperatur quod perijt, non restauratur quod cecidit, non restituitur quod latro sustulit. Ad hæc si mise-

rorum

rorum consolatio sit socios nancisci miseriæ, est planè cur dolori modum adhibeas, quia in præsenti vita qui aduersis multis non sit expositus, inuenies profectò neminem. Verùm quia aliena non sentimus nulla esse credimus; nostra autem quamuis sæpè tolerabiliora non commemoramus solùm, sed supra omnem veri speciem exaggeramus. Vis audire neminem sub cœlo à calamitate immunem? Aut de viris bonis, aut de malis agitur. De bonis prostat scripturæ testimonium: *Omnes qui volunt piè viuere in Christo*
2. Tim.3. *Iesu persecutiones patientur.* Et, *Multæ tribu-*
Psal. 33. *lationes iustorum.* Et, *Quia acceptus eras Deo,*
Tob.12. *necesse fuit vt tentatio probaret te.* De malis autem Isa.53. *non est pax impijs dicit Dominus.* Et Psal.37. *multa flagella peccatoris.* Tandem vel ęrumna est mali alicuius inflictio, vel boni priuatio (quanquam hæc duo ita sunt inter se colligata, vt seiungi ab inuicem vix ac ne vix quidem possint.) Si primum, beatum te puta, quòd non te prius malum illud afflixerit, à quo atteruntur complures alij toto fermè vitæ tempore. Si secundum te quoque fœlicem eo nomine arbitrare, quòd ad tempus saltem tibi bonum obtigerit, quo perfrui quamplurimis alijs, nec per horam licuit; qui tamen animo nō idcircò cadunt, & resilirent gaudio, si eo perfrui vel ad breue spatium à Deo impetrarent.

§. 8. De

§. 8. De remittendis iniurijs dixi iam aliqua l. 1. c. 7. Hæc remiſſio opus eſt nō charitatis ſolùm de qua ibi ſermo erat ſed miſericordiæ, & indè conuincitur valdè eſſe cuiuis ad ſalutem neceſſaria, quòd Chriſtus meminerit eius velut medij, ſine quo obtineri venia peccatorum non poteſt. *Sic orabitis,* inquit, *dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Et, *Sic pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſq; fratri ſuo de cordibus veſtris.* Non prohiberis ſenſum habere mali, quod in accepta latet iniuria, (neq; enim omninò naturam exuere poſſumus, quidquid in contrarium definierint fanatici ſtoici,) ſed furere, atque vt Platonis verba reddam lib. 9. de Rep. *Non eſt exigendum à probo ciue vt omninò nihil doleat, ſed vt naſcentem dolorem rationibus conſoletur.* Sed neq; vetaris illati damni ſatisfactionē iudicij forenſis via exigere, aut pœnas acceptæ iniuriæ in eodem foro ab eius authore repoſcere, vt ſapiat in futurum. Sed prohiberis aliquod ei malum quatenus & quia malum eſt rependere, expetere, procurare. In hoc ſita eſt prohibitæ vltionis ratio, à qua vel eam ob cauſam abſtinebit diligenter vir miſericors, quòd delicto ſuo ſatis miſerum eſſe, qui iniuriam fecit, intelligat, & ſat graues Deo pœnas luiturum,

Matth. 6. & 16.

rum, vt neq; par neq; necesse sit, nouum ei malum cudere; quòd rursus remittendo iniuriam, multũ Ecclesiam ædificet, animum sibi ostendat esse excelsum & generosum; singularem sentiat mentis tranquillitatem; & spem magnam meritò concipiat impetrãdæ vicissim à Deo veniæ dicente: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra.* Et quoniam species vltionis est nolle consueta amoris signa ei dare qui te læsit, v. g. salutare & alloqui, cum prius salutares, & data occasione alloquereris, perge propter Deum facere quod ante solebas, etiam non præuenientem, etiamsi ipsius magis sit præuenire. Quod si non resalutet ab obligatione liberaberis salutandi (excepto casu scandali) quousq; salutare incipiat.

Matth. 6.

De viri prudentis officio circa magnificentiam & liberalitatem.

CAPVT III.

§. 1. *Magnificentia quid sit, quid item liberalitas, & cur prudentiæ regulæ vtramque virtutem dirigentis in vnum idemq; caput conferantur. Quid præterea vtriq; commune.*

2. Medi-

2. *Mediocris amor pecuniæ, eiusdemq; contemptus quibus argumentis acquiri possit & concipi.*

3. *Quæ dicantur opera magnifica; quænam ex ijs præcipua, & digniora magis sumptibus.*

4. *Liberalitas quomodo, & in quos potissimum exercenda.*

5. *Oblata dona vtrum admittenda.*

§. 1. Quamuis magnificentiam à liberalitate distinguat Aristoteles lib. 4. Eth. c. 2. quod magnificentia versetur circa magnos sumptus faciendos eximiæ honestissimæque rei causa, liberalitas circa sumptus tantum mediocres faciendos gratia rei alicuius honestæ quidem sed non ita eminentis; adeò nihilominus accedunt ad inuicem, vt non abs re, quæ de ijs per prudentiam dirigendis dicenda occurrunt, ad caput vnū reuocētur; imò distinctæ virtutes vix censeri queant. Nam quod ait omnem magnificum esse liberalē, non contra, interpretatur S. Thom. 2.2. q. 134. art. 1. ad 3. & art. 3. ad 4. & q. 129. art. 3. ad 2. vt sensus sit, non omnem liberalem esse magnificum quoad actum, quia desunt ei media seu amplæ facultates necessariæ ad opus magnificentiæ; reipsa tamen est vel saltem esse potest quoad magnificentiæ habitum, & per illum inclinari ad tale opus perfi-

perficiendum, si statui competeret suo & facultas nō deesset, & certè aliter vix explicare licet, quomodo in Christo homine locum habuerit magnificentia. Neq; enim sufficit dicere quod sanguinem suum profuderit in salutē humani generis, quia sanguis humanus & maximè illius nō est pecunia seu pretio æstimabilis, materia autem liberalitatis & magnificentiæ pecunia sola est, seu bona exteriora pretio æstimabilia, quibus caruit Christus & carere voluit, egenus pro nobis factus. Deindè ille etiam magnificus dici potest secundum eundem S. Thomam in dicta responsione ad quartum, qui circa rem paruam facit magnos sumptus per proportionem illius generis; hoc autē semper obseruat liberalis. Adhæc sicut versatur magnificentia circa magnos sumptus, ita magnanimitas circa magnos honores; sicut ergo sub magnanimitate non est virtus aliqua propriè distincta specie cuius obiectum sint honores parui; ita certè vix videri potest liberalitas speciei esse distinctæ à magnificentia. Deniq; magnum & paruum non differunt specie, vt patet in viro & puero, in linea centum pedum & linea vnius, &c. ergo nec sumptus magni & parui, atq; ita nec virtutes quæ circa eos versantur, nec item difficultas faciendi magnos à difficultate faciendi paruos. Sed & constat quod vtraq; hæc

hæc virtus ſicut & cæteræ non ſit tàm circa obiectum externum, cuiuſmodi eſt ſumptus, quàm circa paſſionem, cuiuſmodi in præſentia eſt amor pecuniæ, hunc autem amorem moderari eſt liberalitatis vt diſertè tradit S. Th, 2.2. q.147. a.2. ad 2. & q.134. a.3. ad 2. igitur in liberalitate continetur eſſentialis ratio magnificentiæ. Verùm nihil valdè moror, quæ & quanta ſit inter eas differentia, dummodò conſtet neutrum ſine moderato amore pecuniæ poſſe conſiſtere, nam quiſquis erga illam plus æquo afficitur exhorrere ſumptus quoſcumq; ſolet, nec illos niſi triſtis, inuitus, coactus facit; quod palam eſt procul differre à modo operandi ſecundum virtutis habitum.

§. 2. Exercere proindè ſe debent vir magnificus & liberalis, in meditatione argumentorum quæ contemnendam docent pecuniam & ex ſe parui æſtimandam, nam ſi pro metallo accipiatur, de genere eſt rerum vilium, cum ſit mixtum inſenſibile, inanimatum, & quibuſq; plantis longè inferius. Gignitur in terræ viſceribus, ibiq; latet velut indignũ humanis oculis. Nullam in ſe vim habet nutriendi corpus, nullam calefaciendi, nec fortè eximendi ab ægritudinibus. Ad exteriores ſenſus nihil planè confert, vndè præteritur à pecoribus velut inutilis. Citò grauat latorem & poſſeſſorem ſuum, quan-

doq; etiam mergit, nec sinit enatare. Solo
humano arbitrio & conuentione factum,
vt in communem numinum assumeretur,
certumque haberet precium ratione cuius
posset cum rebus venalibus permutari, qua-
si æquiualens, hoc primum. Deindè si ex-
terna opera virtuti famulantia excipias, quid
magnum tibi præstabit pecunia? Indulge-
bis fortè delicijs, pompis, voluptatibus, sed
hæc bona sunt fluxa, illusoria caducissima,
in quibus plus fellis quàm mellis. Honores
tibi comparabis, apud stultos credo, qui vir-
tutis mercedem pretio distribuunt. Vitam
fouebis cibo, potu, vestibus; at vitam com-
munem cum pecoribus, quis meritò inter
magna recenseat hominis bona? Sola re-
stant virtutis opera profectò eximia, sed à
quibus nō plus valoris habet pecunia, quàm
habere solet instrumentum ab eo ad quod
faciendum assumitur. Quare sicut artifices
non parcunt opificiorum suorū instrumen-
tis, sed data occasione vtuntur ijs libentissi-
mè, miles gladio, agricola stiua & aratro,
scriba calamo, pictor penicillo, esto ea vsu
consumptum iri præsentiant. Sic planè ad
magnificū spectat & liberalem, libenter pe-
cuniam in ea impendere, quæ virtus recta-
que ratio postulabunt, & tunc vsum eius sibi
gratulari quasi optimè collocatæ. Tertiò,
diuinus

diuinus codex nihil damnare solitus non dignum vituperio, grauissimè crebroq; inuehi solet in auaritiam, quæ nihil est aliud quàm pecuniæ & æquipollentium ei rerũ cupiditas amorq; immodicus. *Auaro* inquit *nihil est scelestius. Nihil iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Eccles. 10.
Vult dicere, tam iniquus est auarus, vt pluris illam faciat quàm viscera propria, & nẽ eam expendat, hæc sinat fame torqueri, eaque negligat sicut negligi solent quæ proijciuntur. Et alio loco: *Radix omnium malorum cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide.* 1. Tim. 6. Magna planè pernicies, induci auarum ad excutiendam fidem Christianam, sine qua impossibile est placere Deo. Hoc autem fit hoc ipso quo displicet ei fides dictans & iubens egenis benefacere, aliena non concupiscere, ablata restituere, ab vsura, ab iniquis mensuris, à fraudibus abstinere, pretium iustum non excedere, &c. Quid si etiam eiuret Deum ipsum? Auaricia certè B. Paulo est Idolorum seruitus, Coloss. 3. & auarus sanè ni sibi caueat euadit superbissimus, iuxta illud eiusdem: *Diuitibus huius seculi præcipe non superbè sapere,* 1. Tim. 6. superbia autem dispositio gradusque proximus est ad hanc impietatem. Et Deut. 32. legimus: *Incrassatus est dilectus meus & re-*

calcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus. En tibi prædiuitem, sequitur porrò: *Dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.* Quid plura? Cruciatur auarus curis assiduis augendi opes, acquirendi, conseruandi; pronus est ad sacrilegia, in rebus salutis propriæ occæcatus, inhumanus, infamis & sordidus, sibi aliisq; inutilis. Cruciatur curis (quas Dominus spinas vocat Luc.8) ita vt de Principe quodã acceperim, quòd cum improbis subditis suis magnam & longam creare vellet molestiam diuites eos faceret, quippè accepturos cum diuitijs ingentem curarum sarcinam; idq; indicauit Æsopus in fabula sua de mure vrbano & rustico; ex quibus ille quãto locupletior, tanto vbiq; magis trepidabat. Tolerabiles essent hæ curæ temporalium si moderatæ, si obseruaret auarus illud Platonis lib. 10. de Rep. *Animus immortalis nõ debet pro breui tantum, sed pro vniuerso tẽpore esse sollicitus.* Sed quid? nescit cupiditates suas moderari. Pronus est ad sacrilegia, non horret quæstum facere pietatem: *Multi sunt tales, qui etiam putant sibi ad augendas opes suas, & multiplicanda delicta terrena, religionem suffragari debere Christianam.* Cæcutit in rebus quæ ad salutem pertinent, quia ingens studium curaque temporalium replet veluti puluere oculos eius nec eos videre sinit & contemplari æterno-

S. August. epist. 19.

æternorum pulchritudinem, nec ea proindè curare & prosequi, Ezech. c. 41. *Terra erat vsq; ad fenestras, & fenestræ clausæ.* Inhumanus est, sicut Achab qui iam satis diues (Rex enim erat decem tribuum Israel) incensus tamen habendi cupiditate, non prius destitit; quàm adderet fundis suis vineam Naboth calumnians eum, vt sic illa eius possessio velut rei maiestatis ad fiscum transiret 3. Reg. 21. Infamis & sordidus est, quia si infamiam contrahit nobilis deijciens se ad vilem meretriculam, quanto magis homo ad summa natus, creaturaque nobilissima magno affectu prosequens pecuniam. Immortalem sibi gloriam pepererat Militiades Atheniensium Dux quando vndecim duntaxat stipatus armatorum millibus, sexcenta Persarum deuicerat in campis marathonijs; sed obscurauit omnẽ & labefecit, vendicans sibi & occultans aliquid de communibus spolijs, propter quod in exilium est actus. Et quicumq; nomini suo consultum voluerunt, id moliti sunt ne auari & munerum pecuniæque auidi viderentur. *Tu scis*, ait Moyses, *quod nec asellum vnquam acceperim ab eis.* Et Samuel: *Loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim aut asinum, si de manu cuiusquam munus accepi.* Et Apostolus Act. 20. *Argentum & aurum nullius concupiui sicut*

Num. 16.

1. Reg. 12.

ipsi scitis. Et S. Hier. epist. 45. *Pecuniam cuiusquam accepi? munera vel parua vel magna non spreui? in manu mea æs alienum insonuit?* Pauli Æmilij præcipua quædã gloriatio fuit, quod debellato Perseo ditissimo Rege Macedonum, milites quidem sui magnam ex eo prædam, ipse nullam retulisset. Inutilis denique est auarus, & cani persimilis insidenti paleæ, & nec comedenti eam, nec bruta alia sinenti comedere; nam ei reuerà tàm ferè deest quod habet, quàm quod non habet, adeò parcè reb⁹ suis vtitur, semper metuens ne ad inopiam deuoluat. *Insatiabilis*, inquit Senaca epist. 117. de auaritia, *& dum promittit absentia præsentibus vti vetat.* Rectè itaq; Diogenes eos qui immensas opes cumularẽt, solitus est appellare μεγαλοπλώχυς id est magnificos pauperes. Sed & fit sæpè iusto Dei iudicio vt hoc ipso amittat auarus simul omnia, & in malum incurrat quod fugiebat. Patri cuidam viro bono ac liberali filius erat eiusmodi, hoc est supra modum tenax rerũ suarum, cui tamẽ ille familiam commiserat. Accidit autem vt Romam ad summũ Pontificem negotij alicuius tractandi gratia proficisceretur, obseratis prius diligẽtissimè arcis omnibus nummorum custodibus. Vbi distare cœpit, mox surripuit omnes pater arenamq; substituit, ac se & filios reliquos vestiuit egregiè, in famulos fuit munificus,

Plutarch. l. 2. de remed. vtriu. fort. c. 14.

quæ-

quæcumq; ad honeſtum cibum, potum, & ſimilia deerant familiæ, pretio comparauit, multa deniq; in pauperes contulit. Rediens tandem filius mirari cœpit in domeſticis veſtium elegantiã, nihilq; prius habuit quàm explorare eſſet ne aliquid de theſauro delibatũ. Multo magis obſtupuit, & vociferari cœpit cũ loculis arenam ſenſit ſuppoſitam. Accurrit pater rem geſtam diſſimulãs, & ait. Heu quid tibi eſt fili mi? quę tantę cauſa perturbationis? O pater, reſpondit ille, in domo tua amiſi omnia. Et pater, quomodo omnia? nonne inflata cernis marſupia? Tum filius eſt tantum arena. Quàm rectè ſubintulit pater, ſi ita res habet, non eſt vndè quiriteris, quia nõ plus tibi otioſa & putreſcens pecunia proderat quàm arena. Diſce miſer honeſtè vti rebus tuis, nec ita deſipere, quod experti ſumus omnes, vt quo locupletior, eo fias ſordidior. Juſto Dei iudicio factum noueris quod experiris, & factum gaudeo, vt damno tuo ſapias, & hæredem te habeam liberalitatis potius cæterarumq; virtutũ mearum quàm pecuniæ. Simile quid apud Stobæum ſerm. 17. ex Antiphonte legimus. Fama eſt, quod cum vidiſſet quidam alterum argenti multum ferre, rogauerit eum, vt ſibi mutuo daret cum fœnore reddendum. Ille verò noluit, vt qui diffideret omnibus, ſed argentũ recondidit. Et cum animaduer-

tiſſet quidam quid egiſſet ſuffuratus eſt. Reuerſus igitur ille poſteà qui pecuniam abſcõderat nihil inuenit, vndè magno dolore motus eſt ob calamitatem tùm alias, tùm quia roganti non mutuò dederat pecuniam, quæ & ſalua manſiſſet, & inſuper attuliſſet fœnus. Cumq; incidiſſet in virum cui mutuare noluerat infortunium ſuũ deplorauit. Ille autẽ bono animo ipſum eſſe iuſſit, atq; exiſtimare lapidem eodem in loco à ſe depoſitũ fuiſſe. Omnino enim ne cum habebas quidem argentum eo vtebaris. Quamobrem etiã nunc ne putaueris te vlla re priuari. Illud enim quo quis nec vſus nec Vſurus eſt, nihil ſiue præſens ſiue abſens magis minuſue lædit.

Hæc cum ita ſint, moderare amorem pecuniæ, quod fiet ſi libenter ac liberaliter expendas eam in res honeſtas, & laude dignas. Tunc reuera magnus eris, multo magis quã poſſidendo vt de Ioue ſcribit M. Tullius: *Iupiter id eſt iuuans pater, à Poetis pater diuumque hominumque dicitur; à maioribus autem noſtris optimus, maximus: Et quidẽ ante optimus id eſt beneficentiſſimus quàm maximus, quia maius eſt certèq; gratius prodeſſe omnibus, quàm opes magnas habere.* Huius quoque moderati amoris coniectura erit, ſi opes iuſtè ſemper acquiras, adeptas conſerues vſq; ad virtutis occaſionem, ac etiam vt decet amplifices. Non eget virtus iniuſtè partis,

Cic. lib. 2. de nat. Deo.

nec

nec vnquam facienda sunt mala, vt eueniant bona. Sed & malè parta malè dilabuntur, ac maledicente Deo per se dissiliunt, sicut ædificij lapides intempestiuè, & sine arte colligati. *Qui ædificat domum impendijs alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme.* Iniustè parta præsumi solent, quæ citò crescunt in immensum Prou. 28. *Qui festinat ditari non erit innocens*, addit Aristoteles: *Magis mala omnia insunt nuper locupletatis, peioraq; in ipsis sunt. Nuper ditati castigatas non habent diuitias.* Scribit & Juuenalis Sat. 14. *Ecclesi. 21.* *Arist. lib. 2. Rhet. c. 16.*

nam diues qui fieri vult
Et citò vult fieri, sed quæ reuerentia legum?
Quis metus aut pudor est vnquam properantis auari?

Eadem nec te diuitem faciunt, nec tua sunt, sed ea solùm quæ tibi comparas illæsa iustitia, non secus ac Saul qui reipsa regni clauũ tenuit totis 40 annis Act. 13. duobus tantum regnasse dicitur, 1. Reg. 13. quia post primum biennium regnum eius de iure spectabat ad Dauid, esto annis reliquis permissus sit regnare, vt exponit Nicolaus de Lyra. Item iniustè parta dicuntur, quæ vi, dolo, aut prętextibus varijs conquisitis extorquentur ab Ecclesia, nõ sine damno maximo extorquẽtium. Sic Dionysius tyrannus teste eodem Arist. l. 2. de re famil. aurea amicula & coronas Deorum sibi vsurpabat, dicens per ludi-

brium ſe illis compati, quaſi ſub onere illo gementibus, daturum ſe leuiora, amiculum album & virgas populeas, ſed poſt eiuſmodi facetam impietatem quàm vixit infœlix? Euenire idem ſolet auaris cæteris rei ſacræ inhiantibus ſeſeq; affricantibus. Vndè poſt illa verba: *Fabricati ſunt limen ſuũ iuxta limẽ meum, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos, & murus erat inter me & eos*, id eſt parua diſtantia. mox ſequitur: *Propter quod conſumpſi eos in ira mea.* Anno 1527. Dux Borbonius anno eodem obſidens Romam, inhianſq; prædæ ſacræ ſupellectilis ad mœnia occubuit, & ex quadraginta millibus qui ei adhæſerant, non ſuperfuerunt centum intra biennium, ſed omnes violenta morte extincti ſunt. Quid plura? auari marſupium aliena iniuſtè attrahentis ſeu ſacra ſeu profana ſpongia eſt, quæ tandem iuſto Dei iudicio à Principe vel alio premitur, & quicquid ſuxit nequiter reddere cogitur. Conſeruandam dixi pecuniam vſq; ad virtutis occaſionem, quia qui oblatã non arripit, qui conuenientes ſumptus non facit, videri non poteſt vti ea veluti virtutis inſtrumento, nec affici erga eam moderatè. Quod ad illius amplificationem, ſeparanda eſt inquietudo omnis curaq; anxia, ſiue excogitando quærendoque media ad lucrum nouum, ſiue vtendo occurrentibus. Sic tecum loquere; habeo ſufficiunt laus Deo, ad

Ezech. 43.

Belleforeſt in Franciſco. I.

vitam

vitam iuxta statum meum honestè traducẽdam; quorsum valdè ero de ijs augendis sollicitus? quid aliud est alia multa conquirere, quàm augere curas, mentis tranquillitati multum detrahere, hæredum meorũ fouere inertiam, vel profusioni materiam præparare, ac deniq; magis magisq; irritare & accendere habendi cupiditatem? Verè non satiatur auarus possessione rerum, sed vt scribit quidam lib. 2. Carm. Ode. 2.

Crescit indulgens sicut dirus hydrops
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Scio quid faciam. Nouarum opum ansam datam non negligam quidem, sed cũ magna exultatione nõ admittam, nec negatã valdè requiram, presertim cũ eiusmodi ansam iam ad manum domiq; si velim habeam nempè parsimoniam, censum verè magnum iuxta illud Ouidianum: *Contrahe de multis grandis aceruus erit.* Vix deerunt quæ in necessitate profundamus, si homines frugi fuerimus. Dauid ex conseruatis militaribus manubijs thesaurũ sibi comparauit penè incredibilẽ, retulitq; ad structurã templi Domini. Leo paratos semper habet vngues ad pugnam, quia incedendo parcit illis, occultans eos, & recondẽs intra se velut intra vaginam ne atterãtur, vt scribit Plut. l. de industria animal.

Licet

Licet nō desint qui hoc fieri dicant, ne vestigia eius agnoscntur.

§. 3. In catalogum magnificorum operum ne reposueris preciosissimas vestes, amplum satellitium (præsertim si constet adulatorib⁹, mimis, contaminatissimis hominibus) & eiusmodi alia, quia reuera in se parua sunt, nec minus curæ improbis ac prodigis, quàm virtute præditis. Decent fateor preciosæ vestes eximiam dignitatem, & augustos Magistratus frequens satellitium; sed ita vt tàm illas quàm istud si magnanimi sunt parui semper ducant, cum ijs se videant superari partim à lilijs agri de quibus Matth. 6. *Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex illis*, partim à Rege apum quem infinitæ comitantur & circumstant, ex alueario erumpētem. Et ingens satellitium sæpè sit inutile. *Famulantes multi*, ait Aristoteles, *interdum deterius seruiunt quàm pauci*, ocio syluescat & ignauia, & ingentem vt alatur consumat pecuniam, quæ ad complures vtilissimas nobilissimasq; res magna cum laude meritoq; transferetur. Ego accipitrem habere nolim, dicebat quidam qui alaudam ad summum caperet, gallinam autem comederet. Potius itaq; magnifica opera dicenda sunt quæ sequuntur. Primò quæcumq; ad augendam religionem Deiq; cultum faciunt,

Arist. lib. 2. Eth. c. 4.

vt

vt templorum & basilicarum ædificationes, quemadmodum insinuarunt satis qui dicebant Christo Luc. 7. *Dignus est vt hoc illi præstes, diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis.* nec ædificationes solum sed etiam instaurationes ruentium: siquidẽ eiusmodi renouationes opera sunt pietatis; vanæ gloria minus expositæ quàm exstructiones nouæ. Secundò, donaria ingentia dicata Deo, seu eidem diuino cultui. Quo certè nomine magnificentissimi fuerunt filij Israel, quando ad ornatum tabernaculi obtulerunt, armillas, inaures, annulos, dextrariola, omne vas aureum, hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, pelles arietum rubricatas, & ianthinas, argenti ærisq; metalla, ligna sethim in varios vsus, lapides onichynos & gemmas, vna cum aromatibus & oleo ad luminaria concinnanda. Dauid quoq; Rex conferens in templi structuram & elegantiam, ligna cedrina, lapides nobilissimos, æs & ferrum innumerabile, auri centum millia talenta id est sexaginta milliones, & argenti mille millia talenta, ac rursus non ita multo post talentorum auri tria millia, argenti verò septem millia, præter fundationem octo millium partim Janitorum, partim Musicorum. Alia ex parte obtulit populus auri talenta quinque millia, argenti decem millia, æris octodecim millia, ferri

Luc. 7.

Exod. 35.

1. Par. 29.

ferri centum millia præter gemmas precio-
3. Reg. 8. sas. Sed & Salomon dedit in sacrificium va-
num boum viginti duo millia, ouium cen-
tum viginti millia. Tertiò, largitiones ma-
gnæ factæ pauperibus famis præsertim tem-
pore, quia in Republica nihil melius est ci-
uibus, nihil plausibilius & publicum magis,
quàm quod ad mitigandam multorum ten-
dit miseriam. De Pomponio Attico legimus,
quòd publicam Atheniensium inopiam suis
sumptibus sæpè subleuauit. Huc pertinet
dotatio inopum puellarum, qua prohibetur
pudicitia, quæ illarum vnum ac præcipuum
bonum est, egestate diripi & expugnari. V-
sus est hac magnificentia populus Romanus
è publico dotes conferens filiabus Scipionis,
& Atheniensis filiabus Aristidis. Laude quo-
que dignissimum pecunijs sustentare studia
inopum adolescentium, qui ob id vocantur
bursarij. Quartò, scholæ publicæ optima-
rum artium, nobiles & preciosæ salinæ Ec-
clesiæ, ex quibus velut ex equo Troiano pro-
deant ad debellandam inscitiam, ad propu-
gnandam veritatem, ad ius vnicuiq; dicen-
dum, ad ægritudines ab humano corpore de-
pellendas, ad regendam Remp. viri instru-
ctissimi. Quo in genere excelluerunt inter
cæteros Carolus Magnus, Gregorius XIII.
summus Pontifex, & Robertus Sorbonus;
quorum primus tres Academias à fundamē-
tis

tis erexit Papiensem, Bononiensem & Parisiensem, in qua numerantur Collegia plusquã quadraginta. Secundus præter magnificum in vrbe Collegium, & quinq; Seminaria Germanicum, Hungaricum, Anglicanum, Græcorum & Neophytorum, fundauit extra vrbem duodecim. Tertius verò, licet princeps non esset ædificauit tamẽ suis sumptibus anno 1253 & dotauit Parisijs Collegium Sorbonicum seu Theologicũ, quod Academiæ illius celeberrimæ quasi annuli aurei meritò gemmam dixeris preciosissimã. Vtinam horum exemplo discerent complures prodigi diuitijs ingentibus benè vti quibus affluunt, & aliquod virtutis suæ signum & specimen studij erga bonum publicum posteritati relinquere, sed heu placet auro potius ollas exornare & cloacas, asiniq; caput vt dici solet lauare nitro. Non intelligunt, nec intelligere volunt rebus vtendum sibi esse in eum finem, ad quẽ sunt institutæ, nisi velint damnum pati cum Satyro illo, qui cum primum ignem vidisset luculentũ, eumq; complecti vellet ac osculari. *Heus,* inquit Prometheus, *ni caueas Hirce, profectò dolebit tibi mentum, vrit enim si quis attingat, non valet ad istum vsum, sed lucem & calorem ministrat, tum artium omnium instrumentum est.* Quintò sumptus graues ad ciuitatis munimentum, splendorem, & honestam exhilara-

Plut. lib de Util. ex inim. capienda.

hilarationẽ, vt exstruere Capitolia seu Senatorias domos, aquæductus, granaria publica, amphitheatra, exhibere publica spectacula. Decet profectò muris optimis munire ciuitatem, de quibus Theodoricus Rex ita scribit Catanensibus: *Saxa quæ suggeritis de Amphitheatro longa vetustate collapsa, nec aliquid ornatui publico iam prodesse, nisi solas turpes ruinas ostendere, licentiam vobis eorum in vsus duntaxat publicos damus, vt in murorum faciem surgat, quòd non potest prodesse si iaceat.* Videat interim Princeps ne magnificè ædificando nimis fortunas exugat subditorum exemplo Salomonis. Sextò egregia remuneratio fidei patriæ, seu laborum ac periculorum, quæ quis illius causa adijt, digniora certè mercede sua quàm sint malefacta supplicio. Quid si tales de Repub. benemeriti, antè perceptum præmium è vita discesserint? Vtiq; ad illorum filios est transferendum, in quibus se præmiari parentes ipsi reputant & contemni, feruntúrq; in pericula longè alacrius, quando certò sibi persuadent si præclarè se gesserint, mercedem filijs suis esse repositam. Hæc certè causa vna est, cur Janiceri Turcici tàm sint strenui. Prospicitur eorum filijs post mortem fideliter, & modo vnus, modo duo tresue captiui assignantur, quorum redemptione viuant aut labore. Nec tamẽ crediderim tantum præmij de-

Caßiod. l. 2 epist. 49.

mij decernendum eiusmodi filijs, quantum ipsisinet genitoribus si superessent, sed neq; mihi facilè persuaserim, debere hoc præmium munus esse publicum, nisi ad ætatem illam peruenerint filij & industriam indolẽque præseferant, quam postulat vt ritè administretur. Septimò conuiuia publica nõ ad ventrem saginandum relata quod pecuinum, sed ad fouendam communem inter ciues societatem, vtq; vel subditi eius qui conuiuium exhibuit, promptius posthac præstent quam ei debent beneuolentiam atque obseruantiam, vel vt apparatus argumentum & protestatio quædam sit honoris, quo digni creduntur inuitati. Seruetur porrò proportio tàm inter conuiuium & conuiuas, quàm inter authorem conuiuij & cõuiuium. Nam sicut absurdum, & præter imò contra rationem esset, tàm magnificè vulgares suscipere velle atq; optimates; ita vicissim vulgari sumptu & apparatu excipere velle eiusmodi viros primarios. Assuerus Rex vt ditissimus erat & potentissimus, per integrum semestre nobilissimũ conuiuium Principibus omnib' sibi subiectis exhibuit; in quo laudat scriptura sacra insigne vinum appositum, vt quod deceret regiam maiestatem. Vinum quoq; vt magnificentia regia dignum erat, abundans & præcipuum ponebatur. Esther 1. Et populo Romano apud

Cic. in orat. pro Murena. mortales omnes celeberrimo valdè displicuit Tubero inquit Cicero, & à Prætura amotus est, quòd illum excepisset cum vasis fictilibus, & lectis opertis non aulæis pretiosis, sed hœdinis pellibus. Similiter risu dignum videretur, si mediocris fortunæ vir regium vellet conuiuium instruere, quia sic seipsum penè totum exhauriret; dignus autem laude non est qui Principi honorem exhibet cum tanto suo detrimento, videretur præterea æquare velle opulentissimos, quod inuidiosissimum est, & fastum olet. Octauo sumptuosa funera. Hic tamen sumptus in nullo magis debet consistere, quàm in conducendis sacerdotibus multis & pauperibus qui sacrificia & preces offerant Deo pro defuncti refrigerio; reliqua non ita sunt necessaria, & sæpè magnam continent vanitatem, nec parum ridetur illorum author à sapientibus, vt quondam Nero circa funus Poppeæ amasiæ suæ plus incendens thuris, quàm ferat vno anno tota Arabia vt scribit Plin. l. 12. quæ enim vtilitas in tanta profusione gummi preciosi, ad vnius inhumationem cadaueris? quo spectare potuit nisi ad vanissimam ostentationem? Tangit hæc eadem censura Ægypti Reges, qui immensas pecuniæ moles contulerunt in structuras ingentium pyramidum, quibus eorum cineres conderentur. Et Mausoli Cariæ Regis vxorem,

rẽm; quæ tàm multa in eius sepulchrũ consumpsit, vt magnificentissimo templo ædificando satis esse potuerint; quasi vero Deo & hominib⁹ eadem conueniant. Nono apparatus & instrumenta bellica, quales erant machinæ illæ Demetrij, arietes nimirum, & ballistæ quibus subuerentur muri. Huc refero brauia quæ interdum & non sine laude multiplici dono dant Principes aut etiã viri alij prędiuites subditis suis aut conciuibus ea lege vt sint eorum; qui cursu, iaculatione, aut honesto alio exercitationis genere euaserint superiores. Præparantur hoc modo subditi ad bellum necessarium, & beneuolentiam sibi conciliant locupletes. Restant vestes splendidæ quas licet multo minus quã superiora curare debeat vir princeps vel opulentissimus, nec ijs superbire à quibus nequaquã boni denominantur, sicut *nec nauis bona* dicitur inquit Seneca, *quæ preciosis coloribus picta est, nec cui aureum est rostrum vel argenteum, nec cuius tutela ebore celata est, nec quæ fiscis opibusq; regijs pressa; sed stabilis & firma, & iuncturis aquã claudentibus spissa, ad ferendũ incursum maris solida, gubernaculo parens velox & consentiens vento.* debet tamẽ cum exteriora quædam discernicula & signa sint diuersorum statuum; expediat autem seruari proportionem inter signum & rem quam significat; & tàm via ista quàm alijs e- Sen. lib. 11. epist. 77.

minentiorum authoritatem apud populum conseruari omnia ferè metientem rebus sensibilibus. Hinc Imperatores & Reges induuntur purpura, in argumẽtum potestatis sanguinis, quæ ipsis obtigit, sicut etiam sacerdotes Dei iussu, eo quod illorum dignitas regia sit appelleturq; à B. Petro *regale sacerdotium*; & regio seu monarchico modo
1. Pet. 2. Ecclesiam administrent, ac ministerio Christi præcipui summiq; Regis mancipentur. Iidem Imperatores triumphando palmata olim veste vtebantur, quasi gerentes inuictũ animum, & liliata Salomon. Sed & fœminas vestiri decet per proportionem maritorum, eorumq; fulgere honoribus ff. de Senator. l. fœminæ.

§. 4. Ad virum transeo liberalem, suo quoq; in munere dirigendũ, tametsi ex præscriptis quæ proferam, communia sint illi quædam cũ magnifico. Primum sit nimium inopiæ metum non admittere quasi ex honesto etiam sumptu profecturæ. Quid enim reformidet? Si verè sint pauperes quibus sua distribuet, non obscurè innuit scriptura nullum instare ipsi ex hoc capite egestatis periculum.
Psal. 36. *Iunior fui*, ait Rex Dauid, *etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem*. Vsurpat iusti nomen pro eleemosynario, sicut & iustitiam pro e-
Psal. 111. leemosyna in versu altero: *Dispersit dedit pauperibus*

peribus iustitia eius manet in seculum seculi. Et quamuis non omninò neget talem quẽpiam inopem factum, vel fame interiisse, à se tamen in tanta etiam ætate visum fidenter negat, quod sufficit vt rarissimè id euenire quiuis intelligat. Quid si demonstrem tales potius largitione ditescere? Constat certè non defecisse lecythum olei viduæ Sareptanæ, nec illud farinæ modicum, quo reficere conata est Eliam Prophetam, & cum nõ defecerit perindè fuit, ac si Deus magnam ei farinæ oleiq; copiam subministrasset pro exigua. Quid prætereà clarius verbis Apostoli: *Multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ.* S. Io. Eleemosynarius Alexandrinus Episcopus nobili cuidam viro sed ad extremam redacto inopiam dari iussit 15. libras auri, famuli autem non nisi quinq; largiti sunt, quid contigit? Non ita multo post ditissima fœmina, obtulit eidem Antistiti quingẽtas in syngrapha, se scripsisse credens mille quingentas, quo fortuito errore posteà deprehenso erubuit, & apud virum sanctum se excusauit. Is autẽ occulto id ascribens Dei iudicio, & suspicatus quod erat, inuestigauit, quot libræ illi nobili numeratę essent à famulis, cumq; tantũ quinq; audiuisset dixit illis: *Ecce fructum auariciæ vestræ, inobedientiæ & diffidentiæ, qua factum est ne à Domino per interpositam hanc mulierẽ*

2. Cor. 9.

libras mille acciperemus duplo superantes quingentas quibus nos donauit, sicut decem quas inique retinuistis ad quinq; dupla sunt. Quod si in alios quàm pauperes p[r]ębeas te liberalē, idq; in bonum finem, vt quando exemplo filiorum Job exhibes affinibus prandium ad fouendam mutuam charitatem, tàm certò quidem non prouidebit tibi Deus, prouidebit tamē ne inops fias, eo quod nihilominus virtutis opus feceris, & te præbueris sapientē dominando rebus tuis, non parcendo sed vtendo vt ancillis, & diuitiæ tuæ fuerint, non tu vir diuitiarum. *Diuitiæ* inquit Plut. l. de vita beata, *apud stultum in imperio sunt, apud sapientem in seruitute.* Sit interim in largitione modus, ne aliàs citò te pecuniæ deficiant, & in mentē tibi veniat cū Nerone inuolare in bona subditorū, vt habeas q[uod] profundas.

Ne dixeris in corde tuo beatiores me sunt pauperes, non est quòd illorū misereamur, fauet illis verbū Dei magis quàm nobis diuitibus, liberantur ab innumeris quæ nos circumstant peccandi pereundiq; discriminib[us], à sexcentis curis & molestijs, sano sunt corpore, robusto facto ad incommodorū tolerantiam, in vtramq; aurem dormiunt, non habent æmulos, nec quicquam sibi timent à latronibus, cum gaudio ex hac vita discedunt, &c. Impia vox ista est, nec excusare valet erga eos illiberalem, quia tota illa eorum fœlici-

fœlicitas non obſtat quominus ſecundum corpus perſonæ ſint miſerabiles, & cum ſint, atq; à te iuuari queant, omninò vult Deus operam vt tuam ſentiant, ſicut illorum viciſſim velles in re ſimili experiri.

In liberalitatis exercitijs eundem quoad perſonas ordinem ſeruandum puta, quem in dilectione fraterna libro primo tenendũ diximus, exempli cauſa, cæteris paribus affines & domeſtici tui liberalem te potius experiantur quàm exteri; *tunica pallio propior eſt*, & domeſticos cuiuis ſingulariter commendat Apoſtolus; agentia item naturalia prius & fortius agunt in obiecta viciniora. Vide item ne ſimul totum dederis, ſed ſucceſſiuè ne inſoleſcat qui accipit, & te minus colat vbi à te nihil amplius expectabit: Sic melius cum terra agitur, quæ humectatur à pluuijs continuis quidem ſed tenuibus, quàm ſi à ſubitis denſiſq; imbribus. Rurſus ne totum vnis dederis, & nihil alijs, nõ enim eſt liberalis in vnum vel pauciſſimos omnia congerere.

Quoniam malorũ nequitiam inertiamque vt plurimum fouet beneficentia, rarò illam aut nunquam in eos exercebis, niſi id poſtulet grauis illorũ indigentia, vel neceſſe ſit ad iniuſtam vexationem aliquam redimendam, vel indè ſperes futurum, vt ad bonam ſe frugem recipiant. In ſpecie cauebis

augere eos viribus, quos aduersum te armari posse videris. Apologum audi. Syluam rogauit rusticus, vt ad securim suam tollere liceret capulum. Annuit Sylua. Rusticus autem aptata securi cœpit syluæ arbores succidere. Tùm & quidem serò pœnituit syluam suæ facilitatis ac beneficentiæ, quæ sibi causa fuit exitij. Si nihilominus contingat renuntiari tibi improbum esse & hostem tuum, quem probum amicumq; credebas, & beneficio affecisti, ne idcircò te discrucies; sed semper grauius tibi sit, non dedisse quod dandum fuit, quã dedisse quod secus. Nam & pater cœlestis solem suum oriri facit super bonos & malos. Ne promissis duntaxat diues fueris & liberalis, in effectum pacta tua deducito & conditioni hominum beneficia accommoda. Non egent diuites pecunijs tuis, sed officijs & rebus alijs, pauperes contra; rectè proindè monet Martialis:

Lib. 7. Epigr. 40.

Diuitibus poteris Musas, elegosq; sonantes
Mittere, pauperibus munera plena dato.

Ne attendas ad verba quorum libet insimulantium te illiberalitatis, sed sapientum; reliquis in more est, auaros dicere quoscumq; non experiuntur in se prodigos, & à quibus non offertur sibi haustus quoties veniunt, aut non sæpè ad cœnam inuitantur, aut post cœnam benè longam & opiparam, adhuc nõ suppeditatur ingens vini copia ad superabundan-

abundantem compotationem, qua nihil fœdius, nihil ingenuo viro indignum magis. Talibus displicuisse laudabile est, quia consensisse & placuisse turpe est.

Prætextu exercendæ liberalitatis, vel te tuosq; sustentandi, ne semper quæras facultates veteres nouis cumulare, tùm quia cum illis crescit habendi cupiditas & relanguet benefaciendi voluntas; tùm quia quatenus instrumenta sunt rei familiaris respondent artium instrumentis, ars porrò nulla vtitur vel eget infinitis teste Arist. l. 1. Polit. cap. 5. vbi propterea ridet ac reprobat illã Solonis sentẽtiam: *Diuitiarũ nullus est finis constitutus hominibus.* Haud dubiè sicut natura & ars rebus suis modum præscripserunt, illa quidem certam formam animalibus vniuersis, vt neq; omninò parua essent, nec omninò magna; hæc verò opificijs, vt ars nautica nauibus moderatã magnitudinẽ, eo quod tàm excessus quàm defectus ineptas illas ad vsum constitutũ redderet, vt dicitur l. 7. Polit. c. 4. Ita recta ratio omnes vult contentos esse necessarijs ad vitam statumq; propriũ honestè conseruandũ, sollicitè nõ quærere ampliora, siq; fortè suppetãt, dispensare prudenter, nõ ociosa retinere. Verissimè Plut. lib. de cupid. diuit. *Qui incipit nõ esse contẽtus ijs, quæ facilè ad honestam sustentationẽ, satiari non poterit.*

Quo opulentior eo esto liberalior; hoc dictat æquitas, hoc recta ratio, & Christus

Luc. 12. seruandũ insinuat dicens: *Cui multũ datum est, multum quærent ab eo.* In structurã tabernaculi paria nõ contulerũt omnes, sed Principes tribuum plura multo & preciosiora; nec quisquã est cui turpe nõ videatur, liberalitate vinci locupletes à pauperib⁹ vel mediocris fortunæ viris, quandiu hi conferunt ex animo quod conferunt. Hoc dico, quia nonnunquam mala fide agunt, cuius exemplum profert Aristoteles l. 2. de re familiari. *Mausolo* inquit *Cariæ tyranno tributũ à suis exigẽti,* vel donum potius gratuitum, *priuati quidam ijq; satis inopes, sed ad hoc callidè instructi multum pro ratione facultatum suarũ obtulerunt; quo audito puduit diuites, non multo plus adhuc offerre.* Rectè quia supponebãt priuatos illos ab omni fraude abstinuisse, quæ si sibi innotuisset, meritò cohibuissent se ne tàm multũ erogarẽt. Et quoniam tempus ipsum gratiora reddit dona ac beneficia, vide præsertim liberalis sis tẽpore necessitatis, exẽplo Berzellai & Pompeij Attici, quorũ ille fugiẽti Dauid Regi valdèq; indigẽti, magnũ attulit ciborum commeatũ, hic verò fugientem è patria Ciceronem Sestertijs donauit ducẽtis & quadraginta millibus.

Si aliquid te daturum spopondisti, posteà autẽ perspicuè intelligis nõ esse dandũ, caue dederis edoctus aureo illo Agesilai apophtegmate. *Si iustum est quod petis promisi, sin minus nõ promisi.* Tàm parum decet te præstare quod

quod es pollicitus, quàm parum licuit promissario, quod non licuit postulare. Ne votis quidem standum & iuramentis, quando iniquitatis sunt vincula, & deprehenduntur fuisse temerè nuncupata. De temeritate loquor circa materiam per se malam, aliàs ob Dei reuerentiam oportet vtrisq; satisfacere.

Benefacienti recta sit intentio, quod fiet si beneficium contuleris, quia id Deo placet, præscribit recta ratio, & naturæ inter nos cõmunis lex postulat; secus si benefeceris humanæ laudis aucupandæ gratia, vel studio æquale, vel plus recipiendi, vel libidinandi, vel recreandi te, vel ad altiorem perueniendi gradum illorum ope & suffragijs, quos muneribus officijsque prosequeris. Rari profectò sunt qui intentionem habent repurgatam, ijs exceptis qui pauperibus sua distribuunt (præsertim si occultè) à quibus quia non expectant retributionem temporalem, hoc ipso beati sunt, ampliorē à Deo accepturi qui ait: *Cum facis prandium aut cœnam noli vocare amicos tuos, neq; cognatos,* Luc. 14. *neq; vicinos diuites, ne fortè te & ipsi reinuitent, & fiat tibi retributio, sed cum facis conuiuium voca pauperes, debiles, claudos & cæcos, & beatus eris quia non habent retribuere tibi, retribuetur enim in resurrectione iustorũ.*

Collatũ beneficium vix cõmemoraueris considerãs ex tribus Charitib⁹ quas finxerũt. Græci-

Gręci, duas quidem aspicere inuicem, vt docerentur qui beneficia accipiunt, se ea ęterna memoria intueri debere, tertiam auerso fuisse vultu, ad instruẽdum benefactores, ne illa consideret. Minus adhuc exprobraueris nisi euidenter ingratis, quales nõ statim dicendi sunt, qui petendi negant aliquid. Quid enim si iniquũ flagitas, & illis perincommodũ, aut si aliundè paria vel etiam maiora rependant, vt spiritualia pro temporalibus? Sed quid? ita iam viuitur, magnũ ducũt homines quicquid dant quamuis exiguũ, & contra exiguũ quicquid accipiunt quantumuis magnum.

Æquo animo promptoq; da quicquid dederis etiam nõ petentibus (nisi aliquãtulũ cunctandum putes quo munus sit gratius) quia non Deus solùm, sed etiã homines hilarem datorẽ diligunt. *In omni dato hilarem fac vultum tuum,* inquit Eccles. c. 35. Seneca autẽ l. 2. de Benef. c. 6. *sicut in telis eadem vis ferri est, sed in infinitum refert vtrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluant. Idem est quod datur, sed interest quomodo detur.* Quid si ad dandum aliqua me necessitas vrgeat? Tunc nihil melius quàm adhibere solertiam qua videri possis dare libere, vt sic magis tibi obstringas volũtates accipientiũ. Exemplum, Princeps impetrare aliquid non potest à subditis, aut ijs negare, minantur enim defectionẽ si vltrà vrserit vel negauerit. Det occultè operam, vt veniant suppliciter rogatum

rogatum motu proprio, & postulatis eorum annuat; ita quippè interpretabuntur sic beneficium accepisse.

Deniq; ne pecuniaria duntaxat in re prębe te liberalem, sed opem quoq; tuã, & obsequia quandò commodè poteris cuiq; libẽter impende, libenter consilio iuua indigentem; & collatę tibi à Deo scientiæ indigentes fac participes. Sic ad se inuitat omnes sapientia. *Si quis est paruulus, veniat ad me.* Et Salomon: *Sapientiam sine fictione didici, & sine inuidia communico, & honestatem illius nõ abscondo.* Et Christus Matth. 11. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Prisci illi Ethnici vt scribit Plutarchus in libro cui titulum fecit λάθε βιώσας id est *sic viue, vt nemo te sentiat vixisse,* artem auro potiorẽ publicè gratisq; cõmunicabãt. *Ægrotos curabãt palam, vnusquisq; si quid habuisset conducibile, quod vel ipse ægrotans vel alterum curans comperisset, consulebat ei cui opus erat.* Lysippus accepto Polycleti Doriphoro opere longe pręstantissimo in quo dicebat artem omnem contineri, effinxit ad eius similitudinẽ 610. tabulas pluribus communicandas, adeò nõ ægreferebat quæ sciebat ipse disci quoq; & sciri ab alijs.

Prou. 9.

Sap. 7.

§. 5. Sed vtrum prohibetur vir liberalis, quæ sibi ab amicis offeruntur admittere? Nihil dubium, quin beatius sit dare, ac etiam iucun-

iucundius. Nam *multi sæpè pudore afficiuntur, cum beneficium accipiunt, semper autem gaudent cum beneficium præstant*, inquit idem Plut. l. de disput. philos. Id quoq; certum, ad liberalem vt formaliter liberalis est, non pertinere dono affici sed afficere, nec accipere, saltem vndè nō oportet, sed potius dare. *Non enim eius qui non magni facit pecunias talis acceptio est. Neq; erit petax. Non enim ad eum spectat, qui beneficia in alios confert, vt facilè beneficijs afficiatur.* Non desunt prouinciæ vt Sinense regnum amplissimum, in quibus missa vel oblata ab amicis munera repudiare cōcedit mos patrius, sępè profectò laude dignus, cum is qui mittit probet se liberalem, earundemq; contemptorē; Alter magni faciat propensam in se mittentis voluntatem, & propter illam ei se fateatur obstrictum, & gratias agat, simul autem indicet animum sibi esse à muneribus æquè liberum. Vbi autem mos iste nō inualuit, oblata recusare sæpè nō expediet, ne vna cum ijs se contemni & reijci suspicentur qui dederint. Quod in primis accidit, quando potentiores maioresq; sunt accipientibus; dummodò tamen ab illis non offerantur in pretium seu mercedem rei alicuius sacræ & spiritualis, quo sanè casu sunt repellenda. Exemplum, res sacra fuit scripturæ interpretatio, quam in pariete vidit Baltassar filius Nabuchdonozor

Arist. l. 4. Eth. c. 1.

uxor Regis *Mane, Techel, Phares,* ad cuius sensum eruendum promisit Danieli nobile præmium. *Si vales scripturam legere, & interpretationem eius indicare mihi, purpura vestieris, & torquem auream circa collum tuum habebis, & tertius in regno meo Princeps eris.* Dan. 5.
Quid ad hæc Daniel? *Munera tua tibi sint, & dona domus tua alteri da, scripturam autem legam tibi Rex, & interpretationem eius ostendam tibi.* Nec obstat quod peractis omnib⁹, seu facta iam scripturæ interpretatione consenserit oblata recipere, iuxta id quod sequitur: *Tunc iubente Rege indutus est Daniel purpura, & circundata est torques aurea collo eius, & prædicatum est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno suo,* quia nullum amplius suberat periculum, ne hæc dona ex pacto seu tanquã mercedem, & iustitiæ cuiusdam cõmutantis titulo admittere videretur. Hæc rursus intellige quando quod offertur, oneri potiùs quàm solatio futurum est accipienti, vt patet ex respõso Berzellai ad Dauid Regẽ sic illum inuitantem. *Veni vt requiescas securus mecum in Hierusalem.* Sed excusauit se 2. Reg. 19.
Berzellai prætendens senium aulicis morib⁹ ac strepitibus minimè accõmodatum, & ait: *Obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea & sepeliar, iuxta sepulchrum patris mei & matris meæ.* Quod si superior sit longèq; augustior qui munere donatur, interdum remittet totum, sufficere sibi dicens

animum

animum dantis liberalem, vel ad summum partem sibi retinebit. Sic Dauid Absaloni filio suo respōdit, à quo fuerat ad prandium
Ibid. c. 13. inuitatus. *Noli fili mi, noli rogare vt veniamus omnes, & grauemus te.* Sed neq; munera admittet liberalis, si non ex amicitia sed alicuius spe cōmodi offerantur. Indigebat Persa Patrocinio Cimonis Atheniensis, quo vt frueretur obtulit ei pateras duas alteram aureorum plenam, alteram argenteorū. Tunc indignatus Cimon repudiauit munera negans se esse mercenarium.

De partibus seu legibus Prudentiæ circa Gratitudinem.

CAPVT IV.

§. 1. Gratitudinis actus quàm sit nobilis, ingratitudo contra quàm turpis, & quæ turpißima omnium.

2. Beneficium quomodo recognoscendum.

3. Quomodo laude prosequendum beneficiū & agendæ gratiæ.

4. Quomodo rependendum æquiualens beneficio vel quid maius.

§. 1. Tanta virtus est gratitudo, vt vel partem eius primam, quæ consistit in accepti recordatione beneficij, beneficentiæ ipsi parem facere quidam nō dubitēt. Quid enim maius inquiunt? apud amicum deponere preciosum aliquid, an fideliter seruare deposi-

depositum? vtique hoc maius credendum est, quia difficilius. At liberalis collatum beneficium deponit apud beneficiarum; hic autem si verè gratus sit, committit illud perenni memoriæ. Deindè quanto in pretio est beneficentia, tam detestabilis est ingratitudo (& consequenter tam laude digna gratitudo) illa enim beneficium ponit, ista eleuat, & viri liberalis riuos claudit, ne vltra erumpant & in alios deriuentur, Eundem mœrore quodam afficit propter iacturam malè collocati beneficij. Expostulat Deus ipse & ait Isa. 1. *Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.* Et Luc. 17. *Nonne decem mundati sunt, & nouem vbi sunt?* Nec mirum nam reuera:

Improbus vir est dolium perforatum, in quod omnia *Lucianus*
Infundens beneficia in vanum infuderis.

Non hoc tantum, indignari etiam facit alios. Exemplum vide apud Senecam l. 4. de Benef. c. 37. Miles quidam Philippo Macedonum Regi percharus ac strenuus sed auarissimus, naufragio eiectus est in agrum cuiusdam Macedonis, à quo gratis & humanissimè cum susceptus fuisset homo alioqui ignotus, miser, peregrinus, indeque discessisset ac Regi commemorasset, quæ in mari pertulerat mala, non erubuit hospitis illius sui agrum in præteritæ mercedem militiæ

 sibi

sibi postulare, erat enim ager amœnissimus, nec postulauit solum sed impetrauit. De qua concessione certior factus hospes, cõfestim accurrit, & suggessit Regi eum se esse qui naufragum militem suscepisset hospitio, cuius nihilominus agrum sibi decerni per summam flagitasset impudentiam pari cum ingratitudine coniunctam. Quo audito statuit Rex, & Pausaniæ mandauit, vt curaret detractum agrum possessori suo restitui; inscribi autem dorso impudentis militis. *Hic ingratus hospes est.*

Sciendum interim nõ esse ingratos omnes nequitia pares; Quidam ingrati sunt, quia non agnoscunt beneficium, nec par aliquid data occasione rependunt cum tamen possint. Deteriores alij pro acceptis bonis rependunt mala colubro similes, qui propè enectus frigore, & ad focum domesticum portatus à rustico momordit illum, postquam ab igne cui admotus fuerat, vim virusq; recepit. Actionem contra tales singulariter concedunt iura, reuocantur donationes, potestati patriæ subijciuntur denuo emancipati filij, & liberti pristinę seruituti. Adhæc priuantur filij successione legitima bonorum ad parentes pertinentiũ, & cliens accepto prædio exuitur propter cõmissam ingratitudinẽ aduersus Dominum clientarem. Quid enim minus concedant leges

leges benefactori, quàm vt beneficio illum destituat, à quo non agnoscitur, imò quem malorum retributorem pro benefactis experitur? Agro indignantur omnes rependenti pro bono semine vrticas & spinas; in ingratos autē beneficiorum loco mala reponentes nefas erit indignari? Sciendum præterea speciali execratione dignos esse, quicumq; ingratum gerere animū deprehenduntur in Deum, vel in parentes, Rempublicam, ciues optimos vel etiam Dominos & præceptores; quibus tamen ingratitudinis speciebus quid hodie solennius? Quotusquisque est affluentium vitæ huius commodis, qui præ oculis Deum habeat, gratias illi agat, cogitatione ad illum assurgat quando res occurrunt pulcherrimæ, vt lux Solis aurea, color viuidissimus, concentus gratissimus, aliaq; externorum blandimenta sensuum? Quid iustius faceret attētè ista considerans, quàm intra se diceret. *Benedictus sis æterne Deus in sæcula sæculorum. O Domine si mihi pro hoc corruptibili corpore tam magna & innumerabilia præstas à cœlo & aëre, à terra & mari, à luce & tenebris, à calore & vmbra, à volucribus & piscibus, à bestijs & arboribus, à cibo & potu, ab odoribus & saporibus, à multiplicitate herbarum, ferarum, & germinum terræ nobis successiuè ministrantiū, vt alleues fastidiū;*

qualia quæso, quàm multa & magna erunt bona, quæ præparasti diligentibus te, in illa cælesti patria, vbi visuri sumus te facie ad faciem? Si tanta facis nobis in carcere, quid facturus es in palacio, in domo libertatis? Si tanta solatia in hac die lachrymarum nobis abs te sunt, quid conferes in die nuptiarum? Si tam innumera & varia dona tua, quæ nunc amicis pariter tribuis & inimicis, quam dulcia erunt & delectabilia, quæ solis largiturus es amicis, & abscondisti timentibus te? O immensæ fontem bonitatis peccatoribus nobis quotidie te blasphemantibus, das cœlum, terram, pluuias, fructus, vbertatem, honores, opes, filios, quis iam te non amet? quousque nobis mens læua erit? non tibi referemus gratias? non discemus ex ijs quæ facta sunt in te assurgere? Sic inquam Deo loquendum esset, at gratijs ora nostra claudimus, adhæret lingua faucibus, atque vtinam illam vt gladium in summum illum benefactorem nunquam exacueremus. A parentibus tot tantaque filij omnes acceperunt, quot quantaque eis reddere quantumuis intendant neruos, nunquam possunt; & tamen quam pauci diris ab illis non deuouentur ob ingratitudinem? Prætendunt scio filij se ab ijs affectos iniuria aliqua, sed vt plurimum mentiuntur, demus tamen vera dicere, an iustum est iniuriosæ vnius obtentu aboleri tot tantorumq; bene-
nefi-

neficiorum ius & memoriam? O quàm verum est illud Plauti in Penulo:

Si quid bene facias, leuior pluma est gratia
Si quid peccatum sit plumbeas gerunt iras.

Patriam quoque propriam cui multum debent omnes velut communi matri euiscerant ac produnt quamplurimi, & cruore eius delectātur. Multum vicissim debet patria ciuibus optimis à quibus seruata est, sępè interim illorum obsequia & fidem missa facit. Exod. 1. *Surrexit Rex nouus super Ægyptum, qui ignorabat Ioseph.* In Miltiadem & Themistoclem columina sua tam ingrata fuit ciuitas Atheniensis vt illum suffocauerit, istum verò in exilium egerit, idcircò dicere solitum similē se esse platanis, sub quarum vmbra cōtinent se & accurrunt homines afflicti tempestate, easdem autem redeunte serenitate lacerant. Eadem veneno Socratem sustulit dignum planè qui publicis impendijs in Prytanæo aleretur. Nihilo gratiorem experti sunt Romanam tres illi Scipiones Africanus, Asiaticus, Numantinus, quorum primus annos natus 24. in Hispaniam missus, indeque petens Africam primo die Cathaginem cepit, occidit de hostibus 44000. naues incendit 500. coëgitque Annibalem redire ex Italia, ipsumq; omninò fregit. Postea autem mercedis loco accusatus repetundarum est ab Acteo

tribuno plebis, & quamuis conuinci nequiuerit, adeò ægrè tulit accusationem populique conniuentiam, vt in voluntarium exilium concesserit, & ibi mortuus sit mandans vxori, ne in vrbem transferri ossa sua pateretur. *Ingrata patria*, inquit & sepulchro inscribi iussit, *non habebis ossa mea*. Comes de Suffort Anglus quamplurima pro Anglis suis in Gallia gesserat contra Carolum 6. & 7. tandem nihilominus ob factas cum Rege inducias non sine causa necessitateque grauissima odium maximum incurrit Londinensium, à Comite de Sombresset occisus & capite plexus in Normandia est, indeque Londinum missus, vbi secuerunt eum Londinenses in partes 4. quas postea totidem ciuitatis portis affixerunt. Huic affinis est ingratitudo in eos qui strenuè laborarunt dum pollebant viribus; vbi autem senuerunt contemnuntur velut inutiles. Exprobrauit hoc hero suo canis venaticus senio confectus. *Iuuenem amasti senem odisti.* Gratior in Bucephalum equum suum Alexander magnus stabilem annonam seni cōstituit, & senem dilexit fructuosæ iuuentutis gratia. Et Ælius Adrianus Romæ Veteranis Doctoribus amplius docere non valentibus opes contulit, ac vacare vitæ reliquum iussit. Ingratorum seruorum numerus exitu caret. Bessus Darium Dominum suum

Bellef. in Carolo VII.

ſuum Perſarum Regem in ſe munificentiſſimum interfecit, quam ingratitudinẽ non ferens Alexander diſcepi iuſſit alligatum duabus inflexis arboribus. Rechab quoque & Baana vt Regi Dauid gratificarentur Iſboſeth optimum Principem ſuum ſomno ſopitum iugularunt, quo renuntiato iuſſu Dauid confoſſi ſunt. Viciſſim magnus eſt Dominorum numerus qui optimis ſeruis ſuis reponunt pro bonis mala. Ioas Rex in regnum aſſumptus opera Ioiadæ Sacerdotis obrui iuſſit lapidibus Zachariam filium eius à quo ſalubriter admonebatur 2. Paral. 24. Idem Alexander Magnus Clytum ſeruum ſuum fideliſſimum peremit poſtrema hæc dantem verba πῶ τὰ τέλη τῶν πόνων, hicne finis ſeu præmium eſt tot laborum? Crebra quoque ingratitudo diſcipulorum, ex quibus Periclem vix quidquam magis infamauit, quàm quod abundans opum Anaxagoram præceptorem ſuum fame mori ſuſtinuerit. 2. Reg. 4.

§. 2. Ad gratitudinem tria requiri docet S. Tho. 2. 2. q. 107. a. 2. Primum vt homo agnoſcat acceptum beneficium. Alterum vt laudet illud & gratias agat. Tertium vt retribuat loco & tempore ſecundum ſuam facultatem. Primum minus quidem eſt quàm ſecundum, prius tamen magiſque neceſſarium. Secundum ſimiliter minus

est quam tertium, antiquius tamen, & magis necessarium. Ita fit vt pars ingratitudinis omnium deterrima, & quasi fundamentum cæterarum sit omissio primi illius debiti, id est acceptum beneficium non recognoscere, cuius sceleris Caluinus præ alio quouis reum se fecit l.3. Instit. c.4. §. 29. & seq. scribens: *Quid quæso nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna temporalis exigeretur?* Quasi verò non sit multum & maximum Deo reconciliari, ab æterna morte liberari, diuinę gratiæ participes fieri, per gratiam ius sortiri ad vitam æternam, & posse pro culpa ex parte saltem satisfacere, quorum omnium effectuum propria & præcipua causa est mors Christi. Secunda pars ingratitudinis est non laudare beneficium, & gratias agere, sed dissimulare ac si non accepisset. Tertia non rependere par vel maius aliquid. De partibus negatiuis loquor, nam longè adhuc deteriores sunt positiuæ his respondentes, per quas ingratus non solum non facit quod debet, sed facit quod non debet; adeoque non agnoscit beneficium vt reputet maleficium, (quo modo peccant in Deum afflicti & ægri plurimi afflictionem ægreferentes, cum tamen sæpè maius donum Dei sit quàm prosperitas, & digna obquam exclamet eorum quilibet. *Bonum* Psal. 118. *mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes*

tiones tuas.) adeò rursus non laudat ipsum, vt etiam vituperet, exempli causa professionem bonarum literarum, & bonas ipsas literas quibus tinctus est à suis præceptoribus, & sine quibus non esset quod est: adeò denique non reponit pro bono bonum, vt etiam rependat malum; tauris, furiosis, & arietibus similis, qui sæpè cornibus impetunt eos à quibus nutriti sunt. De prioribus illis tribus ingratitudinis partibus dicamus ordine aliquid in hoc & seq. §§. Beneficium non agnoscere dicitur, primò, qui sine causa illud repudiat, vt Iudæi ad quos Paulus & Barnabas. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.* Dixi sine causa, nam si causa subsit rationabilis excusatur vt Iacob. Gen. 33. non admittens periculosum Esau fratris sui consortium sibi oblatũ his verbis. *Gradiamur simul eroq; socius itineris tui.* Item qui beneficium sibi ex iustitia deberi falsò interpretatur, cum è contra sit gratuitum. Item qui illud alteri quàm authori suo vero acceptum fert, vt Athei, qui Deum eleuantes à quo est omne datũ optimum & omne donum perfectum, nulla ei adscribunt bona, sed naturæ, quasi verò aliud sit natura quàm Deus vt causa & principium creaturarum? *Non intelligis*, ita loqui- *Act. 13.*

 tur,

tur Seneca, *te cum hæc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est natura quàm Deus, & diuina ratio toti mundo inserta?* His affines sunt qui inflati superbia, non à Deo, sed à seipsis habere se præsumunt quod habent, dicuntque: *Manus nostra excelsa & non Dominus fecit hæc omnia.* Et: *Labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est.* Sed neque procul absunt, qui laudati, à doctrina, forma, opibus, actu præclaro, & id genus alijs in ea laude conquiescunt, nec in Deum referunt velut causam præcipuam; nam ex consequenti & tacitè rem laudatam non à Deo sed à se ipsis esse insinuant. Quo delicto quãtum offendatur Deus ex eo liquet, quòd eiusmodi dona in pœnam sæpè reuocet vt narrat Sigebertus ad annum 530. de quodam Episcopo, qui amputata ab hæreticis lingua rectè loquebatur, sed cum indè superbiret, tanto est dono destitutus. Affinis est apologus de cornicula quæ cum alienis adornata plumis inde sese efferret quasi proprijs, fastum non ferentes aues cæteræ aduolarunt, & suas singulæ repetentes destitutam omnibus reliquerunt. Item qui rarò vel nunquam de beneficio cogitant, sed obliuioni tradunt non naturali, quia hęc cum in nostra non sit potestate culpa vacat. *Neque enim quisquam peccat in eo*, ait S. August. *quod vitare non potest*, sed morali, mananti

Sen. l. 4. de Benef c. 5. 6. 7.

Deut. 32. Psal. 11.

S. Aug. lib. 1. Retr. c. 9.

tanti scilicet ex defectu bonæ voluntatis, ac diligentiæ in considerandis passim bonis quæ accepimus. Sicut enim eorum facilè memoriam retinemus, erga quæ afficimur; ita contra citò deponimus si cõtemnamus. Licet autem beneficium sit ex se amabile & magni faciendum, non placet tamen omnibus propter obligationis onus, cui obnoxium facit accipientem, atque ex hoc capite contemnitur, sed non rectè, quia vt scribit Seneca l.8. epist. 68. *Non qui iussus seu obstrictus aliquid facit miser est, sed qui inuitus.*

Item qui beneficium siue à Deo profectum siue ab hominibus paruipendunt, quod sępissimè accidit non quia in se paruum sit, sed quia ipsi insatiabiles & inexplebiles semper sibi expetunt plura quasi meritis suis nondum sit factum satis. Atqui decet sapientem non facilè *equi dentes inspicere donati*, & ad benefactoris studium magis quàm ad donum respicere, vt respexit Christus plus oblatum reputans à vidua, quæ duo solum minuta contulerat, sed magnificè, libenter, oblita suæ paupertatis, putansque munus se accipere cum offerret, quam ob opulentissimis. Eleganter suo more Aristoteles. *Liberalitas pro facultatibus dicitur. Non enim in multitudine eorum quæ dantur, sed in habitu* Arist. l. 4. Eth. c. 1.

tiua

eius qui dat, actio liberalis consistit: qui quidē habitus est, qui dat pro facultatibus. Vnde nihil vetat quin liberalior aliquis sit, qui pauciora dederit, si modo ex paucioribus etiam fuerit elargitus. Solet etiam hæc iudicij peruersitas seu beneficij accepti extenuatio partim ex eo descendere, quòd dari credatur in retributionem actuum & obsequiorum nostrorum, quibus nihil par esse posse suggerit φιλαυτία seu amor nostri fallax & immodicus, stultè somniamus, partim ex eo quod sit beneficium commune multis, aut non cōsideretur circumstantia temporis vel eximia dantis conditio. Quid enim si ita commune sit, vt commodis tuis nihil detrahat aliorum participatio, nec impediat quominus tibi æquè benè sit, ac si in eius partē nemo veniret alius? Est profectò cur æquè gratū te sentiat benefactor v. g. Deus creator solis, imbrium dispēsator, Christus humani reparator generis, contionator qui alijs præter te ostendit salutis viam, &c. A circumstantia temporis constat multum pendere beneficij magnitudinem, tunc sanè iucundissimi, quando confertur valde indigenti; quare Propheta hoc speciali nomine Deum extollit benefactorem suum, quod sit *adiutor in opportunitatibus in tribulatione.* Quod denique ad benefactoris circumstātiam, cum beneficij & iniuriæ contraria sit ratio,

Psal. 9.

ratio, & hęc quidem eo maior, quo qui læsit est abiectior, qui verò lęsus, pręstantior: oppositum beneficio accidat, crescatque prout augustior fuerit qui confert, vilior qui accipit, facilè fit vt quod in se minus est maiori æquipolleat, imò etiam sit præferendũ. Infertur prætereà nullum tam paruum Dei in hominem existere, quod non sit quadantenus infinitum, cnm infinito interuallo hominem Deus superet; & contra, eandem ob causam irrogata illi iniuria quadantenus est infinita.

§. 3. De actione gratiarum, vidi nõnunquam disputari, vtrum semel egisse sufficiat, recteq; concludi, distinguendum de beneficijs. Si sint vulgaria semel egisse gratias satis erit, vt seruetur inter illa & actionem hanc proportio, & non erubescat benefactor; secus si singularia & magna. Sed vtrũ expediat etiam pro congestis in alios donis & beneficijs eidem benefactori habere aliquas? vtrum audiente eodem & præsente, acceptorum ab eo bonorũ facere mentionem? Quod ad primum, conuenit prorsus, quoties illi alij nobis sunt affinitate cõiuncti, aut collatum in eos beneficium in nostram redundat vtilitatem. Sic agit Pater Principi gratias, à quo filium suum videt honore affectum, vel etiam filius parentem videns ab eodẽ in dignitate constitutum.

Et

Et pij omnes Deo pro donis, quibus beatissimam Virginem Mariam dignatus est cumulare, quia cum eo fine illi collata sint, vt dignum Redemptoris nostri fieret habitaculum, arborque illa existeret ex qua proditurus erat vitæ fructus & salutis nostræ precium, in nostra vtique cesserunt commoda. Sin autem sint exteri, nullo affinitatis vinculo nobis colligati, & reportent soli vtilitatem ex aliena beneficentia; non est cur homini gratias agas in eos benefico, vt qui nihil minus in mente habuerit quam illis benefaciendo, tibi simul bene velle ac consulere. Deo autem pro collato quouis in eos dono agi gratiæ meritò possunt contraria de causa, nempè quia respectu eius omnes fratres sumus, & ipse tanquam communis pater facit benè omnibus, & vniuscuiusque dona vult in necessitate cæteris esse communia, eaque largitur in hunc fine. Quod ad secundum, si Dei sint munera, qui non potest vbique non esse præsens, patet quod vel præsente & audiente eo commemoranda sint, vel nunquam, neque enim absente possunt. Dirigere rursus licet eorum cõmemorationem tam ad ipsum Prophetæ exemplo dicentis. *Domine Deus adduxisti me hucusq;*, id est fecisti me Regem: *Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum;*

2. Reg. 7.

guum, quàm ad alios, vt dirigebat idem Propheta cum diceret Psal. 65. *Venite & narrabo omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.* Sin autem beneficia sint hominum, recenseri quidem possunt & debent, siue præsentes sint siue non, sed data occasione, quæ si desit, importuna erit, obidque datori honesto, & à vana gloria abhorrenti ingrata narratio. Exemplum, donat te princeps equo nobili, arripe præsentem perfectamq; occasionem depromendi ore tuo gratias; eadem coram ipso vtere. Et similiter si percontetur vtrum valeat tibique satisfaciat, iterum gratias age. si sciscitetur tertius vnde illum habeas, caue nomen supprimas tui benefactoris. Exemplum aliud habes apud S. Basil. epist. 1. *Si quid ab altero edocti sumus*, inquit, *idipsum nō occultandum est velut improbæ mulieres spurios partus subijciunt, sed dicti parens cum gratitudine prædicetur.*

§. 4. Quod ad reponendum remunerādumque beneficium, ne id facere prætermiseris si possis, nec imitere lupum qui grui præmium laboris petenti quem susceperat eximendo illi os quod gulæ infixum hæserat, respondit ingratus abi non sat habes quod viuis? vitam debes mihi. In me enim fuit præmordere collum tuum. Interim tamen ne statim reposueris, quia superbi videtur nimis festinare, quasi obligari nolen-

nolentis vel tantillo tempore benefactori & debere aliquid. De hac re Seneca. *Reijciendi genus est protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere.* Et infrà: *Qui festinat itaq; reddere, non habet animum grati hominis sed debitoris. Et vt breuiter dicam, qui nimis cito cupit soluere inuitus debet, qui inuitus debet ingratus est.* Certè solui statim vel definito tempore proprium est eorum quæ debentur ex iustitia, à quibus differre oportet debita, quæ nituntur sola gratitudine. Sicut iuxta Quintilianum ij quibus infirma est memoria, non debent esse nimis solliciti, nec obligare se ad omnia verba, cum obliuio vnius eorũ cuiuslibet aut deformem hæsitationem, aut etiam silentium inducat, tutiusque multò sit, comprehensis animo rebus ipsis libertatem sibi eloquendi relinquere; ita si non potes benefactori condignum rependere, ne sis valdè anxius, cum dandi studium præcipua pars sit beneficij, & in tua potestate; possitque eius magnitudo defectum omnem supplere exterioris muneris. Cum rursus benefactori quem prudentem supponimus etiam parua placeant à viro bono sibi obstricto venientia, plus quippe attendit retributoris mentem, probitatem & merita, quam donum. *Vnde nec in victimis licet optimæ sint, auroque præfulgeant Deorum est honos*, ait idẽ Seneca, *sed*

Sen. l. 4. de Benef. c. 41.

Quint. l. 11. cap. 2.

Senec. l. 1. cap. 6.

sed in pia ac recta voluntate venerantium. Itaq; boni etiam farre religiosi sunt; mali non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint. Liquet quid te facere oporteat, si tibi nihil omninò sit vel parum quod retribuas. Hoc ipsum repende. Quãquam plura sæpè possis quàm credis. v.g. interponere apud Deũ pro benefactore tuo preces feruidas, actionem iterare gratiarũ, prædicare eius beneficentiam, offerre ei teipsum, quia non parum obtuleris, si bonus sis. Cessit Æschini pauperi species hæc gratitudinis fœliciter. *Nam cum Socrati multa multi pro suis facultatibus offerrent.* Nihil, inquit ille, *quod dare tibi possim inuenio. Itaq; do tibi quod vnum habeo, meipsum. Cui Socrates. Quidni tu mihi magnum dederis, nisi fortè paruo te æstimas.* Ante omnia verò semper retinere stude propensam erga eum voluntatem, idque licet post collata beneficia leuibus te quibusdam iniurijs affecerit, quia vt ait lex *vtile non debet per inutile vitiari,* secus si graues fuerint & multæ. nam sicut *muscæ perdunt suauitatem vnguenti,* ita eiusmodi iniurijs obscuratur nitor ferè totus beneficij, nec post se relinquit obligationẽ peculiaris beneuolentiæ. Vbi suberit retribuendi vis, ne id solum facito, quando cõmodè licebit; sed satage si potes, liberalitate vincere, quia sicut gratuita fuit doni largi-

Sen. supra l. 1. c. 8.

Eccles. 10.

ab amico, non idcircò interpreteris periisse illius in te beneficium, vel gratitudinis vinculum quo te sibi obstrinxit; quia vt iam aliquoties me dixisse recolo, nec aurum nec argentum, nec quidquam eorum quæ extrinsecus accipiuntur, beneficium propriè est, sed ipsa tribuentis voluntas. Auferre illa à nobis & iniuria & casus potest, hæc autē in viro bono semper durat, nec vlla vi fit irrita. Benefactoris causa siue postulantis siue non, nihil turpe feceris, in nihil consenseris, quod aduersetur bonis moribus. Talia si flagitaret, simul ostenderet se non benefecisse ex virtute, sed beneficio interposito velut pretio conatum fuisse iniqua clientis sui emere obsequia. Non itaque præstabo quod flagitat, ne peccem in virtutem, imò ne illi ipsi officiam, & tandem displiceam. Sunt quædam nocitura impetrantibus, quę negare beneficiū est. Æstimabimus itaq; vtilitatem potius quam voluntatem petentium. Sæpè noxia concupiscimus, nec dispicere quàm perniciosa sint licet, quia iudicium interpellat affectus. Sed cum subsedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilia fugat cecidit, detestamur obsequutores perniciosos. *At fortè scio*, inquis & obijcit sibi Seneca lib. 2. cap. 14. *hoc illi non profuturum, sed quid faciam? Rogat, resistere precibus eius nō possum.*

Viderit, de se non de me queretur. falsum est. imò & de te, cum ad mentem bonam redierit. Quemadmodum pulcherrimum opus est, etiam inuitos nolentesq; seruare, ita largientibus pestifera largiri, odium est blandum & affabile. Beneficium demus ac rependamus, quod vsu magis magisq; placeat, & nunquam in malum vertatur.

Denique temporali beneficio nunquam spirituale commutaueris per modum pretij, nec contra, quia hoc esset illud huic æquiparare quod iniquissimum constat esse. Præstantiora iudicio ni fallor tuo sunt spiritualia & sacra vita, valetudine, bonisq; artibus. Hæc autem non venduntur nec vendi possunt præ valore ac pretio, sed tantum Medicis & animorum nostrorum cultoribus soluitur operæ stipendium quòd deseruiant, quòd à rebus suis auocati nobis vacent. atque ita mercedem nō meriti sed occupationis suæ ferant. Non tamen hæc obstant, quo minus ad vindicandum ius benefactoris illumque ipsum ab iniuria liberandum, sacra in tua sita potestate in necessitate exponas, tum quia non exponuntur vt sacra sed vt temporale aliquid permixtum habent pecunia æstimabile; tum quia non referuntur ad compensationem rei temporalis, sed ad amicitiæ bonum & iustitiæ, dum insignis amici propulsatur iniuria & defenditur

ditur innocentia. Nam similiter sacrã supellectilem pro redemptione captiuorum, & ad medendum alijs pauperum necessitatibus licitè vendi ac confringi locuples testis est S. Ambrosius l. 2. de offic. c. 28. & docet S. Tho. 2. 2. q. 100. art. 4. In hoc genere illustre exemplum vidit Gallia in reuerendis Patribus Cœlestinis Marcoussiani Cœnobij, nam cum illorum fundator D. Ioannes de monte acuto damnatus fuisset capitis sententia iniquissimi Iudicis Petri des Essars, & post demessum caput affixus patibulo, boni illi & gratissimi patres prædictum Petrum in ius vocare festinarunt. Et quia litis huius grauissimæ prosecutio ingentes postulabat sumptus impenderunt thecas omnes sacrarum reliquiarum aureas & argenteas, quibus abundabant, tantoque zelo in actionem incubuerunt, vt breui contigerit quod scriptum est. *Incidit in foueam, quam fecit, conuertetur dolor in caput eius* lata inquam capitalis sententia in Petrum velut in corruptum Iudicem executionique tradita. Pius autem fundator è patibulo depositus, & in cœnobio quod extruxerat, dotaueratque adeptus est honorificam sepulturam. *Psal. 7.*

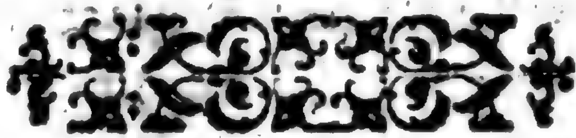

Circa veritatis virtutem obseruare vir prudens quid debeat.

CAPVT V.

§. 1. Veritas hoc loco quid significet.

2. Quod mentiri nunquam liceat. De fictione quid sentiendum,

3. Veritatem nihilominus reticere interdū permittitur, imò necesse est.

4. A quibus mendacijs præcipuè abstinendum.

5. Amphibologiis uti vtrum & quando liceat.

6. De vitiis mendacio affinibus procul vitandis.

§. 1. Cum verba, scriptura, nutus & eiusmodi alia introducta sint partim à natura, partim ab hominibus, vt signa & interpretationes quædam sententiarum nostrarum, & conceptuum, manifestum est peccare eum qui illis abutitur, qui non conformat ea iudicio & conceptui suo, qui aliud per ea proximis suis significat quàm mente gerat. Sic namque illos circumuenit & in errorem mittit. Violat præterea humanam societatem, & in abusu seu falsitate illa deprehensus, facit existimationis suæ iacturam maximam. Agit contra, secundum rectā rationem & virtutem, qui in dictis suis, & rebus eius-

eiusmodi alijs dictam retinet conformitatem. Hæc virtus cuius impulsu id facit, veritas dicitur, & definitur à S. Thom. 2. 2. q. 109. art. 2. *Virtus per quam homo exteriora sua vel verba vel facta debito ordine disponit*, quæ dispositio consistit in eorum conformatione cum internis cõceptibus velut signorum cum rebus signatis. Nec refert quòd Aristoteles l. 2. & 4. Eth. c. 7. veritatē collocare videatur in externa tantum professione seu declaratione virtutis, & meritorum propriorum, nõ ea extollendo plus æquo, & extrema illi assignare simulationē, qua verbo vel facto fingit homo se bono præditum, quo caret; & dissimulationem, qua contra mentitur se bono destitutum quod habet. Nihil quippe dubium, quin latius patere veritatem crediderit, sed quia sæpius mentitur homo nimis attollendo sua merita, contraxit illam ad synceram eorum declarationem, factam verbo vel alijs æquipollentibus. Quare dicamus veritatis extrema vsurpatæ secundum suam latitudinem, esse simulationem, qua indicatur quod non est, vel supra quod est, & dissimulationem, qua indicatur non esse quod est, vel esse infra seu minus quam est.

§. 2. Interdictum esse quodcumque mendacium & per se malum dubitare nõ sinunt

verba illa Ecclef. 7. *Noli velle mentiri omne mendacium*, nec S. Auguſt. in lib. de mendacio cap. vlt. vbi ait. *Quiſquis eſſe aliquod genus mendacij, quod peccatum non ſit putauerit, decipiet ſeipſum turpiter, cum honeſtum ſe deceptorem arbitretur aliorum.* Nec Ariſtoteles cuius verba ſunt. *Per ſe quidem mendacium prauum eſt & vituperatione dignum, verum autem* (ſeu veritas) *honeſtum ac delectabile*, ac ſi diceret, oppoſita ratio eſt contrariorum; cum ergo veritas & mendacium ſint contraria; illa autem ſit per ſe bona & amabilis, ſequitur iſtud eſſe per ſe deteſtabile. Nec denique ratio quam poſuimus initio præcedentis §. & deprompſimus ex S. Thom. ſupra art. 3. Taceo mendacium proximam viam eſſe ad periurium, nam reuera vt ſcribit Cicero. *Qui ſemel à veritate deflexit, non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci conſueuit.* Mendacem item in ludicris, fidẽ ſibi abrogare in ſerijs non ſine ingenti detrimento, vt planum illum qui fingens fractum ſibi crus, & alienum implorans auxilium, poſtea cum verè fregiſſet neglexerunt iam decepti credere & accurrere:

Cicero in orat. pro Roſc. Ame.

Credite, non ludo, crudeles tollite claudum
Quære peregrinũ vicinia rauca reclamat.

Horat. l. 1. epiſt. 18.

Nec mouere quenquam debet dictum Platonis. l. 3. de Rep. *Deo quidem indecens & inutile*

utile est mendacium, hominibus verò quandoque vtile & necessarium, vt eo tanquam medicamento vtātur, nec quod sancti Patres illud interdum approbare, vel etiam vsurpare videantur vel inde præmium reportasse. nec quod officioso mendacio magnis interdum malis damnisque occurratur. Nec denique quod Christus finxerit se longius ire Luc. 24. & in bello vti liceat insidijs & hostem fallere, & vxori quandoque fucis vti ad conciliandam sibi pulchritudinem viri sui retinendi causa vel placandi, quæ tamē omnia mendacium continent vel sunt ei finitima. Non enim oracula sunt quæcumq; dixit Plato, scripsit aut censuit, vndè in multis ab eo discedit Aristoteles primarius eius discipulus. Sancti patres de vero mendacio non loquuntur, cum videntur approbare, sed de eo quod tale videtur audienti, & tamen non est secundum sensum intelligentiamque loquentis; qui sanè vt dicam §. 5. non semper necesse habet dum loquitur conformare se cogitationibus auditorum. Ijdem sibi non cōtradicunt, scriptores præsertim canonici, sed videntur ijs, à quibus non intelliguntur, & quibus in mentem nō venit posse vnum & idem diuersis modis & verbis significari. Mendacem neminem vt mendacem præmio affecit Deus, præmium tamen esse potuit rei alicuius bonæ cōiun-

ctæ mendacio, sic mercedem temporalem ab eo receperunt obstetrices illæ Ægyptiacæ non propter mendacium, sed quia timẽtes Deum refugerunt parere crudeli mandato Pharaonis, & submergere infantes filiorum Israel Exod. 1. Prodest quandoque officiosum mendacium, sed clamat Apostolus, & dictat recta ratio *non esse facienda mala vt eueniant bona*; alias cur non liceret similiter in bonum finem peierare, occidere innocentem, formare falsas tabulas, &c. Si ob bonum finem aliqua boni ratio inesse posset mendacio, cur tam enixè illud à Deo remoueret idem Apostolus, vt palam denuntiaret *impossibile esse mentiri Deum*? Eligendum fateor minus malum vt vitetur maius, sed nego mendacium cum sit culpa esse minus malum damnis illis grauibus & externis, quæ intelligi solent per mala maiora. Nihil propriè finxit Christus quia nihil fingit veritas, sed finxisse dicitur ex duorum discipulorum & vulgi opinione. Nam cum venerit cum illis in Emaus & postea manserit, putare potuerunt fictionem fuisse cum transire tentauit & voluit, & tamen fictio non erat, quia si eum non tenuissent transisset sine dubio, & isset longius. Sic indurare dicitur reprobos, ~~excæcare~~ & in reprobum dare sensum, quia non conferendo indignis gratiam efficacem qua emolliantur,

Rom. 3.

Hebr. 6.

antur, & videant, iudicant vulgares homines velle eum quod inde sequitur, nempè illorum indurationem & excæcationē. Non mentitur miles insidiator, sed iure suo vtitur id faciens quo incautus hostis seipsū perdat imprudentia propria, conijciatq; in laqueum, vel discinctus ad locum veniat, in quo ille latet armatus. Mulier quæ fuco illinit faciem, realem quandam ac veram inducit venustatem, quæ tamen quia minor est quàm naturalis, ac saltem ab ea differt, eius cōparatione ficta dicitur. Quanquam ficta quoq; dici possit respectu eorū, qui proprio decepti iudicio, naturalē putant cum nō sit. Multa mentiuntur tum ægrotis Medici tum matres paruulis, tum belli duces militibus spem vultu simulantes ne horum animi cadant, & iactantes multa aduentare nummorum millia, quando ad manum nequidem est obolus. sed iam ostendi non excusari maliciam officiosi mendacij vtilitate quam parit. Quæ cum ita sint, nullum sit tibi cum eo commercium, nunquam benè tibi cedet pugnare cum veritate. contemptui eris & malè audies apud quoslibet, nec tibi credetur in posterum quamuis vera dicenti (aduertant hic singulariter animum Sacerdotes, cōcionatores, iudices) etiā non cogitans in teipsum irrues, quia falsa nec inter se cohærent, nec cum veris; vnde Cicero menda-
cem

cem ſcribit ſui memorem eſſe oportere. Vide exempli gratia miſeros illos, qui à Catholica Eccleſia ad ſectas deficiunt, mentiri incipiunt iactantes ſe ad eas miraculosè vocatos, & in Eccleſia illa deprehendiſſe corruptelam omnimodam, ſed an ſibi conſtāt? nonne ab hoc putidiſſimo mendacio ad aliud mox à ſeipſis deuoluuntur? Omninò, hoc ipſo quo negant à tempore Apoſtolorum vlla fuiſſe vera miracula, & ſe inter Catholicos vitam geſſiſſe inculpatam, nec vlla culpa ſua fuiſſe ab ijs ſeparatos. Neque enim iſta inter ſe conſentiunt inculpatam vixiſſe vitam, vbi regnabat ſi ijs credimus, omnis generis corruptela, ſicut nec miraculosè conuerſos fuiſſe eo tempore, quo ſupponitur & aſſeritur nulla extare vera miracula. Quid plura? nunquam de numero eris proborum apud eos, qui te ſolitum credent falſa enuntiare. Vndè Sinon ille Virgilianus vt videri geſtiebat vir bonus; ita conatus eſt ſtatim à principio, omnem viri mendacis ſuſpicionem à ſe auertere:

Nec ſi miſerum fortuna Sinonem
lib. 2. Æne. *Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.*

§. 3. Eſto mentiri nunquam liceat vt vidimus, veritatem nihilominus occultare interdum conceditur, non ſecus ac cibos alioqui optimos nonnullis corporibus nempè

pè impuris subtrahere, quousque repurgētur, vt docet Hyprocrates l. 2. Aphor. 10. & gemmas seu res sacras indignis & profanis non communicare, sicut ait Christus: *Nolite dare sanctum canibus, & ne proijciatis margaritas ante porcos.* Nec conceditur solum, sed expedit, & necesse est quando eius communicatione valdè indignos se præbēt qui audiunt, vel videntur facturi gradum ad deteriora, fortè etiam quod verum est, oppugnaturi. Sic Paulus & Barnabas pertinacibus Iudæis neglectis ad instituendas gentes operam suam conuerterunt Actor. 13. Paulus item & Timotheus, *Vetati sunt à Spiritu sancto in Asia loqui verbum Dei.* Act. 16. Est & alius casus in quo tacere licet veritatē, quando vna ex parte nec ad Dei gloriam necessaria est, nec ad salutem proximi; ex altera incōmodum magnum incursurus est qui eam dixerit. Namque ardua certè nimis lex eius esset; si tunc obligaret. Quod eius manifestatione damnū & ociū sæpè sustineat, qui manifestat, est certissimū. *Amara est veritas,* ait S. Hier. contra Iouin. *& qui eam prædicant replentur amaritudine.* Et Apostolus. *Inimicus factus sum vobis verum dicens.* Isaias Propheta non cælans illam Manassæ Regi, bifariam sectus est serra lignea, vt ex certissima traditione scribit idem S. Hier. l. 15. in Isa. sub finem.

Matth. 7.

Gal. 4.

§. 4. Men-

§. 4. Mendacia deterrima, & ob id cauenda præ cæteris sunt quæ sequuntur. Primū quod circa fidem religionemq; committitur, vt cum docetur hæresis siue error Catholicæ veritati contrarius, quæ veritas seu fides salutis est fundamentum. Vel cum in eius cōfirmationem proferuntur aut fiunt falsa miracula, qualia execratur in primis Deus, & vix vnquam relinquit impunita, vt patet in cæco illo qui corruptus pecunia à Cyrola Ariano Episcopo videri volente cæcum illuminasse, mentiebatur cæcitatem; nam iusto Dei iudicio contraxit veram, & confusione respersus est Arianus; sicut etiam in ciue illo Geneuensi quem Caluinus similiter conduxit pretio ad fingendam cæcitatem, vti in eius vita scribit Hier. Bolsecus. Regem Cyrum Persarum Regem eiusmodi illusoribus adeò infensum fuisse legimus, vt omnibus Belis Sacerdotibus vitam ademerit, eo quod deciperent homines dicendo Belem comedere & bibere, quod super eius mensa quotidiè proponebatur, cū tamen non ille sed ipsi cum vxoribus & filijs noctu cuncta deuorarent ingressi per ostiolum subterraneum. Dan. 14. Huc pertinent calumniæ & historiæ confictæ in odium religionis quā quis auersatur. Quod quidem vitium Sectarijs hodiernis est longè familiarissimū, infinitas excogitant nugas

Greg. Tur. l. 2. histo. Fran. §. 3.

gas vt Catholicam odio exponant & ludibrio, v.g. contemni à Catholicis scripturam sacram, humanas constitutiones diuinis anteferri, Dei loco haberi sanctos sanctorumque imagines, postponi virtutem passionis Christi humanis satisfactionibus, &c. *Primum, capitale, summeq; fugiendum mendacium est*, inquit S. August. l. de mendacio, *quod in materia religionis fit.* Secundum est quo resperguntur complures Magorum preces ad Deum, v.g. quod Christus habuerit febres, &c. cum tamen iuxta veram doctrinam, quam tradit S. Tho. 3. p. q. 14. a. 4. liber fuerit à morbis omnibus. Tertium est periurium, seu mendacium per quod diuino adducto testimonio falsum confirmatur, siue sit speculatiuum, quo asseritur quod non est, vel abnuitur quod est: siue practicum quando quis iurans daturum se vel facturum quod licitè potest, non habet tamen sed habere se simulat exequendi voluntatem, aut si habet, postea nihilominus executioni mandare negligit. Vtrobique magna Deo irrogatur iniuria, quia in falsi testem adducitur, ac si ratum illud haberet, eoque delectaretur. Multum præterea detrahitur authoritati peierantis. Nam reuera: *Vbi quis semel peierarit, ei credi postea, etiamsi per plures Deos iuret non conuenit.* Dixi, *quod licitè potest*, quia

Cicero in orat. pro Rab. posth.

quia si malum sit quod promisit & iurauit, promittendo peccauit, mutando autē propositum bene facit. Et similiter periurus non est, qui non præstat, quod se iurauit facturum, si post promissionem mutentur conditiones personarum & negotiorum, quia vt dicit Seneca. l. 4. de Benef. c. 34. & 35. Ad hoc quod teneatur homo facere quod promisit, necesse est immutata omnia permanere, alioqui nec mendax fuit in promittendo, nec infidelis in non implendo, defectu condirionum quas supponebat cum promitteret. Vndè & Apostolus non est mentitus, qui non iuit Corinthū, quo se iturum promiserat, & hoc propter impedimenta quæ superuenerunt, vt docet S. Tho. 22. q. 110. a. 3.

2. Cor. 1.

Quartum est illud omne, quo innocenti creatur magnum damnum aut molestia. Quo in genere primas tenet calumnia, quā metuens Dauid orabat. *Redime me à calumnijs hominum*. Eandem appellare solebat S. Athan. *Clauam, gladium, vulnus insanabile.* Deus autem punire consueuit acerbissimè, (nec mirum, nam grauissimè profectò læditur in fama proximus, & perturbatur animo, cui graue crimen affingitur) vt te docebit historia meretriculæ accusantis S. Gregorium Thaumaturgum carnalis copulæ secum habitæ, & meretricij pretium

Psal. 118.

repe-

repetentis. Quod cum ei dari petiuisset ab amico vir sanctus, ne inchoatam contra Arianos disputationem clamore suo interturbaret, & illa accepisset, mox à Dæmone correpta est, à quo non nisi illius precibus potuit liberari. Itemque historia alia quam narrat Theodoretus l. 4. c. 26. de Palladio Monacho, qui falso insimulatus homicidij, & per reuelationem sciens verum homicidam vnum esse de accusatoribus, ad cadauer accessit spectante populo, & dixit ei: *In nomine Christi libera me, & indica quis verè scelus sit operatus*; tunc ille erexit sese, & circumspectis omnibus indigitauit authorem verum criminis, & certè sub veste eius deprehensus est cruentus gladius, vna cum occisi pecunia. Peccant præterea specie ista mendacij, qui se dicunt finguntque pauperes cum non sint: Imponunt enim diuitibus, & sunt pauperibus veris perniciosi, & ad restitutionem tenentur non istis faciendam, nullum adhuc ius in eleëmosynas habentibus; sed illis vt potè quorum mens non fuit dare alijs quam veris. Magis adhuc qui vt videantur digni publicis muneribus mentiuntur doctrinam, & dotes alias necessarias, dolus planè detestabilis & vtrique Reipublicæ perniciosissimus, quæ non potest non labascere sub inidoneis eiusmodi rectoribus.

§. 5. Amphibologijs, cum adumbrent mendacia, regulariter vti non licet; pugnat illarum vsus cum humana conuersatione, quæ nõ parum læditur illusorijs fallacibusq; loquendi formulis, quibus aliud intelligit qui loquitur, quã intelligi vulgò soleat per verba quæ profert: Accedit censura Ecclesi. 37. *Qui Sophisticè loquitur, odibilis est.* Dixi regulariter, nam in quibusdam casibus licet, aliudq; est conformare verba cogitationi propriæ, aliud alienæ. Illud necessarium est ad vitandũ mendacium, (mentiri namq; est contra mentem ire) & ne violetur naturæ institutum, quæ verba dedit, vt per ea significetur exterius, quod cogitatur interius; hoc autem non, quia instituta nõ sunt ad alienos conceptus seu cogitationes exprimendas. Inuitatus Hierosolymam Christus ad diem festum, negauit se eo profecturum. Ioan. 3. *Ego non ascendo ad diem festum*, postea tamen ascendit, non publicè & cum pompa, vt optabãt inuitatores illi vani; sed occultè quo modo eo se conferre

Ioan. 11. statuerat. Dixerat idem *Lazarus amicus noster dormit* mortem intelligens quam somnum appellabat, illi vero dormitionem veram sibi cogitatione formabant. Dixerat

Ioan. 2. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud* de corpore suo loquens post mortis triduum vitæ restituendo. Illi autem sen-

ſenſum ad Salomonis templum conuertebant. Fugiens S. Athanaſius & Arianos videns inſequentes, ad eos direxit iter quaſi verè tendens Alexandriam vndeveniebant, interrogatuſq; vidiſſet ne Athanaſium, reſpondit, feſtinate nõ procul diſtat, attingetis haud dubiè ſi inſequamini fugientẽ; ſanè ad ſuam quidem ſed non illorum mentem loquebatur; nec opus erat, imò nec debebat quo vitæ ſuæ conſuleret. Abraham Gen. 12. dixit Saram vxorem ſuam, ſororẽ eſſe, ſupple ex parte patris tantùm, cum alij intelligerent quod etiam ex parte matris. Iacob Gen. 27. ait primogenitum ſe eſſe Iſaac ſupple quoad ius primogeniti ſibi ab Eſau venditũ, & ita non eſt mentitus vt docet S. Tho. 2. 2. q. 100. a. 3. quamuis Iſaac interrogaret de primogenito quoad ętatẽ. Itaq; vniuerſim loquendo, vbi ſenties inſtare tibi damnũ graue, ſi loquaris ad mentẽ interrogantiũ, verba dare poteris huic eorũ menti nõ conformia, ſed tamen vera ſecundũ occultum ſenſum quem tibi effinxeris, vt ſi ad locum inuitaris, vbi probabiliter mala tibi faba cuditur, reſpondere conceditur, nullo modo ire mihi licet propter impedimenta, habe me rogo excuſatum. Sed hoc reſtringo, quando in propoſita materia ſuperior tuus non eſt ille, ad cuius interrogantis mẽtem non reſpondes, nam ſi ſit vt quando Iudici tuo legitimo ſiſteris tanquam reus

iam conuictus per plurium depositionem testium, vel etiam vnius omni exceptione maioris, seu irrefutabilis, & ob id facientis semiplenam probationem. Tunc nullũ ius habes tergiuersandi per verba æquiuoca, quo pœnam declines qua dignus es. Imò si negares quod scis verè contra te depositũ à testibus iuridicè interrogatis, iniuriam illis faceres insimulando eos mendacij. Porrò si præpositum tuum errare scias, respondere potes contra eius intentionem, cum hoc ipsum sit respondere secundum veritatem, Exemplum, falsò audiuit locum vndè venis lue pestis laborare si percontetur vtrum indè venias, negare tibi licebit, quia falsò apprehendit infectum esse locum de quo interrogat, non interrogaturus si non infectum crederet, ex eo autem vt infecto non venis.

§. 6. Inter peccata mendacio affinia occurrit primum hyperbolica locutio, qua supra veritatem amplificatur res de qua agitur, vel extenuatur. Tolerari potest quando qui loquitur non aliud per ipsam intendit & scitur non intendere, quàm indicare valdè magnam rem esse aut perexiguam, esto reipsa nec tam magnam, nec tam paruam quàm præsefert verborum rigor. vt cum dicimus, obtigit ei ingenium Angelicum, est alter Cicero, est ipsamet vrbanitas, vincit

onus

onus istud Ætnam grauitate, &c. Non potest autem si præcisè definiendus sit rei alicuius numerus: Tunc mendacium committitur, quia quoad partem saltem verum non est quod dicitur. Occurrit secundo loquacitas, nam qui promiscuè & multa loquitur, non adhibet iudicium, atque ita facilè aberrat à scopo veritatis, ac saltem exponit se aberrandi periculo, sicut à meta, qui temerè iaculatur. Multa quoq; profundit insulsa, perniciosa, inutilia, pœnitenda, vt verissima sit sententia. *In multiloquio non deerit peccatū.* Et: *In multis sermonibus inuenietur stultitia.* Esto proindè verbis Sobrius, pruritum fræna loquendi si mentiri metuis. Memento vas illud immundum habitum Num.19. cui deruit operculū, & quod os claudere nunquam apud Hypocratē aliquid portendat mali; aperire autem nō rarò mali sit ominis, vt cum dormit æger hiante ore, l.1. prædict. 20. vel morti est proximus. Nec apud Aristotelem ranarum silentium cladis alicuius esse prænuntium; contra autem Sect.1. Problem. 22. crebras earū coaxationes argumenta vocat instantis pestilentiæ. Et lib.1. Oecon. cap. 6. claudi vult portam domus. Quid autem aliud os dixeris, quam domus nostræ ostiū, cuius lingua custos est & ancilla ostiaria? Sicut nescit benè imperare, qui non nouit obedire, ita nec

Prou. 10.
Eccles. 5.

benè prudenterq; loqui, quisquis tacere nō didicit. Vndè Pythagoras quinquennij silentium, vel vt scribit Gellius l. 1. c. 9. biennij suis imponebat discipulis, vt prius audita solidè discerent ac coquerent, quàm loquerentur. Quemadmodum mendax, ita loquaculus, neq; quod prodest, neq; quod ad præsentem rem facit, loquitur; quare vt mendacium vacare culpa nō potest, sic nec effrænata loquendi licentia. Apposité dicito quicquid dixeris, ne vagetur lingua instar delirantium extra propositi metas argumenti, nec de repente in aliud transiliat. Interrogatus de cœpis, ne respondeas de cucurbitis. A parergis abstineto, quia confundunt species, obstantq; ne quid certi ac solidi elici possit ex verbositate plurima. Indicium præterea inscitiæ, est temere citoque ad disparata transitum facere, nam qui docti sunt & in multis exercitati, aliquid semper habent reliquum quod dicant ad propositum. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore*, id est, *sermo opportunus optimus est* tamque gratus quàm videre quinque vel sex poma aurea superstantia totidem elegantissimorum lectorū columnis & cuspidibus. Addo, caue præcipuè multum loqui apud Principes, vt pote occupatos curis infinitis, & valdè gaudentes breuiloquentia, vel etiam apud Senes,

Prou. 25. & 11.

cum

eum ne ipsi quidem debeant semper loqui, sed alijs etiam locum dare. *Vbi sunt Senes, ne multum loquaris.* Sed quid ago? laterem lauare videor, & in aqua scribere, cum hanc commendo loquendi parcitatem atque modestiam, adeò hodiè plerisque lingua est volubilis, præceps, garrula; & in ijs locum habet, quod de se pronuntiat tam Eliu quàm Eliphas Themanites. *Conceptum sermonem tenere quis poterit? plenus sum sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod laguneulas nouas disrumpit, loquar.* Eccl. 32. Iob. 4. & 32.

Occurrunt tertio simulatio & dissimulatio, siue fiant silentio, siue certa vultus specie, aut gestibus ad præseferendum quod non est, vel celandum quod est. Nam licet mendacium vulgò accipiatur pro falsa significatione interioris affectus vel iudicij; reuera tamen extendit se ad eam quæ fit illis alijs externis ritibus, vtpotè quæ verbis æquipollent. Simulationis maior, certior, crebriorque est malitia. Nam dissimulationem sæpè excusat à culpa necessitas, rectaque ratio dictans non prodenda interdum quæ latent, quia prodita valdè nocerent; ATQVE ad ea occultanda recurrendum

De præſcriptis Prudentiæ circa Fidelitatem.

CAPVT VI.

§. 1. Fidelitas quid ſit.
2. Perfidia quàm deteſtabilis & noxia.
3. Quæ potiſſimum vitanda.
4. De vanis perfidorum prætextibus & excuſationibus.
5. An & in quo caſu liceat non ſtare datæ fidei.

§. 1. Fidelitas aliter fides moralis appellatur, & definitur virtus qua fit quod dicitur, id eſt qua executioni mandatur, quod promittitur, ſiue promiſſio fiat verbo, ſiue re alia æquipollente, ſiue expreſſa ſit ſiue tacita. Magna eſt hæc virtus, quia baſis eſt iuſtitiæ & cõtractuum; Neque enim eos inter ſe homines celebrarent, niſi crederent omnibus cordi eſſe fidem, valdeque horrere quemlibet à promiſſis recedere ſtipulatis præſertim ſeu acceptatis aut iuratis. *Fundamentum iuſtitiæ eſt fides*, inquit Cicero, *id eſt dictorum conuentorumq; conſtantia & veritas*. De ea obiter iam nonnulla diximus partim lib. 2. cap. vltimo cum ſeruorum ac Vaſallorum deſcriberemus munera, partim cap. 1. hujus, verba facientes de contractu promiſſionis. Addenda nunc aliqua, & maximè quæ ad vitium ei contrarium ſeu perfidiam ſpectant.

Cicero l. 1. offic.

§. 2. Ha-

§. 2. Habet perfidia rationē defectus, quādo nō fit quod præsefert honesta spōsio, & potest fieri: excessus verò, quando fit quod spōsioni aduersatur, vel quando quod promissum est eo fit loco & tempore, quo non debet. Mala vtraq;, sed prima peior multo ac crebrior; cum illa præcipuè sit, quæ quantū ex se est, subruit iustitiā, & societatē perturbat humanam, & introducit in orbem sexcenta mala. Aspersit hæc labe Athenienses ne iuratis quidem pactis curantes satisfacere. Magis adhuc probro ac dedecori exponit hodiernos sectarios & cōplures infideles Catholicis & Christianis fidē vulgò nō seruantes, nisi quantum placet, aut è re sua visum fuerit. Magna animi tranquillitate vtitur qui fidem colit, sicut scriptum est. *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter*, cōtra vbiq; trepidat, odiosissimusq; est omnis perfidus, ac in primis periurus. Vndè cum Agesilao Regi datā fidē violasset Tysaphernes Persarū Rex, bellumq; ex improuiso intulisset, dixit ille. *Magnam habeo Tysapherni gratiam, quod periurio suo Deos & homines sibi infensos reddiderit*, nec ita multo post fauente numine horrendū in modū vexauit illum Agesilaus. Vitā & pacem iureiurando promiserant Gabaonitis Iosue & populus Israel, tam suo quam successorum nomine (est siquidē populus quiuis per multa durans

Prou. 10.

Plut. in Agesilao.

quia si malum sit quod promisit & iurauit, promittendo peccauit, mutando autẽ propositum bene facit. Et similiter periurus non est, qui non præstat, quod se iurauit facturum, si post promissionem mutentur conditiones personarum & negotiorum, quia vt dicit Seneca. l. 4. de Benef. c. 34. & 35. Ad hoc quod teneatur homo facere quod promisit, necesse est immutata omnia permanere, alioqui nec mendax fuit in promittendo, nec infidelis in non implendo, defectu condirionum quas supponebat cum promitteret. Vndè & Apostolus non est mentitus, qui non iuit Corinthũ, quo se iturum promiserat, & hoc propter impedimenta quæ superuenerunt, vt docet S. Tho. 22. q. 110. a. 3.

1. Cor. 1.

Quartum est illud omne, quo innocenti creatur magnum damnum aut molestia. Quo in genere primas tenet calumnia, quã metuens Dauid orabat. *Redime me à calumnijs hominum.* Eandem appellare solebat S. Athan. *Clauam, gladium, vulnus insanabile.* Deus autem punire consueuit acerbissimè, (nec mirum, nam grauissimè profectò læditur in fama proximus, & perturbatur animo, cui graue crimen affingitur) vt te docebit historia meretriculæ accusantis S. Gregorium Thaumaturgum carnalis copulæ secum habitæ, & meretricij pretium repe-

Psal. 118.

repetentis. Quod cum ei dari petiuisset ab amico vir sanctus, ne inchoatam contra Arianos disputationem clamore suo interturbaret, & illa accepisset, mox à Dæmone correpta est, à quo non nisi illius precibus potuit liberari. Itemque historia alia quam narrat Theodoretus l. 4. c. 26. de Palladio Monacho, qui falsò insimulatus homicidij, & per reuelationem sciens verum homicidam vnum esse de accusatoribus, ad cadauer accessit spectante populo, & dixit ei: *In nomine Christi libera me, & indica quis verè scelus sit operatus*; tunc ille erexit sese, & circumspectis omnibus indigitauit authorem verum criminis, & certè sub veste eius deprehensus est cruentus gladius, vna cum occisi pecunia. Peccant præterea specie ista mendacij, qui se dicunt finguntque pauperes cum non sint: Imponunt enim diuitibus, & sunt pauperibus veris perniciosi, & ad restitutionem tenentur non istis faciendam, nullum adhuc ius in eleëmosynas habentibus; sed illis vt potè quorum mens non fuit dare alijs quam veris. Magis adhuc qui vt videantur digni publicis muneribus mentiuntur doctrinam, & dotes alias necessarias, dolus planè detestabilis & vtrique Reipublicæ perniciosissimus, quæ non potest non labascere sub inidoneis eiusmodi rectoribus.

§. 5. Amphibologijs, cum adumbrent mendacia, regulariter vti non licet; pugnat illarum vsus cum humana conuersatione, quæ nō parum læditur illusorijs fallacibusq; loquendi formulis, quibus aliud intelligit qui loquitur, quā intelligi vulgò soleat per verba quæ profert: Accedit censura Eccles. 37. *Qui Sophisticè loquitur, odibilis est.* Dixi regulariter, nam in quibusdam casibus licet, aliudq; est conformare verba cogitationi propriæ, aliud alienæ. Illud necessarium est ad vitandū mendacium, (mentiri namq; est contra mentem ire) & ne violetur naturæ institutum, quæ verba dedit, vt per ea significetur exterius, quod cogitatur interius; hoc autem non, quia instituta nō sunt ad alienos conceptus seu cogitationes exprimendas. Inuitatus Hierosolymam Christus ad diem festum, negauit se eo profecturum, Ioan. 3. *Ego non ascendo ad diem festum*, postea tamen ascendit, non publicè & cum pompa, vt optabāt inuitatores illi vani; sed occultè quo modo eo se conferre
Ioan. 11. statuerat. Dixerat idem *Lazarus amicus noster dormit* mortem intelligens quam somnum appellabat, illi vero dormitionem veram sibi cogitatione formabant. Dixerat
Ioan. 2. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud* de corpore suo loquens post mortis triduum vitæ restituendo. Illi autem

ſenſum ad Salomonis templum conuertebant. Fugiens S. Athanaſius & Arianos videns inſequentes, ad eos direxit iter quaſi verè tendens Alexandriam vnde veniebant, interrogatuſq; vidiſſet ne Athanaſium, reſpondit, feſtinate nõ procul diſtat, attingetis haud dubiè ſi inſequamini fugientẽ; ſanè ad ſuam quidem ſed non illorum mentem loquebatur; nec opus erat, imò nec debebat quo vitæ ſuæ conſuleret. Abraham Gen. 12. dixit Saram vxorem ſuam, ſororẽ eſſe, ſupple ex parte patris tantum, cum alij intelligerent quod etiam ex parte matris. Iacob Gen. 27. ait primogenitum ſe eſſe Iſaac ſupple quoad ius primogeniti ſibi ab Eſau venditũ, & ita non eſt mentitus vt docet S. Tho. 2. 2. q. 100. a. 3. quamuis Iſaac interrogaret de primogenito quoad ętatẽ. Itaq; vniuerſim loquendo, vbi ſenties inſtare tibi damnũ graue, ſi loquaris ad mentẽ interrogantiũ, verba dare poteris huic eorũ menti nõ conformia, ſed tamen vera ſecundũ occultum ſenſum quem tibi effinxeris, vt ſi ad locum inuitaris, vbi probabiliter mala tibi faba cuditur, reſpondere conceditur, nullo modo ire mihi licet propter impedimenta, habe me rogo excuſatum. Sed hoc reſtringo, quando in propoſita materia ſuperior tuus non eſt ille, ad cuius interrogantis mẽtem non reſpondes, nam ſi ſit vt quando Iudici tuo legitimo ſiſteris tanquam reus

iam conuictus per plurium depositionem testium, vel etiam vnius omni exceptione maioris, seu irrefutabilis, & ob id facientis semiplenam probationem. Tunc nullũ ius habes tergiuersandi per verba æquiuoca, quo pœnam declines qua dignus es. Imò si negares quod scis verè contra te depositũ à testibus iuridicè interrogatis, iniuriam illis faceres insimulando eos mendacij. Porrò si præpositum tuum errare scias, respondere potes contra eius intentionem, cum hoc ipsum sit respondere secundum veritatem. Exemplum, falso audiuit locum vndè venis lue pestis laborare si percontetur vtrum indè venias, negare tibi licebit, quia falsò apprehendit infectum esse locum de quo interrogat, non interrogaturus si non infectum crederet, ex eo autem vt infecto non venis.

§. 6. Inter peccata mendacio affinia occurrit primum hyperbolica locutio, qua supra veritatem amplificatur res de qua agitur, vel extenuatur. Tolerari potest quando qui loquitur non aliud per ipsam intendit & scitur non intendere, quàm indicare valdè magnam rem esse aut perexiguam, esto reipsa nec tam magnam, nec tam paruam quàm præsefert verborum rigor. vt cum dicimus, obtigit ei ingenium Angelicum, est alter Cicero, est ipsamet vrbanitas, vincit onus

onus istud Ætnam grauitate, &c. Non potest autem si præcisè definiendus sit rei alicuius numerus: Tunc mendacium committitur, quia quoad partem saltem verum non est quod dicitur. Occurrit secundo loquacitas, nam qui promiscuè & multa loquitur, non adhibet iudicium, atque ita facilè aberrat à scopo veritatis, ac saltem exponit se aberrandi periculo, sicut à meta, qui temerè iaculatur. Multa quoq; profundit insulsa, perniciosa, inutilia, pœnitenda, vt verissima sit sententia. *In multiloquio non deerit peccatū.* Et: *In multis sermonibus inuenietur stultitia.* Esto proindè verbis Sobrius, pruritum fræna loquendi si mentiri metuis. Memento vas illud immundum habitum Num.19. cui deruit operculū, & quod os claudere nunquam apud Hypocratē aliquid portendat mali; aperire autem nō rarò mali sit ominis, vt cum dormit æger hiante ore, l.1. prædict. 20. vel morti est proximus. Nec apud Aristotelem ranarum silentium cladis alicuius esse prænuntium; contra autem Sect.1. Problem. 22. crebras earū coaxationes argumenta vocat instantis pestilentiæ. Et lib.1. Oecon. cap. 6. claudi vult portam domus. Quid autem aliud os dixeris, quam domus nostræ ostiū, cuius lingua custos est & ancilla ostiaria? Sicut nescit benè imperare, qui non nouit obedire, ita nec

Prou. 10.
Eccles. 5.

benè prudenterq; loqui, quisquis tacere nõ didicit. Vndè Pythagoras quinquennij silentium, vel vt scribit Gellius l. 1. c. 9. biennij suis imponebat discipulis, vt prius audita solidè discerent ac coquerent, quàm loquerentur. Quemadmodum mendax, ita loquaculus, neq; quod prodest, neq; quod ad præsentem rem facit, loquitur; quare vt mendacium vacare culpa nõ potest, sic nec effrænata loquendi licentia. Appositè dicito quicquid dixeris, ne vagetur lingua instar delirantium extra propositi metas argumenti, nec de repente in aliud transiliat. Interrogatus de cœpis, ne respondeas de cucurbitis. A parergis abstineto, quia confundunt species, obstantq; ne quid certi ac solidi elici possit ex verbositate plurima. Indicium præterea inscitiæ, est temere citoque ad disparata transitum facere, nam qui docti sunt & in multis exercitati, aliquid semper habent reliquum quod dicant ad propositum. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore*, id est, *sermo opportunus optimus est* tamque gratus quàm videre quinque vel sex poma aurea superstantia totidem elegantissimorum lectorũ columnis & cuspidibus. Addo, caue præcipuè multum loqui apud Principes, vt pote occupatos curis infinitis, & valdè gaudentes breuiloquentia, vel etiam apud Senes, cum

Prou. 25. & 15.

eum ne ipsi quidem debeant semper loqui, sed alijs etiam locum dare. *Vbi sunt Senes, ne multum loquaris.* Sed quid ago? laterem lauare videor, & in aqua scribere, cum hanc commendo loquendi parcitatem atque modestiam, adeò hodiè plerisque lingua est volubilis, præceps, garrula; & in ijs locum habet, quod de se pronuntiat tam Eliu quàm Eliphas Themanites. *Conceptum sermonem tenere quis poterit? plenus sum sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod laguneulas nouas disrumpit, loquar.* Eccl. 32. Iob. 4. & 32.

Occurrunt tertio simulatio & dissimulatio, siue fiant silentio, siue certa vultus specie, aut gestibus ad præseferendum quod non est, vel celandum quod est. Nam licet mendacium vulgò accipiatur pro falsa significatione interioris affectus vel iudicij; reuera tamen extendit se ad eam quæ fit illis alijs externis ritibus, vtpotè quæ verbis æquipollent. Simulationis maior, certior, crebriorque est malitia. Nam dissimulationem sæpè excusat à culpa necessitas, rectaque ratio dictans non prodenda interdum quæ latent, quia prodita valdè nocerent; ATQVE ad ea occultanda recurrendum

esse ad externum aliquid, ad quod dum respiciunt homines, subesse non suspicantur quod est. Exemplum erit, si dux belli in angustijs constitutus, præseferat vultu lætitiam (cuius plures iustasque causas habere ad manum potest, vt quod benè valeat, quod supersit euadendi spes non modica, &c.) ne animo concidant milites, atque ex tetrica eius fronte magni alicuius periculi omen accipiant, vt notat Seneca in lib. de Consol. ad Polybium. c. 24. Nec tamē lethalis semper est simulatio, sed sæpè venialis, (vt cum quis auertendi scandali gratia, aut inducendi alios ad ieiunandum, ieiunare se simulat, peccat mortaliter quod non ieiunet si tenetur, sed non quod ita simulet) imò interdum omni culpa vacat, vt illa B. Petri coniungentis se Antiochiæ solis Iudæis ne illos offenderet, vt docet Vasquez. 1. 2. ad art. 4. q. 103. quia etsi non satis cautè abstraxerit se à gentibus Antiochenis inde coniecturam accipientibus esse iudaizandum, & ob id fuerit reprehensibilis seu de ampliori cautela commonefaciendus; vbique tamen optima egit fide & intentione, & defectus ille cautelæ inaduertentia fuit naturalis; & vsus rituum Iudaicorum, quos tunc vsurpauit, adhuc erat pro eo tempore licitus. Deterrima dissimulationis species est dissimulare vel Catholicam & Orthodoxā

fidem

fidem ac religionem cum est profitenda exterius, vel consanguinitatem & amicitiam, qua de re libro 1. sat multa diximus. Simulationis autem exterius profiteri falsam fidem ac religionem, quæ damnatur interius, vel probitatem, doctrinam, & dotes alias præseferre quasi inessent, cum non insint. Hoc quid est aliud quam Asinum in Leonis pelle agere? Porrò sicut sic tectus Cumanus Asinus, ex auriculis nihilominus est agnitus: ita hi simulatores Sapientiæ tandẽ suam produnt insipientiã. Occurrit quarto de arcanis Principum curiosè scribere & loqui. Nam cum sint occultissima, fieri non potest quin sæpè mentiatur, & malè admodum collimet, qui de ijs liberè verba facit. Vnde Pollioni author est Horatius Historiam ne scribat belli ciuilis nondum perfecti inter Cæsarem & Pompeium:

Motum ex Metello Consule ciuicum
Belliq; causas, & vicia, & modos
Ludumq; fortunæ, grauesque
Principum amicitias, & arma
Nondum expiatis uncta cruoribus
Periculosæ plenum opus aleæ
Tractas, & incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.

De præſcriptis Prudentiæ circa Fidelitatem.

CAPVT VI.

§. 1. Fidelitas quid ſit.
2. Perfidia quàm deteſtabilis & noxia.
3. Quæ potiſſimum vitanda.
4. De vanis perfidorum prætextibus & excuſationibus.
5. An & in quo caſu liceat non ſtare datæ fidei.

§. 1. Fidelitas aliter fides moralis appellatur, & definitur virtus qua fit quod dicitur, id eſt qua executioni mandatur, quod promittitur, ſiue promiſſio fiat verbo, ſiue re alia æquipollente, ſiue expreſſa ſit ſiue tacita. Magna eſt hæc virtus, quia baſis eſt iuſtitiæ & cōtractuum; Neque enim eos inter ſe homines celebrarent, niſi crederent omnibus cordi eſſe fidem, valdeque horrere quemlibet à promiſſis recedere ſtipulatis præſertim ſeu acceptatis aut iuratis. *Fundamentum iuſtitiæ eſt fides*, inquit Cicero, *id eſt dictorum conuentorumq; conſtantia & veritas.* De ea obiter iam nonnulla diximus partim lib. 2. cap. vltimo cum ſeruorum ac Vaſallorum deſcriberemus munera, partim cap. 1. hujus, verba facientes de contractu promiſſionis. Addenda nunc aliqua, & maximè quæ ad vitium ei contrarium ſeu perfidiam ſpectant.

Cicero l. 1. offic.

§. 2. Ha-

§.2. Habet perfidia ratione defectus, quãdo nõ fit quod præsefert honesta spõsio, & potest fieri: excessus verò, quando fit quod spõsioni aduersatur, vel quando quod promissum est eo fit loco & tempore, quo non debet. Mala vtraq;, sed prima peior multo ac crebrior; cum illa præcipuè sit, quæ quantũ ex se est, subruit iustitiã, & societatẽ perturbat humanam, & introducit in orbem sexcenta mala. Aspersit hæc labe Athenienses ne iuratis quidem pactis curantes satisfacere. Magis adhuc probro ac dedecori exponit hodiernos sectarios & cõplures infideles Catholicis & Christianis fidẽ vulgò nõ seruantes, nisi quantum placet, aut è re sua visum fuerit. Magna animi tranquillitate vtitur qui fidem colit, sicut scriptum est. *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter*, cõtra vbiq; trepidat, odiosissimusq; est omnis perfidus, ac in primis periurus. Vndè cum Agesilao Regi datã fidẽ violasset Tysaphernes Persarũ Rex, bellumq; ex improuiso intulisset, dixit ille. *Magnam habeo Tysapherni gratiam, quod periurio suo Deos & homines sibi infensos reddiderit*, nec ita multo post fauente numine horrendũ in modũ vexauit illum Agesilaus. Vitã & pacem iureiurando promiserant Gabaonitis Iosue & populus Israel, tam suo quam successorum nomine (est siquidẽ populus quiuis per multa durans

Prou. 10.

Plut. in Agesilao.

rans sęcula homini similis, qui viuit ad multos annos; constat autẽ teneri quemuis posterioribus annis cõtractu quem inijt prioribus) inter quos Saul Rex si quis alius promissi hui⁹ vinculo maximè obstringebatur, eo quod repræsentabat populũ vniuersum velut caput eius: ausus tamen interpretari se ab eiusdem promissi obligatione solutũ ac liberum, intulit illis damna plurima, populo qui tunc erat cooperante. Quid fecit Deus? Percussit flagello triennalis famis populum; qua adhuc grassante veritus Rex Dauid successor eius, ne tandem omnes inedia consumeret, sciensq; qua ex causa tam atrox Dei vindicta proficisceretur, Gabaonitas inspirante Deo sic est allocutus. *Quid faciam vobis? & quod erit vestrum piaculum, vt benedicatis hæreditati Domini?* Responderunt inter cætera. *Virum*, hoc est Regem Saul, *qui attriuit nos & oppreßit iniquè, ita delere debemus, vt ne vnus quidem residuus sit de stirpe eius in cunctis finibus Israël. Dentur nobis septem viri de filijs eius, vt crucifigamus eos Domino in Gabaa.* Et infra: *Dedit eos in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino.* Ista te Lector admoneant, synceritatem fidemq; cõstanter colito, in pactorum verbis ne quæras calumniam, nec in scirpo nodum. Intelligantur à te, vt vulgò solent, & virorũ bonorum

2. Reg. 21.

Plut. in Apophteg.

norum iudicio debent: nec Cleomenem imitere, qui cum Argiuis septem dierũ pactus esset inducias, & astutè obseruans deprehendisset illos tertia die inducijs fretos somno indulgere, adortus est incogitantes, & alios quidem interemit, alios subiecit seruituti: Cumq; ei violata iurisiurandi fides probro verteretur, ad exceptionem illam puerilem cõfugit, *De diebus solis pactus sum, noctes in iureiurando additæ non sunt*. Neque finxeris, neque occasiones quæ sieris discedendi à confœderatis, nec illis in tua fide requiescentibus vllas strue insidias. Abominandum istud ingenium relinque scorpionibus, qui supra cutem rependo molliter, venenatum ex improuiso infigunt aculeum. Sed neque tibi imposueris dicens. Ita occultabo consilia mea & fraudes, vt fidem malam nemo sit deprehensurus. Noli errare, *nihil occultum quod non reueletur*. Quæ Matth. 10. Christi verba licet ad literam sint accipienda de mysterijs Euangelicis, principio quidem obscurè, & per parabolas insinuatis ad populum, postea autem per Apostolicos viros perspicuè declaratis; nihil tamen vetat quominus ad arcana omnia extendantur. Nam reuera quodlibet tandem propalabitur, in illo præsertim magni iudicij die, in quo *illuminabit Dominus abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*. Puta- 1. Cor. 4. bat

1.Cor.4. bat Rex Dauid mala fide agens cum Vria in hominum notitiam venire non posse factum suum, sed audiuit à Deo. *Tu fecisti absconditè ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis.*

2.Reg.12. Credebat Moyses nunquam manifestatum iri perpetratam à se Ægyptij cædem quem absconderat in sabulo; & ecce die sequenti

Exod.2. euulgata est ita vt mirabūdus diceret. *Quomodo palam factum est verbum istud.* Exempla hæc & similia in tuos vsus conuertito, Consilijs, negotijs, rebus tuis non arenam inconstantem & mobilem sed solidum subijcito lapidem hoc est fidem bonam, si ædificium tibi vis esse stabile. Quid si conatum quoq; ipsum committendæ perfidiæ odiosissimum, & graui pœna dignum ostēdero? Exemplo vnico contentus silebo cętera, cuius meminit Aristoteles lib.2.de re famil.nu.32. Ab Euæso Ægypti præfecto reipsa non defecerunt, sed deficere tentarūt prouincię administratores quibus prę erat, atq; à promissa ei fide obedientiaque discedere. Quod prauum consilium tam ægrè tulit, vt de eo factus certior vocauerit mox omnes & suspenderit: Eorum autem familiaribus ac domesticis renunciari iusserit à se illos haberi in custodia. Itaq; ex eiusmodi necessarijs quisque pecunias comparabat, vt comprehensum affinem suum redime-

dimeret; ille autem vbi spopondit se singulos redditurum, ac pro ijs accepit, quod oblatũ fuerat, tum verò vnicuiq; mortuũ suũ reddidit. Quis præterea tam imperitus est iurium, & receptissimæ apud omnes consuetudinis, vt nesciat capitalem in eum ferri sententiam, qui perimere voluerit Principem, etiamsi quod moliebatur non sit assequutus, aut infandas nuptias cum sacra virgine celebrare? atq; ita author illi esse committendæ perfidiæ. Clara est lex Codicis. *Si quis non dico rapere, sed attentare tantum iungendi causa matrimonij sacratißimas virgines ausus fuerit, capitali sententia feriatur.* C. de Cler. & Episc. l. 3. Nempè in causis grauissimis imitatur Iudex mortalis Deum Iudicem immortalem; hic autem reputat fieri quod tentatur, v.g. non potest homo reipsa Deum magnificare, quia tamen conatur impensè colendo ipsum, magnificare eum dicitur. Sed neque reipsa potest homo latere Deum cum sint nuda omnia & aperta oculis eius; occultari tamen & latere dicitur si studet ac nititur. Amos 9. *Si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos.*

§. 3. Recitemus iam ex perfidijs maximè detestandis præcipuas. Omniũ prima graditur, & deterrima est quæ Deum respicit, seu qua is qui ei nomen dedit, characterem

eius

eius in baptismo accepit, hostibus eius Diabolo & mundo se renunciare professus est, postea per apostasiam deficit, & se profiteri desinit Christianũ. fecit hoc Iulianus apostata, & quicumq; alij abiecta professione Christiana socios se fecere Ethnicorum; Et venefici in Diaboli manibus Christum eiurantes; & Hæretici hoc nomine Ethnicis seu idololatris persimiles, quod idola colant cordis sui, hoc est Chymæras & opiniones proprias, quas sibi effinxerunt contemptis contrarijs Ecclesiæ dogmatibus, quæ à vero Deo profecta ipsum repræsentant, & reijci ac contemni absq; eo nullo modo possunt. O quàm confundentur hice perfidi, cum supremus Iudex sistet eos sibi, & dicet. Omnes dereliquistis me, propter quod eijciam vos vicissim hodie à facie mea, & eritis sicut puluis qui proijcitur à facie venti. *Væ genti* Hier. 2. *peccatrici populo graui iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis, dereliquistis Dominum, blasphemastis sanctum Israel, abalienati estis retrorsum.* Quẽ repudiastis miseri, quẽ repudiastis? nonne fontem aquæ viuæ, & fodistis vobis cisternas, quæ continere non valent aquas? In me erat omnis gratia vitæ & veritatis, in me spes vitæ & virtutis. Non ego fui indignus vobis, sed vos non fuistis me digni. Et cum tanta essent, propter quæ à fœdere meo recedere nullo modo oportuit,

tuit, ad ſpes inanes conuerſi eſtis, ad vmbras & ſomnia. *Obſtupeſcite cœli ſuper hoc, & portæ eius deſolamini vehementer.* Maior fuit veſtra quam Paganorum ad quos transfugiſtis, iniquitas, quod hi quidē in qualiumcumq; Deorum ſuorum cultu conſtantes fuerint, vos in meo inſtabiles. *Tranſite ad inſulas Cethim & videte, & in Cedar mittite, & conſiderate vehementer, & videte ſi factum eſt huiuſmodi, ſi mutauit gens Deos ſuos, & certè ipſi non ſunt Dij; populus autem meus mutauit gloriam ſuam in idolum.* Huic primæ perfidiæ annexa eſt illa quæ Eccleſiam reſpicit, quia Chriſtus & Eccleſia eius ſponſa quaſi vnum ſunt, ita ſit, vt qui illi obligatur huic quoq; obſtrictus ſit, & perfidia in vnum commiſſa redundet in alterum. Secunda eſt eorum, qui mala fide vota exoluunt quę Deo nuncupauerunt, vt in apologo viator qui vouerat ſi quid inueniſſet, eius ſe dimidium Ioui oblaturum. Inuenta autem pera plena palmarū amygdalarumque, comedit omnes, putamina autem & cortices ad aram obtulit dicens. *Habes Iupiter quod tibi voueram.* His cognati ſunt qui promiſſa iuſta hominibus facta violāt nulla adacti neceſſitate ſeu cauſa legitima. De promiſſionum legibus dictum eſt ſuperius. Tertia principum qui non ſeruant iurata pacta, ſed fraudulenter violant cōtenti cau-

Ibid.

Hier. 3.

tela serpentis sine simplicitate columbæ vel promissa non præstantes miseros obsides exponunt mortis periculo. Non quod occidi de iure possint si non perfidiæ conscij; at seruituti saltem possunt subijci. Vel cum Hanone Rege Ammonitarum missos ad se legatos violant iniuriaque afficiunt. Sacra enim persona est legatorum, sicut & principum à quibus mittuntur, quod non ante fieri solet, quàm expresse, vel tacitè significauerint ij ad quos delegantur consentire se in eorum legationem, non iura violaturos, nec prærogatiuas subnixas communi more gentium; quarum vna est, vt si quid peccent legationis tempore, non puniantur ab eo apud quem legatione funguntur, sed à proprio domino, idque postquam munus suum expleuerunt & reuocati sunt. Caueant interim legati ab insolentia, qua sanè fieri potest, vt biliosissimos Reges vel Dynastas apud quos versantur, offendant grauissimè effrænata licentia, ijsque iratis nec quicquam de legatorum immunitate cogitantibus, aut si cogitant, certè contemnentibus acerbissimas & immedicabiles pœnas luant vt illis contigit, qui à Dario Persarum Rege ad Amyntam Macedonum Imperatorem missi sunt, à quo suscepti magnificè cœperunt in conuiuio nobiles matronas contrectare turpiter, quæ simul accumbebant.

2.Reg.10.

bant. Quod non ferens Alexander Regis filius, rogauit vt eas parumper ſecedere paterentur, & locum dare pulchrioribus. Introducti autem ſunt elegantiſſimi iuuenes, imberbes, amicti veſte muliebri, habenteſque ſub ea ſicas, quibus vbi cœpti ſunt contrectari, petulantes legatos illos confoderunt, prout fuerat illis ab Alexandro imperatum.

Quarta coniugum alijs ſe proſtituentium, fortè etiam quod longè deterius eſt repudiantium priſtinos coniuges, & cum alijs contrahentium. Pugnat vtrumque cum fide data ſolenniter, cum ratione Sacramenti inter Chriſtianos, cum iuſtitia quia neuter habet ſui corporis poteſtatem ſed alter; & grauiſſimis pœnis contra adulteros in iure latis perfidum facit obnoxium, etiam perfidum primi generis, qui ſalua indiſſolubilitate vinculi carnaliter alteri quàm coniugi ſuo cõmiſcetur, & tamen longè minus peccat quam ille alius, qui conuolans ad nouas nuptias, vincula confringit præcedentium, vel vt melius dicam conatur confringere. Quocirca vtrumque perfidiæ genus puta tibi coniugi cauendum diligentiſſimè, ſed inprimis poſterius, præſertim cum nuptiæ illæ poſteriores de iure non ſubſiſtant, & à DEO maledicantur. Nam ſi maledictione quadam non carent, & fœliciſſimè cade-

re solent, quæ iure celebrantur, sed nō valdè explorato v.g. non satis explorata sterilitate vxoris cui datur libellus repudij; quanto minus maledictione carebunt, qui ex certa scientia nouis & alienis coniugibus, viuentibus adhuc legitimis primis copulantur? Cum duxisset Samson Philistæam, & secretum suum vidisset ab ea patefactum, iratus rediјt in domum patris sui; cumque postea ad eam descendisset, audiuissetque vxorem factam viri alterius, supra modum excanduit, in illam & Philistæos odium concepit grauissimum Iudic. 15. *Ab hac die non erit culpa in me contra Philistæos, faciam enim vobis mala.* Et tamen vtcumque excusari posse videbatur vxoris factum seu perfidia, propter longam illius absentiam. Sed agnouit Samson nihil planè subesse solidæ excusationis, esseq; hanc perfidiam detestabilē. Quinta desponsatorum per verba de futuro, & sponsalia cum nouis alijs sine causa legitima contrahentium. Sicut Sponsalia hęc matrimonio subalterna sunt, & ad illud tendunt; ita perfidia quæ circa illa committitur, affinis est perfidiæ coniugatorum. Quare sicut ista enormis est vti iam vidimus, sic illa magnam habet reprehensionē. ita tamen vt excusari possit in multis casibus. v. g. si vterque Sponsus liberè à pacto recedat siue iurato siue iniurato. Capite

præ-

praeterea.tit.de Sponſal. 2. Si alteruter ordinem ingrediatur regularem.c.*ex publico*. de conuerſ. coniug. 3. ſi initietur ordine ſubdiaconatus c.*ſcripſit*, 27. q.2. 4. ſi cum tertio celebret coniugium per verba de præſenti. c.*ſicut ex literis*. de Sponſal. 5. ſi ad longinqua ſe confert loca vndè incertus ſit reditus. c.*de illis* eod. tit. 6. ſi præſentem non ſe exhibet conſtituto tempore ad matrimonium celebrandum. c.*ſicut ex literis*. ibid, 7. ſi fornicetur cum tertio. c. *quemadmodum* de iureiurando. 8. ſi hæreticus fiat vel paganus. c.*non ſolum* 28. q. 1. aut amens, mutilus, admodum deformis, leproſus, vel alio inficiatur contagio. c. *literas* de coniugio lepróſ. 8. ſi ſuperueniat inimicitia grauis inter vnum & alterum. c. *requiſiuit* de Sponſalibus. 10. ſi non impleatur honeſta conditio appoſita. l. contractus. de regul. iuris in 6. 11. ſi ſuperuenit aliquid poſt Spõſalia, quod præuiſum prudenter veriſimiliterq; mutaſſet Sponſorum animos, D.Tho. in 4.d.27.

Sexta ſeruorum & Vaſallorum Dominos ſuos occultè prodentium. Execrationi ſunt hi proditores Deo & hominibus, & tandem in laqueum cadunt cum magno illo Franciæ Satrapa, cui à S. Paulo nomen erat, quiq; ſub Ludouico II. toti rei militari in regno illo præerat. Is occultè inclinare

Bellefor. in Ludou. II. cœpit ad partes Caroli Burgundiæ Ducis hostisque Regis, quam perfidiam nō ferens Carolus vt erat magnanimus ac generosus, de ea Regem admonuit, imò comprehensum Comitem ad eum misit, qui vix Lutetiam peruenit, cum capite plexus est Anno 1475. Gratissimi contra sunt tam dominis proprijs, quam ipsismet hostibus, qui pro illis fideliter stant, vt Pompeius Romanorum legatus, quando digitum flammæ superposuit, & hosti eorum Gentio dixit, non se prius arcana Reipublicæ proditurum, quam totus consumptus esset: quam fidem atque constantiam miratus Rex, Romanorum amicitiam expetiit. Excelluit hac fide Ioseph Patriarcha libidinari refugiens cum hera sua, à qua ad stuprū prolectabatur, dicensq; *Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, nec quicquā est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi præter te quæ vxor eius es: quomodo ergo possum hoc malum facere?* Magis adhuc S. Ioan. Baptista, qui cum tantus vir esset, vt vulgi opinione Christus haberi posset; tantum nihilominus titulum, tantam dignitatem longissimo interuallo præcedentem quascumque alias, constantissimè repulit, & sartam tectamque Christo vero Domino suo fidelissimè custodiuit, *confessus*

Val. Max. l. 3. c. 3.

Gen. 39.

sus est, non negauit, & confessus est quia non sum ego Christus. Vocat se contra præcursorem eius seruumque indignissimum. *Ego vox clamantis in deserto parate viam Domini.* Et *medius vestrum stetit, cuius non sum dignus corrigiam soluere calceamenti.* Vtinam nos quoq; omnes de gloria eidē Deo debita nihil nobis arrogaremus. *Ioan. 1.* *Matth. 3.*

Septima Aduocatorum quorundam & Medicorum, ex quibus illi vel clientes suos produnt aduersarijs, vel certissimam ijs pollicentur ex lite victoriam, cum sit incertissima, atque ita in grauia eos damna conijciunt ambitiosis falsisque suis iactantijs, multasque reconciliationes auertunt ad quas alioquin clientes illi inclinarent: hi verò corrupti pecunia infirmos occultè necant, vel malè curant, quos curandos susceperunt.

Postremò denique amicorum instabilium, qui scilicet hirundinum more hyberno tempore seu prostratis & afflictis sociorum rebus recedunt, nec quicquam præstant ex ijs quæ se illorum causa facturos receperant. Deterius hoc quadantenus est, quam non seruare hosti fidem. quia amici melior esse debet, quàm inimici conditio. *Fides quando promittitur*, ait S. Aug. *In epist. ad Bonif.*

etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur? Quocirca Ludouicus I I. de quo supra, nondum in Regem assumptus sed degens in Belgio cum audiuisset amicos Caroli VII. parentis sui Lutetiæ defuncti non interfuisse eius funeri, sed statim ad se cõfugisse quasi Regem salutaturi, repulit omnes velut perfidos, & fucatos duntaxat amicos viuentium, nec vllum habere secum voluit.

§. 4. Solent pleriq; perfidijs suis excusationes obtendere, sed prorsus inanes. Alij tuendæ vitæ aut famæ necessitatem proferunt; alij votum aut iuramentum superueniens, cui satisfacere nisi via perfidię non possunt; alij deniq; acceptam ab illo iniuriã cui fidem non seruant. Sed quod ad tutelam vitæ & famæ, nullo iure licet eius causa culpam admittere, quia nullo iure licet incurrere malum maius, ad vitandum minus; est autem culpa quæuis malum grauius omni malo corporis. Exemplum est si miles ne occidatur stationem suam deserat necessariam ad obtinendam victoriam. Quod ad votum & iuramentum, iam dixi lib. 1. cap. de religione non obligare ea quę non possunt nisi scelere adimpleri. Quod ad vindictam acceptæ iniuriæ, non est priuati vlcisci aliquam, & ne Iudici quidem ipsi licet ad vlciscendam aliquam perfidè agere.

§. 5. Es-

§. 5. Essent contra excusatione dignissimi, & immunes à nota perfidiæ, si ideo fidẽ non seruarent, quod ab eius obligatione ab ijs fuissent spõte liberati, quibus deuinciebantur; vel si hi alij vicissim non seruassent vel seruare nollent datam fidẽ; quandoquidem nõ obligantur nisi quomodo & quantũ voluerunt se obligare: noluerunt autẽ nisi cõditione supposita, quòd alij vicissim datã fidem colerent. ita fit vt non colentibus alijs, desinant eius lege teneri etiã iuramento cõfirmatæ. (Exceptio vnica frequenter inculcanda est in fide cõiugali, eo quod nõ pendet à sola voluntate contrahentiũ, sed à diuino etiã præcepto; Deus porrò nullibi potestatẽ facit cõiugi innocenti, vicissim frangendi fidem alteri qui adulterat, sed vniuersim interdicit adulteriũ tam vnius quã alterius) cessaret item obligatio si in contractu datæ fidei facta non esset expressa vel tacita mortis mentio. Tunc nõ tenetur qui contraxit, ei stare cum vitæ suæ discrimine quãtumuis morte periclitetur alter. Vt si debitum te persoluturũ certo tempore spopondisti, solui autem non potest sine morte vel damno alio tuo grauissimo, in quod vicissim incurret creditor, nisi solueris, nõ teneris soluere. Alia est militis ratio, qui accipiendo stipendiũ solenniter pepigit cum duce suo, & in se recepit exponere vitã propriã

pro salute Reipublicæ. Vel denique si superueniret casus improuisus altioris ordinis & obligationis, non sinens vt fiat quod promissum est, aut id eleuans. Et sic nō obligant vota accedente superioris dispensatione legitima. Nec tenetur seruus toto anno hero suo famulari, si ægrotare incipiat Pater, eumque ad se venire, sibique decumbenti adesse & ministrare iubeat.

Prudentiæ dictamina circa Affabilitatem.

CAPVT VII.

§. 1. Affabilitas quid sit, & quam necessaria.
2. De sociorum delectu, deq; perferendis eorum oneribus siue defectibus.
3. Quos, & quousq; aliorum mores imitari affabili sit concessum.
4. Qualem risum locutionemque admittat Affabilitas.
5. Quos item ludos seu recreationes virtus hæc postulet, quos respuat.
6. Viro Affabili quid obseruandum in conuiuijs.
7. Quid in conuersatione cum Laicis si Clericus sit.

§. 1. Affabilitatis nomine virtutem intelligit Aristot. lib. 1. magnorum moral. c. 26. & lib. 3. ad Eudemum c. vlt. humanæ conuersa-

uersationi præpositam, seu inclinantē nos ad versandum cum quibus oportet, idque iucundè id est nec absurdos admittendo iocos, nec honestos respuendo. Admodum necessaria est istiusmodi virtus, quia necessaria, creberrima, periculosissima est eius materia, nempè hominum conuictus mutuus plenus delictorum, incommodorū, & contumeliarum nisi bene fiat. Homo certè ad mutuam factus societatem, vitam omnino solitariam viuere ac perferre vix vnquā potest. Nigro cygno rariores sunt Thimones Athenienses illam appetentes; cæterorum vix quisquam non delectatur contubernio, & citò non tabescit mœstitia, omni destitutus aliorum consuetudine, vt Bellerophon de quo Homerus l. 6. Iliad.

Bellerophon solus vacuis errabat in aruis
Cor crucians curis, hominum vestigia vitans.

Experitur idem scriptum verissimè. *Væ soli, quia si ceciderit non habebit subleuantem se*, vt proindè de hac humana mutuaque conuersatione dicēdum videatur, quod sit malum necessarium. Necessaria est, quia vt dixi aduersatur extrema solitudo inclinationi naturali. Mala verò ob iniurias crebraque iurgia, quæ secū vehit malè instituta, (alias ex se prorsus est indifferens) & ob id accersenda Affabilitas, & cum ea pars illa Eccles. 4.

illa prudentiæ, à qua dirigitur, vt vbiq; honestas rectaq; ratio locum suum habeat.

§. 2. Quamuis amore omnes prosequi liceat imò etiam oporteat, non tamen promiscuè cum omnibus habere consuetudinem, siue prætextu colendæ affabilitatis, siue quocumq; alio; nec mirum, cum amor sit etiam absentium, consuetudo verò siue conuersatio præsentium, quibus si aliqua insint contagia (quod heu quàm sæpè fit) citò ad circumstantes transeunt minus cauentes sibi, & imbecilliores quàm vt valeant propinatum verbo aut exemplo virus repellere. Habendus proindè sociorũ delectus maximus, non omnes tibi conueniunt, sicut nec pedibus calcei. Ac primum familiariter versari, & colludere seu te recreare cum longè potentiori non expedit, ob periculosam eorum indignationem si vincantur aut tantillum offendantur. Vnde catuli cum molossis exhorrent ludere, & in apologo olla lutea fluitare noluit cum ænea ne ab ea impingente collideretur. Adhæc ne eos statim credas commodos tibi & opportunos, qui sunt similes conditione, vel moribus. Est sanè regula ista fallacissima, quantumuis delectetur natura consortio vsuque similium, & pares cum paribus facilè congregentur. Quid enim si superbi ambo sitis, iracundi, auari, libidinosi? vtiq; incen-

incendetis vos mutuò, & magis magiſque ad nequitiam exſtimulabitis, vel æmulantes vos inuicem non facietis rixandi finem, ſicut ſcriptum eſt *inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia.* Potius ergo ſtatue bonos duntaxat tibi congruere, ſi nondum magnos in virtute progreſſus feceris, quia tunc citò proſternent, peruertent, inficient mali adhuc imbecillem, pronumque ad labem contrahendam quam circumferunt. Inurent nomini tuo infamiæ notam, non ſecus ac ſcorta virginibus vbi conſuetudinem cum illis habere cœperint. Sed & animaduertens in eos Dei manus, facile in te illorum ſocium pœnam extendet ac deriuabit. Quam pœnæ participationem metuens illis Moyſes qui ſe rebellibus & ſeditioſis affricabant, monebat omnes. *Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad illos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorũ.* Num. 16.
Affine eſt quod ſcripſit Heſiodus de ciuibus tolerantibus conciuem facinoroſum:

Vnius ob noxam ſæpè Vrbs dabit integras pœnas
Iuſtitiam ſpretis violat qui legibus, indè
Supplicium iratus de tota Iupiter vrbe
Sumit, & immittit miſeris peſtemque famemque.

Sin contra veriſimiliter te ſentias vel vt ſecurius loquar, iudicent te præpoſiti tui egre-

egregiè instructum virtutibus, deq; numero esse perfectorum, & cum bonis versabere velut paribus; & cum vtilitatis spes affulgebit cum malis vt exemplo tuo ac colloquio discant mansuescere, virtutem amare, vitia sua intermittere, & sis illis odor vitæ in vitam, & salis instar, quo saliantur ne putrescant. Inter illos Antidotum tibi erit virtus tua, ne te ad malum pertrahant; illis autem Pharmacum salutare, cuius transfusa vi occulta mutentur sensim ac resipiscant. Te quoque præsente auertet Deus ab illis non semel clades grauissimas, adeo fauet viris bonis. Experti sunt quod dico scelerosi ciues Sodomæ, quos tangere plaga non potuit, quandiu secum Loth habuerunt nepotem Abrahæ vnde ei dictum est ab Angelo. *Festina & saluare ibi, quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc*, & similiter animæ illæ ducentæ septuaginta quæ cum Paulo nauigabant, omninò perituræ in mari si abfuisset, sed omnes ei donauit Christus Actor. 27. Non æquè cauebis vitare malos, sed præ omnibus quos anathemate nominatim percussit Ecclesia, & à corpore suo tanquam putrida noxiaq; membra resecuit. Deinde quoscumque hæreticos, etsi non sint ab eadem nominatim excommunicati. Nam etiam de his verba illa sua intelligi voluit Apostolus, Tit. 3. *Hæreticum hominem*

Gen. 19.

hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, & peccat proprio iudicio condemnatus. & 2. Tim. 2. *Sermo eorum vt cancer serpit.* Verè *sermo eorum vt cancer serpit,* ait S. Leo serm. 5. de ieiunio, *humiliter irrepunt, blandè capiunt, molliter ligãt, occultè occidunt.* & vt verbis vtar Ouid. 11. Met. faciunt:

Candida de nigris, & de candentibus atra.

Adderet S. Cyprianus si viueret. *Nulla cum talibus colloquia misceantur, simus ab eis tam separati, quàm sunt de Ecclesia profugi.* Profugos vocat, quia segregarunt se ab Ecclesia per se vel in persona parentum suorũ quorum schisma imitantur, nec amplius in ea sunt tanquam membra viua, & filij bona eius participantes, sed sicut mancipia in familia, vel rei incarcerati in ciuitate, & hoc sensu quod iurisdictioni eius subsint, ab eademque puniri possint. Quippe hoc ipso quo baptismi retinent Characterem, manent sua prima professione deuincti, subiectique vt CHRISTO ita eius Sponsæ, ideoque tenentur quibuscumque eius legibus. Illos tantopere auersabatur S. Antonius vt diceret. *Scitis ipsi quod nullus mihi pacificus sermo cum eis vnquam fuerit.* Enimuerò quia cogit quandoque grauis necessitas cum illis agere, licebit id tibi in eo casu, sed quàm breuissimè

S. Cypr. l. 1. epist. 3.

S. Athan. in vita S. Ant.

mè fieri seruato decoro poterit, & imitando quoad hoc naturalem Ægyptiorum canum prudentiã, qui aquam Nili in qua latent Crocodili, subitò erumpere soliti, vt obuiam prædã deuorent, non bibunt ociosi, & longas innectendo moras, sed obiter duntaxat & discretis vicibus lambunt cursitando circa ripam. Fac tu similiter, contrahe in pauca, quæ dicenda erunt cum talibus, ne te incautum concludant suis retibus. Periculosa valdè est illorum blandiloquentia, periculosa affabilitas magis quàm blandarum meretricum vecordibus insidiantium. de quarum vna alloquente Iuuenẽ hæc habet Salomon. *Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditijs labiorũ protraxit illum. Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorãs quod ad vincula stultus trahatur.* Addit verò: *Nunc ergo fili mi audi me. Ne abstrahatur in vijs illius mens tua, neq; decipiaris semitis eius, multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quiq; interfecti sunt ab ea. Viæ inferi domus eius penetrantes in interiora mortis.* Omnes voce mentiuntur, reipsa autẽ lupi sunt quoad fieri potest fugiendi exemplo agni, qui reclusus domi, & iussus à matre quæ pastũ iuerat nemini aperire nisi sibi, lupo dixit pulsanti fores & imitanti vocẽ matris. *Non aperio, nam etsi vox ouissat, per rimulas tamen lupum video.* Qua-

Prou. 7.

Qualeſcumq; porrò fuerint peccatores quibuſcum te contingit agere (præpoſitorũ alia erit ratio reſpectu inferiorum) ſuſtinebis eorum ruſticos mores patienter, non indignaberis, nec offenderis plus æquo moribus ipſorum prauis & defectibus, à quibus tuos cupis etiam ſuſtineri, ſed emendare ſtudebis, & amicè diſſuadebis, ſi commodè vtiliterq; id te poſſe videas; ſecus diſſimulabis, nec ſtatim fies impatiens, aut omnem abrumpens cum ijs vſum ac familiaritatem; aliàs abrumpenda eſſet cum omnibus, quia vitij omnis expers nemo viuit, optimus eſt qui minimis vrgetur. Vide quid faciunt apes, à plantis & floribus non omninò abhorrent, in quibus ſunt bona permixta malis, ſed magna dexteritate legunt quod bonum eſt ſibiq; vtile, quod verò ſecus prætereunt; ita facies quod viri eſt ſapientis, ſi ad improborũ dotes bonas potius quàm ad vitia reſpexeris, atq; his quaſi poſthabitis ſtudeas illorum conſideratione miteſcere.

§. 3. Quoſdam videas dum affabilitate volunt excellere, omnium ſe moribus accõmodare, ne diſpliceant. In hunc finem abutuntur verbis illis Apoſtolicis 1. Corinth. 9. *Omnibus omnia factus ſum*, & Rom. 12. *gaudere cum gaudentibus, flere cũ flentibus*, mentiuntur cum mendacibus, peccant cum peccantibus, hæreticos ſe ſimulant imò reipſa

 exhibent

exhibent cum hæreticis, Turcas cũ Turcis, obscœnos cum obscœnis. Diabolicum hoc ingenium est Atheorum & Politicorũ proprium, formas omnes suscipientium more aquæ in vas infusæ concauum ouale, quadratum altera parte longius, &c. In album istud relati sunt viri illi versatiles ad quos Elias 3. Reg. 18. *Vsquequo claudicatis in duas partes.* Illi similiter qui 4. Reg. 17. sacrificabant idolis gentium, & nihilominus colebant Dominum. Nihil tale fecit, aut fieri B. Paulus verbis illis voluit. Quid ergo? Interpretatur mentem eius S. August. epist. 9. & 19 *Non mentiendo sed compatiendo, nõ simulantis astu, sed commiserantis affectu, omnia omnibus factus est.* Et posteriorũ genuinus sensus est: *Ea sit inter vos sympathia ô Christiani, vt fratrum bona & mala aquè vos ac illos tangant.* Nempè quomodo rectam iniuisset viam lucrifaciendi eos (quod vnum ei erat propositũ, addit enim *vt omnes facerem saluos*) ita sese illis conformãdo, vt cum illis vel errores profiteretur, vel flagitia multa committeret, ac modò quidem oppugnaret veritatem, nunc ignauiter dissimularet? Palam est ea ratione futurum fuisse, vt confirmarentur magis in corruptela sua extranei, quàm abstraherentur. Quare nec tu specie affabilitatis cuiquam credenti perperam vel agenti sic te cõformaueris, sed in licitis duntaxat

taxat rebus vel indifferẽtibus, & vsq; ad aras, non violando legem aliquam naturalem, diuinam vel Ecclesiasticam. Exemplum, in bibones incidisti vrgentes vt te totum cum illis vino proluas. Caue obsequaris iniquis postulatoribus, sed gratiosa exporrectaque fronte causas proferto, cur nullo modo id tibi liceat, sed omninò pugnet cum honestate quam profiteris. Ita fiet, vt teipsum defendendo illos simul doceas quid agere, & à quo abstinere debeant. Instant vt multum bibas, roga viciſſim vt illi parum, qua lege cum vti nolint, conclude quasi iocans non esse vicissim cur te obligent sua. Hoc modo vel emendabis illos, vel te seruabis innocentem illæsa vbiq; beneuolentia. Multum omninò positum est in agendi modo & loquendi.

§. 4. Risu vtuntur, qui student esse affabiles; sed sæpè nimio, inepto, intẽpestiuo, quia omnia tempus habent. *Tempus ridendi, & tempus flendi.* Is nec bonus moraliter per se est, nec malus. Nam si malus esset, non fecisset Deus hominem risibilem. Si bonus aut necessarius, non ab eo abstinuissent viri prudentissimi, vt præter magnum Catonem qui dictus est ἀγέλαστος Christus Dominus, quem nunquã risisse legimus, esto subrisisse non negauerim, præcipuè cum paruulus esset in matris gremio. Cachinnari seu effusè Eccles. 3.

ridere hominis est insolentis, de quo Eccl. 7. *Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti, sed & hoc vanitas.* Rident equidem & exhilarantur, qui sic ridentē vident, sed simul irrident. Alij sic effusè ridenti metuunt, quia periculosus valdè est risus diffusissimus, propter nimiam dissipationem spirituum, & respirandi difficultatem, qua extinctus est senex ille, qui asellum videns comedentem ficus, nec accurrisse vocatos famulos, nisi postquā omnes iam comedisset, adeò risit vt moribundus conciderit. Ineptus quoq; scurrarum risus id tantum spectantium, vt recreent cæteros, sicut etiam assentatorum: Si quidem non nisi inuiti rident ridentibus ijs, quibus imitatione placere student. Sunt haud dubiè facto isto absurdissimi, quia ridendo fictè non naturaliter, nec ab interno vt dici solet principio, abest procul genuina & iucunda illa vultus compositio, pupillarum emicatio, membrorum motus ac spirituum, qui inesse solet ex animo ridentibus, vt verbo dicam, repugnāte natura res tota geritur. Risu nunquam prosequare aliena vitia siue naturalia siue moralia (nisi id cessurum videatur in bonū ipsorum; quo fine pueri Lacedæmonij authore Magistratu ebrios sibilo excipiebant, vt sic corrigerētur.) Excute in conuersatione vicissim nimiam tetricitatem, nec ridentes,

tes, & sese honestè recreantes facilè increpaueris. Scriptum scio: *Musica in luctu importuna narratio*, sed vicissim lego *ne impediae musicam*. Sicut non faciunt benè qui te mœrente soluuntur in risum, cum id procul sit à commiseratione: Ita nec tu profectò si honestè sese oblectantium velis stoica morositate perturbare lætitiam. Expunctis extremis mediocritatē consectemur quotquot sumus, & benè conueniemus. Rusticum vocat Aristoteles non consectantem. *Rusticus est ad einsmodi consuetudines ineptus; cum enim nihil ipse conferat ad animi recreationem, omnia ægrè accipit.* Excusanda interim quãdoq; est hæc rusticitas, & vis atræ bilis miseranda, & ingens calamitas, quæ sæpè hominem in transuersum agit, vt notat Cyrillus Alex. in c. 1. Naum. *Solet mentem humanam tenebris obscurare dirior calamitas.*

Eccles. 22. & 32.

Arist. l. 4. Eth. c. 8.

Non minus prudentem se præbebit affabilis, si linguam moderetur inter iocos lubricam, valdeq; vicinam præcipitio. *Qui moderatur linguam suam*, ait Salomon, *prudentissimus est.* Quemadmodum non laudantur à sapientibus, sed tunc maximè ridētur & odio sunt meretriculæ, cum lasciuire student verbo ac gestu, & facerijs suis amatorijs præbere se gratiosas: ita planè affabilis si non seruet modum, si quo placeat socijs, effutiat quicquid in buccam venerit. Hinc

Prou. 10.

Eccles. 28. salubre illud consilium. *Verbis tuis facito stateram.* Coram aduersario te recreans, quid dicas attende, ne verbis tuis offensus velut irrisorijs, cudat tibi malam fabam. Azo Iurisconsultus clarissimus cum in carcerē mitteretur, ob percussum feruente ira inimicū, exclamauit *ad bestias, ad bestias*, quod est principium legis 31. ff. de pœnis, significare volens ei parcendum, qui plecti quidē mereatur, sed in arte sua excellens sit, & Reipublicæ vtilissimus. Legis verba sunt: *Ad bestias damnatos fauore populi Præses dimittere nō debet, sed si eius roboris vel artificij sint, vt dignè populo Romano exhiberi possint, Principem consulere debet.* Tunc Judices quibus minimè amicis vtebatur, interpretantes se ab illo per derisum vocari bestias, non antè destiterunt, quàm ei necem afferrent. Fecisset prudenter vir tantus, si vel omninò tacuisset, vel interpretando sui sensa animi suspicionē amouisset contumeliæ. Inter Principes etiam tecum sese recreantes, & inter pocula esto loquendo parcus & valdè circumspectus. Hoc ipsum est quod dicere voluit Salomon Prou. 23. *Quando sederis vt comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam, & statue cultrum in gutture tuo*, id est prudentiam vtilia & opportuna verba separantem ab alijs. Delicatæ sunt aures Principum, vixq; corrigent sinistram,

nistram verborum tuorum interpretationẽ quàm mente conceperint. Vtere item confabulando loquendi vicissitudine cum paribus. *Amant altera Camœnæ.* Habent illi vicissim quod commemorent. Arrogans est qui semper loquitur, omnia se scire indicat nihil cæteros, se solum putat audiendum, quasi à Musis mutis Apollinem. Ita fit, vt quibus se placere credit multiloquio, ingratissimus sit. Præpositorum magis est sic loqui, tacere subditorum. *Qui me audiebant*, ait Job, *expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum, verbis meis addere nihil audebant.* Nulli facilè contradixeris (extra senatũ vel concilium, vbi quod censes ingenuè te oportet depromere) quia hoc valdè offendit alto animo præditos, & multorum est iurgiorum seminarium; sed tunc solùm quando vna ex parte hoc postulabit rei grauitas, vt si hæresim aliquam audires asserentem, &c. ex altera secus rem se habere tibi erit exploratum. Immò in hoc casu repugnaturus, rectè feceris si rationes suauiter proferas, propter quas aliter eousq; senseris. Ita fiet vt ignorantiam quasi tuam excusando tacitè instruas falsa narrantem, illæsa item charitate eundem satis perstringas, & secus loquendum fuisse admoneas. Si tamen quod retundendũ occurrit manifesta sit hæresis, eaq; fidenter asseratur, non mol-

Iob 29.

 liter

illa prudentiæ, à qua dirigitur, vt vbiq; honestas rectaq; ratio locum suum habeat.

§. 2. Quamuis amore omnes prosequi liceat imò etiam oporteat, non tamen promiscuè cum omnibus habere consuetudinem, siue prætextu colendæ affabilitatis, siue quocumq; alio; nec mirum, cum amor sit etiam absentium, consuetudo verò siue conuersatio præsentium, quibus si aliqua insint contagia (quod heu quàm sæpè fit) citò ad circumstantes transeunt minus cauentes sibi, & imbecilliores quàm vt valeant propinatum verbo aut exemplo virus repellere. Habendus proindè sociorũ delectus maximus, non omnes tibi conueniunt, sicut nec pedibus calcei. Ac primum familiariter versari, & colludere seu te recreare cum longè potentiori non expedit, ob periculosam eorum indignationem si vincantur aut tantillum offendantur. Vnde catuli cum molossis exhorrent ludere, & in apologo olla lutea fluitare noluit cum ænea ne ab ea impingente collideretur. Adhæc ne eos statim credas commodos tibi & opportunos, qui sunt similes conditione, vel moribus. Est sanè regula ista fallacissima, quantumuis delectetur natura consortio vsuque similium, & pares cum paribus facilè congregentur. Quid enim si superbi ambo sitis, iracundi, auari, libidinosi? vtiq;

incen-

incendetis vos mutuò, & magis magisque ad nequitiam exstimulabitis, vel æmulantes vos inuicem non facietis rixandi finem, sicut scriptum est *inter superbos semper sunt iurgia.* Potius ergo statue bonos duntaxat tibi congruere, si nondum magnos in virtute progressus feceris, quia tunc citò prosternent, peruertent, inficient mali adhuc imbecillem, pronumque ad labem contrahendam quam circumferunt. Inurent nomini tuo infamiæ notam, non secus ac scorta virginibus vbi consuetudinem cum illis habere cœperint. Sed & animaduertens in eos Dei manus, facile in te illorum socium pœnam extendet ac deriuabit. Quam pœnæ participationem metuens illis Moyses qui se rebellibus & seditiosis affricabant, monebat omnes. *Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad illos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorū.* Num.16.
Affine est quod scripsit Hesiodus de ciuibus tolerantibus conciuem facinorosum:

Vnius ob noxam sæpè Vrbs dabit integras pœnas
Iustitiam spretis violat qui legibus, indè
Supplicium iratus de tota Iupiter vrbe
Sumit, & immittit miseris pestemque famemque.

Sin contra verisimiliter te sentias vel vt securius loquar, iudicent te præpositi tui egre-

egregiè instructum virtutibus, deq; numero esse perfectorum, & cum bonis versabere velut paribus; & cum vtilitatis spes affulgebit cum malis vt exemplo tuo ac colloquio discant mansuescere, virtutem amare, vitia sua intermittere, & sis illis odor vitæ in vitam, & salis instar, quo saliantur ne putrescant. Inter illos Antidotum tibi erit virtus tua, ne te ad malum pertrahant; illis autem Pharmacum salutare, cuius transfusa vi occulta mutentur sensim ac resipiscant. Te quoque præsente auertet Deus ab illis non semel clades grauissimas, adeo fauet viris bonis. Experti sunt quod dico scelerosi ciues Sodomæ, quos tangere plaga non potuit, quandiu secum Loth habuerunt nepotem Abrahæ vnde ei dictum est ab Angelo.

Gen. 19. *Festina & saluare ibi, quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc*, & similiter animæ illæ ducentæ septuaginta quæ cum Paulo nauigabant, omninò perituræ in mari si abfuisset, sed omnes ei donauit Christus Actor. 27. Non æquè cauebis vitare malos, sed præ omnibus quos anathemate nominatim percussit Ecclesia, & à corpore suo tanquam putrida noxiaq; membra resecuit. Deinde quoscumque hæreticos, etsi non sint ab eadem nominatim excommunicati. Nam etiam de his verba illa sua intelligi voluit Apostolus, Tit. 3. *Hæreticum hominem*

hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, & peccat proprio iudicio condemnatus. & 2. Tim. 2. *Sermo eorum vt cancer serpit.* Verè *sermo eorum vt cancer serpit,* ait S. Leo serm. 5. de ieiunio, *humiliter irrepunt, blandè capiunt, molliter ligāt, occultè occidunt.* & vt verbis vtar Ouid. 11. Met. faciunt:

Candida de nigris, & de candentibus atra.

Adderet S. Cyprianus si viueret. *Nulla cum talibus colloquia misceantur, simus ab eis tam separati, quàm sunt de Ecclesia profugi.* Profugos vocat, quia segregarunt se ab Ecclesia per se vel in persona parentum suorū quorum schisma imitantur, nec amplius in ea sunt tanquam membra viua, & filij bona eius participantes, sed sicut mancipia in familia, vel rei incarcerati in ciuitate, & hoc sensu quod iurisdictioni eius subsint, ab eademque puniri possint. Quippe hoc ipso quo baptismi retinent Characterem, manent sua prima professione deuincti, subiectique vt CHRISTO ita eius Sponsæ, ideoque tenentur quibuscumque eius legibus. Illos tantopere auersabatur S. Antonius vt diceret. *Scitis ipsi quod nullus mihi pacificus sermo cum eis vnquam fuerit.* Enimuerò quia cogit quandoque grauis necessitas cum illis agere, licebit id tibi in eo casu, sed quàm breuissimè

S. Cypr. lib. 1. epist. 3.

S. Athan. in vita S. Ant.

Qualeſcumq; porrò fuerint peccatores quibuſcum te contingit agere (præpoſitorũ alia erit ratio reſpectu inferiorum) ſuſtinebis eorum ruſticos mores patienter, non indignaberis, nec offenderis plus æquo moribus ipſorum prauis & defectibus, à quibus tuos cupis etiam ſuſtineri, ſed emendare ſtudebis, & amicè diſſuadebis, ſi commodè vtiliterq; id te poſſe videas; ſecus diſſimulabis, nec ſtatim fies impatiens, aut omnem abrumpens cum ijs vſum ac familiaritatem; aliàs abrumpenda eſſet cum omnibus, quia vitij omnis expers nemo viuit, optimus eſt qui minimis vrgetur. Vide quid faciunt apes, à plantis & floribus non omninò abhorrent, in quibus ſunt bona permixta malis, ſed magna dexteritate legunt quod bonum eſt ſibiq; vtile, quod verò ſecus prætereunt; ita facies quod viri eſt ſapientis, ſi ad improborũ dotes bonas potius quàm ad vitia reſpexeris, atq; his quaſi poſthabitis ſtudeas illorum conſideratione miteſcere.

§. 3. Quoſdam videas dum affabilitate volunt excellere, omnium ſe moribus accõmodare, ne diſpliceant. In hunc finem abutuntur verbis illis Apoſtolicis 1. Corinth. 9. *Omnibus omnia factus ſum*, & Rom. 12. *gaudere cum gaudentibus, flere cũ flentibus*, mentiuntur cum mendacibus, peccant cum peccantibus, hæreticos ſe ſimulant imò reipſa

 exhibent

exhibent cum hæreticis, Turcas cũ Turcis; obſcœnos cum obſcœnis. Diabolicum hoc ingenium eſt Atheorum & Politicorũ proprium, formas omnes ſuſcipientium more aquæ in vas infuſæ concauum ouale, quadratum altera parte longius, &c. In album iſtud relati ſunt viri illi verſatiles ad quos Elias 3. Reg. 18. *Vſquequo claudicatis in duas partes.* Illi ſimiliter qui 4. Reg. 17. ſacrificabant idolis gentium, & nihilominus colebant Dominum. Nihil tale fecit, aut fieri B. Paulus verbis illis voluit. Quid ergo? Interpretatur mentem eius S. Auguſt. epiſt. 9. & 19 *Non mentiendo ſed compatiendo, nõ ſimulantis aſtu, ſed commiſerantis affectu, omnia omnibus factus eſt.* Et poſteriorũ genuinus ſenſus eſt: *Ea ſit inter vos ſympathia ô Chriſtiani, vt fratrum bona & mala æquè vos ac illos tangant.* Nempè quomodo rectam iniuiſſet viam lucrifaciendi eos (quod vnum ei erat propoſitũ, addit enim *vt omnes facerem ſaluos*) ita ſeſe illis conformãdo, vt cum illis vel errores profiteretur, vel flagitia multa committeret, ac modò quidem oppugnaret veritatem, nunc ignauiter diſſimularet? Palam eſt ea ratione futurum fuiſſe, vt confirmarentur magis in corruptela ſua extranei, quàm abſtraherentur. Quare nec tu ſpecie affabilitatis cuiquam credenti perperam vel agenti ſic te cõformaueris, ſed in licitis duntaxat

taxat

taxat rebus vel indifferẽtibus, & vſq; ad aras, non violando legem aliquam naturalem, diuinam vel Eccleſiaſticam. Exemplum, in bibones incidiſti vrgentes vt te totum cum illis vino proluas. Caue obſequaris iniquis poſtulatoribus, ſed gratioſa exporrectaque fronte cauſas proferto, cur nullo modo id tibi liceat, ſed omninò pugnet cum honeſtate quam profiteris. Ita fiet, vt teipſum defendendo illos ſimul doceas quid agere, & à quo abſtinere debeant. Inſtant vt multum bibas; roga viciſſim vt illi parum, qua lege cum vti nolint, conclude quaſi iocans non eſſe viciſſim cur te obligent ſua. Hoc modo vel emendabis illos, vel te ſeruabis innocentem illæſa vbiq; beneuolentia. Multum omninò poſitum eſt in agendi modo & loquendi.

§. 4. Riſu vtuntur, qui ſtudent eſſe affabiles; ſed ſæpè nimio, inepto, intẽpeſtiuo; quia omnia tempus habent. *Tempus ridendi, & tempus flendi.* Eccleſ. 3. Is nec bonus moraliter per ſe eſt, nec malus. Nam ſi malus eſſet, non feciſſet Deus hominem riſibilem. Si bonus aut neceſſarius, non ab eo abſtinuiſſent viri prudentiſſimi, vt præter magnum Catonem qui dictus eſt ἀγέλαστος Chriſtus Dominus, quem nunquã riſiſſe legimus, eſto ſubriſiſſe non negauerim, præcipuè cum paruulus eſſet in matris gremio. Cachinnari ſeu effuſè

 ridere

ridere hominis eſt inſolentis, de quo Eccl. 7. *Sicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti, ſed & hoc vanitas.* Rident equidem & exhilarantur, qui ſic ridentẽ vident, ſed ſimul irrident. Alij ſic effuſè ridenti metuunt, quia periculoſus valdè eſt riſus diffuſiſſimus, propter nimiam diſſipationem ſpirituum, & reſpirandi difficultatem, qua extinctus eſt ſenex ille, qui aſellum videns comedentem ficus, nec accurriſſe vocatos famulos, niſi poſtquã omnes iam comediſſet, adeò riſit vt moribundus conciderit. Ineptus quoq; ſcurrarum riſus id tantum ſpectantium, vt recreent cæteros, ſicut etiam aſſentatorum: Si quidem non niſi inuiti rident ridentibus ijs, quibus imitatione placere ſtudent. Sunt haud dubiè facto iſto abſurdiſſimi, quia ridendo fictè non naturaliter, nec ab interno vt dici ſolet principio, abeſt procul genuina & iucunda illa vultus compoſitio, pupillarum emicatio, membrorum motus ac ſpirituum, qui ineſſe ſolet ex animo ridentibus, vt verbo dicam, repugnãte natura res tota geritur. Riſu nunquam proſequare aliena vitia ſiue naturalia ſiue moralia (niſi id ceſſurum videatur in bonũ ipſorum; quo fine pueri Lacedæmonij authore Magiſtratu ebrios ſibilo excipiebant, vt ſic corrigerẽtur.) Excute in conuerſatione viciſſim nimiam tetricitatem, nec ridentes,

tes, & sese honestè recreantes facilè increpaueris. Scriptum scio: *Musica in luctu importuna narratio*, sed vicissim lego *ne impedias musicam*. Sicut non faciunt benè qui te mœrente soluuntur in risum, cum id procul sit à commiseratione: Ita nec tu profectò si honestè sese oblectantium velis stoica morositate perturbare lætitiam. Expunctis extremis mediocritatē consectemur quotquot sumus, & benè conueniemus. Rusticum vocat Aristoteles non consectantem. *Rusticus est ad eiusmodi consuetudines ineptus; cum enim nihil ipse conferat ad animi recreationem, omnia ægrè accipit.* Excusanda interim quādoq; est hæc rusticitas, & vis atræ bilis miseranda, & ingens calamitas, quæ sæpè hominem in transuersum agit, vt notat Cyrillus Alex. in c. 1. Naum. *Solet mentem humanam tenebris obscurare dirior calamitas.*

Eccles. 22. & 32.

Arist. l. 4. Eth. c. 8.

Non minus prudentem se præbebit affabilis, si linguam moderetur inter iocos lubricam, valdeq; vicinam præcipitio. *Qui moderatur linguam suam*, ait Salomon, *prudentissimus est.* Quemadmodum non laudantur à sapientibus, sed tunc maximè ridē... odio sunt meretriculæ, cum lasciuire ... verbo ac gestu, & facerijs suis ama... ...bere se gratiosas: ita planè affabilis ...uet modum, si quo placeat socijs, ...icquid in buccam venerit. Hinc

Prou. 10.

 salubre

Eccles. 28. salubre illud consilium. *Verbis tuis facito statéram.* Coram aduersario te recreans, quid dicas attende, ne verbis tuis offensus veluti irrisorijs, cudat tibi malam fabam. Azo Iurisconsultus clarissimus cum in carcerē mitteretur, ob percussum feruente ira inimicū, exclamauit *ad bestias, ad bestias*, quod est principium legis 31. ff. de pœnis, significare volens ei parcendum, qui plecti quidē mereatur, sed in arte sua excellens sit, & Reipublicæ vtilissimus. Legis verba sunt: *Ad bestias damnatos, fauore populi Præses dimittere nō debet, sed si eius roboris vel artificij sint, vt dignè populo Romano exhiberi possint, Principem consulere debet.* Tunc Iudices quibus minimè amicis vtebatur, interpretantes se ab illo per derisum vocari bestias, non antè destiterunt, quàm ei necem afferrent. Fecisset prudenter vir tantus, si vel omninò tacuisset, vel interpretando sui sensus animi suspicionē amouisset contumeliæ. Inter Principes etiam tecum sese recreantes, & inter pocula esto loquendo parcus & valdè circumspectus. Hoc ipsum est quod dicere voluit Salomon Prou. 23. *Quando sederis vt comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam, & statue cultrum in gutture tuo*, id est prudentiam vtilia & opportuna verba separantem ab alijs. Delicatæ sunt aures Principum, vixq; corrigent sinistram,

nistram verborum tuorum interpretationē quàm mente conceperint. Vtere item confabulando loquendi vicissitudine cum paribus. *Amant altera Camœnæ.* Habent illi vicissim quod commemorent. Arrogans est qui semper loquitur, omnia se scire indicat nihil cæteros, se solum putat audiendum, quasi à Musis mutis Apollinem. Ita fit, vt quibus se placere credit multiloquio, ingratissimus sit. Præpositorum magis est sic loqui, tacere subditorum. *Qui me audiebant,* ait Job, *expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum, verbis meis addere nihil audebant.* Nulli facilè contradixeris (extra senatū vel concilium, vbi quod censes ingenuè te oportet depromere) quia hoc valdè offendit alto animo præditos, & multorum est iurgiorum seminarium; sed tunc solùm quando vna ex parte hoc postulabit rei grauitas, vt si hæresim aliquam audires asserentem,&c. ex altera secus rem se habere ibi erit exploratum. Immò in hoc casu repugnaturus, rectè feceris si rationes suauiter proferas, propter quas aliter eousq; sen- Ita fiet vt ignorantiam quasi tuam exdo tacitè instruas falsa narrantem, il- n charitate eundem satis perstringas, oquendum fuisse admoneas. Si ta- d retundendū occurrit manifesta eaq; fidenter asseratur, non mol- Iob 29.

 liter

liter ei te oppones, sed intrepid
ne conniuendo aut verba dand-
lia, pecces contra seriam confes
Et quoniam contradici facilè
nis mira & insolita narrantibu
vel sunt in locis exteris, ne facil
ris, sed si credere nõ vis, suspen
nam repugnando excitabis sæp
beris à multis magis credendu
expertis quàm non expertis,
non effugies quæ ibi non dees
nomine dictum reijcitur, quo
pud tuos visum sit vel auditum
in patriam tuam admiranda o
natura coniecerint. Futurum
pè oppugnes veritatem. Nam
motissimis orbis partib⁹ quat
& contingunt stuporis pleniss
netias crederet supra mare sit
tare, si nondum audiuisset, au
mines inueniri & nasci aterri
exemplum quoq; aliud profe
tur in oriente vrbes occurrer
iores Lutetia, excipiunt id cu
ac fabulosum putant, & cum
terpretantur cætera omnia,
non constaret adhuc fuisse a
certè iuxta prophetiam Ion
trium dierum, & teste Diodo
rerum antiq. cap. 1. turres nu

omnes altitudinis ducentorum pedum geometricorum, & muros pedum centum. In ambitu vero habebat 60. milliaria id est leucas parisienses 30. & consequenter Diametrum plusquam 8. leucarum cum Lutetiæ Diameter vnius tantum sit, aut certè non multo superet. Diametrum accipio à porta S. Iacobi vsq; ad portam S. Martini, cui certè spatio emetiendo videtur mihi hora sufficere, nisi fortè quis velit incedendo lassum bouem agere. Vicissim videant qui stupenda ista & exotica narrant, quibus narrent si ·ideri nolunt. Vix sunt eorum capaces idiotæ, & quicumq; nec ingenio multũ pollent ιec iudicio. Rursus si dicenti aliquid non uidem à fide alienum, noxium tamen, vel urpe, & non ferendum repugnare pertime;is, transfer sermonem solerter ad alia di:endo v. g. *De his hactenus, mihi quoq; aliuid est quod commemorem, si placet audite.* Iam sicut nulla substante causa rationabili ιurbanum est alienæ sermocinationis curιm intercidere & occasionem dare alijs ex·obrandi tibi:

amphora cœpit
Institui, currente rota cur vrceus exit? *Horat. in Arte.*

t existimandi se à te nugatores & indignos ıseri qui audiantur; aut nihil tibi in penu ·e quod possis inchoato sermoni adijcere uod ne de se crederetur, solebant olim Philo-

Philosophi in congressib' suis qui διατριβαὶ dicebantur, à proposito argumēto nō discedere sed cōsequēter loqui. Vndè resultabat ex omniū symbolis doctissima perfectaq; disputatio) ita si subsit licet, imò expedit. Si tibi refragetur quispiā, acquiesce modestè veritati contrariæ vbi illā euicerit, teq; deceptū fuisse ingenuè fateare, atq; in posterum disce proferre certiora. Hac ratione conciliabis tibi gratiam cum B. Petro reprehenso à B. Paulo Gal. 2. *Tacuit Petrus, vt qui primus erat in Apostolatus culmine, primus esset in humilitate.* Sin non euincat, ne idcircò in iram assurgas, sed dicito obscuris in rebus licere vnicuiq; in sensu suo abundare. A longis digressionibus, prolixisq; narrationib' abstine, ne sociorum abuti otio videare & patientia. Delectat sermo concisus & succulentus; auditorem contra indignari faciunt digressiones illæ & dicere, *quid hoc totum ad propositū? quid ad rhombum?* Nunc de responsione ad garrulum. Vetat Salomon Prou. 26. ei responderi. *ne inquit sapiens sibi videatur.* Vult dicere ne ad stultam eius percontationē directè respondeamus, sed indirectè proponendo aliam quæ confundat ipsum.

S. Gregor. hom. 18. in Ezech.

Deniq; recreationis & affabilitatis obtentu nulla tibi excidant scommata, irrisiones, mendacia, turpiloquia, vsurpationes ludicræ diuinarum literarum. Pugnant hæc

omnia cum charitate, veritate, pudicitia & religione; inconcessa autem recreatio est repugnans virtutibus. *Auersissimus ab istis sum* verba pono Senecæ, *si quando fatuo delectari volo, non est mihi longè quærendus, me rideo.* & Iudic. 16. oppressi sunt ruina domus Gazæi, quotquot Samsonem irridebant occæcatum, & 4. Reg. 2. Vrsi duo pueros lacerarunt 42. insultantes Eliseo & clamātes *ascende Calue.* Præpositis tamen conceditur correctionis gratia exprobrare actus prauos subditis, vt Paulo Galatis quos vocat *insensatos*, quin etiam defectus corporis, quibus delicto aliquo suo causam præbuerunt, non autem naturales. *Qui à natura deformes sunt, eos reprehendit nemo, sed eos qui per ocium & negligentiam tales euaserunt. Nullus est qui natura vel ex morbo factus sit cæcus, cæcitatem exprobrabit, sed miserabitur potius; secus si ex temulentia, vel alia quapiam intemperantia. Ita fit vt vitia corporis quæ in nostra sunt potestate vituperentur, quæ non sunt minimè.* Ad iocos & facetias si eloquia sacra transtuleris, non effugies mihi crede iudicium Dei, qui nō pepercit filio Nabuchodonozor Regis vtenti vasis sacris in profanis suis conuiuijs, sed de regno illum mox deturbauit, & ecce plus quàm sacra vasa hîc.

Senec. epist. 15.

Arist. lib. 3. Eth. c. 5.

§. 5. Ludos ac iocos omnes velle abolere, hominis est seueri nimis & rigidi, eo quod

exhibent cum hæreticis, Tu
obſcœnos cum obſcœnis. D
ingenium eſt Atheorum & I
prium, formas omnes ſuſci
aquæ in vas infuſæ concauu
dratum altera parte longius,
iſtud relati ſunt viri illi verſa
lias 3. Reg. 18. *Vſquequo cla*
partes. Illi ſimiliter qui 4. R
bant idolis gentium, & nih
bant Dominum. Nihil tal
B. Paulus verbis illis voluit.
terpretatur mentem eius S.
& 19 *Non mentiendo ſed compa*
lantis aſtu, ſed commiſerantis
omnibus factus eſt. Et poſte
ſenſus eſt: *Ea ſit inter vos ſympa*
ni, vt fratrum bona & mala
tangant. Nempè quomodo
viam lucrifaciendi eos (quo
propoſitũ, addit enim *vt om*
nos) ita ſeſe illis conformãdo
errores profiteretur, vel flag
mitteret, ac modò quidem
ritatem, nunc ignauiter di
lam eſt ea ratione futurum f
marentur magis in corrupte
quàm abſtraherentur. Qu
affabilitatis cuiquam creden
agenti ſic te cõformaueris, ſ

taxat rebus vel indifferētibus, & vsq; ad aras, non violando legem aliquam naturalem, diuinam vel Ecclesiasticam. Exemplum, in bibones incidisti vrgentes vt te totum cum illis vino proluas. Caue obsequaris iniquis postulatoribus, sed gratiosa exporrectaque fronte causas proferto, cur nullo modo id tibi liceat, sed omninò pugnet cum honestate quam profiteris. Ita fiet, vt teipsum defendendo illos simul doceas quid agere, & à quo abstinere debeant. Instant vt multum bibas, roga vicissim vt illi parum, qua lege cum vti nolint, conclude quasi iocans non esse vicissim cur te obligent sua. Hoc modo vel emendabis illos, vel te seruabis innocentem illæsa vbiq; beneuolentia. Multum omninò positum est in agendi modo & loquendi.

§. 4. Risu vtuntur, qui student esse affabiles; sed sæpè nimio, inepto, intēpestiuo, quia omnia tempus habent. *Tempus ridendi, & tempus flendi.* Is nec bonus moraliter per se est, nec malus. Nam si malus esset, non fecisset Deus hominem risibilem. Si bonus aut necessarius, non ab eo abstinuissent viri prudentissimi, vt præter magnum Catonem qui dictus est ἀγέλαστος Christus Dominus, quem nunquā risisse legimus, esto subrisisse non negauerim, præcipuè cum paruulus esset in matris gremio. Cachinnari seu effusè *Eccles. 3.*

 ridere

ridere hominis eſt inſolentis, de quo Eccl. 7. *Sicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti, ſed & hoc vanitas.* Rident equidem & exhilarantur, qui ſic ridentẽ vident, ſed ſimul irrident. Alij ſic effuſè ridenti metuunt, quia periculoſus valdè eſt riſus diffuſiſſimus, propter nimiam diſſipationem ſpirituum, & reſpirandi difficultatem, qua extinctus eſt ſenex ille, qui aſellum videns comedentem ficus, nec accurriſſe vocatos famulos, niſi poſtquã omnes iam comediſſet, adeò riſit vt moribundus conciderit. Ineptus quoq; ſcurrarum riſus id tantum ſpectantium, vt recreent cæteros, ſicut etiam aſſentatorum: Si quidem non niſi inuiti rident ridentibus ijs, quibus imitatione placere ſtudent. Sunt haud dubiè facto iſto abſurdiſſimi, quia ridendo fictè non naturaliter, nec ab interno vt dici ſolet principio, abeſt procul genuina & iucunda illa vultus compoſitio, pupillarum emicatio, membrorum motus ac ſpirituum, qui ineſſe ſolet ex animo ridentibus, vt verbo dicam, repugnãte natura res tota geritur. Riſu nunquam proſequare aliena vitia ſiue naturalia ſiue moralia (niſi id ceſſurum videatur in bonũ ipſorum; quo fine pueri Lacedæmonij authore Magiſtratu ebrios ſibilo excipiebant, vt ſic corrigerẽtur.) Excute in conuerſatione viciſſim nimiam tetricitatem, nec ridentes,

Digitized by Google

tes, & ſeſe honeſtè recreantes facilè increpaueris. Scriptum ſcio: *Muſica in luctu importuna narratio*, ſed viciſſim lego *ne impedias muſicam*. Sicut non faciunt benè qui te mœrente ſoluuntur in riſum, cum id procul ſit à commiſeratione: Ita nec tu profectò ſi honeſtè ſeſe oblectantium velis ſtoica moroſitate perturbare lætitiam. Expunctis extremis mediocritatē conſectemur quotquot ſumus, & benè conueniemus. Ruſticum vocat Ariſtoteles non conſectantem. *Ruſticus eſt ad eiuſmodi conſuetudines ineptus; cum enim nihil ipſe conferat ad animi recreationem, omnia ægrè accipit.* Excuſanda interim quādoq; eſt hæc ruſticitas, & vis atræ bilis miſeranda, & ingens calamitas, quæ ſæpè hominem in tranſuerſum agit, vt notat Cyrillus Alex. in c. 1. Naum. *Solet mentem humanam tenebris obſcurare dirior calamitas.*

Eccleſ. 22. & 32.

Ariſt. l. 4. Eth. c. 8.

Non minus prudentem ſe præbebit affabilis, ſi linguam moderetur inter iocos lubricam, valdeq; vicinam præcipitio. *Qui moderatur linguam ſuam*, ait Salomon, *prudentiſſimus eſt.* Quemadmodum non laudantur à ſapientibus, ſed tunc maximè ridētur & odio ſunt meretriculæ, cum laſciuire ſtudent verbo ac geſtu, & facetijs ſuis amatorijs præbere ſe gratioſas: ita planè affabilis ſi non ſeruet modum, ſi quo placeat ſocijs, effutiat quicquid in buccam venerit. Hinc

Prou. 10.

Eccles. 28. salubre illud consilium. *Verbi*
teram. Coram aduersario te
dicas attende, ne verbis tuis
irrisorijs, cudat tibi malam f
risconsultus clarissimus cum
teretur, ob percussum ferue
exclamauit *ad bestias, ad be*
principium legis 31. ff. de po
volens ei parcendum, qui p
reatur, sed in arte sua exce
publicæ vtilissimus. Legis
bestias damnatos, fauore pop
tere nō debet, sed si eius robor
vt dignè populo Romano exhi
cipem consulere debet. Tun
minimè amicis vtebatur,
ab illo per derisum vocari
destiterunt, quàm ei necet
cisset prudenter vir tantus,
cuisset, vel interpretando
spicionē amouisset contum
cipes etiam tecum sese re
pocula esto loquendo pa
cumspectus. Hoc ipsum
luit Salomon Prou. 23. *Q*
medas cum principe, diligen
posita sunt ante faciem tuam
in gutture tuo, id est prude
portuna verba separantem
tæ sunt aures Principum,

nistram verborum tuorum interpretationē quàm mente conceperint. Vtere item confabulando loquendi vicissitudine cum paribus. *Amant altera Camœnæ.* Habent illi vicissim quod commemorent. Arrogans est qui semper loquitur, omnia se scire indicat nihil cæteros, se solum putat audiendum, quasi à Musis mutis Apollinem. Ita fit, vt quibus se placere credit multiloquio, ingratissimus sit. Præpositorum magis est sic loqui, tacere subditorum. *Qui me audiebant,* ait Job, *expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum, verbis meis addere nihil audebant.* Nulli facilè contradixeris (extra senatū vel concilium, vbi quod censes ingenuè te oportet depromere) quia hoc valdè offendit alto animo præditos, & multorum est iurgiorum seminarium; sed tunc solùm quando vna ex parte hoc postulabit rei grauitas, vt si hæresim aliquam audires asserentem, &c. ex altera secus rem se habere tibi erit exploratum. Immò in hoc casu repugnaturus, rectè feceris si rationes suauiter proferas, propter quas aliter eousq; senseris. Ita fiet vt ignorantiam quasi tuam excusando tacitè instruas falsa narrantem, illæsa item charitate eundem satis perstringas, & secus loquendum fuisse admoneas. Si tamen quod retundendū occurrit manifesta sit hæresis, eaq; fidenter asseratur, non mol-

Iob 29.

liter ei te oppones, sed intre
ne conniuendo aut verba da
lia, pecces contra seriam con
Et quoniam contradici faci
nis mira & insolita narrant
vel sunt in locis exteris, ne fa
ris, sed si credere nõ vis, susp
nam repugnando excitabis
beris à multis magis credend
expertis quàm non experti
non effugies quæ ibi non de
nomine dictum reijcitur, q
pud tuos visum sit vel audit
in patriam tuam admiranda
natura coniecerint. Futur
pè oppugnes veritatem. N
motissimis orbis partib⁹ qu
& contingunt stuporis pleni
netias crederet supra mare
tare, si nondum audiuisset,
mines inueniri & nasci atert
exemplum quoq; aliud pro
tur in oriente vrbes occurre
iores Lutetia, excipiunt id c
ac fabulosum putant, & cu
terpretantur cætera omnia
non constaret adhuc fuisse
certè iuxta prophetiam Io
trium dierum, & teste Diod
cerum antiq. cap.1. turres n

omnes altitudinis ducentorum pedum geometricorum, & muros pedum centum. In ambitu vero habebat 60. milliaria id est leucas parisienses 30. & consequenter Diametrum plusquam 8. leucarum cum Lutetiæ Diameter vnius tantum sit, aut certè non multo superet. Diametrum accipio à porta S. Iacobi vsq; ad portam S. Martini, cui certè spatio emetiendo videtur mihi hora sufficere, nisi fortè quis velit incedendo lassum bouem agere. Vicissim videant qui stupenda ista & exotica narrant, quibus narrent si rideri nolunt. Vix sunt eorum capaces idiotæ, & quicumq; nec ingenio multū pollent nec iudicio. Rursus si dicenti aliquid non quidem à fide alienum, noxium tamen, vel turpe, & non ferendum repugnare pertimescis, transfer sermonem solerter ad alia dicendo v. g. *De his hactenus, mihi quoq; aliquid est quod commemorem, si placet audite.* Nam sicut nulla substante causa rationabili inurbanum est alienæ sermocinationis cursum intercidere & occasionem dare alijs exprobrandi tibi:

amphora cœpit
Institui, currente rota cur vrceus exit? *Horat. in Arte.*

aut existimandi se à te nugatores & indignos censeri qui audiantur; aut nihil tibi in penu esse quod possis inchoato sermoni adijcere (quod ne de se crederetur, solebant olim

Philosophi in congressib⁹ sui
dicebantur, à proposito arg
dere sed cõsequẽter loqui. Vn
omniũ symbolis doctissima p
tatio) ita si subsit licet, imò ex
fragetur quispiã, acquiesce
contrariæ vbi illã euicerit, teq
ingenuè fateare, atq; in poste
ferre certiora. Hac ratione
gratiam cum B. Petro repreh
Gal. 2. *Tacuit Petrus, vt qui*
Apostolatus culmine, primus e
te. Sin non euincat, ne idci
surgas, sed dicito obscuris in
nicuiq; in sensu suo abundare.
gressionibus, prolixisq; narrat
ne sociorum abuti otio videar
Delectat sermo concisus & su
ditorem contra indignari faci
nes illæ & dicere, *quid hoc totu*
quid ad rhombum? Nunc de r
garrulum. Vetat Salomon Pr
sponderi. *ne* inquit *sapiens sibi v*
dicere ne ad stultam eius perc
rectè respondeamus, sed indi
nendo aliam quæ confundat ip
Deniq; recreationis & aff
tentu nulla tibi excidant scom
nes, mendacia, turpiloquia, vsu
dicræ diuinarum literarum. P

S. Gregor. hom. 18. in Ezech.

omnia cum charitate, veritate, pudicitia & religione; inconcessa autem recreatio est repugnans virtutibus. *Auersissimus ab istis sum* verba pono Senecæ, *si quando fatuo delectari volo, non est mihi longè quærendus, me rideo.* & Iudic. 16. oppressi sunt ruina domus Gazæi, quotquot Samsonem irridebant occæcatum, & 4. Reg. 2. Vrsi duo pueros lacerarunt 42. insultantes Eliseo & clamātes *ascende Calue*. Præpositis tamen conceditur correctionis gratia exprobrare actus prauos subditis, vt Paulo Galatis quos vocat *insensatos*, quin etiam defectus corporis, quibus delicto aliquo suo causam præbuerunt, non autem naturales. *Qui à natura deformes sunt, eos reprehendit nemo, sed eos qui per ocium & negligentiam tales euaserunt. Nullus ei qui natura vel ex morbo factus sit cæcus, cæcitatem exprobrabit, sed miserabitur potius; secus si ex temulentia, vel alia quapiam intemperantia. Ita fit vt vitia corporis quæ in nostra sunt potestate vituperentur, quæ non sunt minimè.* Ad iocos & facetias si eloquia sacra transtuleris, non effugies mihi crede iudicium Dei, qui nō pepercit filio Nabuchodonozor Regis vtenti vasis sacris in profanis suis conuiuijs, sed de regno illum mox deturbauit, & ecce plus quàm sacra vasa hîc.

Senec. epist. 15.

Arist. lib. 3. Eth. c. 5.

§. 5. Ludos ac iocos omnes velle abolitos, hominis est seueri nimis & rigidi, eo quod

requies & iocus vt tradit idē P
Eth. c.8. *in vita esse necessaria*
psit quidam alius ex eadē pris

Quod caret alterna requie d
Hæc reparat vires, fessaq;

De pueris singulatim Quint
Nec me offenderit lusus in puer
gnum alacritatis, neq; illum tr
demissum sperare possum erect
mentis fore, cum in hoc quoq; m
ætatis illius impetu iaceat. Addi
desse Ludum ad cognoscendū
animum. *Mores se inter Luden*
detegunt. Sed reuerà interest p
Cic. 1. offic. bus vtamur. Vndè Cicero: F
licentiam ludendi damus, sed ea
stis actionibus non sit aliena.

Plato l. 4. de Rep. *Inepti ludi i*
moresq; conuertuntur; si iocis m
assuescant, nunquam legitimi pr
dere poterunt. Ludentis ætati
debent in primis ludi congruer
ris relinquat senex & arundine
velit cum Agesilao equitante d
in arundine longa. Pueri vic
talos & tesseras. Præter cursu
Iuuenibus est pila, qua multum
tum Alexander tum Pub. Sceu
sultus clarissimus. In qua tamen
ne corporis vitandus est excess

qui accessorium quiddam debet esse ad occupationes serias, non fiat principale. Non sit Princeps exempli causa venationi armorumq; studio plus æquo deditus, ne ferus euadat, eaq; contentus vanitate negligat potiora, & de Principe venator sit aut gladiator. Iocos & ludos nunquam interpretemur, ex quibus dãmna & crimina oriuntur; tales nõ nisi abusiuè ludi sunt; sicut artes magicæ artium nomen abusiuè tantùm participant. Procul arceantur & interdicantur exercitia illa corporis, quæ adiunctum habent vitæ periculum; quia qua lege vetat Deus homicidium, eadem vitæ discrimen interdicit, vndè ait Matth. 4. *Non tentabis Dominum, Deum tuum.* & Eccles. 3. *Qui amat periculũ, peribit in illo.* Arceantur item impuræ Comœdiæ & Tragœdiæ, quandoquidem bonis aduersantur moribus, luxuriæ pruritũ magis magisq; incendunt lasciuis obiectis & motibus, artificia docent adulterandi, lenocinandi, & cupitis fruendi amplexibus, stimulos admouent consciscendæ sibi mortis, dùm illos repræsentant, qui perturbatione acti amoris aut tristitiæ hoc fecerunt. Ibi simul ars traditur mentiendi, fallendi, simulandi, dissimulandi, furandi, incantandi & circumueniendi simplices virgines. Cumq; hæc omnia publicè fiant tota applaudente corona vim quandam publicam acquirit licentia, elimina-

climinatur verecundia, cre
At ficta sunt quæ fiunt. Ita
ficta instituuntur spectatores
gladijs discunt gladiatores
rem militarem, & cæsim pu
ter percutere. *Docent adul*
ctantius, *dum fingunt & f*
ad vera. Claudam oculos
turpe videro. Idem sibi p
pius, cum ei suaderetur n
Circensibus. Sed quid de e
Spectauit, clamauit, exarsi
cum insaniam, qua stimula
tantum cum illis, sed præ illi
ductus. Præcipuè autem a
iuuenes vult Aristoteles lib
Iuniores neq; Comœdiarum
Spectatores esse sinat, nisi cu
rint ætatem, vt in comessati
lijs sedere, & potus etiam pa
Multò minus adhuc licitus
pro ipsismet scortationibu
Cœpit populus manducare
xerunt ludere, vel pro ho
chijs vt 2. Reg. 2. *Surgant*
ram nobis.

Ad inconcessos ludos
quarum auxilio multi don
tur multa, turpissimè lasci
sam arripiunt. His certè d

Lact. lib. 6. cap. 20.

S. Aug. l. 1. Conf. c. 8.

diæ Laruatus vnus conciui suo brachiũ amputauit, eiq; hoc vulnere breui mortem attulit. Ad hæc vir & mulier nulla adacti necessitate permutant vestes sui senex proprias contra legem illam Deuter. 32. *Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste fæminea; abominabilis enim est apud Deum, qui hoc facit*, & assumitur interdum clericalis habitus non sine religionis iniuria, vel habitus Syluestrium hominum, ob quem in choreis quib' assumptũ Carolus ipse sextus Franciæ Rex tàm graues Deo pœnas luit, vt tantum non sit igne consumptus, quem casu concepit vestis eius piceata: quatuor autem nobiles huius insaniæ socij mox extincti sunt.

2. Odiosissima consuetudo censendi aliena & carpendi, quo in genere primas tenuit Momus omnium etiã Deorum opera censuræ suæ subijciens, & aliquid quod reprehenderet in quouis excogitans. Non desunt hac tempestate complures farinæ huius homines, qui *nisi quod dixerint aut fecerint nihil rectè factũ putant*. Contrà *sapiens nõ ita agit* inquit Seneca *vt quidquid non facit, damnare videatur; licet sapere sine pompa & inuidia*. Terent. in Adelph. Senec. epist. 104.

3. Id omne quo animi vires nimis intenduntur, quia *mente & corpore simul laborare non oportet, cum se inuicem impedire nata sint, labor quidem corporis mentem, mentis autem corpus*. Arist. lib. 8. Polit. c. 4.
Ex ipsismet pedibus incedente vno quiescit

alter

Couar. in Reg. peccatum. §. 8. n. 11.

alter. 4. Nobilium venationes de
agros, messes, vineta rusticorum.
& crudelis hæc recreatio, & obli
inducit damna reparandi, nisi bon
nando deterunt, ab illis vel Antec
data probentur eiusmodi rusticis i
theusim sub hoc onere. 5. Princi
citia mechanica, vt arcui vacare cu
tiano, laternas conficere cum Er
Macedonum, pupulas effingere cu
tiniano, tormenta fundere cũ Al
Duce Ferrariæ, Astrologiæ se totu
Alphonso X. Rege Castiliæ, aut c
componendis cantilenis operam
puto esse qui multũ probet. 6. L
(quidni etiam chartarum) in qu
committi peccata solent, quot in
to literæ numerantur, nempè auar
dens lucri cupiditas, blasphemia,
lia, desperatio, execratio, homici
liuor, mendacium, nugacitas, od
iurium, querimonia, risus siue irri
latio, turpiloquium. His addunt
qui musicam, sed malè. Nam vt
sit leuis, garrula, impudica; quæ ta
traria est, decet omnes etiam Pri
vt vituperetur valdè Atheas Scy
quod gratiorem sibi dixerit esse
equi quàm concentum Ismeniæ.
verò Alexander quòd Ilium veni

›n Paridis, qua ſuos decan-
l Achillis, qui Heroum ge-
ıebatur. De ludo dùm lo-
niam multam exponere ne
t quàm ludus. Caue expo-
vxore aut famulis vt lucre-
illi. Cum æqualibus verò
›ſita communi ientaculo ;
vi, fraude vel minis ad lu-
as, quia iniuriam ſic ei face-
præberes damni cauſam, ſi
ob idq; incumberet tibi e-
ligatio, etiam ante ſenten-
quod liberè non conſentiret
tionem & amiſſionem. Et
m lucraretur, ſuam faceret
ſa, hoc eſt, quia liberè in la-
ſentires. Si certus ſis de vi-
em parum ludi peritus te ne-
ludo verſatum, ſed ſe ſperet
ım eo non luſeris, niſi pate-
ia tua ſingulari, aliàs tuum
e credes lucrifeciſſe, eò quod
ſeu error cauſam dans con-
im luderet, ſi te talẽ noſſet)
Habeto ſimiliter ſoluendi
uo nihil quoq; tibi iuſti lucri
tunc non eſſet par vtriuſque
iperes colluſorem. Ludens

deniq; cũ pupillo ne facilè pecuniam
fueris, quia restitutioni obnoxiũ erit i
externo quod ille amiserit sine consen
toris expresso aut tacito. Addamus qu
quitur, quandoquidem in ludo frequ

Ouid. lib. 3. de Arte. *Ira subit deforme malum, lucriq; cup.*
Iurgiaq; & rixæ, sollicitusq; dolor.

comparate maturè ad mansuetudinem
præuisa tela si fortè irruant, minus fe
à principio te victum iri puta. Certam
que tibi summam præfigito (si fortè ex
ludo pecuniam) qua amissa constant
ea vice impositurus sis ludo finem. Q
amittendo iacturam paruam sustinebi
te puderet valdè commoueri; altera ex
facilè eueniet, vt alio tempore fœlicio
recuperes quod antè perdideris, & q
cum fœnore.

§.6. Dum in conuiuijs student ho
abductos à sollicitudine animos adhila
traducere, & exhibere sese valdè affabi
laqueant se frequenter delictis plurim
alibi magis astat auditq; Diabolus.
stanter velut in proprijs nundinis sua
negotia, suggerendo conuiuis scom
mẽdacia, iactantias, blasphemias, detr
nes, irrisiones, turpiloquia. Accendit
& Baccho libidinem, discordias serit,
tia implet capita potatorum, ora ve
mo

verò ibidem loquere si non
:emplo illorum, qui Tob. 10.
nedicentes Deum, adiaphoris
ffcrentibus Samsonis more,
ndum ait: *Proponam vobis pro-* *Iud.* 14.
lueritis mihi intra 7. dies con-
30. syndones & totidē tunicas.
ım dicacem te sentiant viri
è ad eorum deferetur aures,
dixeris. Altero oculo carebat
edonum Rex, & Magistrum
ebat Eutropionem cui ioco
mordax Theocritus: *Scio*
rudum appones, Regi scilicet
ns, huic verò artē coquina-
tropion, capite igitur care-
iam lues dicacitatis. Dehinc
t ad Regē, à quo qui Theo-
ent statim missi sunt. Plut. l.
Adhæc si de numero sis Cle-
puè concionatorum, præ-
æsentem conuiuijs: *Facilè*
Clericus, qui sæpè vocatus *S. Hieron. ad Nepot.*
recusat. Nunquam petentes
beatius est enim dare quàm
m quomodo ipse etiam depre-
um acceperis viliorem te
seris, plus te posterius vene-
eris tuum peculiariter esse

crede cum timore Domini conuiu
brare. Sit tibi timor iste salutaris ad
comes, frænumq; perpetuum. Ne
lutus vt videaris affabilis. Non ant
batur, quàm ad Deum prægustetu
Claudat conuiuium actio gratiaru
cere docuerunt S. Antonius & S. Pa
mitarum primus, de quibus B. Hier
S. Hier. in Vita sancti Pauli. *gratiarum actione ad fontem capien*
vbi tantisper recreati sunt, iterum
more actis noctē in diuinis laudibus c
runt. De temperantia in cibo potu
da dixi non pauca libro superiore
oberit etiam quæ sequuntur insinu
uitentur, quibus affabilitatis & v
decor non parum læditur, & horro
dicus discumbentibus ingeneratur
traq; manu vel simul vel alternat
in os inferre, dextræ hoc munus n
In vinum buccellas panis ne intin
id postulet insolita oris siccitas,
duricies. Offerendos alijs cibos d
li contrectare. Caninum cense
ossa rodere; helluonum autem ex
ni disco cibos accipere vel crebrior
sto maiores. Abluendi oris gratia
nec vinum intra illud agitaueris r
tempore, ita saltem vt audiri possi
mul nec statim post offam biberis,

pecies. à Medicis aliquot didici, id
i nō parum incōmodare. Si vnam,
res tantum aquæ guttas infundere
ueris, nullam infundito, quia tàm
illare nō est hominis seriò volen-
liluere, sed ex affectata potius si-
erantia gloriam colligentis. Pro-
eriò sunt quæ ad virtutem pertī-
iecto & ostētatione, vt in actio-
s non rerum vmbræ, sed res lo-
t. In Scypho toto exhauriendo
uriendo, in parte oblatarum ti-
ı discum reponenda vel non re-
rium morem sequere, nec fa-
um putes aut introducendum,
r à tot alijs, vel repudiatur. Os
ındo ne audiaris. Iis qui tibi
pares sunt dignitate, honora-
ij locum ne præripueris, sed
honorādi gratia memor ver-
Cum inuitatus fueris ad nu- Luc. 14.
bas in primo loco. Quod si
ili interuallo prȩcas, ne quȩ-
um, cum hoc sit manifestè
oicionem ingerat affectatæ
nsterq; ex toto cœtu passu-
vt ibi subsistas ac resideas,
conuiuium, recipe te ad
i sunt muneris, quo te o-
stendas

ſtendas non viuere vt comedas & bib
comedere ac bibere, vt tractes ſeria. C
uabant hoc primæui Chriſtiani, de c
Tertull. in Apol. c. 39. Tertullianus: *Indè diſceditur non in ca*
cæſionum, neq; in claſſes diſcurſationum,
eruptiones laſciuiarum, ſed ad eandem
modeſtiæ & pudicitiæ, vt qui non tâm c
cœnauerint, quàm diſciplinam.

§. 7. Intelligant Clerici ſuum mag
quàm cæterorum mente animoq; inſi
ne ad affabilitatis extrema degenerent
fine procul deuitare ſtudeant laſciuiam
tumeliam, garrulitatem, loquacitatem,
culationem mimicam & ſimilia; à quib
ſibi caueant, quomodo erunt ſal terrę?
modo modeſtiores dimittent à ſe eos
buſcum verſabuntur & agent, quàm
eſſent? haud dubiè non poterunt, cu
hilominus teneantur, niſi fruſtrà cred
poſiti, vt Laicis exemplo verboq; ad v
omnem præluceant. Quamobrẽ caut
ne quemquam offendant aſſentatione,
tate geſtuum, effrenata loquendi lice
hiſtrionicis moribus, &c. Nam cum
illi ſeculi honeſta laudabiliq; eorum co
ſatione proficere nõ multum ſoleant;
tamen praua incompoſitaq; deterrimi
hanc imitantur, & ſe nactos credunt n
tiæ ſuæ excuſationes ineluctabiles. Sin

ıues, ita ſe gerant, vt ab illis
t ſemen cui benedixit Domi- *Iſa. 61.*
ı plus æquo ſe præbeant fa-
lcera & næuos ſuos ſenſim
tudine nimia, atq; ita con-
Celari diu ſtomachi vitium
illud ructus prodit aut ſin-
ıi prodi non vult, confecta
:r abſtrahat, quibuſcum lo-

or, quæ de vera perfectaq;
ccurrerunt tibi ſuggerēda,
igo non planè ſufficere ad
n ſingulas perfectè dirigen,
um adeò accurata diſputa-
t propter rerum mutatio-
& infinitatem, quarum nō
nec exigi à me iure potuit.
uid oporteat, in vniuerſum *Senec. epiſt.*
& ſcribi. Tale conſilium nō *22.*
, ſed etiam poſteris datur.
do fieri debeat aut quemad-
uo nemo ſuadebit, cum rebus
eſt. Non poteſt medicus per
ıalnei tempus eligere, vena
duxi nihilominus quæ ſi-
laribus, atq; in praxim vt
ıt, quod ni fallor ſatis eſt,
labor pœnitendus videa-
tur.

tur. Æquè peruij mutationibus sun
rissimi medici, (vt iam iam ex Seneca
diuimus) quoties ex arte hîc & nunc
randum; quis tamen idcircò Hyp
credat edendo in lucem octo eius a
libros lusisse operam, & non po
humano generi multum
profuisse?

Laus Deo, optimo ma
Virginiq; matri.

Digitized by Google